

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ, ΑΡΙΘΜ. 7

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

ΤΟΜ. Α΄

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ 2000

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

Ἡ Ἐφορευτική Ἐπιτροπή τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρ. Λαογραφικό Ἀρχεῖο), μετὰ ἀπό εἰσήγησι τῆς ὑπογράφουσας, ἀποφάσισε τὴν ἀνατύπωση τοῦ παρόντος τόμου, ὁ ὁποῖος πρό πολλοῦ εἶχε ἐξαντληθεῖ. Μετὰ τὴν πρόσφατη (1999) ἀνατύπωση τοῦ Γ' τόμου (Ἑλληνικά Δημοτικά Τραγούδια - Μουσική Ἐκλογή), παραδίδονται στὸ κοινὸ δύο ἔργα βασικά γιὰ τὴ μελέτη τῶν κειμένων καὶ τῆς μουσικῆς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Μὲ τὴν ἐκδοση καὶ τοῦ παρασκευαζομένου Β' τόμου τῶν Τραγουδιῶν ἐντὸς τοῦ 2001, θὰ ὀλοκληρωθεῖ μία χρηστικὴ καὶ παράλληλα ἐπιστημονικὴ σειρά γιὰ τὸ Δημοτικὸ μας Τραγούδι.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΟΛΥΜΕΡΟΥ - ΚΑΜΗΛΑΚΗ
Διευθ. τοῦ Κ.Ε.Ε.Λ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ, ΑΡΙΘΜ. 7

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

ΤΟΜ. Α΄

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ 2000

ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ*

- 1) ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ   υπό Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ
- 2) ΙΣΤΟΡΙΚΑ   »   »   Γ. Α. ΜΕΓΑ **
- 3) ΚΛΕΦΤΙΚΑ   »   »   Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
- 4) ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ   »   »   Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ-Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

---

* Είς τήν ἐργασίαν ταύτην ἠσχολήθησαν προσέτι οἱ συντάκται Γ. Ν. Πολίτης καί Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπάριγου (βλ. κατ. εἰσαγ. σ. κζ'-κη').

** Εἰς τό κεφάλαιον τοῦτο προσετέθησαν ἔτι 9 ᾠσματα. Τεσσάρων ἐκ τούτων ἡ ἐκλογή καί ἡ ἐπεξεργασία ἐγένετο ὑπό τοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, τῶν δέ ὑπολοίπων πέντε ὑπό τοῦ Δ. Ἀ. Πετροπούλου. Ὑπό τοῦ τελευταίου συνετάχθησαν ἔτι εἰσαγωγικά σημειώματα εἰς 17 τραγούδια τῆς ἐκλογῆς Γ. Ἀ. Μέγα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΑΙ ΘΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

Ἡ ποίησις, ὡς γνωστόν, μέ τήν μελωδίαν, δηλαδή τήν ἔκφρασιν μουσικῶν ἤχων καί τόν χορόν, εἶναι τὸ πλεόν ἐκφραστικόν μέσον ἐξωτερικεύσεως τῶν ψυχικῶν συναισθημάτων τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τήν ἔξαρσιν τῆς χαρᾶς καί τῶν ἐλπίδων του, τήν ἀποκορύφωσιν τοῦ πόνου καί τῶν ἀπογοητεύσεών του, πρὸς δὲ καί εἰς στιγμάς στοχασμοῦ καί φιλοσοφικῆς ὑπ' αὐτοῦ θεωρήσεως τῆς ζωῆς. Εἶναι, ὅπως ὁ χορός, κίνησις πρὸς μίμησιν, δηλαδή ἐξεικόνισιν διὰ τοῦ λόγου αἰσθητῶν πραγμάτων, ὡς π. χ. τοῦ κάλλους, τῆς ἡμερότητος ἢ τῆς ἀγριότητος τοῦ τοπίου, προσώπου, ζώου, ἀκόμη δὲ καί πρὸς ἀναπαράστασιν γεγονότων ἀπὸ τὸν ἐθνικὸν καί καθημερινὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ, ἢ ἔκφρασιν συναισθημάτων μέ σκοπὸν τήν εὐχαρίστησιν ἢ συμπάθειαν, «ψυχικὴν ἡδονήν», τοῦ ἀκροατοῦ ἀπὸ τήν προκαλουμένην συγκίνησιν.

Ἡ ποίησις στρέφεται συνήθως γύρω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις καί ἀποτελεῖ μόνιμον θέμα αὐτῆς. Παραλλήλως ὁμοίως καί ὁ περὶ αὐτὸν αἰσθητὸς κόσμος, δηλ. ἡ φύσις, ὡς τοπίον καί μέ τὸ ζωικὸν καί φυτικὸν περιβάλλον της, δύναται ἐπίσης νὰ ἀποτελέσῃ ποιητικὸν θέμα, ὅταν διάφοροι μορφαί του λαμβάνωνται ὡς σύμβολα ψυχικῶν γεγονότων ἢ εἶναι ἐμποτισμέναι μέ περιεχόμενον ἀπὸ τήν ζωὴν, τὰς πράξεις, τὰ αἰσθήματα καί γενικῶς τήν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ τήν ποίησιν ἡ προσωπικὴ ἔχει χαρακτηριστικὸν της γνώρισμα ὅτι πηγάζει ἀπὸ τήν ψυχὴν καί τὸ πνεῦμα ὀρισμένου ποιητοῦ καί ἐκφράζει τὰ συναισθήματα καί τὰς ἰδέας του, οὕτω δὲ εἶναι αἰσθητὴ εἰς αὐτὴν ἡ παρουσία τοῦ δημιουργοῦ. Ἀντιθέτως ἡ δημῶδης ἀποτελεῖ τήν ἔκφρασιν εἰς ἔρρυθμον λόγον καί μελωδίαν συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα συγκινοῦν γενικῶς τήν λαϊκὴν ψυχὴν, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ εἰς αὐτὴν αἰσθησις τοῦ ποιητοῦ. Οὕτω τὰ δημῶδη ἄσματα ζοῦν ὡς μέρος ἀναπόσπαστον τῆς πνευματικῆς καί τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ, ὡς ἀπρόσωπον καί κοινὸν κτῆμα του.

Περιεχόμενον τῆς δημῶδους ποιήσεως εἶναι πάντοτε τὸ συγκεκριμένον. Αἱ ἀφηρημέναι μορφαί εἶναι ξέναι πρὸς αὐτὴν. Ἡ φύσις πᾶσα, ἔμψυχος καί ἄψυχος, ὑπάρχει εἰς αὐτὴν ζωντανή. Οὕτω ὅχι οἱ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καί τὰ ζῶα καί τὰ πουλιά καί τὰ βουνὰ παρουσιάζονται νὰ συζητοῦν μεταξὺ των καί νὰ ἐκφέρουν κρίσεις διὰ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἀποκαλύπτουν μυστικά καί νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα. Αἱ εἰκόνες δὲ εἰς τὸ ἄσμα τόσον ἀπὸ τὸν ἐξωτερικόν, τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὅσον καί ἀπὸ τὸν ἐσωτερικόν, τὸν ψυχικόν, ἔχουν ἰδιάζουσαν πλαστικὴν δύναμιν.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ εἶναι τὸ αὐθόρμητον τοῦ αἰσθήματος, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ζωηρότης, ἡ ἀπλότης, τὸ ἀνεπιτήδευτον τῆς ἔκφράσεως καί ἡ ἐπιγραμματικὴ συντομία. Εἰς τήν ποίησιν οὕτω

τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν περικλείεται ὁ ψυχικός του κόσμος ὅλος, διαμορφώνεται ἕνας ἰδιαίτερος ἰδανικός κόσμος, πού ἐκφράζεται μὲ αὐτὴν καὶ κηρύσσεται ὡς διδαχὴ πρὸς τὴν κοινωνίαν.

Ἡ μελωδία, ἥτις ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν μέρος τοῦ ἄσματος, ἀσκεῖ μαζὶ μὲ τὸν λόγον μαγικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπίδρασιν εἰς τὸν ἀκροατὴν μὲ τὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς αὐτόν, διὰ τὰ τὸν θέλησιν καὶ διεγείρη τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ συμπαθείας, ἀγάπης ἢ οἴκτου. Ἡ δύναμις αὕτη τοῦ μέλους εἶναι ἰδιαίτερος αἰσθητὴ ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὰ νανουρίσματα τῶν μητέρων, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκοιμίζουσι τὰ μικρὰ παιδιὰ των.

Μὲ τὴν μαγικὴν αὐτὴν ἰδιότητά του τὸ δημῶδες ἄσμα εἰς τὴν ἀτελεστέραν του μορφήν, ὡς ἀπλοῦν ἀκόμη ἐπιφώνημα, φαίνεται, ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ὄρησιν ὡς κυριαρχοῦν μέσον ἐχρησιμοποιεῖτο ἀρχικῶς εἰς τὴν πρωτόγονον κοινωνίαν—τοῦτο παρατηρεῖται καὶ σήμερον εἰς κατὰ φύσιν ζῶντας λαοὺς—εἰς τὸ νὰ ὑποβοηθηθῇ ἡ βλάστησις, νὰ κερδηθῇ ἡ νίκη εἰς πολεμικὰς συγκρούσεις, νὰ διευκολυνθῇ ἡ κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων κλπ.¹

Ἀπὸ τὰς πρώτας ἀτελεῖς αὐτάς ποιητικὰς μορφάς, δηλ. τὰς ἐπιφωνήσεις, φαίνεται ὅτι διεμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς περιεχόμενον καὶ ἐκφρασιν ἢ δημῶδες ποίησις,² ἢ ὁποῖα εἶναι οὕτω κατὰ μέγα μέρος δημιούργημα τῆς λαϊκῆς κοινότητος. Ἐξ αὐτῆς παρουσιάζεται ἐκάστοτε ὁ προικισμένος μὲ ποιητικὸν τάλαντον ἀοιδός, ὁ ὁποῖος εἰς στιγμὰς ὑψηλῆς συγκινήσεως τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὸν γύρω του αἰσθητὸν κόσμον ἢ ἀπὸ γεγονότα τῆς κοινωνίας του, τέλος καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ παθήματά του, ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του κατὰ μόνους ἢ κατὰ εἰδικὰς περιστάσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (γάμος, πανηγυρίς, θάνατος) εἰς ἕμμετρον λόγον μετὰ μελωδίας. Τὸ τραγούδι του τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον ἐξωτερικεύει τὴν ἐμπειρίαν του ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἐὰν εὖρη ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, δηλ. ἐὰν δι' αὐτοῦ ἀποβῇ οὗτος ἐρμηνευτὴς τῆς ψυχῆς των, θὰ υἱοθετηθῇ καὶ θὰ τραγουδηθῇ, ἐντὸς δ' ὀλίγου θὰ λησμονηθῇ ὁ προσωπικὸς ποιητὴς καὶ θὰ ἀποβῇ κοινὸν ἀγαθὸν ὅλης τῆς κοινότητος. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τὸ τραγούδι ἔχει καταστῆ πλεον δημοτικὸν καὶ δύναται νὰ τύχῃ διαδόσεως καὶ εἰς ἄλλους τόπους.³ Παρὰ τὰ καθαρῶς λαϊκὰ αὐτὰ δημιουργήματα ἀπαντοῦν ἐνίοτε καὶ προσωπικαὶ ἡμιλόγια συνθέσεις, αἱ ὁποῖαι, ὅταν ἀπὸ ἐπόψεως νοήματος καὶ ἐκφράσεως δύναται νὰ συγκινήσουν τὸν λαόν, τραγουδοῦνται ὑπ' αὐτοῦ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ μὲ τὴν χρῆσιν ὑφίστανται ἐπεξεργασίαν σύμφωνον μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἰδέας του καὶ ἀποβαίνουν δημῶδες.⁴

Διὰ τὴν γένεσιν, ἀνάπτυξιν καὶ τὴν συντήρησιν τῆς δημῶδους ποιήσεως κύριος παράγων εἶναι ἡ κοινωνία μὲ τὴν κλειστὴν οἰκονομίαν, πρὸς δὲ καὶ τὴν περιωρισμένην ἀκόμη εἰς αὐτὴν καὶ ὁμοιόμορφον πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν. Τὸ περιβάλλον τοῦτο εὐνοεῖ ἰδιαίτερος τὴν παρουσίαν καὶ εὐ-

1) Ἄ. Πηγιάτογλου, Τὸ πρωτεῖον τῆς οἰκογενείας, Δοκίμιον κοινωνικῆς ἀνθρωπολογίας, Ἀθήναι 1939, σ. 91.

2) Βλ. Στέλλ. Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία. Μέρ. Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἐν Ἀθήναις 1922/23, σ. 21.

3) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμετκα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, (Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν τραγουδιῶν), σ. 214 - 215.

4) Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἀν., σ. 256.

δοκίμησιν ὄχι μόνον τῶν δημιουργῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἄλλων φορέων τοῦ λαϊκοῦ βίου εἰς τομεῖς ὡς ὁ πνευματικὸς βίος, ἡ λαϊκὴ τέχνη, ἡ ἐπαγγελματικὴ ζωὴ, ἐπὶ παραδείγματι τοῦ παραμυθᾶ, τῆς ὕφαντρίας, τῆς κεντητρίας κ. ἄ. Ἀντιθέτως μὲ τὴν εὐρείαν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, τὴν εὐκολίαν τῆς ἐπικοινωνίας, τὴν πλατεῖαν διάδοσιν τοῦ ἐντύπου, πρὸς δὲ καὶ τὴν ραγδαίαν πρόοδον τῆς τεχνικῆς εἰς τὸν ὑλικὸν βίον, ὡς σήμερον, μέσα μὲ τὰ ὁποῖα διασπᾶται ἡ πολιτιστικὴ ὁμοιομορφία καὶ σχηματίζονται διαβαθμίσεις μὲ ἀναδυομένας προσωπικότητας, ἡ ποίησις αὕτη ὑποχωρεῖ, μαραίνεται καὶ τείνει πρὸς σιγὴν, διότι ὁ κόσμος ποῦ συνεβόλιζαν τὰ δημοτικὰ τραγούδια κατεστράφη, ἡ ἐμπειρία δὲ τῆς ζωῆς, ὡς σήμερον, ἀναζητεῖ ἄλλας μορφὰς μὲ διαφορετικὸν περιεχόμενον. Οὕτω ἄσματα μὲ ἐπικὸν πλάτος δὲν δημιουργοῦνται πλέον. Αἱ συνθέσεις αὗται εἶναι σπάνιαι, ἀπλᾶ μᾶλλον στιχουργήματα, χωρὶς ἔμπνευσιν καὶ εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους. Εἰς ἀκμὴν εὐρίσκεται ἀκόμη μόνον ἡ σύνθεσις διστίχων μὲ περιεχόμενον ἴδια ἐρωτικόν, σατιρικόν, γνωμικόν ἢ φιλοσοφικόν κ. ἄ. Πρόκειται περὶ ποιητικοῦ εἴδους, τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη ἴδια ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος κυρίως εἰς τὰς νήσους καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κρήτην. Σήμερον ἀκόμη ἀνθεῖ εἰς τὴν νήσον ταύτην ὡς ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Δωδεκάνησον καὶ τὴν Κύπρον, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα.¹

Παρά τὴν ὑποχώρησιν ταύτην τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τοῦτο μαζί μὲ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς οἱ μῦθοι, τὰ παραμύθια, αἱ παραδόσεις, αἱ παροιμίαι καὶ τὰ γνωμικά, κοινωνικοὶ θεσμοὶ μὲ ποικίλα ἔθιμα καὶ δοξασίας κ. ἄ., ὑπάρχει ἐπὶ χιλιετηρίδας ὡς μέσον παιδείας διὰ τὸν πολὺν λαόν, ὁ ὁποῖος ἐτύγχανε νὰ μὴ ἔχη ἀνωτέραν μόρφωσιν. Ἀπετέλει οὕτω ἡ δημώδης ποίησις μὲ τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ τὴν ἱστορίαν του, ἣτις διετῆρει ζωηράν τὴν ἱστορικὴν του συνείδησιν ὡς ὀλόγητος ἐθνικῆς μὲ συντήρησιν προσέτι εἰς τὴν μνήμην καὶ σπουδαίων γεγονότων τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς φυλῆς καὶ ἐνδόξων ἡρώων αὐτῆς. Ἔτσι εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀντικατοπτρίζεται ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ εἰς ὅλας τῆς ἐκδηλώσεις. Σήμερον ἀκόμη τὸ ἄκουσμα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν παρὰ τὴν κατίσχυσιν τῶν ἀστικῶν ἄσμάτων μὲ λαϊκὸν χαρακτῆρα συγκινεῖ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, διότι ἡ αἰσθησις ἡ παραμένει ζωντανή, οὕτω δὲ δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἐθνικὴ κληρονομία εἰς γενικώτερον παιδευτικὸς σκοποὺς διὰ τὸν λαόν ἀλλὰ καὶ διὰ προσωπικὰς ἀκόμη συνθέσεις εἰς τὴν περιοχὴν τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς μουσικῆς

1) Βλ. καὶ *S. Baud-Bovy, La chanson populaire grecque du Dodécanèse, I, Les textes, Paris 1936, σ. 370. Gustav Soyter, Das volkstümliche Distichon bei den Neugriechen, Λαογρ., τόμ. 8 (1921 - 25), σ. 391 κ. ἐξ., σ. 404 κ. ἐξ. Στίλπ. II. Κυριακίδου, Ἡ γένεσις τοῦ διστίχου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσομετρίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 4.*

Β'. ΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

ΑΙ ιστορικοί ἀρχαί τῆς δημῶδους σήμερον ἑλληνικῆς ποιήσεως δύνανται ν' ἀναζητηθοῦν κυρίως εἰς τοὺς χρόνους τῆς μεταγενεστέρας ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἀρχομένης βυζαντινῆς περιόδου.¹ Περί τούτου ὡς καὶ τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας αὐτῆς μέχρι σήμερον μαρτυροῦν ἔτι καὶ αὐταὶ αἱ ἐν χρήσει σήμερον λέξεις τραγούδι, παραλογή καὶ καταλόγι.²

Ἐκ τούτων ἡ λέξις τραγούδι ἔχει τὴν προέλευσιν, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας,³ ἣτις ἐσήμαινε καὶ μέλος, ἡ δὲ παραλογή, ἐπικολυρικὸν σήμερον ἄσμα, ἐκ τῆς λέξεως παρακαταλογή, ἣτις ἐδήλωνε μελοδραματικὴν ἀπαγγελίαν. Ἡ λέξις τέλος καταλόγι ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται κατὰ τόπους μὲ τὴν σημασίαν: δίστιχον, μοιρολόγι, παροιμία κλπ. ἔχει ἄμεσον ἐπίσης σχέσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν καταλογή, ἡ ὁποία ἐσήμαινε ἀπαγγελίαν ἄσματος ἄνευ μελωδίας.⁴ Πρὸς τούτοις ἀκόμη καὶ τὸ κύριον μέτρον τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὁ λαμβικὸς καταληκτικὸς δεκαπεντασύλλαβος φαίνεται ὅτι εἶναι ἐξέλιξις τοῦ λαμβικοῦ καταληκτικοῦ τετραμέτρου.⁵

Πλὴν τῶν στοιχείων τούτων οὐσιῶδες διὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν σύνδεσιν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀποτελοῦν προσέτι καὶ αἱ ὑποθέσεις πολλῶν ἐκ τῶν σημερινῶν παραλογῶν, τῶν ὁποίων «ὁ πυρὴν τοῦλάχιστον», ὡς πιστεύει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης, «ὕπενθυμίζει ἀρχαίους καὶ δὴ προσφιλεῖς εἰς τὸ θέατρον μύθους».⁶

Εἰς τὸ θέατρον τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐντὸς τοῦ ἐκτεταμένου τότε ρωμαϊκοῦ κράτους, εἶχε διαμορφωθῆ ἐκ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας νέον εἶδος θεάματος, ὁ τραγικὸς παντόμιμος. Οὗτος ἦτο ὄρχηστική τραγωδία, ἡ ὁποία συνωδεύετο ὑπὸ ἄσματος ἐπικολυρικοῦ χαρακτήρος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπόθεσιν μυθικοῦ ἢ τραγικοῦ περιεχομένου. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως εἶχε τόσον ἀναπτυχθῆ, ὥστε κατελάμβανε σπουδαίαν θέσιν εἰς τὸ θέατρον κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα, τόσον δὲ ἦτο ἀρεστός ὁ παντόμιμος οὗτος εἰς τὸν λαόν, ὥστε τὰ συνοδεύοντα τὴν ὄρχησιν ἄσματα ἐξεμανθάνοντο ὑπὸ τῶν θεατῶν καὶ ἤδοντο κατόπιν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς κατ' ἰδίαν διασκεδάσεις.⁷

Χαρακτηριστικὴ περὶ τούτου εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (Migne, P.G., 60, 90) ὅτι «ἄπεισιν ἐκεῖθεν (δηλ. ἐκ τοῦ θεάτρου) οἴκαδε ἕκαστος, καθάπερ ἀπὸ τινος λύμης ἀναμαζάμενος πολλὰ τῶν αὐτόθι' καὶ ὁ μὲν νέος ἀπολα-

1) Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικοί ἀρχαί τῆς δημῶδους νεοελληνικῆς ποιήσεως. Ἀνατόπῳ μετ' ἐπιμέτρου. Θεσσαλονίκη 1954, σ. 16 κ.ἑξ.

2) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6 - 7.

3) Βλ. Σπ. Ζαμπελίου, Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ; Σκέψεις περὶ Ἑλληνικῆς ποιήσεως, Ἀθήναι 1859, σ. 51. Σίμ. Μενάρδου, Ἡ ἱστορία τῶν λέξεων τραγωδῶ καὶ τραγωδία, Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν, ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 25 κ.ἑξ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6.

4) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6 - 7.

5) Ἐνθ' ἄν., σ. 8. Βλ. καὶ Γερ. Σπαταλά, Ἡ στιχογραφία τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἀθήναι 1960, σ. 15 - 16.

6) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 9 κ.ἑξ. βλ. καὶ σ. 37 - 38, 45.

7) Βλ. πλείονα παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 17 κ. ἑξ., σ. 44. Πρὸς αὐτοῦ, Δημῶδης κοίησις καὶ ἱστορία, Λαογρ., τόμ. 12 (1938 - 48), σ. 473.

βών τινά τῶν σατανικῶν ἡσμάτων μέλη, ὅσα ἴσχυσε τῇ μνήμῃ καταθέσθαι, συνεχῶς ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔδει· ὁ δὲ προσβύτης, ἄτε δὴ σεμνότερος, τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ, τῶν δὲ ἐκεῖσε λεγομένων ρημάτων μέμνηται πάντων».¹

Πρὸς τὰ ἕξματα αὐτὰ τῶν ὀρχηστικῶν τραγωδιῶν μὲ τὸν ἐπικολυρικόν, ὡς ἐλέχθη, χαρακτηῖρα συνάπτει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης² τὰς νεοελληνικὰς παραλογάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι διηγηματικά ἕξματα μὲ στοιχεῖα εἰς αὐτὰ λυρικά καὶ δραματικά.

Περὶ τῆς ὑπάρξεως δημωδῶν ἕσμάτων εἰς τὸν λαόν κατὰ τὸν 4ον αἰ. μ.Χ., τῶν ὁποῖων ἀρκετὰ θὰ εἶχον παραληφθῆ καὶ ἀπὸ τὸ θέατρον, φαίνεται σαφῶς καὶ ἐξ ὧν ἔτι σχετικῶς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς ἄλλην ὁμιλίαν του μὲ θέμα τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν (Migne, P. G., 61, 105). Συζητῶν ἐνταῦθα περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν συνοδείαν τῶν νεονύμφων εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον ἐν ὥρᾳ βαθείας νυκτός, οἱ προπέμποντες τὸ ζευγος ὑπὸ τὸν ἤχον συρίγγων ἤδον ᾠδὰς «αἱ πάσης γέμουσιν ἀκολασίας, ἔρωτας ἀτόπους καὶ μίξεις παρανόμους καὶ οἰκιῶν ἀνατροπὰς καὶ μυρίας ἐπεισάγουσαι τραγωδίας, καὶ πολὺ τὸ τοῦ φίλου καὶ ἐρῶντος ὄνομα ἔχουσαι, καὶ τὸ τῆς φίλης καὶ ἐρωμένης; Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ παρθέναι παραγίνονται τούτοις, πᾶσαν ἀποδυσάμεναι τὴν αἰδῶ, εἰς τὴν τῆς νυμφευομένης τιμὴν.... καὶ μεταξὺ νέων ἀκολάστων ἀσχημονοῦσαι τοῖς ἀτάκτοις ἕξμασι, τοῖς ἀλοχοῦς ρήμασι, τῇ σατανικῇ συμφωνίᾳ».³

Κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ γάμου, κατὰ τὸν ὁποῖον, λόγῳ τῆς πολυημέρου διαρκείας του, παρείχετο ἡ εὐκαιρία εἰς μουσικὴν ἐκτέλεσιν ἕσμάτων καὶ χορῶν, συνεχίσθησαν, πλὴν καὶ ἄλλων κοινωνικῶν εὐκαιριῶν, π.χ. πανηγύρεων, νὰ παριστῶνται ὀρχηστικαὶ τραγωδίαι μὲ ἐκτέλεσιν καὶ τῶν συνδεδεμένων μὲ αὐτὰς ἕσμάτων, οὕτω δὲ ὑπὸ τὴν μορφήν τραγουδιῶν κατὰ τὸν γάμον περιεσώθησαν ἐκ τούτων τινὰ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.⁴

Πλὴν ὁμως τῶν σημερινῶν παραλογῶν, τῶν ὁποῖων οὕτω μέρος προέρχεται ἐκ τῆς πρώτης βυζαντινῆς περιόδου, ἄλλαι δὲ ἐκ τῶν κατόπιν χρόνων, μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων, ὑπῆρχον ἔτι παραλλήλως ἐν χρήσει κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον εἰς τὸν λαόν, πλὴν τῶν ἀκριτικῶν, καὶ ἕξματα λυρικοῦ περιεχομένου: ἐρωτικά, μοιρολόγια, προσέτι λατρευτικά, συνδεδεμένα μὲ ἑορτὰς ἢ ἔθιμα, σκωπτικά, γνωμικά κ. ἄ.⁵

1) Βλ. καὶ παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδη, ἔνθ' ἄν., σ. 24 - 25, σημ. 67.

2) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16 κ.εξ.

3) Βλ. καὶ παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδη, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὡς λαογράφος, Λαογρ., τόμ. 11 (1934/37), σ. 636 σημ. Βλ. ἔτι καὶ δ: ἄλλα ἕξματα συνδεδεμένα πρὸς ἔθιμα καὶ ἑορτὰς Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία, ἔνθ' ἄν., σ. 32 κ.εξ.

4) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ κλπ., ἔνθ' ἄν., σ. 18 - 19.

5) Βλ. κυρίως Ν. Γ. Πολίτου, Δημῶδη βυζαντινὰ ἕξματα, Λαογρ., τόμ. 3 (1911 - 12), σ. 622-652. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Διγενῆς Ἀκρίτας. Ἀκριτικά ἔπη, Ἀκριτικά τραγοῦδια, Ἀκριτικὴ ζωὴ, [Ἀθῆναι 1926], σ. 62 - 63. Henri Grégoire, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας. Ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία στὴν ἱστορία καὶ στὴν ποίηση, New York, N. Y. (1942). Φαίδ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Α' Π, Ἀθῆναι 1948, σ. 6 - 41, ἐνθα παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Γαμήλιον δημῶδες βυζαντινὸν ἕξμα, (Annuaire de l'Inst. de Philol. et d'Hist. Orient. et Slave, τόμ. 11 (1951), Παγκάρπεια, Melanges H. Grégoire, 3, σ. 179 - 183). Γ. Κ. Στυροδίκη, Εἰδήσεις περὶ σκωπτικῶν ἕσμάτων ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, Ἑλληνικά, τόμ. 15 (τιμητ. τόμος Σωκρ. Κουγέα), 1956, σ. 275 - 278.

Ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος γνωρίζομεν τὴν παρουσίαν καὶ ἡρωικῶν ἄσμάτων με γεωγραφικὸν ἐπίκεντρον τούτων τὰς ἀνατολικὰς ἄκρας, δηλ. τὰ σύνορα, τοῦ Κράτους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Πρόκειται περὶ τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, τῶν ὁποίων ἰκανὸς ἀριθμὸς σφίζεται ἀκόμη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Τῆς ποιήσεως ταύτης συνέχειαν ὑπὸ ἄλλας συνθήκας ἀποτελοῦν μεταγενεστέρως, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, τὰ κλέφτικα τραγούδια.

Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν θά γίνῃ ἐνταῦθα εἰδικώτερος λόγος μόνον περὶ τῶν ἀκριτικῶν, τῶν ἱστορικῶν, τῶν κλέφτικων καὶ τῶν παραλογῶν, τὰ ὁποῖα καὶ περιλαμβάνονται εἰς τὸν παρόντα τόμον. Περὶ τῶν ὑπολοίπων θά διαλάβωμεν εἰς τὸν δεύτερον τόμον, τοῦ ὁποίου θά ἐπακολουθήσῃ ἡ ἔκδοσις.

Γ'. ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ἡ ἀκριτικὴ ποίησις ὀφείλει τὴν γένεσιν καὶ ἀνθησίαν της εἰς τὰς εἰδικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ 8ου, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος, ἐξ αἰτίας τῆς ἀκαταπαύστου εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην πάλης τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὸν ἀραβικὸν ἰσλαμισμὸν.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποκρούσεως τῶν συνεχῶν ἐξ ἀνατολῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας ἐπέβαλε τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ συστήματος τῆς ἀμύνης τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν Θεμάτων, δηλαδὴ γεωγραφικῶν περιφερειῶν με στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν χαρακτήρα ὑπὸ τὴν διοίκησιν στρατηγοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐχεροῦς καὶ ταχείας στρατιωτικῆς κινητοποιήσεως τῆς περιοχῆς ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς φρουρήσεως τῶν συνόρων (ἄκραι) με εἰδικὰ στρατιωτικὰ σώματα.

Οἱ φρουροὶ οὗτοι ἔλαβον τὸ ὄνομα ἀκρίται, διότι εἶχον ἔργον τῶν νὰ φυλάσσουν τὰς ἄκρας, δηλ. τὰ σύνορα ἦσαν «οἱ τὰς ἄκρας προνοούμενοι». Οὗτοι εὐρίσκοντο ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς παραμεθορίους ὀρεινὰς περιοχὰς πρὸς τὸν Εὐφράτην, τὸν Ταῦρον καὶ Ἀντίταυρον, εἰς γεωργικά κτήματα, τὰ λεγόμενα στρατιωτοτόπια ἢ τόπια. Αἱ γαῖαι αὗται, τὰς ὁποίας εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς τὸ Κράτος, ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ σχετικῆς φορολογίας τοῦ Δημοσίου με τὴν ὑποχρέωσιν τῶν καλλιεργητῶν, νὰ εἶναι ἐκγυμνασμένοι καὶ ἐφωδιασμένοι με ὄπλα καὶ πολεμικοὺς ἵππους, ἔτοιμοι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πρὸς ἀπόκρουσιν ἐχθρικῆς εἰσβολῆς.

Με τὴν στρατιωτικὴν αὐτὴν ὀργάνωσιν αἱ ἀκριτικαὶ (συνοριακαὶ) ἐπαρχίαι παρουσίαζον συνεχῶς μορφήν στρατοπέδου, ὅπου οἱ ἀκρίται διῆγον τὸν βίον ἄνευ διακοπῆς ὑπὸ πολεμικὸν συναγεμὸν, ἄλλοτε ἀποκρούοντες αἰφνιδίαν ἐπιδρομὴν, κοῦρσον, τῶν Σαρακηνῶν ἢ ἐπιχειροῦντες εἰς ἀντίποινα εἰσβολὰς εἰς τὰ ἐδάφη τῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀρπαγὰς, ἄλλοτε δὲ ἐπιτιθέμενοι καὶ κατὰ τῶν ἀπελατῶν, οἱ ὁποῖοι ὡς λησταντάρται ἐλυμαίνοντο τὰς πρὸς τὰ σύνορα περιοχὰς ¹

Ἡ συνεχὴς ἀντιμετώπισις ὑπὸ τῶν Ἀκριτῶν τοσοῦτων κινδύνων με ἀγωνίας σκληροὺς ἐσφυρηλάτει εἰς αὐτοὺς τὸ φρόνημα γενναῖον με ψυχὴν ἀτρό-

1) Βλ. καὶ Στίλ. Π. Κυριακίδου, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἐνθ' ἄν., σ. 59.

μητον. Οὔτοι καὶ ὅτε ἀκόμη δὲν εὐρίσκοντο εἰς πολεμικὴν δρᾶσιν, συνέχιζον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύλης τὴν ἀσκησίν των εἰς τὰ ὄπλα, ἐπεδίδοντο συγχρόνως εἰς ἀγωνίσματα, ἐπεχείρουν κυνήγια, ὅπου ἐπεδείκνυον τὴν προσωπικὴν των τόλμην καὶ ἀνδρείαν, τὴν δεξιότητα εἰς τὴν ἵππασίαν, καὶ τὴν σκόπευσιν. Ἐκ τούτων δὲ ἀνεδεικνύοντο οἱ γενναιότεροι καὶ τολμηρότεροι, οἱ ὅποιοι ὡς ἥρωες πλέον ἐπεβάλλοντο εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λοιπῶν ὡς ἀρχηγοί, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ λοιποὶ Ἀκριταὶ ἦσαν πιστῶς ἀφωσιωμένοι.

Τῶν ἀρχόντων τούτων, οἱ ὅποιοι εἶχον καὶ τὴν προσωνομίαν «ἀνδρειωμένοι», προσωπικαὶ ἀνδραγαθίαι κατὰ τὰς συχνὰς συγκρούσεις των μὲ τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ καὶ κατορθώματα κατὰ τὰς ἀνταρσίας των κατὰ τῆς νομίμου ἐξουσίας καὶ ἄλλα, ὡς ἀρπαγαὶ γυναικῶν ἢ ὑλικῶν ἀγαθῶν, δαμασμός θηρίων κλπ., ὑμνοῦντο κατόπιν εἰς σχετικὰ τραγούδια κατὰ τὰ συμπόσια καὶ ἄλλας διασκεδάσεις των, ὅπου ἐδέσποζεν ἐπίσης τὸ ἥρωικὸν πνεῦμα, ὃ ἔπαινος τῶν ἀντρειωμένων καὶ ἡ προβολὴ τῶν ἀνδραγαθημάτων των, ὅπου δ' ἀκόμη δὲν ἦσαν σπάνια καὶ συγκρούσεις καὶ ταπεινώσεις ἀλληλοαντιμαχομένων ἀρχόντων. Οὕτως εἰς τὰ ᾄσματα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο κυριαρχεῖ ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία, ἣτις ἐγγίζουσα εἰς τὰ ὄρια τοῦ ὑπερφυσικοῦ, τοῦ θρύλου, ἀποτελεῖ καὶ τὴν κεντρικὴν αὐτῶν ἰδέαν.¹

Εἰς τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια,² τῶν ὁποίων ὁ κύκλος θὰ ἦτο πολὺ πλατύτερος ἢ ὅσος διεσώθη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν τότε χρόνων ἐπὶ χίλια καὶ πλέον μέχρι σήμερον ἔτη, ἀναφέρονται ἥρωες, ὡς ὁ Κωσταντῆς ἢ Κωσταντάς, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρμούρη, ὁ Ἀρέστης, τὸ Σκληρόπουλο ἢ Συριοπούλο, ὁ Πορφύρης, ὁ Φωκᾶς (Βάρδας, Πέτρος), ὁ Νικηφόρος, ὁ Θεοφύλακτος, ὁ Παρατράχηλος ἢ Βαρυτράχηλος κ. ἄ., ἐξ ὧν δὲ ὑπέρτερος καὶ ἀκαταμάχητος, πρῶτος τῶν ἀκριτῶν, σύμβολον ὑπερανθρώπου ἀνδρείας, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ὡς ἀληθινὴ τιτανικὴ μορφή. Οὗτος θὰ τολμήσῃ τέλος να συγκρουσθῇ καὶ παλαίσῃ καὶ μὲ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Χάρον.³

Ὁ Διγενὴς μὲ τοὺς ἄθλους του φαίνεται οὕτω συνεχιστῆς τῆς ἀρχαίας παραδόσεως περὶ τοῦ Ἡρακλέους, τὰ περὶ αὐτοῦ δὲ ᾄσματα διὰ τοὺς γονεῖς του, τὸν γάμον του, τὴν ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς του, τὰ ἥρωικά του κατορθώματα καὶ τέλος τὸν θάνατόν του (πάλη μὲ τὸν Χάρον), ἀποτελοῦντα ἰδιαίτερον κύκλον, εὐρίσκονται εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς ἀνάλογα ἐπεισόδια εἰς τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, διεσώθη διὰ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἰς 6 παραλλαγὰς.⁴

1) Βλ. καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 48 κ.ἐξ. 59 κ.ἐξ. Βλ. γενικώτερον περὶ τῶν ἀκριτῶν καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 250 κ.ἐξ. καὶ Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας (ἔκδ. Πέτρου Π. Καλονάγου, τόμ. Α', (Ἀθήναι 1941), εἰσαγ., σ. ια' - ιε').

2) Ὁ προσδιορισμὸς «ἀκριτικά», ἐδόθη εἰς τὰ τραγούδια ταῦτα ὑπὸ τῶν μελετητῶν τούτων, ἐκ τοῦ ὅτι τὰ θέματά των ἔχουν σχέσιν μὲ τοὺς ἀκρίτας. Ἡ διάκρισις τοῦ ποιητικοῦ τούτου κύκλου ἐγένετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κωνστ. Ν. Σάθα (Μεσαιων. Βιβλιοθ., τόμ. Β', 1873, εἰσαγ., σ. μθ' σση. 1), ὅστις διέκρινεν εἰς τὰ ᾄσματα ταῦτα ἀκριτικά, ἀπελατικά κ. ἄ. Πολλὸ προηγουμένως ὁ Μαικ. Büdinger (Mittelgriechisches Volkseros, Leipzig 1866) ἐξετάσας τὸ τραγούδι τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρόνικου ὑποστήριξεν ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ 12ου αἰ., ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Α' Κομνηνόν.

3) Πρβλ. καὶ St. Kyriakides, Zur neugriechischen Ballade, Südost-Forschungen, τόμ. XIX (1960), σ. 329.

4) Βλ. Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας... νέα πλήρης ἔκδοσις..., ὑπὸ Πέτρου Π. Κα-

Ἐκ τῆς ἀντιστοιχίας ταύτης ἄσμάτων πρὸς σκηνάς τοῦ Ἔπους ἐτέθη ἀπὸ πολλοῦ τὸ ζήτημα περὶ τῆς μεταξὺ τούτων σχέσεως καὶ μάλιστα περὶ τοῦ ἔαν τὰ σχετικά δημῶδη ἄσματα εἶναι παλαιότερα, ὅποτε ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ συνθέτου τοῦ ἔπους ἢ ἀπέρρευσαν ἐκ τούτου. Τὸ θέμα τοῦτο συζητήθη κατ' ἀρχάς ὑπὸ τῶν πρώτων ἐκδοτῶν τοῦ ἔπους (διασκευῆς Τραπεζοῦντος) Κωνστ. Σάθα καὶ Ἐμ. Lagrèze, σήμερον δὲ ὑπάρχει ἔτι ἀσυμφωνία μεταξὺ τῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν, τῶν μὲν δεχομένων τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ συνθέτης αὐτοῦ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τοῦ καὶ δημῶδη ἄσματα καὶ ἐπομένως ὅτι τὰ σφζόμενα τραγούδια εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ ἔπους, ἢ τῶν δὲ ὑποστηριζόντων τὴν γνώμην ὅτι τὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὁμοιότητος πρὸς ἐπεισόδια τοῦ ἔπους ἐπήγασαν καὶ διεμορφώθησαν ἐκ τούτου κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους, ὅτε τὸ ἔργον τοῦτο ἀνεγινώσκετο εὐρέως ὑπὸ τοῦ λαοῦ.²

Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἔχει ἀκόμη λυθῆ, φαίνεται ὁμως ὅτι θὰ ὑπῆρχε παλαιότερα ἐπική ὕλη τὴν ὁποῖαν ἐγνώρισεν ὀπωσδήποτε καὶ παρέλαβεν ἐξ αὐτῆς ὁ συνθέτης τοῦ ἔπους περὶ τὸν Διγενή, τοῦ ὁποῖου ἡ φήμη τὸν 10ον αἰῶνα εἶχεν ἤδη διαδοθῆ καὶ εἰς τοὺς ἀπέναντι τοῦ Εὐφράτου ἰσλαμικοὺς πληθυσμούς. Εἰς τὸ ἀραβικὸν μυθιστόρημα τοῦ Sayyid Battāl ἀναφέρεται ὁ Akratès, δηλαδή ὁ Ἀκρίτης, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ παλληκαριοῦ ὅπως ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας εἰς τὸ ἔπος καὶ τὰ δημῶδη ἄσματα.³ Οὕτω τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος βοηθεῖ εἰς τὴν χρονολόγησιν τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν.⁴

Δὲν κατέχομεν μέχρι τοῦδε εἰδήσεις περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως. Ἡ γνωστὴ μαρτυρία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Ἀρέθα (850-925) περὶ Παφλαγόνων ραψωδῶν οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται ὑπ' αὐτοῦ ὡς συνθέτοντες «ὥδὰς, πάθη περιεχοῦσας ἐνδόξων ἀνδρῶν καὶ πρὸς ὀβολὸν ἄδοντες καθ' ἑκάστην οἰκίαν»,⁵ εἶναι σαφῶς ἐνδεικτικὴ ὅτι ἤδη ἀρχομένου τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἡ ποίησις αὕτη εὕρισκετο ἐν ἀκμῇ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ μάλιστα εἰς περιοχὴν αὐτῆς ἐγγύς πρὸς τὸ θέατρον τῆς ἀκριτικῆς δράσεως.⁶

λονάρου, τόμ. Α', (Ἀθήναι 1941), εισαγ., σ. κδ' - λγ'. St. Kyriakidis, Forschungsbericht zum Akritas Epos, Bericht zum XI. Internationalen Byzantinisten - Kongress, München 1958, München 1960, σ. 2 κ. ἰξ.

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 254-256. (Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων) ἐνταῦθα καὶ περὶ τῶν ἀντιθέτων μέχρι τότε γνωμῶν. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ἐνθ' ἄν., σ. 34. Πρβλ. Henri Grégoire, L'épopée byzantine et ses rapports avec l'épopée turque et l'épopée romane, Bull. de la Classe des Lettres et des Sciences Morales et Polit. (Académie Royale de Belgique), 5e Série, tome XVII, Bruxelles 1931, σ. 477.

2) Ἀντ. Μηλιαράκη, Βασιλεῖος Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθήναι 1920, σ. 11. Βλ. καὶ εἰς ἐκδόσιν ὑπὸ Πέτρου Π. Καλονάρου, ἐνθ' ἄν., εισ., σ. λγ' - λδ'.

3) Η. Grégoire, ἐνθ' ἄν., σ. 477. Πλὴν τοῦ Akratès καὶ ἄλλος ἀκριτικὸς ἦρως ὡς ὁ Πορφύρης ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πέρσου ἐπικοῦ ποιητοῦ Firdousi μὲ τὸ ὄνομα Farfourius Ἑλλήν ἦρως, ὅστις εἰσβάλλει εἰς Περσίαν. Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 34-35 καὶ Η. Grégoire, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ἐνθ' ἄν., σ. 28.

4) Βλ. Γεωργ. Ἰ. Κουρμούλη, Ἔπος καὶ ἐπική ὕλη. Ἐπιστ. Ἐπετ. τῆς Φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, Περ. Β', τόμ. Ε' (1954-55), σ. 214.

5) Βλ. Σωκρ. Β. Κουγία, Αἰ ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Ἀρέθα λαογραφικαὶ εἰδήσεις, Λαογρ., τόμ. 4 (1912/13), σ. 239-340.

6) Περὶ τῆς δημοτικότητος καὶ τῆς διαδόσεως τῶν τραγουδιῶν τούτων ἐπιμαρτυρεῖ ἡ

Οι ήρωες τῶν περιωθέντων τραγουδιῶν τοῦ ποιητικοῦ κύκλου τούτου ἔχει γίνει μέχρι τοῦδε προσπάθεια νὰ ταυτισθοῦν πρὸς ἱστορικά πρόσωπα τοῦ 9ου καὶ τοῦ 10ου αἰῶνος,¹ ὡς ὁ Ἀρμούρης πρὸς τὸν ἐξ Ἀμορίου αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ', ἐκδικητὴν τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀμορίου τὸ 838 (βλ. κατωτέρω, σ. 44-45), ὁ Ἀρέστης πρὸς τὸν ἐκ Καππαδοκίας ἥρωα Ὁρέστην, στρατηγὸν τοῦ θέματος Μεσοποταμίας περὶ τὸ 913,² ὁ Πορφύρης μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν (βλ. κατωτ., σ. 54-55), ὁ Ἀνδρόνικος πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Δούκαν περὶ τὸ 906 (βλ. κατωτ., σ. 59), ὁ Σκληρόπουλος πρὸς τὸν Ρωμανὸν Σκληρόν (11 αἰ.) (βλ. κατωτ., σ. 81-82), τὸ τραγούδι τῆς ἀλώσεως τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς πρὸς τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀμορίου τὸ 838 (βλ. κατωτ., σ. 88-89).³ Αὐτὸς δὲ τέλος ὁ Διγενὴς πρὸς τὸν τουρμάρχη τῶν Ἀνατολικῶν Διογένη, ὅστις ἔπεσεν ἥρωικῶς τὸ 788 εἰς κλεισούραν τοῦ Ταύρου, μαχόμενος κατὰ τῶν Σαρακηνῶν.⁴

Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἄποψιν ὅτι ἥρωικά ἄσματα ἐμπευσμένα ἀπὸ γεγονότα καὶ πρόσωπα συνδεδεμένα μὲ τὸν ἀγῶνα τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν ἀπ' ἀνατολῶν ἐπιτιθεμένων Ἀράβων θὰ ὑπῆρχον καὶ παλαιότερον, ἤδη κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα, πιθανὸν δὲ ὁ τόσον προσφιλὴς εἰς τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἥρωος Κωσταντᾶς καὶ Κωσταντῆς νὰ εἶναι ὁ Κωσταντῖνος ὁ Ε', ὅστις ἐδόξασε τὰ βυζαντινὰ ὄπλα εἰς τοὺς κατὰ τῶν μωαμεθανῶν ἀγῶνας του,⁵ τότε

παρομοίωσις ὑπὸ τοῦ Πτωχοπροδρόμου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς Ἀκρίτην:

τὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, τὸν τῆς πορφύρας γόνον
τὸν πολεμάρχον τὸν στερόν, τὸν νέον τὸν Ἀκρίτην,
ἀπάσης τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως τὸ δόρον.

βλ. εἰς *Ém. Legrand*, *Bibl. Gr. Vulgaire*, Paris 1880, σ. 96, στ. 546 κ. ἐξ. βλ. καὶ εἰς *ἐκδ. ὑπὸ D. - C. Hesselting et H. Pernot*, σ. 67 III, 400 v - 400 κ. εἰς ἀναφορὰν τοῦ ἔτι ὁ Πτωχοπροδρόμος πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν προκλητικὴν ζωὴν τῶν ἡγουμένων εἰς τὰς μονὰς ἀναφωνεῖ ἐκ τῆς ὀργῆς:

ὦ τίς Ἀκρίτης ἕτερος ἐκεῖ νὰ εὐρέθη τότες,
καὶ τὰς ποδείας του νὰ ἐπηξεν, νὰ ἐπῆρε τὸ ραβδὸν του
καὶ νὰ τοὺς εὐνέτριπεν τοὺς παλαμναίους μίσσους.

βλ. *ἐκδ. ὑπὸ D. - C. Hesselting et H. Pernot*, σ. 45, III, στ. 164-166 καὶ *Ém. Legrand*, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 83, στ. 180-184. εἰς ἀκριτικούς ἐπίσης ἥρωας ἀναφέρονται πιθανώτατα καὶ τὰ «κλέα ἀνδρῶν», τὰ ὅποια ἤδον κατὰ τὸ ἔτος 1326 οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Νικηφόρου Γρηγορά κατὰ τὸ ταξιδιὸν του εἰς τὴν Σερβίαν (*Νικηφ. Γρηγοράς*, *ἐκδ. Βόννης*, I, 377). Πρβλ. καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδην*, ἐν *Λαογρ.*, τόμ. 10 (1929/32), σ. 641. *Τοῦ αὐτοῦ*, *Zur neu-griechischen Ballade*, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 332.

1) *Henri Grégoire*, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York, N. Y., (1942), σ. 11 κ. ἐξ. 20-29, 31-36 κ. ἐξ., σ. 200 κ. ἐξ.

2) *H. Grégoire et H. Lüdtke*, *Nouvelles chansons épiques du IXe et Xe siècles*, Byzantion, τόμ. 14 (1939), σ. 240-42.

3) βλ. καὶ *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*, Τὸ δημῶδες ἄσμα «τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς». Σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀμορίου τῆ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων. *Ἐπιτ. Λαογρ. Ἀρχ.*, τόμ. 13/14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 3-34. βλ. καὶ *Akten des XI. Internat. Byzantinisten-Kongress* 1958, München 1960, σ. 581-585.

4) *H. Grégoire*, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 36-38.

5) βλ. *H. Grégoire*, *Études sur l'épopée byzantine*, *Revue des Études Grecques*, τόμ. XLVI (1933), σ. 30-32.

ή χρονική περίοδος της άκμης της ποιήσεως ταύτης επιμηκύνεται, άρχομένη ούτω από τοῦ 8ου αἰ. καὶ ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ 11ου, ὅτε ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου παρημελήθησαν στρατὸς καὶ ἀκριτικά σώματα καὶ διελύθησαν ταῦτα κατόπιν ἐκ τῆς κατακτήσεως μετὰ τὸ ἔτος 1071 τῆς Ἀνατολικῆς Μ. Ἀσίας ὑπὸ τῶν Σελτζούκων Τούρκων.

Εἰς τὰ περισωθέντα ἄσματα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐλέχθη, χρονικῶς τοποθετοῦνται εἰς τὸν 9-11 αἰ. παρετηρήθη ὅτι ἔχει χρησιμοποιηθῆ καὶ ποιητικὴ ὕλη ἀρχαιότερα τοῦ 8ου αἰ., ἦτοι παλαιότερων τραγουδιῶν.¹

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ ἀκριτικοὶ ἥρωες ἔνεκα τῆς περιβολῆς αὐτῶν καὶ μὲ μυθικὰ στοιχεῖα ἀπέβησαν ὡς ἱστορικά πρόσωπα δυσδιάκριτα, τὰ ἄσματα ὁμοῦς διετήρησαν τὴν ἐπικήν των μορφήν, ἰδιαιτέρως εἰς τὰς Κυπριακὰς παραλλαγὰς, τὴν ἠρωικὴν πνοήν, τὴν λιτότητα καὶ τὸ ζωηρὸν τῆς ἐκφράσεως, πρὸς δὲ καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν ἠρώων των, ὡς ἡ τιμία συμπεριφορὰ των πρὸς τὸν ἀντίπαλον, τὸν ὁποῖον ὁ ἥρωας ἀποφεύγει νὰ κτυπήσῃ ἄοπλον ἢ κοιμώμενον, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ Διγενὴς κατὰ τὴν πάλιν του μὲ τὸν δράκον. Τὰ ἀκριτικά τραγούδια δύνανται οὔτω νὰ χαρακτηρισθοῦν περισσότερον ὡς ἱστορία παρά ὡς τέχνη.

Φορεῖς τῶν ἄσμάτων τούτων ἦσαν κυρίως λαϊκοὶ ραψωδοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρέθα περιεφέροντο εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐτραγῶδουν ταῦτα ἐπ' ἀμοιβῆ «πρὸς ὄβολόν», ἡ παράδοσις δ' αὕτη συνεχίζεται κατόπιν εἰς τὴν κλέφτικὴν ποίησιν ὡς καὶ εἰς ἄλλα τραγούδια.²

Ἐκ τῶν ἀκριτικῶν περιοχῶν διεδόθησαν κατόπιν τὰ ἄσματα ταῦτα καὶ εἰς τὸν λοιπὸν πληθυσμὸν τῆς Μ. Ἀσίας, ὑπὸ τούτου δὲ μετὰ τὴν ἐκείθεν ἔξοδόν του ἀπὸ τοῦ 11ου αἰ. ἔνεκα τῆς τουρκικῆς λαίλαπος θὰ μετεφέρθησαν εἰς τοὺς τόπους τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς του, τὴν Κύπρον, τὴν Δωδεκάνησον, Κρήτην, Θράκην καὶ λοιπὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἡ ποίησις αὕτη συνετηρήθη εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τοῦ Πόντου, εἴτα δὲ τῆς Καππαδοκίας, ἐκτὸς δὲ αὐτῆς πιστότερον καὶ ζῶσα εἰς τὰς νήσους, κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν Κύπρον, ἔπειτα εἰς τὴν Δωδεκάνησον καὶ τὴν Κρήτην,³ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὑπεχώρησεν ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῆς νεωτέρας τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν.

Ἡ μὴ ὑπαρξίς σήμερον τοῦλάχιστον παραδόσεως περὶ τοῦ Διγενῆ ἢ ἄλλων ἀκριτικῶν ἠρώων εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν χῶρον εἶναι ἐνδεικτικὸν σημεῖον ὅτι τὰ τραγούδια τοῦ κύκλου τούτου ὑπεχώρησαν πολὺ πρῶτως εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ μετωχτεύθη τὸ ἠρωικὸν πνεῦμα τῆς ἀκριτικῆς ποιητικῆς παραδόσεως.

1) *H. Grégoire et H. Lüdeke*, ἔνθ' ἄν., σ. 249.

2) Βλ. *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, Ἀθήναι [1920] σ. 69. *N. Γ. Πολίτου*, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 225-26 (Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ἄσμάτων).

3) Παλαιότεραι μνηεῖαι τοῦ Διγενῆ εἰς τὸν λαὸν ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἶναι α) εἰς δημῶδες ἄσμα εἰς χειρόγραφον ἐκ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰ. ἐν χειρογράφῳ τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἀγ. Ὁρους (βλ. *Betr. Bouquier*, Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθήνα 1960, σ. 11, ἀρ. 4 καὶ σ. 30-33. β) εἰς τὴν Κρητικὴν κωμῶδιαν τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου Φωτσόλου (1668-69) «Φορτσονάτος», Γ', 776. Βλ. καὶ *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, Εἰδήσεις εἰς τὸν Φορτσονάτον περὶ τοῦ Βενετοτουρκικοῦ πολέμου. Ἑλλην. Δημιουργία, τόμ. 12 (1953), σ. 92.

Δ΄. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ίστορικά τραγούδια θεωρούνται ὅσα ἔχουν ὡς θέμα γεγονότα, οἷον κατορθώματα ἱστορικῶν προσώπων, μάχας, ναυμαχίας, πολιορκίας, ἀλώσεις καὶ καταστροφὰς πόλεων, φρουρίων καὶ τόπων καὶ ἄλλα ἔτι συμβάντα, ἤτοι σεισμούς, λιμούς κλπ. Ίστορικά τραγούδια εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἀκριτικά ἀλλὰ διακρίνονται εἰς ἰδιαιτέρας κατηγορίας ἐκ τοῦ εἰδικοῦ πολιτικοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθησαν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ διαφοροτικοῦ πνεύματος τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἐξύμνησιν προσώπων καὶ γεγονότων, πού ἀποτελοῦν τὰ συστατικά τῆς γενέσεώς των.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κλέφτικα εἰς τὰ ἱστορικά ἢ ἀφήγησις τοῦ γεγονότος παρουσιάζεται μὲ περισσοτέρας λεπτομερείας, ἤτοι ὑπάρχει ἡ μνεία τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου, τῶν προσώπων καὶ τῆς διαδοχῆς τῶν γεγονότων,¹ χωρὶς νὰ λείπουν ἀκόμη καὶ τὰ σχόλια τοῦ ποιητοῦ, ὅστις πληροφορεῖ δι' αὐτῶν τὸν ἀκροατὴν του, εἶναι δὲ συνήθως τὰ τραγούδια ταῦτα ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς συνθέσεώς των σύγχρονα πρὸς τὰ ἱστορούμενα εἰς αὐτὰ γεγονότα.

Ἡ ἐπιζητουμένη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ψυχικὴ συγκίνησις καταπνίγεται εἰς τὴν λεπτομέρειαν τῆς ἐκθέσεως τοῦ γεγονότος, οὕτω δὲ δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔκφρασις αὐτῆς. Παρὰ ταῦτα ὁμως ὑπάρχουν καὶ ἄσματα τῆς κατηγορίας ταύτης, τὰ ὁποῖα μὲ συντομίαν εἰς τὴν διατύπωσίν των περιέχουν ἔντονα δραματικά στοιχεῖα καὶ ζωηρὰν λυρικὴν ἔκφρασιν, π. χ. τὸ τραγούδι τοῦ κρούσου τῆς Ἀντριανούπολης, οἱ θρῆνοι τῆς Πόλης καὶ τῆς Τραπεζοῦντος, τὸ τραγούδι τῶν σκλάβων τῶν Μπαρμπαρέσων κ. ἄ.

Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν προέρχονται ἐκ τῶν ὑστέρων βυζαντινῶν χρόνων, ὡς τὸ τραγούδι τοῦ Γαβρᾶ,² οἱ θρῆνοι τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως,³ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος,⁴ τὸ ἄσμα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου⁵ κ. ἄ. Τὰ περισσότερα ὁμως τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν ἔχουν τὴν ἀρχὴν εἰς γεγονότα τῶν χρόνων μετὰ τὴν Ἀλωσιν, ἤτοι τῆς περιόδου τῆς δουλείας τοῦ Ἑθνους, ἰδίᾳ ὑπὸ τοὺς Τούρκους, μέχρι τῆς κατόπιν ἡρωικοῦ ἀγῶνος πολιτικῆς ἀποκαταστάσεώς του.⁶

Τὰ μεταγενέστερα ἱστορικά τραγούδια, ἰδίᾳ τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς ὁμοιάζουν εἰς τὴν τεχνοτροπίαν καὶ τὸ πνεῦμα των πρὸς τὰ κλέφτικα, τὰ διακρίνομεν δὲ ἐκ τούτων ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς δρᾶσιν προσώπου ἢ γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν ἀσυντάκτων ὁμάδων τῶν κλεφτῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ὀργανωμένον ἀγῶνα τὸ πρῶτον τοῦ Σουλίου καὶ κατόπιν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

1) Πρὸς. καὶ Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ κλέφτικο τραγούδι. Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του. Ἐν Ἀθήναις 1950, σ. 67. κ.ἑξ. 108, 109.

2) Βλ. κατωτ., σ. 121. 3) Αὐτόθι, σ. 122. 4) Αὐτόθι, σ. 124 - 131. 5) Αὐτόθι, σ. 123. 6) Αὐτόθι, σ. 131 κ.ἑξ.

Ε'. ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τὸ ἥρωικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσε τὴν ἀκριτικὴν ποίησιν, ἦτοι τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν ἀραβικὴν λαίλαπα, αὐτὸ τὸ ἴδιον, συντηρούμενον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ἀπαντᾷ μὲ νέαν ἔκφρασιν ἐντὸς ἄλλου περιβάλλοντος καὶ ὑπὸ διαφορετικᾶς συνθήκας εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια. Ἐμπνέονται καὶ αὐτὰ ὁμοίως ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους κατὰ τοῦ Ἰσλάμ, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι εἰς τὴν σκληρὰν αὐτὴν πάλην μὲ πρωταγωνιστὴν τὸν κλέφτην ὁ ἐχθρὸς κατέχει τὴν θέσιν τοῦ δυνάστου.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν δυναμικὴν ἀντιμέτρησίν των μὲ τὸν ἀσιάτην κατακτητὴν καὶ ὅτε πλέον εἶχον παύσει νὰ ἔχουν ἐλπίδας σωτηρίας ἀπὸ ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης καὶ συνῆλθον ἀπὸ τὴν κατάπληξιν ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, δηλ. τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤρχισαν ἀμέσως νὰ αὐτοσυγκεντρώνωνται εἰς τὴν σκέψιν τῆς ἐκ νέου πολιτικῆς των ἀνασυγκροτήσεως. Αὐτὸς ὁ θρῆνος τῆς πτώσεως τῆς Πόλης μὲ τὸν στίχον «πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροῦς, πάλε δικὰ σου εἶναι» ἐκφράζει τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν ἐλπίδα τῶν ὑποδοῦλων.

Μὲ τὴν προσδοκίαν αὐτὴν τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς σκληρὰς καταπίεσεις ὑπὸ τοῦ ἀλλοδόξου κυριάρχου, ὅστις ἠπεῖλει τὸν πλήρη ἐξαφαισισμόν του, δὲν περιέπεσεν εἰς τὴν μοιρολατρίαν. Ἐντὸς ὀλίγου δημιουργεῖται τὸ πνεῦμα τῆς ἐνεργοῦ ἀντιστάσεως κατὰ πρῶτον εἰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπῆρχε τοῦτο ἀνεπτυγμένον ἐκ παραδόσεως ἐλεύθερον καὶ ἀνυπότακτον καὶ τὸ ὁποῖον οὕτω δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ χωρὶς διαμαρτυρίαν τὰ καθημερινὰ ἐγκλήματα τῶν Τούρκων, ἦτοι τὰς διαρπαγὰς ἀγαθῶν, τὰς ἀτιμώσεις καὶ ἄλλας βιαιοπραγίας. Εἰς τὰ βουνὰ κατέφευγον ἔτι καὶ ὅσοι ἄλλοι καθ' οἷονδῆποτε τρόπον κατεδιώκοντο ὑπὸ τοῦ τυράννου ὡς καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπομείνουν τὰ ἀφόρητα δεινὰ τῆς δουλείας.

Οὕτως ἐσχηματίσθη ὄρεισβιος κοινωνία ἐλευθέρων σκλάβων, οἱ ὁποῖοι συγκροτούμενοι εἰς ομάδας διεμόρφωνον ἰδιόρρυθμον βίον. Οὗτοι διαβιούντες ἐν κινδύνῳ, ὡς διωκόμενοι, διῆγον πάντοτε ἐν στρατοπέδῳ, ἦσαν δὲ ἠναγκασμένοι πρὸς συντήρησίν των νὰ ἐπιδίδωνται εἰς ληστρικὰς ἐνεργείας κατὰ τῶν Τούρκων, πολλάκις δὲ ἐξ ἀνάγκης καὶ κατὰ τῶν ὁμοεθνῶν των. Οὕτω προσέλαβον τὸ ὄνομα κλέφτες.¹

Πρὸς προστασίαν ἐκάστης περιφερείας ἐκ τῆς δράσεως ταύτης τῶν κλεφτῶν ὠργανώθησαν ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ εἰδικὰ σώματα ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 16 αἰ.,² εἰς τὰ ὁποῖα ἀνετέθη ἡ περιφρούρησις τῆς τάξεως καὶ ἡ προστασία τῶν συγκοινωνιῶν εἰς ὠρισμένας στενάς διόδους (ντερβένια).³

1) Βλ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδ. 6η, 1932, τόμ. 5β, σ. 134, 140 κ. ἐξ. Ἰω. Βασδραβίλη, Ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη, 1948, σ. 4 καὶ 22.

2) Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἐνθ' ἀν., σ. 134 κ. ἐξ.

3) Πολότιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες τοῦ Cl. Fauriel (Chants populaires de la Grèce moderne, τόμ. I, Paris 1824, σ. XLII - LXXIX καὶ Δημοτικὰ τραγούδια τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, μεταφραστῆς Ἀπ. Δ. Χατζηγεωργανοῦ, Ἀθήνα 1956, σ. 26 - 47) παρὰ συγχρό-

Οι προσλαμβανόμενοι εις τὰ σώματα ταῦτα ἐκαλοῦντο ἄρματολοί, ἐστρατολογοῦντο δὲ ἐν πολλοῖς ἐκ τῶν τάξεων τῶν κλεφτῶν, οἱ ὅποιοι συν-εθηκολόγουν μὲ τὸν κατακτητὴν, δηλ. ἦσαν «προσκυνημένοι» κλέφτες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀνυποτάκτους, τοὺς «ἀπροσκύνητους». Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ομάδος τῶν ἄρματολῶν ἀπὸ τὴν περιοχὴν (ἄρματολίκι) τὴν ὁποίαν ἐφρούρει εἶχεν ὑλικά ὀφέλη, διὸ καὶ κατεβάλλετο πολλάκις φροντίς νὰ περιέλθῃ κληρονομικῶς τὸ ἄρματολίκι εἰς μέλος τῆς οἰκογενείας του. Ἐκ τῶν ἀντιζηλιῶν οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν τοῦ ἄρματολικίου ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ καπεταναίων ἐπήρχοντο οὐχὶ σπανίως συγκρούσεις μὲ ὑλικὰς ζημίας, φόνους, αἰχμαλωσίας καὶ εἰς τὸν περίοικον ἑλληνικὸν πληθυσμόν.¹

Πολλοὶ ὁμῶς τῶν ἄρματολῶν, πρῶην κλεφτῶν ἢ μὴ, περιέπιπτον συχνὰ εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν Τούρκων, ὁπότε οὗτοι κινδυνεύοντες τὴν ζωὴν, ἐὰν συνελαμβάνοντο, κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη ἀναλαμβάνοντες ἐκ νέου ὡς κλέφτες τὸν ἀγῶνα. Ἐκ τούτων καὶ ἀπὸ ἄλλους δυναστευομένους, οἱ ὅποιοι, ὡς ἐλέχθη, δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπουν ἀδιαμαρτυρητῶς τὰς πράξεις βίας τῶν Τούρκων ἐσχηματίζοντο πολεμικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα μὲ ἐνδiciaτῆματα καὶ ὀρμητήριά των δύσβατα καὶ ἀπρόσιτα ὄρη εἶχον σκοπὸν νὰ ἐκδικήσουν τὰς βιαιοπραγίας τοῦ τυράννου.

Ἀπὸ τὰ ὀρμητήριά των ταῦτα ἐπιπίπτοντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀπετέλουν δι' αὐτὸν τὸ ἀντίπαλον δέος.

Οἱ κλέφτες οὕτω εἰς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν 18ον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀπετέλουν τὴν πρωτοπορείαν τῆς ἐνεργητικῆς πολεμικῆς δράσεως τοῦ ὑποδούλου ἔθνους.

Ὁ ἀγὼν τῶν κλεφτῶν ἦτο ἀνισος καὶ ἐκ τούτου τραχὺς, πολλάκις δὲ δὲν ἔλειπον καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι τῶν ὁμοεθνῶν, οἵτινες συνειργάζοντο μὲ τὸν πολέμιον καὶ προέδιδον αὐτούς. Ἐνεκα τούτου οἱ κλέφτες ἦσαν ἠναγασμένοι πολλάκις νὰ στρέφονται ὄχι μόνον κατὰ τῶν Τούρκων ἢ τῶν Ἀλβανῶν ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν συμπραττόντων μὲ αὐτοὺς καιροσκοπῶν χριστιανῶν.

Ὁ τραχὺς ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς βίος τῶν κλεφτῶν ἐν μέσῳ καθημερινῶν κινδύνων καὶ στερήσεων ἐσφυρηλάτησεν εἰς αὐτοὺς πνεῦμα ἡρωικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν δυσκολιῶν καὶ περιφρονήσεως τῆς ζωῆς, ἅμα δὲ καὶ φιλοσοφικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς μοίρας. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα δὲ τοῦτο ἔχουν ἐξυμνηθῆ μὲ τραγούδια αἱ ἀνδραγαθίαι τῶν κλεφτῶν καὶ ἄλλα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς των.

Τὰ κλέφτικα τραγούδια αὐτὰ σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόθεσιν των διακρίνονται εἰς ἐκεῖνα ποὺ περιστρέφονται εἰς γεγονότα (περιστατικά, ἀνδραγαθήματα, τραγικὸν τέλος, θάνατος) τῆς δράσεως ὀρισμένων κλεφτῶν καὶ εἰς ἄλλα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὡς καταστάλαγμα ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ κλέφτικου βίου καὶ ἔχουν ὡς θέμα των γενικώτερα ἐπεισόδια ἢ ἰδέας ἐκ τῆς κοι-

νων του, οἵτινες ἔζων τότε, τὸ 1824, τὸν κόσμον τῶν κλεφτῶν καὶ ἄρματολῶν καὶ τὰς παραδόσεις των, σχετικαὶ πρὸς τοὺς θεσμοὺς καὶ τὴν ὀργάνωσιν τούτων, τὴν στάσιν των ἐναντι τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς, τὰς ἀσχολίας, τὸν τρόπον τῆς ζωῆς, τὸν ψυχικὸν των κόσμον, τὸν χαρακτήρα των, τοὺς ἀγῶνας των κατὰ τῶν Τούρκων κλπ.

1) Βλ. καὶ *Εἰρήνης Σπανδωνίδη*, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 171 κ. ἐξ.

νωνικής ζωής τῶν κλεφτῶν¹ μὲ ἐντονώτερον λυρικὸν περιεχόμενον.² Ἐκ τούτων πρωταρχικὰ εἶναι βεβαίως τὰ πρῶτα, δηλ. τὰ ἀναφερόμενα εἰς ὠρισμένα πρόσωπα καὶ συγκεκριμένα γεγονότα τῆς δράσεως τῶν κλεφτῶν, τὰ δ' ἄλλα μὲ ὑποθέσεις αὐτῶν ἀόριστα περιστατικὰ καὶ ἰδέας τῆς ζωῆς των, εἶναι ὑπερωτέρας ἐμπνεύσεως.³

Δὲν νομίζω, ὅτι ἔχει δίκαιον ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης ὑποστηρίζων ὅτι τὰ τραγούδια τῆς δευτέρας αὐτῆς κατηγορίας εἶναι νόθα ὡς πρὸς τὴν «γέννηση καὶ τὴν ἀξία» των,⁴ καὶ ὅτι «ἔχουν γεννηθῆ σ' ἐποχὴ ὅπου ἔχει λείψει καὶ ἀπὸ τῆ ζωῆ καὶ ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἢ ἄμεση αἴσθησι τοῦ ἠρωισμοῦ κ' εἶναι κατασκευάσματα λογίων, τῶν ἀνθρώπων δηλαδὴ μὲ τὴν ἔτοιμη καρδιά, μὲ τὴν ἔτοιμη γλῶσσα, μὲ τὴν ἔτοιμη φαντασία».⁵ Πιστεύω ἀντιθέτως ὅτι καὶ τὰ ἔσματα αὐτὰ εἶναι γνήσια, ὅπως καὶ τὰ ἀναφερόμενα εἰς ὠρισμένα πρόσωπα κλεφτῶν ἢ γεγονότα⁶ καὶ ὅτι ἀποτελοῦν ἀπόσταγμα τῆς ἐμπειρίας τῆς κλέφτικης ζωῆς, ἔκφρασι θυμοσόφου διαθέσεως πρὸ τῆς τραχύτητος τοῦ ὄλου βίου τῶν κλεφτῶν εἰς τοὺς κινδύνους, οἱ ὅποιοι τοὺς περιέβαλλον, τὰς κακουχίας των, τὴν σκληρότητα τῆς μοίρας κ. ἄ.

Εἰς τὸ ὄλον περιεχόμενον των τὰ κλέφτικα τραγούδια ἐκφράζουν τὸ πνεῦμα τῆς ἀπεγνωσμένης ἀντιστάσεως τοῦ ἀτόμου μὲ ἐλευθέραν τὴν ψυχὴν κατὰ τοῦ στραγγαλισμοῦ τῆς ἐλευθερίας του, ἐρμηνεύουν τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν ἀπέναντι τῆς ζωῆς καὶ τὴν πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὸ ἔθνος. Ἡ ἔκφρασις εἰς αὐτὰ εἶναι ζωηρὰ καὶ μεγαλοπρεπὴς μὲ συμβολικοὺς παραλληλισμούς.⁷ Ἡ μορφή των περιέχει ἐπικὸν πλάτος μὲ δραματικὸν στοιχεῖον, ὡς δὲ ἐλέχθη, καὶ ἔντονον λυρισμόν, εἰς τὸν ὅποιον πολλάκις ὑποτάσσεται τὸ ἐπικὸν στοιχεῖον. Τὸν ἥρωα παρακολουθεῖ ἀδιαπτῶτως εἰς κάθε βῆμα ὁ θάνατος μέσα εἰς τὰ πανοῦργα τεχνάσματα τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἀκόμη καὶ μὲ τὴν ἀναγκαστικὴν συνεργασίαν τῶν προεστῶν ἐπιζητεῖ τὴν ἐξολοθρευσίαν του. Εἰς τὴν ἀγωνιώδη δ' αὐτὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν φαίνεται νὰ συμμετέχη καὶ νὰ συμπάσχη ὅλη ἡ γύρω των φύσις, ἔμψυχος καὶ ἄψυχος, τὰ πουλιά, ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι, τὰ βουνά, οἱ κάμποι. Μὲ τὰ πουλιά θὰ ἀναγγελθῆ μετὰ τὴν μάχην ὁ θάνατος τοῦ ἥρωος, τὰ βουνά δὲ θὰ πάρουν πένθιμον ὄψιν μὲ τὸ ἀντάριασμά των καὶ οἱ κάμποι μὲ τὴν συννεφιάν, τὸ ἴδιο καὶ τὸ φεγγάρι μὲ μαῦρο ἢ κόκκινο χρῶμα. Οἱ ἥρωες δὲ ἐμφανίζονται ὡς πραγματικαὶ μορφαί, ὀξύθυμοι καὶ μὲ σκληρότητα πολλάκις, ἐπιβλητικοὶ πού ἐγγίζου νὰ καλυφθοῦν ἀπὸ τὸν θρῦλον, ἀκατάβλητοι ἀλλὰ καὶ ἔτοιμοι πρὸς αὐτοθυσίαν.

Εἰς τὸ κλέφτικο τραγούδι εἴτε πρόκειται περὶ κατορθώματος τοῦ ἥρωος ἢ τοῦ τραγικοῦ τέλους του ἢ καὶ περὶ ἰδέας ἐκ τῆς ἐμπειρίας του, ὁ ποιητὴς ἐπιζητεῖ μὲ τὴν λέξιν καὶ τὴν λυρικὴν ἔκφρασι τοῦ πόθου του, τῶν αἰσθημάτων του, νὰ προκαλέσῃ συγκίνησιν.

1) Βλ. κατωτέρω ἔσματα τῆς πρώτης κατηγορίας (σ. 183 - 270) καὶ τῆς δευτέρας (σ. 271 - 291).

2) Βλ. καὶ Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Τὸ κλέφτικο τραγούδι, ἐνθ' ἀν., σ. 88.

3) Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 43 - 44, 88 - 89.

4) Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 88 - 89.

5) Ἐνθ' ἀν., σ. 89.

6) Βλ. καὶ Mario Vitti, *Canti dei ribelli Greci*, Firenze 1956, σ. 30.

7) Βλ. Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 96.

Ἐναλόγως πρὸς τὰ γεγονότα τὰ ὅποια ἐνέπνευσαν τὰ τραγούδια δύνανται ταῦτα νὰ διακριθοῦν εἰς ἰδιαιτέρας κατηγορίας, ὅπως ὁ κύκλος τραγουδιῶν περὶ πρόσωπα, τὰ ὅποια ὕμνουνται ὡς κλέφτες καὶ ἄρματολοι (Ἄντροῦτσος, Γιώργης Μπαρτζόκας, Γιαννούλας, Γεώργιος Καραϊσκάκης, Ζίδρος, Κοντογιανναῖοι, Νικοτσάρας, Πανουργιάς, Στουρνάρης κ. ἄ.), τραγούδια μόνον διὰ κλέφτες (Δῆμος, Ζαχαριάς, Κατσαντώνης, Θανάσης Καράμπελας, Λεπενιώτης, Λάπας, Χρῖστος Μιλιόνης κ. ἄ.), τραγούδια τοῦ κύκλου ἀγωνιστῶν κατὰ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων (Σισμαναῖοι, Κατσαντώνης, Δίπλας, Κώστας Λεπενιώτης, Λαζαῖοι, Θύμιος Βλαχάβας κλπ.) κ. ἄ.

Ἡ κλέφτικη ποίησις, τῆς ὁποίας, ὅπως καὶ τῆς ἀκριτικῆς, φορεῖς ἦσαν παλαιότερον τυφλοὶ ραψῶδοι καὶ ἄλλοι ποιητάρηδες¹ ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κλέφτες μὲ τούτους καπεταναίους των,² εὐρίσκετο εἰς ἀκμὴν μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ συντεταγμένη τότε καὶ καθολικὴ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων εἰς ἦν ἐνετάχθησαν καὶ ἠγωνίσθησαν καὶ τὰ σώματα τῶν κλεφτῶν, ἢ ἐπακολουθήσασα ἀπελευθέρωσις μεγάλου γεωγραφικοῦ τμήματος τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον μέχρι τότε ἦτο πεδῖον δράσεως τῶν κλεφτῶν, πρὸς δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ τότε ἀναγέννησις τοῦ λαοῦ ὑπὸ ἐλεύθερον βίον, ἐπέφεραν τὴν παρακμὴν τῆς ποιήσεως ταύτης ἀπὸ ἀπόψεως συνθέσεως νέων τραγουδιῶν.³ Αὕτη συνεχίσθη κατόπιν ἐπὶ τινὰς δεκαετηρίδας εἰς ὄμορα ἀλύτρωτα ἐδάφη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου. Εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὕμνήθησαν μὲ ᾄσματα συντεθέντα κατὰ τὸ πρότυπον τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν ἥρωες μὲ ληστρικὴν δρᾶσιν, ὡς ὁ Χρῖστος Νταβέλης, ὁ Ντούλας, ὁ Κωσταντέλλος κ. ἄ.⁴

5'. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ

Αἱ παραλογαὶ εἶναι διηγηματικὰ τραγούδια μὲ ἐπικόν πλάτος, ἅμα δὲ καὶ μὲ στοιχεῖα δραματικὰ καὶ λυρικά.

Αἱ ὑποθέσεις των προέρχονται ἐκ παλαιῶν παραδόσεων ἢ μύθων, οἶον περὶ Ἄγιων, δράκων, στοιχειῶν, στοιχειώσεως ἀτόμου ἢ ζώου, παραμυθιῶν κ. ἄ. ἢ συνηθέστερον λαμβάνονται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, δηλαδὴ ἀπὸ κοινωνικά γεγονότα τὰ ὅποια προκαλοῦν συγκίνησιν εἰς τὸν λαόν, ὡς αἱ ἐρωτικαὶ ἢ οἰκογενειακαὶ τραγωδίαι (ἀδελφικὴ ἀγάπη, πιστὴ σύζυγος, ἀτυχῆς ἔρως ἢ γάμος, ἀπιστία συζύγου, κακὴ πεθερὰ), ἄλλα συμβάντα εἰς τὴν κοινωνίαν (σκάνδαλα ἠθικοῦ περιεχομένου, φόνοι, ἐκδικήσεις, ναυάγια πλοίων), ἀκόμη καὶ διηγῆσεις ἐκ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς κλπ. Οὕτω προβάλλεται ὡς ποιητικὸν θέμα πρᾶξις τις, ἣτις παρουσιάζεται ὡλοκληρωμένη μὲ λογικὴν ἐνότητα καὶ συγκινεῖ ὡς ᾄσμα τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, διότι τὸ θέμα του προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τῆς κοινωνίας καὶ περιλαμβάνει ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν μοῖραν του.

1) Βλ. *Cl. Fauriel*, ἔνθ' ἄν., I, σ. XC κ. ἐξ. (μετάφρ. Ἄπ. Χατζηγεωργανίου, σ. 54-55), *N. Γ. Πολίτου*, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 225 κ.ἐξ. καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 69.

2) Βλ. καὶ *N. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἄν., σ. 226 κ.ἐξ.

3) Βλ. καὶ ἔνθ' ἄν., σ. 234.

4) Βλ. κατωτέρω, σ. 295 κ.ἐξ.

Τὸ δραματικὸν στοιχεῖον εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα προκαλεῖ μὲν τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον τοῦ ἀκροατοῦ διὰ τοὺς ἥρωας τῆς ὑποθέσεως, δὲν ἀποσκοπεῖ δὲ μὴ πρὸς κάθαρσιν ἠθικὴν. Ἀπλῶς μόνον παρουσιάζονται εἰς αὐτὰ μορφαὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου σχετικαὶ πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ γενικώτερον τὴν ἠθικὴν τοῦ λαοῦ ἀντίληψιν περὶ τῆς κοινωνίας.

Εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα μὲ ἐπικολυρικὸν καὶ δραματικὸν χαρακτήρα¹ ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ, ὡς παρετήρησεν ὁ Οἱ. Fauriel, «ἐκδηλώνεται μὲ περισσὴν ποικιλίαν, ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν».

Ἄρκεται τῶν σημερινῶν παραλογῶν (τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας ἢ τῆς Τρίχας, τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τοῦ γυρισμοῦ τοῦ ξενιτεμένου, τοῦ Χαρζανῆ, τοῦ κολυμβητῆ, τῆς μάννας φόνισσας, τῆς πάλης τοῦ πατρὸς (τοῦ Τσαμαδοῦ) πρὸς τὸν υἱὸν του κ.ά.),² ὧν τινες εἶναι διαδεδομέναι καὶ ἔξω τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, δύνανται χρονικῶς νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι τοῦ 9ου αἰῶνος ἀπὸ τοῦ ὁποῦ καὶ κατόπιν χρονολογοῦνται τὰ σωζόμενα σήμερον ἀκριτικὰ τραγούδια μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ἔχουν ὁμοιότητος (βλ. ἄσματα τῆς ἀρπαγῆς, κατωτ., σ. 110 κ.ἑξ.), ἄλλαι δὲ παραλογαί, αἱ περισσότεραι, εἶναι τῶν μετ' αὐτοὺς χρόνων καὶ μέχρι τῶν νεωτέρων.

Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν ἄσματων τούτων ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Στίλπ. Κυριακίδου,³ ὅτι προέρχονται ἐκ τοῦ θεάτρου τῆς μεταγενεστέρας ἀρχαιότητος (τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων), εἰδικώτερον δὲ ἐκ τῆς ἀκμαζούσης τότε ὀρχηστικῆς τραγωδίας, δηλ. τοῦ τραγικοῦ παντομίμου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὁμοίαν ὑποθέσιν, ὡς αἱ σήμερον παραλογαί, δηλ. μυθικὰς μὲ ἐπικὸν καὶ λυρικὸν εἰς τὰς τραγωδίας ταύτας στοιχεῖον. Πρὸς τὴν σύνδεσιν ταύτην συμφωνεῖ ἔτι καὶ ἡ λέξις σήμερον παραλογή, ἣτις φαίνεται προελθούσα ἐκ τῆς ἀρχαίας παρακαταλογή, ἡ ὁποία ἐσήμαινε πιθανῶς ἀπαγγελίαν μελοδραματικὴν ὑπὸ συνοδείαν ὀρισμένων ὀργάνων.⁴

Μὲ τὴν λέξιν παραλογή ἐδηλώνοντο παλαιότερον εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τῶν Ἀθηναίων τὰ ἐπικῆς μορφῆς τραγούδια.⁵ Τὸν ὄρον τοῦτον παρέλαβε κατόπιν ὁ Ν. Γ. Πολίτης πρὸς δῆλωσιν τῶν ἄσματων μὲ διηγηματικὴν μορφήν. Μὲ τὴν αὐτὴν περίπου σημασίαν ἀπαντοῦν καὶ αἱ λέξεις: περιλοή εἰς ἄσματα παλαιότερα κυπριακά⁶ καὶ ἐπιλογή εἰς τραγούδια τῆς Ἑπειρωτ. Ἑλλάδος.⁷ Εἰς τὴν Κῶ τὰ πολύστιχα γενικῶς ἄσματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα νοοῦνται καὶ αἱ παραλογαὶ λέγονται στιχοπλακιές.⁸ Ἡ λέξις εἶναι ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰ. (1336), ὅτε ἀναφέρονται εἰς τὴν Τραπεζοῦντα λαϊκοὶ ποιηταί, οἱ ὁποῖοι συνέθετον «στιχοπλοκίας πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ».

1) Βλ. καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαί, ἔνθ' ἄν., σ. 16.

2) Βλ. καὶ St. Kyriakides, Zur neugriechischen Ballade, ἔνθ' ἄν., σ. 332.

3) Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαί, ἔνθ' ἄν., σ. 9 κ.ἑξ., σ. 16.

4) Ἐνθ' ἄν., σ. 6 (βλ. καὶ ἄνωτ., σ. 7).

5) Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α', 1889, σ. 289.

6) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 38. Τοῦ αὐτοῦ, Ἑλληνικὴ λαογραφία, Ἀθήναι 1922-23, σ. 28.

7) Βλ. Εὐαγγ. Στ. Τζιάτζιου, Τραγούδια τῶν Σαρακατσαναίων, ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 66, ἀρ. 126, στ. 2. Πρβλ. καὶ Δημ. Α. Πετροπούλου, Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, Α', Ἀθήναι 1958, σ. κ'.

8) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ποιηταὶ δημοδῶν ἄσματων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 16 (1951), σ. 263 - 266.

Αί παραλογαί, ἄσματα, ὡς ἐλέχθη, μὲ ἐπικὸν πλάτος, φαίνεται ὅτι ἀπηγγέλλοντο ἢ ἤδοντο κατὰ τὸ ὕφος τῆς μουσικῆς ἀπαγγελίας, ὡς ἐν Κύπρῳ καὶ Κρήτῃ ἀκόμη σήμερον.¹

Ζ'. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

Ἡ πρώτη συστηματικὴ συλλογὴ ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἣτις εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ τοῦ γάλλου Cl. Fauriel (*Chants populaires de la Grèce moderne, tom. I et II, Paris 1824 - 1825*),² διὰ τῆς ὁποίας καὶ ἐγένοντο προσέτι γνωστὰ τὰ δημῶδη ἄσματα τῶν Ἑλλήνων τὸ πρῶτον εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον.

Πρὸ τοῦ Cl. Fauriel περισυναγωγὴν ἐλληνικῶν τραγουδιῶν εἶχε καταρτίσει δέκα ἔτη προηγουμένως τῷ 1814 ἐν Βιέννῃ ὁ βαρῶνος Werner von Haxthausen, ὅτε δὲ ἔλαβε γνῶσιν τούτων ὁ Γκαίτε ἐξεφράσθη μὲ πολὺν θαυμασμόν διὰ τὸ κάλλος ἐν γένει τῆς δημῶδους ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων.³ Ἡ συλλογὴ ὁμῶς αὕτη, ἔνεκα τῆς γενομένης μετ' ὀλίγα ἔτη ἐκδόσεως τοῦ Cl. Fauriel, παρέμεινεν ἀνέκδοτος, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τῶν Karl Schulte Kemminghausen καὶ Gustav Soyter τελευταίως τὸ 1935.⁴

Παλαιότερον τῶν πρώτων συλλογῶν τούτων, πρὸς τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων (κατοικία, ἔνδυμα, ἔθιμα) εἶχεν ἐλκυσθῆ ἢ προσοχὴ ἰδίᾳ τῶν περιηγητῶν, οἵτινες ἔβλεπον εἰς αὐτάς συνεχιζομένην τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν. Ἐν τούτοις ἐγένοντο ὑπ' αὐτῶν ἀσήμαντοι εἰς ἀριθμὸν καταγραφαὶ τραγουδιῶν.⁵

Ἐξαιρέσει τῆς συλλογῆς ἐκ τοῦ 17ου αἰ. ὑπὸ τοῦ Xaverius a Monte Acuto (père Xavier de Montaignu), Ἰησοῦτου ἱερέως, ἡ ὁποία ὁμῶς δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος,⁶ ἀξιόλογος εἶναι ἡ ἐκ τοῦ 17ου αἰ. καταγραφὴ 13 ἄσματων μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, ἣτις εὐρίσκεται εἰς Ἀγιορειτικὸν κώδικα (μονῆς Ἰβήρων). Ἡ συλλογὴ αὕτη, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμ-

1) Πρὸβλ. καὶ *Στίλπ. Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 38 - 39.

2) Περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς συλλογῆς ταύτης βλ. *Σίμ. Μενάρδου*, Περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 16, καὶ *Δ. Α. Πετροπούλου*, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, *Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ.*, τόμ. Η' (1953 - 54), ἐν Ἀθήναις 1956/57, σ. 68 κ.έξ.

3) Βλ. *Neugriechische Volkslieder gesammelt von Werner von Haxthausen. Urtext und Übersetzung, herausgegeben von Karl Schulte Kemminghausen und Gustav Soyter*, Münster i. W. 1935, σ. 24 κ.έξ.

4) Βλ. ἀνωτ. σημ. 3. Περὶ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς συλλογῆς ταύτης βλ. *Σ. Β. Κουγιάν*, εἰς περ. Ἑλληνικά, τόμ. 8 (1935), σ. 376-382, Ἑλλην. Δημιουργία, τόμ. Ε' (1950), σ. 329 - 334, καὶ *Γ. Α. Μέγαν*, εἰς περ. Νέα Ἑστία, τόμ. 19 (1936), σ. 460-462.

5) *Δ. Α. Πετροπούλου*, ἔνθ' ἀν., σ. 58 - 62.

6) Βλ. *Ém. Legrand*, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874, σ. VIII. Ὁ La Guilletière εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου του Lacédémone ancienne et nouvelle εἶχεν ὑποχρεθῆ τὸ 1676 ἐκδοσὶν συλλογῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν. Βλ. *Cl. Fauriel*, ἔνθ' ἀν., τόμ. I, préf. σ. I.

πρου,¹ ἐξεδόθη ἐκ νέου τελευταίως μετὰ διαφωτιστικῶν σχολίων ὑπὸ τοῦ ἔλβετοῦ φιλολόγου Bertrand Bouvier.²

Ἡ ἑλληνικὴ δημῶδης ποίησις ἐγένετο, ὡς ἐλέχθη, γνωστὴ διεθνῶς τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὡς ἄνω ἐκδόσεως τοῦ Cl. Fauriel. Ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ἣτις προεκλήθη καὶ τῆς ἀμέσου μεταφράσεως καὶ ἐκδόσεως ἄσμάτων ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἀγγλικήν, γαλλικὴν, γερμανικὴν, ρωσικὴν,³ πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ φιλελληνικοῦ συγχρόνως πνεύματος τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξ αἰτίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν μεγάλων θυσιῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, ἐκινήθη ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ τῶν τραγούδια. Οὕτω ἐπεχειρήθησαν νέαι συλλογαὶ καὶ ἐκδόσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν διαρκούσης ἔτι τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ὑπὸ τοῦ Th. Kind τῷ 1827,⁴ καὶ μετ' αὐτήν.⁵ Σημαντικώτεραι ἐκ τούτων μέχρι τοῦ 1850 εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ N. Tommaseo⁶ τὸ 1842, ἡ τοῦ Firmenich,⁷ τοῦ Γ. Εὐλαμπίου⁸ καὶ ἀκολούθως τοῦ Κερκυραίου Ἀντωνίου Μανούσου,⁹ ἣτις κυρίως εἶναι ἡ πρώτη ὑπὸ Ἑλληνοῦ γενομένη συστηματικὴ συλλογὴ ἄσμάτων.¹⁰

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ πλεόν τοῦ 19 αἰ. πυκνώνονται αἱ ἐκδόσεις δημοδῶν ἄσμάτων εἰς περιοδικὰ (Πανδώρα, Ἐφημερίς Φιλομαθῶν, Χρυσάλλις, Εὐτέρπη, Ζωγράφειος Ἄγων κ.ἄ.) ἢ καὶ αὐτοτελῶς.¹¹ Ἐκ τῶν τελευταίων μνημονευτέαι αἱ ἐκδόσεις τῶν: Le Comte M. de Marcellus (*Chants du peuple en Grèce, tome I - II, Paris 1851*), Σπ. Ζαμπελίου (*Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, Κερκύρα 1852*), Ἀ. Ἰατροῖδου (Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων παλαιῶν

1) Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ' (1914), σ. 428 - 432.

2) Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθήνα 1960, 8ον μέγ., σελ. 78, εἰκ. 8.

3) Βλ. Σίμ. Μενάρδου, ἔνθ' ἄν., σ. 4 - 9 καὶ Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 72-78.

4) "Τραγούδια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς τὰ γερμανικὰ καὶ ἐξηγηθέντα διὰ σημειώσεων ὑπὸ Καρόλου Θεοδώρου Κίνδ. Neugriechische Volkslieder, gesammelt und mit deutscher Übersetzung, nebst Sach- und Wortklärungen, herausgegeben von Karl Theodor Kind, in Leipzig, Grimma, 1827 (Eunomia, Dritter Band) 8ον μικρ., σελ. 150+XXXII.

5) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Βραχεῖα σημειώσεις περὶ τῶν προγενεστέρων συλλογῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἄσμάτων, Νεοελλ. Ἀνάλεκτα, τόμ. Α' (1870 - 71), σ. 65 κ.ἑξ. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 78 κ.ἑξ.

6) *Canti popolari Toscani, Corsi, Illirici, Greci, vol. III, Venezia 1842*. Εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἐκδοσὶν τῆς συλλογῆς ταύτης ἐπίδρασιν εἰς τὸν Tommaseo τὸ παράδειγμα τοῦ Cl. Fauriel, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐπικοινωνία μαζὶ του. Πρὸς τοῦτο ἔδοθη ἔτι καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων, ὡς ὑπὸ Μάρκου Ρενιέρη, κυρίως δὲ τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξόδη κ.ἄ. (Βλ. Γεωργ. Ζώρα, Θωμαζαῖος καὶ Φωριέλ. Ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, Νέα Ἑστία, τόμ. 24 (1938), σ. 1156 - 1160. Ἐμμ. Κριαρᾶ. Ὁ Tommaseo, τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ τὰ νέα μας γράμματα, Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Ἀθήναι 1960, σ. 207, 209 - 214.

7) Τραγούδια ρωμαϊκά, Berlin 1840.

8) Ὁ Ἀμάραντος ἦτοι τὰ ρόδα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, Πετρούπολις 1843.

9) Τραγούδια ἔθνικὰ συναγμένα καὶ διασαφημισμένα ὑπό—, εἰς Κέρκυραν 1850.

10) Βλ. περὶ τοῦ καταρτισμοῦ αὐτῆς εἰς Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 102 κ.ἑξ.

11) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 66 - 69.

καὶ νέων μετὰ διαφόρων εἰκονογραφῶν, ἐν Ἀθήναις 1859) *Arn. Passio* (Τραγούδια Ρωμαϊκά. *Popularia carmina graeciae recentioris*, Lipsiae 1860), *Theod. Kīna* (Anthologie neugriechischer Volkslieder, Leipzig 1861), *Γ. Χασιώτου* (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον δημοτικῶν ᾠσμάτων, Ἀθήναις 1866), *Μ. Ασέκον* (Δημοτικὴ Ἀνθολογία, Ἀθ. 1868 (α' ἔκδ. τῷ 1852), *Émile Legrand* (Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874) *Ant. Jeannarakis* (ᾠσματα Κρητικά, Leipzig 1876) κ. ἄ.

Αἱ συλλογαὶ αὗται ἠυξήθησαν πολὺ εἰς ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ 1900 καὶ ἐντεῦθεν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ὦθησιν ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου πρὸς λαογραφικὰς συλλογὰς διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδ. Λαογραφία καὶ ἀργότερον ἀπὸ τοῦ 1918 τῆς ἰδρύσεως τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, σπουδαίως δ' ἔτι καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Νικ. Πολίτου δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914.*¹

Μέγα εἶναι τὸ πλῆθος τῶν δημοσιευθέντων ἔκτοτε μέχρι σήμερον τραγουδιῶν εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ αὐτοτελεῖς συλλογὰς οὐ μόνον γενικὰς, δηλ. μὲ τραγούδια ἐκ διαφόρων περιοχῶν, ἀλλὰ καὶ περιωρισμένας τοπικῶς, οἷον τῆς Ἠπείρου, Μακεδονίας (Παγγαίου), Χαλκιδικῆς, Βορείου καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Εὐβοίας, τῆς Σκύρου, τῆς Σκιάθου, Στερεᾶς Ἑλλάδος (Ἀγόριανης Παρνασσοῦ), Χίου, Δωδεκανήσου (Κάσου, Καρπάθου, Ρόδου, Νισύρου), Κύπρου, Κρήτης, Πόντου, Καππαδοκίας κ.ἄ. Ἐκ τῶν γενικῶν συλλογῶν τούτων σημειώνομεν τὰς νεωτέρας: *Ἐπιβ. Λόντεκε*, Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, τόμ. Α', Ἑλληνικά κείμενα, Ἀθήναις 1943-1947, σελ. ις' + 367, *Ἀποστ. Μελαχρινῶν*, Δημοτικά τραγούδια, Ἀθήναις 1946, σελ. μθ' + 222, *Ἀγ. Θέρου*, Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, τόμ. Α', Ἀθήναις (1951), 8ον μέγ., σ. 349, τόμ. Β', Ἀθήναις (1952), 8ον μέγ., σ. 331, *Δημ. Πετροπούλου*, Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, τόμ. Α', Ἀθήναις 1958, 8ον μέγ., σελ. λα' + 274, τόμ. Β', Ἀθήναις 1959, 8ον μέγ., σελ. κζ' + 287.

Εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἔκδοσιν τῶν συλλογῶν τούτων οἱ ἐκδόται ἐκινήθησαν ἀπὸ διαφόρου ἑκάστος σκοπιᾶς. Οἱ μὲν ἐκκινουῦντες ἀπὸ ρομαντικὴν διάθεσιν, κυρίως κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἐπρόσεξαν εἰς τὰ μνημεῖα ταῦτα τοῦ λόγου τὸ αἰσθητικὸν στοιχεῖον, οὕτω δὲ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἐξετάζοντες τὰ τραγούδια προέβαινον εἰς διορθώσεις τῶν δημοσιευμένων κειμένων μὲ μεταβολὰς εἰς τὸν γλωσσικὸν τύπον τῶν λέξεων ἢ ἀντικαταστάσεις φράσεων, τέλος δὲ καὶ εἰς προσθήκας στίχων ἰδίας ἐμπνεύσεως πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὸ τραγούδι πληρότητα νοήματος καὶ αἰσθητικὴν τελειότητα. Παραλλήλως ὑπῆρχον καὶ συλλογεῖς, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς λογικῆς γλώσσης ἐπεχείρησαν διορθώσεις, ἰδίᾳ φθογγικὰς, εἰς τὰς λέξεις, ἀλλοιώνοντες οὕτω τὸ γνήσιον κείμενον. Τοιαῦται ἐπεμβάσεις παρατηροῦνται ἤδη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Fauriel*, ὅστις, ὡς ἐκδότης, ἀντιμετώπισε τὰ κείμενα ταῦτα μὲ ὀρθὸν διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα. Οὗτος ὁμως καίτοι διετύπωσε τὴν ἄποψιν τῆς πιστῆς δημοσιεύσεως τῶν δημοδῶν κειμένων τούτων χωρὶς μεταβολὰς τινὰς,² ἐν τούτοις συμφώνως πρὸς τὴν γλωσσικὴν τότε ἄποψιν τοῦ Ἀδαμ. Κοραῆ³ μὲ τὴν συμβουλὴν τῶν Κλωνάρη,

1) Τὸ βιβλίον τοῦτο ἔχει ἐπανεκδοθῆ μέχρι σήμερον τρεῖς φορές, τὸ 1925 (2α ἔκδ.), τὸ 1932 (3η ἔκδ.) καὶ τὸ 1958 (4η ἔκδ.)

2) Τόμ. II, σ. 308-309 (μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεωργαντοῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 297).

3) Πρβλ. καὶ Σίμ. Μεγάροῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 9.

Μακρῆ, Μαυρομάτη καὶ Τριανταφύλλου (τόμ. I, σ. II-III, V-VI. βλ. καὶ μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεμμανουήλ, σ. 2-3) προσέθεσε τὸ σύμφωνον ὡς εἰς ὀνόματα καὶ ῥήματα συμφώνως πρὸς τὴν γραμματικὴν π. χ. τὸν λόγον, τὸν κατακτητὴν, παίρνομεν ἀντὶ τοῦ δημῶδους τύπου, τὸ λόγο, τὸν κατακτητὴ, παίρνομε κ.ἄ., μετέβαλε φθογγικῶς λέξεις τῆς δημοτικῆς πρὸς τὸν τύπον τῆς λογίας, π. χ. πρᾶματευτὴς εἰς πρᾶγματευτὴς, Γιαννάκης εἰς Ἰαννάκης, κλάψω εἰς κλαύσω κ. ἄ. Ἐπί πλέον καὶ εἰς ἄσματα τὰ ὁποῖα παρουσίαζον χάσματα ἐπιχειρεῖ διορθώσεις, ὡς δηλώνει ὁ ἴδιος, παραλαμβάνων ἐξ ἄλλων παραλλαγῶν αὐτῶν.¹ Διορθώσεις ἰδίᾳ εἰς τὸν τύπον τῆς λέξεως καὶ τὴν φθογγικὴν μορφήν ἐπιχειροῦν, ὡς ὁ Faugier, καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν συλλογεῖς.

Αἱ ἐπεμβάσεις ὁμοῦ αὐταὶ πρὸς διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστὸν, εἰς τὰς κατὰ τόπους παραλλαγὰς τῶν ἔχουν ὑποστῆ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐκ ποικίλων λόγων φθορᾶς καὶ παραμορφώσεις, ἐσυστηματοποιήθησαν ἀργότερον, ἀρχῆς γενομένης πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σπυρ. Ζαμπελίου. Οὗτος εἰς τὴν ἔκδοσίν του «Ἔσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκδοθέντα μετὰ μελέτης ἱστορικῆς περὶ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, Κερκύρα 1852» πρὸς συμπλήρωσιν κενῶν εἰς ἄσματα ἐπεχείρησε, πλὴν ἄλλων διορθώσεων, καὶ προσθήκας στίχων ἰδικῆς του συνθέσεως. Μὲ αὐτὸν ὁμοῦ τὸν τρόπον ἐργαζόμενος ἐνόθευσε, ὡς εἶναι φυσικόν, καὶ παρεμόρφωσε τὰ κείμενα, προσγράφων εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν προσωπικὰς συνθέσεις του.²

Τὴν μέθοδον ταύτην ἐκδόσεως δημῶδων ἄσματων ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν, ἐν οἷς κυρίως οἱ: Μιχ. Λελέκος (α΄ Δημοτικὴ ἀνθολογία, Ἀθήναι 1852 (ἔκδ. β΄ πληρεστέρα 1868), β΄) Ἐπιδόρπιον, τόμ. Α΄, 1888), εἶτα ὁ Π. Ἀραβαντινός (Συλλογὴ δημῶδων ἄσματων τῆς Ἠπείρου, ἐν Ἀθήναις 1880),³ ὁ Γ. Χασιώτης (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον δημοτικῶν ἄσματων, ἐν Ἀθήναις 1866) εἰς τὰ τραγούδια ποῦ δημοσιεύονται (σ. 150 κ.ἑξ.) ἐκ τῆς χειρογράφου συλλογῆς τοῦ Παύλου Λάμπρου,⁴ ἔπειτα καὶ ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης (Ἐθνικὰ ἄσματα 1453-1821, ἔκδοσις δευτέρα (ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Ἑλληνισμός) συλλογῆ καὶ ἐπιμελεία καὶ προσθήκη ἱστορικῶν σημειώσεων ὑπὸ Χ. Χρηστοβασίλη, ἐν Ἀθήναις (1903), 16ον, σ. 336)⁵ κ. ἄ.

1) Τόμ. I, σ. II-III (préface), σ. 10 (μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεμμανουήλ, σ. 89), σ. 36 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 96), 95-96 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 114). Τόμ. II, σ. 173-174 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 253), σ. 200 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 260), σ. 309 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 297) καὶ σ. 347 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 312).

2) Ἐλεγχον τῆς ἐργασίας του ταύτης ἐπεχείρησεν ὁ Γιάννης Μ. Ἀποστολάκης εἰς τὸ βιβλίον του: Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μέρος Α΄, Οἱ συλλογές, Ἀθήναι 1929, σ. 12 κ.ἑξ. Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α΄, ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 274.

3) Βλ. Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Τὸ κλειψτικὸν τραγούδι), Ἀθήναι 1941.

4) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Γ. Χασιώτου (1866) καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Παύλου Λάμπρου, Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. II (1953-54), ἐν Ἀθήναις 1956/57, σ. 118-123.

5) Βλ. κρίσιν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 272-286 (Πραχάραξις τῶν ἐθνικῶν ἄσματων) καὶ Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α΄, Οἱ συλλογές, 1929, σ. 10.

Παραλλήλως πρὸς τὴν κίνησιν ταύτην εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν συλλογῶν ἐπεκράτησεν ἡ ὀρθὴ ἀντίληψις τῆς πιστῆς καταγραφῆς καὶ ἐκδόσεως κατόπιν τῶν ἄσμάτων ὡς φέρονται ταῦτα εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Μὲ τὴν μέθοδον ταύτην ἔχει ἐκδοθῆ σημαντικὸς ἀριθμὸς συλλογῶν μέχρι τοῦ 1909, ὅτε ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Νικ. Γ. Πολίτου καὶ τὴν ὑποδειγματικὴν δημοσίευσιν εἰς τὸ περ. «Λαογραφία» δημῶδων κειμένων αἱ συλλογαὶ τραγουδιῶν καταρτίζονται πλέον συστηματικώτερον καὶ μὲ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν κειμένων.

Τὴν ἔκδοσιν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀντιμετώπισεν ἐπιστημονικῶς πρῶτος ὁ Νικ. Γ. Πολίτης. Εἰς τὰς κατὰ τόπους παραλλαγὰς ἐκάστου ἄσματος, ὡς ἀναφέρει οὗτος, ἐπέρχονται διὰ τοῦ χρόνου φθοραὶ, ἀλλοιώσεις καὶ συμφυρμοὶ ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ὥστε «τὰ δημῶδη ἄσματα σπανιώτατα περιέρχονται εἰς τὸν ἐκδότην ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν. Ὁ τραγουδιστὴς ἄλλοτε μὲν δὲν τελειώνει ὅλον τὸ ἄσμα ἢ παραλείπει στίχους αὐτοῦ, ἄλλοτε δὲ αὐτοσχεδιάζων ἀντικαθιστᾷ λησμονηθεῖσαν λέξιν ἢ φράσιν καὶ ἄλλοτε πάλιν παραπλανώμενος ἐξ ὁμοίων ἐννοιῶν ἢ λέξεων συμφύρει στίχους διαφόρων ἄσμάτων»,¹ οὕτω δὲ οὐδεμία παραλλαγή ὑπάρχει ἄνευ ἐλλείψεων. Ἐν συνεχείᾳ προσθέτει ὅτι «διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἔκδοσις τῶν κειμένων ὅσον ἔνεστι συμφωνοτάτη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὑπῆρχον σπουδαῖαί τινας δυσκολαί, τὰς ὁποίας προσεπάθησα νὰ ὑπερνικήσω». Ὅταν δὲ «δὲν ἔχωμεν εἰμὴ ἓν μόνον κείμενον τοῦ ἄσματος, ὀφείλομεν κατ'ἀνάγκην νὰ παραλάβωμεν αὐτὸ κολοβὸν καὶ παρεφθαρμένον. Ἄν δ' ὁμοίως ὑπάρχουν πλείονες παραλλαγαὶ τοῦ αὐτοῦ ἄσματος, ἡ ἐπανόρθωσις τῶν ἐλλείψεων εἶναι δυνατὴ, διότι αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ συμπληρώνουν ἢ διορθώνουν ἀλλήλας».

«Τοιαύτην ἀκολουθῶν μέθοδον κατήρτισα ἐκ πασῶν τῶν παραλλαγῶν ἐκάστου τῶν ἐκδιδομένων ἄσμάτων τὸ κείμενον αὐτῶν. Ἡ ἐκλογὴ μιᾶς παραλλαγῆς ἐκάστου δὲν ἤρκει, διότι καὶ ἡ τελειοτάτη παραλλαγή παρουσιάζει ἐλλείψεις, αἵτινες ὁμοίως εὐκόλως ἐπανορθοῦνται διὰ τῆς βοήθειας ἄλλων παραλλαγῶν. Ὅθεν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος, παραβάλλων στίχον πρὸς στίχον αὐτάς, ἀποκαθίστων τὸ ἄσμα, οὐδὲν τὸ ἴδιον, οὐδὲ λέξιν, οὐδὲ γράμμα κἂν παρεμβάλλον. Ἡ ἐργασία μου εἶναι ὡς ἡ τοῦ ἐκδότου φιλολογικοῦ κειμένου, ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφῶν τὸ ἐπεξεργάζεται, περιοριζόμενος εἰς μόνην τὴν ἀποκατάστασιν (recensio) καὶ μὴ ἀποτολμῶν διορθῶσιν (emendatio). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων δὲν εἶχον πολλὰς παραλλαγὰς, παρέμειναν ἀτέλειαι, ὡς λ. χ. χασμῶδια ἢ μετρικὰ σφάλματα ἢ ἐπανόρθωσις τούτων ἦτο βεβαίως εὐκολωτάτη, ἀλλ' ὄχι, ὡς νομίζω, καὶ ἐπιτετραμμένη».²

Ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς φιλολογικῆς μεθόδου ταύτης, ἣτις ἀπέβλεπεν, ὡς ἀνωτέρω λέγει ὁ ἴδιος, εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἐκάστου ἄσματος εἰς τὴν ἀρχικὴν του σύλληψιν, προέκυψαν τὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα περιέλαβεν εἰς τὴν συλλογὴν του «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθῆναι 1914».

Τὴν μέθοδον ταύτην ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου, ὡς καὶ προηγηθείσας ὑπ' ἄλλων διορθώσεις εἰς τὰ δημῶδη ἄσματα, ἠλεγξεν ὁ Γιάννης

1) Βλ. Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. ζ'. Πρὸς τοῦ αὐτοῦ, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 246, ἔνθα ὁ λόγος περὶ φθορῶν εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν.

2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἐνθ' ἀν., σ. ζ' - ζ'.

‘Αποστολάκης,¹ παρατηρήσας ὅτι εἰς τὰ τραγούδια «τὸ σπουδαιότερο δὲν εἶναι τὸ λογικόν, τὸ πραγματικόν, κάτι δηλαδὴ γενικόν, παρὰ — ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι — τὸ αἰσθητικὸ νόημα, ἡ ἔκφραση ποὺ εἶναι πάντα κάτι ἀτομικόν»² καὶ ὅτι ὁ Ν. Γ. Πολίτης, συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην, εἰς τὴν ἐργασίαν του πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν τραγουδιῶν δὲν ἐπρόσεξεν ἀντιστοίχως καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἀξίαν τῶν στίχων ἢ τῶν φράσεων, τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἐκ τῶν παραλλαγῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ᾄσματος (βλ. ἔ.ἀ., σ. 146 - 47). Συνεχίζων ὁ ‘Αποστολάκης τονίζει ὅτι ἡ αἰσθητικὴ ἐξέτασις εἶναι ἀπαραίτητος μαζὶ μὲ τὴν ἔρευναν διὰ τὸ λογικὸν νόημα καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν τοῦ ᾄσματος (βλ. ἔ.ἀ., σ. 147-48), ὅτι δὲ ὁ Ν. Γ. Πολίτης, ἐργασθεὶς ὡς ἀνωτέρω, δὲν ἔλαβεν ὑπ’ ὄψιν του «τὰ ἰσότημα μοτίβα, τὴν ἰσοδύναμη ἔκφραση³ θέλοντας λοιπὸν νὰ παρουσιάσῃ τὸ τραγούδι ὅσο γίνεται μὲ ἀρτιώτερο νόημα δὲν προσέχει καὶ παίρνει πολλὰς φορὰς ἰσότημα μοτίβα ἀπὸ διάφορες παραλλαγὰς καὶ τὰ βάζει τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο. Ἔτσι τὸ ἴδιο νόημα, τὸ ἴδιο περιστατικόν, μ’ ἓνα λόγο κάτι ποὺ εἰπώθηκε πρῖν, ξαναγουρίζει πάλι, τὸ ἀκοῦμε τὸ ἴδιο γιὰ δεύτην φορὰ χωρὶς καμμιά ἀνάγκη, πρᾶμα ποὺ ἀδυνατίζει τὴν ζωντανία τοῦ ταιριασμένου τραγουδιοῦ καὶ ὑψώνει τὴν ἀξία τῆς δημοτικῆς παραλλαγῆς» (σ. 150). Συνεπῶς ὁ Ν. Γ. Πολίτης εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἔργον του ἐπροχώρησεν εἰς «ποιητικὴν δημιουργίαν» (σ. 270), ὅπου τὰ κείμενα, δηλ. «τὰ δημοτικὰ τραγούδια, δὲ μένουν ἀπείραχτα καὶ στὴ φυσικὴ τους κατάστασιν παρὰ παθαίνουν ἀλλαγὰς, καὶ ἀλλαγὰς ριζικὰς» (σ. 270).

Αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Γ. ‘Αποστολάκη εἶναι ὀρθαὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεώς του, ὅτι τῶν παραλλαγῶν τῶν δημῶδων ᾄσμάτων — προσθέτομεν ἡμεῖς καὶ ἄλλων μνημείων τοῦ δημῶδου λόγου — πρέπει κατ’ ἀρχὴν, ἐφ’ ὅσον τὸ ἐξεταζόμενον ᾄσμα ζῆ εἰς τὸν λαόν, νὰ ἐρευνᾶται ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ὡς αὐτοτελὴς δημιουργία μὲ ἴδιαν φυσιογνωμίαν, ἐπομένως δὲ δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένα διορθώσεις τοῦ κειμένου κατὰ τὸ δοκοῦν, καὶ μάλιστα συμπληρώσεις τοῦ ᾄσματος μὲ στίχους πλασμένους ἀπὸ τὸν ἐκδότην, ὡς ἔτι καὶ ἡ εἰσαγωγή εἰς τὸ ἐκδιδόμενον ᾄσμα ἐκφραστικῶν στοιχείων ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ εἶναι αἰσθητικῶς ἰσοδύναμα πρὸς ὑπάρχοντα εἰς τὸ διορθούμενον κείμενον.

Καταδικάζων ὁμῶς μὲ τόσην αὐστηρότητα τὰς ἐπεμβάσεις εἰς τὰ κείμενα τῶν ᾄσμάτων δὲν ἀντιπροτείνει οὗτος τρόπον θεραπείας αὐτῶν εἰς περιπτώσεις καθ’ ἃς, ὡς εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, εἰς τὸ στόμα τῶν ἀδόντων πολλάκις ἐκ λησμοσύνης ἢ κακῆς ἀντιλήψεως φράσεων καὶ λέξεων, ὡς καὶ διὰ συμφυρμῶν ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν, ἔχουν δημιουργηθῆ ἀλλοιώσεις ὀφθαλμοφανεῖς, αἱ ὁποῖαι παραμορφώνουν τὰ ᾄσματα εἰς διάφορον ἐκάστοτε βαθμὸν τὸ καθένα εἰς τὴν κεντρικὴν ἰδέαν του.

Τὴν ἀρνητικὴν θέσιν αὐτὴν τοῦ Γ. ‘Αποστολάκη εἶχε παρατηρήσει ἤδη τὸ 1930 καὶ ὁ Ἰ. Συκουτρῆς³ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ βιβλίου του: «Δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α’, Συλλογές», σημειώνει δ’ ὁμῶς ὅτι ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ ‘Αποστολάκη εἰς τὰς σ. 46, 53, 108, 214 φαίνεται, ὅτι θεωρεῖ οὗτος ἀναγκαίαν τὴν ἐπέμβασιν πρὸς διόρθωσιν τοῦ κειμένου.

1) Βλ. Γιάννη Μ. ‘Αποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μέρος Α’. Οἱ συλλογές, Ἀθήναι 1929, σ. 134 κ.ἑξ.

2) Ἐνθ’ ἀν., σ. 146.

3) Βλ. ἐν Byzant.-Neugr. Jahrb., τόμ. VII (1930), σ. 506.

Νομίζομεν, ὅτι ὁ ἐκδότης δύναται, ἔχει μᾶλλον χρέος, νὰ προβαίη εἰς σχετικὴν διόρθωσιν εἰς ἄσμα τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον ἔχει ὑποστῆ φθοράν (λέξεως, φράσεως, στίχου) μὲ πνεῦμα συντηρητικὸν καὶ μὲ χρησιμοποίησιν στοιχείων ἐκ παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος τοῦ ἰδίου τύπου, ἢ ὁποῖα νὰ προέρχεται κατὰ προτίμησιν ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς μὲ τὴν διορθουμένην παραλλαγὴν, εἰ δυνατόν δὲ ἢ καταγραφή της νὰ μὴ ἀπέχη αὐτῆς κατὰ πολὺ χρονικῶς. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐφηρμόσαμεν,¹ κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς προκειμένης ἐκλογῆς.²

Η'. ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΥΤΗΣ

Εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, τὸ ὁποῖον λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1918, ἔχει ἀποτελεσθῆ σπουδαιότατον ἀρχεῖον τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης ἤτις περιλαμβάνει σχεδὸν ὅλον τὸν θησαυρὸν τῶν τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ μὲ μέγα πλῆθος παραλλαγῶν αὐτῶν, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων, πρόκειται ἐν καιρῷ νὰ ἐκδοθοῦν εἰς σῶμα (corpus) τὰ δημοτικὰ τραγούδια μετὰ τῆς μουσικῆς των.

Ὡς πρόδρομος, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἔργου τούτου, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐκτέλεσις θὰ βραδύνη ἔτι ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμη περισυλλεχθῆ ἀντιπροσωπευτικῶς ἢ σχετικῆ ὕλη καὶ μάλιστα ἡ μουσικῆ, ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἐκδοσις τῆς ἐκλογῆς ταύτης μὲ χρηστικὸν κυρίως χαρακτῆρα χάριν τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὸ δημοτικὸν τραγούδι, ὡς εἶδος τῆς ποιήσεως καὶ ὡς μουσικὴν, μεθ' ὧν οἱ ἐκπαιδευτικοί, οἱ ἀσχολούμενοι ἔτι εἰδικώτερον εἰς τὴν λαογραφίαν καὶ τὴν δημῶδη μουσικὴν καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἐργασία πρὸς παρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1945 κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας.

Πρὸς ἐπιλογὴν τῶν καταλλήλων παραλλαγῶν ἠσχολήθησαν κατ' ἀρχάς: ὁ γράφων εἰς τὰ ἐπύλλια (κατὰ τὸ πλεῖστον παραλογαί), ἡ Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπαρίγου εἰς τὰ ἱστορικά, ἀκριτικά καὶ εἰς παραλογάς, οἱ δὲ Γεώργ. Ν. Πολίτης (μέχρι τοῦ 1948) καὶ Δημ. Πετρόπουλος εἰς τὰ κλέφτικα.

Ἐπὶ τῆς ἐργασίας ταύτης στηριχθεὶς ὁ Γ. Ἀ. Μέγας, διευθυντῆς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μέχρι τοῦ 1955, προέβη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν τελικὴν ἐκλογὴν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν παρατιθεμένων ἱστορικῶν τραγουδιῶν, πλὴν ἐννέα, τῶν ὑπ' ἀρ. Γ', Η', Θ', Ι', ΙΓ', ΙΔ', ΙΗ', ΜΔ', ΝΒ', τὰ ὁποῖα προσετέθησαν ἀργότερον ὑπ' ἐμοῦ καὶ τοῦ Δημ. Πετροπούλου. Ὁ τελευταῖος συνέταξεν ἔτι εἰσαγωγικά σημειώματα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ὑπογραφῆς, εἰς ἄσματα τῆς ἐκλογῆς ταύτης ὑπὸ Γ. Μέγα.

Τὸ 1956 ὅτε ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἔνεκα τῆς ἀνάγκης ἐκτελέσεως ἐπείγουσῶν ἀρχειακῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς περισυλλογῆς δι' ἠχογραφῆσεως μουσικῆς ὕλης πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παραθέσεως καὶ μουσικῆς τῶν ἄσμάτων, ἀνέστειλα ἐπὶ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος τὴν ἐργασίαν

1) Διορθώσεις μὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐπιχειρεῖ ἐπίσης καὶ ὁ συνεργάτης τοῦ τόμου τοῦτου Δημ. Πετρόπουλος εἰς τὴν ἐκδοσὴν ὑπ' αὐτοῦ τῆς συλλογῆς: "Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια", Α', Ἀθήναι 1958 (Βασικὴ βιβλιοθήκη, ἀρ. 46). Βλ. εἰς εἰσαγ., σ. ιζ'.

2) Βλ. καὶ κατωτ., σ. κθ'.

διά τὴν σύνταξιν τῆς Ἐκλογῆς ταύτης, εἶτα δ' ὁμοῦς, ἀναλαμβάνοντες συντόμως τὸ ἔργον τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον καὶ οἱ συντάκται Δημ. Πετρόπουλος καὶ Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπαρίγου, ὁ πρῶτος εἰς τὰ κλέφτικα, ἡ δευτέρα εἰς τὰς παραλογάς, ὁ γράφων δὲ εἰς τὰ ἀκριτικά, προωθήσαμεν τὴν ἐκτέλεσίν του, ὥστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1959 νά γίνῃ ἔναρξις τῆς ἐκτύπωσης τοῦ ἀπανθίσματος μὲ τελικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς ὕλης ὡς ἐξῆς: τοῦ κεφ. τῶν ἀκριτικῶν ὑπὸ τοῦ γράφοντος, τῶν ἱστορικῶν, ὡς ἐλέχθη, ὑπὸ Γ. Ἀ. Μέγα, διὰ συμβολῆς, ὡς ἀνωτέρω, τοῦ Δημ. Πετροπούλου καὶ ἐμοῦ, τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν ὑπὸ Δ. Α. Πετροπούλου καὶ τῶν παραλογῶν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1958, κατόπιν παραιτήσεως ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τῆς Μαρίας Ἰωαννίδου Μπαρμπαρίγου, παρ' ἐμοῦ καὶ τοῦ Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, τῆς ἐργασίας ἐκάστου διακρινομένης ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ εἰσαγωγικοῦ σημειώματος τοῦ ἔξοματος.¹

Αἰσθητὴ εἶναι ἡ μὴ παράθεσις εἰς τὰ ἔξοματα καὶ τῆς ἀντιστοίχου μελωδίας τῶν εἰς μουσικὴν γραφῆν. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀντιμετωπίσθη παρ' ἡμῶν, εἰς τοῦτο δ' ὀφείλεται ἐν μέρει, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, ἡ ἐπιβράδυνσις τῆς ἐνάρξεως τῆς δημοσιεύσεως τοῦ τόμου. Δὲν κατέστη ὁμοῦς τελικῶς δυνατὴ ἡ δημοσίευσις καὶ μουσικῆς, διότι ἡ Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ τοῦ Ἀρχείου, λειτουργοῦσα ἀπὸ δεκαετίας μόλις καὶ μὲ ἀνεπαρκῆς εἰς ἀριθμὸν προσωπικόν, πρὸς δὲ μὲ πενιχρὰ οἰκονομικὰ μέσα, δὲν ἐπέτυχε μέχρι τοῦ ἔτους 1959 τὴν περισυλλογὴν ἐπαρκοῦς καὶ ἀντιπροσωπευτικῆς πρὸς τοῦτο μουσικῆς ὕλης. Εὐχόμεθα νά ἐπιτευχθῇ τοῦτο εἰς τὸν Β' τόμον, εἰς τὸν ὁποῖον θά περιληφθοῦν αἱ λοιπαὶ κατηγορίαι τραγουδιῶν, ἤτοι τὰ ἐρωτικά (τῆς ἀγάπης), τοῦ γάμου, τὰ μοιρολόγια, τῆς ξενιτειᾶς, τὰ λατρευτικά (ἑορτῶν) τὰ γνωμικά, τὰ σατιρικά κ. ἄ., ὅποτε ἐν παραρτήματι δύναται νά παρατεθῇ καὶ ἡ μουσικὴ τῶν τραγουδιῶν τοῦ παρόντος τόμου.

Ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς πλήρωσιν τῆς ἀνάγκης τῆς προσφορᾶς μουσικῆς δημοδῶν ἔξομάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἤρχισεν ἐκδιδομένη ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μουσικὴ συλλογὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἐκτύπωσις ἐλπίζομεν, ὅτι θά ἀχθῇ εἰς πέρας κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Β) ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΑΥΤΩΝ

Συμφώνως πρὸς τὸν ἐκτεθέντα ἀνωτέρω σκοπὸν ἐθεωρήθη ὀρθὸν ἡ Ἐκλογὴ αὕτη νά εἶναι περισσότερον ἀντιπροσωπευτικὴ ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰ περιεχόμενα ἔξοματα κατὰ κατηγορίας (ἀκριτικά, ἱστορικά, κλέφτικα καὶ παραλογές, ὡς εἰς τὸν παρόντα τόμον) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τῶν μορφολογικῶν τύπων ἐκάστου ἔξοματος καὶ τῆς γεωγραφικῆς διαδόσεώς του. Ἐκ τούτου περιελήφθησαν ἔξοματα εἰς πλείονας τῆς μιᾶς παραλλαγῆς, πρὸς δὲ καὶ τοπικῶς ἔτι περιωρισμένα, τὰ ὁποῖα ἐκρίθησαν ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν, ὅτι ἔπρεπε νά μὴ ἀγνοηθοῦν, οὕτω δὲ νά παρασχεθῇ πληρεστέρα εἰκὼν τοῦ θησαυροῦ τῆς δημῶδους ἑλληνικῆς ποιήσεως.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν κειμένων τῶν τραγουδιῶν ση-

1) Εἰς τὸ κεφ. τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν παρατίθενται ἐνιαχοῦ καὶ εἰσαγωγικά σημειώματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν παραληφθῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου "Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ", Ἀθήναι 1914 καὶ φέρουν τὴν ἐνδειξιν Ν. Γ. Π.

μειώνομεν ὅτι ἐκ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ παραλλαγῶν ἐκάστου ἄσματος, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων, ἐπεζητήθη ἡ ἀρτιωτέρα ἀπὸ ἀπόψεως αἰσθητικῆς καὶ λογικοῦ περιεχομένου. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ τραγούδι παραδίδεται ὑπὸ περισσοτέρους τύπους παρατίθενται παραλλαγαὶ ἐξ ἐκάστου τῶν τύπων αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ἐθεωρήθησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ περιληφθοῦν εἰς τὴν Ἐκλογὴν.

Ὡς ἐλέχθη ὅμως,¹ τὰ δημῶδη ἄσματα, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἄλλα μνημεῖα τοῦ λόγου τοῦ λαοῦ, ἔχουν ὑποστῆ διὰ τοῦ χρόνου ποικίλας φθοράς, τὸ μὲν ἀνεπιγνώστως λόγῳ κακῆς μεταφορᾶς τοῦ ἄσματος διὰ τῆς μνήμης ἕνεκα τῆς παραλείψεως ἐκ λησμοσύνης στίχων, λέξεων καὶ φράσεων ἢ συσκοτίσεως τῆς ἐννοίας, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης, τὸ δὲ καὶ ἐνσυνειδήτως ἐκ τῆς τάσεως τῶν ἀοιδῶν πρὸς διασκευὴν τοῦ ἄσματος διὰ προσαρμογὴν αὐτοῦ εἰς ὠρισμένην περίστασιν ἢ σκοπὸν. Διὰ τοῦτο τὰ δημῶδη ἄσματα πολὺ σπανίως ἔχουν περισωθῆ «ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν».²

Τῶν βασικωτέρων ἀτελειῶν τούτων, δηλ. παραλείψεων καταφανῶς στίχων ἢ φράσεων δι' ὧν διασπᾶται ἡ συνέχεια τοῦ νοήματος, ἡμιτελῶν στίχων, παρεισφρήσεων λέξεων, αἱ ὅποιοι δυσχεραίνουν τὴν ἀντίληψιν τοῦ νοήματος ἢ ἀλλοιώνουν τοῦτο, ἐπίσης ἐμφανῶν συμφυρμῶν ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ἐκρίναμεν ὀρθόν, ὡς λέγομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. κζ'), νὰ προβῶμεν περιορισμένως εἰς διορθώσεις ἀπολύτως ἀναγκαίας ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε ἄλλων παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ δυνατόν τόπου. Εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα παρατίθεται εἰς τὸ ὑποσελίδιον ὑπόμνημα τὸ ἀντικαθιστάμενον ἢ διορθούμενον χωρίον (στίχος, φράσις ἢ λέξις), γίνεται δ' ἔτι καὶ μνεῖα τῆς παραλλαγῆς ἀπὸ τὴν ὁποῖαν παρελήφθη ἢ εἰσαγομένη εἰς τὸ κείμενον ὀρθότερα γραφῆ.

Εἰς τὴν γλωσσικὴν μορφήν τῶν κειμένων ἀπεφεύχθησαν μεταβολαὶ καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δύναται τις νὰ χρησιμοποιοῖ τὰ κείμενα καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Οὕτω παρατίθενται ταῦτα ὡς ἔχουν καταγραφῆ γλωσσικῶς ὑπὸ τῶν συλλογῶν. Εἰς τὰ ἄσματα τὰ ὅποια παρελήφθησαν ἀπὸ τὰς συλλογὰς τῶν Cl. Fauriel, Werner von Haxthausen, Ἀ. Ἰατρίδου καὶ τινῶν ἄλλων ἀπηλείφθη σιωπηρῶς τὸ τελικόν ἢ ἀπὸ λέξεις εἰς τὰς ὁποίας ἔχει τεθῆ τοῦτο ὑπὸ τοῦ συλλογέως καὶ ἐκδότου ἐξ ἐπιδράσεως προφανῶς τοῦ τύπου τῆς λογίας γλώσσης (βλ. καὶ ἀνωτ., σ. κδ').

Ὅπου εἰς τὰ παραληφθέντα κείμενα σημειώνονται οἱ φθόγγοι *b*, *d*, *g*, τοὺς μετεγράψαμεν διὰ τῶν συμπλεγμάτων *μ-π*, *ν-τ* καὶ *γ-κ*. Ὁ φθόγγος *γ*, προφερόμενος οὐρανικῶς, τίθεται μεταξὺ δύο παυλῶν ἢ μιᾶς μὲ τὴν ἀκολουθοῦσαν λέξιν· π. χ. ἡ-γ-ὄμορφη ἢ ἡ γ-ἰδιτζή.

Διὰ τὰ ποντιακά, καππαδοκικά καὶ κυπριακά ἄσματα εἰδικώτερον ἐχρησιμοποίηθησαν τὰ κάτωθι φωνητικὰ σημεῖα:

α) Ποντιακά καὶ Καππαδοκικά.

α̣ φθόγγος μεταξὺ *ε* καὶ *α*: ἐννά (ἐννεά), δαβαίνει (διαβαίνει), ἀδέλφα (ἀδέλφια), ἀγάλα (ἀγάλια), λιθάρα (λιθάρια).

1) Βλ. ἀνωτ., σελ. κε'.

2) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἐνθ' ἀν., σ. 6 - 7.

ο φθόγγος μεταξύ ε και ο: Θό (Θεό), νόν (νεόν), άξον (άξιον), άγρον (άγριον), κοράσον (κοράσιον).

χ̄ δασύ διὰ τὸν φθόγγον χ̄ πρὸ τῶν ε̄ καὶ ῑ: χ̄ερομουλίτσι, χ̄έρα (χήρα), χ̄αιρετίσματα, χ̄ίλιοι, ραχίν, ραχία, χ̄όνα (χιόνια).

σ̄ παχύ ἴσον πρὸς τὸ γαλλ. ει.: τσαρούχα, άχπάσκειται, κάστρο, κυνηγόσκυλα, άσήμι, κόρασον.

ξ̄ ἴσον πρὸς κει.: ξυσμένα, πιδέξον.

ζ̄ ὡς τὸ γαλλ. j: τζοάπ, χαντζάριν.

ψ̄ ὡς rei: ψή (ψυχή).

β') Κυπριακά.¹

ξ̄ παχύ ἴσον πρὸς τὸ γαλλ. j: έζουσαν, σιζινίν.

τζ̄ παχύ, ὅταν μετὰ ἀπὸ τὸ κ̄ ἀκολουθῆ ε̄, ῑ: τζερνώ (κερνῶ), τζαί (καί), τζινῶ (κινῶ), εὐτζή (εὐκή), άλυτζή (άλυκή).

ντζ̄, ὅταν μετὰ γγ̄ ἢ γκ̄ ἀκολουθῆ ε̄ ἢ ῑ: άντζελος (άγγελος), φέντζει (φέγει), Φράντζοι (Φράγκοι), παραντζέλλει (παραγγέλλει).

σ̄ ὡς τὸ γαλλ. εῑ πρὸς δήλωσιν τοῦ φθόγγου χ̄, ὅταν ἀκολουθῆ ε̄ ἢ ῑ: σ̄έρι (χέρι), π̄ησου (π̄ήχυ), εἰσε (εἰχε), εἶσει (εἶχει), τύση (τύχη), ἢ τοῦ ἐκ συνιζήσεως τοῦ ῑ μετὰ τὸ σ̄: τρακόσα (τρακόσια), φορεσά (φορεσιά).

σ̄σ̄ ἦτοι διπλοῦς φθόγγος, ὡς τὸ γαλλικὸν εῑ, πρὸς δήλωσιν τοῦ συμπλέγματος σκ̄, ὅταν ἀκολουθῆται ἀπὸ ε̄ ἢ ῑ: κανίσσιν (κανίσκιν), γινώσσεις (γινώσκεεις), σ̄σ̄ύλα (σκύλλα), ποσσεπάζει (ποσκεπάζει), εἶσσυψε (εἶσκυψε), σ̄σ̄οινίν (σκοινίν).

Τὰ διπλᾶ σύμφωνα εἰς λέξεις τὰ ὁποῖα προφέρονται κεχωρισμένως εἰς Κύπρον, Κῶ κ. ἄ., π. χ. άττυμίζω, καλύττερος, άππαρος, οὔλλον, άννοίω, νιόνυφφη, δέν έδηλώθησαν με διαχωριστικὸν σημεῖον, ἦτοι άπ-παρος, καλύτ-τερος, άν-νοίω, νιόνυφ-φη, οὔλ-λον, διότι ἡ παροῦσα έκδοσις, ὡς χρηστική, προορίζεται πρὸς χρησιμοποίησιν τῶν άσμάτων ὡς κειμένων γραμματικῶν διὰ διδακτικόν, λαογραφικόν ἢ καὶ άλλον παρεμφερῆ σκοπόν, οὐχὶ δὲ πρὸς γλωσσικόν. *Άλλωστε ὁ Κύπριος ἢ ὁ Δωδεκανήσιος άναγνώστης, ὡς γνώστης τοῦ ἰδιώματος, δέν εἶχει άνάγκην διακριτικῶν σημείων προφορᾶς. Διὰ τοὺς μὴ γνώστας τῶν διαλέκτων τούτων σημειώνομεν ένταῦθα τὰ συνήθη διπλᾶ σύμφωνα, τὰ ὁποῖα ἀκούονται προφερόμενα πράγματι διπλᾶ: θθ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ, φφ. Σημειώνομεν ἔτι, ὅτι ἡ προφορά διπλῶν συμφώνων εἰς τὸ μέσον τῆς λέξεως άπαντᾷ καὶ εἰς τὰ Καρπαθιακά τραγούδια, ὡς έπίσης καὶ ειδικῆ εἰς αὐτὰ προφορὰ τῶν συμπλεγμάτων: βγ, γδ, νδ, ργ, ρδ καὶ τοῦ κ̄ πρὸ τοῦ ε̄ καὶ ῑ.

Τὸ προτασσόμενον εἰς ἕκαστον ἄσμα εισαγωγικὸν σημεῖωμα λόγῳ τοῦ χαρακτήρος τῆς Έκλογῆς κατέχει έκτασιν ὄση εἶναι άναγκαία, ὥστε νά δύναται τις νά σχηματίσῃ ἰδέαν περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἄσματος καὶ τῆς ἱστορικῆς του άρχῆς ἢ έξελίξεως. Συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ ἡ πα-

1) Βλ. καὶ σημ. εἰς Έντβ. Λόντεκε, Έλληνικά δημοτικὰ τραγούδια, ένθ' άν., σ. 327-328.

ρατιθεμένη βιβλιογραφία περιλαμβάνει ἐκλεκτικῶς σχετικὰ μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δημοσιεύματα.

Ἐντὶ τῆς δηλώσεως βραχυγραφικῶς εἰς κάθε ἄσμα τῆς πηγῆς ἀπὸ τὴν ὁποίαν παρελήφθη, προειτιμήθη δι' εὐθυγράμμισιν πρὸς τὰς βιβλιογραφικὰς ἐνδείξεις ἐπὶ ἀνεκδότων ἄσμάτων ἀλλὰ καὶ χάριν ἀρτιότητος τῆς παρουσιάσεως ἐκάστου ἄσματος νὰ παρατίθεται πλήρης ὁ τίτλος τοῦ δημοσιεύματος ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται τὸ παρατιθέμενον ἄσμα καίτοι οὗτος συμβαίνει ἐνίοτε νὰ ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τόμου παρετάθη, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἐπὶ πολὺ ἔνεκα κυρίως τοῦ βραδέος ρυθμοῦ μὲ τὸν ὁποῖον εἰργάσθη τὸ τυπογραφεῖον.

Εἰς διορθώσεις γενικῶς τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων καὶ συμπληρώσεις τινὰς ἐρμηνειῶν λέξεων ἰδιωματικῶν ἢ ξένων ἐπεκούρησαν, ἐξ ἀρχῆς ὁ συντάκτης Στέφ. Ἡμελλος, ἀπὸ δὲ τοῦ 22ου τυπογραφικοῦ φύλλου καὶ ὁ συντ. Δημ. Οἰκονομίδης. Οὗτοι ἠσχολήθησαν ἔτι καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῶν εὐρετηρίων, ὁ γραφεὺς δὲ Γρηγ. Δημητρόπουλος ἐπεμελήθη τοῦ τοπωνυμικοῦ χάρτου τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν.

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

- 1) Γ. Α. Μ. = Γεώργ. 'Α. Μέγας
- 2) Γ. Κ. Σ. = Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης
- 3) Δ. Α. Π. = Δημήτρ. 'Α. Πετρόπουλος
- 4) Ν. Γ. Π. = Ν. Γ. Πολίτης
- 5) Ν. Γ. Π., 'Εκλογαί = Ν. Γ. Πολίτου, 'Εκλογαί από τὰ τραγούδια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ, 'Αθῆναι 1914.
- 6) Λ. Α. ἄρ. = Λαογραφικὸν 'Αρχεῖον, ἀριθμὸς συλλογῆς.
- 7) Λ. Α. *Υλη = Συλλογὴ κυρίως δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, κατατεθειμένη εἰς τὸ Λαογραφικὸν 'Αρχεῖον.
- 8) ἔκδ = ἔκδοσις.
- 9) λ. ἄρ. = λέξεις ἀραβικῆ.
- 10) λ. βεν. (ένετ.) = λέξεις ἐνετικῆ.
- 11) λ. γαλλ. = λέξεις γαλλικῆ.
- 12) λ. ἰτ. = λέξεις ἰταλικῆ.
- 13) λ. λατ. = λέξεις λατινικῆ.
- 14) λ. περσ. = λέξεις περσικῆ.
- 15) λ. σλαβ. = λέξεις σλαβικῆ.
- 16) λ. τ. = λέξεις τουρκικῆ.
- 17) Λαογρ. = περ. Λαογραφία.
- 18) συντ. = συντάκτης.
- 19) χειρ. = χειρόγραφον.

ΕΥΡΕΣΕΙΣ

ΕΥΡΕΣΕΙΣ ΔΕΜΑΤΑ ΣΕ ΤΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΧΡΟΝΟΝ
(ΑΚΡΙΒΕΙΑ)

ΕΥΡΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΤΟΥ ΔΥΣΙΟΥ

ΕΥΡΕΣΕΙΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΩΝ ΤΩΝ ΕΥΡΕΣΕΩΝ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΗΡΩΪΚΑ ἈΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ (ΑΚΡΙΤΙΚΑ)

Α΄. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

1. - ΚΟΡΗ ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΗ ΚΑΙ ΣΑΡΑΚΗΝΟΣ

Εἰς τὸ ἄσμα τοῦτο, ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Λευκάδα καὶ τοὺς Ἑλληνας ἐκ Σινασοῦ τῆς Καππαδοκίας, κόρη ἀντρειωμένη, μετημφιεσμένη εἰς πολεμιστήν, ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Σαρακηνῶν καὶ προξενεῖ εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθοράν. Ὅμως εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς συμπλοκῆς ἀναγνωρίζεται τὸ φύλον αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, Σαρακηνοῦ ἢ Τούρκου, ὅστις ἀναθαρρήσας κάμπει τὴν ἀντίστασίν της, οὕτω δὲ διωκομένη καταφεύγει εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Μετ' ὀλίγον καταφθάνει ἐκεῖ καὶ ὁ διώκτης της, ὅστις ὑπόσχεται δῶρον εἰς τὸν Ἅγιον, πρὸς δὲ καὶ νὰ βαπτισθῇ, ὁ δὲ Ἅγιος Γεώργιος ἐνδίδων ἀποκαλύπτει τὴν κρύπτῃ τῆς κόρης.

Τὸ ἄσμα εἶναι γνωστὸν εἰς πολλοὺς τόπους μὲ τὸν τύπον τοῦτον τῆς καταδιωκομένης νέας ὑπὸ ἀλλοθρήσκου, συνήθως Τούρκου, καὶ τῆς καταφυγῆς της πρὸς προστασίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μὲ τὴν ἐπακολουθήσασαν προδοσίαν αὐτοῦ.

Οἱ χαρακτήρες τῆς ἠρώιδος εἰς τὸ ἄσμα ἰδίως εἰς τὸν κατωτέρω πρῶτον (Α΄) τύπον αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον περιεχόμενον του προσδιορίζουν τοῦτο ὡς ἀρκετὰ παλαιὸν μὲ ἐμφανῆ τὴν σχέσιν του πρὸς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον καὶ μάλιστα πρὸς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ὡς παρετήρησε πρῶτος ὁ Νικ. Πολίτης.¹ Κατὰ τοῦτον τὸ τραγούδι ἀπηχεῖ τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἔπος τῆς ἀπαγωγῆς τῆς ὡραίας κόρης τοῦ Βυζαντινοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου ὑπὸ τοῦ μουσουλμάνου ἀμιρά τῆς Συρίας, τὴν ὁποίαν οὗτος ἐνυμφεύθη, ἀφοῦ προηγουμένως ἠσπάσθη τὸν χριστιανισμόν. Ἐκ τούτων δ' ἐγεννήθη ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

Μιὰν κόρη κορασώθηκε² στὸν πόλεμο νὰ πάη
καὶ σφιχτανεμπουκώνεται³ καὶ βγαίνει στ' ἄλογό τζη,
δίδει βιτσά τοῦ μαύρου τζη στὸν κάμπο κατεβαίνει.

1) Ἐκλογαί, ἀρ. 72. Τὴν ἔποιν ταύτην ἀπέκρουσεν ὁ S. Baud-Bouy (La chanson populaire grecque du Dodécanèse I, Les textes, 1936, σ. 270) καὶ ὁ R. Dawkins (Λαογρ. 13, σ. 81-82), ἐδέχθη δ' αὐτὴν ὁ Π. Καλονάρος (Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, τόμ. Β', 1941, σ. 207 σημ. α') καὶ ἐν μέρει ὁ Κ. Ρωμαῖος (Προσφορά εἰς Στίλπ. Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 586). Πρβ. περὶ τοῦ ἄσματος καὶ Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, Ἑλληνικά δημοτικὰ τραγούδια, Α', Ἀθήναι 1958, σ. 5. Ὁ Π. Καλονάρος, ἐνθ' ἂν., ὑπεστήριξε, νομίζω, ὀρθότερον τὴν προέλευσιν τοῦ ἄσματος ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα.

2) ἐνηλικιώθη. 3) σφιχτοζώνεται καὶ κοομπώνεται.

- Χίλιους κόβγει στὸν ἔμπασμό, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 5 καὶ στὸν καλὸ τζη γυρισμὸ μηδέ 'το μηδ' ἔφάνη.
 Σαρακηνὸς τήνε θωρεῖ ἀπὸ τὸ μεροβίγλι.¹
 – «Γυναίκας εἶν' ὁ πόλεμος, καὶ 'ς τσ' ἄντρες χόχλους² κάνει'
 γυναίκας εἶν' ὁ πόλεμος, κι ἄντρες, μὴ φοβηθῆτε».
 Δίδει τοῦ μαύρου³ τζη βιτσά⁴ στὸν Ψηλορείτη⁵ πάει.
 10 – «Ἄγιε Ψηλορείτη⁶ μου, σῶσε με τῶν κουρσάρω'
 νὰ φέρ' ὀκάδες τὸ κερὶ καὶ μὲ τ' ἄσκιά τὸ λάδι,
 μὲ τὰ καραβοκάτεργα τ' ἄσερνικὸ⁷ λιβάνι».
 Τὸ μάρμαρο 'νεκούφωσε⁸ κ' ἔμπηκεν ἀπὸ κάτω,
 ὄντε τὴν ὥρα 'κεινηγιὰ⁹ ἔφτάξαν οἱ κουρσάροι.
 15 – «Ἄγιε Ψηλορείτη⁶ μας, δεῖξε μας τὸ κοράσο'
 τὸ ἔμπα¹⁰ κάνομε χρυσό, τὸ ἔβγα σ' ἄσημένιο,
 κι ἀπάνω τὸ καμπαναργιὸ ἀσήμι κουκλωμένο».¹¹
 Καὶ μὲ τ' ἀχέλι ν-του 'λεγε: δὲν εἶδα 'γὼ κοράσο
 καὶ μὲ τὸ χέρι ν-του 'δειχνε στὸ μάρμαρο 'ποκάτω.
 20 Τὸ μάρμαρο 'νεκούφωσε⁸ κ' ἔβγηκε ν-ἀπὸ κάτω
 κ' ἐγύρισ' ἀνατολικά καὶ διπλοκαταρᾶται.
 – «Ἄγιε Ψηλορείτη μου⁶ μου, καὶ νὰ γοργοχαλάσης'
 τὸ ἔμπα¹⁰ σου, τὸ ἔβγα σου, σταλίστρα¹² τῶν προβάτω
 κι ἀπάνω στὸ καμπαναργιὸ ἢ κοίτη¹³ τῶ γ-κοράκω».

Κρήτη (ἐπαρχ. Σητείας). – Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδ.
 1 (1938) σ. 513 (Εἰρήνη Παπαδάκη).

Α' α.

- Κάπου πόλεμος γίνεται σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση
 καὶ τὸ 'μαθε μιὰ λυγερὴ καὶ πὰ' νὰ πολεμήση.
 Ἄντρικια 'ντύθη κι ἄλλαξε καὶ παίρνει τ' ἄρματά τση,
 φίδια στρώνει τὸ φάρο¹⁴ τση κι ὀχιές¹⁵ τὸν καλλιγώνει
 5 καὶ τοὺς ἀστρίτες¹⁶ τοὺς κακοὺς τοὺς βάνει φτερνιστήρια.
 Φτερνιά δίνει τοῦ φάρου¹⁴ τση, πάει σαράντα μίλια,

1) ἀπὸ τὴν βίγλαν, παρατηρητήριον τῆς ἡμέρας. 2) ἀναταραχὴν. 3) τοῦ ἵππου.
 4) μαστίγωσιν. 5) τὸ ὄρος Ἰδη. 6) πρόκειται περὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Τιμίου Σταυροῦ
 εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ψηλορείτου. Εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην ἔχει ἀντικατασταθῆ ἢ ἐπί-
 κλησις πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον διὰ τῆς πρὸς τὸν Ἅγιον Ψηλορείτην. 7) εἶδος λιβάνου μὲ
 ἰσχυρὰν ὀσμὴν. 8) ἀνεσηκώθη, ἀνεψώθη, ὥστε νὰ σχηματισθῆ ὀπή. 9) ὁπότε κατὰ
 τὴν ὥραν ἐκείνην ἀκριδῶς. 10) τὴν εἰσοδον. 11) καλυμμένον. 12) τόπος μὲ οκιάν
 διὰ τὴν μεσημβρινὴν διαμονὴν τῶν προβάτων. 13) φωλεά, κοιτῶν. 14) τὸν ἵππον. 15)
 ἐχίδνας. 16) εἶδος ἐχιδνῶν (ἔχισ ἢ ἀσπίς).

- κι ἄλλη τοῦ ἔδευτέρωσε στὸν πόλεμον ἐμπήκε.
 Στά 'μπα τση¹ στράτες ἔκανε, στά 'βγα² τση μονοπάτια
 καὶ στὸν καλό τση γυρισμό δὲν ἤρε τί νά κόψη.
 10 Σαρακηνός τὴν ἀγναντᾶ³ ν-ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα
 κ' ἡ κόρη τὸν ἀγνάντεψε κοντὰ στὸν ἄϊ Γιώργη.
 -«Ἀφέντη μ' ἄϊ Γιώργη μου, κι ἀφέντη καβαλλάρη,
 πού 'σαι ζωσμένος μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι,
 νά κάμω τὰ 'μπα σου χρυσᾶ καὶ τὰ 'βγα σ' ἀσημένια,
 15 καὶ τὰ ξυλοκεράμιδα οὔλο μαργαριτάρη,
 ν' ἀνοίξουνε τὰ μάρμαρα νά κρύψουν τὸ κοράσι».
 Σαρακηνός νά κ' ἔφτασε κοντὰ στὸν ἄϊ Γιώργη.
 -«Ἀφέντη μ', ἄϊ Γιώργη μου, ἀφέντη καβαλλάρη,
 ν' ἀνοίξουνε τὰ μάρμαρα νά βγάλουν τὸ κοράσι,
 20 νά βαφτιστῶ στὴ χάρη σου ἐγὼ καὶ τὸ παιδί μου·
 ἐμὲ νά βγάζουν Κωνσταντῆ καὶ τὸ παιδί μου Γιάννη».
 Γιὰ νά κερδίση τὲς ψυχὲς ἀφέντης ἄϊ Γιώργης,
 ἀνοίξανε τὰ μάρμαρα κ' ἐβγάλαν τὸ κοράσι.

Λευκάς. - Φιλ. Σύλλ. ΚΠ., τόμ. Η' (1873-74)
 415, ἀφ. 15. ('Ι. Ν. Σταματέλος).

Β'.

- Ἔνα μικρὸ Τουρκόπουλο τοῦ βασιλιᾶ κωπέλλι⁴
 μιὰ Ρωμιοπούλλα 'γάπησε κ' ἐκείνη δὲν τὸ θέλει.
 Παίρνει τὰ ὄρη ὀπίσω της καὶ τὰ βουνὰ μπροστά της
 κ' ἡ μοῖρα της τὴν ἔρριξε στοῦ ἄϊ Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
 5 «Ἄϊ μου Γιώργη, κρύψε με ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια
 νά φέρνω κάσες⁵ τὸ κερί, ὀκάδες τὸ λιβάνι
 καὶ μὲ τὸ βουβαλόπεσο⁶ νά κουβαλῶ τὸ λάδι».
 Σκίζουν τὰ ἄγια μάρμαρα καὶ μπαίνει ἡ κόρη μέσα,
 πάει καὶ τὸ Τουρκόπουλο στοῦ ἄϊ Γιωργιοῦ τὴν πόρτα.
 10 -«Ἄϊ μου Γιώργη, ξέκρυψε⁷ τὴν κόρη πού 'χεις μέσα
 νά φέρνω κάσες τὸ κερί κι ὀκάδες τὸ λιβάνι
 καὶ μὲ τὴν караβόβαρκα νά κουβαλῶ τὸ λάδι,
 νά βαφτιστῶ στὴν χάρη σου νά βγῶ καὶ τὸ ὄνομά σου».
 Σκίζουνε τὰ ἄγια μάρμαρα καὶ βγαίνει ἡ κόρη πάνω
 15 τρέχει καὶ τὸ Τουρκόπουλο κι ἀπ' τὰ μαλλιά τὴν πιάνει.

1) κατὰ τὴν εἴσοδον, τὴν εἰσόρμησίν της. 2) κατὰ τὴν ἐξοδον. 3) τὴν βλέπει καὶ τὴν ἀνακρίνει. 4) παιδί. 5) εἰς κιόωτια. 6) ἀσκός ἐκ δέρματος βουβάλου. 7) φανέρωσε.

«'Αφισ' με, σκύλλε, άπ' τὰ μαλλιά, πιάσ' με άπό τὸ χέρι,
πού'χω δυὸ λόγια γιά νά πῶ καί ὅ τι μοῦ μέλλει, ἄς γένη».
Δέν εἶδα "Άγιο δίβουλο¹ ὡσάν τὸν ἅϊ Γιώργη,
νά παραδίδη καί Ρωμιά εἰς τῶν Τούρκων τὰ χέρια.

Μύκονος. - Λ. Α. "Υλη, ἀρ. 3146
(Γ. Μ. Βενιέρης, 1888).

Γ'.

Εἰς παραλλαγήν ἐκ Καππαδοκίας τὸ ἄσμα δέν καταλήγει ὡς εἰς τοὺς ἄλλους ἑλληνικοὺς τόπους μὲ τὴν προδοσίαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς χριστιανῆς κόρης. Ἐνταῦθα ὁ "Άγιος προστατεύει ἐνεργῶς τὴν καταφυγοῦσαν πρὸς αὐτόν.

- Ἄποῦ ζωνοῦτον τὰ σπαθιά καὶ ἀντεβάστη² λωρίκια,
κώλανεν³ τοὺς Σαρακηνοὺς, σφάγεν τὰ Τουρκοπούλια,⁴
ἐκώλησεν, ἐκώλησεν⁵, ψηλὸν βουνὸ ἀνέβη,
ἔστηξε τὸ μιζράχι⁶ τῆς, 'κρέμασε τὸ σπαθί τῆς·
5 ἔλυσε τὴν ζωστρίτζα τῆς⁷ καὶ νά καλοπαθήση
καὶ ὁ σκύλλος⁸ Σαράκηνός τὰ μῆλά τῆς σκιάσθη.⁸
«'Αρχοντοι, μὴ δουλειάζεσθε⁹, παιδιά, μὴ φοβηθῆτε·
αὐτὴ ποῦ μὲ ἐκώλανεν³ ἦτο ξανθὸ κοράσιο».
Ἵς τ' ἄκουσε τὸ κορασιό, πηδᾶ, καβαλλικεύει,
10 πῆδησε, καβαλλίκευσε, κάτω δρόμον πηγαίνει·
πῆγεν ἐκεῖ κ' ἐτέντωσε¹⁰ τοῦ ἁγι Γεωργιοῦ τὴν πόρτα.
- «'Άγι Γεώργη μου, κρύψε με, κ' ἐγὼ σε ζωγραφῆσω,
τὴν πάτωση ἀπὸ γυαλί καὶ τροῦλλα σ' ἀπ' τ' ἀθήμι
κ' ἔως κλώθει¹¹ τ' ἅγι' βήματα, ὅλα μαργαριτάρη».
15 «Κόρη μου, σὰ λάκκα 'κὲ χωρεῖς¹², σὲ κόλφο 'κὲ μουλλώνεις¹³
σ' ἐμβάσω 'ς τ' ἅγια βήματα, βρίσκουν κ' ἐσέν' κ' ἐμένα».
Ἐννεὰ καμάρες ἦνοιξε κι ἀπέσω τὴν ἐπήρε.
Ἦκσαν τα¹⁴ καὶ Σαρακηνοί, πού 'ν' τ' ἄστρα πού 'ν' τὰ φύλλα,
πῆγαν ἐκεῖ κ' ἐτέντωσαν τοῦ ἁγι Γεωργιοῦ τὴν πόρταν,
20 «'Άγιε μ', ἅγι Γεώργη μου, ἐβγαλ' τὴν κόρην ὅπου 'κρύβη.
τζακῶνομ' τὸ εἰκόνι¹⁵ σου καὶ πάρομ' τοὺς σταυροὺς σου».

1) μὲ δύο βουλὰς. 2) ἐβάσταζε φοροῦσα. 3) ἔτριπεν εἰς φυγὴν. 4) ἔκδ. Liagarde: μικροπούλια. 5) ὑπεχώρησε. 6) κοντάρη. 7) ἔκδ. Liagarde: ζωστρίτζα του. 8) διέκρινε, ἀντελήφθη τοὺς μαστοὺς τῆς. 9) μὴ δειλιάζετε. 10) ἐσταμάτησε. 11) γυρίζει. 12) εἰς τὸν λάκκον δὲν χωρεῖς. 13) δὲν τροπῶνεις. 14) ἦκουσαν αὐτά. 15) ἔκδ. Liagarde: τὰ εἰκόνι.

Κι ἄγι Γεώργης σάν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαρειαεφάνη·
 τοὺς ἔκαμε κόμματα, παλούκια καὶ παρτθάδια ¹,
 ἡμιτυφλοί, ἡμικουτθοί, ἡμιμονοποδάροι.

Καππαδοκία (Συνασός). - Paul de Lagarde, Neugr. aus Kleinasien. Göttingen 1886, σ. 36 ἀρ. 38.

2. - Ο ΞΑΝΤΙΝΟΝ

Εἰς τὸ κατωτέρω τραγούδι, τὸ ὁποῖον ἀπηχεῖ τὴν ἐπὶ αἰῶνας σκληρὰν πάλην μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν ἀκριτῶν καὶ τῶν Ἀράβων, ὁ ὑπερφυσικός ἥρωσ Ξάντινον ² ἀναζητεῖ τὸν ἐξαφανισθέντα υἱὸν τοῦ Βασίλῃν. Εἰς τὸν δρόμον τοῦ συναντᾷ Σαρακηνόν, ὅστις τὸν πληροφορεῖ ὅτι ὁ Βασίλῃς εὕρεται αἰχμάλωτος καὶ ἔχει ὑποβληθῆ εἰς τὴν καταναγκαστικὴν ἐργασίαν νὰ «κουβαλῆ λιθάρια», τὸν καθοδηγεῖ δὲ πῶς νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν υἱὸν του.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ὁ Στίλπ. Κυριακίδης ³ καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Π. Καλονάρος ⁴ συνδέουν μὲ τὸν κύκλον τῶν ἄσμάτων τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα. Οὕτως εἰς τὸ ὄνομα Ξάντινος, Κωνσταντίνος, θεωρεῖται ὅτι ὑπόκειται ὁ Ἀμιράς, ὁ πατὴρ τοῦ Διγενῆ, καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Βασίλῃς, ὁ ἥρωσ τοῦ ἔπους, ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας. Ὁ Η. Γρέγοιρε πιστεύει ἀντιθέτως ὅτι ὁ Ξάντινον εἶναι πιθανῶς ὁ ὄνομαστός ἥρωσ καὶ ἐπαναστάτης τοῦ ἔτους 913, ὁ Κωνσταντίνος Δούκας, τοῦ ὁποίου τὰ τέκνα ἐθανατώθησαν μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἀνταρσίας του, τὸ δὲ ὄνομα Βασίλῃς προέρχεται κατ' αὐτὸν ἐκ διασταυρώσεως τῆς παραδόσεως περὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα μὲ τὴν ποιητικὴν ὕλην, ἡ ὁποία ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἔπους τοῦ Βασιλείου Διγενῆ Ἀκρίτα ⁵.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

Ὁ Ξάντινον, ὁ πάντινον, ὁ πάντα λαλεμένον, ⁶
 ἔς τὸ ἕναν τὸ ρωθώνιν ἀτ' ⁷ ἄλογα σταμισμένα ⁸
 καὶ ἔς τ' ἄλλο τὸ ρωθώνιν ἀτ' χερομυλίτσα ⁹ κλώσκουν
 κι ἀπάν' εἰς τὴν κορφίτσαν ἀτ' ζευγάρ' βούδα ¹⁰ ἀλωνίζ'νε.
 5 Ἐχάσεν τὸν υἱγιόκαν ἀτ', τὸν νῶν ¹¹ τὸ κύρ Βασίλῃν.
 Εὐτάγει ¹² σιδερινὸν στουράκ' ¹³ καὶ χάλκενα τσαρούχα ¹⁴
 ἐβγαίνει κι ἀραγεύει ¹⁵ ἀτόν ¹⁶ ραχιά ¹⁷ καὶ πολιτείας
 καὶ ἔς τὰ λιθαροσπάσματα καὶ ἔς τὰ γεφυροπόδα.
 Σαρακενὸν ἐπέντεσεν ¹⁸ ἀπάν' ἔς τὸ σταυροδρόμιν.

1) κομμάτια (λ. τουρκ. parça). 2) συγκεκριμένος τύπος τοῦ ὀνόματος Κωνσταντίνος - Κωνσταντίνον - Κοτάντινον - Ξάντινον.

3) Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθήναι [1926] σ. 39. 4) Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, τόμ. II, 1941, σ. 220 σημ. 5) Η. Γρέγοιρε, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας. Νέα Ἰόρκη (1942), σ. 222 - 23.

6) ἐξακουστός, περίφημος. 7) αὐτοῦ. 8) δεμένα. 9) χειρόμυλοι. 10) βόδια. 11) νῶν. 12) κατασκευάζει. 13) ραβδί. 14) τσαρούχια, ὑποδήματα. 15) ζητεῖ (λ. τουρκ. aramak). 16) ἀτόν. 17) βουνά. 18) συνήνησε.

- 10 - «'Σ τὸν Θῷ σ', 'ς τὸν Θῷ σ', Σαρακενέ, σαρακενὸν παιδίον, πουθεν 'κ' εἶδες¹ τὸ υἱιόκα μου, τὸ νέον κύρ Βασίλην;»
 - «'Ακεῖ 'ς τὸ πέραν τὸ ραχίν², 'ς τ' ἄλλο τ' ἐπεκειμέριν,
 'ς τὸ τούρκικον τῆ μαχαλάν³, 'ς τ' ἀρμέν'κον⁴ τὸ χωρίον,
 ἐκεῖ κάστρος ἐχάλασεν καὶ κουβαλεῖ λιθάρα.
 15 Ἐκόθεψεν⁵ τὸν βουδανὸν καὶ κουβαλεῖ λιθάρα.
 "Αν ἀποστέκ' ὁ βουδανὸν κρούγ'ν⁶ ἄτον τθιμπουκέας⁷
 ἄν ἀποστέκ' ὁ γιόκας σου κρούγ'ν ἄτον μαχαιρέας».
 «Πῶς νὰ φτάγω, πῶς 'κ'⁸ εὐτάγω, νὰ παίρω τὸν υἱιόκα μ',
 νὰ παίρω τὸν υἱιόκα μου, τὸν νῶν τὸν κύρ Βασίλην»;
 20 - «Γιὰ ξύρτσον⁹ τῆ γενάδα σου καὶ γίνον παλληκάριν
 καὶ κούρεψον τὸν μαῦρο σου καὶ ποῖσον¹⁰ νῶν¹¹ πουλάριν·
 γιὰ ἄμε σὺ καὶ κόνεψον εἰς τοῦ καστρί' τὴν πόρταν·
 γιὰ σούκ'¹² καὶ καλοκόνεψον καὶ 'ς σῆ χωρί' τὴν μέσην,
 φαγίν ψαλάφα¹³ καὶ ποτίν, ταγὴν καὶ γιὰ τὸν μαῦρον,
 25 ψαλάφα κόρην ἔμορφον τοῦ Μαυρολίβ' τὴν κόρην»¹⁴
 Ἐξύρτσεν τῆ γενάδαν ἄτ', ἐγέντον παλληκάριν,
 ἐκούρεψεν τὸν μαῦρον ἄτ' κ' ἐποῖκεν¹⁵ νῶν πουλάριν,
 ἐπήγεν καὶ ν-ἐκόνεψεν εἰς τῆ καστρί' τὴν μέσην·
 ψαλάφεσεν φαγίν, ποτίν, ταγὴν καὶ γιὰ τὸν μαῦρον,
 30 ἔστειλεν κ' ἐψαλάφεσεν ἄρ' ἕναν παλληκάριν.
 - «Ποῖος ζαρπλής¹⁶ καὶ δυνατός καὶ ὄλων παλληκάριν·
 ἄς ζώσκεται λαφρόν σπαθίν, 'ς τὸν πόλεμον ἄς ἔρ'ται.»¹⁷
 Ποῖος νὰ πάη; ποῖος 'κί¹⁸ πάη; - ἄς πάγη ὁ Βασίλης.
 Μὲ τὴλ λαλᾶν ἄτ'¹⁹ ἔλεγεν· - ἔλα ἄς πολεμοῦμε·
 35 καὶ μὲ τ' ἰθμάρ'ν²⁰ ἄτ' ἔλεγεν· - Βασίλη μ', χάιτε²¹, ἄς πᾶμε.

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Λ. Α. ἀφ. 31, σ. 110 - 113.
 ἀφ. 6. (Ἰωάνν. Βαλαβάνης) = Λ. Α. "Υλη, ἀφ. 28.

Β'.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΖΕΥΓΜΕΝΟΣ ΜΕ ΒΟΥΒΑΛΙ

Ἄπο τὸ θέμα, ὡς εἰς τὸ προηγούμενον ἄσμα, τῆς ζεύξεως τοῦ Βασίλη, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ξαντίνου ἢ Κωνσταντίνου, μὲ τὸ βουδανὸν διὰ τὴν μεταφορὰν λίθων πρὸς ἀνέγερσιν κάστρου, διεμορφώθη μὲ στοιχεῖα ἀπὸ ἄλλα ἄσματα,

1) δὲν εἶδες πουθενά; 2) βουνό. 3) συνοικίαν. 4) ἀρμένικον. 5) ἐξευξεν (λ. τουρκ. *kozmak*). 6) κρούει, κτυπᾶ. 7) βουκεντριές (λ. τουρκ. *cuhiye*). 8) δὲν (οὐκί, 'κί, 'κ' = οὐκί). 9) ξύρτσεν. 10) κάμε. 11) νέον. 12) σήκω. 13) ἀναζήτησε. 14) Εἰς τὴν παραλλαγὴν τοῦ Π. Τριανταφυλλίδου, *Οἱ Φυγάδες*, Ἄθ. 1870, σ. 170, ὁ στίχος ἔχει ὡς ἐξῆς: «ψαλάφα κόρην εὔμορφον, τοῦ Μαυροειδῆ τὴν κάλην». 15) ἔκαμε. 16) ἰσχυρός (λ. τουρκ. *zagr*). 17) ἔρχεται. 18) νὰ μὴ. 19) φωνὴν του. 20) ἰθμάριν (λ. τουρκ. *ismar*) = νεῖμα. 21) ἔλα.

ἀκριτικά καὶ μὴ, αὐτοτελὲς τραγούδι, ὡς εἰς τὰς παρατιθεμένας κατωτέρω δύο παραλλαγὰς.

Δὲν εἶναι κρῖμα κι ἀνομιὰ, παραπονιὰ μεγάλη ;
 ἐξεύγωσαν τὸν Κωνσταντὴν μὲ τ' ἄγρον τὸ βουβάλιν,
 νὰ κουβαλήσῃ μάρμαρα ἀπ' τὸ μαρμαρονήσιν.
 Ὅπου 'ταν λάσπες καὶ νερά ἐσύρνε τὸ βουβάλιν,
 5 κι ὅπου 'ταν πέτρες καὶ βουινὰ 'σύρνε ὁ Κωνσταντῖνον.
 Κανεῖς, κανεῖς 'κ' ἐλάλεσεν¹ κανεῖς 'κ' ἐπηλογέθεν.²
 Βασιλοπούλα 'λάλεσεν ἀπὸ ψηλὸν παλάτιν :
 « Ἀγάλι· ἀγάλα, Κωσταντῆ, μὴ δέρνης τὸ βουβάλιν ».
 – « Ἔωρεῖς τὴ σκύλλαν, τὴν Ἐβράν, καὶ τ' ἄνομον τὴν κόρην,
 10 ποὺ ἐλυπέθεν τὸ θεριόν, τὸ ἄγρον τὸ βουβάλιν,
 κ' ἐμένα 'κ'³ ἐλυπήθηκε, τ' ἄξον τὸ παλληκάριν ;
 Ἄσ' σ' ὄρος⁴ φέρω τὸ νερόν, κι ἄσ' σὴν Ὁρᾶν⁵ τ' ἀσβέστιν
 κι ἄσ' τὴν⁶ Κωσταντινούπολιν φέρω τὸ κεραμίδιν,
 νὰ χτίσω τὸ παλόκαστρον, τῆς Ἀμαστράς⁷ τὸ κάστρον ».

Πόντος (Τραπεζοῦς). – Λ. Α., Ὑλη, ἀρ. 87.
 (Ἰωάν. Βαλαβάνης).

Β'α.

Δὲν εἶναι κρῖμα κι ἄδικου, δὲν εἶναι κι ἄμαρτία,
 ποὺ 'ζέψανι τοὺν Κουσταντῆ μὲ τ' ἄγριου βουβάλι,
 νὰ κουβαλήσῃ μάρμαρα, νὰ κουβαλήσ' λιθάρια,
 νὰ χτίσουν τὴν Ἀγιά Σοφιά, τοῦ Μέγα μοναστήρι.
 5 Ὅπ' εὔρη λάσπες κι νερά πηγαίν' τ' ἄγριου βουβάλι
 κι ὅπ' εὔρη λιανοστέλναρα, πηγαίν' οὐ Κουσταντῖνος.⁸
 Βασιλοπούλ' ἀγνάντευε 'πὸ κρυσταλλένιο πύργο.
 – « Ἀγάλια - ἀγάλια, Κουσταντῆ, μὴν σκάσης τοῦ βουβάλι ».
 – « Δὲν κλαῖς, κόρη μ', τὰ νιάτα μου, δὲν κλαῖς τὴ λεβεντιά μου,
 10 μόν' κλαῖς τὸν παλιοβούβαλο, ποὺ θέλω νὰ τὸν σκάσω ».⁹

Σιάτιστα. – Λ. Α., ἀρ. 1430 α', σ. 7 (Κ. Μπέντας, 1939).

1) δὲν ἐμίλησε. 2) οὐχί, δὲν ἀπήντησε. 3) δὲν. 4) ἀπὸ τὸ ὄρος. 5) καὶ ἀπὸ τὴν Ὁριά. Θέσις παρὰ τὴν Οἰνόνην τοῦ Πόντου. 6) Χειρ. : κι' ἄς στήν (= ἀπὸ τὴν). 7) ἡ πόλις Ἀμαστρίς ἢ Ἀμάστρα ἐν Παφλαγονίᾳ τοῦ Πόντου. 8) Χειρ. : Κουσταντῆς.

9) Τὸ ἄσμα τελειώνει ἐνταῦθα μὲ τὸν κατωτέρω στίχον : « Μὴ αἶμα τὸν καζάντισσα μὴ αἶμα θὰ τὸν σκάσω », ὃ ὁποῖος φαίνεται μεταγενεστέρα προσθήκη.

3. - Η ΑΠΑΓΩΓΗ ΥΠΟ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ΤΗΣ ΘΥΓΑΤΡΟΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΛΕΒΑΝΤΗ

Ὁ Διγενής, πληροφορηθεὶς ἀπὸ Ἀθιγγάνους ὅτι ὁ βασιλεὺς Λεβάντης ἢ Ἀλιάντρης προετοιμάζεται νὰ ὑπανδρεύσῃ τὴν θυγατέρα του μὲ τὸν Γιαννακόν, πέμπει ἀμέσως τὸν Φιλοπαπποῦν ὡς προξενητὴν πρὸς τὸν Λεβάντην διὰ νὰ τὸν προτιμήσῃ ὡς γαμβρόν του. Ὁ βασιλεὺς τὸν ἀποκρούει λόγῳ τῆς καταγωγῆς του ἀπὸ πατέρα Σαρακηνὸν καὶ μητέρα Ἑβραίαν.

Ὁ Διγενής τότε ἀγανακτημένος ἀπὸ τὴν προσβολὴν ἔρχεται ἔφιππος κάτω ἀπὸ τὸν πύργον τοῦ βασιλέως καὶ μὲ τὸν γλυκὺν ἤχον τῆς ταμπούρας του θέλγει τὴν κόρην, ἡ ὁποία τὸν ἀκολουθεῖ καὶ φεύγει μαζί του.

Ὁ πατὴρ τῆς κόρης μόλις ἤκουσε περὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῆς ἐτέθη εἰς καταδίωξιν τοῦ Διγενῆ, οὗτος ὁμῶς ἀντεπετέθη καὶ κατετρόπωσε τοὺς διώκτας του.

Τὸ ᾄσμα εἰς τὰς κατωτέρω δύο παραλλαγὰς εὐρίσκεται εἰς στενωτὰ τὴν σχέσιν μὲ τὴν σχετικὴν εἰς τὸ βυζαντινὸν ἔπος διήγησιν τῆς ἀπαγωγῆς τῆς κόρης τοῦ στρατηγοῦ Δούκα ὑπὸ τοῦ Διγενῆ. Κατὰ τὸν Η. Grégoire τὸ ᾄσμα τοῦτο συμφωνεῖ εἰς τὸ περιεχόμενόν του μὲ τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα¹.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

- Ὁ ρῆας τῆς Ἀνατολῆς τζ' ὁ βασιλιάς τῆς Δύσης
συμβούλιον ἐκάμασιν συμπεθερκάν νὰ κάμουν.
Ξεῆκαν² τζαὶ καλέσασιν π' Ἀνατολὴν ὡς Δύσην
ὄσσους θεπάζ' ὁ οὐρανὸς τζ' ὄσσους ἠβράζ' ὁ ἥλιος·
5 καλέσαν τοὺς Κατσιγγανούς³ νὰ πάσιν εἰς τοὺς γάμους·
τοῦ Γιαννακοῦ τὴν προξενοῦν τζαὶ θὲν νὰ τοὺς ἀρμάσουν.⁴
Τζαὶ μιὰν ἀγίαν Τζερκατζήν, δεσποτιτζήν ἡμέραν,
ἐξέηκεν ὁ Διενῆς ἐτζεῖνος 'ς τὸ τζυνήν,
περτίτζιν ἐκακκούρισεν, εὐτὺς τὸ σαῖττεύκει.
10 Οἱ τρεῖς, οἱ τρεῖς Κατσιγγανοὶ 'ς τὴν ἀφκοποταμοῦσαν,⁵
στογ γάμον ἐπαιννασιν, μεγάλην ξήην⁶ εἶχαν·
ἕνας ξηάτουν⁷ γιὰ σπαθὶ τσ' ὁ ἄλλος γιὰ κοντάρι,
ὁ τρίτος τζ' ὁ καλύτερος γιὰ μιὰν αὐλὴν ξηᾶτι.
«Σάν τοῦ Λεβάντου τὴν αὐλὴν, ἄλλην αὐλὴν ἔν εἶα,⁸
15 ἀππ' ἔσσω ἔν' μὲ τὸ ψηφὶν τζ' ἀππ' ἔξω μὲ τὸν τὸρνον,
τζαὶ μέσα κόρη κάθεται, <τοῦ ἡλίου φέγγος ἔθει>.
Ἐθει φεγγάριν πρόσωπο, τὸν ἥλιον μηλοβούτσια⁹

1) Βλ. Η. Grégoire, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, Νέα Ὑόρκη (1942), σ. 230. καὶ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας (ἰκδ. Π. Καλονάρου), τόμ. Β, 1941, σ. 229 σημ. καὶ 231 σημ.

2) Ξεβγήκαν, ἐβγήκαν. 3) Ἀθιγγάνους. 4) παντρέψουν. 5) ἄγνωστος ἢ ἔτυμολ. τῆς λ. πιθανῶς σημαίνει βαλτώδη τόπον πλησίον ποταμοῦ, (ἐκ τῆς λ. ὄφκος (= τέλμα) + ποτάμι). Ὁ Στ. Κυριακίδης ὑποθέτει ὅτι πρόκειται περὶ τῆς λέξ. ἀνωποταμοῦσα = ἀνωποταμία. 6) ἐξήγησιν, συνομιλίαν. 7) ἐξηγεῖτο, ὠμίλει. 8) δὲν εἶδα. 9) μῆλα τῶν παρειῶν.

- δκυό ἄστροη πού τόν οὐρανόν ἔθει καμαροφρύδκια.
 Τοῦ Γιαννακοῦ τήν προξενοῦν τζαί θέν νά τοὺς ἀρμάσουν.¹
 20 Τοῦ Γιαννακοῦ ἔν πρέπει του παρά τοῦ Διενάτζη,
 πού ἔν ἄξιος τζαί πότορμος² γιά νά τήνε βλεπίση».
- Ὁ Διενής ἔν π' ἄκουσε τήλ λέξιν ἀπού λέουν,
 τὸ τρικλαππήιν ἔπκιασεν³ τζ' ἐπῆεν τζ' ἔφτασέν τους.
 Πρῶτα διῶ τους μουστουνιάν τζαί ὕστερα ρωτῶ τους.
 25 - «Πέτε μου, βρέ Κατσιγγανοί, εἶντα ἔν πού ἐξηᾶστε;
 τζαί πέτε μου τζαί τὸ ποίημα⁴ ἔς τήν ἀφκοποταμοῦσαν».
- «Χαμμάζομέσ' σε⁵, Διενή, τὰ λόγια πού μᾶς λέεις
 πρῶτα διῶ μας μουστουνιάν τζαί ὕστερα ρωτῶς μας.
 Ἐπαρ' μας λλίην πομονήν, λλίην καρτερωσύνην,
 30 νά φέρουν φῶς τὰ μμάδκια μας, τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μας,
 τζαί λοῖσμόν τὰ μήλη⁶ μας, τζ' ἐμεῖς νά σοῦ τὸ ποῦμεν».
- Παίρνει τους λλίην πομονήν, λλίην καρτερωσύνην,
 ἐφέραφ φῶς τὰ μμάδκια τους τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή τους,
 τζαί λοῖσμόν τὰ μήλη τους, σταθῆκαν νά τοῦ ποῦσιν.
 35 - «Ὅσον κόσμον ἐύριθα, τζ' ὅσες αὐλές ἄν εἶα,
 σάν τοῦ Λεβάντου τήν αὐλήν, ἄλλην αὐλήν ἔν εἶα.
 ἀππ' ἔσσω ἔν με τὸ ψηφίν, τζ' ἀππ' ἔξω με τὸν τόννον,
 τζαί μέσα κόρη κάθεται, τοῦ ἡλίου φέγγος ἔθει.
- Ἐθει φεγγάριν πρόσωπο, τὸν ἡλιον μηλοβούτσια,
 40 δκυό ἄστροη πού τόν οὐρανόν ἔθει καμαροφρύδκια.
 Τοῦ Γιαννακοῦ τήν προξενοῦν, τζαί θέν νά τοὺς ἀρμάσουν
 τοῦ Γιαννακοῦ ἔν πρέπει του παρά σένα Διενάτζη,
 πού ἔσ' ἄξιος τζαί πότορμος γιά νά τήνε βλεπίσης».
- Τζαί πού τ' ἀκούει Διενής πολλές χαρὲς παθθαίνει,
 45 περτίτζιν πού τὸ θέριν του εὐτύς τὸ ποσκλαβώννει.
 - «Ἄμε τζαί σοῦ, περτίτζιν μου, ἔς τὸν τόπον ἀπού ἦσουν,
 τζ' ἀφοῦς ἦζκιοῦσιν⁷ τὰ πολλά, νά ζκῆς τζαί σὺ μιτά τους».
- Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν τους, τζαί λέει τζαί λαλεῖ τους.
 - «Γλήορα, βρέ Κατσιγγανοί, προξενητές νά πᾶτε».
- 50 Τζαί πολοοῦνται τζ' εἶπαν του (τζαί λέουν τθαί λαλοῦν του).
 - «Στόγ γάμον μᾶς καλέσασιν, προξενητές ἔν⁸ πᾶμεν.
 Τζ' εὔρε τὸν Φιλιοπαπποῦν, προξενητής νά πάη».
- Ὁ λόος ἔν ἐτέλειωσεν, ἡ ὥρα ἔν πομένει,
 θωρεῖ⁹ τζαί τὸ Φιλιοπαπποῦν τὸν κάμπον τζ' ἀνεφαίνει.

1) παντρίψουν. 2) τολμηρός, θαρραλέος. 3) ἔκαμε τρία πηδύματα. 4) βλ. ἀν., σ. 10 σημ. 5. 5) σὲ θαυμάζομεν, ἀποροῦμεν διὰ σέ. 6) Κατὰ τὸν Στ. Κοριακίδη: αἱ μήγγες (μηλίγγια). 7) ζοῦν 8) δέν. 9) ἔκδ. Στ. Κοριακίδη: χωρεῖς.

- 55 Τζαί πού τόν εἶε Διενῆς πολλές χαρές παθθαίννει.
 Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Γλήγορα, τζαί Φιλιοπαππού, προξενητής νά πάης».
 Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Ἐννιά χρόνους ἔθει ἀπού 'μαι σκλαβωμένος,
 60 τὸμ πόλεμον κερτέψαμεν 'ς τὴμ Πόληθ θέν νά πάω.
 Τὰ ροῦχα μου ζουρώθησαν¹ τ' ἄρματά μου ἀγιώσαν²
 τζαί ἡ νουρά τοῦ μαύρου μου φτεῖρες ἐγεμῶσαν³
 τζ' ὁ μαῦρος μου ποστάθηκεν, προξενητής 'έν πάω».
 Τζαί πολοᾶται Διενῆς Φιλιοπαππού τζαί λέει.
 65 - «Δκιῶ σου τζαί τὰ ροῦχα μου, δκιῶ σου τ' ἄρματά μου,
 δκιῶ σου τζαί τὸμ μαῦρον μου, γιά νά καβαλλιτζέψης».
 Φιλιοπαππούς φοήθηκεν τζαί γύρεψεν νά φύη,
 τὸ τρικλαπήν ἐπκίασεν τζαί πῆεν τζ' ἔφτασέν τον.
 Διᾶ⁴ του τζαί τὰ ροῦχα του, διᾶ του τ' ἄρματά του,
 70 ππηδᾶ τζαί καβαλλιτζέψε, τζαί λάμνησεν νά πάη.
 Ὁ Διενῆς ἐξήχασε γιά νά τοῦ παραντζεῖλη,
 τζαί μιάν σφυρκάν⁴ τοῦ ἔβαλεν, εὐτύς τὰ πίσω στράφη.
 Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Εἶντα μέ θέλεις, Διενῆ, γιά νά μοῦ παρατζεῖλης;»
 75 Τζαί πολοᾶται Διενῆς, Φιλιοπαππού, τζαί λέει.
 - «Ἐννιά ὄρες ἡ ἡμεροῦ
 τές τρεῖς νά πάς, τές τρεῖς νά 'ρτῆς, τές τρεῖς νά μοῦ συντύδης».
 Ὅσον νά πῆ, ἔθετε γειάν, ἐπῆεν θίλια μίλια,
 ὅσον νά τοῦ πολοηθοῦν, θίλια τζαί πεντακόσια⁵
 80 στές τρεῖς ὄρες τῆς ἡμεροῦς ἐμπέην εἰς τὸγ γάμον.
 Ἄμμον εἶθεν ἡ θάλασσα τ' ἀσκέριν ἔν' περίτου.
 Ἐτζεῖ ἐπαῖζαν τὰ βκιολλιά, ἐπαῖζαν τὰ λαοῦτα⁶
 τζαί πού τόν εἶδαν ἄρκοντες σηκώθησαν 'ς τὸ πόδι.
 - <«Καλῶς ἦρτες Φιλιοπαππού,» νά φᾶς, νά πκῆς μιτά μας,
 85 νά φάης ἄφρην τοῦ λαοῦ⁶, νά φᾶς ὄφτον περτίτζιν,
 νά φᾶς ἀρκοτζεράμιον⁷, πού τρών' οἱ ἀντρειωμένοι,⁷

1) ἐξάρωσαν καὶ ἐλερώθησαν. 2) ἐσκούριασαν. 3) δίδει. 4) σφόριγμα. 5) Λέγεται ἔτι καὶ ἄθριν, ἄθριν, ἄθριν τοῦ λαοῦ κ. ἄ. εἰς ἄλλα κυπριακά ἔθνη. Ἡ λ. σημαίνει προφανῶς τὸ καλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ, ἴσως τὸ ψαχνὸ μέρος ἐπὶ τῶν νεφρῶν. (Βλ. Κυπρ. Γράμματα, ἔτ. 16 (1951) σελ. 74 καὶ 127. ἔτ. 17 (1952) σ. 342-43). 6) Ὑπεστηρίχθη δτι ἡ λ. σημαίνει εἶδος ἐκλεκτοῦ ἄρτου ἢ ἄθριον κρόμμυον (βλ. Λαογραφία 8, σ. 230 καὶ 572. Κυπρ. Γράμμ. ἔτ. 16 (1951) σ. 74), πιθανωτέρα ὁμῶς φαίνεται ἡ ἐρμηνεία τῶν Β. Φάβη καὶ Ν. Κονομῆ ἐκ τῆς λ. ἀγριοχίμαρος (=ἀγριοκάτσικον) (βλ. Ἀφιερ. εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν, Ἀθ. 1921, σ. 117-20, Λεξ. Ἀρχ. 5' (1923) σ. 359 κ. ἐξ. Κυπρ. Γράμμ. ἔτ. 16 (1951) σ. 162-163). 7) ἔκδ. Στ. Κυριακίδου: φουσκοῦμένοι βλ. καὶ παρατήρησιν τοῦ ἐκδότου, σ. 113-14 ἐν σημ.

- νά πκιῆς γλυκύποτον κρασίν, (πού πίννουφ φουμισμένοι),
 πού πίνουν το τζ' οί ἄρρωστες τζαί βρέθουνται γιαμμένες». Τζαί πολοᾶται τζ' εἶπεν τους τζαί λέει τζαί λαλεῖ τους.
- 90 - «Ὁ Διενῆς μὲ ἔπεψε, γιά νά τόν προξενήσω
 τοῦ Γιαννακοῦ τήν προξενοῦν τζαί θέν νά τοὺς ἀρμάσουν·
 τοῦ Γιαννακοῦ ἔν πρέπει του παρά τοῦ Διενάτζη,
 πού 'ν' ἄξιος τζαί πότορμος, γιά νά τήνε βλεπίση».
 Τζαί πού τ' ἀκούουν ἄρκοντες, πολλά τοὺς κακοφάνην.
- 95 - «Ἐν τοῦ τό εἶπουν μιάν τζαί δκυὸ τζαί τέσσερεις τζαί πέντε,
 ὁ τζύρης του ἔσ' Ἱ Σαρατζηνός τζ' ἡ μάννα του 'τον' Ὀβραῖσσα
 τζαί φτάννει ἀπὸ τρεῖς γεννιές, γαμπρόν τζαί δέν τόθ θέλω;»
 Τζαί πού τ' ἀκούει Φιλιοπαπποῦς, εὐτύς τὰ πίσω στράφην.
 Ἐστούλλωσεν ὁ ἥλιος ² τζαί βρέθηκεν κοντά του.
- 100 Τζαί πού τόν εἶε ³ Διενῆς, πολλές χαρές παθθαίννει.
 - «Καλῶς ἦρτε Φιλιοπαπποῦς μὲ τὰ καλὰ χαπάρκα». ⁴
 Τζαί πολοᾶται Φιλιοπαπποῦς τοῦ Διενῆ τζαί λέει.
 - «Κακῶς ἦρτε Φιλιοπαπποῦς μὲ τὰ κακὰ χαπάρκα.
 Ὁ τζύρης σὸς ⁵ Σαρατζηνός τζ' ἡ μάννα σὸν ⁶ Ὀβραῖσσα
 105 τζαί φτάννει ἀπὸ τρεῖς γεννιές γαμπρόν τζαί δέσ σὲ θέλουν».
 Τζαί πού τ' ἀκούει Διενῆς πολλά τοῦ κακοφάνην.
 - «Κατέβα πού τόμ μαῦρον μου, τυρί σαρατζιασμένον, ⁶
 τζαί κρομμύν ἄκαπο ⁷ τζαί εἶσαι βρωμισμένον.
 Τὰ ροῦχα μου ἐζούρωσες, ⁸ τ' ἄρματά μου ἀγιώσες, ⁹
- 110 τζαί τήν νουράν τοῦ μαύρου μου φτεῖρες τήν ἐγεμῶσες».
 Διᾶ του τζαί τὰ ροῦχα του, διᾶ του τ' ἄρματά του,
 διᾶ του τζαί τόμ μαῦρον του, ππηδᾶ καβαλλιτζεύκει.
 Τζ' ὄσον νά πῆ, ἔθετε γειάν, ἐπῆεν θίλια μίλια,
 ὄσον νά τοῦ πολοηθοῦν, θίλια τζαί πεντακόσια.
- 115 Φιλιοπαπποῦς ἐξήχασεν γιά νά τοῦ παραντζεῖλη
 τζαί μιάν σφυρκάν τοῦ ἔβαλεν, εὐτύς τὰ πίσω στράφην.
 Τζαί πολοᾶται Φιλιοπαπποῦς τοῦ Διενῆ τζαί λέει.
 - «Πόμεινε τώρα, Διενῆ, γιά νά σοῦ παραντζεῖλω.
 Ἄν πκιάσης τήν παραντζελιάν, τήν νιόνυφην νά κλέψης.
- 120 Τζαί πκιάσε τοῦτον τόν στρατίν, τοῦτον τό μονοπάτιν·
 τό μονοπάτι βκάλλει σε σὲ δασερὸλ λιβάν,
 τζαί εὔρε δασερὴν ¹⁰ ἐλιάν, πουκάτω νά πεζέψης,
 τζαί κόψε κούρμην ¹¹ τῆς ἐλιάς τζαί κάμε μιάν ταμπούραν,

1) εἶναι. 2) ἀνέτειλε καὶ ἔφθασεν ὑψηλὰ εἰς τὸ στερέωμα. 3) εἶδε. 4) εἰδήσεις (λ. τ. haber). 5) σου ἔν'—εἶναι. 6) σκωληρόβρωτον. 7) ἄνευ φλοιοῦ. 8) ἐλέρωσες. 9) ἐσκούριασες. 10) ποχνόφυλλον, φουντωτήν. 11) κορμόν.

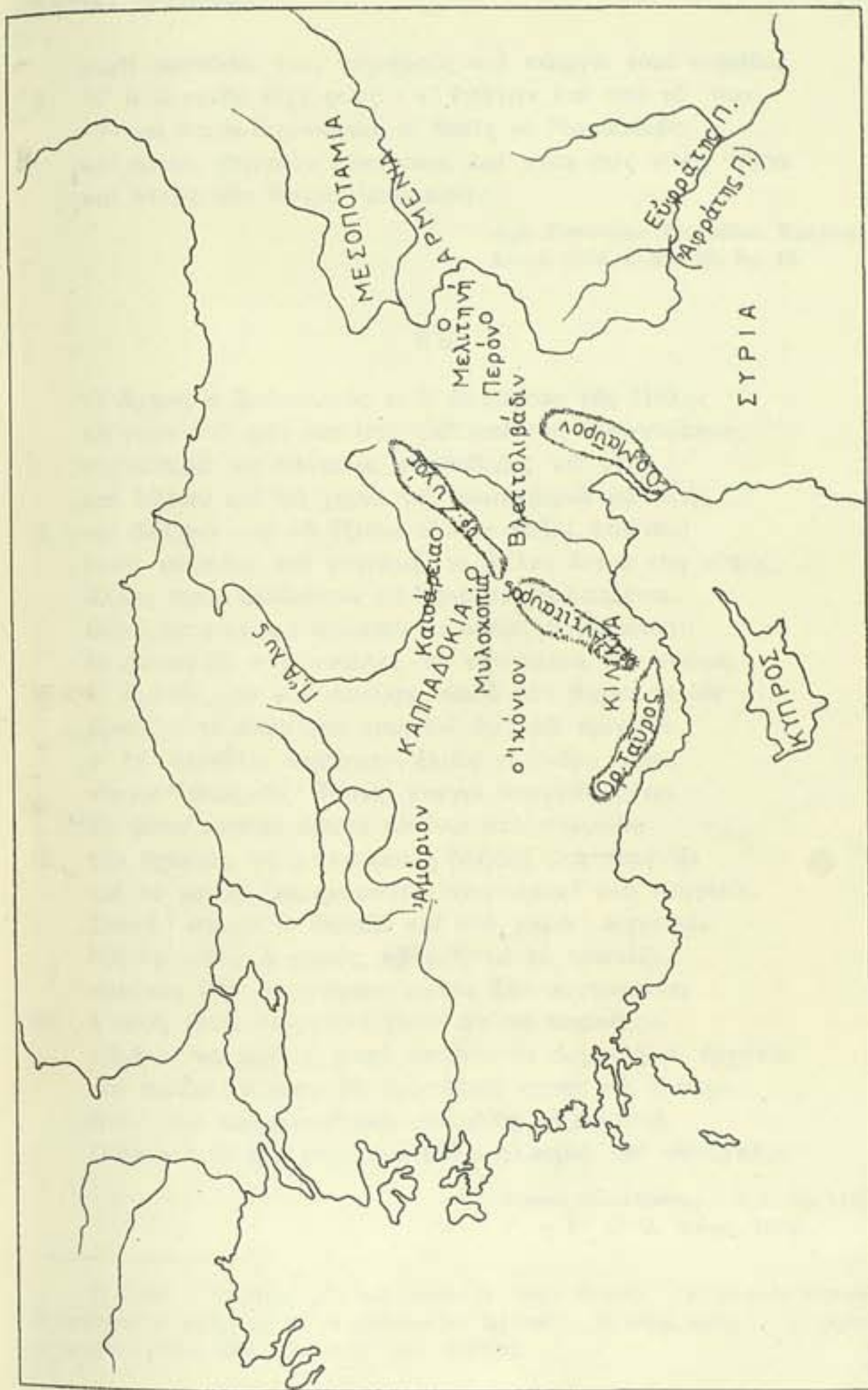
- σκότωσε φίδκια τζαί θερκά <τζαί βάλλε της¹ τές κόρτες>
 125 τζαί βάρ' τές μαῦρες γιά χοντρές, τές ἄσπρες γιά μεντζάνες²
 τότες νά παίξ' ὁ τταμπουράς τοῦ κόσμου τές γλυκάες». Καθῶς τοῦ εἶπεν ἔκαμεν, καθῶς τοῦ παραντζέλλει.
 Ἐπκίασεν τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν,
 τὸ μονοπάτι βκάλλει τον ὀε δασερὸλ λιβάνι,
 130 τζ' εὐρίσκει δασερὴν ἐλιάν πουκάτω τζαί πεζεούκει
 τζαί κόβκει κούρμην τῆς ἐλιᾶς τζαί κάμνει τὴν ταμπούραν,
 σκοτώννει φίδκια καί θερκά τζαί βάλλει της τές κόρτες
 βάλλει τές μαῦρες γιά χοντρές, τές ἄσπρες γιά μεντζάνες²
 τζαί ἔπαιξεν ὁ τταμπουράς τοῦ κόσμου τές γλυκάες
 135 τζαί τὰ πουλιά τοῦ οὐρανοῦ χαμαί ἐτζιλαοῦσαν
 τζαί τὰ θερκά στές τρύπες τους, τζεῖνα ἀρκολοηθήκαν.³
 Ποὺ τές χαρές του τές πολλές ππηδᾶ καβαλλιτζεύκει.
 Ἐτσά κατὰ τὰ δειλινά μέσα στόγ γάμον μπαίννει.
 Ἄππ' ἔξω ἀποὺ τὸ τειθιόν⁴ γύρνει τζαί πεζεούκει
 140 τζ' ἔπκίασε τζαί τὸν τταμπουράν εὐτύς εἰς τὸ θέριν
 τζ' ἔπαιξεν ὁ τταμπουράς τοῦ κόσμου τές γλυκάες.
 Ποὺ τὴν γλυκάαν τὴν πολλὴν ὁ κόσμος ἔσπαγιαστήν.⁵
 - «Ποῦ τὸν ἠῦρες, Διενή, τὸν τταμπουράν τζαί παίζεις ;»
 Τζαί πολοᾶται Διενῆς τῆς νιόνυφφης τζαί λέει.
 145 - «Ἄν πάης μὲ τὸγ Γιαννακόν, πολλὰ κακὰ ἔν' νά ἔθης,
 ἂν πάης μὲ τὸδ Διενή, πολλὰ καλὰ ἔν' νά ἔθης.
 Τζαί πολοᾶται νιόνυφφη τοῦ Διενῆ τζαί λέει.
 - «Ἐσ⁶ σοῦ πιστεύκω, Διενή, ἂν μέσ⁶ σὲ δοτζιμάσω.
 Ἐχω διτζιμιν ἔσσω μου, κάτω γιά νά τὸ σύρω,⁷
 150 ἔς τές φοῦχτες σου βαστάχνεις το, πάνω νά μοῦ τὸ σύρης ;»
 Τζαί πολοᾶται Διενῆς τζαί λέει τζαί λαλεῖ της.
 - «Τζαί κουντιστόν τὸ ρίψε ἐσύ, γιά νά μὲ δοτζιμάσης». Τὸ τρικλαππὴν ἔπκίασε⁸ τζαί πάει ἔς τὸ διτζιμιν
 τζαί κουντιστόν τὸ ἔφερε τζαί πάει φοῦντα κάτω.
 155 Τὸ ἄναν του παίζει τταμπουράν, τ' ἄλλο πκιάνει διτζιμιν,
 πίσω του τὸ ἐπέταξεν τζαί πῆεν ἕναμ μίλιν.
 Τζαί ποὺ τὸν εἶεν⁹ νιόνυφφη, πολλές χαρές παθθαίνει
 σωρέει τζαί τὰ ροῦχα της τζαί κάμνει φοῦντα κάτω.
 Ἐππεσεν μέσ' ἔς τὸ θέριν του σάν μῆλον μυρωᾶτον.
 160 Ἐκρόκατσεν τὸμ μαῦρον¹⁰ του, πίσω του τὴν πετάσσει.¹¹

1) ἔκδ. Κυριακ. : του. 2) αἱ λεπταὶ χορδαὶ τοῦ βιολιοῦ. 3) ἠχροάσθησαν.
 4) τεῖχος. 5) ἐλιγώθηκε. 6) δέν. 7) ρίψω. 8) ἔτρεξε μὲ τριπλᾶ πηδημάτα. 9) εἶδε.
 10) ἔκαμε νά χαμηλώσῃ, λογίζων τὰ γόνατα, ὁ ἵππος. 11) τὴν πετάει.

- Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του, τζι ἐλάμνησεν τζαί πάει.
 "Οτι τζι ἐπάψαν τὰ βκιολιά τζι ἐπκιάσαν τὰ λαοῦτα,
 ἔπκιασεν τζι' ὁ τταμπουράς τοῦ κόσμου τές γλυκάες'
 τὴν νιόνυφην γυρεύκου τὴν τζαί πκιόν 'ἐν' τὴν ηῦρίσκουν.
 165 Τζαί τ' ἀπισόν τοῦ Διενῆ σάν τ' ἄστροη σάν τὰ φύλλα,
 ἀπού 'τουν οὔλλον ἄρκοντες τζι οὔλλον ἀντρειωμένοι.
 Τζαί τ' ἀπισόν² τοῦ Διενῆ, τὴν νιόνυφην νά πκιάσουν,
 τὸδ Διενῆγ γυρεύκου τον, τζαί ποῦ ἔν' νά τὸν εὔρουν!
 Θέλεις τζείνου ἢ τύθη του, θέλεις τὸ ριζικόν του,
 170 τὸγ Γιαννακόν ἔν' πόπλασε³ 'ς τὸδ δρόμον τζαί πηαίννει.
 Που τὴν δεξιάν του τὴν μερκάν ὀγδόντα θιλιάες,
 πού τὴν ζαβράν του τὴν μερκάν ὡς ἑκατὸν θιλιάες.
 Τζαί τζαχαμαί ἀνέφανεν ἕναν μικρόν φουσατον,
 τὸ ἐνενηνηταλάμπουρον⁴, τῶν θιλίων θιλιάων,
 175 τὴν νιόνυφην ἀχρώνισαν⁵ τζαί θέν νά τοῦ τὴν πάρουν.
 "Αμμον εἶθεν ἢ θάλασσα τ' ἀσκέριν ἔν' περίτου,
 τζαί πάνω του τσιπώσασι⁶ τὴν νιόνυφην νά πκιάσουν.
 'Ετραύησε 'ς τὴν κόξαν του⁷ τζαί τὸ σπαθίν του πκιάννει,
 τζαί ἄκρες ἄκρες ἔπκιασεν, τθ οἱ μέσες ἐλλιάναν.
 180 'Ετζείνος ἐφοήθηκεν πῶς ἔν' νά τοῦ τὴν πάρουν,
 φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του πάνω 'ς βουνόν ἠβκαίννει.
 Τὸ θιλλιολίτριν του ραβτίν χαμαί τζαί τὸ κουμπίζει,
 τὴν νιόνυφην ἐπέζεψεν, ἐτζείνη ἐφοήθη.
 Τζαί πολοᾶται Διενῆς τῆς νιόνυφης τζαί λέει.
 185 - «Τζαί μέφ· φοᾶσαι, νιόνυφη, τζι ἐγιώ 'ν' νά σέ γλυτώσω'
 τζαί πέ μου τζαί τὸν τζύρην σου, πέ μου τζαί τῆγ γενιάσ σου».
 Τζι' ἐπολοήθη νιόνυφη, τοῦ Διενῆ τζαί λέει.
 - «"Οσοι φοροῦν τὰ κότζινα ἔν' τὰ γεννητικά μου,
 ὄσοι φοροῦν τὰ πράσινα ἔν' [τὰ] παππογεννικά μου».
 190 Τὸμ μαῦρον ἑκαβαλλίτζεψεν εἰς τὸν καβκάν νά πάη.
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του, ὁ μαῦρος 'ἐν' πηαίννει.
 Τζαί πολοᾶται ὁ μαῦρος του, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Τὸ λίθος ἔθει δράκοντα, τὸ λίθος ἔθει λιόντα,
 τὴν νιόνυφην τρώσ σου τὴν, τζαί πκιόν 'ἐν' τὴν ηῦρίσκεις».
 195 Τζαί πού τ' ἀκούει Διενῆς, εὔτῶς τὰ πίσω στράφην.
 Μπήει τὸν μιαλιώναν⁸ του λίθον τζι ἀνακατώννει'
 βρίσκει τὸν δράκον τζαί δειπνᾶ, τὸν λιόνταν τζαί τζοιμᾶται.

1) πὶὸ δέν. 2) καταπίσω. 3) συνήντησε. 4) φουσατον με ἐνενηνητα φλάμπουρα, σημαίας. 5) ἀγρώνισαν, ἐγνώρισαν. 6) ὤρμησαν. 7) μέσην του. 8) τὸν ἀντίχειρα.

Γεωγραφικός χάρτης τῆς ἀκρατικῆς περιοχῆς τῆς Μ. Ἀσίας.

- Διᾶ¹ τοῦ δράκου μνιάν κλωτσιάν, κάμνει τον δκυὸ κομμάδκια,
 διᾶ τοῦ λιόντα φουχταλιάν, βκάλλει του δκυὸ του μμάδκια,
 200 – «Τζαί μεῖνε, βρέ θθυλλόσταε², τὴν νιόνυφην νά βλέπης». Τοῦ μαύρου ἔκαβαλλίτζεψεν εἰς τὸν καβκάν νά πάη.
 τὸ θιλιολίτριν του ραβτί ᾿ς τὸ θέριν του τὸ πκιάννει,
 τζαί ἄκρες ἄκρες ἔπκιασεν, τζ᾿ οἱ μέσες ἔλλιάναν,
 εἰς τὰ κλωθοῦρίσματα βρίσκει τὴν πεθθεράν του,
 205 τζαί μιάν σπαθκιάν τῆς ἔδωσε, κόβκει τὰ δκυὸ τῆς θέρκια.
 – «Τζ᾿ ἐν μοῦ τὸ εἶπες³ μνιάν τζαί δκυὸ τζαί τέσσερις τζαί πέντε,
 ὁ τζύρης μῶς⁴ Σαρατζηνὸς τζ᾿ ἡ μάνα μῶν⁴ Ὁβραῖσσα,
 τζαί φτάννω ἀπὸ τρεῖς γεννιές, γαμπρὸν τζαί δὲν μὲ θέλεις;
 Τώρα ποὺ τὴν ἔπκιασα, εἶντα μπορεῖς νά κάμης»;
 210 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του, πάνω βουνὸν ἠβκαίννει,
 πίσω του τὴν ἐπέταξε; ᾿ς τὸν τζύρην του τζαί πάει.
 Αὔριον ἐν ᾿ Τζερκατζή τζαί πιθαρκου⁵ ἐν ᾿ Τρίτη,
 τζ᾿ εἶπασιν οἱ ἄρκοντες πῶς ἐν ᾿ ὁ γιὸς τ᾿ ᾿Ακρίτη.
 Ἐτζεῖνος ποὺ τὸ ἔβκαλεν σάν ποιητῆς λοᾶται,
 215 τζεῖνου πρέπει μακάριση, τζαί μέναν τὸ ᾿ς πολλὰ ᾿τε.

Κύπρος (᾿Επισκοπή). – Στίλπ. Κυριακίδου, ᾿Ο Διγενῆς ᾿Ακρίτας. ᾿Αθῆναι [1926], σ. 140-149.

Β΄.

Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΠΡΟΣΚΛΗΤΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΓΑΜΟΝ

Μὲ τὸ προηγούμενον τραγούδι, τῆς ἀρπαγῆς ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῆς κόρης τοῦ Λεβάντη, φαίνονται ὅτι εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον σχέσιν αἱ ἐπόμεναι παραλλαγαὶ εἰς τὰς ὁποίας τὸ ᾄσμα ἔχει ὑποστῆ διασκευὴν. Οὕτως ἐνταῦθα ὁ Διγενῆς μὲ χαρακτῆρα ἀπελάτου καὶ φήμην ἀρπαγῆς κατὰ τοὺς γάμους τῶν νυμφῶν καὶ φονέως τῶν γαμβρῶν, δὲν προσκαλεῖται εἰς τὸν γάμον, διὸ μεταβαίνει ἀπρόσκλητος.

Οἱ Σέρβοι⁶ κ' οἱ Σαρακηνοὶ κ' οἱ Μόροι⁷ γάμον κάνουν
 κι οὔλον τὸν κόσμον τὸν καλοῦν κι οὔλοι τὸν πρεμαζώνουν⁸.
 τὸν Διγενῆ δὲ ν-τὸν καλοῦν γιὰ τσοὶ κακές του χάρες,

1) δίδει. 2) σκυλλόστραβε. 3) ἔκδ. Κυριακίδου: εἶπεν. 4) μοῦ ἐν (= εἶναι). 5) μεθαύριον. 6) Τὸ ὄνομα Σέρβοι ἐνταῦθα δὲν παρέχει ἱκανοποιητικὸν νόημα. Εἰκάζω ὅτι ἀρχικῶς ἔκειτο ἄλλη λέξις, ἣτις ἀντικατεστάθη διὰ τῆς Σέρβοι ἐκ τῆς εἰς τὸν 6ον στίχον λέξεως *Μοροσέρβοι*. Πιθανὸν τὸ δεύτερον συνθετικὸν *σέρβοι*, ὄνομα ἀρχικῶς ἐθνικόν, Σόροι (;) προήλθε κατὰ τὴν περίοδον τῆς Βενετοκρατίας ἐν Κρήτῃ ἐκ συνδέσεως ἴσως τοῦ ἀρχικοῦ τούτου ὀνόματος πρὸς τὴν ἰταλικὴν λέξιν *sereni* = δοῦλοι. Ἐπὶ τὴν νέαν αὐτὴν μορφήν τὸ *σέρβοι* ἀντικατέστησε καὶ τὸ ἀρχικόν εἰς τὸν πρῶτον στίχον. 7) Οἱ ᾿Αραβες τῆς Μαυριτανίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. 8) *πρεμαζέουον*, *σογκεντριώνουν*.

- γιατί σκοτώνει τσοί γαμπρούς και παίρνει τσοί νυφάδες.
 5 Μ' ό Διγενής είχε φιλιά ¹ κ' έπηγαν και του τό 'παν.
 - Μωρέ κακο-Σαρακηνοί, κ' έσεις οι Μοροσέρβοι,
 και ποιόν γαμπρόν έσκότωσα και ποιά σας νύφη 'πήρα
 και ποιās τόν άντρα 'σκότωσα ;

*Δημ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά.
 Χανιά, 1904, σ. 27 - 28, άρ. 13.*

Β'α.

- 'Ο άρχος ό Σαλονικιός κι ό άρχοντας της Πόλης
 κά'νταν στο φάϊ και στο πιεϊ και στη ξεφαντοσύνη,
 συμπεθεριά νά κάνουνε, συμπεθεριά νά γένη,
 και δώσαν και τά χέρια τις, συμπεθεριά νά γένη,
 5 και βάζουν και τά έξοδα σ' ένα ταβλι άπάνου'
 έννια χιλιάδες του γαμπρού κι άλλες έννια της νύφης,
 άλλες τριαντατέσσερις μό ² για τις καλεσμένοι.
 Ουλο τό γ-κόσμο κάλεσεν κι ουλο τό ψυχολόγι,
 τό Διανή δέ ν-τό γ-καλει, πέ την κακιά του γνώμη.
 10 'Ο Διανής, σά ν-τ' άκουσε, πολυ τόν βαροφάν'κεν'
 άρπάζει τό σκεπάρνι του, έν' άργυρο πριγιόνι
 σ' έν' περιβόλι σέμπηκεν, έλιās κλωνάρι κόβει'
 ντογρι ³ παιγνίδι ⁴ έκανε, ντογρι παιγνίδι κάνει,
 τά φίδια κόρδες έβαλε άπάνω στο παιγνίδι,
 15 την δχεντρα τη μ-πλουμιστή δοξάρι στο παιγνίδι
 και τά μικρά 'χεντρόπουλα στιφνάρια ⁵ στο παιγνίδι.
 Στενά ⁶ στενά τό επαιζε και στη χαρά ⁷ παγαίνει,
 έξηντα μιλια ό χορός, έβδομηντα τό τραπέζι,
 κανένας δέν άπάντησεν, κανές δέν συντυχαίνει'
 20 ή νύφη τόσο ντροπαλή γλέπ' άπ' τό παραθύρι.
 «Βγήτε, νά δυγήτε, μπρέ παιδιά, τό Διγιανή π' έρχόται
 και παίζει τό παιγνίδι του, θέλει κανές νά γλέπη».
 Κεϊν' τόν καλωσορίζανε. — Καλώς τό Διγιανή.
 Πιάσαν και τόν χαρίζανε ουλο φλουριά και ντουμπλες. ⁸

*Λήμνος (Κατάλακκος). - Λ. Α. άρ. 1160
 Γ', σ. 17. (Γ. 'Α. Μέγας, 1938).*

1) φιλιάν. 2) μόνον. 3) ίσια, άμέσως (λ. τουρκ. dogru). 4) μουσικόν όργανον.
 5) στριφτάρια' αί στρόφιγγες δια τό χόρδισμα του όργάνου. 6) επίρρ. ώραϊα. 7) γάμον.
 8) χρυσοῦν νόμισμα, είδος φλωριού (λ. γαλλ. double).

Β'β.

- Γιάννες έποϊκεν¹ κάλεσμαν, Γιάννες έποϊκεν γάμον,
 λαλει και τ' αστρα τ' ουρανοϋ, λαλει της γης τα φύλλα,
 τον βασιλεαν παρανυφον, τον υιον ατ'² φλαμπουριατεν.³
 Τον Κιμισκην 'κ'⁴ ελαλεσεν, τον Κιμισκην τον Γιαννεν.
 5 Την σκεπαριαν⁵ επερπαξεν⁶ και αρ στ' ορμαν⁷ εξεβεν
 οξεαν ξυλον εκοψεν τη δαφνης την καρδιαν,
 ταμπουραν εκατορθωνεν, ταμπουραν κατορθωνει,
 οφιδια κορδας εβαλεν, στραφταρας⁸ κοβοτσουτσας.⁹
 πηγεν κι ατος επεξεψεν απεσ¹⁰ 'ς σον γαμοστολον.¹⁰
 10 τσαλια¹¹ τσαλια την ταμπουραν και κελαηδει μαγειας,
 κι αν κ' εν μαγευ' τον νεγαμον¹² κι δλον τον γαμοστολον,
 κι αν κ' εν μαγευ' την νεγαμψαν¹³ κ' εβγαλ' ασ' σο νυμφιον.¹⁴

Παντ. Μελανοφρυδου, 'Η εν Ποντω
 ελλην. γλωσσα. Βατουμ 1910, σ. 52.

4. ΠΑΛΗ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ('Η ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ) ΜΕ ΤΟΝ ΔΡΑΚΟΝ

Ο Διγενής με την γυναίκα του, την «καλήν του», κατά το ακριτικόν έπος¹⁶, ηλθεν εν ώρα ανοιξεως και εστησε την σκηνην (τένταν) του εις τόπον τερπνον, στολισμενον με πληθος ανθεων και δενδρων. Εκει, ενω η καλή του ηρχετο εις την πηγην δια να πάρη νερό, εμφανίζεται αιφνιδίως δράκων, μεταμορφωμενος εις ωραιον εφηβον, και επιτίθεται κατ' αυτής.

Ο Διγενής, ακούσας τας κραυγας της, προστρέχει εις βοήθειαν, συμπλέκεται προς τον δρακοντα και μετ' αγριαν πάλην τον φονεύει και σώζει την γυναίκα του.

1) εκαμε. 2) του. 3) σημαιοφορον. 4) δεν (ουχι). 5) σκεπαρνον. 6) ηρπασε.
 7) δασος (λ. τουρκ. orman). 8) στριφταρια, ητοι στρόφιγγας (κλειδιά) του οργάνου. 9) σαύ-
 ρας. 10) απίξω από το μέρος όπου οι γαμηλιωται, οι εορτασται του γάμου. 11) παίζει (λ.
 τουρκ. çalnak). 12) νόγαμβρον. 13) την νεόνομφον.

14) Το ζσμα συνεχιζεται ως κατωτέρω.

- «Χάρισον, Γιάννε, χάρισμαν, για χάρισον την νύφην».
- «'Αούτ' τα χιλοφούλιρα ως εν' τη νύφης χάρη».
- «'Ατά τα χιλοφίλιρα νύφην καλά 'κι σών' νε».
- «Χάρισον, Γιάννε, χάρισον κόσμον και κοσμοδόνια,
 κοσμοδόνια και τ' αηδόν τα τρία χαμελέτας . . .
 τ' εν' ως αλλέθει το γάλαν και τ' άλλο πά το μέλι».

Το μέρος τουτο του ζσματος φαίνεται μεταγενεστέρα προσθήκη εξ επιδράσεως του τραγουδιου του καλογήρου, οστις προσφέρει δωρα εις τους νεονόμφους.

15) Παραλλ.: *Ανδρου - *Αθηνών, στ. 2880-2891. Κρυπτοφ. ς', στ. 42 - 77. Έσκαρ., στ. 1095 - 1137.

Πρὸς τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον σχέσιν¹ τὰ κατωτέρω δημῶδη ἄσματα, ὧν αἱ παραλλ. Α' αὐ καὶ Α' β εἶναι γνωσταὶ μόνον ἐκ Κρήτης. Ἡ παραλλαγή (Α) εἶναι παλαιότερα, σωζομένη εἰς χειρόγραφον τοῦ Ἀγ. Ὁρους, τοῦ 17ου αἰῶνος, φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὕτη προέρχεται ἐκ Κρήτης.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Εἰς πρασινάδα λιβαδιοῦ καὶ ἔς τὸ κρύο πηγάδι
κόρη ἔσκυψε νὰ πιῇ νερό, νὰ πιῇ καὶ νὰ γεμῶση.
Φωνὴν ἀκού', λαλιά ἀκού', <ἀκού> φωνὴν καὶ δράκο.²
«Στάμα, ξανθή, στάμα, σγουρή, στάμα, μηδὲν γεμίσης,
5 γιὰτὶ ἐδῶ ἔς τὸν τόπον μας καὶ τὸ νερὸ πουλιέται.
Μηδὲ γιὰ χίλια τὸ πουλοῦν, μηδὲ γιὰ δυὸ χιλιάδες,
μόνο γιὰ κόρης φίλημα καὶ δός μου κ' ἔπαρέ το».

Νέος Ἑλληνομν. ΙΑ' (1914), σ. 431, 11

Α'α.

Μιά λυγερὴ κατέβαινε στὴ βρύση νὰ γεμίση
στὸ δρόμο δράκος κάθεται τὴν κόρη νὰ φιλήση·
κ' ἡ κόρη, ὡς ἦτο φρόνιμη, φρόνιμα ἀπηλοήθη.
«Δράκοντα, κι ἂν φιλήσης με, νὰ τὸ πλερώσης θέλεις,
5 γιὰτ' ἔχω δώδεκα ἀδερφοὺς καὶ δεκοχτῶ ἑξαδέρφια
κ' ἔχω καὶ ἄντρα³ Διγενή».

Κρήτη. - Α. Α. ἀρ. 428, σ. 250
(Σταῦρ. Ἑμμ. Φραγκάκης, 1905).

Α'β.

Σὲ ψηλὸ βουνό, σὲ χαμηλὸ λαγκάδι,
Γιάννης πορπατεῖ μαζί με τὴν καλὴν του·
κ' εἰς τὴ στράταν του κ' εἰς τὴν πορπατηξιάν του,
δράκος τ' ἀπαντᾷ, θεριὸ τοῦ συντυχαίνει.
5 «Γειά σου, Γιαννακή, γειά σου, καλ' ἀντρωμένε,
κι ἄς τὰ παίξωμε, Γιάννη, γιὰ τὴν καλὴ σου».
Κι ἀπαλεύγανε ἀπ' τὸ ταχὺ⁴ ὡς τὸ βράδυ.
«Γειά σου, Γιαννακή».

Ant. Jeannarakis, ἄσματα Κρητικά.
Leipzig 1876, σ. 98 ἀρ. 78.

1) Βλ. καὶ *II. Καλονόρου*, ἐνθ. ἀν., τόμ. Β', σ. 241 στήμ. ιθ'.

2) Ἐκδ. Σπ. Λάμπρου: *Φωνὴν ἀκού[ει] λαλιά, ἀκού' φωνὴν καὶ δράκο.*

3) Χειρ.: *κόρη διώρθ.*: ἄντρα, συμφώνως πρὸς τὴν παραλλ. ἐξ Ἰνναχωρίου Κισάμου Κρήτης. (Α.Α. ἀρ. χειρ. 1161 Δ, σ. 68).

4) ἀπὸ πρῶτης.

5. ΤΟ ΣΚΟΤΩΜΑ ΤΟΥ ΘΕΡΙΟΥ

Τὸ κατωτέρω ἄσμα μὲ ὑπόθεσιν τὸν φόνον δικεφάλου θηρίου (ὄφως) εἶναι γνωστὸν μόνον ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην, σφάζεται δὲ ἀτελές, ὡς συμβαίνει καὶ μὲ πολλὰ ἄλλα τραγούδια, ἔνεκα τῆς συνηθείας ἐνταῦθα νὰ τραγουδοῦνται κατὰ τὰς διασκεδάσεις γενικῶς ἀπὸ τὰ πολύστιχα ἄσματα οἱ ἀρχικοὶ μόνον στίχοι. Ἡ ὑπ' ἀριθμ. Α' γ κατωτέρω παραλλαγή «Ἀλεξινιὸς τὸ σκότωσε τὸ φίδι στὸ λιβάδι» ἀποτελεῖ πιθανῶς ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ τραγουδιοῦ, ὡς φαίνεται τοῦτο εἰς τὴν πρώτην (Α) παραλλαγήν.

Ἡ στενὴ σχέσηις τοῦ τραγουδιοῦ τούτου μὲ τὸν ἀκριτικὸν κύκλον καὶ μάλιστα μὲ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἔχει τονισθῆ πρὸ πολλοῦ.³

Κατὰ τὸ ἔπος ὁ Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, ὅτε κάποτε περιεπάτει μὲ τὴν καλὴν (τὴν γυναῖκα) του εἰς «τόπους ὑπολίβαδους» μὲ «κατάσκια δένδρα», βλέπει αἰφνης μπροστά του ἕνα δράκοντα, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρπάσῃ τὴν γυναῖκά του καὶ πρὸς ἐκφοβισμόν του παρουσιάζεται μὲ τρεῖς κεφαλὰς ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ἦτο ὄφως.³ Ὁ Διγενῆς ἀπτόητος ἐπιτίθεται καὶ φονεύει μὲ τὴν σπάθην του τὸν ὄφιν· ἐκ τοῦ συριγμοῦ του ἐκπηδᾷ ἀπὸ τὸν καλαμιῶνα λέων ἀπειλητικὸς, τὸν ὁποῖον ἐπίσης ἀποκρούει καὶ φονεύει.

*Καὶ ὁ συρισμὸς τοῦ δράκοντος, τὸ γέλιον τῆς καλῆς μου,
λέοντας μέγας τὸν ἤκουσεν ἀπέσω ἀπὸ τὸ καλάμιν,
καὶ κτύπον ἤκουσα οὐρᾶς εἰς τὰ πλευρά του δέρνει,
καὶ ἐκ τὸ καλάμιν ἐξέβηκεν ὡς θάλασσα ἀγριωμένη
καὶ ὡς εἶδεν τὸ θηρίον ἐμὲν καὶ τὴν καλὴν μου . . .
τοὺς ὀφθαλμοὺς του ἐθόλωσεν, βούλεται νὰ μᾶς φάη*

*καὶ μίαν σπαθέαν τοῦ ἔδωσα εἰς τὰς δισουμέας ἐπάνω,
καὶ ἡ κεφαλὴ του ἐχώθηκεν ἀπέσωθεν τῆς βάλτης.⁴*

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο εἰς τὸ ἔπος, τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ πρὸς τὸν λέοντα, ὅστις ἐξεπήδησεν ἀπὸ τὸν καλαμιῶνα ἐκ τοῦ συριγμοῦ τοῦ δράκοντος, ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τοῦ παρατιθεμένου δημῶδους ἄσματος· εἰς τοῦτο ὁμως συμφύρεται, ὡς εἰς τὰς παραλλαγὰς Α' α, Α' β καὶ Α' γ, ὁ προηγηθεὶς ἕτερος ἄθλος τοῦ Διγενῆ, ἡ διήγησις περὶ τοῦ φόνου τοῦ τρικεφάλου δράκοντος (ὄφως). Ὑπὸ τὴν κατωτέρω μορφήν του τὸ δημῶδες ἄσμα φαίνεται ὅτι εὐρίσκεται εἰς στενὴν συνάφειαν πρὸς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐπεισοδίων τούτων εἰς τὸ ἔπος κατὰ τὴν παραλλ. τοῦ Ἐσκωριά, ὡς ἀνωτέρω.

Γ. Κ. Σ.

1) Παραλλ. Ἐσκωριά, στίχ. 1098 - 1138 (Π. Καλονάρον, Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας, τόμ. Β (1941) σ. 173 - 175). 2) Βλ. Π. Καλονάρον, ἔνθ. ἀν., σ. 240 σημ. ιζ' καὶ ιη'.

3) . . . . . τρεῖς κεφαλὰς μὲ δείχνει,

ἡ μία ἦτον γέροντος, ἡ ἄλλη νεωτέρου,

ἡ δὲ μεσαία ἦτον ὄφως, δράκοντος τῆς γενέας.

Παραλλ. Ἐσκωρ., στ. 1109 - 1111· βλ. Π. Καλονάρον, ἔνθ. ἀν., σ. 173, σημ.

4) Παραλλ. Ἐσκωρ., στ. 1122-1138. Κατωτέρω εἰς τὴν διήγησιν ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῶν ἄθλων αὐτοῦ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του ὁ δράκος ἀναφέρεται κρυπτόμενος μέσα εἰς τὸν καλαμιῶνα, ἐνεφανίσθη δὲ εἰς τὸν Διγενῆ μὲ φλόγας εἰς τὸ στόμα του. (Ἐσκωρ., στίχ. 1740-1744).

Α'.

Μαύρο καπνό 'δα κ'έβγαινε από 'ναν καλαμιώνα
 κι ό καλαμιώνας εἶν' πολὺς κ' ἕνα θεργιό 'χει μέσα.
 Τρεῖς κυνηγοὶ 'παρθήκανε¹ νά πᾶν' νά τὸ σκοτώσουν.
 Στὴν στράταν ἀπὸ 'πναινανε ἐπεριροζονάραν²

- 5 σάν τὸ σκοτώσωμ' τὸ θεργιό, πού 'ναι στὸν καλαμιώνα,
 νά πᾶμε εἰς τοῦ βασιλιᾶ μισθὸ νά μᾶζε δώση,
 γιατί τὸν ἐγλυτώσαμε.

*Δημ. Σ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά,
 Χανιά 1904, σ. 26 ἀρ. 8.*

Α'α.

Μάννα, δὲν κάνω καλατσιό³, μάννα, δὲν κάνω γιόμα,
 ἃ δὲ σκοτώσω τὸ θεριό, ἀπὸ εἶδα 'ψές⁴ στὴ βρύση,
 κ' εἶδά το, μάννα, κ' ἔβγαινε ἀπὸ τὸν καλαμιώνα,
 κ' εἶχε τσοὶ κεφαλές διπλές, τὰ μάθια⁵ δυὸ ζευγάρια,
 5 τ' ἀντόδια⁶ πυκνοφύτευτα, τσ' ὀρές δεμαθιασμένες,⁷
 κ' ἐβάστα καὶ στὸ στόμα ν-του μωροῦ παιδιοῦ κεφάλι.

*Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 174 ἀρ. 229.*

Α'β.

'Εξώρισέ μ' ἡ μοῖρα μου σὲ δάση δασωμένα,
 κάτω στὸ μαῦρον ποταμό,⁸ στὸ μαῦρον καλαμιώνα,
 ἐκεῖα πού διάουν⁹ τὰ θεργιά κ' εἶναι κατοικημένα
 κ' εἶναι τὰ φίδια μαλλιαρά, τ' ἀρκούδια φωλεμένα.
 Μὰ εἶδά 'να μαῦρο κι ἄσκημο πολλὰ ξαγκριγεμένο¹⁰
 5 κ' εἶχε τὰ μάθια τ' ἀνοιχτά καὶ τὴν θωριά¹¹ μεγάλη,
 κ' εἶχε τσοὶ κεφαλές διπλές, τὰ μάθια δυὸ ζευγάρια,
 τὰ δόντια πυκνοφύτευτα καὶ πυκνοφυτευμένα
 κ' ἐσφύριζε κ' ἐφώνιαζε.

*Δημ. Σ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά,
 Χανιά 1904, σ. 26 ἀρ. 9.*

1) ἀπεφάσιον. 2) συνεζήτουν. 3) πρόγευμα. 4) χθές. 5) χειρ.: ἀμμάθια.
 6) δόντια. 7) αἱ οὐραὶ τοῦ ἦσαν ὅπως τὰ δεμάτια. 8) ἔκδ. Δ. Σ. Βουτετάκη: στὴν μαύρη
 θάλασσα ἰδιώρθ.: στὸ μαῦρον ποταμό, συμφώνως πρὸς τὸ ἄσμα παρὰ Ant. Jeannarakis,
 Ἔσματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 166 ἀρ. 204, στ. 2. 9) διάγουν, διαβιούν. 10) ἀγρι-
 εἶνον, μὲ ἀγρίαν μορφήν. 11) τὴν ὄψιν.

Α'γ.

Ἄλεξιγιός τὸ ἴσκότῳσε τὸ φίδι στὸ λιβάδι,
 μ' ἀπῆτις ἴκαί τὸ ἴσκότῳσε δὲν τ' ἄφηκε νὰ φύγη,
 μ' ἔκατσε κ' ἔξεμέτραν το κ' ἔσπιθαμόλογά² το
 κ' εἶχε διπλές τσοῖ κεφαλές καὶ τὴν θωριά³ μεγάλη
 5 κ' εἶχε κι ὀρά⁴ κι ἀπανορά.

*Δημ. Σ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά,
 Χανιά 1904, σ. 39 ἀρ. 46.*

6. Ο ΥΠΝΟΣ ΤΟΥ ΑΓΟΥΡΟΥ ΚΑΙ Η ΛΥΓΕΡΗ

Τὸ ἔσμα τοῦτο, εὐρέως διαδεδομένον, ἀπαντᾷ ὑπὸ δύο, ὡς κάτωθι, μορφᾶς καὶ χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς γαμήλιον, εἰς διαφόρους περιστάσεις τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ γάμου, προσαρμοσθέντων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῶν ἀρχικῶν στίχων του. Οὕτως ἄδεται μετὰ τὴν στέψιν, περὶ τὰ ἐξημερώματα τῆς Δευτέρας, ὡς ἐπιθαλάμιον πρὸ τοῦ κοιτῶνος τῶν νεο-νύμφων (τύπ. Α' καὶ Β') ἢ πρὸ τῆς στέψεως καὶ μετ' αὐτήν, ἦτοι εἰς τὰ προικιά, ὅταν κτενίζουσι τὴν νύμφην, τὴν παραμονὴν τοῦ γάμου, τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου εἰς τὸ τραπέζι, πρὸ τῆς ἐκκινήσεως τοῦ μέλλοντος ζεύγους πρὸς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὴν στέψιν κλπ.

Ἡ Β' μορφή τοῦ ἔσματος φαίνεται ὅτι προῆλθεν ἐκ τῆς πρώτης (Α) διὰ τῆς διασπάσεώς της εἰς δύο αὐτοτελεῖς τραγούδια (Β καὶ Βα) ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕν διετηρήθη ὡς ἐπιθαλάμιον, ὡς ὁ τύπος Α', τὸ δ' ἕτερον προσηρμόσθη εἰς τὰς λοιπὰς, ὡς ἄνω, περιστάσεις τοῦ γάμου.

Τὸ τραγούδι τοῦτο μὲ περιεχόμενον αὐτοῦ τὸν ἐπικίνδυνον βίον τοῦ φρουροῦ εἰς τὴν βάρδιαν (ἢ τὴν βίγλαν), τὴν κατατρόπωσιν ὑπ' αὐτοῦ πολυαρίθμων ἐχθρῶν καὶ τὴν στάθμευσίν του ἔπειτα κάτω ἀπὸ δένδρον καὶ μὲ τὴν λυγερὴν πλησίον του, τὴν ὁποίαν παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ κοιμηθῇ ἐπ' ὀλίγον διὰ νὰ συνέλθῃ ἐκ τοῦ καμάτου τῆς μάχης, ἔχει ἐμφανῆ ἀκριτικά γνωρίσματα⁶ ἢ ὑπόθεσις του μάλιστα εὐρίσκεται εἰς σχέσιν μὲ τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Διγενής, μετὰ τὸν γάμον του μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα, φεύγει εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐπιδίδεται εἰς τὴν ἐκτέλεσιν διαφόρων ἀθλῶν. Ἐκεῖ, ἀφοῦ οὗτος ἐπάλαισε καὶ κατέβαλεν ἀλληλοδιαδόχως δράκοντα καὶ λέοντα, συνεκρούσθη κατόπιν πρὸς 300 ἀπελάτας, τοὺς ὁποίους διασκορπίζει καὶ ἐξαφανίζει. Ἐπειτα ἀποσύρεται ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης διὰ νὰ ἀναπαυθῇ, ἐνῶ δὲ ἡ κόρη (σύζυγός του) μεταβαίνει νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν νερὸ διὰ νὰ πῆ καὶ ἐνδύματα νὰ ἀλλάξῃ.

1) ἀφοῦ. 2) τὸ ἔμετρα μὲ τὴν σπιθαμὴν του. 3) ἔψιν. 4) οὐράν.
 5) Βλ. καὶ Νικ. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 147.

αὐτός καταφεύγει ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου ὅπου κάθηται κοντὰ εἰς τὴν ρίζαν του, τοποθετεῖ δ' ἐκεῖ καὶ τὰ ὄπλα του (τὸ σπαθὶν καὶ τὸ χεροσκουτάρι).¹

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια,
 τώρα οἱ μπέρδικες συχνολαλοῦν² καὶ λένε :
 «Ξύπνα, ἀφέντη μου, ξύπνα καλέ μ' ἀφέντη·
 ξύπνα ἀγκάλιασε κορμί κυπαρισσένιο,
 5 κι' ἄσπρονε λαιμό, βυζάκια σὰ λείμόνια».
 - «Ἄφσε μ', λυγερή, λίγον ὕπνο νὰ πάρω,
 γιὰτ' ἀφέντης μου στή βάρδια μέ 'χε ἀπόψε,
 γιὰ νὰ σκοτωθῶ ἢ σκλάβο νὰ μέ πάρουν»·
 μὰ 'δωκ' ὁ Θεὸς κ' ἡ Παναγιά Παρθένα,
 10 καὶ ξεσπάθωσα καὶ τὸ σπαθὶ μου βγάνω·
 χίλιους ἔκοψα καὶ χίλιους λαβωμένους,
 ἕνας μὸφυγε κ' ἐκεῖνος λαβωμένος,
 μὰ 'χε ἀητοῦ φτερά, λαγοῦ γληγορωσύνη.
 Πῆρα τὸ στρατί, στρατί τὸ μονοπάτι,
 15 βρίσκω 'να δεντρί, ψηλὸ σὰν κυπαρίσσι.
 «Δέξου με, δεντρί, δέξε με, κυπαρίσσι».
 - «Πῶς νὰ σὲ δεχτῶ, πῶς νὰ σὲ καρτερέσω ;
 νὰ³ ἡ ρίζα μου καὶ δέσε τ' ἄλογό σου,
 νὰ οἱ κλώνοί μου, κρέμασε τ' ἄρματά σου,
 20 νὰ ὁ ἥσκιος μου, πέσε κι ἀποκοιμήσου
 καὶ σὰ σηκωθῆς, τὸ νοῖκι νὰ πλερώσης
 (τριὰ σταμνιά νερὸ στή ρίζα νὰ μοῦ ρίξης).⁴

Μεθώνη Πυλίας. - Λ. Α. ἀρ. 1378 Β, σ. 167.
 (Γεωργία Ταρσούλη, 1939)

1) Παραλλ.: α) Ἐσχωριάλ, στ. 1139-1197. β) Ἄνδρου - Ἀθηνῶν, στ. 2940 - 3045.
 γ) Κροτοφέρρης Σ', στ. 100 - 175.

Εἰς ἕτερον συναφὲς ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἔπος (παραλλ. Ἄνδρου - Ἀθηνῶν, στ. 2543-44),
 ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς συναντήσεως τοῦ Διγενῆ μὲ τὴν κόρην τοῦ ἀμιρά, τοῦ Ἀπλορράβδου,
 ἀπαντᾷ ἐπίσης τὸ θέμα τῆς καταφυγῆς τοῦ ἐνόπλου Διγενῆ ὑπὸ δένδρον:

Τὸ ἄλογόν μου ἔδεσα στοῦ δένδρου τὸ κλωνάρι
 καὶ τὸ κοντάρι μου ἔμπηξα εἰς τὴν αὐτοῦ τὴν ρίζαν.

2) Χειρ.: ξυπνολαλοῦν. 3) χειρ.: ἔ. Οὕτω καὶ εἰς τοὺς στ. 19 καὶ 20. 4) Οἱ
 δύο τελευταῖοι στίχοι (21-22) προσετέθησαν εἰς τὸ ἔσμα ἐκ τοῦ χειρ. ὅπ' ἀρ. 1159 Γ'. σ. 67
 (συλλ. Γεωργίας Ταρσούλη, ἐκ Κορώνης Πυλίας, 1938 = Τῆς αὐτῆς, Μωραΐτικα τραγοῦ-
 δια Κορώνης καὶ Μεθώνης, Ἀθῆναι 1944 σ. 65 ἀρ. 90). Εἰς τὸ χειρ. ὅπ' ἀριθμ. 1378 Β
 τὸ παρατιθέμενον ἀνωτέρω τραγοῦδι τελειώνει εἰς τὸν στίχον 21:

κι δνεῖρο θὰ ἰδῆς, νὰ μοῦ τὸ μαρτυρήσης.

Α'α.

- Τώρα τὰ πουλιά, τώρα τὰ χελιδόνια,
 τώρα οἱ πέρδιτσες συχνολαλοῦν τσαί λένε :
 «Ξύπν', ἀφέντη μου, ξύπνα, καλέ μ' ἀφέντη,
 ξύπνα νά φιλῆς ματάτσα ζαχαρένια».
- 5 - «Ἄφες με, νά ζῆς, λίγον ὕπνο νά πάρου,
 γιατί ἀφέντης μου στή βάρδια μ' εἶχ' ἀπόψε,
 γιά νά σκοτωθοῦ, γιά¹ σκλάβος ν' ἀπομείνου.
 Μά 'δωτσ' ὁ Θεός τσ' ἡ Δέσποινα τοῦ κόσμου
 τσαί ξεσπάθωκα σέ Τούρκους τσ' Ἀρβανῖτες.
- 10 Χίλιους ἔκοψα, τρακόσους 'λάβωσά τους,
 τσ' ἕνας μοῦ 'φυγε, στό νέφελον ἐκρύφτη.
 Παίρνου τὸ στρατί, στρατί τὸ μονοπάτι,
 βρίσκου 'να² δεντρί, βρίσκου ἕνα τσυπαρίσσι.
 «Δέξου με δεντρί, δέξου με, τσυπαρίσσι».
- 15 - Νά οἱ κλοῦνοι μου, κρέμασε τ' ἄρματά σου,
 νά τσ' ὁ ἥστσος μου τσαί πέσε τσαί τσοιμήσου
 τσαί σά σηκωθῆς, τὸ νοίτσι νά πληρώσης,
 δυὸ σταμνιά νερὸ στή ρίζα μου νά ρίξης».
- «Φρίξον, ἥλιε, τσαί γῆς, πῶς ὑπομένεις,
 20 ὡς τσαί τὸ δεντρί, νοίτσι νά μοῦ γυρεύη,
 δυὸ σταμνιά νερὸ στή ρίζα του νά ρίξου».

*Νίκης Πέρδικα, Σκῦρος I. Ἀθήνα
 1940, σ. 174, ἀρ. 10.*

Β'.

- Τώρα τὰ πουλιά τώρα τὰ χελιδόνια,
 τώρα οἱ πέρδικες συχνολαλοῦν καὶ λένε :
 «Ξύπν', ἀφέντη μου, ξύπνα, καλέ μ' ἀφέντη.
 Ξύπν', ἀγκάλιασε κορμί κυπαρισσένιο
- 5 κι ἄσπρονε λαιμό, βυζάκια σά λεϊμόνια,
 σάν τὸ κρυὸ νερὸ πῶρχετ' ἀπὸ τὰ χιόνια».
- «Ἄς με, λυγερή, λίγον ὕπνο νά πάρω,
 γιατί ἀφέντης μου στή βάρδια μέ 'χε ἀπόψε,
 γιά νά σκοτωθῶ, γιά¹ σκλάβο νά με πάρουν.
- 10 Μά δωσ' ὁ Θεός κ' ἡ Παναγιά ἡ παρθένα,
 κ' ἐξεσπάθωσα τὸ διμισκί σπαθί³ μου,
 χίλιους ἔκοψα, χίλιους σκλάβους ἐπῆρα
 κ' ἕνας μῶφυγε κ' ἐκεῖνος λαβωμένος».

*Πάτραι. - Λαογρ. 6 (1917 - 18)
 σ. 637 ἀρ. 5 (X. Π. Κορούλλος).*

1) ἦ. 2) ἕνα. 3) τὸ δαμασκή· τὸ ἐκ δαμασκηνοῦ χάλυθος, τὸ καλῆς ἀντοχῆς· ἐπίσης χρυσοποικίλτον.

Β'α.

“Ένας ἄγουρος κ' ἕνας καλὸς λεβέντης ¹
 κάστρο ἔγυρευε, χωριὸ νὰ πάη νὰ μείνη
 βρίσκει ἕνα δεντρί, τοῦ κάμπου κυπαρίσσι.
 «Δέξε με, δεντρί, κ' ἐμέ καί τ' ἄλογό μου».

- 5 – «Γιὰ οἱ ρίζες μου καί δέσε τ' ἄλογό σου,
 γιὰ κ' οἱ κλώνοι μου καί κρέμασ' τ' ἄρματά σου,
 γιὰ κι ὁ ἥσκιος μου καί πέσε καί κοιμήσου,
 κι αὔριο τὸ πρωὶ τὸ νοῖκι νὰ πληρώσης,
 τρία σταμνιά νερὸ στὶς ρίζες μου νὰ ρίξης.

*Ἡπειρος (Τσουμέρκα). - Λαογρ. 5 (1915)
 σ. 114. ἀρ. 110. (Χρ. Ν. Λαμπράκης).*

Β'β.

Μιά Παρασκευή, ἕνα Σάββατο βράδυ,
 μάννα μ' ἔδιωχνε ἀπὸ τὰ γονικά μου,
 κι ὁ πατέρας μου κι αὐτὸς μοῦ λέει, φεύγα.
 Φεύγω κλαίοντα, φεύγω παραπονιώντα

- 5 πιάνω ἔνα στρατί, στρατί τὸ μονοπάτι
 βρίσκ' ἕνα δεντρί ψηλὸ σάν κυπαρίσσι:
 «Δεῖξε μου, δεντρί, δεῖξε μου, κυπαρίσσι,
 ποῦ εἶν' ἡ ρίζα σου, νὰ δέσω τ' ἄλογό μου,
 ποῦ ἔναι οἱ κλώνοι σου, νὰ βάλω τ' ἄρματά μου».²
- 10 – «Νὰ ἡ ρίζα μου καί δέσε τ' ἄλογό σου,
 νὰ κ' οἱ κλώνοι μου καί κρέμα τ' ἄρματά σου,
 νὰ κι ὁ ν-ἥσκιος μου, στρώσε πλατιά, κοιμήσου,
 κι αὔριο πρωὶ κοντὰ τὸ μεσημέρι
 δυὸ σταμνιά νερὸ ρίξε καί πότισέ με.

*Ἀράχοβα - Λ. Α. ἀρ. 1153 Α σ. 11
 ἀρ. 3. (Μαρία Ἰωαννίδου, 1938).*

1) Γόρσιμα τοῦ α' ἡμιστιχίου: *παπαδοποῦλα μου* τοῦ δὲ τέλους τοῦ στίχου: *παπαδιά μου, πολλά σου χρόνια.*

2) Οἱ στίχοι 8 καὶ 9 παρελήφθησαν ἀπὸ παραλλαγὴν ἐκ τῆς Ἀταλάντης. Χειρ. Λ. Α. ἀρ. 1453 α., σ. 16 (σολλ. Edw. Liddeke, 1939). = Τῆς αὐτῆς, Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, Ἀθήναι 1942 - 47, σ. 245, ἀρ. 174, στ. 10 - 11).

Β' γ.

- Σάββατο βραδὺ μ' ἐδιώξαν οἱ γονοὶ μου
 ἀφ' τὸ σπίτι μας κι ἀπὸ τὰ βονικά μας.
 Παίρω τὸ στρατί, στρατὶν τὸ μονοπάτι.¹
 Βρίσκω 'να δεντρί, τὸ λέσι κεπαρίσσι.
- 5 «Δέξου με, δεντρί, δέξου με, κεπαρίσσι».
 – «Νὰ τὰ κλώνια μου, κρέμασε τ' ἄρματά σου
 νὰ κι ὁ ἥσκιος μου, πέσε, γλυκὰ κοιμήσου
 κι αὔριο τὸ πρωὶ τὸ νοίκι μου νὰ φέρης²
 τριά σταμνιά νερὸ στὴν ρίτζαμ μου νὰ χύσης».
- 10 – «'Ακουε, 'ρανέ, καὶ γῆς μὴν τὸ βαστάξης'
 ὡς καὶ τὸ δεντρί τὸ 'νοίκιμ μοῦ γυρεύει,
 τριά σταμνιά νερὸ στὴρ ρίτζαν του νὰ ρίξω».

Σύμη. – Φιλ. Σύλλ. ΚΠ., τόμ. ΙΘ',
 (1884 – 85), σ. 230 (Δημ. Χαβιαρῶς)

7. ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΑΙ ΚΑΒΟΥΡΑΣ

Τὸ τραγούδι τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ (ἢ Κωσταντῆ) πρὸς τὸν δρακοντεμένον κάβουραν, ὁ ὁποῖος κατοικεῖ εἰς «τὴν ἄκρην τῶν ἀκρῶν εἰς ἄγριον καλαμιῶνα», εἶναι διαδεδομένον εἰς τὴν Κύπρον καὶ τὴν Δωδεκάνησον (Ρόδον, Κῶ κ. ἄ).

Ὁ ἥρωας, ἐκτελῶν βασιλικὴν διαταγὴν, παλαίει μὲ πελώριον κάβουραν, ὡς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὁ Ἡρακλῆς ἐξετέλει ἄθλους κατ' ἐντολὴν τοῦ Εὐρυσθέως, ὅπως δ' ἀκόμη εἰς πολλὰ σήμερον παραμῦθια τοῦ λαοῦ ἀναφέρεται ἢ ἐκτέλεσις ἄθλων ἀπὸ βασιλόπουλλα καὶ ἄλλους ἥρωας.³

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ἀκριτικοῦ τούτου τραγουδιοῦ κατὰ τὸν Στίλπ. Κυριακίδην³ φαίνεται πιθανώτατον, ὅτι παρελήφθη ἀπὸ δημῶδη παράδοσιν ἀνήκουσαν εἰς κύκλον ἡρωϊκῶν παραδόσεων τῶν Βυζαντινῶν περὶ ἀνδραγαθημάτων ἡρώων μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὡς παραδίδεται περὶ αὐτοῦ εἰς τὸ μυθιστόρημα τοῦ ψευδο-Καλλισθένους.

Ἐνταῦθα ἀναφέρεται, μὲ ἐμφανεῖς ὁμοιότητος πρὸς τὸ δημοτικὸν τραγούδι, ἢ συνάντησις τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν πορείαν του πρὸς τὰ ἄκρα, τὰ πέρατα, τῆς οἰκουμένης μὲ τεράστιον καρκίνον, ὁ ὁποῖος παρουσιάσθη αἰφνιδίως ἐκ τῆς θαλάσσης. Οἱ στρατιῶται τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου μετὰ μεγάλης δυσκολίας κατώρθωσαν νὰ τὸν φονεύσουν, διότι τὰ βέλη των

1) Μετὰ τὸν στίχ. 3 ἀκολουθεῖ τὸ γόρισμα: Βάσανα τὰ 'χ' ἢ ἀγάπη. 2) Ὁ στίχος, ἀτελής κατὰ τὸ βον ἡμιστίχιον, συνεπληρώθη ἐκ τῆς παραλλ. τοῦ ἄσματος ἐκ Σάμου. (Ἐπαμ. Ἰ. Σταματιάδου, Σαμιακά, τόμ. Ε'. Ἐν Σάμῳ 1887, σ. 282.

2) Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Διγενῆς καὶ Κάβουρας. Λαογρ. 6 (1917 – 1918) σ. 370.

3) Βλ. εἰς τὴν εἰδικὴν μελέτην του ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου Ἐνθ' ἄν., σ. 368 ἐξ.

δὲν διεπέρων τὸ δσπρακον αὐτοῦ, διὰ δὲ τῶν χηλῶν του ἤρπαζε τὰ δόρατα τῶν στρατιωτῶν καὶ τὰ συνέτριβεν.

Ἡ διήγησις αὕτη περὶ τοῦ καρκίνου φαίνεται πιθανὸν ὅτι διεμορφώθη κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἰς λαϊκὴν παράδοσιν μὲ ἥρωα τὸν Μεγ. Ἀλέξανδρον, ἀνάλογον πρὸς τὴν νεοελληνικὴν περὶ τοῦ φόνου τοῦ θηρίου ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως αὕτη παρουσιάζεται εἰς τὸ θέατρον εἰς παραστάσεις τοῦ Καραγκιόζη.¹ Ἡ λαϊκὴ αὕτη παράδοσις τῶν Βυζαντινῶν θὰ παρελήφθη ἀργότερον εἰς τὰς παραδόσεις περὶ τῶν Ἀκριτῶν, ἀποδοθέντος τότε τοῦ ἄθλου εἰς τὸν Διγενὴ ἢ τὸν Κωνσταντᾶν, ὡς εἰς τὸ κατωτέρω ἔσμα.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Κάτω 'ς τὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν² 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,³
 κάουρος ἐδρακόντεψεν τζαὶ τρώ' τοὺς ἀρκομένους,⁴
 τοὺς ἀρκομένους τοὺς καλοὺς, τοὺς καστροπολεμίτες.⁵
 Τζαὶ ἄρ ρέξουν⁶ δκυὸ σκοτώννει τους, τζαὶ ἄρ ρέξουν τρεῖς
 ρουφᾶ τους

- 5 τζαὶ ἄρ ρέξη τζαὶ ἕνας μονακὸς ξιντύννει τον⁷ τζαὶ ρέσσει.
 Χαππάρκα⁸ τζαὶ μηνύματα τοῦ βασιλιᾶ τζαὶ πάσιν,
 τζαὶ τζαχαμαί 'μ ποὺ στέκουνται τζαὶ λέουν τζαὶ λαλοῦν του.
 «Ἐλα νὰ δῆς, ἄ βασιλιά, εἴντα δυστήρκον⁹ πρᾶμα.
 Κάτω στὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν στὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,
 10 κάουρος ἐδρακόντεψε τζαὶ τρώ' τοὺς ἀρκομένους,
 τοὺς ἀρκομένους τοὺς καλοὺς, τοὺς καστροπολεμίτες.
 Τζαὶ ἄρ ρέξουν δκυὸ σκοτώννει τους τζαὶ ἄρ ρέξουν τρεῖς
 ρουφᾶ τους
 τζαὶ ἄρ ρέξη τζαὶ ἕνας μονακὸς ξιντύννει τον τζαὶ ρέσσει.
 Νύχταν πατᾶ 'ς τὲς χῶρες τους, πατᾶ τζ' εἰς τὰ παιδικιά τους,
 15 πατᾶ τζ' εἰς τὲς γεναίτζες τους, στέκει τζαὶ ἀναγελαῖ τους».
 Χαππάρκα τζαὶ μηνύματα τοῦ Διγενῆ τζαὶ πάσιν.

1) Βλ. Στ. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 387.

2) Ἐκδ. Στ. Κυριακίδου: Κάτω 'ς τὸν ἄκρη τῶν ἀκρῶν 'ς τὸν ἀρκαλαμιῶναν. Διωρθώθη τὸ α' ἡμιστίχιον εἰς: κάτω στὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν (βλ. Στ. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., Λαογρ. 6, σ. 404). Ἡ διόρθωσις αὕτη καὶ εἰς τοὺς στίχ. 9 καὶ 34. 3) ἔκδ. Στ. Κυριακίδου: ἀρκαλαμιῶναν. Διωρθώθη εἰς: ἀρκοκαλαμιῶναν (= ἀγριοκαλαμιῶναν) ὡς ἐν Λαογρ. Α' (1909) σ. 208, στ. 48. Βλ. σχετικῶς καὶ Στ. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 402 καὶ 404. Ἡ διόρθωσις αὕτη καὶ εἰς τοὺς στίχ. 9 καὶ 34. 4) τοὺς ἀγριεμένους, δηλαδὴ τοὺς ἀνδρειωμένους. 5) ἔκδ. Κυριακ.: τοὺς ἀρκομένους τοὺς κακοὺς τοὺς κακοπολεμίτες. Διωρθώσαμεν τὸν στίχον πρὸς ἐξόδοσιν τοῦ νοήματος, συμφώνως πρὸς τὴν ἀκοψὴν τοῦ ἐκδότου (ἔνθ' ἄν., σ. 408) καθ' ἣν ἀρχικὴ μορφή τοῦ στίχου θὰ ἦτο: τοὺς ἀνδρειωμένους τοὺς καλοὺς, τοὺς καστροπολεμίτες. Τὸ κείμενον διωρθώθη ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς στίχ. 11 καὶ 36. 6) περάσουν. 7) ἐκδύει αὐτόν. 8) εἰδήσεις (λ. τουρκ. haber). 9) φοβερόν.

- «Ἐλα νὰ πάμεδ, Διγενή, τζαί ὁ βασιλιάς σέ θέλει». Σάν ἄκουσεν ὁ Διγενῆς λαλεῖ τοὺς μισταρκούς του.¹
- «Τζαί φέρτε μου τὸμ μαῦρομ μου τὸμ πετροκαταλύτην, 20
 ποὺ κοκκαλ'εῖ² τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἀβρίτην.³
 φέρτε μου τὸ τ'οππούζιμ⁴ μου τζεῖνον τὸ θιλιολίτριν,⁵
 φέρτε μου τὸ σπαθάτζιμ μου τζεῖνον τὸ γρουσαφένον,⁶
 πὸν ὁ Γριστὸς τζαί ἄις Λάζαρος πάνω ζωγκραφισμένος». Ταυρᾶ⁷ τὸν τζαί τὸμ μαῦρον του σάν ἦτουν μαθημένος, 25
 π'ηᾶ καβαλλιτζεύκει τὸν σάν ἦτουν ταιρκασμένος.⁸
 Πκιάννει το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν,
 τὸ μονοπάτιν βκάλλει τὸν τοῦ βασιλιᾶ τὴμ πόρταν.
 - «Ὠρα καλή σου, βασιλιά». - «Καλῶς τὸ παλληκάριν».
 - «Εἶντα μὲ θέλεις, βασιλιά, τζαί μήνυσές μου τζ' ἦρτα;» 30
 Τζ' ἐπολοήθη τζ' εἶπεν τοῦ τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Ἐπαρ' μου λλίην πομονήν, λλίην καρτερωσύνην,
 νὰ βάλουφ φῶς τὰ μμάθκια μου τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μου,
 τζαί λοῖσμόν τὰ μέλη μου, λόον νὰ σοῦ συντύχω.⁹
 Κάτω 'ς τὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν, 'ς τὸν ἄρκοκαλαμιῶναν, 35
 κάουρος ἐδρακόντεψεν καί τρώ' τοὺς ἄρκομένους,
 τοὺς ἄρκομένους τοὺς καλούς, τοὺς καστροπολεμίτες.
 Τζαί ἄρ ρέξουν δκυὸ σκοτώννει τους, τζαί ἄρ ρέξουν τρεῖς
 ρουφᾶ τους,
 τζαί ἄρ ρέξη τζ' ἕνας μονακὸς ξιντύννει τὸν τζαί ρέσσει.
 Νύχταν πατᾶ¹⁰ 'ς τὲς χῶρες τους, πατᾶ τζ' εἰς τὰ παιδικιά τους, 40
 πατᾶ τζ' εἰς τὲς γεναῖτζες τους στέκει τζ' ἀναγελᾶ τους».
 Τζ' ἐπολοήθη ὁ Διγενῆς τζαί λέει τζαί λαλεῖ τους.
 - «Τζαί φέρτε μου τὸμ μαῦρομ μου τὸ πετροκαταλύτην,
 ποὺ κοκκαλ'εῖ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἀβρίτην.
 Φέρτε μου τὸ τ'οππούζιμ μου τζεῖνον τὸ θιλιολίτριν, 45
 φέρτε μου τὸ σπαθάτζιμ μου τζεῖνον τὸ γρουσαφένον,
 πὸν ὁ Γριστὸς τζαί ἄις Λάζαρος πάνω ζωγκραφισμένος».
 Ταυρᾶ τὸν τζαί τὸμ μαῦρον του σάν ἦτουν ταιρκασμένος,
 π'ηᾶ καβαλλιτζεύκει τὸν σάν ἦτουν μαθημένος.
 Πκιάννει το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν,
 τὸ μονοπάτιν βκάλλει τὸν καούρου τὸ πηάιν.¹¹ 50
 Ἄνταν¹² τὸν εἶεν¹³ κάουρος στέκεται τζαί λαλεῖ του.

1) κολλήγους, ὀπηρέτας. 2) μασᾶ. 3) Εὐφράτην. 4) ρόπαλον (λ. τουρκ. toruz).
 5) ποὺ ζογίζει χιλίας λίτρας. 6) χρυσαφένον. 7) σῦρει, ἔλκει. 8) ταιριασμένος. 9) νὰ
 σοῦ ὀμιλήσω. 10) εἰσβάλλει καὶ καταλαμβάνει. 11) πηγᾶδι, πηγῆν. 12) ὄταν.
 13) εἶδε.

- «Καλῶς ἦρτεν ὁ Διγενής, νά φά', νά πκῆ μιτά μου,
νά φάη ἄρδι τοῦ λαοῦ¹, νά φά' ὄφτό περτίτζιν,
νά φά' ἀρκοτζεράμιδον,² πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
55 νά πκῆ γλυκόποτον κρασίν πού πίννουν χουμισμένοι³
τζαί ἀπού τὸ πίννουν ἄρρωστοι τζαί βρίσκονται γειαμμένοι».
Ἐπολοήθην Διγενής τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
- «Τζαί δέν ἦρτεν ὁ Διγενής νά φά' νά πκῆ μιτά σου,
νά φάη ἄρδιν τοῦ λαοῦ, νά φάη ὄφτόν περτίτζιν,
60 νά φά' ἀρκοτζεράμιδον πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
νά πκῆ γλυκόποτον κρασίν πού πίννουν χουμισμένοι
τζαί ἀπού τὸ πίννουν ἄρρωστοι τζαί βρίσκονται γειαμμένοι·
μόνον ἦρτεν ὁ Διγενής, ἔθει καβκάν μιτά σου».
Γυρίζει τὸ τ'οππούζιν του τζεῖνον τὸ διλιολίτριν
65 τζαί μιάν τοῦ κάουρῶδωκε πουπάνω 'ς τὴν καυκάλλαν.⁴
Δέν ἦτουν πύρκος νά ραῆ, γιά ὄρος νά χαλάση,
τζαί ἄν ἦτουν μολυβόχτιστος ἔθειεν νά χαλάση.
Τζαί μέ τὰ πέντε τὸν κρατεῖ τζαί μέ τὰ δκυὸ τὸν παίζει
τζαί μέ τές δακκαννοῦρες⁵ του πῆρεν του τὸ τ'οππούζιν.
70 Γυρίζει τὸ σπαθάτζιν του τζεῖνον τὸ γρουσαφένον
τζαί μιάν τοῦ κάουρου διῶ⁶ πουπάνω 'ς τὴν καυκάλλαν.
Δέν ἦτουν πύρκος νά ραῆ γιά ὄρος νά χαλάση,
τζαί ἄν ἦτουν μολυβόχτιστος ἔθειεν νά χαλάση.
Τζαί μέ τὰ πέντε τὸν κρατεῖ τζαί μέ τὰ δκυὸ τὸν παίζει,
75 τζαί μέ τές δακκαννοῦρες του πῆρεν του τὸ σπαθίν του.
Ἄννοίει τές ἀγκάλες του τζαί τὸθ θεὸδ δοξάζει.
- «Δοξάζω σε, γλυτζέ θεέ, τζαί σέν τζαί τ' ὄνομάσ σου,
καμμιά δουλειά δέγ γίνεται δίχως τὸ θέλημάσ σου».
Ἄγγελος ἐκατέβηκεν τοῦ Διγενῆ τζαί λέει.
80 - «Ἄσκόπα⁷ 'ς τὴν κοξοῦλλασ⁸ σου τζ' ἔθει γρουσὸν φηκάριν,⁹
τζαί μέσ' 'ς τὸ γρουσοφήκαρον ἔθει γρουσὸν μαθαίριν·
πκιάσ' το μέ τὰ δαχτύλια σου, μέ τὸ δεξίν σου θέριν,
τζαί δός του μιάν τοῦ κάουρου πουκάτω πού τ' ἀρφάλιν,¹⁰
τότε νά δῆς τὸν κάουρον χαμαί μαλλιά κουβάριν».
85 Τζαί σάν τοῦ εἶπεν ἔκαμεν τζαί σάν τοῦ παραντζέλλει.
Ταννῶ¹¹ εἰς τὴν κοξοῦλλαν του, τζαί ηῦρεν τὸ μαθαίριν,

1) ἄλλως: ἄγρι τοῦ λαοῦ. Ἡ λ. σημαίνει πιθανῶς τὸ φαχνὸ μέρος τοῦ λαγοῦ ἐπὶ τῶν νεφρῶν. (Βλ. ἄνωτ., σ. 12 σημ. 5. 2) Πιθανῶς ἀγριοκάτσικον. Βλ. ἄνωτ., σ. 12 σημ. 6.
3) φημισμένοι: χουμίζω = φημίζω. 4) τὸ κρανίον. 5) δαγκάνες, γηλαί. 6) δίδει, καταφέρει. 7) κοιτάξε. 8) κόξα = ἡ μέση, ἡ ὀσφύς. 9) χρυσὴν θήκη. 10) ὀμφαλόν.
11) τανόει, ἀπλώνει τὰς χεῖρας.

- πκιάννουν το τὰ δαχτύλια του πού τὸ δεξίν του θέριν,
 τζαί μιάν τοῦ κάουρῶδωκεν πουκάτω πού τ' ἀρφάλιν,
 τζαί νά σου τζαί τὸν κάουρον χαμαί μαλλιὰ κουβάριν.
 90 Ἐπολοήθην κάουρος τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Ἄ Διενή, τῆς μάννας σου, κκισμέτ'ιμ¹ μου ἐμέναν,
 θεὸς σοῦ ἐπαράντζειλεν τζ' ἐσκότωσης με μέναν.
 Τζαί πκιάσ' τζαί τὴν καυκάλλαμ μου γιὰ νὰ τῆβ βάλῃς τάρκα²
 οὔτε θδιπέτ'ος³ τὴν τρυπᾶ οὔτε κατζῆ πουμπάρτα».⁴

Κύπρος (Ἀκάκιον Μόρφου). - Λαογρ. 6 (1917-1918) σ. 390 - 393 (Στ. Κυριακίδης).

Α'α.

- Κάτω στὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶν στὸ βάθου καλαμιῶνα,⁵
 κάουρας ἐδρακόντεψε καὶ τρώει τοὺς ἀντρειωμένους,
 τρώει τό(ν) μαῦρον τὸν Φουκᾶ, τρώει τὸν Νικηφόρο,
 τρώει τὸν Πετροτράχηλο, τὸν τρέμ' ἢ γῆς κι ὁ κόσμος.
 5 Χαπάρια⁶ καὶ μηνύματα στοῦ Κωνσταντῆ τὰ σπίτια.
 - «Ὡρα καλή, κὺρ Κωσταντῆ ὁ βασιλιάς σέ θέλει.»
 - «Μ' ἐψές⁷ ἴμουνα στίς πόρτες του, σήμερα τί με θέλει;
 Ἄν εἶναι γιὰ τὸ φάι, τὸ πιέ, νὰ πιάσω τὰ παιχνίδια,⁸
 ἄν εἶναι γιὰ τὸν πόλεμο νὰ πιάσω τ' ἄρματά μου».
 10 - «Πιάσ' τα, κὺρ Κωσταντῆ, πιάσ' τα καὶ τ' ἄρματά σου».
 - «Ὡρα καλή σου, βασιλιά, γιὰ πές μου τί με θέλεις»;
 - «Κάουρας ἐδρακόντεψε στὸ βάθου καλαμιῶνα.⁵
 Τρώει τὸν μαῦρον τὸν Φουκᾶ, τρώει τὸ Νικηφόρο,
 τρώει τὸν Πετροτράχηλο, πού τρέμ' ἢ γῆς κι ὁ κόσμος».
 15 Στρατι στρατι τὸ ἔπιασε τὸ ὠριο τὸ μονοπάτι
 καὶ τὸ στρατι τὸν ἔβγαλε στοῦ κάουρα τὴν τρυπα.
 Ὁ κάουρας πού τὸν θωρεῖ, χαρὰν μεάλῃν ἴπῃρε.
 «Καλῶς τὸ δεῖπνο τὸ πωρνό, δεῖπνον τὸ μεσημέρι,
 ἄ(μ) μοῦ ἴπομείνη καὶ ἴλιό⁹ τραβῶ το μέσ' τὴν τρυπα.»
 20 Μιὰ ματσουκιά¹⁰ τοῦ χάρισεν ἀπάνω στὸ καππάκι.¹¹
 Ἄν ἦταν πέτρα ἴράδιζε¹² καὶ μάρμαρο ἐσκόρπα,
 πού νὰ ἴταν στεροκάραβο, ἐπήαινε καὶ νὰ ἴρη.
 Οἱ δράκοι πού τ' ἀκούσσασι, πού τὰ βουνὰ ἐφύγαν,
 μὰ ὁ Θεὸς ὠργίστηκε καὶ χάλαζα θὰ βρέξη.

1) μοῖρα (λ. τουρκ. kismet). 2) πρόχωμα (λ. ἰταλ. targa). 3) τουφέκι (λ. ἰταλ. schioppetto). 4) πυροβόλον βομβοβόλον πλοῖον (λ. ἰταλ. bombardia).

5) Ἐκδ. Γερ. Δρακίδου: στὰ βάθη καλαμιῶνα. 6) εἰδήσεις. 7) χθές. 8) μουσικά ὄργανα. 9) τὸ ἡλιοθαζίλεμα. 10) κτύπημα διὰ τῆς ράβδου. 11) τὸ κέλυφος (λ. τουρκ. tarak). 12) ἐρράγιζε.

- 25 "Επλώσε τὰ δαχτύλια του τὸν Κωσταντὴ 'γκαλιάζει.
 'πλώνει καὶ τοὺς δαχτύλους του παίρνει τον τὴν ματσούκα.¹
 'Εκεῖ πού 'πίασε ὁ Κωσταντὴς κόκκαλα ἐκουναροῦσαν,²
 ἐκεῖ πού 'πίασ' ὁ κάουρας τὰ γαίματα ἐτσιλλοῦσαν.³
 "Ὅσον καὶ κατακόντεψεν ὁ κάουρας νὰ τὸν φάη.
- 30 φωνὴν μεγάλην ἔρριξε τ' αἶ Γιωργιοῦ φωνάζει.
 "Αἶ Γιώργη, ἀφέντη μου,⁴ στ' ἄλογο καβαλλάρη,
 τὴ χάρη ὅπου μοῦ 'δωσες, κάουρας θὰ τή(μ) πάρη.
 'Αγγελικὴ φωνὴ 'γροικᾶ κι ἄγγελος τοῦ φωνάζει.
 - «Βρὲ σκύλλε, σκύλλε, Κωνσταντὴ, θεριὸν ὅπου 'φοήθης.
- 35 Τράβα τ' ἀργυρομάχαιρο 'πού τ' ἀργυρὸ φηκάρι⁵
 καὶ βάρεσέ⁶ το τὸ θεριὸ 'πού κάτω 'πού τ' ἀφφάλι». ⁷
 'Ὡς τ' ἄκουσεν ὁ κάουρας τοῦ Κωνσταντὴ φωνάζει.
 - «Γιὰ στέκα, στέκα, Κωσταντὴ, πού 'χω νὰ σοῦ μιλήσω.
 Βκάλε τὸ κατωκαύκαλο⁸ καὶ κάλεσε τ' ἀσκέρι,⁹
- 40 βκάλε τὸ πανωκαύκαλο¹⁰ καὶ στέσε το¹¹ τσατήρι,¹²
 καὶ κάλεσε τὸ Βασιλιά μαζί μὲ τὸ Βεζίρη».

*Γερ. Δ. Δρακίδου, Ροδιακά.
 Ἀθήναι 1937, σ. 104.*

8. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Εἰς τὸν Διγενή, γεωργοῦντα, ἀγγέλλει ἓνα πουλί τὴν ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς του. Ὁ ἥρωας σπεύδει ἀμέσως εἰς τὸν στάβλον, ἵππεύει, ὡς ὁ Κωσταντᾶς εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Σκληρόπουλλου,¹³ ἵππον γηραιὸν ἀλλὰ ταχύπουν καὶ φεύγει πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀπαχθείσης συζύγου του.

Ἡ παρατιθεμένη κατωτέρω ποντιακὴ παραλλαγή διεμορφώθη εἰς τὸ τέλος αὐτῆς, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ στίχ. 69-72, ἐξ ἐπιδράσεως τῆς διηγήσεως εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος τῆς ἀρπαγῆς ὑπὸ τοῦ Διγενὴ τῆς Εὐδοκίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ στρατηγοῦ Δούκα.

Τὸ ἔπος τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν τραγουδιῶν τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικὸς κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ συζύγου. (βλ. κατωτέρω: Ἔπη τῆς ἀρπαγῆς γυναικὸς).

Γ. Κ. Σ.

1) τὴν ράβδον. 2) ἔτριζαν. 3) ἐξεπήδων. 4) ἔκδ. Γερ. Δρακίδου: *Πρόδρομο*.
 5) θήκη. 6) κτύπησε. 7) ὄμφαλόν. 8) τὸ κάτω κέλυφος τοῦ κάουρα. 9) τὸν στρατὸν (λ. τουρκ. asker). 10) τὸ ἐπάνω κέλυφος. 11) ἔκδ. Γερ. Δρακίδου: τό. 12) σκη-
 νὴν (λ. τουρκ. çadır).
 13) βλ. κατωτέρω.

Α΄.

- Κάτω στά ρούσια χώματα καί σέ βαθύ λιβάδι
 ἐκεῖ σπέρνει ὁ Διγενῆς μέ τ' ὦριον¹ του ζευγάρι.
 Φακὴν καί ρόβιν ἔσπερνε, ταὴν² τοῦ ζευγαριοῦ του.
 Πουλάκιν πῆγεν κ' ἤκατσεν στήν ὄσκερην³ τ' ἀλέτρου.
 5 - «Ἐσὺ σπέρνεις, βρὲ Διγενή, μὰ τὴν καλή σου 'κλέψαν».
 - «Ἄν τὴν ἐκλέψανε ἐχτές, νὰ πὰ' νὰ τὴν γυρεύω,
 ἂν τὴν ἐκλέψαν σήμερα νὰ κάμω τὴν σποριά⁴ μου».
 - «Ἐγὼ σοῦ λέω, Διγενή, πὼς τὴν καλή σου 'κλέψαν».
 Καί τὸ ζευγάριν 'νέφηκε, στὸν στάβλον του πηγαίνει,
 10 παίρνει τ' ἀργυροκλείδια του, τὸν στάβλον ξεκλειδώνει.
 Τοὺς στάβλους ἐξεκλειδώσε, τοὺς μαύρους⁵ ἐνερώτα.
 Ὅσοι μαῦροι τὸν εἶδανε αἷμαν ἐκατουροῦσαν,
 ὅσοι τὸν ἐκαλόδανε ἐπέσαν κ' ἐψοφοῦσαν.
 Ἐνας μαῦρος, παλιόμαυρος, χίλιω χρονῶ κοντριάρης,⁶
 15 ἐστάθην καί 'ποκρίθην του σὰν κάλλιο παλληκάρι.
 - «Ἄν εἶν' γιὰ τὴν κυρά καλή, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴν φέρω,
 γιὰτὶ μὲ κρουφοτάιζε ἀφ' τ' ἀκριβὸ κριθάρι,
 γιὰτὶ μὲ κρουφοπότιζε μέσ' σ' ἀργυρῆ λεγένη.
 Δέσε μου τὴ μεσίτσα μου μὲ λαχουρί⁷ ζωνάρι·
 20 σφίξε μου τὸ κεφάλι μου μὲ συρματένια τρίχα
 κι ἀμέσως τὴν κυρά καλή ἐγὼ θὰ σοῦ τὴν εὔρω».
 Βιτσιὰ δίνει τοῦ μαύρου του καί στά βλοῖδια⁸ φτάνει.
 Ὁ μαῦρος διλιμούντησε⁹, κ' ἡ κόρη 'γνώρισέν το.
 - «Πάψε, παπαῖ, τὰ γράμματα καί διάκο τὰ βαγγέλια
 25 κι ὁ μαῦρος μου διλιμουντρᾶ κι ὁ Διγενῆς εἶν' κ' ἤρτε».
 Κι ὁ μαῦρος ἐγονάτισε κ' ἐπάνω του τὴν πῆρε.
 Κι ὅσο νὰ ποῦν, γιὰ δῆτε το! παίρνει σαράντα μίλια
 κι ὅσο νὰ ποῦνε, πιάτε¹⁰ το! μῆτ' ἦτο μῆτ' ἐφάνη.

Χίος (Καμπιά). - Λεξικ. Δελτίον Γ' (1941)
 σ. 164 ἀρ. 2 (Κωνστ. Ἄμαντος).

1) τὸ ὦραιον. 2) τροφήν. 3) εἰς τὴν χειρολαβὴν τοῦ ἀρότρου, τὴν ἐχέτλην. 4) τὴν σποράν. 5) τοὺς ἵππους. 6) πληγωμένος. 7) ζώνη ἐκ λεπτοῦ μαλλίνου ὑφάσματος. Ἡ λ. ἐκ τῆς Ἰνδικῆς πόλεως Λαχώρη. 8) τὰ στεφανώματα. 9) ἐχρεμέτισε. 10) πιάσσετε.

B'.

- Ἀκρίτας ὄνταν ἔλαμνεν¹ ἀφκά² ἔς σὴν ποταμέαν,
 ἐπῆγεν κ' ἔρθεν κ' ἔλαυνεν, ἐποῖκεν πέντ' αὐλάκια
 ἐπῆγεν κ' ἔρθεν κ' ἔσπειρεν ἑννέα κότᾱ³ σπόρον.
 Ἔρθεν πουλὶν κ' ἐκόνεψεν ἔς σοῦ ζυγονί⁴ τὴν ἄκραν,
 5 σ'κοῦται⁵ καὶ καλοκάθεται ἔς σοῦ ζυγονί⁶ τὴν μέσην.
 - «Ὅπισ', πουλὶν, ὀπίσ', πουλὶν, μὴ τρῶς τὴν βουκεντρέαν».
- Καὶ τὸ πουλὶν κελάηδησεν σάν ἀνθρωπί⁶ λαλίαν.
 - «Ἀκρίτα μου, ντό⁷ κάθεσαι, ντό στέκεις καὶ περ' μένεις;
 τὸ ἔνοικοσ σ'⁸ ἐχάλασαν καὶ τὴν καλή σ' ἐπαίραν,⁹
 10 τ' ὄλον καλλίον τ' ἄλογο σ' στρών'νε καὶ καβαλλ'κεύ'νε,
 καὶ τ' ἄλλα τὰ καθώτερα σ' στέκ'νε καὶ χλιμιτίζ'νε».¹⁰
- Ἀκρίτας ἑπαραθύμωσεν, Ἀκρίτας ἐθερέθεν¹¹
 κάρφωσεν τὸ βουκέντριν ἀτ'¹² καὶ ἔστεσεν τὰ βούδα τ',
 ὄλα τ' ὄρνᾱ¹³ φοβέριζεν, τ' ὄρα καὶ τὰ ραχία,¹⁴
 τοὺς λύκους ἐφοβέριζεν νὰ μὴ τρώγ'νε τὰ βούδα,
 15 τοὺς κλέφτες ἐφοβέριζεν νὰ μὴ κλέφ'νε τ' ἐγύνιν¹⁵
 καὶ τὰ πουλιά φοβέριζεν νὰ μὴ τρώγ'νε τὸν σπόρον
 ἀφίν' καὶ πάγ' Ἀκρίτας μου, ὁ κρίαρον¹⁶ Ἀκρίτας,
 εὐρίκ' τὰ πόρτας ἀνοικτά, τὰ παραθύρ' ἀκλείδα,
 πάγει κ' εὐρίκ' τοὺς μαύρους ἀτ' στέκ'νε καὶ χλιμιτίζ'νε.
 20 - «Σ σὸ Θῶν ἔσοῦν, ναὶ μαῦροι μου, τσ' ἐφτάν' καὶ κοντοφτάνει;
 Κανεῖς, κανεῖς κ'¹⁷ ἐλάλεσεν, κανεῖς κ' ἀπολογέθεν
 καὶ τὸ γιαγούζιν¹⁸ τ' ἄλογον λαλεῖ κι ἀπολογᾶται.
 - «Ἄσ' σὰ κρυφοταγίσματα σ' ἐφτάνω, κοντοφτάνω».
 Ἀπάν' ἀτου ἐλάγκεψεν,¹⁹ ἐχπάστεν κ' ἔχ'²⁰ καὶ πάγει,
 25 βιτσοκοπᾶ²¹ τὸν μαῦρον ἀτ', νὰ φτάν' καὶ κοντοφτάνη.
 Ἀκρίτας πρὶν νὰ πρόφτανεν, ἡ κόρ' ἔρθεν κ' ἐδέβεν.
 Οὐτζόπουλα²² ἐπέντεσεν²³ ἀπάν' ἔς σὸ σταυροδρόμιν.
 - «Σ σὸν Θῶν ἔσουν οὐτζόπουλα, πουθὲν χαρὰν ἐδήβεν;»²⁴
 - «Κάθεν ὦραν χαρὰ δαβαίν,²⁵ κάθεν ἡμέραν γάμος,

1) ἡροτρίξ. 2) κάτω. 3) κότι· μέτρον χωρητικότητος περίπου 8 χιλ'μων αἴτου.
 4) τοῦ ζυγοῦ. 5) σηκώνεται. 6) ἔκδ. Τριανταφυλλίδου: ἀνθρωπον. 7) ἔκδ. Τριανταφ.
 δὲν τό· διώρθ. ντό=διατί. 8) τὸ σπιτικόν σου· ἔκδ. Τριανταφ.: τὸ ἔνοικος. 9) τὴν γυναῖκα
 σου ἀπήγαγον. 10) χρεματίζουσι. 11) ἐθρηιώθη. Ὁ στίχος παρελήφθη ἐκ τῆς παραλλ.:
 ἐν Ποντ. Φύλλ. ἔτ. 1936, φ. 10, σ. 18. 12) αὐτοῦ. 13) τὰ ὄρνια. 14) τὰς πλαγιάς
 τῶν ὄρειων. 15) ὀνίον· ἔκδ. Τριανταφ.: ντ' ἐγένεν. Ἡ διόρθωσις ἐγένεν ἐκ τῆς παραλλ.:
 Ποντ. Φύλλα, ἐνθ' ἄν. 16) ὁ ἰσχυρός (ὡς ὁ κριάς). 17) δέν. 18) δυνατόν, ἀτίθασσον
 (λ. τ. γανουζ). 19) ἐπήδησεν. 20) ἐξεκίνησε. 21) κτυπᾶ. 22) πτηνὰ ποῦ ἱεπετοῦσαν.
 23) ἀπήγνεσε, συνήγνεσε. 24) μήπως διέβη ἀπὸ ἐδῶ γαμήλιος πομπή; 25) διαβαίνει.

- 30 ἀμὸν τ' ἀτωρ'νὸν τὴν χαρὰν¹ ἄλλο χαρὰν 'κ' ἐδέβεν·
κάθεν τσατσίν² μαλλὶν κρατεῖ, κάθεν λιθάριν αἷμαν».
Βιτσοκοπᾶ τὸν μαῦρον ἀτ' νὰ φτάν' καὶ κοντοφτάνη.
'Ακρίτας μου 'κ' ἐπρόφτασεν, ἡ κόρ' ἔρθεν κ' ἐδέβεν·
ἐπῆγεν κ' ἐταγιάνεψεν³ 'ς σῆ' Δέβας τὸ γεφύριν.
- 35 'Ἐκεῖ καθοῦνταν "Ἐλλενοι, ἀτόναν⁴ φοβερὶζ'νε.
«Δαβάσ'τε με,⁵ ναι "Ἐλλενοι, τὴν Δέβαν ἄς δαβαίνω·
ὁ μαῦρον νῶν πουλάριν ἔν', χωρὶς ταγὴν 'κί' μένει,
ἡ κάλη μ' νῶν κοράσῶν ἔν', χωρὶς ἐμέν⁶ 'κί' στέκει».
Τὸν θάνατον ἀτ' 'κί' νουνίζ',⁷ τὴν κάλην ἀτ' θυμᾶται.
- 40 – «"Αν κρούω καὶ σκοτώνω σας, θὰ λέγ'νε με φονέαν,
ἂν κρούω, 'κί' σκοτώνω σας, θὰ λέγ'νε⁸ μ', ἐφοβέθεν·
καλλίον 'κί' σκοτώνω σας κι ἄς λέγ'νε μ' ἐφοβέθεν».
Κλώθκεται,⁹ σύρ' τὸν μαῦρον ἀτ' καὶ 'ς σὸ βαθὺ λιμνίταιν·
βιτσοκοπᾶ τὸν μαῦρον ἀτ' νὰ φτάν' καὶ κοντοφτάνη.
- 45 'Ακρίτας μου 'κ' ἐπρόφτασεν, ἡ κόρ' ἀπέσ' ἐσῆβεν.¹⁰
'Ἐπῆγεν κ' ἐταγιάνεψεν καὶ 'ς τοῦ καστρί' τὴν πόρταν.
'Ο μαῦρον ἐχλιμίτιξεν κι ὁ κάστρον ὄλ' ἐσεῖεν.¹¹
'Ἡ κόρ' ἐπαρεγνώρισεν,¹² εἶπεν: «ἔρθεν 'Ακρίτας».
– «'Ανοίξετέ με, ναι πορτάρ', ἀνοίξ'τε κι ἄς ἐμπαίνω.
- 50 'Ο μαῦρον νῶν πουλάριν ἔν', χωρὶς ταγὴν 'κί' μένει,
ἡ κόρη νῶν κοράσῶν ἔν', χωρὶς ἐμέν 'κί' στέκει».
'Ἐνοιξαν ἀτον οἱ πορτάρ', ἐμπαίν' ἀπέσ' 'Ακρίτας,
ἄλλοι σκαμνία δίγ'ν' ἀτον,¹³ ἄλλοι καυκὶν¹⁴ ἀπλών'νε,
καὶ 'ς σὸ σκαμνὶν ἀτ' κάθεται καὶ τὸ καυκὶν ἐπαίρειν.
- 55 – «Γιὰ σοὺς,¹⁵ γιὰ σοὺς, 'Ακρίτα μου, καὶ μὴ πολυλογίζης
ἀδὰ¹⁶ μέγαλον στράτεμαν ἐσέναν κυνηγάει».
'Ἐσυρεν τὸ σπαθίταιν ἀτ' ἀσ' σὸ χρυσὸν θοκάριν,¹⁷
χίλιους ἐμπρὸς ἐσκότωσε καὶ μύριους ἀπ' ὀπίσω,
ἄλλα τριακόσιους Φάραγγους¹⁸ 'ς σῆ' Δέβας τὸ γεφύριν.
- 60 'Ἐπῆρεν τὴν κόρ' κ' ἔφυγεν ἐννιαὶ νύκτας κ' ἡμέρας
ἐπῆγεν καὶ ν ἐκόνεψεν¹⁹ 'ς σὴν παραποταμέαν·

1) σὰν τὸν τωρινὸν γάμον. 2) κλαδίσκος. 3) ἐστάθμευσε (λ. τ. tajanmak).
4) ἔκδ. Τριανταφ.: 'ς τῆ. 5) αὐτόν. 6) ἀφήσατέ με νὰ διαβῶ· ἔκδ. Τριανταφ.: Διαβάστετέ
με. 7) οὐχί, δέν. 8) ἔκδ. Τριανταφ.: τ' ἐμέν· διώρθ.: χωρὶς ἐμέν, ὡς εἰς Ποντ. Φύλλα
ἔτ. 1936, φ. 10, σ. 18. 9) δέν συλλογίζεται, δέν σκέπτεται. 10) ἔκδ. Τριανταφ.: λέτε·
διώρθ. ὡς ἐν στ. 40 καὶ 42. 11) ἐπιστρέφει. 12) εἰσῆλθεν ἐντός. 13) ἐσεῖσθη. 14) ἀνε-
γνώρισεν. 15) δίδουν εἰς αὐτόν. 16) ποτήρι. 17) σιῶπα. 18) τῶρα. 19) θηκάρι, θή-
κη. 20) Εἰς ἄλλην παραλλαγὴν: Βάραγγους. (Ἀρχ. Πόντου 1, σ. 72, στ. 68). 21) ἐγκα-
τεστάθη (ἐκ λ. τ. konak).

- έβγάλ' από τόν κόλφον άτ' άπ' όλα τά γενέας.¹
 - «Γιά φά, κόρη, γιά φά, κόρη, κιοζέτεψον² τά στρατάς».
 Άκρίτας έπεκκούμπησεν έναν ύπνον έπήρεν.
 65 'Η κόρ' τερεϊ³ τό πέραν κι άν'⁴ φουσατον κατεβαίνει.
 Έντρέπεται νά λέγη άτον, φουσατον κατεβαίνει.
 Τά δάκρυα τσ' έκατέβαιναν 'ς σ' Άκρίτα τήν καρδιαν.
 Έγνέφιξεν⁵ κι Άκρίτας μου άσ' σό γλυκόν τόν ύπνον.
 - «Κόρη, άκειν' πού έρχουνταν κανάν πάλ' 'κ' έγνωρίζεις;»⁶
 70 «Έμπρός πού έρτ' ό καρβαλλάρτς όμάζ'⁷ νά έν' ό κύρη μ'
 κι άκειν' οί μαυρ' οί άλογάντ όμάζ'⁸ νά ειν' τ' άδέλφα μ'
 κι άκειν' ή γερανόφορος⁹ όμάζ' νά έν' ή μάννα μ'».

*Πόντος (Τραπεζοῦς). - Περ. Τριανταφυλλίδου, Οί
 Φυγάδες. Έν Αθήναις 1870, σ. 171 - 73.*

9. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Έκ τών δημοτικών άσμάτων τά όποία αναφέρονται εις τόν Διγενή περισσότερο διαδεδομένον εις τόν λαόν είναι τó σχετικόν με τόν θάνα τόν του.

Ό άήττητος καθ' όλον τόν βίον του ήρωας, αυτός

*δπου ένίκα δυνατούς κ' έξέσχιζε λεοντάρια
 και άρκτους ιδιέφθειρε όμοῦ και λεοπάροδους,¹⁰*

άρνειται νά ύποταχθῆ εις τήν κοινήν μοίραν του άνθρώπου, τόν θάνατον, και τολμᾷ νά έναντιωθῆ εις αυτόν και νά παλαίση με τόν Χάρον.

Κατά τó ακριτικόν έπος ό Βασίλειος Διγενής Άκρίτας, άφου έξετέλεσε διαφόρους άθλους, υπέταξε τούς άπελάτας και κατετρόπωσε τούς Άραβας, έπιδρομείς εις τó Κράτος, έγκατεστάθη τέλος με τήν καλήν (σύζυγον) του εις ώραίον άνάκτορον παρά τήν δχθην του Εύφράτου ποταμού.

Αίφνης όμως τόν ευδαίμονα εκεί βίον του έτάραξε χαλεπή νόσος έκ τής όποίας πίπτει επί τής κλίνης έτοιμοθάνατος.

Ένω ό Διγενής παλαίει άκόμη με τόν θάνατον, ό Θάνατος τόν πολεμᾷ εις τó παλάτι μέσα (Παραλλ. Άνδρου-Άθηνών, στ. 4405), περιστοιχίζεται από τήν καλήν του και τριακόσια παλληκάρια του, τά όποία έρχονται νά τόν ίδουν. Ό ήρωας κατά τήν κρίσιμον αυτήν στιγμήν διηγείται εις τούς συντρόφους του τά άνδραγαθήματά του και μετ' όλίγον έκπνέει. Μαζί με αυτόν συναποθνήσκει έξ άπελπισίας και ή καλή του διά νά μη μείνη χήρα και άπροστάτευτος.

1) ειδη. 2) κοιτάξε γόρω και κατασκόπευσε (λ. τ. gözletmek). 3) εκδ. Τριανταφ.: όταν τερεῖ διώρθ.: ή κόρ' τερεϊ, ως εις Ποντ. Φόλλα, ένθ' άν., στ. 66=θωρεϊ, βλέπει.
 4) πέρα και επάνω. Εκδ. Τριανταφ.: κά διώρθ.: κι άν, ως έν Ποντ. Φόλλ., ένθ' άν., στ. 66.
 5) έξόπνησε. 6) δεν γνωρίζεις κανένα; 7) όμοιάζει. 8) οί ίππεις όμοιάζουν. 9) ή ένδεδομένη με σκοδρα φορέματα.
 10) Άκριτ. έπος (παραλλ. Άνδρου-Άθηνών, στ. 4401-2).

Ἡ οἰκονομία αὐτῆ ἀπαντᾷ περίπου ὁμοία καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν, ὡς παρατήρησεν ὁ Νικ. Πολίτης (Λαογρ. 1,175), τῶν παραλλαγῶν τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ, αἱ ὁποῖαι διακρίνονται εἰς δύο τύπους.¹

Εἰς τὸν πρῶτον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ περιλαμβάνονται αἱ περισσότεραι παραλλαγαί, ὁ Διγενής, ἀντισταθεὶς εἰς τὸν Χάρον καὶ καταβληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἀναμένει κατακείμενος ἐπὶ τῆς κλίνης τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Τὰ παλληκάρια (οἱ ἄγουροι) του ποῦ ἔχουν πληροφορηθῆ τὸ θλιβερόν γεγονός ἔρχονται νὰ τὸν ἴδουν καὶ τὸν ἀποχαιρετήσουν. Ὁ ἥρωας τότε, ἀποχαιρετῶν τὴν ζωὴν, ἀφηγεῖται εἰς τοὺς συντρόφους του, ὅπως καὶ εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος, τὰς ἀνδραγαθίας του, ἔπειτα δὲ καλεῖ πλησίον του τὴν γυναῖκα του, τὴν ὁποῖαν ἀποπνίγει, ὡς ἀναφέρεται εἰς τινὰς τῶν κατωτέρω παραλλαγῶν, ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι, ἐὰν μείνῃ χήρα, θὰ ἔλθῃ εἰς δεῦτερον γάμον.

Εἰς τὸν δεῦτερον τύπον, γνωστὸν ἐκ Μ. Ἀσίας (Πόντου καὶ Καππαδοκίας), ὁ Ἀκρίτας (ὁ Διγενής), ἀφοῦ ἔχει κτίσει εἰς κατάλληλον θέσιν κάστρον μὲ πάντερπνον κῆπον ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἐνῶ διάγει ἐκεῖ τὸν βίον ἀμέριμος, ἀντιμετωπίζει τὸν Χάρον, ὁ ὁποῖος αἰφνιδίως παρουσιάσθη εἰς αὐτόν. Ἐπακολουθεῖ πάλῃ μεταξύ των μὲ ἀποτέλεσμα ἐξ αὐτῆς τὴν ἦτταν τοῦ Διγενῆ καὶ τὸν θάνατόν του.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τρίτη 'γεννήθ' ὁ Διγενής καὶ Τρίτη θὰ πεθάνῃ.

Πιάνει, καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὄλους τσ' ἀντρειωμένους
νά 'ρθ' ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραλής, νά 'ρθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
νά 'ρθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, ποῦ τρέμ' ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.

5 Ἐπήγαν καὶ τὸν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.

— «Ποῦ 'σουν ἐσύ, βρὲ Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς;»

— «Φᾶτε καὶ πιέτε, φίλοι μου, κ' ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι»

Στῆς Ἀλαμάνας τὸ βουνό, στῆς Ἀραπιᾶς τὸν κάμπο,
ἐκεῖ ποῦ πέντε δὲν περνοῦν καὶ δέκα δὲ διαβαίνουν,

10 περνᾶν πενήντα κ' ἑκατὸ καὶ νά 'ν' κι ἀρματωμένοι.

Κ' ἐγ' ὁ μαῦρος ἀπέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος.

Τριακόσι' ἀρκούδια σκότωσα κ' ἐξηνταδυὸ λεοντάρια,
ἐπέτυχα κ' ἐβάρεσα τὸ στοιχειωμένο ἐλάφι,

πού 'χε σταυρὸ στὰ κέρατα κι ἀστέρι στὸ κεφάλι,

15 κι ἀνάμεσα στὰ δίπλατα εἶχε τὴν Παναγία.²

1) Βλ. *Salv. Impellizzeri, La morte di Digenis Akritas. Annali del Museo Pitagorico I* (1950) σ. 81 κ. ἐξ. καὶ βιβλιοκρισίαν τῆς μελέτης ταύτης ὑπὸ τῆς *Μαρίας Ἰωαννίδου - Μπαρμπάργιου, Λαογρ. 15* (1953 - 54) σ. 194.

2) Μεταξὺ τοῦ στίχ. 15 καὶ 16 ὑπάρχει εἰς τὴν παραλλ. ταύτην ὁ στίχος: *Αὐτὸ τὸ κρεῖμα μ' ἔσωσε καὶ θέλω νὰ πεθάνω. Περὶ τῆς ἐλάφου μὲ σταυρὸν εἰς τὰ κέρατα καὶ ἀστέρα εἰς τὴν κεφαλὴν βλ. Νικ. Γ. Πολίτην (Λαογρ. 1, σ. 191 κ. ἐξ.). Περὶ κυνηγίου τῆς ἱερᾶς ἐλάφου βλ. ἔτι Γ. Κ. Σποριδάκη ἐν Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδ. ΚΗ' (1958) σ. 566 κ. ἐξ.*

- Τρακόσους χρόνους ἔζησα ἔδω στὸν ἀπάνω κόσμο,
 κανένα δὲν ἔφοβήθηκα ἀπ' τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τὼρ' εἶδ' ἓνα ξεσκάτσωτο, πεζὸ κι ἄρματωμένο,
 πῶχει τοῦ ρήσου ἑ τὰ πλουμιὰ,¹ τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 20 τὸν εἶδανε τὰ μάτια μου κ' ἐλάβωσ' ἡ καρδιά μου.
 Κεῖνο τὸ κρῖμα μ' ἔσωσε² καὶ θέλω νὰ πεθάνω.»

Εὔβοια. - Πανδώρα 4 (1853 - 54) σ. 621 - 22

= Λαογρ. 1 (1909), 224 - 25 ἀρ. 10.

Α'α.

- Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάσσει,
 κ' ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχᾶ ππῶς θεὸς νὰ τὸν ἑναπάψη.
 Οἱ ἄρκοντες τὸ ἔμαθανε καὶ πᾶ' νὰ τότε δοῦσι.
 Σύρνει θροινιά, καθίτζει τους, γλυκὸν κρασὶν κερνᾶ τους.
 5 - «Γιὰ φᾶτε, πιῆτε, ἄρκοντες, κ' ἐγὼ νὰ σᾶς δηοῦμαι·⁴
 ποιὸς εἶναι νὰ τὰ ἑγύρισε τοῦ Μισιριοῦ⁵ τὰ ὄρη,
 τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὦραν τὸ μεσημέρι;
 Ἐγὼ ἔμουν νὰ τὰ ἑγύρισα τοῦ Μισιριοῦ τὰ ὄρη,
 τῆς Ἀλεξάντρας τὰ βουνὰ ὦραν τὸ μεσημέρι.
 10 Σαράντ' ἄρκουδία ἑσκότῶσα καὶ δεκοχτῶ λεοντάρια.
 Ποττέ μου δὲν ἐδείλιασα ὡσάν αὐτὴν τὴν ὦραν,
 πού ἑδα τὸχ Χάρον ἐγδυμένο, τὸλ Λιὸν⁶ ἄρματωμένο,
 τὸμ Μιχαῆλ ἄρκάγγελο τριά σπαθιά τζωσμένο·
 τὸ ἓνα ἑναι γιὰ τοὺς φτωχοὺς, τ' ἄλλο γιὰ τοὺς ἄρκόντους,
 15 τὸ τρίτον τὸ φαρμακερὸ γιὰ μᾶς τοὺς ἀντρειωμένους.»

Σύμη. - Βυζαντ. Χρον. Πετροπόλεως 12 (1906)

σ. 499 = Λαογρ. 1 (1909), σ. 222 - 23 ἀρ. 8.

Α'β.

- Ὁ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κ' ἡ γῆ τότε τρομάσσει,
 κ' ἡ πλάκα τοῦ ἀνατριχᾶ, πού θὰ τότε σκεπάση.
 Καὶ τοῦ καλῆς⁷ τοῦ ἑφώνιαξε νὰ πᾶ' τὴν ἐρωτήξη.
 - «Ἄν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θεὸς νὰ πάρης;»

1) τοῦ λυγκὸς (ζῆλου τῆς οἰκογενείας τῶν αἰλουροειδῶν). 2) στολίδια. 3) αὐτὴ ἡ ἁμαρτία μὲ κατέλαβε, μ' ἔπιασε. 4) διηγῶμαι. 5) τῆς Αἰγύπτου. 6) Περὶ τοῦ ὀνόματος Λιὸς παρατηρεῖ ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Λαογρ. 1, σ. 223, σημ.) ὅτι εἰς πολλὰ μέρη εἶναι τοῦτο ἐν χρῆσει ὡς ὀποκοριστικὸν τοῦ Μανόλης - Μανολιὸς - Λιὸς ἀλλ' ὅτι «ἐνταῦθα πιθανῶς ἐνοεῖται ὁ προφήτης Ἡλίας, ἂν καὶ ἡ παράστασις τούτου ὡς φωγομποῦ εἶναι ἄγνωστος ἄλλοθεν, ἢ ὁ ἅγιος Νικόλαος, ὅστις παίρνει τὴν ψυχὴν, κατὰ τὰ σωμαϊκὰ μοιρολόγια.»

7) καλή = ἡ τῶζυγος.

- 5 - «'Αν ἀποθάνης, Διγενή, τὰ μαῦρα θὲ νὰ βάλω,
νὰ τρώῃ 'σένα ἢ μαύρη γῆ κ' ἐμέ τὰ μαῦρα ροῦχα».
Μὰ κεῖνος δὲν τσῆ 'πίστεψε, πάλι ξαναρωτᾷ την.
- «'Αν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρης;»
- «'Αν ἀποθάνης, Διγενή, τὰ μαῦρα θὰ φορέσω,
10 νὰ τρώῃ 'σένα ἢ μαύρη γῆ κ' ἐμέ τὰ μαῦρα ροῦχα».
Μὰ πάλι δὲν τσ' ἐπίστεψε καὶ τρεῖς ξαναρωτᾷ τη.
- «'Αν ἀποθάνω, βρὲ καλή, ποιὸν ἄντρα θὲ νὰ πάρης;»
- «'Αν ἀποθάνης, Διγενή, τὸν ἄρχο¹ θὲ νὰ πάρω,
ὁπού 'ν' ἢ πρώτη μου χαρά,² τὸ πρῶτο μου καμάρι».
15 'Ποὺ τὰ μαλλιά τὴν ἄρπαξε τρεῖς γύρους καὶ τσῆ κάνει.
- «'Αφῆσ' με, σκύλε Διγενή, νὰ πῶ ἓνα τραγούδι.
Τρεῖς ἀδελφίδες εἴμεσταν κ' οἱ τρεῖς ἀδικοπῆγαν,
ἢ μιὰ ἐπῆγ' ἀπὸ φωτιά κ' ἢ γι ἄλλη ἀπὸ πηγιάδι,
κ' ἐγὼ τὸ κακορρίζικο στοῦ Διγενῆ τὰ χέρια!
20 "Ἐπαρε πέρδικα πλουμί³ καὶ σὺ τρυγὸνα πάσσο⁴
καὶ σὺ τὸ σφακολούλουδο⁵ πάρε τὴν κοκκινάδα,
καὶ σὺ βρουλιά,⁶ κομποβρουλιά, ἔπαρε τὰ μαλλιά μου,
νὰ μὴν τὰ πάρῃ θηλυκὸ νὰ 'χη τὰ βάσανά μου».

Κρήτη. - Κρητ. Λαὸς, ἔτ. Α' (1909) σ. 15
(Παῦλ. Βλαστός).

Α' γ.

ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

- 'Ο Χάρος μαῦρα φόρησεν, μαῦρα καβαλλιτζεύκει,
μαῦρα σκλαβούνικα⁷ φορεῖ νὰ πὰ' 'ς τὸ παναῦριν.
'Σ τὴν νάκραν τοῦ παναῦρκοῦ ἠῦρεν τοὺς ἀροκόπους.⁸
'ς τὴμ μέση τοῦ παναῦρκοῦ ἠῦρεν τοὺς τρῶν' τζαί πίνουν.
5 - «Καλῶς ἦρτεν ὁ Χάροντας νὰ φά', νὰ πκῆ μιτά μας,⁹
νὰ φάῃ ἄγριν τοῦ λαοῦ,¹⁰ νὰ φά' ὄφτόν περτίτζιν,¹¹
νὰ πκῆ γλυκόποτον κρασὶν ποὺ πίννουφ φουμισμένοι,
ποὺ πίννουσιν οἱ ἄρρωστοὶ τθαί βρέθονται γιαμμένοι».
- «'Ἐν ἦρτα 'γιώ, ὁ Χάροντας, νὰ φά', νὰ πκιῶ μιτά σας,
10 νὰ φάω ἄγριν τοῦ λαοῦ, νὰ φά' ὄφτόν περτίτζιν,
μηὲ¹² γλυκόποτον κρασὶν ποὺ πίννουφ φουμισμένοι,

1) τὸν ἄρχοντα. 2) συμπάθεια, ἔρωσ. 3) στολίδι, ποικίλμα. 4) βάδισμα (λ. ἰτ. passo). 5) ἄνθος τῆς ροδοδάφνης. 6) τὸ βρούλον ἢ βοῦρλον. 7) σκλαβούνικον ἑσωκάρδιον, εἶδος γελίκου. 8) τοὺς χαροκόπους, τοὺς διασκεδάζοντας. 9) μαζί μας. 10) ἄγρι τοῦ λαοῦ, δηλ. τὸ καλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ· βλ. ἄνωτ., σελ. 12, σγμ. 5. 11) ὄφτόν, ψηγτὸ περδίκι. 12) μήτε.

- μόνον ἦρτα ὁ Χάροντας τὸν κάλλιισ σας νὰ πάρω».
- «Τζαί πκοιὸς ἔνι ὁ κάλλιος μας, ἀπού 'ρτες γιὰ νὰ πάρης;»
- «Τζεῖνος ὁ χοντροδάκτυλος, τζεῖνος ὁ 'ναρκοδόοντας, '¹
- 15 τζεῖνον τὸ παλληκάρισ σας, πῶνι 'ς τὸ παναθύριν».
- Ποὺ τὸν γροικᾷ ὁ Διενῆς ἀρκώθην² τζ' ἐθυμώθην.
- «Γιὰ μὲν' τὸ λέεις, Χάροντα, γιὰ μὲν' τὸ συντυχάννεις.»
- Σερκές, θερκές³ ἐπκιάσασιν καὶ 'ς τὴν παλιώστραν πάσιν.
- Τζαί τζεῖ 'νι ποὺ παλιώννασιν τρεῖς νύκτες, τρεῖς ἡμέρες.
- 20 Τζεῖ πῶπκιαννεν ὁ Χάροντας τὰ γαίματα πιτοῦσαν,
- τζεῖ πῶπκιανεν ὁ Διενῆς τὰ κόκκαλα ἐλειοῦσαν,
- τζεῖ πῶνοσεν⁴ ὁ Χάροντας, πῶς ἔν' νὰ τὸν νιτζήση,
- ἐπολογήθην τζ' εἶπεν του τοῦ Διενῆ τζαί λέει.
- «Τζαί χάμνα χάμνα,⁵ Διενῆ, γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦμεν».
- 25 Τζ' ἐχάμνησεν ὁ Διενῆς γιὰ νὰ μεταπκιαστοῦσιν.
- Χρουσὸς ἀτός⁶ ἐγίνηκεν, 'ς τοὺς οὐρανοὺς τζ' ἐξέην⁷
- τζ' ἄνοιξεν τὲς ἀλάτες⁸ του τζαί τὸθ θεὸδ δοξάζει.
- «Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού 'σαι 'ς τὰ ψηλωμένα,
- καμμιά βουλή 'ἐγ⁹ γένηται μὲ δίχως σου ἐσένα.
- 30 'Ανδρειωρκές¹⁰ ποὺ τῶδωσες καὶ πῶς νὰ σοῦ τὸφ φέρω;»
- «Τζαί πκιάσε, πκιάσε, Χάροντα, τζαί τούτην τῆθ θεότην,
- τοῦ Διενῆ τὴν ἔπαρε τζ' ἔρκεται τὰ πισώσ σου.»
- Τζαί πκιάννει, πκιάνν' ὁ Χάροντας τζ' ἐτζείνην τῆθ θεότην,
- τοῦ Διενῆ τὴν ἔδειξεν, τζαί ππέφτει 'ς τὸ κρεββάτιν.
- 35 'Αππεξωθκιόν¹¹ του στέκονται τρακόθοι δκυὸ νομάτοι,
- θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ τὸδ 'δοῦν τζαί 'κόμα κροφοοῦνται¹²
- τζ' ἕναν κοντόν, κοντούτσικον, τζαί χαμηλοβρακάτον
- στέκεται, νεπουγκώννεται,¹³ τζαί μπαίννει τζ' ἀρωτᾷ τον.
- «'Αππεξωθκιόσ σου στέκονται τρακόθοι δκυὸ νομάτοι,
- 40 θέλουν νὰ μποῦσιν νὰ σέ 'δοῦν τζαί 'κόμα κροφοοῦνται».
- «Πέ τους νὰ μποῦσιν νὰ μὲ 'δοῦν, πέ τους νὰ μέφ¹⁴ φοοῦνται».
- Στήννει τους τάβλαν ἀρκυρήν, ποτήριν τζαί τζερνᾷ τους.
- «Τρῶτε καὶ πίννετ', ἄρκοντες, τζ' ἐγιῶ νὰ σᾶς ξηοῦμαι».¹⁵
- «Τζαί πέ μας, πέ μας, Διενῆ, πᾶ' 'ς τὲς παλληκαρκές σου,
- 45 πάνω 'ς τὲς παιδικιωσύνες σου τζαί τὲς ἀντρειωρκές σου».
- «Πάνω 'ς τὲς παιδικιωσύνες μου καὶ τὲς παλληκαρκές μου

1) ὁ ἀραιοδόοντας, ὁ ἔχων ἀραιοὺς ὀδόντας. Κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας οἱ ἔχοντες ἀραιοὺς ὀδόντας εἶναι βραχύλοιοι. βλ. Ν. Γ. Πολίτην ἐν Λαογρ. 1 (1909), σ 210-211. 2) ἐξηγριώθη. 3) χερτῆς, ἀπὸ τὰ χέρια. 4) ποὺ ἐνόησε. 5) χαλάρωσε, πιάσε με χαλαρῶς. 6) ἀτός. 7) ἐξέβη, ἀνήλθε. 8) φτεροῦγες (λ. ἰτ. plata). 9) δέν. 10) ἀνδρείαν. 11) ἀπέξω. 12) φοβοῦνται ὀλίγον, διστάζουν. 13) ἀνακομιβώννεται. 14) νὰ μὴ. 15) διτηγοῦμαι.

- ἦτουν τ' ἀγκάθθιν πιθαμῆ καὶ τὸ τριόλιν¹ δόλιν.²
 Κάτω 'ς τὲς νάκρες τῶν νακρῶν, 'ς τὸν ἀρκοκαλαμιῶναν,³
 τζει μέσα ἔν' ποὺ γύριζα τζαί νύχταν τζαί ἡμέραν.
- 50 Εἶχα τζαί τὴν καλίτσαμ μου πίσω μου πὰ 'ς τὸμ μαῦρον,
 τζ' ἐφέγγαν μου τὰ κάλλη της τὴν νύχταν νὰ γυρίζω.
 Τζαί πὰ 'ς τὰ γλυκοξίφωτα,⁴ ποὺ πὰ νὰ ξημερώση,
 θδισαστήκασιν⁵ τ' ἀμμάδκια μου τζ' ἕνα μεγάλοφ φίν'
 ἐξήντα τζύκλους ἔκαμνεν, βδομηνηταδκυὸ καμάρες,
- 55 τζ' ἀκόμα δκυὸ τζυκλίσματα τὸν Ἐλενον νὰ φάη.
 Μὲ τοῦ Θεοῦ τῆδ δύναμιν, μὲ τοῦ θεοῦ τῆχ χάριν,
 μπαίνω τζαί σαϊττεύκω τον 'ς τὴμ μεσατζὴν καμάραν.
 Ἐποὺ τὸ φαρμάτζιν τοῦ φιδκιοῦ ἐδίψασεν ὁ μαῦρος
 τζαί 'ς τὸν Ἀφρίτην⁶ ποταμὸν πὰω νὰ τὸν ποτίσω⁷
- 60 πὰ τζ' ἠῦρα τὸσ Σαρατζηνὸν τζ' ἔβλεπεν τὸν Ἀφρίτην.
 Σάν τὸ βουνὸν ἐκάθετουν, σάν τ' ὄρος ἐκοιμάτουν,
 καὶ πάνω 'ς τὴρ ραχοῦλλαν του στδύλος λαὸν ἐβούραν,⁷
 πάνω 'ς τὴν τζεφαλοῦλλαν του περτίτζια κακκαρίζαν
 καὶ μέσα 'ς τὰ ρουθούνια του ἀππάρκα⁸ ξισταβλίζαν.
- 65 Τζαί ποὺ τὸν εἶδεδ Διενῆς γοιὸν⁹ νὰ τὸν κροφοήθην
 τζαί στέκει, δκιαλοῖζεται πῶς νὰ τὸθ θαιρετήση.
 - «Ἄτε, ἄς τὸθ θαιρετήσωμεν γοιὸν πρέπει, γοιὸν ταιρκάζει.
 Καὶ γειά σου, γειά, Σαρατζηνέ, γλεπάτουρε¹⁰ τοῦ τόπου,
 νάκκον¹¹ νερόν σ' ἐρκάστηκα¹² τὸν μαῦρον νὰ ποτίσω».
- 70 Τοῦτος νερόν ἐζήτησεν, τζειῖνος σπαθὶν ἑταύραν.
 Ὁ Διενῆς ὁ γλήορος ἄρπαξεν τὸ ραβτίν του,
 τζαί μιὰ ξυλιάν τοῦ ξύλωσεν, τζαί μιὰ ξυλιάν τοῦ βκάλλεν¹³
 τσακκίζει τ' ὄχτῶ κόκκαλους κ' ἐξηνηταδκυὸ παῖτες,¹³
 τζ' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τζειῖνη 'ν' ἡ ἀρρωστθιά του.
- 75 Ξέην τὸ νάχος¹⁴ τῆς ραβκιᾶς ἐξηνηταπέντε μίλια.
 Ἄρκοντες ἔν' πότρώασιν μέσ' 'ς τοῦ ρηὸς τὰ σπιδκια¹⁵
 καὶ τὴν ξυλιάν ἀκούσασιν τζ' οὔλλοι μπρουμουττιστῆκαν.¹⁶
 - «Κάπου στράφτει, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει,
 γιὰ¹⁷ θέλησεν ὁ πλάσθης μου τὸν κόσμον του νὰ χάση!»
- 80 Ννάσου τζαί τὸν Παλιοπαπποῦν ποὺ τζειά χαμαὶ καὶ ράσσει.¹⁸
 - «Τρῶτε τζαί πίννετ', ἄρκοντες, τίποτες μὲφ φοᾶστε,

1) τρίβολος, εἶδος ἀκάνθης. 2) ἀφθονία· βλ. ἐν Λαογρ. 1 (1909), σ. 211. 3) ἀγριο-
 καλαμιῶνα. 4) γλυκοχαράματα. 5) διέκριναν, παρετήρησαν. 6) Εὐφράτην. 7) σκύλος
 λαγὸν ἐκυνήγη. 8) ἱππάρια, μικρὰ ἄλογα. 9) ὡς (ὡς οἶον). 10) βλεπάτορα, φύλακα.
 11) ὀλίγον. 12) ἐζήτησα. 13) πλευρά. 14) ἐξέβη ἠκούσθη, ὁ ἦχος. 15) σπίτια.
 16) ἔπισαν μπρούμστα, πρηνεῖς. 17) ἦ. 18) διαβαίνει τρέχων.

- τξ' ἔνι ξυλιά τοῦ Διενῆ, τξ' ἀλί του πού τήν ἔφαν,
 τξαι πού τήν ἔφαν τξ' ἔζησεν, καλλιόν του παλληκάριν».

Ννάσου τξαι τόσ Σαρατζηνόν τξ' ἔρκετον κοντζυστώντα ¹

85 τξαι πού τέσ ποκοντζύστρες του ἔστθειοῦνταν τὰ παλάδκια. ²

Τξ' ἕναν κοντόν κοντούτσικον τξαι χαμηλοβρακᾶτον

στέκεται, νεπουγκώννεται τξαι μπαίννει τξ' ἀρωτᾶ τον.

- «Τξαι πέ μας, πέ, Σαρατζηνέ, εἶντα 'ν' ἡ ἀρρωσθιά σου;»

- «Σαράντα χρόνους ἔβλεπα τόγ γέρημον 'Αφρίτην'

90 μήτε πουλλιν ἔδκιαλλάσσειν, ³ μήτ' ἄνθρωπος ἐπέρνειν

τξ' ἕνας νερό μόζήτησεν τξ' ἐγιώ σπαθιν ἑταύρουν'

τξεῖνος ἀπού 'τον γλήορος ἄρπαξεν τὸ ραβτίν του

τξαι μιά ξυλιάν μου ἔδωσεν, τξαι μιά ξυλιάν μου βκάλλεν,

τσακκίζει μου δκυὸ κόκκαλα τξαι δεκοχτώ παῖτες

95 τξ' ἄλλους δκυὸ μονοκόκκαλους, τούτη 'ν' ἡ ἀρρωσθιά μου.

Σηκοῦτε τήν κουτάλα μου, ⁴ νά δῆτε τῆρ ραβκιάν μου».

Σηκῶσαν τήν κουτάλαν του, νά δοῦσιν τῆρ ραβκιάν του,

σηκῶσαν τήν κουτάλαν του, τ' ἐφάνην τὸ φλαντζίν ⁵ του

τξαι πού τὸν πόνον τὸν πολλὸν ἐξέην ἡ ψυθὴ του.

100 Τξαι πολοᾶτ' ὁ Διενῆς τῆς κάλης του τξαι λέει.

- «Ἐλα ὦδε, καλίτσα μου, νά ποθαιρετιστοῦμεν.

Τὸν Γιάννην ἔσοῦ μὲν ⁶ πάρης, τξ' ἔπαρ' τὸν Κωσταντῖνον».

- «Ὁ Γιάννης ἄντρας μου ἦτουν, πάλε τόγ Γιάννην παίρνω».

- «Ἐλα ὦδε, καλίτσα μου, νά ποθαιρετιστοῦμεν.

105 Θέλεις τὸν Γιάννην ἔπαρε, θέλεις τὸν Κωσταντῖνον».

'Ἐπῆεν τξ' ἡ καλίτσα του νά ποθαιρετιστοῦσιν,

στ' ἀγκάλια του τήν ἔσφιξεν τξ' ἐξέην ⁷ ἡ ψυθὴ τους.

- Δοξάζω σε, καλὲ θεέ, πού 'σαι 'στὰ ψηλωμένα,
 ὅπου γινώσθεις τὰ κρυφὰ τξαι τὰ φανερωμένα,

110 ποπίσω πᾶν' τὰ ζωντανὰ τξ' ὄμπρός τὰ ποθαμμένα.

Ζωὴν τξαι χρόνους νά 'χουσιν ὅσοι τξ' ἄν τ' ἀγροικοῦσιν,

τξ' ἄν ἔν' ἡ χνώμη ⁸ τους καλή, πρέπει νά μᾶς τξερνοῦσιν. ⁹

*Κύπρος (Κώμα τοῦ Γιαλοῦ). - Ἀκρίτας ἔτ. Α' (1904)
 σ. 297 - 300 = Λαογρ. 1 (1909), σ. 207 - 210.*

1) γογγύζων. 2) ἀπὸ τοὺς γογγυσομοὺς ἐσεῖοντο τὰ παλάτια. 3) ἐσόχναζε, διέτριβε.
 4) τὴν πλάτην, ὀμοπλάτην μου. 5) ὁ πνεύμων. 6) μή. 7) ἐξίβη, ἐβγήκε. 8) ἡ γνώμη.
 9) Ὁ ἐκδότης (Σίμ. Μενάρδος) ἐπέφερον εἰς τὸ κείμενον διορθώσεις τινάς, ἰδίᾳ πρὸς ἀποκα-
 τάστασιν τοῦ μέτρου. Περὶ τούτων βλ. ἐν Λαογρ. 1 (1909), σ. 210 σημ.

Α'δ.

Εἰς τὰς ἐπομένας ἐκ Κρήτης παραλλαγὰς ὁ Διγενής, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοπικῶν ἐκεῖ παραδόσεων, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης ('Εκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914, ἀρ. 78), ἔχει προσλάβει μορφήν Τιτᾶνος, μὴ χωρῶν ἐντὸς σπηλαίου, διασκελίζων ὄρη, ὑπερπηδῶν τὰς κορυφὰς αὐτῶν, ρίπτων ὄλοκλήρους βράχους ἐν εἴδει ἀμάδας καὶ συλλαμβάνων διὰ πηδήματος πουλιὰ καὶ ἐλάφους.

1.

Ὁ Διγενής ψυχομαχεῖ κ' ἢ γῆ τότε τρομάσσει,
βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος,
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κ' ἢ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάση,
πῶς θὰ σκεπάση τὸν ἀητό, τοῦ γῆς τὸν ἀντρειωμένο.
Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκελίζε, βουνοῦ κορφές ἐπήδα,
χαράκι' ἰ ἀμαδολόγανε² καὶ ριζιμιὰ³ ἔξεκούνιε⁴
στὸ βίτσιμά⁴ πιανε πουλιὰ, στὸ πέταμα γεράκια,
στὸ γλάκιο⁵ κ' εἰς τὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια.⁶
Ζηλεύγει ὁ Χάρος μὲ χωσιὰ⁷ μακρὰ τότε βιγλίζει,⁸
κ' ἐλάβωσέ⁹ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ του πῆρε.

Κρήτη. - Κρητ. Λαός, ἔτ. Α' (1909)
σ. 15 (Παῦλ. Γ. Βλαστός).

2.

Ὁ Διγενής ψυχομαχεῖ κ' ἢ γῆς τότε τρομάσσει
κ' ἢ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάση.
Κι ἀποκειδὰ πού κοίτεται λόγι' ἀντρειωμένου λέει.
- «Νὰ ἔχεν ἢ γῆς πατήματα κι ὁ οὐρανὸς κερκέλλια,¹⁰
5 νὰ ἔπᾶτουν τὰ πατήματα, νὰ ἔπιανα τὰ κερκέλλια
νὰ δώσω σεισμα τ' οὐρανοῦ, νὰ βγάλη μαῦρο νέφι.»

Κρήτη. - Α. Α. ἀρ. 1109α, σ. 57
(Hedw. Lüdke, 1936).

1) βράχους. 2) ἔρριπτεν ὅπως τὴν ἀμάδα. ἀμάδα = πλάξ, ὡς δίσκος, ριπτομένη ἐξ ἀποστάσεως εἰς τὸ ἠμῶνυμον παιγνίδι. 3) βράχους ριζιμιούξ, ριζιμαίους, ἤτοι ριζωμένους βαθέως ἐντὸς τῆς γῆς. 4) λόγιμα, στροφὴν τοῦ σώματος. 5) εἰς τὸν δρόμον, τρέξιμον 6) αἰγάγρους. 7) ἐνέδραν. 8) παραμονεύει. 9) ἐπλήγωσε. 10) κρικέλλια, κρίκος.

B'.

- 'Ακρίτας κάθτρον ἔχτιζεν κι 'Ακρίτας περιβόλιν·
σ' ἕναν ὀμάλ'¹, σ' ἕναν λιβάδ', σ' ἕναν πιδέξον τόπον.
"Όσα τοῦ κόσμου τὰ φυτὰ ἐκεῖ φέρ' καὶ φυτεύει,
κι ὄσα τοῦ κόσμου τ' ἀμπελᾶ ἐκεῖ φέρ' κι ἀμπελώνει,
5 κι ὄσα τοῦ κόσμου τὰ νερά ἐκεῖ φέρ' κι αὐλακώνει,
κι ὄσα τοῦ κόσμου τὰ πουλᾶ ἐκεῖ πᾶν' καὶ φωλάζ'νε.
Πάντα κελάηδ'ναν κ' ἔλεγαν· - «Πολλὰ θὰ ζῆ 'Ακρίτας».
Κ' ἕναν πουρνόν² πουρνίτικον καὶ Κερεκὴν ἡμέραν
ἀτά³ κελάηδ'ναν κ' ἔλεγαν· - «Αὐρ' ἀποθάν' 'Ακρίτας».
10 'Η κάλ' ἀτ'⁴ βαρυκάρδισεν καὶ βαρναστενάζει.
- «'Ακούς, ἀκούς, 'Ακρίτα μου, ντό λέγ'νε⁵ τὰ πουλόπα;⁶
Πάντα κελάηδ'ναν κ' ἔλεγαν: Πολλὰ θὰ ζῆ 'Ακρίτας
κι ἀτώρα κελαηδοῦν καὶ λέν': Θέ ν' ἀποθάνη 'Ακρίτας».
'Ακούει ἀτο 'Ακρίτας ιμ, χαμογελᾶ καὶ λέει.
15 - «'Ατὰ μικρά πουλόπα εἶν', ντό λέγ'νε 'κ' ἐγροικοῦνε.⁷
'Αφήστε ἀτα τὰ παλαλά,⁸ ἄς κελαηδοῦν καὶ χαίρουν
καὶ φέρτε τὴν σαῖττα μου, ντό σύρ' τρακόθα πῆχες,
καὶ τ' ὄλον τὸ μικρότερον, ντό σύρ' ἐξήντα πέντε.
Φέρτε τὰ κυνηγόδκυλα μ' τὰ ἀλυσσοδεμένα,
20 κι ἄς πάω καὶ νὰ κυνηγῶ καὶ 'ς σὰ κυνηγοτόπα⁹
κι ἂν εὐρίκω καὶ κυνηγῶ, ἐγὼ 'κὶ¹⁰ θ' ἀποθάνω
κι ἂν 'κ' ἔν'¹¹ πουλὶν νὰ κυνηγῶ, ἀλήθᾳ θ' ἀποθάνω».
'Ακρίτας πάει νὰ κυνηγᾶ καὶ 'ς σὰ κυνηγοτόπα.
Κυνήγεσεν, κυνήγεσεν, πουθὲν κυνήγιν 'κ'¹¹ εὔρεν,
25 κι οὐδὲ μικρὸν νὰ κυνηγᾶ πουθὲν πουλόπον εὔρεν.
'Ο Χάρον τὸν ἐπέντεσεν¹² ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν.
- «Ποῦ πάς, ποῦ πάς, ναὶ Χάρε μου, καὶ εἶσαι χαρεμένος;»
- «'Εγὼ σ' ἐσέναν ἔρχουμαι καὶ εἶμαι χαρεμένος».
- «Χάρε, ντό¹³ ἔχεις μετ' ἐμέν καὶ πάντ' ἀκολουθᾶς με;
30 κι ἂν κάθουμαι, συγκάθεσαι, κι ἂν περπατῶ, ἀκλουθᾶς με;
κι ἂν κεῖμαι ν' ἀποκοιμηθῶ, γίνεσαι μαξιλάρι μ';
'Εμέν 'Ακρίτα λέγ'νε με, ἀνίκητον 'Ακρίταν».
- «Γιὰ σοὺς, γιὰ σοὺς,¹⁴ 'Ακρίτα μου, βαρέα μὴ καυχᾶσαι
ἐμέν 'ς ἐσέν ποῖος ἔστειλεν ἀπ' ἐσέν παλληκάρ' ἔν'»¹⁵

1) ὀμαλὸν τόπον, κάμπον. 2) πωρινόν. 3) αὐτά. 4) ἡ γυναῖκα του. 5) τί εἶναι
αὐτὸ ποὺ λέγουν. 6) πουλάκια. 7) δὲν καταλαβαίνουν. 8) μωρά, ἀνόητα· ἔκδ.:
πελαλά. 9) οὐχί, δὲν. 10) καὶ ἂν δὲν εἶναι. 11) δὲν. 12) συνήντησεν. 13) τί. 14) γιὰ
σῶπα. 15) ἀπὸ σὲ εἶναι καλότερο παλληκάρι.

- 35 «Κι ἄρ' ἔλα, ἄς παλεύωμε 'ς σὸ χάλκενον τ' ἄλώνιν,
κι ἂν ἔν' καὶ ντὸ νικᾶς μ' ἐσύ, ἔπαρ' τὴν ψῆ μ' καὶ δέβα,¹
κι ἂν ἔν' καὶ ντὸ νικῶ σ' ἐγώ, θὰ πάρω καὶ τὸν μαῦρο σ'». ²
Ἐξέβαν καὶ ἐπάλεψαν κ' ἐνίκησεν ὁ Χάρον.
- «Χάρε μ', ἔπαρ' ἀσημικά, μαλάματ' ὄσα θέλεις,
40 ἂν θέλῃς καὶ τὸ ἄλογο μ', ντὸ 'κ' ἔχ'»³ ὁ βασιλέας·
ἔπαρε τὴ σαῖττα μου, ντὸ σύρ'»⁴ τρακόθθα πῆχες,
ἔπαρ' τὰ κυνηγόθκυλα μ', ἔπαρεν εἴνταν⁵ θέλεις». ⁶
- «Ἐμέν 'ς ἐσὲν ποῖος ἔστειλεν ἀοῖκα⁷ 'κ' ἐθυμέθεν,⁸
μόνον ἐμέναν εἶπε με: τὴν ψῆν ἀτ'»⁹ ἔπαρ' κ' ἔλα».
45 Ἄκρίτας ἐνεστέναξεν, 'ς σὴν κάλην ἀτ'»¹⁰ ἐπῆεν.
- «Ἄλι ἐμέν τὸν ἄκλερον, ἐγὼ θέ ν' ἀποθάνω!
Ἄς χαίρουν τὰ ψηλὰ ραχᾶ¹¹ καὶ τὰ παρχαρομύττα.¹²
Ἐμπα, κάλη μ', καὶ στρώσο με θανατικὸν κρεββάτιν·
θέκον ἄνθα¹² 'ς σὴν κεφαλὴ μ' καὶ παρχαρί' τβιτθέκια,¹³
50 θέκον ἄνθα παπλώματα καὶ μουσκομαξιλάρα». ¹⁴
Ἐέβεν ἡ κάλη κ' ἔστρωσεν ἄνθα καὶ μανουδάκα.

Πόντος. - Λαογρ. 9 (1926), σ. 601 - 602.
(Ἄθ. Ἰ. Παρχαρίδης).

Β'. ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΑΡΜΟΥΡΗ

Ὁ Ἀρμούρης εἶχε συλληφθῆ αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν. Ὁ υἱός του, ὁ Ἀρμουρόπουλος, μόλις ἐνηλικιώθη ὀπλιζέται μὲ τὰ ὄπλα τοῦ αἰχμαλώτου πατρός του, διαβαίνει τὸν πλημμυρισμένον Εὐφράτην καὶ εἰσορμᾷ ἐκδικητὴς εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος. Κατατροπώνει ὀλόκληρον στρατιάν Ἀράβων, ἐπιφέρει τὸν θάνατον εἰς αὐτοὺς καὶ ἀναγκάζει τέλος τὸν ἀμιράν τῆς Συρίας νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν πατέρα του.

Τὸ τραγούδι, γνωστὸν ἐκ μιᾶς παραλλαγῆς 201 στίχων, ἦτις ἐσώθη διὰ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἰς χειρόγραφον τοῦ 15ου αἰῶνος,¹⁰ ἀπαντᾷ ἔτι καὶ σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ τῆς Καρπάθου καὶ τῆς Κύπρου εἰς βραχυτέρας παραλλαγάς.

Εἰς τὰς Καρπαθιακὰς παραλλαγὰς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρμούρη λέγεται τοῦ «Καλομούρου ὁ καλογιός» καὶ τοῦ «Καλομοίρου ὁ υἱός». Εἰς τὰς Κυπριακὰς, ὁ μὲν πατὴρ ὀνομάζεται Ἀζγουρῆς ἢ Ἀντζουλής, ὁ δὲ υἱὸς φέρει τὸ ὄνομα Ἀρέστης καὶ Ἀρεστόπουλος.

Κατὰ τὸν H. Grégoire τὸ τραγούδι τοῦτο ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 9ου αἰῶνος, ἀπηχεῖ δὲ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 859 ἐκδίκησιν τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν Ἀράβων διὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ὑπ' αὐτῶν καταστροφὴν τοῦ Ἀμορίου τὸ

1) πάρε τὴν ψυχὴν μου καὶ διάβαινε. 2) τὸ ὅποιον δὲν ἔχει. 3) ἡ ὁποία ἐκσφενδονίζει. 4) ὅ,τι. 5) τίποτα. 6) δὲν ἐσκέφθη. 7) τὴν ψυχὴν του. 8) εἰς τὴν γυναῖκα του. 9) κορυφαὶ βουνῶν. 10) αἱ ἄκραι τῶν ὄροπέδιων. 11) τοποθέτησι ἄνθη. 12) ἄνθη ἀπὸ τὸ ὄροπέδιον (λ. τ. ζίσεκ).

10) Βλ. τὸ κείμενον: Στίλπ. Κυριακίδου, Διγενῆς Ἀκρίτας. Ἐν Ἀθήναις 1926, σ. 119-129.

838. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρμούρη, τοῦ αἰχμαλώτου ἥρωος, ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Ἀμόριον καὶ ὁ ἐκδικητὴς υἱὸς του, ὁ Ἀρμουρόπουλος ἢ τοῦ Καλομούρου ὁ γιός, ὡς εἰς τὸ Καρπαθιακὸν ᾄσμα, εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Γ' τῆς ἐξ Ἀμορίου δυναστείας, ὅστις, διὰ σειρᾶς νικῶν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τελικῶς τὸ 859 μὲ τὴν διάβασιν ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου, ἐξεδικήθη τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως Ἀμορίου, ἰδιαίτερας πατρίδος τῆς οἰκογενείας του ἐκ τοῦ πάππου του, τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (820-829).¹ Οὕτω τὸ ᾄσμα τοῦτο, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Η. Grégoire, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἀρχαιότερον ἱστορικὸν ᾄσμα τὸ ὁποῖον διετηρήθη εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ.

Γ. Σ. Κ.

Α'.

- Τοῦ Καλομούρου ὁ καλογιὸς τὴν νύκταν ἐεννήθη²
 τὴν νύχτα πρίτ τοῦ πετεινοῦ,³ πρίχου πουλλί νὰ κράξη.
 Τὴν νύχτα ποῦ ἐεννήθηκε, ζητᾷ ψωμί νὰ φάη,
 καὶ τρώει ἐννια̇ φουρνῆς ψωμί κ' ἐννια̇ δισίκλες⁴ γάλα,
 5 κ' ἐλάφι κ' ἐλαφόπουλλο καὶ τ' ἀλαφιοῦ τὴμ μάννα,
 καὶ πάλ' ἤκλαιε κ' ἐέρετο⁵ πῶς εἶχελ ἴο γιῶμα.⁶
 Τὴμ μάννατ του ἔνερῶτηξε, γιατί φορεῖ τὰ μαῦρα.
 - «Υἱέ μου, τὸν ἀφέντησ σου στήφ φυλακὴτ τὸν ἔχου».
 - «Εὐχῆσου, ἴφχῆσου, μάνναμ μου, νὰ ἴπάω νὰ τὸφ φέρω».
 10 - «Υἱέ μου, ἴσαι μικρόπ παιί, γιὰ πόλεμοδ δὲν εἶσαι.
 Θωρεῖς τὴπ πέρα κάμερα, τὴπ πέρα καμαρίθαν ;
 εἶν' τοῦ κυροῦ σου τ' ἄρματα, καὶ πῆε⁷ νὰ τὰ πάρης».
 Πρίχου⁸ τὰ πιάση, πιάνουττο, πριχοῦ τὰ σείση, σειόττο
 πριχοῦ τὰ βάλῃ ἴπάνω του, ἐκεῖνα ἴπερπατειόττο⁹
 15 ἄμμ'¹⁰ ἔχει μαῦροπ ποταμό καὶ δέμ μπορεῖ περάση
 ρίχτει κοντάριν εἰς τὴν γῆ καὶ τ' ἄρματά του λάμνει,¹¹
 τὸν ποταμόν εἴτῃηκε¹² χωρὶς καμὸ καὶ λαύρα
 καὶ ἀπῆτι¹³ πέρα ἴπερασε καὶ ἀπῆτι πέρα ἴδιάβῃ,
 Σαρακηνὸς τοῦ ἴπάντηξεν, ἀμέρωτοθ θερίον.
 20 ἴπάνω στίς κουτάλες¹⁴ του τριά ἀνεμομόλια ἴλέθαν,
 ἴπάνω στοὺς βακτύλους¹⁵ του τριά ἀντρόύνα κοιμοῦττο.¹⁶

1) Βλ. Η. Grégoire, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Νέα Ὑόρκη (1942), σ. 6-11, 201-204.
 Βιβλιογραφία: Η. Grégoire, Études sur l'épopée byzantine, Revue Éd. t. Gr. 46 (1933) σ. 33 κ. ἐξ. Η. Grégoire et Η. Lüdcke, Nouvelles chansons épiques des IX et Xe siècles, Byzantion 14 (1939) 235-265. Sam. Baud-Bovy, Notes sur l'épopée Byzantine. 1. La chanson d'Armouris et sa tradition orale, Byzantion 13 (1938) 249-250. A. Vasiliev, Byzance et les Arabes. Tome I, Bruxelles 1935, σ. 236.

2) ἐγεννήθη. 3) προτοῦ κράξη ὁ πετεινός. 4) σίκλον ἢ σίκλα = ἐόλιον δοχτεῖον δι' ὄγρα. (1 σίκλον = 2 1/2 περίπου χιλιόγραμμα. Ἡ δισίκλα εἶναι διπλὴ σίκλα). 5) ἐδέρετο, ὠδύρετο. 6) γεῖμα. 7) πῆγαινε. 8) πρίν. 9) ἴπερπατοῦσαν. 10) ἀλλ' ὅμως. 11) λαμβάνει καὶ κωπηλατεῖ. 12) εἴδη. 13) ἀφοῦ. 14) ἄμοκλάτας. 15) δάκτυλα. 16) ἔκδ.: κοιμῶττο.

- Στέκει κσι διαλοῖζεται, πῶς νά τόχ χαιρετήση.
 «Νά τόν εἰπῶ Σαρακηνόφ; φοοῦμαι μὴ μὲ φάη,
 νά τόν εἰπῶ, ἀφέντημ μου; πάλι 'ντροπή μου πέφτει'
 25 ἄς τόν εἰπῶ Σαρακηνό και ὅ τι 'κλουθήξη, ἄς ἔρτη».
 - «Ὡρα καλή, Σαρακηνέ». - «Καλῶς τοτ τόν υἱόμ μου».
 - «Ἄμε, μωρὲ Σαρακηνέ, νά πάης' τὸ χαπάρι'
 τοῦ Καλομούρ' ὁ μικρογιός πόλεμοθ θά σοῦ κάμη.

Κάρπαθος. - Ζωγράφ. 'Αγών, ἔτ. Α'. (1891)
 σ. 295 - 296, ἀρ. 8.

B'.

- 'Ο 'Αζγουρῆς' ὁ φρόνιμος, ὁ πολλογρονισμένος
 ταξίδιν τοῦ ἐφέρασιν νά πά' νά πολεμήση'
 γυναῖκα του κατάβαρη' τζαί ποῦ νά τὴν ἀφήση;
 Φήννει τὴν πρῶτα 'ς τὸν Θεόν, δεύτερα 'ς τὴν Παρθένα,
 5 τὸ τρίτον τὸ καλύττερον 'ς τὴν ἐδικὴν του μάνναν.
 Στέκει τζαί παραντζέλλει της, στέκει τζαί ὀδηγᾷ της.
 - «Ἄν εἶναι ἄρκον' τὸ παιδί, ἔβκαλε τον 'Αρέστην,'
 'Αρέστην τζ' 'Αρεστόπουλον τζ' οὔλλου τοῦ κόσμου ἀρέστθει,
 ν' ἀρέσκη τζαί τοῦ βασιλιᾶ, ὄντας καβαλλιτζεύκη.
 10 Ἄν ἔνι ἄρκα' τὸ παιδί, ἔβκαρ' τὴν Μιλιούναν,
 γιὰ νά στέκη ὄνομά μας, νά στέκ' ἡ ἀκοή μας.»
 Πκιάννει τὰ ἀνοιχτάρκα' του τζαί πάει 'ς τ' ἄλοά του.
 Ὅσα ἦταν γιὰ τὸν πόλεμον γαιῖμαν ἑκατουροῦσαν,
 ὄσα ἦταν μιτσοπούλαρα ἐγέρναν τζ' ἐψοφοῦσαν.
 15 Δὲν πκιάννει μὲ τὴν κοτζινοῦν,⁹ μήτε τὸ διζινί¹⁰ του,
 παρά 'πκιασεν τὸ μαῦρον του τὸ πετροκαταλύτην
 ὄπου μασσᾷ τὰ σίδερα τζαί πίννει τὸν 'Αφρίτην.
 Ππηδᾷ τζαί καβαλλίτζεψεν τζαί 'πηνεν 'ς τὴ δουλειά του.
 Περνοῦν τρία μερόνυχτα, περνοῦσιν τρεῖς ἡμέρες,
 20 γυναῖκα του ἐγέννησεν τζ' ἔκαμεν παλληκάριν.

1) ἔκδ.: πάηης 2) εἶδησιν (λ. τ. haber). 3) τὸ ὄνομα 'Αζγουρῆς προέρχεται κατὰ τὸν *H. Grégoire* (Byzantion, 14 (1939) σ. 243) ἐκ τοῦ 'Αργυρός και συνδέεται ὀπό τούτου πρὸς τὸν ἥρωα Λέοντα 'Αργυρόν ἐπὶ τῆς βασιλείας Μιχαήλ Γ'. 4) ἔγκυος. 5) ἀγόρι ἰαχυρόν. 6) Κατὰ τὸν *H. Grégoire* (ἐνθ' ἀν., σ. 240 - 242) εἰς τὸ τραγοῦδι τοῦτο ἀντικατεστάθησαν περὶ τὸ 913, τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Σ', τὰ ὀνόματα 'Αρμούρης και 'Αρμουρόπουλος διὰ τῶν Ὀρίστης και Ὀρεστόπουλος, τὰ ὀποῖα παρεφθάρησαν κατόπιν, ὡς εἰς τὸ ἐνταῦθα ἄσμα, εἰς 'Αρίστης και 'Αρεστόπουλος, πρὸς ἐξόμνησιν τοῦ στρατηγοῦ τότε τοῦ θέματος τῆς Μεσοποταμίας Ὀρίστου Χαρσιανίτου. 7) κόρη δυνατή. 8) κλειδιά. 9) οὔτε τὸ ἐροδρού χρώματος ἄλογον. 10) ἡ φορβάς ἦτις ἔχει χρώμα ὄπως τὸ οἰζίνιν (= εἶδος νομίσματος).

- 'Αρέστην τὸν ἐβκάλασιν, τζ' 'Αρέστην τὸν λαλοῦσιν,
 'Αρέστην τζ' 'Αρεστόπουλον τζ' οὔλλον τοῦ κόσμου ἀρέσκει,
 ν' ἀρέσκη τζαί τοῦ βασιλιᾶ, ὄντας καβαλλιτζεύκη.
 Τζαί μιὰν ἀγίαν Τζερκατζήν τζαί πύσημην ἡμέραν,
 25 πὸ λουτουρκοῦν οἱ ἐκκλησιᾶς π' 'Ανατολήν ὡς Δύση
 ἐθέλησεν ὁ βασιλιάς νά πά' νά τζυνηγήση.¹
 Οὔλλοι πκιάννουν τὲς μοῦλες τους, πκιάννουν τ' ἄλοά τους
 'Αρέστης τζ' 'Αρεστόπουλος ἐπῆεν περπατώντας.
 "Ὅσον τζαί κοντοφτάσασιν πὸ θέν νά τζυνηήσουν
 30 πκιάννει περτίτζια 'πὸ φτεροῦ τζαί τ' ἄρκα² 'πὸ τζεράτω³
 τζαί τρικλαπήδιν⁴ τὰ 'καμε, παίζει τζαί ξαπολᾶ⁵ τα.⁶
 Πὸ τὸ θωρεῖ ὁ βασιλιάς ἀψώθην τζ' ἐθυμώθην.
 - «'Αδε τὸν γιὸν τῆς ἄνομης, ἄδε τὸν γιὸν τῆς κούρβας,
 ἄδε τὸν ἑφταμπάσταρδον τζαί πῶς μᾶς περιπαίζει.»
 35 Πὸ τ' ἄκουσεν ὁ 'Αρεστής ἀψώθην⁷ τζ' ἐθυμώθην.
 Οὔλλην τὴν στράταν πκιάννει τὴν, 'ς τὴν μάνναν τοῦ τζαί πάει.
 - «Μάννα, 'μαι γιὸς τῆς ἄνομης, μάννα 'μαι γιὸς τῆς κούρβας,
 μάννα, 'μαι ἑφταμπάσταρδος, πέ μου το νά τὸ ξέρω».
- «Δέν εἶσαι γιὸς τῆς ἄνομης, δέν εἶσαι γιὸς τῆς κούρβας,
 40 δέν εἶσαι ἑφταμπάσταρδος, μάθε το νά τὸ ξέρης.
 'Ὁ τζύρης σὸν⁸ ὁ 'Αζγουρῆς, τρέμει τὸν γῆς τζαί κόσμος».
- «Μάννα τζαί δός μου τὴν εὐτζήν, 'ς τὸν τζύρην μου νά πάω».
- «Πῶς νά σοῦ δώσω τὴν εὐτζήν 'ς τὸν τζύρην σου νά πάης,
 δκυὸ χρονῶν παιδί εἶσαι τζαί ποῦ ξέρεις τὲς στράτες!»
 45 Τζ' ἕναν κοντὸν κοντούτσικον τζαί χαμηλοβρακάτον
 τζεῖ⁹ πολοᾶται τζαί λαλεῖ, τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Παραντζελιά πὸ λείφκεσαι νά σοῦ τὴν παραντζεῖλω.
 Νά κάμης μιὰν ἑορτὴν μικρὴν τζαί μιὰν ἑορτὴν μεάλην,
 κάλεσ' οὔλλους τοὺς δράκοντες τζ' οὔλλον τὸ δρακολοῖ,
 50 πᾶνω 'ς φαῖν τζαί πᾶνω 'ς πκιεῖν γιὰ νά δοτζιμαστήτε».
- Τὸ Σάββατον τοῦ τὸ λαλεῖ, τὴν Τζερκατζήν τὸ κάμνει.
 Καλεῖ οὔλλους τοὺς δράκοντες τζ' οὔλλον τὸ δρακολοῖ.
 Πᾶνω 'ς φαῖν τζαί πᾶνω 'ς πκιεῖν οὔλλοι δοτζιμαστοῦσιν.
 Μικρὸ δοτζίμιν ἔπκιασεν τῶν ἑκατὸν διλιάδων.
 55 Πκιάννει το ἕνας δράκοντας μιὰν πιθαμὴν κουντᾶ¹⁰ το,
 πκιάννει το ἄλλος δράκοντας δκυὸ πιθαμὲς κουντᾶ το¹¹
 πκιάννει το τ' 'Αρεστόπουλον, παίζει τζαί ξαπολᾶ¹⁰ το
 τζαί τρικλαπήδιν τὸ 'πκιασεν, σύρνει το σίλια¹¹ μίλια,

1) χειρ.: πολεμήση. 2) ἄγρια. 3) ἀπὸ τὰ κέρατα. 4) μὲ τρία πηδῆματα. 5) τὰ ἀπο-
 λῶει. 6) ὠργίσθη. 7) ὁ κύρης σου εἶναι. 8) ἐκεῖ. 9) κινεῖ. 10) ἐκσφενδογίζει. 11) χίλια.

- ἀρπάσσει το πού δά χαμαί τζαί παίρει το 'ς τὰ σπίδκια.¹
- 60 Τζ' ἕνας ἐπολοήθηκεν τῆς μάννας του τζαί λέει.
 – «Τζυρά, τζαί δός του τὴν εὐτζήν, τὸν τζύρην του γιὰ νά 'βρη
 τζ' ὄπου τζ' ἄν πά', τζ' ἄν εἶσ' ² σταθῆ, 'Αρέστης 'ἐφ' φοᾶται». Τζαί μέ τὸ στόμαν τῆς μιλαῖ τζαί μέ τὰ μάδκια κλαίει.
 – «Γιέ μ', ὄ'σε ³ τὴν εὐκοῦλλα μου, γιέ μ' ὄ'σε τὴν εὐτζή μου,
- 65 ὁ Μιχαήλ τζ' ὁ Γαβριήλ δεξιά τζ' ἀριστερά σου
 τζ' ὁ ἄϊς 'Αρχιστράτηγος νά μέ ⁴ σέ ξιστρατίση.»
 Πκιάννει τὰ ἀνοιχτάρκα ⁵ του τζαί πάει στ' ἄλοά του.
 Ὅσα ἦταν γιὰ τὸν πόλεμον γαῖμαν ἑκατουροῦσαν,
 ὄσα ἦταν μιτσοπούλαρα ἐγέρναν τζ' ἐψοφοῦσαν.
- 70 Δέν ἔπκιασεν τὴν κοτζινοῦν, μήτε τὸ θιζινί του,
 παρά 'πκιασεν τὸν μαῦρον του ὀπού 'ξερεν τὲς στράτες.
 Ππηᾶ τζ' ἐκαβαλλίτζεψεν σάν νέφος ἀνθρωμένος,
 περούνιν δέν ἐγύρεψεν σάν ἦτουν μαθημένος.
 Ὅσον νά πῆς «ἔδετε γειάν» ἔκοψεν θίλια μίλια,
- 75 ὡς του νά πῆς «εἰς τὸ καλόν» ἄλλα 'κατὸν πενήντα.
 Ὅσον τζαί ἐκοντόφτασεν τζ' ἐπῆεν 'ς τὸν 'Αφράτην.
 'Αφράτης ἦτουν τζαί θολός, ἦτουν κατεβασμένος.
 Στέκει τζαί τουδουντίστητζεν,⁷ στέκει τζαί κρολοᾶται.⁸
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του τζ' ἐμούνταρέν ⁹ τον μέσα.
- 80 Περπάτεν τρία μερόνυχτα, περπάτεν τρεῖς ἡμέρες.
 'Αρέστης ἐφοβήθηκεν τζαί τὸ Θεὸ δοξάζει.
 – «Θεέ, τζ' ἄν εἶμαι πλάσμαν σου, Χριστέ, τζ' ἐπόκουσέ μου». Θέλεις ὁ νιὸς ἅγιός ἦτουν, Χριστὸς ἐπόκουσέν του,
 ἀντζελος πού τοὺς οὐρανοὺς εὐρέθηκεν ὀμπρός του.
- 85 – «Τζαί χάμνα ¹⁰ τὴν ὀμπροστινήν τζαί σφίξε τὴν 'ποπίσω' φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου σου, νά σέ πετάξη ἔξω.»
 Τινάχτηκε ὁ μαῦρος του, ππέφτουν ἐννιά μόδκι' ¹¹ ἄμμον,
 τινάχτηκε τζ' ὁ ἴδιος, ππέφτουν ἄλλα δεκάξη.
 Ποδῖνες ¹² του ἐλύσασιν, τὰ ροῦχα του θθιστήκαν,¹³
- 90 τζαί ἠῶρεν τοὺς Σαρατζηνοὺς 'ς τὸν κάμπον τζαί τζοιμοῦνταν.
 Τζεῖνος κατὰ τὴν πίστιν του καλὰ τοὺς ἀπεκρίθην.
 – «Σηκοῦτε, βρέ Σαρατζηνοί, τζαί πκιάστε τὰ σπαθκιά σας,
 μέμ' ¹⁴ πῆτε ἔδωκα πάνω σας ἄρπα τζαί ἄρπαξά σας». Ἐνας ἀπὸ τῆμ μέση τους τζεῖνου ἐπολοήθην.

1) τὸ παίρνει εἰς τὰ σπίτια. 2) ἄν εἶναι. 3) δέν. 4) ὄρισε, πάρε. 5) μή.
 6) κλειδιά. 7) συλλογίζεται (λ. τ. dūsunmek). 8) ἀκροᾶται. 9) ὤρμησε μετ' τὸν ἵππον.
 10) χαλάρωσε. 11) μόδια. Τὸ μόδι μέτρον χωρητικότητος διὰ τὰ δημητριακὰ κ. ἄ. Βλ. Δ. Πε-
 τράπουλον ἐν Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 7 (1952), σ. 67. 12) ὀποδήματα. 13) ἐσχίσθησαν. 14) μή.

- 95 Ν'εἶεν ἑ κοπή ἢ γλῶσσα του, χαμαὶ ν'εἶεν ἠπέσει.
 - «Πόθεν περηφανεύκεσαι, πῶς εἶσαι παλληκάρι,
 ὄξω ἑ ποὺ τὸ μαυράππαρον ἑ ποὺ εἶσαι καβαλλάρης ἑ
 ἢ ποὺ τὸ κλῶσμαν τὸ πολὺν ποὺ ἔθεις ἑς τὰ μαλλιά σου,
 ποὺ τὲς παλιοποδῖνες ἑ σου ποὺ ἔθεις ἑς τὰ ποδιά σου;»
- 100 Τζαὶ σκιεῖ τὸ μανικάτζιν του, ππέφτει ἀρκὸν ραβτάτζιν,⁸
 ἔννια καντάρκα σίερον, ξύλον ὅσον ἐκράτειε.
 Τὲς ἄκρες ἄκρες ἔκοβκεν, ἢ μέσ' ἐκαταλυέτουν,
 ἑς τὸ γύρισμαν τ' ἀππάρου⁹ του ἐγλύτωσέν του ἕνας.
 Κατέβη ποὺ τὸν ἄππαρον καβαλλικῶς τον τζεῖνον¹⁰
- 105 στέκει τζαὶ παραντζέλλει τον, στέκει τζαὶ ὀδηγᾷ τον.
 - «Τζαὶ λάμνε τζαὶ θαιρέτα μου τὸ θθύλλον¹¹ τὸ Σελίμη,
 νὰ βκάλλη τζαὶ τὸν τζύρην μου, τὸν τζύρην τοῦ τζυροῦ μου,
 νὰ βκάλλη τζαὶ τὸν πάππον μου, τὸν πάππον τοῦ παπποῦ μου,
 γιατί πατῶ τὴν χώραν του, κάμνω μεᾶλον κοῦρσον¹²»
- 110 νιάζω¹³ την, δκιολίζω¹⁴ την τζαὶ βάλλω την λουλάτζιν¹⁵.
 νιάζω την, δκιολίζω την, βάλλω την καννασούριν¹⁶.
 Ὅσο τζαὶ ἐκοντόφτασεν τὴν χώραν τοῦ τζυροῦ του
 ἄππαρος ἐθιδίνησεν¹⁷ τζ' ἢ γῆ χαμαὶ ἐσείστην
 τζαὶ τὸ θρονὶν τοῦ βασιλιᾶ ἔγειρεν τζ' ἐτσακίστην.
- 115 Ποὺ τ' ἄκουσεν ὁ Ἀζγουρηὶς βαριά ἀναστενάζει.
 Τζαὶ πολοᾶται ὁ βασιλιάς τοῦ Ἀζγουρηὶ τζαὶ λέει.
 - «Εἶντά ἑ παθες, ἄ Ἀζγουρηὶ, τζαὶ βαριαναστενάζεις;
 ἄ σ' ἔλειψεν τζαὶ τὸ ψουμί, ἔν' νά¹⁸ σοῦ τὸ πιντώσω¹⁹
 ἄ σ' ἔλειψεν τζαὶ τὸ νερόν, ἔν' νά σοῦ τὸ ποσώσω²⁰»
- 120 τζ' ἄ θέλῃς τὴν βασίλισσα νὰ πέψω νὰ τήφ φέρω».
 - «Δὲ μ' ἔλειψε ἑμέ τὸ ψουμί γιὰ νὰ μοῦ τὸ πιντώσης,
 δὲ μ' ἔλειψε ἑμέ τὸ νερόν γιὰ νὰ μοῦ τὸ ποσώσης,
 δὲ θέλω τὴν βασίλισσαν νὰ πέψῃς νὰ τήφ φέρουν.
 Τ' ἄλοο ποὺ ἑθιδίνησεν εἶναι ποὺ τ' ἄλοά μου²¹
- 125 τὸ σπίτι μου πατήσασιν²² τζαὶ ἑκάμαν μιάλη κοῦρσαν²³.
 Νά σου τζ' ἐτζεῖνον τὸν κουτσὸν ποπάνω τζ' ἀναφαίνει.
 Τζ' ἀπὸ μακρὰ τοὺς θαιρετᾶ τζ' ἀπὸ κοντὰ λαλεῖ τους.
 - «Ἐναν κοντόν κοντούτσικον τζαὶ χαμηλοβρακᾶτον,
 ποπίσω σέλλα μπλέει του ἑπ' ὀμπρός ἐξηιρουλλᾶ του,²⁴
- 130 τζεῖνος κατὰ τὴν πίστιν του καλὰ μᾶς ἀπεκρίθη.

1) νὰ εἶχε. 2) μαῦρον ἵππον, ἄλογον. 3) παλαιὰ ὀποδήματα. 4) σχίζει. 5) δυνατὴ ράβδος. 6) ἵππου. 7) σκύλον. 8) διαρπαγὴν. 9) ὀργώνω. 10) διβολίζω. 11) λουλάκι = τὸ Ἰνδικόν. 12) θὰ τὴν σπεῖρω καννασούρι. 13) ἐχρημέτισε. 14) εἶναι νά. 15) ἐπαυξήσω. 16) κατέλαβον. 17) διαρπαγὴν. 18) τὸ ἐπίπτιον ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐξέχει καὶ καλύπτει τὸν ἵππου μέχρι τῆς κεφαλῆς, ἔμπροσθεν δὲ ὑπερέχει τοῦ ὅλου σώματος αὐτοῦ.

- «'Ανοῦτε,¹ βρέ Σαρατζηνοί, τζαί πκιάστε τὰ σπιαθκιά σας, μέμ πῆτε² ἔδωκα 'πάνω σας ἄρπα³ τζαί ἄρπαξά σας». Τζ' ἕνας ἀπό τῆμ μέση μας, τζεῖνος ἐπολοήθην. Ν' εἶεν κοπῆ⁴ ἡ γλώσσα του, χαμαί ν' εἶεν ἠπέσει.
- 135 – «Πόθεν περηφανεύκεσαι πὼς εἶσαι παλληκάρι, ὄξω πὸ τὸ μαυράππαρον⁵ πὸ εἶσαι καβαλλάρης⁶ ἢ πὸ τὸ κλώσμαν τὸ πολὺν πὸ ἔθεις 'ς τὰ μαλλιά σου, πὸ τὲς παλιοποδῖνες⁷ σου πὸ ἔθεις 'ς τὰ ποδιά σου». Τζαί σκιεῖ⁸ τὸ μανικάτζιν του, ππέφτει ἀρκὸν ραβτάτζιν.⁸
- 140 ἐννιά καντάρκα σίερον, ξύλον ὅσον ἐκράτειε. Τὲς ἄκρες ἄκρες ἔκοβκεν, ἡ μέσ' ἐκαταλυέτουν, 'ς τὸ γύρισμα τ' ἀππάρου του ἐγλύτωσά του ἐγιώνη.⁹ Κατέβη 'πὸ τὸν ἄππαρον, καβαλλικᾶ με 'μέναν, στέκει τζαί παραντζέλλει μου, στέκει τζαί ὀδηγᾶ μου.
- 145 – «Τζαί λάμνε¹⁰ τζαί θαιρέτα μου τὸ θθύλλον¹¹ τὸ Σελίμη νά βκάλλη τζαί τὸν τζύρην μου, τὸν τζύρην τοῦ τζυροῦ μου, νά βκάλλη τζαί τὸν πάππον μου, τὸν πάππον τοῦ παπποῦ μου, γιατί πατῶ τὴν χώραν του, κάμνω μεάλον κουρσον¹² νιάζω¹³ τὴν, δκιολίζω τὴν τζαί βάλλω τὴν λουλάτζιν¹⁴.
- 150 νιάζω τὴν, δκιολίζω τὴν, βάλλω τὴν καννασούριν». Τζαί πολοᾶται ὁ βασιλιάς τοῦ 'Αζγουρη τζαί λέει. – «'Ἐ το¹⁵ πὸ ἔν' ὁ γιούλλης σου τζ' ἔν' νά μᾶς πολεμήση». 'Ἐναν φουσατον ἔπεψεν τῶν ἑκατὸν θιλιάδων¹⁶ πέμπει τζ' ἐτζεῖνον τὸν κουτσὸν τζαί πᾶ' νά τοὺς τὸν δείξη.
- 155 "Ὅσον τζαί περικλώσαν¹⁷ τὸν τζαί βάλαν τὸν 'ς τὴ μέση, δικλᾶ¹⁸ ποτζεῖ, δικλᾶ ποδά,¹⁹ κανένα δέν ἠύρέθη. Βλέπει τζ' ἐτζεῖνον τὸν κουτσὸν 'ς τὸν μαῦρον καβαλλάρη. Μιάν μουστουνιάν²⁰ τὸν ἔδωκεν τζαί πέταξέν τὸν κάτω. Ππηᾶ τζαί καβαλλίτζεψεν σάν νέφος ἀνθρωμένον,
- 160 περούνιν δέν ἐγύρεψεν σάν ἦτο μαθημένος. Σκιεῖ τὸ μανικάτζιν του, ππέφτει ἀρκὸν ραβτάτζιν, ἐννιά καντάρκα σίερον, ξύλον ὅσον ἐκράτειε. Τὲς ἄκρες ἄκρες ἔκοβκεν, ἡ μέσ' ἐκαταλυέτουν, 'ς τὸ γύρισμα τ' ἀππάρου του ἐγλύτωσεν τοῦ ἕνας.
- 165 Τζ' ἐτζεῖνος πὸ τοῦ γλύτωσεν εἶπεν πὼς ἔν' ἀρφός του.²¹ Σερκιές θερκιές ἐπκιάσασιν 'ς τὸν τζύρην τοὺς τζαί πᾶσιν. – «'Ἐλα, ἔλα, τζυρούλλη μου, 'έ το²² πὸ σοῦ τὸν φέρνω». Πὸ τοῦ ἀκούει ὁ 'Αρεστής ἀψώθην²³ τζ' ἐθυμώθην,

1) σηκωθήτε. 2) μὴν πῆτε. 3) ἐξαίφνης. 4) νά εἶχε κοπῆ. 5) μαῦρον ἵππον. 6) παλαιὰ ὀποδήματα. 7) σκίζει. 8) δυνατὴ ράβδος. 9) ἐγώ. 10) πῆγαινε. 11) τὸν σόλον. 12) ὀργώνω. 13) ἰδέ τον. 14) περιεκόκλωσαν. 15) παρατηρεῖ. 16) ἰδῶ. 17) ράπισμα. 18) ἀδελφός του. 19) ἰδέ τον. 20) ἐξωργίσθη.

- μιάν πασπαλιάν¹ τοῦ ἔδωσεν, κόβκει τὴν τζεφαλήν του
 170 τζαί πκιάνει τζαί τὸν τζύρην του, τὸν τζύρην τοῦ τζυροῦ του.
 Οὔλλην τὴν στράταν πκιάννουσιν, 'ς τὸν τόπον τους νά πάσιν.
 Ποῦ τὸ θωρεῖ ὁ 'Αζγουρης ἀκόμα κροφοᾶται,²
 μήπως τζαί δὲν ἔν' γαῖμαν του, μήπως τζ' ἔν' ἔν' παῖν του.³
 'Αννοίει τὲς ἀγκάλες του τζαί τὸ Θεὸ δοξάζει.
 175 - «Θεέ, τζ' ἂν εἶμαι πλάσμα σου, Χριστέ τζαί 'πόκουσέ μου,
 ἕναν φουσατον 'νέφανεν' τῶν ἑκατὸν θιλιάδων,
 νά 'δῶ, ἂν εἶναι γαῖμαν μου, νά 'δῶ, ἂν ἔν' παῖν μου».
 Θέλεις τζεῖνος ἅγιός ἦτουν, Θεὸς ἐπόκουσέν του.
 'Ἐναν φουσατον 'νέφανε τῶν ἑκατὸν θιλιάδων.
 180 'Όσον τζαί περικλείσαν τους τζαί βάλαν τους 'ς τὴν μέσην
 ππηῖ τζαί καβαλλίτζεψεν σάν νέφος ἀνθρωμένον,
 περούνιν δὲν ἐγύρεψεν σάν ἦτο μαθημένος.
 Σκιεῖ τὸ μανικάτζιν του, ππέφτει ἀρκὸν ραβτάτζιν,⁵
 ἔννια καντάρκα σίερον, ξύλον ὅσον ἐκράτειε.
 185 Τὲς ἄκρες ἄκρες ἔκοβκεν, ἡ μέσ' ἐκαταλυέτουν,
 'ς τὸ γύρισμαν τ' ἀππάρου του ἐγλύτωσεν του ἕνας.
 Τζ' ἐτζεῖνος ποῦ τοῦ γλύτωσεν εἶπεν πῶς ἦτον θκειός του.
 - «'Αλλάρκ' ἀλλάρκα,⁶ θκειούλλη μου, γιατί κακαδικῶ⁷ σε,
 τὸ θέρι μου πυροβολεῖ τζαί τὸ σπαθί μου κόβκει
 190 τζ' ἡ γέρημη κουτάλα⁸ μου δὲν ἠῦρεν νά χορτάση».
 Τζαί πολοᾶτ' ὁ θκειούλλης του τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Τὸ θέρι σ' ἂν πυροβολῆ τζαί τὸ σπαθί σ' ἂν κόβκη,
 τζ' ἡ γέρημη κουτάλα σοῦν⁹ δὲν ἠῦρεν νά χορτάση,
 ἔθει σιτάρκα περισσά, ἄς κόψη νά χορτάση».
 195 Τζεῖνος κατὰ τὴν πίστιν του πάλε ξαναλαλεῖ του.
 - «'Αλλάρκ' ἀλλάρκα, θκειούλλη μου, γιατί κακαδικῶ σε,
 τὸ θέρι μου πυροβολεῖ τζαί τὸ σπαθί μου κόβκει,
 τζ' ἡ γέρημη κουτάλα μου δὲν ἠῦρεν νά χορτάση».
 Τζαί πολοᾶτ' ὁ θκειούλλης του τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 200 Τὸ θέρι σ' ἂν πυροβολῆ τζαί τὸ σπαθί σ' ἂν κόβκη,
 τζ' ἡ γέρημη κουτάλα σοῦν δὲν ἠῦρεν νά χορτάση,
 ἔθει σπουρτέλλα¹⁰ περισσά, τζ' ἄς κόψη νά χορτάση».
 Τζαί μιάν σπαθκιάν τοῦ ἔδωκεν, κόβκει τὴν τζεφαλήν του.
 Ποῦ τὸ θωρεῖ ὁ τζύρης του, ἐγλυκοφίλησέν το.
 205 Σερκιές, θερκιές ἐπκιάσασιν 'ς τὸ σπίτιν τους ἐπήαν.

*Κύριος (Ἔνω Λεύκαρα).—Λ. Α. ἀρ. 1109,
 σ. 127 - 134 (Hedw. Lüdtke, 1936).*

1) ράπισμα. 2) κατέχεται ὑπὸ φόβου. 3) δὲν εἶναι παιδί του. 4) ἐνεφανίσθη. 5) δυνατὴ ράβδος. 6) μακρὰν (λ. ἰτ. alla larga). 7) κακοποιῶ. 8) ἡ ὠμοπλάτη. 'Ἐνταῦθα μὲ τὴν σημ.: γέρι. 9) σοῦ ἂν. 10) ἀσφοδύλους.

Γ'. ΤΟΥ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

Ὁ ἄθλος τὸν ὁποῖον ἐπιτελεῖ ὁ Θεοφύλακτος, ἦρως τοῦ τραγουδιοῦ, εἶναι ἐκ τῶν συνήθων εἰς τὴν ζωὴν τῶν Ἀκριτῶν, οἵτινες ἀνελάμβανον συχνὰς ἐπιδρομὰς ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους.

Τὸν Θεοφύλακτον τοῦτον ταυτίζει ὁ Η. Grégoire¹ πρὸς ἱστορικὸν πρόσωπον, τὸν Θεοφύλακτον Ἀβάστακτον, ἀξιωματικὸν τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ Α', ὅστις ἠνδραγάθησεν εἰς ἐκστρατεῖαν του κατὰ τῶν Σαρακηνῶν καὶ τῶν Παυλικιανῶν τῆς Τεφρικής. Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς ἀνταμοιβὴν παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν κτῆμα εἰς Λακάπην πλησίον τῆς Μελιτηνῆς, τούτου δὲ υἱὸς ἦτο ὁ Ρωμανὸς Α' ὁ Λακαπηνός, βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ ἔτους 920 - 944.

Γ. Κ. Σ.

- Ὁ βασιλέας Ἀλέξανδρος Ἀλεξανδροπολίτης,
 ἔκαμεν μίαν γιορτὴν μικρὴν καὶ μίαν γιορτὴν μεάλην·
 ἔκαμεν μίαν τ' αἰ Γιωρκοῦ καὶ μίαν τ' αἰ Μάμα·
 ἐκάλεσεν τοὺς ἄρκοντες, κι οὐλον τ' ἄρκοντολόϊν,
 5 ἐκάλεσε καὶ τοὺς φτωχοὺς κι οὐλον τὸ φτωχολόϊν.
 Τραπέζιν ἔν' πού ἔβαλε κ' ἐκάτσασι νὰ φάσιν
 κι ἀπολοᾶτ' ὁ βασιλέας τοῦτο τὸν λόον λέει.
 - «Ποῖος πάει πέρα 'ς τὸ Περὸν² 'ς τὸ μέγα σουλτανίκιν,³
 νὰ πάρη τοῦτο τὸ χαρτίν, νὰ φέρη ἀντιχάρτιν,
 10 νὰ κάμη δίκαιον πόλεμον νὰ βκαγουδῆ⁴ 'ς τὸν κόσμον». 101
 Κ' ἐκεῖ χαμαὶ Θεοφύλακτος ἀρκώθη⁵ κ' ἐθυμώθη,
 κλωτσιάν τῆς τάβλας ἔδωκεν 'ς τὰ πόδια του εὐρέθη.
 - «Οὐλα γιὰ μένα τὰ λαλεῖς, οὐλα γιὰ 'μέ τὰ λέεις·
 καὶ φέρτε μου τὸν μαῦρον μου τὸν πετροκαταλύτην,
 15 πού καταλυεῖ τὰ σίερα καὶ πίννει τὸν Ἀφρίτην·
 ὅπου πατᾶ τὰ μάρμαρα καὶ κορνιαχτοὺς ἐν⁶ βκάλλει·
 καὶ φέρτε τὸ σπαθάκιν μου τὸ 'περευλοημένον,
 ὄθες νὰ μπῆ 'ς τὸν πόλεμον βκαίννει μακελλωμένον.⁷
 Φέρτε μου τὸ κοντάριν μου πού 'ν' αἶς Γιώρκης πάνω.
 20 Φέρτε μου τὸ ματσούκιν μου πού 'ν' αἶς Μάμας πάνω.
 Ππηᾶ κ' ἐκααλλίκεψεν τὸν πέρκαλλον τὸν μαῦρον·
 κι ὥστε νὰ πῆ «ἔχετε γειάν», ἐπῆε θίλια μίλια,
 κι ὥστε νὰ ποῦσι «'ς τὸ καλόν» ἐπῆεν ἄλλα θίλια.
 Φτερνιστηρκά τοῦ μαύρου του καὶ μπαίνει 'ς τὸ φουσᾶτον·⁸
 25 τὲς νάκρες νάκρες ἐπίαννε κ' οἱ μέσες καταλυοῦνταν·

1) Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York N. Y., (1942), σ. 212 - 213.

2) Τὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας Πέρρης, σήμερον Πιρροῦν, πλησίον τῆς Λακάπης παρὰ τὴν Μελιτηνὴν τῆς Μ. Ἀσίας· βλ. Η. Grégoire, ἔνθ' ἀν., σ. 213. 3) σουλτανάτον. 4) νὰ ἀκουσθῆ. 5) ἐξηγριώθη. 6) δέν. 7) αἱματωμένον ἐκ σφαγῆς. 8) φουσᾶτον = στρατόπεδον.

- τές μέσες μέσες ἐπίαννε κ' οἱ νάκρες ἐλιαῖναν.
 Παλιώννει¹ τρία μερόνυχτα, παλιώννει τρεῖς ἡμέρες,
 ὁ μαῦρος του 'ποστάθηκε κ' ἐκεῖνος ἐβαρύθη.
 Φτερνιστηρκά τοῦ μαύρου του βκαίννει ποῦ τὸ φουσατον
 30 καὶ βρίσκει πέτρα ριζιμιὰ καὶ γύρνει καὶ πεζεύκει.
 Γροθιὰν τῆς πέτρας ἔδωκε κι ἀννοῖξαν πέντε βρύσες,
 κ' ἐπίασε μὲ τὴν δράκαν² του κ' ἐπότισε τὸν μαῦρον,
 καὶ μπῆει τὸ κοντάριν του, κάμνει ὀσκιὸν³ καὶ πέφτει,
 ἀννοῖει τές ἀγκάλες του καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει.
 35 - «Θεέ, κι ἂν εἶμαι πλάσμα σου, Χριστέ, κ' ἐπάκουσέ μου·
 νὰ 'δωσῃ νὰ 'διανέφανεν ἀρφός⁴ μου 'Αλιάντρης».⁵
 Πάντες ὁ νιός⁶ αἰὸς ἦτουν, Χριστὸς τζ' ἐπάκουσέν του.⁷
 "Ἐδωσῃ κ' ἐδιανέφανεν⁸ ἀρφός του 'Αλιάντρης.
 'Απὸ μακριὰ φωνάζει του, ἀπὸ κοντὰ λαλεῖ του.
 40 - «'Ἐγλέπ' ἐγλέπ', ἀρφούλλη μου, ἀρφούλλη μ' 'Αλιάντρη·
 'ς τὸ γύρισμα τοῦ μαύρου σου, 'ς τὸ κλῶσμα τοῦ σπαθιοῦ σου
 ἔχει μωρὰ Σαρακηνά, γέροντες ἀρκουδιῶντες⁹
 καὶ στήνουν τὰ βροχόλουρα¹⁰ καὶ γλέπου μὲν¹¹ σὲ πιάσουν».
 Φτερνιστηρκά τοῦ μαύρου του καὶ μπαίννει 'ς τὸ φουσατον
 45 τές νάκρες νάκρες . . . ('Ἐπαναλαμβάνονται οἱ στίχοι 25 - 40).
 'ς τὸ γύρισμα τοῦ μαύρου του 'ς τὸ κλῶσμα τοῦ σπαθιοῦ του,
 εἶχε μωρὰ Σαρακηνά, γέροντες ἀρκουδιῶντες,⁹
 κ' ἔστησαν τὰ βροχόλουρα τὸν 'Αλιάντρη πιάννου.
 "Ἐρραψαν τὰ 'μματάκια του τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδιν,
 50 ἐδήσασι τὰ χέρκα του τρεῖς δίπλες 'ς τ' ἀλυσίδιν,
 ἔβαλαν καὶ 'ς τὴν ράχην του ἐννέα μοδιῶν¹² μολύβιν.
 Καὶ 'κεῖ χαμαὶ Θεοφύλακτος ἀρκώθη κ' ἐθυμώθη,
 ππηᾶ κ' ἐκααλλίκεψεν τὸν πέρκαλλον τὸν μαῦρον.
 Φτερνιστηρκά τοῦ μαύρου του μπαίννει μέσ' 'ς τὸ φουσατον,
 55 παλιώννει τρία μερόνυχτα, παλιώννει τρεῖς ἡμέρες·
 τές τρεῖς ἡμέρες ἔκοβκεν οὔλον μοῦττες¹³ καὶ γλώσσεσ,

1) παλαίει. 2) μὲ τὴν χούφτα. 3) σκιάν. 4) νὰ ἐνεφανίζετο ὁ ἀδελφός. 5) εἰς τὸ
 'Ακριτικὸν ἔπος ἀπαντᾷ ὡς ἤρωσ μεταξὺ τῶν 'Απελατῶν ὁ Λεάνδρος καὶ Λιάνδρος (Παραλλ.:
 'Ἐσκ., στ. 1500, 1600. "Ἀνδρου - 'Αθηνῶν, στ. 3551 κ. ἀ. Κροκτοφ. τ' στ. 549, 620, κ. ἀ.).
 Τοῦ ὀνόματος τοῦτου ἄλλος τύπος εἶναι τὸ 'Αλιάντρης τοῦ ἄσματος. Βλ. καὶ Γ. Κ. Κουρ-
 μουλῆν ἐν 'Ἐπιστ. 'Ἐπετ. τῆς Φίλοσ. Σχολ. Π.Α., ἔτ. 1954 - 55, σ. 219 σημ. 1. 6) καθὼς
 ὁ νιός. ἔκδ. Σακελλ.: αἰὸς διώρθ.: ὁ νιός ὡς ἡ διώρθ. ὅπὸ Κυρ. Χατζηγιωάννου, Κυπρ. Χρον.
 ἔτ. ΙΑ' (1935), σ. 60. 7) εἰτήκουσεν αὐτοῦ. 8) ἐνεφανίσθη. 9) ποῦ θαδίζουσι ἔρποντες.
 10) τὰ βρόχια. 11) πρόσεχε μὴ. 12) μόδι=ξέ κοιλὰ (βλ. 'Αθ. Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακά,
 1891, σ. 663). Τὸ κοιλὸν ἰσοδυναμεῖ κατὰ μέτρον ὄρον πρὸς 20 ὀκάδας (βλ. Α. Πετρόπουλον,
 ἐν 'Ἐπετηρ. Λαογρ. 'Αρχ., τόμ. 7 (1952), σ. 62. 13) μύτες.

- οί μοῦττες ἔν' τοὺς δράκοντες, οἱ γλώσσης ἔν' τοὺς λεόντες·
 'ς τὸ γύρισμα τ' ἀππάρου¹ του, 'ς τὸ κλῶσμα² τοῦ σπαθιοῦ του,
 εἶχε μωρὰ Σαρακηνά, γέροντες ἀρκουδιῶντες³
- 60 κ' ἔστησαν τὰ βροχόλουρα Θεοφύλακτον τὸν πιάνουν.
 Ἔρραψαν τὰ ἴμματάκια του τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδιν·
 ἐδήσασαι τὰ χέρκα του τρεῖς δίπλες 'ς τ' ἀλυσίδιν,
 ἔβαλαν καὶ 'ς τὴ ράχην του ἐννέα μοδιῶν μολύβιν.
 - «Σοῦ εἶσαι ὁ Θεοφύλακτος ὁ γιὸς τοῦ Μαστραγκύλα,⁴
- 65 ποῦ σκότῳσες τὸν κύρην του κ' ἐπήρες τὸν λαόν του,
 χίλια χωρκά⁵ τοῦ ἔξηλειψες καὶ δεκαπέντε χῶρες;»
 - «Ἐγιῶ εἶμαι ὁ Θεοφύλακτος ὁ γιὸς τοῦ Μαστραγκύλα,
 ποῦ σκότῳσα τὸν κύρην του κ' ἐπήρα τὸν λαόν του,
 χίλια χωρκά τοῦ ἔξηλειψα καὶ δεκαπέντε χῶρες».
- 70 Ἐκρόννοιξε⁶ τὰ ἴμμάττια του κ' ἐκόπη τὸ ραφίδιν·
 ἔσφιξεν τὰς ἀγκῶνες του κ' ἐκόπη τ' ἀλυσίδιν·
 ἔγειρε καὶ τὴν ράχην του κ' ἔππεσε τὸ μολύβιν·
 ἀπέσπασεν τ' ἀέρφι του ποῦ ἔτον φυλακωμένον·
 παλιῶννει τρία μερόνυχτα, παλλιῶννει τρεῖς ἡμέρες·
- 75 κ' ἐκεῖ χαμαὶ ἔδωκε χαρτίν κ' ἐπήρεν ἀντιχάρτιν,
 ἔκαμε δίκαιον πόλεμον κ' ἔβκαγούδει⁷ 'ς τὸν κόσμον.

⁴ Ἀθαν. Ἀ. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά,
 τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1891, σ. 12 - 14.

Δ'. ΤΟΥ ΠΟΡΦΥΡΗ

Ὁ ἥρωες τοῦ ἄσματος Πορφύρης καὶ Πόρφυρας εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Πόντου τῆς Μ. Ἀσίας, Προσφύρης, Μπροσφύρης (Κρήτη), Πρόσφυρος (Κρήτη, Δωδεκάνησος), Προσφύρκας, Ποσσύρκας (Κύπρος) ἀλλὰ καὶ Κωσταντᾶς, Κωνσταντῖνος καὶ Κωσταντάκης εἰς ἄλλας παραλλαγὰς, αὐξηθεὶς εἰς θαυμαστὴν σωματικὴν ρώμην ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του, ἐπ' ἀναστατεῖ κατὰ τοῦ βασιλέως. Οὗτος ἐπιτυγχάνει νὰ συλλάβῃ τὸν ἀντάρτην, κατ' ἄλλας μὲν παραλλαγὰς κοιμῶμενον, κατ' ἄλλας δὲ μετημφισμένον εἰς αἰγοβοσκόν· ὁ αἰχμάλωτος ἥρωες ὁμοῦς ἐν μιᾷ στιγμῇ θραύει τὰ δεσμά του καὶ ἐξολοθρεύει τοὺς διώκτας του.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ὑπεστηρίχθη⁸ ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, ὅστις ἐπανεστάτησε τῷ 913 κατὰ τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος Κωνσταντῖνου Η' τοῦ Πορφυρογεννήτου πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον, ἀλλ' ἀπέτυχεν εἰς τὸ ἐγχείρημά του τοῦτο.

1) ἵππου. 2) γύρισμα, στροφὴν. 3) ποῦ βαδίζουσι ἔρποντες. 4) Τὸ ὄνομα Ἀγκύλας ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος (παραλλ. Ἄνδρ. - Ἀθηνῶν, σ. 3080 ἐξ.) ὅπου ὁ ἥρωες Ἀγκύλας, ὡς ἀπελάτης, ἐναντιοῦται πρὸς τὸν Διγενή. Βλ. καὶ *H. Grégoire* ἐν *Byzantion* 13 (1938), σ. 251. 5) χωριά. 6) ἠμιάνοιξε. 7) ἔγινε ἑκαουστός.

8) Βλ. *H. Grégoire*, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. New York N. Y. (1942), σ. 25 - 28.

Οί αναφερόμενοι εις τὸ ἄσμα ἦρωες: ὁ Γιάννης Φωκᾶς ἢ Βάρνας Φωκᾶς (τὸ ὄρθον Βάρδας Φωκᾶς), ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Βαρυτράχηλος ἢ Παρατράχηλος καὶ Μαυροτράχηλας, εἶναι ἐκ τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας τῶν Φωκᾶδων, τοῦ 2ου ἡμίσεος τοῦ δεκάτου αἰῶνος, προσετέθησαν δὲ μεταγενεστέρως εἰς τὸ τραγούδι τοῦτο τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα.¹

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Μιά καλογρά κοιλιοπονᾶ νά κάμη γιὸ Μπροσφύρη.
 Τὴν ταχινήν² ἐγέννησε κι ἀργά³ τὸν ἐβαφτίσα
 καὶ τ' ἀποξημερώματα ζητᾶ ψωμί νά φάη·
 κ' ἦφαι ἐννιά φουρνιές ψωμιά, ὥστο νά γεῖρη ἡ μέρα·⁴
 5 σακκί κουκκιά 'κουκκάλισεν⁵ ὥστο νά ξημερώση.
 Κι ἀπῆτις ἐξημέρωσεν, ἐβγήκεν καὶ καυκᾶται,
 ἐβγήκε κ' ἐκαυκήστηκε πῶς ἄντρες δὲ φοβᾶται,
 μούδε τὸ Γιάννη τὸ Φουκᾶ, μούδε τὸ Νικηφόρο,
 μούδε τὸν Παρατράχηλο, ποὺ τρέμει ἡ γῆς κι ὁ κόσμος.
 10 Κι ὁ βασιλιάς, ὡς τὸ 'κουσε, πολλὰ τοῦ 'βαροφάνη,
 ἐννιά χιλιάδες ἤβγαλε νά πιάσουν τὸν Μπροσφύρη.
 - «Μωρὲ βοσκέ, γιδοβοσκέ, δεῖξε μας τὸν Μπροσφύρη».
 - «Μαζώξετε⁶ τὰ γίδια μου, κ' ἐγὼ σᾶς τότε δείχνω
 μαζώξετε καὶ τὰ σφαχτὰ κ' ἐγὼ σᾶς τότε βρίσκω».
 15 Τρεῖς μέρες τὰ 'μαζώνανε καὶ μαζωμὸ δὲν εἶχαν.
 Σύρνει ὁ Μπροσφύρης μιὰ σφυρὰ κι ἀνεμαζώνουντ'⁷ ὄλα.
 - «'Εγὼ 'μαι κι ὁ γιδοβοσκός, ἐγὼ 'μαι κι ὁ Μπροσφύρης!»
 Καὶ δένουνε τὰ πόδια ντου μ' ἐννιά λογιῶ ἀλυσίδες,
 καὶ δένουνε τὰ χέρια ντου μ' ἐννιά λογιῶ καννάβια,⁸
 20 καὶ ράφτουνε τ' ἀχείλια ντου μ' ἐννιά λογιῶ τεχρίλια,⁹
 καὶ ράφτουνε τὰ μάθια ντου μ' ἐννιά λογιῶ μπρισίμια.¹⁰
 - «Σ' ὄλα τὰ κάστρα ἀμέτε¹¹ με, σ' ὄλα γυρίσετέ με,
 'ς τὸ κάστρο, τὸ παλιόκαστρο, μόνο νά μὴ μὲ πᾶτε,
 γιὰτ' ἔχω μάννα κι ἀδερφή καὶ θεὸ νά μὲ λυπᾶται».
 25 Γιὰ ἕναν του πεισματικό, ἐκεῖα τὸν πρωτοπᾶνε.
 - «Δὲ σ' τὸ 'πα 'γὼ, Μπροσφύρη μου, νά μὴν πολυκαυκᾶσαι,

1) Βλ. *N. Adonts et H. Grégoire, Nicéphore au col roide. Byzantion* 8 (1933), σ. 203 - 212. *R. Goossens in Byzantion* 9 (1934), σ. 414. *H. Grégoire, 'Ο Διγενῆς 'Ακρίτας*, (1942), σ. 29 - 83. *Ὁ Πέτρος Καλονάρος (Βασίλειος Διγενῆς 'Ακρίτας, τόμ. Β' (1941), σ. 217 σημ. ζ')* πιστεύει ὅτι ὁ ὑπὸ τὸ ὄνομα Προσφύρης ἦρωες τοῦ ἄσματος εἶναι ὁ Διγενῆς.

2) τὴν πρωίαν. 3) τὸ ἐσπέρας. 4) ἕως ὅτου κλίνη ὁ ἥλιος πρὸς τὴν δύσιν, ἕως τὸ ἀπόγευμα. 5) ἔφαγε. 6) μαζέψετε, συγκεντρώσετε. 7) μαζεύονται, συγκεντρώνονται. 8) σχοινία ἐκ καννάβου. 9) μεταξωτὰ σειράδια, κορδόνια (λ. τ. *tahril*): ἐπιρράπτονται εἰς τὰ γελῆκια τῶν βραχοφόρων. 10) κλωστοὶ ἐκ μετάξης (λ. τ. *ibrisim*). 11) ἄγετε, ὀδηγήσατε,

γιατί 'ναι κι ἄντρες πλιὰ καλοί, πρέπει νά τσοί φοβᾶσαι». Καί παίρνουν τον καί πᾶν' τονε κάτω 'ς τσοί κάτω κάμπους. Κουνεῖ τὰ ποδαράκια ντου καί κόβγει τσ' ἄλυσίδες,
 30 σαλεύγει¹ τὰ χεράκια ντου καί κόβγει τὰ καννάβια, σαλεύγει καί τ' ἀχειλία ντου καί κόβγει τὰ τεχρίλια, σαλεύγει τὰ ματάκια ντου καί κόβγει τὰ μπρισίμια. Στὸ ἔμπα² χίλιους ἤκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες, καί στὸ δεξὸ ντου γύρισμα μουδ' εὔρε, μουδ' ἐφήκε,
 35 μόνο τὸν Παρατράχηλο σὲ μιὰ βουρλιά 'ποκάτω, καί παίζει του μιὰν παπουτσά καί πᾶν' τ' αὐθιά ντου κάτω.

Κρήτη (*Ἔξω Ποτάμοι*). - Ἐπετ. Ἐτ. Κρητ. Σπουδ. 3 (1940) σ. 406 - 407 (Μαρία Λιουδάκη).

B'.

Καλογριά ν ἠγέννησε τσ' ἤκαμε γιὸ Προσφύρη. Παραστσευγή 'γεννήθηκε, Σαββάτο ν ἐβαφτίστη, τὴν Τσεργατσὴ ν ἐζήτησε κουτσά νά κοκκαλίση.³
 5 Στὶς πέντε πιάνει τὸ σπαθί, στὶς ἔξε τὸ κοντάρι καί στὶς ἑφτά καί στὶς ὀχτώ καυτήστη παλληκάρι. Ὁ βασιλές, σᾶν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαροφάνη. Στέλνει τὸ Μαυροτράχηλα νά πά' νά τότε φέρη.
 - «Δὲν πά', ἀφέντη Βασιλέ μ', ἐγὼ γιατί δουλειῶ⁴ τον. Δώσε μου χίλιους ἀπὸ 'μπρὸς τσαί δυὸ χιλιάδες πίσω
 10 τσαί δυὸ χιλιάδες πλάι μου νά πά' νά τότε φέρω». Στὸ δρόμο ποὺ πηαίνανε τὸ Θιὸ περικαλοῦσαν.
 - «Θέ μου, νά τότε βρίσκαμε στὴν κλίνη νά τσοιμᾶται». Ἦδωτσ' ὁ Θιὸς τσ' ἠ μοῖρα τως στὴν κλίνη του τσοιμοῦντα. Τοῦ ράβγουνε τὰ μάτια του μ' ἐννιά διπλῶ μετᾶξι,
 15 τοῦ δένου τσαί τὰ χέρια του μὲ μιὰ βαρειά ἄλυσίδα.
 - «Σ' οὔλα τὰ κάστρα ἀμῆτε με,⁵ σ' οὔλα γυρίσετέ με, 'ς τῆς ἀμουρούζας μου⁶ κοντὰ δὲ θέλω νά μὲ πᾶτε». Τσ' ἔτσεινοι γιὰ τὸ πείσμα του πρῶτ' ἀπὸ τσεῖ τὸν πᾶνε. Τσ' ἠ ἀγαπῶ του μπρόβαλεν ἀπὸ τὸ πανεθύρι.
 20 - «Δὲν εἶσαι σὺ ποὺ μοῦ 'λεγεσ, πὼς δὲ δουλειᾶς⁷ κανένα, οὔτε τὸν Μαυροτράχηλα ποὺ τρέμ' ἠ γῆ τσ' ὁ κόσμος τσαί τώρα σὲ γελάσανε σᾶν τὸ μωρὸ παιδάτσι, ὅπου τοῦ λέ' ἠ μάννα του, σῶπα καὶ νά⁸ βυζᾶτσι».

1) κινεῖ. 2) κατὰ τὴν εἰσόρμησιν. 3) κουκιά νά φάγη. 4) δειλιῶ, φοβοῦμαι. 5) πηγαινέτέ με. 6) ἀγαπητικῆς μου (λ. ἰτ. amorosa). 7) δὲν δειλιᾶς, δὲν φοβᾶσαι. 8) νά, πάρε.

- Ἔσεισε τὰ ματάτσα του καὶ κόβει τὰ μετάξια·
 25 ἔσεισε τσαὶ τὰ χέρια του τσαὶ σπῆ τις ἀλυσίδες.
 Στὸ ἔμπα κόβγει χίλιοι δυό, στὸ ἔβγα δυό χιλιάδες
 καὶ στὸ στερνό του γύρισμα δὲν ἤυρε πιά νὰ κόψη,
 μόνο τὸ Μαυροτράχηλα κουσαύτη, κουσομύτη.
 - «Ἄμε νὰ πῆς τοῦ βασιλέ νὰ στείλῃ τσ' ἄλλοι τόσοι,
 30 τσ' ἂν ἴσως τοῦ βαριοφανῆ, ἄς ἔρθῃ κι ἀπατός του».

Εὐαγγ. Μορογυιοῦ, Τὰ Μυκονιάτικα.

Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου, 1927, σ. 40-41.

Γ.

- Νὰ σάν τὴν μάνναν ποὺ γεννᾷ τὰ τράντα χρόνια μίαν¹
 κ' εὐτάει υἷὸν Τραντέλλενον² καὶ νύφεν γαλαφόρον,³
 κανεὶς υἷὸν 'κ'⁴ ἐγέννεσεν, κανεὶς υἷὸν 'κ' ἐποῖκεν⁵
 καλόγρῳ υἷὸν ἐγέννεσεν ἀπάνου 'ς τὸ Πορφύριν.⁶
 5 - «Ἄτόναν⁷ πῶς θὰ λέγουμε, ἀτόν⁸ πῶς θὰ καλοῦμε ;»
 - «Ἄτόν Πορφύρην πέτε ἀτόν, ἀτόν Πορφύρ' καλέστεν».
 Μονοήμερος ἔτονε κ' ἔφαγεν παξιμάτιν·
 διήμερος ἐγέντουμε, ἔφαγ' ἕναν φουντάριν⁹
 πεντεήμερος ἐγέντουμε, ἔφαγεν τὴν φουρνέαν,
 10 τριανταήμερος ἐγέντουμε, ἐξέβεν κ' ἐκαυκέθεν¹⁰
 - «Ἐγὼ κόρην ἐγάπεσα καὶ ἔν' τοῦ βασιλέα!»
 - «Ναί, Πόρφυρα, ναί, Πόρφυρα, βαρέα¹¹ μὴ καυκάσαι·
 ὁ βασιλιάς γεράκια¹² 'χει, στείλλει καὶ κυνηγᾷ σε».
 - «Οὐδέ τὸν Βάρναν φοβοῦμαι, οὐδέ τὸν Νικεφόρον,
 15 οὐδέ τὸν Βαρυτράχηλον, ντὸ¹³ τὸ σπαθὶν κόφτ' ἔμπρου καὶ ὀπίσω».
 Μαθάνει ἀτό¹⁴ ὁ βασιλιάς ὁ πολυχρονεμένον.
 - «Ἀπόθεν ἔν' ὁ Πόρφυρας, ἐμέν ποὺ 'κί¹⁵ φοβᾶται ;
 Ἐχω ἀπάν' ἀτ'¹⁶ πόλεμον, ἔχω ἀπάν' ἀτ' στρατεῖαν».
 Ἐρμάτωσεν τοὺς στρατηγούς καὶ ὄλον τὸ φουσατον.
 20 Ἀχπάθκεται ν¹⁷ ὁ στρατηγὸν καὶ πάγει 'ς τὸ σεφέριν.¹⁸
 Ἄσὴν μέσην ἔν' ὁ σερασκέρς,¹⁹ 'ς σ' ἄκρας ἔν' τ' ἀσκέριν,²⁰
 σείτ'²¹ ἔπαιγ' νεν, ²² σείτ' ἐκλαιγεν, σείτ' χαμελά 'τραγῶδ' νεν.
 - «Θέ μ', νὰ πᾶμε νὰ βρίσκουμε τὸν Πόρφυραν 'ς σὸν ὕπνον,
 νὰ 'ν' τὸ σπαθὶν ἀτ' 'ς σὸ θεκάρ'²³, τ' ἄλογον ἀτ' 'ς σὸν κάμπον,
 25 νὰ δένω, νὰ ξεδέν' ἀτόν, νὰ διπλοσιδεράζω,

1) μίαν φορᾶν. 2) καὶ κάμνει υἷὸν τριακοντάκις Ἑλληνα, γενναῖον. 3) γαλακτοφόρον, ἔχουσαν πολὺ γάλα. 4) οὐχί, δὲν. 5) δὲν ἔκαμε. 6) χωρὶον πλησίον τῆς Λιβερᾶς, ἐπαρχ. Ρο-δοπόλεως τοῦ Πόντου. 7) αὐτόν. 8) αὐτόν. 9) ἰλόκληρον ψωμί. 10) ἐβγήκε καὶ ἐκαυγήθη. 11) πολὺ. 12) κυνηγετικὸς ἰέρακας. 13) τοῦ ὁποῖου. 14) μαθάνει αὐτό. 15) δὲν. 16) αὐτοῦ. 17) ἐκκινεῖ. 18) ἐκστρατεῖαν. 19) σερασκέρης, ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ. 20) στρατός (λ. τ. asker). 21) ἐνῶ, καθ' ὃν χρόνον. 22) ἐπήγγαινε. 23) νὰ εἶναι τὸ σπαθὶ τοῦ εἰς τὴν θήκην.

- νά δένω καί τ' ὀμμάτῃ του μ' ἐννᾶ λοῖῶν μετάξιν.
 Καί ἄρ' ἐπ' ἐκεῖ νά ἐγνεφίζ' ἄσ' ἰσό² γλυκὺν τὸν ὕπνον.
 Ἄρ' ἰπέκ'σεν ἄτον³ ὁ δάββολον καί βρίεται ἴς σὸν ὕπνον!⁴
 δέν'ν ἄτον καί ξεδέν'ν ἄτον καί διπλοσιδεράζ'νε,
 30 καί δέν'νε καί τ' ὀμμάτι' ἄτου μ' ἐννᾶ λοῖῶν μετάξιν.
 Ἐγνεφισεν⁵ ὁ Πόρφυρας ἄσ' σὸν⁶ γλυκὺν τὸν ὕπνον.
 – Παρακαλῶ σε, σερασκέρ', Θεοῦ παρακαλίας.
 Ἐδλα τὰ κάστρα φέρε με δεμένον καί φλιγμένον,⁷
 καί ἴς σὴν Κωσταντινούπολιν λυτὸν καί χαρεμένον⁸
 35 ἐκεῖ κόραθον ἀγαπῶ, ἐλέπ'⁹ καί περγελᾶ με».ἰ
 Ἐδλα τὰ κάστρα φέρ'ν' ἄτον, τὰ δάκρυα τ' ἴκ' ἐκατῆβαν
 καί ἴς σὴν Κωσταντινούπολιν τὰ δάκρυα τ' ἐκατῆβαν¹⁰
 τὰ δάκρυα τ' ντ' ἐκατῆβανε, ἐσέψαν¹¹ τὸ μετάξιν.
 Βασιλοπούλα ἰλάλεσεν ἀπὸ ψηλὸν παλάτιν.
 40 – «ἴκ' εἶπα σε,¹² ναί κύρ Πόρφυρα, βαρέα μὴ καυκάσαι;
 ὁ βασιλᾶς γεράκια ἴχει, στείλλει καί κυνηγᾶ σε¹³
 καί σ' ἴπαιξες τὸν βασιλᾶν καί αὐτὸν τὸν σερασκέρην.
 Για σείξον¹⁴ τὰ ποδάρα σου, ἄς σείγουν τὰ λωρία¹⁵
 για σείξον καί τ' ὠμία σου, ἄς σείγουν τὰ ραχία¹⁶
 45 για λάϊξον¹⁷ τὰ χέρα σου, ἄς κόφκουν τ' ἄλυσίδα».ἰ
 Ἐσειξεν τὰ ποδάρα του, ἐσειγαν¹⁸ τὰ λωρία¹⁹
 ἴσειξεν τὰ ὠμία του, ἐσειγαν τὰ ραχία²⁰
 ἐλάϊξεν²¹ τὰ χέρα του, ἐκόπαν τ' ἄλυσίδα.
 Ἄσ' τ' ἄλυσιδοκόμματα ἴναν ἴς σὸ χέρ' ἐπαῖρεν.
 50 Ἰλίους ἀπ' ἴμπρου ἴσκότωσησεν καί μύριους ἀποῦ πίσω,
 ἐννᾶ κοφίνα φόρτωσεν ὠτία καί μυτία
 καί ἄλλα ἐννᾶ ἐφόρτωσεν καί χέρα καί κιφάλᾶ,
 καί στείλλει ἄτα τὸν βασιλιάν μεγάλον ἀρμαγάδιν.²²
 «Ἰγείας²³ καί χαιρετίσματα πέτε τὸν βασιλέαν,
 55 ἴρμάτωσεν καί ἴστειλεν σ' ἴμέν' ἀπάν' φουσατον²⁴
 θίχα²⁵ σπαθίν, θίχα κοντάρ' ἴγ' ἄτουνουῶς ἐντῶκα,²⁶
 ἄτῶρα ἴζῶστα τὸ σπαθίν, ἴς σὸν πόλεμον ἐξέβα.
 Ἄν ἴχης ἄσκέρ' ἀρμάτωσον ἴς σὸν πόλεμον καί στείλον».ἰ
 Ἐσυρεν τὸ σπαθίτιν ἄτ', ἴς σὸν πόλεμον ἐξέβεν . . . . .
 ἐπαῖρεν καί τὸ κόραθον . . . . .

Σάββα Ἰωαννίδου, Ἰστορία καί στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Ἐν Κων/πόλει 1870, σ. 288, ἀρ. 22.

1) Καί κατόπιν νά ἐξυπνήσῃ. 2) ἀπὸ τόν. 3) λοιπὸν ὀπήκουσεν αὐτόν. 4) εὑρίσκειται ἐν τῷ ὕπνῳ, καταλαμβάνεται κοιμώμενος. 5) ἐξύπνησεν. 6) ἀπὸ τόν. 7) θλιγμένον. 8) βλέπει. 9) τὰ δάκρυα ποδῶ ἴρρευσαν ἰσαπίσαν. 10) δὲν σοῦ εἶπα. ἴκδ. Σ. Ἰωανν. : Ὄκ εἶπα σε. 11) σείξω. 12) αἱ ράχεις τῶν βουνῶν. 13) τίναξε. 14) ἐσεισθησαν. 15) ἐτίναξε. 16) δῶρον (λ. τ. arman). 17) ὀγείας. 18) δίχως, χωρίς. 19) ἐκόπησα, προσέβαλα.

Ε'. ΤΟΥ ΥΙΟΥ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ

Ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὸ κατωτέρω ἄσμα εἶναι πιθανώτατα ὁ στρατηγὸς Ἀνδρόνικος Δούκας, ὅστις ἔδρασεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Σ' τοῦ Σοφοῦ (886 - 912) καὶ ἐδοξάσθη ἐκ τῆς νίκης του εἰς τὴν Κιλικίαν κατὰ τῶν Ἀράβων ὀλίγον πρὸ τοῦ 906. Ἀργότερον οὗτος, συκοφαντηθεὶς εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ κινδυνεύσας, κατέφυγε πρὸς σωτηρίαν του μαζί με τὸν υἱὸν του Κωνσταντῖνον εἰς τοὺς Ἀραβας. Ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἐπιστρέφει ἀργότερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τῷ 913 τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του συναυτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ὀργανώνει ἐπανάστασιν πρὸς κατάληψιν τοῦ θρόνου, ἣ ὁποία ὁμως κατεστάλη.

Τὰ γεγονότα ταῦτα, δηλαδή τῆς καταφυγῆς τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὸν γενναίου υἱοῦ του Κωνσταντῖνου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ τούτου, εἰς τοῦ ὁποίου ὁμως τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν κατόπιν τελικὴν διαμόρφωσιν ἐχρησιμοποιήθησαν στοιχεῖα καὶ ἐξ ἄλλων ἀκριτικῶν τραγουδιῶν καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ παλαιότερον τοῦ υἱοῦ Ἀρμούρη.¹

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Κουρσεύουν² οἱ Σαρακηνοί, κουρσεύουν οἱ Ἀραβίδες,³
 κουρσεύουν τὸν Ἀνδρόνικον καὶ παίρνουν τὴν καλὴν⁴ του,
 ἐγγάστρωμέν⁵ ἐννιά μηνῶν, τῆς ὥρας νὰ γεννήσῃ.
 Ἐπὶ τὴν φυλακὴν τὸ γέννησε, ἔς τὰ σίδερα τὸ θρέφει.
 5 Ἡ μάννα του τὸ τάγιζε ψιχούδια μετὰ τὸ γάλα,
 ἢ μίρισσα⁶ τὸ τάγιζε ψιχούδια μετὰ τὸ μέλι.
 ἢ μάννα του τοῦ ἔλεγε· «ἄ! υἱέ μου τ' Ἀνδρονίκου»
 ἢ μίρισσα τοῦ ἔλεγε· «ἄ! υἱέ μου τ' Ἀμιρά σου».
 Χρονιὸς⁷ ἐπιάσε τὸ σπαθὶ καὶ διέτης τὸ κοντάρι
 10 κι ὅταν ἐπάτησε τοὺς τρεῖς, κρατεῖται παλληκάρι
 ἐβγήκ' ἐδιαλαλήθηκε, κανένα δὲν φοβᾶται,
 μήτε τὸν Πέτρον τὸν Φωκᾶν, μήτε τὸν Νικηφόρον,
 μήτε τὸν Πετροτράχηλον, τὸν τρέμ' ἢ γῆ κι ὁ κόσμος,
 κι ἂν εἶναι δίκιος πόλεμος, μήτε τὸν Κωνσταντῖνον.
 15 Ἐτραύηξαν τὸν μαῦρον του, πηδᾶ, καβαλλικεύει
 φτερνιστηριάν⁸ τοῦ χάρισε, πάνω ἔς βουνὶ ἐβγαίνει
 κ' εὐρίσκει τοὺς Σαρακηνοὺς, δικίμι ἀπηδοῦσαν.⁹
 - «Δικίμιν ποὺ πηδᾶτε σεῖς, πηδοῦν το κ' οἱ γυναῖκες»

1) Βλ. *H. Grégoire, L'âge héroïque de Byzance. Mélanges offerts à M. Nicolas Iorga, Paris 1933, σ. 393.* Τοῦ αὐτοῦ, *Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, New York N. Y. (1942), σ. 23 κ. ε.*

2) κάμνουν ἐπιδρομὰς πρὸς διαρπαγὴν. 3) οἱ Ἀραβες. 4) τὴν σύζυγόν του. 5) ἢ σύζυγος τοῦ ἀμιρά ἢ τοῦ ἐμίρη. 6) εἰς ἡλικίαν ἐνὸς ἔτους. 7) κτύπημα διὰ τῶν πτερινῶν στήρων τοῦ ἵππου. 8) διηγωνίζοντο εἰς τὸ ἄλμα.

- ὄχι γυναῖκες ἄτροφες,¹ μόνον ἐγγαστρωμένες.
- 20 Οἱ μαῦροι σας εἶναι ἔννια, κ' ἕνας δικός μου δέκα·
δέστε κ' ἐξαγκωνιάστε με τρεῖς δίπλες τ' ἄλυσίδι,
ράψετε τ' ἄμματάκια μου τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδι,
βάρτε κ' εἰς τὲς μασχάλες μου τρικάνταρον² μολύβι,
καὶ βάρτε κ' εἰς τὰ πόδια μου δυὸ σιδερένιες κλάππες³,
- 25 διὰ νὰ ἰδῆτε πῶς πηδοῦν Ρωμαῖκα παλληκάρια».
Δένουν κ' ἐξαγκωνιάζουν τον τρεῖς δίπλες τ' ἄλυσίδι·
ράβουν καὶ τ' ἄμματάκια του τρεῖς δίπλες τὸ ραφίδι·
βάρτουν κ' εἰς τὲς μασχάλες του τρικάνταρον μολύβι,
καὶ βάρτουν⁴ κ' εἰς τὰ πόδια του δυὸ σιδερένιες κλάππες.
- 30 Ἄφου τοῦ τὰ ἐκάμασι Σαρακηνοί, λαλοῦν του.
– «Ἄ, βρέ μωρόν κι ἀνήλικον, ἔπαρ' τὴν λευτεριάν σου».
Κρανοίγει⁵ τ' ἄμματάκια του, ἔκοψεν τὸ ραφίδι·
τινάσσει τὰ χεράκια του κ' ἔκοψε τ' ἄλυσίδι,
ἔσεισε τὲς μασχάλες του κ' ἔπεσε τὸ μολύβι·
- 35 καὶ δυὸ πηδήματα⁶ ἔκαμε κ' ἐβγήκασιν οἱ κλάππες,
κι ἀπὸ τοὺς μαύρους τοὺς ἔννια εὐρέθη ἔς τὸν δικόν του.
Φτερνιστηριάν τοῦ χάρισε, ἔς τὸν κάμπον κατεβαίνει.
Ἡ μάνα του τοῦ ἔλεγεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
– «Υἱέ μου, ἂν πᾶς ἔς τὸν κύρη⁷ σου, στάσου νὰ σοῦ συντύχω.⁷
- 40 Ὅλες οἱ τέντες⁸ κόκκινες, καὶ τοῦ κυροῦ σου μαύρη·
κι ἂν δὲν σοῦ μόσουν⁹ τρεῖς φορές, μὴ γείρης νὰ πεζεύσης».
Καὶ σὰν τοῦ εἶπεν, ἔκαμεν, καὶ σὰν τοῦ παραγγέλλει.
Ὅλες οἱ τέντες κόκκινες καὶ τοῦ κυροῦ του μαύρη,
καὶ τρεῖς γύρους τὲς ἔδωκεν, καὶ πόρταν δὲν εὐρήκεν·
- 45 καὶ μ' ἕνα κλωτσον δυνατὸν ἔξω ἔταν¹⁰ κ' ἔσω βρέθη.
Ἄνδρόνικος ποῦ τὸν θωρεῖ, βγαίνει καὶ χαιρετᾷ τον·
νὰ κατεβῆ τὸν προσκαλεῖ¹¹, ρωτᾷ, ξαναρωτᾷ τον·
– «Ἄ, βρέ μωρόν κι ἀνήλικον, πόθεν ἔν' ἡ γενιά σου,
καὶ πόθεν ἔν' ἡ ρίζα σου καὶ τὰ γεννητικά¹² σου;»
- 50 – «Ἄν δὲν μοῦ μόσης τρεῖς φορές, δὲν γέρνω¹³ νὰ πεζεύσω».
– «Ἄν πιάσω τὸ σπαθάκι μου, καλὰ θέλω σοῦ μόσω».
– «Ἄν πιάσης τὸ σπαθάκι σου, ἔχω κ' ἐγὼ δικόν μου».
– «Ἄν πιάσω τὸ κοντάρι μου, καλὰ θέλω σοῦ μόσω».
– «Ἄν πιάσης τὸ κοντάρι σου, ἔχω κ' ἐγὼ δικό μου».

1) στέραι, ἄγονοι γυναῖκες. 2) βάρους τριῶν κανταριῶν, στατήρων· μεγάλου βάρους.
3) κλάππα = ἀντικείμενον πρὸς παρακάλυψιν τῆς κινήσεως. 4) βάλλουν, τοποθετοῦν. 5) μόλις
ἀνοίγει. 6) ἔκδ. Legr.: δι' ἄλ' ἐπὶ δ. 7) νὰ σοῦ μιλήσω. 8) σκηναί. 9) ὀρκισθοῦν. 10) ἔκδ.
Legr.: ἔξωθεν. 11) ἔκδ. Legr.: προσκαλεῖ. 12) ἔκδ. Legr.: γεννητικά. 13) ἔκδ. Legr.: γέρνω.

- 55 - «Μὰ τὸ σπαθὶ πού ζώνομαι καὶ πάγ' ὀμπρὸς καὶ πίσω,
εἰς τὴν καρδιάν μου νὰ μπηχθῆ, ἂν σὲ κακαδικήσω».¹
'Ακρόγειρεν κ' ἐπέζευσεν ἀπὸ τὸν μαῦρον κάτω
τότ' ἐκαταρωτῆσαν τον, πόθεν ἔν' ἡ γενιά του
καὶ πόθεν ἔν' ἡ ρίζα του καὶ τὰ γεννητικά² του.
- 60 Κι αὐτός³ ἀπολογήθηκεν πού τὴν ἀρχὴν καὶ λέγει:
- «Κουρσεύουν οἱ Σαρακηνοί, κουρσεύουν οἱ 'Αραβίδες
κουρσεύουν τὸν 'Ανδρόνικον καὶ παίρνουν τὴν καλὴν του...
(Ἐπαναλαμβάνεται: ὁμοίως τὸ τραγοῦδι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τοῦ στίχου 41).
'Ανδρόνικος πού τὸν θωρεῖ ἐλούσθη τῶν κλαμάτων,
σηκώνει τὰ χεράκια του καὶ τὸν Θεὸν δοξάζει.
- 65 - «Δοξάζω σε, γλυκὲ Θεέ, καὶ δεύτερον καὶ τρίτον,
ὁπού 'μουν μονοξίφτερος⁴ κ' ἕκαμα δυὸ ξιφτέρια».

Ém. Legrand, Recueil de chansons popul. grecques, Paris 1874, σ. 186 - 190.⁵

B'.

- Οἱ Τοῦρκ' ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλ', τὴν Ρωμανίαν,⁶
ἐπάτ'νανε⁷ τὰ⁸ ἐγκλησᾶς κ' ἐπαίρ'ναν τὰ εἰκόνας,
ἐπαίρνανε χρυσὰ σταυροὺς⁹ κι ἀργύρα μαστραπάδες¹⁰
ἐπῆραν καὶ τὴ μάννα μου, 'ς ἐμὲν ἔμποδος¹¹ ἔτον¹²
5 'ς τὰ σίδερα κοιλοπόνεν, 'ς τὴν φυλακὴν γεννᾶ με,
ἐπῆγεν καὶ ἐποίκε¹² με 'ς τ' Ἐμίρ Ἀλῆ μ' τὰ σκάλας,
κ' ἐκεῖ ἐμὲν πεσλέεβεν¹⁴ μὲ τὸ μέλ' μὲ τὸ γάλαν,
μὲ τὸ μελί, μὲ τὸ γάλαν καὶ μὲ τ' ἀρνί' τὸ κρέας.
'Σ τὰ φανερά 'ταντάνιζεν,¹⁵ 'ς τὰ κρύφα διαρμενεύ' με.¹⁶
- 10 - «Υἱέ μ', ἂν ζῆς κι ἂν γίνεσαι, 'ς τὴν Ρωμανίαν φύγον¹⁶
ἐκεῖ ἔχ'ς κύρ' Ἀνδρόνικον, καλαδελφὸν Ξανθῖνον».¹⁷
'Ἐγέν'τονε αἰχμάλωτον,¹⁸ ἐγέν'τον κ' ἐρματώθεν,
ἐπῆρεν τ' ἐλαφρὸν σπαθίν, τ' ἔλλενικὸν κοντάριν,
'τοιμάσκειται αἰχμάλωτον καὶ τσῆ στρατὴ τσ' ὀδένης.¹⁹

1) κακοποιήσω, βλάψω. ἔκδ. Legr. καταδικήσω. 2) ἔκδ. Legr.: γεννητικά. 3) ἔκδ. Legr.: αὐτός. 4) ξιφτέρι = ὁ ἰέραξ' ἐνταῦθα μὲ τὴν σημ.: δυνατόν παιδί.

5) Τὸ ᾄσμα δημοσιεύεται μὲ διορθώσεις συμφώνως πρὸς τὴν ἔκδοσιν ὑπὸ Στίλκ. Κυριακίδου, 'Ο Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθήναι [1926], σ. 35 - 38.

6) τὸ Βυζαντινὸν κράτος. 7) κατεπάτουν. 8) ἔκδ. Τριανταφυλλίδου: τὰς. 9) ἔκδ. Τριανταφ.: σταυρά. διώρθ.: σταυροὺς κατὰ τὴν παραλλ. ἐκ Κερασσοῦντος. ΛΑ. Ὑλη, ἀρ. 63. 10) μικρὸν δοχεῖον νεροῦ (λ. τ. masgara). 11) ἔγκυος. 12) ἐποίησε, ἐγέννησε' ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν: ἀπέθεσε. 13) ἔτριψε (λ. τ. beslemek). 14) μὲ ἐχόρευε βαστάζουσα εἰς τὰ χέρια της. 15) μὲ συμβουλεύει, νοουθετεῖ. 16) νὰ φύγῃς εἰς τὴν Ρωμανίαν, εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος. 17) Κωνσταντῖνον' (βλ. ἀνωτ., σελ. 7 σημ. 2). 18) ἠνδρώθη ὁ αἰχμάλωτος. 19) ἔτοιμάζεται ὁ αἰχμάλωτος διὰ τὸν δρόμον πρὸς τὸν γαλόν. Εἰς παραλλ. ἐκ Κερασσοῦντος: τὴ Δενης (λ. τ. deniz=θάλασσα).

- 15 – «'Αστρίτθα μ', χαμελώσετεν, φεγγάρι μ', ἔλα κάθεν.¹
Γιὰ δείξετέ με τὴ στρατὴν ντὸ πάγ'² 'ς τὴν Ρωμανίαν».
Οἱ ἄστροι ἔχαμέλωσαν, οἱ φέγγοι ἔρθαν κάθεν
ἔδειξαν ἄτον³ τὴν στρατὴν, ποὺ πάγ' 'ς τὴν Ρωμανίαν.
Κύρην καὶ υἷον ἐπέντεσεν⁴ ἅπᾶν' 'ς τὸ σταυροδρόμιν.
- 20 'Ο κύρης ἐκοιμάτονε κι ὁ υἷός ἀτ'⁵ ἔν' ἐξύπνα·
δαβαίν' καλημερίζ' ἄτον,⁶ καλημερᾶν 'κ'⁷ ἐπήρεν.
'Εσύραν τὰ σπαθίτζα τουν νὰ κρούγ'νε⁸ τ' ἕναν τ' ἄλλο,
τσακοῦνταν τὰ σπαθίτθα τουν, 'κὶ κρούγ'νε τ' ἕναν τ' ἄλλο.⁹
'Επήραν τὰ κοντάρα τουν νὰ κρούγ'νε τ' ἕναν τ' ἄλλο·
25 τσακοῦνταν τὰ κοντάρα τουν, 'κὶ κρούγ'νε τ' ἕναν τ' ἄλλο.
ἔρχοῦνταν κ' ἐνταμοῦντανε¹⁰ καὶ κρούγ'νε μουστουνέας.¹¹
'Ας¹² τοῦ μουσι¹³ τὸ χτύπεμαν ἐγνέφιξεν¹⁴ ὁ κύρ'ς ἀτ.¹⁵
– «Υἱέ μ', κανεῖς 'κ' ἐντῶκε σε,¹⁶ κι ἀτὸς ἔχ' σε¹⁷ καὶ πάγει.
Γιὰ στά, κι ἄς ἐρωτοῦμ' ἄτον, τὰ γονικά τ' ἀπόθεν.
- 30 – «'Σ τὸν Θό σ' 'ς τὸν Θό σ', αἰχμάλωτε, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν.¹⁸
– «'Κ' ἐξέρ'ς,¹⁹ ὄνταν ἐκούρσευαν τὴν Πόλ', τὴν Ρωμανίαν;
ἐκούρσευαν τὰ ἐγκλησᾶς κ' ἐπαίρ'ναν τὰ εἰκόνας·
ἐπαίρ'νανε χρυσὰ σταυρά κι ἀργύρα μαστραπάδες,
ἐπήραν καὶ τὴ μάννα μου, σ' ἐμέν ἔμποδος ἔτον·
35 ἐπήγευ καὶ ἐποῖκε με 'ς τ' 'Εμίρ 'Αλῆ τὰ σκάλας».
– «Παιδὶν ἔμ'νε²⁰ κ' ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκα 'κ'²¹ εἶχα,
κι ἀτῶρα, ἄσ' τ'²² ἐγέρασα, ζευγάρ' γεράκ' ἐχτέθα». ²³
'Ασ' τὴν χαρὰν ἀτ' τὸ πολλὰ, ἄσ' τὴν χαρὰν ντὸ ²⁴ εἶχεν,
κατέβαιναν τὰ δάκρᾶ του, Καλομηνᾶ ²⁵ χαλάζα.
- 40 Κλώθκεται ²⁶ 'ς τὴν ἀνατολὴν κ' εὐτάει ²⁷ τρία μετάνοιας.
– «Χριστέ μ', κι ἄς ἐκατέβαινευ 'ς τὸ πέραν κά ²⁸ φουσατον,
οὐδὲ πολλὰ οὐδὲ 'λιγόν, ἐννέα χιλιάδες,
νὰ 'παίρ'να τὰ γεράκα μου, ἐγὼ ἐκεῖ ν' ἐντοῦνα». ²⁹
Τὸν λόγον ἀτ' 'κ' ἐπλέρωσεν ³⁰ φουσατον κατεβαίνει,
45 οὐδὲ πολλὰ οὐδὲ 'λιγόν, ἐννέα χιλιάδες.
'Εκεῖ ποὺ κρούει ὁ Ξάνθινον, τὸ αἷμαν οὐς ³¹ τὴν μέσην·
ἐκεῖ ποὺ κρούει αἰχμάλωτον, τὸ αἷμαν οὐς τὴν γούλαν.³²

1) κάτω. 2) ἡ ὁποία ὁδηγεῖ. 3) εἰς αὐτόν. 4) ἀπήντησεν, συνήντησεν. 5) ἀδ-
τοῦ. 6) αὐτόν. 7) οὐχί, δέν. 8) νὰ κρούουν, νὰ κτυποῦν. 9) θραύονται τὰ σπαθιά
των, δέν κτυποῦν ὁ εἰς τὸν ἄλλον' ἕκδ. Π. Τριαντ.: των' διώρθ. τουν. Ὁμοίως καὶ ἐν στ. 24.
10) ἀνταμώνοντο. 11) γρονθοκοπήματα. 12) ἀπὸ. 13) τῆς γροθιάς. 14) ἐξύπνησεν.
15) ὁ πατέρας του. 16) δέν σὲ ἐκτόπησε. 17) σὲ ἔχει καταβάλει. 18) ἀπὸ ποῦ εἶναι
οἱ γονεῖς σου. 19) δέν ξέρεις. 20) ἤμουν. 21) οὐχί, δέν. 22) ποῦ. 23) ἀπέκτησα.
24) ποῦ. 25) ὅπως τοῦ Μαΐου. 26) στρέφεται. 27) κάμνει. 28) εἰς τὸ ἀντικρὸ πρὸς τὰ κάτω.
29) ἐγὼ ἐκεῖ νὰ ἐκτυποῦσα. 30) δέν ἐτελείωσεν. 31) ἕως. 32) ἕως τὸν λαϊμόν.

- «Ὅπισ', ὀπίσ', Ἐμίρ Ἀλῆ, ὀπίσ', ἐσὲν μὴ κρούω,
τ' ὀμμάτῃ μου ἐθάμπωσαν καὶ τὸ σπαθὶν ἔχ' ἄφναν».¹
- 50 Ἄν κρούω καὶ σκοτώνω σε, θὰ λέγ'νε μ' ἔν' φονέας
ἄν κρούω, 'κὶ σκοτώνω σε,² θὰ λέγ'νε μ' ἐφοβέθεν
κάλλιον 'κὶ σκοτώνω σε κι ἄς λέγ'νε μ' ἐφοβέθεν.

Πόντος (Γραπεζοῦς). - *Περ. Τριανταφυλλίδου*,
Οἱ Φυγάδες. Ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 22 - 23.

5'. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ ΚΙ Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ

Οἱ ἀκρίται, οἱ ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἄκρας, τὰ σύνορα, τῆς Μ. Ἀσίας πρὸς τοὺς Ἀραβας, εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εἶναι πάντοτε ἔτοιμοι μὲ τὸ δῦλον εἰς χεῖρας καὶ μὲ δυνατὸν ἵππον, ὥστε νὰ ἀποκρούουν ἐπιτυχῶς τὰς ἀραβικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὸ Κράτος ἢ τὰς ἐπιθέσεις ἐντοπίων ληστῶν.

Τὰ κατορθώματα τῶν γενναιοτέρων ἐκ τούτων κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας, ὡς καὶ κατὰ τὰ κυνήγια καὶ τὴν ἀντιμετώπισιν ἀγρίων ζῴων, ἐξυμνοῦντο κατόπιν μὲ τραγοῦδια εἰς τὰ συμπόσια καὶ τὰς πανηγύρεις τῶν.

Τὸ κατωτέρω ζῆσμα παρουσιάζει μίαν εἰκόνα ἐκ τοῦ ἰδιομόρφου τούτου βίου τῶν ἀκριτῶν.

Γ. Κ. Σ.

- Ἄρκοντες τρώκ'³ καὶ πίννουσι σὲ μαρμαρένη τάβλα,
σὲ μαρμαρένη κι ἀργυρῆ καὶ σὲ μαλαματένη.
Κι οὔλοι τρώσι καὶ πίννουσι κι ἀθθιολὴν⁴ 'ἐφ'⁵ φέρνου
κι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς ἄσ'⁶ ἐψιλοτραοῦει,
5 τ' ἀκράνι⁷ τοῦ τ' Ἀνδρόνικου, τοῦ νιοῦ τοῦ παινεμένου.
- «Μαῦρος εἶσαι, μαῦρα φορεῖς, μαῦρο κααλλικεύγεις,
μαθθαίνεις τον νὰ πορπατῆ, μαθθαίνεις τον νὰ δρέμη,⁸
μαθθαίνεις τον νὰ ἔχεται⁹ τὸν ὄχλο τοῦ πολέμου,
μαθθαίνεις του καὶ τῆς στεριᾶς ὡσὰκ καὶ τοῦ πελάου,
10 ξεχάνεις¹⁰ καὶ τῆς λυερῆς, τῆς γλυκοποθητῆς σου».

Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγοῦδια
Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 145 - 46.

1) ἄχνην. 2) δὲν σὲ σκοτώνω. 3) τρώγουν. 4) λόγον, συζήτησιν. 5) δὲν.
6) ἤρχισε. 7) τοῦ συντρόφου (λ. ἀρβ. akran). 8) νὰ τρέχη. 9) δέχεται. 10) λη-
σμονεῖς.

Ζ'. ΤΟΥ ΜΙΚΡΟΥ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΥ

Εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου εἰκονίζεται ὁ ἰδιότυπος βίος τῶν ἀκριτῶν μὲ τὰ ἥθη των, συγχρόνως ὁμῶς παρέχει τοῦτο σαφῆ ἰδέαν καὶ περὶ τῶν τότε ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σαρακηνῶν ἐντὸς τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀλλὰ καὶ τῆς ταχείας καὶ ἀποτελεσματικῆς ἀποκρούσεώς των ὑπὸ τῶν ἀκριτῶν, τῶν ὁποίων ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ ἐνσαρκώνεται εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ τραγουδιοῦ τούτου Κωνσταντῆν, Γιαννακῆν, Ἀλέξην καὶ κυρίως εἰς τὸν γενναιότερον καὶ νεώτερον ἐκ τούτων, τὸ Μικρὸ Βλαχόπουλο.

Ὁ Νικ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 70) συνδέει τὸ τραγούδι πρὸς τὸ ἄσμα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου, πιστεύων ὅτι ὁ Κωνσταντῆς ἢ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρονίκου, τὸ δὲ μικρὸ Βλαχόπουλο τὸ αἰχμάλωτον τέκνον αὐτοῦ.

Τὸ τραγούδι τοῦτο εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τρεῖς τύπους ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον γίνεται γνωστὴ εἰς τοὺς συμποσιάζοντας ἄρχοντας (μὲ τὴν μάνναν, μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φωνὴν τοῦ πουλιοῦ, μὲ φωνὴν ἐξ οὐρανοῦ ἀπὸ στόματος ἀγγέλου) ἢ ἐχθρικὴ ἐπιδρομὴ καὶ ἢ αἰχμαλωσία μελῶν τῶν οἰκογενειῶν των.

Εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν καταλήγει τοῦτο μὲ τὴν ἐν τῇ μέθῃ τῆς μάχης προτροπὴν τοῦ ἥρωος πρὸς τοὺς συντρόφους του, ὅπως ἀποσυρθοῦν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς συμπλοκῆς, ἵνα μὴ, χωρὶς νὰ τοὺς ἀναγνωρίσῃ, ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Τρεῖς ἄρχοντες κι ὁ Γιαννακῆς καὶ τὸ μικρὸ Βλαχάκι
 κάθονται, τρῶν' καὶ πίνουνε σὲ μαρμαρένια τάβλα,
 σὲ μαρμαρένια, σὲ χρυσή, σὲ παραχρυσωμένη,
 κι ἡ μάννα ν-τως ἐπρόβαλεν¹ ἀπ' ὠριον² παραθύρι.
 5 – «Τρῶτε καὶ πίνετ', ἄρχοντες, καὶ Τοῦρκοι σᾶς πλακώνουν».³
 – «Πρόβαλε, μάννα, νὰ τσοὶ ὄῃς, πόσες χιλιάδες εἶναι.
 Ἄν εἶναι δυό, νὰ κάθωμαι, κι ἂν εἶναι τρεῖς, νὰ πίνω,
 κι ἂν εἶναι ἑφτά, κι ἂν εἶν' ὄχτώ, νὰ σηκωθῶ νὰ φύγω».
 – «Πρόβαλε, γιέ μου, νὰ τσοὶ ὄῃς, μὰ μετρητὸ δὲν ἔχουν».
 10 Ὡστο⁴ νὰ στρώσῃ ὁ Κωνσταντῆς, νὰ χαλινώσῃ ὁ Γιάννης,
 ἦτονε τὸ Βλαχόπουλο στὰ τρία βουνά βγαρμένο.⁵
 Θωρεῖ τὸν κάμπο κ' ἦγεμε Σαρακηνοὺς καὶ Μαύρους.
 Δίδει τοῦ μαύρου ν-του βιτσά,⁶ στὸν κάμπο κατεβαίνει
 δίδει τοῦ μαύρου ν-του βιτσά στὴ μέση ν-τως καὶ μπαίνει.
 15 Στὸ ἔμπα⁷ χίλιους ἦκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
 καὶ στὸ δεξὸ ν-του γύρισμα σύρνει φωνὴ μεγάλη.
 – «Μωρὲ σύ, ἀδέρφι Κωσταντῆ, κ' ἐσύ, ἀδερφέ μου Γιάννη,

1) ἐνεφανίσθη. 2) ὠραῖον. 3) ἐπιτίθενται καὶ καταλαμβάνουν. 4) ἕως ὅτου.
 5) βγαλμένο, ἀνεθασμένο. 6) μαστίγωσιν. 7) ἔφοδον.

ἄν εἶστε ἀλλάργο, ¹ φύγετε, γῆ ἐπά κοντά ² χωστήτε, ³
τὰ μάθια μου θαμπώσανε καὶ δὲ σᾶς-ε γνωρίζω.

*Κρήτη (Μέσα Ποτάμοι Λασιθίου). - Ἐπετ. Κρητ.
Σπουδῶν, 3 (1940), σ. 405-406 (Μαρία Λιουδάκη).*

Α'α.

- Οὐ Κουσαντῆς κι οὐ Γιαννακῆς κι τοῦ μικρὸ Βλαχάκι
ἀντάμα τρώγαν' κ' ἔπιναν κι ἀντάμα ξεφαντώνουν
κι ἀντάμα ἔχ'ν τοὺς μαύρους των σ' ἓνα στάβλο δεμένους.
Ἄπ' ἀπὸ φάγε' καὶ σὸ πιεῖ καὶ σὴν ξεφαντοσύνη
5 πῆγε πουλάκι κ' ἔκατσε ἀπ' ἀπὸ ⁴ σὴν τράπεζά τους.
Δὲν κελαηδοῦσε σάν πουλί 'πως κελαηδοῦν τ' ἀηδόνια,
μόν' κελαηδοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρώπινη λαλίτσα.
- «Γιὰ σηκωθῆτε, βρέ παιδιὰ, μὴ πολυξεφαντῶν' τε
καὶ Τοῦρκοι σᾶς πατήσανε καὶ Τοῦρκοι σᾶς κουρσέψαν.»
10 Πῆραν τοῦ Γιάννη τὰ παιδιὰ, τοῦ Κωνσταντῆ τ' γυναικὰ
καὶ σύ, μωρὲ Βλαχόπουλο, πῆρανε τὴν καλή σου». ⁷
Οὐ Κωνσταντῆς καλλίγωνε ⁸ κι ὁ Γιαννακῆς σελλῶνει
κι τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο τ'νάζεται, καβαλλῶνει.
- «Σῦρε, μωρὲ Βλαχόπουλο, ἀπὸ τὴν πέρα βίγλα.»
15 Ἄν εἶναι τρεῖς κι τέσσερεις, πάρε τις μοναχὸς σου
ἄν εἶναι δέκα, δώδεκα, δῶσ' μας κι μᾶς χαμπάρι». ⁹
Πηγαίνει τὸ Βλαχόπουλο κοιτάζ' σὴν πέρα βίγλα
κι μέτραγε κι μέτραγε κι μετρημὸ δὲν εἶχαν.
Νὰ πάγη πίσω ντρέπονταν, νὰ πάγη μπροστὰ φοβοῦνταν.
20 Σκύφτει φιλεῖ τὸ μαῦρο του πᾶ' σὴν ἀστερατάδα. ¹⁰
- «Δύνεσαι, μαῦρε μ', δύνεσαι σὸ αἷμα γιὰ νὰ πλέξης;» ¹¹
- «Δύνομ', ἀφέντη μ', δύνομαι σὸ αἷμα γιὰ νὰ πλέξω,
μό' δέσε τὸ χεράκι σου μ' ἓνα διπλὸ μαντήλι,
δέσε καὶ τὸ κεφάλι σου μ' ἑπτὰ δίπλες μπερσίμι. ¹²
25 Θὰ χυμηχτῶ, ¹³ θὰ ταραχτῶ, μὴ ταραχτῆ ὁ μυαλὸς σου». ¹⁴
Στὸ ἔμπα ¹⁴ χίλιοι ν' ἔκοψε, σὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες,
σὸ ξαναμεταγύρισμα μὴδ' ἠῦρεν, μὴδ' ἀφήκεν.
Γύρισε καὶ διάβαινε, γύρισε νὰ παγαίνη,

1) μακρὰν (βλ. λ. ἀν., σ. 51, σημ. 6). 2) ἢ ἐδῶ κοντά. 3) κρυφθῆτε. 4) ἐπάνω
εἰς τὸ φαγητόν, κατὰ τὴν διάρκειάν του. 5) ἐπάνω. 6) ἔκομαν ἐπιδρομὴν καὶ σᾶς ἐλῆστευσαν.
7) τὴν γυναῖκα σου. 8) ἐποκοθέτει πέταλα ὑπὸ τὴν ὀπλὴν τοῦ ἀλόγου. 9) σκοπιάν, παρατη-
ρητήριον. 10) φιλεῖ τὸ ἄλογό του εἰς τὸ ἄσπρο σημάδι ἐπάνω εἰς τὸ μέτωπον. 11) νὰ πλεύ-
σῃς, κολυμβήσῃς. 12) κλωστή ἐκ μετάξης (λ. τ. ibrisimi). 13) θὰ ὀρμήσω. 14) κατὰ
τὴν ἔφοδον.

- βρίσκει τὸν Κωσταντή, τὸ Γιαννακή, τὸν κάνανε σιργιάνι.¹
 30 -«Ἄν εἶστε φίλοι μ', φύγετε, κι ἂν εἶστε ὀχτροί μ', σταθῆτε,
 γιατί ὁ μαῦρος βούρκωσε καὶ τὸ σπαθὶ μ' ἀλίτσειν.²

*Λῆμνος (Κάσπακας). - Λ. Α., ἀρ. 1843
 σ. 41 - 42. (Παπαγγελῆς, 1953).*

· Α'β.

- Ὁ Γιάννης ὁ μικρότερος κι Ἀλέξης ὁ μέγας
 καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο ἀντάμα τρῶν' καὶ πίνουν,
 κι ἀντάμα ξεφαντώνουνε³ καὶ γλυκοχαιρετειοῦνται,
 κι ἀντάμα ἔχουν τις μαύρους⁴ τους σ' ἓνα στάβλο δεμένους.
 5 Τοῦ Γιάννη τρώει τὰ σίδερα, τ' Ἀλέξη τὰ λιθάρια,
 καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου τὰ δέντρα ξερριζώνει.
 Κ' ἐκεῖ πὸς τρώγαν' κ' ἔπιναν καὶ γλυκοχαιρετειοῦνταν'
 φωνὴ τις ἦρτ' ἐξ οὐρανοῦ κι ἀπέ ἀγγέλου στόμα.
 - «Ἔσεῖς τρώτε καὶ πίνετε καὶ γλυκοτραβουδατε'
 10 Σαρατσανοὶ σὰς πλάκωσαν καὶ πῆραν τις καλές σας⁵
 πῆραν τοῦ Γιάννη ν-τὴγ καλή⁶, τ' Ἀλέξη ν-τὴ γεναῖκα
 καὶ τοῦ μικροῦ Βλαχόπουλου ν-τὴ ρεβωνιαστικὴ ν-του». Ὁ Γιάννης κόφτει πέταλα, κι Ἀλέξης καλλιβώνει,⁷
 καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο βρίσκεται καβαλλάρης.
 15 - «Σῦρε, σῦρε, Βλαχόπουλο, νὰ πὰς νὰ τίσε φέρης'
 σὰν εἶναι χίλιοι, σφάξε τους, σὰν εἶναι δυὸ χιλιάδες,
 σὰν εἶναι τρεῖς καὶ τέσσερις, στεῖλε καὶ μὰς χαμπάρι».⁸
 Δώνει ν-τὸ μαῦρο ν-του βιτσιά, στὸ δρόμο καὶ πηγαίνει.
 Ν-τὸ δρόμον ὅπου πηγαινε, ν-τὴ στράτα πὸς πηγαίνει,
 20 γλέπει⁹ ν-τὸ κάμπο πράσινο κι ἀμέτρητα τσαντήρια.¹⁰
 Στέκει καὶ συλλογίζεται καὶ μὲ ν-τὸ νοῦ ν-του λέγει
 - «Νὰ πάγω πίσου ντρέπουμαι, νὰ πάγω μπρὸς φοβοῦμαι».
 Κι ὁ μαῦρος πηλογήθηκε κι αὐτὸ ντὸ λόγο λέγει
 - «Ὅσους θὰ κόψη τὸ σπαθὶ, τόσους θὲ νὰ πατήσω».
 25 Δώνει ν-τὸ μαῦρον του βιτσιά καὶ στὴν Τουρκιὰ ἐμπαίνει.
 Στὸ ἔμπα¹¹ χίλιους ἔκοψε, στὸ ξέβα¹² δυὸ χιλιάδες,

1) Οἱ στίχοι 28 - 29 παρελήφθησαν ἐξ ἑτέρας παραλλ. τοῦ ᾄσματος ἐκ Κάσπακα Λήμνου (Λ. Α. ἀρ. 1160 Δ., σ. 51· συλλ. Γ. Α. Μέγα, 1938). τὸν κάνανε σιργιάνι=τὸν ἐκοίταζαν.
 2) διότι ὁ ἵππος δὲν διακρίνει πλέον καὶ τὸ σπαθὶ εἶναι ἀσυγκράτητον. Ἡ λ. ἀλίτσειν πιθανῶς ἐκ τῆς
 τουρκ. alısmaκ = σονηθίζω. 3) μαζί διασκεδάζουν. 4) τοὺς ἵππους. 5) Σαρακηνοὶ ἔκαμαν
 ἐπιδρομὴν καὶ ἤρπασαν τὰς γυναῖκας σας. 6) τὴν σύζυγον. 7) τοποθετεῖ πέταλα ὑπὸ τὰς
 ὀπλὰς τοῦ ἵππου. 8) εἶδθον (λ. τ. haber). 9) βλέπει. 10) σκηνὰς (λ. τ. çadır). 11)
 ἔφοδον. 12) ἀποχώρησιν.

καί εἰς τὸ ξαναγύρισμα δὲν ἤυρε τί νὰ κόψη.
 Παίρνει τοῦ Γιάννη ν-τὴ γ-καλή,¹ τ' Ἀλέξη ν-τὴ γυναῖκα
 καί τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο ν-τὴ ρεβωνιαστικὴν του.

- 30 Ν-τὸ δρόμον ὅπου πήγαινε, ν-τὴ στράτα ποὺ περπάτειε,
 ἄνθρωποι ν-τόν ἀπάντησαν, βαριά τις ἐξετάζει.
 - «Σάν εἶστε φίλοι, φύγετε, ἐχθροί, ἐμπρὸς σταθῆτε,
 ὁ μαῦρος μου ἐμέθυσε ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὸ αἷμα».

Θράκη (Σωζόπολις). - Λαογρ., τόμ. 1 (1909)
 σ. 594 - 95 (Κωνστ. Δ. Παπαϊωαννίδης).

B'.

Ο ΓΙΟΣ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ

Μὲ τὸ τραγούδι τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου συνδέεται στενῶς τὸ κατω-
 τέρω ἐκ Κρήτης καὶ Λευκάδος ᾄσμα, τοῦ ὁποῦ ἦρωας εἶναι ὁ γιὸς τῆς
 χήρας. Εἰς τὴν διαμόρφωσίν του φαίνεται ὅτι ἔχει ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὰς Κρη-
 τικὰς παραλλαγὰς τῶν τραγουδιῶν τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου καὶ τοῦ Πορ-
 φύρη, προέρχεται δὲ πιθανῶς ἐκ τῶν ἐσχάτων βυζαντινῶν ἢ τῶν ἀμέσως
 μετ' αὐτοὺς χρόνων.

Χήρας ὑγιὸς ἐγεύγεντο σὲ μαρμαρένια τάβλα·
 χρουσὰ ἔταν τὰ πιρούνια ντου κι ὀλάργυρα τὰ πιάτα
 κ' ἡ κόρ' ἀποὺ τότε κερνᾷ ἀσημοκουκλωμένη.

Μ' ἡ μάνναν του στὴ μιὰ μεριά φτάνει ξαγκριγεμένη.²

- 5 - «Γεύγεσαι, γιέ μου, γεύγεσαι κ' οἱ Φράγκοι σ' ἐπλακῶσαν».

- «Πρόβαλε, μάννα μου, νὰ ἰδῆς πόσες χιλιάδες εἶναι·

Κι ἂν εἶναι δυό, νὰ χαίρωμαι, κι ἂν εἶναι τρεῖς, νὰ πίνω
 κι ἂν εἶναι περισσότεροι, σελλώσετε τὸ μαῦρο».³

- «Ἐβγήκα, γιέ μου, κ' εἶδα τσοι, μὰ μετρημὸ δὲν ἔχουν».

- 10 - «Σελλώσετε τὸ μαῦρο μου, καλογιγλώσετέ⁴ τον
 καὶ δῶσ' μου, μάννα, τὸ σπαθί, τ' ἀγιοκωσταντινάτο,⁵
 νὰ βγῶ, νὰ ἰδῶ τὸν πόλεμο ποὺ κάνουνε οἱ Φράγκοι».

- «Μαῦρε μου, γοργογόνατε κι ἀνεμοκυκλοπόδη,⁶
 πολλές φορές μ' ἐγλύτωσης ἀπὸ βαρειές φουρτίνες·

- 15 κι ἂ μὲ γλυτώσης κι ἀπ' αὐτή, θὰ σὲ μαλαματώσω.

Τὰ τέσσερά σου πέταλα χρουσὰ θὰ σοῦ τὰ κάμω,
 τὰ δαχτυλίδια τοῦ ξαθῆς σκάλες καὶ χαλινάρια».

1) τὴν ἀγαπητικίαν. 2) ἐξηγριωμένη. 3) τοποθετήσατε τὸ σάγμα εἰς τὸν ἵππον.

4) νὰ ἐφαρμόσετε καλῶς τὰς ἴγλας, τὰ λωρία, ποὺ σφίγγουν τὸ σάγμα. 5) σπάθη παλαιὰ
 ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο χαραγμένη ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου. 6) ἀνεμοπόδη, ταχύπους.

- Στὸ ἔμπα¹ χίλιους ἔκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 κ' εἰς τ' ἄλλο στριφογύρισμα δὲν ἤρρηκε νὰ κόψη,
 20 παρὰ τὸ Πολυτρίχηλο² εἰς τὸ σκαμνὶ 'ποκάτω'
 καὶ βάνει τὸ χεράκι ν-του τὴν κεφαλὴ ν-του πιάνει'
 κι ὁ οὐρανὸς ἐσειστήκε κ' ἡ θάλασσα 'μουγκήστη³
 κι ἄγγελος ἀπὸ τσ' οὐρανοὺς σέρνει φωνὴ μεγάλη.
 - «Σώνει σε μπλιό, χήρας' ὑγιός,⁴ κι ὁ κόσμος θὰ βουλήση⁵
 25 κι ὁ οὐρανὸς ἐσειστήκε κ' ἡ θάλασσα μουγκήστη».⁶

*Ant. Jeannarakí, Ἔσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 200 - 201.*

Η'. ΤΩΝ ΕΝΝΕΑ ΑΔΕΛΦΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ Ἡ ΕΙΣ ΤΟ ΚΥΝΗΓΙ. ΠΑΛΗ ΜΕ ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ

Τὰ ἔσματα: α') τῶν ἐννέα υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου ἢ τοῦ Διγενῆ, τοὺς ὁποίους ἐξελθόντας διὰ κυνήγιον καταπίνει, κατὰ παραλλαγὰς ἐκ Καππαδοκίας, ὁ Συγρόπουλος, καὶ β') τῶν ἐννέα ἀδελφῶν οἱ ὁποῖοι ἐκκινοῦν εἰς ἐκστρατεῖαν καὶ δηλητηριάζονται ὑπὸ τοῦ Μαυριανοῦ ἢ τοῦ Μαυρήγιαννη ἢ ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ μικρότερος ὁ Κωνσταντῖνος, κατατρώγεται ὑπὸ τοῦ στοιχειοῦ τοῦ πηγαδιοῦ, εὐρίσκονται μεταξύ των εἰς στενὴν συνάφειαν, φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι προέρχονται ἐκ κοινοῦ πρωτοτύπου.

Ὁ ὑπὸ ἀκαθόριστον μορφήν, μᾶλλον ὡς στοιχειό, παρουσιαζόμενος Συγρόπουλος εἶναι κατὰ τὸν Νικ. Πολίτην «ὁ ἀντίπαλος τοῦ Διγενῆ ἥρωος Συρόπουλος», δηλαδὴ ὁ ἐκ Συρίας καταγόμενος, ὅστις εἰς ἄλλα ἀκριτικά τραγούδια λέγεται καὶ Στερόπουλος, Φτερόπουλος καὶ Σιναφινόπουλος.⁶

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς καταβροχθίσεως ὑπὸ τοῦ Συγρόπουλου τῶν τέκνων τοῦ Ἀνδρονίκου, πιστεύει ὁ Ν. Πολίτης⁷ ὅτι εἶναι «ἀνανέωσις ἀρχαίων ἐλληνικῶν μύθων περὶ τῆς καταπόσεως τοῦ Ἰάσονος ὑπὸ τοῦ φυλάσσοντος τὸ χρυσοῦν δέρας δράκοντος, τοῦ Ἡρακλέους ὑπὸ τοῦ κήτους εἰς τὸ ἐξετέθη βορὰ ἢ Ἡσιόνη, καὶ τοῦ Περσέως ὑπὸ τοῦ μέλλοντος νὰ καταφάγη τὴν Ἀνδρομέδαν κήτους».

Πρὸς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα καὶ πρὸς τὸ ἀνωτέρω τραγούδι τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρονίκου ἔχει ὁμοιότητα, ὡς παρετήρησεν ὁ S. Baud-Bovy,⁸ τὸ τραγούδι Γ', ὡς κατωτέρω, τῶν ἐννέα ἐπίσης ἀδελφῶν, οἵτινες πορεύονται πρὸς πόλεμον. Οὗτοι ὀπλισθέντες καὶ ἐκκινήσαντες ἔφθασαν διψασμένοι εἰς φρέαρ ἐντὸς τοῦ ὁποίου, κατόπιν κληρώσεως μεταξύ των, κατέρχεται ὁ μικρότερος, ὁ Κωνσταντῖνος ἢ Κώστας, διὰ νὰ ἀντλήσῃ νερό· ἐκεῖ ὁμως εὐρίσκει οἰκτρὸν τέλος ἀπὸ τὸ στοιχειό τοῦ πηγαδιοῦ.

Τοῦ θέματος τούτου, δηλαδὴ τῆς κληρώσεως τοῦ ἀδελφοῦ, ὅστις πρέπει νὰ κατέλθῃ εἰς τὸν βυθὸν τοῦ φρέατος, ἐσημείωσεν ἤδη τὴν ὑπαρξιν

1) κατὰ τὴν εἰσόρμησιν. 2) πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ ὄνου. Παρατράχηλος, ὡς εἰς τὸ ἔσμα τοῦ Πυρφόρη· βλ. ἀνωτ., σ. 55. 3) ἐμούγκρισι. ἐξέβαλε βοήν ὡς μουκῆθμόν. 4) φθάνει σε πλεόν, οἰὲ τῆς χήρας. 5) θὰ καταβυθισθῆ. 6) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικά Σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 246-249. 7) Ἐνθ' ἀν., σ. 249. 8) La chanson populaire grecque du Dodécane I, Les textes, Paris 1936, σ. 285 κ. ἐξ., 287.

ὑπὸ διάφορον μορφήν εἰς τὸ Ἄκριτικὸν ἔπος ὁ S. Baud - Bony ἔνθα γίνεται κλήρωσις μεταξὺ τῶν πέντε ἐκ μητρὸς θείων τοῦ Διγενῆ Ἄκριτα περὶ τοῦ ποῖος θὰ μονομαχήσῃ πρὸς τὸν ἀμῖραν τῆς Συρίας

«ἀλλ' ἵνα μὴ φιλονεικοῦν ποῖος θὰ πολεμήσῃ,
λαγρούς θείναι προέκριναν καὶ ἔλυσαν τὴν ἔριν
ἔλαχε δὲ τὸν ὕστερον τὸν μικρὸν Κωνσταντῖνον».¹

Γ. Κ. Σ.

Α'.

ΟΙ ΕΝΝΕΑ ΥΙΟΙ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ ΚΑΙ Ο ΣΥΓΡΟΠΟΥΛΟΣ

- Ὀλημεριῶς Ἄνδρόνικος τοὺς υἱοὺς του παραγγέλλει
– «Παιδιά μ', ἂν κυνηγήσητε, παιδιά μ', ἂν κυνηγᾶτε,
κάτω μὴ κατεβαίνετε, κάτω μὴ κατεβῆτε
Συγρόπουλον ἐφύτρωσε, τρώγει τοὺς ἀδρειωμένους».
- 5 Σὰν τ' ἄκουσαν καὶ τὰ παιδιά τό ἔχουν χαρὲς μεγάλες
κυνήγησαν, κυνήγησαν, κατέβαν, πῆγαν κάτω,
πῆγαν, ἠῦραν Συγρόπουλον σὸν ὄλιο⁸ ἀντίκρυ κά'ται⁴
καὶ τοὺς ἰννιοὺς ἐκούρησε⁵ μὲ τ' ἄρματά τους ἔντάμα.⁶
Ὡς τ' ἄκουσεν Ἄνδρόνικος πολὺ τὸν κακοφάνη.
- 10 – «Ἄς σωρωφτῆ τ' ἀλάι⁷ μου καὶ βοῦλο⁸ προλαγιά μου⁹
ἔπου τρώγει τὸ γέμα μου, Συγρόπουλον ἄς πάγη.¹⁰
Πῆγαν μακρὰ κ' ἐκόντησαν¹¹ ἓνα τσιφτοῦ¹² εὐρήκαν.
– «Νὰ μὴ σέ ποῦμ', τσιφτοῦ πασή,¹³ ἰννιά ἀδέλφια εἶδες;»
– «Ἰννιά ἀδέλφια εἶδα ἄγω καὶ τὰ ἰννιά διαβῆκαν»
- 15 ὡς θωρῶ καὶ ὡς ἀκούγω ἀπ' τὸ μαχαίρ' διαβῆκαν». Πῆγαν ἐκεῖ καὶ κόντησαν¹¹ Συγρόπουλον τῆ θύρα.
Κι Ἄνδρόνικος ἐφώνησε κι Ἄνδρόνικος φωνάζει.
– «Ἐβγα ὄξω, Συγρόπουλο, σκυλί μαγαρισμένο».
– «Καὶ ποιός ἔσαι σύ, καὶ τίς ἔσαι σύ, κι ὄγωνα¹⁴ νὰ ἔρτω ὄξω;»
- 20 – «Ἄνδρόνικος εἶμαι ἐγώ, τὸ μέγ' ἀδρειωμένο».
– «Κ' ἐμεῖς μὲ τὸν Ἄνδρόνικο ἔχουμ' ἀδελφοσύνη,
ἀδελφοσύνη¹⁵ ἐχουμ' καὶ συντεκνιότη».¹⁶
Ἄνδρόνικος βρεχῆστηκε¹⁷ «Πῆγεν ἀδελφοσύνη
ἀδελφοσύνη¹⁵ ἐκὲ μοναχό, πῆγε καὶ συντεκνιότη».
- 25 Ἐσκότωσε Συγρόπουλον κι ὄλο τῆ συγγενιά του.

Καππαδοκία (Ἀνακού). Λ. Α., ἀρ. 228
σ. 15, ἀρ. 12 (Χρ. Ν. Τουργούτης).

1) Ἐνθ. ἀν., σ. 285. 2) παραλλ. Κροπτοφ. Α, 129 - 131.

3) εἰς τὸν ἥλιον. 4) κάθηται. 5) κατίπει. 6) μαζί. 7) ὁ στρατός (λ. τ. alay).

8) ὄλον. 9) ὄλοι ποὺ ἀνήκουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου (:). 10) ἔποιος τρώγει εἰς τὸ σπίτι μου, ἀπὸ τὸν ἄρτον μου, ἄς πορευθῆ κατὰ τοῦ Συγρόπουλου. χειρ. : γεῦμα. 11) ἐστάθμευσαν (λ. τ. koniak). 12) γεωργόν (λ. τ. çiftçi). 13) μεγάλον νοικοκύρη, γαιοκτήμονα. 14) καὶ ἐγώ. 15) ὄχι μόνον ἀδελφοσύνην. 16) συντεκνιάν, κουμπιάν. 17) ἐβροχήθη.

Α'α.

- Ού Κουσαντής κι ού Κουσαντάς κι ού Μικρουκουσαντίνους
 όπου 'χι τούς Ιννιά τούς γιούς κι τις Ιννιά νυφάδεις.
 Μιά μέρα γύριψαν εύχή νά πάνουν στού κυνήγ'.
 - «Μί τήν εύχή μ', ὦ πιδιά, νά πᾶτι στού κυνήγ'.
- 5 Γυρίστι κάμπους κι βουνά κι ράχες κι λαγγάδια·
 στής ἀλαφίνας τὸ βουνό, μὴ λάχη κι ἀναβήτι·
 ἰκεῖ φουλιάζ' δράκουντας, ἕνα στοιχειό μιγάλου
 π' τρώει κόσμου ζουντανό κι ἄντρις κι γυναῖκις».
- 10 Οὐλημιρῆς κυνήγησαν, κυνήγ' δέν εὐρήκαν·
 στής ἀλαφίνας τοῦ βουνό τοῦ βράδ' ἀνιβαίνουν
 κι τὰ 'πιασιν οὐ δράκουντας κι ὄλα τὰ καταπίν'.
 Οὐ Κουσαντής καρτέραί, νά 'ρθ'ν ἀπ' τοῦ κυνήγ'.¹
 Σάν εἶδι πού δέν ἦρθανι, τὸν ἔπιασεν ἡ ζάλ'.
 'Επλάγιασι νά κοιμηθῆ, ὕπνους δέν τοῦγ κουλνοῦσι.²
- 15 κ' ἡ νύφη ἡ μικρότιρη κακὸ εἵνουρο³ εἶδι.
 Πουλὸ προυῖ σηκώθηκι στοῦ δάκρυ φουρτουμέν'.
 Οὐ πιθιρός τ' ρώτησι⁴ κ' ἡ πιθιρά τ'ς λέει.
 - «'Σ τὰ δάκρυα, νυφούλα μας, γιὰτ' εἶσι φουρτουμέν';»
 - «Εἶδα ἕνα εἵνουρου κακό, κλαίει κι οὐμουλουγᾶει,
- 20 πὼς εἶχαμαν μιὰ κλουσσαριά πού εἶχ' Ιννιά πουλάκια·
 κακὸ γεράκι πέρασι καὶ ἔφαῖ τὰ πέντε
 τὰ τέσσιρα ἐτρύπουσαν μέσα σὶ κάτι βάτια».
- 'Ακούουντας οὐ Κουσαντής τραβάει τὰ μαλλιά τ'.
 - «'Αχ οὐ καημένους τ' ἔπαθα, χαθῆκαν τὰ πιδιά μ'.
- 25 Στής ἀλαφίνας τοῦ βουνό ὑπῆγαν στοῦ κυνήγ'
 κι τὰ πιασιν οὐ δράκουντας κι ὄλα τὰ κατάπια».
 Κι τοῦ σπαθί τ' ζώθηκι κ' εἰς τοῦ βουνό πηγαίν',
 τοῦ δράκου βρίσκ' ξαπλαριό, κλαίουντας τὸν ρουτάει.
 «Δράκου, μὴν ἦρθαν τὰ παιδιά, οἱ Ιννιά οἱ γιοί μου;»
- 30 - «'Ἡρθαν, μόν' δέν τὰ γνώρισα πού 'νι πιδιά δικά σου
 κι μὶ μιᾶς, βρέ Κουσαντή, ψές βράδ' τὰ κατάπια».
 Κι τοῦ σπαθί τ' ἔσυρι κι τήγ κοιλιὰ του σκίζ'.
- Τέσσιρ' εὐρίσκ' ζουντανά κι πέντι πιθαμένα.
 'ἰκεῖ τὰ πέντι τὰ 'θαψι μὶ τέσσιρα γυρίζ',
- 35 γιμάτους ἀναστιναγμό, πικρὰ φαρμακουμένους.

¹ *Ἡπειρος (Νεγάδες)*. - Λ. Α. ἀρ. 1570, σ. 489
 (Μ. Οἰκονόμου, 1939).

1) κυνήγι. 2) δέν εὐν ἔπαιρνεν ὁ ὕπνος, ἡγρόπνει. 3) ὄνειρον. 4) ἡρώτης.

Β'.

ΟΙ ΕΝΝΕΑ ΑΔΕΛΦΟΙ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ. Ο ΜΙΚΡΟΤΕΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ

- 'Σάν τση μάννα, 'σάν τση μάννα, 'σάν εκείνη τση μάννα,
 έπδχει τούς έννια υιούς και τες έννια νυφάδες
 και σένονται ¹ 'ς τό σπίτσι της έννια 'γγονώ νανούδια ²
 και κρέμονται 'ς τούς πάλους ³ της έννια 'γγονώ χιρχάδια. ⁴
 5 - «Μάννα μου, ψήσε μας ψωμιά, μάννα μου, παξιμάδια!
 έμέ και τούς όχτάδερφους 'ς τόν πόλεμο καλούν μας».
- «Μέ τούς πόνους έζύμωσα, μέ τά δάκρυα τσοπώνω, ⁵
 μέ τά βαριά στενάγματα 'ς τό φούρνο τ' άπερρίφτω». ⁶
 Τά 'χτάδερφια καλλίκεψαν, ⁷ Κωστάντσινος άπόμειν'.
- 10 - «Κάλδεψε, ⁸ γιέ μ', Κωστάντσινε, τά 'χτάδελφια σου πάνε».
- «Μάννα, πολλά καλλίκεψα για λευθεριά έπηγα
 άν και καλδέψω και τεριά, ⁹ άλλο πού δέ θωρεϊς με».
- «Μάννα μ', φέρ' με τση νύφη σου, τση μικρή Μαργαρίτα. ¹⁰
 άς φιλήσουμε μιá και δυό, 'σά τρία χωρισίτσα».
- 15 Πέντε φιλά τό μαυρο του και δέκα τση καλή του
 άς ¹¹ πού νά είπη «νά μ' εύχεσθε!» έννια βουνιά διέβη.
- 'Ήτον κ' ένα μικρό βουνί, σκέλισμα δέν τό ποϊκε. ¹²
 Ξανθό κοράσι 'ρώτησε 'ς σά δάκρυα λουσμένο.
- «'Α μή σε είπώ, τό κόρασο, έδά διαβάται δέβαν;» ¹³
- 20 - «'Οχτώ διαβάται διάβανε 'σάν ν' είχαν κι άλλον ένα.
 'Σά 'ξόπισω έντράνηναν, ¹⁴ πάλ' είχαν άλλον ένα».
- «Νά μή σε είπώ, ¹⁵ τό κόρασο, πού 'πάγω, πώς συφθάνω;» ¹⁶
- «'Αν γένη μαυρος σου πουλί, κ' έσύ ώριο ¹⁷ χιλιδόνι,
 παίρεις και συφθάνεις τα 'ς τοϋ Μαυρηγιάνν' ¹⁸ τ' άλλωνια».
- 25 - «Μαυρήγιαννη, βγάλ' μας κρασί και κέρνα μας νά πιούμε».
- «'Εγώ για τούς όχτάδερφους πιθάρι δέν άνοιζω.
 'Εγώ για τόν Κωστάντσινο έννια πιθάρι' άνοιζω».
- 'Ανοιζει τό 'να δέν έχει, άνοιζει τ' άλλο γιόμει,
 άνοιζει και τό μεσιακό παλιοϋ φιδιοϋ φαρμάκι.
- 30 Κερνᾶ και πίν' Μαυρήγιαννης και εις τούς άλλους δίνει.

1) σείονται, αϊωροδονται. 2) αϊωραι βρεφών. νανῶ=κινῶ. 3) πασσάλους. 4) βραχείς
 επενδῶται (λ. τ. hırka). 5) τοπώνω, πλάσσω. 6) ρίπτω. 7) εκαβαλλίκευσαν. 8) καβαλλί-
 κευσι. 9) άν καβαλλίκεύω και τώρα. 10) εις άλλας παραλλ.: Φεγγαρίνα ('Ανακού, Σι-
 νασοός). 11) ᾤς, ἔως. 12) δέν τό διασκέλισε, δέν τό διέβη. 13) νά σι έρωτήσω,
 κοράσι, επέρασαν από εδῶ διαβάται; 14) παρετήρησαν (τρανῶ = βλέπω). 15) νά σοϋ πῶ,
 νά σ' έρωτήσω. 16) πώς προφθάνω. 17) Εκδ. 'Αλεκτ.: ὄριο· διώρθ. ὄριο κατά τήν παραλλ. παρά
 Paul de Lagarde, Neugr. aus Klein Asien, σ. 21-22, στ. 27. 18) εις τήν παραλλ. εκ
 Τελμηροσοϋ λέγεται: "σοϋ Μαυριανοϋ τ' άλλων". βλ. Paul de Lagarde, ἔνθ' άν., σ. 21-22, στ. 28.

Μαυρήγιαννης απέθανε κ' οί ἄλλ' ψυχομαχοῦνε.
 Καί τοῦ Κωστάντίνου ἡ καλή ὄρωμα 'ς τὸν ὕπνον εἶδε.
 - «Μάννα μ', ἐψέ' δα 'ς τ' ὄρωμά μ', μάννα μ', 'ς σὴν ἀμαρτσιά' μου,
 ἀπέσω-να 'ς σά² σπίτσια μας, ἀπόξου 'ς σὴν³ αὐλή μας,
 35 ἀπέσω 'ς σά κελλάρια μας χρυσὸ δεντρί γυρίσθην.
 Ἡ ρίζα του ἦτοσ' ἐσὺ καὶ κλώνια τὰ παιδιὰ σου,
 τὰ φύλλα του τὰ 'γγόνια 'σου, τὰ θέλ'ν νὰ σκορπισθοῦνε».
 Ἄναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου. - Ἔσματα Καππαδοκικά. Δελτ.
 Ἰστ. Ἐθνολ. Ἐταιρείας, τόμ. Α' (1883), σ. 722 - 723.

Γ'.

ΟΙ ΕΝΝΙΑ ΑΔΕΛΦΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΟΥ ΠΗΓΛΙΟΥ

- Τὰ τέσσερα, τὰ πέντε, τὰ ἔννια ἀδέρφια
 τὰ δώδεκα ξαδέρφια τὰ παντέρημα
 τὸ μήνυμα τὰ ἦρθεν ἀπὸ τὸν βασιλιά,
 νὰ πᾶν' στὸ σεφέρι, νὰ πᾶν' στὸν πόλεμο.
 5 - «Εὐχήσου, μάννα μ', εὐχήσου, δῶσ' μας τὴν εὐχή,
 νὰ πᾶμε στὸ σεφέρι, νὰ πᾶμ' στὸν πόλεμον».
 - «Ἄστε, παιδιὰ μου, ἄστε, πᾶτε στὸ καλό
 ἔννια ἀδέρφια νὰ πᾶτε, οὐχτῶ γιὰ νὰ 'ρθετε,
 τὸν Μικροκωσταντῖνο νὰ μὴν τὸν φέρετε».
 10 Σαράντα μέρες πᾶνε δίχως τὸ ψωμί
 κι ἄλλες σαρανταπέντε δίχως τὸ νερό.
 Στὸ δρόμο ποὺ πηγαῖναν κι ὄπου πήγαιναν
 βρίσκουν ἓνα πηγάδι, συρτοπήγαδο,⁴
 σαράντα ὀργυιές τὸ βάθος κ' ἐξήντα ἦταν πλατύ.
 15 Κάθ' ἔνταν σ' ἓναν ἦσκιον καὶ ρίχνουν τὸν λαχμὸ⁵
 καὶ ὁ λαχμὸς ἐπέσεν στὸν Κώστα τὸν μικρό.
 - «Γιὰ σέβα, μαῦρε Κώστα, καὶ βγάλε μας νερό».
 - «Σεβαίνω, μαῦρ' ἀδέρφια, μὰ πῶς μὲ βγάζετε;»
 - «Σέβα, μαῦρε Κώστα, κ' ἐμεῖς σέ βγάζουμε».
 20 Ὡς τὴ μέση πάνει ὄλο, ὄλο⁶ χαίροντας
 κι ἀπὸ τὴ μέση κάτω, ὄλο κλαίγοντας.
 - «Τραβᾶτε, μαῦρ' ἀδέρφια, τραβᾶτε τὰ σκοινιά
 ἐδῶ νερό δὲν εἶναι, νερό δὲν βρίσκεται,
 εἶναι ἡ σκύλα Λάμια, ποὺ τρώει τὰ παιδιὰ».
 25 - «Τραβοῦμε, μαῦρε Κώστα, μ' ⁷ δὲν ταραζέσαι».

Καστοριά. - Λ.Α. ἀφ. 1688, σ. 101 - 102 (Γ. Α. Μέγας, 1952)

1) δράμα, ὄνειρον. 2) εἰς τὰ. 3) εἰς τὴν. 4) φρέαρ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἠντλεῖτο τὸ ὕδωρ μὲ δοχεῖον ἀνασυρόμενον διὰ σχοινίου. 5) λαχνόν, κλῆρον. 6) ἡ λέξ. προσετέθη εἰς τὸ κείμενον πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ μέτρος. 7) κείμ.: μά.

Γ' α.

- Τὰ τέσσερα, τὰ πέντε, τὰ έννιαδερφα
 τούς ἦρθ' ένα φερμάνι¹ ἀπό τὸ βασιλιά,
 νὰ πὰ' νὰ πολεμήσουν μέσα στὴ Φραγκιά.
 Σελλώνουν τ' ἄλογά τους, τρέμουν τὰ Ι-βουνά:
 5 τροχᾶν' καὶ τὰ σπαθιά τους λαίμπει ἡ θάλασσα.
 - «Φκῆσε μας, μαννούλα, τώρα στοῦ κίνημα».
 - «Τὴν εὐκὴ μου, γιέ μου, σύρτε στοῦ καλό,
 τὰ έννια νὰ πᾶτε, τὰ ὄχτώ νὰ ῥθοῦν'
 κι αὐτός ὁ δόλιος Κώστας πίσω νὰ μὴν ἐρθῆ».
 10 Πάνουν² σαράντα μέρες, σῶθ' κε τὸ ψωμί
 κι ἄλλες σαράντα πέντε, σῶθ' κε τὸ νερό.
 Στὴ στράτα ποὺ πααῖναν κι ὄπου πάαιναν,
 βρίσκουν ἕνα πηγάδι, ξηροπήγαδο
 σαράντα ὄργυιές στοῦ βάθι κ' ἑκατὸ πλατὺ
 15 λαχνίζου, ³ ξελαχνίζου, ποιός νὰ κατεβῆ.
 Ἦρθε τοῦ δόλιου Κώστα ἡ μαυρόϊμοιρα.
 - «Κατέβα, δόλιο Κώστα, γιὰ νὰ βρῆς νερό».
 Κατέβηκε ὁ καημένος δὲν ἠῦρε νερό.
 - «Τραβᾶτε μ', ἀδερφάκια, δὲν ἠῦρα νερό».
 20 - «Τραβᾶμε τὰ καημένα, δὲν ταράζεσαι».
 - «Βάλτε καὶ τ' ἄλογό μου νὰ τραβάη κι αὐτό».
 - «Κι αὐτὸ τραβάει τὸ μαῦρο, δὲν ταράζεσαι».
 - «Βάλτε καὶ τ' ἄρματα μου νὰ τραβᾶν' κι αὐτά».
 - «Κι αὐτὰ τραβᾶν' τὰ μαῦρα, δὲν ταράζεσαι».
 - «Ἀφήστε μ', ἀδερφάκια, σύρτε στοῦ καλό».

¹ *Ἡπειρος (Λοζέτσι)*. - Λ. Α. ἀφ. 1422, σ. 186 - 187
 (Μαρία Λιουδάκη, 1940).

Γ' β.

- Τέσσαρες σὺν τέσσαρες γένηκαν ὄχτώ
 κ' ἕνας ὁ μικρότερος γένηκαν έννά.
 Ἐστὸν πόλεμον ἐβγήκαν νὰ πολεμήσουνε
 καὶ πόλεμον δὲν ἠῦραν, ἐγυρίξανε.
 5 Ἐστὸν δρόμον π' ἐδαβαίν' ναν ἐδιψάσανε
 καὶ ἠῦρανε τὸν λάκκον τῶν χίλιων ὄργυιῶν,
 τριγύρω γύρω πέτρες, μαρμαρόχτιστον,

1) διαταγή (λ. τ. fermian). 2) πηγαίνουν. 3) ρίπτουν κλῆρον.

- μέ σιδερένα πόρτας, Φράγκικα κλειδά·
 κ' έκάνανε τόν κληρον, ποιός θά κατηβαίν'
- 10 κ' έπεσεν ό κληρον 'ς τόν μικρότερον.
 - «Δεσήτε μ', αδελφάκια μ', κ' έγώ θά κατεβώ,
 νά βρίσκω τó νερόν, νά πίν' έγώ κ' έσεις.
 - «Τραβᾶτε μ', αδελφάκια μ', ηῦρα τó νερόν,
 θολόν και βρουχνασμένον,¹ πικρόν, φαρμακερόν».
- 15 - «Τραβοῦμεν σ', αδελφάκι, και σὺ δέν ἔρχεσαι».
 - «Δέσητε με 'ς τó μαῦρο μ' κ' εκείνος μέ τραβᾶ».
 - «'Εδέσαμέ σε 'ς τó μαῦρο σ' κ' έκόπεν ή άλυσά».²
 - «'Αμῆτεν,³ άδερφάκια μ', άμῆτε 'ς τó καλόν
 τῆ μάννα μου πεῆτεν,⁴ ό υιός σ' παντρεύθηκεν
- 20 κ' έπήρενε τόν λάκκον τών χιλίων όργυιων.

Πόντος (Κερασσοῦς). - 'Αρχ. Πόντου 15 (1950)
 σ. 250 - 251, άρ. 12 (Ε. Κούσης).

Θ'. Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΟΥ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ Ο ΓΙΟΣ

(ΛΓΩΝ ΓΙΑΝΝΗ ΚΑΙ ΗΛΙΟΥ. ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ)

Κατά παραλλαγὰς έκ Χίου, Νάξου, Δωδεκανήσου, Πελοποννήσου και Χαλκιδικῆς ήρωσ του ἄσματος είναι ό Γιάννης, υιός του 'Ανδρονίκου, κατά δὲ τὰς λοιπὰς άπλῶς ό Γιάννης ή ό Γιαννάκης, όστις εις τὰς έκ τῆς ήπειρωτικῆς 'Ελλάδος φέρεται ώς άρματολόγος.

Καυχώμενος δια τῆν προσωπικῆν του άνδρειαν, προεκάλεσεν ό ήρωσ τόν ήλιον εις άγώνα δρόμου, κατά τόν όποιον όμως ήττήθη και ένυκτώθη εις τó μέσον τῆς όδοῦ εις έρημον τόπον. 'Εκεί περιέπεσεν εις ένέδραν πολυαρίθμων Τούρκων και, ώς ήτο μόνος, κατεβλήθη ύπ' αὐτῶν και έτραυματίσθη θανασίμως.

Εις άρκετάς παραλλαγὰς (Πόντου, Δωδεκανήσου, Κρήτης Σωζοπόλεως, Νάξου κ. ά) έκ του πλήθους τών έχθρῶν, τούς όποιους ό ήρωσ αντιμετώπιζει και καταβάλλει, διέφυγεν εις, όστις, έπιτεθείς μέ έκπληκτικῆν ταχύτητα, έπέτυχε νά τόν πλήξη και τραυματίση.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- 'Ο Γιάννης κι ό κύρ' ήλιος όμάδιν περπατοῦν·
 βαρυστοιχηματίζουν τὰ κεφάλια τους·
 ποιός νά πάη πλιά γρήγορα στη μάννα του·
 'Ο ήλιος έβραδυάστη εις τῆς μάννας του
- 5 κι ό Γιάννης έβραδυάστη μέσ' στές δαμασκιές,
 όπ' άνθρωπο δέν έχει, μόνο τρία δενδριά,

1) θολόν και πλήρες βορβόρου, μούχλας. 2) ή άλυσαις. 3) πηγαίνετε. 4) νά ειπητε.

- μηλιά και κυδωνίτσα κι άγριοφοινικιά.
 'Απ' τής φοινικιάς τή ρίζα τρέχει κρύο νερό,
 κ' εἰς τὸ νερόν ἐπάνω κεῖται μάρμαρο·
 10 στὸ μάρμαρον ἐπάνω κεῖται ὁ Γιαννακῆς,¹
 σπαθοκονταρωμένος κι άνεγνώριμος.
 Τοῦρκοι² τὸν παραβλέπουν³ καὶ Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν,
 τρί' ἀπάρθενά⁴ κορίτσα στέκουν καὶ τὸν λέν'.
 - «Γιάννη, καὶ νά 'χες μάννα, νά 'χες κι ἀδερφή,
 15 νά 'χες καλή γυναῖκα καὶ νά σ' ἔκλαιεν».
 - «Ἐχω καμένη μάννα, ἔχω κι ἀδερφή,
 ἔχω καλή γυναῖκα, ἀμ' ⁵ εἶναι ἀλάργου ⁶ μου».
 Νά κ' ἡ καλή του κ' ἦρθε μὲ τρία μικρά παιδιά,
 τό 'να⁷ παιδί στὸ χέρι καὶ τ' ἄλλο στὸ βυζί,
 20 καὶ τ' ἄλλο ἐμπροστά της γυρεύει της ψωμί.
 - «Γιάννη μου, δὲ λυπᾶσαι; χήρα μ' ἄφησες,
 χήρα κακομοῖρα, μὲ τρία μικρά παιδιά».
 - «Σώπα, καλή μου, σώπα, κ' ἐντροπιάζεις με.
 Μηάρις ⁸ ἦταν ἕνας, μηάρις ἦτον δυό;
 25 ἐννιά χιλιάδες ἦτο κ' ἐγὼ 'μουν μοναχός'
 κι ἀπ' τίς ἐννιά χιλιάδες ἕνας μοῦ 'μεινε'
 λαοῦ⁹ ποδάρι εἶχε κι ἀετοῦ φτερά,
 στοὺς οὐρανοὺς ἐπέτα, στὰ νέφη 'βρίσκετο,
 κ' ἐπέτασε ¹⁰ κ' ἐπῆε πάνω στὸν οὐρανὸ
 30 καὶ στὸ ξενέστρεμμά του, 'κεῖνος μ' ἐβάρεσε,
 κ' ἦτανε κι ἀδερφός μου καὶ δὲ μ' ἐγνώρισε. ¹¹

Νίσυρος. - Ζωγράφ. 'Αγών, τόμ. Α' (1891),
 σ. 398 - 99, ἀφ. 18 (Γεώργ. Παπαδόπουλος).

1) Εἰς τὸ κείμεν. τὸ ὄνομα ἄνευ ἄρθρου. 2) ἡ λέξις Τοῦρκοι παραλείπεται εἰς τὸ κείμενον ὀποδηλουμένη διὰ σιγμῶν. 3) φρουροῦν. 4) ἀπάντρευτα. 5) ἀλλ' ὅμως. 6) μακρὰν βλ. περὶ τῆς λέξ. ἄνωτ., σ. 51, σημ. 6. 7) τὸ ἕνα. 8) μήπως. 9) λαγοῦ. 10) ἐπέταξε.

11) Τὸ ἄσμα συνεχίζεται μὲ τοὺς ἐπομένους στίχους, οἱ ὅποιοι παραλείπονται παρὰ τὴν ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου ὀργανικὴν τῶν σύνδεσιν πρὸς τοῦτο, διότι φαίνονται ὡς ὕστερογενῆς ἐπέκτασις.

"Οχου, ἀδέρφι, ὄχου, τί 'ναι πὸν μοῦ 'καμεις;
 ἔδειξες τὸ σπαθί σου καὶ μ' αἱμάτωσες.
 Τρέξε, ἀδέρφι, τρέξε, νὰ φέρῃς τοὺς γιατροὺς,
 κ' ἔχω παιδιά, γυναῖκα, κ' εἶν' κρῖμα νὰ χαθοῦν».
 Τρέχει ἀδερφός του πάει καὶ φέρνει τοὺς γιατροὺς.
 - «Γιατροί, γιατρέψτε τον, γιατί θὲ νὰ σφαῶ,
 πού 'τον ὁ ἀδερφός μου κ' ἐν τὸν ἐγνώρισα,
 κ' ἔδειξα τὸ σπαθί μου καὶ τὸν ἐβάρεσα».

B'.

- 'Εβράδυν', παλιοβράδυν' ¹ καὶ ἥλιος ἔδυε,
 καὶ ὤριος ² ὁ Γιαννάκης πάγ' 'ς τὸ Ξύβουνο. ³
 'Σ τὸ Ξύβουνον ὀπίσω ἔνι πηγάδι ⁴
 ἐκεῖ ἔν' ⁵ ὁ Γιαννάκης, ἄχ Γιαννάκη μου,
 5 δομένος, σκοτωμένος, ὀρηκείμενος ⁶
 κι ἀγγελοσκορπισμένος ⁷ κι ἀναγνώριστος.
 – «Γιαννάκη μ', νά 'χες μάννα, νά 'χες ἀδελφή,
 ἢ νά 'χες μιὰ καλή ⁸ διὰ νά σ' ἔκλαιεν».
- .....
 – «Γιαννάκη μ', ἡ καλή σ' ⁹ ἐφάνη κ' ἔρχεται,
 10 μὲ δυὸ μαῦρα λιθάρια συχνοδέρνεται».
- «Δέν σ' τὸ 'λεγα, Γιαννάκη μ', ἄχ, Γιαννάκη μου,
 'ς τὸν πόλεμο μὴ βγαίνης καὶ μὴ πολεμᾶς;
 ὁ Τοῦρκος πονηρὸς εἶν' καὶ νύχτα πολεμᾶ».
- «Χίλιους Τούρκους ἐσκότωσα διὰ τὸν Χριστόν,
 15 κι ἄλλους πεντακόσιους διὰ τὴν Παναγιάν.
 'Εμὲν οἱ Τοῦρκοι ἐκούμπωσαν ¹⁰ κ' ἐπιάσαν με.
 ὅλημερα μὲ δέρνουν κι ἀναστάζουν με, ¹¹
 τὴν νύχτα μὲ ἐπιτάζουν ¹² εἰς τὰ κρύα νερά.
 – «Σήκω, σήκω, Γιαννάκη μ', πᾶμε σπίτι μας». ¹³
- 20 – «'Εκοψαν τὰ πουδάρια μ' ὡς τὰ γόνατα μ'».
- «Σήκω, σήκω, Γιαννάκη μ', καὶ πιάσε ραβδί».
- «'Εκοψαν τὰ βραχιόνια μ' ὡς τοὺς κόμπους των».

*Καππαδοκία (Συνασσός). – Paul de Lagarde, Neugr.
 aus Klein Asien, Göttingen 1886, σ. 39, ἀρ. 42.*

1) πάλιν ἐβράδουσε. 2) ὠραίος· ἐνταῦθα μὲ τὴν σημασίαν: ὁμορφο καλληκάρι.
 3) ὄρος πλησίον τῆς Συνασσού. 4) πηγῆ. 5) ἡ λ. ἔν' προστέθη ἐξ ἐτίρας παραλλ. (Λ. Α.
 ἀρ. 1668, σ. 5, ἀρ. 4, στ. 4). 6) κείμενος εἰς τὰ ὄρη (:). 7) ἐτοιμοθάνατος. 8) σύζυγον.
 9) ἡ γυναῖκα σου. 'Η ἀντων. σ' προστέθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐξ 'Ανακού (Λ. Α. ἀρ. 228, σ. 26,
 ἀρ. 21, στ. 15). 10) ἠπάτησαν. 11) βασανίζουν. 12) μὲ ρίπτουν. 13) Οἱ στίχοι 19-22
 παρελήφθησαν ἐκ παραλλ. ἐξ 'Ανακού (Λ. Α. ἀρ. 228, σ. 26, στ. 27-30. συλλ. Χρ. Ν. Τουρ-
 γούτη). Εἰς τὴν παραλλ. ἐνταῦθα τοῦ ᾄσματος ἐκ Συνασσού μετὰ τὸν στίχον 18 ἡ συνέχεια
 αὐτοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς.

*κόψαν τὰ βραχιόνια τ' ὡς τοὺς κόμπους του
 ἔκοψαν τὰ πουδάρια τ' ὡς τὰ γόνατα*

Γ'.

- Κάτω στήν Κρύα βρύση και στο Κρύο νερό,
 εκεί κείτετ' ὁ Γιάννης τ' Ἀντρονίκου ὁ γιός,
 σπαθοκατελυμένος¹ και ἀνεγνώριστος!
 Τοῦρκοι τὸν τριγυρίσαν και Ρωμιοὶ τὸν κλαῖν',
 5 τρία ἀπάρτενα² κορίτσια τὸν μοιριολογοῦν.
 - «Γιάννη μου, νά 'χες μάννα, νά 'χες κι ἀδερφή'
 νά 'χες καλή γυναῖκα, νά σέ λυπηθῆ;»
 Ἀκόμη λόγος στέκει νά 'κου³ ἢ μάννα του,
 νά 'κου κ' ἢ ἀδερφή του κ' ἢ γυναῖκα του,
 10 μὲ τρία παιδιὰ στὸν ὄμο κι ἄλλο στὸ βυζί
 κι ἄλλο πού 'ν' γκαστρωμένη τριῶ μηνῶ παιδί.
 - «Γιάννη μου, Καλογιάννη, κι ἄντρα μου καλέ,
 πῶς ἐκαταπονέθη⁴ τὸ σπαθάκι σου,
 πῶς ἐκαταδικάστη τὸ κορμάκι σου;»
 15 - «Τίγαρις⁵ ἦταν ἕνας, τίγαρις ἦταν δυό ;
 ἔννια χιλιάδες ἦταν, μὰ 'γὼ 'μουν μοναχός.
 Ἀφ' τὶς ἔννια χιλιάδες ἕνας μοῦ 'φυγεν,
 μὰ 'χε λαγοῦ ποδάρια και δράκου πήδημα,
 και τῆς ἀγριολαφίνας τὸ σαρτάρισμα».

Χίος. - Χιακὰ Χρονικά, τευχ. 6 (1926),
 σ. 194, ἀρ. 3 (Κ. Ἀμαντος).

Γ'α.

- Κάτου 'ς τὴν βρύσ', 'ς τὴν βρύση, εἰς τὸ Κρύον νερόν,
 σκοτῶσαν τὸν Γιαννάκον, τὸν μοναχὸν υἱόν,
 μὲ πέτρες, μὲ λιθάρα, μὲ γυμνά σπαθά.
 Δυὸ κονταριές τοῦ 'δῶκαν μέσα 'ς τὴν καρδάν.
 5 Τουρκία⁶ τὸν παραστέκουν, Ρωμιοὶ τὸν θρηνολογοῦν,
 τρεῖς⁷ ἀπάρθεννα² κοράσσι τὸν μοιρολογοῦν.
 - «Γιαννάκη μ', νά 'χες μάνναν, νά 'χες κι ἀδελφήν,
 νά 'χες καλὴν γυναῖκα και νά σ' ἔκλαιγεν».
 Ἐκόμαν ὁ λόγος στέκει, ἢ συντυχιὰ⁸ κρατεῖ
 10 νά τοῦ Γιαννάκ' ἢ μάννα, νά κ' ἢ ἀδελφή,
 νά κ' ἢ καλὴ γυναῖκα, κλαίει κ' ἔρχεται
 τὰ δυὸ παιδιὰ 'ς τὸ χέριν κι ἄλλο 'ς τὴν κοιλάν
 και τὰ μαλλιά ξυσμένα,⁹ δέρνει τὴν καρδάν.

1) σκοτωμένος μὲ σπάθην. 2) τρία ἀπάντρευτα. 3) νά ἄκου, ἰδοῦ. 4) κατεβλήθη.
 5) μήπως. 6) Τουρκόπουλα. 7) τρία. 8) χειρ.: συντυχιά· ἢ συζήτησις, ἢ συνομιλία.
 9) χομένα, λυμένα.

- «Καί 'κ' εἶπα σε,¹ Γιαννάκη μ', ὦριον² μου βεργίν,
 15 'ς τῶν Τούρκων 'ς τοὺς πολέμους μὴ καυκίθκεσαι;»³
 – «Σώπα, καλὴ γυναῖκα, μὴ ἐντροπάζης με,
 ἐμπρὸς 'ς τὰ παλληκάρια καὶ 'ς τοὺς ἄρχοντας.
 Καὶ μέσ' 'ς τοὺς⁴ χίλιους 'σηβα⁵ κι ἄρμαν 'κὶ κρατῶ⁶
 καὶ μέσ' 'ς τοὺς⁴ δυὸ χιλιάδες κι ἀναρμάτωτος».

Πόντος (Κερασσοῦς). – Δ. Α. "Υλη ἀρ. 133 καὶ
 Χρον, ἀρ. 31, σ. 279, ἀρ. 7 (Ἰ. Βαλαβάνης).

Ι'. Ο ΤΣΑΜΑΔΟΣ ΠΑΛΕΥΕΙ ΜΕ ΤΟΝ ΓΙΟΝ ΤΟΥ

Ὁ Τσαμαδὸς (Τσαμαϊδῆς, Τσαϊμαδός, Τσαμερλής, Τσαμπαρλής, Τσαρπαλής, Τσάμβοϊδας) προικισμένος μὲ σπανίαν σωματικὴν ρώμην προσέρχεται ἀπρόσκλητος εἰς τὰ πανηγύρια, τὰ ὅποια διαλύει μὲ τὴν ἐχθρικὴν συμπεριφορὰν τοῦ καὶ τὰς προκαλουμένας ὑπ' αὐτοῦ μονομαχίας, ὡς εἰς τὸ προκείμενον ἄσμα μὲ τὸν γιόν τῆς χήρας (ἢ τὸν Κωνσταντῆν ἢ τὸν Μικροκωσταντάκη).

Ἡ διεξαγωγή καὶ ἔκβασις τῆς ἐν λόγῳ πάλης τοῦ Τσαμαδοῦ δὲν παρουσιάζεται ὁμοίως εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος. Εἰς τινὰς τούτων ὁ ἥρωϊς, ἔχων πρὸ αὐτοῦ ἰσχυρὸν ἀντίπαλον, τοῦ ζητεῖ πρὸ τῆς μονομαχίας πληροφορίας περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ καὶ μανθάνει οὕτως, ὅτι εἶναι νόθος υἱὸς τοῦ (τύπος Α'). Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τῆς ἀναγνωρίσεως πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐπεμβαίνει κατ' ἄλλας παραλλαγὰς ἢ μήτηρ τοῦ νεαροῦ ἀνταγωνιστοῦ, ἢ ὅποια προσφέρει εἰς τὸν υἱὸν τῆς δηλητήριον, εἰς δὲ τὸν Τσαμαδὸν, ἔραστήν τῆς, κρασί (τύπος Β'). Εἰς τρίτην ἄλλην κατηγορίαν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος ὁ υἱὸς τῆς χήρας καταβάλλει καὶ φονεύει τὸν Τσαμαδὸν (τύπος Γ') κλπ.

Τὸ στοιχεῖον τοῦ προσερχομένου Τσαμαδοῦ ἀπροσκλήτου εἰς τοὺς γάμους καὶ διαταράσσοντος διὰ τῆς προκλητικότητός τοῦ τὸν πανηγυρισμὸν αὐτοῦ ἀπαντᾷ ὁμοίως καὶ εἰς ἄσμα περὶ τοῦ Διγενῆ (βλ. σελ. 16-18 τοῦ παρόντος τόμου), εἰς ἄλλο δ' ἄσμα περὶ αὐτοῦ, ἔνθα περὶ τῆς πάλης τοῦ πρὸς τὸν χάρον, καὶ ἡ παρουσία τῆς μητρὸς κατὰ τὴν μονομαχίαν. Αὕτη φέρει κρασί καὶ δηλητήριον εἰς χεῖρας, περιμένουσα, ἂν μὲν νικήσῃ ὁ Διγενῆς, νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν τὸν οἶνον, ἂν δὲ νικηθῇ νὰ πῖῃ αὕτη τὸ φαρμάκι (βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 1 (1909-10), σ. 255-56).

Πρὸς τούτοις κυρίως ἢ ὑπόθεσις τοῦ ἄσματος, δηλαδή ἡ μονομαχία πατρὸς πρὸς υἱόν, οἱ ὅποιοι μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀγνοοῦν τὴν σχέσιν τῶν ταύτην, ἀπαντᾷ, ὡς παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαὶ ἀρ. 77), καὶ εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἄσμα τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπικάς διηγήσεις ἄλλων ἔθνων.⁷ Ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ση-

1) καὶ δὲν σοῦ εἶπα. 2) ὦραιον. 3) νὰ μὴ καυχᾶσαι. 4) χειρ. : καὶ μὲ τοὺς. 5) εἰσώρμησα. 6) καὶ ὄπλον δὲν κρατῶ.

7) Βλ. *Murray Ath. Potter, Sohrab and Rustem. The epic thema of a combat between father and son.* London 1902 (Βιβλιοκρ. εἰς τὸ περιοδ. *Folk-Lore*, XIII (1902), σ. 444-447). Τοῦ αὐτοῦ, *Αὐτόθι*, τόμ. XV (1904), σ. 216-220. *H. Gaidoz, Le combat du père et du fils.* *Αὐτόθι*, τόμ. XIV (1903), σ. 307 κ.έξ. *Zeitsch. d. Ver. f. Volks-*

μειώνει οδτος, ως παράδειγμα, τὴν σύγκρουσιν τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Τηλέγονον μὲ ἀποτέλεσμα τὸν θάνατον τοῦ πρώτου, ἐκ δὲ τῆς περσικῆς παραδόσεως τὴν μονομαχίαν τοῦ Ρουστέμ καὶ τοῦ Σοχράβ εἰς τὸ ἔπος Σάχ Ναμὲ (= Βίβλος Βασιλέων) τοῦ Φιρδούση.

Ὁ ἥρωας τοῦ τραγουδιοῦ ἐνταῦθα φέρει τὸ ὄνομα Τσαμαδός, τὸ ὁποῖον ὁ Η. Grégoire (Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York N. Y. (1942), σ. 253-54) θεωρεῖ ὡς ἐπώνυμον ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ «θέματος Τσαμανδοῦ» τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἥρωος Τσαμανδοῦ ὅστις κατέρχεται ἐκ τῶν ὀρέων καὶ βαστάζει «δένδρα ξερριζωμένα καὶ θεριά», ἐνθυμίζει, κατὰ τὸν Ν. Γ. Πολίτην (ἐνθ' ἄν.), «τάς παραστάσεις τῶν Κενταύρων ἐν ἀρχαϊκαῖς ἀγγειογραφίαις», ἐρμηνεύεται δ' ἡ εἰκὼν αὕτη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Η. Grégoire (ἐνθ' ἄν.) ἐκ τοῦ εἰς τὴν περιοχὴν Τσαμανδοῦ τῆς Μ. Ἀσίας ὑπάρχοντος ὁμωνύμου χειμάρρου.

Κ. Γ. Σ.

Α'.

Παναῦράκι γίνεται στ' αἶ Γιαννιοῦ τῆ χάρη.

Σφάζουσι χίλια πρόβατα, σφάζουσι χίλια βούδια,

μὲ τὰ βουβαλομόσκαρα γίνονται τρεῖς χιλιάδες¹

κι ὅλοι τρῶσιν καὶ πίνουσιν κ' ἔχουν χαρὰν μεγάλη.²

5 - «Τρῶτε καὶ πίνετε παιδιὰ κ' ἔχετε καὶ τὴν ἔγνοιαν

νὰ μὴν πλακῶσ' ὁ Τσαρπαλῆς, χαλᾶ τὰ παναῦρια³

χαλᾶ τοὺς δεκοχτῶ χορούς, τὰ δεκοχτῶ τρσπέζια».

Κι ἀκόμ' ὁ λόος ἦστεκεν⁴ κι ὁ Τσαρπαλῆς προβάλλει⁵

κ' ἐβάσταν εἰς τὰ χέρια του δεντρά ξερριζωμένα

10 καὶ στὰ παρακλωνάρια των δυὸ ἀδέρφια 'ν' κρεμασμένα.

- «Ποιὸς εἶναι ἄξιος, δυνατὸς μ' ἐμένα νὰ παλέψη;»

Κάενας δὲν εὐρέθηκεν ἀπηλογιὰν νὰ δώση.

Τῆς χήρας ὁ γιὸς ἐφώνηξε 'πὸ μέσα 'πὸ τ' ἀσκέρι.⁶

- «'Εγὼ 'μαι ἄξιος, δυνατὸς μ' ἐσένα νὰ παλέψω».

15 Κ' ἐπῆσαν κ' ἐπαστρέψασιν τριῶν κοιλῶν χωράφι⁵!

Κι ὅταν ἐπιάσ' ὁ Τσαρπαλῆς, λακκὶν κάνει τὸ γαῖμα,

κι ὅταν ἔπιασε χήρας γιὸς, γλυκὺν κριάς χορταίνει.

- «Πέ μου, νὰ ζήσης, χήρας γιέ, ποιά 'ναι τὰ γονικά σου;»

- «Χήρα 'ναι 'μέν' ἡ μάννα μου καὶ Τσαρπαλῆς γονιὸς μου».

20 - «Σῦρ', ἔπαρε τὸν μαῦρον μου κι ἄμε νὰ σεργιανίσης,⁶

τὸν κόσμον ὡς εὐρίσκεται, γιέ μου, νὰ τὸν ὀρίσης».⁷

¹ *Αμοργός*. - Δ.Α. ἀρ. 1684Α, σ. 79,

ἀρ. 44 (Ἐμμ. Ἰωαννίδης, 1857).

kunde 17 (1907), σ. 343. (Τὸ Βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς ἐν τῷ φακέλῳ τοῦ ἄγματος ἐν τῷ Λαογρ. Ἀρχεῖῳ σημειουμένης βιβλιογραφίας ὑπὸ Νικ. Γ. Πολίτου).

1) ὁ στίχος οὗτος δευτερός ἐν τῷ κειμένῳ, μετεφέρθη ἐνταῦθα διὰ τὸ νόημα ὡς τέταρτος.

2) συνεχίζετο ὁ λόγος. 3) προβάλλει, παρουσιάζεται. 4) τὸ πλῆθος (λ. τ. asker). 5) ἔκ-

τασις ἀγροῦ διὰ σπορὰν 60 ὄκ. δημητριακῶν βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 53, σημ. 12. 6) νὰ κάμῃς

περίπατον (λ. τ. seyran). 7) νὰ διοικήσης, ἐξουσιάζσης.

Β΄.

- Παναγυράκι γίνονται στ' ἅγιο Γιωργιοῦ τῆ χάρη.
 Σφάζουνε βόδια ἑκατὸ καὶ γίδια πεντακόσα,
 σφάζουν βουβαλομούσκαρα, δαμάλια δυὸ χιλιάδες.
 Τρῶνε καὶ πίνουν καὶ γλεντοῦν καὶ γλυκοτραγουδᾶνε.
- 5 Μὰ πὰ' στὸ φάγε καὶ στὸ πγιεῖ καὶ στὴ ξεφαντοσύνη,
 βγαίνει φωνὴ καὶ δγιαλαλεῖ, ντελάλης¹ καὶ φωνάζει.
 - «Τρῶτε καὶ πίν'τε, βρέ παιδιά, κ' ἔχετε καὶ τὸ νοῦ σας
 νὰ μὴ μ-πλακώση² ὁ Τσαμαΐδης, χαρνᾶ τὸ παναγύρι».
 Ἄκόμ' ὁ λόγος λέγονταν καὶ ἡ μιλιὰ στεκόνταν,³
- 10 ὁ Τσαμαΐδης ἐπρόβαλε ἀπὸ τὴ μ-πέρα μ-πάντα.⁴
 Στὸ 'να τὸ χέρι του βαστᾶ σπαθὶ ξεγυμνωμένο,
 στ' ἄλλο τὸ χέρι του βαστᾶ δεντρί ξερριζωμένο,
 καὶ κάτω ἀπὸ τὰ κλωνιά δγυὸ ἀδέρφια κρεμασμένα.
 Ὁ Τσαμαΐδης δὲ μ-πρόκανε⁵ οὐδὲ νὰ σταματήση.
- 15 - «Ποιὸς εἶναι ἄξιος, δυνατός, μ' ἐμέ νὰ πολεμήση;»
 Κανεὶς δὲν ἀπ'λογήθηκε,⁶ οὐδ' ἀπ'λογιὰ τὸν δῶκε
 μόν' 'νας κοντός, κοντούτσικος, κοντούτσικος στὸ μπόγι,⁷
 τῆς μικροχήρας τὸ παιδί, ὁ Μικροκωσταντάκης,
 ἐκεῖνος ἀπ'λογήθηκε τὸ Τσαμαΐδῃ καὶ λέγει.
- 20 - «Ἐγὼ 'μαι ἄξιος, δυνατός, μὲ σὲ νὰ πολεμήσω».
 Πγιάστηκαν καὶ παλεύανε σὲ μαρμαρένιο ἀλάνι.⁸
 Ὁπῶπγιανεν ὁ Τσαμαΐδης, κρέας παίρνει στὰ χέργια
 κι ὀπῶπγιανε καὶ τὸ παιδί, τὸ αἷμα κἀν' αὐλάκι.
 Ὁ Τσαμαΐδης φοβήθηκε, τὸ γ-Κωσταντάκη λέγει.
- 25 - «Πές μου, 'πὸ ποῦ κατάγεσαι, 'πὸ ποῦ 'ναι ἡ σειρὰ σου;»⁹
 - «Ἐγὼ 'μουνα μιᾶς χήρας γιὸς, τοῦ Τσαμαΐδῃ μπαστάρδι».¹⁰
 Νὰ καὶ γ-ἡ μάννα τ' ἐπρόβαλε, μὲ δγυὸ γυαλιὰ στὰ χέργια
 στὸ 'να γυαλί γλυκὸ κρασί, στ' ἄλλο πικρὸ φαρμάκι.
 Τὸ Τσαμαΐδῃ κερνᾶ κρασί καὶ τὸ παιδί φαρμάκι
- 30 μὰ τὸ παιδί 'ταν γνωστικὸ καὶ τῆ μητέρα λέγει.
 - «Σ' εὐχαριστῶ, μαννούλα μου, σένα καὶ τὸ κρασί σου'
 ὅπ' ἀγαπᾶς κερνᾶς κρασί καὶ μένα τὸ φαρμάκι».¹¹

Λῆμνος (Φυσίγη). - Λ. Α., ἀρ. 1160B,
 σ. 16 (Γ. Ἄ. Μέγας 1938).

1) κήρυξ (λ. τ. tellal). 2) μὴ ἐπιτεθῆ αἰφνιδίως. 3) συνεχίζετο ἢ συζήτησις.
 4) ἀπὸ τὸ ἀπέναντι μέρος (λ. ἰτ. banda). 5) ἐπρόφθασε. 6) ἀπήντησε. 7) εἰς τὸ ὄψος
 τοῦ σώματος (λ. τ. boy). 8) ἀλάνι. 9) ἡ οἰκογενειακὴ καταγωγή σου. 10) νόθος υἱὸς (λ. ἰτ.
 bastardo). 11) ὁ τελευταῖος, τριακοστὸς τρίτος, στίχος εἶναι ἐλλιπής. Ἐγὼ τό...

Γ'.

Πανηγυράκι γίνεται στὸν Ἅγιον Κωσταντῖνο.

Τρεῖς δίπλες ἔρχετ' ὁ χορὸς καὶ πέντε τὸ τραπέζι
κι ὁ νιὸς ὁποῦ τὸν γιόρταζε κι ὁ νιὸς ποῦ τὸν γιορτάζει,
τῆς γῆς τὸν κόσμον ἐκάλεσε, τῆς γῆς τὴν οἰκουμένη.

5 - «Φᾶτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιὰ, κ' ἔχετε καὶ τὸν νοῦ σας,
μὴ μᾶς πλακώσῃ! ὁ Τσαμαϊδὸς, μᾶς πάρῃ τὸ κεφάλι».

Κι ἀκόμ' ὁ λόγος ἔστεκε κ' ἡ συντυχιά κρατεῖται,²
κι ὁ Τσαμαϊδὸς ἐπλάκωσε, στοὺς κάμπους ξαναφαίνει.
Δένδρα φέρνει στὰ χέρια του, δένδρα ξερριζωμένα.

10 - «Ὡρα καλὴ σας, βρὲ παιδιὰ!» - «Καλῶς τὸν Τσαμαϊδόνα!»

- «Ποιὸς ἔχει ἀτσάλι στὴν καρδιά καὶ σιδερένια χέρια,
νά βγῆ νά πολεμήσωμε, μαζί νά σκοτωθοῦμε;»

Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ἀπὸ τὰ παλληκάρια.

Χήρας ὑγιὸς ἐφώνασε, χήρας ὑγιὸς τοῦ λέγει.

15 - «Ἐγὼ ἔχω ἀτσάλι στὴν καρδιά καὶ σιδερένια μπράτσα³
κ' ἔβγα νά πολεμήσωμε, μαζί νά σκοτωθοῦμε».

Γύρω τὸν φέρνει ὁ Τσαμαϊδὸς, κάτου τὸν γονατίζει.

Γύρω τὸν φέρνει χήρας γιὸς τοῦ πήρε τὸ κεφάλι.

- «Φᾶτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιὰ, χαρῆτε, νά χαροῦμε,

20 τί ὁ Τσαμαϊδὸς ἐχάθηκε ἀπ' τὸν ἀπάνου κόσμο».

Πελοπόννησος. - Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἐταιρ.
τόμ. 1 (1883 - 84), σ. 550, ἀρ. 3.

ΙΑ'. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΝΤΑ ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΚΛΗΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ὁ Σκληρόπουλος (ἄλλως Σκληρόπουλος, Ξερόπουλλος, Φτερόπουλο, Συρόπουλο, Ἀζγουρόπουλο, Ζουρόπουλος κλπ.), προετοιμαζόμενος διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῆς συζύγου τοῦ Κωσταντᾶ, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νά καταλάβῃ αὐτὸν κοιμώμενον (παραλλ. ἐκ Κύπρου, Ρόδου, Πόντου, Ἡπείρου) ἢ κατὰ τὰς πλείστας, ἰδίᾳ τὰς Κυπριακὰς, παραλλαγὰς, ἄοπλον (ξαρμάτωτον) ἢ καθήμενον πρὸς φαγητόν.

Ἡ παράκλησις του εἰσηκούσθη καὶ οὕτως ἐπιτυχάνει τὴν ἀπαγωγὴν. Ὁ Κωσταντᾶς ὀπλίζεται ἀμέσως ἐναντίον τοῦ ἀπαγωγέως καὶ ἐπιβάς ἵππου ἱκανοῦ εἰς τὸν δρόμον καταφθάνει τὸν ἄρπαγα, κατανικᾶ αὐτὸν καὶ ἐλευθερώνει τὴν σύζυγόν του.

Τὸ ἄσμα τοῦτο, διαδεδομένον κυρίως εἰς τὴν Κύπρον, ἀνήκει εἰς τὴν

1) μὴ μᾶς ἐπιτεθῆ αἰφνιδίως. 2) ἡ συζήτησις συνεχίζεται. 3) βραχίονας (λ. βεν. braccio).

κατηγορίαν τῶν τραγουδιῶν τῆς ἀρπαγῆς γυναικός¹, φαίνεται δὲ ὅτι δὲν ἔχει ὀργανικὴν σχέσιν πρὸς τὸν κύκλον τῶν ᾠσμάτων τοῦ Διγενῆ, ὡς ὑπεστήριξεν ἀρχικῶς ὁ Νικ. Πολίτης² καὶ μετ' αὐτὸν ὁ S. Baud-Bovy.³ Ὡς ἄσχετον πρὸς τὰ περὶ τὸν Διγενῆ τραγούδια ἐθεώρησε τοῦτο ὁ Στίλπ. Κυριακίδης,⁴ ὅστις πιστεύει ὅτι ἐκ τῶν ὀνομάτων τοῦ ἥρωος, ὡς ἀνωτέρω, εἰς τὰς διαφόρους παραλλαγὰς τοῦ ᾠσματος ἀρχαιότερον εἶναι τὸ Σκληρόπουλον καὶ ὅτι κρύπτεται ὑπὸ τοῦτο ὁ Ρωμανὸς ὁ Σκληρός, ὅστις ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου. Εἰς τὸ ᾠσμα τοῦτο ὑποστηρίζει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης,⁵ ὅτι διέπλασεν ὁ λαὸς τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ (II, 547 στ. 16 καὶ 548 στ. 1-4, ἔκδ. Βόννης) ἐπεισόδιον τῆς προσβολῆς ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω Ρωμανοῦ τοῦ Σκληροῦ τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Μανιάκη (τοῦ Κωσταντᾶ εἰς τὸ ᾠσμα), ἐν ᾧ οὗτος ἀπουσίαζεν εἰς πολεμικὴν ἀποστολὴν ἐν Σικελίᾳ.

Γ. Κ. Σ.

- Σήμερον ἐσυννέφκιασεν, σήμερον ἐν' νά βρέξη,
σήμερον τὸ Σκληρόπουλλον⁶ ἐν' ⁷ νά καβαλλιτζέψη,
νά πάη τζεῖ ⁸ 'ς τοῦ Κωσταντᾶ τὴν κάλην του νά κλέψη.
Βκαίννει τζαί πά' ⁹ 'ς τὴν μάνναν του, εὐτζήν νά τοῦ χάριση.
5 - «Νά μοῦ χάρισης τὴν εὐτζήν ¹⁰ 'ς τοῦ Κωσταντᾶ νά πάω
χουμίζουν⁸ τζαί τὴν κάλην του, νά πά' νά τοῦ τὴν πάρω
τζαί νά τὴν φέρω, μάννα μου, σκλάβαν νά μᾶς γουλεύκη,⁹
νά μᾶς σαρίζη¹⁰ τὸν νοτάν¹¹ τζαί νά μᾶς μαειρεύκη».
Ἡ μάννα πού 'τουν μάισσα τζ' ὁ τζύρης του 'στρονόμος.
10 - «Πόμεινε, γιέ μου, πόμεινε, νά μπῶ ν' ἀστρονομῆσω».¹²
Τζαί πέντε ὄρες τῆς νυκτοῦς μπαίνει τζαί 'στρονομᾶ του,
τζαί δκυὸ ὄρες τῆς ἡμεροῦς βκαίννει, καλημερᾶ του.
- «Καλημεροῦδκια, γιούλλη μου, τζαί σοῦ κορμὶν θωρᾶτον,¹³
νά μὲν¹⁴ πάης ¹⁵ 'ς τοῦ Κωσταντᾶ, γιὰτ' ἠῦρα σε παρκάτου¹⁵
15 τζ' ὁ Κωσταντᾶς ἐν' ἄθρωπος τζαί πρῶτον παλληκάριν,
κάλλιον σου παίζει τὸ σπαθὶν, κάλλιον σου τὸ κοντάριν,
τζαί χέμα¹⁶ πολεμίζει σε ¹⁷ 'ς τ' ἄστρη τζ' εἰς τὸ φεγγάριν
τζ' ἄης το 'μ' πρῶτος σ' ἀνιψιός¹⁷ τζ' ἐν' ἀντροπή μας μιάλη».

1) Βλ. ἀνωτ., σ. 31. 2) Ἐκλογαί, ἀρ. 75. 3) La chanson populaire grecque du Dodécanèse, I Textes, Paris 1936, σ. 155-158. 4) Λαογρ., τόμ. 12 (1938-1948) σ. 500. 5) Βλ. εἰς Μακεδονικά, τόμ. Β' (1941-1952), σ. 803.

6) ἔκδ. Παντελ.: Σερόπουλλον. Ἐγράψαμεν Σκληρόπουλλον, διότι τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι συμφωνότερον πρὸς τὴν παράδοσιν (βλ. καὶ Στίλπ. Κυριακίδην ἐν Λαογρ. 12, σ. 500 καὶ Κ. Χατζηγιάννου, Ἑλληνικά 2 (1929), σ. 203-204) ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι τοῦτο ὑπὸ τοῦς τύπους Σκληρόπουλλο καὶ Σκληρόπουλλο ἐπικρατέστερον εἰς τὰς κυπριακὰς παραλλαγὰς. 7) ἔκδ. Παντελ.: Ἰδα. Ἐγράψαμεν ἐν' ὡς εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν κυπριακῶν παραλλαγῶν. 8) φορμίζουν, φημίζουν. 9) δουλεύη, ἐργάζεται. 10) σαρώνη, καθαρίζη. 11) τὸν ὄντά (λ. τ. οἶα). 12) νά παρατηρήσω τοὺς ἀστέρας. 13) θεωράτον, θεωρητικόν, ὕψηλόν. 14) νά μή. 15) κατώτερον. 16) ἐπίρρ. μαζὶ (λ. τ. hemi). 17) κι ἄφηγέ το, εἶναι πρῶτος σοῦ ἀνιψιός, ἐξάδελφος.

- «Οὔλλοι πάν' εἰς τὴν μάνναν τους, εὐτζὴν νὰ τοὺς χαρίση,
 20 τζ' ἐώ' ρτα 'ς τὴν παλιοπειζάν' νὰ μοῦ παραλαλήση».²
 – «Πήαιννε, γιέ μου, 'ς τὸ καλόν' Θεὸς νὰ βοηθήση,
 νὰ 'ρτης ὡς τὴν μεσόστραταν³ τζ' ἐμένα ν' ἀττυμίσης».⁴
 Φεύτει⁵ τζαὶ πά' 'ς τὸν τζύρην του, εὐτζὴν νὰ τοῦ χαρίση.
 – «Φέντη, τζ' ἄν εἶσ' ἀφέντης μου, τζ' εἶμαι παῖν δικόν σου,
 25 νὰ μοῦ χαρίσης τὴν εὐτζὴν σὰν ἦρτα 'δὰ 'ς αὐτόν σου,⁶
 νὰ μοῦ χαρίσης τὴν εὐτζὴν 'ς τοῦ Κωσταντᾶ νὰ πάω'
 χουμίζουν τζαὶ τὴν κάλην του νὰ πά' νὰ τοῦ τὴν πάρω'
 τζαὶ νὰ τὴν φέρ', ἀφέντη μου, σκλάβαν νὰ μάς γουλεύκη,
 νὰ στρώννη νὰ τζοιμούμαστιν τζαὶ νὰ μάς μαειρεύκη».
 30 – «Πόμεινε,⁷ γιέ μου, πόμεινε, νὰ μπῶ, ν' ἀστρονομῆσω».
 Πέντε ὄρες τῆς νυκτοῦς μπαίννει τζαὶ 'στρονομᾶ του,
 τζαὶ δκυὸ ὄρες τῆς ἡμεροῦς βκαίννει, καλημερᾶ του.
 – «Καλημεροῦδκια, γιούλλη μου, τζαὶ σοῦ κορμὶν θωρᾶτον,
 νὰ μὲν⁸ πάης 'ς τοῦ Κωσταντᾶ, γιὰτ' ἠῶρα σε παρκάτου.⁹
 35 τζ' ὁ Κωσταντᾶς ἔν' ἄθρωπος τζ' ἔν' πρῶτον παλληκάριν,
 κάλλιον σου παίζει τὸ σπαθίν, κάλλιον σου τὸ κοντάριν'
 τζαὶ χέμα πολεμίζει σε 'ς τ' ἄστρα τσ' εἰς τὸ φεγγάριν,
 τζ' ἄης το 'μ'¹⁰ πρῶτος σ' ἀνιψιὸς τζ' ἔν' ἀντροπή μας μιάλη».
 – «Οὔλλοι πάν' εἰς τὸν τζύρην τους, εὐτζὴν νὰ τοὺς χαρίση,
 40 τζ' ἐώ' ρτα 'ς τὸν πατσόερον¹¹ νὰ μοῦ παραλαλήση».²
 – «Πήαιννε, γιέ μου, 'ς τὸ καλόν' Θεὸς νὰ βοηθήση,
 νὰ 'ρτης ὡς τὴν μεσόστραταν τζ' ἐμένα ν' ἀττυμίσης,⁴
 τζ' ὀρπίζω¹² τὰ κριάτα σου τοὺς βθύλους νὰ ταΐσης».¹³
 Βκαίννει τζαὶ πά' 'ς τ' ἀρμάριν¹⁴ του, τζ' ἀπού' θεν τ' ἄρματά του
 45 τζαὶ χόρησεν¹⁵ τὰ ροῦχα του τζ' ἐζώστην τὰ σπαθκιά του,
 μὲ μακρυκά μὲ κοντά,¹⁶ ροῦχα τοῦ πολεμάτου.
 Βκαίννει τζαὶ πά' 'ς τὸν στάβλον του τζ' ἀπού' θεν τ' ἄλοά του
 μήτε τοῦ ἄσπρου σύντυθεν¹⁷ μήτε τοῦ θιζιννιά¹⁸ του,
 μόνον τοῦ μαυρογόνατου πού 'ξερεν τζεῖν' τὰ μέρη.
 50 Σελλοχαλιναρώννει τον τζ' ἄρπαξεν τὸ κοντάριν,

1) κ' ἐγὼ ἦλθα εἰς τὴν καλιόγριαν. 2) νὰ μοῦ φλωαρήση. 3) εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου.
 4) ἐνθυμίσης' ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν: νὰ μὲ ἐνθυμηθῆς. 5) φεύγει. 6) ἀφοῦ ἦλθα
 εἰς σέ. 7) περίμενε. 8) νὰ μὴ. 9) κατώτερον. 10) κ: ἄφησέ το εἶναι. 11) κ' ἐγὼ
 ἦλθα εἰς τὸν καλιόγερον. 12) ἐλπίζω, νομίζω. 13) τοὺς σκύλους νὰ θρέψῃς. 14) θήκη,
 ντουλάπι (λ. λατ. armarium). 15) ἐφόρτισεν. 16) μήτε μακριά μήτε κοντά. 17) ὠμίλησεν.
 18) τοῦ ἀλόγου τοῦ ὁποίου τὸ χρῶμα εἶναι ὅπως τὸ σιζίνιν (εἶδος νομίσματος): βλ. Ν. Κονομῆν,
 Λ. Α. ἀρ. 2269B, σ. 108. Κατὰ τὸν Ἀθ. Σακελλαρίου: λευκὸν ζῶον μὲ μαύρας γραμμιάς' πρὸ.
 καὶ ἐν Λαογρ., τόμ. 2, σ. 62, στ. 45 σημ.

- τῆς ἴθα εὐτύς ἐβρέχηκεν¹ πουπάνω καβαλλάρης.
 Ἄνοιξεν τές ἀγκάλες του τῆσαι τὸν Θεὸν δοξάζει.
 – «Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού 'σαι 'ς τὰ ψηλωμένα,
 τῆσαι πού γινώσθεις² τὰ κρυφὰ τῆσαι τὰ φανερωμένα.
 55 Ἄν εἶσαι πολυέσπλακνος, βοήθα μου τῆς ἑμέναν,
 τῆσαι νὰ βρω τῆσαι τὸν Κωσταντάν τραπεζοκαχισμένον,
 τὸν θθύλλον τὸν λαμπρόστομον³ 'ς τὸν ἄλυσον γημμένον⁴
 τὴν θθύλλαν τὴν κουλουκαρκάν⁵ 'ς τὸν λάκκον λατζισμένην,⁶
 νὰ βρω τῆσαι τὴν ἀγάπην μου νὰ μὲν ἔν' ἀλλαμένη,⁷
 60 τῆσαι πού λουτρὸν τῆσαι ἐκκλησιάν νὰ 'ναι λουτουρκισμένη».
 Θέλεις Θεὸς Χριστὸς ἦτουν, θέλεις τῆς ἐπόκουσέν του
 τῆσαι ἠῦρε τῆσαι τὸν Κωσταντάν τραπεζοκαχισμένον⁸
 τὸν θθύλλον τὸν λαμπρόστομον⁹ 'ς τὸν ἄλυσον δημμένον,
 τὴν θθύλλαν τὴν κουλουκαρκάν⁵ 'ς τὸν λάκκον λατζισμένην⁶
 65 ἠῦρεν τῆσαι τὴν ἀγάπην του νὰ μὲν ἔν' ἀλλαμένη,⁷
 τῆσαι πού λουτρὸν τῆσαι ἐκκλησιάν νὰ 'ναι λουτουρκισμένη.
 Πού τὸν χωρεῖ⁹ ὁ Κωσταντάς ἐπροσηκώχηκέν¹⁰ του.
 – «Καλῶς ἦρτεν τ' ἀνίψιν μου, νὰ φά', νὰ πιῆ μιτά μου,
 νὰ φάη ἄγρη τοῦ λαοῦ,¹¹ νὰ φά' ὄφτόν¹² περτίτζιν,
 70 νὰ πιῆ γλυκόποτον κρασίν πού πίννουν οἱ γουμένοι,
 νὰ φά' ἀρκοτζεράμιον¹³ πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
 τῆσαι ἀπού τρῶν' οἱ ἄρρωστοι τῆσαι βρέχονται¹⁴ γιαμμένοι».
 – «Τῆσαι ἔν' ἦρτεν τ' ἀνίψιν σου, νὰ φά', νὰ πιῆ μιτά σου,
 νὰ πιῆ γλυκόποτον κρασίν πού πίννουν οἱ γουμένοι,
 75 νὰ φά' ἀρκοτζεράμιον πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
 τῆσαι ἀπού τρῶν' οἱ ἄρρωστοι τῆσαι βρέχονται¹⁴ γιαμμένοι,
 μόν' ἦρτεν τὸ ἀνίψιν σου τὴν κάλην σου νὰ πάρη».
 – «Πόμεινέ μ', ἀνίψιν μου, νὰ μῶ νὰ τὴν ἀλλάξω».¹²
 – «Θέλω τὴν νὰ 'ν' ἀνάλλαχτη, νὰ μὲν ἔν'¹⁶ ἀλλαμένη».
 80 Κατέβην πού τὸν μαῦρον του, πάνω του γονατίζει
 τῆσαι ράφκει τ' ἀμματάτζια του μ' ἕναν ψιλὸν ραφίν¹⁷

1) εὐρέθηκε. 2) γνωρίζεις. 3) τὸν σκύλον ὅστις ἐκβάλλει φωτιάν ἀπὸ τὸ στόμα.
 4) δεμένον. 5) τὴν σκύλαν πού ἔχει μικρά, ἀκόμη τυφλά, σκολάκια. 6) νὰ κάθεται
 εἰς τὸν λάκκον, εἰς τὴν θέσιν της. 7) νὰ μὴν ἔγῃ ἀλλάξει τὸ ζέριμά της. 8) ὁ
 στίχος, μὴ ὑπάρχων εἰς τὸ κείμενον, προσετέθη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔσματος συμφώνως
 πρὸς τὰς ἄλλας ἐκ Κύπρου παραλλαγὰς αὐτοῦ· βλ. *Ξεν. Π. Φαρμακίδου*, *Κύπρια ἔπη*, Λευ-
 κωσία 1926, σ. 27 στ. 58. *Λ.Α. ἀρ.* 1110, σ. 17-20, στ. 62 κ.ἄ. 9) θωρεῖ, βλέπει. 10)
 ἐσηκώθη νὰ τὸν ὀποδεχθῆ. 11) τὸ καλύτερον μέρος τοῦ λαγοῦ, ἴσως τὸ ψαχνὸ ἐπὶ τῶν νε-
 φρῶν· βλ. ἄνωτ., σ. 12, σημ. 5. 12) ψητόν. 13) ἀγριοκάτσιον· βλ. ἄνωτ., σ. 12, σημ. 6.
 14) βρῖσκονται. 15) νὰ τῆς φορέσω ἄλλα ἐνδύματα. 16) νὰ μὴν εἶναι. 17) ψιλὴν ραφήν.

τζαί δήννει τζαί τὰ θέρκα του¹ τρεῖς δίπλες τ' ἀλυσίν·
βάλλει τζ' εἰς τὴν κοξούλλαν² του δκυὸ κάνταρα³ μολύβιν.
'Επολοήχην⁴ λυερὴ τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.

85 - «Τοῦτα 'μ' ποὺ μοῦ χουμίζεσουν,⁵ τοῦτα ἔν' ποὺ μοῦ 'λάλες,
πῶς δὲν μὲ βκάλλεις μιὰν ὥραν ἀποὺ τὲς δκυὸ σ' ἀγκάλες·
τοῦτα 'μ' ποὺ μοῦ χουμίζεσουν' πῶς ἦσουν παλληκάριν,
πῶς θέλεις θίλιους 'ς τὸ σπαθίν τζαί θίλιους 'ς τὸ κοντάριν,
τζαί τῶρα πῶς σέ νίτζησεν τὸ νέον παλληκάριν ;»

90 - «Πῆαινε, κόρη, 'ς τὸ καλόν· Θεὸς νά βοηθήση,
μιτά μου μεσομέρκασες,⁶ μιτά μου 'ν' νά δειπνήσης».
'Εβάσταξεν τζ' ὁ Κωσταντάς τζ' ἔκοψεν τὸ μεθύσιν·
κροννοίει⁷ τ' ἀμματάτζια του τζ' ἔππεσεν τὸ ραφίν,⁸
σούζει τζαί τὰ θερούκια του⁹ τζ' ἔππεσεν τ' ἀλυσίν·

95 σούζει τζαί τὴν κοξούλλαν του¹⁰ τζ' ἔππεσεν τὸ μολύβιν.
Τρέθει τζαί πά' στ' ἀρμάριν¹¹ του 'τζὰ πού 'θεν¹² τ' ἄρματά του.
'Εχόρησεν¹³ τὰ ροῦχα του τζ' ἐζώστην τὰ σπαθκιά του,
μὲ μακρυὰ μὲ κοντά,¹⁴ ροῦχα τοῦ πολεμάτου.

Τρέθει τζαί πά' 'ς τὸν στάβλον του 'τζὰ πού 'θεν τ' ἄλοά του.

100 "Αμαν τὸν εἶαν¹⁵ τ' ἄλοα ἐστέκαν τζ' ἐχωροῦσαν¹⁶
τζεῖνα ποὺ ξέραν πόλεμον γαῖμαν ἐκατουροῦσαν·
τζαί τζεῖνα ποὺ 'ν ἐξέρασιν ἐγύρναν τζ' ἐψοφοῦσαν.
'Επολοήχην τζ' εἶπεν τους τζαί λέει τζαί λαλεῖ τους.

- «Ποῖος ἄξιος τζαί πότορμος¹⁷ νά φτάση τὴν τζυράν του ;»
105 'Επολοήχην τζ' ὁ γεράππαρος¹⁸ ποὺ τὴν ἀππέξω πάχνην.
- «Εἶμ' ἄξιος τζαί πότορμος νά φτάσω τὴν τζυράν μου,
ἀποὺ μ' ἐκρυφοτάιζεν κλιττάριν¹⁹ 'ς τὴν ποδικιάν της,
τζαί ποὺ μ' ἐκρυφοπότιζεν νερόν μέσ' 'ς τὴν λεένην·²⁰
τζαί σελλοχαλινάρωσ' με, τζαί βάρ' μου προστελλίνες,²¹

110 τζαί προστελλίνες ἔντεκα τζαί πισιλλίνες²² τράντα,
τζαί φτερνιστήρκα μὲν βάλης²³ γιὰτ' 'ἐν ἡβρίσκ' ἀμάντα»²⁴.
Σελλοχαλιναρώννει τὸν τζαί βάλλει προστελλίνες·
τζαί προστελλίνες ἔντεκα τζαί πισιλλίνες τράντα,
τζαί φτερνιστήρκα ἔβαλεν κάχα πόιν²⁵ του ἕναν.

1) καὶ δίνει καὶ τὰ χέρια του. 2) μίσσην. 3) δύο καντάρια, στατήρας. 4) ἀπε-
κρίθη. 5) αὐτὰ εἶναι ποὺ μοῦ ἐκαυχᾶσο. 6) μαζί μου ἐγεομάτισες. 7) ἀνοίγει
ἐλαφρῶς. 8) διελύθη καὶ ἔππεσεν ἡ ραφή. 9) σείει καὶ τὰ χέρια του. 10) σείει
καὶ τὴν μέσην τοῦ σώματός του. 11) εἰς τὴν ὀπλοθήκην. 12) ἐκεῖ ὅπου εἶχε. 13) ἐφό-
ρεσε. 14) μήτε μακρυὰ μήτε κοντά. 15) ὅταν τὸν εἶδαν. 16) ἐθωροῦσαν. 17) τολμηρὸς.
18) ὁ γέρικος ἵππος. 19) κριθάρι. 20) λάγνηνον. 21) προστελλίνα = ἱμάς. ζευκτήρ, εἰς
τὸ ἔμπροσθεν μέρος τοῦ σώματος. 22) ἱμάντες, ζευκτήρες, συγκρατοῦντες τὸ σάγμα ἐκ τῶν
ὀπισθίων. 23) μὴ βάλης περνιστήρας. 24) διότι δὲν ἐβρίσκω ἡσυχίαν. 25) εἰς κάθε πόδι.

- 115 Ππηᾶ τζ' ἑκαβαλλίτζεψεν τζ' ἄρπαξεν τὸ κοντάριν.
Φτερνιστηρκάν τοῦ ἔωκεν¹ τζ' ἔβκην πού τὸ δῶμαν.²
τὰ νέφη νέφη ἔπιασεν τζαί νέφη ἑπαρπάτεν.³
Ἐπολοήχην Κωσταντάς τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
– «Ἦσουν πουλάριν δκυὸ χρονῶν κακὸν ἔν τζ' ἑκαμές μου,
120 εἰς τὰ γεροντοσύννια σου ἔσὺ ἴν' νὰ μὲ σκοτώσης;»
– «Σκόπα εἰς τὴν κοξούλλαν σου ἔθ' ἄρκυρον φηκάριν,⁴
μέσα ἴς τ' ἄρκυροσφήκαρον ἔθ' ἄρκυρο μααίριν.⁵
τὰ φτερνιστήρκα κόψε τα μὲ τὸ δεξιὸν σου θέριν».
Ὅ,τι τοῦ εἶπεν ἑκαμεν, ὅ,τι τοῦ παρατζέλλει.
- 125 Τζ' οὔλλες τὲς στράτες ἔπιασεν, τζ' οὔλλα τὰ μονοπάκια.
Ποθθέπασεν⁶ πὸ τζεῖ πὸ ἄ⁷ κανεῖς ἔν ποθθεπάζει⁸
τζαί μόνον ἔν' πού φάνηκεν ἕναν μιτσίν βοσκάριν.⁹
Πρῶτα χτυπᾶ του μoustounián,¹⁰ τζ' ὕστερα θαιρετᾶ τον.
– «Ἐν εἶες¹¹ τὸ Σκληρόπουλλον,¹² ἔν εἶες τὸ φουσατον;»
130 – «Ἄ! Θικιέ, τοῦτ' οἱ ἄρκοντες εἶντα μούττην¹³ πού κρατοῦσιν¹⁴
πρῶτα χτυποῦσιν μoustounián¹⁰ τζ' ὕστερα θαιρετοῦσιν¹⁴
νὰ κάτσω ἴς τὸν λοαρκασμὸν τζαί δκιάζουμαι¹⁵ νὰ πάω.
Εἶθεν ἐξήντα φλάμπουρους¹⁶ τῶν ἑκατὸν θιλιάων».¹⁶
Τρέθει τζαί κοντοφτάννει τους, τ' ἀππάριν θιθινίζει.¹⁷
- 135 Πού τ' ἄκουσεν ἡ κάλη του εὐρέχην¹⁸ γελασμένη.
Ἐπολοήχην τὸ Σκληρόπουλλον¹⁸ τζαί λέει τζαί λαλεῖ της.
– «Ὡσπου ἴσουν εἰς τοὺς τόπους σου ἦσουν μαραζωμένη,¹⁹
τώρα πού ἴρτες ἴς τοὺς τόπους μου εὐρέχης γελασμένη».
– «Τ' ἀππάριν πού θιθινίζεν τζαί τώρα ἴν' νὰ νεφάνη».²¹
- 140 – «Νὰ ἔξερα ποιοῦ ἴν' τὸ φταίσιμον, ποιὸς ἔθει τὴν αἰτίαν».
Γυρίζει πὰ ἴς τὸν ἄππαρον τζ' ἑκαμεν ἀμαρτίαν.
Τζαί νὰ σου τζαί τὸν Κωσταντάν, ἐφάνη ὀμπροστά τους.
Οὔλλες τὲς νάκρες ἔπιαννεν τζ' ἡ μέση καταλυέτουν,
τζαί τέλεια εἰς τὰ ὕστερα ἠῶρεν τὸν ἀνιψιὸν του.
- 145 Κατέβην πού τ' ἀππάριν του, ὀμπρός του γονατίζει.
– «Πέ μου, κόρ', ἂν σ' ἐφίλησεν, τὰ θείλη του νὰ κόψω.
Πέ μου, κόρ', ἂν σ' ἐτσιμπεσεν, τὰ θέρκα του²² νὰ κόψω».
– «Ἐφίλησεν τζ' ἐτσιμπεσεν τζ' ὅ,τι ἔθειλεν ἐποῖσεν,²³

1) ἔδωκεν. 2) ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν στέγην. 3) ἐπερπάτει. 4) κοίταξε εἰς τὴν ὀσφὸν σου, ἔχει ἀργυρᾶν θήκην (λ. λατ. соха). 5) ἔχει ἀργυροῦν μαχαίρι. 6) ξεσκίπασεν παρετήρησι. 7) ἀπ' ἐκεῖ κί' ἀπ' ἐδῶ. 8) κανεῖς δὲν φαίνεται. 9) μικρὸς βοσκός. 10) ράπισμα. 11) δὲν εἶδες. 12) βλ. ἀν., σ. 82, σημ. 6. 13) τί μότην, ἑπαροῖν. 14) βιάζομαι. 15) σημαίας (λ. λατ. flammulum). 16) χιλιάδων. 17) χρεμετίζει. 18) εὐρέθη. 19) βλ. ἀνωτ., σ. 82, σημ. 6. 20) λυπημένη. 21) ὁ ἵππος ὅστις ἐχρεμετίζει, ὅπου νὰ εἶναι θὰ ἀναφανῆ. 22) τὰ χέρια του. 23) ἐποίησε.

- τζαί μέσ' 'ς τήν δίπλην τῶν βυζιῶν σημαίν σοῦ ἀφήσεν».
- 150 Γυρίζει τό σπαθάτζιν του, κόφκει τὰ δκυό του θείλη,
κόμα ζαναδιπλάζει το, κόφκει τὰ δκυό του θέρκα.¹
- «Παρά τζαί κόφκεις τὰ θέρκα μου, κόψε τήν τζεφαλήν μου,
γιατί έπαρραντζέλλαν μου έμέναν οί γοννιοί² μου,
τζ' έγιώ 'έν τούς έκρόστηκα,³ ἄς τά βρ' ή τζεφαλή μου».
- 155 Κόμα ξαναδιπλάζει το, κόφκει τον πού τήν μέσην.
Τζαί πιάννει τζαί τ' άππάρκα του τζαί τὰ λαωνικά⁴ του,
τζ' έπιασεν τα τζ' έπήρεν τα ούλλα μαζιν μιτά του.

*Κύπρος (Έπτακώμη). - Λαογρ., τόμ. 2 (1910)
σ. 64 - 69 (Χρ. Γ. Παντελίδης).*

ΙΒ'. ΤΟ ΣΥΝΟΔΙΝΟΠΟΥΛΟ

Τό ἄσμα τοῦτο, γνωστόν έκ τῶν νήσων Καρπάθου, Νάξου, Μήλου και Κερκύρας, δέν έχει άρκούντως έμφανή γνωρίσματα τῶν άκριτικῶν τραγουδιῶν, έν τούτοις διά τό ὅλον περιεχόμενόν του και τά έν αὐτῷ δρώντα πρόσωπα μέ τά ὀνόματα Συναφινόπουλο, Άνδρόνικος και Κωσταντίνος, ὡς εις τήν κατωτέρω παραλλαγήν, περιλαμβάνομεν τοῦτο εις τήν κατηγορίαν ταύτην.

Ό ήρωσ (Συναφινόπουλο, Συνοδινόπουλο, Συναδιόπουλο, Συναδινόπουλι) άποθνήσκει δηλητηριασθείς (φαρμακωθείς) ὑπό τινος γυναικός ξενοδόχου (παραλλ. Καρπάθου και Νάξου) ή ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ή τής θυγατρός του (παραλλ. Μήλου και Κερκύρας).

Γ. Κ. Σ.

- (Γ)έμουν⁵ οί κάμποι 'π' ἄλοα και τά 'ουνιά⁶ στρατιῶτες
και τό σεράγιον⁷ ἄρκοντες πετζούς και κααλλάρους.
Και τό Συναφινόπουλλο βαριά 'ν' άρρωστημένο,
βαριά και τόσογ γυνατά⁸ πού 'ναι για νά ποθάνη.
5 Κι άνεοκατεαίννουσι γιατροί και γιατρολόοι.
Δεξιά κάετ'⁹ ή μάννα του, τζερβά ή άερφή του
κ' εις τά προσκεφαλάκια του ὁ 'ασιλιάς άτός του.¹⁰
'αστᾱ¹¹ μαντήλι και κερί, τούς ἴδρους τους σφογγίτζει
και φέγγει κ' ένερώτα το, φέγγει κι άνερωτᾱ το.
10 - «Πέ μου, Συναφινόπουλλο, πού τό 'βρες τό φαρμάκι;»
- «'Οψές άργά¹² έπέρασα 'πού τή ξενοοχοῦσα,¹³
άπού τή ρύμη τής αὐλής, τοῦ Μαρουλλιοῦ τήπ πόρτα,
μέ τ' Άνδρονίκου τόν υιό και μέ τόκ Κωσταντῖνο¹⁴
κι ούλους έκέρνα τό κρασίκ κ' έμένα τό φαρμάκι
15 κ' έπήρα τήκ κατηγορίαν άπού τόκ κόσμον οὔλο».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά τραγούδια
Καρπάθου, Άθήναι 1928, σ. 86-87, άρ. 16.*

1) χέρια. 2) οί γονις. 3) δέν ήκροάσθην, δέν όπήκουσα. 4) κυνηγετικοί κόνες.
5) γίμου. 6) βουνά. 7) τό άνάκτορον (λ. τ. saray). 8) δυνατά. 9) κάθεται. 10)
ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς. 11) βασιτά, κρατεί. 12) χθις βράδυ. 13) ξενοδοχοῦσα, ή ξενοδόχος.

ΙΓ' ΣΤΑΥΡΑΕΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΙΡΒΙΤΑΝΗ Ο ΥΙΟΣ

Τὸ τραγούδι τοῦτο μὲ περιεχόμενον ἀκριτικὸν εἶναι γνωστὸν μόνον ἀπὸ τὴν Κάρπαθον. Εἰς τοῦτο, συναφὲς πρὸς τὸ προηγούμενον (ἀρ. ιβ') ἐκ τοῦ εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ ἄσματα ταῦτα ἄρχοντος Μαρουλλιοῦ, ἔχομεν εἰκόνα ἐκ τῶν ἀκριτικῶν συμποσίων (βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 63, ἄσμα 5').

Γ. Κ. Σ.

Σταυραετὸς ἐγιάεινε¹ 'ς τοῦ Μαρουλλιοῦ τὴν πόρτα·
 'έμου τὰ (δ)όντια του² κριάς καὶ τὰ φτερά του τό 'μα,³
 'έμου τὰ φταρνιστήρια⁴ του δροσιές ἀπὸ τ' ἀέρι.
 Κι ἄλλος ἀτός⁵ τὸν ἐρωτᾷ κι ἄλλος ἀτός τοῦ λέει.
 5 – «Πέ μ', ἀετέ, σταυραετέ, ποῦ τό 'βρες τό κυνήϊ ;»
 – «'Οψές ἀργά⁶ ἐπέρασα τοῦ Μαρουλλιοῦ τὴν πόρτα
 κ' ἠῦρα τοὺς ἄρκοντες ἐκεῖ τραπετζοκαλεσμένους.
 Κι οὔλ' ἔτρωακ κι οὔλ' ἔπιννακ κι οὔλ' ἔχαροκοποῦσα.
 Μόνοι τοῦ Σιρβιτάν' ὁ γιὸς ἀπὸ 'το χολιασμένος
 10 κ' ἐπεριύρνα τὰ 'ουνιά, τὰ 'ρη καὶ τὰ λαγκάγια.⁷
 Μὲ τὴσ σαῖττα πολεμᾷ, μὲ τὴσ σαῖττα δρέμει⁸
 σκοτώννει λάφια 'ς τὸ κλαῖ κι ἀφήννει τα καὶ φεύγει.
 Κ' ἠῦρα κυνήϊ γιαλεχτό, κυνήϊ γιαλεμένο...⁹»

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 70 - 71, ἀρ. 2 (β).*

ΙΔ'. ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Τὸ ἄσμα τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς (τοῦ Μαροῦς ἢ τῆς Μαροῦς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Καππαδοκίας, τῆς Σουριάς εἰς τὴν Μεγίστην (Καστελλόριζον) καὶ μὲ ἄλλα ἀκόμη ὀνόματα: τοῦ Μοριᾶ, τῆς Ὀβριάς, τῆς Μηδιᾶς, τῆς Σούδας κ.λπ.) εἶναι ἐκ τῶν περισσότερον διαδεδομένων ἄσμάτων εἰς ὄλον τὸν ἑλληνικὸν χῶρον.

Τὸ ὄχυρόν φρούριον ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατοικεῖ ἡ ἡρωὶς τοῦ τραγουδιοῦ ἀνθίσταται ἐπιτυχῶς ἐπὶ μακρὸν χρόνον κατὰ τῶν πολιορκούντων αὐτὸ Σαρακηνῶν ἢ Τούρκων. Τέλος δμως παρουσιάζεται ἕνας Χριστιανὸς ἐξ-ισλαμισμένος, «ρωμιογύριστος», ὅστις ἀναλαμβάνει νὰ διευκολύνη τὴν ἐκπόρθησιν τοῦ φρουρίου ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ λάβῃ ὡς γέρας τὴν ὁμορφὴν κόρην, βασίλισσαν τοῦ Κάστρου. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μεταμφιέζεται οὗτος εἰς ἔγκυον γυναῖκα ἢ εἰς Ἑλληνα καλόγερον καὶ κατορθώνει νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς πολιορκουμένους, ὥστε νὰ ἀνοίξουν εἰς αὐτὸν τὴν θύραν, ὅποτε μαζὶ του εἰσώρμησε καὶ ὁ ἐχθρὸς καὶ κατελήφθη οὕτως ἐξ ἐφόδου τὸ Κάστρον. Τὸ ἀρχικὸν ἄσμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸ σημερινόν, φαίνεται ὅτι θὰ συνετέθη

1) ἐδιάβαινε. 2) γέμου, εἶναι γεμᾶτα, τὰ δόντια του. 3) τὸ αἷμα. 4) γέμου οἱ πτερνιστήρες, ὄνοχες τῶν ποδῶν. 5) ἀετός. 6) χθὲς βράδυ. 7) ἐπεριγύρνα τὰ βουνά, τὰ ὄρη καὶ τὰ λαγκάδια. 8) τρέχει. 9) κ' ἠῦρα κυνήϊ διαλεκτό, κυνήϊ διαλεγμένο.

κατά τὰ μέσα τοῦ 9ου αἰῶνος μὲ ὑπόθεσιν τὴν διὰ προδοσίας κατάληψιν τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων.¹

Μὲ τὸ ἄσμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον πιστεύομεν ὅτι εἰς τὴν ἀρχικὴν του σύνθεσιν ἦτο ἀραβικόν, θὰ ἐτραγουδῆσαν τὸ πρῶτον οἱ Ἄραβες τῆς Μελιτηνῆς τὸ σημαντικόν τοῦτο στρατιωτικόν κατόρθωμά των. Ἀργότερον δέ, ὅτε μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, τὸ ἱστορικόν τοῦτο γεγονός θὰ εἶχε πλέον λησμονηθῆ, τὸ ἐπεισόδιον εἰς τὸ ἄσμα τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ὑπερασπιστοῦ τοῦ Ἀμορίου στρατηγοῦ Ἀετίου εἰς τὸ ὁποῖον θὰ ἐτελείωνε τὸ τραγούδι ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἐκ λαϊκῆς διηγήσεως γνωστοῦ μεταξὺ τῶν Ἀράβων θέματος τῆς ἀρπαγῆς ἐκ πύργου τῆς ὠραίας χριστιανῆς κόρης, ἥτις συμφώνως πρὸς τὸ ἀρχικόν ἄσμα, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ἀμορίου, ἐθεωρήθη ὁμοίως ἀρχηγὸς τῆς ἀμύνης τοῦ Κάστρου.

Ὑπὸ τὴν νέαν αὐτὴν μορφήν θὰ διεδόθη τὸ τραγούδι τοῦτο, μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Μελιτηνῆς τὸν 10ον αἰῶνα εἰς τὸ Βυζαντινὸν κράτος, εἰς τοὺς Ἑλληνας πρῶτον τῶν γειτονικῶν περιοχῶν, ἥτοι τῆς Καππαδοκίας ἢ τοῦ Πόντου, διὰ τῶν ὁποίων καὶ διεδόθη κατόπιν εἰς τὸν λοιπὸν Ἑλληνικὸν κόσμον.²

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

- Ἀτόσα³ κάθτρα εἶδα κ' ἐλογύρισα
 κι ἄμον⁴ τσ' Ὠριᾶς τὸ κάθτρο κάστρο κ' ἔτουνε.⁵
 Σεράντα πόρτας εἶχε κι ὄλα σίδερα,
 κ' ἐξήντα παραθύρια κι ὄλα χάλκενα·
 5 καὶ τοῦ γιαλοῦ ἢ πόρταν ἄσ' σὸ⁶ μάλαμα.
 Τοῦρκος τὸ τριγυρίζει χρόνους δώδεκα·
 μηδὲ μπορεῖ τὸ πάρη μηδ' ἀφήνει ἄτο.⁷
 Κ' ἕνας μικρὸς τουρκίτσος, ρωμιογύριστος,
 ρόκα καὶ ροκοστέλι βάλ' 'ς σὰ μέσα του,⁸
 10 ἀδράχτι καὶ σποντύλι,⁹ παίρ' 'ς σὰ¹⁰ χέρια του.
 Μαξιλαρίτσα βάλλει κ' ἐμπροζώθκεται¹¹
 κ' ἐγέντουνε γυναῖκα, βαρσμένισσα.¹²
 Τὸν κάθτρο ἄλογυρίζει καὶ μοιρολογᾷ.
 - «Ἄνοιξον, πόρταν, ἄνοιξον, καθτρόπορτα·
 15 ἄνοιξον, νὰ ἐμπαίνω, Τοῦρκοι διώχν'ε με».
 - «Κι ἀπόθ' ἐμπαίν' ὁ ἥλιον ἔμπα ἀπέσ' κ' ἐσύ,¹³

1) Βλ. S. Baud-Bouy, *La chanson populaire grecque du Dodécanèse*, I Textes, 1936 σ. 279 κ. ἐξ. ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Τὴν γνώμην ταύτην δὲν ἐδέχθη ὁ Στίλπ. Κυριακίδης, βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 12 (1938-48), σ. 325-26. 2) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ἡ ἄλωσις τοῦ Ἀμορίου τῷ 838 καὶ τὸ δημώδες ἄσμα τοῦ «Κάστρου τῆς Ὠριᾶς». Πρακτ. τοῦ ΙΑ' Διεθν. Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, 1958.

3) τόσα. 4) ὡς, καθώς. 5) δὲν ἦτο. 6) ἀπὸ τό. 7) αὐτό. 8) εἰς τὴν μέσην του. 9) σποντόλι. 10) παίρνει εἰς τὰ. 11) τοποθετεῖ εἰς τὴν κοιλίαν του προσκεφάλαιον καὶ τὸ συγκρατεῖ ἐκεῖ διὰ ζώνης. 12) ἔγκυος. 13) ἀπὸ ἐκεῖ ποδὸ μπαίνουν, εἰσδύουν, αἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου εἰσελθεῖ ἐντὸς καὶ σὺ.

- κι απόθ' έβγαίν' ό φέγγον' έβγα έξ' κ' έσύ».
 - «Ν' άλί' έμέν τή μάρ'σσα,² τή χιλιάκλερο³
 και ποϋ νά παιδοποιώ⁴ χειμων'κό καιρό.
 20 "Ανοιξον, πόρταν, άνοιξον, καθτρόπορτα.
 "Ανοιξον νά έμπαίνω, Τουρκοι διώχν'ε με».
 Τόν Κάθτρο 'λογυρίζει και μοιρολογᾶ
 κι απέσ' ⁶ ή κόρ' άκούγει και καρδοπονᾶ.
 Κι ᾶμον' ντ' ένοίγε ή πόρτα, χίλιοι έτρεξαν'
 25 κι ᾶμον ντ' έκαλονοίγε μύριοι έτρεξαν.
 Κι ᾶλλοι τήν κόρ' άρπάζ'νε κι ᾶλλοι τά φλουριά.
 Κι από τό παραθύρ' ή κόρ' έπήδησε,
 σέ παλληκάρ' άγκάλιας ψυχομάχησε.

Ποντιακά Φύλλα, έτ. Α' (1936-37), άρ. 1, σ. 26-27.

Β'.

- Κάτω 'ς τόν 'Αγι Γιάννη τόν Θεολόγον,
 πολλά κάστρα ντ' έλάσθα⁵ μικρά, μεγάλα,
 σάν τοϋ Μαροϋς τό κάστρο, κάστρο δέν είδα,
 διπλοϋν, τριπλοϋν χτισμένο, μολυβόκτιστο,
 5 σιδεροκαρφωμένο και άσάλευτο.
 Χίλιοι τό πολεμοϋσαν χρόνους δώδεκα,
 κι ᾶλλους δεκατεσσάρους και δέν παίρνετο.
 Μά 'νας μικρός Τουρκάκης, 'νας γενίτζαρος
 είπεν είς τόν άφέντη τ': «"Αι άφέντη μου'
 10 κ' έγ' αν πάρω τό κάστρο, τ' είν' τά δώρα μου;»
 - «Ξανθά ξανθά κοράσια ᾶς είν' οί σκλάβες σου,
 τά 'μορφα παλληκάρια ᾶς είν' οί δοϋλοι σου
 και τήν Μαροϋ που λέν' ᾶς είν' γυναίκα σου».
 - «"Ανοιξε, Μαροϋ μ', άνοιξ', νά μπῆ ό ξένος.
 15 Βάι, βάι, έμέν τόν ξένον και τόν έρημο,
 και τόν ξενυχτισμένο ποϋ νά βραδυαστώ'
 πού 'ν' τά βουϊνά γιοματ' από στρατέματα
 κ' οί στρατες σκοτωμέν' από τ' άδέλφια μου.
 "Ανοιξε, Μαροϋ μ', άνοιξ', νά μπῆ ό ξένος,
 20 τήν νύχτα τ' νά περάση, νά μη σκοτωθῆ».
 Και στόν ξένο κατόπι χίλιοι μπήκανε.
 Οϋλοι τρέχανε στ' ᾶσπρα κι ό γενίτζαρος

1) τό φεγγάρι. 2) αλλοίμονον. 3) τήν μαύρη, τήν δυστυχῆ. 4) τήν χιλιάκις ᾶκληρον, πολὺ δυστυχῆ. 5) νά γεννήσω. 6) απέσω, από μέσα. 7) καθώς, ὡς. 8) έγύρισα, περιήλθον.

ἔτρεξεν ἔς τὴν Μαροῦ τοῦ καὶ τήνε ζητεῖ.
 Μὰ ἡ Μαροῦ, σὰν εἶδε τοῦτο τὸ κακό,
 25 ἔβγαλε τὰ ζεγκιά¹ της, τσάρουχα² φορεῖ,
 ἔβγαλε τὴν ζωστρή της, ράμμα ζώνεται
 ἔς τοὺς πύργους ἀνατρέχει καὶ μοιριολογᾷ.
 - «Τὸ κάστρο μ' σὰν ἐπάρτη, τί θέλ' τὴν ζωὴν!»
 Καὶ κάτω ἐκρημίστην κ' ἐσκοτώθηκε.

*Ἰ. Σαράντιδου Ἀρχελάου, Ἡ Συνασός,
 ἐν Ἀθήναις 1899, σ. 168 - 69.*

Γ'.

Ἄσα καστριά κι ἂν εἶδα κι ἂν περπάτησα,³
 σὰν τῆς Ὠριᾶς τὸ κάστρον δὲν ἐλόγιασα.
 Σαράντα πύργους ἔχει ὄλον μάλαγμα,
 κι ἄλλους σαράντα πέντε διὰ τὸν πόλεμο.
 5 Τοῦρκος τὸ πολεμᾷ χρόνους δώδεκα,
 δὲ μπόρει νὰ τὸ πάρη τ' Ὠραιόκαστρον.
 Ἐνας κακὸς Τουρκάκης, ἕνας Κόνιαρος,
 πάγει στὸν βασιλέα καὶ τὸν προσκυνεῖ.
 - «Ἀφέντη βασιλέα, τ' εἶν' τὸ τάγμα σου;»
 10 - «Χίλια φλωριά σὲ δίνω κι ἄλογο καλὸ
 καὶ δυὸ σπαθιά ἀσημένια γιὰ τὸν πόλεμο».
 - «Οὐδὲ τ' ἄσπρα σου θέλω, οὐδὲ τὰ φλωριά,
 οὐδὲ καὶ τ' ἄλογόν σου κι οὐδὲ τὰ σπαθιά
 μόνον τὴν κόρην θέλω, ἴπ' εἶναι στὰ γυαλιά».
 15 - «Ὡσὰν τὸ κάστρον πάρης, χάρισμα κι αὐτή».
 Καλογεράκι ἐγίνη, ράσα φόρεσε
 πάγει στὴν πόρτα, κλαίει, πέφτει, προσκυνεῖ,
 κλαίει καὶ γονατίζει καὶ παρακαλεῖ.
 - «Ἄνοιξ', ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριᾶς,
 20 πόρτα τῆς μαυροματάς, τῆς βασιλίσσας!»
 - «Σὺ ἴσαι ἕνας Τουρκάκης, ἕνας Κόνιαρος
 φεύγα καὶ σὲ σκοτώνουν, φεύγα, σὲ κρεμοῦν».
 - «Μὰ τὸ σταυρό, κυρά μου, μὰ τὴν Παναγιά,
 οὐδὲ Τουρκάκης εἶμαι, οὐδὲ Κόνιαρος»
 25 εἶμαι καλογεράκι ἀπ' ἀσκηταριό,
 τῆς πείνας ἀποθαίνω καὶ λυπήσου με».

1) τσαγγιά, ὑποδήματα ὑψηλά μέχρι τῶν γονάτων. 2) τσαρούχια, χαμηλὰ ὑποδήματα.
 3) ἔκδ. Κίνδ: κι ἂν εἶδα κι ὅσα λόγιασα ἐγένετο διόρθωσις, συμφώνως πρὸς ἄλλας ἐκ Θεο-
 σαλίας παραλλαγὰς (Ἀθ. Οἰκονομίδου, Τραγοῦδια τοῦ Ὀλύμπου, Ἀθ. 1881, σ. 15, στ. 1.
 Λ. Α. ἀρ. 905, σ. 17, στ. 1, σὺλλ. Χρ. Φόρου ἐκ Τυρνάβου, 1910).

- «Γιὰ δώτε τον ψωμάκι' κι ἄμε στό καλό».
 - «Κυρά, στήν ἐκκλησία νά προσευχηθῶ!»
 - «Ἄνοιξ', ἄνοιξε, πόρτα, πόρτα τῆς Ὠριᾶς,
 30 πόρτα τῆς μαυρομάτας, τῆς βασίλισσας!»
 - «Γιὰ ρίξετε τοὺς γάντσους, ἴ νά τὸν πάρετε».
 - «Τά ράσα μ' εἶναι σάπια καὶ ξεσκίζονται».
 - «Γιὰ ρίξετε τὸν σάκκον νά τὸν πάρετε».
 - «Ἄ! μή, κυρά, τὸν σάκκον κι ἀντραλίζομαι».³
 35 Ἡ πόρτα μισανοίγει, γέμισ' ἡ αὐλή.
 Ἄλλοι στ' ἄσπρα χυθῆκαν κι ἄλλοι στά φλωριά,
 κι αὐτὸς μέσα στήν κόρην ἴπ' εἶναι στά γυαλιά.
 Κ' ἡ κόρη σάν τὸν εἶδε, ἴπέσε στὸν γιαλόν.

Θεσσαλία (Τσαρίτσανη)³. - Θεοδ. Κίνδ, Τραγῳδία
 τῆς Νέας Ἑλλάδος, Λειπζιγ 1833, σ. 6 - 7, ἀρ. VI.

ΙΕ'. Ο ΥΙΟΣ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ

Τὸ θέμα τοῦ ἄσματος εὐρίσκεται εἰς στενήν συνάφειαν μὲ τὸν ἀκριτικὸν βίον καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἤθη ἐν οἷς καὶ ἡ συνεχῆς ἀπασχόλησις τῶν ἀκριτῶν κατὰ τὸν χρόνον τῆς σχολῆς των εἰς ἀθλητικὰς ἀσκήσεις, εἰς τὸ κυνήγιον καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ἵππων, τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποιοῦν κατὰ τὸν πόλεμον καὶ τὰς διαφόρους ἐπιδρομάς των εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος.

Ἡ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν γνωστῶν σήμερον εἰς τὸν λαὸν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος εἶναι ἡ ἐκ κώδικος ἀρ. 1203 τοῦ 17ου αἰῶνος τῆς Μονῆς Ἰβήρων ἐν Ἄγ. Ὅρει εἰς τοὺς τρεῖς μόνον, ὡς κατωτέρω, ἀρχικοὺς στίχους.

*Εἰς τὰ ψηλά παλάτια ἔς τὰ ὄμορφα βουνὰ
 χήρας υἱὸς σταβλίζει τὰ ἄλογα γοργά,
 τὸν Μαῦρον καὶ τὸν Γρίβαν καὶ τὸν Πίπακον.⁴*

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Κάτω στ' ἄσπρα σπίτια, στό Καλό Χωριό,
 χήρας υἱὸς λατρεύει⁵ τρία καλὰ ἄλογα,
 τὸ Μαῦρο καὶ τὸ Γρίβα καὶ τὸν Πέπανο.
 Τὸ Γρίβα γιὰ καβάλλα καὶ γιὰ λεβεντιά,
 5 τὸν Πέπανο γιὰ ξύλα καὶ γιὰ τὸ νερό,
 τὸ Μαῦρο γιὰ σεφέρια⁶ καὶ γιὰ πόλεμο.
 Μὰ πῆγαν στό σεφέρι κ' ἤρθε μοναχός,
 κι ἀναγελάει⁷ ὁ Γρίβας τὸν Παλιόμαυρο.

1) γάντζος = σιδηροὺν ἄγκιστρον. 2) ζαλίζομαι.

3) Βλ. Γ. Κ. Σπουριδάκη ἐν Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἄρχ., τόμ. 8 (1953 - 54), ἐν Ἀθήναις 1956, σ. 111 κ.εξ.

4) Νέος Ἑλληνομονήμων, τόμ. 11 (1914), σ. 430, ἀρ. 5. 5) περιποιεῖται. 6) ἐκστρατείας (λ. τ. sefer). 7) ἐμπαίζει.

- «Βρέ Μαῦρε, σκονταψάρη κι άσκημάλογο,
 10 σ' ένα σεφέρι έπήγες κ' ήρθες μοναχός ;»
 – «Γιά σώπα, σώπα Γρίβα, μή μ' άναγελάς.
 Νύχτα ήταν και σκοτάδι και λιανόβρεχε,
 κ' έκαμα νά περάσω τριάντα άμπελόγρανα·¹
 σαράντα όργυιές τοῦ πλάτου κ' έκατό βαθύ,
 15 και κόπηκαν οί σκάλες, τά σκαλόλουρα,
 κ' έπεσε άφέντης μέσα κ' ήρθα μοναχός».

Μεσσηνία (Γρίζι). – Γεωργίας Ταρσοῦλη, Μωραΐτικα τραγούδια Κορώνης και Μεθώνης, Ἀθήναι 1944, σ. 68, άρ. 96.

B'.

- Χήρας υίός λατρεύει² τρία καλά άλογο.
 Το Μαύρονε τόν έχει για τόν πόλεμο,
 τόν Κόκκινον τόν έχει για την λεβεντιά,
 τόν Ἀσπρονέ τόν έχει νά καθαλλάη ή κυρά.
 5 Τόν Κόκκινον καβάλλει και έπήγαινε.
 Στην στραταν, όπου πάγει, μέσ' στα διάσελλα,
 Τοῦρκοι τοῦ άπάντησαν, τούς έζώσανε,
 κ' έκαμε νά πηδήκη έν' άμπελόφρακτο,
 σαράντα όργυιές τοῦ βάθους κ' έκατό πλατύ,
 10 κ' έκόπηκε ή ίγκλα,³ τά Ιγκλόλουρα,
 κ' έκόπηκαν κ' οί σκάλες, τά σκαλόλουρα,
 κ' έπεσε μέσα άφέντης με τή σέλλα του.⁴
 Κι ο Μαῦρος τόν μαλώνει και τοῦ έλεγε.
 – «Κόκκινε, ποῦ 'ν' άφέντης, άτυχ' άλογο!»
 15 – «Σώπαινε, μπρέ Μαῦρε, μή με κατηχᾶς.⁵
 Στην στραταν, όπου πηγαίναμ', μέσ' στο διάσελλο,
 Τοῦρκοι μᾶς άπάντησα, μᾶς έζώσανε,
 κ' έκαμα νά πηδήκω έν' άμπελόφρακτο,
 σαράντα όργυιές τοῦ βάθους κ' έκατό πλατύ,
 20 κ' έκόπηκεν ή ίγκλα, τά Ιγκλόλουρα,
 κ' έπεσε μέσα άφέντης με την σέλλα μου».

Werner von Haxthausen, Neugriechische Volkslieder,
 Münster i. W., 1935, σ. 118-120, άρ. 16.

1) τάφρους εις άμπελώνας. 2) περιποιείται. 3) λωρίς δι' ής συγκρατείται τὸ σάγμα εις τήν ράχιν τοῦ ίππου. 4) τὸ σάγμα, σαμάρι, τοῦ ίππου. 5) μή με κατηγορήσ.

ΙΣ'. Ο ΑΓΟΥΡΟΣ ("Η ΧΗΡΑΣ ΥΙΟΣ) ΚΙ Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ

Τῶν ᾠσμάτων τούτων ἐπίσης, ὡς τοῦ προηγουμένου, θέμα εἶναι ἡ φροντίς τοῦ κυρίου, νέου πολεμιστοῦ, διὰ τὸν ἵππον του. Ἐκ τούτων τοῦ πρώτου (Α) εἶναι γνωσταὶ παραλλαγαὶ ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ Λήμνου.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἐνας ἄγουρος κ' ἕνας καλὸς λιβέντης
Μαύρουν τάϊζι, τοῦ μαύρουν τιμαρεύει¹
στὰ ψηλά-ι βουνά, ψηλά στίς κρύις βρύσις.
– «Φάγισ, Μαῦρι μ', τὰ δρουσιρά² χουρτάρια
5 κί κρύου νιρὸ ἀπὸ τὶς κρύις βρύσις³
κι αὔρουν τοῦ πουρνὸ κι αὔρου τοῦ μισημέρι
στράταν ἔχουμι κί δρόμον γιὰ νὰ πᾶμι⁴
κούρσους⁵ γένιτι, κούρσους, χαρὰ μιγάλη».

Μακεδονία (Σιταρᾶς Γρεβενῶν). – Λ. Α. ἀρ. 59,
σ. 80, ἀρ. 221 (Δ. Λουκόπουλος, 1914).

Β'.

Χέρας⁶ υἱὸς ἐπέινασεν, θέ νὰ πουλῆ τὸν Μαῦρον.
– «Ἀφέντη μ', μὲ τ' ἐπέινασες,⁵ θέ νὰ πουλῆς καὶ τρώς με;
Πούλησον τὴ σαγίττα σου κι ἀγόρασον κριθάριν,
πούλησον τὸ τοξάριν σου κι ἀγόρασον οἰνιάριν⁶
5 βαρὺν ταγήνιν τάγιξον, ἐξήντα δύο κόττα,⁷
ἄμε κ' ἔλα καὶ κέρα με 'ς τὸ ἀργυρὸν πεγάδιν,⁸
στρώσον καὶ καβαλλίκα με τση Πόλης τὸ παζάριν.⁹
'Εκεῖν' ἐξέρ'νε τὴν τιμὴ μ' καὶ δίν'νε τὴν ἀξία μ'».¹⁰
'Επούλ'τσεν τὴν σαγίτταν ἀτ', ἐγόρασεν κριθάριν,
10 ἐπούλ'τσεν τὸ τοξάριν ἀτ', ἐγόρασεν οἰνιάριν⁶
βαρὺν ταγὴν ταγίξει ἀτον, ἐξήντα δύο κόττα,⁷
πάει κ' ἔρ'ται καὶ κεράζει ἀτον ἄσ' τ' ἀργυρὸν πεγάδιν,¹¹
στρώνει καὶ καβαλλ'κεύει ἀτον τση Πόλης τὸ παζάριν.⁹
'Ο Μαῦρον ἐχλιμίτιξεν¹² κ' ἡ Πόλ' ὄλον ἐσεῖγεν,¹³
15 ἐγνέφιξεν¹⁴ ἐννᾶ κάθτρα καὶ δεκοχτῶ χωρία,
ἐγνέφιξεν τὸν βασιλέαν μὲ τ' ὄλον τὸ φουσατον.¹⁵

1) ἐτοιμάζει. 2) χειρ.: φάγισ, μαῦρι μ', φάγι τὰ δρουσιρά. 3) ἀγῶν δρόμου.

4) χήρας. 5) ἐπειδὴ ἐπέινασες. 6) οἰνάριν, οἶνον. 7) μεγάλην μερίδα τροφῆς δῶτι, ἐξήντα δύο κόττα. κότι = μέτρον χωρητικότητος ἴσον πρὸς τὸ 1/7 τοῦ κοιλοῦ (=8-10 ὀκάδες)· βλ. ἀνωτ., σ. 33 σημ. 3, σ. 53 σημ. 12. 8) καὶ πότιζέ με εἰς τὸ ἀργυροῦν φρέαρ 9) εἰς τὴν ἀγορὰν (λ. τ. pazar). 10) χειρ.: τὴμ παχάμ μου· διώρθ.: τὴν ἀξία μ' συμφώνως πρὸς τὴν παραλλ. Λ.Α. ἀρ. 31, σ. 136 ἀρ. 15, στ. 8. 11) καὶ τὸν ποτίζει ἀπὸ τὸ ἀργυροῦν φρέαρ. 12) ἐχρημέτισεν. 13) ἐσεῖσθη. 14) ἐξόπνησεν. 15) στράτευμα.

- «Τὸ τίνος ἔτον τ' ἄλογον, τόισον φωνὴν π' ἐξέγκεν; ¹»
 - «Ἢέρας υἱὸς ἔχ' τ' ἄλογον, τόισον φωνὴν π' ἐξέγκεν».
 - «Ἢέρας υἱέ, ἄς ἀλλάζωμε ἐγὼ κ' ἐσὺ τσοῖ μαύρους».
 20 - «Καθάν μαλλὶν καὶ φουλιρὶν τὸν μαῦρον μου 'κὶ ἀλλάζω».²
 - «Ἢέρας υἱέ, ἄς συντρέχωμε, τεροῦμε τσί δαβαίνει».³
 Τὴν Σάββαν σ'κοῦται ⁴ ὁ βασιλέας, τὴν Κερεκὴν στραϊτιάτες ⁵
 καὶ τὴν Δευτέραν τὴν πιρνήν ἐφτάν' καὶ κοντοφτάνει. ⁶
 - «'Οπίσ' ὀπίσ', νέ βασιλέα, τσαλοπατεῖ σ' ὁ μαῦρο μ'».
 25 - «Χαρίζω σε τὴν βασιλὴν ⁷ καὶ μὴ τσαλαπατῆς με».

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Λ.Α. "Υλη, ἀρ. 92
 (Γ. Βαλαβάνης).

ΙΖ'. Ο ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ ΝΥΜΦΕΥΜΕΝΟΣ ΚΙ Ο ΜΑΥΡΟΣ ΤΟΥ

Τὰ κατωτέρω ἄσματα, παρὰ τὴν διάφορον ἐν αὐτοῖς δρᾶσιν τοῦ ἥρωος, ἀνήκουν εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς ἀντιδικίας τοῦ ἀφέντη πρὸς τὸν διὰ τὸν πόλεμον Ἴππον (τὸν μαῦρον) του.

Ὁ Κωσταντής, νυμφευμένος, ἐπιδίδεται κατὰ τὸ πρῶτον ἄσμα εἰς ἐρωτικὰ κατακτήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁμως ἀποτυγχάνει, διότι προδίδεται ὑπὸ τοῦ Ἴππου του, ὅτι ἔχει ἤδη σύνδεσμον μὲ ἄλλας γυναῖκας ἢ ὅτι ἔχει καὶ νόμιμον σύζυγον. Κατὰ τὸ δεύτερον ἄσμα ἢ σύζυγός του, ἀφοῦ οὗτος ἔπιεν οἶνον καὶ ἀπεκοιμήθη, ἐνδυσθεῖσα τὴν πανοπλίαν του καὶ ἱππεύσασα οὕτω μετρημφισμένη τὸν πλέον ταχύποδα Ἴππον του, μετέβη καὶ ἐφόνευσε τὴν ἐρωμένην τοῦ ἀνδρός της.

Ὁ Κωσταντής εἰς ἀμφοτέρα τὰ ἄσματα ταῦτα, ἐλέγχων τὴν ἀπιστον συμπεριφορὰν τοῦ Ἴππου του, ἀπειλεῖ αὐτὸν διὰ τιμωρίας. Οὗτος ἀντιδικῶν ἀπαντᾷ ἐπίσης δι' ἀπειλῆς εἰς τὸν ἀφέντην του.

Τὰ ἄσματα ταῦτα κατὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ ὄλον ἐν αὐτοῖς πνεῦμα ἀνήκουν ἐπίσης εἰς τὸν ἀκριτικὸν κύκλον. Ὡς ἐλέχθη ἤδη,⁸ οἱ Ἄκριται, φρουροὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῶν παραμεθορίων περιοχῶν τῆς ἀνατολικῆς Μ. Ἀσίας ἀπὸ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντηροῦν, ἀναλόγως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν του ἑκαστος δυνατότητα, ἀξιομάχους πολεμικοὺς Ἴππους.⁹ Οἱ πολεμισταὶ οὗτοι, κατὰ τὸν χρόνον τῆς σχολῆς των ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπεδίδοντο εἰς κυνήγια, ἀγῶνας, συμπόσια καὶ ἄλλας περιπετείας. Ἐπεισόδια ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς ζωῆς τῶν Ἀκριτῶν πιστεύομεν ὅτι ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενον καὶ τῶν κατωτέρω ἄσμάτων.

Γ. Κ. Σ.

1) τόσον δυνατὴν φωνὴν ποὺ ἐξήνεγκεν, ἔβγαλεν 2) δὲν ἀνταλλάσω τὸν μαῦρον (ἄλογον) μου, ἐὰν δὲν λάβω διὰ κάθε τρίχα ἓνα φλωρίον. 3) χήρας υἱέ, ἄς διαγωνισθῶμεν καὶ ἄς ἴδωμεν ποῖος θὰ ξεπεράσῃ. 4) τὸ Σάββατον ἐξορμᾷ. 5) στρατιῶτες. 6) καὶ τὴν Δευτέραν τὸ πρῶτὸ ἐντός ὀλίγου χρόνου φθάνει. 7) σοῦ χαρίζω τὴν βασιλείαν καὶ μὴ με καταπατῆς.

8) Βλ. ἀν., σελ. 63 καὶ 92. 9) Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἐν Ἀθήναις [1926], σ. 42 κ.εξ.

Α΄.

- Καλότυχη, καλόμοιρη τοῦ Κωσταντίνου ἢ μάννα,
 ὁπῶχει Κώσταν ὁμορφο μὲ γρίβα παιγνιδιάρη.
 Καβαλλικεύει, χαίρεται, πεζεύει, καμαρώνει.
 Χίλιοι κρατοῦν τὸ γρίβα του, χίλιοι τὸν καλλιγώνουν,
 5 κι ἄλλοι χίλιοι παρακαλοῦν· «ἀφέντη καβαλλίκα».
 Κι αὐτὸς δὲν καταδέχεται τῆ σκάλα νὰ πατήση.
 Κ' ἢ σκάλα ἦταν μάλαμα, ἀγνὸ μαργαριτάρι.
 Κι ὅσα κορίτσια τὸν ἴδοῦν, ὅλα φιλι τοῦ δίνουν.
 Χίλια κορίτσια φίλησε, μυριάδες παντρεμένες,
 10 καὶ πέντε δέκα παπαδιές καὶ τρεῖς καλογριοποῦλες,
 κ' ἓνα κορίτσι ὁμορφο δὲν μπορεῖ νὰ τὸ γελάση.
 Ἄν ξόδιασε κι ἂν ξόδιασε! χίλια τρακόσια γρόσια·
 στῆ σκάλα της, κατασκαλῆς, ἐννιά πύργους ἀσήμι,
 καὶ ἄλλους ἕξι μάλαμα καὶ τρεῖς μαργαριτάρι·
 15 καὶ φόντας¹ τ' ἀποξόδιασε βῆκε² στὸ παραθύρι.
 - «Κώστα μου, μὴν ξοδιάζεσαι, μὴ χάνης καὶ τὸ βιό³ σου!»
 Καὶ πάησε⁴ γιὰ μαγιόγαλο⁵ τὴν κόρη νὰ μαγέψη.
 Φόντας τὴν ἀπομάγεψε κίνησε γιὰ κοντά του.
 - «Ἐθελα σὲ ρίξω στὸ Θεὸ κ' ἐκεῖ στὴν Παναγία,
 20 νὰ κάνης ὄρκο καὶ σταυρό, μὴν ἔχ'ς ἄλλη γυναῖκα».
 - «Ὁρκο κάνω στὸ γκόλφι⁶ μου κι ὄρκο στὸ χαῖμαλί⁷ μου,
 ἄλλην γυναῖκα δὲν ἔχω, ἄλλην ἀπὸ τ' ἐσένα».
 Κι ὁ Γρίβας⁸ ἀποκρίθηκε⁹ ἀπ' τὸ νταβλά¹⁰ δεμένος.
 - «Χίλια κορίτσια φίλησε, μυριάδες παντρεμένες,
 25 καὶ πέντε δέκα παπαδιές καὶ τρεῖς καλογριοποῦλες».
 - «Κι ἄς εἶν', ἄς εἶναι, Γρίβα μου, κι ἂ δέ σ' τὸ ξαγοράσω!
 Θὰ πάω ποτὲ μέσ' σ' ἀλυκὴ νὰ σὲ βαρυφορτώσω,
 νὰ βάλω πέντε¹¹ ἀπὸ μεριά καὶ πέντε ἀπὸ τὴν ἄλλη,
 καὶ πέντε ἀπανωσάμαρα νὰ γίνουν δεκαπέντε,
 30 καὶ ὅθε εὔρω λάσπη καὶ βροχὴ νὰ βάνω κι ἄλλα δέκα,
 κι ὅθ' εὔρω τ' ἀσπροχάλικο νὰ σὲ ξεκαλλιγώνω».
 - «Ἄς εἶν', ἄς εἶναι, Κώστα μου, κ' ἐγὼ στὸ ξαγοράζω¹²
 θὰ πάρης μῆνες καὶ καιροὺς νὰ ξέβγης στὸ σεφέρι¹³
 θὰ σκύβω τὸ κεφάλι μου, νὰ παίρνουν τὸ δικό σου».

⁹ *Ἡπειρος (Τσουμέρκα)*. - Λαογρ., τόμ. 5 (1915 - 16)
 σ. 93 - 94, ἀρ. 71 (Χρ. Ν. Λαμπράκης).

1) ἀφοῦ. 2) ἐδγήκε, παρουσιάσθη. 3) περιουσίαν. 4) μετέβη. 5) γάλα μαγικόν.
 6) ἐγκόλπιον. 7) περίαπτον, φυλακτὸ (λ. τ. hamagli). 8) ὁ ἵππος χρώματος συνήθως λευκοῦ.
 9) ἔκδ. Λαμπρ.: ἀντικρύθηκε 10) παχνί. 11) ἐνν.: σακκιὰ φορτίου. 12) σοῦ τὸ ἀν-
 ταποδίδω. 13) ἐκατρατεία (λ. τ. sefer).

Α' α.

Εἶντα στολή εἶν' ὁ Κωσταντής, ὄντεν καβαλλικέψη!
 σάν ἥλιο φέγγ' ἢ σέλλα ντου, σάν ἄστρ' ἢ φορεσιά ντου·
 κι ὄσα κοράσια κι ἄν τὸν ἴδουν οὔλα φιλι τοῦ δίδουν·
 μὰ τὸ κοράσιο ἢ γι' Ἐλενιώ φιλι καὶ δὲν τοῦ δίδει.

- 5 - «Φοβοῦμαι σε, πλανόμματε, πῶς ἔχεις κι ἄλλη ἀγάπη».
 - «Μὰ τὸ σπαθάκι ἀποῦ βαστῶ καὶ μὰ τὸ χαῖμαλί' μου,
 ἄλλην καμμιὰ δὲν ἀγαπῶ παρά τὴν ἀπατή σου».²
 Κι ὁ μαῦρος του ἀμίλητος, τότες μιλεῖ καὶ λέει·
 - «Βλέπουσαι,³ σκύλα Ἐλενιώ, φιλι νὰ μὴν τοῦ δώσης.
- 10 Σὲ πᾶσα χώρα ἔχ' ἐννιά, σὲ πᾶσα κάστρο δέκα,
 κ' εἰς τὴν Κωσταντινούπολι παιδιὰ μὲ τὴ γυναῖκα».

*Ant. Jeannarakis, "Ἄσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 109, ἀφ. 104.*

Β'.

Ἐτρώασιν τζ' ἐπίννασιν 'ς τὸ φέγγος ἐδειπνοῦσαν,
 τζ' ἐτζέρναν του τζ' ἐτζέρναν της γιὰ νὰ τὸν ποτζίμιση.
 Τζεῖνη τὸν ἐποτζίμισεν πάνω 'ς τὰ γόνατά της,
 τζαί μαουλούκαν⁴ ἄρκυρὴν βάλλει τὴν τζεφαλήν του.

- 5 Ἐτάνυσεν 'ς τὴν πούγκαν του⁵ τζ' ἀποῦ 'θεν τ' ἀννοιχτάρκα⁶
 ἐπῆεν ἔσσω τζ' ἀννοιξεν οὔλλα του τὰ τζελλάρκα⁷
 ἐχόρησεν⁸ τὰ ροῦχα του τζ' ἐζώστην τὰ σπαθκιά του·
 ἐπῆεν εἰς τὸν στάβλον του τζα' πού 'θεν⁹ τ' ἄλοά του·
 μὲ τοῦ μαύρου σύντυθεν¹⁰ μὲ τοῦ θιζινιά¹¹ του,
- 10 μόνον τοῦ μαυρογόνατου, τοῦ πετροκαταλύτη,
 πού καταλυεῖ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἀφρίτην,
 τζ' ἄντ' ἄν νὰ μὲν εὔρη¹² νὰ φά', μιὰν χώραν καταλυεῖ την.
 - «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα¹³
 δύνεσαι τζαί περάσης με τῆς Τζύπρους τὸν λιμνιῶνα;
- 15 τὰ τέσσερά σου πέταλα χρουσὰ νὰ σοῦ τὰ κάμω,
 τὰ σκολαρίτζια πού χορῶ¹⁴ πρόκκες¹⁵ 'ς τὰ πέταλά σου,
 τζαί τὰ βρασιόλια πού χορῶ, σελλοχαλίναρά σου».

1) φολακτὸ (λ. τ. hamagli). 2) παρὰ ἐσένα. 3) πρόσεχε. 4) ὁ στίχος ἑλλειπῆς
 συμπληρώθη εἰς τὸ δεύτερον ἡμιστίχον ἐκ τῆς παραλλ. ἐν Λαογρ. 10 (1929-32), σ. 562, στ. 1.
 5) προσκεφάλαιον ἔκδ. Παντελ.: μαβλοῦκαν. 6) ἔβαλε τὴν χεῖρα εἰς τὴν τσέπην του. 7) τὰ
 κλειδιά. 8) τὰ κελλάρια (λ. λατ. cellarium). 9) ἐφόρισε. 10) ἐκεῖ ὅπου εἶχε. 11) ἀμί-
 λησε. 12) ἵππος ἢ φορβάς, λευκοῦ χρώματος μὲ μαύρας γραμμὰς (βλ. ἀν., σ. 83, σημ.
 18). 13) καὶ ὅταν δὲν εὔρη. 14) ἵππι μου, ἀνεμοπόδη, ταχὺ εἰς τὸν δρόμον. 15) τὰ
 σκολαρίκια, ἐνώτια, πού φορῶ. 16) καρφιά (λ. ἱτ. brocca).

- «Μετὰ χαρᾶς, ἃ Μαρουδικιά, ὅτι τζ' ἄν μὲ ὀρίσης,
σκλάβος τζαί δοῦλος νά ἰνῶ,¹ νά βκῆς νά μὲ πουλήσης·
20 τζαί βάρ' μου χάθες δώδεκα τζαί προστελλίνες δέκα,²
τζαί πισιλλίνες³ δεκαχτῶ νά μὲν-ι-ξισελλήσω,⁴
τζ' ἔσουνη⁵ μὲ τὸ γλήγορον μὲν βάλης φτερνιστήρκα.⁶
Βάλλει του χάθες⁷ δώδεκα τζαί προστελλίνες δέκα,
τζαί πισιλλίνες δεκαχτῶ νά μὲν-ι-ξισελλήση,
25 τζ' ἔτζεῖνη μὲ τὸ γλήγορον βάλλει του φτερνιστήρκα.⁶
Φτερνιστηρκάν τοῦ μαῦρου της, ἔβκαλεν την 'ς τὰ νέφη,
τζαί νά σου τζαί τὸν μαῦρον της, μὲ τοὺς ἀνέμους πάει.
- «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα'
ἦσουν πουλάριν δκυὸ χρονῶν τζ' ἔκαβαλλίτζευκά σε,
30 τῶρα ποὺ γερομάρκασες⁷ ἔν' νά μὲ χαραντζίσης;»⁸
'Επολοήχην τζ' εἶπεν της μὲ τὰ φτανά⁹ του θείλη.
- «Τζαί σφίξε τὲς ἀμπροστινές τζαί χάμνα¹⁰ τὲς ἀπίσω,
τζαί πεδεξιώσου¹¹ τζ' ἔβκαλε τζεῖνον τὸ φτερνιστήριν,¹²
νά δοῦσιν φῶς τ' ἀμμάκια μου τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μου».
35 Τζαί σφίγγει τὲς ἀμπροστινές, χαμνᾶ τζαί τὲς ἀπίσω,
τζ' ἔπεδεξιώχην τζ' ἔβκαλεν τζεῖνον τὸ φτερνιστήριν.
Εἶσιν¹³ φῶς τ' ἀμμάκια του τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή του,
τζαί νά σου τζαί τὸν μαῦρον της 'ς τὴν γῆν τὴν στερκωμένην.¹⁴
Τὴν θιθινιάν¹⁵ ἔν' πού 'βαλεν, ἢ χώρα πῆεν τζ' ἦρτεν.
40 'Ἡ κόρη ποὺ τὸ γροίτζησεν,¹⁶ ἢ κόρη χνώρισέν τον·
τό 'ναν της θέριν τὸ ξιτρίν¹⁷ τζαί τ' ἄλλον τὸ κολότσιν,¹⁸
τέλεια 'ς τὸ μικροάχτυλον ἀφρᾶτον ποξαμάτιν.¹⁹
Φιλᾶ τὸν μαῦρον τέσσερα, τὸν καβαλλάρην πέντε,
τζαί τὰ σελλοχαλίναρα δέκα τζαί δεκαπέντε.
45 - «Τζαί ποῦ ἦσουν, ἃ Κωσταντά, τζ' ἔμεινες ὡς τὰ τῶρα,
τζ' ἔσκοτεινιάσαν τὰ βουνά τζ' ἐμαύρισεν ἢ χώρα;»
- «Τζαί ἦμουν εἰς τὴν κάλην μου²⁰ τὴν πρωτοστεφανοῦσαν».
- «Τζαί δὲν σοῦ 'ποῦν, ἃ Κωσταντά, τζαί νά τὴν-ι-σκοτώσης,
νά βκάλης τζαί τὰ ροῦχα της ἔξω γιὰ νά τὰ χώσης;»²¹

1) νά γίνω. 2) βάλει μου σάκκους πρὸς κάλυψιν τῆς κεφαλῆς δώδεκα καὶ προστερνίδα δέκα. 3) πισιλίνα=λωρίς δι' ἧς στερεοῦται τὸ σάγμα ἐκ τῶν ὀπισθεν' ἢ ὑποῦρις. 4) νά μὴ φύγῃ ἀπὸ τὴν ράχιν τὸ σάγμα. 5) κ' εἰς. 6) μὴ βάλῃς φτερνιστήρας. 7) ἐγήρασε τὸ τομάρι σου, ἐγήρασε (βλ. Λαογρ. 2 (1910), σ. 77, στ. 114, σημ.). 8) θὰ μὲ κρημνίσῃς εἰς τὴν φάραγγα. 9) φτανά, ἀχαμνά, χεῖλη. 10) χαλάρωσε, ἄφησε. 11) καὶ κάμει μὲ ἐπιθέξιον τρόπον. 12) τὸν φτερνιστήρα. 13) εἶδον. 14) στερεωμένην. 15) τὸ χρεμέτισμα. 16) ἦκουσε. 17) τὸ ἴνα της χέρι εἰς τὸ ποτήρι τοῦ κρασιοῦ. 18) κολοκόθι = δοχεῖον οἴνου ἐξ ἀπεξηραμμένης κολοκύνθης· ἄλλως φλασκι. 19) παξιμάδι. 20) εἰς τὴν γυναῖκα μου. 21) νά τὸ θάψῃς.

- 50 Τζαί προπατεῖ τέσ σκάλες της πῶς ἔν' νά τήφ φιλήση¹
 τήν τζεφαλήν της ἔκοψεν, βάλλει την 'ς τὸ ἰσάτζιν.²
 Ποῦ τζά χαμαί³ ἐγύρισεν 'ς τοῦ Κωσταντᾶ τζαί πάει.
 Σηκώηκεν ὁ Κωσταντᾶς τοῦ ὕπνου μαραμμένος,
 τοῦ ὕπνου τζαί τῆς ἀγνωθιάς, τοῦ ἡλιου ποκαμένος.
- 55 -«Ἐψές εἶα' ἕναν ὄρωμαν⁴ τζαί νά μοῦ τὸ δκιαλύσης.⁵
 Ἐτζέρνας μου τζ' ἐτζέρνουν σου γιά νά με ποτζοιμίσης⁶
 τζ' ἔσου⁷ 'μ' ποῦ μ' ἐποτζοιμίσεις πάνω 'ς τὰ γόνατά σου,
 τζαί μαουλούκαν ἀρκυρήν βάλλεις τήν τζεφαλήν μου,
 τζ' ἐτάνυσεσ τήν πούγκαν μου τζά πού 'χα τ' ἀννοιχτάρκα⁸
- 60 ἐπῆες ἔσσω τζ' ἀννοιξες οὔλλα μου τὰ τζελλάρκα.
 Ἐχόρησεσ⁹ τὰ ροῦχα μου, τζ' ἐζώστης τὰ σπαθκιά μου.
 Ἐπῆες εἰς τὸν στάβλον μου τζά⁸ πού 'χα τ' ἄλοά μου⁹
 μῆ τοῦ μαύρου σύντυδες, μῆ τοῦ διζινιᾶ μου,
 μόνον τοῦ μαυρογόνату, τοῦ πετροκαταλύτη,
- 65 πού καταλυεῖ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἀφρίτην,
 τζ' ἄντ' ἄν νά μὲν εὔρη⁹ νά φά' μιάν χώραν καταλυεῖ την⁹
 «Μαῦρε μου μαυρογόνате, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα'
 δύνεσαι τζαί περάσης με τῆς Τζύπρους τὸν λιμιῶναν,
 τὰ τέσσερά σου πέταλα χρουσά νά σοῦ τὰ κάμω,
- 70 τὰ σκολαρίτζια πού χορῶ¹⁰ σελλοχαλίναρά σου».
 «Μετά χαρᾶς, ἂ Μαρουδκιά, ὅ τι τζ' ἄν με ὀρίσης.
 Σκλάβος τζαί δοῦλος νά ἰνώ, νά βκῆς νά με πουλήσης¹¹
 τζαί βάρ' μου χάθεσ¹¹ δώδεκα, τζαί προστελλίνες¹² δέκα,
 τζαί πισιλλίνες¹⁴ δεκαχτώ νά μὲν-ι-ξισελλήσω,
- 75 τζ' ἔσούνη με τὸν γλήορον μὲν βάλης φτερνιστήρκα».¹⁴
 Βάλλεις του χάθεσ δώδεκα, τζαί προστελλίνες¹³ δέκα,
 τζαί πισιλλίνες δεκαχτώ νά μὲν-ι-ξισελλήση,
 τζ' ἔσούνη με τὸ γλήορον βάλλεις του φτερνιστήρκα.
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου σου ἔβκαλε σε 'ς τὰ νέφη¹⁴
- 80 τζαί νά σου τζαί τὸν μαῦρον σου μὲ τοὺς ἀνέμους πάει.
 «Μαῦρε μου μαυρογόνате, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα'
 ἦσουν πουλάριν δκυὸ χρονῶν τζ' ἐκαβαλλίτζευκά σε,
 τώρα πού γερομάρκασες ἔν' νά με χαραντζίσης».¹⁶

1) ἔκδ. Παντελίδου, στ. 49: 'Εβάλαν με 'ς τὰ γράμματα νά βάλω νοῦν τσαί τάξιν.
 Ὁ στίχος ἀντικατεστάθη ἐκ τῆς παραλλ. παρὰ Ξεν. Φαρμακίδη, Κύπρια ἔπη, Λευκωσία 1926,
 σ. 19, στ. 47. Πρβλ. καὶ παραλλ. ἐν Λασογρ. 10 (1929-30), σ. 563, στ. 28. 2) δισάκι, δι-
 πλοῦς σάκκος. 3) ἀπὸ ἐκεῖ χάμω. 4) χθὲς τὴν νόκτα εἶδα. 5) ὄρωμα, ὄνειρον. 6) νά
 ἐξηγήσης. 7) ἐφόρσεσ. 8) ἐκεῖ. 9) καὶ δταν δὲν εἶδω. 10) φορῶ. 11) βλ. ἀνωτ.,
 σ. 98, σγμ. 2. 12) βλ. ἀνωτ., σ. 85, σγμ. 21. 13) βλ. ἀνωτ., σ. 98, σγμ. 3. 14) μὴ
 βάλης φτερνιστήρκα. 15) ἔκδ. Παντελ.: πισιλλίνες. Ἐγένετο ἢ διόρθωσις συμφώνως πρὸς
 τοὺς στ. 20 καὶ 73 τοῦ ἔξοματος. 16) βλ. ἀνωτ., σ. 98, σγμ. 7 καὶ 8.

- Ἐπολοήχην τζ' εἶπεν σου μὲ τὰ φτανά του θείλη.¹
- 85 - «Τζαί σφίξε τές ἀμπροστινές τζαί χάμνα τές ἀπίσω
τζαί πεδιξιώσου τζ' ἔβκαλε τζεῖνον τὸ φτερνιστήριν,
νά δοῦσιν φῶς τ' ἀμμάκια μου, τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή μου». Τζαί σφίγγεις τές ἀμπροστινές, χαμνάς τζαί τές ἀπίσω,
τζ' ἐπεδεξιώχης τζ' ἔβκαλες τζεῖνον τὸ φτερνιστήριν.
- 90 Εἶασιν φῶς τ' ἀμμάκια του, τζαί νοῦν ἢ τζεφαλή του,
τζαί νά σου τζαί τὸν μαῦρον σου 'ς τὴν γῆν τὴν στερκωμένην.²
Τὴν θιθινιάν³ ' ἐν' πού 'βαλεν, ἢ γῆ ἐπήεν τζ' ἦρτεν⁴
τὴν θιθινιάν ἄμ' ἄκουσεν ἢ κόρη χνώρισέν τον⁵
τό 'ναν της θέρην τὸ ξιτρίν τζαί τ' ἄλλο τὸ κολότσιν,⁶
- 95 τέλεια 'ς τὸ μικροάχτυλον ἀφρᾶτον ποξαμάτιν.⁷
Φιλᾶ τὸν μαῦρον τέσσερα, τὸν καβαλλάρην πέντε,
τζαί τὰ σελλοχαλίναρα δέκα τζαί δεκαπέντε.
«Τζαί ποῦ ἦσουν, ἄ Κωσταντά, τζ' ἔμεινες ὡς τὰ τώρα,
τζ' ἐσκοτεινιάσαν τὰ βουνά, τζ' ἐμαύρισεν ἢ χώρα;»
- 100 «Τζαί ἦμουν εἰς τὴν κάλην μου τὴν πρωτοστεφανοῦσαν».
«Τζαί δὲν σοῦ 'πουν,⁸ ἄ Κωσταντά, τζαί νά τὴν-ι-σκοτώσης,
νά βκάλης τζαί τὰ ροῦχα της ἔξω γιὰ νά τὰ χώσης;»
- «Τζαί 'ἐν τὴν ἐλυπήθηκες τὴν ξένην τὴν καμένην;»
- «Ἐβάλαν με 'ς τὰ γράμματα, νά βάλω νοῦν τζαί τάξιν⁹
- 105 ἄν δὲν πιστεύκης, Κωσταντά, ἀγκάδκια 'ς τὸ ἰσάτθιν».⁷
Ἐπήεν εἰς τὸν στάβλον του τζ' ἀπού'θεν τ' ἄλοά του.⁸
μῆε τοῦ μαύρου σύντυθεν, μῆε τοῦ θιζινιᾶ⁹ του,
μόνον τοῦ μαυρογόνατου, τοῦ πετροκαταλύτη,
ποῦ καταλυεῖ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἀφρίτην,
- 110 τζ' ἄντ ἄ νά μὲν εὔρη¹⁰ νά φά', μιάν χώραν καταλυεῖ την.
- «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα¹¹
νά πᾶμεν εἰς τὸν καλλικᾶν¹² νά σέ ξεκαλλικώσω,¹³
νά πᾶμεν εἰς τὴν ἀλυτζήν, ἄλας νά σέ φορτώσω.
Πουκάτω μόδκια¹⁴ εἴκοσι, πουπάνω μόδκια τριάντα,
- 115 ἀνήφορα, κατήφορα,¹⁵ πουπάνω καβαλλάρης».
- «Ἄτε νά πᾶμεν, Κωσταντά, νά μὲ ξεκαλλικώσης¹⁶
νά πᾶμεν εἰς τὴν ἀλυτζήν, ἄλας νά μὲ φορτώσης,
πουκάτω μόδκια εἴκοσι, πουπάνω μόδκια τριάντα,

1) φτανά, ἀχαμνά, χεῖλη. 2) στερεωμένην. 3) τὸ χρεμίτισμα. 4) βλ. ἀν., σ. 98, σημ. 17 καὶ 18. 5) παξιμάδι. 6) καὶ δὲν σοῦ εἶπον. 7) παρατήρησε εἰς τὸ δισάκκι, τὸν διπλοῦν σάκκον. 8) ἐκεῖ ὅπου εἶχε τὰ ἄλογά του. 9) βλ. ἀν., σ. 97, σημ. 12. 10) καὶ ὅταν δὲν εὔρη. 11) ἀνεμοπόδη, ταχύπους. 12) πεταλωτήν. 13) νά σοῦ ἀφαιρέσω τὰ πέταλα. 14) μόδια· βλ. ἀν., σ. 48, σημ. 11. 15) εἰς τὰ ἀνωφερῆ καὶ κατωφερῆ μέρη.

- ἀνήφορα, κατήφορα, πουπάνω καβαλλάρης·
 120 νά σοῦ χτυποῦν τὴν κουρτσουιαν' τζαί ν' ἀκρογονατίζω,
 νά σοῦ χτυποῦν τὴν σαίτιαν' τζαί νά σοῦ τ' ἀττυμίζω». ³
 - «Ὅι, μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μ' ἀνεμοπόα,
 τὰ τέσσερά σου πέταλα χρουσά νά σοῦ τὰ κάμω».

Κύπρος (Κώμη - Κκελίε). - Λαογρ., τόμ. 2.
 (1910 - 11), σ. 69-72 (Χρ. Γ. Παντελίδης).

Β'α.

- Ἡ παραλλαγή αὕτη εἶναι βραχυτέρα τῆς προηγουμένης.
 Ὁ Κωσταντάς τζ' ἡ Μαρουδικιά 'ς τὸ φέγγος ἐδειπνοῦσαν
 τζ' ἐτζέρναν της τζ' ἐτζέρναν του γιὰ νά τὴν ποτζοίμηση.
 Τζεῖνη τὸν ἐποτζοίμισε πάνω 'ς τὰ βόνατά' της.
 Βάλλει του τάβλαν ἀρκυρὴν τζαί μαουλούκαν ⁵ πλούθαν·
 5 ἐτάνυσε ⁶ 'ς τὴν πούγκαν ⁷ του τζ' ἔπκιασε τ' ἀνοιχτάρκα ⁸
 τζ' ἐπῆεν τζ' ἐποκλείωσε τζεῖ μέσα 'ς τὰ τζελλάρκα.
 Ἐχόρησε ⁹ τὰ ροῦχα του τζεῖνα τὰ γαμπρικά του,
 πκιάννει τζαί τές πιστόλες του, πκιάννει τζαί τ' ἄρματά του
 τζ' ἐπῆεν εἰς τὸν στάβλον του ποῦ εἶθεν τ' ἄλοά του.
 10 Μὴε τὸν μαῦρον ἔπκιασε μήτε τὸν θιζινιάν ¹⁰ του·
 πκιάννει τὸν μαυρογόνατον ποῦ ἔξερεν τ' ἀγκάθια.
 Βάλλει του χάθες ¹¹ ἔνδεκα τζαί μπροστελλίνες ¹² δέκα
 τζαί βάλλει εἰς τὸ πόϊν της ¹³ γέρημον φτερνιστήριν. ¹⁴
 - «Μαῦρε μου μαυρογόνατε, μαῦρε μου ἀνεμοπόδα·
 15 Μαῦρε μου, τζαί νά μ' ἔρρεξες ¹⁵ 'ς τῆς Τζύπρου τὸν λιμνιῶνα».
 - «Βάλε μου χάθες ¹¹ ἔνδεκα τζαί μπροστελλίνες ¹² δέκα
 τζαί 'ποδεξιῶσου τζ' ἔβκαλε γέρημον φτερνιστήριν,
 νά φέρουν φῶς τ' ἀμμάδκια μου τζαί νοῦν ἡ τζεφαλή μου
 τζαί λοῖσμούς τὰ μέλη μου μὲ σέ κακαδοιτζήσω». ¹⁶
 20 Ἄμαν τζ' ἐμπῆκαν τοῦ χωρκοῦ θιθίνισεν ὁ μαῦρος. ¹⁷
 Ἡ κόρη ἄμαν τό 'κουσεν εὐτύς ἐγρώνισέν το.
 Τὸ 'νναν της θέριν τὸ ξιστρίν ¹⁸ τζαί τ' ἄλλον τὸ κολότθιν, ¹⁹
 πάνω 'ς τὸ μικροδάχτυλον ἐβάσταν ποξαμάτιν. ²⁰

1) τὸ κτύπημα σφαίρας. 2) τὸ κτύπημα τῆς σαίτας τοῦ τόξου. 3) καὶ νά σοῦ τὸ
 ὀπενθυμίζω. 4) γόνατα. 5) προσκεφάλαιον. 6) ἐξέτεινε τὴν χεῖρα. 7) εἰς τὸ θυλάκιον.
 8) τὰ κλειδιά. 9) ἐφόρει. 10) βλ. ἄνωτ., σ. 97, σημ. 12. 11) βλ. ἄνωτ., σ. 98, σημ. 2. 12)
 μπροστελλίνα· λωρίς πρὸς στήριξιν τοῦ σάγματος ἐκ τῶν ἔμπροσθεν τὸ προστερνίδιον· 13)
 πόδι της. 14) πτερνιστήρα. 15) νά μὲ ἐπερνοῦσες. 16) μὴ σέ κακοποιήσω. 17) ἔχρη-
 μέτισεν ὁ ἵππος. 18) τὸ ἕνα της χέρι εἰς τὸ ξιστρίν, εἰς τὸ ποτήρι τοῦ οἴνου. 19) κολο-
 κίθι· δοχεῖον οἴνου ἐξ ἀπεξηραμμένης κολοκύνθης· ἄλλως φλασκί. 20) κίμ. Lidd.: τὸ πο-
 τήρι· διώρθωσα: ποξαμάτιν συμριάνως πρὸς τὰς λοιπὰς Κυπριακὰς παραλλαγὰς.

- «Ἐντα' ἴκαμνες, ἃ Κωσταντά, τζ' ἔμεινες ὡς τὰ τῶρα».
- 25 – «Ἦμουν εἰς τὴν γεναῖκαν μου τὴν πρωτοστέφανή μου».
- «Δὲ σοῦ τὸ εἶπα, Κωσταντά, γιὰ νὰ τὴν-ι-σκοτώσης, νὰ φέρης τζαὶ τὰ ροῦχα τῆς τ' ἀπάνω νὰ τὰ χώσης;»²
- Μνιάν σπαθκιάν τῆς ἔδωσεν, κόβκει τὴν τζεφαλήν τῆς τζαὶ πκιάννει τὴν ἴπου τὰ μαλλιὰ, βάλλει τὴν ἴς τὸ γισάτθιν.³
- 30 Χτυπᾷ σκαλιάν τοῦ μαύρου τῆς ἴς τὸ σπίτι τῆς πααίννει τζαὶ σήκωννε τὸν ἄντρα τῆς τ' ὄρωμαν νὰ δκιαλύση.⁴
- «Τζαὶ δὲν τὴν ἔλυπήθηκες τὴν ἀρφανὴν τὴν ξένην;»
- «Εἶντα ἴ νὰ τήνε λυπηθῶ τὴν ἀρφανὴν τὴν ξένην μ' ἔθει τρεῖς χρόνους, Κωσταντά, πὺ σένα χωρισμένη».

Κύπρος (Αὐγόρου). – Λ. Α. ἀρ. 1108, σ. 21 - 22. (Hedw. Lüdeke, 1935).

ΙΗ'. Ο ΓΙΑΝΝΗΣ Κ' Η ΚΑΛΗ ΤΟΥ

Τὸ ἄσμα, γνωστὸν κυρίως ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Δωδεκανήσου (Καρπάθου καὶ Σύμης), ἀπαντᾷ ὑπὸ δύο τύπους.

Εἰς τὸν πρῶτον (Α') οἱ καταζητοῦντες (Τούρκοι ἢ Σαρακηνοὶ) τὸν Γιάννην ἢ τὸν Γιαννακὴν δὲν τὸν εὕρισκουν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ καὶ ζητοῦν περὶ αὐτοῦ πληροφορίας ἀπὸ τὴν καλὴν τοῦ, τὴν γυναῖκα τοῦ.

Ὁ ἕτερος (Β') τύπος, πληρέστερος, περιλαμβάνει προσέτι τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀπουσιάζοντος ἥρωος καὶ τῆς συγκρούσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς, τοὺς ὁποίους καὶ κατατροπώνει.

Εἰς τινὰς παραλλαγὰς τὸ ἄσμα συνάπτεται μὲ τοὺς κλέφτες Γιάννην Βατικιώτην καὶ Γιάννην τοῦ Παπανικόλα, προφανῶς λόγῳ τῆς συμπτώσεως τοῦ ὀνόματος τούτων πρὸς τὸ ὄνομα Γιάννης, τοῦ ἥρωος τοῦ ἄσματος.

Εἰς τὴν ἀρχικὴν τοῦ μορφῆν φαίνεται τοῦτο ἀκριτικόν ὅπως σώζεται σήμερον εἰς τὸν λαὸν φαίνεται ὅτι ἔχει ὑποστῆ ἀνάπλασιν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τρεῖς Τούρκοι, τρεῖς Γιανίτσαροι, τρεῖς μορφοτσελεπήδες⁶ οἱ τρεῖς τὸν Γιάννη γύρευαν, οἱ τρεῖς τὸν Γιάνν' γυρεύουν. Τὸν Γιάννη δὲν τὸν εὕρισκαν, μόν' βρίσκουν τὴν καλὴν τοῦ, ἀπὸπλενε τὰ χέρια τῆς μὲ τὸ μαργαριτάρι.

- 5 Ν ἄσπρύτερα τὰ χέρια τῆς ἀπ' τὸ μαργαριτάρι.

1) εἶντα, τί. 2) αὐτοῦ ἐπάνω νὰ τὰ κρύψης. 3) εἰς τὸ δισάκκι, διπλοῦν σάκκον. 4) τὸ ὄραμα, τὸ ὄνειρον, νὰ ἐξηγήσῃ. 5) διατί. 6) ἄρχοντες (λ. τ. çelebi).

Θαμαίνονταν, ¹ λογιάζονταν, τὸ πῶς νὰ τὴν φωνάξουν.
 Νὰ τὴν φωνάξουν τριανταφυλλιά; ἢ τριανταφυλλιά ἔχει ἀγκάθια·
 νὰ τὴν φωνάξουν λεμονιά; ἢ λεμονιά ἔχει φύλλα.

- «Μαρή Κρουστάλλω τοῦ γιαλοῦ καὶ πάχνη τοῦ χειμῶνα»
 10 κόρη μ', τὸ ποῦ 'ν' ὁ ἄντρας σου, τὸ ποῦ 'ναι κι ὁ Γιαννάκης;»
 Θαμαίνονταν, λογιάζονταν, τὸν ποιὸν Γιάννη γυρεύουν.
 – «Ἐχω 'γὼ Γιάννη ἀδελφό, ἐγὼ 'χω Γιάννη ἄνδρα,
 ἔχω 'γὼ Γιάννη ἐξάδελφο, στὴν Πόλη ξακουσμένο».

*Ἡπειρος (Σαμαρίνα). – Ἑλληνισμός, τόμ. 14 (1911),
 σ. 635, ἀρ. 79 (Λ. Ἐνυάλης).*

Α'α.

Ἐκατὸ δυὸ ἀρκοντόπουλντα τὸ Γιαννατσὴ γυρεύγκου· ²
 τὸ Γιαννατσὴ δὲν ἠύρασι, βρίσκου τὴπ ποθητὴ ³ του.
 Στέκου τσαὶ διαλο(γ)ίζουτται πῶς νὰ τὴ χαιρετήσου.

- Ἄτ τὴν εἶποῦ κλημαδιανή, ⁴ τὸ κλῆμα ρίζες ἔχει,
 5 ἄτ τὴν εἶποῦ μοσκοκαρφά, ⁵ ποῦ τὴν κοπρὰν ἐβγκαίνει.
 – «Κούπα μου κοτσινόχειλη τσαὶ ἤσυχο ποτήρι,
 βρύση μου μαρμαρόχτιστη, Μαροῦ, τσαὶ ποῦ 'ν' ὁ Γιάννης;»
 – «Ἰγιώ ⁶ 'χω Γιάννην ἀ(δ)ερφό, ἔχω τσαὶ Γιάννην ἄντρα,
 Γιάννη πρῶτον ἀξάερφο· μπζό ⁷ Γιάννη μου ζητᾶτε;»
 10 – «Τὸ Γιάννην ἀποῦ ⁸ σέ φιλᾶ τσ' ἀποῦ σέ καμαρώνει».

*Κάρπαθος. – Λαογρ., τόμ. 11 (1934 – 37),
 σ. 159, ἀρ. 5 (Ἐμμ. Πρωτοψάλτης).*

Β'.

Τρεῖς Τοῦρκοι, τρεῖς Γιανίτσαροι καὶ οἱ τρεῖς μου τσελεπηδες ⁹
 οἱ τρεῖς τὸν Γιάννη 'γύρευαν κ' οἱ τρεῖς τὸν Γιάννη θέλουν.
 Τὸν Γιάννη δὲν μποροῦν νὰ βροῦν καὶ βρίσκουν τὴν καλὴν του,
 ὅπ' ἔπλενε τὰ χέρια της μὲ τὸ μαργαριτάρι.

- 5 – «Μωρὴ κρουστάλλα τοῦ γιαλοῦ καὶ πάχνη τοῦ χειμῶνα,
 μωρὴ, τὸ ποῦ 'ναι ὁ Γιάννης σου, καὶ ποῦ 'ναι ὁ καλός σου;»
 – «Θιαμεύομαι, ¹⁰ λογίζομαι ¹¹ γιὰ ποιὸν Γιαννιὸν μου λέτε,

1) ἠπόρουν. 2) εἰς ἐτέραν Καρπαθιακὴν παραλλ. τοῦ ἄσματος ὁ πρῶτος στίχος ἔχει
 ὡς ἐξῆς: Ἐξήντα δυὸ Σαρακηνοὶ τὸν Γιαννακὴν γυρεύγου. (Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου,
 Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου, 1928, σ. 135, ἀρ. 11). 3) τὴν σόζυγον. 4) ἐὰν τὴν εἶποῦν
 κλημαδιανήν, δηλ. ὁμοίαν μὲ τὸ κλῆμα. 5) ἂν τὴν εἶποῦν γαρυφαλλιάν. 6) ἐγὼ. 7) ποιόν.
 8) ὁ ὁποῖος. 9) βλ. ἀνωτ., σ. 102, σημ. 6. 10) θαυμάζω, ἀπορώ. 11) διαλογίζομαι.

- πού 'γώ 'χω Γιάννον αδερφόν, ἔχω καὶ Γιάννον ἄνδρα,
ἔχω καὶ Γιάννον 'ξάδερφον στὴ Πόλη ξακουσμένο».
- 10 Τὸν λόγον δὲν ἀπόσωσε, τὸν λόγον δὲν ἀπόειπε,
νὰ καὶ ὁ Γιάννος¹ π' ἔρχεται στὸν κάμπον καβαλλάρης,
μὲ τ' ἄλογό του παίζοντας μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.
– «Γειά σας, χαρά σας, Μπέηδες κ' οἱ τρεῖς² μου τσελεπήδες.
Θέτε φαῖ, θέτε πιτό, θέτε ψιλὰ τραγούδια;»
- 15 – «Μεῖς γιὰ φαῖ δὲν ἦρταμε καὶ γιὰ ψιλὰ τραγούδια³
ἔμεῖς φερμάνι ἔχομεν μέσα ἀπὸ τὴν Πόλη,
ἢ σκοτωμένος, ζωντανός, νὰ μᾶς ἀκολουθήσης,
στὴν Πόλη νὰ σὲ φέρωμε, στὴν πόρτα τοῦ Σουλτάνου».
– «Σὰν τί κακὸν τοῦ ἔκαμα καὶ μ' ἔχει ὠργισμένο;»
- 20 Παιδιά μου, ἡσυχάσετε, νὰ γένουμαι χαζίρι.⁴
'Ἐγὼ κακὸν δὲν ἔκαμα, κανέναν δὲν φοβοῦμαι».
Κι ἀποτραβήχθη ἀπὸ μπροστὰ καὶ βγάλλει τὸ σπαθὶ του.
Μὲ μιᾶς ἐρρίχθηκε σ' αὐτούς, τοὺς τρεῖς τοὺς πετσοκόβει.

N. Tommaseo, Canti popolari,
vol. III, Venezia 1842, σ. 162.

10'. ΚΟΡΗ (Ἡ ΓΙΟΣ) ΤΗΣ ΑΣΤΡΑΠΗΣ ΚΙ Ο ΔΡΑΚΟΣ

Ὁ δράκος κατὰ παραδόσεις ἀρχαίας, βυζαντινὰς καὶ μέχρι σήμερον εἰς τὸν λαὸν⁵ ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἀκριτικὸν Ἔπος⁶ καὶ εἰς ἀκριτικὰ καὶ ἄλλα δημῶδη τραγούδια⁷ ἐμφωλεύει εἰς πηγὰς καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν προσερχομένων πρὸς ὑδρευσιν ἢ κατακρατεῖ τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς, ὥστε ἐκ τούτου νὰ ὑποφέρουν οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὴν δίψαν.

Μὲ τὸν δράκοντα τοῦτον παλαίει καὶ τὸν καταβάλλει ὁ Διγενῆς ἢ ὁ Γιάννης καὶ Γιαννακὸς εἰς δημοτικὰ τραγούδια ἢ ἀκόμη ὁ ἅγιος Γεώργιος. Ἀντιθέτως εἰς τὸ κατωτέρω ᾄσμα (παραλλ. Α καὶ Β) ὁ Γιάννης ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδραν τοῦ δράκοντος, ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν πηγὴν, ἢ συνελήφθη ὑπ' αὐτοῦ, ἐνῶ διήρχετο ἐκεῖθεν μεταβαίνων πρὸς τέλεσιν τῶν γάμων του.

Ὁ Γιάννης παρακαλεῖ τὸν δράκοντα νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ ἐπισκεφθῇ τοὺς γονεῖς του ἢ νὰ τελέσῃ τὸν γάμον του, κατ' ἄλλας παραλλαγὰς, ὑπόσχεται δὲ μὲ ἐγγυητὴν τὸν ἥλιον καὶ τὸ φεγγάρι νὰ ἐπιστρέψῃ ὡς θῦμα του. Ὁ μελλοθάνατος τηρεῖ τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ ἐπανερχεται συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς νύμφης, συζύγου του, ἣτις ἐκφοβεῖ τὸν δράκοντα, ἐμφανισθεῖσα ὡς κόρη τῆς ἀστραπῆς καὶ ἐγγονὴ τῆς βροντῆς⁸ καὶ ἐλευθερώνει τὸν καλὸν της.

Γ. Κ. Σ.

1) ἔκδ. Tomm : ἰδοὺ καὶ Γιάννος. 2) ἔκδ. Tomm.: καὶ τρεῖς. 3) ἔχει ὀργισθῆ ἔναντίον μου. 4) ἔτοιμος (λ.τ. hazir).

5) Βλ. Νικ. Γ. Πολίτου, Δημῶδη ἑλληνικὰ ᾄσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, Λαογρ. 4 (1913 - 14), σ. 208 ἐξ. 6) Παραλλ. Ἄνδρου-Ἀθηνῶν, στίχ. 2984 κ.ἐξ. 7) Βλ. ἄνωτ., σελ. 18-19, 70. 8) Περὶ τῆς προσωποποιήσεως ταύτης τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς βλ. Νικ. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 13-14.

Α΄.

- Ὁ Γιάννης, ὁ Μονόγιαννης κι ὁ μοναχὸν ὁ Γιάννης
 ὁ Γιάννης ἐπεπύριξεν¹ καὶ ἔς σὸ πεγάδ' ἐπῆγεν,
 ἐχτύπεσεν τὴν μαστραπάν,² ἐγνέφισεν³ ὁ ρδάκον.⁴
 Ἐξέβεν ρδάκος ἄγγελος καὶ θέλ' νὰ τρώῃ τὸν Γιάννην.
 5 - «Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ', καλῶς τὸ δειλινάρι μ'.⁵
 καλῶς τὸ τρώγω κι ἀγρυπνῶ καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι».
 - «Ἄφες με, ρδάκον, ἄφες με, ἄφες με κἂν πέντ' ἡμέρες⁶
 ἄς πάγω, λέπω⁶ τὸν κύρη μ', ἔρχουμαι, ρδάκε, φά' με».
 Πῆγεν ὁ Γιάννης κ' ἔργεψεν,⁷ ὁ ρδάκον ἐθερέθεν⁸
 10 κι οὐντάς τερῆ⁹ τὸ πέραν κά,¹⁰ ὁ Γιάννης κατεβαίνει.
 - «Ἄφ'σι με, ρδάκον, ἄφ'σι με, θερίον, πέντ' ἡμέρες⁸
 ἄς πάγ', ἐλέπω τὴν μάννα μ', ἔρχουμαι, ρδάκον, φά' με».
 Πῆγεν ὁ Γιάννης κ' ἔργεψεν,⁷ ὁ ρδάκων ἐθερέθεν⁸
 κι οὐντάς τερῆ⁹ τὸ πέραν κά,¹⁰ ὁ Γιάννης κατεβαίνει.
 15 - «Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ', καλῶς τὸ δειλινάρι μ'.⁵
 καλῶς τὸ τρώγω κι ἀγρυπνῶ καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι».
 - «Παρακαλῶ σε, ρδάκε μου, ἄφ'σι με κἂν πέντ' ἡμέρες,
 ἄς πάγ', ἐλέπω τ' ἀδέλφια μ', ἔρχουμαι, ρδάκε, φά' με».
 Πῆγεν ὁ Γιάννης κ' ἔργεψεν κ' ἐκίζεψεν¹¹ τ' ὀφίδιν¹²
 20 κι οὐντάς τερῆ τ' ἀντικρυνά ὁ Γιάννης ἔχ' ξάν'¹³ κ' ἔρ'ται.
 - «Ἄφ'σι με, δράκον, ἄφ'σι με, θερίον, πέντ' ἡμέρες⁸
 Παρακαλῶ σε, δράκε μου, Θεοῦ παρακαλίας¹⁴
 θέλω ν' ἐλέπω τὰ χάταλα¹³ μ', δατάχκουμαι τὴν χέραν¹⁴
 ἄς πάγω ξάϊ¹⁵ κι ἀργεύω ξάϊ, ρυτά¹⁶ ἔρχουμαι, φά' με».
 25 Πῆγεν ὁ Γιάννης κ' ἔργεψεν, ὁ ρδάκον ἐθερέθεν⁸
 κι ὀντάς τερῆ⁹ τὸ πέραν κά,¹⁰ ὁ Γιάννης κατεβαίνει.
 Εἶχεν τὰ χέρια τ' πίσταυρα,¹⁷ τὴν γούλαν¹⁸ κρεμασμένον
 κι ἄλλ' ἀπὸ πίσ' ὁ κύρης ἀτ' φτουλίζ' τὰ γένεια κ' ἔρ'ται¹⁹
 κι ἄλλ' ἀπὸ πίσ' ἢ μάννα του καταματοῦται κ' ἔρ'ται,
 30 ἔς ὄλτς ἀπὸ πίσ'²⁰ ἢ κάλη του χρυσὴ καβαλλαρέα,
 χρυσὸν μῆλον ἔς σὸ χέρ' ἀτης²¹ παίζει καὶ κατεβαίνει.
 Κατακαρδῶν²² τὸν Γιάννην ἀτ'ς καὶ φοβερίζ' τὸν ρδάκον.
 - «Καλῶς, καλῶς τὸ πρόγεμα μ', καλῶς τὸ δειλινάρι μ'.

1) ἀφυπνίσθη, ἐξόπνησε. 2) τὸ δοχείον ὕδατος (λ. τ. mastara). 3) ἐξόπνησε. 4) δράκος. 5) τὸ δειπνον μου. 6) βλέπω. 7) ἐδράθονε. 8) ἐγινε θερίον, ἐξηγριώθη. 9) καὶ εἶταν κοιτάζω. 10) πέραν κάτω. 11) ἐθύμωσεν. 12) πάλιν, ἐκ νέου. 13) τὰ βρέφη. 14) νὰ τακτοποιήσω τὰ τοῦ οἴκου καὶ τὰ ἀφορώντα τὴν γήραν γυναῖκα μου. 15) πάλιν. 16) ἐπίρρ. γρήγορα. 17) σταυρωτά. 18) λαμόν. 19) καὶ ἀπ' ὄλους ὀπίσω ὁ πατήρ του μαθεῖ τὰ γένεια του κ' ἔρχεται. 20) πίσω ἀπὸ ὄλους. 21) εἰς τὸ χέρι της. 22) ἐγκαρδιώνει, ἐνθαρρύνει.

- καλῶς τὸ τρώγω κι ἀγρυπνῶ καὶ κεῖμαι καὶ κοιμοῦμαι».
- 35 - «Ρδάκον, τοξάρ' ἰ τὸ πρόγεμα σ', μαχαίρ' τὸ δειλινάρι σ'».
 - «'Σ τὸν Θός, ἰς τὸν Θός, νὲ κόρασον, τὰ γονικά σ' ἀπόθεν ;»
 - «'Ο κύρη μ' ἀσ'σοὺς οὐρανοὺς, ἡ μάνα μ' ἀσ'σά νέφια ἰ
 τ' ἀδέλφια μ' στράφτ'νε καὶ βροντοῦν κ' ἐγὼ γριλεύω⁵ ρδάκους».
- 40 - «Καθῶς ποὺ λές, νὲ κόρασον, ἄμε ἀπόθεν ἔρθες ἰ
 ἄς ἔν' ὁ Γιάννης ἀδελφὸ μ', ἡ κάλλια του ἡ νύφε μ',
 τοῦ Γιάννε τὰ μικρότερα, ἄς εἶν' γυναικαδέλφια μ'».

*Παντ. Μελανοφρύδου, Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλληνικὴ
 γλῶσσα, Βατοῦμ 1910, σ. 55.*

B'.

- 'Ο υἱὸς εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἰς τὴν Δύσιν προξενιέται
 καὶ θέν νά πά' νά παντρευτῆ, τρία θερκά⁶ φοᾶται.
 Φοᾶται ἰ ποὺ τὸν δράκοντα, φοᾶται ἰ ποὺ τὸν λιόντα,
 ἰ ποὺ τὸν Ἀβράτην⁷ ποταμὸν μὲν τὸν κακαδοικῆση.⁸
- 5 Ἡ πεθερὰ τοῦ ἰμήνυσε μ' ἕναν πουλλὴν ξιφτέριν⁹
 σάν θέν νά πά' νά παντρευτῆ κάλλιον καιρόν ἰ ἐν ἰ θέλει.
 Τὸν δράκον ἐσκοτώσασιν, τὸν λιόνταν ἐφουρκίσαν,¹⁰
 καὶ τὸν Ἀβράτην ποταμὸν γιοφύρκα τὸν ἐχτίσαν.
 ἰ Ποὺ τ' ἄκουσεν ὁ νιούλλικος ποὺ τὴν χαράν του ἰπέτα.
- 10 Ἐπῆεν εἰς τὸν στάβλον τοῦ ἀπού ἰταν τ' ἄλοόν του.
 Μουδὲ τὴν μούλαν ἔπιασεν, μηδὲ τὴν βεργινάδα,¹¹
 μόνον τὸν μαῦρον ἔπιασεν, τὸν λέουσιν Πετρίτην,
 ἰ ποὺ καταλυεῖ τὰ σίερα καὶ πίννει τὸν Ἀβράτην⁷
 ποὺ μὲ τὰ νέφη παρπατεῖ καὶ τὲς δροσιές ἐγλείφει.
- 15 Ππηᾶ κ' ἐκααλλίκεψε σάν νέφος ὠγκωμένον,
 μήτε περούνια¹² γύρεψε ἰσάν ἦταν μαθημένος.
 ἰ Ὡστι νά πῆ: «ἔχετε ἰγειάν», ἔκοψε χίλια μίλια,
 κι ὦστι νά ποῦν «εἰς τὸ καλόν» ἄλλα ἰκατόν πενήντα.
 ἰ Ὅσον καὶ ἐκοντόφτασεν τὸν ποταμὸν Ἀβράτην,⁷
- 20 πιάννει το κεῖνον τὸ στρατίν, κεῖνον τὸ μονοπάτιν ἰ
 τὸ μονοπάτιν βκάλλει τον ἰς τοῦ δράκοντα τὸ σπήλιον.
 ἰ Ποὺ τὸν θεωρεῖ ὁ δράκοντας κρυφὲς χαρὲς τοῦ ἦρταν.

1) τόξον, τὸ βέλος τοῦ τόξου. 2) ὁ στίχος παρελήφθη ἐκ τῆς ἐκδ.: Σάββα ἰω-
 αννίδου, ἰστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, ἐν Κων πόλει 1870, σ. 291, ἀρ. 24, στίχ. 35.
 3) ἀπὸ ποῦ κατάγονται. 4) ὁ πατέρης μου ἀπὸ τοῦς οὐρανοῦς, ἡ μάνα μου ἀπὸ τὰ νέφη.
 5) κωνηγῶ. 6) θηρία. 7) Εὐφράτην. 8) νά μὴ τὸν κακοποιήσῃ, τὸν βλάψῃ. 9) ἰε-
 ρακα (λ. λατ. accipiter). 10) δέν. 11) ἀπηγγόνισαν. 12) βεργινάδα ἰ ἡ φορβάς μέχρι δύο
 ἐτῶν (λ. ἰτ. vergine). 13) πτεριστήρας.

- «Καλῶς μοῦ ῥτε τὸ μπούκκωμαν,¹ καλῶς μοῦ ῥτεν τὸ γιόμαν·
 μπούκκωμαν τρώω ἄθρωπον, τὸ γιόμαν τ' ἄλοόν του
 25 καί μὲ τὲς κοκκαλίστρες² του φτάννουν με νὰ δειπνήσω».

Καί πολοᾶται νιούλλικος τοῦ δράκοντα καί λέει.
 – «Ἄφησ' με, δράκο, ἄφησ' με, ἄφησ' με νὰ περάσω,
 νὰ 'πά' κ' ἐγιῶ νὰ παντρευτῶ καί νὰ ῥτω νὰ μὲ φάης».

– «Μόσε³ μου, παῖδιο, μόσε μου, κι ἀφήννω σε νὰ πάης».
- 30 Ἔμοσέν του χαμαί 'ς τὴν γῆν, εἶπεν του, χῶμαν νὰ 'νι·
 ἔμοσέν του 'ς τὸν οὐρανόν, 'ς τὰ ἄστρον καί 'ς τὸ φεγγάριν,
 πῶς τριῶν μερῶν γαμπρὸς νὰ 'νι κ' ἔν' νὰ ῥτη νὰ τὸν φάη
 κι ἂν παρσλλάξη πού τὲς τρεῖς, ἄς τρώ' πού τὸ φεγγάριν.
 Ὁ δράκος στάθην ἐμπιστά⁴ κι ἀφήκεν τον καί πάει.
- 35 Πιάννει το κεῖνον τὸ στρατίν, κεῖνον τὸ μονοπάτιν,
 τὸ μονοπάτιν βκάλλει τον 'ς τῆς λυερῆς τὰ σπίτια.
 Καί πού τὸν ὀδηῖ ἡ λυερὴ ἀπὸ τὸ παναθύριν,
 διπλοῦ τριπλοῦ κατέβηκεν ἀπὸ τὸ ποδοσκάλιν,
 σηκώνει τὸ χεράκιν τῆς κι ἄννοιξεν τὸ μανδήλιν
- 40 κ' ἐκεῖ χαμαί 'φιλήθησαν κ' ἐγίνασιν ζευκάριν
 καί ἔν' τοὺς 'ποχωρίζασιν Βράγγοι⁵ μὲ τὸ κοντάριν.
 Κάμνουν τὸν γάμον ἐμπιστά τὴν λυερὴν νὰ πάρη.
 Ὁ νιούλλικος παντρεύκεται καί κάμνει τρεῖς ἡμέρες·
 περνᾷ ἡ μιά, περνοῦν οἱ δύο, 'ς τὲς τρεῖς ἀναστενάζει.
- 45 Πού τ' ἄκουσεν ἡ λυερὴ στέκει καί ἀρωτᾷ τον.
 – «Εἶντα 'χεις νιούλλικε, εἶντα 'χεις καί βαριαναστενάζεις ;»
 – «Τὸν δράκοντ' ἀθθυμήθηκα τώρα πού 'ν' νὰ μὲ φάη».
 Καί πιάννει καί τὸν μαῦρον του τὸν πετροκαταλύτην,
 πού κοκκαλεῖ τὰ σίερα καί πίννει τὸν Ἀβράτην.
- 50 Ππηᾷ κ' ἐκααλλίκεψεν ὀγοιάν⁶ ἦταν μαθημένος.
 Ἐκεῖ ἐποχαιρέτησεν κ' ἐπήαινε κλαμένος.
 Οὐλῆν τὴν στρατάν ἔπιασεν, οὐλον τὸ μονοπάτιν,
 τὸ μονοπάτιν βκάλλει τον 'ς τοῦ δράκοντα τὸ σπήλιον.
 Ὁ νιὸς πάει τῆς Μερικιάς κ' ἡ κόρη τῆς Μερίκας,
- 55 ἡ κάλη του τοῦ ὀφώναζεν κ' ἐκεῖνος ἔν' ἐγροῖκαν.⁷
 Καί πού τὸν ὀδηῖ ὁ δράκοντας πολλὴν χαρὰν ἐπήρεν.
 – «Καλῶς ἦρτεν τὸ μπούκκωμαν,¹ καλῶς ἦρτεν τὸ γιόμαν·
 μπούκκωμαν τρώω ἄθρωπον, τὸ γιόμαν τ' ἄλοόν του,
 ἔτσά νὰ δειλινιατικά τρώω καί τὴν γεναῖκαν».
- 60 Κόρη ὀσάν ἦτουν βρένιμη,⁸ βρένιμα ὀπολοῖθη.

1) πρόγευμα. 2) κοκκαλίστρα=ἡ κοκκάλα· τὸ ἰσχνὸν ἐκ κοκκάλων μόνον σᾶμα. 3) ὀρ-
 κίσου. 4) ἐτήρησε τὸν λόγον του. 5) Φράγκοι. 6) ὀπωσις. 7) δὲν ἤκουεν. 8) φρόνιμη.

- «Δράκο, νά φάς τήν φάουσαν,¹ νά φάς τήν κεφαλὴν σου, παρὰ νά φάς τὸν ἄντρα μου, τὸν εὐλοητικὸν μου, ποῦ μοῦ τὸν εὐλόησασιν πύσκοποι καὶ γουμένοι. Καὶ νά 'ξερες, ἃ δράκοντα, τίνος παιδάκιν εἶμαι.
- 65 Τῆς ἀστραπῆς παιδὶν εἶμαι καὶ τῆς βροντῆς ἀγγόνιν, καὶ τῆς χαμηλοπούμπουρης² δισάγγονον κι ἀγγόνιν. Τώρα στράβκω³ καὶ καύκω σε, βροντῶ καὶ καταλυῶ σε, σηκώννω καὶ τὸν ἄνεμον καὶ παίρνω τὸν σταχτόν⁴ σου». Ποῦ τ' ἄκουσεν ὁ δράκοντας πολλὰ ἀκροφοήθη.⁵
- 70 – «Καὶ τὴν 'στραπὴν φοοῦμαι τὴν καὶ τὴν βροντὴν περίττου,⁶ καὶ τὴν χαμηλοπούμπουρην περίττου καὶ περίττου». Καὶ πολοᾶται κ' εἶπεν τῆς τῆς λυερῆς καὶ λέει.
– «Καὶ πιάσε καὶ τὸν καλὸν σου κι ἄμετε 'ς τὴν εὐκὴν μου».

'Αθαν. 'Α. Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακά, τόμ. Α', ἐν 'Αθήναις 1890, σ. 721 - 722.

Γ'.

- 'Εψὲς ἀργὰ ἐψιχάλιζε κι ὁ Γιάννης ἐτραγούδα·
ξυπνάει τ' ἀηδόνια 'ς τσοὶ φωλιές, τ' ἄγρια πουλιὰ στοὺς κάμπους,
ξυπνάει καὶ τὸ δράκοντα μὲ τὴν δρακόντισσά του.
– «Καλῶς τὸ Γιάνν', τὸ γιόμα μου, τὸ Γιάνν', τὸ δειλινό μου,
5 κι ἃ μ' ἀπομείνη τίποτα, νά εἶν' τ' ἀποταχινό⁷ μου».
– «'Αφες με, δράκο, μὴ μὲ φάς, τί πάω νά στεφανώσω, τί ἐμένα 'χουν τραγουδιστὴ καὶ πρῶτο σοναδόρο».⁸
– «'Σάν ποιοῦ μ' ἀφήνεις ἐγγυητὴ, 'σάν ποιοῦ μ' ἀφήνεις πιέτζο»;⁹
– «Τὸν ἥλιο ἀφήνω ἐγγυητὴ, καὶ τὸ φεγγάρι πιέτζο».
- 10 Κι ὁ Γιάννης ἐπαράργησε, καὶ ὁ δράκοντας πεινάει κ' ἐκεῖ ἀρχίναε κ' ἔτρωγε τοῦ ἡλίου τσοὶ ἀκτίδες. Μὰ νά το τὸ συμπεθερεῖο κι ὅλοι οἱ συμπεθέροι.
– «Καλῶς τὸ Γιάνν', τὸ γιόμα μου, τὸ Γιάνν', τὸ δειλινό μου, κι ἃ μ' ἀπομείνη τίποτα, ν' εἶν' τ' ἀποταχινό μου».
- 15 Κανεὶς δὲν ἀποκρίθηκε ν-ἀπὸ τσοῦ συμπεθέρους, παρὰ ἡ νύφη μοναχὴ, 'ποῦ ἐπόνει γιὰ τὸ Γιάννη.
– «Μαχαίρια νά εἶν' τὸ γιόμα σου, σπαθιά τὸ δειλινό σου, κ' ἓνα μαχαίρι δίκοπο νά εἶν' τ' ἀποταχινό⁷ σου».

1) φάουσα = ἡ φαγέδαινα. 2) τῆς ἀσθενοῦς βροντῆς τῆς ἀκουομένης χαμηλά πρὸς τὴν γῆν. 3) ἀστράπτω. 4) τὴν τέφραν. 5) πολὺ ἐφοβήθη. 6) περισσότερο. 7) τὸ πρῶτον μου. 8) ὄργανοπαίκτην μουσικὸν (λ. ἰτ. sonatore). 9) ὡς ἐγγόησιν (λ. βενετ. riezzi).

- «Τίνος παιδί, μωρή, 'σαι σύ, πού κουβεντιάζεις ἔτσι ;»
 20 - «'Η μάννα μου εἶναι ἡ ἀστραπή κι ὁ ἀφέντης μου τὸ βόλι,
 κ' ἐγὼ τ' ἀστροποπέλεκο πού καίω τσοῦ δρακόντους.»

Γ. Ἄρ. Κοττοῦ, Δημοτικά ἀνέκδοτα
 Κερκύρας, Κέρκυρα 1877, σ. 11 - 12.

Κ'. ΑΡΠΑΓΗ ΛΥΓΕΡΩΝ ΥΠΟ ΣΤΡΑΤΙΩΤΩΝ

Τὸ ᾄσμα τοῦτο ἔχει ἀκριτικὸν χαρακτήρα οὐ μόνον ὡς πρὸς τὸ περιε-
 χόμενόν του (ἀρπαγή γυναικῶν, σύνηθες θέμα εἰς τε τὸ ἀκριτικὸν Ἔπος καὶ
 τὰ ᾄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου), ἀλλὰ κυρίως καὶ ὡς πρὸς τὴν ὄλην σύνθε-
 σιν τοῦ θέματος τούτου, ἰδίᾳ εἰς τὴν διαγραφὴν τῆς μορφῆς τοῦ γέροντος,
 πατρός τῶν ἀπαχθεισῶν νεανίδων.

Ὡς ἀρχεται τὸ ᾄσμα μὲ τὴν ἐρώτησιν πρὸς τὸν γέροντα διαβάτην, ἐὰν
 συνήνησε τρεῖς στρατιῶτες νὰ σύρουν μαζί των τρεῖς λυγερές, φαίνεται ἀκέ-
 φαλον. Δηλαδή ἐλλείπουν οἱ ἀρχικοὶ στίχοι τοῦ ἔνθα τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀπα-
 γωγῆς τῶν λυγερῶν. Τὸ θέμα τοῦτο ἀπαντᾷ εἰς ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ
 ᾄσματος ἐκ Καρπάθου καὶ Κρήτης, τὸ ὁποῖον ὁμοῦς φαίνεται ὅτι ἔχει προσ-
 τεθῆ εἰς αὐτὴν ἐξ ἑτέρου ᾄσματος ὁμοίου περιεχομένου.

Γ. Κ. Σ.

- «Γιὰ πέ μου, μπάρβα ἔροντα, γιὰ πέ μου μπάρβα ἔρο·¹
 γιὰ πέμ' ἄσ σοῦ παντήξασι² 'ς τὴ στράτα τρεῖς στρατιῶτες
 νὰ σύρνουσι τρεῖς λυερές, τίς τρεῖς μου θυγατέρες».
 - «Γιὰ πέ μου τὰ σουσσοῦμια³ τῶν, ἂν εἶαμε⁴, νὰ ποῦμε».
 5 - «'Η μιὰ σβουρή,⁵ ἄλλη ξαθθὴ κ' ἡ ἄλλη μαυρομμάτα».
 - «'Οψές ἀργὰ τίς εἶα 'γιώ⁷ 'ς τὰ Κούπετρα καὶ πάσι⁸
 μαῦρος ἐφίλα τὴ σβουρή, ἄσπρος τὴ ξαθθομάλλα,
 μελαχροινὸς τὴν ὁμορφὴ καὶ τὴν παιγνιομμάτα.
 Φιλοῦσι κ' ἐρωτοῦσιτ τεσ, φιλοῦκ κι ἀνερωτοῦτ τεσ.
 10 - «Κόρες, ἔν⁹ ἔχειτ' ἀερφούς, ἔν ἔχειτ' ἀξάερφους ;»
 - «Μόνον ἀφέντην⁹ ἔχομε, ἔροντα παλληκάρι¹⁰
 γέροντας εἶναι 'ς τὴ βουλή καὶ νιὸς εἰς τὸ κοντάρι¹⁰
 σὰν ἀστραπή τὸ βλέμμα του κι ὡσὰ βροντ' ἡ φωνὴ του
 κι ὡσὰν ἀνεμοστρόϊλο τὸ στριφοῦρισμά του».
 15 'Ακόμ' ὁ λόγος ἦστεκε κ' ἡ συντυχιά 'ποκράει¹¹
 καὶ ἔξου¹² καὶ τὸ γ γέροντα 'ς τὸ κάμπο ξεπροάλλει¹²»

1) Τὸ ᾄσμα εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην συνεχίζεται μὲ τοὺς στίχους :

*Τρέχα Γιαννή μου στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα,
 εἰ ἔχω ἀδερφὸ μικρότερο, σκιάζομαι μὴ τὸ κάρη.*

2) γέρο. 3) ἂν σὲ συνήνησαν. 4) τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματά των. 5) ἂν
 εἶδαμε. 6) σγουρή. 7) χθὲς βράδυ τὰς εἶδα ἐγώ. 8) δέν. 9) πατέρα. 10) ἡ συζή-
 τησις συνεχίζεται. 11) καὶ δέξου. 12) ξεπροβάλλει.

στριγγιά φωνή τήν ἤσυρε ὄση κι ἄν ἐβουλειέτο.¹
 - «Μωρὲ σκύλλοι, σταθῆτ' ἀτοῦ² καὶ τώρα θά σᾶς γείξω».³
 "Άλλος τὰ ὄρη πέρασε κι ἄλλος μέσ' 'ς τὰ λαγκάγια....

*Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά Τραγούδια
 Καρπάθου, ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 86, ἀρ. 15(β).*

ΚΑ'. ἈΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΠΑΓΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ

Εὐρύτατα γνωστὰ εἰς ὄλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον εἶναι τὰ δημοτικά τραγούδια μὲ θέμα τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὸν ἐξαναγκασμὸν εἰς γάμον τῆς γυναικός, ἀπουσιάζοντος ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ συζύγου.

Ταῦτα διακρίνονται κυρίως εἰς τοὺς τύπους:

Α) τοῦ συζύγου, ὅστις εὐρισκόμενος ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς ξένην χώραν, ξενιτεμένος, ἢ διατελῶν ἀλυσόδετος (σκλάβος) εἰς καράβι (φρεγάδαν, γολέταν), μαντεύει ἐκ τοῦ αἰφνιδίου χρεμετισμοῦ τοῦ ἀλόγου του ἢ ἐξ ὄνειρου ἢ ἐξ ὄλως ἀπροόπτως ἐνθυμήσεως τοῦ σπιτιοῦ του, ἀκόμη δὲ καὶ ἐξ ἄλλων σημείων, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου τὴν γυναῖκα του θά νυμφευθῆ ἄλλος. Οὗτος ἐπιστρέφει πάραυτα διὰ τοῦ ταχύποδος ἵππου του, φθάνει κατὰ τὴν στιγμήν τῆς στέψεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς καὶ ἐμποδίζει τὴν τέλεισιν τοῦ γάμου. Ἀναγνωρίζεται ἀμέσως ὑπὸ τῆς συζύγου, ἥτις καὶ ἀκολουθεῖ αὐτόν, οὕτω δὲ ἢ ἄλλως ματαιοῦται ὁ γάμος.

Β) α) τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναικός τοῦ ἥρωος Κωσταντᾶ ὑπὸ ἄλλου παλληκαριοῦ, τοῦ Σκληρόπουλου ἢ Συρόπουλου κλπ. Ὁ Σκληρόπουλος ἀπάγει διὰ τῆς βίας τὴν γυναῖκα του. Ὁ Κωσταντᾶς ὀπλίζεται ἀμέσως πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἄρπαγος καὶ ἐπιβάς γηραιοῦ ἄλλ' ὠκυποδεστάτου ἵππου καταφθάνει τοῦτον, τὸν καταβάλλει καὶ ἐλευθερώνει τὴν σύζυγόν του.⁴

β) τῆς ἀπαγωγῆς τῆς γυναικός τοῦ Διγενῆ καὶ τῆς ἀγγελίας τοῦ γεγονότος εἰς αὐτόν, εὐρισκόμενον μακρὰν τῆς, ὑπὸ πουλιοῦ. Ὁ ἥρωος ὁμοίως, ὡς ἀνωτέρω ὁ Κωσταντᾶς, ἱπεύει γηραιὸν ἄλλὰ ταχὺν ἵππον καὶ τίθεται πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀρπαγείσης, τὴν ὁποίαν καὶ ἐλευθερώνει⁵ ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀπαγωγέως.

Τὸ θέμα τῶν ᾠσμάτων τούτων (Α καὶ Β), διαδεδομένων εὐρέως εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον μὲ πλῆθος παραλλαγῶν, ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου (Ἐκλογαί, ἀρ. 75) ὅτι «εἶναι κοινότατον εἰς ᾠσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεύς⁶ καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους».

Τὸ πρωτότυπον τοῦ μύθου τούτου διὰ τὴν διάπλασιν τῶν ᾠσμάτων τούτων τῆς ἀρπαγῆς ὑποστηρίζει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης ὅτι δὲν ὑπῆρξεν ὁ ὁμηρικὸς μῦθος ἀλλ' ἄλλη μεταγενεστέρα διήγησις (Δ' π. Χ. αἰ.) μὲ πλατεῖαν διάδοσιν

1) ἐξέβαλε σκληράν, ἰσχυράν, φωνὴν ὅσον τοῦ ἦτο δυνατόν. 2) ἐπίρρ. τοπ.: αὐτοῦ. 3) δειξω.

4) Βλ. ἀνωτ., σ. 81, ᾠσμα ια'. 5) Βλ. ἀνωτ., σ. 31, ἀρ. 8. 6) Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Δημῶδης ποίησις καὶ ἱστορία, Λαογρ., τόμ. 12 (1938 - 1948), σ. 501. Πρβλ. καὶ John Meier, Deutsche Volkslieder, I Teil, Balladen, Leipzig 1935, σ. 101.

εις τὴν Ἀνατολήν. Κατὰ τὴν διήγησιν ταύτην ἡ βασιλόπαις Ὀδάτις καὶ ὁ νέος Ζαριάδρης ἠράσθησαν ἀλλήλων ἐν ὄνειρῳ, ὅτε δὲ κατόπιν ἡ Ὀδάτις ἐξηναγκάζετο ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἰς γάμον μετ' ἄλλου, ὁ Ζαριάδρης, εἰδοποιηθεὶς, ἔσπευσεν ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως, κατέλαβε τὴν Ὀδάτιν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς τελέσεως τοῦ γάμου καὶ ἀπήγαγεν αὐτήν.¹ Πιστεύει ἔτι ὁ Στ. Κυριακίδης ὅτι ἡ διήγησις αὕτη ὑπόκειται καὶ «εἰς τὴν ἀρπαγὴν τῆς κόρης τοῦ στρατηγοῦ Δούκα ὑπὸ τοῦ Διγενῆ καὶ ἄλλους παρομοίους ἀνατολικοὺς μύθους ἐν οἷς καὶ εἰς τὰς τουρκικὰς διηγήσεις τοῦ Σαῖτ-Μπατάλ καὶ τοῦ Κιόρογλου. Ὡστε τὸ ἄσμα τῆς ἀρπαγῆς καὶ ἡ ἀρπαγὴ τῆς Εὐδοκίας ὑπὸ τοῦ Διγενῆ εἶναι παράλληλοι διασκευαὶ τοῦ αὐτοῦ μύθου, οὐδεμίαν ἀπ' ἀλλήλων ἔχουσαι ἐξάρτησιν».²

Τὰ παρατιθέμενα κατωτέρω ἄσματα ἀνήκουν εἰς τὸν πρῶτον (Α) τύπον.

Γ. Κ. Σ.

ΑΙ.

Ὡς κάθουμουν καὶ ἔτρωγα εἰς μαρμαρένια τάβλα,
 ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε, ράϊσε τὸ σπαθί μου·
 κ' ἐγ' ἀπὸ νοῦς μου³ τό 'νοιωσα, παντρεύουν τὴν καλήν μου·
 μ' ἄλλον ἄνδρα τὴν εὐλογοῦν, μ' ἄλλον τὴν στεφανώνουν·
 5 παντρευαρραβωνιάζουν τὴν κι ἄλλον τῆς δίνουν ἄνδρα.
 Περνώ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου, τὸς ἔβδομηνταπέντε.
 - «Ποιὸς εἶν' ἀπὸ τοὺς μαύρους μου, τοὺς ἔβδομηνταπέντε,
 ν' ἀστράψη στὴν ἀνατολή, νὰ εὐρεθῆ στὴν δύση;»
 Οἱ μαῦροι ὅσοι τ' ἄκουσαν, ὅλ' αἷμα κατουρήσαν·
 10 κ' οἱ μαῦρες ὅσες τ' ἄκουσαν, ὅλες πουλάρια ῥρίξαν.
 Κ' ἕνας γέρος, γερούτσικος καὶ σαραντοπληγιάρης·
 - «Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄσκημος, ταξίδια δὲν μοῦ πρέπου'
 γι' ἀγάπη τῆς καλῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,
 ὅπου μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γῦρο τῆς ποδιᾶς της,
 15 ὅπου μ' ἀκριβοπότιζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της».
 Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλλικεύει.
 - «Σφίξε τὸ κεφαλάκι σου μ' ἐννιά πηχῶν μαντήλι,
 καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιά⁴ καὶ βάλῃς φτερνιστήρια,⁵
 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμ' ὡσάν πουλάρι
 20 καὶ σπείρω⁷ τὰ μυαλούλια σου σ' ἐννιά πηχῶν χωράφι».
 Δίνει βουτσιάν⁸ τοῦ μαύρου του καὶ πὰ' σαράντα μίλια·
 καὶ ματαδευτερώνει το καὶ πὰ' σαρανταπέντε.
 Στὴν στράταν ὅπου πήγαινε, τὸν Θιὸν ἐπαρακάλει·
 - «Θεέ! νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύῃ!»

1) Βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄνωτ, Λαογρ. 12, σ. 500. 2) Ἀπόθι, σ. 501.

3) μὲ τὸν νοῦν μου, μόνος μου. 4) εἰς τοὺς ἵππους μου. 5) μὴ σὲ καταλάβῃ ἢ φιλοτιμία (;) (λ. ἰτ. cortesia). 6) καὶ κτοπήσης μὲ τοὺς φτερνιστήρας. 7) σὲ κρημνίσω καὶ διασπείρω. 8) κτύπημα διὰ τοῦ μαστιγίου (τῆς βίτσας).

- 25 Σάν χριστιανός τὸ ἔλεγεν, σάν ἅγιος ἑξακούστη,
καὶ εὔρηκε τὸ κύρην του στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύη.
- «Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα! καὶ τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;»
- «Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Ἰαννάκη
σήμερα τῆς καλίτσας του ἄλλον τῆς δίνουν ἄντρα,
30 μ' ἄλλον ἄντρα τὴν εὐλογοῦν, μ' ἄλλον τὴν στεφανώνουν».
- «Γιὰ πές μου, πές μου, γέροντα, φθάνω τους στὸ τραπέζι ;»
- «Ἄν ἔχης μαῦρον γλήγορον, φθάνει τους στὸ τραπέζι
ἂν ἔχης μαῦρον πάρνακα,¹ φθάνεις τους νὰ βλογοῦνται».
Δίνει βουτσιάν² τοῦ μαύρου του, καὶ πὰ' σαράντα μίλια³
35 καὶ μεταδευτερώνει το καὶ πὰ' σαρανταπέντε.
Στὴν στράταν ὅπου πήγαινε, τὸν Θεὸν ἐπαρακάλει.
- «Θεέ! νὰ βρῶ τὴ μάννα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζῃ!»
Σάν χριστιανός τὸ ἔλεγε, σάν ἅγιος ἑξακούστη.
Εὔρηκε καὶ τὴν μάνναν του, στὸν κῆπο νὰ ποτίζῃ.
40 - «Καλῶς τὰ κάνεις, γραῖα μου, καὶ τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;»
- «Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ υἱοῦ μου τοῦ Ἰαννάκη
σήμερα τῆς καλίτσας του ἄλλον τῆς δίνουν ἄντρα,
μ' ἄλλον ἄντρα τὴν εὐλογοῦν, μ' ἄλλον τὴν στεφανώνουν».
- «Γιὰ πές μου, πές μου, γραῖα μου, φθάνω τους στὸ τραπέζι ;»
45 - «Ἄν ἔχης μαῦρον γλήγορον, φθάνει τους στὸ τραπέζι
ἂν ἔχης μαῦρον πάρνακα,¹ φθάνεις τους νὰ βλογοῦνται».
Δίνει βουτσιάν³ τοῦ μαύρου του καὶ πὰ' σαράντα μίλια³
καὶ μεταδευτερώνει το καὶ πὰ' σαρανταπέντε.
Ὁ μαῦρος ἐχλιμίντρισε⁴ κ' ἡ κόρη τὸν γνωρίζει.
50 - «Κόρη μου, ποιὸς σοῦ ὀμιλᾷ καὶ ποιὸς σὲ συντυχαίνει ;»⁴
- «Εἶναι ὁ πρῶτος μ' ἀδερφός, μοῦ φέρνει τὰ προικία».
- «Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σ' ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράσης
ἂν εἶν' ὁ ἀγαπητικός, νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω».
- «Εἶναι ὁ πρῶτος μ' ἀδερφός, μοῦ φέρνει τὰ προικία».
55 Χρυσὸν ποτήρι ἄρπαξε, νὰ βγῆ νὰ τὸν κεράση.
- «Δεξιὰ μου στέκα, λυγερή, ζερβιὰ κέρνα με, κόρη».
Κι ὁ μαῦρος ἐγονάτισε κ' ἡ κόρη ἀπάν' εὐρέθη.⁵

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome II, Paris 1825, σ. 140 - 144.

1) Ἰππον ὀκνόν βλ. Στίλπ. Κυριακίδου, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἐν Ἀθήναις [1926], σ. 9, σημ. 1. 2) βιτσιάν. 3) ἐχρημέτισε. 4) συνδιαλέγεται, συνομιλεῖ, μαζί σου. 5) εἰς τὴν ἔκδοσιν C. Fauriel ὑπάρχουν ἔτι καὶ οἱ ἐξῆς 4 στίχοι, οἵτινες φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦν μεταγενεστέρην προσθήκην εἰς τὸ ἄσμα:

*Τρέχει εὐθύς σάν ἄνεμος, Τοῦρκοι κρατοῦν τουφέκια.
Μηδὲ τὸν μαῦρον εἶδανε, μηδὲ τὸν κοινορτόν του
Ποιὸς εἶχε μαῦρον γλήγορον, εἶδε τὸν κοινορτόν του.
Ποιὸς εἶχε μαῦρον πάρνακα, μηδὲ τὸν κοινορτόν του.*

ΑΙα.

ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ

- Ὁ Γιάννης ἐξενίτεψεν,¹ ἐποίκεν² ξενιτεῖαν
 σεῖτ' θὰ 'λειπεν³ τριά χρόνους, ἔλειψεν τράντα χρόνους.
 Ἄσ' τὰ τριάντα χρόνι' ἀπάν' ὄρωμαν⁴ εἶδ' ἐκεῖνος·
 ἐκεῖνος εἶδεν ὄνειρον, ἡ κάλη⁵ ἀτ' θὰ 'παντρεύη.
 5 Ἐγνέφιξεν⁶ κι ἀναστενάξ', μέγαν φωνὴν ἐξέγκεν⁷.
 Ἐγνέφιξεν ἐννῶ καθτῶ καὶ δεκοχτῶ χωρία,
 ἐγνέφισεν τὸν βασιλέαν μὲ ὄλον τὸ φουσατον.⁸
 - «Τὸ ποῖος ἔν' π' ἐφώναξεν κι ἄγρῶ φωνὴν ἐξέγκεν ;»
 - «Ἐγὼ εἶμαι π' ἐφώναξα κι ἄγρῶ φωνὴν ἐξέγκα.
 10 Ἐγὼ μικρὸς ἐπάντρεψα⁹, ἔκαμα ξενιτεῖαν,
 σεῖτ' τρία χρόνους θὰ 'λειπα, ἔλειψα τράντα χρόνα.
 Ἀπὸ θεοῦ χαρτὶν ἔρθεν θὰ ὕπαντρεύη ἡ κάλη μ'». ¹⁰
 - «Φερῆτε ἀτον¹¹ 'λαφρὸν σπαθὶν κ' ἔλλενικὸν κοντάριν,
 φερῆτε καὶ τὸν μαῦρον μου, ἄς καβαλλ'κεύ' καὶ 'πάγη».
 15 Ὁ μαῦρον ἔν' τοῦ βασιλέα καὶ 'ς τὰ ραχῶ¹² ἐξέβεν
 ἀκόμη κ' ¹³ ἐκαβάλλ'κεψεν, ἐπήγεν κ' ἐπεδηβεν. ¹⁴
 Χρυσόγερον ἐπέντεσεν¹⁵ ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν.
 - «Ποῦ πάς, ποῦ πάς, χρυσόγερε, τὰ γαίματα λουσμένος ;»
 Κεῖνος ὀπίσ' ἐτέρεσεν, ¹⁶ ἀπηλογιάν ¹⁷ ἐδῶκεν.
 20 - «Εἶχα υἱὸν 'ς τὴν ξενιτεῖαν καὶ λείπει τριάντα χρόνους·
 τὴν νύφε μου τὴν Ἀρετὴν ἐστρούλισαν¹⁸ νὰ παίρ'νε».
 - «Χάετε¹⁹ κ' ἐσύ, χρυσόγερε, ἄς πᾶμ' οἱ δυὸ ἐντάμαν». ²⁰
 ἐπήγεν κ' ἐτραγώδεσεν . . . . .
 - «Βούλομαι, μάννα μ', βούλομαι καὶ ξάν' ²¹ μετανοῖζω·
 25 βούλομαι ραχιά¹² νὰ πατῶ, χωρία νὰ χαλάνω,
 νὰ παίρω τὴν ἀγάπη μου 'πως ἔτον ἀπὸ πρῶτα».
 Ἡ κόρ' ἐπαραγνώρισεν ²² κ' εἶπεν· «ἔρθεν ὁ Γιάννης».
 - «Καλῶς τὸ πρῶτον στέφανο μ', καλῶς τὴν πρώτη ἀγάπη μ'.
 Συμπέθεροι 'ς τ' ἐσέτερα, ²³ κουμπάρε 'ς τὰ δικά σου,
 30 καὶ σὺ γαμπρέ, καλογαμπρέ, ἄμε καὶ ὄθεν ἔρθες». ²⁴

Πόντος (Κερασσοῦς). - Α. Α., "Υψηλὸ ἀφ. 67
καὶ ἀφ. 31, σ. 161 - 166 (Γ. Βαλαβάνης).

1) ἐξενιτεύθη. 2) ἐποίησε. 3) ἐνῶ ἐπρόκειτο νὰ λείψῃ. 4) ὄρωμα, ὄνειρον. 5) ἡ καλή, ἡ σύζυγός του. 6) ἐξόπνησε. 7) ἐξέβαλε. 8) τὸ στράτευμα (λ. λατ. fossatum). 9) ἐπαντρεύτηκα, ἐνομφεύθη. 10) ἦλθε χαρτὶ (ἀγγελία) ἀπὸ τὸν θεὸν ὅτι θὰ παντρευτῆ ἡ καλή μου. 11) εἰς αὐτόν. 12) βουνα. 13) δέν. 14) καὶ ἐπροχώρησε πολὺ. 15) συνήγησε. 16) ἐκοίταξε. 17) ἀπάντησιν. 18) ἐστόλισαν. 19) ἔλα. 20) οἱ δύο μαζί. 21) ξανά, πάλιν. 22) ἀνεγνώρισε. 23) εἰς τὸ σπίτι σας. 24) πῆγαινε πάλιν ἀπ' ἐκεῖ ποὺ ἦλθε.

ΑΠ.

ΤΟΥ ΣΚΛΑΒΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΡΑΒΙ

- Γολέτα¹ νέταξίδευε 'ς τσ' 'Απτάλειας τὸ κανάλι
 εἶχε λεβέντες ναυτικούς καὶ μπέη καπετάνιο,
 εἶχε καὶ σκλάβο ν' ὁμορφο στὰ σίδερα δεμένο.
 Κι ὁ σκλάβος ἀνεστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ γολέτα.
 5 Κι ὁ μπέης 'πηλογήθηκε μέσ' ἀπ' τὴν κάμαρά του.
 -«Ποιὸς ναύτης ἀπ' τοὺς ναῦτες μου καὶ ποιὸς ἀπ' τὰ παιδιὰ μου,
 ποιὸς εἶναι π' ἀνεστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ γολέτα;»
 Κι ὁ σκλάβος 'πηλογήθηκε μὲ τὸ καημένο ἀχειλί.
 -«'Εγὼ 'μαι π' ἀνεστέναξα κ' ἐστάθηκ' ἡ γολέτα».
 10 -«Σκλάβε μ', πεινᾶς; σκλάβε μ', διψᾶς; σκλάβε μ', ροῦχα δὲν ἔχεις;»
 -«Οὔτε πεινῶ, οὔτε διψῶ, κι οὔτε ροῦχα δὲν θέλω!
 τὸν τόπο μου θυμήθηκα κ' ἐκεῖ θέλω νὰ πάγω.
 "Ἡμουν τριῶ μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος
 κι ἀπόψε τὴ γυναῖκα μου ἄλλος τὴν εὐλογᾶται».
 15 -«Σκλάβε μου, γιὰ τραγούδησε καὶ νὰ σὲ λευτερώσω».
 -«Πόσες φορές τραγούδησα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα
 μὰ πάλι γιὰ χατήρι σου νὰ ξανατραγουδήσω.
 Φέρτε μου τὸ λαγοῦτο μου μὲ τσ' ἀσημένιες κόρδες,
 νὰ τραγουδήσω χλιβερά,² νὰ κλαίγω πικραμμένα,
 20 τὰ νιάτα μου ποὺ πέρασα στὰ σίδερα δεμένος.
 Δώδεκα χρόνια ἔκαμα στῆς Μπαμπαριᾶς τὰ μέρη
 λεφτοκαρυὰν ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα
 καὶ λεφτοκάρυ ν' ἔφαγα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα».³
 -«'Αἶδε, σκλάβε μου, στὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα
 καὶ πᾶρε καὶ τὸ μαῦρο μου καὶ πάνω καβαλλίκα».
 "Ὡστε νὰ πῆ «ἔχετε γειά», πῆρε σαράντα μίλια
 κι ὥστε νὰ ποῦνε «στὸ καλὸ», ἄλλα σαράντα πέντε.
 25 Στὸν δρόμον ὅπου πήγαινε τὸν Θεὸν παρακαλοῦσε.
 -«Θεὲ μ', νὰ βρω τὸν κύρη⁴ μου στ' ἀμπέλια νὰ δουλεύη».
 Σὰν χριστιανὸς ποὺ τὸ 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη⁵
 καὶ πῆγε καὶ τὸν εὔρηκε καθὼς παρακαλοῦσε.
 -«Καλησπέρα σου, γέροντα».— «Καλῶς τὸ παλληκάρη».
 30 -«Τοῦνος⁶ εἶναι τ' ἀμπέλια αὐτὰ ποὺ μὲ καλὸ τὰ σκάφτεις;»

1) γολέτα = εἶδος ἰστιοφόρου πλοίου (λ. βεν. goleta). 2) θλιβερά. 3) οἱ στίχοι οὗτοι, 21-23, ἀποτελοῦν μεταγενεστέρην εἰς τὸ ἄσμα προσθήκην παραληφθέντες ἐξ ἐτέρου δημοτικοῦ τραγουδιοῦ βλ. κατωτέρω, σ. 117-118. 4) τὸν πατέρα. 5) εἰσηκούσθη. 6) τίνος.

- «Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ χαμένου, πού 'ταν τριῶ μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος κι ἀπόψε τῆ γυναῖκα του ἄλλος τὴν εὐλογᾶται».
- «Πές μου νὰ ζήσης, γέροντα, φτάνω κ' ἐγὼ στὸ γάμο ;»
- 35 - «Ἄν εἶν' ὁ μαῦρος σ' γλήγορος φτάνεις καὶ σὺ στὸ γάμο· ἂν εἶν' ὁ μαῦρος σου βαρὺς ' π' τὴν ἐκκλησιὰ νὰ βγαίνουν». Δίνει βιτσιὰ² τὸ μαῦρο του σὰν ἀστραπὴ διαβαίνει. Στὸν δρόμον ὅπου πήγαινε τὸν Θεὸν παρακαλοῦσε. «Θεέ μ', νὰ βρω τὴ μάννα μου στὸν ποταμὸ νὰ πλύνῃ».
- 40 Σὰν χριστιανὸς πού τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη καὶ πῆγε καὶ τὴν ἤρρηκε καθὼς παρακαλοῦσε.
- «Καλημέρα σου, μάννα μου». — «Καλῶς τὸ παλληκάρι».
- «Τοῦνος³ εἶναι τὰ ροῦχ' αὐτὰ πού κάθεται καὶ πλύνεις ;»
- «Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ χαμένου,
- 45 πού 'ταν τριῶ μερῶ γαμπρός, δώδεκα χρόνια σκλάβος κι ἀπόψε τῆ γυναῖκα του ἄλλος τὴν εὐλογᾶται».
- «Πές μου νὰ ζήσης, μάννα μου, φτάνω κ' ἐγὼ στὸ γάμο ;»
- «Ἄν εἶν' ὁ μαῦρος σ' γλήγορος φτάνεις καὶ σὺ στὸ γάμο κι ἂν εἶν' ὁ μαῦρός σου βαρὺς στὴν ἐκκλησιὰ νὰ βγαίνουν».
- 50 Δίνει βιτσιὰ³ τὸ μαῦρο του στὴν ἐκκλησιὰ προφταίνει κι ὁ μαῦρος χιλιμίντρησε⁴ στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα. Κ' ἡ νύφη καθὼς ἄκουσε τὸ μαῦρο νὰ μουγγρίζῃ,⁵ γυρίζει λέγει τοῦ παπᾶ πού 'ρτε νὰ τὴ βλογῆσῃ.
- «Ἄφσε, παπᾶ μ', τὰ στέφανα, πᾶψε καὶ τὸ βαγγέλιο γιὰτ' ὁ καλὸς μου πρόφτασε, γιὰτ' ὁ καλὸς μου ἦρτε».

Μικρὰ Ἀσία (Κόζικος). - Λ. Α., ἀρ. 189, σ. 180, ἀρ. 5 (Μ. Φιλανθίδης, 1894).

Αἰα.

- Πέντε φριγάδες⁶ ἡμεστα καὶ δεκοχτῶ γαλιότες⁷ εἶχαμε σκλάβους δμορφους στὴν ἄλυσσο βαρμένους. Γεῖς σκλάβος ἀναστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα. Κι ὁ μπέης ἀπὸ τσ' ὠριζε, πολλὰ τοῦ βαροφάνη.
- 5 - «Ποιὸς εἶν' ἀπ' ἀναστέναξε κ' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα ; ἂν εἶναι ἀπὸ τσοὶ σκλάβους μου νὰ τότε λευτερώσω κι ἂν εἶν' ἀπὸ τσοὶ ναῦτες μου νὰ τότε ξεπλερώσω».⁸

1) βραδύπους. 2) τίνος. 3) μαστίγωσιν. 4) ἐχρεμέτισε. 5) νὰ φωνάζῃ δυνατά. 6) φριγάδα = τρίστηλον πολεμικὸν πλοῖον (λ. βεν. fregada). 7) γαλιότα· ἐνταῦθα πειρατικὸν πλοῖον, ἰστιοφόρον ἢ κωπήλατον. 8) οἱ στίχοι 6-7 προσετέθησαν ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Κρήτης. Λ. Α., ἀρ. 31, σ. 245-246.

- Σκλάβος τ' ἀπηλογήθηκε ἔπο μέσο ἀποῦ τ' ἀμπάρι.¹
 - «Ἐγὼ ἔμαι π' ἀναστέναξα κ' ἐστάθηκ' ἡ φριγάδα».
- 10 - «Σκλάβε, πεινᾶς; σκλάβε, διψᾶς; μὴ τὸ ψωμί σοῦ λείπει;»
 - «Μήτε πεινώ, μήτε διψῶ, μήτε ψωμί μοῦ λείπει
 τοῦ τόπου μου θυμήθηκα καὶ τῆ γλυκειᾶς μ' ἀγάπης,
 ἀποῦ ἔμουν τριμερόγαμπρος κ' ἐδά² ἔμαι ὁ δόλιος σκλάβος.
 Δώδεκα χρόνους σήμερα σκλάβος εἶμ' ὁ καημένος»
- 15 κι ὀψές³ πουλοῦν τὰ ροῦχα μου, τὴν ἄλλη τ' ἄρματά μου,
 σήμερο τὴ γυναῖκα μου ἄλλος τὴνε βλογαῖται».⁴
 - «Τραγούδηξέ μου, σκλάβε μου, κ' ἐγὼ σέ λευτερώνω».
 - «Μὰ ἔγω ξανατραγούδηξα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα,
 μὰ πάλι γιὰ τὴ λευτεριά θὰ πῶ ἔναν⁵ τραγουδάκι.
- 20 Γιὰ δώστε μου τὴ λύρα μου, τὸ δόλιο μου δοξάρι⁶
 νὰ θυμηθῶ τὸ ἀγάπης μου, σήμερο τὴνε χάνω,
 νὰ κάμω μάννες νὰ σφαιοῦν καὶ λυγερές νὰ κλάψουν,⁷
 νὰ κάμω καὶ μιὰ λυγερὴ νὰ μπῆ εἰς τὸ καράβι,
 νὰ τὴ φιλήσ' ὁ μπέης μας καὶ νὰ μὲ λευτερώσῃ».
- 25 Καὶ δούδουν⁸ τοῦ τὴ λύραν του, τὸ δόλιον τοῦ δοξάρι
 τὸ ἀγάπης του θυμήθηκε τὰ δάκρυα ντου ἐτρέξαν
 καὶ κάνει μάννες νὰ σφαιοῦν καὶ λυγερές νὰ κλάψουν
 καὶ κάνει καὶ μιὰ λυγερὴ νὰ μπῆ εἰς τὸ καράβι
 καὶ τὴ φιλεῖ ὁ μπέης του καὶ τότε λευτερώνει.⁹
- 30 Καβαλλικᾶ τὸ μαῦρο¹⁰ ντου πάει σαράντα μίλια.
 Στὴ στράτα τοῦ συναπαντιᾶ¹¹ γεῖς γέρος σ' ἀμπελάκι.
 - «Νὰ ζήσης, μπάρμπα γέροντα, τίνος εἶν' τ' ἀμπελάκι;»
 - «Τῆ ἔρημιᾶς, τῆ σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ Γιαννάκη,
 ἀποῦ ἔτον τριμερόγαμπρος κ' ἐδά ἔναι ὁ δόλιος σκλάβος.
- 35 Δώδεκα χρόνους σήμερο σκλάβος εἶν' ὁ καημένος
 κι ὀψές³ πουλοῦν τὰ ροῦχα ντου τὴν ἄλλη τ' ἄρματά του,
 σήμερο τὴ γυναῖκαν του ἄλλος τὴνε βλογαῖται».⁴
 - «Πέ μου, νὰ ζήσης, γέροντα, ἂν φτάνω στὰ στεφάνια».
 - «Ἄν εἶν' ὁ μαῦρος γλήγορος, φτάνεις εἰς τὰ στεφάνια».

1) τὸ κότος τοῦ πλοίου (λ. τ. *amhar*). 2) τώρα. 3) χθές. 4) τὴν στέφεται, τὴν νομφεύεται δι' ἱερολογίας. 5) ἔναν. 6) τόξον τῆς λύρας. 7) οἱ στίχοι 22 - 24 διελίζονται ὑπὸ τοῦ ἐκδότου, ὅμως ἀποτελοῦν ὀργανικὸν μέρος τοῦ ἔργου· βλ. καὶ ἐν τῇ παραλλ. Λ.Α., ἀρ. 31, σ. 245 - 46, στ. 20 - 22. 8) δίδουν. 9) οἱ στίχοι 27 - 29, ἀκολουθοῦντες μετὰ τὸν στίχον 32 (ἐκδ. Jeann., στ. 25) καὶ διελιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Γιανναρ. τοποθετοῦνται ἐνταῦθα συμφώνως καὶ πρὸς τὴν παραλλαγὴν ἐκ Κρήτης· Λ.Α., ἀρ. 31, σ. 245-246, στ. 24 - 26. Ἐκ τῆς παραλλ. Γιανναράκη παραλείπεται ἐνταῦθα ὁ στίχος 22: *Κι ὁ μπέης τὸν λυπήθηκε καὶ τότε λευτερώνει.* 10) τὸν ἵππον. 11) τὸν συναπτιᾶ.

- 40 πάλι καὶ εἶν' ἀμπασσωπός,¹ θὰ φτάξης εἰς τὸ γάμο». Δούδει βιτσιὰ² τοῦ μαύρου ντου στοῖ νύφης καὶ προβαίνει³ κι ὁ μαῦρος του χιλιμιντρᾶ⁴ κ' ἡ κόρη τὸν γνωρίζει.
- «"Ἀσ'⁵ τὰ διαβάσματα, παπαῖ, δάσκαλε, τὸ ψαλτήρι, γροικῶ τον τὸν Γιαννάκη μου ποὺ τραγουδεῖ καὶ φτάνει.
- 45 - «Τὴν μπάντα μπάντα,⁶ δέσποτα, νὰ ἰδῶ κ' ἐγὼ τὴ νύφη». Κι ἀποὺ τὴ χέρα τὴν ἀρπᾶ στοὺ μαῦρο τὴν καθίζει.

Ant. Jeannarakis, ᾠσματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 203 - 204, ἀρ. 265.

Ο ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΣ Κ' Η ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΛΑ

Εἰς τὸν κύκλον τῶν ᾠσμάτων τούτων τῆς ἀρπαγῆς δύναται νὰ ὑπαχθῆ, παρὰ τὸν χαρακτήρα του μᾶλλον ὡς παραλογῆς, καὶ τὸ ᾠσμα τοῦ φυλακισμένου ὅστις μὲ τὸ τραγούδι του συγκινεῖ τὴν βασιλοπούλαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἐρωτευθῆ καὶ διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἐγκάθειρκτος καὶ ζητεῖ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀπελευθέρωσίν του.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Σ' ἦθε' καὶ καὶ μπυριστῆ⁷ ἐκεῖν' ἡ δόλια μέρα,
ἐκεῖν' ἡ δόλια Κυριακὴ κ' ἡ πίουλη 'ευτέρα,⁸
ποὺ πιάσασι τὸν Κωσταντὴ μὲ τὴν 'Εμιροπούλλα.
Τράντα τὸπ πιάνν' ἀφ' τὸ γιακά κ' εἴκοσι 'ποὺ τὰ πόγια,⁹
- 5 στήφ φυλακὴ τὸβ βάλλουσι νὰ κάμη τράντα μέρες·
κ' ἐκεῖ τὸν ἐξεχάσασι κ' ἦκαμε τράντα χρόνους.
Πότε καὶ πότε τραουεῖ¹⁰ καὶ σβήννει τὸκ καμότ του.
Κ' ἡ κόρη ποὺ τὸν ἀαπᾶ 'ς τὸ παραθύριν ἦβγε.
- «Τραούησέ μου, Κωσταντῆ, νὰ 'ἦς¹¹ τὴλ λευτεριάσ σου».
- 10 - «Πολλὲς φορές τραούησα καὶ λευτεριά 'έν εἶα,¹²
'μμ' ἐγιώ¹³ διὰ τὴν ἐλευτεριά πάλι νὰ τραουήσω.
Λεφτοκαρυὰν ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὸκ κῆπο
καὶ λεφτοκάρυα ἦφα καὶ λευτεριάν 'έν εἶα.¹⁴
Σύρε, κόρη, στῆς μάννας σου νὰ πάη 'ς τοῦ κυροῦ σου,
15 νὰ μπῆ, νὰ βγῆ 'ς τοῦ 'ασιλιᾶ γιὰ νὰ μὲ λευτερῶση».

Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουίρου, Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 273.

1) ἂν πάλι εἶναι βραδοκίνητος (λ. ἰτ. abasso). 2) δίδει μαστίγωσιν. 3) προβάλλει, παρουσιάζεται. 4) χρεμετίζει. 5) ἄφησε. 6) πρὸς τὰ πλάγια παραμέρισσε (λ. ἰτ. banda). 7) νὰ ἦθελε καὶ ἀνάψει. 8) ἡ ἐπίβουλος, κακὴ, Δευτέρα. 9) πόδια. 10) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν, κάπου κάπου, τραγουδεῖ. 11) νὰ ἰδῆς. 12) δὲν εἶδα. 13) ὅμως ἐγώ. 14) δὲν εἶδα.

Α'α .

- Πήγα στη βρύση για νερό, κρύο νερό νά πάρω,
 βαρειά άδικιά μου ρίξανε πώς φίλησα κορίτσι.¹
 Στη φυλακή μ' έρρίξανε² νά κάμω χρόνια δέκα
 και τά κλειδιά έχασανε και κάνω δεκαπέντε.
- 5 Πορτοκαλίτσα φύτεψα στήσ φυλακής τήν πόρτα,
 πορτοκαλάκια έφαγα κι άκόμα δέν έβγῆκα.
 Μιά μέρα και μιá Πασκαλιά, μιá πίσσημην ήμέρα
 με πήρε τó παράπονο κι άρχίησα νά κλαίω
 κι άρχίησα νά τραγουδῶ τῆσ φυλακής τραγούδι.³
- 10 Βασιλοπούλα τ' άκουσε 'πό 'να ψηλό παλάτι.
 - «Ποιός εἶν' αυτός που τραγουδεῖ, ποιός εἶναι αυτός που κλαίει;
 νά του χάρισω έννιά χωριά και δέκα βιλάετια».
 - «Δέν θέλω τά έννιά σ' χωριά μηδέ τά βιλάετια σ',
 μόν' θέλω τῆ μεσούλα σου, νά σφίξω, ν' άγκαλιάσω».
- 15 - «Σύρτε, σκλάβες, και βάλτε τον άκόμη παραμέσα
 νά κάμη νύχια πιθαμές και τά μαλλιά του πήχες».⁴

Θράκη ("Αβδηρα Σάνθης). - Λ. Α. άφ. 2157, σ. 121
 (Δ. Πετρόπουλος και Σπ. Περιστερης, 1955).

1) Εἰς τó κείμενον τοῦ ᾄσματος μετá τόν στ. 2 áκολουθεῖ: οὐδὲ κορίτσι φίλησα, οὐδὲ
 και παντρεμένη. 2) χειρ.: μου ρίξανε. 3) εἰς τó κείμενον τó βον ἡμιστίχτων εἶναι: τά
 κλέφτικα τραγούδια. Τοῦτο διωρθώθη συμφώνως πρὸς τήν παραλλ. ἐκ Ρουμλουκίου Πιερίας
 (Λ.Α., άρ. 984 Γ', σ. 872-74, άρ. 55, στ. 9, Δ. Λουκόπουλος, 1935). 4) 'Ο στίχος
 άπαντá και ἄλλως: νά κάμη νύχια πιθαμές και τά μαλλιά πλεξοῦδες.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

Α. ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΑΒΡΑ

(1814-1890)

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ἸΣΜΑΤΑ

Α΄. ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΓΑΒΡΑ

(1118 - 1140)

Τὰ ἴσματα τοῦ Πόντου, ὅστις διέσωσεν, ὡς καὶ ἡ Κύπρος, ἀκραιφνεῖς τὰς παραδόσεις τῆς Ἀκριτικῆς ἐποποιίας, διετήρησαν κατ' ἀξιοθαύμαστον τρόπον καὶ τὴν μνήμην τῶν ὀνομάτων ἀνδρῶν διακριθέντων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Πόντου. Εἰς τῶν ἀνδρῶν τούτων εἶναι ὁ στρατηγὸς Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς, ὁ μνημονευόμενος εἰς τὸ κατωτέρω ἴσμα. Οὗτος ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ ἐν ἔτει 1098 αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῶν Σελτζούκων Τούρκων καὶ ἐν Θεοδοσιουπόλει (Ἐρζερούμ) μαρτυρήσαντος στρατηγοῦ Θεοδώρου Γαβρᾶ, γενόμενος δ' ἐν ἔτει 1118 ἑπαρχος καὶ στρατηγὸς τοῦ θέματος Χαλδίας, τοῦ ὁποίου ἔδρα ἦτο ἡ Τραπεζοῦς, ἐκήρυξε τὸ 1126 ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα καὶ κατέσχε τὴν ἀρχὴν μέχρι τοῦ 1140, ὅτε κατεβλήθη ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ.¹

Τὸ ἴσμα ἀναφέρεται εἰς καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ ἐκ χιονοθύελλης κατὰ τινα ἐν καιρῷ χειμῶνος διάβασιν αὐτοῦ ἀπὸ τὸ Σταυρίν διὰ Κουλάτ ντάγ πρὸς Μαντζούκαν ἐν τῇ θέσει, ἡ ὁποία μέχρι σήμερον ὀνομάζεται «τῇ Γαβρᾶ τὸ ραχίν». Ἐπειδὴ δ', ὡς γνωστὸν, τὰ ἱστορικά ἴσματα, σχεδὸν ἄνευ ἐξαιρέσεως, εἶναι σύγχρονα τῶν γεγονότων εἰς τὰ ὁποία ἀναφέρονται, τὸ κατωτέρω ποντιακὸν ἴσμα δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὸ παλαιότατον ἐκ τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν ἴσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.²

Γ. Α. Μ.

- «Τραβῶδ',³ Γαβρᾶ, τραβῶδ', Γαβρᾶ, νὲ Γαβροκωσταντῖνε».

- «Ἐμέν' ἄκι πρέπ'⁴ νὰ τραβῶδῶ, μοιρολογῶ κ' ἐσ' ἄκ'σον⁵ καὶ ἔμπ' ἀπέσ' ἄς σὸ μαναστήρ' κ' ἕναν κερόπον⁶ ἄψον.⁷

Ἄν ἔρτ' ὁ Μάρτ'ς ὁ μάραντον⁸ κὶ Ἀπρίλης ὁ φονέας,⁹

5 ἄν λειοῦντανε τὰ χῶνα καὶ φαίν'νταν τὰ ρακάνα,¹⁰

πᾶσαν τζατζιν¹¹ σκουλλίν μαλλίν, πᾶσαν ὀρμίν¹² κορμία,

πᾶσαν λιθάρ' κρέας παρτιῶν¹³ καὶ πᾶσαν τόπον φρούχνα¹⁴

1) Ἄρχ. Πόντου, τόμ. 4 - 5 (1933), σελ. 55-56, 226, 456 καὶ Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν, τ. 7 (1930), 70 κέ. Ἐνθα καὶ εἰκὼν τῆς σημαίας τοῦ Κωνστ. Γαβρᾶ βλ. καὶ Ἄνταν Κομνηνὴν 2, σ. 196 (ἔκδ. Reifferscheid). 2) Βλ. καὶ Γεωργ. Ἀ. Μέγα, Παλαιὰ ἱστορικά τραγοῦδια τοῦ Πόντου, Λαογρ. 17 (1957 - 58), σ. 373 - 382. Πρὸς Ἄδ. Λαμπρίδου, Ἡ χρονικὴ σύνοψις τοῦ Μανασῆ καὶ ἐν ἄσμα τοῦ Γαβρᾶ, Ἄρχ. Πόντου, τόμ. 22 (1958), σ. 199 - 219.

3) τραγοῦδα. 4) εἰς ἐμὲ δὲν πρέπει. 5) κ' ἐσὸ ἄκουσον. 6) κεράκι. 7) ἀναφε. Ὁ στίχος μόνος ὁμοιοκαταληκτικῶν πρὸς τὸν προηγούμενον καὶ διακόπτει τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου μετὰ τὸ ἄκ'σον. εἶναι προφανῶς μεταγενεστέρη προσθήκη. 8) ὁ μαραινῶν. 9) λέγεται καὶ καταναημίνας, ὡς θιρμὸς μὴν πρὸς ἑκκαὶ τὴν φούρνο φονιά—τὸν ἐπύρωσι πολύ. 10) μάχης. 11) κάθε θάμνος. 12) ρεῦμα, χαράδρα. 13) κομμάτι (λ. τ. παρτσα). 14) μούχλα.

καὶ πᾶσαν παραπόταμον χερέαν¹ πάει τὸ αἴμαν.
 "Ἐρχουν μαννάδες κ' ἐρωτοῦν καὶ ντό τζοάπ' θὰ δίγω;²
 10 ἔρχουν χοράδες³ κι ὀρφανὰ καὶ ντό ν' ἀπηλογοῦμαι;»

Πόντος (Σταυρίν). - Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 11 (1941), σ. 29.

Β'. ΤΟ ΚΡΟΥΣΟΣ ΤΗΣ ΑΝΤΡΙΑΝΟΠΟΛΗΣ

(1361)

Εἰς τὴν ὑπερχιλιετῆ ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου ἢ Ἀδριανούπολις καὶ ὀλόκληρος ἢ Θράκη ὑπέστη πολλὰς δηώσεις, ἰδίᾳ ἀφότου οἱ Βούλγαροι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν παρά τὸν Δούναβιν χώραν. Εἰς ποίαν ἐκ τούτων ἀναφέρεται τὸ τραγούδι δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον. Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Ν. Γ. Πολίτης εἴκασεν ὅτι ἡ καταστροφή συνέπεσεν εἰς ἡμέρας ἑορτῶν, καὶ δὴ τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα, εἰς ἃς τίθεται ἡ ἄλωσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τοῦ Σκυλογιάννη (τὸ 1205), εἶναι τυπικοί, ἀπαντῶντες, ὡς καὶ ὁ πρῶτος στίχος, καὶ εἰς ἄλλα τραγούδια (πρβλ. τὸ τραγούδι τῆς Ρεθεμνιώτισσας σουλτάνας Εὐμενίας Βεργίτη, Λαογρ. 9 (1926/28), 176-177, ἀρ. 47, στ. 28-30 καὶ ἀνέκδ. συλλογὴν Παύλου Λάμπρου, Λ. Α., "Υλὴ Ν. Πολίτου, ἀρ. 2678):

*. . . τὲς τρεῖς γιορτὲς τοῦ χρόνου,
 ἢ μιὰ ἦτον τοῦ Βαγγελισμοῦ, ἢ ἄλλη τῶν Βαγιῶνε,
 τὴν τρίτη τὴν καλύτερη μὲ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη.*

"Ἄλλως τε καὶ εἰς τὸν Ν. Γ. Πολίτην φαίνεται πιθανώτερον, ὅτι τὸ τραγούδι διεκτραγωδεῖ ἄλλην, νεωτέραν ἀλλ' ἐξ ἴσου δραματικὴν, καταστροφὴν τῆς πρώτης μετὰ τὴν Βασιλεύουσαν πόλεως τῆς Θράκης, τὴν ἄλωσιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Ἀμουράτ κατὰ τὸ 1361. Καὶ ταύτης ὁμοίως προηγήθη κατὰ τὸ 1353 ἡ δῆωσις ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ βασιλέως Καντακουζηνοῦ Τούρκων, εἶναι δὲ πιθανὸν κατὰ τὸν Ν. Πολίτην, ὅτι «θὰ διετηρεῖτο τότε ἀκόμη νωπὴ ἢ μνήμη τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀλώσεων καὶ καταστροφῶν» πού ὑπέστη ἡ μαρτυρικὴ πόλις «κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 13ου αἰῶνος ὑπὸ Φράγκων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων, ἀφοῦ μάλιστα τρεῖς τούτων ἔγιναν ἐντὸς δύο ἐτῶν».⁴

Γ. Α. Μ.

Τὰ χελιδόνια τῆ Βλαχιάς καὶ τὰ πουλιά τῆ Δύσης⁵
 κλαῖσιν ἀργά,⁶ κλαῖσιν ταχιά,⁷ κλαῖσιν τὸ μεσημέρι,
 κλαῖσιν τὴν Ἀντριανόπολη τὴν πολυκρουσεμένη,
 ἀποὺ τὴν ἐκρουσεύγανε⁸ τρεῖς ἑορτὲς τοῦ χρόνου

1) χεριά, φουχιές, ἄφθονον. 2) καὶ ποίαν ἀπάντησιν θὰ δίγω; (λ. τ. cenar). 3) ἔρχονται χῆρες.

4) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 1. 5) ὀρθότερον παρά Ἀντ. Μανούσφ. Τραγούδια ἐθνικά, Μέρ. [Β'] εἰς Κέρκυραν 1850, σ. 119: Τ' ἀηδόνια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὰ πουλιά τῆ Δύσης. Οὕτω καὶ ἐν κώδ. τοῦ ε' αἰ. τῆς μονῆς Ἰσθίων τοῦ Ἀγ. Ὁρους. Ν. Ἑλληνομνημῶν, τόμ. ΙΑ', (1914), σ. 429, ἀρ. 2. 6) κατὰ τὸ βράδυ. 7) τὸ πρωί. 8) ἐλεηλάτουν.

5 τῷ Χριστογέννω γιά κερὶ καὶ τῷ Βαγιῶ γιά βάγια
καὶ τὴν ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς γιά τὸ Χριστὸς ἀνέστη.¹

Κρήτη (Περβόλια Κισάμου). - Λ.Α., ἀρ. 1161
Δ', σ. 70 - 71 (Μαρία Λιουδάκη, 1938).

Γ'. ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Διὰ τῶν καταπληκτικῶν κατακτήσεών των οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα εἰς βάρος τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ συνεχοῦς δι' αὐτῶν ἀκρωτηριασμοῦ τοῦ Κράτους ἔθεσαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀπειλὴν αὐτῶν καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον του, τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ τότε αὐτοκράτορες, πρὸ τοῦ ἐπικρεμαμένου μεγίστου κινδύνου, βλέποντες ὅτι ἦτο ἀδύνατος ἡ δι' ἰδίων μόνον μέσων ἀπόκρουσις καὶ ἐκδίωξις τοῦ κατακτητοῦ ἀπὸ τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔδαφος, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς χριστιανικῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ζητοῦντες παρ' αὐτῶν συνδρομὴν κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τοῦ τε χριστιανικοῦ καὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ Ἰωάννης Ε' ὁ Παλαιολόγος πρῶτος ἐπεχείρησε πρὸς τοῦτο κατὰ τὰ ἔτη 1369 - 1370 μακρὸν ταξίδιον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἄνευ ἀποτελέσματος τινος, ὑποστάς ἔτι ταπεινώσιν ἐκ μέρους τῶν Ἑνετῶν ὡς κρατηθεὶς ἐπ' ἀρκετὸν αἰχμάλωτος διὰ συναφθὲν ὑπ' αὐτοῦ χρηματικὸν δάνειον, τὸ ὁποῖον κατόπιν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιστρέψῃ.

Ἀργότερον, τῷ 1399, ἐπεσκέφθη τὴν Ἰταλίαν, Γαλλίαν, Γερμανίαν καὶ Ἀγγλίαν, ἐπαιτῶν ἐπίσης εἰς μάτην βοήθειαν, ὁ διάδοχός του αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β' (1391 - 1425) καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἰωάννης Η' (1425 - 1448) τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὰ ἔτη 1437 - 1439.

Εἰς τινὰ τῶν ἀτυχῶν τούτων ἀποστολῶν φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ἄσμα τὸ ὁποῖον εἶναι σήμερον γνωστὸν μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Κρήτην. Κατὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῆς, περιερχόμενος ἀγνώριστος εἰς τὴν ξένην πρὸς ἐπαιτείαν, προφανῶς βοηθείας, ἀνεγνωρίσθη ἐκ τῶν ὄπλων τὰ ὁποῖα ἔφερον ὑπὸ τὸν μανδύαν του ὅτι ἦτο βασιλόπουλο.

Πιθανὸν εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ ἄσματος ἀντὶ τοῦ ὀνόματος Κωνσταντῆς ἀνεφέροντο Ἰωαννῆς (= Ἰωάννης) ἢ Μανουὴλ, ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων οἵτινες, ὡς ἀνωτέρω, ἐταξίδευσαν εἰς τὴν Δύσιν, εἰς τὰ ξένα, ζητοῦντες βοήθειαν. Τὸ ἀρχικὸν ὄνομα τοῦτο ἀργότερον, μετὰ τὴν Ἄλωσιν, φαίνεται ὅτι ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Κωνσταντῆς, τοῦ ὀνόματος τοῦ θρυλικοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου ΙΑ' τοῦ Παλαιολόγου, ὅστις ἐπίσης διὰ πρεσβειῶν πρὸς τὰς χριστιανικὰς Αὐλὰς τῆς Εὐρώπης μέχρι τελευταίας στιγμῆς πλείστας κατέβαλε προσπάθειας, ὅπως ἐπιτύχῃ ἀποστολὴν βοηθείας εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Οὕτω δὲ συνεδέθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ τὸ ἄσμα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦτον, εἰς τὸν ὁποῖον καὶ τὸ ἀποδίδει ἡ σχετικὴ περὶ αὐτοῦ παράδοσις.²

Γ. Κ. Σ.

1) Τὸ ἄσμα συνεχίζεται μὲ τοὺς στίχους :

*Χριστὸς ἀνέστη, κοπελιά, ἔλα νὰ φιληθοῦμε
καὶ βάστα καὶ στὴ χέρα σου κλημα νὰ βλοηθοῦμε.*

² Ἡ προσθήκη αὕτη ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι τὸ ἄσμα ἄδεται κατὰ τοὺς γάμους.

2) Βλ. εἰς περ. Προμηθ. ὁ Πορφ., ἔτ. Η' (1932) ἀρ. 169, σ. ζ, Κρητικαὶ Μελέται, ἔτ. Α' (1933), σ. 221.

“Οντεν ἐδικονίζεντον ὁ Κωσταντῆς ᾿ς τὰ ξένα,
 τσοῖ ροῦγες ροῦγες ᾿ περπατεῖ καὶ τὰ στενά διαβαίνει
 κ᾿ εἶχε τὰ ράσα κούντουρα² κ᾿ ἐφάνη τ᾿ ἄρματάν του,
 κ᾿ ἐφάνη τ᾿ ἀλαφρὸ σπαθὶ μετ᾿ ἄργυρὸ θηκάρι.³”

- 5 Βασιλιοπούλα τὸ θωρεῖ ἀπὸ ψηλὸ πελάτι
 – «Δὲν εἶν᾿ εὐτὸ φτωχόπουλο μηδὲ καὶ διακονιάρης,⁴
 μόνο ᾿ναι βασιλιόπουλο μεγάλης ρήγας γέννα».⁵

*Ant. Jeannarakis, ᾿Δσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 96 - 97, ἀρ. 75.*

Δ΄. ΤΗΣ ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑΣ

(1453)

Μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ μας ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει τὸ τραγούδι τῆς ᾿Αγιᾶ Σοφιᾶς. Καὶ εἶναι τοῦτο εὐνόητον. Κανένα ἄλλο γεγονός τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας δὲν συνεκλόνησε τόσο καθολικὰ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, ὅσον ἡ πτώσις τῆς Πόλεως καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς Μεγάλης ᾿Εκκλησίας, ποὺ ἐσήμαινε τὴν ἀπώλειαν αὐτὴν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας τοῦ γένους. Δι᾿ αὐτὸ ὁ θρῆνος διὰ τὸ πάσιμο τῆς Πόλης καὶ τῆς ᾿Αγιᾶ Σοφιᾶς ὑπῆρξε γενικός, πανελλήνιος.

Ἄλλὰ καὶ ὡς τραγούδι ὁ θρῆνος αὐτὸς εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα, τὰ λυρικώτερα δημιουργήματα τῆς λαϊκῆς Μούσης. Δὲν ἐπιχειρεῖ ἐδῶ ὁ δημοτικὸς ποιητὴς νὰ ἱστορήσῃ, νὰ ἐκθέσῃ τὰ γεγονότα, ἀλλὰ ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὰ οἰαδήποτε περιστατικά, διὰ νὰ δώσῃ ἔκφρασιν εἰς τὸ πάθος, τὴν συγκίνησιν τῆς ψυχῆς ποὺ προκαλεῖ ἡ μεγάλη καταστροφή.

Αὐτὴ ἡ ἀναγγελία τοῦ γεγονότος ἀπηχεῖ εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν παρατιθεμένων ᾿σμάτων ὡς κραυγὴ σπαρακτικῆ ἀπογνώσεως.

Ἡ φωνὴ κατόπιν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, τὰ δάκρυα εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας, καὶ τὰ δύο στοιχεῖα ζωντανὰ θρησκευτικῆς πίστεως καὶ ποιήσεως, εἶναι τὸ πρῶτον φωνὴ μιᾶς ἀδυσωπήτου μοίρας, τὸ δεῦτερον ἔκφρασις τελειωμένη τῆς θλίψεως διὰ τὴν ἀπόφανσιν αὐτὴν τῆς μοίρας. Καὶ ἐνῶ βαθεῖα ἐκδηλώνεται ἡ συνείδησις τῆς συμφορᾶς, ποὺ ἔρχεται νὰ πλήξῃ τὸ ἔθνος ὀλόκληρον, ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ δὲν ἀφήνεται εἰς τὴν ἀποθάρρυνσιν καὶ παρήγορος λάμπει εὐθὺς ἡ ἐλπίς διὰ τὴν ἀνόρθωσιν, τὴν ἀνάκτῃσιν τῆς ἐθνικῆς κληρονομίας· εἶναι ἡ ἐλπίς τοῦ δουλωθέντος ἔθνους καὶ ἡ πεποίθησις ποὺ ἐρριζώθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαόν, ἡ ἴδια ἐκείνη ἐλπίς, ἡ ὁποία ὑπ᾿ ἄλλην μορφήν ἀπεκορυφώθη εἰς τὴν παράδοσιν διὰ τὸν Μαρμαρωμένο βασιλιά.

Τὸ δεῦτερον ᾿σμα, τὸ ὁποῖον μετὰ τὸν στ. 7 συμφύρεται μετὰ τὸ πρῶτον, ἐκφράζει εἰς τοὺς περιφήμους δύο πρώτους στίχους ὄλην τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς Μεγάλης ᾿Εκκλησίας. «Ἐκεῖ μέσα ἀκοῦμε βαθεῖα ν᾿ ἀντηχᾷ τὸ σήμασμα τῆς ᾿Αγιᾶς Σοφιᾶς καὶ νὰ μπαίνη στὴν ἴδια σειρὰ μετὰ τὴ δοξολο-

1) ροῦγα = ὁδὸς (λ. ἰτ. ruga). 2) εἶχε τὰ ἐνδύματά του κοντά. 3) Ὁ στίχος λέγεται καὶ ἄλλως: *Κ᾿ ἐφάνη τ᾿ ἄργυρὸ σπαθὶ μετὰ τὸ χρυσοῦ φουκάρι (= θηκάρι).* 4) ἐπαίτης. 5) τέκνον μεγάλου βασιλέως.

γία τοῦ οὐρανοῦ καὶ γενικά δλης τῆς χτίσης . . . Ὁ μέγας ἀριθμὸς ἀπὸ σήμαντρα, ἀπὸ καμπάνες, ἀπὸ παπᾶδες καὶ διάκους, ποὺ ἀναφέρουν οἱ κατοπινοὶ στίχοι, εἶναι ἡ συνέχεια στὴν ἔκφραση τῆς μεγαλοπρέπειας. Μὲ τὸν στ. «ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης» τελειώνει ἡ περιγραφή τῆς ἐκκλησίας . . . , κι' ἀρχίζει ὕστερα ἡ γνωστὴ παράδοση γιὰ τὸ σταμάτημα τῆς λειτουργίας κτλ.»¹

Τὸ τρίτον ἄσμα διεσώθη ὡς προοίμιον εἰς θρῆνον περιεχόμενον ἐν χειρογράφῳ τῆς Ἑθν. Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, καὶ ἐπιγραφόμενον «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολις», ὡς φαίνεται δ' ἐκ τινῶν ἐνδείξεων εἶναι κρητικῆς προελεύσεως.

Γ. Α. Μ.

Α'.

Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν τὴν! πῆραν τὴ Σαλονίκη!²
 πῆραν καὶ τὴν Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
 πού εἶχε τριακόσια σήμαντρα, κ' ἐξήντα δυὸ καμπάνες
 κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.³

5 Σιμά νὰ βγοῦν τὰ ἅγια, κι ὁ βασιλιάς τοῦ κόσμου,
 φωνὴ τοὺς ἦρθ' ἐξ οὐρανοῦ, ἀγγέλων ἀπ' τὸ στόμα
 — «Ἀφῆτ' αὐτὴν τὴν ψαλμουδιά, νὰ χαμηλώσουν τ' ἅγια,⁴

1) Βλ. Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α'. Οἱ Συλλογές, Ἀθήναι 1920, σ. 202 κέ. Τοῦ ἰδίου, Τὸ τραγούδι τῆς Ἁγιά Σοφιάς, Θεσσαλονίκη 1939.

2) Εἰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος ἡ εξαγγελία τῆς ἀλώσεως γίνεται, ὡς συνήθως εἰς τὰ τραγούδια μας, μὲ τὸ πουλί: Ὅπως εἰς ἡπειρωτικὴν παραλλαγὴν:

Ποῦ πάς, χελιδονάκι μου, τώρα τὸ βράδυ, βράδυ;
 — Πάνω χαμπέρια στὴ Φραγκιά, μαντιᾶτα γιὰ τὴν Πόλη.
 Πῆραν τὴν Πόλη κλπ.

Παραλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ παρὰ Passow (Τραγούδια ρωμαίικα, Lips. 1860, ἀρ. 195 ἐκ συλλογῆς Ulrich) καὶ Σπορ. Ζαμπελίω, (Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐν Κερκόρα 1852, σ. 599, 1), δίδει ἐν ἀρχῇ τοὺς ἐξῆς στίχους, ποὺ ἐκφράζουν δλην τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας:

Σημαίν' ὁ Θεός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ 'πουράνια,
 σημαίνει κ' ἡ Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι
 μὲ τετρακόσια σήμαντρα, μ' ἐξήντα δυὸ καμπάνες

καὶ προσαρμόζονται ἄριστα εἰς τὴν συνέχειαν τῆς παρὰ C. Fauriel παραλλαγῆς:

κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.

Κατὰ τὰ λοιπὰ αἱ καταγραφαὶ ὑπὸ Ulrich καὶ Σπ. Ζαμπελίου δὲν ἀποδίδουν τὴν γνησίαν παράδοσιν. (Βλ. περὶ τούτων Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ τραγούδι τῆς Ἁγιά Σοφιάς, Θεσσαλονίκη 1939).

3) Κατὰ τὸν Ν. Γ. Πολίτην (Ἐκλογαί, ἀρ. 2, σημ. ἐν στ. 4) «ὁ ἀριθμὸς τῶν 62 παπᾶδων δὲν φαίνεται ἀνακριβής· ἀληθῶς ἐνίστε ἡ Ἁγία Σοφία εἶχε περὶ τοὺς ἐξήκοντα πρεσβυτέρους (τὸ ὅλικόν πληθὸς τῶν κληρικῶν καὶ ὁμηρετῶν τῆς ἐκκλησίας ἦτο ὑπερδικοπλάσιον)· ὁ ἀριθμὸς δ' ὅμως τῶν διακόνων ἦτο ἀνώτερος τοῦ τῶν πρεσβυτέρων». 4) Κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ τελευταία λειτουργία εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν δὲν ἐπερατώθη· διεκόπη ὅτε ἐψάλλετο ὁ χερουδικὸς ὕμνος καὶ ἔμειλλον νὰ «γορίσουν τ' ἅγια», νὰ βγῇ ὁ «βασιλιάς τοῦ κόσμου» ψαλλομένης τῆς φράσεως

- καὶ στεῖλτε λόγο στή Φραγκιά, νὰ ἔρθουν νὰ τὰ πιάσουν,
νὰ πάρουν τὸ χρυσὸ σταυρὸ, καὶ τ' ἅγιο εὐαγγέλιο,
10 καὶ τὴν ἁγία τράπεζα, νὰ μὴ τὴν ἀμολύνουν».
Σὰν τ' ἄκουσεν ἡ Δέσποινα, δακρῦζουν οἱ εἰκόνες·
– «Σῶπα, κυρία Δέσποινα, μὴν κλαίης, μὴ δακρῦζης·
πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλε δικά σου εἶναι».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome II, Paris 1825, σ. 340.

B'.

- Σημαίν' ὁ Θεός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ 'πουράνια,
σημαίνει κ' ἡ 'Αγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα, μ' ἐξήντα δυὸ καμπάνες,
πῶχει τριακόσιες καλογριές καὶ χίλιους καλογέρους.
5 Ψάλλει ζερβά ὁ βασιλιάς, δεξιά ὁ πατριάρχης.
Φωνὴ τοὺς ἦρτ' ἀπὸ τὸ Θεὸ κι ἀπ' τὴν ἀγγέλου κρίση·
– «Πάψτε, παπᾶδες, τὰ χαρτιά καὶ κλειῖστε τὰ βαγγέλια.
Πῆραν τὴν Πόλη, πῆρανε, πῆραν τὴν Σαλονίκη,
πῆραν καὶ τὴν 'Αγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι·
10 πῆραν παιδιὰ 'π' τὸ δάσκαλο, κοράσι' ἀπ' τὸ γκεργκέφι.¹
Πῆραν μαννάδες μὲ παιδιὰ, κυράδες μὲ τοὺς ἄντρες».

Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae 1860, σ. 146, ἀρ. 195. (Συλλογὴ Ulrich).

Γ'.

- Καράβιν ἐκατέβαινε 'ς τὰ μέρη τῆς Τενέδου
καὶ κάτεργο τὸ ὑπάντησε, στέκει κι ἀναρωτᾷ το.
– «Καράβιν, πόθεν ἔρχεσαι² καὶ πόθεν κατεβαίνεις;»
– «Ἔρχομαι² ἐκ³ τ' ἀνάθεμα κ' ἐκ³ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἐκ τὴν ἀστραποχάλαζαν, ἐκ³ τὴν ἀνεμοζάλην·
5 ἀπὲ τὴν Πόλην ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
'Εγὼ γομάριν⁴ δὲ βασιῶ, ἀμμέ μαντᾶτα φέρνω,⁵
κακὰ διὰ τοὺς Χριστιανούς, πικρὰ καὶ θολωμένα».⁶

Em. Legrand, Collection de monuments... N° 5, n. s. Athènes 1875, σ. 93.

Πρὸς βλ. Ἑμμ. Κριαρᾶ, Τὸ ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης. Κριτικὴ ἔκδοσις (Θεσσαλονίκη) 1956, σ. 29, στ. 6 - 13.

τοῦ ἔθνους «ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι». Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐξέλεξε καὶ ὁ δημοτικὸς ποιητὴς διὰ νὰ θρηνησῇ διὰ τὴν μεγάλην συμφορὰν. Ὡς χριστιανὸς στρέφει τὴν σκέψιν του πρὸς τὰ ἱερά κειμήλια καὶ σκεύη τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὡς Ἕλληνα συνάπτει τὰς τύχας τούτων μὲ τὰς τύχας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὡς καταφαίνεται εἰς τὰς σχετικὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

1) ἀπὸ τὸ κέντημα (λ. περσ. gergef = τὸ τελάρο, ξόλινον πλαίσιον τοῦ κεντήματος, ὁ μάγγανος). 2) ἔκδ. Κρ.: ἔρχεσαι, -κομαι. 3) ἔκδ. Κρ.: ἀκ. 4) φορτίον. 5) ἀλλὰ φέρω εἰδήσεις. 6) ἔκδ. Κρ.: θολωμένα.

Ε'. ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΕΙΣ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπιπτεν ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ Μωάμεθ Β', ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐξηκολούθει νὰ ζῆ ἀδούλωτος ὑπὸ τὸ σκῆπτρον "Ελληνοσ αὐτοκράτορος, τοῦ Δαβίδ Κομνηνοῦ. "Αν καὶ μακρὰν, τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πολιορκουμένην Πόλιν, οἱ "Ελληνες τῆς Τραπεζοῦντος ζοῦν τὸ δράμα τῶν ἀγερώχων ὑπερασπιστῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τῆς Ρωμανίας. Τὸ πικρὸν ἄγγελμα φθάνει καὶ ἐκεῖ μὲ τὸ πουλί τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ποῦ ἔρχεται καὶ κονεύει 'ς τὸ κάστρο τοῦ "Ηλίου (κατὰ τινὰ παραλλαγὴν: 'ς σοῦ κὺρ Δαβὴς τὸν οἶκον). Δὲν ὀμιλεῖ, ὅπως συνήθως εἰς τὰ τραγούδια μας, τὸ πουλί μὲ ἀνθρωπινὴ φωνή· εἶναι τὸ ἴδιο πληγωμένο καὶ 'ς τὴ φτερούγα του βαστᾶ χαρτὶ γραμμένο. "Ενα παιδί τὸ διαβάζει καὶ μὲ τὸ διάβασμά του ξεσπᾶ τὸ μοιρολόγι· ἕνα μοιρολόγι γιὰ τοὺς ζωντανούς, ὄχι γιὰ τοὺς πεθαμένους. "Αλλὰ ὅπως εἰς τὸν πανελλήνιον θρῆνον, ἔτσι καὶ εἰς τὸν τραπεζουντιακόν, ὁ δημοτικὸς ποιητὴς ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἔθνικὴν ψυχὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τὰ δεινὰ καὶ ἐκφράζει εὐθὺς τὴν πίστιν του εἰς τὰ πεπρωμένα τοῦ ἔθνους: ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία πάλιν μέλλει ν' ἀνθήσῃ καὶ νὰ ξαναδώσῃ καρπούς. ¹

Τὴν ἐλπίδα διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς "Αγίας Σοφίας ἐκφράζει καὶ τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ποντιακῶν ᾠσμάτων, τὰ ὁποῖα παρατίθενται κατωτέρω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἡ ἄλωσις τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποδίδεται εἰς προδοσίαν ἀπίστου στρατηγοῦ. Εἰς τὸ τρίτον ἐκ τῶν ᾠσμάτων τούτων τὸ μέγεθος τῆς ἔθνικῆς καταστροφῆς δίδει ἡ φύσις αὐτὴ πάσχουσα, ὁ ἥλιος ὡς ἀκούσιος θεατὴς τῆς τραγωδίας, ποῦ ἐκτυλίσσεται ἐπάνω εἰς τὴν γῆν. Τὸ τραγούδι αὐτό, ἀδρὸν εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ δραματικὸν εἰς τὴν ἀφήγησιν, ἔχει ὡς πρότυπον τὸ ᾠσμα τοῦ "Ηλίου καὶ τῆς λυγερῆς.

Γ. Α. Μ.

Α'.

"Εναν πουλὶν, καλὸν πουλὶν, ἐβγαίν' ἀπὸ τὴν Πόλιν,
οὐδὲ 'ς σ' ἀμπέλια 'κόνεψεν, ² οὐδὲ 'ς σὰ περιβόλα·
ἐπῆγεν καὶ ν ἐκόνεψεν καὶ 'ς σοῦ "Ηλί' τὸν κάστρον· ³
ἔσειξεν ⁴ τ' ἕναν τὸ φτερόν, 'ς σὸ αἷμαν βουτεμένον,
5 ἔσειξεν τ' ἄλλο τὸ φτερόν, χαρτὶν ἔχει γραμμένον.
'Ατὸ κανεῖς 'κ' ἐνέγνωσεν, ⁵ οὐδ' ὁ μητροπολίτες·
ἕναν παιδί, καλὸν παιδί, ἔρχεται κι ἀναγνώθει· ⁶

1) Βλ. Γ. "Α. Μέγα, Τὸ παρσιμο τῆς Πόλης εἰς τὰ τραγούδια τοῦ Πόντου, "Ελλην. Δημιουργία, τόμ. Γ' (1949), σ. 899 κέ. Τοῦ αὐτοῦ, Οἱ Τραπεζουντιακοὶ θρῆνοι ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, "Επετ. Λαογρ. "Αρχ., τόμ. 8 (1953-54), ἐν "Αθήναις 1956, σ. 3-13.

2) ἐστάθμευσε, ἐκάθησε. 3) κάστρον τοῦ "Ηλίου. "Ονομάζεται οὕτω διὰ τὸ ὄψηλόν καὶ ἀπόκρημον, ἀναφέρεται δὲ καὶ εἰς ἄλλο ποντιακὸν ᾠσμα «τοῦ "Ηλ' τὸν κάστρον» (Περ. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες, σ. 45)· ἀλλαγῶ λέγεται «τοῦ "Ηλίου τὰ παρχάρια» (Σάββα "Ιωαννίδου, "Ιστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, Κων/λις 1870, σ. 286, ἀρ. 18, στίχ. 13, ἀρ. 19, στ. 13). 4) ἔσεισεν, ἐτίναξε. 5) αὐτὸ κανεῖς δὲν ἠδονήθη νὰ ἀναγνώσῃ. 6) Μετὰ τὸν στ. 5 ὑπάρχει χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐπληρώσαμεν διὰ τῶν στίχ. 6-7 ἐκ τῆς παραλλαγῆς παρὰ Σάββα "Ιωαννίδου, ἔνθ' ἀν., σ. 292, ἀρ. 25, στ. 13-14.

- Σεῖτ' ἀναγνώθ' σεῖτα κλαίγει, σεῖτα κρούει τὴν καρδίαν.¹
 «'Αἴλι ἐμᾶς, καὶ βάι ἐμᾶς, πάρθεν' ἡ Ρωμανία!»²
 10 Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησᾶς, κλαίγ'νε τὰ μοναστήρᾶ,
 κι ἄϊ Γιάννες ὁ Χρυσόστομον κλαίει, δερνοκοπᾶται.³
 «Μὴ κλαῖς, μὴ κλαῖς, ἄϊ Γιάννε μου, καὶ δερνοκοπισκᾶσαι.
 - Ἡ Ρωμανία 'πέρασεν, ἡ Ρωμανία 'πάρθεν.
 - Ἡ Ρωμανία κι ἂν 'πέρασεν, ἀνθεῖ καὶ φέρει κι ἄλλο».⁴

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Περ. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες, 1870, σ. 51 (= Λαογρ. τόμ. 9 (1926-28), σ. 236, 8).

B'.

- Τὴν Πόλιν ὄνταν ὠριζεν ὁ Ἕλληνας Κωσταντῖνον,
 εἶχε πορτάρους δίκλωπους, ἀφέντους φοβετθάρους,⁵
 εἶχεν ἀφέντην σερασκέρ' τὸν μέγαν Ἰωάννην.⁶
 Ἐκεῖνος εἶχε σύνοδον Ρωμαίους δωδεκάραν,⁷
 5 ἐκεῖνος εἶχε μεκχεμέν⁸ Ρωμαίους ἀφεντάδες.
 Ἐκεῖν' 'κ' ἐκρίναν δίκαια,⁹ ἐδῶκαν τὰ κλειδιά.
 Ἐκλείδωσαν τὰ ἐγκλησᾶς καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.
 Ἀπ' οὐρανοῦ κλειδὶν ἔρθεν 'ς σ' Ἁγίαν Σοφίαν τὴν πόρταν.
 Χρόνους ἔρθαν κ' ἐπέρασαν, καιροὶ ἔρθαν κ' ἐδέβαν,
 10 'νεσπάλθεν τὸ κλειδὶν ἀθες, κ' ἐπέμ'νε κλειδωμένον.¹¹
 Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν κι ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν.¹²

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Λ. Α., ἀρ. 31, σελ. 94-95 * = Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914. Ἐπίμ. Β', σ. 264-65.

1) Ἐνῶ ἀναγινώσκει συγχρόνως κλαίει καὶ σπαράσσει τὴν καρδίαν. 2) ἀλίμονον σ' ἐμᾶς, ἀλίμονον σ' ἐμᾶς, ἐπάρθηκε ἡ Ρωμανία, τὸ Βυζαντινὸν κράτος. 3) δέρνεται καὶ κτυπιέται. 4) Εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος (Ἡμερολ. Δοτικῆς Μακεδονίας, ἔτ. Δ', 1935, σ. 128) οἱ τελευταῖοι πέντε στίχοι ἔχουν οὕτω.

*Ὁλ' ἐπαιρναν ὑπομονήν, ἐπαιρναν παρ'γορίαν
 Ἀγιάννες κι Ἀεθόδωρον καὶ Ἀγία Σοφία σὴν Πόλιν
 παρηγοσίαν 'κ' εἶχανε οὐδὲ παρηγορίαν.
 - Ἀγιάννε, ἔπαρ' ὑπομονήν, ἔπαρ' καὶ παρ'γορίαν,
 οἱ Ἕλληνες γεροῦν κι ἀνθοῦν καὶ φέρουν πάλιν ἄλλα.*

γεροῦν κι ἀνθοῦν = γεροῦν, γηράσκουν, ἀλλὰ ξαναθοῦν.

5) ὁ Ἕλληνας, ὁ ἀνδρεῖος καὶ ἰσχυρός. 6) εἶχε φρουροὺς τῶν πολῶν τοῦ τείχους προδότας, ἀρχηγούς δειλούς· βλ. Ἀνθ. Παπαδόπουλον ἐν Ἀρχ. Πόντου 18 (1953), σ. 96. 7) εἶχεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν μέγαν Ἰωάννην, ἦτοι τὸν Γενοάτην Ἰωάννην Ἰουστινιάννην. «Εἶναι ἄξιον σημειώσεως», λέγει ὁ Πολίτης, «ὅτι τὰ τραπεζουντικὰ ἄσματα διετήρησαν τὴν μνήμην ὄχι μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιάνη...» 8) δωδεκαμελὲς συμβούλιον ἢ δωδεκάδα τῶν βασιλέων εἰς τὰ παραμύθια. 9) κριτᾶς. 10) ἐκεῖνοι δὲν ἔκριναν δίκαιως. 11) ἐλησμονήθη τὸ κλειδί τῆς κ' ἔμεινε ἡ Ἁγία Σοφία κλειδωμένη. 12) Τὸ νόημα τοῦ στίχου εἶναι: Διὰ τὴν ἀνοιχθῆναι ζητεῖται τεχνίτης ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐργάτης ἀπὸ τὴν γῆν. Διὰ τῆς θείας βοήθειας καὶ τῆς ἐνθουσιαστικῆς ἤρωος τῆς ἀποδοθῆναι ἡ Ἁγία Σοφία εἰς τοὺς πρώτους κυρίους ἀετῆς.

* Οἱ στ. 4 καὶ 9-11 παρελήφθησαν πρὸς συμπλήρωσιν ἐκ τῆς παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος παρὰ Σ. Ἰωαννίδη, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, Κων/πολις 1870, σ. 233.

Γ'.

- Ὁ ἥλιον πάει 'ς σὴν μάνναν ἀτ'¹ μαυρομελανιασμένον.
 Φέρει καὶ τραπεζώνει ἄτον γάλαν καὶ παξιμάτιν,
 ὁ πρόσωπος ἀτ' 'κὶ γελᾷ, ἀπολογιὰν 'κ' ἐδῶκεν.²
 - «Ντό ἔπαθες,³ νὲ γιόκα μου, κ' ἔμαυρομελανιάσες ;
 5 Νὰ μὴ μὲ τ' ἄστρα μάλωνες, νὰ μὴ μὲ τὸ φεγγάρι ;
 νὰ μὴ μὲ τὸν ἀβιδανόν ' κανέναν λόγον εἶχες ;»
 - «Μηδὲ μὲ τ' ἄστρα μάλωνα, μηδὲ μὲ τὸ φεγγάρι,
 μηδὲ μὲ τὸν ἀβιδανόν κανέναν λόγον ἔχω.
 'Αιλί, ντ' εἶδαν τὰ μάτῃ μου 'ς σὸ σημερ'νόν τῆ μέραν.⁴
 10 'Αντὶς ἀρνᾶ παιδᾶ σπάζ'νε,⁵ ἀντὶς πρόβρατα μάννες,
 ἀντὶς τὰ κρᾶρα τ' ἄκλερα,⁷ σπάζ'νε τὰ παλληκάρῃ.
 "Εναν παιδὶν θὰ ἔσφαζαν,⁸ ἢ μάνν' ἀθ' ἄλλο 'κ' εἶχεν». ⁹
 - «Δίγω ¹⁰ σας δέκα ἄλογα καὶ δεκοχτῶ μουλάρα,
 δίγω σας χίλια φούλιρα, ἀτόναν μὴ λαλεῖτεν». ¹¹
 15 Παίρ'νε τὰ δέκα ἄλογα, τὰ δεκοχτῶ μουλάρα,
 παίρ'νε τὰ χίλια φούλιρα καὶ σπάζ'νε καὶ ἐκεῖνον. ¹²

¹Α. Ἰ. Παρχαρίδου, Δημοτικὰ ᾠσματα Πόντου, Λαογρ., τόμ. 9 (1926 - 28), σ. 237.

Σ'. ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ

(1461)

Ἐννέα ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μωάμεθ Β' ἐπολιόρησεν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὴν Τραπεζοῦντα. Ἐπὶ 32 ἡμέρας ἡ πόλις ἀντέσχεν εἰς τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Πολεμισταὶ ἀνδρεῖοι δὲν ἔλειπαν διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ τὰ σκῆπτρα τῶν Κομνηνῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Δαβίδ Κομνηνός δὲν ἦτο Κωνσταντῖνος! Δὲν ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὸ ἥρωικόν του παράδειγμα. Κακοὶ σύμβουλοι παρέσυραν αὐτὸν εἰς συνθηκολόγησιν καὶ παράδοσιν.

Τὰ κατωτέρω ᾠσματα εἶναι θρηνοὶ τραπεζουντιακοὶ διὰ τὴν πτῶσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, συντεθειμένοι μὲ στοιχεῖα τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως τοῦ Πόντου. Τὸ πρῶτον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Σάββα Ἰωαννίδου, ὅστις πρῶτος τὸ ἐδημοσίευσεν, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἡ ἀναγγελία τῆς συμφορᾶς γίνεται κατ' αὐτὸν ὑπὸ τοῦ «ἀρχηγοῦ τῶν ἐν Ματζούκα κάστρων, ὅστις ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του καὶ τῶν ἐκεῖ γειτόνων διὰ νὰ πληροφορηθῆ τὰ περὶ Τραπεζοῦντος». Τὸ τραγούδι δίδει ἔκπαγλον εἰκόνα τῆς τουρκικῆς πλημμυρίδος, πού κατέκλυσε καὶ τὸν ἑλληνικὸν Πόντον. Τὸ δεῦτερον ᾠσμα, δημοσιευθὲν ὑπὸ Π. Τριανταφυλλίδου, παρουσιάζει μὲν

1) του. 2) τὸ πρόσωπόν του δὲν γελᾷ, ἀπόκρισιν δὲν ἔδωκε. 3) τί ἔπαθες. 4) ἀγερνόν. 5) ἀλίμονον τί εἶδαν τὰ μάτια μου τὴν σημερινὴν ἡμέραν. 6) ἀντὶ ἀρνὰ σφάζουν παιδιὰ. 7) ἀντὶ τὰ κριάρα τὰ ἄτοχα. 8) θὰ ἔσφαζαν. 9) ἢ μάννα του ἄλλο δὲν εἶχε. 10) δίδω. 11) σὰς δίνω χίλια φλωριά, αὐτόν (τὸ παιδί μου) μὴ ζητεῖτε. 12) παίρουν τὰ χίλια φλωριά καὶ σφάζουν καὶ ἐκεῖνον.

ασάφειαν ἰδίᾳ εἰς τὸ τελευταῖον αὐτοῦ μέρος, ἀλλὰ παρέχει μὲ τὴν θλιβερὴν τρυγὸνα καὶ τὸν ποταμὸν, ποῦ σύρει «κεφάλια μοναχᾶ, ὠτία καὶ μυτία», ἀδρᾶν εἰκόνα τῆς σφαγῆς, ποῦ ἐπηκολούθησε τὴν πτῶσιν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Γ. Α. Μ.

Α΄.

- Καλοὶ γειτόνοι ἔλεγαν, κατέβα σὺ ᾿ς σὴν Πόλιν.¹
 Τὸν ἄρχονταν ἐπέντεσα ἀπάν᾿ ᾿ς σὸ μεσοστράτιν²
 ἀτόν³ ἐγὼ ἐρώτεσα κι ἀπηλογιᾶν ᾿κ᾿⁴ ἐδῶκεν,
 τὸν μαῦρον ἀτ᾿ ἐγύρισεν, μαῦρος ἐρημωμένος,
 5 τὴν γῆν δάκρᾳ ἐγόμεωσεν, ἀπηλογιᾶν ᾿κ᾿⁵ ἐδῶκεν.
 Ἐρώτεσα τοῖ θεραπούς,⁶ ἀπηλογιᾶν ᾿κ᾿ ἐδῶκαν⁷
 καὶ πάλιν ξάν᾿ ἐρώτεσα Θεοῦ παρακαλίας
 κ᾿ ἐκεῖν᾿ ἐπελογέθανε ποῦ εἶν᾿ τὰ γεννητὰ σου;⁸
 - «Ἐγὼ ἔμουνε μάστορας ᾿ς σ᾿ Ἑλληνικὰ τὰ κάστρα
 10 κ᾿ οἱ Ἑλλεν᾿ ἐμέν᾿ ὠρισαν, κατέβα σὺ ᾿ς σὴν Πόλιν.⁹
 - «Ντό¹⁰ νὰ λέγωμε, πάλληκαρ᾿, ντό νὰ λέγωμε, νέε μ᾿.
 Τούρκικα εἶν᾿ τὰ κάτεργα, Τούρκικα τὰ φουσαῖτα». ⁷
 Κακὸν χαπέρ᾿ ἐπέρα⁸ ᾿γὼ καὶ πάγω ᾿πίσ᾿ ᾿ς σὸν κύρη μ᾿,
 ᾿ς σοῦ ἡλίου τὸ βασίλεμαν ᾿ς σὸ παραθύρ᾿ εὐρέθα.
 15 Ἐρ᾿ται⁹ κ᾿ ἡ μάννα μ᾿ ἐρωτᾷ μὲ τὴν καλὴ μ᾿ ἐντάμαν.¹⁰
 ἡ μάννα μ᾿ ξάν᾿ ἐρώτεσεν κ᾿ ἡ κάλ᾿ φωνὴν ᾿κ᾿ ἐδῶκεν¹¹
 καὶ οἱ καλοὶ μ᾿ οἱ γείτονες, σίτ᾿¹² ἐρωτᾶνε, κλαίγ᾿νε.
 - «Ἄλι ἐμᾶς καὶ βᾶι ἐμᾶς, πάρθεν ἡ Ρωμανία». ¹³
 - «Ἐπαρ᾿, υἱέ μ᾿, τὴν σπάθην σου, τ᾿ Ἑλληνικὸν κοντάρι σ᾿,
 20 δέβ᾿ ἀτουνούς σκόρπισον ἀτ᾿¹⁴ σάν ἄνεμος τὰ φύλλα». ¹⁴
 Χίλιους ἔκοψα τὴν πιρνήν,¹⁵ χίλιους τὸ μεσημέριν,
 ὁ Θεὸς ἔστεσεν τὴν βροχὴν καὶ βρέχει τουρκοπούλλα,
 ὁ Θεὸς ἔστεσεν τὴν βροντὴν, βροντοῦν τὰ ἐγκλησίας.
 - «Ντ᾿ ἐποίκαμέ σε,¹⁶ νὲ Θεέ, ᾿ς τὰ αἵματα βαμμένοι!» ¹⁷
 25 Σεράντα χρόνα χτίσκουντουν¹⁸ τοῦ ξένου μου ὁ κάστρον
 κι ἀτώρα νὰ χαλάεται¹⁹ μὲ τὸ βαρὺν τὴν σπάθην!
 Ἐκεῖ πουλλία κελαηδοῦν μὲ φλιβερὸν λαλίαν,
 ἐκεῖ Ἑλλενοὶ ἐπέθαναν, μύρια παλληκάρᾳ.

Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ Στατιστικὴ Τραπεζοῦντος,
 ἐν Κων/πόλει 1870, σ. 287, ἀρ. 29 (= Ἀρχειὸν Πόντου, τόμ. 16 (1951), σ. 75).

1) ἐννοεῖ τὴν Τραπεζοῦντα. 2) ἀτόν. 3) οὐχί, δὲν. 4) τοὺς θεράποντας, ὀπηρέτας.
 5) ἡ οἰκογένεια, ἡ καταγωγὴ σου. 6) τί. 7) τὰ στρατεύματα. 8) κακὴν εἴδησιν ἐπήρα
 (λ. τ. haber). 9) ἔρχεται. 10) μαζί μὲ τὴν καλὴν μου. 11) ἡ καλὴ μου δὲν ἔδωκεν
 ἀπάντησιν. 12) δε, ἐνώ. 13) τὸ Βυζαντινὸν κράτος (βλ. Ἑλληνικά, ἔτ. 6 (1933) σ. 231
 κ.έξ.). 14) πῆγαινε, σκόρπισέ τους. 15) τὸ πρῶν. 16) τί σοῦ ἐκάμαμε. 17) νὰ εἴμεθα
 βαμμένοι εἰς τὰ αἵματα. 18) ἐκτίζετο. 19) νὰ χαλασθῆ.

Β'.

- 'Ακεῖ 'ς τὸ πέραν τὸ λιβάδ' μέγαν φωνὴν ἐξέβεν.¹
 «Σκοτώθαν δράκοι² Ἑλλενοι καὶ μύριοι μυριάδες».
 Οἱ μαῦροι ἐχλιμίτιζαν³ 'ς τὰ αἵματα βραγμένοι.⁴
 - «Ποῦ πάς; ποῦ πάς; αἰλί ποῦ πάς, ποῦ φέρεις καὶ τοὺς μαύρους;»⁵
 5 - «'Αἰλί ἐμᾶς καὶ βᾶι ἐμᾶς, πάρθεν ἢ ἀφεντία!⁶
 Ντ' ἐποίκαμέ σε,⁷ νέ Θεέ, 'ς τὰ αἵματα βαμμένοι;
 Ντό⁸ ἔπαθες, τρυγόνα μου, 'κί πίν'ς ἄσ τὸ νερόν μας;»⁹
 - «'Εγὼ φαγίν πάς¹⁰ κ' ἔφαγα, νά πίν' ἄσ τὸ νερόν σας;
 'Ἐμέν κορώναν 'κ' εἶπανε¹¹ νά πίνω νερόν κ' αἷμαν'
 10 ἐμέν κορώναν 'κ' εἶπανε νά τρώγω 'στούδ'¹² καὶ κρέας,¹³
 ἐμέν τρυγόναν λέγ'νε με 'ς τὰ 'ψηλὰ τὰ κλαδόπα'
 τὰ γαίματα μ' ἐτύφλωσαν τῶν δράκων¹⁴ τῶν Ἑλλένων'
 κατὶ τερεῖς¹⁴ τὸν ποταμόν πῶς πάγ'νε τὰ κιφάλια,
 ἐκεῖ κιφάλια μοναχά, ὠτία καὶ μυτία».
 15 - «Γιὰ δεῖξ'τε με καὶ τὸ σπαθί, ντ' ἐντῶκεν καὶ τὸν γιούκα μ'».¹⁵
 Μέρος πάγει ὁ ποταμός καὶ μέρος τὸ σπαθὶν ἄτ'.
 Οἱ Τοῦρκ' ἄτον¹⁶ ἐκύκλωσαν ἀφκά 'ς τὴν φτεριδέαν¹⁷
 χίλιους ἐκόψεν τὸ πουρνόν, μύριους τὸ μεσημέριν'
 κ' ἢ μάννα τ' ἢ χιλιάκλερος¹⁸ 'ς τὰ δάκρυα ἐν' βαμμένη'
 20 - «'Αἰλί ἐμᾶς καὶ βᾶι ἐμᾶς ἐλλάεν¹⁹ ἀφεντία».

Περ. Τριανταφυλλίδου, Οἱ Φυγάδες, ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 170.

Ζ'. ΟΙ ΣΚΛΑΒΟΙ ΤΩΝ ΜΠΑΡΜΠΑΡΕΣΩΝ

Ἡ ἐν τῷ κατωτέρω ἄσματι ἀποστροφή πρὸς τὸν ἥλιον καὶ ἡ εἰκῶν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ὑγρανομένων ἀπὸ τὰ δάκρυα τῶν σκλάβων ἀνευρίσκονται εἰς δύο ἐκ τῶν πολυαριθμῶν θρήνων, τῶν συντεθέντων ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μετὰ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ δακρύων ἔχομεν ἐκεῖ αἵματα.

"Ἦλιε, πλανήτα τ' οὐρανοῦ, ποσῶς μὴ ἀνατείλῃς....

μὴ ματωθοῦν οἱ ἀκτῖνες σου 'ς τὸ αἷμα τῶν Λατίνων.²⁰

1) ἐξέβη, ἠκούσθη. 2) ἐνταῦθα μετὰ τὴν σημ.: ἀνδρεῖοι. 3) ἐχρεμίτιζον. 4) βρεγμένοι. 5) ὁ στίχος ἐλλιπής, συνεπληρώθη ἐκ παραλλ. ἐκ Πόντου (Λ.Α., "Ἦλη ἀρ. 147, στ. 49 σολλ. 'Ι. Βαλαβάνη), κατὰ τὰς λέξεις: αἰλί ποῦ πάς. 6) ἀλίμονον εἰς ἡμᾶς καὶ βᾶι εἰς ἡμᾶς ἐπάρθη ἢ ἐξουσία, τὸ κράτος. 7) τί σοῦ ἐκάμαμε. 8) τί. 9) δὲν πίνεις ἀπὸ τὸ νερόν μας. 10) μὴπως. 11) δὲν μ' ὠνόμασαν, δὲν εἶμαι. 12) ὄστούν. 13) σάρκας. 14) δὲν κοιτάζεις; 15) τὸ ὅποιον ἐκτόπησε καὶ τὸν οἶόν μου. 16) ἐκδ. Τριανταφ.: ὄνταν' ἢ διόρθ.: ἄτον κατὰ Ἰωάν. Βαλαβάνη. 17) κάτω εἰς τὸ μέρος τὸ φυτευμένον μετὰ φτέρης. 18) χιλιάκις ἀκλῆρος, δυστοχισμένη. 19) ἠλλάχθη. 20) Βλ. σχετικῶς Ν. Π. Ἀνδριώτην ἐν Ἀθηνῶν, τ. 51 (1941 - 46) σ. 33 - 34. Πρβλ. Ἐμμαν. Κριαρᾶ, Τὸ ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, (Θεσσαλονίκη) 1956, σ. 31, στ. 57 κ.έξ. καὶ σ. 43 κ.έξ.

Πιθανῶς ὁ ποιητὴς τοῦ θρήνου ἐδανείσθη τὴν ποιητικὴν εἰκόνα ἀπὸ τὸ δημοτικὸν τραγούδι, ὅπου διεκτραγωδοῦνται τὰ δεινοπαθήματα τῶν δυστυχῶν αἰχμαλώτων, συρομένων εἰς τὰ ὄρμητήρια τῶν Μπαρμπαρέσων, τῶν φοβερῶν πειρατῶν τῆς βορείου Ἀφρικῆς.

Γ. Α. Μ.

- “Ἦλιε, ποὺ βγαίνεις τὸ ταχύ, σ’ οὐλον τὸν κόσμον δούδεις,¹
 σ’ οὐλον τὸν κόσμ’ ἀνάτειλε; σ’ οὐλην τὴν Οἰκουμένην
 στῶ Μπαρμπαρέσω τίς αὐλές, ἦλιε, μὴν ἀνατείλης,
 κι ἂν ἀνατείλης, ἦλιε μου, νὰ γοργοβασιλέψης.
 5 γιὰτ’ ἔχουν σκλάβους ὁμορφους, πολλὰ παραπονιάρους,
 καὶ θὰ γραθοῦ² οἱ γι ἀχτίδες σου ἵπὸ τῶ σκλαβῶ τὰ δάκρυα.

Ant. Jeannarakis, "Λεξματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 172, ἀρ. 221.

Η'. ΟΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΤΟΥ ΤΑΤΑΡΗ

Εἰς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας τοῦ ἔθνους ἀνήκει χρονικῶς τὸ θρηνητικὸν ᾄσμα τῆς μητρὸς διὰ τὴν ἀρπαγὴν ὑπὸ τοῦ Τάρταρη ἢ Τάταρη (ἢ Ἀντρεϊόβλαχου) τῶν ἐννιά παιδιῶν τῆς.

Περὶ τοῦ ἀρπαγος τούτου τῶν ἐννέα παιδιῶν ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου (Ἐκλογαί, ἀρ. 210) ὅτι ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Χάρον καὶ τὸν θάνατον καὶ ἐπομένως ὅτι τὸ ᾄσμα εἶναι ἀλληγορικὸν μοιρολόγιον φαίνεται ὁμως ὅτι τοῦτο ἀπηχεῖ ἱστορικὸν γεγονός ἐκ τῆς συλλήψεως καὶ ἀπαγωγῆς τῶν τέκνων μητρὸς τινος ὑπὸ τοῦ Τάταρη, ἐκτάκτου ταχυδρόμου τοῦ Σουλτάνου πρὸς μεταβίβασιν ἐκάστοτε διαταγῶν (φιρμανίων) τοῦ πρὸς ἐκτέλεσιν.³

Γ. Κ. Σ.

- «Ἄσπρε σταυραῖτέ, πανώρια γερακίνα,
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλά ποὺ τρέχεις;»
 – «Θάλασσες πικρές, καράβια βουρκωμένα.
 Σέρνει ὁ Τάρταρης ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους
 5 σὲ μιὰν ἄλυσσο, σὲ μιὰ μακριὰ ἀλυσίδα».
 Νὰ κ’ ἡ μάνα τους, ἡ μάνα τῶν παιδιῶνε.
 – «Ἀφέντη Τάρταρη καὶ ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 χάρισε κ’ ἐμὲ κανένα ἀπ’ τὰ παιδιά μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 10 τὸ γραμματικὸ, τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου».

Πελοπόννησος (Κυπαρισσία τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρῶς). – Deffner's, Archiv f. mittell. u. neugr. Philologie I (1880) σ. 88, ἀρ. 3.

1) δίδεις (ρίπτεις τὸ φῶς σου). 2) ὀγκρανθοῦν.

3) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Τὸ τραγούδι τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Τάταρη. Μοιρολόγι ἢ ᾄσμα ἱστορικόν; Ἐπιτηρ. τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τόμ. 8 (1953-54), Ἄθ. 1957, σ. 46 κέξ. Πρὸς. καὶ E. Seemanni, ἐν Zeitsch. f. Volkskunde, τόμ. 55 (1959) σ. 320 κέξ.

Θ'. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἡ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, κατὰ τὸν 14ον αἰ., ἐγκαινισθεῖσα στρατολόγησις χριστιανοπαίδων διὰ τὴν καλυτέραν ὀργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξειλίχθη, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰ., εἰς βιαίαν ἀρπαγὴν τῶν ὠραιότερων καὶ εὐρωστοτέρων νέων, διενεργουμένην συστηματικῶς εἰς διαφόρους περιφέρειας τοῦ τουρκικοῦ κράτους καθ' ὠρισμένην ἐποχὴν. Ἐκβιασμοί, ἀργυρολογία καὶ ἄλλαι ἐπαίσχυντοι πράξεις καὶ βαρβαρότητες συνώδευον συνήθως τὴν ἀρπαγὴν ταύτην.

Αἱ ὀμότητες αὗται τῶν Τούρκων, ἡ πικρία καὶ ἡ κατάθλιψις τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἐστεροῦντο διὰ παντός τῶν προσφιλῶν τέκνων των, ἐκφράζονται εἰς θρηνητικὰ ἔξσματα, γνωστὰ εἰς πολλοὺς ἐλληνικοὺς τόπους. Παραλλαγὰί τούτων ἐκ Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου δημοσιεύονται κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἐνας πασιάς κατέβινι ἀποῦ μέσα 'ποῦ τὴμ-Πόλη
 μήδι σὶ χάνι πέζιψι, μήδι σὶ γιρουντάδιο,
 μόν' πῆγι κὶ ξιπέζιψι στῆς χήρας τοῦ παλάτι.
 - «Γουργὰ ψουμί, γουργὰ κρασί, γουργὰ καλὸ προσφαί,
 5 γουργὰ κὶ τὰ πιδάκια σου νὰ γένουν γενιτσάροι».
 - «Γουργὰ ψουμί, γουργὰ κρασί, γουργὰ καλὸ προσφαί,
 ἡμεῖς πιδιά δέν ἔχουμι νὰ γένουν γενιτσάροι».
 - «Φέρ'τι τῆς χήρας τὸ πιδὶ πού 'νι γραμματισμένου».
 Κὶ πᾶνι κὶ τοὺς ἤφιραν 'ποῦ μέσ' ἀπ' τ' Ἄγιου βῆμα,
 10 μὶ τὰ μαλλάκια ξέπλιγα μὶ τοῦ χαρτί στὰ χέρια.
 Πααίνει κ' ἡ μάννα του κουντά, κουντά παρακαλώντα:
 - «Τὶ 'ν' τοῦ κακὸ πού γίνηκι στὴ μένα τὴ γκαημένη
 στὴμ-πρώτη τὴ γενιτσαριά πῆραν τοὺν ἀδερφό μου,
 στὴ δεύτηρη τοὺν ἄντρα μου κὶ τώρα τοὺν ὑγιό μου!»

Θεσσαλία. - Α. Α. ἀρ. 787, σ. 22 (Χ. Γ. Περιάκος, 1927).

Β'.

Ἄνάθεμά σε, βασιλιά, καὶ τρισανάθεμά σε
 μὲ τὸ κακὸν ὀπῶκαμες, καὶ τὸ κακὸ πού κάνεις.
 Στέλνεις, δένεις τοὺς γέροντας, τοὺς πρώτους, τοὺς παπᾶδες,
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάμης γενιτσάρους.
 5 Κλαῖν' οἱ γονέοι τὰ παιδιὰ κ' οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κ' ἐγὼ καὶ καίγομαι καὶ ὅσο ζῶ θὰ κλαίω,
 πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου.

Π. Ἄ(ραβαντινοῦ), Χρονογραφία Ἡπείρου
 τόμ. 1, ἐν Ἀθήναις 1855, σ. 218, σημ. 1.

Ι'. ΤΗΣ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ (1522)

Ἐκ τῶν ὀλίγων δημοτικῶν ᾠσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα πόλις ἢ χώρα παρίσταται θρηνοῦσα διὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου δεινὰ, εἶναι καὶ τὸ ἐπόμενον. Ἡ Ρόδος ἢ «βαριόμοιρη στέκ' ἀποσφαισμένη», διότι στενωῶς πολιορκεῖται κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς μακροχρονίου πολιορκίας καὶ τῆς ὑποταγῆς τῆς νήσου εἰς τοὺς Τούρκους ἐπὶ Σουλεϊμάν τοῦ Β' ἐν ἔτει 1522.

Δ. Α. Π.

Οὔλες οἱ χώρες χαίρουνται κι οὔλες καλὴν καρδιά 'χουν
μ' ἢ Ρόδος ἢ βαριόμοιρη στέκ' ἀποσφαισμένη.

Τρεῖς χρόνους τήνε πολεμοῦν στεργιὰ καὶ τοῦ πελάγους,
οἱ πόρτες τσ' ἀραχνιάσανε καὶ τὰ κλειδιά σκουριάναν·

5 μηνοῦν τοῦ πρωτομάστορα² τοῦ πρώτου καπετάνου:
«μάστορα πρωτομάστορα, βοήθησε τῇ Ρόδος».

Δ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά,
Χανιά 1904, σ. 26-27.

ΙΑ'. ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ
(1537)

Τὸ ᾠσμα περὶ τῆς δηώσεως τῆς Πάρου διεσώθη ἐν κώδικι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰς τὴν μονὴν τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἁγ. Ὁρους. Κατὰ τὸν Σπ. Λάμπρον «γίνεται ἐν τούτῳ λόγος περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐξωμότου ναυάρχου τῶν Τούρκων Χαϊρεδίν Βαρβαρόσσα τὸν Δεκέμβριον 1537 ἀλώσεως τῆς Πάρου, ἣν μάτην ἥρωικῶς ὑπερήσπισεν ὁ τότε δεσπότης αὐτῆς Βερνάρδος Σαγρέδος. ὅστις ἔνεκεν ἐλλείψεως πολεμικῶν ἐφοδίων ἠναγκάσθη τέλος νὰ παραδώσῃ τὴν νήσον, δεινῶς δηρωθεῖσαν καὶ ἀποβαλοῦσαν πλείστους τῶν κατοίκων, ὧν οἱ μὲν νέοι κατετάχθησαν εἰς τοὺς γενιτσάρους, οἱ δὲ λοιποὶ ἐξηνδραποδίσθησαν».³

Δ. Α. Π.

Ἄλλα τὰ δώδεκα νησὰ στέκουν ἀναπαμένα,
κ' ἢ Πάρος ἢ βαριόμοιρη στέκεται ἀποκλεισμένη,
καὶ ὅσοι τὴν ξεύρουν κλαίουں την καὶ ὅλοι τήνε λυποῦνται,
καὶ ἴσάν τὴν κλαί' ἢ Δέσποινα κανεῖς δὲν τήνε κλαίγει.

5 - «Πάρο, μηλιά μυριστική, μῆλον τοῦ Παραδείσου,
Πάρο, καὶ τί σου ὠργίσθηκεν αὐτὸς ὁ Παρπαρούσης;»⁴
Δευτέρα ἡμέρα πρόβαλε τὰ κάτεργα στὴν Πάρο.

Ἄλλοι λέγουν Βενέτικα, ἄλλοι τ' Ἀντρέα [Ντόρια].⁵

Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ'
(1914), σ. 430, ἀρ. 7.

1) Βλ. καὶ κατωτέρω ἀρ. ΙΑ' καὶ ΙΕ'. 2) πρωτομάστορας = ὁ πρωτομάγιστρος, ἄρχων τῶν ἱπποτῶν τῆς Ρόδου.

3) Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ' (1914), σ. 432. Ἠρβλ. Β. Βουσιέρ, Δημ. τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθήνα 1960, σ. 41-42. 4) ὁ Χαϊρεδίν Βαρβαρόσσας. 5) Περὶ τούτου βλ. Β. Βουσιέρ, ἔνθ' ἀν.

ΙΒ'. ΤΟ ΠΑΡΣΙΜΟ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

(1669)

Με τόν κρητικόν πόλεμον καί δὴ τὴν τελικὴν φάσιν τούτου τῷ 1669 συνδέονται τὰ κατωτέρω ἄσματα. Εἶχεν, ὡς φαίνεται, γνωσθῆ ὅτι ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ σουλτάνου Μεχμέτ Δ', τοῦ ὀργανώσαντος τὴν τελικὴν ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ Κάστρου, ἦτο κρητικῆς καταγωγῆς, μίᾳ τῶν ἀπαχθεισῶν τὸ 1646 κορασίδων κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ρεθύμνου ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἡ Εὐμενία τοῦ παπᾶ Βεργῆ. Ἡ κοινὴ μάλιστα πίστις τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ὄλης ἐκστρατείας ἀπέδωκεν εἰς τὴν ἐπίμονον παρακίνησιν τῆς κρητικῆς σουλτάννας, ἐπιθυμούσης τὴν κατάκτησιν τῆς μεγαλονήσου ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἡ ἰδία κατήγετο. Τὴν πίστιν αὐτὴν παρουσιάζει τὸ δεύτερον ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἄσμάτων, ἐνῶ τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀρχικὸν γεγονός, τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς κόρης τοῦ παπᾶ Βεργῆ, τοῦ ὁποῖου τὸ ὄνομα εἰς παραλλαγὰς τινὰς παρεφθάρη εἰς παπᾶ Βαρδῆ, παπᾶ Βοριᾶ κ. ἄ.¹

Γ. Α. Μ.

Α'.

Μιὰν Κυριακὴ ξημέρωμα μὴν εἶχε ξημερώσει
 κι ὁ ἥλιος ὁ παντοτεινὸς μὴν εἶχε βγῆ νὰ δώση.
 Γροικῶ τὸν κόρφο² κ' ἔμπαζε κάτεργα καὶ καράβια.
 Δὲν εἶν' αὐτάνα Σφακιανὰ μήτε καὶ τοῦ Ρεθέμνου,
 5 μὰ 'ναι τοῦ Καπετάν πασᾶ 'πὸ μέσα 'ποῦ τὴν Πόλη.
 Παίρνουν μαννάδες καὶ παιδιὰ, ἀδέρφια κι ἀξαδέρφια,
 παίρνουν καὶ τοῦ παπᾶ Βαρδῆ τὴν μιὰν του θυγατέρα,
 τὴν πρώτη καὶ τὴν ὕστερη τὴν μεσακὴν κοπέλλα.
 Χίλιοι κρατοῦν τὴν κούδα³ τζη, τρακόσοι τσ' ἀκλουθοῦσι,
 10 ἐκλούθα κι ὁ παπᾶ Βαρδῆς κ' ἔδερνε τσοὶ μερούς του.⁴
 - «Ποῦ πάς, ἀσήμι, νὰ χαθῆς, ποῦ πάς, σταυρέ, νὰ λειώσης,
 ποῦ πάς, ἀγιοκωστάντινο, ν' ἀλλάξης τ' ὄνομά σου;»
 - «Στὴ Σμύρνη πάω νὰ χαθῶ, στοῦ Γαλατᾶ νὰ λειώσω
 κ' εἰς τὴν Κωνσταντινούπολη ν' ἀλλάξω τ' ὄνομά μου!»
 15 Κι ὄντ' ἐτὴν ἀνεβάζασι εἰς τοῦ πασᾶ τὴ σκάλα,
 ἐτρέχασιν τὰ μάτια τῆς ὡσάν τὴν κουτσουνάρα.⁵
 - «Ἄμ', ἀφεντάκη, σὸ καλὸ καὶ στὴν καλὴν τὴν ὥρα
 καὶ νὰ γεμίς' ἡ στράτα σου τραντάφυλλα καὶ ρόδα.
 Κι ἄμε χαιρέτηξέ μου τσοὶ ὄλες μου τσ' ἀδερφάδες»

1) Βλ. Μ. Μανούσακα, Ἡ Ρεθεμνιώτισσα σουλτάνα Εὐμενία Βεργίτση (1643 - 1715) στὶς εὐρωπαϊκὰς χαλκογραφίαις καὶ στὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Κρητ. Χρονικά, τόμ. Ε' (1951) σ. 349 - 384.

2) ἀκούω τὸν κόλπον. 3) κούδα, ἡ οὐρά τοῦ γυναικείου φορέματος. 4) τοὺς μερούς του. 5) ὡς τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς ὑδρορρόγῆς τῆς στήγῆς.

- 20 τὴν ἀδερφή μου, τὸ Λενιό, μὴ μοῦ τὸ χαιρετήσης,
γιατὶ μοῦ καταρήστηκε Τούρκος νὰ μὲ φιλήσῃ·
Τούρκο νὰ κάμω πεθερὸ καὶ τὸν καδῆ κουνιάδο
καὶ τοῦ βεζίρη τὸν ὑγιὸ ἄντρα νὰ τόνε πάρω».¹

Παρνασσός, τόμ. 7 (1883) σ. 771 - 72.

Β'.

- Βασιλιπούλα κάθεντον εἰσὲ ψηλὸ παλάτι·
τῇ Κρήτης ἐθυμήθηκε πὼς ἦτον τοῦ κυροῦ τζη·²
Ἐννιά πασάδες ἔκραξε κ' ἐκουσουλτάριζέν τσοι·³
- «Πασάδες κι ἂν τὴν πάρετε τὴν ξακουσμένη Κρήτη,
5 νὰ σᾶσε ντύσω ὀλόχρουσα κι ὄλο μαλαματένια,
τσοὶ γούνες ἀποὺ βάνετε χρουσὲς νὰ σᾶς τσοὶ κάμω».

Ant. Jeannarakis, Ἔσμητα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 111, ἀρ. 108.

ΙΓ'. ΤΗΣ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ (ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ) (1669)

Ἡ παράδοσις τῆς 1669 τοῦ Μεγ. Κάστρου τῆς Κρήτης (σημ. Ἡρακλείου) ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν εἰς τοὺς Τούρκους, μετὰ μακροχρόνιον ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὄλην γενναίαν ἀμυναν τῶν ἐντὸς πολιορκουμένων χριστιανῶν, ὑπῆρξε τὸ γεγονός τῆς ὀριστικῆς πλέον κυριαρχίας τῶν Τούρκων εἰς τὴν νῆσον.

Ὁ πληθυσμὸς, αἰφνιδιασθεὶς ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτου ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Μοροζίνη ἐκκενώσεως τοῦ φρουρίου καὶ τῆς παραδόσεώς του εἰς τὸν ἐχθρόν,

1) εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἔσμητος, δημοσιευομένην εἰς περιοδ. "Ἐβδομάς", ἔτ. Θ' (1894) ἀρ. 8 σ. 1 - 2 οἱ στίχοι 22 - 23 ἔχουν ὡς ἐξῆς:

νὰ κάμω Τούρκους ἐδικούς καὶ τὸν πασᾶ κουνιάδο
καὶ τὸν μεγάλο βασιλιὰ ἄντρα νὰ τόνε πάρω.

2) τοῦ πατρὸς τῆς. Κατὰ παραλλαγὴν ἐξ Ἰνναχωρίου Κισάμου: πὼς ἦτονε δική τζη.

3) τοῦς συνεβούλευε, τοῦς προέτρεπε. Εἰς τὰς ἐκ Κερκύρας παραλλαγὰς, ὅπου τὸ ἔσμη μετεδόθη ἴσως ὑπὸ Κρητῶν προσφύγων μετὰ τὸ 1669, οἱ στίχοι τοῦ δευτέρου ἔσμητος προτάσσονται ὡς εἰσαγωγὴ εἰς τὸ πρῶτον (Α) μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἀντὶ βασιλιπούλας ἀναφέρεται βασιλιάς (ἢ πασάς):

"Ἐνας πασάς ἐκάθοτον σ' ἕνα ψηλὸ ἀπαλάτι
τὴν Κρήτη ἐξαγνάντενε, γιὰ νὰ τὴν πολεμήσῃ

(Λαογρ., τόμ. 9, σ. 178 - 179), ἀλλ' ἀκριβῶς ὑπὸ τὴν μορφήν αὐτὴν αἱ προειρημασθεὶς τοῦ σουλτάνου διὰ τὴν ἐκστρατεῖαν ἀνευρίσκονται ἤδη εἰς δύο κόπρια ἔσμητα, ἀναφερόμενα τὸ μὲν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Μάλτας (1565), τὸ δὲ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κύπρου ὑπὸ τῶν Τούρκων (1571), τὰ ὅποια πιθανῶς ὑπῆρξαν τὸ πρότυπον καθ' ὃ ἐγένετο ἡ ἀρχικὴ μορφή καὶ τοῦ τραγουδιοῦ διὰ τὸ πάροισμο τῆς Κρήτης διασωθεῖσα, ὡς φαίνεται, πιστότερον εἰς τὴν νῆσον ταύτην τοῦ Ἰονίου καὶ μὴ ὑποστῆσα τὰς μεταλλαγὰς, τὰς ὁποίας τὸ ἔσμη ἔσχε βραδύτερον ἐν Κρήτι. (βλ. σχετικῶς Γ. Κ. Σπυριδάκη, Παρατηρήσεις ἐπὶ δύο ἱστορικῶν ἔσμητων τῆς Κύπρου, Ἐπιστημ. Ἐπετ. τῆς Φιλοσ. Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν, ἔτ. 1955 - 1956, σ. 435 κ. ἐξ.).

ἐπληροφορεῖτο ὅτι τὴν τύχην ταύτην εἶχεν ἐπιβάλει ὁ προδότης Ἀνδρέας Μπαρότσης. Οὗτος, ὡς ἀναφέρεται σαφῶς ὑπὸ τοῦ Μαρίνου Τζάνε Μπου-
νιαλῆ εἰς τὸ μακρὸν ποίημά του περὶ τοῦ πολέμου ἐν Κρήτῃ μεταξὺ Ἐνε-
τῶν καὶ Τούρκων ἀπὸ τοῦ ἔτους 1645 - 1669, πρὸς δὲ καὶ εἰς ἄλλας ἱστορι-
κὰς πηγὰς, ὁ ὑπῆρξε διὰ τῆς προδοσίας ὑπ' αὐτοῦ εἰς τοὺς Τούρκους ἀσθε-
νοῦς μέρους τοῦ φρουρίου ὁ συντελεστής τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως, διὸ καὶ
ἠμείφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ τῆς παραχωρήσεως εἰς αὐτὸν ἰδίου τιμαρίου.²

Τὸ κατωτέρω ᾄσμα, διαδεδομένον σήμερον εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην, ἀνα-
φέρεται εἰς τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός.

Γ. Κ. Σ.

Κάστρο, καὶ ποῦ 'νι' οἱ πύργοι σου καὶ τὰ καμπαναριά σου
καὶ ποῦ 'νι' οἱ γι ἀντρωμένοι σου, τ' ὁμορφα παλληκάρια ;
- «Μὰ μένα οἱ γι ἀντρωμένοι μου, τ' ὁμορφα παλληκάρια,
ἢ μαύρη γῆς τὰ χαίρεται τ' ἀραχνιασμένον Ἄδη.

- 5 Δὲν ἔχ' ἀμάχη τοῦ Τουρκιάς μηδὲ κακιά τοῦ Χάρο,
μόν' ἔχ' ἀμάχη κι ὄργητα³ τοῦ σκύλου τοῦ προδότη,
ἀποῦ μοῦ τὰ κατάδουδε». ⁴

*Ant. Jeannarakis, ᾄσματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 168, ἀφ. 208.*

ΙΑ'. ΜΕΘΩΝΗ - ΚΟΡΩΝΗ

Αἱ δύο πόλεις τῆς ΝΔ Πελοποννήσου Μεθώνη καὶ Κορώνη ὑπῆρξαν,
ὡς γνωστόν, κέντρα ἐμπορίου ἀξιόλογα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρα-
τίας καὶ τουρκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ ὄχυρά μεγάλης σημασίας διὰ τὴν κυριαρ-
χίαν εἰς τὴν νότιον Πελοπόννησον. Ὡς ἐκ τούτου ἐγένοντο κατὰ καιροὺς πε-
δῖον σφοδρῶν πολεμικῶν συγκρούσεων μεταξὺ Ἐνετῶν καὶ Τούρκων, περιορι-
ζόμεναι ἄλλοτε εἰς τὸν ἓνα καὶ ἄλλοτε εἰς τὸν ἄλλον κατακτητήν.

Εἰς ποίαν ἐκ τῶν συγκρούσεων τούτων ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ᾄσμα
δὲν εἶναι γνωστόν. Ἐκ τῆς ἱστορουμένης ὁμως ἐν αὐτῷ καθόδου μεγάλου
στόλου καὶ τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τῆς ἐν Κορώνῃ φρουρᾶς ὑποθέτομεν
ὅτι πρόκειται περὶ τῆς ἐν ἔτει 1686 ἐπιχειρήσεως τοῦ ἐνετικοῦ στόλου ὑπὸ
τὸν Φραγκίσκον Μοροζίνην.⁵

Δ. Α. Π.

Σὰν ξέφεξε ἡ γι ἀνατολὴ καὶ ρόδισε κ' ἡ δύση
σημάδια ἔδωκε ὁ οὐρανός, ἡ γι ἀρμάτα κατεβαίνει,

1) Βλ. Νικ. Σταυρινίδου, Ἀνδρέας Μπαρότσης ὁ προδότης τοῦ Μεγάλου Καστροῦ.
Κρητ. Χρονικά, ἔτ. Α' (1947), σ. 399 κ.ἑξ. 2) Ἐνθ' ἀν., σ. 413 κ.ἑξ. 3) Ἐχθραν, κα-
κίαν. 4) ἐπρόδιδε.

5) Βλ. Εἰθ. Σπανδωνίδου, Τραγοῦδιὰ τῆς Ἀγόριανης. Ἀθήναι 1939, σ. 163 κ.ἑξ. Δ.
Α. Πετροπούλου, Ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγοῦδιὰ τῆς Πελοποννήσου, Πελοποννησιακά, τόμ. Α'
(1956), σ. 164 κ.ἑξ.

- τά 'ξηνταπέντε κάτεργα, τὰ 'ξηνταδυὸ γιουμπρούκια¹
καὶ πᾶνε νὰ πατήσουνε Μορώνη² καὶ Κορώνη.
5 – «Μορώνη, δῶσ' μας τὰ κλειδιά, Κορώνη, τ' ἀντικλείδια!»
– «Δὲ σᾶς τὰ δίνω τὰ κλειδιά, μουῖδὲ καὶ τ' ἀντικλείδια».
Καὶ μιὰ φεργάτα φοβερὴ νοῦλο τὸ βάθο πάει.
Μιὰ παταριά τῆς ἔρριξε, τὴ βάρεσε στὴ μέση·
γιομίζει ἢ θάλασσα παννιά κ' οἱ γι ἄκρες παλληκάρια
10 κι αὐτὰ τὰ γεμιντζόπουλα³ σάν τὰ παπάκια πλένε.

*Εἶρ. Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγούριανης,
Ἀθήναι 1939, σ. 3 ἀρ. 1.*

ΙΕ'. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΥΠΛΙΟΥ (1715)

Τὸ Ναύπλιον, ὑποταχθὲν τὸ 1389 εἰς τοὺς Ἑνετούς, ὑπέστη ἐπανειλημμένως ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων μέχρι τῆς ὀριστικῆς ὑποταγῆς του εἰς αὐτοὺς τὸ 1715. Ἡ πτώσις αὐτοῦ συνεπέφερε καὶ ὀλοκλήρου τῆς Πελοποννήσου τὴν ὑποταγὴν. Ἡ μεταβολὴ τῆς τύχης πόλεως ἀκμαζούσης διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν πρὸς τὴν Δύσιν σχέσεων αὐτῆς εἶχεν εὐρείαν ἀπήχησιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὡς φαίνεται ἐκ σχετικῶν περιγραφῶν καὶ θρῆνων, οἱ ὁποῖοι συνετέθησαν τότε ὑπὸ λαϊκῶν στιχουργῶν.⁴

Εἰς τὸν κατωτέρω δημοτικὸν θρῆνον ἡ πόλις παρίσταται θρηνοῦσα μὲ ἐπιγραμματικὴν συντομίαν τὴν συμφορὰν τῆς. Ἐξαιρεται ἡ γενναία ἀντίστασις τῆς φρουρᾶς τοῦ Ναυπλίου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀμαχητὶ παράδοσιν τῆς Ναυπάκτου ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν εἰς τοὺς Τούρκους (συνθήκη Κάρλοβιτς 1699), καὶ τὰς συχνὰς ἐναλλαγὰς τῶν κυριάρχων εἰς τὴν Λευκάδα, (Ἀγίαν Μαύραν), (1699-1715).

Δ. Α. Π.

- Ἄλλα τὰ κάστρα χαίρονται κι ὄλα βαροῦν παιγνίδια,
τὸ Νάπλι κ' ἡ Μονεμβασιά κάθονται μαραμμένα.
– «Νάπλι, γιατί δὲν χαίρεσαι, τί δὲν βαρεῖς παιγνίδια;»
– «Τί καλὸ ν' ἔχω νὰ χαρῶ καὶ νὰ βαρῶ παιγνίδια;
5 μένα μὲ πλάκωσε Τουρκιά, στεριὰ καὶ τοῦ πελάγου.
Μεριὰ μὲ δέρν' ἢ θάλασσα, μεριά οἱ Σαρατσογλήδες⁵
κι ἀπ' ἔξω Γενιτσάραγας ρίχνει καὶ μὲ κρημνίζει».
– «Νάπλι μου, δώσε τὰ κλειδιά, Νάπλι, παράδωσέ τα».
– «Τίγαρ εἶμαι ὁ Νέπαχτος, Ἀγιά - Μαύρα πουτάνα;
10 ἐγὼ εἶμαι Νάπλι ξακουστό, στὸν κόσμον παινεμένο.
Θὰ τρέξ' τὸ αἷμα ποταμὸς καὶ τὰ κουφάρια⁶ πύργοι».

*Ἀ. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἰσμάτων παλαιῶν
καὶ νέων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 98-99, στ. 8-18.⁷*

1) εἶδος πλοίου (λ. τ. gümük); 2) Μεθώνη. 3) ναυτόπουλα (λ. τ. yemici).

4) Μάνθου Ἰωάννου, Συμφορὰ καὶ αἰχμαλωσία τοῦ Μωρέως, Ἐνετία 1875. Π. Κατοαίτη, Θρῆνος Πελοποννήσου, ἔκδ. Μ. Κριαρᾶ, Ἀθήνα 1950. Βλ. καὶ Δ. Α. Πετροπούλου, Ἐνθ' ἀν., σ. 174 κ.έξ. 5) τάγμα ποροβολιστῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Γενιτσάραγα. 6) τὰ πτώματα ἔκδ. Ἰατρίδου: κωμάρια. 7) τὸ δημοσιευόμενον ἐδῶ κείμενον εἶναι ἀπόσπασμα ἐκ

ΙΣ'. ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ ΠΡΟΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν εἰς τὸν ρωσικὸν θρόνον τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἀναφανδὸν στρέφεται ἐναντίον τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ διὰ διαφόρων προπαγανδιστικῶν μέσων ὑποθάλλονται αἱ ἐπαναστατικαὶ διαθέσεις τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, Σλάβων καὶ Ἀλβανῶν. Τὴν 23ην Μαρτίου 1711 ὁ Τσάρος ἀπευθύνει τὴν πρώτην προκήρυξιν πρὸς «πάντας τοὺς πιστοὺς καὶ πάντας τοὺς μητροπολιτάδες, ὅπου μᾶς ἀγαποῦν, καὶ τοὺς βοϊβοδάδες καὶ τοὺς σερδάρηδες καὶ τοὺς προεστοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς καπετάνους, καὶ τὰ ἄξια παλληκάρια καὶ πάντας τοὺς Χριστιανούς, ὅπου εἶναι εἰς τὴν πίστιν μας, πάντας τοὺς παπᾶδες». Ἡ προκήρυξιν ταύτην ἠκολούθησε δευτέρα δι' ἧς ἐκαλοῦντο οἱ ὑπόδουλοι νὰ ἐνωθοῦν μετὰ τοῦ τσάρου, διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸ ρωσικὰ ταῦτα κηρύγματα δὲν εἶχον ἄμεσον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ἐγέννησαν ἐνθουσιασμόν καὶ ἀνεζωπύρωσαν τὰς ἐλπίδας τῶν καταδυναστευομένων. Οἱ λόγιοι ἔγραφον ἐγκώμια διὰ τὸν τσάρον, τὸ ὄνομά του ἐμνημονεύετο εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἐνῶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ βουνὰ οἱ ἀγωνιζόμενοι διὰ τὴν ἐλευθερίαν κλέφτες ἔψαλλον στίχους ὡς οἱ κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Ἄκομη τούτ' τὴν ἄνοιξη — ραγιάδες, ραγιάδες,
τοῦτο τὸ καλοκαίρι, — καημένη Ρούμελη,
ὄσο νὰ ῥθῆ ὁ Μόσκοβος, — ραγιάδες, ραγιάδες,
νὰ φέρη τὸ σεφέρι,³ — Μοριά καὶ Ρούμελη.

Παργασός, - τόμ. 8 (1884) σ. 7
(Κ. Παπαρηγόπουλος).

ΙΖ'. ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1769

Τὸ ᾄσμα διεκτραγωδεῖ τὰ δεινοπαθήματα τῶν Πελοποννησίων μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769,¹ ἣτις, ὡς γνωστόν, ὑπεκινήθη ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνης Β'. Μετὰ τὰς ἀτυχεῖς ἐπιθέσεις τοῦ ρωσικοῦ στόλου ἐναντίον τῶν Τούρκων ὑπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ἀλέξιον καὶ Θεόδ. Ὁρλώφ, οἱ ἐπαναστατήσαντες Ἕλληνες ἀφέθησαν μόνοι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων. Ἀλβανοὶ ἀποσταλέντες τότε ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰς τὴν Πελοπόννησον κατέπνιξαν τὴν ἐπανάστασιν, σφάξαντες πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων καὶ ἐρημώσαντες τὴν χώραν. Τὸ κατωτέρω σχετικὸν ᾄσμα εἶναι γνωστὸν μόνον ἐκ τῶν περιοχῶν Τιρνάβου, Δυτ. Μακεδονίας καὶ Παγγαίου

Δ. Α. Π.

τῆς παραλλαγῆς Ἰατρίδου, ἣτις συμπίπτει μὲ ἄλλα τραγούδια.

1) Κ. Παπαρηγόπουλου, *Ἱστορία τοῦ ἑλλ. ἔθνους*, τόμ. Ε', μέρος 2ον (1925) σ. 191 - 193. Δ. Α. Πετροπούλου, *Ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Πελοποννήσου*, Πελοποννησιακά Α' (1956), σ. 194 - 195. 2) τὸν στρατὸν (λ. τ. sefer).

3) διεξοδικὴν ἀνάλυσιν τοῦ τραγουδιοῦ βλ. Δ. Α. Πετροπούλου, *Ἱστορικὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Πελοποννήσου*, Πελοποννησιακά Α' (1956), σ. 190 - 192.

Τὰ παλληκάρια τοῦ Μουριᾶ κ' οἱ ἔμορφις τῆς Πάτρας
 πουτές δέν καταδέχονται πιζοὶ νά πιρπατήσουν,
 κί τώρα πῶς κατήντησαν σκλάβοι στοὺς Ἀρβανίτις!
 Κλαίγουν οἱ μαῦροι τῆ σκλαβιά, πού εἶνι σκλαβουμένοι,
 5 κλαίγουν κί τὸν ξιχωρισμό, τοῦ πῶς θὰ ξιχωρίσουν.
 κ' ἡ ζουντανός ξιχουρισμός παρηγουριά δέν ἔχει!
 Ἀφὴν' ἡ μάννα τοῦ πιδι κί τοῦ πιδι τῆ μάννα,
 χωρίζει κ' ἔν' ἀντρόγυνου, μιὰ μέρα ἀνταμουμένου.

Θεσσαλία (Καρατσὸλ Τρονάβου). - Λ.Α. "Υλη, ἀρ. 680
 (Κ. Γιαννακόπουλος 1902)

ΙΗ'. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ (1770)

Ὁ Δασκαλογιάννης, ἰσχυρὸς παράγων εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν Σφακίων τῆς Κρήτης, εἶχε μνηθῆ εἰς τὴν προετοιμαζομένην τῆ ὑποκινήσει τῆς Ρωσίας ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἥτις καὶ ἐξερράγη κατὰ τὸ 1770 ἐν Πελοποννήσῳ μετὰ τὴν ἀφίξιν ρωσικῆς ναυτικῆς μοίρας εἰς τὰ ἑλληνικά ὕδατα.

Μόλις ἐφθασαν αἱ πρῶται εἰδήσεις αὗται εἰς τὴν Κρήτην ὁ Δασκαλογιάννης συνεκάλεσε τοὺς προκρίτους τῶν Σφακίων καὶ ἀπεφασίσθη ὑπ' αὐτῶν ἡ ἐξέγερσις κατὰ τῶν Τούρκων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του. Μὴ τυχῶν ὁμως οὗτος τῆς ἀναμενομένης βοηθείας ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἐδέχθη τὴν ἐπίθεσιν πολυαρίθμων τουρκικῶν δυνάμεων ὑπὸ τοὺς πασάδες τοῦ Μεγ. Κάστρου, τοῦ Ρεθύμνου καὶ τῶν Χανίων. Οὗτοι εἰσβαλόντες εἰς τὰ Σφακιά ἔκαμψαν τελικῶς τὴν ἥρωικὴν ἀντίστασιν τῶν Σφακιανῶν.

Ὁ Δασκαλογιάννης, πεισθεὶς εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Πασᾶ τοῦ Μεγ. Κάστρου (Ἡρακλείου) περὶ ἀσφαλείας τῆς ζωῆς του, μετέβη πρὸς συνάντησιν του μετὰ 70 προκρίτων τῶν Σφακίων. Ὁ πασὰς ἀθετήσας τὴν ὑπόσχασιν του ἔστειλε τούτους δεσμίους εἰς τὸ Μ. Κάστρον, ὅπου ὁ Δασκαλογιάννης ἐθανατώθη ἀργότερον ἐκδαρεὶς ζῶν.

Τὰ γεγονότα ταῦτα διὰ τὰ Σφακιά ἱστορήθησαν εἰς μακρὸν ποίημα (ρίμαν) ἐκ 1034 στίχων ὑπὸ τοῦ Μπάρμπα Παντζελιοῦ.¹

Ἐκ τοῦ ποιήματος τούτου ἀπόσπασμα παρελήφθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Κρήτης, τὸ ὁποῖον, ἄδόμενον ἰδίᾳ εἰς τὰς Δυτικὰς ἐπαρχίας, ἀπέβη δημῶδες ᾄσμα, ὡς τὸ κατωτέρω.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἀπού ἔχει νοῦ καὶ λοῖσμόν καὶ γνώσι εἰς τὸ κεφάλι,
 ἄς κάτση νά συλλογιαστῆ τὸ Δάσκαλο τὸ Γιάννη.
 Κάθε Λαμπροχριστόγεννα² ἔβανεν τὸ καπέλλο

1) Βλ. *Μπάρμπα Παντζελιοῦ, Τὸ τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη*. Εἰσαγωγή, σχόλια Βασ. Δασούδα, Ἡράκλειον Κρήτης 1947, σ. 15 κ. ἐξ.

2) ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ Λαμπρῆν.

- κ' ἤλεγεν τοῦ Πρωτόπαπα τὸ Μόσκοβη¹ θὰ φέρω.
 5 Καί ὁ πασάς, ὡς τ' ἄκουσε, πολλὰ τοῦ βαροφάνη²
 στὸ Κάστιρο καὶ στὸ Ρέθεμνος εὐτύς χαμπέρι κάνει.
 -'Ελᾶστε ν' ἄρματώσετε τὰ τρία μπαϊράκια³
 νὰ πᾶ' νὰ δώσωμε φωθιά στὰ τρία χωριουλάκια.
 Κ' ἐτοιμασίαν ἄμασι γιὰ τὰ Σφακιά κινουσι,
 10 κ' ἡ Κρήτ' ἡ γι ἀποδέλοιπη στέκουν καὶ συντηροῦσι.⁴
 Κι αὐτοὶ δὲν τὸ κατέχασι⁵ γιὰ νὰ ἴναι ὀρδινιασμένοι⁶
 καὶ λίγο μόνον ἔλειψε νὰ ἴναι ἀφανισμένοι.
 Πιάνουσι στὴν Ἀνώπολιν τὸ Δάσκαλον τὸ Γιάννη
 κι ἄλλος κιανεὶς δὲν τό ἔξερε βοήθεια νὰ τοῦ κάμη.
 15 Ἀπῆς⁷ καὶ τὸν ἐπιάσασι ξεμιστεμό⁸ δὲν ἔχει,
 γιὰτὶ παντοτεινὰ ἡ Τουρκιὰ παντοῦ τότε ξετρέχει.⁹
 Καῖσιν καὶ τὴν Ἀράδαινα, καῖσιν τὸν Ἀἰ Γιάννη,
 πετᾶται καὶ ἡ Σγουρομαλλιὰ, δέρνει τὰ γόνατά ν τση.
 - Δάσκαλε Γιάννη τῷ Σφακιῷ, μὲ τὸ πολὺ κεσίμι,¹⁰
 20 ἐσύ ἴσουν ἴπου τὴν ἠθελες τὴν Κρήτη Ρωμισούνη;
 Κι ὄντεν τοῦ στρώναν τ' ἄλογο γιὰ νὰ καβαλλικέψη,
 ἡ γι ἀρχόντισσάν του τὸν ρωτᾶ ποῦ θέ νὰ ταξιδέψη.
 - Μισεύγ', ἀρχοντοπούλα μου, καλὰ σοῦ παραγγένω,
 γιὰτὶ καλὰ λογιᾶζω το πῶς δὲ ξαναγιαργέρνω.¹¹
 25 Νὰ ἴχης τοῖ πόρτες σφαλιχτές¹² καὶ τὰ κλειδιὰ βγαρμένα
 καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτοπερατωμένα.¹³
 Κι ὄσα ἄστρα ἴναι στὸν οὐρανὸ τῶν ἔτασσε παράδες,
 πούρ' ἀπατός του¹⁴ τοῖ ἴκοβγε τοῖ Μεγαλοβδομάδες.
 Κι ὄντεν τὸν ἀνεβάζασιν εἰς τοῦ πασαῖ τὴ σκάλα
 30 τ' ἀμμάθιαν του ἐτρέχασιν ὡσάν τὴ μπουτσουνάρα.¹⁵
 - Ἀχ ποῦ ἴστ' ἐσεῖς οἱ φίλοι μου κ' ἐσεῖς οἱ γέδικοὶ μου,
 καὶ τοῦ πασαῖ μ' ἀφήκετε νὰ πάρη τὴ ζωὴ μου;
 Καὶ τοτεσάς¹⁶ τοῦ ἴδώκασιν τὸν ἀργυρὸν καρφίχτη¹⁷
 κ' ὕστερα τὸν ἐγδέρνασι στ' ἀμμάθια καὶ στὴ μύτη.
 35 Βαριὰ βαριαναστέναξε κι ἀπόκειας τῶνε κάνει¹⁸
 ἔτσ' ἀποῦ τότε ἐκάμασιν καλλιὰ¹⁹ ἴχε ν' ἀποθάνη.

Ἄρ. Κριάρη, Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοδῶν ἁσμάτων, Ἀθῆναι 1920, σ. 33 - 35.

1) τὸν Ρῶσον. 2) τοῦ κακοφάνη, δυσηρεστήθη. 3) σημαίας, σώματα στρατοῦ (λ. τ. bayrak). 4) παρατηροῦν. 5) ἤξεραν. 6) παρεσκευασμένοι, ἔτοιμοι. 7) εὐθύς ὡς. 8) ἀπολύτρωσιν, σωτηρίαν. 9) καταδιώκει, καταζητεῖ. 10) μὲ πολλὴν περιουσίαν (λ. τ. kesimi = οἱ κατ' ἀποκοπὴν φόροι). 11) ἐπιστρέφω, ξαναγορίζω. 12) κλειστάς. 13) κλεισμένα καλῶς καὶ ἠσφαλισμένα διὰ τοῦ περάτου, ξυλίνου μοχλοῦ. 14) λοιπόν, ἀπὸς ὁ ἴδιος. 15) μπουτσουνάρα καὶ κουτσουνάρα = λαξευμένον στόμιον βρύσης. 16) τότε, ἐκείνην τὴν στιγμὴν. 17) καθρέπτην. 18) καὶ ἔπειτα δεικνύει νὰ ἐννοήσουν. 19) καλύτερα.

B'.

- Ἄποῦ ἔχει νοῦ καὶ στόχασι καὶ γνῶσι στὸ κεφάλι,
 νὰ κάτση νὰ συλλογιστῆ τὸ Δάσκαλο τὸ Γιάννη.
 Κάθα Λαμπρή, Χριστόγεννα ἤβανε τὸ καπέλλο
 καὶ τοῦ πρωτόπαπα ἔλεγε, τὸ Μόσκοβο δὰ φέρω.
- 5 – «Δασκαλογιάννη τῶ Σφακιῶ, σῶπα γιὰ δὲ σοῦ πρέπει,
 νὰ μὴν τ' ἀκούση μιὰν Τουρκιά νὰ ῥθῆ νὰ σὲ ἔξετρέξη.
 Δασκαλογιάννη τῶν Σφακιῶ, λυπήσου τὰ παιδιὰ σου,
 νὰ μὴ σοῦ τὰ σκλαβώσουνε κ' εἶν' ἐντροπὴ τσ' ἀντρεϊᾶς σου».
- «Μὰ τὸ Θεὸ δὲν παραιτῶ, ἂν δὲν τότε κρεμάσω
 10 στὴ μέσα μπάντα τὸ Σταυρὸ κι ἀπόκειας νὰ περάσω.
 Ἀπῆτις¹ ἔτελείωσε τὸ γράμμα τοῦ βεζίρη,
 στὸ βιλαέτι μῆνυσε νὰ γίνονται χαζίρι.²
 Στὸ Ρέθεμνο μαζεύγονται ἀγάδες καὶ ὀλμάδες³
 καὶ στὰ τζαμιὰ ἐμπαίνανε κ' ἐκάνανε ντοάδες.⁴
- 15 Μὰ ὄντὲν ἐπορίζανε,⁵ λένε τοῦ Σερασκέρη⁶
 εἶντα βουλή μᾶς ἠδωκες ἐτοῦτο τὸ σεφέρι;⁷
 μ' ὀπίσω νὰ γιαγείρωμε εἶν' ἐντροπὴ δική μας,
 νὰ ἔθελε τότε πιάσωμε ἦτονε τση τιμῆς μας.
 Τέτοιο ἐπτακέφαλο θεριὸ καὶ λιονταριοῦ ἰσπέτι,⁸
- 20 πῶς δὰ τότε ἔμερώσωμε νὰ μπῆ στὸ βιλαέτι!
 Ντελόγο⁹ ἔξεκινήσανε δώδεκα μπαϊράκια¹⁰
 καὶ πᾶνε στὴν Ἀνώπολη, στοῦ μπέη τὰ κονάκια.
 Ἐστ' ἄντ' Ἀνώπολης τὰ δώματα τὰ στέσαν τὰ τσαντήρια¹¹
 ἔπο πέρα στὴν Ἀράδαινα πολέμους καὶ παιγνίδια.
- 25 Δίδουν τσ' Ἀράδαινας φωτιά, καίγεται κι Ἄης Γιάννης,
 κι ἀμοναχὸς τσοὶ πολεμᾶ ὁ Δάσκαλος ὁ Γιάννης
 κι ἀμοναχὸς τσοὶ πολεμᾶ μόνο μὲ τ' ἄρματά ντου,
 τὸ αἷμα πίν' ὡσάν σκυλι ἀποῦ τὴ μάνιτά¹² ντου.
 Ἀμοναχὸς τσοὶ πολεμᾶ μόνο μὲ τὸ σπαθὶ ντου,
 30 κι ὀμπρὸς κι ὀπίσω τὸ πετᾶ¹³ ὡσάν λάφι τὸ κορμὶ ντου.
 Μὰ ἔστερις ἐθαρρεύτηκε σάν πιστεμένοι φίλοι,
 κι ἀπάνω ντου ἐρράξανε¹³ σάν λυσσασμένοι σκύλοι.
 Πιάνουν ἔπισταγκωνίζου τα τὰ γλήγορά ντου χέρια
 καὶ μὲ τὰ ἔντῶντια¹⁴ του ἔπαιρνε τὰ τούρκικα μαχαίρια.

1) ἀφοῦ. 2) νὰ ἐτοιμασθοῦν (χαζίρι λ. τ. hazir). 3) λόγοι-ἡμουσουλμόνοι (λ. τ. ulema). 4) δεήσεις (λ. ἀρ. dua). 5) ἐξήρχοντο. 6) τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ (λ. πια-sarasker). 7) ἐκστρατεία, πόλεμος (λ. τ. sefer). 8) μορφὴ, ἐμφάνισις (λ. τ. ispat;) 9) εὐθὺς ἀμέσως (λ. ἰτ. di luogo). 10) σημαῖαι ἐνταῦθα στρατιωτ. τμήματα (λ. τ. bayrak). 11) σκηνὰς (λ. τ. cadir). 12) μανίαν, ὀργήν του. 13) ὠρμησαν. 14) δόντια.

- 35 'Ομπρός όμπρός τότε λαλοῦν σαράντα μπεξεληδες,¹
 κ' ἔχουν καί τὰ σπαθιά γδυμνά καί φαίνουντ' οἱ λεμπίδες.
 - Διάλε τσ' ἀποθαμένους σας κ' ἔσᾶς καί τὰ σπαθιά σας,
 τρεῖς ἕμερες σᾶσε πολεμῶ κ' ἤκαψα τή γκαρδιά σας.
 Μ' ὄντε τόν ἔπερνούσανε στά ἔρμα ντου κονάκια,
 40 ἔτρέξανε τὰ ἔματα ντου σά θελωμένα ρυάκια.
 Κι ἄχι καί νά μοῦ δίδετε τσικίνια² πεντακόσα,
 νά σάσω τὰ κονάκια μου καθῶς ἦσαν καί πρώτα.
 - Γροίκα, μωρ', ἕναν κερατᾶ εἶντα λαλεῖ καί λέει,
 τήν κεφαλῆν του ἔχασε καί τὰ κονάκια κλαίει.
 45 Μ' ὄντε τόν ἔπερνούσανε στοῦ Μπαμπαλή τὸ χάνι,³
 ἔζήτηξε κρυγιὸ νερὸ κι ἀπόκειας⁴ ν' ἀποθάνη.
 Βάνουν ἕνα γλυκὸ καβὲ σὲ φαρμουρί φλιτζάνι⁵
 κ' ἕνα τζιμπούκι⁶ γιασεμί ἔφτά σακκούλια κάνει.
 Τσαρσί τσαρσί⁷ τότε λαλοῦν καί τότε διαρωτοῦνε.
 50 - «Δασκαλογιάνν' ὁ βασιλιάς ἔπὸ προσκυνᾶς καί ποῦ ἔναι ;»
 - «Μ' ὁ βασιλιάς ποῦ προσκυνῶ, σταυρὸς εἶν' κι ὁ Θεὸς μου
 διάλε στὸ Μουχαμέτη σας μὴ στένεστε ὀμπρός μου».

*Κρήτη (Ρωγδιά). - Φιλολ. Σύλλ. Κων/πόλεως
 τόμ. 31, σ. 145 - 146 (Γ. Ζωγραφεάκης).*

ΙΘ'. ΑΛΒΑΝΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ (1784,² 1827)

Ἡ Σιάτιστα ἀκμάσασα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας διὰ τοῦ ἔμπορίου εἴλκυσε τ' ἀρπακτικὰ βλέμματα Ἀλβανῶν ἀτάκτων, οἱ ὅποιοι ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς πολλάκις ἐπέδραμον κατ' αὐτῆς. Ἡ πρώτη τῶν ἐπιδρομῶν τούτων ἔγινε τὸ 1784 ὑπὸ τρεῖς ἀρχηγούς, τῶν ὁποίων ὁ εἰς ἦτο χριστιανὸς Ἀλβανός, ὁ ἐν τῷ πρώτῳ ἔσματι ἀναφερόμενος Σταμούλης. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐκκινήσαντες ἀπὸ τὸ παρά τὰ Γρεβενὰ χωρίον Τρία Ἀλώνια διέβησαν τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ γέφυραν καὶ ἔστρατοπέδευσαν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην. Ἐπιχειρήσαντες νὰ εἰσχωρήσουν διὰ μιᾶς στενωποῦ εἰς τὴν πόλιν ἐδέχθησαν τὰ πυρὰ τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκίᾳ τῆς κυρᾶς Σαννοῦκως (Ἄννης Χατζηγιάννη) ὠχυρωμένων Σιατιστέων καὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσουν μὲ μεγάλας ἀπωλείας.

Τὸ δεύτερον ἔσμα ἀναφέρεται εἰς ἐπιδρομάς, γενομένας τὸ 1827, ὑπὸ τοὺς Τουρκαλβανοὺς Τιαφίλ Μπούζη καὶ Ἀσλάν βέη. Οὗτοι, ἀφοῦ ἐδήλωσαν τὰ Τρίκκαλα, τὴν Ἐλασσόνα καὶ τὴν Κοζάνην, ἐπέδραμον καὶ κατὰ τῆς Σιατίστης ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τῷ ἔσματι ἀναφερομένου ἀρχηγοῦ τῆς ἀμύνης Γεωργίου Νιόπλιου διατηρεῖται μετ' εὐλαβείας μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὴν μνήμην τῶν Σιατιστέων. Οὗτος μὲ 400 μόνον ἄνδρας ἀπέκρουσε πολλαπλασίους ἐπιδρομεῖς.

Γ. Α. Μ.

1) φύλακες, φρουροὶ (λ. τ. bekci). 2) χρυσᾶ νομίσματα (λ. βενετ. zechino). 3) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἀποκοριώνου. 4) ἔπειτα, κατόπιν. 5) καφεὲ εἰς κύπελλον ἐκ πορσελιάνης. 6) καπνοσύριγγ (λ. τ. çuñbuk). 7) διὰ τῆς ἀγορᾶς (λ. τ. çarsi).

Α'.

- Στοῦ Ἀϊ Θανάση¹ τὴν αὐλὴ
 πουλάκι² στέκει κί λαλεῖ
 ἀηδουνουλαλεῖ κί λέει
 τὸν κερὸ ποῦ θέλ' νὰ εὔρη.
 5   Στὰ Τρί³ Ἀλώνια⁴ βάλαν τὴ βουλή
 ἰὰ Σταμούλη τοῦ σκυλί,
 μέσ' στὴ Σιάτιστα νὰ πάνουν,
 τρεῖς ἀρχόντισσες νὰ πάρουν
 τὴ Γιράνεια⁴ νὰ πατήσουν
 10   κί ἄρχουντα νὰ μὴν ἀφήσουν.
 Στοῦ Γριβινὸ ἰουμάτισαν⁵
 κί στοῦ γιουφύρ⁶ σταμάτησαν
 μέσ' στὴν ἄκρα 'π' τοῦ γιουφύρι
 ἔστησαν χρυσὸ τσιαντήρι.⁷
 15   Ἄνοιξαν τὰ μπαῖράκια⁸ τους,
 δὲν ξέρουν τὰ φαρμάκια τους,
 θὰ ὑρίσουν λαβουμένοι,
 δὲν τοῦ ξέρουν οἱ καημένοι.
 – «Κυρά Σαννούκου, πὲς τῆς βάιας σου⁹
 20   νὰ διώξ' τοὺς φυλαχτάδες.
 Διώξει τους νὰ πᾶνι κεῖθι
 νὰ πατήσουμι τοῦ σπίτι».
 – «Δὲ σᾶς φοβοῦμι, Σκυλαρβανιτάδεις,
 ἔχου τὰ σπίτια μου ψηλά,
 25   μί μουλίβι σκιπασμένα
 κί μί μάρμαρου στρουμένα.
 Κάτου στοῦ Μπούνου¹⁰ μαχαλᾶ
 μάσ'τι φκέλλια¹¹ κί τσαπιά,
 σύρτι κί στοὺν Καραδουιάννη¹²
 30   νὰ τοῦ πάρ'τι τοῦ τηγάνι».

Σιάτιστα, – Μακεδ. Ἡμερολ., ἔτ. 1910,
σελ. 143 – 144 (Ἀναστ. Λαζάρου).

1) ἐκκλησία ἐξοχικὴ εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς πόλεως. 2) Μακεδ. Ἡμερολ.: (χρο-
 σὸν) πολλάκι. 3) Τρία Ἀλώνια χωρίον πλησίον τῶν Γριβενῶν. 4) Γεράνεια, ἡ κάτω συν-
 οικία τῆς πόλεως. 5) ἐγουμάτισαν. 6) γέφυρα ἐπὶ τοῦ Ἀλιάκμονος εἰς τὴν ὁδὸν ἦτις ἄγει
 ἀπὸ Γριβενῶν εἰς Σιάτισταν. 7) σκητὴν (λ. τ. sadir). 8) σημαίας (λ. τ. hayrak).
 9) τῆς θεραπαινίδος σου. 10) Μποῦνος, συνοικία εἰς τὰ νότια τῆς πόλεως, ὁπόθεν διέρχεται
 στενὴ φάραγξ ἄγουσα πρὸς τὴν πόλιν ἐκεῖ εὐρίσκεται ἡ μεγάλῃ καὶ ὀχυρὰ οἰκία τῶν Χατζη-
 γιανναίων. 11) δικέλλια. 12) Καραδογιάννη. Παλαιὰ πτωχὴ οἰκογένεια τῆς Σιατίστης. Εἰ-
 ρωνικῶς οἱ ἐπιθρομεῖς προτρέπονται, ἂν θέλουν λάφυρα, νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ Μαῦνον, συνοικίαν

Β'.

Δέν εἶν' ἰδῶ τὰ Τρίκκαλα — Τιαφίλ κι 'Ασλάν μπεη — δέν εἶν'
ἢ 'Αλασσόνα,

δέν εἶν' ἢ μαύρη Κόζανη νά κάμης ὄ,τι θέλεις.

'Ἰδῶ τοῦ λέγουν Σιάτιστα, τοῦ λέν κιφαλουχώρι.

"Ὡς πού 'ν' οὐ Νιόπλιους' ζουντανός, ἢ Σιάτ'στα δέν φουβατί'

5 ἔχει τρακόσιους στοῦ σπαθί κι χίλιους στοῦ ντουφέκι

κι τὰ μπουγάζια³ πιάσανι, πιάσαν τὰ καρπούλια.³

Δέν σᾶς φουβατ', 'Αρβανιτιά, κ' ἰσᾶς, βρέ βρουμουμπέηδες.

ἔχει τοῦ Νιόπλιου ἀρχηγό κι ὄλα τὰ παλληκάρια.

Σιάτιστα. — Μακεδ. 'Ημερολ., ἔτ. 1910,
σ. 146 ('Αναστ. Λαζάρου).

Κ'. ΤΟΥ ΛΑΜΠΡΟΥ ΚΑΤΣΩΝΗ

Ὁ ἐκ Λεβαδείας πολεμιστῆς Λάμπρος Κατσώνης (1752-1804) ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας καὶ ἐπαναστατικὰς κινήσεις, κυρίως ὡς ἀξιωματικός τοῦ ἐν τῷ ρωσικῷ στρατῷ ἑλληνικοῦ τάγματος. Τὴν 5 Μαΐου 1790, ἡγούμενος στολίσκου, συνεκρούσθη μὲ τὴν τουρκικὴν ἀρμάδα παρὰ τὴν νήσον Κέα (Τζιάν) καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν. Ἡ ναυμαχία αὕτη ἐξιστορεῖται εἰς τὸ κατωτέρω καρπαθιακὸν ᾄσμα· τὸ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενον «καράβι τοῦ Λάμπρου» εἶναι ἡ ναυαρχὴ αὐτοῦ «'Αθηνᾶ τοῦ Βορρά», τὴν ὁποῖαν ὁ ἴδιος, τρεπόμενος εἰς φυγὴν ἔνεκα τῆς πιέσεως τῶν Τούρκων, ἠναγκάσθη νὰ πυρπολήσῃ.⁴

Δ. Α. Π.

'Ανάμεσα στὴν "Ἄνδρο τσ' ἀπόξω 'πού τὴ Τζιά
εὐρέθητσεν ὁ Λάμπρος τσ' ὁ Καπετά πασιάς'
τσ' ὁ Λάμπρος ὁ καμένος ἐχάρητσε πολλά,
ἀπού βρητσεν ὀμπρός του Τοῦρκο νὰ πολεμᾷ.

5 Τρεῖς μέρες πολεμοῦσε ὄλο μὲ τὴφ φωδιά,
πάνω στίς τρεῖς ἡμέρες ἐβγάλα τὰ σπαθιά.

'Πού τὸ πολλὸ κανόνι τσ' ἀπού τὸτ ταραμὸ
τοῦ Λάμπρου τὸ καράϊν ἐκάλαρε νερό.⁵

- Μάϊνα, σκύλλε Λάμπρο, τίς παντιέρες σου,

ἐργατικὴν καὶ νὰ ἀρπάσουν ἀπὸ ἐκεῖ δικέλλια καὶ τσαπιά καὶ ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Καραδογιάννη τὸ μόνον τοῦ πράγμα, τὸ τηγάνι του. 1) Τὸ ὄνομα "Νιόπλιος", ἔλαβον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Γεωργίου Ρούση, ἑκτροφιλοσόφου, καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Παταβίου, κατὰ παραφθορὰν τοῦ τίτλου εὐγενείας «nobilis», τὸν ὁποῖον τὸ Πανεπιστήμιον ἐκεῖνο εἶχεν ἀκονεῖμι εἰς τὸν Γ. Ρούσην. 2) στενάς διόδους (λ. τ. boğaz). 3) σκοπιὰς (ἴσως λ. τ. karakol).

4) Βλ. Κ. Μέρτζιου, Νέαι εἰδήσεις περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ 'Ανδρούτσου ἐκ τῶν 'Αρχείων Βενετίας. (Πραγματεῖαι τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, τόμ. 23, ἀρ. 3, ἐν 'Αθήναις 1959, σ. 30 κ. ἐξ.). 5) ἔβαλε νερό (λ. ἱτ. calare).

- 10 νά μῆσ σέ πάρω σκλάο μὲ τίς λεβέντες σου.
 – ἔ κλαίω τὸ καρδί, μῆε τῆσ σιρμαγιά,¹
 ἴμμέ κλαίω τίς λεβέντες, πού ἴτοκ ἴ καλὰ παιδιὰ.....

*Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 249, ἀρ. 44.*

ΚΑ΄. ΔΥΟ ΠΑΙΔΙΑ ΡΩΜΙΟΠΟΥΛΑ

Πλείστα εἶναι τὰ παραδείγματα Ἑλλήνων, οἵτινες κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆσ δουλείας, διαπνεόμενοι ἀπὸ βαθεῖαν ἐθνικὴν πίστιν, ἠρνήθησαν νά ὑποκύψουν εἰς δελεαστικὰς προτάσεις περὶ ἐκτουρκισμοῦ καὶ οὐδόλως ἐκάμφθησαν ἐκ τῶν περὶ βασανισμοῦ ἀπειλῶν. Τοιοῦτου εἴδους ἐθνικὴ πίστις ἐξυμνεῖται εἰς τὸ κατωτέρω ᾄσμα, γνωστὸν εἰς παραλλαγὰς ἐξ Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἐκ τῆσ ἰδιαζούσης συνθέσεώς του ἐξ ἑπτασυλλάβων ὁμοιοκαταληκτικῶν στίχων φαίνεται τοῦτο κατασκευάσμα ἡμιλογίου ποιητοῦ ἐμπνευσθέντος ἔκ τινος ἀγνώστου εἰς ἡμᾶς ἐπεισοδίου.

Δ. Α. Π.

Α΄.

- Δυὸ παιδιὰ Ρωμιόπουλα,
 δυὸ Γρεβενιωτόπουλα,
 Τούρκα χήρα δούλευαν.
 Τὴν ἡμέρα δούλευαν
 5 καὶ τὸ βράδυ ἔσκαφταν.
 – «Βρὲ παιδιὰ Ρωμιόπουλα,
 βρὲ Γρεβενιωτόπουλα,
 γένεστε² Τουρκόπουλα,
 νά χαρῆτε τὴν Τουρκιά,
 10 τ' ἄλογα τὰ γρήγορα,
 τὰ σπαθιά τὰ δαμασκιά;»
 Γύρισαν καὶ λέν' κι αὐτά:
 – «Γένεσαι,⁴ κυρά, Ρωμιά,
 νά χαρῆς τὴν Ἐκκλησιά,
 15 τ' ἄγια τὰ ἴκονίσματα
 καὶ τὰ βαγγελίσματα;»

*Ἡπειρος. – Δ. Α. ἀρ. 1099, σ. 59 - 70
 (Ἑλλη Δευτεραίου, 1937).*

1) χρηματικὸν κεφάλαιον (λ. τ. sermaye). 2) πού ἦσαν. 3) χειρόγρ.: δὲ γένεστε. Τὸ ἀρνητικὸν δὲ παραλείπεται χάριν τοῦ μέτρου. Πρβλ. *Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae, 1860, σ. 215, ἀρ. 289.* 4) χειρόγρ.: δὲν γένεσαι. Βλ. προηγουμένην σημ.

Β'.

Φεγγαράκι μου λαμπρό,
φέγγε μου νά περπατῶ
φέγγε καί χαμήλωσε,
γιὰ νά σέ ρωτήσωμε.

5 Δυὸ παιδιὰ πού χάσαμε,
εἶπαν πὼς τὰ πιάσανε,
στοῦ καντῆ τὰ πήγανε
καί τὰ ἐζητήσανε.

– «Μπρέ παιδιὰ Ρωμιόπουλα,

10 γίνεστε Τουρκόπουλα,
νά χαρήτε τὴ Τουρκιά,
Τουρκοποῦλες μὲ φλωριά ;»

Θεσσαλία. – Arg. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα.
Lipsiae 1860, σ. 216, ἀρ. 290 (H. Ulrichus).

ΚΒ'. ΣΟΥΛΙΩΤΙΚΑ

«Κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν αὐτοῦ κατὰ τοῦ Σουλίου (τὸν Ἰούλιον τοῦ 1792) ὁ Ἄλῃ πασάς ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ καθυποτάξῃ τοὺς Σουλιώτας, καταλαμβάνων αὐτοὺς ἀνυπόπτους καὶ ἀπαρασκευάστους. Διότι, προσποιηθεὶς ὅτι ἐκστρατεύει κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Σουλιωτῶν, οἵτινες παρεπλανήθησαν μὲν ἐκ τῶν λόγων του, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλαν εἰμὴ 80 ἐπιλέκτους ὑπὸ τὸν Λάμπρον Τζαβέλαν. Τούτους ἀφοπλίσας καὶ φυλακίσας ὁ ἄπιστος Ἄλῃς, ἐστράφη κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δυνάμεως δωδεκακισχιλίων περίπου πεζῶν καὶ ἵππέων. Ἄλλ' εἰς τῶν Σουλιωτῶν, κατορθώσας νά διαφύγῃ, ἐμήνυσε τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς συμπολίτας του, οἵτινες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γεώργη Μπότσαρη (τοῦ πατρὸς τοῦ Μάρκου) ὠργάνωσαν κρατερὰν ἄμυναν. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἄλῃς συνετρίβη εἰς τὰς κλεισωρείας τοῦ Σουλίου τὴν 20 Ἰουλίου 1792, ὁ δὲ Ἄλῃς διεσώθη φυγὼν εἰς Ἰωάννινα. Εἰς τὴν νίκην συνετέλεσαν μεγάλως αἱ Σουλιώτισσαι, διότι τετρακόσαι περίπου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Μόσκως Τζαβέλαινας (τῆς γυναικὸς τοῦ Λάμπρου), ὀπλισθεῖσαι μετέσχον τῆς μάχης (ἐκ τῆς ἐξῆς αἰτίας). Ἐκ τοῦ ἀδιαλείπτου πυρὸς ἐπὶ τετράωρον τὰ ὄπλα τῶν εἰς τὰς κλεισωρείας ἐνεδρευόντων Σουλιωτῶν κατέστησαν ἄχρηστα «ἀνάψαν τὰ τουφέκια» καὶ πρὸς ὥραν ἔπαυσαν οἱ τουφεκισμοί, ἔπαυσαν δὲ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον πυροβολοῦντες καὶ οἱ Ἄλβανοί. Ἄλλ' αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν, αἱ καταφυγοῦσαι εἰς τὴν Κιάφαν, ἰδοῦσαι μὲν ἐκ τῶν βράχων προχωροῦντας τοὺς ἐχθρούς, μετ' οὐ πολὺ δὲ μὴ ἀκούουσαι τὸν κρότον τῆς μάχης, ὑπέλαβον ὅτι κατετροπώθησαν οἱ ἄνδρες των. Τότε ἡ σύζυγος τοῦ Λάμπρου Τζαβέλα Μόσκω παρώρμησε τὰς ἄλλας γυναῖκας νά λάβουν ὄπλα καὶ νά τρέξουν κατὰ τῶν Ἄλβανῶν, ὅπως συναποθάνουν μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ἀφήνουσαι τὰς γράϊας καὶ τὰ παιδιὰ ν' ἀποθάνουν κρημνιζόμενα ἐκ τῶν βράχων, ὅταν καταλάβουν τὴν Κιάφαν οἱ ἐχθροί. Φθάσασαι εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, εἶδον ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν εἶχον νικηθῆ, καὶ μετὰ μείζονος θάρρους ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Ἄλβανῶν, πυροβολοῦσαι καὶ κυλίουσαι ὀγκώδεις λίθους. Ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἐπιθέσεως τῶν

γυναικῶν πτοηθέντες οἱ Ἄλβανοί, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, οἱ δὲ Σουλιῶται ὀρμήσαντες ξιφήρεις κατέκοπτον αὐτούς. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ταύτην ἐπῆλθεν ἡ μεγίστη φθορὰ τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἄλῃ, ὅστις μετὰ τὴν ἥτταν ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ πρὸς τοὺς Σουλιώτας». [Εἰς τὴν δρᾶσιν αὐτὴν τῆς Τζαβέλαινας ἀναφέρεται τὸ δεῦτερον ᾄσμα].

N. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀριθ. 5.

Α΄.

- Τρία μπαῖράκια¹ κίνησαν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα.²
 Τό 'να ἦταν τοῦ Μουχτάρ πασᾶ,³ τ' ἄλλο τοῦ Μιτσομπόνου,⁴
 τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, ἦταν τοῦ Σελιχτάρη.⁴
 Μιὰ παπαδιά τ' ἀγνάντεψεν ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα.
 5 - «Ποῦ 'στε, παιδιὰ τοῦ Μπότσαρη, παιδιὰ τοῦ Κουτσουνίκα;
 - Ἀρβανιτιὰ μᾶς πλάκωσε, θέλει νὰ μᾶς σκλαβώσῃ,
 στὸ Τεπελένι νὰ μᾶς πάῃ, ν' ἀλλάξωμε τὴν πίστη».
 Κι ὁ Κουτσουνίκας χούγιαξεν⁵ ἀπὸ τὸν Ἀβαρίκο:
 - «Μὴν τὸ φοβᾶσαι, παπαδιά, στὸ νοῦν σου μὴν τὸ βάνῃς.
 10 Τώρα νὰ ἰδῆς τὸν πόλεμο, τὰ κλέφτικα τουφέκια,
 πῶς πολεμοῦν ἡ κλεφτουριά κι αὐτοὶ οἱ Κακοσουλιῶτες».
 Τὸν λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴν συντυχία δὲν εἶπε:
 νὰ ἰδῆς τοὺς Τούρκους κ' ἔφευγαν πεζούρα καὶ καβάλλα.
 Ἄλλοι ἔφευγαν κι ἄλλοι ἔλεγαν. «Πασά μου, ἀνάθεμά σε!
 15 Μέγα κακὸ μᾶς ἔφερες τοῦτο τὸ καλοκαίρι:
 ἐχάλασες τόση Τουρκιά, σπαῆδες⁶ κι Ἀρβανίτες».
 Κι ὁ Μπότσαρης ἐφώναξε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι:
 - «Ἔλα, πασά, τί κάκιωσες καὶ φεύγεις μὲ μενζίλι;⁷
 Γύρνα ἐδῶ, στὸν τόπο μας, στὴν ἔρημῃ τὴν Κιάφα,
 20 ἐδῶ νὰ στήσῃς τὸ θρονί, νὰ γένης καὶ σουλτάνος».

C. Fauvel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 288 - 290.

1) σημαῖαι, στρατιωτικὰ τμήματα (λ. τ. bayrak). 2) Ἡ παραλλαγή αὕτη τοῦ ᾄσματος ἔχει ἐν ἀρχῇ τοὺς ἐξῆς τέσσαρας στίχους, ἀνήκοντας προφανῶς εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ἄλλου Σουλιώτικου τραγουδιοῦ:

Τρία πουλάκια κάθονταν στὸν Ἄι Ἡλιὸν στὴν εἰρήνην.

Τό 'να τηράει τὰ Ἰάννινα, τ' ἄλλο τὸ Κακοσοῦλι,

τὸ τρίτον, τὸ καλύτερον, μοιρολογᾷ καὶ λέγει:

Ἀρβανιτιὰ μαζώχθηκε, πάγει στὸ Κακοσοῦλι.

(βλ. καὶ παρὰ *Werner v. Haxthausen, Neugr. Volkslieder, 1935, σ. 40*).

3) Μουχτάρ πασᾶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἄλῃ. 4) Ὁ Μιτσομπόνος καθὼς καὶ ὁ Σελιχτάρ (ὁ Σελιχτάρ Πόττας) τοῦ ἐπομένου στίχου ἦσαν Ἄλβανοὶ ὄπλαρχηγοί. 5) ἐφώναξεν (μεσν. χουγιατζω (σλαβ. hujati). 6) Σπαῆδες ἢ σπαῆδες (λ. περσ. sipahi) = ἵππεῖς, ἑφιπποὶ φοροσλλέκται· ἰδιαιτέρως δὲ σπαχῆδες ἐκαλοῦντο οἱ τιμαριούχοι, οἱ ὅποιοι διὰ τὰ χορηγηθέντα εἰς αὐτοὺς προνόμια εἶχον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ στρατεύωνται ἰδίαις δαπάναις, ὡσάκις εἶχε χρεῖαν ἢ τουρκικὴ διοίκησις. 7) μὲ ταχυδρομικὸν ἀπόσπασμα (λ. ἀραβ. menzil).

Β΄.

“Ένα πουλάκι κάθονταν άπάνω στο γεφύρι
μοιριολογοῦσε κ' έλεγε, τ' Άλῆ πασα τοῦ λέγει.
– «Δέν εἶν' έδῶ τὰ Γιάννινα νά φτειάσης σαρδιβάνια,¹
δέν εἶν' έδῶ ἡ Πρέβεζα νά φτειάσης παλαιομέρι.²
5 μόν' εἶν' τὸ Σούλι ξακουστό, τὸ Σούλι ξακουσμένο,
ποῦ πολεμοῦν μικρὰ παιδιὰ, γυναῖκες καὶ κορίτσια·
ποῦ πολεμᾷ Τζαβέλαινα μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι,
μὲ τὸ παιδί στὴν άγκαλιά, μὲ τὸ τουφέκι στ' άλλο,
μὲ τὰ φυσέκια στὴν ποδιά . . . . .

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 284.

ΚΓ΄. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

Κατὰ τὴν τρίτην καὶ τελευταίαν πολιορκίαν τοῦ Σουλίου οἱ Σουλιῶται, πιεζόμενοι ἐκ τῶν στερήσεων, αναγκάζονται μετὰ ἡρωικὴν άμυναν νά συνθηκολογήσουν καὶ ἐγκαταλείψουν τὴν πάτριον γῆν κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ ἔτους 1803. Μόνον ὁ καλόγερος Σαμουήλ μετὰ τινῶν συντρόφων του παρέμεινεν εἰς τὸ ἐν Σουλῷ φρούριον Κούγκι, ἐνθα ἡ ἐκκλησία τῆς άγίας Παρασκευῆς, καὶ θέσας πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα ἐφονεύθη. Εἰς τὸ ἐπόμενον ἄσμα ὁ Σαμουήλ φέρεται καεῖς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Δ. Α. Π.

“Ένα πουλάκι ξέβγαινε μέσα ἀπὸ τὸ Σούλι.
Παργιῶτες τὸ ρωτήσανε, Παργιῶτες τὸ ρωτοῦνε.
– «Πουλάκι, ποῦθεν ἔρχεσαι, πουλί μου, ποῦ πηγαίνεις;»
– «Ἄπὸ τὸ Σούλι ἔρχομαι καὶ στὴν Φραγκιάν πηγαίνω».·
5 – «Πουλάκι, πές μας τίποτε, κανέν' καλὸν μαντᾶτον».·
– «Ἄχ τί μαντᾶτα νά σᾶς πῶ, τί νά σᾶς μολογήσω!
Πῆραν τὸ Σούλι πήρανε κι αὐτὸν τὸν Ἄβαρῖκον·
πῆραν τὴν Κιάφαν τὴν κακὴ, ἐπῆραν καὶ τὸ Κιούγκι
κ' ἔκαψαν τὸν καλόγερον μὲ τέσσερες νομάτους».·³

C. Fauriel, ἐνθ' άν., σ. 300.

ΚΔ΄. ΤΗΣ ΚΥΡΑ ΦΡΟΣΥΝΗΣ
(1801)

Ἡ Φροσύνη, σύζυγος τοῦ εμπόρου Δημητρίου Βασιλείου, φημιζομένη διὰ τὸ κάλλος, τὸ γένος καὶ τὴν μόρφωσιν αὐτῆς, δέν ἠδυνήθη ν' άντιστῆ εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ Μουχτάρ υἱοῦ τοῦ Ἄλῆ, ἐπωφεληθέντος τὴν άποδημίαν τοῦ συζύγου της εἰς Βενετίαν. Ὅτε δὲ ὁ Μουχτάρ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρός του, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ἐναντίον τοῦ άποστάτου Τζωρτζιμ εἰς Ἄδρια-

1) άναβρυτήρια, σιντριβάνια (λ. τ. sardivan). 2) πιθανῶς σημαίνει τὸ λημέρι, ἀχόρωμα. 3) άτομα, ανθρώπους (μεσον. ὀνομάτοι).

νούπολιν, ἡ σύζυγός του, μαθοῦσα τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Φροσύνην, ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τὴν τιμωρίαν τῆς ἀντιζήλου. Ὁ Ἀλῆς ὠρκίσθη ὅτι θὰ ἐκτελέσῃ τὴν αἵτησίν της, ὅπως δὲ μὴ ἐκθέσῃ ἄλλον τινὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Μουχτάρ κατὰ τὴν ἐπάνοδόν του, μετέβη αὐτοπροσώπως νύκτωρ μετὰ δορυφόρων του εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Φροσύνης, καὶ ἀπαγαγὼν ἐφυλάκισεν αὐτήν. Συνεφυλάκισε δὲ καὶ ἄλλας 18 γυναῖκας ἐξ Ἰωαννίνων, περὶ ὧν ὑπῆρχον ὑπόνοιαι ὅτι ἦσαν ἐπιληψίμου διαγωγῆς, καὶ κατεδίκασε πάσας εἰς θάνατον διὰ πνιγμοῦ εἰς τὴν λίμνην.¹ Ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη τὴν νύχτα τῆς 11 Ἰανουαρίου 1801, ὁ οἶκος τῆς Φροσύνης ἐκλείσθη καὶ τὰ ὑπάρχοντά της ἐδημεύθησαν, τὰ δὲ δύο μικρὰ τέκνα της ἐγκατελείφθησαν εἰς τοὺς δρόμους, οὐδενὸς τολμῶντος διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἀλῆ νὰ περισυλλέξῃ αὐτά, μέχρις ὅτου ἐπετράπη ἀντὶ πλουσίων δώρων εἰς τὸν θεῖον τῆς μητρὸς των ἐπίσκοπον Γαβριήλ νὰ τὰ παραλάβῃ.

Τὰ πτώματα τῆς Φροσύνης καὶ τινων τῶν ἄλλων γυναικῶν ἐκβρασθέντα ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς τὴν ἀκτὴν, ἐκηδεύθησαν, ἡ δὲ Φροσύνη ἐτάφη εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Ἀγίων Ἀναργύρων. Ἡ ἐκκλησία σπεύσασα νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὰ λείψανα αὐτῶν τὰς ἐπικηδείους τιμὰς, τὰς ἀνηγόρευσε *καλλιμάρτυρας*. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐπαύριον τοῦ θανάτου αὐτῶν ὁ λαὸς ἐθεώρει τὰς πνιγείσας γυναῖκας καὶ προπάντων τὴν Φροσύνην μᾶλλον ὡς θύματα τοῦ τυράννου καὶ ὄχι ὡς καταδίκους, καὶ συνησθάνετο συμπάθειαν πρὸς αὐτάς.

*N. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ
τραγούδια τοῦ ἑλλήν. λαοῦ, ἀρ. 6.*

Τ' ἀκούσαταν τί γίνηκε στὰ Γιάννενα στὴ λίμνη,
ποὺ πνίξανε τίς δεκαφτά μὲ τὴν κυρὰ Φροσύνη;

"Αχ, Φροσύνη παινεμένη,
τί κακό 'παθες, καημένη!

5 "Ἄλλη καμμιά δὲν τό 'βαλε τὸ λιαχουρί' φουστάνι,
πρῶτ' ἢ Φροσύνη τό 'βαλε καὶ βγήκε στὸ σιργιάνι'

"Αχ, Φροσύνη παινεμένη,
καὶ στὸν κόσμον ξακουσμένη!

Δὲν στὸ 'λεγα, Φροσύνη μου, κρύψε τὸ δαχτυλίδι,
10 γιατί ἂν τὸ μάθῃ Ἀλῆ πασάς, θὲ νὰ σὲ φάῃ τὸ φίδι.'

"Αχ, Φροσύνη μου καημένη,
τί πολὺ κακὸ θὰ γένη!

"Ἄν εἶστε Τοῦρκ' ἀφήστε με, χίλια φλωριά σὰς δίνω

1) Λεπτομερείας βλ. *A. Π. Κουτσαλέξη, Διαφέροντα καὶ περίεργά τινα ἱστορήματα* ('Απομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 7, Ἀθήναι 1956, σ. 217-223. ἔκδ. "Βιβλιοθήκης"). 2) λιαχουρί ἢ λαχούρι, ὕψασμα τῆς Λαχώρης (τῶν Ἰνδιῶν). 3) εἰς περίπατον (λ. τ. *seyran*). 4) Οἱ στ. 9, 10 ἀναφέρονται εἰς τὴν σύμπτωσιν ἐξ ἧς ἔμαθεν ἡ σύζυγος τοῦ Μουχτάρ τὰς ἐρωτικὰς σχέσεις τούτου καὶ τῆς Φροσύνης. Ὁ Μουχτάρ εἶχε δωρήσει εἰς τὴν ἐρωμένην του πολύτιμον δαχτυλίδιον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς εἶχε λάβει δῶρον παρὰ τῆς συζύγου του. Περιελθοῦσα δὲ ἡ Φροσύνη εἰς οἰκονομικὴν στενοχωρίαν, ἔνεκα τῆς ἀποδημίας καὶ τοῦ συζύγου της καὶ τοῦ Μουχτάρ, ἔδωκε τὸ δαχτυλίδιον εἰς χρυσοκόον, ὅπως διαπραγματευθῆ τὴν πώλησιν αὐτοῦ. Οὗτος δὲ τὸ προσέφερε πρὸς ἀγοράν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Μουχτάρ.

- ἢ φέρτε τὸ Μουχτάρ πασιά, δυὸ λόγια νὰ τοῦ κρίνω.
 15 "Ἄχ, Φροσύνη μου καημένη,
 τί κακὸ πολὺ θὰ γένη!
- Μουχτάρ' πασά μου, πρόβαλε, τρέξε νὰ μὲ γλυτώσης,
 'μέρωσε τὸν Ἄλῃ πασά καὶ δῶσ' ὅ,τι νὰ δώσης.
 20 "Ἄχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
 τί κακὸ 'παθες, κυρά μου!
- Εἰς τὸν Βεζίρη τὰ φλουριά καὶ δάκρυα δὲν περνᾶνε
 κ' ἐσένα μ' ἄλλες δεκαεφτά τὰ ψάρια θὰ σᾶς φᾶνε.
 "Ἄχ, Φροσύνη πέρδικά μου,
 μῶκαψες τὰ σωθικά μου!
- 25 Χίλια καντάρια ζάχαρη θὰ ρίξω μέσ' στὴ λίμνη,
 γιὰ νὰ γλυκάνῃ τὸ νερό, νὰ πιῇ ἡ κυρά Φροσύνη.
 "Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
 μέσ' στὴ λίμνη ξαπλωμένη!
- Φύσα, Βοριά, φύσα Θρακιά,¹ γιὰ ν' ἀγριέψ' ἡ λίμνη
 30 νὰ βγάλλῃ τὲς ἀρχόντισσες καὶ τὴν κυρά Φροσύνη.
 "Ἄχ, Φροσύνη παινεμένη,
 μέσ' στὴ λίμνη ξαπλωμένη!

*"Ἡπειρος (Πάπιγκον Ζαγορίου). - Λ.Α. ἀρ. 1370
 σ. 474 (Π. Στάρας, 1939).*

ΚΕ'. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ
 (1804)

«Μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Σουλίου διὰ τῆς συνθήκης τῆς 12 Δεκεμβρίου 1803, δι' ἧς ἐπετρέπετο εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ μεταβῶσιν ἔνοπλοι ὅπου ἤθελον, ὁ Ἄλῃ πασάς παρασπονδήσας ἐπεχείρησε νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐπιζήσαντας. Τούτων ὁ Κίτσος Βότσαρης φεύγων τὴν δίωξιν ἤλθεν εἰς Βουλγαρέλι τῶν Τσουμέρκων, ἀλλὰ βλέπων ὅτι καὶ ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον νὰ κυκλωθῇ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, παρέλαβε πάντας τοὺς ἐκεῖ Σουλιώτας, ἀνερχομένους εἰς 1148, καὶ κατέφυγε τὴν 22 Δεκεμβρίου εἰς τὰ Ἄγραφα, εἰς μονὴν τινα ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου. Πολιορκηθεὶς ἐν αὐτῇ ὑπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως τοῦ Ἄλῃ, ἀντέστη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας, ἀλλὰ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου 1804 οἱ Ἀλβανοὶ κατέλαβον διὰ προδοσίας τὴν μονὴν καὶ κατέσφαξαν τοὺς ἐν αὐτῇ, πλὴν 80 περίπου ἀνδρῶν καὶ δύο γυναικῶν, διαφυγόντων μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἡ Λένω, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον τραγούδι, δεκαπενταέτις θυγάτηρ τοῦ Κίτσου Βότσαρη ἐκ πρώτου γάμου, ἐπολέμει εἰς τὴν μονὴν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Γιαννάκη· φονευθέντος δὲ τούτου, μετέβη πλησίον τοῦ θεῖου τῆς Νίκζα, πολεμοῦντος παρὰ τὸν Ἀχελῶον, καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ περικυκλωθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ὅπως μὴ συλληφθῇ, ἔπεσεν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη».

*Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια
 τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀρ. 7.*

1) Θρακιάς, ὁ ἐκ τῆς Θράκης πνέων ἄνεμος, βορειοανατολικός.

- “Όλες οί καπετάνισσες κ’ οί καπετανοπούλες,
 ὄλες τήν Ἄρτα πέρασαν, στά Γιάννινα τίς πᾶνε,
 κ’ ἡ Λένω δέν ἐπέρασε, μήτε σκλάβα πηγαίνει,
 μόν’ πήρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια.
 5 Πέντε Τοῦρκοι τήν κυνηγοῦν, πέντε τζοχαντζαραῖοι.¹
 Γυρίζει ἡ Λένω καί τοὺς λέει καί μέ θυμὸ τοὺς κραίνει:
 – «Ποῦ πᾶτε, βρέ Βρωμότουρκοί, κ’ ἐσεῖς παλιοζαγάρια;
 Ἐγὼ ἔμαι ἡ Λένω Μπότζαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 π’ ἔκαμε τήν Ἄρβανιτιὰ καί ντύθηκε στά μαῦρα.²

Παρνασσός, τόμ. 12 (1888), σ. 380.

ΚΣ'. ΤΗΣ ΔΕΣΠΩΣ (1803)

«Κατὰ τήν δίωξιν τῶν Σουλιωτῶν, περὶ ἧς ἔγινε λόγος ἐν τῇ προηγουμένη σημειώσει, μικρὸν ἀπόσπασμα ἐξ 78 ψυχῶν κατέφυγεν εἰς τὸ χωρίον Ῥινιάσαν (μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Ἄρτης), ὅπου παρέμενον καὶ ἄλλαι τινές σουλιώτικαι οἰκογένειαι. Ἄλλὰ στίφος Ἄλβανῶν, καταφθάσαν εἰς τὸ χωρίον τὴν 23 Δεκεμβρίου 1803, κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς κατοίκους καὶ ἄλλους μὲν κατέσφαξεν, ἄλλους δὲ ἠχμαλώτισε. Μεταξὺ τῶν κατοίκων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γεωργάκη Μπότση, τοῦ ὁποίου ἀπόντος, ἡ ἡρωικὴ σύζυγος Δέσπω ἀντέταξε σθεναρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν σφαγέων. Κλεισθεῖσα εἰς πύργον, τὴν λεγομένην Κοῦλαν τοῦ Δημουλά, μετὰ δέκα ἄλλων, θυγατέρων, νυμφῶν, ἐγγονῶν καὶ ἐγγόνων της, ἀφοῦ ἐπὶ πολὺ ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Ἄλβανούς, ὅτε εἶδεν ὅτι πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἠρώτησε τὰ τέκνα της, ἂν δέν προτιμοῦν ἀπὸ τὴν σκλαβιὰν τὸν θάνατον. Πάντες ἐζήτησαν τὸν θάνατον, τότε δὲ συσσωρεύσασα εἰς τὸ μέσον ὄσσην πυρίτιδα εἶχεν ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτὴν καὶ ἐκάησαν».

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλήν. λαοῦ, ἀριθ. 8.

- Ἄχος³ βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.
 Μῆνα σέ⁴ γάμον ρίχνονται, μῆνα σέ⁵ χαροκόπι;⁶
 Οὐδὲ σέ⁴ γάμον ρίχνονται, οὐδὲ σέ⁴ χαροκόπι
 ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μέ νύφες καί μ' ἀγγόνια.
 5 Ἄρβανιτιὰ τὴν πλάκωσε στοῦ Δημουλά τὸν πύργο.
 – «Γιώργαινα, ρίξε τ' ἄρματα, δέν εἶν' ἐδῶ τὸ Σούλι
 ἐδῶ εἶσαι σκλάβα τοῦ πασᾶ, σκλάβα τῶν Ἄρβανίτων».
 – «Τὸ Σούλι κι ἂν προσκύνησε, κι ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 ἡ Δέσπω ἀφέντες Λιάπηδες δέν ἔκαμε, δέν κάμνει».

1) τζοχαντάρης ἢ τσοχαντάρης (πληθ. τζοχανταραῖοι), αὐλικὸς ὑπηρέτης, συνοδός (λ. περσ. ruhadar). 2) εἰς παραλλαγὴν παρὰ Γ. Χασιώτη (1866) σ. 102, ἀρ. 19 ἐκδηλώνεται ἐν τέλει ἡ ἀπόφασις τῆς ἡρωίδος ν' ἀποθάνῃ παρὰ νὰ παραδοθῇ.

σέργω ντουφέκι ντιμισκί, πιστόλες ἀσημένιες

καὶ ζωντανὴ δέν πιάνουμαι εἰς τῶν Τοῦρκῶν τὰ χέρια.

3) ἦχος, κρότος. 4) ἐκδ. Fauriel: εἰς. 5) ἐκδ. Fauriel: κ' εἰς. 6) διασκέδασιν.

- 10 Δαυλί στο χέριν ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει.
 - «Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσωμεν, παιδιά μ', μαζί μου ἔλατε!
 καὶ τὰ φυσέκια ἄναψε, κι ὅλοι φωτιά γενήκαν.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 302.

ΚΖ'. ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ

(1819)

«Ἡ Πάργα, τελευταία τῶν πόλεων τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπεδουλώθη εἰς τοὺς Τούρκους. Ταχθεῖσα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1Ε' αἰῶνος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ἑνετῶν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Ἑνετικῆς πολιτείας περιήλθε μετὰ τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ τῷ 1814 παρεδόθη εἰς τοὺς Ἄγγλους, οἵτινες βραχὺν μόνον χρόνον τὴν ἐκράτησαν, ἀπεμπολήσαντες αὐτὴν εἰς τοὺς Τούρκους τῷ 1817. Πρὸ τῆς παραδόσεως αὐτῆς, συντελεσθείσης τὴν 28 Ἀπριλίου 1819, οἱ Παργινοί, εἰς τετρακισχιλίους ἀνερχόμενοι, κατέλιπον τὴν πατρίδα των, ἀφοῦ προηγουμένως, ἀνασκάψαντες τοὺς πατρώους τάφους, συνήθροισαν τὰ ὄστα καὶ τὰ ἔκαυσαν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς, διὰ νὰ μὴ βεβηλωθοῦν ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν».

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀριθ. 9.

Α'.

- «Μαῦρο πουλάκι, ποὺ ἔρχεσαι ἀπὸ τ' ἀντίκρυ μέρη,
 πές μου τί κλάψες θλιβερές, τί μαῦρα μοιρολόγια
 ἀπὸ τὴν Πάργα βγαίνουνε, ποὺ τὰ βουνὰ ραγίζουν!
 Μῆνα τὴν πλάκωσε Τουρκιά καὶ πόλεμος τὴν καίγει;»
- 5 - «Δὲν τὴν ἐπλάκωσε Τουρκιά, πόλεμος δὲν τὴν καίγει'
 οἱ Ἑγγλέζοι τὴν ἐπούλησαν εἰς τὰ σκυλιὰ στοὺς Τούρκους'
 κι ὅλοι θὰ πᾶν' στὴν ξενιτειά οἱ Παργινοὶ οἱ καημένοι.»
 Τραυοῦν γυναῖκες τὰ μαλλιά, δέρνουν τ' ἄσπρα τους στήθια'
 μοιρολογοῦν οἱ γέροντες μὲ μαῦρα μοιρολόγια,
- 10 παπᾶδες μὲ τὰ δάκρυα γδύνουν τές Ἐκκλησίες.
 Ξανοίγεις κείνη τὴ φωτιά, μαῦρον καπνὸ ποὺ βγάνει;
 Ἐκεῖ καίγονται κόκκαλα, κόκκαλα ἀντρειωμένων,
 ποὺ τὴν Τουρκιά τρομάξανε καὶ τὸν βεζίρη ἐκάψαν.
 Ἐκεῖ ἔναι κόκκαλα γονιοῦ, ποὺ τὸ παιδί τὰ καίγει,
- 15 νὰ μὴν τὰ βροῦνε Λιάπηδες,³ Τούρκοι μαγαρισμένοι.
 Ἄκοὺς τὸ θρῆνο τὸν πολὺ, ὅπου βογγοῦν τὰ δάση;

1) Ὁ στίχος ἐλλείπων ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Tommaseo, ἀφαιρεθεὶς πιθανῶς ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς λογοκρισίας τῆς Βενετίας, δὲν ἐτυπώθη τὸ βιβλίον, ἐλήφθη ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἄντ. Μανούσου, *Τραγούδια ἔθνικα*, Μέρ. Α', 1850, σελ. 139. 2) μετὰ τὸν στ. 7 ὑπάρχουν δύο στίχοι, προφανῶς ἐμβόλιμοι.

θ' ἀφήσουν τὴν πατρίδα τους, τὸν τάφον τοῦ γονιοῦ τους,

θ' ἀφήσουν τὸ προσκύνημα, Τούρκοι νὰ τὸ πατήσουν.

3) Τουρκαλθανοὶ ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς Λιακουριάς.

Εἶναι π' ἀποχωρίζονται τὴ δόλια τὴν πατρίδα,
φιλοῦν τὲς πέτρες καὶ τὴ γῆ καὶ τρώγουνε τὸ χῶμα.

N. Tommaseo, Canti popolari toscani... Greci,
vol. III, Venezia 1842, σ. 419.

Β'.

Τρία πουλιά ὄχ τὴν Πρέβεζα διαβῆκαν εἰς τὴν Πάργα,
τὸ 'να κοιτάει τὴν ξενιτειά, τ' ἄλλο τὸν "Αἰ Γιαννάκη,
τὸ τρίτο τὸ κατάμαυρο, μοιριολογáει καὶ λέγει.

– «Πάργα, Τουρκιά σὲ πλάκωσε, Τουρκιά σὲ τριγυρίζει.

5 Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσιὰ σὲ παίρνει.

Βεζίρης δὲ σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκέρια.¹

"Εφευγαν Τοῦρκοι σάν λαγοὶ τὸ παργινὸ τουφέκι·

οἱ Λιάπηδες δὲν ἤθελαν νὰ 'ρθοῦν νὰ πολεμήσουν.

Εἶχες λεβέντες σάν θεριά, γυναῖκες ἀντρειωμένες,

10 π' ἔτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαρούτι γιὰ προσφάγι.

Τ' ἄσπρα πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν κ' ἐσένα».²

Πάρτε, μαννάδες, τὰ παιδιὰ, παπᾶδες, τοὺς ἀγίους.

"Αστε, λεβέντες, τ' ἄρματα, ἀφήστε τὸ τουφέκι,

σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ὄλα σας τὰ κιβούρια,

15 καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τοῦ γονιοῦ σας.

Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν, Τοῦρκοι μὴ τὰ πατήσουν».

N. Tommaseo, ἔνθ' ἄν., σ. 420.

ΚΗ'. ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821

Ἐκ τῶν κατωτέρω δύο ἄσμάτων, τὸ μὲν πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸ
ἐπαναστατικὸν κήρυγμα ἐν Ἁγία Λαύρα, τὸ δὲ δεύτερον εἰς τὸν ἀπαγχονι-
σμὸν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'.

Δ. Λ. Π.

Α'.

Κρυφὰ τὸ λένε τὰ πουλιά, κρυφὰ τὰ χελιδόνια,
κρυφὰ τὸ λέγει ὁ γούμενος ἀπὸ τὴν "Αγία Λαύρα.

– «Παιδιὰ γιὰ μεταλάβετε, γιὰ ξεμολογηθῆτε·

δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς, ὁ φετινὸς χειμῶνας.

5 Μᾶς ἦρθε ἡ γι-ἄνοιξη πικρή, τὸ καλοκαίρι μαῦρο,

γιατὶ σηκώθη πόλεμος καὶ πολεμᾶν' τοὺς Τούρκους.³

Πελοπόννησος (Ἀνδρότσιαινα). – Δ.Λ. ἀρ. 1586
σ. 9 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).

1) μὲ τοὺς πολλοὺς στρατιώτας (λ. τ. asker). 2) μετὰ τὸν στίχον τοῦτον ὑπάρχει
χάσμα εἰς τὸ κείμενον τοῦ Tommaseo, πιθανῶς ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως ἐνὸς στίχου ὑπὸ τῆς αὐ-
στριακῆς λογοκρισίας. 3) Οἱ στίχοι 5 – 6 ἐλήφθησαν ἐξ ἐτέρας παραλλαγῆς· βλ. Νικ. Ἰ.
Λάσκαρη. Ἡ Λάστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, Μέρ. Ε', ἐν Πόργῳ 1909, σ. 437.

Β'.

- Ποιός εἶδε τέτοια συννεφιά, ποιός εἶδε τέτοι' ἀντάρα,
 πού τοῦτ' τὸ χρόνο πλάκωσεν Ἀνατολή καὶ Δύση.
 Τὸν Πατριάρχη κρέμασαν τὸν ἅγιο τὸν Γρηγόρη,
 σάν νά 'τανε κατάδικος στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
- 5 Ἐκεῖ πού ἐλειτούργαε κ' εὐλόγαε τὸ Γένος,
 πλακώνουν οἱ Γιανίτσαροι καὶ οἱ Ὀβριοὶ ἀντάμα.
 - «Κόπιασ', ἀφέντη Δέσποτα, καὶ διάβασ' τὰ φερμάνια,¹
 πού λέν' νά σέ κρεμάσωμε στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
 Δέν σ' ἄρεσε νά κάθεσαι στὸ θρόνο θρονιασμένος.
- 10 μὰ θέλησες Ρωμαῖικο τὴν Πόλη νά τῆ φκειάσης.
 Ἄλλοι τὸν δέρνουν .....

Em. Legrand, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874, σ. 124.

ΚΘ'. ΜΑΧΗ ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΒΙΔΙ
 (1821)

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Ἀπριλίου 1821 εἶχε συσταθῆ εἰς τὸ Λεβίδιον ὑπὸ τῶν Καλαβρυτινῶν ἀρχηγῶν ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ἐναντίον τούτου τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην Ἀπριλίου 1821 ἐκινήθη ἐκ Τριπόλεως σῶμα τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ 2000 ἀνδρῶν μετὰ ἰσχυροῦ ἰππικοῦ. Αἱ σιγμαὶ εἶναι κρίσιμοι διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Ἡ κραυγὴ «Τοῦρκοι ἔρχονται» ἤρκει νά τρέψη εἰς φυγὴν πολλοὺς ἐκ τῶν πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ἀκόμη ἐξοικειωθῆ εἰς τὰς συγκρούσεις ἐναντίον τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ἦσαν ἀποθαρρυσμένοι ἀπὸ τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τῶν Τούρκων εἰς τὰς ἐπιθέσεις των κατὰ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν στρατοπέδων (Καρυταίνης, Πιάνας, Ἀλωνισταίνης). Τοιαύτη κραυγὴ ἠκούσθη μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ μόνον ἡ εὐψυχία ὠρισμένων ἀρχηγῶν συνεκράτησεν ἀπὸ τὴν φυγὴν τοὺς συγκεντρωμένους περὶ τὸ Λεβίδιον. Τότε προβάλλει ἡ ἥρωικὴ μορφή τοῦ Ἀναγνώστη Στριφτόμπολα ἀπὸ τὸ Μεσορούγι τῶν Καλαβρύτων διδασκάλου ἐν Τριπόλει κατὰ τὰ ἔτη 1800 - 1805, ὅστις εἶχεν ὑπηρετήσῃ εἰς τὰ ἀγγλικά τάγματα τῆς Ζακύνθου μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη. Μὲ τὴν παρόρμησιν τούτου ἑβδομήκοντα περίπου ἀγωνισταὶ κλείονται εἰς τὰ σπίτια τοῦ Λεβιδίου (Ἀργυρεῖκα), ἵνα ἐκεῖθεν ἀμυνθοῦν κατὰ τῶν ἐπερχομένων Τούρκων. Λυσσώδης μάχη συνάπτεται. Ὁ ἥρωισμὸς τῶν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἀμυνομένων καὶ ἡ ὄρμη τῶν ἔξωθεν ἐλθόντων εἰς βοήθειαν δίδουν τὴν πρώτην σημαντικὴν νίκην εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἔπεσε μεταξὺ ἄλλων ὁ Ἀναγνώστης Στριφτόμπολας, τὸν ὅποιον ἐξυμνεῖ τὸ κατωτέρω δημοτικὸν ᾠσμα.² Οἱ ἐν αὐτῷ μνημονευόμενοι Ἀναγνώστης Βασίλης καὶ Νικολάκης εἶναι οἱ ἀδελφοὶ Πετμεζαῖοι, συναγωνισταὶ τοῦ πεσόντος.³

Δ. Α. Π.

1) διαταγὰς (λ. τ, fermian).

2) Βλ. καὶ Μ. Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἢ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγών, Ἀθήναι 1957, σ. 90 - 91 (Ἀπομνημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 ἀρ. 14. ἔκδ. "Βιβλιοθήκη"). Φωτάκου, Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς ἑλλην. ἐπαναστάσεως, ἔκδ. Γ' (1955) σ. 89 κ.ἑξ. 3) Κατὰ τὸν Κανέλλον Διληγιάννην. (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ

- Τρεῖς περδικοῦλες κάθονται στήν ἄκρη τὸ Λεβίδι·
 εἶχαν τὰ νύχια κόκκινα καὶ τὰ φτερά βαμμένα,
 εἶχαν καὶ τὰ κεφάλια τους στὸ αἷμα βουτημένα.
 Μοιριολογοῦσαν κ' ἔλεγαν, μοιριολογοῦν καὶ λένε.
- 5 Τί 'ν' τὸ κακὸ πού γίνεται στήν ἄκρη τὸ Λεβίδι.
 Κάνε λιοντάργια πιάνονται, κάνε θεργιά μαλώνουν;
 Μάιδε λιοντάργια πιάνονται, μάιδε θεργιά μαλώνουν·
 ἐκλείσαν τὸ Στριφτόμπολα, τὸ δόλιον Ἀναγνώστη.
 Ψιλὴ φωνίτσαν ἔβαλεν ὅσον κι ἂν ἐδυνάστη.
- 10 -- «Ποῦ εἶς', Ἀναγνώστη μ' ἀδερφέ, καὶ ξάδερφε Βασίλη,
 καὶ Νικολάκη γλήγορε, πού πὰς μὲ τοὺς ἀέρες,
 κ' ἐμένανε μὲ κλείσανε στήν ἄκρη τὸ Λεβίδι».

Διβάρι Καλαβρύτων. - Λαογρ., τόμ. 6
 (1917 - 18) σ. 636, ἀρ. 3 (X. Π. Κορύλλος).

Λ'. ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

(1821)

Τὴν 18ην Ἀπριλίου 1821 τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ καὶ Ὁμέρ Βρυώνην προελαύνοντα ἐξεχύθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαμίας.

Οἱ Ἕλληνες ὄπλαρχηγοὶ Διάκος, Πανουργιάς καὶ Δυοβουνιώτης, ὑποχωροῦντες ἐκ τῆς Ὑπάτης, ἀποφασίζουσιν ν' ἀντισταθοῦν κατὰ τοῦ προελαύνοντος ἐχθροῦ. Τὸ σῶμα τοῦ Πανουργιά καταλαμβάνει τὴν 23 Ἀπριλίου τὴν Χαλκωμάταν, χωρίον ἐπὶ τῆς πρὸς Ἀμφισσαν ὁδοῦ, ὃ δὲ Διάκος ἀπὸ τῆς 20 Ἀπριλίου τὸ κέντρον τῆς γραμμῆς ἀμύνης παρὰ τὴν ἑμονὴν τῆς Δαμάστας, ἔχων ὡς προκάλυμμα τὴν γέφυραν καὶ τὸ χάνι τῆς Ἀλαμάνας (Σπερχειοῦ). Οἱ Τοῦρκοι, ἐπιτεθέντες κατὰ πρῶτον κατὰ τοῦ Πανουργιά, ἔτρεψαν τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς φυγὴν, εἶτα δ' ἐστράφησαν κατὰ τοῦ Διακού καὶ ἐνίσχυσαν τοὺς κατ' αὐτοῦ μαχομένους. Ὁ Διάκος, μαχόμενος ἥρωικῶς, πληγώνεται καὶ συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος.¹

Γ. Α. Μ.

Τρεῖς περδικοῦλες κάθονταν ψηλά στὴ Χαλκουμάτα,²
 μοιριολογοῦσαν κ' ἔλεγαν, μοιριολογοῦν καὶ λέγουν.
 «Ν ὃ Διάκος τί νὰ γίνηκε φέτο τὸ καλοκαίρι;
 ν οὐδὲ στήν Πέτρα³ φάνηκε, ν οὐδὲ στήν Ἀταλάντη

21, ἔκδ. "Βιβλιοθήκης" ἀρ. 16, σ. 189) οἱ ἀδελφοὶ Πετριτζιοὶ δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην.

1) Περὶ τοῦ γεγονότος βλ. Μ. Οἰκονόμου, ἔνθ' ἀν., σ. 130.

2) Χωρίον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἀμφισσαν. 3) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Λεβαδείας, ὅπου βραδύτερον (29 Σεπτ. 1829) ἀνήφθη ἡ τελευταία μάχη τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821.

- 5 μᾶς εἶπαν πῶς ἐπέρασε πέρα στήν Ἰλαμάννα,
 νά καρτερέση τὸ πασιὰ κι αὐτὸν τὸν Ἰμέρ Βρυώνη».¹
 Κι Ἰμέρ Βρυώνης ἔφτασε μὲ δώδεκα χιλιάδες
 κ' ἐκεῖ γράμματα τοῦ Ἰστεἴλεν αὐτὸς Ἰμέρ Βρυώνης:
 - «Ἐβγα, Διάκο μ', μὴ στέκεσαι καὶ πιάσε τὴ Λαμία».
- 10 Κι αὐτὸς ὁ μαῦρος τοῦ Ἰλεγε κι αὐτὸς ὁ μαῦρος λέγει.
 - «Ν ἐγὼ δὲν εἶμαι νιόνυφη νά πιάσω τὴ Λαμία
 ν ἐγὼ Ἰμαι Διάκος τρομερὸς μὲ ὀχτακόσ' νουμάτοι».
 Καὶ πιάστηκαν στὸν πόλεμο τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες.
 Τρία γιρούσια² ν ἔκαμε, τὰ τρί' ἀράδα ἀράδα,
- 15 βούλωσε τὸ ντουφέκι του, τσακίσ'κε τὸ σπαθί του
 πιάσαν τὸ Διάκο ζωντανό, τὸ Διάκο παλληκάρι.
 Στὴ μέσ' Τοῦρκοι τὸν ἔβαλαν καὶ τὸν βαριουξετάζουν.
 - «Γίνεσαι Τοῦρκος, Διάκο μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλλάξης,
 νά προσκυνήσης στὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀφήσης;»
- 20 Κι αὐτὸς ὁ μαῦρος γέλαγε καὶ στρίφτει τὸ μουστάκι.
 - «Τί λέτ' αὐτοῦ, βρωμόσκυλα, σκυλιὰ μαγαρισμένα;
 ν ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θὲ ν' ἀποθάνω».
 Καὶ στὸ σουβλί τὸν ἔβαναν κι αὐτὸς χαμογελαί.³

¹ *Ἀγραφα*. - Λ.Α. Ὑλη ἀρ. 1568
 (Ν. Βραχνὸς 1890).

ΛΑ'. ΟΙ ΛΑΛΙΩΤΙΣΣΕΣ (1821)

«Οἱ ὑπερήφανοι, γενναῖοι καὶ σκληροὶ Ἰλβανοὶ τοῦ Λάλα, τερπνῆς πολίχνης ἐπὶ τοῦ ὄρους Φολόης (ἐν τῷ νῦν δήμῳ Ἰλυμπίων τῆς Ἰλείας), οἱ ἀπηνῶς καταδυναστεύοντες τοὺς περιοικοῦντας Ἰλληνας, πολιορκηθέντες ὑπὸ τρισχιλίων περίπου Πελοποννησίων καὶ Ἰπτανησίων, κατῶρθωσαν τὴν 22 Ἰουνίου 1821, προσελθόντος εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν τοῦ Ἰουσοῦφ πασᾶ τῶν Πατρῶν μετὰ 700 Ἰππέων, νά διασωθῶσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των εἰς Πάτρας. Κατὰ τὴν ἀναχώρησίν των ἐνέπηρσαν τὴν πολίχνην καὶ τὰ πλεῖστα τῶν δυσμετακομίστων πραγμάτων αὐτῶν, ὥστε ἐλάχιστα ἀπέμειναν πρὸς λαφυραγωγίαν εἰς τοὺς εἰσελθόντας ὕστερον εἰς τοῦ Λάλα Ἰλληνας, πάντως δὲ πολὺ ὀλίγοι θά ἤχημαλωτίσθησαν Λαλιώτισσαι, ὧν τὰ παθήματα διατραγῶδει τὸ κάτωθι ἔσσημα».⁴

Ν. Γ. Πολίτου, Ἰκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἰλλην. λαοῦ, ἀρ. 12.

1) Ἰκλουθεῖ ὁ στίχος

Στὴν Ἰλαμάννα πιάσανε κι φκειάσανε ταμπούρια,

δοτις παρεμβλήθηθεις πιθανῶς ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς ταράσσει τὴν συνέχειαν τοῦ ἔσσηματος.
 2) Ἰπόδους (λ. τ. yūghyūs). 3) Ὁ στίχος ὀρθος εἰς τὸ χειρόγραφον εἰρίσκειται πρὸ τοῦ στ. 22 διακόπτων τὴν ἀπάντησιν τοῦ Διάκου.

4) Λεπτομερείας περὶ τῆς μάχης τοῦ Λάλα βλ. *Κ. Μεταξᾶ, Ἰστορικὰ ἀπομνημονεύματα ἐκ τῆς Ἰλληνικῆς Ἰπαναστάσεως, Ἀθήναι 1956, σ. 30 κ.ἐξ.* (Ἰπομνημονεύματα Ἰγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 6. Ἰκδ. «Βιβλιοθήκη»).

Τοῦ Λάλα μὲ τὰ κρυὰ νερά μὲ τις βαρειές κυράδες,
 ποὺ δὲν καταδεχόντανε τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν,
 καὶ τώρα καταντήσατε κοπέλλες τῶν ραγιάδων!
 Φέρνουν βαρέλια μὲ νερὸ καὶ ξύλα ζαλωμένες.

- 5 Καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη ἐλέγανε καὶ ἡ μιὰ τὴν ἄλλη λένε:
 -«Τί νὰ 'ν' 'κεῖνα ποὺ φαίνονται, τί νὰ 'ν' 'κεῖνα π' ἐρχόνται;
 Μῆνα εἶν' μπαίράκια' τούρκικα, μὴν τὰ 'στειλε ὁ πασάς μας;»
 -«Δὲν εἶν' μπαίράκια τούρκικα, δὲν τὰ 'στειλε ὁ πασάς μας,
 παρὰ εἶν' μπαίράκια κλέφτικα κ' εἶναι τῶν Πλαπουταίων.
- 10 Κλαῖνε μαννοῦλες γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες,
 κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα γιὰ τὸ μοναχογιό της».

*Πελοπόννησος. - Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιουναγωγή
 γλωσσικῆς ὕλης κλπ. ἐν Πάτραις 1887, σ. 150, ἀρ. 134.*

ΛΒ'. ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ

Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1803 συντριβὴν τῆς ἀντιστάσεως τῶν Σουλιωτῶν ὁ Ἄλῃ πασάς διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου διοικητῆς τῆς Ρούμελης (Ρούμελη Βαλεσῆ) μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ κλέφτες καὶ ἄρματολούς. Ἐχὼν 5000 περίπου Ἄλβανούς διέβη τὴν Πίνδον καὶ, προσλαμβάνων τοὺς ἐκασταχοῦ συλλαμβανομένους, αὐξάνει τὴν δύναμίν του. Κινήσας ἐκ τούτου τὴν ὑποψίαν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, διατάσσεται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ πασαλίκι του, τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς Ἡπειρον λαφυραγωγεῖ τὰς μακεδονικὰς πόλεις δι' ὧν διέρχεται, συντρίβων πᾶσαν προβαλλομένην ἀντίστασιν. Οἱ κάτοικοι τῆς Ναούσης ἀντέστησαν τότε γενναίως κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ἄλῃ, ἀλλὰ μετὰ δεκάμηνον πολιορκίαν ἀναγκάζονται νὰ ὑποταχθοῦν. Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κατωτέρω ἄσμάτων.

Καὶ εἰς τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 οἱ Ναουσαῖοι ἔλαβον ἐνεργὸν μέρος. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ κινήματος τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, ὑψώνουν τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1822 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καρατάσου, τοῦ Ζαφειράκη Θεοδοσίου καὶ τοῦ Ἀγγελῆ Γάτσου, καὶ καταλαμβάνουν ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν κινοῦνται πολυάριθμα τουρκικὰ στρατεύματα ἐκ Θεσσαλονίκης ὑπὸ τὸν Ἀβδοῦλ Ἀβούδ, ἅτινα, φθάσαντα μέχρι Ναούσης τὴν 22αν Μαρτίου, πολιορκοῦν στενῶς τὴν πόλιν. Μετὰ πολυήμερον σθεναρὰν ἀντίστασιν οἱ πολιορκούμενοι ἀναγκάζονται νὰ ὑποκύψουν. Τὰ τουρκικὰ στίφη εἰσέρχονται τὴν 6 Ἀπριλίου 1822 εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀχαλίνωτα ἐπιδίδονται εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφήν. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἥρωικῶς ἀγωνιζομένων εὐρίσκουν τὸν

1) σημαῖαι, στρατιωτικαὶ μονάδες (λ. ε. bayrak).

2) Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τόμ. 1, (Ἀθήναι 1856) σ. 295 κ.εξ. τόμ. 2, σ. 116. Πρβλ. Κωνστ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. ἔθνους Εἶ, (1925) σ. 219. Σπύρου Ἀραβαντινοῦ, Ἱστορία τοῦ Ἄλῃ πασά τοῦ Τεπελενλή, Ἀθήναι 1895, σ. 177, σημ. 1. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγ. τοῦ ἑλλήν. λαοῦ, ἀρ. 61Α.

θάνατον, ἄλλοι κατορθώνουν νὰ διαφύγουν πρὸς τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα. Γυναῖκες τῆς Ναούσης, μητέρες μὲ τὰ βρέφη εἰς τὴν ἀγκάλην, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἀτίμωσιν, ρίπτονται ἔκ τινος ὑψώματος εἰς τὸν καταρρακτώδη ποταμὸν «Ἀραπίτσα» καὶ δίδουν οὕτω νέον δείγμα γυναικείας εὐψυχίας ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνο τοῦ «χοροῦ τοῦ Ζαλόγγου». Ἀπήχησιν τῶν ἐπαναστατικῶν τούτων συμβάντων τῆς Ναούσης εὐρίσκομεν εἰς τοὺς στίχους τοῦ δευτέρου ἄσματος, τὸ ὁποῖον συμπληροῦται μὲ στίχους ἀπὸ τοῦ κλέφτικο τραγούδι «αἰχμάλωτος νιόνυφη».

Δ. Λ. Π.

Α'.

- Βάστα, καημένη Νιάουστα, τ' Ἀλῆ Πασᾶ τ' ἀσκέρι,¹
 πὼς τὸ βαστοῦν στὰ Γιάννινα χειμῶν² καὶ καλοκαίρι . . .
 - «Τί νὰ βαστάξω ἢ ὀρφανή, καὶ τί νὰ νταγιαντίσω;³
 δὲν πολεμοῦνε κλεφτουργιά, ἀλλ' οὔτε καὶ ζορμπάδες,⁴
 5 μόν' πολεμάει Ἀλῆ πασάς μὲ δεκοχτῶ χιλιάδες . . . . .»

Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία
 τῆς Ἠπείρου, τόμ. 2ος, σ. 116.

Β'.

- Τοῦ κρῖμα νὰ 'χ' ἢ Ῥούμιλη, τοῦ κρῖμα οἱ Μουραῖτις,
 ποὺ σήκουσαν ἑπανάσταση, ποὺ σήκουσαν κιφάλι.
 Χαλάστηκαν ἰννιά χουριά κι δικαπέντι κάστρα,
 χαλάστηκιν ἢ Νιάουστα, ποὺ ἦταν ξιακουσμένη.
 5 Πῆραν μανοῦλλις μὲ πιδιά κι πιθιρὲς μὲ νύφισ,
 πῆραν κι μιὰ νυφόῖπουλη, τὰ τέλια⁴ στὰ μαλλιά της.
 Πέντι πασιάδισ τὴν κρατοῦν κι τρεῖς τὴν παραστέκουν
 κ' ἓνα μικρὸ μπιόῖπουλλου τὴν σέρν' ἀποῦ τοῦ χέρι.
 - «Πιρπάτα, μήλου μ' κόκκινου κι μουσχουμυρισμένου,
 10 μῆναν⁵ τὰ ροῦχα σὶ βαροῦν, μῆναν ἢ φουρισιά σου;»
 - «Οὔδι τὰ ροῦχα μὲ βαροῦν, μῆδι κ' ἢ φουρισιά μου,
 μόν' μὲ βαρεῖ τοῦ ντέρτι⁶ μου κ' ἢ ἀντρουπή τοῦ κόσμου.
 Μὲ χώρισις ἑπ' τοῦν ἄντρα μου κι ἀποῦ τοῦν καλό μου».
 - «Ἄντραν μπέην κι ἄν ἔχασις, πασάς θέλ' νὰ σὶ πάρη».
 15 - «Σώπα, σώπα, Βρουμότουρκι, σώπα Παλιαρβανίτη
 κάλλια νὰ ἰδῶ τοῦ αἵμα μου στὴ γῆς νὰ κουκκινίση,
 παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τούρκους νὰ τὰ φιλήση».

Μακεδονία (Σιάτιστα). - Μακεδον.
 Ἡμερολόγιον, ἔτ. 1910, σ. 194-95.

1) τὸν στρατὸν (λ. τ. asker). 2) πῶς νὰ ὑπομείνω (λ. τ. dayandim). 3) ἀσθαί-
 ρετος, τυραννικὸς ἄνθρωπος (λ. τ. zorba).

4) σύρματα, μετάλλιοι διακοσμητικαὶ ταινίαι (λ. τ. tel). 5) μήπως (ἐκ τῆς φρ.: μή
 νὰ εἶναι). 6) καημός, πίκρα (λ. τ. dert).

ΛΓ'. ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥΛΗ ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

(1822)

«Ο Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεη καὶ νικητῆς τοῦ Βαλτέτση, ἠγούμενος 400 περίπου, τῶν πλείστων Μανιατῶν, ἀπεβίβασθη εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπως βοηθήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους ἐν τῷ τόπῳ τῶν Σουλιώτας. Ἄλλ' ἐν μάχῃ παρὰ τὸ Φανάρι πρὸς πολυαριθμούς Τούρκους καὶ Ἀλβανούς ὑπὸ τὸν Ὁμέρ πασάν, ἔπεσε τὴν 4 Ἰουλίου 1822, ὀλίγοι δὲ τῶν διασωθέντων πολεμιστῶν αὐτοῦ ἐκόμισαν διὰ πλοίου τὸν νεκρὸν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐτάφη. Τὸ δημοτικὸν ᾄσμα μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν, ἀντὶ περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Κυριακούλη, ἐκθέτει πῶς ἀνεκοίνωσεν ἐν Μάνη τὸ θλιβερὸν ἄγγελμα εἰς τὴν σύζυγον τοῦ φονευθέντος ὁ Πετρόμπεης».

N. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἔλλη. λυοῦ, ἀριθ. 14.

Πετρόμπεης καθότανε στὸ μεσανὸ μπαλκόνι

κ' ἐσφούγγιζε τὰ μάτια του μ' ἓνα χρυσὸ μαντήλι.

Καὶ ἡ μπέαινα τὸν ἐρωτᾷ, καὶ ἡ μπέαινα τοῦ λέει.

– «Τί ἔχεις, μωρὲ Πετρόμπεη, ποὺ χύνεις μαῦρα δάκρυα;»

5 – «Σὰ μ' ἐρωτᾷς, μῶρ' μπέαινα, καὶ θέλεις γιὰ νὰ μάθῃς,

σήμερα γράμμα ἔλαβα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι,

κι ἀπόξω λέει τ' ἀπόγραμμά, ¹ καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα.

«Τὸν Κυριακούλη σκότωσαν, τὸν πρῶτο καπετάνιο,

καὶ στάζουνε τὰ μάτια μου καὶ τρέχουν μαῦρα δάκρυα».

Πελοπόννησος (Ἡλεία). – Ν. Λάσκαρη, Ἡ Λύστα καὶ τὰ μνημεῖα τῆς Μέγ. Ε'. Ἐν Πύργῳ 1909, σ. 443, ἀρ. 35.

ΛΔ'. ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

(1822)

Ὁ Μαχμούδ πασάς, ὁ ἐπιλεγόμενος Δράμαλης διὰ τὴν ἐκ Δράμας τῆς Μακεδονίας καταγωγὴν του, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου σερασκέρης στρατιᾶς τριακοντακισχιλίων περίπου πεζῶν καὶ ἱππέων, κατῆλθεν ἐκ τῆς Λαρίσης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ὅπως εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπικουροῦντος καὶ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ τῷ Ἀργολικῷ. Οὐδεμίαν συναντήσας ἀντίστασιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς στενοπορίας τῆς Μεγαρίδος, κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ διὰ τῶν ἀφυλάκτων στενῶν τῶν Δερβενακίων προήλασεν εἰς τὴν Ἀργολικὴν πεδιάδα, ὅπου συνεκράτησε τὴν ἐτοίμην πρὸς παράδοσιν τουρκικὴν φρουρὰν τοῦ Ναυπλίου, ἀκυρώσας τὴν συναφθεῖσαν συνθήκην τῆς παραδόσεως. Οἱ Ἕλληνες, συγκεντρωθέντες εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης καὶ τὰς πηγὰς τοῦ Ἐρασίνου, στρατηγοῦντος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπησχόλησαν μὲν αὐτὸν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργου Λαρίσης, καταστρέψαντες δὲ ὅσα τρόφιμα ἠδυνήθησαν, περιήγαγον αὐτὸν εἰς πολλὴν στενοχωρίαν διὰ τὴν στέρησιν τῶν ἐφοδίων. Προβλέπων δ' ὁ Κολοκοτρώνης

1) ἡ ἐπιγραφή ἐπὶ τοῦ φακέλου.

δτι θ' ἀναγκασθῆ ὁ Δράμαλης νά ὑποχωρήσῃ εἰς Κόρινθον, κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων διὰ 2500 περίπου ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Νικηταρᾶν. Καί δτε τὴν 26 Ἰουλίου 1822 ἐπεχείρησεν ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη νά διέλθῃ διὰ τῶν στενῶν, ὑπέστη μεγάλην φθοράν, ἔκτοτε δ' ὁ Νικηταρᾶς ἐπωνομάσθη Τουρκοφάγος. Οἱ διαφυγόντες εἰς Κόρινθον τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὰς ἐπομένους ἀπεδεκατίσθησαν ὑπὸ τῶν στερήσεων καὶ τῶν νόσων, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δράμαλης ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ».¹

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλήν. λαοῦ, ἀριθ. 15.

Α'.

- Φύσα, μαῖστρο² δροσερέ, κι ἀέρα τοῦ πελάγου,
νά πὰς τὰ χαιρετίσματα στοῦ Δράμαλη τὴ μάμμα.
Τοῦ Δράμαλη οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη τ' ἀσκέρι³
στά Ντερβενάκια κείτονται, κορμιὰ χωρὶς κεφάλια.
5 Βάνουν τὴ γῆς γιὰ στρώματα, πέτρες γιὰ μαξιλάρια,
βάνουν πανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψη.
Ἔνα πουλάκι πέταξε κι οὔλοι τὸ ἐρωτᾶνε.
– «Πουλί, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο ντουφέκι;»
– «Μπροστὰ πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης
10 καὶ παραπίσω γι οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιά στά χέρια.

Γεωργίας Ταρσοῦλη, Μωραϊτικὰ τραγούδια Κορῶνης καὶ Μεθώνης, Ἀθῆναι 1944, σ. 14, ἀρ. 7.

Β'.

- Οἱ μπέηδες τῆς Ρούμελης καὶ τοῦ Μοριᾶ οἱ λεβέντες
στά Ντερβενάκια κείτουνται, κορμιὰ δίχως κεφάλια·
στρώμα εἶχανε τὴ μαύρη γῆ, προσκέφαλο μιὰ πέτρα
καὶ γι' ἀπανωσκεπάσματα εἶχαν δεντρῶνε φύλλα.
5 Φυσάει ἀέρας τὸ πρωί, βοριάς τὸ μεσημέρι
καὶ παίρνει τὰ σκεπάσματα, φανῆκαν τὰ κορμιὰ τους.
Κι ὄσοι διαβάτες κι ἂν περνοῦν, στέκουνε τὰ ρωτᾶνε.
– «Κορμιὰ, ποῦ εἶν' τὰ κεφάλια σας καὶ ποῦ εἶναι τὰ σπαθιά σας;»
– «Μιὰ παγανιά⁴ ἐπέρασε καὶ μιὰ μεγάλη φούγα⁵
10 κ' ἐπῆρε τὰ κεφάλια⁶ μας, ἐπῆρε τὰ σπαθιά μας».

Πελοπόννησος (Λαγκάδια Γορτυνίας). – Λ. Α. Ὑλη ἀρ. 844 (Κ. Κασσιμάτης, 1893).

1) Λεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς μάχης τῶν Δερβενακίων βλ. *Μ. Οἰκονόμου, Ἱστορικὰ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἢ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγών, Ἀθῆναι 1957, σ. 266 κ.έξ. (Ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 24, ἔκδ. "Βιβλιοθήκης").* 2) μαῖστρος = ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος (λ. ἐνστ. maistro). 3) σῶμα στρατοῦ (λ. τ. aker). 4) ὄμας κυνηγῶν ἀγρίων ζώων· ὄμας πολεμιστῶν. 5) ὄρμη, συνέπαρμα (λ. ἱτ. fuga). 6) χεῖρ.: κορμάκια.

ΛΕ΄. ΤΟΥ ΚΙΑΜΙΛ ΜΠΕΗ

«Ο Κιαμίλ μπεης τῆς Κορίνθου ἦτο κατὰ τὸ 1821 ὁ ἰσχυρότατος καὶ πλουσιώτατος τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Τούρκων. Φοβηθεὶς ἐκ τῆς προόδου τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, κατέφυγεν εἰς τὴν Τρίπολιν, καταλιπὼν τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον, ὅπου ἐνέκρυψε καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ἐφαντάζετο ὡς ἀνερχομένους εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια. Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ καθεύχθη εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον. Ὅτε δ' ἐπιδραμόντος τοῦ Δράμαλη κατὰ τὸ 1822 ὁ φρούραρχος Ἀχιλλεὺς Θεοδωρίδης ἐγκατέλιπε τὸν Ἀκροκόρινθον, ἔκρινε ἀναγκαῖον νὰ θανατώσῃ τὸν Κιαμίλ, ὅστις ἤρνεϊτο ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰς κρύπτας τῶν χρημάτων του. Μέρος τούτων λέγεται ὅτι εὔρεν ὁ Δράμαλης, ὅστις καὶ ἐνυμφεύθη τὴν χήραν τοῦ Κιαμίλ μπεη».

N. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀριθ. 13.

- Πῆραν τὰ κάστρα, πῆραν τα, πῆραν καὶ τὰ ντερβένια,¹
 πῆραν καὶ τὴν Τριπολιτσά, τὴν ξακουσμένη χώρα.
 Κλαίουں στοὺς δρόμους Τούρκισσες, κλαίουں² Ἐμιροπούλες,³
 κλαίει καὶ μιὰ χανούμισσα τὸν δόλιο τὸν Κιαμίλη.
 5 – «Ποῦ εἶσαι καὶ δὲν φαίνεσαι, καμαρωμένε ἀφέντη;
 Ἦσουν κολόνα στὸ Μοριά καὶ φλάμπουρο στὴν Κόρθο,
 ἦσουν καὶ στὴν Τριπολιτσά πύργος θεμελιωμένος.
 Στὴν Κόρθον πλιά δὲ φαίνεσαι, οὐδὲ εἰς τὰ σαράγια.⁴
 Ἐνας παπάς⁵ σοῦ τὰ ἔκαψε τὰ ἔρμα τὰ παλάτια.
 10 Κλαίουں τ' ἀχούρια⁶ γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γι' ἀγάδες⁷
 κλαίει καὶ ἡ Κιαμίλαινα τὸ δόλιο τῆς τὸν ἄντρα.⁷

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, τόμ. II, Paris 1825, σ. 62.

ΛΣ΄. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ (1822)

Κατὰ Μάιον τοῦ 1821 συνεκροτήθη ἐν Μεσολογγίῳ στρατιωτικὸν σῶμα, τοῦ ὁποίου τὴν ἀρχηγίαν ἀνέλαβεν ἀπὸ τῆς 11ης Μαΐου τοῦ 1822 ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Πέτα (Ἰούλιος 1822) οἱ Μεσολογγῖται, οἵτινες μετέσχον τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης ἐκστρατείας, παρεσκευάσθησαν πρὸς ἄμυναν. Ἐν τῷ μεταξύ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Κιουταχὴν καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, κατερχόμενα ἐξ Ἠπείρου πρὸς τὴν Ἀκαρνανίαν, ὑπέταξαν τοὺς ἐκεῖ ἐπαναστάτας καὶ περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου τοῦ 1822 ἐπολιορκήσαν τὸ Μεσολόγγιον. Ἐπανειλημμένοι προτάσεις τῶν Τούρκων περὶ παραδόσεως ἀπερρί-

1) τὰ στενά (λ. περσ. derbent). 2) ἔκδ. Fauriel: πολλές. 3) ἀρχοντοπούλες, κυρίως κόρτσι ἐμίρη (ἡγεμόνος). 4) μίγαρα (λ. τ. saray). 5) ἐνν. ὁ Παπαφλέσας. 6) στάθλοι. 7) τὸ τραγούδι εἰς τὴν ἔκδ. Fauriel τελειώνει μὲ τὸν ἐξῆς στίχον, ὁ ὁποῖος προφανῶς προσετέθη ὑπὸ ἀδεξιοῦ στιχοῦργου:

σκλάβος ραϊάδων ἔπεισε καὶ ζῆ ραϊὰς ἐκείνων.

φθησαν. Ἡ τουρκικὴ ἐπίθεσις τῆς 25ης Δεκεμβρίου ἀπεκρούσθη καὶ οἱ Μεσολογγῖται ὠχυρώθησαν ἐκ νέου, ἵνα συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα. Εἰς τὴν γενναίαν αὐτὴν ἀντίστασιν τῶν Μεσολογγιτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ᾠσμα.

Δ. Α. Π.

Ἐσεῖς βουνά τῆς Κατοχῆς, βουνά τοῦ Ξηρομέρου,
 βασιᾶτε, νὰ βαστάξωμε τὸν φετινὸν χειμῶνα.

Ὁ Βάλτος ἐπροσκύνησε κι ὄλο τὸ Ξηρομέρι,
 τὸ Μεσολόγγι τὸ μικρὸ, αὐτὸ δὲν προσκυνάει,

5 μόνο χαλεύει¹ πόλεμο, χαλεύει τὸ ντουφέκι,
 γιὰτ' ἔχει ἄντρες διαλεχτοὺς κι ὄλο καπιταναίους,
 ἔχει τὸ Μᾶρκο Μπότσαρη μὲ χίλιους πεντακόσιους.²

Ἀκαρνανία (Γαβαλοῦ). - Λ. Α. ἀρ. 765,
 σ. 6, ἀρ. 1 (Δ. Λουκόπουλος, 1926).

ΛΖ' Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ (1823)

Ὁ Μουσταῖ πασὰς τῆς Σκόδρας, ἡγούμενος στρατοῦ ἐξ 8000 Ἀλβανῶν καὶ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην τῶν Ἰωαννίνων μετὰ 4000 ἀνδρῶν, ἐκινήθη τὸν Αὐγούστον τοῦ 1823 κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγας. Ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τὸν Τζελαλεντὶν βέην κατέλαβε τὸ Καρπενήσιον. Εἰς τὰς κρισίμους ἐκείνας στιγμὰς ἀναφαίνεται πάλιν ἡ ἥρωικὴ μορφή τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Μὲ 250 ἄνδρας σπεύδει πρὸς τὸ Καρπενήσιον καὶ τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου ἐπιτίθεται ἀίφνιδιαστικῶς κατὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ ἐχθροῦ. Εἶναι τόση ἡ ὄρμη τῶν ὑπὸ τὸν Μᾶρκον Σουλιωτῶν, ὥστε οἱ Σκοδρινοὶ ἐκβάλλονται ἀπὸ τὰς θέσεις των καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν. Μόνον εἰς μίαν μάνδραν, ὅπισθεν τῆς ὁποίας εἶχε στήσει τὴν σκηνὴν τοῦ ὁ Τζελαλεντὶν βέης, ἀντιτάσσεται ἄμυνα. Ὁ Μᾶρκος, ἂν καὶ πληγωμένος, πλησιάζει τὴν μάνδραν καὶ ἐπιχειρεῖ ν' ἀναρριχηθῆ εἰς τὸν τοῖχον, διὰ νὰ κατοπτεύσῃ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτεθῆ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην βόλι ἐχθρικὸν εὐρίσκει αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν ἀφήνει ἄπνουν.³

Οἱ Ἕλληνες ἐθρήνησαν τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου ὡς ἐθνικὴν ἀπώλειαν, οἷα πράγματι ἦτο.

Γ. Α. Μ.

1) γυρεύει, ἐπιζητεῖ. 2) ὁ στίχος, ἑλλιπὴς εἰς τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον, συνεπληρώθη ἐξ ἡπειρωτικῆς παραλλαγῆς (Λ. Α. ἀρ. 1365, σ. 79, ἀρ. 57, στ. 5).

3) Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Μπότσαρη βλ. Κ. Μεταξᾶ, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεῖα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθῆναι: 1956, σ. 91-92 (Ἀπομνημονεῖα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 6, ἔκδ. «Βιβλιοθήκη»).

- Τρεῖς περδικούλες κάθονταν — θαῖνι ¹ Μᾶρκο μου — ψηλά στά
 Λιβαδάκια
 ν εἶχαν τὰ νύχια κόκκινα καί τὰ φτερά βαμμένα. ²
 Τ' ἀπό βραδὶς μοιριολογοῦν καί τὸ ταχιά ³ φωνάζουν. ⁴
 - «Σκοντριάν πασάς μᾶς ἔρχεται μὲ χίλιους ὄχτακόσιους»
 5 στὸν κάμπο ρίχνει τὴν ὄρδη, ⁵ στὸν κάμπο ξεπεζεύει». ⁶
 Κι ὁ Μᾶρκος καθὼς τὰ ἤκουσε, βαριά τοῦ κακοφάνη,
 πικρὸ γερούσι ⁶ ν ἔκανε στοῦ Σκόδραλη τ' ἀσκέρι. ⁷
 στὸ ἔμπα χίλιους ἔκοψε, στὸ ἔβγα δυὸ χιλιάδες
 κι αὐτοῦ στὸ πισωγύρισμα ν ἀμέτρητες χιλιάδες.
 10 κ' ἓνας Λατῖνος ⁸ τὸ σκυλί, νά τοῦ 'χε πέσ' τὸ χέρι,
 μὲ τὸ ντουφέκι ὀπῶρριξε στοῦ Μάρκου τὸ κεφάλι
 τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμισε, τ' ἀχείλι του φαρμάκι
 κ' ἡ γλῶσσα του ἀηδονολαλεῖ καί στοὺς συντρόφους λέει.
 - «Μὴν κιστευτῆτε, ⁹ μπρὲ παιδιὰ, μὴ βάνετε στὸ νοῦ σας
 15 κ' ἐγὼ θὰ πάνω στὸ γιατρό πέντ' ἔξι δέκα μέρες
 καί πάλι πίσω θέλα 'ρθῶ, πίσω νά σᾶς συμμάσω. ¹⁰

¹ *Ἡπειρος (Σούλι)*. - Λ.Α. ἀρ. 36, σ. 366
 ἀρ. 86 (Δ. Σάρρος, 1919).

ΛΗ'. Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΚΑΣΟΥ (1824)

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1824 τὸ πασαλίκι τῆς Πελοποννήσου ἀνετέθη ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν τῆς Αἰγύπτου. Πρόσκομμα εἰς τὰς κινήσεις τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου μεταξὺ Κρήτης καὶ Πελοποννήσου ἐξηκολούθουν ν' ἀποτελοῦν οἱ στολίσκοι τῶν ἐλληνικῶν νήσων. Διὰ τοῦτο ἀποφασίζεται ἡ ἐκκαθάρισις τοῦ Αἰγαίου διὰ ταυτοχρόνου ἐξορμήσεως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας.

Τῶν κατὰ θάλασσαν αἰγυπτιακῶν ναυτικῶν δυνάμεων γενικὸς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Χουσεῖν μπέης, τμημα δ' αὐτῶν ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ περισφίγει ἀπὸ τῶν μέσων Μαΐου τὴν Κάσον καὶ τὴν 7ην Ἰουνίου 1824 σῶμα ἐκ 3000 Τουρκαλβανῶν ἀποβιβάζεται εἰς τὴν νῆσον. Ἐκ τῶν 7000 περίπου κατοίκων τῆς νήσου πλεῖστοι ἐθανατώθησαν, παιδιὰ δὲ καὶ γυναῖκες ἠχμαλωτίσθησαν, ἵνα πωληθοῦν εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Ἀφρικῆς ὡς ἀνδράποδα. ¹¹ Μὲ ἐπιγραμματικὴν δραματικότητα ἀπεικονίζεται ἡ συμφορὰ εἰς τοὺς στίχους τοῦ ἐπομένου ἔσματος.

Δ. Α. Π.

1) εἶδος ἰερακος (λ. τ. *sahin*). 2) χεῖρ.: γραμμένα. 3) τὸ πρῶν. 4) οἱ τρεῖς πρῶτοι στίχοι ἐλήφθησαν ἀπὸ παραλλαγὴν καταγραφείσαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συλλέκτου (Δ. Σάρρου) τὸ 1919 εἰς τὸ Σούλι (ἢ Παραμυθίαν). Λ.Α. ἀρ. 36, σ. 367, ἀρ. 87. 5) τὸ στίφος, τὸν στρατὸν (λ. τ. *ordu*). 6) ἐφοδον (λ. τ. *yüğüllis*). 7) τὸ σῶμα στρατοῦ (λ. τ. *asker*). 8) ὡς γνωστόν, τὸ πλεῖστον τοῦ στρατεύματος τοῦ Σκόδρα πασά ἀποτελεῖτο ἐκ χριστιανῶν καθολικῶν τῆς Μιρδιτίας καὶ Σκόδρας. 9) μὴ δειλιάσετε (λ. τ. *közü* = καχός). 10) νά σᾶς συγκεντρώσω.

11) Βλ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλλ. ἔθνους, τόμ. ΣΤ', ἐν Ἀθήναις 1925,

- Μαῦρο πουλάκι κά'εται στῆς Κάσος τ' ἀκροούνι¹
 βγάζει φωνίτσα θλιερή καί μαῦρο μοιριολόι.
 «Μάννα, κλαμός καί βουγγητός εἰς τὸ νησί τῆς Κάσος!
 Ἡ μάννα κλαίει τὸ παιὶ καί τὸ παιὶ τῆ μάννα,
 5 κι ὁ ἀερφὸς τὴν ἀερφή, κι ὁ ἄουρος τὴν καλή του.²
 Ἴνουνται στοῖες³ τὰ κορμιά, τὰ αἵματα ποτάμια.
 Πὰς καί πανούγλα πλάκωσε, πὰς καί σεισμός ἐγίνη;⁴
 - «Μῆε πανούγλα πλάκωσε, μῆε σεισμός ἐγίνη.
 Χουσέν πασὰς ἐπλάκωσεν ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρα,
 10 στὸ Φρῦ⁵ ἐπῆγε κ' ἤραξεν ἡ φοερὴ ἀρμάδα.⁶
 Βγάλλ' Ἀρβανίτες περισσοῦς, βγάλλει Στρασαραπάες,⁶
 γιὰ νὰ πατήσου τὸ σταυρό, γιὰ νὰ πατήσου τ' ἄγια,
 νὰ μαρίσουν⁷ ἐκκλησιές κι οὔλα τὰ μοναστήρια.
 Σφάζουν τοὺς γέρους καί τίς γρές, κι οὔλα τὰ παλληκάρια,
 15 τίς κοπελιές καί τὰ μωρὰ στὴ φλόττα⁸ τοὺς μπαρκάρουν,
 σκλάβους νὰ τοὺς πουλήσουσι στῆς Μπαρμπαριᾶς⁹ τὰ μέρη.
 Καί μιὰ ἀπ' τίς σκλάες ἔλεε μὲ θλιερὴ φωνίτσα.
 «Χίλια κι ἄν κάμης, Χουσεῖν, χίλια κι ἄν μᾶς πουλήσης,
 ἐμεῖς τοῦ Τούρκου τὸ σπαθὶ ἔ'¹⁰ θὰ τὸ φοηθοῦμε,
 20 γιὰ θὰ μᾶς κόψης ὄλους μας γιὰ λευτεριά θὰ ὀῦμε!»¹¹

Καστελλόριζον. - Ἑβδομάς τόμ. 6, 1889, σ. 6 - 7, ἀρ. 25 (Ἀγ. Διαμαντάρας)
 = *N. Μαυροῦ - E. Παπαδοπούλου*, Κασιακὴ Λύρα, 1928, μέρ. Β', σ. 3.

ΛΘ'. ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΑ (1824)

Κατ' Αὐγουστον τοῦ 1824 ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασάν συνηνώθη μετὰ τῶν αἰγυπτιακῶν πολεμικῶν καί μεταγωγικῶν πλοίων τοῦ Ἰμπραῖμ μετὰ τὸν Ἀλικαρνασσοῦ καί Κῶ, ἐνῶ αἱ μοῖραι τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, τελοῦσαι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη, ἐπεριπόλουν, ὅπως ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασιν τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Μετὰ πολλὰς ἀψιμαχίας καί ἀπόπειραν τοῦ Ἰμπραῖμ νὰ κυκλώσῃ

σ. 113 - 114. *M. Οἰκονόμου*, Ἱστορικά τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας ἢ ὁ ἱερός τῶν Ἑλλήνων ἀγών, τόμ. Β', Ἀθήναι 1957, σ. 31 - 32. (Ἀπομνημ. Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 15, ἔκδ. "Βιβλιοθήκης..."). *A. Κουτσοῦνικα*, Γενικὴ ἱστορία τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1956, σ. 100 (Ἀπομνημ. Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 4, ἔκδ. "Βιβλιοθήκης..."). *Ἀντ. Μιαούλη*, Συνοπτικὴ ἱστορία τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος γενομένων ναυμαχιῶν, Ἀθήναι 1956, σ. 159 (Ἀπομν. κλπ. ὄρ. 8).

1) ἀκροβούνι. 2) ὁ νέος τὴν ἀγαπητικιά του. 3) γίνονται στοῖες. 4) ἐπίνειον τῆς Κάσου κατὰ τὴν βορείαν παραλίαν. 5) ὁ τουρκικὸς στόλος. 6) Στρασαραπάδες, Αἰγυπτίους. 7) νὰ μαγαρίσουν, μολύνουν. 8) εἰς τὰ πλοῖα τοῦ πολεμικοῦ στόλου. 9) Βερβερίας (παλαιότερα ὄνομ. τῆς Β. Ἀφρικῆς). 10) δέν. 11) θὰ ἰδοῦμε.

τμήμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εὐρισκόμενον ἐντὸς τοῦ κόλπου τοῦ Γέροντα συνήφθη τὴν 28 Αὐγούστου ἡ τελικὴ ναυμαχία, καθ' ἣν διέπρεψαν τὰ πυρπολικά τοῦ Παπανικολῆ, Ματρώζου, Πιπίνου καὶ Θεοχάρη. Πρῶτον ἐπυρπολήθη αἰγυπτιακὸν πλοῖον πρώτης δυνάμεως, τοῦτο δ' ἐπέφερε σύγχυσιν εἰς τὰ πληρώματα. Ὁ πυρπολητὴς Θεοχάρης ἐπιπίπτει κατὰ Τυνησιακῆς φρεγάτας φερούσης 44 πυροβόλα καὶ μέγα φορτίον πυρομαχικῶν τοῦ στρατοῦ καὶ πεζικόν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς τυνησιακῆς μοίρας, ὅστις ἐπέβαινε τῆς φρεγάτας, ἀγωνίζεται νὰ διαφύγῃ τὰς ἀρπάγας τοῦ ἑλληνικοῦ πυρπολικοῦ. Παρὰ τοὺς ἐπιτηδεῖους τοῦ ὄμως ἐλιγμοῦς ἡ φρεγάτα τοῦ παραδίδεται εἰς τὰς φλόγας. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος ἄλλοι ἐκάησαν καὶ ἄλλοι ἐπνίγησαν. Αὐτὸς ὁ ναύαρχος καὶ πολλοὶ Αἰγύπτιοι ἀξιωματικοὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Εἰς τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ᾠσμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὑμνεῖται γενικῶς ὁ νικητὴς τῆς ναυμαχίας τοῦ Γέροντα.

Γ. Α. Μ.

- Εἰς τοῦ Γέροντα τὸν κάβο
 καραντί¹ κάνει μεγάλο.
 Μιά φεργάδα βόλτα βόλτα,
 φοβερίζει τὰ μπουρλότα.²
 5 Μπουρλότο τῆς 'μολήσανε,³
 στὴν πρύμνη, πλὴν τὸ σβήσανε·
 ἄλλο ἓνα τῆς μολάρουν
 καὶ στὴν μπάντα τὴν τρακάρουν.⁴
 Ἐπὴρ' ὁ τζεπχανές⁵ φωτιά,
 10 καὶ φοβηθῆκαν τὰ σκυλιά.
 Μπρ' ἀπόψε θὰ μᾶς κάψουνε
 καὶ σκλάβους θὰ μᾶς πιάσουνε.
 Χάιντε, γειά σου, μωρ' ναβέτα,⁶
 πού 'καμες τὲς μπάλες νέτα.⁷
 15 Νά 'ταν δυὸ σάν τὸν Μισούλη,
 καίγαν τὴν ἀρμάδα⁸ οὐλη·
 νά 'ταν ἄλλη μιὰ ναβέτα,
 κάναν τὴν ἀρμάδα νέτα.

Marcellus, Chants du peuple en Grèce,
 I, Paris 1851, σ. 138.

Μ'. ΤΟΥ ΠΑΠΑΦΛΕΣΑ (1825)

Τὸ 1825 ὁ Γρηγόριος Παπαφλέσας, ὑπουργὸς τότε τῶν Ἐσωτερικῶν καὶ τῆς ἀστυνομίας εἰς τὴν κυβέρνησιν Γ. Κουντουριώτου, μὴ γενομένης δεκτικῆς προτάσεώς του ν' ἀπελευθερωθοῦν οἱ φυλακισμένοι ἀγωνισταί, ἵνα ἀπὸ κοι-

1) καραντί = θόρυβος; 2) τὰ πυρπολικά πλοῖα (λ. ἰτ. brulotto). 3) ἐξέπεμψαν.
 4) εἰς τὸ πλευρὸν τὴν κτυποῦν. 5) ποριτιδαποθήκη (λ. τ. sebene). 6) μικρὸν τρικάρ-
 ταρτον ἰστιοφόρον (λ. ἰτ. navetta). 7) πού 'καμες, ὥστε νὰ ἐξαντληθοῦν τὰ βλήματα (νί-
 τος' λ. ἰτ. netto). 8) ὁ τουρκικὸς στόλος.

νοῦ ἀντιμετωπίσουν τὰς δυνάμεις τοῦ Ἰμπραῖμ, ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος τὸν ἀγῶνα, ἔχων συνεργάτας τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθαίνης, πρόεδρον τῆς βουλῆς, τὸν Κ. Μαυρομιχάλην, τὸν Ἀ. Σπηλιωτάκη κ.ἄ.

Ἐπὶ κεφαλῆς ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἐκ 2000 περίπου Ρουμελιωτῶν καὶ Πελοποννησιῶν ἔρχεται ἐκ Ναυπλίου εἰς Μεσσηνίαν, ὅπου καταλαμβάνει τὴν ὑψηλὴν θέσιν Μανιάκι τῆς Πυλίας, ἵνα παρακωλύσῃ τὴν προέλασιν τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων. Ἐκ τῆς ἐμφάνισεως τοῦ πολυαριθμοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰμπραῖμ, πολλοὶ δειλιάσαντες ἀπεχώρησαν καὶ ἀπέμεινεν ὁ Παπαφλέσας μὲ μικρὸν ἀριθμὸν πολεμιστῶν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην τῆς 19ης Μαΐου 1825, διαρκέσασαν μίαν ὀλόκληρον ἡμέραν, ὁ Παπαφλέσας μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν γενναίως ἀγωνισθεὶς ἐφονεύθη.¹

Δ. Α. Π.

Τοῦ Φλέσα ἡ μάννα κάθεται στὴν Πολιανή² τῆ ράχῃ
μὲ τὰ πουλιά κουβέντιαζε καὶ μὲ τὰ χελιδόνια.

– «Πουλάκια μ' ἄγρια κ' ἡμερα, ἄγρια κ' ἡμερωμένα
μὴν εἶδατε τὸν ἀρχηγό, τῆς Πολιανῆς τὸν κλέφτη;»

5 -- «Ἐψές, προψές τὸν εἶδαμε μέσ' στοῦ Λαμπίρ' τῆ βρύση
καὶ σύναζε τ' ἀσκέρι³ του, νά πάη νά πολεμήσῃ».

– «Αἰντε, παιδιά, νά πιάσουμε τὸ ἔρημο Μανιάκι.

Κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο ἀπ' τὴν αὐγὴ ὡς τὸ βράδυ.

Μπραῖμης βάνει μιά φωνή, λέει τοῦ Παπαφλέσα.

10 – «Ἐβγα, Φλέσα, προσκύνησε μὲ οὔλο σου τ' ἀσκέρι».

– «Δὲ σὲ φοβᾶμαι, Μπραῖμ πασά, στὸ νοῦ μου δὲ σὲ βάνω
κ' ἐμὲ μιντάτι⁴ μοῦ ἴστειλαν οὔλ' οἱ καπεταναῖοι».

Ἄ Φλέσας βάνει μιά φωνή καὶ κάνει τὸ γιουρούσι⁵

μὲ μιά σπαθιά τὸν σκότωσαν τῆς Πολιανῆς τὸν κλέφτη.

15 Ὅσ' εἶστε φίλοι κλάψετε καὶ σεῖς ἐχτροὶ χαρῆτε.

*Πελοπόννησος (Μανιάκι). – Δ. Α. ἀρ. 1474, σ. 71
(Μαγδαληνὴ Τσάκωνα, 1938).*

ΜΑ'. Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ (1826)

Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τῶν Τούρκων, μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν πέριξ νησίδων Βασιλαδίου καὶ Κλείσοβας καὶ τὴν πτώσιν τοῦ Αἰτωλικοῦ (Μάρτιος 1826), ἡ πόλις περισφίγγεται στενωτέρου καὶ ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων γίνεται δυσχερεστάτη.

1) Βλ. *Κανέλλου Δεληγιάνη, Ἀπομνημονεόματα, τ. 3ος, Ἀθήναι 1957, σ. 9-13, (Ἀπομνημονεόματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 18, ἔκδ. "Βιβλιοθήκη"). Φωτάκου (Φ. Χρυσανθοπούλου), Βίος τοῦ Παπαφλέσα, Ἀθήναι 1868. Τοῦ ἴδιου, Ἀπομνημονεόματα περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἔκδ. γ' (1955), σ. 466 κ.έξ.*

2) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Μεσσηνίας, πατρίς τοῦ Παπαφλέσα. 3) τὸν στρατὸν (λ. τ. asker). 4) βοήθειαν (λ. τ. medet). 5) ἔφοδον (λ. τ. yügüyüs).

Εἰς σύσκεψιν τῆς φρουρᾶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου Ρωγῶν Ἰωσήφ ἐν τῇ πλατεῖα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τὴν 6ην Ἀπριλίου 1826 ἀποφασίζεται ἡ ἔξοδος διὰ τὴν νύκτα τοῦ Σαββάτου τοῦ Λαζάρου, ἀφοῦ κάθε ἐλπὶς εἶχεν ἐκλείψει. Σκηναὶ συγκινητικαὶ διαδραματίζονται εἰς τὰς δυσκόλους ἐκεῖνας στιγμὰς. Ὁ ἐπίσκοπος Ἰωσήφ, βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ἱερέων, προσφέρει τὴν θείαν κοινωνίαν εἰς ὄλους ἄσθενεῖς καὶ τραυματῖαι, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἀποχωρίζονται μὲ σπαραγμὸν ἀπὸ τοὺς πατέρας, συζύγους καὶ ἀδελφούς των, οἱ ὅποιοι μέλλουν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἔξοδον. Τὰς τραγικὰς ἐκεῖνας στιγμὰς ἀπηθανάτισεν ἡ λαϊκὴ μούσα διὰ τῶν κάτωθι στίχων.

Δ. Α. Π.

Σαββάτο μέρα πέρασα κοντὰ στὸ Μεσολόγγι
 ἦτο Σαββάτο τῶν Βαγιῶν, Σαββάτο τοῦ Λαζάρου,
 κι ἄκουσα μαῦρα κλιάματα, ἀνδρῖκια μοιρολόγια.
 Δὲν κλαίουں γιὰ τὸ σκοτωμό, δὲν κλαῖν' ποὺ θὰ πεθάνουν,
 5 μόν' κλαῖν' ποὺ σῶσαν τὸ ψωμί, τοὺς ἔφαγεν ἡ πεῖνα.
 Στὴν ἐκκλησιὰ συνάχτηκαν, μέσα στὸ ἅγιο Βῆμα,
 κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κ' ἕνας τὸν ἄλλον λέγουν.
 «Παιδιά, νὰ μεταλάβωμε, νὰ ξιμολοηθοῦμε,
 βράδυ γιουρούσ' ² θὰ κάμωμε στὰ ἔξω γιὰ νὰ βγοῦμε».¹

Μακεδονία. - Λ.Α. "Υλη ἀρ. 141
 (Ν. Μπίτσιος).

ΜΒ'. ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΔΗΡΟΥ

«Κατ' Ἰούνιον τοῦ 1826 ὁ Ἰμπραῖμ ἐξέπεμψε πρὸς ὑποδοῦλωσιν τῆς Μάνης στρατιάν ἐπτακισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων, ἧτις τὴν 22 τοῦ μηνὸς εὑρίσκετο πρὸ τοῦ στενοῦ τοῦ Ἀρμυροῦ, εἰς τὰ ὄρια τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Μάνης. Τὴν προέλασιν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέκοψαν χίλιοι περίπου Μανιάται οἵτινες προφυλασσόμενοι ὑπὸ ἀσθενοῦς ὀχυρώματος, τῆς λεγομένης Βέργας, ἦτοι λιθοκτίστου μάνδρας μήκους δισχιλίων μέτρων περίπου, κλειούσης τὴν μεταξὺ τῆς ὑπωρείας τοῦ βουνοῦ τῆς Σέλιτσας καὶ τῆς θαλάσσης δίοδον, ἔφεραν πολλὴν φθοράν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἀποκρουσθέντες ἐπανειλημένως, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν οἱ Αἰγύπτιοι καὶ ἐπέστρεψαν τὴν 15 Ἰουνίου εἰς τὴν Καλαμάταν τῆς Μεσσηνίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ὅμως καὶ ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς μάχης τῆς Βέργας, ὁ Ἰμπραῖμ ἀποσπάσας 1500 ἄνδρας, ἔπεμψε διὰ πλοίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μάνης, διὰ νὰ ἐνεργήσωσιν ἀντιπερισπασμόν. Αὐθημερόν οὗτοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Δηροῦ, καταλαβόντες δὲ τὰ πρὸς δεξιὰ χωρία Πύργον καὶ Χαριάν, ἐστράφησαν πρὸς

1) Λεπτομερείας περὶ τῆς πολιορκίας καὶ καταστροφῆς τοῦ Μεσολογγίου βλ. εἰς τὴν σειράν τῶν Ἀπομνημονευμάτων Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἐκδ. "Βιβλιοθήκη", Ἀθήναι 1956 καὶ 1957, τὰ ὅκ' ἀρ. 5: Ἀπομνημονεύματα Ἀρτεμίου Μίχου, ἀρ. 9: Ν. Δ. Μακρῆ, Ἱστορία τοῦ Μεσολογγίου καὶ Σπυρομυλίου, Ἀπομνημονεύματα τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου 1825 - 1826, ἀρ. 18: Κ. Θ. Δεληγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. 3ος, σ. 101 - 114.

2) ἔξοδον (λ. τ. yūgiyūs). 3) ἡ φράσις: στὰ ἔξω γιὰ νὰ βγοῦμε ἐλήφθη ἐκ παρρησιαγῆς ἐκ Τσουμέρκων (Λαογρ. Ε', 59), στ. 17) ἀντὶ τῆς τοῦ χειρ.: μὲ μυριάδες Τούρκους.

τ' ἀριστερά, ἵνα προσβάλωσι τὴν Τσίμοβαν (τὴν μετονομασθεῖσαν ὕστερον Ἀρεόπολιν). Ὀλίγιστοι μόνον Μανιάται, διότι οἱ λοιποὶ ἐμάχοντο εἰς τὸν Ἀρμυρόν, εὕρισκόμενοι εἰς τοὺς πύργους των, ἀνθίσταντο κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν· ἀλλὰ γνωσθείσης τῆς ἀποβάσεως τῶν Ἀράβων, ἔγινε διὰ κωδωνοκρουσιῶν συναγερμὸς τῶν ὑπολειφθέντων κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων, καὶ προσέτρεξαν πάντες καὶ γέροντες καὶ ἱερεῖς, καὶ αἱ θερίζουσαι εἰς τοὺς ἀγροὺς γυναῖκες μὲ τὰ δρέπανά των, ἐνωθέντες δὲ μετ' ὀλίγων ὄπλοφόρων, οἵτινες ἔτυχε νὰ διαβαίνωσιν ἐκεῖθεν ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην, ἡμύοντο κατὰ τῶν Ἀράβων, εὐάριθμοι μὲν δι' ὄπλων, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ πετρῶν καὶ τῶν δρεπάνων. Τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀσυντάκτου λαοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπομείνουν οἱ ἐπιδρομεῖς καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπιβῶσι πάλιν τῶν πλοίων κακῶς ἔχοντες, ἀπῆλθον δὲ τὴν 25 Ἰουνίου πολλοὺς καταλιπόντες νεκροῦς.¹

Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀφ. 17.

Στὸ ρημοκκλήσι τοῦ Δηροῦ
 λειτούργα ὁ Πρωτοσύγγελος,
 καὶ τ' ἄχραντα μυστήρια
 ἐβάστα στὸ κεφάλι του,
 5 ψέλνοντας τὸ χερουβικό.
 Ἐκεῖ ἄξαφνα κι ἀπάντεχα
 Τοῦρκοι τὸν ἐκυκλώσανε.
 Τὰ χέρια του ἀνασήκωσε
 κ' εἶπενε, «Παντοδύναμε,
 10 δυνάμωσε τοὺς Χριστιανούς,
 τύφλωσε τοὺς Ἀγαρηνοὺς
 τὴ μέρα τὴ σημερινή...».
 Οἱ ἄντρες ὅλοι ἐλείπασι
 κ' ἦταν στὴ Βέργα τ' Ἀρμυροῦ,
 15 ὅπου Τρωάδα ὁ πόλεμος²
 ἐπάαινε μερόνυχτα.
 Μόνα τὰ γυναικόπαιδα
 καὶ γέροντες ἀνήμποροι,
 (γιατ' ἦταν θέρος) βρέθηκαν
 20 μὲ τὰ δραπάνια στὰ λουριά.³
 Καθόλου δὲν δειλιάσασι,
 καθόλου δὲν τρομάξασι,
 μόνο ἔδωκαν τὴν εἶδηση
 στὸν Κωσταντῖνο⁴ μὲ πεζόν.

1) Βλ. καὶ Φωτάκου (Φ. Χρυσανθοπούλου), Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς ἑλλην. ἐπαστάσεως, ἔκδ. Γ' (1955) σ. 649. 2) πόλεμος φοβερὸς καὶ μέγας, ὡς ὁ παλαιὸς τῆς Τρωάδος. 3) λωρίδες, χωράφια καλλιεργημένα εἰς τὰς πλαγιάς τῶν βουνῶν. 4) ἐνν. τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην.

- 25 Κ' ἐκεῖνος σάν πολέμαρχος
 ἐσύναξ' ὄλα τὰ χωριά,
 γράφει καὶ στέλνει στ' Ἀρμυρό,¹
 καὶ τρέχει κάτου στοῦ Δηρό.
 Γυναῖκες βλέπει νὰ ὀρμοῦν
- 30 μὲ τὰ δραπάνια ποὺ κρατοῦν
 τοὺς Ἀραπάδες² νὰ χτυποῦν.
 «Εὔγε σας, ματαεὔγε σας,³
 γυναῖκες, ἄντρες γίνατε,
 σάν ἀντρειωμένες κρούετε».
- 35 Εἶπε καὶ βρυχουμάνισε⁴
 σάν τὸ λιοντάρι στὰ βουνά.
 Τοὺς Τούρκους κόφτει ἀλύπητα.
 Μαζί τὰ παλληκάρια του
 πετάχτηκαν σάν τοὺς αἰτούς
- 40 κι ἀρπάχτηκαν μὲ τοὺς ὄχτρούς
 χέρια μὲ χέρια ἀνάκατα,
 καὶ τοὺς ἐβάλασι μπροστά,
 σὰ νὰ ἦταν γιδοπρόβατα
 καὶ τοὺς καταποντίσασι.
- 45 Σφάζοντας καὶ σκοτώνοντας
 φτάσασι στὴν ἀκρογιαλιά,
 ποὺ μέλισσά ἦτον ἡ Τουρκιά.⁵
 Πάνου σὲ κείνη τὴ στιγμή
 ν ἀγνάντιασαν κ' ἐπρόφτασαν
- 50 τὰ παλληκάρια τ' Ἀρμυροῦ,
 κ' ἦτανε πρῶτος μπροστινός
 ὁ γιὸς τοῦ γέρο βασιλιᾶ,⁶
 ποὺ ἔχε στὰ πόδια του φτερά
 κ' ἦταν ὁ πρῶτος ἄγουρος.⁷
- 55 Ξεγυμνωμένο τὸ σπαθί
 κράταγε καὶ τὰ μάτια του
 σπίκιες⁸ καὶ φλόγες βγάζασι.
 «Κάμετε θάρρος, εἶπεκε⁹
 μὲ μιὰ φωνὴ σάν τὴ βροντὴ.

1) γράφει... στ' Ἀρμυρό, δηλ. ἀνακοινώνει τὴν εἰδησίην εἰς τοὺς πολεμοῦντας εἰς τὸν Ἀρμυρόν. 2) τὸν αἰγυπτιακὸν στρατόν. 3) καὶ πάλιν εὔγε σας. 4) ἐβρυχήθη. 5) Οἱ στ. 45-47 ἐξώθησαν εἰς παραλλαγὴν παρὰ Em. Legrand, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874 σ. 146. 6) τοῦ γέρο βασιλιᾶ = τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. 7) γιὸν παλληκάρι. 8) σπίκιες. 9) εἶπε.

- 60 μὴν τὰ φοβᾶστε τὰ σκυλιὰ
 κι ἂν εἶν' πολλοὶ κι ἀμέτρητοι.
 Πολλοὶ ἦτανε καὶ στ' Ἄρμυρὸ
 κ' ἐμεῖς τοὺς ἐνικήσαμε».
 Πρόφτασε τότε κι ὁ ἀρχηγός,¹
 65 ὁπού εἶναι πενταγνώστικος²
 στὶς μάχες, στὰ πολιτικά,
 κ' εἶπε στὰ παλληκάρια του.
 «Σήμερα ἂν γεννηθήκαμε,
 σήμερα θὰ πεθάνουμε».
 70 Ἄνοιξε ἡ μάχη κι ὁ καβγάς
 κ' ἔγινε ξεσυνέριση³
 σ' ὄλα τὰ Σπαρτιατόγωνα,⁴
 ποιοὶ θεὸ νὰ πᾶσι μπροστινοί.
 Οἱ Τοῦρκοι σωριαστήκασι
 75 πάνω στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ,
 μὰ στὸ στερνὸ⁵ δειλιάσασι
 καὶ πέφτασι στὴ θάλασσα,
 σὰν ὄρνια, σὰν τετράποδα,
 γιὰτ' ἦταν Θεοῦ θέλημα
 80 νὰ ἴσακουστῆ ἡ παράκληση
 τοῦ ἁγίου Πρωτοσύγγελου.

*Κ. Πασαγιάνη, Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ
 τραγούδια, Ἀθῆναι 1928, σελ. 58 - 60.*

ΜΓ'. Ο ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ (1830)

«Τὰ πρωτόκολλα, δι' ὧν συνιστᾶτο τὸ ἑλληνικὸν βασιλεῖον, εἰς τὸ
 ὁποῖον δὲν συμπεριλαμβάνετο ἡ Κρήτη, ἀνεκοινώθησαν κατὰ τὸ 1830 εἰς
 τοὺς Κρήτας ἐν Καλύβαις τοῦ Ἀποκορώνου ὑπὸ πληρεξουσίου τῶν τριῶν
 ναυάρχων, κυβερνήτου γαλλικοῦ πλοίου. Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ἀναφέρονται
 τὰ ἐπόμενα ἄσματα».

*Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια
 τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀρ. 18.*

Α'.

Στὰ χίλια ὀχτακόσια εἰκοσιοχτῶ, μὴν Τρίτη,
 ἀφρουκαστῆτε⁶ νὰ σᾶς ἴπῳ ὀγιά τὴν μαύρην Κρήτη.
 Σύναξη κάνου οἱ βασιλεῖς καὶ πᾶνε στὸ Παρίσι,

1) ὁ Πετρόμπεης. 2) συνετιώτατος. 3) ἐμίλλα. 4) τοὺς ἀπογόνους τῶν Σπαρ-
 τιατῶν. 5) στὰ στερνά, τελευταῖον. 6) ἀκούσατε.

- νά κάμουμε συνέλεψη τί νά γενῆ ἡ Κρήτη.
- 5 Καί σάν ἐσυναχτήκανε κι ἀρχίξαν τὸ κουσοῦλτο,¹
κομματαρχίες γίνονται² καί δίδουν τὴν τοῦ Τοῦρκο.
Καί στέλνουν ἀντιπρόσωπο κ' εἰς τσοί Καλύβες βγαίνει,
νά συναχτοῦν οἱ Χριστιανοί νά δώση τὸ χαμπέρι.³
Καί σάν ἐσυναχτήκασι, διαβάζει τὴ συθήκη,
- 10 κ' ἔγραφε πῶς ἐδῶκανε τοῦ Μισιριοῦ⁴ τὴν Κρήτη.
Φωνιάζουν κλαῖν' οἱ Χριστιανοί· «'Αφέντη κουμαντάτε,⁵
ἀνέβα πάνω στὰ βουνά, νά κάτσης εἰς τσοί στρατές,
νά ἰδῆς πουλιά πετούμενα στσοί δρόμους νά περνοῦσι
τὰ κόκκαλα τῶ Χριστιανῶ στὰ ντόδια⁶ νά βαστοῦσι.
- 15 "Ὅσοι καταλυθήκανε στὰ ὄρη κ' εἰς τὰ δάση,
ποιὸς εἶν' ἀπὸ θά σοῦ τσοί πῆ καί θά τσοί λογαριάση;»
-«'Ακουσ', ἀφέντη, νά σοῦ πῶ τὰ πάθη τὰ δικά μας⁷
στὴν 'Αραπιά πουλήσανε οἱ Τοῦρκοι τὰ παιδιὰ μας.
Κι ὅσοι κι ἂν ἀβαντσάραμε εἰς τὰ βουνά γλακοῦμε⁸
- 20 ξυπόλυτοι κι ὀλόγδυμοι γιὰ νά λευτερωθοῦμε.
Κ' εἶχαμε θάρρος εἰς ἐσᾶς, τσοί βασιλεῖς, τσοί Φράγκους,
κ' ἐδᾶ⁹ μᾶς ἀδικήσετε κι ἀφήκετέ μας σκλάβους.
"Ὀντε θά βγοῦν τὰ νέφαλα⁹ καί νά φανοῦν οἱ κρίνοι
καί νά ῥθ' ὁ φοβερός κριτῆς οὔλους νά μᾶσε κρίνη,
- 25 τὰ τάγματ' οὔλα τ' οὐρανοῦ τριγύρου ν' ἀκλουθοῦσι,
τὰ πάθη τῶ Χριστιανῶ, τ' ἄδικα, νά γροικοῦσι,¹⁰
νά ῥθουνε μὲ παράπονο κ' οἱ Κρήτες νά σταθοῦνε,
μπροστὰ στὸ φοβερό κριτῆ τ' ἄδικά ντων νά ποῦνε,
τότες ν' ἀποκριθῆτ' ἐσεῖς, 'Αγγλία καί Γαλλία,
- 30 μπροστὰ στὸ φοβερό κριτῆ, δευτέρα παρουσία!».
"Ὁ Χάλης¹¹ τοῦ κουβέδιαζε¹² καί τοῦ ἔκανε τὴν κρίση,
καί τ' ἄμοιρα τ' ἀμμάθιαν του ἐτρέχαν σάν τὴ βρύση.
- «Εἶντα νά σᾶσε κάμω ἴγῶ, καημένοι μπουνταλάδες,¹³
γιάντα¹⁴ νά μὴν τὰ γράψετε εὐτὰ στσοί βασιλιάδες;
- 35 Τώρα τ' ἀποφασίσανε κ' ἐκάμανε συθήκη
κ' ἐγράψαν κ' ἐβουλώσανε τοῦ Μισιριοῦ τὴν Κρήτη.¹⁵
Λυποῦμαί σας, Χριστιανοί, δὲν ἔχω τί σᾶς κάμω,

1) συμβούλιον, σύσκεψιν (λ. ἰτ. consulto). 2) κομματαρχίες γίνονται κατ' ἄλλην παραλλαγὴν: ἐδιχονήσανε = ἐδιχονόησαν, δὲν συνεφώνησαν. 3) τὴν εἶδησιν (λ. τ. haber). 4) τῆς Αἰγύπτου. 5) ἀρχηγὴ (λ. γαλλ. commandant). 6) δόντια. 7) κι ὅσοι κι ἂν ἀπομείναμε τρέχομεν εἰς τὰ βουνά. 8) καί τώρα. 9) ἔταν θά ἐμφανισθοῦν τὰ νέφη. 10) νά ἀκούουν. 11) Κρής ὀπλαρχηγός. 12) ὠμίλει. 13) ἀνόητοι (λ. τ. budala). 14) γιατί. 15) ὑπέγραψαν καί ἐσφράγισαν τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς παραδόσεως τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Αἰγυπτίους.

γιατ' ὄ,τ' ἀποφασίστηκε δὲ δύνομαι ν' ἀλλάξω».

- Κ' ἔρχονται πλοῖα Φράγκικα καὶ πᾶνε στὴ Γραμποῦσα¹
 40 καὶ βγάνουνε τσοὶ Χριστιανοὺς ἀποὺ τὴν ἔβαστοῦσα.
 Καὶ Μισιριῶτες φέρνουνε κ' εἰς τὰ χωριά χτυποῦσι,
 φοροῦνε ροῦχα κόκκινα καὶ τούμπανα βαστοῦσι.
 Καθίζουν σὲ μερκὰ χωριά καὶ κάνουνε κρισάδες
 καὶ τυραννοῦν τσοὶ Χριστιανοὺς, σκεντσεύουν² τσ' ἀραγιάδες,³

Anl. Jeannarakis, Ἔσματα κρητικά, Leipzig 1876, σ. 66 - 68, ἀρ. 49.

Β'.

- Στὰ χίλια ὀχτακόσια στὰ τριάντα,
 σισ' ὀχτῶ τοῦ Σετεμπριοῦ ἦρθ' ἡ γι ἀρμάδα.
 Καὶ βγαίνει στ' Ἀκρωτήρι,⁴ σιργιανίζει,
 τὸν κόσμο βιζιτάρει⁵ καὶ ξανοίγει⁶
 5 τσοὶ Χριστιανοὺς γυρεύουνε νὰ ἴδοῦσι
 καὶ θλιβερὸ χαμπέρι γιὰ νὰ ποῦσι.
 «Οἱ Χριστιανοὶ νὰ μείνουν ἀραγιάδες».³
 Κ' οἱ Τοῦρκοι χαρὲς κάνουνε μεγάλες.
 Γλήγορα εἰς τὴν φράγκικην ἀρμάδα
 10 ἐγράψανε παράπονα μεγάλα.
 «Ὅρη, βουνὰ καὶ τρῦπες καὶ λαγκάδια,
 γεμᾶτα ἴναι φτωχοὺς καὶ παλληκάρια,
 τσῆ πείνας καὶ τσῆ δίψας ξεραμμένοι,
 γιὰ νὰ λευτερωθοῦνε οἱ καημένοι».
 15 Κ' οἱ καπετάνι' ἀρχίζουν καὶ γελοῦσι,
 κ' εἰς τὰ καράβια μπαίνουν καὶ κινοῦσι.
 Τὸ κρῖμα τῶ φτωχῶ καὶ τῶ χηράδω
 εἰς τὸ λαϊμὸ σας νὰ ἴν' οὔλων τῶ Φράγκω.

Anl. Jeannarakis, ἔνθ' ἀν., σ. 74 - 75, ἀρ. 54.

ΜΔ'. ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΟΘΩΝΟΣ

Τὸ ἐπόμενον εἰς δημοτικὸν ὕφος ἄσμα συνετέθη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς περιοδείας τοῦ βασιλέως Ὀθωνος εἰς Παρνασσίδα κατὰ τὸ 1834.

Δ. Α. Π.

Ὁρα καλὴ σου, βασιλιά, ὦρα καλὴ σ', ἀφέντη⁷
 αὐτοῦ ποὺ βούλεσαι νὰ πᾶς, στὴ Λιάκουρα⁸ ν' ἀνέβης.

1) νηαὶς παρὰ τὰ ΒΔ παράλια τῆς Κρήτης. Τὸ ἐπ' αὐτῆς φρούριον κατεῖχτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. 2) βασανίζουσι (λ. τ. iskence = βασανισμός). 3) ὑπόδουλοι (λ. τ. gayn). 4) Ἀκρωτήρι ἢ παρὰ τὴν πόλιν τῶν Χανίων ὀμώνυμος χερσόνησος. 5) ἐπισκοπεῖ, παρατηρεῖ (λ. ἰτ. visitare). 6) κοιτάζει. 7) ἔλδ. Russ: ἀφέντη. 8) δημώδης ὀνομασία τοῦ Παρνασσοῦ.

νά πάς, νά δγῆς τόν Παρνασσόν, τόν δμορφο¹ τόν τόπο,
ν όπδχει τó ψηλό βουνό, ψηλότερον άπ' όλα.

- 5 Περικαλώ σε, βασιλιά, περικαλώ σ' άφέντη,
άγάλια άγάλια νά 'ρχεσαι, άγάλια νά διαβαίνης,
μήν άποστάσης, βασιλιά, μήν άποστάσης, ρήγα,
γιατί 'ν' ό τόπος ζαβωτός,² καβάλλα δέν διαβαίνεις.³

*L. Ross, Wanderungen in Griechenland in Gefolge des Königs
Otto und der Königin Amalie, I, Halle 1851. σ. 54.*

ΜΕ'. ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΡΚΑΔΙΟΥ (1866)

Ή καταστροφή του Άρκαδίου έγινε, ώς γνωστόν, τήν 8 Νοεμβρίου του 1866. Τό θλιβερόν άκουσμα διεδόθη παντού, έφθασε και εις τήν Ίμβρον. Θα έπλησίαζεν ή Πρωτοχρονιά μέ τά τραγούδια της και τήν χαράν που φέρει ή πρώτη έορτή του χρόνου. Άλλά ή ψυχή του τραγουδιστου δέν θέλει, δέν ήμπορεί νά χαρή' αισθάνεται τήν ανάγκην νά θρηνήση, νά κλαύση τους Κρητικούς που έθυσιάσθησαν διά τήν έλευθερίαν. Ό πόθος του θρήνου κυριεύει τήν ψυχήν του και τό τραγούδι γίνεται μοιρολόγι.

Γ. Α. Μ.

- "Άγιος Βασίλης έρχεται χλομός και λυπημένος,
και στο ραβδί εκούμπησε σαν κ' ήταν κουρασμένος
βαστουσε πέννα και χαρτί και τό χαρτί του λέγει
και τό διαβάζει γι "Άγιος και πικραμμένα κλαίγει.
5 - «Φέτο νά μή γιορτάσεσε σαν πρώτα τή γιορτή μου,
καλά νά μέ γλυκάνετε, νά 'χετε τήν εύχή μου.
Κόλλυβα νά μοιράσετε, νά φαν', νά συγχωρέσουν,
νά κλάψουν οί χριστιανοί όσο κι αν ήμπορέσουν.
'Άπό τήν Κρήτη πέρασα, άπ' τά πιστά παιδιά μου,
10 και πολεμοϋν νά μέ σηκώσ' και κόφτηκ' ή καρδιά μου.
'Έκει 'ναι τό περήφανο, τό άγιον Άρκάδι
εις σέ σωρό κατάμαυρον, καθώς τόν μαϋρον "Άδη
έκει πεινοϋν οί ζωντανοί και κλαίν' οί πεθαμένοι,
είναι στον κόσμο άθαφτοι, στον κάμπο ξαπλωμένοι
15 έχει και νιές, έχει και νιούς, παιδιά σαν άγγελούδια,
που τά θερίζει τό σπαθί του Τούρκου σαν πουλούδια.

*"Ίμβρος. - Λ.Α. άρ. 1160 Ε', σ. 32 - 33
(Γ. 'Α. Μέγας, 1938).*

1) εκδ. Ross: εϋμορφον. 2) μέ πολλές στροφάς, ανώμαλος. 3) εις τήν εκδ. Ross ακολουθοϋν οί δύο κατωτέρω στίχοι, πιθανώς προσθήκη λογίου στιχουργου.

*Μπροστά πηαίνουν οί όπλοφόροι, πίσω καπεταναίοι,
στη μέση πάει ό βασιλιάς, παρατηρεί τόν τόπον.*

ΜΣ'. ΤΟ ΚΑΤΑΔΡΟΜΙΚΟΝ «ΕΝΩΣΙΣ» (1867 - 1868)

Κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866-1869 τὸ καταδρομικὸν «Ἐνωσις» μὲ πλήρωμα 120 περίπου ἀνδρῶν καὶ ναύαρχον τὸν Ν. Σουρμελῆν ἐξετέλεσεν ἀπὸ τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1867 μέχρι τῆς 2 Δεκεμβρίου 1868 τεσσαράκοντα ἑξ διαδρομάς, διασπῶν τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἐφοδιάζον τοὺς ἐπαναστάτας μὲ τροφάς καὶ πολεμεφόδια.

Ὁ τελευταῖος πλοῦς τοῦ πλοίου τούτου ἦτο περιπετειώδης. Κατ' αὐτόν, ἀφοῦ παρέλαβεν ἐκ Γυθείου τὴν 25 Νοεμβρίου 1000 ἐπιλέκτους Μανιάτας, ἀπεβίβασεν αὐτοὺς κατόπιν πολλῶν κινδύνων εἰς Κρήτην. Ἐπαναπλέον ἐκ Κρήτης εἰς Σῦρον διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον, κλυδωνιζόμενον ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ διωκόμενον ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Δι' ἐπιδεξίων ἐλιγμῶν, προσορμιζόμενον ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα, κατορθώνει ἐπὶ τέλους νὰ καταφύγῃ τὴν 2 Δεκεμβρίου 1868 εἰς τὸν λιμένα τῆς Σύρου.¹

Εἰς τὴν πολεμικὴν ταύτην περιπέτειαν τῆς «Ἐνώσεως» ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον ᾠσμα.

Δ. Α. Π.

- «Ἄσπρα μου πουλιά, μαῦρα μου χιλιδόνια,
αὐτοῦ ποῦ πέτισθι κί χαμπηλά κοιτᾶτι,
μὴν τὴν εἶδιτι τὴν «Ἐνούση» τῆς Κρήτης ;»
- «Ψές τὴν εἶδαμαν εἰς τὰ νιρὰ τῆς Κρήτης,
5 ποῦ τὴν κυνηγοῦν δυὸ τούρκικις φιργάδις.
Δέν τὴ φθάνουσι οὔδι κί στὰ μισιά της.
Κανουνοβουλοῦν, τῆς σπάσαν τοῦ τιμόνι
κί τὴ ρόδα της, τοῦ μισιανὸ κατάρτι.
Τότις φώναξεν οὐ πρώτους καπιτάνους:
10 Ντούρ' ἀμὰν πασά, ν' ἀλλάξου τοῦ τιμόνι
κί τὴ ρόδα μου, τοῦ μισιανὸ κατάρτι,
κι ἂν μί φτάσιτι, σκλάβους 'θελα σᾶς γίνου
κ' ἰγὼ κ' ἢ «Ἐνούση. . .».

¹ *Ἡπειρος (Νεγάδες)*. - Λ.Α. ἀφ. 1570, σ. 505-6
(Μ. Οἰκονόμου, 1939).

ΜΖ'. ΤΑ ΣΥΝΟΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΘΗΚΗΝ ΤΟΥ 1881

«Κατὰ τὴν ὀροθεσίαν, τὴν γενομένην ὑπὸ διεθνοῦς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς βερολινείου συνθήκης τῆ 1881, ἀπεκλείσθη τῶν ἐλληνικῶν συνόρων τὸ μέγιστον τμήμα τῆς Ἡπείρου, καίτοι ἐπιδικασθὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Τὰς ματαιωθεῖσας προσδοκίας τῶν πέραν τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Ἀράχθου Ἡπειρωτῶν θρηνηθεῖ τὸ ἐπόμενον ᾠσμα».

*Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια
τοῦ ἑλλην. λαοῦ, ἀφ. 19.*

1) Βλ. σχόλια *Εἰρ. Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης*, Ἀθήναι 1939, σ. 291-292.

Σ' ὄλον τὸν κόσμον ξαστεριά, σ' ὄλον τὸν κόσμον ἥλιος,
καὶ στὰ καημένα Γιάννινα μαῦρο, παχύ, σκοτάδι·
τὶ φέτο ἐκάμαν τὴ βουλήν ὀχτῶ βασιλεία ἀνθρώποι,
κ' ἐβάλανε τὰ σύνορα στῆς "Αρτας τὸ ποτάμι,
5 κὶ ἀφήκανε τὴν Πρέβεζα¹ καὶ πήρανε τὴν Πούντα
κὶ ἀφήκανε τὰ Γιάννενα καὶ πήρανε τὴν "Αρτα,
κὶ ἀφήκανε τὸ Μέτσοβο μὲ τὰ χωριά του γύρα.

"Ηπειρος. - Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἀν., ἀφ. 19.

ΜΗ'. ΤΟΥ ΜΠΡΟΥΦΑ (1896)

Μετὰ τὴν διὰ τοῦ φερμανίου τῆς 11ης Μαρτίου 1870 ἀναγνώρισιν παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐκκλησιαστικῆς ἀνεξαρτησίας εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἡ ἐθνικιστικὴ προπαγάνδα τούτων προσλαμβάνει ἐπικινδύνους διαστάσεις ἐν Μακεδονίᾳ. Συμμορίαι βουλγαρικαὶ τρομοκρατοῦν τοὺς ἑλληνικοὺς καὶ σλαβοφώνους πληθυσμούς, ἀσκοῦσαι ἐπ' αὐτῶν παντὸς εἶδους πιέσεις, διὰ νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ τὸν Ἑλληνισμόν.

Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν τρομοκρατικῶν τούτων ἐνεργειῶν ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις τὴν 12ην Νοεμβρίου 1894 ἡ «Ἐθνικὴ Ἑταιρεία» κατὰ τὸ πρότυπον τῆς «Φιλικῆς Ἑταιρείας», μὲ σκοπὸν «τὴν ἀναζωογόνησιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, τὴν ἐπαγρύπνησιν ἐπὶ τῶν συμφερόντων τῶν δούλων Ἑλλήνων καὶ τὴν παρασκευὴν τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν διὰ πάσης θυσίας».² Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1896 ὀργανώνεται ἡ ἀποστολὴ ἐνόπλων σωμάτων εἰς Μακεδονίαν συνολικῆς δυνάμεως 4000 ἀνδρῶν περίπου. Τὰ σώματα ταῦτα, δράσαντα ἥρωικῶς κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Βουλγάρων, ἐνεψύχωσαν τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ ἑλληνικοὺς πληθυσμούς.

Ἡ δρᾶσις τῶν ἀγωνιστῶν τούτων ἐξυμνεῖται εἰς τὸ κατωτέρω τραγούδι. Ὁ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενος Μπρούφας ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν διακεκριμένων ὀπλαρχηγῶν. Καταγόμενος ἐκ Ζάχης Γρεβενῶν, ἐγένετο γνωστὸς ἤδη ἀπὸ τοῦ 1878 διὰ τὴν ἀνταρτικὴν δρᾶσιν του εἰς τὰ βουνὰ τῆς Μακεδονίας. Κατὰ τινὰς πληροφορίας ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τὸ 1896 εἰς Σιδηρᾶς Πύλας (Ντεμίρ - Καπού).³

Ὀπλαρχηγοὶ ἐπίσης τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξαν καὶ οἱ δύο ἄλλοι ἐν τῷ ᾄσματι μνημονευόμενοι, Τάκης καὶ Ζαρκάδας.

Δ. Α. Π.

Τὸ λέν' οἱ κοῦκκοὶ στὰ βουνὰ κ' οἱ πέρδικες στὰ πλάγια,
τὸ λέει κὶ ὁ πετροκότσουφας σ' ἀντάρτικα λημέρια.
Οἱ ἀντάρτες ἐσκορπίσανε, γινήκανε μπουλούκια,⁴
ὁ Μπρούφας στὸ Μορίχοβο,⁵ Ζαρκάδας στὰ Καλιάρια⁶

1) ἔκδ. Ν. Πολίτου : *Γιάννενα*.

2) Βλ. καὶ Ἀλ. Μαζαράκη, *Ἀπομνημονεύματα*, Ἀθήναι 1948, σ. 19. 3) Βλ. Μακεδ. Ἡμερολόγιον, ἔτος Α' (1908) σ. 355-56. Λαογρ., τόμ. 6 (1917-18), σ. 526-27.

4) οἱ στίχοι 3 καὶ 6-7 ἐλήφθησαν ἐκ παραλλαγῆς τοῦ ᾄσματος, δημοσιευθείσης εἰς τὴν «Μεγάλῃν Ἑλλάδα τῆς 1 Ἰαν. 1897. 5) ὄροπέδιον τῆς Δυτ. Μακεδονίας, παρὰ τὴν δεξιάν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἐριγῶνος. Βλ. Μακεδ. Ἡμερολ., ἔτος Β' (1909), σ. 235 κ.εξ. 6) εἰς τὰ Καλιάρια Κοζάνης.

- 5 κι ὁ Τάκης ὁ περήφανος ψηλά στοῦ Περιστερί.
 Καί πάλιν ἐσυνάχτηκαν στήν Παναγιᾶ Λιμνίτσα
 κ' ἐκεῖθε στέλλουν προσταγή καί τήν Τουρκιά τρομάζουν.
 – «Τοῦρκοι, καθήστε φρόνιμα, σᾶς καίμε τὰ χωριά σας!
 δέν εἶναι ὁ περσινός καιρός, Βουργάρ' ἀρκουδιαραῖοι,
 10 μόνον εἶναι Ἑλληνόπουλα, πού ζοῦνε στά λαγκάδια
 καί πολεμοῦνε τήν Τουρκιά καί νύχτα καί ἡμέρα».

Θεσσαλονίκη. – Λ. Α. ἀρ. 386, σ. 165
 (Χρ. Γουγούσης, 1911).

ΜΘ'. ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1897

- Λεβέντες τοῦ Καρπενησιοῦ
 καί μαυρομάτες τ' Ἀναπλιοῦ,
 τὰ ροῦχα σας νά βάψετε
 κι ἀπό καρδιάς νά κλάψετε,
 5 τί ὁ Ντεληγιάννης ὑπουργός,
 χαρά στονε πού 'ναι μικρός!
 μαζώνει τοὺς ἐπίστρατους,
 τοὺς παίρν' ἀπό τὰ σπίτια τους.
 Στήν Καλαμπάκα τοὺς καλεῖ,
 10 κόκκινα φέσια τοὺς φορεῖ·
 πιάνει τοὺς κόβει τὰ μαλλιά,
 γιά νά τοὺς μοιάζ' ἡ φορεσιά·
 πιάνει κόβει τὰ γένεια τους,
 νά μοιάζουνε τὰ φέσια τους.

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Παρνασοῦ), ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 24, ἀρ. 40.

Ν'. ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΜΕΛΑ (1904)

Ὁ Παῦλος Μελάς μετὰ τοῦ Ἴωνος Δραγούμη ὑπῆρξαν ἐκ τῶν πρω-
 τεργατῶν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἀναπτυχθείσης μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ 1897 ἀντι-
 δράσεως κατὰ τῶν βουλγαρικῶν σχεδίων περὶ ἐπικρατήσεως. Ὁ Παῦλος
 Μελάς εἶχεν ἐπανειλημμένως ἀναλάβει ἀποστολὰς πρὸς μελέτην τῆς ἐκεῖ
 καταστάσεως, τὴν δὲ 18 Αὐγούστου 1904 εἰσῆλθεν ἐπὶ κεφαλῆς σώματος ἐκ
 35 ἀνδρῶν εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχόμενον μακεδονικὸν ἔδαφος. Διορι-
 σθεὶς ἀρχηγὸς τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων Μοναστηρίου καί Καστορίας, ἀνέ-
 λαβε τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ ἐδάφους ἐκ τῶν βουλγάρων κομιτατζήδων καί
 ὠργάνωσε τὴν τοπικὴν ἀμυναν, ἔχων ὡς βάσιν τὰ χωρία Λέχοβον καί Νε-
 γοβάνην. Τὴν 13 Ὀκτωβρίου 1904, εὕρισκόμενος εἰς τὸ χωρίον Στάτισταν,
 ἐπροδόθη ὑπὸ τῆς βουλγαρικῆς συμμορίας τοῦ Μήτρου Βλάχου καί πολιορ-

κηθείς ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανεν.¹ Ἡ συγκίνησις ἐκ τοῦ ἥρωικοῦ θανάτου τοῦ Παύλου Μελά ὑπῆρξε ζωηροτάτη, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων, παραλλαγαὶ τῶν ὁποίων δημοσιεύονται κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Α΄.

- «Κορίτσια ἀπὸ τὴν Καστοριά κι ἀπ' τὴ Βλαχοκκλησιούλα,
κάτι νὰ σᾶς ρωτήσουμε, κάτι νὰ σᾶς εἰποῦμε».
- «Ποιὸς εἶσαι σὺ ποὺ μᾶς ρωτᾶς καὶ θέλεις νὰ σοῦ εἰποῦμε;»
- «Ἐγὼ ἔμαι ὁ Παῦλος ὁ Μελάς, τῆς Καστοριάς καμάρι,
5 τῆς Καστοριάς, τῆς Ροδινιαῶς² καὶ τῆς Βλαχοκκλησιούλας».

*Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 25, ἀρ. 42.*

Α΄α.

- «Κορίτσια ἀπὸ τὴν Καστοριά κι ἀπ' τὴ Μακεδονία,
κοντοσταθῆτε νὰ σᾶς πῶ, κάτι νὰ σᾶς ρωτήσω.
«Μὴ μπῆκαν Τοῦρκοι στὸ χωριό, μὴν ἦρθαν καὶ Βουργάροι;»
- «Ποιὸς εἶσαι ποὺ μᾶς ἐρωτᾶς καὶ θέλεις γιὰ νὰ μάθης;»
5 - «Ἐγὼ ἔμαι ὁ Παῦλος ὁ Μελάς . . .

*Μεσολόγγι. - Λ. Α. ἀρ. 1768, σ. 142
(Δημ. Πετρόπουλος, 1952).*

Β΄.

Τὸ κατωτέρω ᾄσμα ἔχει συντεθῆ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μῆτρου Μποταίτη. (Βλ. κατωτέρω εἰς τὰ κλέφτικα ᾄσματα).

- Ποιὸς εἶν' ἄξιος κι ὀγλήγορος, ἄξιος καὶ παλληκάρι,
γιὰ νὰ διαβῆ τὰ σύνορα, νὰ πάη στὴν Ἀθήνα
νὰ πάη νὰ εἰπῆ τῆς Παύλαινας, τῆς μικροπαντρεμένης,
νὰ μὴν ἀλλάξη τὴ Λαμπρή, φλωργιὰ νὰ μὴν κρεμάση.
5 Τὸν Παῦλο τὸν σκοτώσανε μέσ' στὴ Μακεδονία.
Μαῦρα πουλιά τὸν τρώγανε κι ἄσπρα τὸν τριγυρνᾶνε.

*Πελοπόννησος (Ἀνδρίτσαινα). - Λ. Α. ἀρ. 2213γ,
σ. 154 (Δημ. Πετρόπουλος, 1934).*

1) Περὶ τῆς ζωῆς καὶ δράσεως τοῦ Π. Μελά βλ. *Ι. Σ. Νοτάρη, Παῦλος Μελάς, Βιογραφία, Θεσσαλονίκη 1955.* 2) πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ χωριοῦ Ροδίνου τῆς Μακεδονίας.

ΝΑ'. ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1912

- Ίσεις βουνά τοῦ Γρίμποβου,¹ βουνά τῆς Μανωλιάσσας,²
 λίγου νά χαμπηλώσιτι κάνα ντουφέκι τόπου,
 γιά νά φανοῦν τά Γιάννινα, τὸ ἔρημου Μπιζάνι,
 πῶς πολεμοῦν οἱ "Ἕλληνες μί τοὺς Τουρκαρβανίτις.
 5 Πέφτουν κανόνια σάν βρουχή, οὐβίδες σάν χαλάζι
 κι αὐτά τὰ λιανουτούφικα σάν ἄμμουσ τῆς θαλάσσης.
Μακεδονία (Σινίχοβον). - Λ.Α. ἀρ. 59, σ. 18
ἀρ. 35 (Δημ. Λουκόπουλος, 1914).

ΝΒ'. ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1940 - 1944

Τὰ κατωτέρω ἄσματα ἀναφέρονται εἰς τὸν τελευταῖον πόλεμον 1940-1944. Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸν ἡρωικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἱταλῶν ἐν Ἀλβανίᾳ τὸ 1940 - 1941· τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον εἰς τὴν ἐπίθεσιν τῶν Γερμανῶν πρὸς κατάληψιν τῆς Κρήτης (Μάϊος 1941), τὸ δὲ τέταρτον εἰς τὴν πυρπόλησιν τῶν Καλαβρύτων ὑπὸ τῶν Γερμανῶν τὸ 1943.

Εἰς τὴν σύνθεσίν των εἶναι προφανῆς ἡ ἐπίδρασις παλαιότερων ἡρωικῶν ἄσμάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἔχουν ληφθῆ στίχοι.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Τ' ἔχεις, βρέ μαῦρε κόρακα, καὶ σκούζεις καὶ φωνάζεις,
 μήνα³ γιά αἷμα δίψασες, μήνα γιά μαῦρα λέσια;⁴
 ἔβγα ν-άπάν' στοῦ Ἐλμπασάν, Μοράβα, Τεπελένι,
 νά δῆς κορμιά ἑλληνικά, θαμμένα ἀράδα ἀράδα.
 5 Ἐβγα ψηλά στοῦ Σμόλικά, ἀπάν' στή Σαμαρίνα,
 νά δῆς κορμιά Ἱταλικά, γεμίσαν οἱ χαράδρες.
Μακεδονία (Γρεβενά). - Λ.Α. ἀρ. 2151Γ',
σ. 95 (Δ. Β. Οἰκονομίδης, 1955).

Β'.

- «Παιδιά, κ' εἶντά 'ναι οἱ μπαλλωτές,⁵ στὸν κάμπο οἱ καμπάνες,
 ἄτζεμπα⁶ γάμο κάνουνε ἢ πανηγύρι ἔχουν;»
 - «Οὔτε καὶ γάμο κάνουνε, οὔτε καὶ πανηγύρι,
 μόνο ἐπέσαν Γερμανοὶ ἀπὸ τ' ἀεροπλάνα
 5 κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο στὸν κάμπο οἱ καμπῖτες».
Κρήτη (Βατόλακκος Κυδωνίας). - Λ.Α. ἀρ.
1841Γ', σ. 135 (Δ. Πετρόπουλος, 1953).

1) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Φιλιππιάδος Ἠπείρου. 2) χωρίον τῆς ἐπαρχ. Ἰωαννίνων.
 3) μήπως. 4) χειρ.: μήνα διψᾶς γιά αἷματα γι ἀνθρώπινα τομάρια; Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ στίχου ἔγινεν ἐκ παραλλαγῆς ἐκ Κοζάνης (Λ. Α. ἀρ. 1549, γ. 5, Δ. Πετρόπουλος, 1937).
 λέσια = πτώματα (λ. τ. les). 5) οἱ πυροβολισμοί. 6) μήπως, ἀρα γε (λ. τ. acaba).

Γ'.

Φωνή καί κλάημαν ἄκουσα τῆ Κάντανος¹ τὸν κάμπο·
 σέ ποιὰ μεριά τῆ Κάντανος, σέ ποιὰ μεριά τοῦ κάμπου;
 Στ' Ἀνισαράκι² κλαίγανε τσοὶ γιούς των οἱ μαννάδες,
 κλαῖνε καί στὸν Κουφαλωτὸ² τσ' ἄντρες των οἱ γυναῖκες,
 5 πού τῶν ἀφήκαν ὀρφανά . . . . .

Κρήτη (Καντζάνος Σελίνου). - Λ. Α. ἀφ. 1841
 Α', σ. 275 (Δ. Πετρόπουλος, 1953).

Δ'.

Περᾶστ' ἀπ' τὰ Καλάβρυτα κι ἀπὸ τὴν Ἁγία Λαύρα,
 νὰ ἰδῆτε γέρους καί παιδιά, γυναῖκες μὲ τὰ μαῦρα.
 Κι ἀπάνου στὰ χαλάσματα πουλιά μοιριολογοῦσαν
 καί κλαίγανε τοὺς ἥρωες καί τὸν Ἀρβανιτάκη.

Πελοπόννησος (Ἀλωνίσταινα). - Λ. Α. ἀφ. 2214, σ. 189-90
 (Σπ. Περιστέρης - Γρ. Δημητρόπουλος, 1956).

1) κάμη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σελίνου τοῦ νομοῦ Χανίων. 2) σονοικισμὸς πλησίον τῆς Καντζάνου.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΧΑΡΟΥΤΟΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΜΕΛΙΩΝ

ΑΝ ΕΒΒΕ ΚΑΓ ΒΛΑΤΙΣΤΑΙΣ

ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΑΣΜΑΤΑ

ΚΛΕΦΤΙΚΑ ἈΣΜΑΤΑ

I. ΔΡΑΣΙΣ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ

Α΄. ΒΙΒΑΣ ΚΑΙ ΚΑΤΣΙΓΙΑΝΝΟΣ

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν ἔζησαν οἱ κλέφτες τοῦ τραγουδιοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Εἰς παραλλαγὰς ἐξ Ἠπείρου ἠ αναφέρεται τὸ ὄνομα Γρίβας ἀντὶ τοῦ Βίβα καὶ ἐκ τούτου ἐνομίσθη, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Θ. Γρίβα-Μπούα, ὁ ὁποῖος ἐπρωτοστάτησε κατὰ τὸ ἐν Ἠπείρῳ ἐκραγὲν ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ 1585, τῇ ὑποκινήσει τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, καὶ ἐτραυματίσθη θανασίμως εἰς συμπλοκὴν παρὰ τὸν Ἀχελῷον ποταμόν. Ἐάν τοῦτο εἶναι ἀληθές, τὸ τραγούδι πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν, δηλαδὴ εἰς τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος.

Δ. Α. Π.

Ζακόνη³ τὸ ἔχουν τὰ βουνὰ καὶ βρέχουν καὶ χιονίζουν,
τὸ καλοκαίρι πράσινα καὶ τὸ χειμῶνα μαῦρα.
Κανέννας δὲν τὰ χάρηκεν ἀπ' τοὺς καπεταναίους,
Κατσίγιαννος τὰ χάρηκε μὲ τὸν Βίβα ἀντάμα·
5 ἀντάμα τρῶν' καὶ πίνουνε, ἀντάμα χαιρετιοῦνται
κι ὁ Βίβας πίνει μὲ γυαλί, μὲ μαστραπὰ ἀσημένιο
κι ὁ δόλιος ὁ Κατσίγιαννος κάθεται μαραμμένος
κι ὁ Βίβας τὸν ἐρώτησε καὶ τὸν συχνορωτάει.
- «Κατσίγιαννε, δὲ χაίρεσαι; δὲν τραγουδᾷς; δὲν πίνεις;»
10 - «Τὸ τί καλὸ ἔχω νὰ χαρῶ, νὰ πιῶ, νὰ τραγουδήσω;
'Απόψ' εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὸν ὕπνο ποὺ κοιμῶμουν·
εἶχα μιὰ γούνα κόκκινη ἀπ' τὴν κορφήν στὰ νύχια».
- «Τὸ κόκκινό 'ναι γλήγορα ἀπ' τὴν αὐγὴ στὸ γέμα».
Κι ἀκόμα λόγος ἔστεκε καὶ ἡ συντυχία κρατιόταν⁴
15 κ' ἡ παγανιά⁵ τοὺς πλάκωσε ἀπάνω στὰ λημέρια.
Μιὰ μπαταριά τοὺς ἔδωσαν, πικρὴ φαρμακωμένη,
τὸν Βίβα παίρνει στὴν καρδιά, τὸν ψυχογιὸν στὸ χέρι,
τὸν δόλιον τὸ Κατσίγιαννον τὸν παίρνει στὸ κεφάλι.
Τ' ἀσκέρι του μαράθηκε...

Arg. Passio, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae 1860, ἀρ. 184 (ἐκ τῆς συλλογῆς H. Ulrich).

1) Π. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοδῶν ἰσμάτων Ἠπείρου, Ἀθήναι 1880, σ. 43, ἀρ. 49. Ζωγράφ. Ἀγών Α' (1891) σ. 58, 1. 2) Δ. Καμπούρογλου, Θεόδωρος Γρίβας. Βιογραφικὸν σχεδίασμα ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων ἐγγράφων καὶ σημειωμάτων, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 6. Κ. Σάθα, Ἑλληνικά ἀνεκδοτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1867, σ. ρλα' κ.έξ.

3) συνήθεια (λ. σλαβ. zakopá). 4) ἔκδ. Pass.: καὶ ἐσυχοκρατεῖτο. 5) τὸ πολεμικὸν σῶμα, ἢ περίπολος.

Β'. ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΙΛΙΟΝΗ

Ὁ Χρῖστος Μιλιόνης ἐκ Δωρίδος ἔζησε περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος, ὡς συνάγεται ἐκ δακτυλιολίθου αὐτοῦ σωζομένου εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Ἑλλάδος καὶ φέροντος χρονολογίαν 1744.¹ Ἡ προσωνομία του «Μιλιόνης» ὀφείλεται πιθανώτατα εἰς τὸ ἐν χρήσει τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὄπλον *μιλιόνι*, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπολέμει.²

Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὁ Μιλιόνης ἔδρασεν εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Ἡπειρον. Μετὰ τοῦ φίλου του ὀπλαρχηγοῦ τοῦ Βάλτου Μήτρου Τσεκούρα³ ἀπήγαγεν ἐξ Ἄρτης τὸν δικαστὴν (καδὴν) καὶ δύο ἀγάδες καὶ ἐζήτηε λύτρα πρὸς ἀπελευθέρωσίν των. Ὁ ἐπίτροπος τοῦ πασᾶ (μουσελίμης) ἐν Ἄρτῃ ἠξίωσε παρὰ τοῦ Ἑλληνοπροεστῶτος Μαυρομάτη καὶ τοῦ δερβέναγα Μουχτάρ Κλεισούρα νὰ θανατώσουν τὸν Μιλιόνην, ἐκεῖνοι δὲ ἀνέθεσαν τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὸν Ἀλβανὸν Σουλεϊμάνην, ὅστις ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ τὸν Μιλιόνην χωρὶς νὰ τὸν ὑποπτεύσῃ, διότι ἦτο ἀδελφοποιτὸς (βλάμης) του. Συναντήσας ὁμοῦς ὁ Σουλεϊμάνης τὸν Μιλιόνην εἰς τὸ χωρίον Ἀλμυρὸν τοῦ Βάλτου, ἐθεώρησεν ἄτιμον νὰ τὸν δολοφονήσῃ καὶ, ἀποκαλύψας τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, ἐκάλεσεν αὐτὸν νὰ παραδοθῇ. Ὁ Μιλιόνης ἠρνήθη καὶ, γενομένης συμπλοκῆς, ἐφονεύθησαν καὶ οἱ δύο.⁴ Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο διεκτραγωδεῖται εἰς δημοτικὸν ᾄσμα, μία ἐκ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ἐπομένη.

Δ. Λ. Π.

Τρία πουλάκια κάθονταν στὴ ράχη στὸ λημέρι
τὸ ἕνα τηράει τὸν Ἀρμυρό, τ' ἄλλο⁵ κατὰ τὸν Βάλτο,
τὸ τρίτο τὸ καλύτερο μοιριολογáει καὶ λέγει.
- «Κύριέ μου, τί ἐγίνηκεν ὁ Χρῖστος ὁ Μιλιόνης;
5 οὐδὲ στὸν Βάλτο φάνηκε, οὐδὲ στὴν Κρύα Βρύση.
Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασε καὶ πῆγε πρὸς τὴν Ἄρτα
καὶ πῆρε σκλάβο τὸν κατὴ, μαζί μὲ δυὸ ἀγάδες».
Κι ὁ Μουσελίμης τ' ἄκουσε, βαριά τοῦ κακοφάνη.
Τὸ Μαυρομάτην ἔκραξε καὶ τὸν Μουχτάρ Κλεισούρα.
10 - «Ἔσεῖς, ἂν θέλετε ψωμί, ἂν θέλετε πρωτᾶτα,⁶
τὸν Χρῖστον νὰ σκοτώσετε, τὸν καπετάν Μιλιόνη.
Τοῦτο προστάζ' ὁ βασιλιάς καὶ ἔστειλε φερμάνι».⁷

1) Βλ. Κ. Σάθα, Χρονικὸν ἀνέκδοτον Γαλαξειδίου, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 169. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλλην. λαοῦ, 1914, ἀρ. 49. Πρὸβλ. καὶ Π. Ἀρβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου 1, σ. 256, σημ. 1γ. 2) Βλ. C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, I, 1824 σ. 1. 3) Κατὰ τὸν Κ. Σάθαν (ἐνθ' ἂν., σ. 167) τὴν μετὰ τοῦ Μήτρου Τσεκούρα φιλίαν βλέπει τις καὶ εἰς τὸ ἐπόμενον ᾄσμα:

Ὁ ἥλιος βγῆκε στὰ βουνά, ψηλά στὰ κορφοβούνια.

Πουκάτου σ' ἔναν ἔλατο, κοντὰ σὲ κρύα βρύση,

ὁ Μῆτρος ἐλημέριαζε μὲ τὸν Χρῖστο Μιλιόνη,

ἐκουβεντιάζαν κ' ἔλεγαν τὰ δυὸ καπετανᾶτα...

4) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἐνθ' ἂν. 5) ἐκδ. Faur. : κ' ἄλλο. 6) ἀξιώματα, ἀρματολίκια. 7) διαταγὴ τοῦ σουλτάνου (λ. τ. fermān).

- Παρασκευή ξημέρωνε, ποτέ νά μή 'χε φέξει!
 κι ό Σουλεϊμάνης στάλθηκε νά πάγη νά τόν εϋρη.
 15 Στόν 'Αρμυρό τόν έφτασε κι ώς φίλοι φιληθήκαν,
 όλονυχτίς έπίνανε, όσο νά ξημερώση.
 Κι όταν έφεξ' ή αύγή, πέρασαν στά λημέρια,
 κι ό Σουλεϊμάνης φώναξε τοϋ κάπετάν Μιλιόνη.
 - «Χρῖστο, σέ θέλ' ό βασιλιάς, σέ θέλουν κ' οί άγάδες».
 20 - «Όσο 'ν' ό Χρῖστος ζωντανός, Τούρκους δέν προσκυνάει».
 Μέ τά τουφέκια τρέξανε ό ένας πρός τόν άλλο
 φωτιά έδώσαν στη φωτιά, κ' έπесαν εις τόν τόπο.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 4.

Γ'. ΤΟΥ ΖΙΔΡΟΥ

Ή οικογένεια τών Ζιδραίων, προερχομένη έξ 'Ελασσόνος, έλαβε τό άρματολίκι Γρεβενών παρά τοϋ μεγάλου βεζίρου 'Αχμέτ πασά Κιοπρουλή περί τά μέσα τοϋ 17ου αιώνος, διά νά έξευμενισθή και παύση τούς λυσσώδεις άγώνας της έναντίον τών τιμαριούχων τής Κεντρικής Μακεδονίας. Τό άρματολίκι τοϋτο, μεταβιβαζόμενον από πατρός εις υιόν, περιήλθεν εις τόν Πάνον Ζίδρον (1720 - 1770), τόν ήρωα τοϋ κατωτέρω ξσματος. Οϋτος κατέστη παντοδύναμος, αλλά και όνομαστός διά τήν φρόνησί του, δι' ήν ύμνείται εις τά δημοτικά τραγούδια. Έφονεύθη παρά τής άντιζήλου άρματολικής οικογενείας τών Λαπαίων.¹

Δ. Α. Π.

- Ένα πουλάκι κάθουνταν στοϋ Ζιδρου τό κεφάλι
 δέν έλαλοϋσε σάν πουλί, σάν όλα τά πουλάκια,
 μόν' έλαλοϋσε κ' έλεγεν άνθρωπινη λαλίτσα.
 - «Ζίδρο μου, σύ 'σουν φρόνιμος, ήσουν και παλληκάρι,
 5 ήσουν και πρώτος έπαρχος σ' όλα τά μοναστήρια
 κι όσα βουνά περπάτησες σ' όλα βοτάνια ν-ήταν
 δέν τό 'ξερες, κακόμοιρε, νά φάς νά μήν πεθάνης!»
 - «Τί λές, μωρέ πουλάκι αύτοϋ, γιατί με καταριέσαι;
 Σαράντα χρόνους έζησα ν-άρματολός και κλέφτης
 10 κι άλλους σαράντα νά 'ζουνα, πάλι θά νά πεθάνω.
 Δέν τό 'χω πώς θά νά χαθώ και πώς θά νά πεθάνω,
 μόν' τό 'χω σέ παράπονο και σ' έντροπή μεγάλη,

1) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ένθουμήματα στρατιωτικά τής επανάστασεως τών Έλλήνων, 1821 - 1833, τόμ. Α', 'Αθήναι 1939, σ. 10, 17, 40 και τό άρθρον υπό Γ. Δ. Κ(ορομηλά), Ζήτρος Πάνος, έν Μεγ. Έλλην. Έγκυκλοπαίδεια.

- πού θά τὸ μάθη ἢ Τουρκιά, νὰ πάη στὴν Ἀλασσόνα,
νὰ μοῦ χαλάση τὰ χωριά, τ' ἔρημα βιλαέτια.¹
- 15 Παρακαλῶ τὴ συντροφιά κι ὄλα τὰ παλληκάρια,
νὰ μοῦ γνοιασθοῦν τὸ σπίτι μου, νὰ σφάζουνε τοὺς Τούρκους,
νὰ μοῦ κοιτάζουν τὸ παιδί, τὸ μαῦρο τὸ Δημήτρη,
πού 'ναι μικρό κι ἀνήλικο κι ἀπὸ κλεφτιά δὲ ξέρει!».

Κέρκυρα. - Ἀ. Μαρούσου, Τραγούδια ἔθνικα,
μέρ. Α', Κέρκυρα 1850, σ. 79.

Δ'. ΤΟΥ ΛΑΠΑ

Ὁ Λάπας, γνωστὸς κλέφτης Θεσσαλός, ψυχογιὸς τοῦ Πάνου Ζίδρου,² ἔδρασε κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1760 χρονικὴν περίοδον καὶ ἐφονεύθη εἰς τινὰ μάχην παρὰ τὸν Ἀχελῶον (Ἀσπροπόταμον) τὸ 1785.³

Εἰς τὸ τραγούδι, διαδεδομένον κυρίως εἰς Θεσσαλίαν, Ἡπειρον, Δυτικὴν Μακεδονίαν, παρουσιάζεται ὁ Λάπας προσερχόμενος ἀκάλεστος εἰς τὸν γάμον τοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Ζίδρου καὶ κομίζων ὡς δῶρον ἐλάφι στολισμένον. Πρῶτη ἢ Ζίδραινα, κατὰ τινὰς παραλλαγὰς, βλέπει τὸν προσερχόμενον καὶ τὸν καλωσορίζει.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο μᾶς μεταφέρει εἰς ἀτμόσφαιραν διάφορον τῆς συνήθους εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια, εἰς τὰ ὁποῖα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, γίνεται λόγος περὶ μαχῶν καὶ σκοτωμῶν. Εἰς ἄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου ὁ Διγενὴς μένει ἀπρόσκλητος εἰς γάμον, εἰς τὸν ὁποῖον πολλοὶ εἶναι οἱ προσκεκλημένοι. Πρὸς μεγάλην ὁμως ἐκπληξιν τῶν ἐορταζόντων ἐμφανίζεται κρατῶν λύραν ἢ ταμπουράν φανταστικῆς κατασκευῆς, ἔχοντα ὄφεις ἀντὶ χορδῶν, θηρία ἀντὶ κλειδιῶν (στριφταριῶν) ὡς δοξάρι κρατεῖ ἔχιδναν πλουμιστήν. Πρῶτη διακρίνει τὸν ἀπροσδόκητον ἐπισκέπτην ἢ νύμφη, ἢ ἡ βασιλοπούλα κατὰ τινὰς παραλλαγὰς, καὶ ἀναγγέλλει τοῦτο εἰς τοὺς ἄλλους.⁴

Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι ὅτι εἰς ἄλλο ἄσμα εὐρέως διαδεδομένον, ὁ μὴ προσκληθεὶς εἰς γάμον εἶναι πτωχὸς καλόγερος, ὁ ὁποῖος ὁμως προσέρχεται κομίζων πλουσιώτατα δῶρα.

Τὸ θέμα τῆς μὴ προσκλήσεως εἰς γάμον φαίνεται λαϊκὸν καὶ ἐξ ἐκείνων μάλιστα, ἅτινα ταχέως λαμβάνουν εὐρείαν διάδοσιν. Τοῦτο εἰς παλαιότερους χρόνους ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ καὶ τῆς παραλογῆς τοῦ μὴ προσκληθέντος εἰς γάμον καλογέρου. Δοθείσης δὲ ἀφορμῆς ἐκ τινος περιστατικοῦ τῆς ζωῆς τοῦ κλέφτου Λάπα, συντέθη καὶ τὸ σχετικὸν πρὸς αὐτὸν ἄσμα κατὰ τὸν τύπον τῶν παλαιότερων.

Δ. Α. Π.

1) διοικητικὴ περιφέρεια (λ. τ. vilâyet). 2) Βλ. εἰσαγ. σημεῖωμα προηγουμένου ἄσματος. 3) Βλ. Ν. Κασομούλην, ἐνθ' ἄνωτ. Α', σ. 11, 23 - 24, 314. 4) Βλ. ἄνωτ., σ. 17.

Α΄.

- Ὁ Ζίδρος κάνει τὴ χαρά, χαρὰ γιὰ τὸν υἱὸν τοῦ
 ἐκάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτᾶτα,¹
 τὸ Λάπα δὲν ἐκάλεσε, τὸ μαῦρο ψυχοπαίδι.
 Κι ὄλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κουδούνια,
 5 κι ὁ Λάπας πάγ' ἀκάλεστος μὲ ζωντανὸν ἀλάφι,
 στ' ἀσήμι καὶ στὸ μάλαμα καὶ στὸ μαργαριτάρι.
 Κανέννας δὲν τὸν λόγιασεν ἀπὸ τοὺς καλεστάδες·
 ἢ Ζίδραϊνα τὸν λόγιασεν ἀπὸ τὸ παραθύρι·
 πάλε ἢ μαύρη Ζίδραϊνα, ἢ μαύρη παραμάννα.
 10 - «Καλῶς τὸν Λάπα πῶρχεται μ' ἀλάφι στολισμένο.
 Στρώστε τοῦ Λάπα στὸν ὄντά,² τοῦ Τρίτσα στὴν κρεββάτα,
 στρώστε καὶ τῶν παλληκαριῶν ἀπ' ὄλα τὰ πρωτᾶτα».¹

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 68.

Β΄.

- Ὁ Ζίτρος κάνει τὴ χαρά, χαρὰ στὸν ἀνεψιό του
 κι ὄλους τοὺς κλέφτες κάλεσε κι ὄλους τοὺς καπετάνιους·
 τὸν Λάπα δὲν ἐκάλεσε τὸν πρῶτο ψυχογιό του.
 Ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάργια μὲ κουδούνια,
 5 κι ὁ Λάπας πάει ἀκάλεστος μ' ἀλάφι στολισμένο.
 Κανείς δὲν τὸν ἐλόγιασε, κανείς δὲν τὸν λογιάζει·
 ἢ Ζίτρινα τὸν λόγιασε ψηλ' ἀπ' τὸ παρεθύρι.
 - «Ζίτρο μ', ὁ Λάπας ἔρχεται μ' ἀλάφι στολισμένο,
 ἀπ' τὸ φλωρί δὲ φαίνεται κι ἀπ' τὸ μαργαριτάρι».
 10 - «Καλὴ μέρα σου, Ζίτρο μ'». - «Καλῶς τὸ Λάπα πού 'ρθε».
 - «Ζίτρο μ', ποῦ εἶν' οἱ ἀκάλεστοι καὶ ποῦ οἱ καλεσμένοι;»
 - «Στὴν κόχη' εἶν' οἱ ἀκάλεστοι, στὸν πάτο⁴ οἱ καλεσμένοι».

Δυτικὴ Μακεδονία. - Λ.Α. ἀρ. 22138'
 σ. 5 (Δ. Πετρόπουλος, 1935).

1) καπετανίγια. Ἡ χρῆσις τοῦ ἀριθμοῦ δώδεκα εἶναι τυπικὴ, κατ' ἐπίδρασιν ἴσως τῆς «δωδεκάδης», τῆς τουρκοκρατίας καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων, τῶν κατὰ τόπους δηλαδὴ συμβουλίων, ἀπαρτιζομένων ἢ μὴ ἐκ δώδεκα μελῶν. 2) δωμάτιον. Συνήθως διὰ τῆς λ. ἐννοεῖται δωμάτιον ὁποδοχῆς τῶν ξένων (λ. τ. oða). 3) εἰς τὴν γωνίαν. 4) εἰς τὸ κάτω κάτω μέρος, εἰς τὸ βᾶθος.

Ε΄. ΤΟΥ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗ

Ὁ ἐξ Ἀκαρνανίας ἀρματολὸς Νικολὸς Στουρνάρης ἤκμασε τὸν 18ον αἰ., ἀποθανὼν κατὰ τὸ 1800.¹ Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λάπα τὸ 1785 παρέλαβε τὸ ἀρματολίκι Ἀσπροποτάμου, ὅπερ καὶ διετήρησε μέχρι τέλους τοῦ βίου του παραδῶσας τοῦτο εἰς τοὺς ἀπογόνους του.² Ὁ Στουρνάρης ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διπλωματικὴν του ἱκανότητα νὰ βοηθῇ τοὺς ὁμοεθνεῖς του, χωρὶς νὰ ἔρχεται εἰς σύγκρούσεις πρὸς τὴν τουρκικὴν διοίκησιν. Τὴν τακτικὴν του αὐτὴν ὑπαινίσσονται οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τοῦ τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

Βουνά μου ἀπ' τ' Ἀσπροπόταμο μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια
τὰ χιόνια μὴν τὰ λειώσετε, ὅσον νὰ ῥθοῦν καὶ τ' ἄλλα,
τί 'ν' ὁ Στουρνάρης ἄρρωστος βαριά γιὰ νὰ πεθάνῃ
καὶ τοὺς γιατροὺς ἐκάλεσε, νὰ τὸν ἀποφασίσουν
5 κι ἀπὸ τὰ παλληκάρια του ἐκάλεσε τὸν πρῶτο.
- «Ἐλα, Φοντύλη³ ἀδελφέ, καὶ πρῶτο παλληκάρι,
ἔλα, κάθου στὰ γόνατα, ἔλα κάθου σιμά μου
σ' ἀφήνω διάτα⁴ τὸ παιδί, τὸ μικροχαϊδεμένο,
τί 'ναι μικρὸ κι ἀνήξερο, τ' ἄρματα δὲν γνωρίζει
10 νὰ μ' ἔχῃς ἔννοια τὰ χωριά καὶ τὸ καπετανλίκι
γέροντες θέλουν χάιδεμα κι ἀγάδες θέλουν ἄσπρα
κι ὁ καπιτάνος δόκιμος,⁵ γιὰ νὰ τοὺς κυβερνήσῃ».

*Τρ. Μπάρτα, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος,
ἐν Παρισίοις 1861, σ. 130.*

Σ΄. ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΟΥ ΤΖΙΟΒΑΡΑ

Κλέφτης καὶ ἀρματολὸς ὁ Νικολὸς Τζιοβάρης ἐζήσῃ κατὰ τὸ β' ἡμῖσι τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Κατὰ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα δημοτικὰ ἄσματα, ἦτο ὀνομαστὸς διὰ τὴν δρᾶσιν του εἰς Ἡπειρον καὶ Ἀκαρνανίαν, ἐνθα εἶχε καταστή τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων. Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν⁶ ἐφονεύθη εἰς ἐνέδραν πλησίον τοῦ χωρίου Λούτζα.

Λάλησε, κοῦκε μ', λάλησε, λάλα, καημέν' ἀηδόνι,
λαλᾶτε σ' ἀκροπέλαγος, πού πλέουν τὰ καράβια
ρωτᾶτε γιὰ τὸν Νικολό, τὸν Νικολό Τζουβάρα,
πού ἦτον στὸ Λοῦρ'⁷ ἀρματολός, στὸ Καρπενήσι κλέφτης
5 εἶχε φλάμπουρο⁸ κόκκινο, κόκκινο καὶ γαλάζιο,

1) Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμῆματα στρατιωτικά, τόμ. Α', 24. 2) Βλ. καὶ Κ. Παπαρηγόπουλον, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Εβ (1925), σ. 136. *Τρ. Μπάρτα, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος, ἐν Παρισίοις 1861, σ. 169.* 3) πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ Σφοντύλη Στουρνάρη. 4) σοῦ ἱμπιστεύομαι. 5) ἔμπειρος. 6) Χρονογραφία τῆς Ἡπέρου Α', 259 σημ. 1, ε'. Βλ. καὶ Κ. Παπαρηγόπουλον, ἔνθ' ἀν., σ. 139. 7) ποταμὸς τῆς Ἡπέρου. Ἐνταῦθα ἐννοεῖται ἢ περὶ τὸν ποταμὸν χῶρα. 8) σημαίαν.

εἶχε Σταυρό, εἶχε Χριστό, εἶχε καὶ Παναγία·
 - «Ἐψές, προψές, ἀκούσαμε τὰ βροντερά τουφέκια,
 κ' εἶδαμε πῶς ἐβάρεσε τοὺς Τούρκους μέσ' στοῦ Λοῦρο
 κ' ἐπῆρε σκλάβους δεκοκτῶ κι αὐτὸν τὸν Μουσελίμη·
 10 πῆρε μουλάρια δώδεκα μ' ἀσήμι φορτωμένα,
 κ' ἐκεῖθε πέρα διάβηκε, πέρα κατὰ τὸ Βάλτο·
 πῆγε νὰ κάμη τῆ Λαμπρῆ καὶ τὸ Χριστὸς Ἀνέστη,
 νὰ ψήση τὸ σφαχτάρι του, κόκκιν' ἀβγά νὰ φάγη,
 καὶ νὰ χορέψουν τὰ παιδιὰ, νὰ ρίξουν στοῦ σημάδι.

Τρ. Μπάρτα, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 132.

Ζ'. ΤΟΥ ΤΟΣΚΑ

Καταγόμενος ἐκ χωρίου τῆς περιοχῆς Ὀλύμπου ὁ Δ. Τόσκας, ἔδρα-
 σεν ὡς κλέφτης κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰ. εἰς τὰς περιφερείας
 Κονίτσης, Γρεβενῶν καὶ Χασίων. Τραχὺς καὶ ἀμείλικτος εἰς τὰς ἐνεργείας
 του, εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τοῦ Κούρτ Ἀχμέτ,
 πασᾶ τοῦ Βερατίου, ὅστις ἐπεδίωξε τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἀρματολῶν καὶ κλε-
 φτῶν, ὅτε, μετὰ τὸ 1760, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου γενικὸς δερβέναγας,
 δηλαδὴ ἐπόπτης τῶν ὀδικῶν διαβάσεων Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Στερεᾶς Ἑλ-
 λάδος. Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Συλλογὴ δημοδῶν ἄσμάτων τῆς Ἠπείρου
 σ. 63, ἀρ. 71) ἐφονεύθη πλησίον τοῦ χωρίου Κυπριοῦ τῶν Γρεβενῶν μετὰ τὸ 1809.¹

Δ. Α. Π.

Ἐψές, προψές ἐδιάβαινα σὲ κλέφτικα λημέρια
 κι ἄκουσα πῶς ὠρμήνευε Τόσκας τὰ παλληκάρια.
 - «Παιδιὰ, μὴν προσκυνήσετε σ' αὐτὸν τὸν Διβιτάρη
 πού 'ναι βαλῆς² στὰ Γρεβενά, τὸν ἔχει βάλ' ὁ Κιούρτης». ³
 5 - «Παιδιὰ, ἂν θέλετε σπαθί κι ἂν θέλετε παλούκι, ⁴
 ἐλάτε νὰ σᾶς κόψω 'γὼ καὶ νὰ σᾶς παλουκώσω,
 γιὰ ν' ἀκουσθῆ στὰ Γρεβενά, σ' ὅλα τὰ βιλαέτια, ⁵
 ὁ Τόσκας πῶς ἐλύσσαξε, σκοτῶν' τὰ παλληκάρια,
 γιὰτὶ δὲν θέλει στὴν Τουρκιά νὰ καταντήσουν σκλάβοι.

Δ. Α. Ὑλη ἀρ. 2714 (Π. Λάμπρος).

1) Βλ. Ν. Κασσομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', 11, 16. Ἰ. Λαμπρίδου, Ἠπειρω-
 τικὰ μελετήματα, τόμ. Γ' (Ἀθήναι 1888), σελ. 69, σημ. 1. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ
 ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Εβ' (1925) σ. 138. Τρ. Μπάρτα, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος, 1861, σ. 170.
 Α. J. B. Wace - M. S. Thompson, The Nomads of the Balkans, London 1914, σ. 24.
 Ἰ Βασδραβέλλη, ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 27.

2) διοικητῆς (λ. τ. vali). 3) ἐνν. τὸν Κούρτ Ἀχμέτ πασάν. 4) ἐννοεῖ τὴν δι' ἀνα-
 σκολοπισμοῦ ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων ποινὴν (βλ. Δ. Α. Πετροπούλου, Ἡ θανάτω-
 σις δι' ἀνασκολοπισμοῦ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, Ἐπετ. Ἐταιρ. Βοζ. Σπουδῶν, ΚΓ' (1953),
 σ. 531 κ.εξ.) 5) τὰς διοικητικὰς περιοχὰς (λ. τ. vilâyet).

Η'. ΤΟΥ ΝΑΝΟΥ

Περὶ τῆς δράσεως τοῦ Νάνου ὡς κλέφτου οὐδὲν βέβαιον γνωρίζομεν. Ὑπὸ τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (Χρονογραφία Ἡπειροῦ, τόμ. 1, σ. 256, σημ. 1) τὸ ὄνομα τοῦ Νάνου ἀναφέρεται μεταξύ ληστῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, τοῦ Χοντρομάρα, τοῦ Τριμπούκη, τοῦ Χρίστου Μιλιόνη κ. ἄ., οἵτινες ἔδρασαν εἰς Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν. Ληστρικοῦ περιεχομένου εἶναι καὶ τὸ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενον ἄσμα, ἔνθα γίνεται λόγος περὶ λεηλασίας (πατήματος) τῶν σπιτιῶν τῆς Νικολοῦς. Τὸ θέμα τοῦτο εἶχε γίνει κοινόν, συνδεόμενον μὲ τὴν δρᾶσιν καὶ ἄλλων ληστῶν, ὡς ὁ Μετσοῖσος, Λιάζης καὶ Δελῆ Ἴσκος, οἵτινες ἀναφέρονται εἰς ἄσματα περιλαμβανόμενα εἰς τὴν «Συλλογὴν δημοδῶν ἁσμάτων Ἡπειροῦ» τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ (σ. 27, ἀρ. 31, σ. 29, ἀρ. 33 καὶ σ. 50, ἀρ. 58).¹ Στίχοι παραλλαγῶν τοῦ τραγουδιοῦ (ὡς οἱ 13-15 ἐν τῇ κατωτέρῳ παραλλαγῇ) προέρχονται ἐκ παλαιότερου ἀκριτικοῦ τραγουδιοῦ, ἔνθα οἱ ἐρχόμενοι πρὸς σύλληψιν τοῦ ἥρωος Πορφύρη, κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, εὐχονται νὰ καταλάβουν τοῦτον εἰς τὴν κλίνην του (βλ. ἀνωτ., σ. 56-57, Β', Γ').

Δ. Α. Π.

- Νάνος² γυρίζει στά βουνά, ψηλά στά κορφοβούνια
καὶ κλέφτες ἐσυμμάζωνε καὶ κλέφτες συμμαζώνει
καὶ τὰ μικρὰ κλεφτόπουλα μὲ τ' ἀσημένια σκιάδια.
Τὰ μάζωξε, τὰ σύναξε, τὰ 'καμε τρεῖς χιλιάδες
5 κι ὀλημερίς τοὺς δίδαχνε κι ὀλονυχτίς τοὺς λέγει·
- «Βρ' ἀκοῦστε, παλληκάρια μου, καὶ σεῖς παιδιὰ δικά μου·
δὲν θέλω κλέφτες γιὰ³ τραγιά, κλέφτες γιὰ³ τὰ κριάρια,
μόν' θέλω κλέφτες γιὰ³ σπαθί, κλέφτες γιὰ τὸ τουφέκι·
τριῶν μερῶν περπατησιὰ νὰ πᾶμε σὲ μιὰ⁴ νύχτα,
10 νὰ πᾶμε νὰ πατήσωμε τῆς Νικολοῦς τὸ σπίτι,
πού 'χει τὰ ἄσπρα τῆς Βλαχιάς, τῆς Βουλγαριάς τὰ γρόσια».
Στὴν στράτα ὀποὺ πήγαινε, τὸν Θεὸν ἐπαρακάλει.
«Θεέ μου, νὰ βρῶ τὴ Νικολοῦ στὸ στῶμα νὰ κοιμᾶται,
ξεβράκωτη, ξεζώνωτη καὶ ξαμαντηλωμένη».
15 Καθὼς ἐπαρακάλεσε, πάγει καὶ τὴν εὐρίσκει.
- «Γειά σου, χαρά σου, Νικολοῦ». - «Καλῶς τονε τὸν Νάνο».
- «Ψωμί θέλουνε τὰ παιδιὰ, κρασί τὰ παλληκάρια,
καὶ ἀτός μου θέλω πέντε ἄρνιὰ καὶ δυὸ παλιοκριάρια».
- «Μὲ τὲς χαρὲς σου, Νάνο μου, νὰ στείλω νὰ τὰ φέρω».
20 - «Ψωμί δὲν θέλουν τὰ παιδιὰ, κρασί τὰ παλληκάρια,
μηδὲ κι ἀτός μου πέντ' ἄρνιὰ, τὰ δυὸ παλιοκριάρια,

1) Κρίσεις περὶ τούτων βλ. Γιάννη Ἀποστολάκη, Ἡ συλλογὴ Ἀραβαντινοῦ, Ἀθήναι 1941, σ. 44-45. 2) ἔκδ. Haxth.: Γιάννης. 3) ἔκδ. Haxth.: διά. 4) ἔκδ. Haxth.: εἰς μίαν.

μόν' θέλομ' τ' ἄσπρα τῆς Βλαχιᾶς, τῆς Βουλγαριᾶς τὰ γρόσια». Πέντε καμήλες φόρτωσε καὶ τέσσερα μουλάρια καὶ στὸ βουνὸ ἀνέβηκε, νὰ πάη νὰ τὰ μοιράσουν.

Werner von Haxthausen, Neugriechische Volkslieder, Münster i W. 1935, σ. 88.

Θ'. ΤΟΥ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μπουκουβαλαίων ἐξ Ἀκαρνανίας κατεῖχε τὸ ἀρματολίκι Ἀγρᾶφων. Γενάρχης τῆς οἰκογενείας θεωρεῖται ὁ Γιάννης Μπουκουβάλας, ὅστις ἀνεδείχθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος κυρίως διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐναντίον τῆς ἀλβανικῆς φάρας τῶν Μετσιοχουσαίων ἢ Μουσουχουσαίων. Ἀπέθανε περὶ τὸ 1780 ἢ 1785.

Οἱ Μουσουχουσαῖοι, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ Μουσταφᾶ ἢ Μετσιοχούσο, προπάππου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐπεχείρουν πολλές ἐπιδρομὰς εἰς τὴν παρὰ τὸ Τεπελένιον χώραν, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἠπείρου καὶ μέχρι τῆς Θεσσαλίας. Πρὸς τούτους ἦλθον πολλάκις εἰς συγκρούσεις οἱ Μπουκουβαλαῖοι, ὡς κατὰ τὰ ἔτη 1759-1760 ἐν Θεσσαλίᾳ.¹ Περιφανεστέρα τῶν συγκρούσεων τούτων φαίνεται ἡ ἐν τῷ ἐπομένῳ ἔσματι ἀναφερομένη παρὰ τὸ Κεράσοβον, χωρίον τοῦ Μεσολογγίου ἢ τῶν Ἀγρᾶφων.

Δ. Λ. Π.

Τί 'ν' ὁ ἀχὸς ποὺ γίνεται καὶ ταραχὴ μεγάλη:

- Μῆνα βουβάλια σφάζονται, μῆνα θεριά μαλώνουν;

- Κι οὐδὲ βουβάλια σφάζονται κι οὐδὲ θεριά μαλώνουν

ὁ Μπουκουβάλας πολεμᾷ μὲ χίλιους πεντακόσιους,

5 στὴ μέση στὸ Κεράσοβο² καὶ στὴν Καινούρια χώρα.

Κόρη ξανθὴ ἐχοῦ' ἴαξεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.

- «Πάψε, Γιαννή, τὸν πόλεμον, πάψε καὶ τὰ τουφέκια,

νὰ κατακάτσ', ὁ κορνιαχτός, νὰ σηκωθῆ ἡ ἀντάρρα,

νὰ μετρηθῆ τ' ἀσκέρι σου,⁴ νὰ ἴδοῦμε πόσοι λείπουν».

10 Μετροῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές, καὶ λείπουν πεντακόσοι,
μετροῦνται τὰ κλεφτόπουλα, τοὺς λείπουν τρεῖς λεβέντες.

'Ἐπῆγ' ὁ ἕνας στὸ νερόν κι ἄλλος ψωμί νὰ φέρη,

ὁ τρίτος ὁ καλύτερος στέκεται στὸ τουφέκι.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 12.

1) Βλ. καὶ *C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 9 κ. ἐξ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικά, Ἀθῆναι 1939, Α' σ. 28, 94, 100, 255, 367. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 50. 2) Βλ. *Κ. Μέριτσιου, Συμπλήρωμα εἰς τὰ "Μνημεία Μακεδονικῆς Ἱστορίας", Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου, Ἀθῆναι 1960, σ. 63 κ. ἐξ. 3) Μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο φέρονται διάφορα χωρία τῆς Ἠπείρου καὶ Ἀκαρνανίας: ἐνταῦθα πρόκειται πιθανώτατα διὰ τὸ Κεράσοβον τῆς ἐπαρχίας Μεσολογγίου ἢ Εὐρυτανίας. 4) οἱ πολεμισταῖ σου (λ. τ. asker).**

I'. ΤΟΥ ΓΥΦΤΑΚΗ

Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Χρονογραφία Ἡπείρου I, σ. 282, σημ. α) ὁ Γυφτάκης τοῦ τραγουδιοῦ ἦτο συγγενὴς τῶν Μπουκουβαλαίων ἐκ μητρὸς καὶ ἐφονεύθη εἰς τὰ Βλαχοχώρια τῆς Θεσσαλίας πολεμῶν κατὰ τοῦ Γιουσούφ Ἀράπη.

Δ. Λ. Π.

Διψοῦν οἱ κάμποι γιὰ νερὰ καὶ τὰ βουνὰ γιὰ χιόνια
καὶ τὰ γεράκια¹ γιὰ πουλιά κ' οἱ Τοῦρκοι γιὰ κεφάλια.²
Ἄρα τὸ τί νὰ γένηκεν ἡ μάννα τοῦ Γυφτάκη,
ποῦ ἔχασε τὰ δυὸ παιδιά, τὸν ἀδερφό της, τρία;
5 καὶ τώρα παλαβώθηκε καὶ περπατεῖ καὶ κλαίει
μήτε στοὺς κάμπους φαίνεται, μήτε στὰ κορφοβούνια.
Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασε, πέρα στὰ Βλαχοχώρια,
κ' ἐκεῖ τουφέκια ἔπεφταν καὶ θλιβερὰ βροντοῦσαν.
Μήτε σέ³ γάμους ἔπεφταν, μήτε σέ³ πανηγύρια,
10 μόνον τὸν Γύφτη λάβωσαν στὸ γόνα καὶ στὸ χέρι.
Σὰν δένδρον ἐρραγίσθηκε, σὰν κυπαρίσσι πέφτει
ψιλὴν φωνούλαν ἔβαλε, σὰν παλληκάρ' ὀπού ἦταν.
— «Ποῦ εἶσαι, καλέ μου ἀδερφέ, καὶ πολλαγαπημένε;
γύρισε πίσω, πᾶρε με, πᾶρε μου τὸ κεφάλι,
15 νὰ μὴν τὸ πάρ' ἡ παγανιά⁴ καὶ ὁ Ἰσοῦφ ἀράπης⁵
καὶ μοῦ τὸ πάη στὰ Γιάννινα⁶ τ' Ἀλῆ πασᾶ τοῦ σκύλου».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 20.

ΙΑ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑ ἢ ΠΡΙΦΤΗ

Ὁ Γιάννης τοῦ Παπανικόλα ἢ Πρίφτης κατήγετο ἐκ Σαμαρίνης. Ἐζήσε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, διακριθεὶς διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν, οἵτινες τότε ἐλυμαίνοντο τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ πατρίδα. Μεταξὺ τῶν νικηφόρων ἐπιθέσεων τοῦ ἀναφέρεται ἡ τοῦ 1770, ὅτε κατεδίωξεν Ἀλβανοὺς ἐπανερχομένους ἐκ τῆς εἰς Πελοπόννησον ἐπιδρομῆς των, καὶ ἡ τοῦ 1793, ὅτε ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστῶν κατεδίωξεν ἐκ Σαμαρίνης καὶ Κερασόβου τοὺς Ἀλβανούς. Ὁ Πρίφτης ἦτο ἀπηνῆς καὶ ἀμείλικτος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του, τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ ἐκ τῆς ἐμφανίσεώς του προκαλούμενος τρόμος, ὥστε αἱ γυναῖκες τῶν Ἀλβανῶν πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν παιδίων ἔλεγον «ἔρχεται ὁ Γιάννης Πρίφτης».

Ὁ Πρίφτης κατ' ἄλλους ἔπεσε θύμα προδοσίας συμπολιτῶν τοῦ κινου-

1) ἔκδ. Faur.: *Ιεράκια*. 2) Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι δὲν ἔχουν στενὴν συνάρτησιν πρὸς τὸ ἔλρον ἄσμα. 3) ἔκδ. Faur.: *εἰς*. 4) τὸ ἐχθρικὸν ἀποσπάσμα, ἢ περίπολος. 5) ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος. 6) ἔκδ. Faur.: *Ἰάννινα*.

μένων ἐκ ζηλοτυπίας, κατ' ἄλλους ἐφονεύθη εἰς συμπλοκὴν μετὰ Τουρκαλβανῶν.¹

Δ. Α. Π.

Τί 'ν' τὰ μπαριάκια² πού 'ρχονται ἀπ' τοῦ Γκραικοῦ³ τῆ ράχη;
Μῆνα καὶ γάμος γίνεται, μῆνα καὶ πανηγύρι;
Οὔτε καὶ γάμος γίνεται οὔτε καὶ πανηγύρι,
παρὰ Τοῦρκοι μᾶς ἔρχονται, Τοῦρκοι καὶ Ἀρβανῖτες.

- 5 Ὁ Γιάννης χαμογέλασε, τaráζει τὸ κεφάλι.
Παίρνει καὶ ζώνει τὸ σπαθί, παίρνει καὶ τὸ ντουφέκι,
κ' ἡ μάννα του τὸν ἤλεγε⁴ κ' ἡ μάννα του τὸν λέει.
- «Ποῦ πᾶς, Γιάννη μ', μοναχός, χωρὶς κᾶνα⁵ κοντὰ σου;»
- «Καὶ τί τοὺς θέλω τοὺς πολλούς, πάνω⁶ καὶ μοναχός μου».
- 10 Καὶ παίρνει τὸν ἀνήφορο σὰν 'μορφοπεριστέρι.⁷
Σὰν ἔτρεξε, ἐφώναζε⁸ σὰν ἄλογο βαρβᾶτο.
«Ποῦ πᾶτε, Σκυλαρβανιτιὰ καὶ σεῖς Σκυλαρβανῖτες;
ἰγὼ 'μαι Γιάννης τοῦ παπαῦ καὶ τοῦ παπαῦ Νικόλα».

Σαμαρινα. - Λ. Α. ἀρ. 2219, σ. 369 (Στ. Μάνεσης, 1954).

ΙΒ'. ΤΩΝ ΑΝΔΡΟΥΤΣΑΙΩΝ

Τὰ κατωτέρω τραγούδια ἀναφέρονται εἰς τοὺς Ἀνδρουτσαίους, τὸν πατέρα Ἀνδρουτσὸν καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ὀδυσσεᾶ. Ὁ πρῶτος ἐγεννήθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰ. εἰς χωρίον τῆς Ρούμελης ἐκ πατρὸς Θανάση Βουλούση.⁹ Διεκρίθη κατ' ἀρχὰς ὡς πρωτοπαλλήκαρον τοῦ ἐκ Βουνιχώρας Παρνασσίδος Μήτρου Βλαχοθανάση, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ὁποίου, τὸ 1771, ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν ἄλλων κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν ἀρχηγὸς τῆς Ρούμελης. Χάριν ἀσφαλείας διεχειμάζεε συνήθως εἰς Πρέβεζαν, κατὰ δὲ τὴν ἀνοιξιν ἐξώρμα εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ἐπιτιθέμενος ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τὸ 1787 εὗρισκόμενος εἰς Σαραγόσσαν τῆς Ἰσπανίας συνεφώνησε μὲ τὸν Ρῶσον στρατηγὸν Ἰψὸν νὰ συγκεντρώσῃ ὀκτακοσίους πολεμιστὰς ἀπὸ τουρκικὰ μέρη. Τὴν 5ην Μαΐου 1790 ἔλαβε μέρος εἰς τὴν παρὰ τὴν Κέαν ναυμαχίαν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λάμπρου Κατσώνη, μετὰ τοῦ ὁποίου κατέφυγε μετὰ ταῦτα εἰς Πόρτο Κάγιο τῆς Μάνης. Ἐκεῖ ὀχυρωθέντες οἱ δύο ἀρχηγοὶ μὲ τὰ παλλη-

1) Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοδῶν ἄσμάτων τῆς Ἠπείρου, ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 44, ἀρ. 51. A. J. B. Wace - M. S. Thompson, The Nomads of Balkans, London, 1914, σ. 141. Λαογρ., τόμ. 6, σ. 164. 2) αἰ σημαίαι, αἰ στρατιωτικαὶ ὀμάδες (λ. τ. bayrak). 3) εἰς τινὰς παραλλ. : Ρωμνιοῦ. 4) χειρ. : καὶ ἡ μάννα του ἀπὸ κοντὰ τὸν ἤλεγε. 5) κανένα. 6) πηγαίνω. 7) χειρ. : σὰν ὀμορφο περιστέρι. 8) χειρ. : σὰν ἔδωκε καὶ φώναξε.

9) Ὁ Ἀνδρουτσὸς ἐφέρετο καταγόμενος ἀπὸ τὸ χωρίον Λιθανάτες, μὲ τὸ οἶκογ. ὄν. Βεροῦσης ἢ Μουτσανᾶς (βλ. Τ. Λάππα, Ὀδυσσεῖας Ἀντροῦτσος, Ἀθήνα [1961], σ. 12). Κατ' εἰδήσεις ἐγγράφων δημοσιευομένων ὑπὸ Κ. Μέρτζιου (Νέαι εἰδήσεις περὶ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τοῦ Ἀνδρουτσόου. Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 23, ἀρ. 3 (1959), σ. 110, σημ. 2), κατήγετο ἀπὸ τὸ Λάνδι τῆς Ρούμελης. Κατὰ τὸν Κ. Μέρτζιον πρόκειται περὶ συγκεκριμένου τόπου τοῦ ὄν. Ἀταλάντη. Κατ' ἄλλα ἐγγραφα κατήγετο ἐκ Λεβαδείας καὶ εἰς ἓν μόνον σημειώνεται ὡς τόπος καταγωγῆς τοῦ ἢ Εὔβοια.

κάρια των έπεχείρουν έπιδρομάς έναντίον τών Τούρκων κατά θάλασσαν. Μετά την έπίθεσιν του τουρκικού στόλου υπό τον Χουσεΐν, την 5ην 'Ιουνίου 1792, ήναγκάσθησαν νά έγκαταλείψουν τό όχυρόν των και κατέφυγον εις Κύθηρα. 'Εκεΐθεν, ό μέν Κατσώνης διεπεραιώθη εις 'Ιθάκην και κατόπιν πολλών περιπλανήσεων έφθασεν εις Πετρούπολιν περί τά τέλη Σεπτεμβρίου 1795, ό δε 'Ανδρουτσος, διαπεραιωθεις εις Πρέβεζαν, απέπλευσε δια τό Σπάλατον της Δαλματίας, ίνα ύποστη την νενομισμένην κάθαρσιν εις τό λιμοκαθαρθήριον και άναχωρήση δια Πετρούπολιν, ίνα εισπράξη καθυστερουμένους μισθούς του. 'Εκεϊ όμως συνελήφθη, τό 1792, υπό τών ένετικών άρχών, παρεδόθη εις τούς Τούρκους και μετεφέρθη ύπ' αυτών εις Κωνσταντινούπολιν. 'Εγκλεισθεις εις φυλακάς και βασανισθεις έπι μακρόν, έθανατώθη, άγνωστον πώς, κατά τό 1797.

'Εκ του 'Ανδρουτσου και της 'Ακριβής Τσαρλαμπά έκ Πρεβέζης έγενήθη κατά τό 1788 ή 1790 ό 'Οδυσσεύς, όνομαστός δια την άνδρείαν του κατά τούς άγώνας έναντίον τών Τούρκων. 'Υπηρετήσας εις την αύλήν του 'Αλή πασά τών 'Ιωαννίνων ό 'Οδυσσεύς, διωρίσθη ύπ' αυτού άρματολόγος της Ρούμελης. Κατά τό 1818 έμυήθη εις την Φιλικήν 'Εταιρείαν, άρχομένης δε της έπαναστάσεως έλαβεν ένεργόν μέρος εις πολλές μάχας, προσπαθών πάντοτε νά ανακόψη την πρός νότον προέλασιν τών Τούρκων έκ Στερεάς 'Ελλάδος. Σημαντική δια τον άγώνα ύπήρξεν ή εις τό Χάνι της Γραβιάς αντίστασίς του (8 Μαΐου 1821), δια της όποίας έπεχείρησε νά ανακόψη την πορείαν του Κιοσέ Μεχμέτ και 'Ομέρ Βρυώνη. Περιελθών εις ρήξιν πρός την έλληνικήν κυβέρνησιν, ένεκλείσθη εις τον ένετικόν πύργον της 'Ακροπόλεως τών 'Αθηνών, ένθα και έδολοφονήθη κατά τάς άρχάς 'Ιουνίου του 1825. *

Τό Α' έκ τών έπομένων τραγουδιών αναφέρεται εις την εις Μέγα Μοναστήρι πολιορκίαν του 'Ανδρουτσου υπό τών Τούρκων. Εις τό Β' τά βουνά θρηνοϋν δια την έγκατάλειψιν των από τούς 'Ανδρουτσαίους. Πιθανώτατα πρόκειται δια την χρονικήν περίοδον περί τό 1790, ότε ό 'Ανδρουτσος έπολέμει μετά του Λάμπρου Κατσώνη κατά θάλασσαν. Τό Γ' αναφέρεται εις τον 'Οδυσσεά 'Ανδρουτσον, ώς φαίνεται έκ της μνείας του όνόματός του, διαχειμάσαντα έν Πρεβέζη, εις δε τό Δ' ή μάννα του 'Οδυσσεώς θρηνεΐ την άπώλειαν του υίου.

Δ. Α. Π.

Α'.

Τίνους μαννούλα χλίβιτι, τίνους μαννούλα κλαΐει :

Τ' 'Αντρίτσου ή μάννα χλίβιτι, τ' 'Αντρίτσου ή μάννα κλαΐει.

Μι τά βουνά ν-ιμάλουни, τούς κούκους καταριέτι.

- «Κοϋκοι, νά μη λαλήσιτι, πουλιά, νά μην του είπητι,

5 'Αντρίτσους κάπου κλείστηκι, σέ Μέγα Μοναστήρι³

κι τρώει κι πίνει ξέγνοιαστα, στοϋ νοϋ του δέν του βάνει

κ' ή παγανιά⁴ τούν έξουσι. . .

Αϊτωλία. - Δ. Α. άρ. 869, σ. 12 (Δ. Λουκόπουλος, 1902).

1) Βλ. *Κ. Μέριτζιον*, ένθ' άν., σ. 4-6. 2) *Ν. Κασομούλη*, 'Ενθυμήματα στρατιωτικά, Α', σ. 14. *Μακρυγιάννη*, 'Απομνημονεύματα, έκδ. Γ' (1957), σ. 181. *Κάρπου Παπαδοπούλου*, 'Οδυσσεύς 'Ανδρουτσος και Γ. Βαρνακιώτης ('Απομνημονεύματα 'Αγωνιστών του 21, άρ. 12, έκδ. "Βιβλιοθήκης", 'Εν 'Αθήναις 1957). *Κ. Παπαρηγοπούλου*, 'Ιστορία του 'Ελλην. έθνους, τόμ. Εβ' (1925), σ. 210. *Τ. Λάππα*, 'Οδυσσεύς 'Ανδρουτσος, 'Αθήνα [1961].

3) τό μοναστήρι του 'Οσίου Λουκά Λεβαδείας. 4) τό στρατιωτ. άκόσπασμα, ή περίπολος.

Β'.

- Κλαΐνε τὰ μαῦρα τὰ βουνά, παρηγοριά δὲν ἔχουν·
 δὲν κλαΐνε γιὰ τὸ ψήλωμα, δὲν κλαΐνε γιὰ τὰ χιόνια,
 ἢ κλεφτουριά τ' ἀρνήθηκε καὶ ροβολάει στοὺς κάμπους.
 Ἡ Γκιόνα¹ λέει τῆς Λιάκουρας,² κ' ἡ Λιάκουρα τῆς Γκιόνας.
 5 - «Βουνό μου, πού 'σαι πιὸ ψηλά καὶ πιὸ ψηλά ἀγναντεύεις,
 ποῦ νά 'ναι, τί νά γίνονται οἱ κλέφτες Ἀνδρουτσαῖοι;
 Σάν ποῦ νά ψένουν τὰ σφαχτά, νά ρίχνουν στὸ σημάδι;
 Ποιοὺς κάμπους νά στολιζοῦνε μὲ τούρκικα κεφάλια;»
 - «Τί νά σοῦ πῶ, βρέ Λιάκουρα, τί νά σοῦ πῶ, βουνό μου,
 10 τὴν κλεφτουριά τὴν χαίρονται οἱ ψωριασμένοι κάμποι».
 Ἡ Λιάκουρα σάν τ' ἄκουσε, πολὺ τῆς κακοφάνη·
 τηράει δεξιά, τηράει ζερβά, τηράει κατὰ τὸν κάμπο.
 - «Βρέ κάμπε, ἀρρωστιάρικε, βρέ κάμπε, μαραζιάρη,³
 μὲ τὴ δική μου λεβεντιὰ νά στολιστῆς γυρεύεις;
 15 Γιὰ βγάλε τὰ στολίδια μου, δῶσ' μου τὴ λεβεντιὰ μου,
 μὴ λειώσω ὅλα τὰ χιόνια μου καὶ θάλασσα σὲ κάμω!»

¹ Ἐβδομάς, ἔτ. 6 (1889) ἀρ. 30, σ. 3.

Βα'.

- Ποιὸς εἶδε τέτοιο θάμασμα, παράξενο μεγάλο,
 νά κουβεντιάζουν τὰ βουνά μὲ τίς κοντοραχοῦλες!
 Ἡ Λιάκουρα⁴ τῆς Λειβαδιᾶς κ' ἡ Γκιόνα⁵ τῶν Σαλώνων,
 καὶ τὰ Βαρδούσια⁶ τὰ ψηλά, κ' ἡ παλιο-Καταβόθρα,⁷
 5 ποῦ σώσανε⁸ τὴν κλεφτουριά, τοὺς δόλιους Ἀνδρουτσαῖους,
 τὸ Δρόσο⁷ τὸν περήφανο.

Μέλπωσ Μερλιέ, Τραγούδια τῆς Ρούμελης,
 ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 8.

Γ'.

- «Δυσσέα, ποῦ ξεχειμάσες τὸ φετινὸ χειμῶνα,
 ποῦ ἦταν τὰ χιόνια τὰ πολλὰ καὶ τὰ βαριά χαλάζια;»
 - «Στὴν Πρέβεζα ξεχειμάσα, μέσ' στ' ἀγγλικά καράβια⁷
 εἶχα λεβέντες διαλεχτούς, ὄλο Καρπενησιῶτες,
 5 εἶχα τὸ Μᾶρκο Μπότσαρη, τὸ μπιστεμένο φίλο».⁸

Αἰτωλικόν. - Λ. Α. ἀρ. 1768, σ. 156 (Δ. Πετρόπουλος, 1952).

1) ὀροσειρά μεταξὺ Λοκρίδος καὶ Αἰτωλίας. 2) τοῦ Παρνασσοῦ. 3) ἀρρωστημένη, καχεκτικὴ (λ. τ. *magaz*). 4) ὀροσειρά ἐν Στερεῇ Ἑλλάδι, ὁ ἀρχαῖος Κόραξ. 5) κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους Οἶτη. 6) ἔχασαν. ἔκδ. Μερλιέ: σώσατε. 7) πρόκειται περὶ τοῦ καπετάνιου Δρόσου Ζοπαντιώτη. 8) χειρ.: *στὰ δόντια παίζουν τὰ σπαθιά*; ὁ στίχος ἀντικατεστάθη ἐκ παραλλαγῆς ἐξ Ἀνδριτσαίνης (Λ. Α. ἀρ. 2213γ', σ. 48. Δ. Πετρόπουλος, 1934).

Δ΄.

Ποιὸς θέλ' ν' ἀκούσῃ κλιάματα, δάκρυα καὶ μοιργιολόγια'
 διαβᾶτ' ἀπὸ τῆ Λειβαδιᾶ καὶ σῦρτε στῆ Βελίτσα'
 κ' ἐκεῖ ν' ἀκοῦστε κλιάματα, δάκρυα καὶ μοιργιολόγια,
 ν' ἀκοῦστε τὴν Ἀντρούτσαινα, τὴ μάννα τοῦ Δυσσέα,
 5 πῶς κλαίγει καὶ μοιργιολογᾷ καὶ σάν παπί μαδιέται,
 σάν τοῦ κοράκου τὰ φτερά μαυρίζ' ἢ φορεσιά της.
 «Δὲ στό εἶπα ἐγώ, Δυσσέα μου, δὲ στό εἶπα ἐγώ παιδί μου,
 μὲ τῆ Βουλή μὴν πιάνεσαι, μὲ τοὺς καλαμαράδες,
 κάνουν τὸ Γκούρα κεχαγιά,² τὸ Νικολό γιὰ πρῶτο ;»

¹ *Ἡπειρος*. - Λ. Α. ἀρ. 1365, σ 76 (Σπ.ξ Μουσελίμης, 1938).

ΙΓ΄. ΚΛΕΦΤΗΣ ΤΟΥ ΟΛΥΜΠΟΥ (ΒΛΑΧΟΘΑΝΑΣΗΣ)

Εἰς τὰς διαφόρους ἐκδόσεις ποιητικῶν συλλογῶν τὸ τραγούδι τιτλοφορεῖται συνήθως «Κλέφτης τοῦ Ὀλύμπου», διότι γίνεται λόγος ἀορίστως περὶ κλέπτου ἀνελθόντος εἰς τὸν Ὀλυμπον καὶ ἀναζητοῦντος τοὺς συντρόφους του. Ἐκ τῆς ἐπῶδου ὁμως εἰς πολλὰς παραλλαγὰς «Θανάση, Θανάση, μωρὲ Βλαχοθανάση», ὡς καὶ τοῦ ἀναφερομένου «κουμπάρου Ἀλεξαντρῆ», φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ γνωστοῦ κλέπτου, τοῦ Μήτρου Βλαχοθανάση ἐκ Βουνιχώρας Παρνασσίδος, ἀκμάσαντος κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος. Οὗτος ἔδρασε κυρίως ἐναντίον τῶν Ἀλβανῶν δερβεναγᾶδων, συνεργασθεὶς ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου, πατρὸς τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου. Μετέσχεν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Αἰκατερίνης τῆς Ρωσίας ὑποκινηθεῖσαν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τὸ 1770, ὡς καὶ εἰς ἄλλας μάχας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου ἐπίσης καὶ τοῦ Γιάννη Ξυλικιώτη ἔλαβε μέρος εἰς συμπλοκὴν κατὰ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ περὶ τὴν Ναύπακτον, ἐνθα πληγωθεὶς ἀπέθανεν. Εἰς τὸ ἐπόμενον τραγούδι φέρεται προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ κουμπάρου τοῦ Ἀλεξανδρῆ ἐξ Ἐλασσόνος.³

Δ. Α. Π.

Βγῆκα ψηλά στὸν Ὀλυμπο καὶ κοίταξα τριγύρω
 τριγύρω γύρω θάλασσα κι ἀπὸ στεριά Ἀρβανῖτες
 κι ἀπὸ μεριά κλεφτόπουλα μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια
 καὶ πάλε πίσω γύρισα, κατ' τὰ παλιὰ λημέρια,
 5 τὰ βρίσκω ὁ μαῦρος ἔρημα κι ὄλα χορταριασμένα.
 Ψιλή φωνίτσα ἔβαλα, ὅσο κι ἂν ἐδυνάστην'⁴
 «Ποῦ εἶσαι, κουμπάρ' Ἀλεξανδρῆ, κ' ἐξάδελφε Βασίλη ;»
 Κανεὶς δὲν ἠπολογήθηκε, κανεὶς δὲν ἀπεκρίθη

1) χωρίον τῆς Λοκρίδος. 2) ἐπιμελητήν, ἀρχηγὸν (λ. τ. kehayn).

3) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 52. Ἀ. Καρκαβίτσα, Ἱστορικὰ ἀνέκδοτα, ἐν Ἐστίᾳ, τόμ. 26 (1888), σ. 628. Τ. Λάππα, ἐνθ' ἀν. σ. 13. 4) ἐκδ. Ἰατρ. : ἐδυνάτο.

- κι ὁ ψυχογιός τ' Ἀλεξανδρῆ, κείνος ἀπολογήθη.
 10 - «Ἀλεξανδρῆς δὲν εἶν' ἐδῶ, πάγ' εἰς τὴν Ἐλασσόνα,
 πάγει νὰ μάσ' Ἀρβανιτιά, γιὰ νὰ σέ πολεμήση».
 - «Τί τῶκαμα τοῦ κερατᾶ καὶ θὰ μὲ πολεμήση,
 ποὺ ἦρθε μὲ παλιόρουχα καὶ τοῦ ἴωκα καινούργια,
 ποὺ ῥθε μὲ παλιοτούφεκο καὶ τοῦ ἴωκα ἀσημένιο,
 15 καὶ τ' ἄρματά του τὰ ἴκαμα ὄλα μαλαματένια!»

Ἄ Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων,
 ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 22 - 23.

ΙΔ'. ΤΟΥ ΚΑΛΙΑΚΟΥΔΑ

Ὁ Λουκάς Καλιακούδας ἐξῆσε περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἔδρασεν ὡς πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ἀνδρούτσου. Κατὰ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα δημοτικὰ ᾄσματα ἐπολέμησε γενναίως ἐναντίον Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν, ἀπεσταλμένων ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν. Ἐφονεύθη εἰς τινὰ συμπλοκὴν παρὰ τὸ χωρίον Γαβρολίμνη τῆς Ναυπακτίας.¹

Εἰς τὸ κατωτέρω ᾄσμα ἡ Καλιακούδαινα μανθάνει τὴν θλιβεράν εἶδησιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ συζύγου της, δι' ὃν θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται, ὡς λέγει τὸ δεύτερον ᾄσμα.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Ν-άκούς, μαρ' Καλιακούδινα, τί λέν τὰ παλληκάρια;
 - «Σαββάτου μέρα μὴ λουστῆς, τὴν Κυργιακὴ μὴ ἄλλάξης
 κὶ τὴ Δευτέρα τοῦ προὐὶ βάλ' του στὰ μοιργιολόγια.
 Τοὺν Καλιακούδα βάρισαν ψηλά στοὺν Ἀερίζη
 5 τρεῖς παταριές τοὺν ἔρριξαν κὶ τρεῖς ἀράδ' ἀράδα·
 κ' ἢ μιά τοὺν παίρνει στοὺ πλιβρὸ κ' ἢ ἄλλη μέσ' στὰ στήθη.
 τοῦ στόμα τ' αἷμα γιόμουσι, τὰ χεῖλια του φαρμάκι».
 - «Γιὰ πάρτι με γιὰ σῦρτι με σὶ μιά ψηλὴ ραχούλα,
 δουμίτι μου τοὺν νταμπουρά,² νὰ τοὺν ἴμουρφουλαλήσου,³
 10 νὰ βγάλου τοῦ τραγούδι μου, τοῦ παραπουνιμένου».

Τρίκαλα. - Δ. Α. Ὑλη, ἀφ. 1548
 (Ν. Βραχνός, 1890).

1) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, Α', 14. C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, σ. 117. II. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου I, σ. 281, σημ. 1α. Πρὸς Γ. Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, σ. 133 καὶ 279 (πρόκειται περὶ ἄλλου Καλιακούδα, ἢ αἱ παρεχόμεναι εἰδήσεις παρὰ Γ. Ἀντωνοπούλου, τοῦ βιογράφου τοῦ Ζαχαριά, δὲν εἶναι ἀκριβεῖς.)

2) δώσατέ μου τὸν ταμπουράν. 3) νὰ τὸν παίξω ὄμορφα.

B'.

- Νά 'μουν πουλί νά πέταγα, νά πήγαινα τοῦ ψήλου,
 ν' άγνάντευα καί τήν Φραγκιά καί τό 'ρημο τό Θιάκι,
 νά κούρμαινα' τή Λούκαινα, τή δόλια τή Διαλέττα,²
 πῶς κλαίει, πῶς μοιρολογᾷ, πῶς χύνει μαῦρα δάκρυα.
- 5 Σάν περδικούλα θλίβεται, σάν τό παπί μαδιέται,
 σάν τοῦ κοράκου τά φτερά μαυρίζει ή φορεσιά της.
 «Δέν σ' εἶπα, Λούκα, μιὰ φορά, δέν σ' εἶπα τρεῖς καί πέντε,
 στή Γαβρολίμνη³ μὴν κλειστής καί πόλεμο μὴν κάμης,
 ὅτι ἔμαθεν 'Αλή πασάς, στέλνει τόν Μιτζομπόνο;»⁴

N. Tommaseo, *Canti popolari greci*,
 Venezia 1842, σ. 431.

ΙΕ'. ΤΩΝ ΣΙΣΜΑΝΑΙΩΝ

Ἡ οἰκογένεια τῶν κλεφτῶν Σισμαναίων προήρχετο ἀπὸ τὸ χωρίον Κοζίτσα τῆς ὄρεινῆς Ναυπακτίας, ὑπαγόμενον εἰς τὸ ἄρματολίκι Καρπενησίου. Μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης ἔπесαν κατὰ καιροὺς θύματα τῶν δολοπλοκιῶν τῶν Τούρκων. Κατ' εἰδήσεις ἐν κώδικι ἐκ Καρπενησίου,⁵ τὸ ἔτος 1798 ὁ ἐξ Ἀραχόβης Ναυπακτίας Νικόλαος Σισμάνης ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὑπὸ τοῦ Ἀλβανοῦ δερβέναγα Μάλιου Μέτσιου. Ὁ Ἰωάννης, ἀδελφὸς τοῦ Ν. Σισμάνη, παρουσιασθεὶς τὸ 1803 εἰς τὸν ἐν Ἄρτῃ διατρίβοντα τότε Βελῆν πασάν, φυλακίζεται κατὰ διαταγὴν τούτου καί δίδει τέλος εἰς τὴν ζωὴν του διὰ «πνιγμονῆς». Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ρίπτεται κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωαννίνων ὁ εἰκοσιπενταετῆς υἱὸς τοῦ Νικολάου Μῆτσος.

Εἰς τὸ τραγικὸν τοῦτο τέλος τῶν δύο τελευταίων Σισμαναίων ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω ᾄσμα.

Δ. Α. Π.

1) νά ἤκουον. 2) ἡ λ., ἐλλείπουσα εἰς τὴν ἐκδ. Tommaseo, παρελήφθη ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς (*Rassow*, *Τραγοῦδια ρωμαίικα*, 1860, ἀρ. 56). 3) χωρίον τῆς Ναυπακτίας. 4) Ἀλβανὸς ὄπλαρχηγὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Εἰς τὴν ἐκδοσὶν Tommaseo ἀκολουθοῦν οἱ κατωτέρω στίχοι, προφανῶς νεώτερα προσθήκη:

*Ὁ Μιτζομπόνος κίνησε μὲ χίλιους πεντακόσιους,
 στὸ Μισολόγγι ἀπέρασε, στή Γαβρολίμνη ἐπῆγε.
 Κ' ἐπιάστηκε ὁ πόλεμος ἀπ' τὴν ἀγῆ ὡς τὸ βράδυ.
 Ἐξήντα Τούρκους σκότωσαν, ὄλο ντζοχατζαράιους
 κ' ἓνα ριντζέλι τοῦ πασᾶ, καί τοῦ πασᾶ κολόσιες.*

5) Βλ. Ἱστορικὰ σημειώματα ἐν Δελτίῳ Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρ. Ἑλλάδος, τόμ. Β' (1885) σ. 114-115. "Ἐστία", τόμ. 30 (1890) σ. 326 κ.έξ., 341 κ.έξ. Πρβλ. *Εἰρ. Σκανδωνίδη*, *Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριανης* (Παρνασοῦ), 1939, σ. 265 κ.έξ., ἔνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Τὸ λέν' οἱ κοῦκοι στὰ βουνά κ' οἱ πέρδικες στὰ πλάγια,
τὸ λέν' οἱ Κραβαρίτισσες κ' οἱ Κραβαριτοπούλες:
Πᾶν' οἱ ἀρχόντοι στὸν πασά, πᾶν' οἱ κοτζαμπασήδες,
πᾶνε τὰ Σισμανόπουλα, ὁ Μῆτσος κι ὁ Γιαννάκης.

- 5 Ὁ Μῆτσος πάει τὰ φλουριά, Γιαννάκης τὴν Ἑλένη.
- «Πολλὰ τὰ ἔτ', ἀφέντη μου!» - «Καλῶς τὸν κύρ Γιαννάκη!»
- «Γιαννάκη, τί παλάβωσες καὶ πήρε ὁ νοῦς σ' ἀγέρα,
καὶ χάλασες τρία χωριά, τρία κεφαλοχώρια,
Γρανίτσα,¹ τὸ Τρανὸ χωριό,² Ζελίτσα³ ξακουσμένη!»
10 - «Ἐφταιξ', ἀφέντη μ', ἔφταιξα, καὶ νὰ μὲ συμπαθήσης». - «Δὲν εἶναι γιὰ συμπάθισμα, γιὰ νὰ στὸ συμπαθήσω». Τὰ παλαμάκια βάρεσε καὶ τὸ τζελάτη⁴ κρᾶζει.

Ναυπακτία. - Ἑστία, τόμ. 30 (1890)
σ. 341 (Ἄνδρ. Καρκαβίτσας).

ΙΣ'. ΤΟΥ ΔΙΠΛΑ

Ἄρχηγός σώματος κλεφτῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ Δίπλας διεκρίθη διὰ τὴν δρᾶσιν του ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, συνεργασθεὶς πολλάκις μετὰ τοῦ Κατσαντώνη, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἀνάδοχος καὶ συγγενής. Μετὰ τὸ 1804, ὅτε ἀρχίζει ἡ μεγάλη δίωξις τῶν κλεφτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ Δίπλας συνεκρούσθη ἐπανειλημμένως μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν. Εἰς τινὰ μάχην τοῦ ἔτους 1807, πολεμῶν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦ Κατσαντώνη, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ δευτέρου, ἐφονεύθη.⁴

Δ. Α. Π.

Τοῦ Δίπλα οἱ φίλοι λέγανε καὶ τὸν παρακαλοῦσαν.

- «Σήκω νὰ φύγης, Δίπλα μου, μὲ τοὺς Κατσαντωναίους⁵ σᾶς ἔμαθε ὁ Ἀλῆ πασάς καὶ στέλνει νὰ σᾶς πιάσῃ ἕναν κακὸ δερβέναγα τὸν ἀγὰ Μουχαρνάρη».⁵

- 5 Τὸ λόγο δὲν ἀπόκειωσαν,⁶ τὸ λόγο δὲν ἀπόειπαν,
καὶ τὰ λημέρια⁷ φώναξαν ὅσο κι ἂν ἤμποροῦσαν.

- «Ὁ Μουχαρνάρης πλάκωσε μὲ τέσσερες χιλιάδες,
σέρνει Ἀρβανῖτες διαλεχτοὺς ὄλο τσοχανταραίους.⁸

Στὰ δόντια σέρνουν τὰ σπαθιά, στὰ χέρια τὰ ντουφέκια».

1) χωρίον τῆς Ἡπείρου. 2) χωρίον πλησίον τοῦ Καρπενησίου. 3) τὸν δῆμιον (λ. τ. cellat).

4) Βλ. καὶ C. Faurel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 155. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 15 καὶ 301, σημ. 5. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου I, 282 (β). Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 65. Δ. Λουκοπούλου, Στὰ βουνά τοῦ Κατσαντώνη, Ἀθήναι 1934, σ. 141, 187.

5) πρόκειται διὰ τὸν Ἄγον Βέσσιανην Μουρχουντάρην ἢ Μουρχουντάραν (βλ. Εἰρ. Σπανδωνίδη, ἔνθ' ἀν., σ. 229). 6) ἐτελείωσαν. 7) τὰ καταφύγια τῶν κλεφτῶν. 8) στρατιώτας τῆς ἀλλῆς, ἐπιλέκτους (λ. περσ. çuhadar).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ, ΑΡΙΘΜ. 7

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

ΤΟΜ. Α΄

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ 2000

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

Ἡ Ἐφορευτική Ἐπιτροπή τοῦ Κέντρου Ἐρεύνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας (πρ. Λαογραφικό Ἀρχεῖο), μετὰ ἀπὸ εἰσήγησι τῆς ὑπογράφουσας, ἀποφάσισε τὴν ἀνατύπωση τοῦ παρόντος τόμου, ὁ ὁποῖος πρό πολλοῦ εἶχε ἐξαντληθεῖ. Μετὰ τὴν πρόσφατη (1999) ἀνατύπωση τοῦ Γ' τόμου (Ἑλληνικά Δημοτικά Τραγούδια - Μουσική Ἐκλογή), παραδίδονται στὸ κοινὸ δύο ἔργα βασικά γιὰ τὴ μελέτη τῶν κειμένων καὶ τῆς μουσικῆς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Μὲ τὴν ἐκδοση καὶ τοῦ παρασκευαζομένου Β' τόμου τῶν Τραγουδιῶν ἐντὸς τοῦ 2001, θὰ ὀλοκληρωθεῖ μία χρηστικὴ καὶ παράλληλα ἐπιστημονικὴ σειρά γιὰ τὸ Δημοτικὸ μας Τραγούδι.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΠΟΛΥΜΕΡΟΥ - ΚΑΜΗΛΑΚΗ

Διευθ. τοῦ Κ.Ε.Ε.Λ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ, ΑΡΙΘΜ. 7

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ
(ΕΚΛΟΓΗ)

ΤΟΜ. Α΄

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1962

ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΑΝΑΤΥΠΩΣΗ 2000

ΕΚΛΟΓΗ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ*

- 1) ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ   υπό Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ
- 2) ΙΣΤΟΡΙΚΑ   »   »   Γ. Α. ΜΕΓΑ **
- 3) ΚΛΕΦΤΙΚΑ   »   »   Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ
- 4) ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ   »   »   Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ-Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

---

* Είς τήν ἐργασίαν ταύτην ἠσχολήθησαν προσέτι οἱ συντάκται Γ. Ν. Πολίτης καί Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπάριγου (βλ. κατ. εἰσαγ. σ. κζ'-κη').

** Εἰς τό κεφάλαιον τοῦτο προσετέθησαν ἔτι 9 ᾠσματα. Τεσσάρων ἐκ τούτων ἡ ἐκλογή καί ἡ ἐπεξεργασία ἐγένετο ὑπό τοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη, τῶν δέ ὑπολοίπων πέντε ὑπό τοῦ Δ. Ἀ. Πετροπούλου. Ὑπό τοῦ τελευταίου συνετάχθησαν ἔτι εἰσαγωγικά σημειώματα εἰς 17 τραγούδια τῆς ἐκλογῆς Γ. Ἀ. Μέγα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α'. ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΩΔΟΥΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΓΕΝΕΣΙΣ ΚΑΙ ΘΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ

Ἡ ποίησις, ὡς γνωστόν, μέ τήν μελωδίαν, δηλαδή τήν ἔκφρασιν μουσικῶν ἤχων καί τόν χορόν, εἶναι τὸ πλεόν ἐκφραστικόν μέσον ἐξωτερικεύσεως τῶν ψυχικῶν συναισθημάτων τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τήν ἔξαρσιν τῆς χαρᾶς καί τῶν ἐλπίδων του, τήν ἀποκορύφωσιν τοῦ πόνου καί τῶν ἀπογοητεύσεών του, πρὸς δὲ καί εἰς στιγμάς στοχασμοῦ καί φιλοσοφικῆς ὑπ' αὐτοῦ θεωρήσεως τῆς ζωῆς. Εἶναι, ὅπως ὁ χορός, κίνησις πρὸς μίμησιν, δηλαδή ἐξεικόνισιν διὰ τοῦ λόγου αἰσθητῶν πραγμάτων, ὡς π. χ. τοῦ κάλλους, τῆς ἡμερότητος ἢ τῆς ἀγριότητος τοῦ τοπίου, προσώπου, ζώου, ἀκόμη δὲ καί πρὸς ἀναπαράστασιν γεγονότων ἀπὸ τὸν ἐθνικὸν καί καθημερινὸν κοινωνικὸν βίον τοῦ λαοῦ, ἢ ἔκφρασιν συναισθημάτων μέ σκοπὸν τήν εὐχαρίστησιν ἢ συμπάθειαν, «ψυχικὴν ἡδονήν», τοῦ ἀκροατοῦ ἀπὸ τήν προκαλουμένην συγκίνησιν.

Ἡ ποίησις στρέφεται συνήθως γύρω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις καί ἀποτελεῖ μόνιμον θέμα αὐτῆς. Παραλλήλως ὁμοίως καί ὁ περὶ αὐτὸν αἰσθητὸς κόσμος, δηλ. ἡ φύσις, ὡς τοπίον καί μέ τὸ ζωικὸν καί φυτικὸν περιβάλλον της, δύναται ἐπίσης νὰ ἀποτελέσῃ ποιητικὸν θέμα, ὅταν διάφοροι μορφαί του λαμβάνωνται ὡς σύμβολα ψυχικῶν γεγονότων ἢ εἶναι ἐμποτισμέναι μέ περιεχόμενον ἀπὸ τήν ζωὴν, τὰς πράξεις, τὰ αἰσθήματα καί γενικῶς τήν μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀπὸ τήν ποίησιν ἡ προσωπικὴ ἔχει χαρακτηριστικὸν της γνώρισμα ὅτι πηγάζει ἀπὸ τήν ψυχὴν καί τὸ πνεῦμα ὀρισμένου ποιητοῦ καί ἐκφράζει τὰ συναισθήματα καί τὰς ἰδέας του, οὕτω δὲ εἶναι αἰσθητὴ εἰς αὐτὴν ἡ παρουσία τοῦ δημιουργοῦ. Ἀντιθέτως ἡ δημῶδης ἀποτελεῖ τήν ἔκφρασιν εἰς ἔρρυθμον λόγον καί μελωδίαν συναισθημάτων, τὰ ὁποῖα συγκινοῦν γενικῶς τήν λαϊκὴν ψυχὴν, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ εἰς αὐτὴν αἰσθησις τοῦ ποιητοῦ. Οὕτω τὰ δημῶδη ἄσματα ζοῦν ὡς μέρος ἀναπόσπαστον τῆς πνευματικῆς καί τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ, ὡς ἀπρόσωπον καί κοινὸν κτῆμα του.

Περιεχόμενον τῆς δημῶδους ποιήσεως εἶναι πάντοτε τὸ συγκεκριμένον. Αἱ ἀφηρημέναι μορφαί εἶναι ξέναι πρὸς αὐτήν. Ἡ φύσις πᾶσα, ἔμψυχος καί ἄψυχος, ὑπάρχει εἰς αὐτὴν ζωντανή. Οὕτω ὅχι οἱ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καί τὰ ζῶα καί τὰ πουλιά καί τὰ βουνὰ παρουσιάζονται νὰ συζητοῦν μεταξὺ των καί νὰ ἐκφέρουν κρίσεις διὰ τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, νὰ ἀποκαλύπτουν μυστικά καί νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα. Αἱ εἰκόνες δὲ εἰς τὸ ἄσμα τόσον ἀπὸ τὸν ἐξωτερικόν, τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ὅσον καί ἀπὸ τὸν ἐσωτερικόν, τὸν ψυχικόν, ἔχουν ἰδιάζουσαν πλαστικὴν δύναμιν.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ εἶναι τὸ αὐθόρμητον τοῦ αἰσθήματος, ἡ εἰλικρίνεια, ἡ ζωηρότης, ἡ ἀπλότης, τὸ ἀνεπιτήδευτον τῆς ἔκφράσεως καί ἡ ἐπιγραμματικὴ συντομία. Εἰς τήν ποίησιν οὕτω

τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν περικλείεται ὁ ψυχικός του κόσμος ὅλος, διαμορφώνεται ἕνας ἰδιαίτερος ἰδανικός κόσμος, πού ἐκφράζεται μὲ αὐτὴν καὶ κηρύσσεται ὡς διδαχὴ πρὸς τὴν κοινωνίαν.

Ἡ μελωδία, ἥτις ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸν μέρος τοῦ ἄσματος, ἀσκεῖ μαζὶ μὲ τὸν λόγον μαγικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπίδρασιν εἰς τὸν ἀκροατὴν μὲ τὴν συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς αὐτόν, διὰ τὰ τὸν θέλησιν καὶ διεγείρῃ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ συμπαθείας, ἀγάπης ἢ οἴκτου. Ἡ δύναμις αὕτη τοῦ μέλους εἶναι ἰδιαίτερος αἰσθητὴ ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὰ νανουρίσματα τῶν μητέρων, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκοιμίζουσι τὰ μικρὰ παιδιὰ των.

Μὲ τὴν μαγικὴν αὐτὴν ἰδιότητά του τὸ δημῶδες ἄσμα εἰς τὴν ἀτελεστέραν του μορφήν, ὡς ἀπλοῦν ἀκόμη ἐπιφώνημα, φαίνεται, ὅτι μαζὶ μὲ τὴν ὄρησιν ὡς κυριαρχοῦν μέσον ἐχρησιμοποιεῖτο ἀρχικῶς εἰς τὴν πρωτόγονον κοινωνίαν—τοῦτο παρατηρεῖται καὶ σήμερον εἰς κατὰ φύσιν ζῶντας λαοὺς—εἰς τὸ νὰ ὑποβοηθηθῇ ἡ βλάστησις, νὰ κερδηθῇ ἡ νίκη εἰς πολεμικὰς συγκρούσεις, νὰ διευκολυνθῇ ἡ κίνησις τῶν οὐρανίων σωμάτων κλπ.¹

Ἀπὸ τὰς πρώτας ἀτελεῖς αὐτάς ποιητικὰς μορφάς, δηλ. τὰς ἐπιφωνήσεις, φαίνεται ὅτι διεμορφώθη καὶ ἀνεπτύχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς περιεχόμενον καὶ ἐκφρασιν ἢ δημῶδες ποίησις,² ἡ ὁποία εἶναι οὕτω κατὰ μέγα μέρος δημιούργημα τῆς λαϊκῆς κοινότητος. Ἐξ αὐτῆς παρουσιάζεται ἐκάστοτε ὁ προικισμένος μὲ ποιητικὸν τάλαντον ἀοιδός, ὁ ὁποῖος εἰς στιγμὰς ὑψηλῆς συγκινήσεως τῆς ψυχῆς του ἀπὸ τὸν γύρω του αἰσθητὸν κόσμον ἢ ἀπὸ γεγονότα τῆς κοινωνίας του, τέλος καὶ ἀπὸ αὐτὰ τὰ παθήματά του, ἐκφράζει τὰ συναισθήματά του κατὰ μόνους ἢ κατὰ εἰδικὰς περιστάσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς (γάμος, πανηγυρίς, θάνατος) εἰς ἕμμετρον λόγον μετὰ μελωδίας. Τὸ τραγούδι του τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον ἐξωτερικεῖ τὴν ἐμπειρίαν του ἀπὸ τὴν ζωὴν, ἐὰν εὖρη ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, δηλ. ἐὰν δι' αὐτοῦ ἀποβῇ οὗτος ἐρμηνευτὴς τῆς ψυχῆς των, θὰ υἱοθετηθῇ καὶ θὰ τραγουδηθῇ, ἐντὸς δ' ὀλίγου θὰ λησμονηθῇ ὁ προσωπικὸς ποιητὴς καὶ θὰ ἀποβῇ κοινὸν ἀγαθὸν ὅλης τῆς κοινότητος. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν τὸ τραγούδι ἔχει καταστῆ πλεον δημοτικὸν καὶ δύναται νὰ τύχῃ διαδόσεως καὶ εἰς ἄλλους τόπους.³ Παρὰ τὰ καθαρῶς λαϊκὰ αὐτὰ δημιουργήματα ἀπαντοῦν ἐνίοτε καὶ προσωπικαὶ ἡμιλόγια συνθέσεις, αἱ ὁποῖαι, ὅταν ἀπὸ ἐπόψεως νοήματος καὶ ἐκφράσεως δύναται νὰ συγκινήσουν τὸν λαόν, τραγουδοῦνται ὑπ' αὐτοῦ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ μὲ τὴν χρῆσιν ὑφίστανται ἐπεξεργασίαν σύμφωνον μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἰδέας του καὶ ἀποβαίνουν δημῶδες.⁴

Διὰ τὴν γένεσιν, ἀνάπτυξιν καὶ τὴν συντήρησιν τῆς δημῶδους ποιήσεως κύριος παράγων εἶναι ἡ κοινωνία μὲ τὴν κλειστὴν οἰκονομίαν, πρὸς δὲ καὶ τὴν περιωρισμένην ἀκόμη εἰς αὐτὴν καὶ ὁμοιόμορφον πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν. Τὸ περιβάλλον τοῦτο εὐνοεῖ ἰδιαίτερος τὴν παρουσίαν καὶ εὐ-

1) Ἄ. Πηγιάτογλου, Τὸ πρωτεῖον τῆς οἰκογενείας, Δοκίμιον κοινωνικῆς ἀνθρωπολογίας, Ἀθήναι 1939, σ. 91.

2) Βλ. Στέλλ. Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία. Μέρ. Α'. Μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἐν Ἀθήναις 1922/23, σ. 21.

3) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμετκα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, (Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν τραγουδιῶν), σ. 214 - 215.

4) Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἂν., σ. 256.

δοκίμησιν ὄχι μόνον τῶν δημιουργῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἄλλων φορέων τοῦ λαϊκοῦ βίου εἰς τομεῖς ὡς ὁ πνευματικὸς βίος, ἡ λαϊκὴ τέχνη, ἡ ἐπαγγελματικὴ ζωὴ, ἐπὶ παραδείγματι τοῦ παραμυθᾶ, τῆς ὕφαντρίας, τῆς κεντητρίας κ. ἄ. Ἀντιθέτως μὲ τὴν εὐρείαν οικονομικὴν ἀνάπτυξιν, τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας, τὴν εὐκολίαν τῆς ἐπικοινωνίας, τὴν πλατεῖαν διάδοσιν τοῦ ἐντύπου, πρὸς δὲ καὶ τὴν ραγδαίαν πρόοδον τῆς τεχνικῆς εἰς τὸν ὑλικὸν βίον, ὡς σήμερον, μέσα μὲ τὰ ὁποῖα διασπᾶται ἡ πολιτιστικὴ ὁμοιομορφία καὶ σχηματίζονται διαβαθμίσεις μὲ ἀναδυομένας προσωπικότητας, ἡ ποίησις αὐτὴ ὑποχωρεῖ, μαραίνεται καὶ τείνει πρὸς σιγὴν, διότι ὁ κόσμος ποῦ συνεβόλιζαν τὰ δημοτικὰ τραγούδια κατεστράφη, ἡ ἐμπειρία δὲ τῆς ζωῆς, ὡς σήμερον, ἀναζητεῖ ἄλλας μορφὰς μὲ διαφορετικὸν περιεχόμενον. Οὕτω ἄσματα μὲ ἐπικὸν πλάτος δὲν δημιουργοῦνται πλέον. Αἱ συνθέσεις αὗται εἶναι σπάνιαι, ἀπλᾶ μᾶλλον στιχουργήματα, χωρὶς ἔμπνευσιν καὶ εἰς στίχους ὁμοιοκαταλήκτους. Εἰς ἀκμὴν εὐρίσκεται ἀκόμη μόνον ἡ σύνθεσις διστίχων μὲ περιεχόμενον ἴδια ἐρωτικόν, σατιρικόν, γνωμικόν ἢ φιλοσοφικόν κ. ἄ. Πρόκειται περὶ ποιητικοῦ εἴδους, τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη ἴδια ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος κυρίως εἰς τὰς νήσους καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κρήτην. Σήμερον ἀκόμη ἀνθεῖ εἰς τὴν νῆσον ταύτην ὡς ἐπίσης καὶ εἰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Δωδεκάνησον καὶ τὴν Κύπρον, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα.¹

Παρά τὴν ὑποχώρησιν ταύτην τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, τοῦτο μαζί μὲ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ λαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ὡς οἱ μῦθοι, τὰ παραμύθια, αἱ παραδόσεις, αἱ παροιμίαι καὶ τὰ γνωμικά, κοινωνικοὶ θεσμοὶ μὲ ποικίλα ἔθιμα καὶ δοξασίας κ. ἄ., ὑπάρχει ἐπὶ χιλιετηρίδας ὡς μέσον παιδείας διὰ τὸν πολὺν λαόν, ὁ ὁποῖος ἐτύγχανε νὰ μὴ ἔχη ἀνωτέραν μόρφωσιν. Ἀπετέλει οὕτω ἡ δημώδης ποίησις μὲ τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ τὴν ἱστορίαν του, ἥτις διετῆρει ζωηράν τὴν ἱστορικὴν του συνείδησιν ὡς ὀλόγητος ἐθνικῆς μὲ συντήρησιν προσέτι εἰς τὴν μνήμην καὶ σπουδαίων γεγονότων τοῦ ἱστορικοῦ βίου τῆς φυλῆς καὶ ἐνδόξων ἡρώων αὐτῆς. Ἔτσι εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀντικατοπτρίζεται ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ εἰς ὅλας τῆς ἐκδηλώσεις. Σήμερον ἀκόμη τὸ ἄκουσμα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν παρὰ τὴν κατίσχυσιν τῶν ἀστικῶν ἄσμάτων μὲ λαϊκὸν χαρακτῆρα συγκινεῖ τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν, διότι ἡ αἰσθησις ἡ παραμένει ζωντανή, οὕτω δὲ δύνανται νὰ χρησιμεύσουν ὡς ἐθνικὴ κληρονομία εἰς γενικώτερον παιδευτικὸς σκοποὺς διὰ τὸν λαόν ἀλλὰ καὶ διὰ προσωπικὰς ἀκόμη συνθέσεις εἰς τὴν περιοχὴν τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς μουσικῆς

1) Βλ. καὶ *S. Baud-Bovy, La chanson populaire grecque du Dodécanèse, I, Les textes, Paris 1936, σ. 370. Gustav Soyter, Das volkstümliche Distichon bei den Neugriechen, Λαογρ., τόμ. 8 (1921 - 25), σ. 391 κ. ἐξ., σ. 404 κ. ἐξ. Στίλπ. II. Κυριακίδου, Ἡ γένεσις τοῦ διστίχου καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσομετρίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 4.*

Β' ΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

Αί ιστορικοί ἀρχαί τῆς δημῶδους σήμερον ἑλληνικῆς ποιήσεως δύνανται ν' ἀναζητηθοῦν κυρίως εἰς τοὺς χρόνους τῆς μεταγενεστέρας ἀρχαιότητος καὶ τῆς ἀρχομένης βυζαντινῆς περιόδου.¹ Περί τούτου ὡς καὶ τῆς ἀδιασπάστου συνεχείας αὐτῆς μέχρι σήμερον μαρτυροῦν ἔτι καὶ αὐταὶ αἱ ἐν χρήσει σήμερον λέξεις τραγούδι, παραλογὴ καὶ καταλόγι.²

Ἐκ τούτων ἡ λέξις τραγούδι ἔχει τὴν προέλευσιν, ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας,³ ἣτις ἐσήμαινε καὶ μέλος, ἡ δὲ παραλογὴ, ἐπικολυρικὸν σήμερον ἄσμα, ἐκ τῆς λέξεως παρακαταλογὴ, ἣτις ἐδήλωνε μελοδραματικὴν ἀπαγγελίαν. Ἡ λέξις τέλος καταλόγι ἡ ὁποία χρησιμοποιεῖται κατὰ τόπους μὲ τὴν σημασίαν: δίστιχον, μοιρολόγι, παροιμία κλπ. ἔχει ἄμεσον ἐπίσης σχέσιν πρὸς τὴν ἀρχαίαν καταλογὴ, ἡ ὁποία ἐσήμαινε ἀπαγγελίαν ἄσματος ἄνευ μελωδίας.⁴ Πρὸς τούτοις ἀκόμη καὶ τὸ κύριον μέτρον τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὁ λαμβικὸς καταληκτικὸς δεκαπεντασύλλαβος φαίνεται ὅτι εἶναι ἐξέλιξις τοῦ λαμβικοῦ καταληκτικοῦ τετραμέτρου.⁵

Πλὴν τῶν στοιχείων τούτων οὐσιῶδες διὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν σύνδεσιν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀποτελοῦν προσέτι καὶ αἱ ὑποθέσεις πολλῶν ἐκ τῶν σημερινῶν παραλογῶν, τῶν ὁποίων «ὁ πυρὴν τοῦλάχιστον», ὡς πιστεύει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης, «ὕπενθυμίζει ἀρχαίους καὶ δὴ προσφιλεῖς εἰς τὸ θέατρον μύθους».⁶

Εἰς τὸ θέατρον τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, ἐντὸς τοῦ ἐκτεταμένου τότε ρωμαϊκοῦ κράτους, εἶχε διαμορφωθῆ ἐκ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας νέον εἶδος θεάματος, ὁ τραγικὸς παντόμιμος. Οὗτος ἦτο ὄρχηστική τραγωδία, ἡ ὁποία συνωδεύετο ὑπὸ ἄσματος ἐπικολυρικοῦ χαρακτήρος, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπόθεσιν μυθικοῦ ἢ τραγικοῦ περιεχομένου. Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως εἶχε τόσον ἀναπτυχθῆ, ὥστε κατελάμβανε σπουδαίαν θέσιν εἰς τὸ θέατρον κατὰ τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα, τόσον δὲ ἦτο ἀρεστός ὁ παντόμιμος οὗτος εἰς τὸν λαόν, ὥστε τὰ συνοδεύοντα τὴν ὄρχησιν ἄσματα ἐξεμανθάνοντο ὑπὸ τῶν θεατῶν καὶ ἤδοντο κατόπιν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς κατ' ἰδίαν διασκεδάσεις.⁷

Χαρακτηριστικὴ περὶ τούτου εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου (Migne, P.G., 60, 90) ὅτι «ἄπεισιν ἐκεῖθεν (δηλ. ἐκ τοῦ θεάτρου) οἴκαδε ἕκαστος, καθάπερ ἀπὸ τινος λύμης ἀναμαζάμενος πολλὰ τῶν αὐτόθι' καὶ ὁ μὲν νέος ἀπολα-

1) Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικοί ἀρχαί τῆς δημῶδους νεοελληνικῆς ποιήσεως. Ἀνατόπῳσις μετ' ἐπιμέτρου. Θεσσαλονίκη 1954, σ. 16 κ.ἑξ.

2) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6 - 7.

3) Βλ. Σπ. Ζαμπελίου, Πόθεν ἡ κοινὴ λέξις τραγουδῶ; Σκέψεις περὶ ἑλληνικῆς ποιήσεως, Ἀθήναι 1859, σ. 51. Σίμ. Μενάρδου, Ἡ ἱστορία τῶν λέξεων τραγωδῶ καὶ τραγωδία, Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Ν. Χατζιδάκιν, ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 25 κ.ἑξ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6.

4) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 6 - 7.

5) Ἐνθ' ἄν., σ. 8. Βλ. καὶ Γερ. Σπαταλά, Ἡ στιχοουργία τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἀθήναι 1960, σ. 15 - 16.

6) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 9 κ.ἑξ. βλ. καὶ σ. 37 - 38, 45.

7) Βλ. πλείονα παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 17 κ. ἑξ., σ. 44. Πρὸς αὐτοῦ, Δημῶδης κοίησις καὶ ἱστορία, Λαογρ., τόμ. 12 (1938 - 48), σ. 473.

βών τινά τῶν σατανικῶν ἡσμάτων μέλη, ὅσα ἴσχυσε τῇ μνήμῃ καταθέσθαι, συνεχῶς ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔδει· ὁ δὲ προσβύτης, ἄτε δὴ σεμνότερος, τοῦτο μὲν οὐ ποιεῖ, τῶν δὲ ἐκεῖσε λεγομένων ρημάτων μέμνηται πάντων».¹

Πρὸς τὰ ἄσματα αὐτὰ τῶν ὀρχηστικῶν τραγωδιῶν μὲ τὸν ἐπικολυρικόν, ὡς ἐλέχθη, χαρακτηῖρα συνάπτει ὁ Στίλπ. Κυριακίδης² τὰς νεοελληνικὰς παραλογάς, αἱ ὁποῖαι εἶναι διηγηματικά ἄσματα μὲ στοιχεῖα εἰς αὐτὰ λυρικά καὶ δραματικά.

Περὶ τῆς ὑπάρξεως δημωδῶν ἄσμάτων εἰς τὸν λαόν κατὰ τὸν 4ον αἰ. μ.Χ., τῶν ὁποίων ἀρκετὰ θὰ εἶχον παραληφθῆ καὶ ἀπὸ τὸ θέατρον, φαίνεται σαφῶς καὶ ἐξ ὧν ἔτι σχετικῶς μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος εἰς ἄλλην ὁμιλίαν του μὲ θέμα τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν (Migne, P. G., 61, 105). Συζητῶν ἐνταῦθα περὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου ἀναφέρει ὅτι κατὰ τὴν συνοδείαν τῶν νεονύμφων εἰς τὸν νυμφικὸν θάλαμον ἐν ὥρᾳ βαθείας νυκτός, οἱ προπέμποντες τὸ ζευγος ὑπὸ τὸν ἤχον συρίγγων ἤδον ᾠδὰς «αἱ πάσης γέμουσιν ἀκολασίας, ἔρωτας ἀτόπους καὶ μίξεις παρανόμους καὶ οἰκιῶν ἀνατροπὰς καὶ μυρίας ἐπεισάγουσαι τραγωδίας, καὶ πολὺ τὸ τοῦ φίλου καὶ ἐρῶντος ὄνομα ἔχουσαι, καὶ τὸ τῆς φίλης καὶ ἐρωμένης; Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ παρθέναι παραγίνονται τούτοις, πᾶσαν ἀποδυσάμεναι τὴν αἰδῶ, εἰς τὴν τῆς νυμφευομένης τιμὴν.... καὶ μεταξὺ νέων ἀκολάστων ἀσχημονοῦσαι τοῖς ἀτάκτοις ἄσμασι, τοῖς ἀλοχοῦς ῥήμασι, τῇ σατανικῇ συμφωνίᾳ».³

Κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ γάμου, κατὰ τὸν ὁποῖον, λόγῳ τῆς πολυημέρου διαρκείας του, παρείχετο ἡ εὐκαιρία εἰς μουσικὴν ἐκτέλεσιν ἄσμάτων καὶ χορῶν, συνεχίσθησαν, πλὴν καὶ ἄλλων κοινωνικῶν εὐκαιριῶν, π.χ. πανηγύρεων, νὰ παριστῶνται ὀρχηστικαὶ τραγωδίαι μὲ ἐκτέλεσιν καὶ τῶν συνδεδεμένων μὲ αὐτὰς ἄσμάτων, οὕτω δὲ ὑπὸ τὴν μορφήν τραγουδιῶν κατὰ τὸν γάμον περιεσώθησαν ἐκ τούτων τινὰ μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων.⁴

Πλὴν ὁμως τῶν σημερινῶν παραλογῶν, τῶν ὁποίων οὕτω μέρος προέρχεται ἐκ τῆς πρώτης βυζαντινῆς περιόδου, ἄλλαι δὲ ἐκ τῶν κατόπιν χρόνων, μέχρι καὶ τῶν νεωτέρων, ὑπῆρχον ἔτι παραλλήλως ἐν χρήσει κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν περίοδον εἰς τὸν λαόν, πλὴν τῶν ἀκριτικῶν, καὶ ἄσματα λυρικοῦ περιεχομένου: ἐρωτικά, μοιρολόγια, προσέτι λατρευτικά, συνδεδεμένα μὲ ἑορτὰς ἢ ἔθιμα, σκωπτικά, γνωμικά κ. ἄ.⁵

1) Βλ. καὶ παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδη, ἔνθ' ἄν., σ. 24 - 25, σημ. 67.

2) Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 16 κ.εξ.

3) Βλ. καὶ παρὰ Στίλπ. Π. Κυριακίδη, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὡς λαογράφος, Λαογρ., τόμ. 11 (1934/37), σ. 636 σημ. Βλ. ἔτι καὶ δ: ἄλλα ἄσματα συνδεδεμένα πρὸς ἔθιμα καὶ ἑορτὰς Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία, ἔνθ' ἄν., σ. 32 κ.εξ.

4) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαὶ κλπ., ἔνθ' ἄν., σ. 18 - 19.

5) Βλ. κυρίως Ν. Γ. Πολίτου, Δημῶδη βυζαντινὰ ἄσματα, Λαογρ., τόμ. 3 (1911 - 12), σ. 622-652. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Διγενῆς Ἀκρίτας. Ἀκριτικά ἔπη, Ἀκριτικά τραγοῦδια, Ἀκριτικὴ ζωὴ, [Ἀθῆναι 1926], σ. 62 - 63. Henri Grégoire, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας. Ἡ βυζαντινὴ ἐποποιία στὴν ἱστορία καὶ στὴν ποίησιν, New York, N. Y. (1942). Φαίδ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμ. Α' Π, Ἀθῆναι 1948, σ. 6 - 41, ἐνθα παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Γαμήλιον δημῶδες βυζαντινὸν ἄσμα, (Annuaire de l'Inst. de Philol. et d'Hist. Orient. et Slave, τόμ. 11 (1951), Παγκάρπεια, Melanges H. Grégoire, 3, σ. 179 - 183). Γ. Κ. Στυροδίκη, Εἰδήσεις περὶ σκωπτικῶν ἄσμάτων ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, Ἑλληνικά, τόμ. 15 (τιμητ. τόμος Σωκρ. Κουγέα), 1956, σ. 275 - 278.

Ἀπὸ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος γνωρίζομεν τὴν παρουσίαν καὶ ἡρωικῶν ἄσμάτων με γεωγραφικὸν ἐπίκεντρον τούτων τὰς ἀνατολικὰς ἄκρας, δηλ. τὰ σύνορα, τοῦ Κράτους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Πρόκειται περὶ τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, τῶν ὁποίων ἰκανὸς ἀριθμὸς σφίζεται ἀκόμη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Τῆς ποιήσεως ταύτης συνέχειαν ὑπὸ ἄλλας συνθήκας ἀποτελοῦν μεταγενεστέρως, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, τὰ κλέφτικα τραγούδια.

Ἐκ τῶν διαφόρων εἰδῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν θά γίνῃ ἐνταῦθα εἰδικώτερος λόγος μόνον περὶ τῶν ἀκριτικῶν, τῶν ἱστορικῶν, τῶν κλέφτικων καὶ τῶν παραλογῶν, τὰ ὁποῖα καὶ περιλαμβάνονται εἰς τὸν παρόντα τόμον. Περὶ τῶν ὑπολοίπων θά διαλάβωμεν εἰς τὸν δεύτερον τόμον, τοῦ ὁποίου θά ἐπακολουθήσῃ ἡ ἔκδοσις.

Γ'. ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Ἡ ἀκριτικὴ ποίησις ὀφείλει τὴν γένεσιν καὶ ἀνθησίαν της εἰς τὰς εἰδικὰς συνθήκας, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουν εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἀπὸ τοῦ 8ου, ἰδίᾳ δὲ ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος, ἐξ αἰτίας τῆς ἀκαταπαύστου εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην πάλης τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὸν ἀραβικὸν ἰσλαμισμὸν.

Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀποκρούσεως τῶν συνεχῶν ἐξ ἀνατολῶν καταστρεπτικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μ. Ἀσίας ἐπέβαλε τὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ συστήματος τῆς ἀμύνης τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν Θεμάτων, δηλαδὴ γεωγραφικῶν περιφερειῶν με στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν χαρακτήρα ὑπὸ τὴν διοίκησιν στρατηγοῦ, πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς εὐχεροῦς καὶ ταχείας στρατιωτικῆς κινητοποιήσεως τῆς περιοχῆς ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης, ἀκόμη δὲ καὶ τῆς ὀργανώσεως τῆς φρουρήσεως τῶν συνόρων (ἄκραι) με εἰδικὰ στρατιωτικὰ σώματα.

Οἱ φρουροὶ οὗτοι ἔλαβον τὸ ὄνομα ἀκρίται, διότι εἶχον ἔργον τῶν νὰ φυλάσσουν τὰς ἄκρας, δηλ. τὰ σύνορα ἦσαν «οἱ τὰς ἄκρας προνοούμενοι». Οὗτοι εὐρίσκοντο ἐγκατεστημένοι εἰς τὰς παραμεθορίους ὄρεινὰς περιοχὰς πρὸς τὸν Εὐφράτην, τὸν Ταῦρον καὶ Ἀντίταυρον, εἰς γεωργικά κτήματα, τὰ λεγόμενα στρατιωτοτόπια ἢ τόπια. Αἱ γαῖαι αὗται, τὰς ὁποίας εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς τὸ Κράτος, ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ σχετικῆς φορολογίας τοῦ Δημοσίου με τὴν ὑποχρέωσιν τῶν καλλιεργητῶν, νὰ εἶναι ἐκγυμνασμένοι καὶ ἐφωδιασμένοι με ὄπλα καὶ πολεμικοὺς ἵππους, ἔτοιμοι ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πρὸς ἀπόκρουσιν ἐχθρικῆς εἰσβολῆς.

Με τὴν στρατιωτικὴν αὐτὴν ὀργάνωσιν αἱ ἀκριτικαὶ (συνοριακαὶ) ἐπαρχίαι παρουσίαζον συνεχῶς μορφήν στρατοπέδου, ὅπου οἱ ἀκρίται διῆγον τὸν βίον ἄνευ διακοπῆς ὑπὸ πολεμικὸν συναγεμὸν, ἄλλοτε ἀποκρούοντες αἰφνιδίαν ἐπιδρομὴν, κοῦρσον, τῶν Σαρακηνῶν ἢ ἐπιχειροῦντες εἰς ἀντίποινα εἰσβολὰς εἰς τὰ ἐδάφη τῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀρπαγὰς, ἄλλοτε δὲ ἐπιτιθέμενοι καὶ κατὰ τῶν ἀπελατῶν, οἱ ὁποῖοι ὡς λησταντάρται ἐλυμαίνοντο τὰς πρὸς τὰ σύνορα περιοχὰς ¹

Ἡ συνεχὴς ἀντιμετώπισις ὑπὸ τῶν Ἀκριτῶν τοσοῦτων κινδύνων με ἀγωνίας σκληροὺς ἐσφυρηλάτει εἰς αὐτοὺς τὸ φρόνημα γενναῖον με ψυχὴν ἀτρό-

1) Βλ. καὶ Στίλ. Π. Κυριακίδου, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ἐνθ' ἄν., σ. 59.

μητον. Οὔτοι καὶ ὅτε ἀκόμη δὲν εὐρίσκοντο εἰς πολεμικὴν δρᾶσιν, συνέχιζον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύλης τὴν ἀσκησίν των εἰς τὰ ὄπλα, ἐπεδίδοντο συγχρόνως εἰς ἀγωνίσματα, ἐπεχείρουν κυνήγια, ὅπου ἐπεδείκνυον τὴν προσωπικὴν των τόλμην καὶ ἀνδρείαν, τὴν δεξιότητα εἰς τὴν ἵππασίαν, καὶ τὴν σκόπευσιν. Ἐκ τούτων δὲ ἀνεδεικνύοντο οἱ γενναιότεροι καὶ τολμηρότεροι, οἱ ὅποιοι ὡς ἥρωες πλέον ἐπεβάλλοντο εἰς τὴν συνείδησιν τῶν λοιπῶν ὡς ἀρχηγοί, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ λοιποὶ Ἀκριταὶ ἦσαν πιστῶς ἀφωσιωμένοι.

Τῶν ἀρχόντων τούτων, οἱ ὅποιοι εἶχον καὶ τὴν προσωνομίαν «ἀνδρειωμένοι», προσωπικαὶ ἀνδραγαθίαι κατὰ τὰς συχνὰς συγκρούσεις των μὲ τὸν ἐχθρὸν ἀλλὰ καὶ κατορθώματα κατὰ τὰς ἀνταρσίας των κατὰ τῆς νομίμου ἐξουσίας καὶ ἄλλα, ὡς ἀρπαγαὶ γυναικῶν ἢ ὑλικῶν ἀγαθῶν, δαμασμός θηρίων κλπ., ὑμνοῦντο κατόπιν εἰς σχετικὰ τραγούδια κατὰ τὰ συμπόσια καὶ ἄλλας διασκεδάσεις των, ὅπου ἐδέσποζεν ἐπίσης τὸ ἥρωικὸν πνεῦμα, ὃ ἔπαινος τῶν ἀντρειωμένων καὶ ἡ προβολὴ τῶν ἀνδραγαθημάτων των, ὅπου δ' ἀκόμη δὲν ἦσαν σπάνια καὶ συγκρούσεις καὶ ταπεινώσεις ἀλληλοαντιμαχομένων ἀρχόντων. Οὕτως εἰς τὰ ἄσματα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο κυριαρχεῖ ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία, ἣτις ἐγγίζουσα εἰς τὰ ὄρια τοῦ ὑπερφυσικοῦ, τοῦ θρύλου, ἀποτελεῖ καὶ τὴν κεντρικὴν αὐτῶν ἰδέαν.¹

Εἰς τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια,² τῶν ὁποίων ὁ κύκλος θὰ ἦτο πολὺ πλατύτερος ἢ ὅσος διεσώθη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν τότε χρόνων ἐπὶ χίλια καὶ πλέον μέχρι σήμερον ἔτη, ἀναφέρονται ἥρωες, ὡς ὁ Κωσταντῆς ἢ Κωσταντάς, ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρμούρη, ὁ Ἀρέστης, τὸ Σκληρόπουλο ἢ Συριόπουλο, ὁ Πορφύρης, ὁ Φωκᾶς (Βάρδας, Πέτρος), ὁ Νικηφόρος, ὁ Θεοφύλακτος, ὁ Παρατράχηλος ἢ Βαρυτράχηλος κ. ἄ., ἐξ ὧν δὲ ὑπέρτερος καὶ ἀκαταμάχητος, πρῶτος τῶν ἀκριτῶν, σύμβολον ὑπερανθρώπου ἀνδρείας, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, ὡς ἀληθινὴ τιτανικὴ μορφή. Οὗτος θὰ τολμήσῃ τέλος να συγκρουσθῇ καὶ παλαίσῃ καὶ μὲ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Χάρον.³

Ὁ Διγενὴς μὲ τοὺς ἄθλους του φαίνεται οὕτω συνεχιστῆς τῆς ἀρχαίας παραδόσεως περὶ τοῦ Ἡρακλέους, τὰ περὶ αὐτοῦ δὲ ἄσματα διὰ τοὺς γονεῖς του, τὸν γάμον του, τὴν ἀρπαγὴν τῆς γυναικὸς του, τὰ ἥρωικά του κατορθώματα καὶ τέλος τὸν θάνατόν του (πάλη μὲ τὸν Χάρον), ἀποτελοῦντα ἰδιαίτερον κύκλον, εὐρίσκονται εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς ἀνάλογα ἐπεισόδια εἰς τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, διεσώθη διὰ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἰς 6 παραλλαγὰς.⁴

1) Βλ. καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἔνθ' ἄν., σ. 48 κ.ἐξ. 59 κ.ἐξ. Βλ. γενικώτερον περὶ τῶν ἀκριτῶν καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 250 κ.ἐξ. καὶ Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας (ἔκδ. Πέτρου Π. Καλονάγου, τόμ. Α', (Ἀθήναι 1941), εἰσαγ., σ. ια' - ιε').

2) Ὁ προσδιορισμὸς «ἀκριτικά», ἐδόθη εἰς τὰ τραγούδια ταῦτα ὑπὸ τῶν μελετητῶν τούτων, ἐκ τοῦ ὅτι τὰ θέματά των ἔχουν σχέσιν μὲ τοὺς ἀκρίτας. Ἡ διάκρισις τοῦ ποιητικοῦ τούτου κύκλου ἐγένετο τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κωνστ. Ν. Σάθα (Μεσαιων. Βιβλιοθ., τόμ. Β', 1873, εἰσαγ., σ. μθ' σσημ. 1), ὅστις διέκρινεν εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα ἀκριτικά, ἀπελατικά κ. ἄ. Πολλὸ προηγουμένως ὁ Μαικ. Büdinger (Mittelgriechisches Volkseros, Leipzig 1866) ἐξετάσας τὸ τραγούδι τῶν υἱῶν τοῦ Ἀνδρόνικου ὑποστήριξεν ὅτι τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ 12ου αἰ., ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἀνδρόνικον Α' Κομνηνόν.

3) Πρβλ. καὶ St. Kyriakides, Zur neugriechischen Ballade, Südost-Forschungen, τόμ. XIX (1960), σ. 329.

4) Βλ. Βασίλειος Διγενὴς Ἀκρίτας... νέα πλήρης ἔκδοσις..., ὑπὸ Πέτρου Π. Κα-

Ἐκ τῆς ἀντιστοιχίας ταύτης ἄσμάτων πρὸς σκηνάς τοῦ Ἔπους ἐτέθη ἀπὸ πολλοῦ τὸ ζήτημα περὶ τῆς μεταξὺ τούτων σχέσεως καὶ μάλιστα περὶ τοῦ ἐάν τὰ σχετικά δημῶδη ἄσματα εἶναι παλαιότερα, ὅποτε ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ συνθέτου τοῦ ἔπους ἢ ἀπέρρευσαν ἐκ τούτου. Τὸ θέμα τοῦτο συζητήθη κατ' ἀρχάς ὑπὸ τῶν πρώτων ἐκδοτῶν τοῦ ἔπους (διασκευῆς Τραπεζοῦντος) Κωνστ. Σάθα καὶ Ἐμ. Lagrèze, σήμερον δὲ ὑπάρχει ἔτι ἀσυμφωνία μεταξὺ τῶν εἰδικῶν ἐρευνητῶν, τῶν μὲν δεχομένων τὴν ἄποψιν ὅτι ὁ συνθέτης αὐτοῦ ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τοῦ καὶ δημῶδη ἄσματα καὶ ἐπομένως ὅτι τὰ σφζόμενα τραγούδια εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ ἔπους, ἢ τῶν δὲ ὑποστηριζόντων τὴν γνώμην ὅτι τὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα ἔχουν ὁμοιότητος πρὸς ἐπεισόδια τοῦ ἔπους ἐπήγασαν καὶ διεμορφώθησαν ἐκ τούτου κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους, ὅτε τὸ ἔργον τοῦτο ἀνεγινώσκετο εὐρέως ὑπὸ τοῦ λαοῦ.²

Τὸ ζήτημα τοῦτο δὲν ἔχει ἀκόμη λυθῆ, φαίνεται ὁμως ὅτι θὰ ὑπῆρχε παλαιότερα ἐπική ὕλη τὴν ὁποῖαν ἐγνώρισεν ὁπωσδήποτε καὶ παρέλαβεν ἐξ αὐτῆς ὁ συνθέτης τοῦ ἔπους περὶ τὸν Διγενή, τοῦ ὁποῖου ἡ φήμη τὸν 10ον αἰῶνα εἶχεν ἤδη διαδοθῆ καὶ εἰς τοὺς ἀπέναντι τοῦ Εὐφράτου ἰσλαμικοὺς πληθυσμούς. Εἰς τὸ ἀραβικὸν μυθιστόρημα τοῦ Sayyid Battāl ἀναφέρεται ὁ Akratès, δηλαδή ὁ Ἀκρίτης, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ παλληκαριοῦ ὅπως ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας εἰς τὸ ἔπος καὶ τὰ δημῶδη ἄσματα.³ Οὕτω τὸ Ἀκριτικὸν ἔπος βοηθεῖ εἰς τὴν χρονολόγησιν τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν.⁴

Δὲν κατέχομεν μέχρι τοῦδε εἰδήσεις περὶ τῆς πρώτης ἀρχῆς τῆς ἀκριτικῆς ποιήσεως. Ἡ γνωστὴ μαρτυρία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Ἀρέθα (850-925) περὶ Παφλαγόνων ραψωδῶν οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται ὑπ' αὐτοῦ ὡς συνθέτοντες «ὠδὰς, πάθη περιεχοῦσας ἐνδόξων ἀνδρῶν καὶ πρὸς ὄβολόν ἄδοντες καθ' ἑκάστην οἰκίαν»,⁵ εἶναι σαφῶς ἐνδεικτικὴ ὅτι ἤδη ἀρχομένου τοῦ δεκάτου αἰῶνος ἡ ποίησις αὕτη εὐρίσκετο ἐν ἀκμῇ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ μάλιστα εἰς περιοχὴν αὐτῆς ἐγγὺς πρὸς τὸ θέατρον τῆς ἀκριτικῆς δράσεως.⁶

λονάρου, τόμ. Α', (Ἀθήναι 1941), εισαγ., σ. κδ' - λγ'. St. Kyriakidis, Forschungsbericht zum Akritas Epos, Bericht zum XI. Internationalen Byzantinisten - Kongress, München 1958, München 1960, σ. 2 κ. ἰξ.

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 254-256. (Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων) ἐνταῦθα καὶ περὶ τῶν ἀντιθέτων μέχρι τότε γνωμῶν. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ἐνθ' ἄν., σ. 34. Πρβλ. Henri Grégoire, L'épopée byzantine et ses rapports avec l'épopée turque et l'épopée romane, Bull. de la Classe des Lettres et des Sciences Morales et Polit. (Académie Royale de Belgique), 5e Série, tome XVII, Bruxelles 1931, σ. 477.

2) Ἀντ. Μηλιαράκη, Βασιλεῖος Διγενῆς Ἀκρίτας, Ἀθήναι 1920, σ. 11. Βλ. καὶ εἰς ἐκδόσιν ὑπὸ Πέτρου Π. Καλονάρου, ἐνθ' ἄν., εισ., σ. λγ' - λδ'.

3) Η. Grégoire, ἐνθ' ἄν., σ. 477. Πλὴν τοῦ Akratès καὶ ἄλλος ἀκριτικὸς ἦρως ὡς ὁ Πορφύρης ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ Πέρσου ἐπικοῦ ποιητοῦ Firdousi μὲ τὸ ὄνομα Farfourius Ἑλλήν ἦρως, ὅστις εἰσβάλλει εἰς Περσίαν. Βλ. Στίλπ. Π. Κυριακίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 34-35 καὶ Η. Grégoire, Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ἐνθ' ἄν., σ. 28.

4) Βλ. Γεωργ. Ἰ. Κουρμούλη, Ἔπος καὶ ἐπική ὕλη. Ἐπιστ. Ἐπετ. τῆς Φιλοσ. Σχολῆς τοῦ Πανεπ. Ἀθηνῶν, Περ. Β', τόμ. Ε' (1954-55), σ. 214.

5) Βλ. Σωκρ. Β. Κουγία, Αἱ ἐν τοῖς σχολίοις τοῦ Ἀρέθα λαογραφικαὶ εἰδήσεις, Λαογρ., τόμ. 4 (1912/13), σ. 239-340.

6) Περὶ τῆς δημοτικότητος καὶ τῆς διαδόσεως τῶν τραγουδιῶν τούτων ἐπιμαρτυρεῖ ἡ

Οι ήρωες τῶν περιωθέντων τραγουδιῶν τοῦ ποιητικοῦ κύκλου τούτου ἔχει γίνει μέχρι τοῦδε προσπάθεια νὰ ταυτισθοῦν πρὸς ἱστορικά πρόσωπα τοῦ 9ου καὶ τοῦ 10ου αἰῶνος,¹ ὡς ὁ Ἀρμούρης πρὸς τὸν ἐξ Ἀμορίου αὐτοκράτορα Μιχαὴλ Γ', ἐκδικητὴν τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἀμορίου τὸ 838 (βλ. κατωτέρω, σ. 44-45), ὁ Ἀρέστης πρὸς τὸν ἐκ Καππαδοκίας ἥρωα Ὁρέστην, στρατηγὸν τοῦ θέματος Μεσοποταμίας περὶ τὸ 913,² ὁ Πορφύρης μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν (βλ. κατωτ., σ. 54-55), ὁ Ἀνδρόνικος πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον Δούκαν περὶ τὸ 906 (βλ. κατωτ., σ. 59), ὁ Σκληρόπουλος πρὸς τὸν Ρωμανὸν Σκληρόν (11 αἰ.) (βλ. κατωτ., σ. 81-82), τὸ τραγούδι τῆς ἀλώσεως τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς πρὸς τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀμορίου τὸ 838 (βλ. κατωτ., σ. 88-89).³ Αὐτὸς δὲ τέλος ὁ Διγενὴς πρὸς τὸν τουρμάρχη τῶν Ἀνατολικῶν Διογένη, ὅστις ἔπεσεν ἥρωικῶς τὸ 788 εἰς κλεισούραν τοῦ Ταύρου, μαχόμενος κατὰ τῶν Σαρακηνῶν.⁴

Ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἄποψιν ὅτι ἥρωικά ἄσματα ἐμπευσμένα ἀπὸ γεγονότα καὶ πρόσωπα συνδεδεμένα μὲ τὸν ἀγῶνα τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν ἀπ' ἀνατολῶν ἐπιτιθεμένων Ἀράβων θὰ ὑπῆρχον καὶ παλαιότερον, ἤδη κατὰ τὸν 8ον αἰῶνα, πιθανὸν δὲ ὁ τόσον προσφιλὴς εἰς τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἥρωος Κωσταντᾶς καὶ Κωσταντῆς νὰ εἶναι ὁ Κωσταντῖνος ὁ Ε', ὅστις ἐδόξασε τὰ βυζαντινὰ ὄπλα εἰς τοὺς κατὰ τῶν μωαμεθανῶν ἀγῶνας του,⁵ τότε

παρομοίωσις ὑπὸ τοῦ Πτωχοπροδρόμου τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς Ἀκρίτην:

τὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, τὸν τῆς πορφύρας γόνον
τὸν πολεμάρχον τὸν στερρόν, τὸν νέον τὸν Ἀκρίτην,
ἀπάσης τῆς ἀνατολῆς καὶ δύσεως τὸ δόρον.

βλ. εἰς *Ém. Legrand*, *Bibl. Gr. Vulgaire*, Paris 1880, σ. 96, στ. 546 κ. ἐξ. βλ. καὶ εἰς *ἐκδ. ὑπὸ D. - C. Hesselring et H. Pernot*, σ. 67 III, 400 v - 400 κ. εἰς ἀναφορὰν τοῦ ἔτι ὁ Πτωχοπροδρόμος πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν προκλητικὴν ζωὴν τῶν ἡγουμένων εἰς τὰς μονὰς ἀναφωνεῖ ἐκ τῆς ὀργῆς:

ὦ τίς Ἀκρίτης ἕτερος ἐκεῖ νὰ εὐρέθη τότες,
καὶ τὰς ποδείας του νὰ ἐπηξεν, νὰ ἐπῆρε τὸ ραβδὸν του
καὶ νὰ τοὺς εὐνέτριπεν τοὺς παλαμναίους μίσσους.

βλ. *ἐκδ. ὑπὸ D. - C. Hesselring et H. Pernot*, σ. 45, III, στ. 164-166 καὶ *Ém. Legrand*, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 83, στ. 180-184. εἰς ἀκριτικούς ἐπίσης ἥρωας ἀναφέρονται πιθανώτατα καὶ τὰ «κλέα ἀνδρῶν», τὰ ὅποια ἤδον κατὰ τὸ ἔτος 1326 οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Νικηφόρου Γρηγορά κατὰ τὸ ταξιδιὸν του εἰς τὴν Σερβίαν (*Νικηφ. Γρηγοράς*, *ἐκδ. Βόννης*, I, 377). Πρβλ. καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδην*, ἐν *Λαογρ.*, τόμ. 10 (1929/32), σ. 641. *Τοῦ αὐτοῦ*, *Zur neu-griechischen Ballade*, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 332.

1) *Henri Grégoire*, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York, N. Y., (1942), σ. 11 κ. ἐξ. 20-29, 31-36 κ. ἐξ., σ. 200 κ. ἐξ.

2) *H. Grégoire et H. Lüdtke*, *Nouvelles chansons épiques du IXe et Xe siècles*, Byzantion, τόμ. 14 (1939), σ. 240-42.

3) βλ. καὶ *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*, Τὸ δημῶδες ἄσμα «τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς». Σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀμορίου τῆ 838 ὑπὸ τῶν Ἀράβων. *Ἐπιτ. Λαογρ. Ἀρχ.*, τόμ. 13/14 (1960-61), ἐν Ἀθήναις 1962, σ. 3-34. βλ. καὶ *Akten des XI. Internal. Byzantinisten - Kongress 1958*, München 1960, σ. 581-585.

4) *H. Grégoire*, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, *ἐνθ' ἀν.*, σ. 36-38.

5) βλ. *H. Grégoire*, *Études sur l'épopée byzantine*, *Revue des Études Grecques*, τόμ. XLVI (1933), σ. 30-32.

ή χρονική περίοδος της άκμης της ποιήσεως ταύτης επιμηκύνεται, άρχομένη ούτω από τοῦ 8ου αἰ. καὶ ἐξικνουμένη μέχρι τοῦ 11ου, ὅτε ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου παρημελήθησαν στρατὸς καὶ ἀκριτικά σώματα καὶ διελύθησαν ταῦτα κατόπιν ἐκ τῆς κατακτήσεως μετὰ τὸ ἔτος 1071 τῆς Ἀνατολικῆς Μ. Ἀσίας ὑπὸ τῶν Σελτζούκων Τούρκων.

Εἰς τὰ περισωθέντα ἄσματα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἐλέχθη, χρονικῶς τοποθετοῦνται εἰς τὸν 9-11 αἰ. παρετηρήθη ὅτι ἔχει χρησιμοποιηθῆ καὶ ποιητικὴ ὕλη ἀρχαιότερα τοῦ 8ου αἰ., ἦτοι παλαιότερων τραγουδιῶν.¹

Μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ ἀκριτικοὶ ἥρωες ἔνεκα τῆς περιβολῆς αὐτῶν καὶ μὲ μυθικὰ στοιχεῖα ἀπέβησαν ὡς ἱστορικά πρόσωπα δυσδιάκριτα, τὰ ἄσματα ὁμοῦς διετήρησαν τὴν ἐπικήν των μορφήν, ἰδιαιτέρως εἰς τὰς Κυπριακὰς παραλλαγὰς, τὴν ἠρωικὴν πνοήν, τὴν λιτότητα καὶ τὸ ζωηρὸν τῆς ἐκφράσεως, πρὸς δὲ καὶ τοὺς χαρακτήρας τῶν ἠρώων των, ὡς ἡ τιμία συμπεριφορὰ των πρὸς τὸν ἀντίπαλον, τὸν ὁποῖον ὁ ἥρωας ἀποφεύγει νὰ κτυπήσῃ ἄοπλον ἢ κοιμώμενον, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ Διγενὴς κατὰ τὴν πάλιν του μὲ τὸν δράκον. Τὰ ἀκριτικά τραγούδια δύνανται οὔτω νὰ χαρακτηρισθοῦν περισσότερον ὡς ἱστορία παρά ὡς τέχνη.

Φορεῖς τῶν ἄσμάτων τούτων ἦσαν κυρίως λαϊκοὶ ραψωδοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρέθα περιεφέροντο εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐτραγῶδουν ταῦτα ἐπ' ἀμοιβῆ «πρὸς ὄβολόν», ἡ παράδοσις δ' αὕτη συνεχίζεται κατόπιν εἰς τὴν κλέφτικὴν ποίησιν ὡς καὶ εἰς ἄλλα τραγούδια.²

Ἐκ τῶν ἀκριτικῶν περιοχῶν διεδόθησαν κατόπιν τὰ ἄσματα ταῦτα καὶ εἰς τὸν λοιπὸν πληθυσμὸν τῆς Μ. Ἀσίας, ὑπὸ τούτου δὲ μετὰ τὴν ἐκείθεν ἔξοδόν του ἀπὸ τοῦ 11ου αἰ. ἔνεκα τῆς τουρκικῆς λαίλαπος θὰ μετεφέρθησαν εἰς τοὺς τόπους τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς του, τὴν Κύπρον, τὴν Δωδεκάνησον, Κρήτην, Θράκην καὶ λοιπὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἡ ποίησις αὕτη συνετηρήθη εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τοῦ Πόντου, εἴτα δὲ τῆς Καππαδοκίας, ἐκτὸς δὲ αὐτῆς πιστότερον καὶ ζῶσα εἰς τὰς νήσους, κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν Κύπρον, ἔπειτα εἰς τὴν Δωδεκάνησον καὶ τὴν Κρήτην,³ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὑπεχώρησεν ἀντικατασταθεῖσα ὑπὸ τῆς νεωτέρας τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν.

Ἡ μὴ ὑπαρξίς σήμερον τοῦλάχιστον παραδόσεως περὶ τοῦ Διγενῆ ἢ ἄλλων ἀκριτικῶν ἠρώων εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν χῶρον εἶναι ἐνδεικτικὸν σημεῖον ὅτι τὰ τραγούδια τοῦ κύκλου τούτου ὑπεχώρησαν πολὺ πρῶτως εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ μετωχτεύθη τὸ ἠρωικὸν πνεῦμα τῆς ἀκριτικῆς ποιητικῆς παραδόσεως.

1) *H. Grégoire et H. Lüdeke*, ἔνθ' ἄν., σ. 249.

2) Βλ. *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, Ἀθήναι [1920] σ. 69. *N. Γ. Πολίτου*, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 225-26 (Γνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ἄσμάτων).

3) Παλαιότεραι μνηεῖαι τοῦ Διγενῆ εἰς τὸν λαὸν ἐκ τῆς γραπτῆς παραδόσεως εἶναι α) εἰς δημῶδες ἄσμα εἰς χειρόγραφον ἐκ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰ. ἐν χειρογράφῳ τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἀγ. Ὁρους (βλ. *Betr. Bouvier*, Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθήνα 1960, σ. 11, ἀρ. 4 καὶ σ. 30-33. β) εἰς τὴν Κρητικὴν κωμῶδιαν τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου Φωτσόλου (1668-69) «Φορτσονάτος», Γ', 776. Βλ. καὶ *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, Εἰδήσεις εἰς τὸν Φορτσονάτον περὶ τοῦ Βενετοτουρκικοῦ πολέμου. Ἑλλην. Δημιουργία, τόμ. 12 (1953), σ. 92.

Δ΄. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Ίστορικά τραγούδια θεωρούνται ὅσα ἔχουν ὡς θέμα γεγονότα, οἷον κατορθώματα ἱστορικῶν προσώπων, μάχας, ναυμαχίας, πολιορκίας, ἀλώσεις καὶ καταστροφὰς πόλεων, φρουρίων καὶ τόπων καὶ ἄλλα ἔτι συμβάντα, ἤτοι σεισμούς, λιμούς κλπ. Ίστορικά τραγούδια εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ἀκριτικά ἀλλὰ διακρίνονται εἰς ἰδιαιτέρας κατηγορίας ἐκ τοῦ εἰδικοῦ πολιτικοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθησαν, πρὸς δὲ καὶ τοῦ διαφοροτικοῦ πνεύματος τὸ ὁποῖον ἐπικρατεῖ εἰς τὴν ἐξύμνησιν προσώπων καὶ γεγονότων, πού ἀποτελοῦν τὰ συστατικά τῆς γενέσεώς των.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ κλέφτικα εἰς τὰ ἱστορικά ἢ ἀφήγησις τοῦ γεγονότος παρουσιάζεται μὲ περισσοτέρας λεπτομερείας, ἤτοι ὑπάρχει ἡ μνεία τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου, τῶν προσώπων καὶ τῆς διαδοχῆς τῶν γεγονότων,¹ χωρὶς νὰ λείπουν ἀκόμη καὶ τὰ σχόλια τοῦ ποιητοῦ, ὅστις πληροφορεῖ δι' αὐτῶν τὸν ἀκροατὴν του, εἶναι δὲ συνήθως τὰ τραγούδια ταῦτα ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς συνθέσεώς των σύγχρονα πρὸς τὰ ἱστορούμενα εἰς αὐτὰ γεγονότα.

Ἡ ἐπιζητουμένη ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ψυχικὴ συγκίνησις καταπνίγεται εἰς τὴν λεπτομέρειαν τῆς ἐκθέσεως τοῦ γεγονότος, οὕτω δὲ δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ ἔκφρασις αὐτῆς. Παρὰ ταῦτα ὁμως ὑπάρχουν καὶ ἄσματα τῆς κατηγορίας ταύτης, τὰ ὁποῖα μὲ συντομίαν εἰς τὴν διατύπωσίν των περιέχουν ἔντονα δραματικά στοιχεῖα καὶ ζωηρὰν λυρικὴν ἔκφρασιν, π. χ. τὸ τραγούδι τοῦ κρούσου τῆς Ἀντριανούπολης, οἱ θρῆνοι τῆς Πόλης καὶ τῆς Τραπεζοῦντος, τὸ τραγούδι τῶν σκλάβων τῶν Μπαρμπαρέσων κ. ἄ.

Τὰ ἀρχαιότερα ἐκ τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν προέρχονται ἐκ τῶν ὑστέρων βυζαντινῶν χρόνων, ὡς τὸ τραγούδι τοῦ Γαβρᾶ,² οἱ θρῆνοι τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀδριανουπόλεως,³ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Τραπεζοῦντος,⁴ τὸ ἄσμα τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου⁵ κ. ἄ. Τὰ περισσότερα ὁμως τῶν γνωστῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν ἔχουν τὴν ἀρχὴν εἰς γεγονότα τῶν χρόνων μετὰ τὴν Ἀλωσιν, ἤτοι τῆς περιόδου τῆς δουλείας τοῦ Ἑθνους, ἰδίᾳ ὑπὸ τοὺς Τούρκους, μέχρι τῆς κατόπιν ἡρωικοῦ ἀγῶνος πολιτικῆς ἀποκαταστάσεώς του.⁶

Τὰ μεταγενέστερα ἱστορικά τραγούδια, ἰδίᾳ τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὀλίγον πρὸ αὐτῆς ὁμοιάζουν εἰς τὴν τεχνοτροπίαν καὶ τὸ πνεῦμα των πρὸς τὰ κλέφτικα, τὰ διακρίνομεν δὲ ἐκ τούτων ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς δρᾶσιν προσώπου ἢ γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν ἀσυντάκτων ὁμάδων τῶν κλεφτῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ὀργανωμένον ἀγῶνα τὸ πρῶτον τοῦ Σουλίου καὶ κατόπιν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν.

1) Πρὸς. καὶ Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ κλέφτικο τραγούδι. Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του. Ἐν Ἀθήναις 1950, σ. 67. κ.εξ. 108, 109.

2) Βλ. κατωτ., σ. 121. 3) Αὐτόθι, σ. 122. 4) Αὐτόθι, σ. 124 - 131. 5) Αὐτόθι, σ. 123. 6) Αὐτόθι, σ. 131 κ.εξ.

Ε'. ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τὸ ἥρωικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐνέπνευσε τὴν ἀκριτικὴν ποίησιν, ἦτοι τὸ πνεῦμα τῆς ἀντιστάσεως εἰς τὴν ἀραβικὴν λαίλαπα, αὐτὸ τὸ ἴδιον, συντηρούμενον εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ἀπαντᾷ μὲ νέαν ἔκφρασιν ἐντὸς ἄλλου περιβάλλοντος καὶ ὑπὸ διαφορετικᾶς συνθήκας εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια. Ἐμπνέονται καὶ αὐτὰ ὁμοίως ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους κατὰ τοῦ Ἰσλάμ, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι εἰς τὴν σκληρὰν αὐτὴν πάλην μὲ πρωταγωνιστὴν τὸν κλέφτην ὁ ἐχθρὸς κατέχει τὴν θέσιν τοῦ δυνάστου.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν δυναμικὴν ἀντιμέτρησίν των μὲ τὸν ἀσιάτην κατακτητὴν καὶ ὅτε πλέον εἶχον παύσει νὰ ἔχουν ἐλπίδας σωτηρίας ἀπὸ ἐνεργὸν ἐπέμβασιν τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης καὶ συνῆλθον ἀπὸ τὴν κατάπληξιν ἐκ τοῦ μεγέθους τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, δηλ. τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤρχισαν ἀμέσως νὰ αὐτοσυγκεντρώνωνται εἰς τὴν σκέψιν τῆς ἐκ νέου πολιτικῆς των ἀνασυγκροτήσεως. Αὐτὸς ὁ θρῆνος τῆς πτώσεως τῆς Πόλης μὲ τὸν στίχον «πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροῦς, πάλε δικὰ σου εἶναι» ἐκφράζει τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν ἐλπίδα τῶν ὑποδοῦλων.

Μὲ τὴν προσδοκίαν αὐτὴν τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὰς σκληρὰς καταπιέσεις ὑπὸ τοῦ ἀλλοδόξου κυριάρχου, ὅστις ἠπεῖλει τὸν πλήρη ἐξαφαισισμόν του, δὲν περιέπεσεν εἰς τὴν μοιρολατρίαν. Ἐντὸς ὀλίγου δημιουργεῖται τὸ πνεῦμα τῆς ἐνεργοῦ ἀντιστάσεως κατὰ πρῶτον εἰς ὄρεινὰς περιοχὰς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὅπου ὑπῆρχε τοῦτο ἀνεπτυγμένον ἐκ παραδόσεως ἐλεύθερον καὶ ἀνυπότακτον καὶ τὸ ὁποῖον οὕτω δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ χωρὶς διαμαρτυρίαν τὰ καθημερινὰ ἐγκλήματα τῶν Τούρκων, ἦτοι τὰς διαρπαγὰς ἀγαθῶν, τὰς ἀτιμώσεις καὶ ἄλλας βιαιοπραγίας. Εἰς τὰ βουνὰ κατέφευγον ἔτι καὶ ὅσοι ἄλλοι καθ' οἷονδῆποτε τρόπον κατεδιώκοντο ὑπὸ τοῦ τυράννου ὡς καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ἄλλως δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπομείνουν τὰ ἀφόρητα δεινὰ τῆς δουλείας.

Οὕτως ἐσχηματίσθη ὄρειβιος κοινωνία ἐλευθέρων σκλάβων, οἱ ὁποῖοι συγκροτούμενοι εἰς ομάδας διεμόρφωνον ἰδιόρρυθμον βίον. Οὗτοι διαβιούντες ἐν κινδύνῳ, ὡς διωκόμενοι, διῆγον πάντοτε ἐν στρατοπέδῳ, ἦσαν δὲ ἠναγκασμένοι πρὸς συντήρησίν των νὰ ἐπιδίδωνται εἰς ληστρικὰς ἐνεργείας κατὰ τῶν Τούρκων, πολλάκις δὲ ἐξ ἀνάγκης καὶ κατὰ τῶν ὁμοεθνῶν των. Οὕτω προσέλαβον τὸ ὄνομα κλέφτες.¹

Πρὸς προστασίαν ἐκάστης περιφερείας ἐκ τῆς δράσεως ταύτης τῶν κλεφτῶν ὠργανώθησαν ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ εἰδικὰ σώματα ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 16 αἰ.,² εἰς τὰ ὁποῖα ἀνετέθη ἡ περιφρούρησις τῆς τάξεως καὶ ἡ προστασία τῶν συγκοινωνιῶν εἰς ὠρισμένας στενάς διόδους (ντερβένια).³

1) Βλ. *Κ. Παπαρηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδ. 6η, 1932, τόμ. 5β, σ. 134, 140 κ.ἐξ. Ἰω. Βασδραβίλη, Ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη, 1948, σ. 4 καὶ 22.

2) *Κ. Παπαρηγοπούλου*, Ἐνθ' ἀν., σ. 134 κ. ἐξ.

3) Πολότιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες τοῦ *Cl. Fauriel* (*Chants populaires de la Grèce moderne*, τόμ. I, Paris 1824, σ. XLII - LXXIX καὶ Δημοτικὰ τραγούδια τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, μεταφραστῆς Ἀπ. Δ. Χατζηγεωργανοῦ, Ἀθήνα 1956, σ. 26 - 47) παρὰ συγχρό-

Οι προσλαμβανόμενοι εις τὰ σώματα ταῦτα ἐκαλοῦντο ἄρματολοί, ἐστρατολογοῦντο δὲ ἐν πολλοῖς ἐκ τῶν τάξεων τῶν κλεφτῶν, οἱ ὅποιοι συν-εθηκολογοῦν μὲ τὸν κατακτητὴν, δηλ. ἦσαν «προσκυνημένοι» κλέφτες, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἀνυποτάκτους, τοὺς «ἀπροσκύνητους». Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ομάδος τῶν ἄρματολῶν ἀπὸ τὴν περιοχὴν (ἄρματολίκι) τὴν ὁποίαν ἐφρούρει εἶχεν ὑλικά ὀφέλη, διὸ καὶ κατεβάλλετο πολλάκις φροντίς νὰ περιέλθῃ κληρονομικῶς τὸ ἄρματολίκι εἰς μέλος τῆς οἰκογενείας του. Ἐκ τῶν ἀντιζηλιῶν οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν τοῦ ἄρματολικίου ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ καπεταναίων ἐπήρχοντο οὐχὶ σπανίως συγκρούσεις μὲ ὑλικὰς ζημίας, φόνους, αἰχμαλωσίας καὶ εἰς τὸν περίοικον ἑλληνικὸν πληθυσμὸν.¹

Πολλοὶ ὁμως τῶν ἄρματολῶν, πρῶην κλεφτῶν ἢ μὴ, περιέπιπτον συχνὰ εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν Τούρκων, ὅποτε οὗτοι κινδυνεύοντες τὴν ζωὴν, ἐὰν συνελαμβάνοντο, κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη ἀναλαμβάνοντες ἐκ νέου ὡς κλέφτες τὸν ἀγῶνα. Ἐκ τούτων καὶ ἀπὸ ἄλλους δυναστευομένους, οἱ ὅποιοι, ὡς ἐλέχθη, δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπουν ἀδιαμαρτυρητῶς τὰς πράξεις βίας τῶν Τούρκων ἐσχηματίζοντο πολεμικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα μὲ ἐνδiciaτῆματα καὶ ὀρμητήριά των δύσβατα καὶ ἀπρόσιτα ὄρη εἶχον σκοπὸν νὰ ἐκδικήσουν τὰς βιαιοπραγίας τοῦ τυράννου.

Ἀπὸ τὰ ὀρμητήριά των ταῦτα ἐπιπίπτοντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀπετέλουν δι' αὐτὸν τὸ ἀντίπαλον δέος.

Οἱ κλέφτες οὕτω εἰς τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὸν 18ον καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως, ἀπετέλουν τὴν πρωτοπορείαν τῆς ἐνεργητικῆς πολεμικῆς δράσεως τοῦ ὑποδούλου ἔθνους.

Ὁ ἀγὼν τῶν κλεφτῶν ἦτο ἀνίσος καὶ ἐκ τούτου τραχὺς, πολλάκις δὲ δὲν ἔλειπον καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι τῶν ὁμοεθνῶν, οἵτινες συνειργάζοντο μὲ τὸν πολέμιον καὶ προέδιδον αὐτούς. Ἐνεκα τούτου οἱ κλέφτες ἦσαν ἠναγασμένοι πολλάκις νὰ στρέφονται ὄχι μόνον κατὰ τῶν Τούρκων ἢ τῶν Ἀλβανῶν ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν συμπραττόντων μὲ αὐτοὺς καιροσκοπῶν χριστιανῶν.

Ὁ τραχὺς ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς βίος τῶν κλεφτῶν ἐν μέσῳ καθημερινῶν κινδύνων καὶ στερήσεων ἐσφυρηλάτησεν εἰς αὐτοὺς πνεῦμα ἡρωικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν δυσκολιῶν καὶ περιφρονήσεως τῆς ζωῆς, ἅμα δὲ καὶ φιλοσοφικῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς μοίρας. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα δὲ τοῦτο ἔχουν ἐξυμνηθῆ μὲ τραγούδια αἱ ἀνδραγαθίαι τῶν κλεφτῶν καὶ ἄλλα ἐπεισόδια τῆς ζωῆς των.

Τὰ κλέφτικα τραγούδια αὐτὰ σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόθεσιν των διακρίνονται εἰς ἐκεῖνα ποὺ περιστρέφονται εἰς γεγονότα (περιστατικά, ἀνδραγαθήματα, τραγικὸν τέλος, θάνατος) τῆς δράσεως ὀρισμένων κλεφτῶν καὶ εἰς ἄλλα, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὡς καταστάλαγμα ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ κλέφτικου βίου καὶ ἔχουν ὡς θέμα των γενικώτερα ἐπεισόδια ἢ ἰδέας ἐκ τῆς κοι-

νων του, οἵτινες ἔζων τότε, τὸ 1824, τὸν κόσμον τῶν κλεφτῶν καὶ ἄρματολῶν καὶ τὰς παραδόσεις των, σχετικαὶ πρὸς τοὺς θεσμοὺς καὶ τὴν ὀργάνωσιν τούτων, τὴν στάσιν των ἐναντι τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς, τὰς ἀσχολίας, τὸν τρόπον τῆς ζωῆς, τὸν ψυχικὸν των κόσμον, τὸν χαρακτήρα των, τοὺς ἀγῶνας των κατὰ τῶν Τούρκων κλπ.

1) Βλ. καὶ *Εἰρήνης Σπανδωνίδη*, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 171 κ. ἐξ.

νωνικής ζωής τῶν κλεφτῶν¹ με έντονώτερον λυρικόν περιεχόμενον.² Ἐκ τούτων πρωταρχικά εἶναι βεβαίως τὰ πρῶτα, δηλ. τὰ ἀναφερόμενα εἰς ὠρισμένα πρόσωπα καί συγκεκριμένα γεγονότα τῆς δράσεως τῶν κλεφτῶν, τὰ δ' ἄλλα με ὑποθέσεις αὐτῶν ἀόριστα περιστατικά καί ἰδέας τῆς ζωῆς των, εἶναι ὕστερωτέρας ἐμπνεύσεως.³

Δέν νομίζω, ὅτι ἔχει δίκαιον ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης ὑποστηρίζων ὅτι τὰ τραγούδια τῆς δευτέρας αὐτῆς κατηγορίας εἶναι νόθα ὡς πρὸς τὴν «γέννηση καί τὴν ἀξία» των,⁴ καί ὅτι «ἔχουν γεννηθῆ σ' ἐποχὴ ὅπου ἔχει λείψει καί ἀπὸ τῆ ζωῆ καί ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἢ ἄμεση αἴσθησι τοῦ ἠρωισμοῦ κ' εἶναι κατασκευάσματα λογίων, τῶν ἀνθρώπων δηλαδὴ με τὴν ἔτοιμη καρδιά, με τὴν ἔτοιμη γλῶσσα, με τὴν ἔτοιμη φαντασία».⁵ Πιστεύω ἀντιθέτως ὅτι καί τὰ ἔσματα αὐτὰ εἶναι γνήσια, ὅπως καί τὰ ἀναφερόμενα εἰς ὠρισμένα πρόσωπα κλεφτῶν ἢ γεγονότα⁶ καί ὅτι ἀποτελοῦν ἀπόσταγμα τῆς ἐμπειρίας τῆς κλέφτικης ζωῆς, ἔκφρασι θυμοσόφου διαθέσεως πρὸ τῆς τραχύτητος τοῦ ὄλου βίου τῶν κλεφτῶν εἰς τοὺς κινδύνους, οἱ ὅποιοι τοὺς περιέβαλλον, τὰς κακουχίας των, τὴν σκληρότητα τῆς μοίρας κ. ἄ.

Εἰς τὸ ὄλον περιεχόμενον των τὰ κλέφτικα τραγούδια ἐκφράζουν τὸ πνεῦμα τῆς ἀπεγνωσμένης ἀντιστάσεως τοῦ ἀτόμου με ἐλευθέραν τὴν ψυχὴν κατὰ τοῦ στραγγαλισμοῦ τῆς ἐλευθερίας του, ἐρμηνεύουν τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν ἀπέναντι τῆς ζωῆς καί τὴν πίστιν εἰς τὴν θρησκείαν καί τὸ ἔθνος. Ἡ ἔκφρασις εἰς αὐτὰ εἶναι ζωηρά καί μεγαλοπρεπὴς με συμβολικοὺς παραλληλισμούς.⁷ Ἡ μορφή των περιέχει ἐπικόν πλάτος με δραματικόν στοιχεῖον, ὡς δὲ ἐλέχθη, καί έντονον λυρισμόν, εἰς τὸν ὅποιον πολλάκις ὑποτάσσεται τὸ ἐπικόν στοιχεῖον. Τὸν ἠρωα παρακολουθεῖ ἀδιαπτῶτως εἰς κάθε βῆμα ὁ θάνατος μέσα εἰς τὰ πανοῦργα τεχνάσματα τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἀκόμη καί με τὴν ἀναγκαστικὴν συνεργασίαν τῶν προεστῶν ἐπιζητεῖ τὴν ἐξολοθρευσίν του. Εἰς τὴν ἀγωνιώδη δ' αὐτὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν φαίνεται νὰ συμμετέχη καί νὰ συμπάσχη ὄλη ἡ γύρω των φύσις, ἔμψυχος καί ἄψυχος, τὰ πουλιά, ὁ ἥλιος, τὸ φεγγάρι, τὰ βουνά, οἱ κάμποι. Με τὰ πουλιά θὰ ἀναγγελθῆ μετὰ τὴν μάχην ὁ θάνατος τοῦ ἠρωος, τὰ βουνά δὲ θὰ πάρουν πένθιμον ὄψιν με τὸ ἀντάριασμά των καί οἱ κάμποι με τὴν συννεφιάν, τὸ ἴδιο καί τὸ φεγγάρι με μαῦρο ἢ κόκκινο χρῶμα. Οἱ ἠρωες δὲ ἐμφανίζονται ὡς πραγματικαί μορφαί, ὀξύθυμοι καί με σκληρότητα πολλάκις, ἐπιβλητικοί πού ἐγγίζου νὰ καλυφθοῦν ἀπὸ τὸν θρῦλον, ἀκατάβλητοι ἄλλα καί ἔτοιμοι πρὸς αὐτοθυσίαν.

Εἰς τὸ κλέφτικο τραγούδι εἴτε πρόκειται περὶ κατορθώματος τοῦ ἠρωος ἢ τοῦ τραγικοῦ τέλους του ἢ καί περὶ ἰδέας ἐκ τῆς ἐμπειρίας του, ὁ ποιητὴς ἐπιζητεῖ με τὴν λέξιν καί τὴν λυρικὴν ἔκφρασι τοῦ πόθου του, τῶν αἰσθημάτων του, νὰ προκαλέση συγκίνησιν.

1) Βλ. κατωτέρω ἔσματα τῆς πρώτης κατηγορίας (σ. 183 - 270) καί τῆς δευτέρας (σ. 271 - 291).

2) Βλ. καί Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Τὸ κλέφτικο τραγούδι, ἐνθ' ἀν., σ. 88.

3) Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 43 - 44, 88 - 89.

4) Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 88 - 89.

5) Ἐνθ' ἀν., σ. 89.

6) Βλ. καί Mario Vitti, *Canti dei ribelli Greci*, Firenze 1956, σ. 30.

7) Βλ. Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, ἐνθ' ἀν., σ. 96.

Ἐναλόγως πρὸς τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐνέπνευσαν τὰ τραγούδια δύνανται ταῦτα νὰ διακριθοῦν εἰς ἰδιαιτέρας κατηγορίας, ὅπως ὁ κύκλος τραγουδιῶν περὶ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ὕμνουνται ὡς κλέφτες καὶ ἄρματολοι (Ἄντροῦτσος, Γιώργης Μπαρτζόκας, Γιαννούλας, Γεώργιος Καραϊσκάκης, Ζίδρος, Κοντογιανναῖοι, Νικοτσάρας, Πανουργιάς, Στουρνάρης κ. ἄ.), τραγούδια μόνον διὰ κλέφτες (Δῆμος, Ζαχαριάς, Κατσαντώνης, Θανάσης Καράμπελας, Λεπενιώτης, Λάπας, Χρῖστος Μιλιόνης κ. ἄ.), τραγούδια τοῦ κύκλου ἀγωνιστῶν κατὰ τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων (Σισμαναῖοι, Κατσαντώνης, Δίπλας, Κώστας Λεπενιώτης, Λαζαῖοι, Θύμιος Βλαχάβας κλπ.) κ. ἄ.

Ἡ κλέφτικη ποίησις, τῆς ὁποίας, ὅπως καὶ τῆς ἀκριτικῆς, φορεῖς ἦσαν παλαιότερον τυφλοὶ ραψῶδοι καὶ ἄλλοι ποιητάρηδες¹ ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ κλέφτες μὲ τούτους καπεταναίους των,² εὐρίσκετο εἰς ἀκμὴν μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ συντεταγμένη τότε καὶ καθολικὴ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων εἰς ἦν ἐνετάχθησαν καὶ ἠγωνίσθησαν καὶ τὰ σώματα τῶν κλεφτῶν, ἢ ἐπακολουθήσασα ἀπελευθέρωσις μεγάλου γεωγραφικοῦ τμήματος τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον μέχρι τότε ἦτο πεδῖον δράσεως τῶν κλεφτῶν, πρὸς δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ τότε ἀναγέννησις τοῦ λαοῦ ὑπὸ ἐλεύθερον βίον, ἐπέφεραν τὴν παρακμὴν τῆς ποιήσεως ταύτης ἀπὸ ἀπόψεως συνθέσεως νέων τραγουδιῶν.³ Αὕτη συνεχίσθη κατόπιν ἐπὶ τινὰς δεκαετηρίδας εἰς ὄμορα ἀλύτρωτα ἐδάφη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου. Εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὕμνήθησαν μὲ ᾄσματα συντεθέντα κατὰ τὸ πρότυπον τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν ἥρωες μὲ ληστρικὴν δρᾶσιν, ὡς ὁ Χρῖστος Νταβέλης, ὁ Ντούλας, ὁ Κωσταντέλλος κ. ἄ.⁴

5'. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ

Αἱ παραλογαὶ εἶναι διηγηματικὰ τραγούδια μὲ ἐπικόν πλάτος, ἅμα δὲ καὶ μὲ στοιχεῖα δραματικὰ καὶ λυρικά.

Αἱ ὑποθέσεις των προέρχονται ἐκ παλαιῶν παραδόσεων ἢ μύθων, οἶον περὶ Ἄγιων, δράκων, στοιχειῶν, στοιχειώσεως ἀτόμου ἢ ζώου, παραμυθιῶν κ. ἄ. ἢ συνηθέστερον λαμβάνονται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, δηλαδὴ ἀπὸ κοινωνικά γεγονότα τὰ ὁποῖα προκαλοῦν συγκίνησιν εἰς τὸν λαόν, ὡς αἱ ἐρωτικαὶ ἢ οἰκογενειακαὶ τραγωδίαι (ἀδελφικὴ ἀγάπη, πιστὴ σύζυγος, ἀτυχῆς ἔρως ἢ γάμος, ἀπιστία συζύγου, κακὴ πεθερά), ἄλλα συμβάντα εἰς τὴν κοινωνίαν (σκάνδαλα ἠθικοῦ περιεχομένου, φόνοι, ἐκδικήσεις, ναυάγια πλοίων), ἀκόμη καὶ διηγῆσεις ἐκ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς κλπ. Οὕτω προβάλλεται ὡς ποιητικὸν θέμα πρᾶξις τις, ἣτις παρουσιάζεται ὡλοκληρωμένη μὲ λογικὴν ἐνότητα καὶ συγκινεῖ ὡς ᾄσμα τὴν λαϊκὴν ψυχὴν, διότι τὸ θέμα του προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν τῆς κοινωνίας καὶ περιλαμβάνει ἐνεργείας καὶ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν μοῖραν του.

1) Βλ. *Cl. Fauriel*, ἔνθ' ἄν., I, σ. XC κ. ἐξ. (μετάφρ. Ἄπ. Χατζηγεωργαντοῦ, σ. 54-55), *N. Γ. Πολίτου*, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 225 κ.ἐξ. καὶ *Στίλπ. Π. Κυριακίδου*, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 69.

2) Βλ. καὶ *N. Γ. Πολίτου*, ἔνθ' ἄν., σ. 226 κ.ἐξ.

3) Βλ. καὶ ἔνθ' ἄν., σ. 234.

4) Βλ. κατωτέρω, σ. 295 κ.ἐξ.

Τὸ δραματικὸν στοιχεῖον εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα προκαλεῖ μὲν τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον τοῦ ἀκροατοῦ διὰ τοὺς ἥρωας τῆς ὑποθέσεως, δὲν ἀποσκοπεῖ δὲ μὴ πρὸς κάθαρσιν ἠθικὴν. Ἀπλῶς μόνον παρουσιάζονται εἰς αὐτὰ μορφαὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου σχετικαὶ πρὸς τὰ ἐπικρατοῦντα ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ γενικώτερον τὴν ἠθικὴν τοῦ λαοῦ ἀντίληψιν περὶ τῆς κοινωνίας.

Εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα μὲ ἐπικολυρικὸν καὶ δραματικὸν χαρακτήρα¹ ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ, ὡς παρετήρησεν ὁ Οἱ. Fauriel, «ἐκδηλώνεται μὲ περισσὴν ποικιλίαν, ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν».

Ἄρκεται τῶν σημερινῶν παραλογῶν (τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας ἢ τῆς Τρίχας, τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τοῦ γυρισμοῦ τοῦ ξενιτεμένου, τοῦ Χαρζανῆ, τοῦ κολυμβητῆ, τῆς μάννας φόνισσας, τῆς πάλης τοῦ πατρὸς (τοῦ Τσαμαδοῦ) πρὸς τὸν υἱὸν του κ.ά.),² ὧν τινες εἶναι διαδεδομέναι καὶ ἔξω τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, δύνανται χρονικῶς νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι τοῦ 9ου αἰῶνος ἀπὸ τοῦ ὁποῦ καὶ κατόπιν χρονολογοῦνται τὰ σωζόμενα σήμερον ἀκριτικὰ τραγούδια μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ἔχουν ὁμοιότητος (βλ. ἄσματα τῆς ἀρπαγῆς, κατωτ., σ. 110 κ.ἑξ.), ἄλλαι δὲ παραλογαί, αἱ περισσότεραι, εἶναι τῶν μετ' αὐτοὺς χρόνων καὶ μέχρι τῶν νεωτέρων.

Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τῶν ἄσμάτων τούτων ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Στίλπ. Κυριακίδου,³ ὅτι προέρχονται ἐκ τοῦ θεάτρου τῆς μεταγενεστέρας ἀρχαιότητος (τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων), εἰδικώτερον δὲ ἐκ τῆς ἀκμαζούσης τότε ὀρχηστικῆς τραγωδίας, δηλ. τοῦ τραγικοῦ παντομίμου, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὁμοίαν ὑποθέσιν, ὡς αἱ σήμερον παραλογαί, δηλ. μυθικὰς μὲ ἐπικὸν καὶ λυρικὸν εἰς τὰς τραγωδίας ταύτας στοιχεῖον. Πρὸς τὴν σύνδεσιν ταύτην συμφωνεῖ ἔτι καὶ ἡ λέξις σήμερον παραλογή, ἣτις φαίνεται προελθούσα ἐκ τῆς ἀρχαίας παρακαταλογή, ἡ ὁποία ἐσήμαινε πιθανῶς ἀπαγγελίαν μελοδραματικὴν ὑπὸ συνοδείαν ὀρισμένων ὀργάνων.⁴

Μὲ τὴν λέξιν παραλογή ἐδηλώνοντο παλαιότερον εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν τῶν Ἀθηναίων τὰ ἐπικῆς μορφῆς τραγούδια.⁵ Τὸν ὄρον τοῦτον παρέλαβε κατόπιν ὁ Ν. Γ. Πολίτης πρὸς δῆλωσιν τῶν ἄσμάτων μὲ διηγηματικὴν μορφήν. Μὲ τὴν αὐτὴν περίπου σημασίαν ἀπαντοῦν καὶ αἱ λέξεις: περιλοῆ εἰς ἄσματα παλαιότερα κυπριακά⁶ καὶ ἐπιλογή εἰς τραγούδια τῆς Ἑπειρωτ. Ἑλλάδος.⁷ Εἰς τὴν Κῶ τὰ πολύστιχα γενικῶς ἄσματα ὑπὸ τὰ ὁποῖα νοοῦνται καὶ αἱ παραλογαὶ λέγονται στιχοπλακιές.⁸ Ἡ λέξις εἶναι ἤδη γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰ. (1336), ὅτε ἀναφέρονται εἰς τὴν Τραπεζοῦντα λαϊκοὶ ποιηταί, οἱ ὁποῖοι συνέθετον «στιχοπλοκίας πρὸς τέρψιν τοῦ λαοῦ».

1) Βλ. καὶ Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαί, ἔνθ' ἄν., σ. 16.

2) Βλ. καὶ St. Kyriakides, Zur neugriechischen Ballade, ἔνθ' ἄν., σ. 332.

3) Αἱ ἱστορικαὶ ἀρχαί, ἔνθ' ἄν., σ. 9 κ.ἑξ., σ. 16.

4) Ἐνθ' ἄν., σ. 6 (βλ. καὶ ἄνωτ., σ. 7).

5) Βλ. Δ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Α', 1889, σ. 289.

6) Στίλπ. Π. Κυριακίδου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 38. Τοῦ αὐτοῦ, Ἑλληνικὴ λαογραφία, Ἀθήναι 1922-23, σ. 28.

7) Βλ. Εὐαγγ. Στ. Τζιάτζιου, Τραγούδια τῶν Σαρακατσαναίων, ἐν Ἀθήναις 1928, σ. 66, ἀρ. 126, στ. 2. Πρβλ. καὶ Δημ. Α. Πετροπούλου, Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, Α', Ἀθήναι 1958, σ. κ'.

8) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ποιηταὶ δημοδῶν ἄσμάτων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, Ἀρχεῖον Πόντου, τόμ. 16 (1951), σ. 263 - 266.

Αί παραλογαί, ἄσματα, ὡς ἐλέχθη, μὲ ἐπικὸν πλάτος, φαίνεται ὅτι ἀπηγγέλλοντο ἢ ἤδοντο κατὰ τὸ ὕφος τῆς μουσικῆς ἀπαγγελίας, ὡς ἐν Κύπρῳ καὶ Κρήτῃ ἀκόμη σήμερον.¹

Ζ'. ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

Ἡ πρώτη συστηματικὴ συλλογὴ ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἣτις εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, εἶναι, ὡς γνωστὸν, ἡ τοῦ γάλλου Cl. Fauriel (*Chants populaires de la Grèce moderne, tom. I et II, Paris 1824 - 1825*),² διὰ τῆς ὁποίας καὶ ἐγένοντο προσέτι γνωστὰ τὰ δημῶδη ἄσματα τῶν Ἑλλήνων τὸ πρῶτον εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον.

Πρὸ τοῦ Cl. Fauriel περισυναγωγὴν ἐλληνικῶν τραγουδιῶν εἶχε καταρτίσει δέκα ἔτη προηγουμένως τῷ 1814 ἐν Βιέννῃ ὁ βαρῶνος Werner von Haxthausen, ὅτε δὲ ἔλαβε γνῶσιν τούτων ὁ Γκαίτε ἐξεφράσθη μὲ πολὺν θαυμασμόν διὰ τὸ κάλλος ἐν γένει τῆς δημῶδους ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων.³ Ἡ συλλογὴ ὁμῶς αὕτη, ἔνεκα τῆς γενομένης μετ' ὀλίγα ἔτη ἐκδόσεως τοῦ Cl. Fauriel, παρέμεινεν ἀνέκδοτος, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τῶν Karl Schulte Kemminghausen καὶ Gustav Soyter τελευταίως τὸ 1935.⁴

Παλαιότερον τῶν πρώτων συλλογῶν τούτων, πρὸς τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἄλλας ἐκδηλώσεις τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων (κατοικία, ἔνδυμα, ἔθιμα) εἶχεν ἐλκυσθῆ ἢ προσοχὴ ἰδίᾳ τῶν περιηγητῶν, οἵτινες ἔβλεπον εἰς αὐτάς συνεχιζομένην τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν. Ἐν τούτοις ἐγένοντο ὑπ' αὐτῶν ἀσήμαντοι εἰς ἀριθμὸν καταγραφαὶ τραγουδιῶν.⁵

Ἐξαιρέσει τῆς συλλογῆς ἐκ τοῦ 17ου αἰ. ὑπὸ τοῦ Xaverius a Monte Acuto (père Xavier de Montaignu), Ἰησοῦτου ἱερέως, ἡ ὁποία ὁμῶς δὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος,⁶ ἀξιόλογος εἶναι ἡ ἐκ τοῦ 17ου αἰ. καταγραφὴ 13 ἄσματων μετὰ τῆς μουσικῆς αὐτῶν, ἣτις εὐρίσκεται εἰς Ἀγιορειτικὸν κώδικα (μονῆς Ἰβήρων). Ἡ συλλογὴ αὕτη, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμ-

1) Πρὸβλ. καὶ *Στίλπ. Κυριακίδου, Αἱ γυναῖκες εἰς τὴν λαογραφίαν, ἐν Ἀθήναις [1920], σ. 38 - 39.*

2) Περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τῆς συλλογῆς ταύτης βλ. *Σίμ. Μενάρδου, Περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 16, καὶ Δ. Α. Πετροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. Η' (1953 - 54), ἐν Ἀθήναις 1956/57, σ. 68 κ.έξ.*

3) Βλ. *Neugriechische Volkslieder gesammelt von Werner von Haxthausen. Urtext und Übersetzung, herausgegeben von Karl Schulte Kemminghausen und Gustav Soyter, Münster i. W. 1935, σ. 24 κ.έξ.*

4) Βλ. ἀνωτ. σημ. 3. Περὶ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς συλλογῆς ταύτης βλ. *Σ. Β. Κουγιάν, εἰς περ. Ἑλληνικά, τόμ. 8 (1935), σ. 376-382, Ἑλλην. Δημιουργία, τόμ. Ε' (1950), σ. 329 - 334, καὶ Γ. Α. Μέγαν, εἰς περ. Νέα Ἑστία, τόμ. 19 (1936), σ. 460-462.*

5) *Δ. Α. Πετροπούλου, ἔνθ' ἀν., σ. 58 - 62.*

6) Βλ. *Ém. Legrand, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1874, σ. VIII. Ὁ La Guilletière εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἔργου του Lacédémone ancienne et nouvelle εἶχεν ὑποχρεθῆ τὸ 1676 ἐκδοσὶν συλλογῆς δημοτικῶν τραγουδιῶν. Βλ. Cl. Fauriel, ἔνθ' ἀν., τόμ. I, préf. σ. I.*

πρου,¹ ἐξεδόθη ἐκ νέου τελευταίως μετὰ διαφωτιστικῶν σχολίων ὑπὸ τοῦ ἔλβετοῦ φιλολόγου Bertrand Bouvier.²

Ἡ ἑλληνικὴ δημῶδης ποίησις ἐγένετο, ὡς ἐλέχθη, γνωστὴ διεθνῶς τὸ πρῶτον διὰ τῆς ὡς ἄνω ἐκδόσεως τοῦ Cl. Fauriel. Ἐκ τῆς ἐντυπώσεως ἣτις προεκλήθη καὶ τῆς ἀμέσου μεταφράσεως καὶ ἐκδόσεως ἄσμάτων ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν ἀγγλικήν, γαλλικὴν, γερμανικὴν, ρωσικὴν,³ πρὸς δὲ καὶ ἐκ τοῦ φιλελληνικοῦ συγχρόνως πνεύματος τὸ ὁποῖον ἐδημιουργήθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἐξ αἰτίας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν μεγάλων θυσιῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας, ἐκινήθη ζωηρὸν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ τῶν τραγούδια. Οὕτω ἐπεχειρήθησαν νέαι συλλογαὶ καὶ ἐκδόσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν διαρκούσης ἔτι τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς ὑπὸ τοῦ Th. Kind τῷ 1827,⁴ καὶ μετ' αὐτήν.⁵ Σημαντικώτεραι ἐκ τούτων μέχρι τοῦ 1850 εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ N. Tommaseo⁶ τὸ 1842, ἡ τοῦ Firmeisch,⁷ τοῦ Γ. Εὐλαμπίου⁸ καὶ ἀκολούθως τοῦ Κερκυραίου Ἀντωνίου Μανούσου,⁹ ἣτις κυρίως εἶναι ἡ πρώτη ὑπὸ Ἑλληνοσ γενομένη συστηματικὴ συλλογὴ ἄσμάτων.¹⁰

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ πλεόν τοῦ 19 αἰ. πυκνώνονται αἱ ἐκδόσεις δημοδῶν ἄσμάτων εἰς περιοδικὰ (Πανδώρα, Ἐφημερίς Φιλομαθῶν, Χρυσάλλις, Εὐτέρπη, Ζωγράφειος Ἄγων κ.ἄ.) ἢ καὶ αὐτοτελῶς.¹¹ Ἐκ τῶν τελευταίων μνημονευτέαι αἱ ἐκδόσεις τῶν: Le Comte M. de Marcellus (Chants du peuple en Grèce, tome I - II, Paris 1851), Σπ. Ζαμπελίου (Ἄσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος, Κερκύρα 1852), Ἀ. Ἰατροῖδου (Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων παλαιῶν

1) Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΑ' (1914), σ. 428 - 432.

2) Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων, Ἀθήνα 1960, 8ον μέγ., σελ. 78, εἰκ. 8.

3) Βλ. Σίμ. Μενάρδου, ἔνθ' ἄν., σ. 4 - 9 καὶ Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 72-78.

4) "Τραγούδια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς τὰ γερμανικὰ καὶ ἐξηγηθέντα διὰ σημειώσεων ὑπὸ Καρόλου Θεοδώρου Κίνδ. Neugriechische Volkslieder, gesammelt und mit deutscher Übersetzung, nebst Sach- und Wortklärungen, herausgegeben von Karl Theodor Kind, in Leipzig, Grimma, 1827 (Eunomia, Dritter Band) 8ον μικρ., σελ. 150+XXXII.

5) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Βραχεῖα σημειώσεις περὶ τῶν προγενεστέρων συλλογῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν ἄσμάτων, Νεοελλ. Ἀνάλεκτα, τόμ. Α' (1870 - 71), σ. 65 κ.ἑξ. Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 78 κ.ἑξ.

6) Canti popolari Toscani, Corsi, Illirici, Greci, vol. III, Venezia 1842. Εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἐκδοσὶν τῆς συλλογῆς ταύτης ἐπίδρασιν εἰς τὸν Tommaseo τὸ παράδειγμα τοῦ Cl. Fauriel, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐπικοινωνία μαζὶ του. Πρὸς τοῦτο ἔδοθη καὶ ὑπὸ Ἑλλήνων, ὡς ὑπὸ Μάρκου Ρενιέρη, κυρίως δὲ τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξόδη κ.ἄ. (Βλ. Γεωργ. Ζώρα, Θωμαζαῖος καὶ Φωριέλ. Ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, Νέα Ἑστία, τόμ. 24 (1938), σ. 1156 - 1160. Ἐμμ. Κριαρᾶ. Ὁ Tommaseo, τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ τὰ νέα μας γράμματα, Ἀφιέρωμα στὴ μνήμη τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Ἀθήναι 1960, σ. 207, 209 - 214.

7) Τραγούδια ρωμαϊκά, Berlin 1840.

8) Ὁ Ἀμάραντος ἦτοι τὰ ρόδα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, Πετρούπολις 1843.

9) Τραγούδια ἔθνικὰ συναγμένα καὶ διασφρημισμένα ὑπό—, εἰς Κέρκυραν 1850.

10) Βλ. περὶ τοῦ καταρτισμοῦ αὐτῆς εἰς Δ. Ἀ. Πετροπούλου, ἔνθ' ἄν., σ. 102 κ.ἑξ.

11) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, ἔνθ' ἄν., σ. 66 - 69.

καὶ νέων μετὰ διαφόρων εἰκονογραφῶν, ἐν Ἀθήναις 1859) *Arn. Passio* (Τραγούδια Ρωμαϊκά. *Popularia carmina graeciae recentioris*, Lipsiae 1860), *Theod. Kīna* (Anthologie neugriechischer Volkslieder, Leipzig 1861), *Γ. Χασιώτου* (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ᾠσμάτων, Ἀθήναις 1866), *Μ. Ασέκον* (Δημοτικὴ Ἀνθολογία, Ἀθ. 1868 (α' ἔκδ. τῷ 1852), *Émile Legrand* (*Recueil de chansons populaires grecques*, Paris 1874) *Ant. Jeannarakis* (ᾠσματα Κρητικά, Leipzig 1876) κ. ἄ.

Αἱ συλλογαὶ αὗται ἠυξήθησαν πολὺ εἰς ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ 1900 καὶ ἐντεῦθεν, ἰδίᾳ μετὰ τὴν ὦθησιν ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου πρὸς λαογραφικὰς συλλογὰς διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδ. Λαογραφία καὶ ἀργότερον ἀπὸ τοῦ 1918 τῆς ἰδρύσεως τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, σπουδαίως δ' ἔτι καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Νικ. Πολίτου δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ τὸν τίτλον: *Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914.*¹

Μέγα εἶναι τὸ πλῆθος τῶν δημοσιευθέντων ἔκτοτε μέχρι σήμερον τραγουδιῶν εἰς διάφορα περιοδικὰ καὶ αὐτοτελεῖς συλλογὰς οὐ μόνον γενικὰς, δηλ. μὲ τραγούδια ἐκ διαφόρων περιοχῶν, ἀλλὰ καὶ περιωρισμένας τοπικῶς, οἷον τῆς Ἡπείρου, Μακεδονίας (Παγγαίου), Χαλκιδικῆς, Βορείου καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης, τῆς Πελοποννήσου, τῆς Εὐβοίας, τῆς Σκύρου, τῆς Σκιάθου, Στερεᾶς Ἑλλάδος (Ἀγόριανης Παρνασσοῦ), Χίου, Δωδεκανήσου (Κάσου, Καρπάθου, Ρόδου, Νισύρου), Κύπρου, Κρήτης, Πόντου, Καππαδοκίας κ.ἄ. Ἐκ τῶν γενικῶν συλλογῶν τούτων σημειώνομεν τὰς νεωτέρας: *Ἐπιβ. Λόντεκε*, Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, τόμ. Α', Ἑλληνικά κείμενα, Ἀθήναις 1943-1947, σελ. ις' + 367, *Ἀποστ. Μελαχρινῶν*, Δημοτικά τραγούδια, Ἀθήναις 1946, σελ. μθ' + 222, *Ἀγ. Θέρου*, Τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, τόμ. Α', Ἀθήναις (1951), 8ον μέγ., σ. 349, τόμ. Β', Ἀθήναις (1952), 8ον μέγ., σ. 331, *Δημ. Πετροπούλου*, Ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια, τόμ. Α', Ἀθήναις 1958, 8ον μέγ., σελ. λα' + 274, τόμ. Β', Ἀθήναις 1959, 8ον μέγ., σελ. κζ' + 287.

Εἰς τὸν καταρτισμὸν καὶ ἔκδοσιν τῶν συλλογῶν τούτων οἱ ἐκδότηαι ἐκινήθησαν ἀπὸ διαφόρου ἑκάστος σκοπιᾶς. Οἱ μὲν ἐκκινουῦντες ἀπὸ ρομαντικὴν διάθεσιν, κυρίως κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ἐπρόσεξαν εἰς τὰ μνημεῖα ταῦτα τοῦ λόγου τὸ αἰσθητικὸν στοιχεῖον, οὕτω δὲ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἐξετάζοντες τὰ τραγούδια προέβαινον εἰς διορθώσεις τῶν δημοσιευμένων κειμένων μὲ μεταβολὰς εἰς τὸν γλωσσικὸν τύπον τῶν λέξεων ἢ ἀντικαταστάσεις φράσεων, τέλος δὲ καὶ εἰς προσθήκας στίχων ἰδίας ἐμπνεύσεως πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκτήσῃ τὸ τραγούδι πληρότητα νοήματος καὶ αἰσθητικὴν τελειότητα. Παραλλήλως ὑπῆρχον καὶ συλλογεῖς, οἵτινες ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς λογικῆς γλώσσης ἐπεχείρησαν διορθώσεις, ἰδίᾳ φθογγικὰς, εἰς τὰς λέξεις, ἀλλοιώνοντες οὕτω τὸ γνήσιον κείμενον. Τοιαῦται ἐπεμβάσεις παρατηροῦνται ἤδη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ *Fauriel*, ὅστις, ὡς ἐκδότης, ἀντιμετώπισε τὰ κείμενα ταῦτα μὲ ὀρθὸν διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα. Οὗτος ὁμως καίτοι διετύπωσε τὴν ἄποψιν τῆς πιστῆς δημοσιεύσεως τῶν δημοδῶν κειμένων τούτων χωρὶς μεταβολὰς τινὰς,² ἐν τούτοις συμφώνως πρὸς τὴν γλωσσικὴν τότε ἄποψιν τοῦ Ἀδαμ. Κοραῆ³ μὲ τὴν συμβουλὴν τῶν Κλωνάρη,

1) Τὸ βιβλίον τοῦτο ἔχει ἐπανεκδοθῆ μέχρι σήμερον τρεῖς φορές, τὸ 1925 (2α ἔκδ.), τὸ 1932 (3η ἔκδ.) καὶ τὸ 1958 (4η ἔκδ.)

2) Τόμ. II, σ. 308-309 (μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεωργίου, ἐνθ' ἄν., σ. 297).

3) Πρβλ. καὶ Σίμ. Μεγάροῦ, ἐνθ' ἄν., σ. 9.

Μακρῆ, Μαυρομάτη καὶ Τριανταφύλλου (τόμ. I, σ. II-III, V-VI. βλ. καὶ μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεμμανουήλ, σ. 2-3) προσέθεσε τὸ σύμφωνον ὡς εἰς ὀνόματα καὶ ῥήματα συμφώνως πρὸς τὴν γραμματικὴν π. χ. τὸν λόγον, τὸν κατακτητὴν, παίρνομεν ἀντὶ τοῦ δημῶδους τύπου, τὸ λόγο, τὸν κατακτητὴ, παίρνομε κ.ἄ., μετέβαλε φθογγικῶς λέξεις τῆς δημοτικῆς πρὸς τὸν τύπον τῆς λογίας, π. χ. πρᾶματευτὴς εἰς πρᾶγματευτὴς, Γιαννάκης εἰς Ἰαννάκης, κλάψω εἰς κλαύσω κ. ἄ. Ἐπί πλέον καὶ εἰς ἄσματα τὰ ὁποῖα παρουσίαζον χάσματα ἐπιχειρεῖ διορθώσεις, ὡς δηλώνει ὁ ἴδιος, παραλαμβάνων ἐξ ἄλλων παραλλαγῶν αὐτῶν.¹ Διορθώσεις ἰδίᾳ εἰς τὸν τύπον τῆς λέξεως καὶ τὴν φθογγικὴν μορφήν ἐπιχειροῦν, ὡς ὁ Faugier, καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν συλλογεῖς.

Αἱ ἐπεμβάσεις ὁμοῦ αὐταὶ πρὸς διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστὸν, εἰς τὰς κατὰ τόπους παραλλαγὰς τῶν ἔχουν ὑποστῆ εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐκ ποικίλων λόγων φθορᾶς καὶ παραμορφώσεις, ἐσυστηματοποιήθησαν ἀργότερον, ἀρχῆς γενομένης πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Σπυρ. Ζαμπελίου. Οὗτος εἰς τὴν ἔκδοσίν του «Ἔσματα δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκδοθέντα μετὰ μελέτης ἱστορικῆς περὶ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, Κερκύρα 1852» πρὸς συμπλήρωσιν κενῶν εἰς ἄσματα ἐπεχείρησε, πλὴν ἄλλων διορθώσεων, καὶ προσθήκας στίχων ἰδικῆς του συνθέσεως. Μὲ αὐτὸν ὁμοῦ τὸν τρόπον ἐργαζόμενος ἐνόθευσε, ὡς εἶναι φυσικόν, καὶ παρεμόρφωσε τὰ κείμενα, προσγράφων εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν προσωπικὰς συνθέσεις του.²

Τὴν μέθοδον ταύτην ἐκδόσεως δημῶδων ἄσματων ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν, ἐν οἷς κυρίως οἱ: Μιχ. Λελέκος (α΄ Δημοτικὴ ἀνθολογία, Ἀθήναι 1852 (ἔκδ. β΄ πληρεστέρα 1868), β΄) Ἐπιδόρπιον, τόμ. Α΄, 1888), εἶτα ὁ Π. Ἀραβαντινός (Συλλογὴ δημῶδων ἄσματων τῆς Ἠπείρου, ἐν Ἀθήναις 1880),³ ὁ Γ. Χασιώτης (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρον δημοτικῶν ἄσματων, ἐν Ἀθήναις 1866) εἰς τὰ τραγούδια ποῦ δημοσιεύονται (σ. 150 κ.ἑξ.) ἐκ τῆς χειρογράφου συλλογῆς τοῦ Παύλου Λάμπρου,⁴ ἔπειτα καὶ ὁ Χρ. Χρηστοβασίλης (Ἐθνικὰ ἄσματα 1453-1821, ἔκδοσις δευτέρα (ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας Ἑλληνισμὸς) συλλογῆ καὶ ἐπιμελείᾳ καὶ προσθήκῃ ἱστορικῶν σημειώσεων ὑπὸ Χ. Χρηστοβασίλη, ἐν Ἀθήναις (1903), 16ον, σ. 336)⁵ κ. ἄ.

1) Τόμ. I, σ. II-III (préface), σ. 10 (μετάφρ. ὑπὸ Ἀπ. Χατζηγεμμανουήλ, σ. 89), σ. 36 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 96), 95-96 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 114). Τόμ. II, σ. 173-174 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 253), σ. 200 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 260), σ. 309 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 297) καὶ σ. 347 (μετάφρ. ὑπὸ Χατζ., σ. 312).

2) Ἐλεγχον τῆς ἐργασίας του ταύτης ἐπεχείρησεν ὁ Γιάννης Μ. Ἀποστολάκης εἰς τὸ βιβλίον του: Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μέρος Α΄, Οἱ συλλογές, Ἀθήναι 1929, σ. 12 κ.ἑξ. Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Α΄, ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 274.

3) Βλ. Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Τὸ κλειψτικὸν τραγούδι), Ἀθήναι 1941.

4) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Γ. Χασιώτου (1866) καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Παύλου Λάμπρου, Ἐπετ. τοῦ Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. II (1953-54), ἐν Ἀθήναις 1956/57, σ. 118-123.

5) Βλ. κρίσιν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, ἐνθ' ἄν., σ. 272-286 (Ππραχάραξις τῶν ἐθνικῶν ἄσματων) καὶ Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α΄, Οἱ συλλογές, 1929, σ. 10.

Παραλλήλως πρὸς τὴν κίνησιν ταύτην εἰς τοὺς περισσοτέρους τῶν συλλογῶν ἐπεκράτησεν ἡ ὀρθὴ ἀντίληψις τῆς πιστῆς καταγραφῆς καὶ ἐκδόσεως κατόπιν τῶν ἄσμάτων ὡς φέρονται ταῦτα εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Μὲ τὴν μέθοδον ταύτην ἔχει ἐκδοθῆ σημαντικὸς ἀριθμὸς συλλογῶν μέχρι τοῦ 1909, ὅτε ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Νικ. Γ. Πολίτου καὶ τὴν ὑποδειγματικὴν δημοσίευσιν εἰς τὸ περ. «Λαογραφία» δημωδῶν κειμένων αἱ συλλογαὶ τραγουδιῶν καταρτίζονται πλέον συστηματικώτερον καὶ μὲ σεβασμὸν πρὸς τὴν παράδοσιν τῶν κειμένων.

Τὴν ἔκδοσιν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀντιμετώπισεν ἐπιστημονικῶς πρῶτος ὁ Νικ. Γ. Πολίτης. Εἰς τὰς κατὰ τόπους παραλλαγὰς ἐκάστου ἄσματος, ὡς ἀναφέρει οὗτος, ἐπέρχονται διὰ τοῦ χρόνου φθοραὶ, ἀλλοιώσεις καὶ συμφυρμοὶ ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ὥστε «τὰ δημῶδη ἄσματα σπανιώτατα περιέρχονται εἰς τὸν ἐκδότην ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν. Ὁ τραγουδιστὴς ἄλλοτε μὲν δὲν τελειώνει ὅλον τὸ ἄσμα ἢ παραλείπει στίχους αὐτοῦ, ἄλλοτε δὲ αὐτοσχεδιάζων ἀντικαθιστᾷ λησμονηθεῖσαν λέξιν ἢ φράσιν καὶ ἄλλοτε πάλιν παραπλανώμενος ἐξ ὁμοίων ἐννοιῶν ἢ λέξεων συμφύρει στίχους διαφόρων ἄσμάτων»,¹ οὕτω δὲ οὐδεμία παραλλαγή ὑπάρχει ἄνευ ἐλλείψεων. Ἐν συνεχείᾳ προσθέτει ὅτι «διὰ νὰ γίνῃ ἡ ἔκδοσις τῶν κειμένων ὅσον ἔνεστι συμφωνοτάτη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὑπῆρχον σπουδαῖαί τινας δυσκολαί, τὰς ὁποίας προσεπάθησα νὰ ὑπερνικήσω». Ὅταν δὲ «δὲν ἔχωμεν εἰμὴ ἓν μόνον κείμενον τοῦ ἄσματος, ὀφείλομεν κατ'ἀνάγκην νὰ παραλάβωμεν αὐτὸ κολοβὸν καὶ παρεφθαρμένον. Ἄν δ' ὁμοίως ὑπάρχουν πλείονες παραλλαγαὶ τοῦ αὐτοῦ ἄσματος, ἢ ἐπανόρθωσις τῶν ἐλλείψεων εἶναι δυνατὴ, διότι αἱ διάφοροι παραλλαγαὶ συμπληρώνουν ἢ διορθώνουν ἀλλήλας».

«Τοιαύτην ἀκολουθῶν μέθοδον κατήρτισα ἐκ πασῶν τῶν παραλλαγῶν ἐκάστου τῶν ἐκδιδομένων ἄσμάτων τὸ κείμενον αὐτῶν. Ἡ ἐκλογὴ μιᾶς παραλλαγῆς ἐκάστου δὲν ἤρκει, διότι καὶ ἡ τελειοτάτη παραλλαγή παρουσιάζει ἐλλείψεις, αἵτινες ὁμοίως εὐκόλως ἐπανορθοῦνται διὰ τῆς βοήθειας ἄλλων παραλλαγῶν. Ὅθεν ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν πάσας τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος, παραβάλλων στίχον πρὸς στίχον αὐτάς, ἀποκαθίστων τὸ ἄσμα, οὐδὲν τὸ ἴδιον, οὐδὲ λέξιν, οὐδὲ γράμμα κἂν παρεμβάλλον. Ἡ ἐργασία μου εἶναι ὡς ἡ τοῦ ἐκδότου φιλολογικοῦ κειμένου, ὅστις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τοῖς χειρογράφοις γραφῶν τὸ ἐπεξεργάζεται, περιοριζόμενος εἰς μόνην τὴν ἀποκατάστασιν (recensio) καὶ μὴ ἀποτολμῶν διορθῶσιν (emendatio). Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων δὲν εἶχον πολλὰς παραλλαγὰς, παρέμειναν ἀτέλειαι, ὡς λ. χ. χασμωδία ἢ μετρικὰ σφάλματα ἢ ἐπανόρθωσις τούτων ἦτο βεβαίως εὐκολωτάτη, ἀλλ' ὄχι, ὡς νομίζω, καὶ ἐπιτετραμμένη».²

Ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς φιλολογικῆς μεθόδου ταύτης, ἣτις ἀπέβλεπεν, ὡς ἀνωτέρω λέγει ὁ ἴδιος, εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἐκάστου ἄσματος εἰς τὴν ἀρχικὴν του σύλληψιν, προέκυψαν τὰ τραγούδια, τὰ ὁποῖα περιέλαβεν εἰς τὴν συλλογὴν του «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθῆναι 1914».

Τὴν μέθοδον ταύτην ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου, ὡς καὶ προηγηθείσας ὑπ' ἄλλων διορθώσεις εἰς τὰ δημῶδη ἄσματα, ἠλεγξεν ὁ Γιάννης

1) Βλ. Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. ζ'. Πρὸς. Τοῦ αὐτοῦ, Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 246, ἔνθα ὁ λόγος περὶ φθορῶν εἰς τὰ κείμενα τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν.

2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἐνθ' ἀν., σ. ζ' - ζ'.

‘Αποστολάκης,¹ παρατηρήσας ὅτι εἰς τὰ τραγούδια «τὸ σπουδαιότερο δὲν εἶναι τὸ λογικόν, τὸ πραγματικόν, κάτι δηλαδὴ γενικόν, παρὰ — ἄς τὸ ποῦμε ἔτσι — τὸ αἰσθητικὸ νόημα, ἡ ἔκφραση ποὺ εἶναι πάντα κάτι ἀτομικόν»² καὶ ὅτι ὁ Ν. Γ. Πολίτης, συμφώνως πρὸς τὴν ἄποψιν ταύτην, εἰς τὴν ἐργασίαν του πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν τραγουδιῶν δὲν ἐπρόσεξεν ἀντιστοίχως καὶ τὴν αἰσθητικὴν ἀξίαν τῶν στίχων ἢ τῶν φράσεων, τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἐκ τῶν παραλλαγῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ᾄσματος (βλ. ἔ.ά., σ. 146 - 47). Συνεχίζων ὁ ‘Αποστολάκης τονίζει ὅτι ἡ αἰσθητικὴ ἐξέτασις εἶναι ἀπαραίτητος μαζὶ μὲ τὴν ἔρευναν διὰ τὸ λογικὸν νόημα καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν τοῦ ᾄσματος (βλ. ἔ.ά., σ. 147-48), ὅτι δὲ ὁ Ν. Γ. Πολίτης, ἐργασθεὶς ὡς ἀνωτέρω, δὲν ἔλαβεν ὑπ’ ὄψιν του «τὰ ἰσότημα μοτίβα, τὴν ἰσοδύναμη ἔκφραση³ θέλοντας λοιπὸν νὰ παρουσιάσῃ τὸ τραγούδι ὅσο γίνεται μὲ ἀρτιώτερο νόημα δὲν προσέχει καὶ παίρνει πολλὰς φορές ἰσότημα μοτίβα ἀπὸ διάφορες παραλλαγὰς καὶ τὰ βάζει τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο. Ἔτσι τὸ ἴδιο νόημα, τὸ ἴδιο περιστατικόν, μ’ ἓνα λόγο κάτι ποὺ εἰπώθηκε πρῖν, ξαναγυρίζει πάλι, τὸ ἀκοῦμε τὸ ἴδιο γιὰ δεύτην φορά χωρὶς καμμιά ἀνάγκη, πρᾶμα ποὺ ἀδυνατίζει τὴν ζωντανία τοῦ ταιριασμένου τραγουδιοῦ καὶ ὑψώνει τὴν ἀξία τῆς δημοτικῆς παραλλαγῆς» (σ. 150). Συνεπῶς ὁ Ν. Γ. Πολίτης εἰς τὸ ἐν λόγω ἔργον του ἐπροχώρησεν εἰς «ποιητικὴ δημιουργία» (σ. 270), ὅπου τὰ κείμενα, δηλ. «τὰ δημοτικὰ τραγούδια, δὲ μένουν ἀπείραχτα καὶ στὴ φυσικὴ τους κατάστασιν παρὰ παθαίνουν ἀλλαγὰς, καὶ ἀλλαγὰς ριζικὰς» (σ. 270).

Αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ Γ. ‘Αποστολάκη εἶναι ὀρθαὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεώς του, ὅτι τῶν παραλλαγῶν τῶν δημῶδων ᾄσμάτων — προσθέτομεν ἡμεῖς καὶ ἄλλων μνημείων τοῦ δημῶδου λόγου — πρέπει κατ’ ἀρχὴν, ἐφ’ ὅσον τὸ ἐξεταζόμενον ᾄσμα ζῆ εἰς τὸν λαόν, νὰ ἐρευνᾶται ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ὡς αὐτοτελὴς δημιουργία μὲ ἴδιαν φυσιογνωμίαν, ἐπομένως δὲ δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένα διορθώσεις τοῦ κειμένου κατὰ τὸ δοκοῦν, καὶ μάλιστα συμπληρώσεις τοῦ ᾄσματος μὲ στίχους πλασμένους ἀπὸ τὸν ἐκδότην, ὡς ἔτι καὶ ἡ εἰσαγωγή εἰς τὸ ἐκδιδόμενον ᾄσμα ἐκφραστικῶν στοιχείων ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ εἶναι αἰσθητικῶς ἰσοδύναμα πρὸς ὑπάρχοντα εἰς τὸ διορθούμενον κείμενον.

Καταδικάζων ὁμῶς μὲ τόσην αὐστηρότητα τὰς ἐπεμβάσεις εἰς τὰ κείμενα τῶν ᾄσμάτων δὲν ἀντιπροτείνει οὗτος τρόπον θεραπείας αὐτῶν εἰς περιπτώσεις καθ’ ἃς, ὡς εἶχεν ἤδη παρατηρήσει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, εἰς τὸ στόμα τῶν ἀδόντων πολλάκις ἐκ λησμοσύνης ἢ κακῆς ἀντιλήψεως φράσεων καὶ λέξεων, ὡς καὶ διὰ συμφυρμῶν ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν, ἔχουν δημιουργηθῆ ἀλλοιώσεις ὀφθαλμοφανεῖς, αἱ ὁποῖαι παραμορφώνουν τὰ ᾄσματα εἰς διάφορον ἐκάστοτε βαθμὸν τὸ καθένα εἰς τὴν κεντρικὴν ἰδέαν του.

Τὴν ἀρνητικὴν θέσιν αὐτὴν τοῦ Γ. ‘Αποστολάκη εἶχε παρατηρήσει ἤδη τὸ 1930 καὶ ὁ Ἰ. Συκουτρῆς³ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ βιβλίου του: «Δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α’, Συλλογές», σημειώνει δ’ ὁμῶς ὅτι ἐκ τῶν λεγομένων ὑπὸ τοῦ ‘Αποστολάκη εἰς τὰς σ. 46, 53, 108, 214 φαίνεται, ὅτι θεωρεῖ οὗτος ἀναγκαίαν τὴν ἐπέμβασιν πρὸς διόρθωσιν τοῦ κειμένου.

1) Βλ. Γιάννη Μ. ‘Αποστολάκη, *Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μέρος Α’. Οἱ συλλογές*, Ἀθήναι 1929, σ. 134 κ.ἑξ.

2) Ἐνθ’ ἄν., σ. 146.

3) Βλ. ἐν *Byzant.-Neugr. Jahrb.*, τόμ. VII (1930), σ. 506.

Νομίζομεν, ὅτι ὁ ἐκδότης δύναται, ἔχει μᾶλλον χρέος, νὰ προβαίη εἰς σχετικὴν διόρθωσιν εἰς ἄσμα τοῦ χωρίου, τὸ ὁποῖον ἔχει ὑποστῆ φθοράν (λέξεως, φράσεως, στίχου) μὲ πνεῦμα συντηρητικὸν καὶ μὲ χρησιμοποίησιν στοιχείων ἐκ παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος τοῦ ἰδίου τύπου, ἢ ὁποῖα νὰ προέρχεται κατὰ προτίμησιν ἐκ τῆς αὐτῆς περιοχῆς μὲ τὴν διορθουμένην παραλλαγὴν, εἰ δυνατόν δὲ ἢ καταγραφή της νὰ μὴ ἀπέχη αὐτῆς κατὰ πολὺ χρονικῶς. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐφηρμόσαμεν,¹ κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὴν παρασκευὴν τῆς προκειμένης ἐκλογῆς.²

Η'. ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ

Α) ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΑΥΤΗΣ

Εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον, τὸ ὁποῖον λειτουργεῖ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1918, ἔχει ἀποτελεσθῆ σπουδαιότατον ἀρχεῖον τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης ἤτις περιλαμβάνει σχεδὸν ὅλον τὸν θησαυρὸν τῶν τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ μὲ μέγα πλῆθος παραλλαγῶν αὐτῶν, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων, πρόκειται ἐν καιρῷ νὰ ἐκδοθοῦν εἰς σῶμα (corpus) τὰ δημοτικὰ τραγούδια μετὰ τῆς μουσικῆς των.

Ὡς πρόδρομος, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἔργου τούτου, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐκτέλεσις θὰ βραδύνη ἔτι ἐκ τοῦ λόγου ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμη περισυλλεχθῆ ἀντιπροσωπευτικῶς ἢ σχετικῆ ὕλη καὶ μάλιστα ἡ μουσικῆ, ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἐκδοσις τῆς ἐκλογῆς ταύτης μὲ χρηστικὸν κυρίως χαρακτῆρα χάριν τῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὸ δημοτικὸν τραγούδι, ὡς εἶδος τῆς ποιήσεως καὶ ὡς μουσικὴν, μεθ' ὧν οἱ ἐκπαιδευτικοί, οἱ ἀσχολούμενοι ἔτι εἰδικώτερον εἰς τὴν λαογραφίαν καὶ τὴν δημῶδη μουσικὴν καὶ ἄλλοι.

Ἡ ἐργασία πρὸς παρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως ταύτης ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1945 κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας.

Πρὸς ἐπιλογὴν τῶν καταλλήλων παραλλαγῶν ἠσχολήθησαν κατ' ἀρχάς: ὁ γράφων εἰς τὰ ἐπύλλια (κατὰ τὸ πλεῖστον παραλογαί), ἡ Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπάριγου εἰς τὰ ἱστορικά, ἀκριτικά καὶ εἰς παραλογάς, οἱ δὲ Γεώργ. Ν. Πολίτης (μέχρι τοῦ 1948) καὶ Δημ. Πετρόπουλος εἰς τὰ κλέφτικα.

Ἐπὶ τῆς ἐργασίας ταύτης στηριχθεὶς ὁ Γ. Ἀ. Μέγας, διευθυντῆς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μέχρι τοῦ 1955, προέβη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς τὴν τελικὴν ἐκλογὴν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν παρατιθεμένων ἱστορικῶν τραγουδιῶν, πλὴν ἐννέα, τῶν ὑπ' ἀρ. Γ', Η', Θ', Ι', ΙΓ', ΙΔ', ΙΗ', ΜΔ', ΝΒ', τὰ ὁποῖα προσετέθησαν ἀργότερον ὑπ' ἐμοῦ καὶ τοῦ Δημ. Πετροπούλου. Ὁ τελευταῖος συνέταξεν ἔτι εἰσαγωγικά σημειώματα, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ὑπογραφῆς, εἰς ἄσματα τῆς ἐκλογῆς ταύτης ὑπὸ Γ. Μέγα.

Τὸ 1956 ὅτε ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, ἔνεκα τῆς ἀνάγκης ἐκτελέσεως ἐπείγουσῶν ἀρχειακῶν ἐργασιῶν καὶ τῆς περισυλλογῆς δι' ἠχογραφῆσεως μουσικῆς ὕλης πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παραθέσεως καὶ μουσικῆς τῶν ἄσμάτων, ἀνέστειλα ἐπὶ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος τὴν ἐργασίαν

1) Διορθώσεις μὲ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐπιχειρεῖ ἐπίσης καὶ ὁ συνεργάτης τοῦ τόμου τοῦτου Δημ. Πετρόπουλος εἰς τὴν ἐκδοσὴν ὑπ' αὐτοῦ τῆς συλλογῆς: "Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια", Α', Ἀθήναι 1958 (Βασικὴ βιβλιοθήκη, ἀρ. 46). Βλ. εἰς εἰσαγ., σ. ιζ'.

2) Βλ. καὶ κατωτ., σ. κθ'.

διά τὴν σύνταξιν τῆς Ἐκλογῆς ταύτης, εἶτα δ' ὁμοῦς, ἀναλαμβάνοντες συντόμως τὸ ἔργον τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον καὶ οἱ συντάκται Δημ. Πετρόπουλος καὶ Μαρία Ἰωαννίδου Μπαρμπαρίγου, ὁ πρῶτος εἰς τὰ κλέφτικα, ἡ δευτέρα εἰς τὰς παραλογάς, ὁ γράφων δὲ εἰς τὰ ἀκριτικά, προωθήσαμεν τὴν ἐκτέλεσίν του, ὥστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1959 νά γίνῃ ἔναρξις τῆς ἐκτύπωσης τοῦ ἀπανθίσματος μὲ τελικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς ὕλης ὡς ἐξῆς: τοῦ κεφ. τῶν ἀκριτικῶν ὑπὸ τοῦ γράφοντος, τῶν ἱστορικῶν, ὡς ἐλέχθη, ὑπὸ Γ. Ἀ. Μέγα, διὰ συμβολῆς, ὡς ἀνωτέρω, τοῦ Δημ. Πετροπούλου καὶ ἐμοῦ, τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν ὑπὸ Δ. Α. Πετροπούλου καὶ τῶν παραλογῶν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1958, κατόπιν παραιτήσεως ἐκ τῆς ὑπηρεσίας τῆς Μαρίας Ἰωαννίδου Μπαρμπαρίγου, παρ' ἐμοῦ καὶ τοῦ Δημ. Ἀ. Πετροπούλου, τῆς ἐργασίας ἐκάστου διακρινομένης ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ εἰσαγωγικοῦ σημειώματος τοῦ ἔσματος.¹

Αἰσθητὴ εἶναι ἡ μὴ παράθεσις εἰς τὰ ἔσματα καὶ τῆς ἀντιστοίχου μελωδίας τῶν εἰς μουσικὴν γραφῆν. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀντιμετωπίσθη παρ' ἡμῶν, εἰς τοῦτο δ' ὀφείλεται ἐν μέρει, ὡς ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω, ἡ ἐπιβράδυνσις τῆς ἐνάρξεως τῆς δημοσιεύσεως τοῦ τόμου. Δὲν κατέστη ὁμοῦς τελικῶς δυνατὴ ἡ δημοσιεύσις καὶ μουσικῆς, διότι ἡ Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ τοῦ Ἀρχείου, λειτουργοῦσα ἀπὸ δεκαετίας μόλις καὶ μὲ ἀνεπαρκῆς εἰς ἀριθμὸν προσωπικόν, πρὸς δὲ μὲ πενιχρά οικονομικά μέσα, δὲν ἐπέτυχε μέχρι τοῦ ἔτους 1959 τὴν περισυλλογὴν ἐπαρκοῦς καὶ ἀντιπροσωπευτικῆς πρὸς τοῦτο μουσικῆς ὕλης. Εὐχόμεθα νά ἐπιτευχθῇ τοῦτο εἰς τὸν Β' τόμον, εἰς τὸν ὁποῖον θά περιληφθοῦν αἱ λοιπαὶ κατηγορίαι τραγουδιῶν, ἤτοι τὰ ἐρωτικά (τῆς ἀγάπης), τοῦ γάμου, τὰ μοιρολόγια, τῆς ξενιτειᾶς, τὰ λατρευτικά (ἑορτῶν) τὰ γνωμικά, τὰ σατιρικά κ. ἄ., ὁπότε ἐν παραρτήματι δύναται νά παρατεθῇ καὶ ἡ μουσικὴ τῶν τραγουδιῶν τοῦ παρόντος τόμου.

Ἐν τῷ μεταξὺ πρὸς πλήρωσιν τῆς ἀνάγκης τῆς προσφορᾶς μουσικῆς δημοδῶν ἔσμάτων καὶ λαϊκῶν χορῶν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους ἤρχισεν ἐκδιδομένη ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μουσικὴ συλλογὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἐκτύπωσις ἐλπίζομεν, ὅτι θά ἀχθῇ εἰς πέρας κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Β) ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΑΥΤΩΝ

Συμφώνως πρὸς τὸν ἐκτεθέντα ἀνωτέρω σκοπὸν ἐθεωρήθη ὀρθὸν ἡ Ἐκλογὴ αὕτη νά εἶναι περισσότερον ἀντιπροσωπευτικὴ ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰ περιεχόμενα ἔσματα κατὰ κατηγορίας (ἀκριτικά, ἱστορικά, κλέφτικα καὶ παραλογές, ὡς εἰς τὸν παρόντα τόμον) ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τῶν μορφολογικῶν τύπων ἐκάστου ἔσματος καὶ τῆς γεωγραφικῆς διαδόσεώς του. Ἐκ τούτου περιελήφθησαν ἔσματα εἰς πλείονας τῆς μιᾶς παραλλαγῆς, πρὸς δὲ καὶ τοπικῶς ἔτι περιωρισμένα, τὰ ὁποῖα ἐκρίθησαν ἐκ τοῦ περιεχομένου των, ὅτι ἔπρεπε νά μὴ ἀγνοηθοῦν, οὕτω δὲ νά παρασχεθῇ πληρεστέρα εἰκὼν τοῦ θησαυροῦ τῆς δημῶδους ἑλληνικῆς ποιήσεως.

Ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ἐκλογῆς τῶν κειμένων τῶν τραγουδιῶν ση-

1) Εἰς τὸ κεφ. τῶν ἱστορικῶν τραγουδιῶν παρατίθενται ἐνιαχοῦ καὶ εἰσαγωγικά σημειώματα, τὰ ὁποῖα ἔχουν παραληφθῆ ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ν. Γ. Πολίτου "Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ", Ἀθήναι 1914 καὶ φέρουν τὴν ἐνδειξιν Ν. Γ. Π.

μειώνομεν ὅτι ἐκ τῶν πρὸ ἡμῶν ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ παραλλαγῶν ἐκάστου ἄσματος, ἐκδεδομένων καὶ ἀνεκδότων, ἐπεζητήθη ἡ ἀρτιωτέρα ἀπὸ ἀπόψεως αἰσθητικῆς καὶ λογικοῦ περιεχομένου. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ τραγούδι παραδίδεται ὑπὸ περισσοτέρους τύπους παρατίθενται παραλλαγαὶ ἐξ ἐκάστου τῶν τύπων αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ἐθεωρήθησαν ὅτι ἔπρεπε νὰ περιληφθοῦν εἰς τὴν Ἐκλογὴν.

Ὡς ἐλέχθη ὁμῶς,¹ τὰ δημῶδη ἄσματα, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἄλλα μνημεῖα τοῦ λόγου τοῦ λαοῦ, ἔχουν ὑποστῆ διὰ τοῦ χρόνου ποικίλας φθοράς, τὸ μὲν ἀνεπιγνώστως λόγῳ κακῆς μεταφορᾶς τοῦ ἄσματος διὰ τῆς μνήμης ἕνεκα τῆς παραλείψεως ἐκ λησμοσύνης στίχων, λέξεων καὶ φράσεων ἢ συσκοτίσεως τῆς ἐννοίας, ὡς παρατήρησεν ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης, τὸ δὲ καὶ ἐνσυνειδήτως ἐκ τῆς τάσεως τῶν ἀοιδῶν πρὸς διασκευὴν τοῦ ἄσματος διὰ προσαρμογὴν αὐτοῦ εἰς ὠρισμένην περίστασιν ἢ σκοπὸν. Διὰ τοῦτο τὰ δημῶδη ἄσματα πολὺ σπανίως ἔχουν περισωθῆ «ἄρτια καὶ ἀπηλλαγμένα πλημμελειῶν».²

Τῶν βασικωτέρων ἀτελειῶν τούτων, δηλ. παραλείψεων καταφανῶς στίχων ἢ φράσεων δι' ὧν διασπᾶται ἡ συνέχεια τοῦ νοήματος, ἡμιτελῶν στίχων, παρεισφρήσεων λέξεων, αἱ ὅποιοι δυσχεραίνουν τὴν ἀντίληψιν τοῦ νοήματος ἢ ἀλλοιώνουν τοῦτο, ἐπίσης ἐμφανῶν συμφυρμῶν ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ἐκρίναμεν ὀρθόν, ὡς λέγομεν καὶ ἀνωτέρω (σ. κζ'), νὰ προβῶμεν περιωρισμένως εἰς διορθώσεις ἀπολύτως ἀναγκαίας ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε ἄλλων παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ τύπου καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ δυνατόν τόπου. Εἰς τὰ ἄσματα ταῦτα παρατίθεται εἰς τὸ ὑποσελίδιον ὑπόμνημα τὸ ἀντικαθιστάμενον ἢ διορθούμενον χωρίον (στίχος, φράσις ἢ λέξις), γίνεται δ' ἔτι καὶ μνεῖα τῆς παραλλαγῆς ἀπὸ τὴν ὁποῖαν παρελήφθη ἢ εἰσαγομένη εἰς τὸ κείμενον ὀρθότερα γραφῆ.

Εἰς τὴν γλωσσικὴν μορφήν τῶν κειμένων ἀπεφεύχθησαν μεταβολαὶ καὶ δι' ἄλλους λόγους ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ δύναται τις νὰ χρησιμοποιοῖ τὰ κείμενα καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Οὕτω παρατίθενται ταῦτα ὡς ἔχουν καταγραφῆ γλωσσικῶς ὑπὸ τῶν συλλογῶν. Εἰς τὰ ἄσματα τὰ ὁποῖα παρελήφθησαν ἀπὸ τὰς συλλογὰς τῶν Cl. Fauriel, Werner von Haxthausen, Ἀ. Ἰατρίδου καὶ τινῶν ἄλλων ἀπηλείφθη σιωπηρῶς τὸ τελικόν ἢ ἀπὸ λέξεις εἰς τὰς ὁποίας ἔχει τεθῆ τοῦτο ὑπὸ τοῦ συλλογῆος καὶ ἐκδότου ἐξ ἐπιδράσεως προφανῶς τοῦ τύπου τῆς λογίας γλώσσης (βλ. καὶ ἀνωτ., σ. κδ').

Ὅπου εἰς τὰ παραληφθέντα κείμενα σημειώνονται οἱ φθόγγοι *b*, *d*, *g*, τοὺς μετεγράψαμεν διὰ τῶν συμπλεγμάτων *μ-π*, *ν-τ* καὶ *γ-κ*. Ὁ φθόγγος *γ*, προφερόμενος οὐρανικῶς, τίθεται μεταξὺ δύο παυλῶν ἢ μιᾶς μὲ τὴν ἀκολουθοῦσαν λέξιν· π. χ. ἡ-γ-ὁμορφή ἢ ἡ γ-ἰδιτζή.

Διὰ τὰ ποντιακά, καππαδοκικά καὶ κυπριακά ἄσματα εἰδικώτερον ἐχρησιμοποίηθησαν τὰ κάτωθι φωνητικὰ σημεῖα:

α) Ποντιακά καὶ Καππαδοκικά.

α̣ φθόγγος μεταξὺ ε καὶ α: ἐννά (ἐννεά), δαβαίνει (διαβαίνει), ἀδέλφα (ἀδέλφια), ἀγάλα (ἀγάλια), λιθάρα (λιθάρια).

1) Βλ. ἀνωτ., σελ. κε'.

2) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἐνθ' ἀν., σ. 6 - 7.

ο φθόγγος μεταξύ ε και ο: Θό (Θεό), νόν (νεόν), άξον (άξιον), άγρον (άγριον), κοράσον (κοράσιον).

χ̄ δασύ διὰ τόν φθόγγον χ̄ πρό τῶν ε και ι: χ̄ερομουλίτσι, χ̄έρα (χήρα), χ̄αιρετίσματα, χ̄ίλιοι, ραχ̄ίν, ραχ̄ία, χ̄όνα (χιόνια).

σ̄ παχύ ἴσον πρός τὸ γαλλ. ει.: τσαρούχα, άχπάσκειται, κάστρο, κυνηγόσκυλα, άσήμι, κόρασον.

ξ̄ ἴσον πρός κει.: ξυσμένα, πιδέξον.

ζ̄ ὡς τὸ γαλλ. j: τζοάπ, χαντζάριν.

ψ̄ ὡς rei: ψή (ψυχή).

β') Κυπριακά.¹

ξ̄ παχύ ἴσον πρός τὸ γαλλ. j: έζουσαν, σιζινίν.

τζ̄ παχύ, ὅταν μετά ἀπό τὸ κ̄ ἀκολουθῆ ε, ι: τζερνώ (κερνῶ), τζαί (καί), τζινῶ (κινῶ), εὐτζή (εὐκή), άλυτζή (άλυκή).

ντζ̄, ὅταν μετά γγ ή γκ ἀκολουθῆ ε ή ι: άντζελος (άγγελος), φέντζει(φέγει), Φράντζοι (Φράγκοι), παραντζέλλει (παραγγέλλει).

σ̄ ὡς τὸ γαλλ. εῑ πρός δήλωσιν τοῦ φθόγγου χ̄, ὅταν ἀκολουθῆ ε ή ι: σ̄έρι (χέρι), π̄ησου (π̄ήχυ), εἰσε (ειχε), ε̄σει (ε̄χει), τύση (τύχη), ή τοῦ ἐκ συνιζήσεως τοῦ ῑ μετά τὸ σ: τρακόσα (τρακόσια), φορεσά (φορεσιά).

σ̄σ̄ ήτοι διπλοῦς φθόγγος, ὡς τὸ γαλλικόν ει, πρός δήλωσιν τοῦ συμπλέγματος σκ, ὅταν ἀκολουθῆται ἀπό ε ή ι: κανίσσιν (κανίσκιν), γινώσ̄σ̄εις (γινώσκεεις), σ̄σ̄ύλα (σκύλλα), ποσ̄σεπάζει (ποσκεπάζει), ε̄σ̄σ̄ουψε (ε̄σ̄κυψε), σ̄σ̄οινίν (σκοινίν).

Τὰ διπλᾶ σύμφωνα εἰς λέξεις τὰ ὁποῖα προφέρονται κεχωρισμένως εἰς Κύπρον, Κῶ κ. ἄ., π. χ. άττυμίζω, καλύττερος, άππαρος, οἰλλον, άννοίω, νιόνυφφη, δέν ἐδηλώθησαν μὲ διαχωριστικόν σημεῖον, ήτοι άπ-παρος, καλύτ-τερος, άν-νοίω, νιόνυφ-φη, οἰλ-λον, διότι ή παροῦσα ἔκδοσις, ὡς χρηστική, προορίζεται πρός χρησιμοποίησιν τῶν ἄσμάτων ὡς κειμένων γραμματικῶν διὰ διδακτικόν, λαογραφικόν ή και ἄλλον παρεμφερή σκοπόν, οὐχί δὲ πρός γλωσσικόν. Ἐλλωστε ὁ Κύπριος ή ὁ Δωδεκανήσιος άναγνώστης, ὡς γνώστης τοῦ ἰδιώματος, δέν ἔχει άνάγκην διακριτικῶν σημείων προφορᾶς. Διὰ τοὺς μὴ γνώστας τῶν διαλέκτων τούτων σημειώνομεν ἔνταῦθα τὰ συνήθη διπλᾶ σύμφωνα, τὰ ὁποῖα ἀκούονται προφερόμενα πράγματι διπλᾶ: θθ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ, φφ. Σημειώνομεν ἔτι, ὅτι ή προφορά διπλῶν συμφώνων εἰς τὸ μέσον τῆς λέξεως άπαντᾷ και εἰς τὰ Καρπαθιακά τραγούδια, ὡς ἐπίσης και εἰδική εἰς αὐτὰ προφορά τῶν συμπλεγμάτων: βγ, γδ, νδ, ργ, ρδ και τοῦ κ̄ πρό τοῦ ε και ι.

Τὸ προτασσόμενον εἰς ἕκαστον ἄσμα εἰσαγωγικόν σημεῖωμα λόγῳ τοῦ χαρακτήρος τῆς Ἐκλογῆς κατέχει ἕκτασιν ὄση εἶναι άναγκαία, ὥστε νά δυναταί τις νά σχηματίσῃ ἰδέαν περὶ τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἄσματος και τῆς ἱστορικῆς του άρχῆς ή ἐξελίξεως. Συμφώνως πρός τὸ πνεῦμα τοῦτο και ή πα-

1) Βλ. και σημ. εἰς Ἐντβ. Λόντεκε, Ἑλληνικά δημοτικὰ τραγούδια, ἔνθ' άν., σ. 327-328.

ρατιθεμένη βιβλιογραφία περιλαμβάνει ἐκλεκτικῶς σχετικὰ μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δημοσιεύματα.

Ἐντὶ τῆς δηλώσεως βραχυγραφικῶς εἰς κάθε ᾄσμα τῆς πηγῆς ἀπὸ τὴν ὁποίαν παρελήφθη, προειτιμήθη δι' εὐθυγράμμισιν πρὸς τὰς βιβλιογραφικὰς ἐνδείξεις ἐπὶ ἀνεκδότων ᾄσμάτων ἀλλὰ καὶ χάριν ἀρτιότητος τῆς παρουσιάσεως ἐκάστου ᾄσματος νὰ παρατίθεται πλήρης ὁ τίτλος τοῦ δημοσιεύματος ἐκ τοῦ ὁποίου προέρχεται τὸ παρατιθέμενον ᾄσμα καίτοι οὗτος συμβαίνει ἐνίοτε νὰ ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ βιβλίου.

Ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τόμου παρετάθη, ὡς μὴ ὤφειλεν, ἐπὶ πολὺ ἔνεκα κυρίως τοῦ βραδέος ρυθμοῦ μὲ τὸν ὁποῖον εἰργάσθη τὸ τυπογραφεῖον.

Εἰς διορθώσεις γενικῶς τῶν τυπογραφικῶν δοκιμίων καὶ συμπληρώσεις τινὰς ἐρμηνειῶν λέξεων ἰδιωματικῶν ἢ ξένων ἐπεκούρησαν, ἐξ ἀρχῆς ὁ συντάκτης Στέφ. Ἡμελλος, ἀπὸ δὲ τοῦ 22ου τυπογραφικοῦ φύλλου καὶ ὁ συντ. Δημ. Οἰκονομίδης. Οὗτοι ἠσχολήθησαν ἔτι καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τῶν εὐρετηρίων, ὁ γραφεὺς δὲ Γρηγ. Δημητρόπουλος ἐπεμελήθη τοῦ τοπωνυμικοῦ χάρτου τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν.

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗΣ

Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

- 1) Γ. Α. Μ. = Γεώργ. 'Α. Μέγας
- 2) Γ. Κ. Σ. = Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης
- 3) Δ. Α. Π. = Δημήτρ. 'Α. Πετρόπουλος
- 4) Ν. Γ. Π. = Ν. Γ. Πολίτης
- 5) Ν. Γ. Π., 'Εκλογαί = Ν. Γ. Πολίτου, 'Εκλογαί από τὰ τραγούδια τοῦ 'Ελληνικοῦ λαοῦ, 'Αθῆναι 1914.
- 6) Λ. Α. ἄρ. = Λαογραφικὸν 'Αρχεῖον, ἀριθμὸς συλλογῆς.
- 7) Λ. Α. *Υλη = Συλλογὴ κυρίως δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου, κατατεθειμένη εἰς τὸ Λαογραφικὸν 'Αρχεῖον.
- 8) ἔκδ = ἔκδοσις.
- 9) λ. ἄρ. = λέξεις ἀραβικῆ.
- 10) λ. βεν. (ένετ.) = λέξεις ἐνετικῆ.
- 11) λ. γαλλ. = λέξεις γαλλικῆ.
- 12) λ. ἰτ. = λέξεις ἰταλικῆ.
- 13) λ. λατ. = λέξεις λατινικῆ.
- 14) λ. περσ. = λέξεις περσικῆ.
- 15) λ. σλαβ. = λέξεις σλαβικῆ.
- 16) λ. τ. = λέξεις τουρκικῆ.
- 17) Λαογρ. = περ. Λαογραφία.
- 18) συντ. = συντάκτης.
- 19) χειρ. = χειρόγραφον.

- 10 Κι ὁ Δίπλας ἀποκρίνεται καὶ τοὺς ἀπολογιέται.
 «Ὅσο εἶναι ὁ Δίπλας ζωντανός, τοὺς Τούρκους δὲ φοβᾶται.
 Ἐχει λεβέντες διαλεχτοὺς καὶ τοὺς Κατσαντωναίους,
 πὺ τρῶν' μπαρούτι γιὰ ψωμί καὶ βόλια γιὰ προσφάι
 καὶ σφάζουν Τούρκους σὰν ἀρνιά καὶ σὰν παχιά κριάρια».
*Πελοπόννησος (Ἀνδρόισαινα). - Λ. Α. ἀφ. 2213 γ',
 σ. 172 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).*

ΙΖ'. ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

Ὁ Κατσαντώνης, διάσημος κλέφτης τῆς Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας καὶ τῶν Ἀγρᾶφων, κατήγετο ἐξ οἰκογενείας Σαρακατσαναίων, γεννηθεὶς περὶ τὸ 1770 εἰς τὸ χωρίον Πετροβούνι Ἡπείρου. Νέος ἀκόμη ἦλθεν εἰς προστριβὰς πρὸς τὸν Ἀλῆν πασᾶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ βουνά ὡς κλέφτης, γενόμενος ἐντὸς ὀλίγου τὸ φόβητρον τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, ἰδίᾳ τῶν «χαρατζήδων» καὶ «σπαχήδων».

Ὡς πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Δίπλα διεκρίθη διὰ τὴν μαχητικότητά του. Κατὰ τὸ 1800, ἀναγνωρισθεὶς καπετάνιος, συνέχισε τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ προπάντων κατὰ τοῦ ἐμπίστου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Βεληγκέκα, τὸν ὁποῖον καὶ ἐφόνευσε τὸ 1806. Προσβληθεὶς ὑπὸ ἐξανθηματικοῦ τύφου (βλογιᾶς) κατὰ τὸ 1809 ἀπεσύρθη εἰς σπήλαιον παρὰ τὸ χωρίον Μοναστηράκι Ἀκαρνανίας· ἐκεῖ συνελήφθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ὀδηγηθεὶς εἰς Ἰωάννινα ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.¹

Ὁ Κατσαντώνης εἶναι ἐκ τῶν ἠρωικῶν μορφῶν, τῶν πλέον θρυλικῶν κατὰ τὴν πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 χρονικῆν περίοδον, πολλὰ δὲ τραγούδια ἀναφέρονται εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν του.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Αὐτοῦ πὺ πάς, μαῦρο πουλί, μαῦρο μου χελιδόνι,
 χαιρέτα μας τὴν κλεφτουριά κι αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη
 πὲς τον νὰ κάτση φρόνιμα κι ὄλο ταπεινωμένα
 βγῆκεν ἓνας δερβέναγας, αὐτὸς ὁ Βεληγκέκας,
 5 ζητεῖ κεφάλια κλέφτικα, κεφάλια ἀνδρειωμένα.²
 Καὶ τὸ πουλί ἐμίλησε καὶ σιγανὰ τοῦ λέει.
 -«Ἀντώνη μ', κάτσε φρόνιμα, κάτσε ταπεινωμένα,

1) Βλ. *C. Fauriel*, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 161 κ. ἐξ. *N. Κασομούλη*, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', 14, *T. Μάρτα*, Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος, σ. 176 κ. ἐξ. *K. Παπαροηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Εβ', (1925) σ. 223. *N. Γ. Πολίτου*, Ἐκλογαί, ἀρ. 65. Πρβλ. καὶ σχετικὸν ἄρθρον *K. Γ. Ζηζιίου*, πρ. «Ἐβδομάς», ἔτος 2 (1885) σ. 176. Εἰσαγωγικὸν σημεῖωμα Ἀφ. Βαλαωρίτου εἰς τὸ ποίημα «ὁ Κατσαντώνης» (Ἀφ. Βαλαωρίτου, ἔργα, τόμος Α', ποιήματα, πρόλογος καὶ σημεῖωματα *K. Καιροφύλα*, ἄν. χρ., σ. 139-140).

2) χειρ. : κι ὄλα ξακουσμένα. Ἡ διόρθωσις κατὰ τὸν στίχ. 9.

βγήκεν ἕνας δερβέναγας, αὐτὸς ὁ Βεληγκέκας,
ζητεῖ κεφάλια κλέφτικα, κεφάλια ἀνδρειωμένα».

- 10 Ὁ Κατσαντώνης τ' ἄκουσε καὶ ξύνει τὸ σπαθί του¹
καὶ πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια.

*Δυτ. Μακεδονία. - Λ. Α. ἀρ. 1412,
σ. 10 (Ἄ. Διαμάντης, 1940).*

Β'.

Στὲς δεκαπέντε τοῦ Μαΐου, στὲς εἴκοσι τοῦ μηνᾶ,
ὁ Βεληγκέκας κίνησε νὰ πάη στὸν Κατσαντώνη.

Ἐπάησε κ' ἐκόνεψε σ' ἐνοῦ παπαῖ τὸ σπίτι.

- «Παπαῖ, ψωμί, παπαῖ, κρασί, νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια».

- 5 Κ' ἐκεῖ πού 'τρωγε κ' ἔπινε, ἐκεῖ πού ὠμιλοῦσε,
μαῦρα μαντάτα τοῦ 'ρθανε ἀπὸ τὸν Κατσαντώνη.

Στά γόνατα γονάτισε, «Γραμματικέ», φωνάζει,
«τὰ παλληκάρια σύναξε κι ὄλο τὸν ταῖφά² μου.

Ἐγὼ πηγαίνω ἐμπροστά, στὴν Κρύα τὴ βρυσούλα».

- 10 Στὴ στράτα ὄπου πήγαινε, στὴ στράτα πού πηγαίνει,
οἱ κλέφτες τὸν καρτέρεψαν καὶ τὸν γλυκορωτοῦσαν.

- «Ποῦ πᾶς, Βελη μπολούκμπαση,³ ρετζάλι⁴ τοῦ Βεζίρη;»

- «Σ' ἐσέν', Ἀντώνη, κερατά, σ' ἐσένα, Κατσαντώνη».

Ὁ Κατσαντώνης φώναξεν ἀπὸ τὸ μετερίζι.⁵

- 15 - «Δὲν εἶν' ἐδῶ τὰ Γιάννινα,⁶ δὲν εἶναι οἱ ραγιάδες,
γιὰ νὰ τοὺς ψένης σὰν τραγιά, σὰν τὰ παχιά κριάρια⁷
ἐδῶ 'ναι τὰ ψηλά βουνά⁷ καὶ κλέφτικα τουφέκια».

Τρία τουφέκια τῶδωσαν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα,

τὸ 'να τὸν πῆρε ξώδερμα καὶ τ' ἄλλο στὸ κεφάλι,

- 20 τὸ τρίτο, τὸ φαρμακερό, τὸν πῆρε στὴν καρδιά του.
Τὸ στόμα τ' αἷμα γέμισε, τὰ χεῖλη του φαρμάκι.

*C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce
moderne, tome I, Paris 1824, σ. 172.*

Γ'.

Διψάει Ἀντώνης γιὰ νερὸ κι ποιὸς θὰ πάη νὰ φέρη;

Οὐ Γιώργους ἄρπαξι τ' ἀσκή, νερὸ νὰ πάη νὰ φέρη.

Στὴ στράταν ὄπου πάγινι, στοῦ δρόμου πού παγαίνει,

1) χειρ.: τὸ σπαθί. 2) τὸ στράτεμα, τὴν ὁμάδα (λ. ἀρ. tayfa). 3) ἀρχηγέ, καπε-
τάνι (λ. τ. bōiūkbaşi'. 4) σύμβουλος (λ. ἀραβ. rical = ἔξοχον πρόσωπον, πρόκριτος).
5) ἀχόρωμα, πρόχωμα (λ. τ. meteris'. 6) ἔκδ. Faur: Ἰάννινα. 7) ἔκδ. Faur: ἐδῶ εἶναι
ἀνδρείος πόλεμος... ἢ ἀντικατάστασις κατὰ τὴν παραλλ. Γ. Χασιώτου (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν
Ἠπειρον ὄσμ. ἔσμάτων, σ. 100).

- βρίσκει ταμπούργια¹ τούρκικα, Τούρκους στοῦ καραούλι.²
 5 Μπροστά³ νά πάη σκιάζιτι,⁴ πίσου νά μέν' φουβατι.
 Κι τοῦ σταυρό του ἔκαμι κι τοῦ σταυρό του κάνει.

Αἰτωλία. - Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25)
 σ. 45 ἀρ. 17 (Δ. Λουκόπουλος).

Δ'.

- Εἶδα ἀπόψε στὸν ὕπνο μου κ' εἶδα καί στ' ὄνειρό μου,
 εἶχα μιὰ γούνα κόκκινη κ' ἓνα πισλι⁵ γαλάζιο.
 - «Ξήγα το, Γιώργη μ', ξήγα το, τί 'ναι τὸ ὄνειρό μου;»
 - «Τί νά σοῦ εἰπῶ, 'Αντώνη μου, τί νά σοῦ μολοήσω.
 5 Τὸ κόκκινο εἶναι ἀγλήγορο καί τὸ πισλι⁵ φαρμάκι!»

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς 'Αγόριανης
 (Παρνασοῦ), 'Αθήνα 1939, σ. 12, ἀρ. 19.

Δα'.

- Στὸν ὕπνο πού κοιμώμουνα, στὸν ὕπνο πού κοιμᾶμαι,
 βαρὺ ὄνειρο νειριάστηκα κ' ἦταν κακὸ γιὰ μένα.
 Θολὸ ποτάμι πέρναγα καί πέρα δὲν ἐβγήκα
 κ' εἶδά 'πεσε τὸ φέσι μου κ' ἡ φούντα τοῦ σπαθιοῦ μου.
 5 - «Ξήγα τ', 'Αντώνη, τ' ὄνειρο, τ' ὄνειρο πού εἶδ' ἀπόψε».
 - «Τὸ φέσι εἶν' τὸ κεφάλι σου κ' ἡ φούντα τὸ κορμί σου
 καί τὸ ποτάμι τὸ θολὸ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς σου».

Τριφυλία. - Λ. Α. ἀρ. 251, σ. 71
 (Μ. Σωτηρόπουλος, 1919 - 1920).

Ε'.

- 'Αντώνης ἐκαθούτανε σὲ μιὰ ψηλὴ ραχούλα
 καί τὸ μουστάκι τ' ἔστριφε, τὰ γένεια του ξεγγλίζει.⁶
 Τὰ παλληκάρια τὸν ρωτᾶν', τὰ παλληκάρια λένε.
 - «'Αντώνη μου, τί σκέφτεσαι, τί 'σαι συλλογισμένος;»
 5 - «Παιδιά μου, μὴ μὲ βιάζετε καί θά σᾶς μολοήσω.
 'Εφές μοῦ 'ρθαν τὰ γράμματα ἀπὸ τὸ γέρο Δῆμο.
 'Απόξω λέει τὸ ξώγραμμα καί μέσα λέει τὸ γράμμα.
 Μοῦ πῆραν τὴ γυναῖκα μου, τὸ μοναχὸ παιδί μου.
 Χίλιοι τὴν πᾶν' ἀπὸ μπροστά καί πεντακόσιοι πίσω,

1) ὀχρῶματα (λ. τ. tabur). 2) φρουρά (λ. τ. karakol;) 3) ἔκδ. Λουκ.: πίσου.
 4) φοβεῖται. 5) ἔνδομα, εἶδος γιλέκου. 6) κτενίζει.

- 10 ὁ Βεληγκέκας τὸ σκυλί, τὸ ἄπιστο ζαγάρι.
 Παιδιά μ', χαζίρι γίνετε, ¹ πάρετε τὰ ντουφέκια,
 μέσ' στὸν "Αἰ - Γιάν"² θά πάγωμε, τοῦ κάμωμε καρτέρι
 κι ἂν τύχη δὲν προφτάκωμε, στὰ Γιάννινα θά μποῦμε».

*Ἑπειρωτικά Χρονικά, ἔτ. Β'
 (1927) σ. 204 (Σ. Μουσελίμης).*

Εα'.

- «Ἀντώνη μου, τί σκέφτεσαι, τί 'σαι συλλοῖσμένος;»
 - «Παιδιά μου, μὴ μὲ βιάζετε νὰ σᾶς τὸ μολοήσω.³
 Προψὲς μοῦ ῥθαν τὰ γράμματα ἀπὸ τὸ Λεπενιώτη,⁴
 γράμματα κακογράμματα, σὲ τρεῖς μεριὲς καημένα,
 5 κι ἀπόξω λέει τ' ἀπόγραμμα καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα
 μοῦ ἔκλειψε τὴ γυναῖκα μου καὶ τὸ μικρὸ παιδί μου
 ὁ Βεληγκέκας τὸ σκυλί, ὁ ἄπιστος μουρτάτης.⁵
 Ποῦ 'σαι, ρ' ἀδέρφι Γεωργακλή, βαριά γραμματισμένε
 πιάσε καὶ κάνε γράμματα. στεῖλ' τα στὸ Λεπενιώτη
 10 φωτιά νὰ βάνη στ' Ἄγραφα, σ' αὐτὸ τὸ Καρπενήσι,
 νὰ κάψη χῶρες καὶ χωριά κι ὄλα τὰ μοναστήρια,
 νὰ κάψη τὸν ἡγούμενον, ποῦ πρόδωκε τοὺς κλέφτες
 κι ἀτήνε τὴ γυναῖκα μου μὲ τὸ μικρὸ παιδί μου».

*Πελοπόννησος. - Δελτ. Ἱστορ. Ἑθν. Ἐταιρ.
 Ἑλλάδος, τόμ. 6 (1903), σ. 241 (Ν. Βέης).*

Εζ'.

- Τρίτη Τετάρτη θλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη,
 Παρασκευὴ ξημέρωσε νὰ μὴ 'χε ξημερώσει.
 Τὸν Κατσαντώνη πιάσανε πέντε χιλιάδες Τοῦρκοι
 χίλιοι τὸν πᾶν' ἀπὸ μπροστά καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.
 5 Ὁ Κατσαντώνης φώναξε, ὁ Κατσαντώνης λέει.
 - «Τοῦρκοι, βαστάτε τ' ἄλογο, λίγο νὰ ξανασάνω,
 νὰ χαιρετήσω τὰ βουνά καὶ τίς ψηλὲς ραχοῦλες,
 ν' ἀφήσω διάτα στὰ παιδιά, στὸν Κώστα Λεπενιώτη
 10 φωτιά νὰ βάλῃ στ' Ἄγραφα, σ' ὄλα τὰ μοναστήρια,
 νὰ κάψη τὸν ἡγούμενο μ' ὄλους τοὺς καλογέρους,
 ποῦ μὲ προδῶσαν ἄτιμα».

*Κυνουρία. - Ἑπειτ. τῶν Βουρβούρων, τόμ. Γ'
 (1939) σ. 120, ἀρ. 8 (Κ. Μαντζουράνης).*

1) ἐτοιμασοθήτε (λ. τ. hazır). 2) πρόκειται περὶ τοῦ μοναστηρίου τοῦ "Αἰ Γιάννη τῶν Ἄγραφων. 3) Ἐκδ. Ν. Βέη: καὶ θά 'ς τὸ μολοήσω. 4) ἀδελφὸς τοῦ Κατσαντώνη. 5) ἀρνησίθρησκος, ἄπιστος.

ζα'

Βαστάτε, Τουρκοί, τ' ἄλογα, λίγου νά ξανασάνου,
 νά χαιρετήσου τὰ βουνά, τὰ πρῶτα μου λημέρια,
 ν' ἀφήσου διάτα τὰ πιδιγιά, διάτα τὸν Λιπινιώτη,
 φουτχιά νά βάλῃ στ' Ἄγραφα στοῦ Μέγα μαναστήρι,
 5 γιὰ νά καῖ κ' ἡγούμινους μ' ὄλους τοὺς καλουῖρους,
 πὺ πᾶν' κί μί προυδώσανι στοὺς Σκυλουαρβανῖτις.
 Μί πήραν κί μί πᾶιναν, στά Γιάννινα μί πάνουν,
 στά Γιάννινα κί στοὺν Πασιά, στή φυλακὴ μί βάνουν.

Θεσσαλία. - Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 526
 (Κ. Γιαννακόπουλος).

ΙΗ'. ΤΟΥ ΛΕΠΕΝΙΩΤΗ

Ὁ Κώστας Λεπενιώτης, υἱὸς τοῦ Σαρακατσάνου ποιμένος Μακρυγιάννη καὶ ἀδελφὸς τοῦ Κατσαντώνη, ἐγεννήθη περὶ τὸ 1780 εἰς Λεπενούν, ὅθεν ἔλαβε καὶ τὴν προσωνυμίαν. Ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἀνεμείχθη, ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ σώματος τοῦ Κατσαντώνη, εἰς ἀγῶνας ἐναντίον τῶν Τουρκαλβανῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξαπολυθῆ ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς ἐξόντωσιν τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν ἀρματολῶν καὶ διεκρίθη διὰ τὴν πολεμικὴν του ἀρετὴν. Τοὺς πολεμικοὺς ἀγῶνας του συνέχισε καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κατσαντώνη, ἀναγκασθεὶς εἰς δυσκόλους στιγμὰς νά ζητήσῃ ἄσυλον εἰς Ἐπτάνησα. Ἀργότερον ἐδέχθη τὴν ἀμνηστίαν πὺ ἐχορηγήθη παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ εἰς τοὺς καταφυγόντας εἰς Ἴονίους νήσους Ἠπειρώτας καὶ Στερεοελλαδίτας καὶ διωρίσθη ἀρματολὸς τῶν Ἀγράφων. Μετὰ τινα χρόνον ὁμως (κατὰ τὸ 1815) ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Νίκου Θεοῦ, ὄργάνου τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὡς ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ ζῆματα.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἐσεῖς πουλιά ἄγρια κ' ἡμερα, ἄγρια καὶ μερωμένα,
 ἐσεῖς δουλειὰ δὲν ἔχετε αὐτοῦ στά Βλαχοχώρια
 διαβᾶτ' ἀπάνου στ' Ἄγραφα, ψηλά στὸ Καρπενήσι,
 νά ἴδητε τοὺς ἀρματολοὺς καὶ τοὺς Λεπενιωταίους,
 5 σὲ τί χωριά νά τρῶν' ψωμί, σὲ τί κεφαλοχώρια.
 Ὁ Νῆκο Θεὸς² φώναξε ἔπο μὲσ' ἀπὸ ἕναν πύργο
 - «Βαρεῖτε τοὺς ἀρματολοὺς, βαρεῖτε τοὺς τοὺς κλέφτες!»
 Κι ὁ Λεπενιώτης χούγιαξε καὶ λέει τοῦ Νίκου Θεοῦ
 - «Νῆκο, κί ἂν θέλῃς πόλεμο, γιὰ στείλε μου χαμπέρι,³

1) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 14, καὶ 88. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Εβ' (1925), σ. 223 - 24. Κ. Γ. Ζησίου, Ἡ δολοφονία τοῦ Λεπενιώτη, περ. "Ἐβδομάς", ἔτος 2 (1885), σ. 135-136.

2) ὁ φωνεὸς τοῦ Λεπενιώτου. 3) εἰδήσιν (λ. τ. haber).

- 10 νά μάσω τὰ μπουλούκια μου, πού τὰ 'χω σκορπισμένα,
τόν Τζόγκα ' άπ' τή Νευρόπολη, Φραγκίστα ' άπ' τή Ρεντίνα
κι αὐτόν τὸ Γιάννη Μπαταριά, ' τ' ἄξιο τὸ παλληκάρι,
νά ἰδῆς ντουφέκια κλέφτικα, πῶς πολεμοῦν οἱ κλέφτες!»

Ναύπακτος. - Γ. Βλαχογιάννη, Προπούλαια,
τόμ. Α', Ἀθήνα 1900-1908, σ. 133.

Β'.

- 'Αντάριασανε τὰ βουνά, συννέφιασαν οἱ κάμποι,
βγήκε κι ὁ ἥλιος κόκκινος καὶ τὸ φεγγάρι μαῦρο,
κ' ἐκεῖο τ' ἀστέρι τὸ λαμπρό, πού πάει νά βασιλέψη
κ' οἱ κλέφτες τὸ καρτέρεσαν καὶ τὸ συχνορωτᾶνε.
- 5 - «Πές μας, πές μας, ἀστέρι μου, κάνα³ καλὸ χαμπέρι;»
- «Τί νά σᾶς πῶ, μαῦρα παιδιά, τί νά σᾶς μολογήσω;
Τὸν Λεπενιώτη βάρεσαν μέσ' στοῦ δεξι τοῦ χέρι,
δέν μπόρ' νά βγάλη τὸ σπαθί, ν' ἀδειάση τὸ τουφέκι».
Ψιλή φωνίτσα ἔσυρεν, ὅσο κι ἂν³ ἔδυνότουν
- 10 - «Τὸ ποῦ 'σαι, Τσόγκα μ' ἀδελφέ, καὶ σὺ Λάμπρο Σουλιώτη;
Γυρίστε νά μὲ πάρετε, πάρτε μου τὸ κεφάλι,
νά μὴ τὸ πάρη ἡ Τουρκιά κι αὐτὸς ὁ Νῆκο Θεός».⁴

Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae
1860, ἀρ. 102 (ἐκ τῆς συλλογῆς H. Ulrich).

Γ'.

- Συχνολαλοῦνε τὰ πουλιά, τῆς ἄνοιξης τ' ἀηδόνια,
κι ὁ Λεπενιώτης ἄρρωστος, στοῦ χέρι λαβωμένος.
Τὸν κλαίει ἡ νύχτα κ' ἡ αὐγή, τὸν κλαίει τὸ μεσημέρι,
τόν κλαῖν' καὶ τρεῖς ἀρχόντισσες ἀπὸ τὸ Μισολόγγι
- 5 τὸν ἔκλαιγε κ' ἡ μάννα του κι ὅλη ἡ συντροφιά του.
- «Κώστα μου, τάξε τάματα σ' ὅλα τὰ μοναστήρια,
χίλια φλουριά μέσ' στοῦ Προυσο⁵ καὶ χίλια στὴν Τατάρνα».⁶
- «Ἀφέντη μ', αἰ Δημήτρη μου, ἀπὸ τὴ Βαριτάδα,
ἂν δὲ σέ φκειάσω ὀλόχρυσον, ἂν δὲ σέ ζωγραφήσω!
- 10 νά γέρευε τὸ χέρι μου καὶ τὸ δεξι μου πόδι
κι ἂν δέν τὸν κάψω τὸ Φουρνά,⁷ μῖαν ὥρα νά μὴ ζήσω».

Γιάννη Βλαχογιάννη, Προπούλαια
τόμ. Α', 1900-1908, σ. 134.

1) Κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ Κατσαντώνη πρόκειται περὶ κολιτζήδων (φρουράρχων) τοῦ Λεπενιώτου· βλ. *Γιάννη Βλαχογιάννη, Προπούλαια*, τόμ. Α', 1900-1908, σ. 133, σημ. 1. 2) ἔκδ. Pass: κ' ἕνα. 3) ἔκδ. Pass.: κάνα. 4) ἔκδ. Pass.: Νακοθέας. 5) εἰς μονὴν Προυσοῦ Εὐρωτανίας. 6) εἰς μονὴν Τατάρνας, νῦν Τριποτάμου Εὐρωτανίας. 7) εἰς τὴν παρὰ λαλῆν αὐτῆν τοῦ ἄσματος ὡς καὶ εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ἀ. Ἰατρίδου (Συλλογὴ δη-

ΙΘ'. ΤΟΥ ΝΑΣΟΥ

Ὁ κλέφτης Νάσος τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ εἰς μίαν μόνην παραλλαγὴν ἠ ονομαζόμενος Νάσος Κομπόπουλος. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται καὶ ὑπὸ τοῦ Ν. Κασομούλη (Ἐνθυμήματα στρατιωτικά Α', σ. 15), ὅστις ἀναφέρει ὅτι εἰς τὸν Νάσιον Κομπόπουλον, Δίπλα καὶ Τζιάκαλον κατέφυγεν ὁ Κατσαντώνης ληστής καὶ ὅτι ἔπειτα ἀπὸ ἕξ μῆνας οἱ τρεῖς πρῶτοι «ἐπροσκύνησαν» εἰς τοὺς Κοντογιανναίους, ἐνῶ ὁ Κατσαντώνης παρέμεινε ληστής. Ἡ μετὰ τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ Δίπλα σχέσις τοῦ Νάσου δηλοῦται καὶ εἰς τοὺς στίχους

*ὁ Δίπλας πάει στ' Ἄγραφα καὶ Ἀντώνης πάει στὸ Βάλτο
καὶ ὁ Νάσος πέρα πέρασε κατὰ τὰ Βλαχοχώρια*

οἱ ὁποῖοι ἀπαντοῦν εἰς τὴν κατωτέρω ὡς καὶ εἰς ἄλλας παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ Νάσος ἦτο σύγχρονος τοῦ Δίπλα καὶ τοῦ Κατσαντώνη, ἔπεσε δὲ θῦμα ἐνέδρας, καθὼς ἀναφέρεται εἰς τὸ τραγοῦδι.

Δ. Λ. Π.

Τὸ λέν' οἱ κοῦκκοι στὰ βουνά κ' οἱ πέρδικες στὰ πλάγια,
τὸ λέει καὶ ὁ πετροκότζυφας στὰ κλέφτικα λημέρια.

Οἱ κλέφτες ἔσκορπίσανε καὶ γίνηκαν μπουλούκια.²

Ὁ Δίπλας πάει κατ' τ' Ἄγραφα καὶ Ἀντώνης πάει τὸ Βάλτο

5 καὶ ὁ Νάσος πέρα πέρασε κατὰ τὰ Βλαχοχώρια,

γιὰ νὰ βαφτίση ἓνα παιδί, νὰ πιάση μιὰ κουμπάρα.

Κουμπάρες τὸν καρτέρεσαν μὲ τὸ παιδί στὰ χέρια.

Τὴν μιὰ κερνάει τάληρα,³ τὴν ἄλλη δίδει γρόσια

καὶ τὲς κουμπανοπούλες του τάληρα καὶ ρουμπιέδες.

10 Κ' ἐκεῖ ἀπιστιά τοῦ γίνηκε, τὸν Νάσον ἔσκοτώσαν.

N. Tommaseo, Canti popolari greci, Venezia 1842, σ. 411.

Κ'. ΤΟΥ ΛΙΑΚΟΥ

Μὲ τὸ ὄνομα Λιάκος φέρονται εἰς τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια τρεῖς ἀγωνισταὶ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ὁ Λιάκος Παναρίτης,⁴ ὁ Λιάκος Γκοντοβάς ἢ Κουταβάς καὶ ὁ Λιάκος Παλουμπιώτης.

μοτικῶν ἡσμάτων, σ. 80 - 81) τὸ χωρίον Φουρνὰς ἀναφέρεται ὡς τόπος, ὅπου ἐπληγῶθη ὁ Λεπενιώτης.

1) Δ.Λ. Ἔπη, ἀρ. 2257α, ἐκ Καλαμάτας. Ἐνταῦθα φέρεται πολεμῶν μὲ τὸν Λεπενιώτην, γεγονὸς ἄγνωστον ἄλλοθεν:

Τὸ τί ντουφέκια νὰ εἶν' αὐτά, τί θλιβερά βροντᾶνε;

Ὁ Λεπενιώτης πολεμᾷ τὸν Νάσο τὸν Κομπόπλο.

Ὁ Νάσος ἐσκοτώθηκεν, ὁ Γιώργος πάει στὸν τόπο...

2) κοπάδια (λ. τ. böllük). 3) τάληρα ἠ γενικὴ ὀνομασία νομισμάτων ἐκ πέντε μονάδων (λ. ἰτ. tallerò). 4) μικρὰ χρυσὰ νομίσματα ἀξίας 10 - 12 γροσίων (λ. ἀρ. rubiye).

5) Κατὰ τὸν Ἀ. Ἰατριδῆν (Συλλογὴ δημοτ. ἡσμάτων, σ. 42) ἦτο Ἄλβανὸς ἐκ τοῦ χωρίου Παναρίτι. Βλ. *Εἰρ. Σπανδωνίδη, Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), 1939, σ. 250.*

Ὁ πρῶτος τούτων, δράσας κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ ἀρχομένου τοῦ 19ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐξυμνούμενος εἰς τὰ κατωτέρω τραγούδια, ὡς φαίνεται ἐκ παραλλαγῶν των, εἰς τὰς ὁποίας ὀνομάζεται Λιάκος Παναρίτης. Κατὰ τὸν Fauriel (*Chants populaires*, tome I, 1824, σ. 131 καὶ II, 1825, σ. 313) ἦτο Θεσσαλὸς τὴν καταγωγὴν, ἐπὶ τρία ἢ τέσσαρα χρόνια πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Τσαχίλα¹ εἰς τὸν Ὀλυμπον, καπετάνιος ὁ ἴδιος ἀργότερον μετὰ τινος ἄλλου καπετάνιου, Καλογέρου ὀνομαζομένου. Μεθ' ὑπερηφανείας ἀπέκρουσε πρότασιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ νὰ ὑποταχθῆ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ διορισθῆ ἀρχηγὸς ἀρματολῶν. Εἰς ἐπίθεσιν ὑπὸ τοῦ Βεληγκέκα, δερβέναγα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἐφονεύθη.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο ἐπομένων τραγουδιῶν ἐξυμνεῖται ἡ ὑπερήφανος ἀρνησις τοῦ Λιάκου νὰ δεχθῆ τὰς περὶ ὑποταγῆς προτάσεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἡ ἥρωικὴ μάχη μετὰ τὸν Βεληγκέκαν· τὸ δεύτερον ἀναφέρεται εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ κλέφτου.

Δ. Α. Π.

Α'.

- «Προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασιά, προσκύνα τὸν βεζίρη,
νὰ πάρης τὸν μουρασελέ,² δερβέναγας³ νὰ γένης».
Κι αὐτεῖνος τ' ἀπεκρίθηκε, χαμπέρια⁴ καὶ τοῦ στέλνει.
— «Ὅσο 'ν' ὁ Λιάκος ζωντανός, πασιά δὲν προσκυνάει»
5 πασιά 'χει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι».
Κι Ἀλῆ πασιάς σάν τό 'μαθε, πολὺ τοῦ κακοφάνη
γράφει χαρτιά καὶ προβοδᾷ⁵ προστάγματα καὶ στέλνει.
— «Σὲ σέν', ἀγὰ δερβέναγα, σ' ὄλα τὰ τζεφτιλίκια⁶
τὸν Λιάκο νὰ μοῦ πιάσετε, τὸν Λιάκο νὰ σκοτώστε».
10 Βγῆκε κι ὁ Γκέγκας παγανιάς⁷ καὶ κυνηγᾷ τοὺς κλέφτες,
κ' ἐπῆγε καὶ τοὺς πλάκωσε στὸν λόγγο, στὸ λημέρι
κι ἀρχίσανε τὸν πόλεμο τὰ βροντερά τουφέκια.
Κοντογιακούπης φώναξε ἀπὸ τὸ μετερίζι.⁸
«Παιδιά, γκαριέτι κάμετε,⁹ παιδιά, ντὲ πολεμᾶτε,
15 καὶ σύ, Λιάκο μπουλούκμπαση¹⁰, πολέμα σάν λιοντάρι».
Κι ὁ Μουσταφὰς λαβώθηκε στὸ γόνυ καὶ στὸ χέρι.

Werner von Haxthausen, *Neugriechische Volkslieder*, 1935, σ. 68.

1) Κατὰ τὸν Ν. Κασομούλην, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 187, σμ. 1, «τὸ ἀρματολικὸ κῶλι τῆς Ραφάνης κατοχῆ τῶν Τσαχιλιαίων ἀπὸ τὰ παλιά». Βλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου I, 284 (α).

2) τὸν διορισμὸν (λ. τ. mīrgasele). 3) ἀρχηγὸς ἐνόπλου ὀμάδος διὰ τὴν φύλαξιν στενῆς διόδου. 4) εἰδήσεις (λ. τ. haber). 5) στέλλει. 6) ἐννοεῖ τοὺς τιμαριούχους (λ. τ. çiftlik = ἀγρόκτημα). 7) ὁ Βεληγκέκας ἔκαμε ἐπιδρομὴν. 8) ὀχύρωμα (λ. τ. meteris). 9) κάμετε ὀπομονήν, προσπαθήσατε (λ. ἀραβ. gayret = ζήλος, φιλοτιμία). 10) ἀρχηγέ, καπετάνι (λ. τ. bōlūkbaci).

Β'.

- «Λιάκο, σὲ κλαίουν τ' Ἄγραφα, οἱ βρύσες καὶ τὰ δέντρα,
σὲ κλαίει ὁ δόλιος ψυχογιός, σὲ κλαῖν' τὰ παλληκάρια.
Δὲν στό εἶπα, Λιάκο, μιὰ φορά, δὲν στό εἶπα τρεῖς καὶ πέντε,
προσκύνα, Λιάκο, τὸν πασά, προσκύνα τὸ βεζίρη;»
- 5 - «Ὅσο ἔναι Λιάκος ζωντανός, πασά δὲν προσκυνάει.
Πασά ἔχει ὁ Λιάκος τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ τουφέκι.
Κακὸ καρτέρι¹ τῶκαμαν ἀπὸ τὸ μετερίζι.²
Διψοῦσ' ὁ Λιάκος κ' ἔρχεται μὲ τὸ σπαθί στὸ χέρι.
Ἔσκυψε κάτω γιὰ νὰ πιῇ νερὸ καὶ νὰ δροσίση.
- 10 Τρία τουφέκια τοῦ ἔδωκαν, τὰ τρία ἀράδ' ἀράδα'
τὸ ἔνα τὸν παίρνει ξώπλατα καὶ τ' ἄλλο εἰς τὴ μέση,
τὸ τρίτο, τὸ φαρμακερό, τὸν πῆρεν εἰς τ' ἀστήθι.
Τὸ στόμα τ' αἷμα γέμισε, τ' ἀχείλι του φαρμάκι,
κ' ἡ γλῶσσα τ' ἀηδονολαλεῖ καὶ κελαηδεῖ καὶ λέγει.
- 15 - «Ποῦ εἶσθε, παλληκάρια μου, ποῦ εἶσαι, ψυχογιέ μου;
Γιὰ πάρετέ μου τὰ φλωριά, πάρτε μου τὰ τσαπράζια,³
πάρτε καὶ τὸ σπαθάκι μου, τὸ πολυξακουσμένο'
κόψετε τὸ κεφάλι μου, νὰ μὴ τὸ κόψουν Τοῦρκοι
καὶ τὸ πηγαίνουν στοῦ πασᾶ, ψηλά εἰς τὸ διβάνι.⁴
- 20 τὸ ἰδοῦν ἐχθροὶ καὶ χαίρουνται, οἱ φίλοι καὶ λυποῦνται,
τὸ ἰδῆ καὶ ἡ μαννούλα μου κι ἀπ' τὸν καμηὸν πεθάνη».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome II, 1825, σ. 316.

ΚΑ'. ΤΗΣ ΛΙΑΚΑΙΝΑΣ

Εἰς τὸ τραγούδι ἐξυμνεῖται ἡ ὑπερήφανος ἄρνησις αἰχμαλώτου Ἑλληνίδος, τῆς Λιάκαινας, ν' ἀλλάξη τὴν ἐθνικότητά της καὶ νὰ ὑπανδρευθῇ Τοῦρκον. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς συζύγου τοῦ Λιάκου τοῦ προηγουμένου τραγουδιοῦ. Εἰς παραλλαγὰς, διαμορφωθείσας προφανῶς κατ' ἐπίδρασιν τῶν ἀκριτικῶν ἔσμάτων περὶ ἀρπαγῆς γυναικός (βλ. ἄνωτ., σ. 110 κ.έξ.), καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ἐπιδρομεῖς προσπαθοῦν ν' ἀναγκάσουν τὴν αἰχμάλωτον νὰ γίνῃ «Τούρκα», ἐμφανίζεται πάνοπλος ὁ γενναῖος Λιάκος, ὁστις φονεύων καὶ διασκορπίζων τοὺς ἐχθρούς, ὡς ἄλλος Ἄκρίτας, ἐλευθερώνει ταύτην. Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ὁ Λιάκος ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν τοῦ ἵππου του (τοῦ μαύρου) πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς συζύγου, ὡς ἀκριβῶς γίνεται καὶ εἰς τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια. Χαρακτηριστικὸν δείγμα τοῦ τοιοῦτου συμφυρμοῦ ἀκριτικῶν καὶ κλέφτικων τραγουδιῶν εἶναι αἱ κατωτέρω παραλλαγὰι Β' καὶ Γ'.

Δ. Α. Π.

1) ἐνέδραν. 2) δούρωμα (λ. τ. meteris). 3) ἀργυρά κοσμήματα ἀνδρικοῦ ἐνδύματος (λ. τ. çarğaz). 4) εἰς τὴν Κυβέρνησιν (λ. τ. divan).

Α'.

Πῶς λάμπ' ὁ ἥλιος τοῦ Μαγιοῦ, τ' Αὐγούστου τὸ φεγγάρι,
ἔτσι ἔλαμπε κ' ἡ Λιάκαινα μέσα στοὺς Ἀρβανῖτες.

Πέντ' Ἀρβανῖτες τὴν κρατοῦν καὶ δέκα τὴν ξετάζουν
κ' ἓνα μικρὸ Τουρκόπουλο κρυφά τὴν κουβεντιάζει.¹

5 - «Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, Τοῦρκον ἄντρα νὰ πάρης;»

- «Τί λές αὐτοῦ, Παλιότουρκε καὶ Παλιοαρβανίτη;

Κάλλια νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου στὴ γῆς νὰ κοκκινίση,

παρὰ νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήση».

*Ηπειρος (Λοζέζι). - Δ. Α. ἀρ. 1422,
σ. 319 (Μαρία Λιουδάκη, 1940).

Β'.

Σάν τί τρομάρα ποὺ εἶδα ἄγ' στοῦ Λιάκου τὴν γυναῖκα!

πέντ' Ἀρβανῖτες τὴν κρατοῦν καὶ τρεῖς τὴν τυραννοῦσι.

- «Λιάκαινά μ', Τούρκα γίνεσαι, Τοῦρκον ἄντρα νὰ πάρης;»

- «Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου στὴν γῆν νὰ πλημμυρίση,

5 παρὰ νὰ ἰδοῦν τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήση».

Τὸν λόγο δὲν ἀπόσωσε κι ἄλλον λόγον δὲν εἶπε

καὶ νὰ κι ὁ Λιάκος πρόφτασε μὲ τὸ σπαθὶ στὰ χέρια·

κόφτει κεφάλια τούρκικα, κεφάλια ἀπ' Ἀρβανῖτες,

καὶ παίρνει τὴν γυναῖκα του καὶ στὰ βουνὰ ἐβγαίνει.

**Ἄσματα διαφόρων ποιητῶν . . . ,
ἐν Ναυπλίῳ 1835, σ. 63.*

Γ'.

Τί ἄγ' τὸ κακὸ ποὺ γίνεται στοῦ Λιάκου τὴν γυναῖκα!

πέντ' Ἀρβανῖτες τὴν κρατοῦν καὶ δέκα τὴν ξετάζουν·

- «Λιάκαινα, δὲν παντρεύεσαι, δὲν παίρνεις Τοῦρκον ἄντρα;»

- «Κάλλιο νὰ ἰδῶ τὸ αἷμα μου τὴ γῆ νὰ κοκκινίση,

5 παρὰ νὰ ἰδῶ τὰ μάτια μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήση».

Κι ὁ Λιάκος τὴν ἀγνάντευεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.

Κοντοκρατεῖ² τὸ μαῦρο του, κρυφά τὸν κουβεντιάζει.

- «Δύνασαι, μαῦρε, δύνασαι νὰ βγάλῃς τὴν κυρά σου;»

- «Δύναμ', ἀφέντη, δύναμαι νὰ βγάλω τὴν κυρά μου,

1) Ὁ στίχος ἐλλείπων εἰς τὸ ἔσχατον συνεπληρώθη ἐξ ἄλλης παραλλαγῆς (Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 47, ἀρ. 23). 2) ἔκδ. Faug: κοντὰ κρατεῖ.

- 10 μόν' νά μ' αὐξήσης τή ταγή, νά πάγω πέρα πέρα». Σάν πήγε καί τήν ἔβγαλε, στοῦ Λιάκου του τήν φέρει.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 138.

ΚΒ'. ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Τίς ἦτο ὁ κλέφτης Χρῖστος, τοῦ ὁποίου ἡ σύζυγος ἠχμαλωτίσθη ὑπό τῶν Τούρκων, δέν γνωρίζομεν. Αἱ παραλλαγαι τοῦ τραγουδιοῦ προέρχονται μόνον ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος καί δὴ ἐξ Ἠπείρου καί Στερεᾶς Ἑλλάδος· ἐκ τούτου ὑποθέτομεν, ὅτι εἰς τινὰ τῶν δύο τούτων περιοχῶν διεδραματίσθη τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς συζύγου τοῦ Χρῖστου.

Τὸ τραγούδι ἔχει συντεθῆ ἐκ τυπικῶν στίχων, γνωστῶν καί εἰς ἄλλα ὅμοια, ὡς τὸ προηγούμενον τραγούδι τῆς Λιάκαινας.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Τι 'ν' τὸ κακὸ ν-ἀπού εἶδα 'γὼ στοῦ Χρῖστου τῆ γυναῖκα!
Τοῦρκοι τήν παίρν' ἀπ' τὰ μαλλιά, στή Λάρισα τήν πάνουν.¹
Κι οὐ Χρῖστους τήν ἀγνάντιβι 'πού μιὰ ψηλὴ ραχούλα.
- «Ποῦ πὰς ψηλὴ, ποῦ πὰς λιγνὴ, ποῦ πὰς καγκιλουφρύδα;»
5 - «Στὴ Λάρσα πάνου,² Χρῖστου μου, πάνουν³ νά μι τουρκέψουν'
θὰ γίνου σκλάβα στοῦ πασαῖ, κουπέλα στοῦ βιζίρη».

*Αγραφα. - Δ. Α. Ὑλη, ἀφ. 1948 (Ν. Βραχνός).

Β'.

- Μὰ τήν τρουμάρα πού εἶδα 'γὼ στοῦ Χρῖστου τῆ γυναῖκα!
Τοῦρκοι τὴμ πιάν'⁴ ἀπ' τὰ μαλλιά, νά πᾶν' νά τήν τουρκέψουν.
Κι οὐ Χρῖστος τήν ἀγνάντιβιν ἀπού ψηλὴ ραχούλα.
- «Ποῦ πὰς ψηλὴ, ποῦ πὰς λιγνὴ, ποῦ πὰς καγκιλουφρύδα;»
5 - «Στὴν Ἄρτα πάου, Χρῖστου μου, μέσ' στῶν Τουρκῶν τὰ
χέργια,
κ' ἰγὼ Τούρκα δὲ γίνουμι, ντσαμί δὲμ προσκυνάου.
Κάλλιου νά ἰδῶ τοῦ αἷμα μου στή γῆς⁵ νά κουκκινήση,
παρὰ νά ἰδῶ τὰ μάτια μου Τούρκους νά τὰ φιλήση».

*Αἰτωλία. - Λαογρ. τόμ. 8 (1921/25)
σ. 48, ἀφ. 24 (Δ. Λουκόπουλος).*

1) χειρ. : στή Λάρσα νά τήν πάνουν. 2) πηγαίνω. 3) πηγαίνουν. 4) ἐκδ. Λουκ. : τὴμ πᾶν. 5) ἐκδ. Λουκ. : σιγμῆς.

ΚΓ'. ΤΟΥ ΝΙΚΟΣΑΡΑ

Ὁ Νίκος Τσάρας ἢ Νικοτσάρας, υἱὸς τοῦ Τσάρα, ἀρματολοῦ Ἐλασσόνοιο, ἔδρασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, εἰς νεαράν ἡλικίαν κατέλαβε τὸ ἀρματολικίον του, ἐκ τοῦ ὁποῖου ὁμως ἐξεδιώχθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὡς κλέφτης μετὰ ταῦτα διεκρίθη εἰς τοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν ἀγῶνας του. Ὀνομαστὸς ἐγένετο ὡσαύτως διὰ τὴν κατὰ θάλασσαν δρᾶσιν του μετὰ τὸ ἔτος 1795. Μετὰ τοῦ Γιάννη Σταθᾶ καὶ ἄλλων κλεφτῶν ἐξώπλισε στολίσκον καταδρομικῶν καὶ ἔχων ὡς ὀρμητήριον τὰς νήσους Σκιάθον καὶ Σκόπελον ἐπεχείρει ἐπιδρομὰς εἰς τὰ παράλια τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας. Τὴν δρᾶσιν ταύτην ὑπαινίσσεται καὶ τὸ λαϊκὸν δίστιχον:

*Στὴν Σκιάθον καὶ στὴ Σκόπελο ποτὲ κατὴς δὲν κρένει,
τί ναι λημέρι τοῦ Σταθᾶ, βίγλα τοῦ Νικοτσάρα.*

Πλοῖα τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατεδίωξαν τὰ ἑλληνικὰ πειρατικὰ καὶ συνέλαβον ταῦτα, κενὰ ὁμως μαχητῶν, διότι οὗτοι κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν καὶ νὰ συνεχίσουν τοὺς ἀγῶνας των κατὰ ξηρὰν. Ἀργότερον ὁ Νικοτσάρας καὶ οἱ σύντροφοί του ἀνασυνεκρότησαν τὸν πειρατικὸν των στολίσκον καὶ ἐπανέλαβον τὰς ἐπιδρομὰς. Κατόπιν νέας εὐρείας ἐπιχειρήσεως τοῦ τουρκικοῦ ναυτικοῦ, τὸ 1806, ὁ στόλος τῶν κλεφτῶν διελύθη καὶ ὁ Νικοτσάρας ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ναύαρχον τοῦ ρωσικοῦ στόλου Δημ. Σενιάβιν, ζητήσας τὴν συνδρομὴν του, ἵνα μετ' ἄλλων διαφύγῃ διὰ Μακεδονίας εἰς Μολδοβλαχίαν καὶ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ἐκεῖ ρωσικοῦ στρατοῦ ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐγκριθέντος τοῦ σχεδίου παρὰ τοῦ Σενιάβιν, ἀνεχώρησαν οἱ Ἕλληνες ἀγωνισταὶ ἐκ Σκοπέλου κατευθυνόμενοι πρὸς βορρᾶν. Τὸ σχέδιόν των ὁμως ἐπροδόθη· στρατιωτικαὶ δυνάμεις τῶν Τούρκων ἐκινήθησαν πρὸς δίωξιν των ἐν Μακεδονίᾳ. Οἱ διωκόμενοι ἐτράπησαν πρὸς τὸν Στρυμόνα, ἵνα ἐκεῖθεν διαφύγουν πρὸς τὸν Αἴμον. Ἐμποδισθέντες ὁμως εἰς τὴν πορείαν των, ἠναγκάσθησαν εἰς ὑποχώρησιν πρὸς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας. Εἰς τὴν παρὰ τὸ Πράβι περιοχὴν τοῦ Στρυμόνος συνήντησαν ἰσχυρὰν δύναμιν Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν. Ἐξαντληθέντων τῶν πολεμοφοδίων μετὰ τριήμερον ἥρωικὴν μάχην, διέσχισαν ξιφῆρεις τὰς ἐχθρικὰς φάλαγγας καὶ κατηυθύνθησαν πρὸς τὴν γέφυραν, διὰ νὰ διέλθουν τὸν Στρυμόνα. Ἀπέκοψαν τὴν ἄλυσον δι' ἧς ἦτο φραγμένη ἡ γέφυρα καὶ κατῆλθον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὀρφανοῦ· μὴ εὐρόντες δ' ἐκεῖ ρωσικὰ πλοῖα ἵνα ἐπιβιβασθοῦν, ὡς ἀνέμενον, κατέφυγον διὰ ξηρᾶς εἰς Ἄγιον Ὄρος.

Μετὰ τινα χρόνον ὁ Νικοτσάρας εὐρέθη εἰς Λιτόχωρον Μακεδονίας καὶ πολεμῶν εἰς τινα μάχην ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐφονεύθη τὸν Φεβρουάριον ἢ Μάρτιον τοῦ 1807.¹

Εἰς τὴν παρὰ τὸ Πράβι ἥρωικὴν μάχην τοῦ Νικοτσάρα καὶ τῶν συντρόφων του ἀναφέρονται τὰ ἐπόμενα τραγούδια.

Δ. Α. Π.

1) Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικά, τόμ. Α', σ. 22, 40, 56 κ.έξ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 66. Ἰ. Κ. Βασοραβέλλη, Ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 30 κ.έξ.

Α'.

- Τ' ἔχουν τῆς Ζίχνας τὰ βουνά¹ καὶ στέκουν μαραμμένα²;
 Μῆνα χαλάζι τὰ βαρεῖ, μῆνα βαρὺς χειμῶνας:
 – Οὐδὲ χαλάζι τὰ βαρεῖ, οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
 ὁ Νικοτσάρας πολεμᾷ μὲ τρία βιλαέτια,³
 5 τῆ Ζίχνα καὶ τὸ Χάντακα, τὸ ἔρημο τὸ Πράβι.
 Τρεῖς μέρες κάμει πόλεμο, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες.
 Χιόν' ἔτρουγαν, χιόν' ἔπιναν καὶ τῆ φωτιά βαστοῦσαν.
 Τὰ παλληκάρια φώναξε στὲς τέσσιρες ὁ Νίκος.
 – «Ἀκοῦστε, παλληκάρια μου, λίγα κι ἀντρειομένα⁴
 10 σίδερο βάλτε στὴν καρδιά καὶ χάλκουμα στὰ στήθια,
 σῦριον πόλεμο κακὸ ἔχουμε μὲ τοὺς Τούρκους,
 αὔριο νὰ πατήσωμε, νὰ πάρωμε τὸ Πράβι».
 Τὸ δρόμο πῆραν σύνταχα καὶ φθάνουν στὸ γιοφύρι⁴
 ὁ Νίκος μὲ τὸ δαμασκί¹ τὸν ἄλυσό του κόφτει.
 15 Φεύγουν οἱ Τοῦρκοι σὰν τραγιά, πίσω τὸ Πράβ' ἀφήνουν.

Μακεδονία. – Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 1413
 (Γερογιάννης).

Β'.

- Τρία πουλάκια κάθουνταν, τὰ τρί' ἀράδ' ἀράδα'
 τὸ 'να τηράει τὸν Ὀλυμπο, τ' ἄλλο τὴν Ἀλασσόνα,
 τὸ τρίτο, τὸ καλύτερο, τοῦ Πράβι τὸ γεφύρι.
 Μοιργιολογοῦσε κ' ἔλεγε, μοιργιολογáει καὶ λέγει.
 5 – «Τὸν Νικοτσάραν ἔκλεισαν στοῦ Πράβι τὸ γεφύρι⁴
 Τρεῖς μέρες κάνει πόλεμο, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες,
 χωρὶς ψωμί, χωρὶς νερό, χωρὶς ὕπνο στὸ μάτι.
 Τὰ παλληκάρια χούγιαξε, τὰ παλληκάρια κράζει.
 Σύρετε τὰ σπαθάκια σας καὶ πάρτε τα στὸ χέρι,
 10 κ' εὐθύς ὀρμὴ νὰ κάνωμε στοῦ Πράβι τὸ γεφύρι».

C. Fauriel, Chants populaires de la
 Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 194.

1) εἰς τὴν περιφέρειαν Σερρών. 2) τραγουδιέται μὲ τὸ ἐξῆς τσάκισμα: "Τ' ἔχουν
 τῆς Ζίχνας τὰ βουνά, καημένε Νικοτσάρα μου, καὶ στέκουν μαρομμένα, Νικοτσάρ' ἀντρειο-
 μένε. 3) νομούς, περιφέρειας (λ. τ. vilayet). 4) ἔνν. σπαθί.

ΚΔ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΣΤΑΘΑ

Ὁ Γιάννης Σταθάς, ἀρματολὸς ἐκ Βάλτου, εἶναι γνωστός κυρίως διὰ τὴν κατὰ θάλασσαν ἐπαναστατικὴν δρᾶσιν του. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν μεταξὺ Ρώσων καὶ Τούρκων τοῦ ἔτους 1807 καὶ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ρωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ναύαρχον Δ. Σενιάβιν ἐκ τῶν παραλίων τοῦ Ἑλλησπόντου, οἱ μετὰ τῶν Ρώσων ἀγωνισθέντες Ἕλληνες ἔμειναν ἔκθετοι εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Ὁ Ἀλῆ πασὰς ἐξαπέλυσε στίφη Ἀλβανῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Πρὸ τῆς πιέσεως ταύτης πολλοὶ ἐκ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν τῆς περὶ τὸν Ὀλύμπου ἰδίᾳ χώρας, ὁ Καζαβέρνης, ὁ Βλαχάβας, οἱ Λαζαῖοι, ὁ Τσαχίλας, ὁ Νικοτσάρας, ὁ Γιάννης Σταθάς κ. ἄ. κατέφυγον εἰς Σκιάθον, ἔνθα συνεκρότησαν στόλον καταδρομικῶν ἐξ 70 περίπου πλοιαρίων, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς διωρίσθη ὁ Γιάννης Σταθάς καὶ ὑπαρχηγὸς ὁ Νικοτσάρας. Τὰ πλοῖα ἔφερον τὰ ὀνόματα: Ἄσπρη θάλασσα, Κασσάνδρα, Ὀλύμπου, Μοριάς, Σκιάθος, Βάλτος κ. ἄ. καὶ εἶχον ἀναπεπταμένην κυανῆν σημαίαν μὲ λευκὸν σταυρὸν εἰς τὸ μέσον· εἶχον δὲ βαφῆ κατὰ πάντα μελανὰ, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὀνομασία «μαῦρο καράβι» εἰς τὸ κατωτέρω τραγούδι. Διὰ τῶν ἐπιδρομῶν των οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ κατέστησαν τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐντὸς ὀλίγου, εὐρεθέντες πρὸ ἰσχυρᾶς ἐχθρικής ἐπιθέσεως, ἠναγκάσθησαν ν' ἀποχωρήσουν εἰς τὰ παλαιὰ λημέρια των.¹

Μία τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Σταθά ἐναντίον τουρκικῆς κορβέτας εἰς τὰ παράλια τῆς Χαλκιδικῆς ἐξυμνεῖται εἰς τὸ τραγούδι.

Δ. Α. Π.

Μαῦρο καράβ' ἀρμένιζε στὰ μέρη τῆς Κασσάντρας
εἶχε παννιά κατάμαυρα καὶ τ' οὐρανοῦ παντιέρα.²

Ἐμπρὸς κορβέτα μ' ἄλικο μπαϊράκι³ τοῦ ἐβγήκε.

- «Μάινα,⁴ φωνάζει, τὰ παννιά, ρίξε τα, λέγει, κάτω».

5 - «Δὲν τὰ μαῖνάρω τὰ παννιά, οὐδὲ τὰ ρίχνω κάτω.

Μὴ μὲ θαρρεῖτε νιόνυφη, νὰ βγῶ νὰ προσκυνήσω

ἐγὼ 'μαι ὁ Γιάννης τοῦ Σταθά, γαμπρὸς τοῦ Μπουκουβάλα.

Τράκο, λεβέντες, ρίξετε στὴν πλώρη τὸ καράβι,

τῶν Τούρκων αἷμα χύσετε, ἄπιστους μὴ ψηφᾶτε».

10 Οἱ Τούρκοι βόλταν ἔρριξαν⁵ κ' ἐγύρισαν τὴν πλώρη.

Πρῶτος ὁ Γιάννης πέταξε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.

Στὰ μπούνια⁶ τρέχουν αἵματα, τὸ κῦμα⁷ κοκκινίζει.

Ἄλλά! Ἄλλά! οἱ ἄπιστοι κράζουν καὶ προσκυνοῦνε.

Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς,
Ἀθήνησι 1869, σ. 586.

1) Βλ. Ν. Κοσομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, τόμ. Α', 13, 34-35. Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, σ. 586. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 67. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, Ἀρματολὸι καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 38.

2) σημαίαν μὲ κρᾶνον χρῶμα. 3) σημαίαν (λ. τ. bayrak). 4) ὑπόστειλον τὰ παννιά (λ. ἰτ. mairage). 5) ἔκδ. Σάθα: ἔρριψαν. 6) ὁπαι εἰς τὸ τοίχωμα τοῦ πλοίου διὰ τὴν ἀποχέτευσιν τῶν ὑδάτων ἀπὸ τὸ κατάστρωμα. 7) ἔκδ. Σάθα: ἡ θάλασσα. Ἡ διόρθωσις ἐγένετο διὰ τὸ μέτρον συμφώνως πρὸς τὴν γραφὴν τῆς ἔκδ. Ἀ. Οἰκονομίδου, Τραγούδια τοῦ Ὀλύμπου, 1881, σ. 22.

ΚΕ'. ΤΩΝ ΛΑΖΑΙΩΝ

Γενάρχης τῶν Λαζαίων, γνωστῆς οἰκογενείας ἀρματολῶν τῆς περὶ τὸν Ὀλύμπου περιοχῆς, ὑπῆρξεν ὁ Λάζος, γεννηθεὶς εἰς Βλαχοφτέρην Ὀλύμπου περὶ τὸ 1710 καὶ κατοικήσας εἰς Μηλιάν. Οἱ τέσσαρες υἱοὶ τούτου, Γιάννης, Λιόλιος, Δῆμος, Κώστας, κατὰ τὸν Ν. Κασσομούλην,¹ διακρινόμενοι διὰ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀνδρείαν των, ἤσκουν μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν συγχρόνων των. Ἐλαβον ἐνεργὸν μέρος εἰς πολλοὺς ἀγῶνας ἐναντίον τῶν Τούρκων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ἰδίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἐξαπολυθέντων ἀπηνῶν διωγμῶν. Μετέσχον τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1807, ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστολὴν ταύτης ὑπετάχθησαν καὶ παρέμενον εἰς Ραψάνην, πλὴν τοῦ Κώστα, κρατηθέντος ὡς ὀμήρου εἰς Ἰωάννινα. Ὅτε κατὰ τὸ 1812 ἀνέλαβε τὸ πασαλίκι τῆς Θεσσαλίας ὁ Βελῆ πασᾶς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, κατεδίωξε πάντας τοὺς παλαιοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες· κατὰ τοὺς διωγμοὺς τούτους ἐφονεύθησαν καὶ οἱ διαμένοντες ἐν Ραψάνῃ Λαζαῖοι, πλὴν τοῦ Κώστα, ὀμήρου ἐν Ἰωαννίνοις, ὅστις ἐφονεύθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.²

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κατωτέρω τραγουδιῶν τῶν Λαζαίων εἶναι μοιρολόγι ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ γενάρχου Λάζου. Εἰς τὸ δεύτερον ἡ μήτηρ τῶν Λαζαίων θρηνεῖ διὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν τέκνων τῆς εἰς τὰς νήσους μετὰ τὸ ἀποτυχὸν κίνημα τοῦ Λ. Κατσώνη κατὰ τὸ 1790. Τὸ τρίτον ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀπαγωγὴν τῶν γυναικῶν τῶν Λαζαίων ὑπὸ τοῦ Βελῆ πασᾶ κατὰ τὸ 1812.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Τρεῖς περδικοῦλες κάθουνταν εἰς τὴν Μηλιάν ἐπάνω
 εἶχαν τὰ νύχια κόκκινα καὶ τὰ φτερά γραμμένα
 μοιρολογοῦσαν κ' ἔλεγαν, μοιρολογοῦν καὶ λέγουν.
 - «Θεέ μου, τί νὰ γίνηκεν ὁ ἔξαρχος⁴ ὁ Λάζος,
 5 πού 'ταν στὸν κόσμον ξακουστός, στὸν κόσμον ξακουσμένος;
 Λάζε μου, τί δὲν φαίνεσαι τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
 νὰ περπατῆς ἀρματολός, στὸ μαῦρο καβαλλάρης
 νὰ λάμπουν τὰ τσαπράζια⁵ σου, τὰ φλωροκαπνισμένα,
 δώδεκ' ἀράδες τὰ κουμπιά στὰ ρούχια γελέκια
 10 νὰ ἔχης καὶ στὸ σπαθάκι σου χούφτα μαλαματένια,
 νὰ κρούη ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, νὰ κρούη τὸ μεσημέρι;»

Marcellus, Chants du peuple en Grèce, τόμ. 1, Paris 1851, σ. 300.

1) Βλ. Ἀν. Γούδα, Βίοι παράλληλοι Ε', Ἀθήναι 1872, σ. 399. Κατὰ τὸν Ι. Κ. Βασοδραβίλην, (Ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, 1948, σ. 26) οἱ Λαζαῖοι κατέγοντο ἀπὸ τὸ Λεϊβάδι τοῦ Ὀλύμπου, τῆς περιοχῆς Κατερίνης. 2) Ἐνθυμήματα στρατιωτικά, τόμ. Α', σ. 22. 3) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί, ἀρ. 68. Ν. Κασσομούλη, ἔνθ' ἀν. σ. 11, 18, 66 κ. ἄ.

4) ἡ λ. εἰλημμένη ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης, σημαίνει τὸν καπετάνιον. 5) ἀργυρᾶ κοσμήματα ἀνδρικήs ἐνδυμασίας, φερόμενα ἐπὶ τοῦ στήθους σταυροειδῶς (λ. τ. *caprae*).

Β΄.

- Κλάματα κι άναστεναγμοί άκούγονται μιά μέρα
 στόν Κίσσαβο, στά Γρεβενά, στ' Όλύμπου τά λημέρια.
 Ήταν ή καπετάνισσα,¹ ή μάννα τών Λαζαίων.
 Μοιρολογοῦσε κ' έλεγε, μοιρολογάει και λέει.
- 5 «Γιά πάψτε λίγο τήν λαλιά, άηδόνια του Όλύμπου,
 και σεΐς πλατάνια φουντωτά, έλατα μυρωδάτα,
 σωπάστε, μη βουΐζετε, μη βγάζετε άνάσα,
 για ν' άκουστοῦν τά λόγια μου στά πέρατα του κόσμου,
 ν' άκούσουν κ' οί άρματολοι και να μ' άποκριθοῦνε.
- 10 Ποῦ εΐν' τά παλληκάρια μου, οί γιοί μου οί Λαζαΐοι ;»
 - «Οί γιοί σου, καπετάνισσα, στην θάλασσα γυρίζουν,
 ψάχνουν να βροῦνε τούρκικα γκεμιά² να πολεμήσουν».
 - «Τί ζουρλαμάδα, βρέ παιδιά, να φύγετε σās ήρθε,
 ν' άφήσετε τον Όλυμπο τό πατρικό σας κόλι³
- 15 και στο γιαλό να τρέχετε μέσ' στα παλιοκαΐκια,
 δίχως να συλλογίζεστε, χωρίς να συλλοέστε,
 πώς Τουρκοί θα χαλάσουνε⁴ χωριά και μοναστήρια».

*Γ. Δ. Ίατριδου, Δημοτικά τραγούδια
 Θεσσαλίας, Άθηναι 1938, σ. 15 - 16, 8.*

Γ΄

- Τρία πουλάκια κάθονται στόν Έλυμπο στη ράχη·
 τό 'να τηράει τήν θάλασσα, τ' άλλο τήν Κατερίνα,
 τό τρίτο, τό καλύτερο, μοιριολογάει και λέγει.
 «Τί 'ν' τό κακό που πάθαμε έμείς οί μαῦροι κλέφτες!
- 5 Μās χάλασ' ό Βελή πασάς, μάς πήρε σε γαζέπι,⁵
 μάς πήρε τες γυναΐκες μας, μάς πήρε τά παιδιά μας.
 Στόν Τούρναβο τούς πάγησε, πεσκέσι του βεζΐρη.
 Μπροστά πηγαίν' ή Δήμαινα και πίσ' ή συννυφάδα
 κ' από κοντά ή Κώσταινα με τό παιδί στο χέρι,
- 10 σάν μηλο, σάν τριαντάφυλλο, σάν μούλα στολισμένη».
 Βελή πασάς άγνάντεψε από τό παραθύρι·
 - «Ποιές εΐν' αυτές οί κλέφτισσες κ' οί καπεταναραΐΐσες ;»
 - «Σκλάβες σου εΐν', άφέντη μου, γυναΐκες τών Λαζαίων».
 - «Γιά πάρτ' αυτές τες μπροστινές και βάλτε τες στη χάψη».⁶

*Αρν. Ρασσω, Τραγούδια ρωμαΐκα, Lipsiæ 1860,
 άρ. 122 (έκ ης συλλογής Ulrich).*

1) έκδ. Ίατριδου : κυρά Στάθαινα. 2) καράβια (λ. τ. yem). 3) φρουρά (λ.τ. kol).
 4) έκδ. Ίατριδου : πώς θα χαλάσουνε οί Τουρκοί. 5) όργή, καταδρομή (λ. άραβ. gazep).
 6) φυλακή (λ. τ. hapis).

ΚΣ'. ΤΟΥ ΚΑΖΑΒΕΡΝΗ

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Καζαβέρνη δὲν ἔχομεν μαρτυρίας. Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐξυμνούντων αὐτὸν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐξῆσε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰ., διακριθεὶς διὰ τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.¹ Εἰς τὸ κατωτέρω ᾠσμα ὁ Καζαβέρνης φέρεται ὄρδων ἐν Μακεδονίᾳ.

Δ. Α. Π.

Ἀνάμεσα τὴν Χιλιαδοῦ,² ζερβιά μεργιά τῆς Γούρας,³
ὁ Καζαβέρνης πολεμᾷ μὲ δυό, μὲ τρεῖς χιλιάδες,
μὲ Σέρρες⁴ μ' ὄλον τὸν καζά,⁵ μὲ τ' ἔρημο τὸ Πράβι.
Τρεῖς μέρες κάνει πόλεμον, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύκτες,
5 δίχως ψωμί, δίχως νερό, δίχως κανέν' μεντάτι.⁶
Τὰ παλληκάργια ἀρρώστησαν, δὲν θὲ νὰ πολεμήσουν⁷
κι ὁ Καζαβέρνης χούγιαξε ἀπὸ τὸ μετερίζι.⁸
«Παιδιά, καίρέτι κάμετε⁹ καρδιά, καὶ πολεμᾶτε,
τί σήμερα εἶναι ὁ θάνατος, τί σήμερα εἶναι ὁ Χάρος,
10 σήμερα γεννηθήκαμε, σήμερα θὰ χαθοῦμε».¹⁰

N. Tommaseo, *Canti popolari greci*,
Venezia 1842, σ. 381 - 382.

1) Εἰς τὸ ὑπὸ Γ. Δ. Κ(ορομηλά), ἄρθρον *Καζαβέρνης ἐν Μεγάλῃ Ἑλλην.* Ἐγκυκλοπαίδεια σημειώνεται ὅτι ὁ κλέφτης ἐγεννήθη εἰς τὰ Χάσια κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ὅτι σονεργάσθη μὲ τὸν Λάζον, τὸν Νικοτσάραν κ. ἄ. Βλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἑπείρου 1, σ. 307, σμ. ζ. Ἰ. Κ. Βασιλαβέλλη, Ἀρχαιολογία καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 38.

2) τοποθεσία τῆς Λοκρίδος. 3) Γούρα ἢ Γκούρα, κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους Ὁθρυος. Φαίνεται ὅτι ἐδῶ γίνεται σύγχυσις τῶν τόπων ἢ Χιλιαδοῦ εἶναι εἰς πολὺ μακρινὴν ἀπόστασιν τῶν ἐν στίχῳ 3 ἀναφερομένων Σερρών καὶ Πραβίου. 4) ἔκδ. Tommaseo: Σέρρας. 5) διοικητικὴ περιφέρεια, ὑποδιοίκησις (λ. τ. kaza). 6) βοήθειαν (λ. τ. medet). 7) εἰς τὴν ἔκδοσιν Tommaseo ἀκολουθοῦν οἱ ἐπόμενοι στίχοι προερχόμενοι ἐκ συμφυρμῶν:

*Πιάνουν καὶ βάνουν τὰ σπαθιά καὶ ἀδράζουν τὰ τουφέκια
καὶ κάμνουν τὸν κατήφορον, μέσ' στὰ γεφύργια πάγουν,
βρίσκουν τὲς πόρτες κλειδωτές, τοὺς ἄλυσους ριγμένους.*

8) ὀχύρωμα, πρόχωμα (λ. τ. meteris). 9) προσπαθήσατε, βάλτε τὰ δυνατά σας. Καίρέτι (λ. ἀραβ. gayret. gayret etmek = κάνω καίρέτι). 10) εἰς τὴν ἔκδ. Tommaseo ἀκολουθοῦν οἱ κατωτέρω στίχοι, μὴ προσαρμοζόμενοι εἰς τὸ ὄλον ὄρος τοῦ τραγουδιοῦ:

*Δυὸ παλληκάργια ἄς τρέξουνε, φαγὶ νὰ κυνηγήσουν.
Πιάνουν ἀλάφια ψήγουν τα, στὰ παλληκάργια δίνουν.
Σὰν τὰ λιοντάργια πολεμοῦν τὴν μέρα καὶ τὴν νύκτα,
σκοτώνουν Τούρκους ἄμετρος, τοὺς Τούρκους διασκορπίζουν.
Κι ὁ Καζαβέρνης ἔφυγε μ' ὄλα τὰ παλληκάργια.*

ΚΖ'. ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ

Εἰς τὸ κατωτέρω ἔξομα ἐξιστορεῖται, ὡς σημειώνει ὁ Ν. Γ. Πολίτης,¹ ἡ καταβύθισις πειρατικοῦ πλοίου κατὰ τὴν καταδίωξιν τῶν πειρατῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ στόλου ἀπὸ τοῦ 1771 - 1774.

Δ. Α. Π.

Νά ἤμουν πουλι νά πέταγα, νά ἤμουνε χελιδόνι,
 νά ἤμουν χρυσοφάναρο στὸ γκάβο τῆς Καλλιιάκρας,²
 νά 'φεγγα καὶ νά λόγιαζα τοῦ Ρούσου ν-τὴν ἀρμάδα,
 πῶς κατεβαίνει παίζοντας, στὰ πρῖμα βολτατζάρει,³
 5 καὶ εἰς τὰ δευτερόπριμα ὀρτσάρει,⁴ δὲ μαΐνάρει,⁵
 νά εὔρη ν-τὸ Τζιτζάερλη, γιὰ νά τὸν πολεμήση.
 'Ἐπῆγε καὶ ν-τὸν εὔρηκε 'πὸ κά' πὲ ν-τὴ Καλλιιάκρα.
 «Μπρὲ ψεύτη, μπρὲ Τζιτζάερλη, μπρὲ κλέφτη, μπρὲ κουρσάρη,
 ἔβγα νά πολεμήσουμε νά διοῦμ' ποιὸς θά νικήση».
 10 Μιὰ κανονιά ν-τὸν ἔρριξε, βουλιάζει τὸ καράβι,
 γιομίζ' ἡ θάλασσα παννιά κι ὁ ἄμμος παλληκάρια.

Σωζόπολις. - Λαογρ., τόμ. 1 (1909) σ. 586-587, ἀρ. 3 (Κ. Παπαϊωαννίδης).

ΚΗ'. Ο ΜΙΡΙΟΛΗΣ

Περὶ τῆς δράσεως τοῦ Μιριολῆ οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν. Ἐκ τοῦ περιεχομένου τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένου ἔξοματος ὑποθέτομεν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπεισοδίου τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας ἢ τουρκοκρατίας. Τὸ ὄνομα Μιριολῆς ἀπαντᾷ καὶ εἰς τραγούδι ἀκριτικοῦ τύπου,⁶ τοῦ ὁποίου τὸ θέμα εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ τοῦ ἐπομένου.

Δ. Α. Π.

Οὔλαν τὰ κάτεργά 'ρχονται κι οὔλα περνοδιαβαίνουν,
 τοῦ Μιριολῆ τὸ κάτεργο μὴδ' ἦρθε, μὴδ' ἐφάνη,
 ἀπού 'χει Κρητικόπουλα, δμορφα παλληκάρια,
 π' ὄντε σειστοῦν καὶ λυγιστοῦν καὶ παίξουν τὴν τρουμπέτα,
 5 τράμλια πά' τὸ κάτεργο.

Ant. Jeannarakis, Ἔξομα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 170, ἀρ. 217.

1) Βλ. Λαογρ., τόμ. 1 (1909) σ. 587, ἀρ. 3.

2) πιθανώτατα πρόκειται περὶ τῆς μικρῆς μονῆς Καλλιιάκρας, τῆς ἀνηκοῦσης εἰς τὴν μονὴν Κοστωμουσίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους. 3) περιφέρεται (λ. ἰτ. *voltaggiare*). 4) προχωρεῖ (λ. ἰτ. *ozzare*). 5) δὲν κατεβάζει τὰ παννιά, δὲν ὑποχωρεῖ (λ. ἰτ. *mainare*).

6) Βλ. *Ant. Jeannarakis*, ἔνθ' ἀν., σ. 92, ἀρ. 68.

ΚΘ'. ΘΥΜΙΟΣ ΒΛΑΧΑΒΑΣ

Τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος Θύμιου Βλαχάβα ἢ Παπαθύμιου εἶναι στενῶς συνδεμένον μὲ τὴν ἐπαναστατικὴν κίνησιν τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος.

Υἱὸς τοῦ καπετάν Βλαχάβα, κλέφτου τῶν Χασίων, ὁ Παπαθύμιος ἐχειροτονήθη ἱερεὺς κατὰ τὴν νεότητά του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ὁμοῦς ἐγκατέλειπε τὴν ἱερωσύνην, γενόμενος ἀρχηγὸς ἀρματολῶν. Ἐκτοτε δὲν ἔπαυσε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του νὰ λαμβάνῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς πάσας τὰς ἐπαναστατικὰς ἐκδηλώσεις. Κατὰ συνέδριον τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Ρούμελης εἰς τὸ Καρπενήσιον τὸ ἔτος 1805 ἐμφανίζεται ὡς ἡγετιῶν πρόσωπον. Ἀναγκασθεὶς ἐκ τῶν ἀπηνῶν διωγμῶν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ νὰ καταφύγῃ μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν Νικοτσάρα, Ρομφή καὶ ἄλλων εἰς Σποράδας, μετέχει εἰς τὰς κατὰ θάλασσαν ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Τὸ ἔτος 1808 ἐν συνεννοήσει μετ' ἄλλων ἀρχηγῶν καὶ ὑποκινούμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τοῦ Καραγεώργη τῆς Σερβίας, παρασκευάζει ἐπαναστατικὸν κίνημα κατὰ ξηράν, προσεταιρισθεὶς καὶ τοὺς δυσηρεστημένους Τούρκους τῶν Τρικκάλων καὶ τῆς Λαρίσης. Τὸ κίνημα τοῦτο ἐπροδόθη καὶ δυνάμεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ φθάνουν εἰς Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν Μουχτάρ πασάν. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Παπαθύμιου Θεόδωρος Βλαχάβας, ὠχυρωμένος εἰς Καλαμπάκαν μετὰ τῶν ἀνδρῶν του, προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ καὶ φονεύεται. Πρὸ τῆς ἰσχυρᾶς πιέσεως τῶν Τούρκων ὁ Παπαθύμιος ἀποσύρεται εἰς Κασσάνδραν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βορείους Σποράδας. Πιεζόμενος ὀλονέν ἰσχυρότερον καὶ δελεασθεὶς ἐξ ὑποσχέσεων περὶ ἀμνηστίας, παραδίδεται. Κατὰ παράβασιν τῶν ὑπεσχημένων ὠδηγήθη εἰς Ἰωάννινα ὅπου ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τὸ 1809.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἔνας πασὰς ἐβγήκε στὴν Εὐρύπολη,¹

ἀρματολοὺς μαζώνει, κλέφτες κυνηγᾷ
καὶ τὸν παπᾶν γυρεύει, τὸ γραμματικό.

- «Ποῦ εἶσαι, παπᾶ μου, κλέφτη καὶ γραμματικέ :

- 5 ἔλα νὰ προσκυνήσης μὲ τ' ἀδέρφια σου
καὶ μὲ τοὺς ἐδικούς σου, τὰ ξαδέρφια σου.
Σὲ κλαῖν' τὰ μονοπάτια ποὺ περπάταες,
σὲ κλαῖν' οἱ κρυοβρυσσοῦλες μὲ τὸ κρυὸ νερό».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ 204.

1) Βλ. C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, σ. 199 κ. ἐξ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', 11, 18, 71, 81. Κ. Παλαροηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλήν. ἔθνους, τόμ. Εβ' (1925) σ. 220-221. II. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου I, σ. 301. Τ. Κανδηλώρου, Ὁ ἀρματολισμὸς τῆς Πελοποννήσου, σ. 388 κ. ἐξ. Ἰ. Κ. Βασιλαβέλλη, Ἀρματολοί καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 38, 41, 44.

2) Ἐννοεῖ πιθανῶς τὴν περιφέρειαν τοῦ πρῶην δήμου Νεβροπόλεως τῆς ἐπαρχίας Καρδίτσας.

Β'.

- Ἄηδόνια μου περήφανα, πεύκια καμαρωμένα,
 φέτο νά μὴ λαλήσετε, φέτο νά μαραθῆτε,
 τὸν Παπαθύμιο πιάσανε, τὸν καπετὰν Μπλαχάβα.
 Στὴ μέση τ' ὁ Μουχτάρ πασάς, πίσω οἱ τσοχανταραῖοι¹
 5 κι ἀπὸ κοντὰ οἱ μπέηδες κ' οἱ τουρκοπουλημένοι.
 Κι Ἄλῃ πασάς σὰν τό ἄμαθε δὲν πίστευε τὸ θᾶμα.
 Ἄτός του τὸν προβόδισε, ἀτός του τοῦ μιλάει.
 - «Παπαῖ, βρὲ κερατόπαπα, μοῦ χάλασες τὸν τόπο,
 δέ σ' ἄρεθ' ὁ Ἄλῃ πασάς, δέ σ' ἄρεθ' ὁ Σουλτάνος
 10 καὶ μπαῖράκι² σήκωσες, νά γίνης βασιλέας;»
 - «Μὴ βλαστημᾶς, Ἄλῃ πασά, μὴ βλαστημᾶς, βεζίρη,
 σῶφταιξα, σέ πολέμησα καὶ σῶπεσα στὰ χέρια».
 - «Γίνεσαι Τοῦρκος, βρὲ παπαῖ, καὶ οὔλα σ' τὰ συμπαθάω;»
 - «Ρωμιὸς ἐγὼ γεννήθηκα, Ρωμιὸς θεὸς νά πεθάνω».³

Κ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς.
 Ἀθήνησι 1869, σ. 595.

Λ'. ΜΟΝΗ ΒΑΡΛΑΑΜ

Τὸ τραγούδι εἶναι διαδεδομένον κυρίως εἰς Ἡπειρον, Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν. Πρόκειται περὶ δηώσεως (πατήματος) τῆς Μονῆς Βαρλαάμ τῶν Μετεώρων. Εἰς παραλλαγὰς ἐκ Χαλκιδικῆς, Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου ἡ Μονὴ ὀνομάζεται «Βαρλάμη τὸ κελλί», εἰς παραλλαγὴν ἐξ Ἡπείρου «μοναστήρι στοὺς Ἄγιους» καὶ εἰς ἄλλην ἐκ Θεσσαλίας «μοναστήρι στοὺς Σταγούς».⁴ Ἄς σημειωθῆ ὅτι εἰς παραλλαγὰς ἐξ ἄλλων περιφερειῶν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ τραγουδιοῦ ἐντοπίζεται εἰς γνωστὰ ἐκεῖ μοναστήρια, τοῦ Προσοῦ, τοῦ Σταυροῦ κλπ.

Τίς ὁμως ἦτο ὁ Παπαγιώργης τοῦ τραγουδιοῦ καὶ ἐκ ποίων λόγων προήρχετο ἡ ἐχθρότης αὐτοῦ κατὰ τῆς μονῆς Βαρλαάμ δὲν εἶναι γνωστόν. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς ἀντὶ τοῦ Παπαγιώργη ἀναφέρεται Παπαθύμιος, ἐκ συγχύσεως προφανῶς πρὸς τὸν διάσημον ἱερέα καὶ ἀρματολὸν Θύμιον Βλαχάβαν (βλ. προηγούμενον ἔσμα) τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἴσως ἐποχὴν ἐζήσε καὶ ὁ Παπαγιώργης.

Δ. Λ. Π.

Ἄκούγω τὸν ἄνεμο κι ἀχάει,⁵ τὸν κούγω καὶ μαλώνει⁶
 μὲ τὰ βουνὰ ἐμάλωνε μὲ τάϊ βουνὰ μαλώνει.

1) ἐπίλεκτοι σωματοφύλακες (λ. περσ. çuhadar). 2) σημαῖαν (λ. τ. bayrak). 3) τοὺς στίχους 11-14 ὁ Κ. Σάθας θεωρεῖ ὀρθῶς ὡς μὴ γνησίους, πλασθέντας κατ' ἀπομίμησιν ποιημάτων τοῦ Ἄρ. Βαλαωρίτου.

4) Περὶ τῶν διαφόρων γνησιῶν, τῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόμ. Σταγοὶ βλ. Π. Γρίσπου, Ἡ τοπωνυμία «Σταγοὶ», Μαργαριτίου, περιοδ. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, ἔτος Θ', τεύχ. 101, 1960, σ. 732 - 733. 5) Εἰς τὸ ἀ' ἄμιστ. ἐκάστου στίχου ἀκολουθεῖ τὸ τσάκισμα: μωρὲ παπαῖ, νελεῖ παπαῖ. 6) Εἰς τὸ β' ἄμιστ. ἐκάστου στίχου ἀκολουθεῖ τὸ τσάκισμα: μωρὲ παπαῖ λεβέντη.

- Ἐσεῖς βουνά τοῦ Γρεβενοῦ καὶ δέντρα τοῦ Μετσόβου,
 ἐσεῖς καλὰ τὸν ξέρετε αὐτὸν τὸν Παπαγιώργη,
 5 πὺ ἦταν μικρὸς στὰ γράμματα, μικρὸς στὰ πινακίδια
 καὶ τώρα στὰ γεράματα σηκώθ'κε πρῶτος κλέφτης.
 Ὅλα τὰ κάστρα πάτησε κι ὄλα τὰ μοναστήρια,
 τὸ μοναστήρι στοὺς Ἄγιοις δὲν μπόρ' νά' ντὸ πατήση.¹
 Τρογύρω γύρω τό ἤφερνε² καὶ σκάλα δὲν τοῦ βρίσκει.²
 10 Τὸν ἑγούμενο ν-έφώναξε, τὸν ἑγούμενο φωνάζει.
 «Κατέβα κάτω, ἑγούμενε, νά μέ² ξεμολογήσης,
 γιὰτ' ἔχω κάμει κρίματα κ' εἶμαι κριματισμένος·
 ἔχω σκοτώσει ἕναν παπαῖ ἐκεῖ πὺ λειτουργοῦσε».

*Βόρειος Ἡπειρος (Ἀργυρόκαστρον). - Λ. Α. ἀφ. 1665 Β'
 σ. 53 - 55 (Δ. Β. Οἰκονομίδης, 1951).*

ΛΑ΄. ΤΟΥ ΠΛΙΑΤΣΚΑ

Περὶ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ Πλιάτσκα δὲν ὑπάρχουν ἀκριβεῖς εἰδήσεις. Κατὰ τὴν περὶ αὐτοῦ κρατοῦσαν φήμην ἦτο ἠπειρωτικῆς καταγωγῆς καὶ ἔδρασε κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τῶν συναγωνιστῶν του Λαζαίων, οἵτινες μνημονεύονται εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένου τραγουδιοῦ.¹

Κλέφτης κατ' ἀρχὰς ὁ Πλιάτσκα, ἀνεγνωρίσθη κατόπιν ἀρματολὸς Ἐλασσόνος, διὰ νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ πάλιν τὴν δρᾶσιν τοῦ κλέφτου εἰς τὴν περὶ τὸν Ὀλυμπον χώραν. Εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην φέρεται βαρέως πληγῶθεις εἰς τινὰ συμπλοκὴν καὶ ἀποθανῶν. Αἱ τελευταῖαι στιγμαὶ τοῦ Πλιάτσκα ἀπεικονίζονται μὲ δραματικὸν τόνον καὶ ἐπιγραμματικότητα εἰς τοὺς στίχους τοῦ κατωτέρω τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

- Κεῖτετ' ὁ Πλιάσκας, κεῖτεται στὴν ἔρημη τὴ βρύση,
 μὲ τὰ ποδάρια στὸ νερὸ πάλε νερὸ γυρεύει.
 Μὲ τὰ πουλιά συντύχαινε καὶ μὲ τὰ χελιδόνια.
 - «Τάχα, πουλιά, θὰ γιατρευθῶ, τάχα, πουλιά, θὰ γιάνω;»
 5 - «Πλιάσκα μ', ἂν θέλῃς γιάτρεμα, νὰ γιάνουν οἱ πληγές σου,
 ἔβγα ψηλά στὸν Ὀλυμπο, στὸν εὔμορφο τὸν τόπο,
 ἀνδρεῖοι ἑκεῖ δὲν ἄρρωστοῦν κ' οἱ ἄρρωστοι ἀνδρειώνουν.
 Ἐκεῖ 'ν' οἱ κλέφτες οἱ πολλοί, τὰ τέσσερα πρωτᾶτα·
 ἐκεῖ μοιράζουν τὰ φλωριά καὶ τὰ καπετανᾶτα.

1) χειρ.: ρά. 2) χειρ.: πατήσουν ἤφεραν βρίσκουν μᾶς. Ἐγένετο ἡ διόρθωσις κατὰ τὴν παραλλ. Λ. Α. Ἔπη ἀφ. 2381, ἐκ Κονίτης.

3) Βλ. καὶ C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 29. Ν. Κοσμοπούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', 11. Ν. Tommaseo, Canti popolari greci, σ. 330. Ἀ. Ἰατροῖδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ἑρμάτων, σ. 77. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἡπείρου 1, σ. 307(α). Ν. Βέη, Νέα πυρᾶλλαγὴ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Πλιάσκα, Παναθήναια ἔτ. Ζ' (1907), σ. 19 - 20.

- 10 Τοῦ Νίκου πέφτ' ἡ Ποταμιά, τοῦ Χρίστ' ἡ Ἀλασσόνα,
ὁ Τόλιος καπετάνεψε φέτος στήν Κατερίνη
καί τὸ μικρὸ Λαζόπουλο πήρε τὴν Πλαταμώνα».
Κι ὁ Πλιάσκας ὁ κακόμοιρος, ὁ κακομοιριασμένος
στον Τούρβανο κατέβαινε, στὸν Ὀλυμπο νὰ πάη¹
- 15 καί οἱ ἐχθροὶ κατόπι του τοῦ πήραν τὸ κεφάλι.

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 32.

ΛΒ'. ΤΟΥ ΓΙΩΤΗ ΜΠΑΡΤΖΟΚΑ

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ Γιώτη Μπαρτζόκα ὁ Π. Ἀραβαντινός² λέγει ὅτι «ἀγνοεῖται θετικῶς εἰς ποῖον μέρος τῆς Θεσσαλίας ἐχρημάτισε πρότερον ἀρματολὸς καὶ μετέπειτα κλέπτης ὁ Γιώτης οὗτος». Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἐξυμνοῦντος αὐτὸν τραγουδιοῦ, ἔνθα ἀναφέρεται ὅτι εἶναι δύσκολοι οἱ καιροὶ διὰ τοὺς κλέφτας καὶ ἀρματολούς, διότι «τὰ δερβένια τούρκεψαν, τὰ πήραν Ἀρβανῖτες», εἰκάζομεν ὅτι ὁ Μπαρτζόκας ἔδρασε κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 1783 χρόνους, ὅτε ὁ Ἀλῆ πασάς εἶχεν ὀργανώσει ἀπηνεῖς διωγμοὺς ἐναντίον τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν.³

Δ. Α. Π.

Α'.

- Τρία πουλάκια κάθονταν στῆς Παναγιᾶς τὸν πύργο,
τὰ τρί' ἀράδα ἔκλαιαν, πικρὰ μοιριολογοῦσαν.
- «Τί συλλογιέσαι, Γιώτη μου, τί βάνεις μὲ τὸ νοῦ σου;
καιρὸς δὲν εἶν' ἀρματολὸς ἢ κλέφτης φέτος νὰ ἴβγης,
5 τί τὰ δερβένια⁴ τούρκεψαν, τὰ πήραν Ἀρβανῖτες».
- «Κι ἂν τὰ δερβένια τούρκεψαν, τὰ πήραν Ἀρβανῖτες,
παρακαλέστε τὸν Θεὸ καὶ ὄλους τοὺς ἀγίους,
νὰ γιατρευθῆ τὸ χέρι μου, νὰ πιάσω τὸ σπαθί μου,
νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
10 νὰ πιάσ' ἀγάδες ζωντανούς καὶ Τούρκους κι Ἀρβανῖτες,
νὰ φέρουν τ' ἄσπρα στήν ποδιά καὶ τὰ φλωριά στὸν κόρφο».

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 126.

1) Εἰς τὴν ἐκδ. Fauriel... ἐκεῖ νὰ σεριανίσῃ. Ἡ διόρθωσις: στὸν Ὀλυμπο νὰ πάη ἰγίνετο ἐκ παραλλαγῆς ἀπὸ τὴν Γουριὰν Μεσολογγίου (Δ. Α. ἀρ. 1595, σ. 93).

2) Χρονογραφία Ἠπείρου, 1 (1856), σ. 257 (γ). 3) Ὁ Β. Σκουβαρᾶς (Τὸ παλαιότερο ἀρματολίκι τοῦ Πηλίου καὶ οἱ Ἀρβανῖτες ἐπὶ Θεσσαλομαγνησία, 1750-1790, Βόλος 1960, σ. 34-35) ὑποθέτει ὅτι γίνεται σύγχυσις μὲ τὸν Μπασντέκη, δηλαδὴ ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ ἀρματολοῦ τῆς Θεσσαλομαγνησίας Μπασντέκη, δράσαντος κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰ.

4) αἱ κλεισώρειαι, αἱ διαβάσεις τῶν στενῶν (λ. τ. derbent).

Β΄.

- Σηκώνομαι πολύ ταχιά, δυὸ ὄρες ὅσο νὰ φέξη,
παίρνω νερό καὶ νίβομαι, νερό νὰ ξαγρυπνήσω,
ἴκούγω τὰ πεῦκα καὶ βροντοῦν καὶ τὲς ὀξυὲς νὰ τρίζουν
καὶ τὰ γιατάκια τῶν κλεφτῶν κλαίγουν γιὰ τὸν Μπαρτζόκη.¹
5 - «Γιὰ σήκ' ἀπάνου,² Γιώτη μου, καὶ μὴ βαριά κοιμᾶσαι,
τ' ἢ παγανιά³ μᾶς πλάκωσε καὶ θέλει μᾶς βαρέσει».
- «Γιὰ πιάστε με νὰ σηκωθῶ καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε μου γλυκὸ κρασί νὰ πιῶ, γιὰ νὰ μεθύσω,
νὰ εἰπῶ τραγούδια θλιβερά, τραγούδια λυπημένα.
10 Τί νὰ σᾶς ἴπῶ, μωρὲ παιδιά, τί νὰ σᾶς ἴμολογήσω,
φαρμακερὸ τὸ λάβωμα, πικρὸ καὶ τὸ μολύβι!»

*Werner von Haxthausen, Neugriechische
Volkslieder, Münster i. W. 1935, σ. 48.*

ΛΓ΄. ΤΟΥ ΚΟΣΚΙΝΑ

Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινόν⁴ ὁ Κοσκινᾶς κατήγετο ἐξ Ἀγρινίου (Βρα-
χωρίου) καὶ ἔδρασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος.
Εἰς τὸ ἐπόμενον ἄσμα φέρεται ὡς ἀντίπαλος τοῦ Γιάννη Δυοβουνιώ-
του, φονευθεὶς εἰς τινὰ σύγκρουσιν πρὸς αὐτὸν παρὰ τὸ χωρίον Μακρυκάμπι
Παρνασσίδος.

- Βουνά μ', γιὰ δὲ μαραΐνεστε, λημέρια μου, δὲν κλαΐτε!
Τὸν Κοσκινᾶ βαρέσανε μέσα στὸ Μακρυκάμπι.
Ψιλὴ φωνίτσαν ἔβγαλεν, ὅσο κι ἂν ἐδυνάστη.
- «Ποῦ εἶσαι, Βασίλη μ' ἀδελφέ, Μπανούση ἀγαπημένε,⁵
5 νὰ πᾶτε ἀπάνω στὸ βουνό, ψηλά στὸ κορφοβούνι,
νὰ πάρετε τὸ αἷμα μου ν-ἀπὸ τὸ Δυοβουνιώτη».⁶

*Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 17, ἀφ. 28.*

ΛΔ΄. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ

Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ καθεστῶτος τοῦ ἀρματολισμοῦ ἀπὸ τοῦ
16ου αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν οἱ κατὰ τόπους ἀρματολοὶ διωρίζοντο ὑπὸ τῆς
τουρκικῆς διοικήσεως ἐν συνεργασίᾳ μὲ τοὺς προεστοὺς τῶν χωρίων. Τοιοῦ-

1) ἔκδ. Haxth. : *Βαρτζόγη*. 2) ἔκδ. Haxth. : *ἀπ' αὐτου*. 3) ἢ *περίπολος*.
4) *Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου* 1, 1856, σ. 284, σημ. (γ). Βλ. καὶ *Εἰρ. Σπανδωνίδη*,
Ἐνὶ ἄν., σ. 271 - 272. 5) *κατ' ἄλλην παραλλ.* : *ποῦ εἶσαι, Μπανούση μ' ἀδελφέ, φίλε μ'*
ἀγαπημένε. 6) *κατ' ἄλλην παραλλ.* : *τὸ αἷμα μου νὰ πάρετε ν-ἀπὸ τὸ γέρο - Γιάννη*.

του είδους διορισμόν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω ἔσματος, ζητεῖ καὶ ὁ Γιαννούλας παρὰ τῶν «γερόντων καὶ κοτζαμπάσηδων» τῶν Ἀγράφων. Πότε ἀκριβῶς καὶ ποῦ ἔδρασεν ὁ ἀρματολὸς οὗτος δὲν γνωρίζομεν. Εὐρίσκομεν μόνον τὸ ὄνομα Γιαννούλας μεταξὺ ἄλλων εἰς καταλόγους κλεφταρματολῶν τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἐκεῖ ὁμοῦς σημειώνεται ὡς ἀρματολὸς Λιδωρικίου¹ καὶ οὐχὶ Ἀγράφων, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὸ τραγούδι. Πιθανώτατα πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου.

Δ. Α. Π.

Γράφ' ὁ Γιαννούλας μιὰ γραφή κ' ἓνα καημένο γράμμα.²

- «Σέ σᾶς, γερόντ' ἀπ' τ' Ἀγραφα, σέ σᾶς κοτζαμπασήδες,

γλήγορα τὸ μορασιλές,³ γλήγορα τὸ χαράτσι,⁴

γιατ' ἄλλαξεν ὁ βόιβοντας καὶ πῆρ' ἄλλος μουσοῦλι.⁵

5 Βαρεῖ, τσακίζει κόκκαλα, κρεμάει τὰ παλληκάρια!»⁶

- «Κάνε, Γιαννούλα μ', ἵπομονή, γιὰ βάστα, γιὰ νταγιάντα!»⁷

- «Τί ἀπομονή νὰ κάνω ἐγὼ καὶ τί νὰ νταγιαντήσω;

ὁ ψυχογιός μ' ἀρματολὸς κ' ἐγὼ ὁ Γιαννούλας κλέφτης».

*Ειρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 3, ἀρ. 2.*

ΛΕ'. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΙΟΙ

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1783 κατόπιν διαταγῆς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀναλαμβάνει σφοδρὰς ἐπιθέσεις πρὸς ἐξόντωσιν τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν. Ὁ διορισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ δερβέναγας (ὀδοφύλαξ) Γιουσούφ Ἀράπης μὲ τακτικὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ 3000 περίπου Ἀλβανῶν, ἐξορμᾷ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ τὴν Φωκίδα καὶ ἐνσπεῖρει παντοῦ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τοὺς δυσκόλους ἐκείνους καιροὺς, ἄλλοι ἐκ τῶν καπεταναίων ὑποχωροῦν καὶ ἄλλοι ἀποσύρονται προσωρινῶς εἰς τὰ ὄρη τῆς τῶν. Οἱ Κοντογιανναῖοι, οἰκογένεια ἀρματολῶν ἐκ Βάλτου, κατέχοντες τὸ ἀρματολίκι τοῦ Πατρατζικίου (Ἰπάτης),⁸ προβάλλουν ἀντίστασιν καὶ συγκεν-

1) Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου 1, 1856, σ. 285, ὑποσημ. Ν. Tommaseo, *Canti popolari greci*, Venezia 1842, σ. 359, σημ. 6· βλ. καὶ σχόλια *Ειρήνης Σπανδωνίδη*, ἔνθ' ἀν., σ. 170 κ. ἐξ.

2) Κατὰ παλαιὰν συνήθειαν ἕκατον εἰς ἑνὴ περισσότερα ἄκρα ἐπιστολῶν ἀπειλητικῆν ἢ προσβλητικῆν. Τὸ αὐτὸ ἐγένετο καὶ εἰς ἐπιστολὰς δι' ὧν ἀνηγγέλλετο συμφορὰ ἢ πένθος. 3) διορισμόν (λ. τ. mīgasale). 4) τὴν πληρωμὴν, τὸν φόρον (λ. τ. haras). 5) τὴν ἀρχηγίαν, ἀρμοδιότητα (λ. τ. mes'ul). 6) οἱ πύργοι 4 καὶ 5 εἰς ἄλλην παραλλαγὴν (Δ. Α. Ἰπὴ ἀρ. 1244 ἐκ Λιδωρικίου) φέρονται ὡς ἐξῆς.

γιατὶ θὰ μποῦμε στ' Ἀγραφα, φωτιά γιὰ νὰ τὰ κάψω,

οπαθὶ θὰ βάλω στὰ χωριά, νὰ κόψω τοὺς ραγιαδες.

7) κάμε ἵπομονήν (λ. τ. dayanmak).

8) Κατὰ τὸν C. Fauriel (*Chants populaires de la Grèce moderne*, tome I, σ. 87-88) ἡ οἰκογένεια τῶν Κοντογιανναίων κατεῖχε κληρονομικῶς τὸ ἀρματολίκι, ὅπερ μεταβιβά-

τρώσαντες τὰς δυνάμεις των εἰς τὸ χωρίον τῆς Φθιώτιδος Μαυρίλλον, συνάπτουν μάχην κατὰ τὸ 1806 μὲ τούς διώκοντας αὐτούς Τουρκαλβανούς. Πρὸ τῆς ὀρμητικῆς ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως οἱ Κοντογιανναῖοι σκορπίζονται. Ἐξ αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος ὑποχωρήσας πρὸς τὸν Βάλτον μὲ 30 μαχητάς καὶ θελήσας ν' ἀντισταθῆ εἰς τὴν γέφυραν τῆς Τατάρνας παρὰ τὸ χωρίον Τριπόταμος τῆς Αἰτωλίας φονεύεται. Τὸ κεφάλι του ἀποκόπτεται καὶ ἀποστέλλεται εἰς Ἰωάννινα. Ὁ ἀδελφός του Μήτσιος κατέφυγεν εἰς Βόνιτσαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λευκάδα.

Σφαγὴ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τῶν Κοντογιανναίων ἐπηκολούθησε μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς μαχητικῆς των δυνάμεως.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

Τι ἔχουν τῆς Γούρας τὰ βουνά καὶ στέκουν μαραμμένα ;
 μήνα χαλάζι τὰ χτυπᾷ, μήνα βαρὺς χειμῶνας ;
 κι οὐδὲ χαλάζι τὰ χτυπᾷ, κι οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,
 ὁ Κοντογιάννης πολεμᾷ χειμῶνα, καλοκαίρι.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 92.

Β'.

Κοιμᾷτ' ἢ καπετάνισσα, νύφη τοῦ Κοντογιάννη,
 μέσ' στὰ χρυσὰ παπλώματα, μέσ' στοὺς χρυσοὺς σελτέδες.²
 Νὰ τὴν ξυπνήσω σκιάζομαι,³ νὰ τῆς τὸ 'πῶ φοβοῦμαι⁴
 νὰ μάσω⁵ μοσκοκάρυδα νὰ τὴν πετροβολήσω,
 ἴσως τὴν πάρ' ἢ μυρωδιά, ἴσως τὴν ἐξυπνήσω.

Ἴσως ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν δι' ἐνὸς σπαθίου, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ ὄπλον, τὸ διακριτικὸν σημεῖον τῆς οἰκογενείας καὶ τὸ εὐγενέστερον ἀντικείμενον τῆς πατρικῆς κληρονομίας. Ἐπὶ τοῦ σπαθίου τούτου ὁπῆρχεν ἡ ἐπιγραφή :

Ὅποιος τυράννους δὲν ἠρῆφει
 κ' ἐλεύθερος στὸν κόσμον ζῆ,
 δόξα, τιμὴ, ζωὴ του
 εἶν' ἄλλο τὸ σπαθί του.

Σημειωτέον ὅτι οἱ ἴδιοι σχεδὸν στίχοι ἀποτελοῦν τὴν 32αν στροφὴν τοῦ "Ἕθνου πατριωτικοῦ" τοῦ Ρήγα Φεραίου (βλ. Α. Ἰ. Βρανούση, Ὁ "Πατριωτικὸς Ἕθνός", τοῦ Ρήγα καὶ ἡ ἑλληνικὴ "Καρμανιόλα", εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου, Ἀθήναι 1960, σ. 332). 1) βλ. C. Fauriel, ἔνθ' ἄν., I, σ. 87-88. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 30 κ.έ. II. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου 1, 1856, 258 (ἡ). Γιάννη Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, Ἀθήνα 1935, σ. 181-182. Ἰ. Κ. Βασδραβέλλη, Ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν, Θεσσαλονίκη 1948, σ. 21 καὶ 97.

2) μαξιλιάρια (λ. τ. sille) 3) φοβοῦμαι. 4) νὰ μαζέψω.

Κι ἀπὸ τὸν μόνσκον τὸν πολὺν κι ἀπ' τὰ πολλὰ καρύδια
σηκῶθ' ἢ καπετάνισσα καὶ μὲ γλυκορωτάει.

- «Τί νά' μαντᾶτα μοῦ 'φερεις ἀπὸ τοὺς καπετάνιους;»

- «Πικρά μαντᾶτα σοῦ 'φερα ἀπὸ τοὺς καπετάνιους»

10 τὸ Νικολάκη ἔπιασαν, τὸν Κωσταντή βαρέσαν».

- «Ποῦ εἶσαι, μαννούλα, πρόφθασε, πιάσε μου τὸ κεφάλι
καὶ δέσ' το μου σφιχτά-σφιχτά, γιὰ νά μοιριολογήσω.

Καὶ ποιὸν νά κλάψω ἀπ' τοὺς δυό, ποιὸν νά μοιριολογήσω :

νά κλάψω γιὰ τὸν Κωσταντή, τὸν δόλιο Νικολάκη

15 ἦταν μπαΐράκια² στὰ βουνά καὶ φλάμπουρα³ στοὺς κάμπους».

C. Fauriel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome II, 1825, σ. 334.

ΛΣ'. ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΑΚΗ

Πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Κοντογιάννη καὶ ὕστερον ὄπλαρχηγὸς τῆς Ὑπά-
της ὁ Ζαχαράκης, κατὰ τὸν Ν. Πολίτην (Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγ. ἑλλην. λαοῦ,
ἀρ. 62) εἶναι γνωστὸς κυρίως διὰ τοὺς ἀγῶνας του ἐναντίον τοῦ Γιουσοῦφ
'Αράπη, ὅστις τὸ 1806 κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ διέτρεχε τὴν Αἰτωλίαν
καὶ Φθιώτιδα, ἵνα καταπολεμήσῃ τοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες.⁴

Ἡ ἥρωικὴ ἀντίστασις τοῦ Ζαχαράκη, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Γιουσοῦφ εἶχεν
ἐνσπείρει τὸν τρόμον, ἐξυμνεῖται εἰς τὸ ἐπόμενον ᾠσμα.

Δ. Λ. Π.

Τ' ἔχουν τοῦ Σούλιου⁵ τὰ βουνά καὶ στέκουν μαραμμένα⁶
μῆνα χαλάζι τὰ βαρεῖ, μῆνα βαρὺς χειμῶνας:

Κι οὐδὲ χαλάζι τὰ βαρεῖ, κι οὐδὲ βαρὺς χειμῶνας,

ἀχ τῶν κλεφτῶν τὰ κλιάματα κι ἀπὸ τὰ μοιρολόγια.

5 Σίντας⁶ βῆκεν ὁ Σοῦφ ἀγάς, κι αὐτὸς ὁ Σοῦφ ἀράπης,

ἄσοι κλέφτες κι ἂν τ' ἄκουσαν ὄλοι ἐπροσκυνήσαν,

κι ὁ Ζαχαράκης τὸ σκυλί δὲ θέλ' νά προσκυνήσῃ.

- «Δὲν σὲ φοβοῦμαι, Σοῦφ ἀγά, κ' ἐσένα, Σοῦφ ἀράπη

χίλιους ἔχω στὸ Σκάλωμα, χίλιους στὸ Καρπενήσι,

10 καὶ πεντακόσιους δυὸ κοντά, κ' εἶμαι κ' ἐγὼ ἀτός μου».

Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειροῦν
δημοτικῶν ᾠσμάτων, Ἀθ. 1866, σ. 101-102, ἀρ. 18.

1) Τί νά 'ναι τὰ μαντᾶτα ποῦ. 2) σημαῖαι (λ. τ. hayrak). 3) σημαῖαι, λάβαρα.

4) Βλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου, 1, 1856, σ. 282.

5) Εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾠσματος ἀναφέρονται: τῆς Πάτρας
(Ὑπάτης) τὰ βουνά ἢ Γούρας τὰ βουνά. 6) ὄταν.

ΛΖ'. ΤΟΥ ΚΑΤΣΟΥΔΑ

Ἄρματολός τοῦ Καρπενησίου καί τῶν Ἀγράφων ὁ Κατσούδας ἐξῆσε περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰ. Ἐπειδὴ ὁ Ἀλῆ πασάς ἀφῆρεσεν ἀπ' αὐτὸν τὸ ἀρματολίκι καί τὸ ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἀντίπαλόν του Κοντογιάννην, ἦλθεν εἰς Ἰωάννινα, ἵνα ἐνεργήσῃ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ὀπλαρχηγίας· ἐκεῖ ὁμως ἐθανατώθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασά, ὡς ἀναφέρεται καί εἰς τὸ περὶ αὐτοῦ ᾄσμα.

- Κύριε μου, τί νὰ γίνηκαν οἱ μαῦρ' οἱ Κατσουδαῖοι
 κι οὐδὲ στὴν Πάτρα² φαίνονται κι οὐδὲ στὸν Ἅγι Σώστη,
 ὁ Φλώρος³ ὁ περήφανος, ὁ κάλεσιος⁴ Κατσούδας,
 πού 'ταν στοὺς κάμπους φλάμπουρα⁵ καί στά βουνά μπαΐράκια⁶
 5 Κατσούδας πάει στά Γιάννενα, πάει νὰ προσκυνήσῃ.
 – «Πολλὰ τὰ ἔτη, ντουβλετή». ⁷ – «Καλῶς τον τὸν Κατσούδα.
 Κατσούδα, κάτσε καταγῆς, κάτσε νὰ σέ ρωτήσω.
 Πολλὰ σκιαέτγια⁸ μοῦ ῥθανε, π' ὄλα τὰ βιλαέτια,
 ἀπ' Ἄγραφα καί Πατρινό² κι ἀπὸ τὸ Καρπενήσι».
 10 – «Ἀλήθεια, ἀφέντη μ', σοῦ ῥθανε καί νὰ μὲ συμπαθήσῃς'
 χίλια φλωριά καζάντισα,⁹ τώρα νὰ τὰ μετρήσω,
 νὰ διώξωμε τοὺς Βαλτιανοὺς καί τοὺς Κοντογιανναίους».
 Κι Ἀλῆ Πασάς δὲν ἄκουσε, τοῦ ῥκοψε τὸ κεφάλι.

*Ἄντ. Μανούσου, Τραγοῦδια ἔθνικά.
 Μέρ. Α', Κέρκυρα 1850, σ. 121-122.*

ΛΗ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΖΑΡΝΙΚΙΩΤΗ

Περὶ τῆς ζωῆς καί τῆς δράσεως τοῦ Γιάννη Ζαρνικιώτη δὲν ἔχομεν ἱστορικὰς εἰδήσεις. Αἱ παραλλαγὰὶ τοῦ ἐξυμνοῦντος αὐτὸν ᾄσματος προέρχονται μόνον ἐξ Ἠπείρου· κατὰ ταύτας ἀπὸ πουλί προερχόμενον ἀπὸ τὸν Βάλτον καί τὰ Ἄγραφα ζητοῦνται πληροφορίαι περὶ τῆς τύχης τοῦ Ζαρνικιώτη. Ἐκ τούτου ὑποθέτομεν ὅτι εἰς τὴν ὀρεινὴν ταύτην περιφέρειαν τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος ἔδρασε κυρίως ὁ κλέφτης.

Δ. Α. Π.

Πουλί μου, ποῦθεν ἔρχεσαι καί ποῦθε κατεβαίνεις;
 μὴν ἔρχεσ' ἀπὸ τ' Ἄγραφα καί τὸν καημένο Βάλτο:

1) Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου 1, 1856, σ. 259, σημ. δ'.

2) Πάτρα = Ἰπάτη (Πατρατζίκι). 3) εἰς τὴν ἐκδ. Μαν.: Γλώρος. 4) κάλειος = ἀραῖος, ἄμορφος ἄνθρωπος. Βλ. Εἰρ. Σπανδωνίδου, Τραγοῦδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασσῶ), 1939, σ. 414. 5) λάβαρα. 6) σημαῖαι. Ὁ στίχος ἔχει τὸ νόημα ὅτι οἱ Κατσουδαῖοι ἦσαν τὸ καμάρι τῶν κάμπων καί τῶν βουνῶν. 7) κυβερνήτα, ἄρχον (λ. τ. devlet). 8) παράπονα, κατηγορίαι (λ. τ. şikâyet). 9) ἐκέρδισα (λ. τ. kazanmak).

- μηνά είδες κλέφτες πουθενά, μηνά είδες χαραμηδες,¹
 μηνά είδες τὰ Κομπόπουλα,² τὸν Γιάννη Ζαρνικιώτη;
 5 - «Ἐψές, προψές τὸν εἶδαμε στοῦ Ράικου τὸ γιουφύρι,
 τοὺς Βλάχους ἐκουρμέκιαζε,³ τοὺς βλάχους κουρμεκιάζει,
 τοὺς πήρε πέντε πρόβατα, πέντε καλά κριάργια,
 πήρε τὴ στέρφη⁴ κάλεσια⁵ μὲ τὸ λαμπρὸ κουδούνι».

Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ᾠμάτων, Ἀθῆναι 1866, σ. 110, ἀρ. 32.

ΛΘ'. ΤΟΥ ΓΙΑΚΩΒΑΚΗ

Οὐδεμία ἱστορική εἰδησις μᾶς εἶναι γνωστὴ περὶ τοῦ ἥρωος. Ἐκ τῶν παραλλαγῶν τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναφερομένου τραγουδιοῦ φαίνεται ὅτι ἔδρασεν εἰς Ἡπειρον.

Δ. Α. Π.

- Σ' ὄλο τὸν κόσμο ξαστερύγιά, σ' ὄλο τὸν τόπο ἥλιος,
 στὴν ἔρημη τὴν Πράμαντη⁶ ἓνα βαρὺ σκουτάδι
 μήνα ὁ ἥλιος χάθηκε, μήνα καὶ τὸ φεγγάρι;
 Ν-οὐδὲ ὁ ἥλιος χάθηκε, ν-οὐδὲ καὶ τὸ φεγγάρι,
 5 τὸν Γιακωβάκη σκότωσαν στὴ Πράμαντ' ἀπὸ κάτω
 τρία ντουφέκια τῶδωκαν, τὰ τρὶ' ἀράδ'-ἀράδα,
 τὸ 'να τὸν πήρε ξώδεσμα καὶ τ' ἄλλο μέσ' στὴ μέση,
 τὸ τρίτο, τὸ φαρμακερό, τὸν πήρε στὸ κεφάλι
 τὸ στόμα τ' αἷμα γιόμουσε, τ' ἀχείλι του φαρμάκι,
 10 κ' ἡ γλῶσσα τ' ἀηδονολαλεῖ, ἀηδονολαλεῖ καὶ λέγει
 «Τὸ ποῦ εἶστε, παλληκάρια μου, λίγα κι ἀντρειωμένα,
 πάρτε μου τὸ κεφάλι μου, νά μὴ τὸ πάρουν ἄλλοι».

Γ. Χασιώτου, ἔνθ' ἀν., σ. 105, ἀρ. 25.

Μ'. ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑ

Ὁ Ζαχαρίας Μπαρμπιτσιώτης, εἷς ἐκ τῶν διασημοτέρων κλεφτῶν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, κατέστη πολυθρύλητος διὰ τὴν σωματικὴν του ἀντοχήν, τὴν ὠκυποδίαν καὶ τὸ ἀτίθασον τοῦ χαρακτῆρος.

1) ληστὰς (λ. ἀρ. ληραστή). 2) γνωστοὶ κλέφτες δράσαντες κατὰ τὴν αὐτὴν ὡς καὶ ὁ Ζαρνικιώτης περίοδον. 3) ἐφορολόγει, ἐλεηλάτει. 4) στεῖρον πρόβατον. 5) ὄνομ. προβάτου λευκοῦ ποῦ ἔχει μελανὰς γραμμὰς περὶ τοὺς ρώθωνας καὶ τοὺς ὀφθαλμούς.

6) ἔκδ. Χασ.: Πράμαντη. Πρόκειται περὶ τοῦ ἠπειρωτικοῦ χωρίου Πράμαντα.

Ἐγεννήθη τὸ 1759¹ εἰς τὸ χωρίον Μπαρμπίτσα παρὰ τὰς δυτικὰς ὑπώρειας τοῦ Πάρνωνος ἐξ οἰκογενείας προερχομένης ἀπὸ τὸ ἀρκαδικὸν χωρίον Ἀρκουδόρεμα, ὁπόθεν κατήγετο καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων. Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ὑπηρέτησεν εἰς τὸν φοροεισπράκτορα (σπαχὴν) τοῦ Ἁγίου Πέτρου Κυνουρίας Καρὰ Χαλίλ ἀγάν. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του διὰ προδοσίας τοῦ ἀντιζήλου προεστοῦ Τσιμπου, κατέφυγεν εἰς Γαστούνην τῆς Ἡλείας, ἔνθα εἰργάσθη εἰς κτήματα τσιφλικούχων Τούρκων. Ἀργότερον ἐπὶ ἀνῆλθε κρυφίως εἰς τὴν γενέτειραν, ἔνθα ἐξεδικήθη τὸν θάνατον τῶν συγγενῶν του, φονεύσας τὸν προδότην, καὶ προσεκολλήθη εἰς τὸ σῶμα τῶν γνωστῶν κλεφτῶν Νικολοπουλαίων ἐκ τοῦ χωρίου Λογγάστρα. Φύσει ἀνυπότακτος καὶ αὐταρχικός, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τοὺς Νικολοπουλαίους· διὸ ἀπεχώρησεν ἐκ τοῦ σώματός των καὶ κατήρτισεν ἰδίαν ὀμάδα ἐκ 40 παλληκαριῶν καὶ ὡς ἀνεξάρτητος πλέον ἀρχηγὸς σώματος κλεφτῶν ἐνήργησε πολλὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον Τούρκων καὶ τουρκιζόντων Ἑλλήνων, σκληρῶς τιμωρῶν καὶ ἐκδικούμενος πάντοτε τοὺς ἀνθισταμένους εἰς τὰ σχέδια καὶ τὰς ἀξιώσεις του καὶ πανταχοῦ ἐμπνέων τρόμον.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Πόρτο Κάγιο τοῦ 1792, ὅτε οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Κατσώνην καὶ Ἀνδροῦτσον ἠττηθέντες διεσκορπίσθησαν, ὁ Ζαχαριάς ἐβόηθησε τοὺς ὑπὸ τὸν Ἀνδροῦτσον ὑποχωροῦντας νὰ διασωθοῦν. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀνδροῦτσον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συμπράξουν, ἀποδεχόμενοι καὶ τὴν παρὰ τῶν Γάλλων προσφερομένην βοήθειαν. Ἡ τουρκικὴ διοίκησις, λαβοῦσα γνῶσιν τῶν κινήσεων τοῦ Ζαχαριά, ἔστειλεν ἐναντίον του στρατιωτικὰς δυνάμεις, διὰ νὰ τὸν ἐξοντώσουν.

Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ζαχαριά ὑπάρχουν διάφοροι παραδόσεις. Κατὰ τὴν ἐπικρατεστέρην γνώμην οὗτος ἐφονεύθη διὰ προδοσίας ὑπὸ τοῦ κουμπάρου του Κουκέα τὸ 1804 ἢ 1805, ἡ δὲ κεφαλὴ του ἀποκοπεῖσα ἐστάλη εἰς Τρίπολιν, ὅπου ἐξετέθη πρὸς θέαν κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς.²

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν δύο κατωτέρω τραγουδιῶν ἀναφέρεται εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Ζαχαριά ἐναντίον τῶν Νικολοπουλαίων. Εἰς τὸ δεύτερον ὁ Ζαχαριάς ὁμιλεῖ μὲ σαρκασμὸν καὶ πικρὰν εἰρωνείαν διὰ τὴν ἐκδίκησίν του ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ του παπᾶ τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Δ. Α. Π.

Α΄.

Βγήκαν τὰ Νικολόπουλα καὶ κυνηγᾶν³ τοὺς κλέφτες,
καὶ κυνηγᾶν³ τὸ Ζαχαριά, τὸ Βλαχομπαρμπιτσιώτη.

1) Κατὰ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ἀντ. Κοντάκη (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 11, Ἀθήναι 1957, σ. 14, ἔκδ. "Βιβλιοθήκη") ἐγεννήθη τὸ 1766. 2) Ἐκ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας βλ. κυρίως *C. Faurel*, *Chants populaires de la Grèce moderne*, tome I, 1824, σ. 63. *Κ. Παπαρηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἔβ, σ. 141. *Φ. Κουκούλι*, *Οἰνοντυακὰ*, σ. 44-46 καὶ 70-72. *Δ. Καμπούρογλου*, Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες, σ. 84 κ.ἑξ. *Φ. Ζαννέτου*, *Ζαχαριάς Μπαρμπιτσιώτης 1759-1803*, περιοδ. *Λακωνικά Α΄* (1932) σ. 83-166. *Τ. Κανδηλώρου*, Ὁ ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου, σ. 97 κ.ἑξ. *Γιάννη Βλαχογιάννη*, *Κλέφτες τοῦ Μοριά*, σ. 61 κ.ἑξ. Πρὸς. καὶ *Κανέλλου Δεληγιάννη*, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Α΄, σ. 34. (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 16, ἔκδ. "Βιβλιοθήκη").

Κι ὁ Ζαχαριάς ἐκλείστηκε μέσ' στῆς Ὠριάς τὸ Κάστρο.¹

Τὸν ἔξωσαν οἱ παγανιές,² οἱ Τοῦρκοι κ' οἱ Ρωμαῖοι.

5 «Γυρίστε πίσω, ρὲ Τουρκιά, ρὲ παλιοπαροραῖοι,³

τ' ἐμέ με λένε Ζαχαριά, με λένε Μπαρμπιτσιώτη.

Ἐχω ντουφέκι σιουσάνε,⁴ μπιστόλα καριοφίλι,

ἔχω καὶ τὸ σπαθάκι μου στ' ἀσήμι βουτημένο».

*Ἀρκαδία. - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16)
σ. 146 (Μ. Τρανός).*

Β'.

Τι 'ν' τὸ κακὸ ποῦ γίνεται τοῦτο τὸ καλοκαίρι;

Τρία χωριά μᾶς κλαίονται, τρία κεφαλοχώρια,

μᾶς κλαίγεται κ' ἕνας παπάς ἀπὸ τὸν Ἅγιον Πέτρο.⁵

Τι τῶκαμα τοῦ κερατᾶ καὶ κλαίγεται ἀπὸ μένα;

5 μῆτε τὰ βόδια τ' ἔσφαξα, μῆτε τὰ πρόβατά του

τῆ μιά του νύφη φίλησα, τίς δυὸ του θυγατέρες,

τό 'να παιδί του σκότωσα, τ' ἄλλο τὸ πῆρα σκλάβο

καὶ πεντακόσια δυὸ φλουριά γιὰ ξαγορά τοῦ πῆρα:

οὔλα λουφέ⁶ τὰ μοίρασα, λουφέ στὰ παλληκάρια,

10 κι ἀτός μου δὲν ἐκράτησα τίποτα γιὰ τ' ἐμένα.

*Πελοπόννησος (Αἰγιάλεια). - Λ.Α. Ὑλη,
ἀρ. 1984α (Ν. Βραχνός).*

ΜΑ'. ΤΟΥ ΘΑΝΑΣΗ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑ

Ὁ κλέφτης Θανάσης Καραμπέλας ἐκ Βερβαίνων Κυνουρίας, κατὰ τὰς περὶ αὐτοῦ λαϊκὰς παραδόσεις καὶ τὰ τραγούδια, ἔδρασε τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος.

Κατὰ τὸ κατωτέρω ἄσμα, ὁ Καραμπέλας, εὕρισκόμενος εἰς τὸ χάνι τοῦ Μεσσηνιακοῦ χωρίου Βελανιδιά, ἔλαβε γνῶσιν τῆς λεηλασίας τῆς μονῆς Μαλεβοῦ ἐν Κυνουρία, ἣτις ἐγένετο τὴν 8 Μαΐου 1876, ὡς εἰκάζεται ἐκ σημειώματος ἐν παραφύλλῳ Εὐαγγελίου τῆς μονῆς Θεοτόκου ἐν Σεπετῷ Ἀλιφείρας. Εἰς ἄλλο ἄσμα, τοῦ ὁποίου διεσώθησαν παραλλαγαὶ μετὰ συμφυρμῶν καὶ πλατυασμῶν, ὁ κλέφτης φέρεται πολεμῶν μετὰ τοῦ Μπουκουβάλα. Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι κατὰ τινὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ διωγμῶν τῶν κλεφτῶν, πιθανῶς τὸν τοῦ 1805 - 1806, ὁ Καραμπέλας κατέφυγεν εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα, ἔνθα ἡ γνωστὴ οἰκογένεια τῶν Μπουκουβαλαίων κατεῖχε τὸ ἄρματολίκι Ἀγράφων.⁷

Δ. Α. Π.

1) προσωνομία κάστρου ἐπὶ τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Πάργωνος (βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις. Μέρ. Β', 1904, σ. 728, ἀρ. 88). 2) τὰ στρατ. ἀποσπάσματα. 3) κάτοικοι τοῦ χωρίου Παρόρι παρὰ τὴν Σπάρτην. 4) ἐμπροσθογεμὲς τυφέκιον μὲ ἐξάγωνον κάνναν (λ. τ. ρίσιπε). 5) κοινόπολις τῆς Κυνουρίας. 6) μισθόν, φιλοδώρημα (λ. τ. ulufe).

7) Ν. Ἀ. Βέη, Ἀρκαδικὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. Ἑλλάδος.

- «Ποιὸς εἶδε ἥλιο ἀπὸ βραδυοῦ κι ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ποιὸς εἶδε τὸν Καράμπελα, τὸν καπετὰν Θανάση;»
- «Ἐγὼ εἶδα ἥλιο ἀπὸ βραδυοῦ κι ἄστρι τὸ μεσημέρι,
ἐγὼ εἶδα τὸν Καράμπελα, τὸν καπετὰν Θανάση
5 στὸ χάνι στὴ Βελανιδιά,¹ στὸ χάνι στὸ Δερβένι.²
Πέντε χαντζήδες τὸν κερνᾶν καὶ τρεῖς τὸν κουβεντιάζουν·
μὰ ἴνας χαντζῆς, καλὸς χαντζῆς, κρυφὰ τὸν κουβεντιάζει:
Ποῦ ἦσαν ἐψές, Καράμπελα, ποῦ ἦσαν προψές Θανάση;»
- «Ἐψές ἦμουν στὰ Βέρβαινα, προψές στὸν Ἅγιον Πέτρο,³
10 κι ἀπόψε μοῦ ἴρθαν γράμματα, πικρά, φαρμακωμένα·
πατήσανε τὴ Μαλεβή, τὸ μέγα μοναστήρι·
πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλωργιά, πῆραν μαργαριτάργια,
πῆραν τ' ἀσημοκάντηλα ἀπὸ τὴμ Παναγία,
πιάσαν τὸ διάκο τὸ μικρό, τὸμ Παπακωσταντάκη.
15 Τοὺς πῆρανε, τοὺς πῆρανε σὲ μιὰ ψηλὴ ραχούλα,
τοὺς βάλανε τ' ἀπίστομα⁴ καὶ τοὺς τουρκοπαιδεύουν».·
- «Μαρτύρα, διάκο, τὰ φλωργιά, κ' ἐσύ, παπαῖ, τὰ γρόσια».·
- «Στόμ πέρα πύργο εἶν' τὰ φλωργιά, στὸ δῶθε ἴναι τὰ γρόσια,
στὸν ἄλλο τὸν παράπυργο εἶν' τὰ μαργαριτάργια».

*Πελοπόννησος (Κυνουρία). - Λιουγο., τόμ. 5
(1915/16) σ. 166 - 67 (Θ. Ἀθανασόπουλος).*

ΜΒ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΙΑ

Ὁκλέφτης Γιαννιάς, πατὴρ τοῦ ἐν τῷ κατωτέρῳ ΜΓ' ἄσματι ὑμνουμένου
Γιώργη τοῦ Γιαννιά ἢ Δεληγιώργη, ἦτο υἱὸς ἱερέως ἐκ Προστοβίτης Πα-
τρῶν. Συνεργάτης καὶ φίλος τοῦ Ζαχαριᾶ, ἔδρασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ
τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος.

Δ. Α. Π.

- Κάτου στὸ βάλτο, στὸ πηγάδι⁵
κλέφτες ρίχνουν τὸ λιθάρι.
Τὸ πετᾶν' οἱ Ἀρβανῖτες
καὶ περνᾶν' τοὺς Μοραῖτες.
5 Τοῦ Γιαννιά τοῦ κακοφάνη
καὶ τὸν Καραχάλιο⁶ κρᾶζει.

τόμ. 6, σ. 209 κ.ἐξ. *Τ. Κανδηλιώρου, Ὁ ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου, Ἀθήναι 1924,*
σ. 159. Πρὸς. *Θ. Βαγενᾶ, Θανάσης Καράμπελας, ὁ πολυτραγουδημένος κλέφτης, Ἀθήναι 1939.*

1) Χωρίον τοῦ δήμου Ἀμφείας Μεσσηνίας ἐνταῦθα καὶ ἡ μονὴ ἐπ' ὀνόματι τῆς Ζωο-
δόγου πηγῆς. 2) ὀνομασία τῆς στενῆς διαβάσεως μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Μεσσηνίας. 3)
καμὸπολις τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας. 4) μὲ τὸ στόμα πρὸς τὴν γῆν, προηγηθόν.

5) Εἰς παραλλαγὰς: στὸ λιβάδι. 6) σημαιοφόρον καὶ πρωτοπαλλήκαρον.

- «Καραχάλιο παλληκάρι,
 σήκω, πέτα τὸ λιθάρι
 κι ἂν περάσης ἔν' ἀχνάρι,
 10 μιὰ ἀσημένια¹ στὸ ζουνάρι,
 κι ἂν περάσης στὴν πιλάλα
 χάρισμά σου καὶ τὴν πάλα».²

Πελοπόννησος. - Ἑλληνισμός, περ. Β, τόμ. ΙΘ' (1928), σ. 339.

ΜΓ'. ΤΟΥ ΔΕΛΗΓΙΩΡΓΗ (Γιώργη Γιαννιά)

Ὁ Γιώργης Γιαννιάς ἢ Δεληγιώργης, υἱὸς τοῦ κλέφτου Γιαννιά (βλ. προηγούμενον ἄσμα), εἶναι γνωστὸς διὰ τὴν τόλμην καὶ γενναιότητα τὴν ὁποίαν ἐπέδειξεν εἰς διαφόρους μάχας. Κατὰ τὸν Φ. Φωτάκον (Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, σ. 8) «ἐξάλισε τοὺς Λαλαίους Τούρκους μαχόμενος κατ' αὐτῶν». Εὐθὺς μὲ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἔλαβε μέρος εἰς μάχας ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ σώματος Χαραλάμπη Βιλαέτη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βιλαέτη κατὰ Μάιον 1821 συνέχισε τὸν ἀγῶνα του καὶ κυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τῶν ὀπαδῶν του εἰς τὸ χωρίον Κάψα Ἡλείας ἐφονεύθη.³ Ὁ ἥρωισμὸς τοῦ Δεληγιώργη ἐξυμνεῖται εἰς τὸ Α' ἀπὸ τὰ ἐπόμενα ἄσματα. Εἰς τὸ Β' ὁ Δεληγιώργης φέρεται ἀποκαμῶν ἐκ τοῦ ἀγῶνος.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Σ' οὐλον τὸν κόσμον ξαστεριά σ' οὐλον τὸν κόσμον ἥλιος,
 στὰ ριζοβούνια τοῦ Λοῖνου⁴ πολὺ σκοτιδιασμένα,
 κἂν ὄχ τὰ χιόνια τὰ πολλὰ κἂν ὄχ τὰ κοκοσάλια.⁵
 Μήτ' ὄχ τὰ χιόνια τὰ πολλὰ μήτ' ὄχ τὰ κοκοσάλια,
 5 τὸν Δεληγιώργη ἐκλείσανε πέντε χιλιάδες Τούρκοι.
 Κι ὁ Δεληγιώργης μοναχὸς μὲ δώδεκα νομάτους,
 κι ὁ Χαντζηαράπης τοῦ μιλάει ἀπὸ τὸ μετερίζι.⁶
 - «Ἐβγα, Γιώργη, προσκύνα μας καὶ δώσε τ' ἄρματά σου».
 - «Μουρτάτη,⁷ πῶς μὲ πέρασες, νὰ βγῶ νὰ προσκυνήσω;
 10 Ἐγὼ δὲν εἶμαι νιόνυφη, νὰ βγῶ νὰ προσκυνήσω,
 ἐγὼ εἶμαι⁸ ὁ Γιώργης τοῦ Γιαννιά τοῦ πρώτου καπετάνιου,

1) ἔνν. πιστόλα. 2) ξίφος κορτόν.

3) Βλ. *Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ*, Ἀπομνημονεύματα, σ. 107 (Ἀπομν. Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 3, ἔκδ. «Βιβλιοθήκη» ἐν Ἀθήναις 1957). Βλ. καὶ *Κανέλλου Δεληγιάννη*, Ἀπομνημονεύματα τ. Α', σ. 221 (Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 16, ἔκδ. «Βιβλιοθήκη»). Κατὰ τὸν *Φωτάκον* (Χρυσανθόπουλον), Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπανάστασης, ἔκδ. Γ' (1955), σ. 144, ὁ Γ. Γιαννιάς ἐφονεύθη παρὰ τὴν θῆσιν Κατοσαροῦ.

4) Ὀλινοῦ· κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους Ἐρριμάνθου. 5) χαλάζια. 6) ὀχύρωμα (λ. τ. meteris). 7) ἀλλόθρησκε, βέθηλε (λ. ἀρ. murtedd). 8) χεῖρ. γιὰτ' εἶμαι.

πού θά βαστήσω πόλεμο δύο καί τρεῖς ἡμέρες,
ὥστε νά μῶρθη ἡ συντροφιά, νά ρθῆ καί τὸ μεντάτι!».

*Πελοπόννησος (Λαγκάδια Γορτυνίας), - Λ.Α.
"Υλη, ἀρ. 1017 (Κ. Κασσιμάτης, 1894).*

B'.

Πολλές μαννοῦλες θλίβονται κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
τοῦ Γιώργ' ἢ μάμμα θλίβεται, παρηγοριά δέν ἔχει.
Στὸ παραθύρι κάθεται, τοὺς κάμπους ἀγναντεύει
τὰ ριζοβούνια τοῦ Λουνοῦ² βλέπει σκοτιδιασμένα.

- 5 Μὴν ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλά, εἴτ' ἀπὸ τὸ χειμῶνα;
Μήτ' ἀπ' τὰ χιόνια τὰ πολλά, μήτ' ἀπὸ τὸ χειμῶνα,
τὸν μαῦρο Γιώργη κλείσανε οἱ ἄπιστοι Λαλαῖοι,
αὐτοὶ δέν ἦταν λιγοστοί, ἦτον δυὸ τρεῖς χιλιάδες
κι ὁ Γιώργης ἦτον μοναχὸς μὲ δώδεκα νομάτους.
- 10 Ντερβίς Ἀράπης φώναξε ἀπὸ τὸ μετερίζι.³
- «Ἐβγα, Γιώργη, προσκύνησε, καί δώσε τ' ἄρματά σου».
- «Ἐγὼ ἔμαι Γιώργης τοῦ Γιαννιά, τοῦ πρώτου καπετάνιου
καί θά βαστάξω πόλεμο μὲ δώδεκα νομάτους».
Μακρὺ Πανάγος φώναξε ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα.
- 15 - «Βάστα, Γιώργη, τὸν πόλεμο, βάστα καί τὸ τουφέκι
κ' ἐγὼ μεντάτι⁴ σ' ἔρχομαι μὲ δυό, μὲ τρεῖς χιλιάδες».
- «Τί νά βαστάξω, θεῖε μου, τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες
δίχως ψωμί, δίχως νερό, δίχως καμμιά κουβέντα;
Ποιὸς εἶν' ἄξιος καί γλήγορος στὰ Τρίκορφα νά πάγη,
20 γιὰ νά τὸ πῆ τῆς Γιώργαινας τῆς νεοπαντρεμένης,
νά μὴν ἀλλάξη τὴ Λαμπρή, φλωριά νά μὴν κρεμάση;
Τὸν Γιώργη τὸν ἐσκοτώσαν».

Voutier, Lettres sur la Grèce, Paris 1826, σ. 191.

ΜΔ'. ΤΟΥ ΜΟΥΣΑΜΠΑΡΔΟΥΝΙΑ

Ἰδιαιτέρον γνώρισμα τοῦ κατωτέρω ἄσματος εἶναι ὅτι δέν ἀναφέρεται
εἰς κλέφτην τινά ἢ ἄρματολόν, ἀλλ' εἰς τὸν Μωαμεθανὸν Μουσαμπαρδού-
νιαν ἢ Ζαμπαρδούνιαν, τὸν ἄλλως καλούμενον Μουσάγαν.

Παρά τὸν Ταῦγετον εἶναι τὸ φρούριον *Μπαρδούνια*, μνημονευόμενον ἤδη
ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔλαβον τὴν ὀνομασίαν τὰ
παρὰ τὰς ὑπῡρείας τοῦ ὄρους μεταξὺ Μυστρᾶ καὶ Γυθείου *Μπαρδουνοχώρια*.

1) βοήθεια (λ. τ. medet). 2) Ὀλωνοῦ· κοινὴ ὀνομασία τοῦ ὄρους Ἐρμάνθου. 3)
ὀχόρωμα (λ. τ. meteris). 4) βοήθεια (λ. τ. medet.)

Τὰ χωρία ταῦτα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας κατωκλήθησαν ἀπὸ τοὺς περιφήμους διὰ τὴν γενναιότητά των Μπαρδουιώτας, Μωαμεθανοὺς ἀλβανικῆς καταγωγῆς.¹ Ἀρχηγὸς τούτων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἦτο ὁ Μουσαγάς, ὁ ἐπικληθεὶς Μουσαμπαρδούνιας (Ζαμπαρδούνιας), ὅστις, κατὰ τὸ 1806 ὑπέστη ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τουρκικῶν στρατευμάτων, ἔνεκα τῆς φιλικῆς στάσεώς του πρὸς σῶμα Ἀρβανιτῶν, οἵτινες, ἐνῶ εἶχον σταλῆ πρὸς καταδίωξιν τῶν κλεφτῶν, ἀπεστάτησαν καὶ κατέφυγον πρὸς αὐτόν. Κατὰ τὸ εἰς τὸν Μουσαμπαρδούνιαν ἀναφερόμενον ᾄσμα, οὗτος ἐφονεύθη εἰς Σόφιαν, ὅπου πιθανώτατα εἶχε σταλῆ πρὸς καταστολὴν ἀνταρτικῆς κινήσεως.²

Δ. Α. Π.

Ἐσεῖς, πουλιά τῆς Ρούμελης κι ἀηδόνια τῆς Μπαρδούνιας,
τὸ Μάη νά μὴν λαλήσετε μηδ' ἀνοιξη νά φέρτε,
τί ὁ Ζαμπαρδούνιας πέθανε στῆς Σόφιας τὸ σεφέρι³
κ' ἦρθαν τὰ παλληκάρια του κ' ἔφεραν τ' ἄρματά του⁴
5 φέραν καὶ μιὰν πικρὴ⁴ γραφή, σὲ τρεῖς μεριές καημένη
κι ἀπόξω λέει τ' ἀπόγραμμα καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα:
«Σέ σέ, Μπραῖμη μου ἀδελφέ, φίλε μου ἀγαπημένε,
νά μῶχης ἔγνοια τὸ παιδί, τὸν πύργο τῆς Μπαρδούνιας,
τί μένα μ' ἔστειλε ὁ πασάς στῆς Σόφιας τὸ σεφέρι,
10 στοὺς ἀποθαμένους μπίμπαση⁵ νά 'μαι νά τοὺς φυλάγω.
Μ' ἂν κάμη ὁ Θεὸς κι ἀνοιξη ἢ γῆς, νά βγῶ στὸν ὄξω κόσμο,
νά 'λθουν τὰ μπαῖράκια μου.⁶ νά πάω νά πολεμήσω».⁷

Werner von Haxthausen, Neugriechische
Volkslieder, Münster 1935, σ. 110, ἀρ. 9.

ΜΕ'. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Ἡ αἴγλη τῶν Κολοκοτρωναίων ὡς ἄρματολῶν καὶ κλεφτῶν καὶ οἱ περὶ αὐτῶν θρυλοὶ εἶρον ἀπήχησιν καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν μουσικὴν. Ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι τύποι δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀναφερομένων εἰς ἐπεισόδια τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τῶν Κολοκοτρωναίων κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν καὶ ἐπαναστατικὴν περίοδον συνετέθησαν καὶ διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν. Πρέπει ὁμῶς νά ση-

1) Ἰ. Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. Γ', σ. 40 κ.ἑξ. Κ. Π. Παπαμιχαλοπούλου, Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Μονεμβασίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῷ 1821, ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 63 κ.ἑξ. Δ. Ἀλεξανδράκου, Ἱστορία τῆς Μάνης, ἐν Ἀθήναις 1892, σ. 69 κ.ἑξ. 2) Γιάννη Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, Ἀθήναις 1935, σ. 171. Πρὸς Δ. Πετροπούλου, Ἀνέκδοτα κείμενα ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ C. Fauriel, Λαογρ. τόμ. 16 (1956/57) σ. 202 - 3. Γερ. Καψάλη, Ἡ Βαρδούνια καὶ οἱ Τουρκοβαρδουνηῶτες, Πελοποννησιακά, τόμ. Β' (1957), σ. 114.

3) ἐξοστρατεία (λ. τ. sefer). 4) ἔκδ. Haxt.: πικριά. 5) στρατιωτικὸν ἀξίωμα τῶν Τούρκων, ἀντισυνταγματάρχης (λ. τ. binbası). 6) αἱ σημαῖαι, αἱ στρατιωτικαὶ δυνάμεις (λ. τ. hayrak). 7) ἔκδ. Haxt.: νᾶλθουν τὰ μπαῖράκια μου, γὰρ νά πολεμήσω. Ἡ διόρθωσις κατὰ παραλλ. παρὰ Passow, ἀρ. 181.

μειώσωμεν, ὅτι μερικά ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτὰ δὲν εἶναι προϊόντα αὐθορμήτου ποιητικῆς συγκινήσεως, ἀλλὰ συνθέσεις λογίων ἢ ἡμιλογίων, συγχρόνων τῶν Κολοκοτρωναίων ἢ νεωτέρων στιχουργῶν, θαυμαστῶν τῆς δόξης των καὶ ἐμπνεομένων μᾶλλον ἐξ ἀφηγήσεων καὶ οὐχὶ ἀμέσως ἐξ ἰσχυρῶν ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας προκαλοῦν ἢ δρᾶσις τῶν προσώπων καὶ τὰ γεγονότα.

Κατωτέρω παραθέτομεν παραλλαγὰς ἐκ τῶν ᾄσμάτων τοῦ Κολοκοτρωναίου κύκλου, αἵτινες φαίνονται ἔχουσαι γνησίαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ποιητικὴν ἐμπνευσιν.

Δ. Λ. Π.

1. ΤΟ ΚΑΜΑΡΙ ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐμφάνισις καὶ ὑπερηφάνεια τῶν Κολοκοτρωναίων ἐξαίρεται εἰς τὸ ἐπόμενον τραγούδι, τὸ ὁποῖον παρὰ τὰ λεχθέντα περὶ ξένων ἐπιδράσεων εἰς τὴν σύνθεσίν του, ἔχει εὐρείαν διάδοσιν καὶ συχνότατα ἀκούεται καὶ σήμερον ᾄδόμενον.

Λάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνά κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια
ἔτσι λάμπει κ' ἢ κλεφτουργιά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
πῶχουν τ' ἀσήμια τὰ πολλά, τὲς ἀσημένιες πάλες
καὶ στὰ σελάχια τὰ χρυσὰ μπιστόλες καπνισμένες.²

- 5 Καβάλλα πᾶν' στὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυᾶνε,
καβάλλα παίρνουν λειτουργιὰ ἀπ' τοῦ παπᾶ τὸ χέρι.

Πελοπόννησος. - Ἑλληνισμός, τόμ. ΙΘ' (1928), σ. 338 (Χ. Κορούλλος).

2. Ο ΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΖ ΑΡΑΠΗ

Τὸ ἐπόμενον τραγούδι ἀναφέρεται εἰς τὸν φόνον τοῦ Ἀρβανίτου Μέτζ Ἀράπη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντ. Κολοκοτρώνη.³

- «Καλὰ ἦσουν, Μέτζο μ', στὰ βουνά, καλὰ καὶ στὴν Ἀκράτα,
τί χάλευες,⁴ τί ἐγύρευες στὸν κάτου Ἄγι-Γιώργη,
νά σέ σκοτώσουν ἄξαφνα οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
μαζὶ μὲ τοὺς συντρόφους σου καὶ μὲ τὰ παλληκάρια;»

- 5 - «Ἐγὼ κλέφτες δὲ σκιάζομαι καὶ κλέφτες πάγω νὰ ἴβρω». Μιὰ μπαταριά τοῦ δώσανε μ' ἐξηνταδυὸ κομμάτια,
κ' ἐκεῖνος τὸ σπαθ' ἔβγαλε κι ἀπάνου τους ἐχύθη.

Ἄ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1839, σ. 25.

1) Κατὰ τὸν Γιάννη Βλαχογιάννη (Κλέφτες τοῦ Μοριά, 1935, σ. 248 κ.εξ.) τὸ τραγούδι εἶναι πλαστόν, συντεθὲν ἐκ στίχων ἄλλου τραγουδιῶ:

*Ἡ Λάμια τοῦ γυαλοῦ ποὺ τρώει τὰ παλληκάρια,
γυναίκεια πάει στὴν ἐκκλησιά, γυναίκεια προσκυᾶει.*

2) = ἐπιχρόσους.

3) Βλ. Ἄ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος, τόμ. Α', σ. 25 κ.εξ. Γιάννη Βλαχογιάννη, ἔνθ' ἄν., σ. 65. 4) ἐζήτεις.

3. ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΥΡΓΟΝ ΤΗΣ ΚΑΣΤΑΝΙΑΣ

Ὁ Κωνστ. Κολοκοτρώνης, πατήρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, ἀφοῦ συνέπραξε μὲ τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ 1779 διὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν ἐπὶ μακρὸν χρόνον μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1769 δηρῶντων τὴν Πελοπόννησον ἀλβανικῶν στιφῶν, ἐκλήθη ἔπειτα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου εἰς τοὺς Μύλους τῆς Λέρνης νὰ δηλώσῃ ὑποταγὴν (νὰ προσκυνήσῃ). Οὗτος ὁμῶς δὲν ὑπήκουσε καὶ παραλαβῶν πολλοὺς συγγενεῖς μὲ τὰς οἰκογενεῖας τῶν ἐκ Γορτυνίας κατέφυγεν εἰς Καστάνιτσαν τοῦ δήμου Μελιτίνης Λακεδαιμόνος, ὅπου διέμενεν εἰς ὄχυροὺς πύργους ὁ φίλος του καπετάνιος Παναγιώταρος Βενετσανάκης.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1780 ὁ Καπετάν πασάς κατέπλευσε μὲ τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς Γύθειον καὶ ἐκάλεσε τὸν Κολοκοτρώνη καὶ Παναγιώταρον νὰ παραδοθοῦν. Οὗτοι ἠρνήθησαν καὶ ὠχυρώθησαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν τῶν καὶ ἄλλων πολεμιστῶν εἰς τοὺς πύργους, ἐλπίζοντες εἰς βοήθειαν ἄλλων καπεταναίων τῆς Μάνης, οἵτινες ὁμῶς ἠμποδίσθησαν ὑπὸ τοῦ μπέη Μιχαήλ Τρουπάκη. Πολιορκούμενοι ἐντὸς τῶν πύργων ἐπὶ δώδεκα ἡμέρας, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιχειρήσουν ἐξοδὸν διασχίζοντες τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Κατὰ τὴν ἐξοδὸν ταύτην ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἄλλοι ἐφονεύθησαν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Παναγιώταρος, ὁ Κ. Κολοκοτρώνης καὶ δύο ἀδελφοὶ του, ὁ Ἀποστόλης καὶ ὁ Γιώργης. Μετὰ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν καὶ τέσσαρα τέκνα τοῦ Κ. Κολοκοτρώνη πλὴν τοῦ Θεοδώρου, τοῦ κατὰ τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821 «Γέρου τοῦ Μοριᾶ».

Εἰς τὴν περίοδον ταύτην τῆς δράσεως τῶν Κολοκοτρωναίων ἀναφέρεται τὸ ἐπόμενον τραγούδι.¹

Δ. Λ. Π.

Πολὺ σκοτίδιασ' ὁ οὐρανός, πάλι νὰ βρέξῃ θέλει.
 Σκοτίδιασε ἡ Μαυρομηλιά² καὶ τῆς Μηλιάς ὁ κάμπος·
 ἔσύρανε τὰ ρέματα, ἔσύραν τὰ λαγκάδια,
 κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα κ' ἐκόπη τὸ γιοφύρι,
 5 πὺ κεί περνάει ἡ κλεφτουριά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι,
 μὲ τὰ μπαίρακια τὰ χρυσά, τὶς ἀσημομπιστόλες.
 Κινᾶν' καὶ πᾶν' στὴν ἐκκλησιά, γιὰ νὰ λειτουργηθοῦνε·
 Φοροῦν τὰ πόσια³ τὰ χρυσά, τὶς ἀσημοπαλάσκες.
 Σίντας⁴ ξελειτρουγήσανε καὶ βγήκαν στὴν κουβέντα,
 10 πετάχθηκε ὁ Κωσταντῆς καὶ λέει τοῦ Παναγιώτη.
 «Τούτῃ ἡ χαρὰ ὀπδοχουμε σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρῃ».
 Πετάχθη ὁ Παναγιώταρος τοῦ Κωσταντῆ καὶ λέει.
 «Τί λές, κουμπάρε Κωσταντῆ, τί λές, τί κουβεντιάζεις;

1) Κατὰ τὸ εἰσαγωγικὸν σημεῖωμα Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγ. τοῦ ἑλλ. λαοῦ, ἀρ. 53. Βλ. καὶ Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης, Διήγησις συμβάντων τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς, ρητὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, τραγούδια τῶν Κολοκοτρωναίων, Α', ἐν Ἀθήναις 1889, σ. 6 κ.εξ. Πρὸς Γερ. Καυάλη, Ἡ Καστάνια. Οἱ μάχες τῆς. Τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς Πελοποννησιακῆς Α', σ. 134 - 136.

2) Μηλιά, χωρίον τῆς Δυτ. Μάνης. 3) κεντητὰ καλόμενα τῆς κεφαλῆς. 4) δταν.

ποτέ δέν έπατήθηκε τής Καστανιάς ό πύργος.

- 15 Ούδέ ό Τουρκος πάτησε, μαΐδέ και ό 'Αλαμάνος». ¹
Κι άκόμα λόγος έστεκε και οι Τουρκοι τους έζώσαν,
και τά σπαθιά τραυήξανε οι Κολοκοτρωναίοι,
μέσα γιουρούσι ² κάνανε και τών Τουρκών έφύγαν.

Πελοπόννησος. - 'Ο Γέρων Κολοκοτριώνης, τόμ. Β',
έν 'Αθήναις 1889, σ. 109, άρ. 1.

4. ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ ΤΟΥ 1806

Τό 1805-1806 είναι έτος μεγάλων δυσχερειών διά τους κλέφτες τής Πελοποννήσου και δη τους Κολοκοτρωναίους. 'Ο Πατριάρχης, πιεσθείς υπό του Σουλτάνου έκδίδει συνοδικόν, μέ τό όποϊον προτρέπει τόν λαόν νά έξευερθῆ κατά τών κλεφτών ³ συγχρόνως στέλλονται διαταγαί πρός τάς τουρκικάς στρατιωτικές μονάδας νά κινηθούν εις καταδίωξιν των. Πιεζόμενοι έκ τών διωγμών τούτων οι Κολοκοτρωναίοι, αναγκάζονται νά καταφύγουν εις διαφόρους τόπους, εις μοναστήρια, εις χωρία, άλλοτε άμυνόμενοι και άλλοτε έπιτιθέμενοι. ⁴ Τους διωγμούς και τάς περιπετείας τών Κολοκοτρωναίων κατά τήν έποχήν εκείνην άπηχοϋν τά έπόμενα τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

ΤΟ ΦΕΡΜΑΝΙ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

- Οι γέροντες και οι προεστοι και οι προύχοντες του τόπου πιάνουν και γράφουν μιá γραφή στο βασιλιά στην Πόλη:
«Σέ σέν', άφέντη βασιλιά, σε σένανε βεζίρη'
οι κλέφτες που είναι στο Μοριά είναι και βασιλιάδες.
5 'Ο Θεωρης είν' βασιλιάς κι ό Γιάννης είν' βεζίρης
κι ό Γεώργος από τον 'Αιτό είναι κατής ⁵ και κρένει».
'Ο βασιλιάς σαν τ' άκουσε, πολύ του κακοφάνη
Εύθους φερμάνι ⁶ έβγαλε και στο Μοριά τό στέλνει,
τους κλέφτες νά σκοτώσουνε, τους Κολοκοτρωναίους.

Πελοπόννησος. - 'Ενθ' άν. ο. 119, άρ. 9.

1) ό Γερμανός. 'Ενταύθα έννοιι τους Φράγκους, τους Δυτικούς γενικώτερον. 2) έφοδον (λ. τ. yñrūyūs).

3) Βλ. Τ. Κανδηλώρου. 'Ο άφορισμός των 'Αρματωλών κατά τό 1805 [=Μαλεβός 4 (1924) 227, 238 και 253]. Σχετική βιβλιογραφία και παρατηρήσεις εις Μιχ. Σακελλαρίου, 'Η Πελοπόννησος κατά τήν δευτέραν Τουρκοκρατίαν (1715 - 1821), 'Αθήναι 1939, σ. 239.

4) Γέρων Κολοκοτριώνης Α', 1889, σ. 16 κ.έξ.

5) Τουρκος δικαστής. 6) διαταγή του σουλτάνου.

Β΄.

ΟΙ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑ ΒΕΡΒΑΙΝΑ

- Θέ μου, καί τί νά γένηκαν οί Κολοκοτρωναῖοι,
 μήτε σέ γάμους φαίνονται μήτε σέ πανηγύρια·
 Μᾶς εἶπαν πέρα πέρασαν, στά Βέρβαινα πηγαίνουν·
 Στέλνουν τόν Πάλιο πάει μπροστά νά πιάση τά κονάκια.¹
- 5 Στόν ὄχτο βγήκε κ' ἔκατσε καί ρίχνει δυό τουφέκια.
 «Ἀκοῦστε, Βερβαινωτίσσοι καί Βερβαινωτοπούλες,
 στρώστε κονάκια τῶν κλεφτῶν, τῶν Κολοκοτρωναίων,
 κ' ἓνα κονάκι¹ ξέχωρο, ξεχωριστό ἀπό τ' ἄλλα
 νά 'ναι κονάκι ἤσυχο καί νά μὴν ἔχη ἀντάρες,²
- 10 τί θά κονέψη³ ὁ Θεωρῆς, ὁ κύρ Κολοκοτρώνης».

Πελοπόννησος. - "Ἐνθ' ἀν., σ. 140, ἀφ. 27.

5. Ο Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΖΑΚΥΝΘΟΝ

Οἱ Κολοκοτρωναῖοι, καθὼς καί οἱ ἄλλοι κλέφτες, κατὰ τὰς δυσκόλους στιγμὰς εὕρισκον συνήθως ἄσυλον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους. Ὁ Θεόδ. Κολοκοτρώνης ἐπανειλημμένως εἶχε καταφύγει εἰς Ζάκυνθον. Ἐκεῖ εὕρισκόμενος μετὰ τοὺς διωγμοὺς τοῦ 1806, θρηνεῖ ἐκ νοσταλγίας, ὡς φαίνεται εἰς τὸ ἐπόμενον τραγούδι.

- Κολοκοτρώνης κάθεται στή Ζάκυνθο στό κάστρο,
 βάνει τὸ κιάλι καί τηράει καί τὸ Μοριά ἔγναντεύει.
 Βλέπει τὸ πέλαγο πλατὺ καί τὴν στερῖα μεγάλη,
 βλέπει τὴν Ἀλωνίσταινα, βλέπει τὸ Λιμποβῖσι,
- 5 καί τοῦ ῥθε σάν παράπονο καί κάθεται καί κλαίει.
 Καί τοῦ Γιαννάκη μίλησε καί τοῦ Γιαννάκη λέει:
 - «Γιαννάκη, ποῦ 'ν' τ' ἀδέρφια μας ὁ Γιάννης κι ὁ Κουτάνης
 κι ὁ Γιώργος ἀπὸ τὸν Ἄιτὸ τὸ πρῶτο παλληκάρι;»

Πελοπόννησος (Γορτυνία). - Λ. Α. Ὑλη, ἀφ. 2057 (Κ. Κασσιμάτης, 1888).

6. ΠΡΟΔΟΣΙΑ ΚΑΛΟΓΕΡΟΥ

Ἡμέραν τινὰ τοῦ 1806 ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη Γιάννης Ζορμπᾶς, ὁ ἐξάδελφός του Γιώργης καί ἄλλοι συγγενεῖς ἐζήτησαν καταφύγιον εἰς τὴν παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴν τῆς Αἰμουαλοῦς. Καλόγερος κλαδεύων εἰς τὸ ἀμπέλι εἶδε τοὺς ἐρχομένους καί σπεύσας εἰς Δημητσάναν ἐπρόδωσε τούτους εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς. Κατὰ τὴν γενομένην συμπλοκὴν μεταξὺ ἄλλων ἐφονεύθη καί ὁ προδότης καλόγερος.⁷

1) οἰκία (λ. τ. kopak). 2) θορόβους, ἀνησυχίας. 3) θά ἐγκατασταθῆ.

2) Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης, Α', 1889, σ. 22 καί 2, σ. 151. Πρβλ. Δ. Α. Πετροπούλου, Ἑλληνικά δημοτικὰ τραγούδια, τόμ. Α' (1958), σ. 205.

- Καλόγερος ἐκλάδευε στοῦ Αἰμυαλοῦ¹ τ' ἀμπέλια,
 βλέπει δυὸ κλέφτες κ' ἔρχονται, δυὸ λεροφορεμένους,
 κι ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετοῦν κι ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε.
 «Ὡρα καλή, καλόγερε». – «Καλῶς τὰ παλληκάρια».
 5 – «Καλόγερε, φέρε ψωμί, νὰ φᾶν' τὰ παλληκάρια».
 – «Ψωμί δὲν ἔχω 'δῶ, παιδιά, νὰ φᾶν' τὰ παλληκάρια.
 Καθῆστε λίγο, βρὲ παιδιά, νὰ πάγω νὰ σᾶς φέρω».
 – «Τήρα καλά, καλόγερε, νὰ μὴ μᾶς μαρτυρήσης!
 Σοῦ κόβει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά κι ὁ Ἀντώνης τὸ κεφάλι».
 10 Μὰ κεῖνος δὲν τ' ἀγροίκησε τὰ λόγια ποῦ τοῦ λένε,
 ἐπῆγε καὶ τοὺς πρόδωκε, πάει τοὺς μαρτυράει.
 Καὶ ἡ παγανιά² τοὺς ἔκλεισε μέσ' στοὺς ληνοὺς, στ' ἀμπέλια.
*Πελοπόννησος. – Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης
 τόμ. Β', σ. 155, ἀρ. 39.*

7. ΜΑΧΗ ΕΙΣ ΤΑ ΤΡΙΚΟΡΦΑ

Τὸ ἐπόμενον ἄσμα ἀναφέρεται εἰς μάχην παρὰ τὰ Τρίκορφα Τριπόλεως. Εἶναι ἀμφίβολον ὅμως, ἂν πρόκειται περὶ τῆς πρώτης πόλιορκίας τῆς Τριπόλεως ἢ περὶ ἄλλης τινὸς ἀποπείρας πρὸς κατάληψιν αὐτῆς.

- Τί ἔχεις, καημένε κόρακα, ποῦ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
 Νὰ μὴ διψᾷς γιὰ αἷματα, νὰ μὴ πεινᾷς γιὰ λέσια;³
 Ροβόλα κά⁴ στὰ Τρίκορφα κι ἀγνάντια στὸ Βαλτέτσι,
 ἐκεῖ θὰ ἰδῆς τὰ αἷματα καὶ ἐκεῖ θὰ ἰδῆς τὰ λέσια,
 5 πῶς πολεμᾶν' οἱ Ἕλληνες μέ τοὺς Στραβαραπάδες.
 Κολοκοτρώνης φώναξε τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα.
 «Κόλια γιὰ σύχνα⁵ τὸν στρατὸ κι οὔλα τὰ παλληκάρια
 νὰ πάρουμ' τὴν Τρομπολιτσά τὴν ξακουσμένη χώρα».

Πελοπόννησος. – Ἐνθ' ἀν., σ. 174, ἀρ. 56.

ΜΣ'. ΤΩΝ ΧΟΝΤΡΟΓΙΑΝΝΑΙΩΝ

Οἱ Χοντρογιανναῖοι κατήγοντο ἐκ τῆς περιφερείας Καλαβρύτων. Ὁ πατὴρ Χοντρογιάννης ἔδρασεν ὡς κλέφτης μετὰ τοῦ Γιαννιᾶ (βλ. ἀν. σ. 230) κατὰ τοὺς πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως χρόνους. Ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἐπαναστάσεως, τὴν 16ην Μαρτίου 1821, εἶχεν ἐπιτεθῆ μετὰ τῶν υἱῶν του καὶ ἄλλων συντρόφων, τοῦ Γ. Δημοπούλου, τοῦ Σταμάτη καὶ Λαμπρούλια, κατὰ τοῦ φοροεισπράκτορος (σπαῆ) Σεῖντῆ Χαμουτσᾶ Λαλιώτη, ὅστις,

1) ἔκδ.: Δαμνιανοῦ. Ἡ διόρθωσις ἐκ τῆς παραλλ. ἐν σελ. 154, στ. 38 τῆς αὐτῆς ἐκδόσεως. 2) ἐχθρικά ἀποσπάσματα στρατοῦ.

3) ψοφίμια, πτώματα (λ. τ. les). 4) κάτω. 5) σόναζε, συγκέντρωνε.

κατά τὴν ἀφήγησιν τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη,¹ «ἦτον εἰς τὴν πρωτεύουσαν μετὰ τοῦ Νικολῆ Ταμπακοπούλου, διὰ νὰ λάβουν χρήματα ἀπὸ τὸν βοεβόδαν Ἰμπραήμαγαν Ἄρναοὺτ Ὀγλοῦν, ἅτινα ἐχρεώσται εἰς τὸν Ταμπακόπουλον». Ὁ Σεϊντῆς Χαμουτσαῖς μετὰ τοῦ Ταμπακοπούλου διέφυγαν ἔφιπποι καὶ κατώρθωσαν νὰ διασωθοῦν. Διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐκείνην ὁ Χοντρογιάννης κατηγορήθη ὑπὸ τῶν κληρονόμων τοῦ Ταμπακοπούλου μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν, τὸ ἔτος 1830. Γενομένης δίκης ἐφυλακίσθη καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακὰς Μπούρτζι τοῦ Ναυπλίου. Οἱ υἱοὶ τοῦ κατήντησαν λησταὶ καὶ διαπράξαντες κακουργήματα ἐφονεύθησαν. Ἐκ τῶν κατωτέρω ἄσμάτων τὸ Α' ἀναφέρεται εἰς ἐπίθεσιν καὶ διαρπαγὴν διαπραχθεῖσαν ὑπὸ τῶν Χοντρογιανναίων, τὰ δὲ Β' καὶ Γ' εἰς τὴν θανάτωσίν των. Τὰ ὀνόματα τῶν φονευθέντων διαφέρουν ἀπὸ τῆς μιᾶς παραλλαγῆς εἰς τὴν ἄλλην, ὡς συμβαίνει συνήθως εἰς τὰ τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

Δέν κλαῖτε δένδρα καὶ κλαριά καὶ σεῖς κοντοραχοῦλες,
δέν κλαῖτε γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς Χοντρογιανναίους;
Μάιδε στοῦ Μάζη² φαίνονται μάιδε καὶ στὰ Καλύβια,³
μάιδε καὶ στὰ Καλάβρυτα, ποὺ ἦταν τὸ γύρισμά τους.

- 5 Μᾶς εἶπαν πῶς ἐπέρασαν καὶ πᾶνε στὴ Βοστίτζα.³
Στοῦ Μεσσηνέζη πήγανε, στὸν ἔμπορο τῆς Πάτρας.
Πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλωριά, πῆραν μαργαριτάρια,
κι ὁ Γιώργος ὁ περίμορφος πῆρε τὴν κυρὰ Ζώικος.
Στὸν πασιοντὰ⁴ τὴν ἔμπασε γιὰ νὰ τήνε προσβάλῃ
10 κι ὁ μοίραρχος ἐπλάκωσε μὲ τοὺς χωροφυλάκους,
τὸ σπίτι ἐπεριώρισε κ' ἐπιάσανε τοὺς κλέφτες.

Πελοπόννησος (Δημητσάνα). - Λ. Α.
*Υλη, ἀρ. 1164 (Χ. Μελετόπουλος).

Β'.

- Στ' Ἀνάπλι σφάζουν πρόβατα, στ' Ἀνάπλι σφάζουν γίδια
κι ἀπ' ὄξω ἀπ' τὴν Πρόνοια⁵ σφάζονται παλληκάργια,
τοῦ Χοντρογιάννη τὰ παιδιὰ, τὰ τρία στὴν ἀράδα.
Τὸ Γιώργη σφάζουνε μπροστὰ καὶ τὸ Σωτήρη πίσω
5 καὶ παραδευτερώτερα σφάζουν τὸν κύρ-Ἀνδροῦτζο.

Κορινθία (Καμάραι Ἐρινεῶν). - Λ. Α.
*Υλη, ἀρ. 1831 (Ν. Βραχνός, 1890-91).

1) Ἀπομνημονεύματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21, (ἔκδ. "Βιβλιοθήκης") σ. 142. *Κωνστ. Παπαρηγοπούλου*, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Ε'β, 1925, σ. 576. Πρὸς καὶ *Φωτάκου* (Χρυσανθοπούλου), Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. 1ος, ἔκδ. Γ' (1955), σ. 66-67. *Διον. Κοκκίνου*, Ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμ. Α', σ. 289. *Θ. Κατριβάνου*, Χοντρογιανναῖοι. Πελοπόν. Πρωτοχρονιά ἔτ. 1959, σ. 246-247.

2) χωρία τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων. 3) Αἴγιον.

4) τὸ κόριον δωματίου τοῦ σπιτιοῦ (λ. τ. basoda). 5) προάστιον τοῦ Ναυπλίου.

Γ'.

Χαμανταριάζουν¹ τὰ βουνά, ἀντάριασαν κ' οἱ κάμποι,²
κ' ἐσύ, Λιάκου μ', δὲ φαίνεσαι, κλέφτης νὰ γκεζερίσης!³

- «Τὰ τί καλό 'χω νὰ φανῶ, κλέφτης νὰ γκεζερίσω;
σκοτώσανε τ' ἀδέρφια μου, τὸ Μῆτσο καὶ τὸν Τάσιο.

5 Μπροστά τὸ Μῆτσο σκότωσάν καὶ δεύτερα τὸν Τάσιο».

*Ειρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασσού), Ἀθήνα 1939, σ. 21, ἀρ. 33.*

ΜΖ'. ΤΟΥ ΧΡΟΝΗ

Τὰ παιδιά ἀγωνιστοῦ τινος Χρόνη συλλαμβάνονται καὶ φονεύονται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Τσεκούρα. Ἀπανθρώπως σαρκάζων ὁ φονεὺς διατάσσει νὰ ἐπιδείξουν εἰς τὸν δυστυχῆ πατέρα τὰς κεφαλὰς τῶν τέκνων τοῦ ἐναποτεθειμένου εἰς σάκκον. Ἐκμανεῖς ὁ πατήρ, ἐπιτίθεται καὶ ἐκδικεῖται.

Ποῖος ὁ πατήρ Χρόνης δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Κατὰ τινὰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ, κυρίως ἐκ Πελοποννήσου, ὁ Χρόνης κατήγετο ἐξ Ἀγραπιδοχωρίου Ἠλείας, ὁ δὲ φονεὺς Ἀλῆ Τσεκούρας, ὡς φέρεται εἰς τὰς αὐτὰς παραλλαγὰς, πρέπει νὰ ἦτο ὁ γνωστός διὰ τὴν ὠμότητα καὶ ἀσέλγειάν του πλούσιος Ὄθωμανὸς τῆς Τριπόλεως, ὅστις, διαθέτων στρατιωτικὴν δύναμιν ἐξ Ἀλβανῶν τοῦ χωρίου Λάλα κυρίως, σκληρῶς κατεπίεζε τοὺς χριστιανούς, προπάντων κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν κλεφτῶν τοῦ 1806.⁴

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς, ὡς ἢ Α' ἐκ τῶν κατωτέρω, ἀναφέρεται ἀόριστως τὸ ὄνομα Χρόνης καὶ πιθανώτατα πρόκειται, ὡς λέγει ὁ Νικόλαος Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 56), περὶ ἀρματολοῦ ἐκ Δωρίδος, ζήσαντος κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, τοῦ ὁποῦ τὰ τέκνα ἐφονεύθησαν ὑπὸ τινος δερβέναγα Ἀλῆ Τσεκούρα.

Κατὰ ταῦτα πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ἢ ὅτι πρόκειται περὶ δύο χωριστῶν ὁμοίων ἐπεισοδίων διαδραματισθέντων εἰς Ρούμελην καὶ Πελοπόννησον, διὰ τὰ ὁποῖα συνετέθησαν τὰ τραγούδια, ἀνερξατήτως τὸ ἐν τοῦ ἄλλου, ἢ ὅτι κατὰ τὸν τύπον τοῦ παλαιότερου ἐκ τῶν ᾠσμάτων διὰ τὰ παιδιά τοῦ Χρόνη ἐκ Δωρίδος συνετέθη κατὰ συμφυρμὸν τὸ τραγούδι τῆς Πελοποννήσου, ἀφορμῆς δοθείσης ἴσως ἐκ παρομοίου ἐπεισοδίου.

Δ. Α. Π.

Α'.

Πολλὰ τουφέκια πέφτουνε μιλιόνια καριοφίλια'
Μήνα σὲ γάμον πέφτουνε, μήνα σὲ πανηγύρι:

1) ἀρχίζουν νὰ συννεφιάζουν, νὰ καλόπτωνται ὑπὸ ὀμίχλης. 2) ἄζεται μὲ τοακίματα ὡς ἐξῆς:

*Χαμανταριάζουν τὰ βουνά, μωρὲ Χοντρογιαννόπουλε,
ἀντάριασαν κ' οἱ κάμποι, μωρὲ Λιάκο Χοντρογιάννη*

3) νὰ τρέξῃς, νὰ γυρίσῃς (λ. τ. gezmek).

4) Βλ. Ν. Βέη, Ἀρκαδικὰ γλωσσικά μνημεῖα, Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. 6 (1902) σ. 229 κ.εξ.

- κι οὐδὲ σὲ γάμο πέφτουνε, οὐδὲ σὲ πανηγύρι
 Ἄλῃ Τζικούρας χαίρεται καὶ ρίχνει στὸ σημάδι.
- 5 Πάγει κι ὁ Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῆ, σεργιάνι¹ γιὰ νὰ κάμη.
 - «Πολλὰ τὰ ἔτη, μπουλούμπαση».² - «Καλῶς τὸν Χρόνη πού ῥθε».
 - «Πῶς τὰ ἔχεις, Χρόνη μ', τὰ παιδιά, τὰ μαῦρα παλληκάρια ;»
 - «Σὲ προσκυνοῦν, μπουλούμπαση, καὶ σοῦ φιλοῦν τὸ χέρι.
 Δώδεκα μέρες ἔχω ἔγω, στὰ μάτια δὲν τὰ εἶδα».
- 10 - «Σάν θέλεις, Χρόνη μ', νὰ τὰ ἰδῆς, νὰ ἰδῆς καὶ γιὰ νὰ μάθης,
 τήρα ἔδω μέσα στὸν τορβά,³ νὰ ἰδῆς κεφάλια π' ἔχω».
 Ἐπάγει ὁ Χρόνης, κοίταξε μέσ' στὸν τορβά³ καὶ βλέπει
 βλέπει τὸ πρῶτο του παιδί καὶ πρῶτο παλληκάρι
 κι ὁ νοῦς του ἔσκοτείνιασε, ὡσάν θεργιὸ μουγκρίζει
 15 χύνεται μὲ γυμνὸ σπαθί στῶν ἄπιστων τ' ἀσκέρια⁴
 σφάζ' Ἀρβανῖτες δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουμπασάδες,
 χύνει τὸ αἷμα σάν νερὸ καὶ χορτασμὸ δὲν ἔχει.⁵

*N. Tommaseo, Canti popolari Greci,
 Venezia 1842, σ. 201.*

B'.

- Ἐψές, προψές πού πέρναγα μέσ' στ' Ἀγραπιδοχώρια,
 ἀκῶ νταούλια νὰ βαροῦν καὶ παταριές νὰ πέφτουν.
 Κᾶν Ἀγγελῆς ἐγλένταγε, κᾶν Ἀναστάσης πίνει.
 Εἶτε Ἀγγελῆς ἐγλένταγε, εἶτ' Ἀναστάσης πίνει,
- 5 Ντελῆ Τσεκούρας ροβολάει ἀπὸ τὸ Μακρὺ πλάϊ.
 Ἐβγήκε Χρόνης γιὰ νὰ ἰδῆ, ν' ἀκούση καὶ νὰ μάθη,
 τὸν ἔπιασε τ' ἀπόσπασμα, τὸν πάει στὸν καπετάνιο.
 - «Γειά σου, χαρά, μπουλούμπαση».² - «Καλῶς τὸν καπετάνιο».
 - «Χρόνη γιὰ πιάσε τ' ἄλογο καὶ τήρα στὸ δισάκκι,
 10 ἔχει δυὸ κιτρολέϊμονα, δυὸ κίτρα ἀπὸ τὴν Πάτρα,
 νὰ ἰδῆς τὰ φρύδια τ' Ἀγγελῆ, τὰ μάτια τ' Ἀναστάση».
 - «Κακό ἔκαμες, μπουλούμπαση, σὲ τέτοια παλληκάρια,

1) νὰ διασκεδάσῃ (λ. τ. seyran). 2) ὁμαδάρχα (λ. τ. bōlükbasi). 3) κοίταξε ἰδῶ μέσα εἰς τὸν σάκκον (τορβάς λ. τ. torba). 4) στρατός, πλῆθος. 5) οἱ τέσσαρες τελευταῖοι στίχοι προέρχονται ἐκ τῆς προσθήκης ὑπὸ Π. Μαζαράκη, ὡς αὕτη παρατίθεται ὑπὸ Tommaseo, ἔνθ' ἄν., σ. 201, σημ. 1. Οἱ ἀντίστοιχοι στίχοι εἰς τὸ κείμενον Tomm., ὡς κατωτέρω, εἶναι ποιητικῶς κατώτεροι, ὡς χαλαροῦντες τὸν δραματικὸν τόνον τοῦ τραγουδιοῦ.

*Καὶ μὲ τὸ νοῦν του ἔβαλε καὶ μὲ τὸ νοῦν του βάζει
 καὶ τὸ σπαθί του ἔβγαλε καὶ τὸ σπαθί του βγάνει,
 κόβ' Ἀρβανῖτες δώδεκα καὶ δυὸ μπουλουμπασάδες.*

- πού πήρες τὰ κεφάλια τους κι ἄφηκες τὰ κορμιά τους». Μιά παταριά τοῦ ἔδωσε μὲ τρία ἀσημένια βόλια.
- 15 Τό 'να τὸν πήρε στὴν καρδιά καὶ τ' ἄλλο στὰ πλεμόνια, τὸ τρίτο τὸ φαρμακερό, τὸν πήρε στὸ κεφάλι.

Πελοπόννησος (Γορτυνία). - Λ. Α. ἀρ. 926 Δ', σ. 19 - 20 ἀρ. 21 (Χ. Σακελλαριάδης, 1928).

ΜΗ'. ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ

Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεως τοῦ κλέφτου Δήμου δὲν ἔχομεν θετικὰς ἱστορικὰς εἰδήσεις. Ἐξ ἐνδείξεων τινῶν, τὰς ὁποίας ἐσημείωσεν ὁ Τ. Γριτσόπουλος εἰς σχετικὴν μελέτην του¹ φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ κλέφτου ὁ ὁποῖος ἔδρασεν εἰς Γορτυνίαν. Τὸ τοπωνύμιον «Πέντ' Ἀλώνια», τὸ ἀναφερόμενον εἰς πάσας τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος, εἶναι γνωστὴ περίοπος θέσις ἐν Γορτυνίᾳ παρά τὴν Ἀράχοβαν. Τοπικὴ ἐξ ἄλλου παράδοσις ἀναφέρει ὅτι κλέφτης Δήμος, ἔχων ὀρμητήριον τὴν Ἀράχοβαν, κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Ἀράπηδες, τὸ ὁποῖον εἶναι πλήρως θεατὸν ἐκ τῆς θέσεως Πέντε Ἀλώνια.

Ἐπεὶ τῆς ἀπόψεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς Πελοπόννησον ἔνθα ἔχουν καταγραφῆ παραλλαγαὶ του.²

Δ. Α. Π.

- Μαράθηκαν τὰ δέν-τρα κι ὅλα τὰ κλαδιά,
μαράθηκε κι ὁ Δήμος ὅχ τὰ κλάηματα,
βγαίνει στὰ Πέντ' Ἀλώνια, ἀγνάν-τιο στὸ χωριὸ
βλέπει φωτιὲς καὶ καῖνε μέσ' στὰ σπίτια του
5 κ' ἓνα κακὸ μεγάλο μέσ' στὰ πράματα.³
Κ' ἡ μάννα του τοῦ λέει καὶ τὸ μ-παρηγορᾷ.
- «Σώπα, καημένε Δήμο, καὶ μὴ μ' πικραίνεσαι,
κ' ἐγὼ σοῦ κάνω σπίτια, πύργους γυάλινους,
κ' ἐγὼ σοῦ παίρνω γίδια, στάνες δώδεκα».
10 Κι ὁ Δήμος ἀποκριέται, δίνει ἀποκρισιά.
- «Καὶ σάν τί λές, μωρ' μάννα, σάν τί μοῦ μολοῦς,
δὲ γ-κλαίω 'γὼ τὰ σπίτια μ', μαῖδὲ τὰ πράματα³ μ',
μὰ κλαίω τὴ γυναῖκα μου, πού τὴ μ-πήρανε
στὴν Ἀραπιά τὴ μ-πᾶνε σκλάβα νά γενῆ».

Πελοπόννησος (Ἀρκαδία). - Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρείας, τόμ. 6 (1902/6), σ. 251 - 252.

1) Ἀράχοβα ἢ Γορτυνακὴ καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς δημῶδες ἄσμα τοῦ κλέφτου Δήμου, Ἀθήναι 1943. 2) Παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἄσματος ἐν συγκρίσει πρὸς ἴμοιον βουλγαρικὸν βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Βούλγαροι κλέφτες κατὰ τὰ δημῶδη βουλγαρικὰ ἄσματα, Ἐστία τ. Κ' (1885), σ. 755 - 58 (= Τοῦ αὐτοῦ, Λαογρ. σύμμεικτα, τόμ. Α', 1920, σ. 287 - 296). Πρὸς Ν. Α. Βέη, Ἀρκαδικὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δ.Ι.Ε.Ε.Ε., τόμ. 6 (1902/6) σ. 251 κ. ἐξ.

3) αἰγοπρόβατα.

ΜΘ'. ΤΟΥ ΣΚΥΛΟΔΗΜΟΥ

Τὸ ἔσση εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ συμφύρεται συνήθως μὲ τὸ τοῦ Σκαλτσοδήμου (βλ. κατωτέρω) λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τοῦ θέματος. Ὁ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενος Σκυλοδημος ἀνήκεν εἰς ἀρματολικὴν οἰκογένειαν τῆς Ἀκαρνανίας. Κατὰ παλαιότεραν εἶδησιν, τὴν ὁποῖαν μᾶς παρέχει ὁ C. Faugier,¹ ὁ νεώτερος ἐκ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν Σκυλοδημαίων, ὀνομαζόμενος Σπύρος, συλληφθεὶς κατὰ τὸ 1806, μετεφέρθη εἰς Ἰωάννινα καὶ ἐφυλακίσθη. Μετὰ ταλαιπωρίαν πολλῶν μηνῶν κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῶν φυλακῶν καὶ ἐγένετο ἀργότερον πρωτοπαλλήκαρον τοῦ Ὀδυσσεῶς Ἀνδρούτσου. Οὗτος εἶναι πιθανώτατα καὶ ὁ ἥρωας τοῦ τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

Ὁ Σκυλοδημος ἔτρωγε στὰ ἔλατ' ἀπὸ κάτω,
καὶ τὴν Εἰρήνην στὸ πλευρὸ εἶχε νὰ τὸν κεράσῃ.
- «Κέρνα μ', Εἰρήνη μ' ἔμορφη, κέρνα μ' ὅσο νὰ φέξῃ,
ὅσο νὰ ἔβγ' αὐγερινός, νὰ πάῃ ἢ πούλια γιόμα»²
5 κι ἀπὲ σὲ στέλνω σπίτι σου μὲ δέκα παλληκάρια».
- «Δῆμο, δὲν εἶμαι δούλα σου, κρασί νὰ σὲ κεράσω,
ἐγὼ εἶμαι νύφη προεστῶν κι ἀρχόντων θυγατέρα».

Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Ε'β, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 140 - 41.

Ν'. ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΚΑΛΤΣΑ

Ἄρπαγὴ γυναικῶν ὑπὸ κλεφτῶν ἀναφέρεται συνήθως εἰς τραγούδια, ἀποδιδομένη εἰς διαφόρους κλέφτας. Γνωστότερον ὅμως τραγούδι μὲ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπόμενον μὲ ἥρωα τὸν Δῆμον Σκαλτσᾶν ἢ Σκαλτσοδήμον. Οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς Ἀρτοτίναν Δωρίδος καὶ διεκρίθη ὡς πολεμιστῆς κυρίως κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε ὕψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ πατρίδα περὶ τὰ τέλη Μαρτίου 1821. Μετ' ἄλλων ἀγωνιστῶν μετέσχεν εἰς διαφόρους μάχας ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐκ τῶν ὁποίων ἢ πλέον ἀξιόλογος εἶναι ἡ παρὰ τὴν Ἀμπλιανην, μεταξὺ Ἀμφίσσης καὶ Γραβιάς, κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1824. Ὁ Δ. Σκαλτσᾶς ἀπεβίωσε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1826, ἐνῶ εὕρισκετο εἰς Λίγιον.³

Δ. Α. Π.

Α'.

Στὴν ρίζ' ἀπ' ἓνα ἔλατο κάθει' ὁ Καλτσοδημος
μὲ τὴν Κρουστάλλω στὸ πλευρὸ, μὲ τὴν παπαδοπούλα.⁴

1) Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 147 - 148. Βλ. καὶ Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία Ἠπείρου 1, σ. 303, σημ. 1(β).

2) Ἐκδ. Παπαρρ. : γεῖμα.

3) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α' σ. 371, 387, Β' σ. 295, 333, 371. Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ ἑλλην. ἔθνους, τόμ. ΣΤ'α, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 61, 109.

4) Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Συλλογὴ δημ. ᾠμάτων, ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 69) κατέγχετο ἐκ τῆς οἰκογενείας Παπαδαίων.

Ὁ Γούλας ἀπ' τὴν μιὰ μεριά κι ὁ Δῆμος ἀπ' τὴν ἄλλη
κι ὁ Διάκος ἰ ὁ σταυραδελφὸς στὰ μάτια τὴν κοιτάζει.

- 5 «Τί μὲ τηρᾶς, σταυραδελφέ, τί μὲ τηρᾶς, μπρὲ Διάκο;
Πιάσε καὶ φτειάσε μιὰ γραφή καὶ στεῖλε τ' Ἀναγνώστη ὁ
φωτιά νὰ κάψη τ' ἄσπρα του καὶ φλόγα τὰ φλωριά του,
ποὺ ἔγὼ κοιμοῦμαι μοναχὴ στὰ κλέφτικα λημέρια
μὲ τὸ σπαθὶ προσκέφαλο καὶ τὸ τουφέκι στρῶμα».

*Arn. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiæ
1860, σ. 193, ἀρ. 260 (συλλ. Ulrich).*

Β'.

Ἐμένα τὸ ἔχει ἡ τύχη μου, τὸ ἔχει τὸ ριζικό μου,
νὰ γένω στρῶμα τοῦ Σκαλτσᾶ, προσκέφαλο τοῦ Διάκου.

Στὴ ρίζα ἀπὸ ἕναν ἔλατο κάθετ' ὁ Σκαλτσοδημος,
μὲ τὴ Ρηνούλα στὸ πλευρό, μὲ τὴ Μπαμπαλοπούλα. ὁ

- 5 – «Κέρνα μας, Ρήνη μ', κέρνα μας, κέρνα ὡς ποὺ νὰ φέξῃ,
ὡς ποὺ νὰ σκάσῃ ὁ αὐγερινός, νὰ πάῃ ἡ πούλια γιόμα,
ὡς ποὺ νὰ ῥθῆ κι ἀφέντης μας, τὴν ξαγορὰ νὰ φέρῃ.
Κέρνα τὸ Γούλα μιὰ φορά, τὸ Σκαλτσοδημο πέντε,
τὸ Διάκο τὸν περήφανο μὴν τὸν κερνᾶς καμμίνια!»
- 10 Κι ὁ Διάκος περνοδιάβαινε τὸν ταμπουρὰ βαρῶντα,
στὰ μάτια τὴν ἐτήραγε, στὰ μάτια τὴν τηράει.
– «Τί μὲ τηρᾶς, σταυραδελφέ, τί μὲ τηρᾶς, βρὲ Διάκο;
Πᾶρε τὸ καλαμάρι σου, τὸ φλουροκαπνισμένο,
πᾶρε καὶ κάνε μιὰ γραφή κ' ἕνα καημένο γράμμα
- 15 καὶ στεῖλ ἔτο στὸν πατέρα μου, τὸ γέρο Ἀναγνώστη.
«Φωτιά νὰ κάψη τ' ἄσπρα του κ' ἡ λαύρα τὰ φλουριά του
κ' ἔγὼ κοιμᾶμαι στὰ βουνά, στοὺς πάγους καὶ στὰ χιόνια...
καὶ τ' ἀσημένια χαίμαλιά ὁ τὰ ἔχω προσκεφαλάδες».

*Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 18, ἀρ. 30.*

ΝΑ'. ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΑΓΡΑΦΙΩΤΗ

Μεταξὺ τοῦ Κώστα Ἀγραφιῶτη, ἀνδρὸς διακρινομένου διὰ τὴν ἐπίδο-
σίν του εἰς τὰ πολεμικά, καὶ τοῦ γνωστοῦ ἄρματολοῦ ἐκ Λοκρίδος Ἰωάννου
Δυοβουνιώτου (1763 - 1831) ὑπῆρχον ἀντιζηλῖαι καὶ διαμάχαι, αἵτινες κατέλη-
ξαν εἰς τὴν ἐξόντωσιν τοῦ πρώτου.

1) Ὁ Διάκος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1806 διετίλει πλησίον τοῦ Γούλα καὶ τοῦ Σκαλτσᾶ, ἡ δ' ἀπα-
γωγὴ τῆς γυναικὸς θὰ ἔλαβε χώραν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1807 καὶ 1814. Βλ. *Εἰρ. Σπανδωνίδη*,
ἐνθ' ἀν., σ. 277-78. 2) Κατὰ τὸν Ἀράβαντινόν (ἐνθ' ἀν., σ. 69) ὁ Ἀναγνώστης, σόζογος τῆς
Κρουσάλλως, ἦτο ἐθνοσύμενος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. 3) Εἰς ἀρκιτὰς παραλλαγὰς λέγεται Παπα-
δοπούλα, δηλ. ἐκ τῆς οἰκογενείας Παπαδοῦλων. 4) φυλακτὰ (λ. ἀρβ. hamālli).

Εἰς τὸ ἐπόμενον τραγούδι φέρεται ὁ Ἀγραφιώτης ἐπικαλούμενος τὴν μεσολάβησιν ἄλλων προσώπων παρὰ τῷ Δυοβουνιώτῃ πρὸς διάσωσίν του. Τοῦτο συνέβη πιθανώτατα πρὸ τοῦ ἔτους 1820, ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ Δυοβουνιώτου Γεώργιος πρὸς τὸν ὁποῖον θέλει ἀπευθυνθῆ παρακλήσεις περὶ μεσολαβήσεως εἰς τὸν πατέρα, καθὼς λέγεται εἰς τὸ τραγούδι, ἐστάλη ὡς ὁμηρος εἰς τὸν Ἀλῆ πασάν τῶν Ἰωαννίνων.¹

Δ. Α. Π.

“Ὅσοι εἶστε φίλοι μπιστικοί, φίλοι μ’ ἀγαπημένοι,
οὔλοι ριντζά νά πέσετε² στὸ γιὸ τοῦ Δυοβουνιώτη,
κ’ ἐκεῖνος στὸν πατέρα του, τὸν καπετάν Γιαννάκη,
νά μοῦ χάριση τὴ ζωὴ ἀκόμα πέντε μέρες,
5 νά πάω νά μάσω τ’ ἄσπρα μου, ποὺ τὰ ἔχω δανεισμένα.
Χίλια φλουριά ἔχω στὸ Δαδί, χίλια στὸ Παλιοχώρι
κι ἄλλα χίλια στὴ Παύλιανη σ’ ἔνοῦ παπα τὸ σπίτι.

*Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 18, ἀρ. 29.*

ΝΒ'. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΓΚΟΥΡΑ

Ὁ Γιάννης Γκούρας ἐγεννήθη εἰς τὴν Παρνασσίδα τὸ 1791. Διεκρίνετο διὰ τὴν γενναιότητα καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πανουργίαν, σκληρότητα καὶ φιλοχρηματίαν του.

Πρὸ τοῦ 1821 ὑπῆρξε μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ ὑπηρέτησεν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδρούτσον ὡς ἀρματολὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Εὐθύς ὡς ἐκηρύχθη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις κατέλαβε μὲ 700 περίπου πολεμιστὰς τὸ φρούριον τῆς Ἀμφίσσης τὴν 27 Μαρτίου 1821 καὶ μετέσχεν εἰς διαφόρους μάχας, εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς (8 Μαΐου 1821), εἰς τὰ Βασιλικά (26 Αὐγούστου 1821) κ. ἄ.

Διορισθεὶς φρούραρχος τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν τὸν Αὐγουστον τοῦ 1822, διέμεινεν ἐκεῖ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, συντελέσας, ὡς γνωστὸν, εἰς τὸν θάνατον τοῦ φυλακισμένου εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει βενετικὸν πύργον Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου, τὴν νύκτα 4-5 Ἰουνίου 1825.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ὁ Γκούρας, περιφερόμενος τὴν νύκτα τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1826 εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ ὄχυράματα παρὰ τὸ θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ διὰ νά προλάβῃ τὴν δραπέτευσιν ὀπλιτῶν, ἐφονεύθη ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας.³

Τὸ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενον τραγούδι εἶναι γνωστὸν εἰς ὀλίγας παραλλαγὰς αἱ ὁποῖαι προέρχονται κυρίως ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Δ. Α. Π.

1) Βλ. καὶ Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α', σ. 14 βλ. καὶ τὸ ἄρθρον Δυοβουνιώτης Ἰωάννης ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπ. καὶ Εἰρήνης Σπανδωνίδη, ἐνθ' ἀν., σ. 273-274.

2) Ὅλοι νά παρακαλέσετε (ριντζά ἐκ τοῦ ἀρβ. rici).

3) Βλ. καὶ Μακρυγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, ἔκδ. Γ', 1957 σ. 239.

- Δέν κλαῖτι δέντρα κί κλαριά κί σείς κουντουραχοῦλις,
 δέν κλαῖτι γιά τ'ς ἀρματολούς, γιά τοὺς καπιταναίους,
 πὸ πῆγαν κί τοὺς κλείσανι στοὺ κάστρου τῆς Ἀθήνας.
 Μιριά τοὺς δέρν' οὐ θάνατους, μιριά τοὺς δέρν' οὐ Χάρους,
 5 κί ἀποὺ μιριά οὐ Κιουταῆς μί μπόμπις, μί κανόνια.
 – «Ν-ἔβγα, Γκούρα μ', προσκύνῃσι τοὺν Κιουταῆ βιζίρη».
 – «Ν-ῶσου 'ν' οὐ Γκούρας ζουντανός, πασιὰ δέ προσκυνάει
 πασιὰ 'χ' οὐ Γκούρας τοῦ σπαθί, βιζίρη τοῦ ντουφέκι».
 Μόν' φώναζι κί ἔλιγι, μόν' φώναζι κί λέει:
 10 – «Ν-ἔβγα μί δικατέσσιρους κί 'γὼ μί τοὺν Ἀράπη,¹
 νὰ ἰδῆς τοῦ Γκούρα τοῦ σπαθί, τ' Ἀράπη τοῦ ντουφέκι».

Παργασίς (Καλοσκοπή). – Λαογρ., τόμ. 12
 (1938/48), σ. 356-57 (Γ. Τ. Κόλλιας).

ΝΓ'. ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ ΛΙΑΚΑΤΑ

Ὁ Γρηγόρης Λιακατᾶς, υἱὸς κτηνοτρόφου ἐκ Κλεινοβοῦ Καλαμπάκας, ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος. Νέος ἀκόμη ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀρματολὸς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα, συμ-
 πράξας πολλάκις μετὰ τοῦ πενθεροῦ του Ν. Στουρνάρη, ἀρματολοῦ Ἀσπρο-
 ποτάμου.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τῆς Ἐπαναστάσεως κατὰ Ἰούλιον 1821, ὁ Λιακατᾶς ὑψώνει τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν μετὰ τῶν κλεφταρματολῶν Ν. Στουρνάρη, Χατζηπέτρου καὶ Μάνταλου εἰς περιφερείας τῆς Ἠπείρου, Θεσσαλίας καὶ Ἀκαρνανίας. Κατὰ τὰ ἔτη 1823-1824 ἠγωνίσθη ἥρωικῶς εἰς διαφόρους μάχας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου τὸ 1825, ὅτε ὁ Ν. Στουρνάρης διωρίσθη φρούραρχος τῆς πόλεως ταύτης, ὁ Λιακατᾶς ἀνέλαβε νὰ ὑπερασπισθῇ τὸ φρούριον Ντολμάς ἐπὶ τῆς ὁμωνύμου νησιδος πρὸς τὸ Αἰτωλικόν. Τραυματισθεὶς εἰς τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἐξ ἀποκόμματος ὀβίδος, ἀπεσῦρθη ἐκεῖθεν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1825. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τουρκικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν Ἰμβραῖμ πασάν καὶ τὴν στενὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Λιακατᾶς εὐρίσκεται καὶ πάλιν εἰς τὸ φρούριον Ντολμάς, ἔνθα, ἥρωικῶς μαχόμενος, ἔπεσε τὴν 28ην Φεβρουαρίου 1826.²

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα ὕμνησε τὸν Λιακατᾶν διὰ τῶν ἐπομένων ἐξόχως ποιητικῶν στίχων.

Δ. Α. Π.

1) Ἐννοεῖ πιθανῶς τὸν ἐκ Γρανίτσας ἀγωνιστὴν Γεώργιον Ἀράπην, διακριθέντα εἰς διαφόρους μάχας.

2) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ Α'. σ. 90 κέξ., 278, 295 κ.ά., Ἀρτεμίου Μίχου, Ἀπομνημονεῖματα, Ἀθήναι 1956, σ. 69-70, (Ἀπομνημονεῖματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21 ἀρ. 5, ἔκδ. "Βιβλιοθήκης"). Κανέλλου Δεληγιάνη, Ἀπομνημονεῖματα, Ἀθήναι 1957, (Ἀπομνημονεῖματα ἀγωνιστῶν τοῦ 21 ἀρ. 18, ἔκδ. "Βιβλιοθήκης"). Ἄρθρον: Λιακατᾶς ὑπὸ Γ. Δ. Κ(ορομηλά) ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπ. καὶ Β. Σκαφιδᾶ, Γρηγόρης Λιακατᾶς, Ἠπειρ. Ἔστια, ἔτ. Ζ' (1958) σ. 91-100.

Χρυσός αἰτὸς τριγύριζεν ἔξ' ἀπ' τὸ Μισολόγγι·
 Ρωτᾶ στὴν τάμπια¹ τοῦ Μακρῆ, στὴν τάμπια¹ τοῦ Δεσπότη²
 - «Μὴν εἶδατε τὸ Λιακατᾶ, τὸν καπετὰν Γρηγόρη;»
 - «Σὺρε, πουλί μ', στ' Ἀντολικὸ³ καὶ κοίταξε τριγύρω,
 5 κι ἀγνάντεψε πρὸς τὸν Ντουλμά⁴ κι ἀντίκρου ἀπὸ τὸν Πόρο·
 κ' ἐκεῖ θὰ ᾄδῃς ἄσπρα κορμιὰ πού κείτονται στὴν ἄμμο,
 κι ἂν ἠμπορέσης διάλεξε τὸν καπετὰν Γρηγόρη».

N. Tommaseo, *Canti popolari
 Greci, Venezia, 1842, σ. 428.*

ΝΔ'. ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης, ἐκ τῶν μεγαλυτέρων στρατιωτικῶν φυσιογνωμιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος, διεκρίνεται διὰ τὸ ἀτίθασον τοῦ χαρακτήρος, τὸ φιλόπρωτον, τὴν μαχητικότητα καὶ τὴν στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν του. Ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Μαυρομάτι Ἀγρᾶφων τὸ 1780. Κατὰ τοὺς πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως χρόνους ἐζήσε βίον πολυτάραχον, ἄλλοτε ὑπηρετῶν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἄλλοτε πολεμῶν τοὺς Τούρκους ὡς ἄρματολὸς καὶ κλέφτης. Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐπαναστάσεως λαμβάνει ἐνεργὸν μέρος εἰς διαφόρους μάχας, ἀλλὰ πολλάκις διαφωνῶν καὶ οὐχὶ σπανίως ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν πρὸς ἄλλους ἀρχηγούς.

Ἡ κυριωτέρα δρᾶσις τοῦ Καραϊσκάκη, ἡ ἀποφασιστικῶς βαρύνουσα εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ὄλου ἀγῶνος, σημειοῦται κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του, 1826 - 1827, ὅτε κατήγαγε καὶ τὰς περιφανεῖς νίκας του εἰς Ἀράχοβαν καὶ Δίστομον. Τὸ πολεμικόν του ἔργον ἐπισφραγίζει ὁ ἥρωικός του θάνατος εἰς τὸ Φαληρικόν πεδίον τὴν 23 Ἀπριλίου 1827, ὁ ὁποῖος ἐπῆλθε μετὰ βαρὺν τραυματισμὸν του κατὰ τὴν γενναίαν ἐξόρμησιν ἐκ Κεραταινίου ἐναντίον τῶν πολιορκούντων τὰς Ἀθήνας τουρκικῶν στιφῶν.⁵

Εἰς τὴν τελευταίαν ἥρωικὴν μάχην τοῦ Καραϊσκάκη, τὸν θάνατόν του καὶ τὴν ἐκ τούτου προκληθεῖσαν θλίψιν, ἀναφέρονται τὰ ἐπόμενα τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

Νησιῶτες κάνουν τὴ βουλή, νὰ πᾶν' νὰ πολεμήσουν,
 Καραϊσκάκης⁶ τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαρυφάνη

1) τάφρον τοῦ φρουρίου, χαράκωμα (λ. τ. tabya). 2) πρόκειται περὶ τοῦ ἐπισκόπου Ρωγῶν ὁστις ἀπέβησε κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου. 3) Αἰτωλικόν. 4) τὸ ὄχυρόν ἔνθα ἔπεισεν ὁ Λιακατᾶς.

5) Βλ. καὶ Μακρυγιάννη, Ἀπομνημονεύματα, ἔκδ. Γ', 1957, σ. 270. Δ. Αἰνιᾶνος, Ἡ βιογραφία τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη (1955) ἰδίᾳ σ. 110 κ.έξ. (Ἀπομνημονεύματα ὁγωνιστῶν τοῦ 21, ἀριθ. 7, ἔκδ. "Βιβλιοθήκης").

6) χειρ. : ὁ Καραϊσκάκης.

καί τόν τσαούσην¹ ἔκραξε καί τοῦ σεῖζη² λέγει.
- «Σεῖζη, στρώσε τ' ἄλογο, θά πά' νά πολεμήσω».

- 5 Καί τὸ σπαθί του ἔβγαλε καί πάει νά πολεμήση.
Πικρή³ βολιά τόν χτύπησε, πικρή,³ φαρμακωμένη
κι ὄλο τ' ἀσκέρι γκιότεψε⁴ κι ὄλα τὰ παλληκάρια⁵
κι αὐτός τ' ἀσκέρι φώναξε, στέκει καί διατάζει.
«Παιδιά μ', νά μὴ σκορπίσετε⁶ κι ἀφήστε τὰ ταμπούργια,⁵
10 κ' ἐγὼ θά πά' στήν Κούλουρη,⁶ νά γιάνω τὴν πληγή μου⁷
σὲ πέντε ἡμέρες εἶμαι ἐδῶ, σὲ δέκα θά γυρίσω».
Καί οἱ στρατηγοὶ σάν τ' ἄκουσαν, πῆγαν νά πολεμήσουν
καί ὁ Κιουταχῆς τοὺς πλάκωσε μὲ εἴκοσι χιλιάδες...⁷

Πελοπόννησος (*Ρουσβάναγα Μεγαλοπόλεως*). - Λ. Α.
"Υλη, ἀρ. 363 (Κ. Κασσιμάτης, 1895).

Β'.

- Τρίτη, Τετάρτη θλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη,
Παρασκευὴ ξημέρωνε, νά μὴ 'χε ξημερώσει,
π' ἀνοίξανε τὸν πόλεμο στὸν κάμπο τῆς Ἀθήνας,
π' ὁ Καραϊσκος κίνησε νά πάη νά πολεμήση.
5 Πρῶτο γιουρούσι⁸ πῶκανε στὸν πόλεμο ποὺ πῆγε,
μιὰ κανονιά τοῦ δώσανε οἱ Τοῦρκοι μέσ' στά στήθη.
Τὸ στόμα του αἷμα γιόμισε κ' ἡ μύτη του φαρμάκι
κ' ἡ γλῶσσα ἀηδονολάλαε σάν τὸ χελιδονάκι.
«Παιδιά μου, νά μ' ἀκούσετε, παιδιά μου, νά μ' ἀκούστε.
10 Νά πολεμήστε τὴν Τουρκιά, ὅσο κι ἂν δυναστήτε,
κ' ἐγὼ θά πά' στὴ Κούλουρη,⁶ μέσ' στοῦ νοσοκομεῖο.
'Εγὼ θά πά' νά γιατρευτῶ, ἐγὼ θά πά' νά γιάνω,
σὲ πέντε μέρες θέλ' 'ὰ 'ρθῶ, σὲ πέντε θά γυρίσω».
Μάιδε σὲ πέντε γύρισε, μάιδε σὲ δέκα πέντε,
15 καί τ' ἄλογό του, Γιώργο μου, ἀκόμα χλιμιντράει.

Ἀρκαδία (Μάναρι), - Λαογρ., τόμ. 10 (1929/32)
σ. 103 - 104 ἀρ. 181 (Δημ. Τσίριμπας).

1) λοχίαν (λ. τ. *canus*). 2) ἱπποκόμον (λ. τ. *seyis*). 3) χειρ.: μικρή. 4) ἰδιιλίαισι (λ. τ. *kdti*). 5) ὀχυρώματα (λ. τ. *tabur*). 6) τὴν Σαλομίνα. 7) εἰς τὸ χειρόγρ. ἀκο-
λουθοῦν οἱ κατωτέρω τρεῖς στίχοι, οἱ ὅποιοι παραλείπονται ὡς πλαστοὶ καὶ ἄμετροι.

*Ἐμπρὸς τοὺς πῆραν σάν πρόβατα, σκοτώνει καὶ τοὺς κόβει.
Χίλια κεφάλια ἐπῆραν αὐτῶν καὶ ζωντανούς τριακόσιους
καὶ ἔτσι χάθηκαν τ' ἀνδρεία παλληκάρια.*

8) ἔφοδον (λ. τ. *yüğüüs*).

ΝΕ΄. Ο ΒΕΪΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΔΡΑΚΟΣ

Καταγόμενος ἐκ σουλιώτικης οικογενείας ὁ Λάμπρος Βέικος, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου, τὸ 1803, ἀπεσύρθη εἰς Κέρκυραν. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἀνεδείχθη εἰς ἐκ τῶν γενναίων μαχητῶν εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα, λαβὼν ἐνεργὸν μέρος εἰς μάχας, ὡς καὶ εἰς τὰς πολιορκίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Μεσολογγίου.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου (4 Ἀπριλ. 1826), ταχθεὶς ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκη, ἐπόλεμσεν εἰς τὸ Δίστομον, Ἀράχοβαν καὶ Φάληρον. Τὴν ἐπομένην τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη ἐν Φαλήρῳ τὴν 23 Ἀπριλ. 1827, ἐξορμήσας μετ' ἄλλων ὀπλαρχηγῶν πρὸς κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ἐξ ἐφόδου, ἔπεσε μαχόμενος εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἀναλάτου ἐν τῷ Φαληρικῷ πεδίῳ.

Εἰς τὴν αὐτὴν μάχην ἐτραυματίσθη βαρέως καὶ ὁ Γεώργιος Δράκος, Σουλιώτης ἐπίσης, ὁ ὁποῖος, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τῆς Χαλκίδος, ὅπου τέλος ἠτύοκτόνησε.¹

Δ. Α. Π.

Τὸ λέν' τ' ἀηδόνια φλιβερά κ' οἱ κοῦκκοι λυπημένα
κι αὐτοὶ οἱ Ρωμαῖοι τῆς Ρούμελης στὰ μαῦρα εἶν' ντυμένοι.
Πολλὴ μαυρίλα ν-ἔρχεται, πεζούρα καὶ καβάλλα·
Γεωργάκη Δράκος χούγιαξεν ἀπὸ τὸ καρσούλι.²

5 - «Λάμπρο, δὲν εἶμεστε καλά, νά πᾶμε παραπέρα».

Κι ὁ Λάμπρο Βέικος χούγιαξε 'πὸ μέσ' ἀπὸ τὴν κούλια.³

- «Ν-ὄπο 'ν' ὁ Λάμπρος ζωντανός, νταμπούρι⁴ δὲν ἀλλάζει».

Καὶ τὴν ἡμέραν τ' Ἀγι-Γιωργιοῦ ποὺ κάνουν πανηγύρι
κ' ἓνα γερούσι⁵ ν-ἔκαναν οἱ Τοῦρκοι στοὺς Ρωμαίους.

10 Πιάνουν τὸ Δράκο ζωντανό, τὸ Λάμπρο σκοτωμένο,
στὸ Ρούμελη⁶ τὸν πάησαν, στὸ Ρούμελη τὸν πάνουν.

- «Καλ' μέρ', ἀφέντη Ρούμελη», — «Καλῶς τὸ Δράκο πού 'ρθε.

Ν-ἔσύ 'σαι ὁ Δράκος ὁ κακὸς ν-ὄπου σκοτώνεις Τούρκους;»

- «Ν-ἔγώ εἶμαι, ἀφέντη Ρούμελη, ν-ὄπου σκοτώνω Τούρκους».

15 - «Γιὰ πάρτε τον καὶ σύρτε τον καὶ κάν'τε τον σοργούνι».⁷

¹ *Ἡπειρος (Ζαγόρι)*. — Δ. Α. ἀρ. 36, σ. 363.
(Δ. Μ. Σάρρος, 1888/92).

1) Βλ. Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλλην. Ἔθνους, τ. ΣΤ'α, ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 178. Ν. Κασομούλη, Ἐνδομήματα στρατιωτικὰ Β', σελ. 97, 158, 161· πρβλ. καὶ τὰ ἄρθρα: Βέικος Λάμπρος ὑπὸ Τ. Χ. Κανδηλώρου καὶ Δράκος Γεώργιος ὑπὸ Γ. Δ. Κορομηλά ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπ.

2) φυλακεῖον (ἴσως λ. τ. karakol). 3) πύργον (λ. τ. kule). 4) προμαχώνα (λ. τ. tabur). 5) ἐξόρμησιν, ἐπίθεσιν (λ. τ. yūtiyūs). 6) ἐννοεῖ τὸν Κιουταχὴν Μεχμέτ Ρεσίτ πασάν, ὅστις εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ Ρούμελη βαλεση. 7) κάν'τε τον σοργούνι = νά τὸν διαπομπεύσετε, νά τὸν ἐξεοτελείσετε (λ. τ. sürgün = ἐξορία).

ΝΣ'. ΤΟΥ ΚΑΡΑΜΗΤΣΟΥ

Κατά τόν Παν. 'Αραβαντινόν' ὁ ἥρωας τοῦ ἐπομένου ἄσματος Καραμητσοῦ, ὄπλαρχηγὸς ἐκ Βερροίας, ἔδρασε κατὰ τῶν Τούρκων ὡς ληστοπειρατῆς κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 'Ελληνικῆς 'Επαναστάσεως εἰς τὴν παραλιακὴν περιοχὴν μεταξύ Θεσσαλονίκης καὶ *Αθω.

Δ. Λ. Π.

'Ανάμεσα σ' τρεῖς θάλασσες, Χασάντρα κι *Αγιον *Ορος
βγήκαν τρία ἀστέρια λαμπερά² καὶ τρία θαμπουμένα
καὶ τὸ φεγγάρι τὸ λαμπρό, πολὺ σκοτιδιασμένο.

- «Ξήγα το, Μήτσου μ', ξήγα το, νά ἰδοῦμε τί θά δείξη».

5 - «Εἶναι σημάδια τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν καπεταναίων
πῶς θὲ νά τοὺς βαρέσουνε, πῶς θὲ νά τοὺς χαλάσουν».

Πολλὴ Τουρκιά σηκώθηκεν ἀπὸ τὴ Σαλονίκη

κι ὁ Καραμητσοῦ φώναζε, τὰ παλληκάρια λέγει.

Παιδιά μου, μὴν κιωτέβετε,³ παιδιά μου, μὴ φοβεῖστε

10 βάλτε τζιλίκι⁴ στὴν καρδιά καὶ σίδερο στὰ πόδια⁵

βαρεῖτε Τούρκους δυνατά, ὅσο καὶ ἂν ἤμπορητε».

*Α. Οἰκονομίδου, Τραγοῦδια τοῦ *Ολύμπου,
ἐν *Αθήναις 1881, σ. 18, ἀρ. 15.

ΝΖ'. ΤΟΥ ΚΟΜΝΑ ΤΡΑΚΑ

'Ο Κομνᾶς Τράκας ἐξ οἰκογενείας κλεφτῶν τῆς 'Αμφίσσης (Σαλώνων) ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τοῦ 1821 καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ Διάκου καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, τὴν *Αμπλιανην, τὰ Βασιλικά κ. ἄ.⁶ Εἰς τὴν γενναιότητα, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξεν εἰς τινὰ μάχην ἀναφέρεται τὸ κατωτέρω τραγοῦδι.

Δ. Λ. Π.

'Ο Δίπλας⁶ πέρα πέρασε, πέρα κατ' τὴ Μαγούλα
νά καρτερέση ἕναν πασά, μὲ δυὸ μὲ τρεῖς χιλιάδες.⁷

Σάν πήγε κι ἀποκλείστηκε μέσα εἰς τ' *Αλισάκου

1) Σολλογὴ δημοδῶν ἄσμάτων τῆς 'Ηπείρου, ἐν *Αθήναις 1880, σ. 74, ἀρ. 84.

2) ἔκδ. Οἰκονομ. : λαμπηρά 3) μὴ δειλιάζετε (λ. τ. kōtū). 4) ἀτσάλι (λ. τ. çelik).

5) Βλ. Μακρυγιάννη, 'Απομνημονεύματα, ἔκδ. Γ'. 1957, σ. 79 - 80, 92, 95. Ν. Κοσμοῦλη, 'Ενθυμήματα στρατιωτικὰ Β', τ. 333, 587, Γ', σ. 283. Κωνστ. Παπαρηγοπούλου, 'Ιστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, ἔκδ. 5, ἐν *Αθήναις 1925, τόμ. Εβ', σ. 195, 197· βλ. καὶ τὸ ἄρθρον: Κομνᾶς Θ. Τράκας ὑπὸ Γ. Θ. Δ(ραβίλλα) ἐν Μεγ. 'Ελλην. 'Εγκυκλοπ.

6) οὕτω προσωνομάζετο ὁ Κομνᾶς Τράκας, ὡς ὁμοιάζων πρὸς τὸν Δίπλαν κατὰ τὴν γενναιότητα. 7) ἄδεται μὲ τοακίσματα ὡς ἐξῆς.

'Ο Δίπλας πέρα πέρασε, Κομνᾶ Τράκο, μωρὲ Τρακόπουλε, πέρα κατ' τὴ Μαγούλα,
νά καρτερέση, Κομνᾶ μ', ἕνα πασά - παιδιά τοῦ Πα - Κομνᾶ μ', τοῦ Παρνασοῦ,
μὲ δυὸ μὲ τρεῖς χιλιάδες.
Τὸ γόρισμα ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τοὺς ἐπομένους στίχους κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

φέρνουν τόπια άπ' τήν "Εγριπο, ' κανόνια άπ' τὸ Ζητούνι, '
 5 νά ρίξουν νά χαλάσουνε αὐτὸ τὸ γιὸ τοῦ Τράκα.
 Καί μιὰ φωνή άκούστηκε καί μιὰ φωνή τοῦ λέγει.
 - «Μήν εἶσαι σὺ ὁ Πανουργιάς, μήν εἶσαι κι ὁ Λυσσέας;»³
 - «Δέν εἶμ' ἐγὼ ὁ Πανουργιάς, δέν εἶμαι κι ὁ Λυσσέας,
 μόν' εἶμ' άπ' τήν 'Αγόργιανη, τῆς Φούρκας τὸ ξεφτέρι, '
 10 ποῦ θέλω χίλιους στό σπαθί. . . .»

Παρνασσός. - Περιοδ. 'Ελλην. Φιλολ. Συλλ.
 Κωνστ/πόλεως, τόμ. Η' (1873-74), σ. 496.

ΝΗ'. ΤΟΥ ΠΑΝΟΥΡΓΙΑ

Ὁ Πανουργιάς (1759 - 1834), καπετάνιος τῆς Παρνασσίδος, εἶχε σημαν-
 τικὴν δρᾶσιν ὡς άρματολὸς καί κλέφτης. Ἐπὶ Ἄλῃ πασᾶ άνέλαβε τὸ άρμα-
 τολίκι Σαλώνων (Άμφισσης) άπό τὸ ὁποῖον ἐξεδιώχθη βραδύτερον, άντικατα-
 σταθεῖς ὑπὸ τοῦ άντιπάλου τοῦ Λάμπρου Κοσμᾶ ἢ Σουλιώτου, ὁπότε ἐγένετο
 κλέφτης. Καταδιωκόμενος συνελήφθη καί ὠδηγήθη εἰς Ἰωάννινα, ὅπου διε-
 σώθη ἐκ βεβαίου θανάτου τῆ ἐπεμβάσει τοῦ Ὀδυσσέως Ἄνδρούτσου, ὁ ὁποῖος
 πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 εὔρισκετο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἄλῃ πασᾶ.

Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ὁ Πανουργιάς ἐγκα-
 τέλειψε τὰ Ἰωάννινα καί ἔσπευσε νά λάβῃ μέρος εἰς τὸν άγῶνα. Ἐπολέ-
 μησε κατὰ τῶν Τούρκων τὸ πρῶτον παρὰ τὴν Ἄμφισσαν καί κατόπιν εἰς
 τὸν Σπερχειὸν ποταμὸν μετὰ τοῦ Δυοβουνιώτου καί τοῦ Ἄθαν. Διάκου. Ἐνερ-
 γόν μέρος ἔλαβεν ἐπίσης καί εἰς μάχας ἐναντίον τοῦ Δράμαλη καί ἄλλων
 Τούρκων κατὰ τὰ ἔτη 1822 - 1824. Ἐπειτα ἀπεσύρθη ἐκ τῶν πολεμικῶν ἐπι-
 χειρήσεων, άνεμείχθη εἰς τὰ πολιτικά πράγματα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν
 διάρκειαν τοῦ άγῶνος καί κατόπιν ἐπὶ Καποδιστρίου καί Ὁθωνος.⁴

Τὸ κατωτέρω ᾄσμα ἀναφέρεται εἰς τὰς διενέξεις τοῦ Πανουργιά με-
 τὸν Λάμπρον Κοσμᾶν ἢ Σουλιώτην.

Δ. Λ. Π.

-«Τὸ⁵ ποῦ βροντοῦν, μωρ² Πανουργιά, τὸ⁶ ποῦ βροντοῦν τὰ χαίμαλιά,
 μωρὲ Λάμπρο Σουλιώτη, τὸ⁶ ποῦ βροντοῦν τ' ἀλύσια;»
 - «Στοῦ Πανουργιά τὰ γόνατα, στοῦ Πανουργιά τὴ μέση
 ἐκεῖ βροντοῦν τὰ χαίμαλιά, ν-ἐκεῖ βροντοῦν τ' ἀλύσια.
 Τὸ Γαλαξειδί εἶναι πολὺ, κανεῖς δέν τὸ πατάει
 5 κι ὁ Πανουργιάς τὸ πάτησε με πέντε παλληκάρια. . .
 κ' ἡ παγανιά τοὺς πλάκωσε, τὸ φύλλο, τὸ χορτάρι.

Εἰρήνης Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 15, άρ. 23

1) τηλεθόλα άπό τὴν Εὔβοιαν (λ. τ. top). 2) Λαμίαν. 4) ὁ Ὀδυσσεὺς Ἄνδρούτσος.
 4) γεράκι: ἑνταῦθα με τὴν σημ.: παλληκάρια.

5) Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικά Α', 14, 247, Β', 333, Γ', 110. Τὸ
 ᾄθρον: Πανουργιάς ὑπὸ Τρούφ. Εὐαγγελίδου ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ. καί Εἰρ. Σπανδω-
 νίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 248.

6) ἔκδ. Σπανδ.: τὰ

ΝΘ'. ΤΟΥ ΤΣΕΛΙΟΥ

Ὁ Δῆμος Τσέλιος (ἢ Τζέλιος) κατήγετο ἐξ ἀρματολικῆς οἰκογενείας τῆς Ἀκαρνανίας, ἐγεννήθη δὲ περὶ τὸ 1780. Διεκρίθη διὰ τοὺς ἐθνικούς του ἀγῶνας πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν ταύτης. Κατὰ τὸ 1812, ὅτε ἔνεκα τῶν διωγμῶν ἐπεκράτει μεγάλη ἀπογοήτευσις μετὰ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν καὶ πολλοὶ τούτων ἠναγκάσθησαν νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν, «νὰ προσκυνήσουσιν», ὁ Τσέλιος μὲ τὰ παλληκάρια του, 300 περίπου Ἕλληνας καὶ Τουρκαλβανούς, δὲν ὑπέκυψεν, ἀλλ' ἐξηκολούθησε νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εὐθύς ὡς ἐκηρύχθη ἡ Ἐπανάστασις, μετέσχεν αὐτῆς ἐνεργῶς, διακριθεὶς κυρίως εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα (1822) καὶ τὰς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ἐπειδὴ ἀνεμείχθη εἰς τὰς ἐναντίον τοῦ Ὄθωνος ταραχὰς τοῦ 1836, διεγράφη ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἀξιωματικῶν.¹

Διὰ τὴν δρᾶσιν τοῦ Τσέλιου συνετέθησαν δημοτικὰ ἄσματα, ἐν ἑκ τῶν ὁποίων εἶναι τὸ κατωτέρω, ἀναφερόμενον εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς του.
Δ. Α. Π.

Βουνά μ' ἀπ' τ' Ἀσπροπόταμο μὲ τὰ πολλὰ τὰ χιόνια¹
τὰ χιόνια μὴν τὰ λειώσετε ὅσο νὰ ῥθοῦν καὶ τ' ἄλλα,
γιατί 'ν' ὁ Τσέλιος ἄρρωστος βαριά γιὰ νὰ πεθάνῃ
καὶ τοὺς γιατροὺς ἐκάλεσε νὰ τὸν ἀποφασίσουν.

- 5 Κ' ἕνας γιατρὸς βασιλικός, μωρ', πάει καὶ τοῦ² λέει,
Τσέλιο μου, δὲ γιατρεύεσαι. . .

Μέλπω, Μερλιέ, Τραγούδια τῆς Ρούμελης, Ἀθῆναι 1931, σ. 22.

Ξ'. ΤΟΥ ΛΙΑΚΟΥ ΓΚΟΝΤΟΒΑ

Κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Συλλογὴ δημοδῶν ἄσμάτων τῆς Ἠπείρου, ἐν Ἀθῆναις 1880, σ. 100, ἀρ. 115) ὁ Λιάκος Γκοντοβάς³ ἔδρασεν ὡς ὄπλαρχηγὸς εἰς τὴν περιφέρειαν Ἐλασσόνας. Ἐκδιωχθεὶς ἐκεῖθεν περιήρχετο εἰς διάφορα μέρη μετὰ τῶν συντρόφων του.

Εἰς συμπλοκὴν μὲ τὸν δερβέναγαν τῆς Θεσσαλίας Σουλεϊμάν Ταχίρ Ἀμπάζην ἐτραυματίσθη βαρέως, κατάρθωσε δὲ νὰ διαφύγῃ τὴν σύλληψιν, ἀποσυρθεὶς εἰς κρυψῶνα ἐντὸς δάσους⁴ ἐκεῖ ὁμῶς ἀνεκαλύφθη καὶ συλληφθεὶς ὠδηγήθη εἰς Λάρισαν, ἐνθα ἀπηγχονίσθη τὸ 1839.

Τὰς δραματικὰς στιγμὰς τοῦ πληγωμένου κλέφτου ἐξεικονίζει τὸ κατωτέρω ἄσμα.

Δ. Α. Π.

Πολλὰ τὰ χιόνια στὰ βουνά, πολλοὶ δερβεναγάδες,⁴
κι ὁ Λιάκος ἔμειν' μοναχὸς καὶ βαριά λαβωμένος.
Σάν ποῦ νὰ κάμη ὁ ἔρημος, σάν ποῦ νὰ κάμη ὁ μαῦρος!

¹ Βλ. Ν. Κασομούλη, Ἐνθουμήματα στρατιωτικὰ Α', 15, 75, 78. Β', 88 καὶ τὸ ἄρθρον: Τσέλιος Δῆμος ὑπὸ Χ. Γ. Εὐαγγελάτου) ἐν Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ.

² ἔκδ. Μερλιέ: τό.

³ Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς φέρεται καὶ μὲ τὰ ὀνόματα: Γκοντουβάς, Κουταβάς.

⁴ ὀδοφύλακις (λ. τ. *derbent agasi*).

νά πάη κατά τόν "Ολυμπον εἶναι πολλά τὰ χιόνια,
 5 νά πάη κατά τόν Κίσσαβον εἶναι πολλοί οἱ Κονιάροι,
 νά πάη κατά τὰ Γρεβενά πολλοί¹ οἱ δερβεναγάδες,
 νά πάη κατά τὸ Μέτσοβο, νά σμίξη τοὺς Τζαπαίους;
 ἔμαθε πῶς προσκύνησαν καὶ γίνηκαν ραγιάδες!

Μακεδονία. - Λ.Α. "Υλη, ἀφ. 136 (Ν. Μπίτσιος).

ΞΑ'. ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΥ ΜΠΟΤΑΪΤΗ

Ὁ ἐν τῷ ᾄσματι ἀναφερόμενος Μῆτρος Μποταΐτης, ἐκ τοῦ χωρίου Μποτιᾶ Μαντινείας, εἶναι γνωστός διὰ τὴν γενναίαν πολεμικὴν δρᾶσιν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάμιξιν του εἰς ἐσωτερικὰς ἔριδας καὶ διαμάχας εἰς Τρίπολιν κατὰ τὸ 1824. Κατ' ἀρχὰς εἶχε συνδεθῆ φιλικῶς πρὸς τὸν Μπεκίρ πασάν, θεῖον τοῦ γνωστοῦ Κιαμὶλ-μπεη τῆς Κορίνθου. Ὅτε ὁ Μπεκίρ πασάς, ἔκπτωτος τοῦ ἀξιώματός του, κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ὁ Μποταΐτης, ὑποβλεπόμενος ὑπὸ πολλῶν ἐχθρῶν του, τὸν ἠκολούθησε. Κατὰ τὸ 1824 ἐπανῆλθεν εἰς Τρίπολιν ἐνθα ἀνεμίχθη ἐνεργῶς εἰς τὴν ἀντικολοκοτρωναϊκὴν φατρίαν, ὡς μέλος τῆς ἐταιρείας «Ἀδελφότης». Μετὰ τὰς ἐμφυλίους ἔριδας τοῦ ἔτους ἐκείνου ὠνομάσθη ἀντιστράτηγος ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτου καὶ διωρίσθη φρούραρχος Τριπόλεως. Ἐπειδὴ κατηγορήθη ὑπὸ τινῶν ὡς σφετεριστῆς ξένων δικαιωμάτων, ἡ κυβέρνησις τοῦ ἀφῆρεσε τὴν φρουραρχίαν καὶ τὸν διέταξε νά ἐκστρατεύσῃ ὑπὸ τὸν Σκούρτην ἐναντίον τοῦ Ἰμβραῖμ. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔπεσε μαχόμενος παρὰ τὸ χωρίον Λάκκοι Μεσσηνίας.²

Θέμα τοῦ ἀναφερομένου εἰς αὐτὸν ᾄσματος εἶναι ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου του εἰς τὴν χήραν γυναῖκα του, «τὴν μικροπαντρεμένην». Ἡ Β' ἐκ τῶν κατωτέρω παραλλαγῶν εἶναι ἐπηυξημένη διὰ τῆς προσθήκης στίχων οἱ ὅποιοι ἀπαντοῦν κοινοὶ εἰς τὰ ἀναφερόμενα εἰς φονευθέντα πολεμιστὴν τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ποιὸς εἶν' ἄξιος κι ὀγλήγορος, ποιὸς εἶναι παλληκάρι,
 νά πάη νά πῆ τῆς Μήτραινας, τῆς μικροπαντρεμένης,
 νά μὴν ἀλλάξη τὴ Λαμπρή, φλουριά νά μὴ φορέση¹
 τὸ Μῆτρο τὸν σκοτώσανε.

Μεσολόγγιον. - Λ. Α. ἀφ. 1768,
 σ. 125 (Δ. Πετρόπουλος, 1952).

1) χειρ.: πολλ' εἶν'.

2) Βλ. Ἰ. Φιλήμονος, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 178. Φ. Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 208. Τοῦ αὐτοῦ, Ἀπομνημονεύματα, τόμ. Γ', ἔκδ. Γ', 1955, σ. 395, 399. Ν. Α. Βέη, Ἀρκαδικὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρ. Ἑλλάδος, τόμ. 6 (1902/6) σ. 216 - 217.

Β'.

- Ποιός εἶν' ἄξιος κι ὀγλήγορος, ἄξιος καὶ παλληκάρι,
 νὰ πάη, νὰ εἰπῆ τῆς Μήτραινας, τοῦ δόλιου Μποταῖτη,
 νὰ μὴν ἀλλάξη τὴ Λαμπρή, φλωργιά νὰ μὴ φορέση,
 τ' τὸ Μῆτρο τὸν σκοτώσανε, τὸ δόλιο τῆς τὸν ἄν-τρα.
- 5 Κάτου στοὺς Λάκκους κείτεται, κορμὶ δίχως κεφάλι
 μαῦρα πουλιά τὸ ν-τρογυρᾶν' κι ἄσπρα τὸν παραστέκουν
 κ' ἕνα πουλί, καλὸ πουλί, κάθεται στὸ κεφάλι.
 Τ' ἄλλα πουλιά τοῦ λέγανε, τ' ἄλλα πουλιά τοῦ λένε.
 Δὲ ν-τρῶς καὶ σύ, καλὸ πουλί, ἀπ' ἄν-τρειωμένου πλάτες,
- 10 νὰ κάνης πήχη τὸ φτερό καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι.

*Πελοπόννησος (Ἀρκαδία). - Δελτ. Ἰστ. Ἐθνολ. Ἐταιρείας
 Ἑλλάδος, τόμ. 6 (1902/6) σ. 216 (N. Βέης).*

ΞΒ'. ΤΟΥ ΑΓΡΙΟΓΙΑΝΝΗ

Ὁ κλέφτης Ἀγριόγιαννης τοῦ κατωτέρω ἄσματος κατήγετο ἀπὸ τὸ χωρίον Μάτεσι Ὀλυμπίας. Κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν ὑπῆρξε γενναῖος πολεμιστὴς καὶ ἀντέστη ἥρωικῶς κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ὀρδῶν τοῦ Ἰμπραῖμ πασᾶ τὸ 1826, ὅτε πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ὀρεινῆς Ὀλυμπίας ἐκ φόβου ἐδήλωναν ὑποταγὴν (ἐπροσκυνοῦσαν). Ἐἰς ἀπόπειραν γενομένην ὑπὸ τοῦ «τουρκοπροσκυνημένου» ἔλληνος Φίλιου πρὸς ἐξόντωσίν του, ὁ Ἀγριόγιαννης, παρὰ τὴν ἀσθενειάν του, ἐπιτίθεται γενναίως, ὡς λέγει καὶ τὸ τραγούδι, καὶ τὸν φονεύει.

Δ. Α. Π.

- Τρίτη, Τετάρτη θλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη
 Παρασκευὴ ξημέρωνε, πού 'χε μὴ ξημερώσει,
 πού κίνησε Μπραῖμ πασιὰς στοῦ Μάτεσι νὰ πάη.
 Μὰ πῆγε καὶ ξεπέζεψε στοῦ Μάτεσι τ' ἀμπέλια,
- 5 βρῖσκει γυναῖκες μὲ παιδιά, γυναῖκες μὲ τοὺς ἄντρες.
 - «Γυναῖκες μαρτυρήσετε τῶν κλέφτων τὰ γιατάκια,²
 γιατί σᾶς κόβω τὰ παιδιά, σᾶς παίρνω καὶ τοὺς ἄντρες.»
 - «Τὸ βλέπεις κείνο τὸ βουνό, πού 'ναι καψαλισμένο,
 ἐκεῖ κοιμᾶται Ἀγριόγιαννος μὲ δεκοχτῶ νομάτους.»
- 10 Βάνει τὸ Φίλιο ὄλουμπροστά, τὰ παλληκάρια πίσω,
 μὰ πῆγαν καὶ τὸν ἤύρανε στὸν ἥλιο καὶ λιαζόταν
 κι ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετᾶν' κι ἀπὸ κοντὰ τοῦ κρένου.
 - «Δὲν προσκυνᾶς, βρ' Ἀγριόγιαννη, σάν τ' ἄλλα παλληκάρια,

1) Βλ. N. Βέη. Ἀρκαδικὰ γλωσσικὰ μνημεῖα, Δελτ. Ἰστορ. Ἐθνολ. Ἐταιρείας Ἑλλάδος, τόμ. 6 (1902/6) σ. 265 - 66.

2) θῆσις διανοκτερέσεως (λ. τ. yatak).

μόν' περπατεῖς ἀρματολός, μόν' περπατεῖς καί κλέφτης!»
 15 - «Δὲ σ'τό 'χω, βρὲ Μπραῖμ πασιά, πού 'ρθες μὲ πεντακόσιους
 μόν' τό 'χω τῆς κολιάνιτσας, ἴ πού μ' ἔχει λαβωμένο.»
 Βγάνει ὁ Φίλιος τὸ σπαθί κι ἀπάνου του πηγαίνει.
 Μιά πιστολιά τοῦ ἔδωσε τοῦ Φίλιου στὸ κεφάλι,
 γέμισ' τὸ στόμα τ' αἵματα, ἡ γλῶσσα του φαρμάκι.

*Πελοπόννησος (Ὀλυμπία). - Δ.Α. ἀρ. 2200,
 σ. 17 (Ἀγ. Τσέλαλης, 1936).*

ΞΓ'. ΘΟΔΩΡΑΚΗΣ ΓΡΙΒΑΣ

Ὁ Θεόδωρος Γρίβας (1797 - 1862) κατήγετο ἐκ τῆς γνωστῆς ἀρματολικῆς οἰκογενείας τῶν Γριβαίων, ἡ ὁποία προήρχετο ἀπὸ τὸ χωρίον Τόσκιζι τοῦ Σουλίου. Ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἀνεμείχθη εἰς ἐθνικοὺς ἀγῶνας, κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τὸν Μπουκουβάλαν, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τὸν Πανουργιάν. Κατόπιν, ἀφοῦ ἐμυήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν ὑπὸ τοῦ Ἀλέξη Νούτσου, εἰργάσθη πρὸς στρατολογίαν ἀγωνιστῶν μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὰς πρῶτας ἐπιτυχίας, διωρίσθη χιλιάρχος ὑπὸ τῆς Γερουσίας τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος. Τὸ ὄνομά του εἶναι συνδεδεμένον μὲ ἐθνικοὺς ἀγῶνας,¹ καὶ προπάντων μὲ τὴν μάχην τοῦ Πέτα (1822) καὶ τὰς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

Φύσις ζωηρὰ καὶ ἀνυπότακτος ὁ Θ. Γρίβας ἀνεμειγνύετο εἰς πολιτικὰς διαμάχας, ἐντασσόμενος μετὰ φανατισμοῦ εἰς διάφορα πολιτικὰ κόμματα καὶ μετ' ἀπιστεῦτου ὀμότητος καὶ βαρβαρισμοῦ ἐνεργῶν ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων.²

Τὸ 1836, ἀναλαβὼν τὴν καταστολὴν κινήματος ἐκτραγέμετος εἰς Στερεὰν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Δ. Τσέλιον καὶ Ν. Στράτον, κατηγορήθη δι' αὐθαιρεσίας, γενομένης ὁμῶς δίκης ἠθωώθη.³ Ἐκτοτε χρονολογεῖται ἡ μῆνις του κατὰ τῆς δυναστείας τοῦ Ὀθωνος, διὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ ὁποίου ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος. Ἀξιόλογος εἶναι ἡ δρᾶσις τοῦ Γρίβα κατὰ τὸ κίνημα τοῦ 1843 ὑπὲρ τοῦ συνταγματικοῦ πολιτεύματος, ὡς καὶ κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ὀργανωθεῖσαν ἐπαναστατικὴν κίνησιν ἐν Ἡπείρῳ τὸ 1854. Μὲ τὴν πολυτάραχον ζωὴν του, τὸν φιλελεύθερον καὶ ἀτίθασον χαρακτήρα του ἐπεβάλλετο ὡς ἰσχυρὰ φυσιογνωμία κατὰ τὴν ἐποχὴν του, ἡ δὲ λαϊκὴ μοῦσα ἐξύμνησε δι' ᾠμάτων διαφόρους φάσεις τῆς δράσεώς του.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῶν κατωτέρω ᾠμάτων ἀναφέρεται εἰς τὸν κατὰ τὸ ἔτος 1823 ἀποκλεισμόν τοῦ Γρίβα εἰς Κατοχὴν Μεσολογγίου ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν Τζόγκα, Μακρῆ κ. ἄ. Ἔνεκα διχονοιῶν αἱ ὁποῖαι προῆλθον ἐξ αἰτίας τῆς ἐξοντώσεως ὑπ' αὐτοῦ τῶν ἀδελφῶν Χασαπαίων. Ὁ Α. Passow (Τραγούδια Ρωμαίικα, σ. 184, ἀρ. 248) δημοσιεύει παραλλαγὴν τοῦ ᾠματος τούτου, ἡ ὁποία ἐγράφη ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Γρίβαν καὶ ἐδόθη εἰς χειρόγραφον εἰς τὸν Ulrich.⁴

1) παράυσις τῶν ποδῶν.

2) Βλ. καὶ Κ. Μεταξᾶ, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεῖματα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1956, σ. 40 (Ἀπομνημονεῖματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21, ἀρ. 6, ἔκδ. «Βιβλιοθήκης»).

3) Βλ. Φωτάκου Φ. Χρυσανθοπούλου Ἀπομνημονεῖματα περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (ἔκδ. 3η, Ἀθήναι 1955), σ. 580 κ.ἑξ. καὶ 715 - 722. 4) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Ἰνωστοὶ ποιηταὶ δημοτικῶν ᾠμάτων, Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16) σ. 512 καὶ Γιάννη Βλαχογιάννη, Προβόλαια Α' (1900 - 1901), σ. 61.

Ἐκ τῶν ἐπόμενων ἄσματα τὰ δύο (Α', Β') ἀναφέρονται εἰς συγκρούσεις τοῦ Γρίβα μὲ τοὺς Τούρκους τῶν Ἰωαννίνων, τὸ τρίτον (Γ') εἰς τὴν ὀξείαν ἀντίθεσιν τοῦ πρὸς τὸν βασιλέα Ὀθωνα· τὸ τέταρτον (Δ') εἶναι θρήνος ἐπὶ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ.

Δ. Α. Π.

Α'.

Κεῖν' τὸ κακὸ ποὺ γίνεται καὶ ταραχὴ μεγάλη,¹
τὸ Θεωδωράκη κλείσανε τέσσερα βιλαέτια.²

Ἦρθ' ὁ Μακρῆς ἀπ' τὸ Ζυγὸ κι ὁ Κώστας ἀπ' τὴν Κάζα·
ἦρθαν ἀπὸ τὰ Γιάννενα κι ἀπ' τὴν Καινούργια χώρα.

- 5 - «Ἐβγα, Γρίβα, προσκύνησε³ σάν τ' ἄλλα παλληκάρια».
- «Ὅσο 'ναι ὁ Γρίβας ζωντανός, πασὰ δὲν προσκυνάει·
πασὰ 'χει ὁ Γρίβας τὸ σπαθί, βεζίρη τὸ ντουφέκι».

*Πελοπόννησος (Βυτίνα). - Λ. Α. 2214, σ. 172 - 173
(Σπυρ. Περιστερῆς - Γρ. Δημητρόπουλος, 1956).*

Β'.

Ὁ Ντελῆ Γρίβας κλείστηκε στοῦ Κουτσουλιοῦ⁴ τὸν τόπο·
εἶχε κοντὰ του διαλεχτοὺς πενήντα τρεῖς νομάτους.

Ἄβδη πασὰς τὸν κύκλωσε μὲ δυό, μὲ τρεῖς χιλιάδες.
Στήνει κανόνια δώδεκα στοῦ Κουτσουλιοῦ τὴ ράχη.

- 5 Ἄι-Θόδωρος ξημέρωνε, ἦταν καὶ τ' ὄνομά του,
ποὺ πιάστηκεν ὁ πόλεμος τὴ νύχτα μὲ σκοτάδι.
Πολὺ γερούσι⁵ ἔκανε τὸν Γρίβα γιὰ νὰ πιάση.
Ἄνάρια ἀνάρια ἔπεφταν τοῦ Γρίβα τὰ ντουφέκια
κι ὄσα ντουφέκια ἔπεφταν στὰ τούρκικα κεφάλια.
- 10 Μπροστὰ ἀπ' τὰ ξημερώματα προτοῦ νὰ βγῆ ὁ ἥλιος
ὁ Λαμπροθύμιος φώναξε ἀπὸ τὴν Πέρα ράχη.
- «Βάστα, Γρίβα, τὸν πόλεμο, βάστα καὶ τὸ ντουφέκι
κ' ἐγὼ μεντάτι⁶ ἔρχομαι, μεντάτι⁶ νὰ σὰς φέρω·
φέρνω λεβέντες διαλεχτοὺς, Λακκιῶτες πεντακόσιους».
- 15 Ἄβδη πασὰς σάν τ' ἄϊκουσε τ' ἀσκέρι του⁷ μαζεύει,
στὰ Γιάννενα ἐγύρισε μὲ τὸ μισὸ τ' ἀσκέρι.

Ἡπειρος. - Λ. Α. ἀρ. 1870, σ. 398 (Π. Στάρας, 1939).

1) Τὸ ἄσμα ἄδεται ὡς ἐξῆς.

Κεῖν' τὸ κακὸ, Γρίβα, ποὺ γίνεται καὶ ταραχὴ, Γρίβα, μεγάλη,

τὸ Θεωδωρά-τὸ Θεωδωράκη, τὸ Γρίβα, κλείσανε τὸ Θεωδωράκη, τὸ Γρίβα, κλείσανε τέσσερα
βι-, μωρέ, βιλαίτια

ν- ἦρθε ὁ Μακρῆς, ν-ἦρθ' ὁ Μακρῆς, παιδιὰ μ', ἀπ' τὸ Ζυγὸ.

2) περιφέρειαι, νομοὶ (λ. τ. vilayet). 3) δήλωσε ὑποταγίγν. 4) Κουτσουλιό· χωρίον
τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων. 5) ἔφοδον (λ. τ. yügüyüs). 6) βοήθεια (λ.τ. medet). 7)
στρατῶν (λ. ἀρβ. asker).

Β'α.

Ἦμουν μικρός κ' ἐγέρασα ἄρματολός καί κλέφτης
 κι ὄσους πολέμους ἔκαμα μέ Τούρκους, μέ Ρωμαίους,
 ποτέ μου δὲ ντροπιάστηκα ἐγὼ καί τ' ἄρματά μου,
 καί τώρα στά γεράματα θέλουν νά μ' ἀντροπιάσουν.

- 5 Στό ἔρημο τὸ Κουτσουλιό,¹ στὸν κάμπο τοῦ Γιαννίνου,
 ἐκεῖ ἴρθαν καί μέ κλείσανε μέ προδοσιά, μέ δόλο.

Ἡπειρος. - Λ. Α. ἀφ. 1365, σ. 35
 (Σπ. Μουσελίμης, 1938).

Γ'.

Μᾶς ἦρθ' ἡ ἀνοιξη πικρή, τοῦ καλουκαίρι μαύρου
 μᾶς ἦρθι κι οὐ φθινόπουρους πικρός, φαρμακουμένους.

Μᾶς ἦρθι Φράγκους βασιλιάς, μᾶς ἦρθι Βαρβαρέας,²
 μαζώνει στήν Ἀρβανιτιά τρακόσοι δυὸ νουμάτοι,

- 5 βάνει τιφτίσι³ στά χουργιά, σ' ὄλα ν-τά βιλαέτια,
 τοῦ Γρίβα γιὰ νά πιάσιτι, τοῦ μπάμπαρου,⁴ τοὺν κλέφτη.
 - «Γρίβα μ', νά δώσης τ' ἄρματα, τὴν μπάλα 'πού τοῦ χέρι».
 - «ν-ἰγὼ τ' ἄρματα τά 'δουσα, τὴν μπάλα δὲν τὴν δίνου»
 τὴν μπάλα ἔχου συνουδιά, τὴν μπάλα ἔχου θάρρους».

Δυτικὴ Μακεδονία. - Λ. Α. ἀφ. 1429,
 σ. 15 (Ἑλένη Ψωμᾶ, 1939).

Δ'.

Δὲν κλαῖτε χῶρες καί χωριά, χωριά καί βελαέτια,
 δὲν κλαῖτε γιὰ τὸ στρατηγὸ, τὸ Θεωδωράκη Γρίβα.
 Μηδὲ στήν Πάτρα φαίνεται, μηδὲ καί στήν Ἀθήνα.

- Μᾶς εἶπαν κάτι ψέματα, μᾶς εἶπαν κάτ' ἀλήθεια,
 5 μᾶς εἶπαν πὼς ἀπέθανε κάτω στὸ Μεσολόγγι
 τὸν κλαῖνε τὰ στρατεύματα καί ὄλα τὰ βελαέτια.

Ἰπάτη. - Λ. Α. Ὑλη, ἀφ. 3042
 (Σ. Ματσούκας, 1888).

ΞΔ'. ΤΟΥ ΖΙΑΚΑ

Ὁ Θεόδωρος Ζιάκας, ἐκ τῆς περιφήμου οἰκογενείας τῶν ἄρματολῶν
 Ζιακαίων ἐκ Μακρυνόρους Γρεβενῶν, ἔδρασε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Γιαν-
 νούλα ὡς ὑπαρχηγός του κατὰ τοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνας. Μετὰ
 τὸν θάνατον ἐκείνου, τὸ 1827, συνέχισε τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα εἰς Μακε-

1) βλ. ἄνωτ., σ. 256, σημ. 4.

2) ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν ἐνν. ὁ βασιλεὺς Ὁθων. 3) εἰδοποίησιν (λ. τ. teftis). 4)
 τὸν βάρβαρον.

δονίαν, Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν. Ἐπὶ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν ἱδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ὁ Ζιάκας ἔδρασεν ὡς λησταρματολὸς μέχρι τοῦ 1854, ὅποτε, λαβὼν μέρος εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ Χατζηπέτρου, ἐφονεύθη μαχόμενος εἰς τὸ χωρίον Σπήλιο τῶν Γρεβενῶν.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἐκδουλεύσεων ἀνεγνώρισε τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ζιάκα καὶ τὸν κατέταξεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Ε΄ τάξεως.¹

Δ. Α. Π.

Α΄.

Ἔσεῖς, βουνά μ', Ζιάκα μ'², τῶν Γρεβενῶν καὶ πεῦκα τοῦ Μετσόβου

λίγο γιὰ χαμηλώσιτε, δυὸ ντουφεκοῦλες τόπο,
γιὰ νὰ φανοῦν τὰ Γρεβενά κι αὐτὸ τὸ Μέγα Σπήλιο,
πῶς πολεμοῦν τὰ Γρεβενά μὲ τὸ νιζάμ ἀσκέρι³

5 πέφτουν τὰ τόπια⁴ σὰ βροχή, τὰ βόλια σὰ χαλάζι,
κι αὐτὰ τὰ λιανοντούφεκα σὰν τὴν ψιλὴ βροχούλα.⁵

– «Βάστα, Ζιάκα μ', τὸ πόλεμο, βάστα καὶ τὰ ταμπούρια!»⁶

– «Τί νὰ βαστάξ' ὁ ἔρημος καὶ τί νὰ νταγιαντήσω;⁷

Δὲν εἶν' ἕνας, δὲν εἶναι δυὸ, δὲν εἶναι τρεῖς καὶ πέντε,

10 μόν' εἶν' ἀσκέρι⁸ ἀμέτρητο, λογαριασμὸ δὲν ἔχει».

*Δυτικὴ Μακεδονία. – Λ. Α. ἀν. 1412
σ. 15 (Ἄν. Διαμάντης).*

Β΄.

– «Ἔσεῖς πουλιά πετούμενα, ποὺ πᾶτε στὸν ἀέρα,
αὐτοῦ ποὺ πᾶτε κ' ἔρχεστε καὶ πίσω δὲν γυρνᾶτε,
μὴν εἶδατε τὸ Θόδωρο, τὸ Θόδωρο τὸ Ζιάκα;»

– «Ἐψές, προψές τὸν εἶδαμε μέσ' στ' Ἄσπρο τὸ ποτάμι,⁹

5 παλληκαράκια μάζωνε ὄλα τῶν εἰκοσιένα.

Παίρνει τὸν Νάσιο Μάνταλο καὶ τὸ Σωτήρη Στράτο.

Τριῶν μερῶν περπάτημα τὸ παίρνει σὲ μιὰ μέρα,
στά Γρεβενά ξημέρωσε, στὸν ὄμορφο τὸν τόπο.

Ἦταν ἡμέρα τοῦ Βαΐου, ἡμέρα τοῦ Λαζάρου,

10 πάνουν ἀρχόντ' στὴν ἐκκλησιά, πάνουν νὰ προσκυνήσουν».

*Μακεδον. Ἡμερολ., ἔτ. 1940, σ. 182
(Μιλτ. Παπαϊωάννου).*

1) Βλ. *L. Heuzey*, Excursion dans la Thessalie turque en 1858, Paris 1927, σ. 48. *Κ. Δ. Κρυστάλλη*, Οἱ Ζαχαῖοι. Ἑβδομάς, τόμ. 7 (1890), φ. 42, σ. 6 καὶ τὸ ἄρθρ. Ζιάκας, ἐν Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπ. ὑπὸ Γ. Δ. Κ(ορομηλᾶ).

2) ἡ αὐτὴ ἐπίκλησις καὶ εἰς τοὺς ἐπομένους στίχους, ὅταν ᾄδεται τὸ τραγοῦδι. 3) τακτικὸς στρατός (λ. ἄρθ. καὶ τ. nizam askeri). 4) τὰ τηλεβόλα, κανόνια (λ. τ. top). 5) χειρ.: σὰν τὴ ψιλὴ δροσοῦλα. Ἡ διόρθ. κατὰ τὴν παραλλ. ἐκ Δοτ. Μακεδονίας. (Ἡμερολ. Δοτ. Μακεδ., τόμ. Β' (1933) σ. 96). 6) τοὺς προμαχῶνας (λ. τ. tubur). 7) ὀπομίνω (λ. τ. dayanmak). 8) στρατός (λ. τ. asker). 9) τὸν Ἄγγελον.

ΞΕ΄. ΤΟΥ ΣΜΑΗΛ ΑΓΑ

Εἰς τὸν κύκλον τῶν κλέφτικων τραγουδιῶν ἀνήκουν καὶ ᾠσματα μὲ ἥρωα οὐχὶ κλέφτην ἢ ἄρματολὸν ἀλλὰ σημαίνοντα Τοῦρκον, τοῦ ὁποῦ ἢ δρᾶσις ἢ τὰ παθήματα εἶχον εὐρυτέραν τινὰ ἀπήχησιν εἰς τὸν λαόν. Διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ᾠσμάτων τούτων χρησιμοποιοῦνται τυπικοὶ κατὰ παράδοσιν στίχοι τῶν ἀναλόγου περιεχομένου κλέφτικων τραγουδιῶν. Οὕτως ἐκ κοινῶν στίχων, γνωστῶν εἰς κλέφτικα τραγούδια, εἰς τὰ ὁποῖα θρηνεῖται ὁ σκοτωμὸς κλέφτου, ἔχει συντεθῆ τὸ ἐπόμενον τραγούδι, ἀναφερόμενον εἰς τὸν Σμαήλ ἀγάν, Ἀλβανὸν φοροεισπράκτορα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅστις ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν κλεφτῶν παρὰ τὴν Σαμαρίναν τῆς Δυτ. Μακεδονίας.¹

Δ. Α. Π.

Δὲ σ' ἄρεζε, Σμαήλ ἀγά, Φούρκα² κι Σαμαρίνα,
μού'³ γύρευες καὶ τὸ Νιουτσ'κό² νά πάρ'ς τ' ἄρματολίκι,
κ' οἱ κλέφτες σὲ καρτέρησαν ψηλά στὴν Πέτρα πάνω.

- «Σμαήλη, ρίξε τ' ἄρματα, Σμαήλη, ξαρματώσου!»

5 - «Τὸ πῶς νά ρίξω τ' ἄρματα, τὸ πῶς νά ξαρματώσω;

Ἐγὼ 'μ' ἕνας Σμαήλ ἀγὰς στὴ Πόλη ξακουσμένος

μὴ γάρ 'μι νύφ' νά προσκυνῶ καὶ χέρια νά φιλήσω;»

Μακεδονία. - Λαογρ., τόμ. 6 (1917/18)
σ. 166 - 167 (Δ. Λουκόπουλος).

ΞΖ΄. ΤΟΥ ΚΩΣΤΑΡΕΛΛΟΥ

Περὶ τοῦ ἥρωος Κωσταρέλλου γνωρίζομεν μόνον ἐξ ὄσων ἀναφέρει τὸ τραγούδι. Οἱ μνημονευόμενοι εἰς τοῦτο τόποι ὡς καὶ τὸ ὄλον θέμα τῆς προδοσίας ἀγουν ἡμᾶς εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι πρόκειται περὶ ἐπεισοδίων τῶν χρόνων τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, δηλαδὴ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος.

Δ. Α. Π.

ν-Ἰσεῖς, πουλιά μ', τοῦ Κόζιακα, βρὲ Κουσταρέλλια, πουλιά καὶ
χελιδόνια,⁴

φέτου νά μὴ λαλήσιτι, φέτου τοῦ καλοκαίρι

τοὺν Κουσταρέλλα βάρισαν τ' ἄξιου τοῦ παλληκάρι,

πού ἦταν ἄξιους στοὺν πόλεμον, ἄξιους καὶ στοὺ ντουφέκι

5 τοὺν γέλασαν, τοὺν πλάνιψαν οἱ σκύλ' οἱ Κουντσικιώτις.⁵

«Νά 'ρθῆς, βρὲ Κουσταρέλλα μου, νά 'ρθῆς στοὺν Κούντσικόν μας
νά χαρατσώσης τοῦ χωριὸ καὶ τοὺς κουτσαμπασῆδες».⁶

1) Βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 6 (1917/18), σ. 167.

2) χωρίον τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. 3) μόνον. 4) Ὁ στίχος οὐχὶ πλήρης, συνεπληρώθη κατὰ τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον ἐκ παραλλ. τοῦ ᾠσματος ἐξ Ἐλασσόνης (Λ. Α. ἀρ. 981α, σ. 165). 5) οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Κουντσικοῦ (Γαλατινῆς) πλησίον τῆς Σιατιστῆς.

6) προύχοντας (λ. τ. koca-basi).

- Γιλάστηκι ού Κουσταρέλλας στούν Κουντσικό νά πάνη
 κι ού Βλαχουγιώργους χούϊαζι κι ού Βλαχουγιώργους λιέει:
 10 - «Πίσου, βρέ Κουσταρέλλα μου, γιατί θά σέ βαρέσουν».
 Κι αúτός δέν άφηκράστηκι τά λόγια που τοϋ λιέουν.
 Τρία ντουφέκια τουν βαροϋν, τά τρία άράδα άράδα.
 Ψιλή φωνίτσα¹ έβγαλι, ψιλή φωνίτσα¹ βγάζει:
 - «Έλα μπρατίμ²,³ άπάρτι μι καί σεΐς καλά ξαδέρφια!»

Μακεδ. Ήμερολ., έτ. 1939,
 σ. 302 (Δ. Α. Πετρόπουλος).

1) Ήκδ. Πετρ.: λειανίτσα. 2) άδελφοποιτοί (λ. βουλγ. bratim).

II. ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Α'. ΑΠΕΙΛΗ ΥΠΟ ΚΛΕΦΤΩΝ

Δέν είναι ιστορικῶς ἐξηκριβωμένον ὑπό τίνων καί πότε ἔλαβε χώραν ἡ ἐν τῷ κατωτέρῳ ᾄσματι ἀναφερομένη ἀπειλή κατὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν τῆς Ἄρτης. Ἐκ τοῦ αἰτήματος ὁμως περὶ ἀποδόσεως τοῦ ἀρματολικίου φαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ ἀρματολῶν, οἵτινες, ἐκδιωχθέντες ἐκ τῆς περιφερείας των, ἐγένοντο κλέφτες.

Τοιαῦται μεταλλαγαί ἦσαν συχναί κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀρματολισμοῦ, ἰδίᾳ περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος, εἰς οὓς χρόνους ἀνάγεται πιθανῶς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ τραγουδιοῦ.

Δ. Α. Π.

Κάτω στὸ Βάλτο, στὰ χωριά,
Ἄγραφα καὶ Ξηρόμερο,
γιέ μ', στὰ πέντε βιλαέτια,¹
φᾶτε, πιέτε, μωρ' ἀδέρφια.
5 ν-Ἐκεῖ 'ν' οἱ κλέφτες οἱ πολλοί,
ν-ὄλοι ντυμένοι στὸ φλουρί
κάθονται καὶ τρῶν' καὶ πίνουν
καὶ τὴν Ἄρτα φοβερίζουν.
Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφή,
10 βρίζουν τὰ γένεια τοῦ κατῆ²
γράφουνε καὶ στὸ Κομπότι,³
προσκυνοῦν καὶ τὸ Δεσπότη.
Ἄγάδες, κάνετε καλά,
γιατί σᾶς καῖμε τὰ χωριά
15 γρήγορα τ' ἀρματολίκι,
γιατ' ἐρχόμαστε σὰ λύκοι.

*Μίλωσ Μερλιέ, Τραγούδια τῆς
Ρούμελης, Ἀθῆναι 1931, σ. 3-4.*

Β'. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ περὶ τῆς ἐνέδρας πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων, ὡς παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 29) προέρχεται ἐκ τραγουδιοῦ περὶ τοῦ Κάτω Κόσμου, ἐνθα γίνεται λόγος περὶ ἐνέδρας γενομένης εἰς τὸν Χάρον, ἐνῶ διέβαινε μὲ τοὺς πεθαμένους «τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι». Τὸν Χάρον εἰς τὸ νεώτερον τραγούδι ἀντικαθιστᾷ ὁ βόιβοντας, ὁ πα-

1) διοικητικῆς περιφερείας (λ. τ. vilayet). 2) τοῦ δικαστοῦ (λ. τ. kadi). 3) χωρίον τῆς περιοχῆς Ἄρτης.

σάς, ή Κονιαριά κ.ά., τούς δέ πεθαμένους οί άλυσωμένοι και οί σκλαβωμένοι. Κατά τινα διήγησιν, προερχομένην έκ του Γ. Τερτσέτη, ή όποία έδημοσιεύθη ύπό Θ. Ν. Φιλαδελφέως (έφημ. «Άστν» τής 25 Μαρτίου 1905), τό τραγούδι συνέδεσεν ό Θεόδ. Κολοκοτρώνης πρός άνδραγάθημά του. Τήν ήμέραν τής Λαμπρής, συμφώνως πρός τήν διήγησιν του Τερτσέτη, ήσαν συγκεντρωμένοι εις τό μεγαλύτερον βουνόν τής Πελοποννήσου σύντροφοι του Θεοδ. Κολοκοτρώνη (Γέρου του Μοριᾶ). Έπειδή είχον τήν είδησιν ότι θά μεταφέρουν οί Τουρκοί εκατόν πενήντα άλυσόδεμένα άτομα, ό Κολοκοτρώνης προέτρεψε τούς συντρόφους του νά κινηθοῦν πρός άπελευθέρωσιν τών αίχμαλώτων, στήνοντες ένέδραν εις τούς διερχομένους. Έδωσε τήν συμβουλήν ταύτην ό Κολοκοτρώνης και έτραγούδησε και τό τραγούδι,

Καλά τρώμε και πίνουμε και λιανοτραγουδάμε....

Ή ένέδρα έπέτυχε και οί σκλαβωμένοι άπηλευθερώθησαν.

Ό Γιάννης Βλαχογιάννης (Κλέφτες του Μοριᾶ, σ. 242 κ.έξ.) ύποστηρίζει ότι ή διήγησις αύτη είναι πλαστόν κατασκευάσμα του Γ. Τερτσέτη. Είναι γνωστόν όμως ότι ό διακρινόμενος διά τήν όξύνοιάν του Γέρος του Μοριᾶ έχρησιμοποίει πολλάκις λαϊκάς ρήσεις και άνέκδοτα ως και ίδίας έπινοήσεως διηγήσεις διά νά διεγείρη τό ένδιαφέρον τών συμπολεμιστών του και νά τούς ένθαρρύνη. Όθεν παρά τά ύποπτα σημεία τής έκ του Τερτσέτη προερχομένης διηγήσεως ταύτης, τά όποία σημειώνει ό Βλαχογιάννης, δέν δυνάμεθα κατηγορηματικώς νά άποκλείσωμεν ότι ό Κολοκοτρώνης προσήρμωσε τούς στίχους του τραγουδιού του Χάρου εις τινα περίστασιν πρός έπιτυχίαν του πολεμικού του σκοπού, ούτω δέ διεπλάσθη νεωτέρα παραλλαγή του τραγουδιού.

Δ. Λ. Π.

Καλά τρώμε και πίνουμε και ψιλοτραγουδάμε
δέν κάνουμε κ' ένα καλό, καλό για τήν ψυχή μας ;
Ό κόσμος φκειάνουν έκκλησιές, φκειάνουν και μοναστήρια
νά πᾶμε νά φυλάξουμε στής Τρίχας τό γεφύρι,
5 πού θά περάση ό βόιβοντας με τούς άλυσωμένους,
νά κόψουμε τούς άλυσους νά βγοῦν οί σκλαβωμένοι.
Νά βγῆ τής χήρας τό παιδί, π' άλλο παιδί δέν έχει
π' αύτή τό 'χει μονάκριβο, στον κόσμο ξακουσμένο.

*Γουριά έπαρχ. Μεσολογγίου. - Λ. Α. άφ. 1595,
σ. 70 (Κ. Κώνστας, 1949).*

Γ'. Ο ΜΑΡΑΜΜΕΝΟΣ ΠΛΑΤΑΝΟΣ

Ό πλάτανος, κατ' έξοχήν μακρόβιον δένδρον και έπιβλητικόν, έχει συνδεθῆ ήδη από τής έλληνικῆς αρχαιότητος με θρύλους και παραδόσεις του λαού. Ός συμβολικόν δένδρον έχει ώσαύτως τήν θέσιν του και εις τά νεώτερα δημοτικά τραγούδια.

Εις τά κλέφτικα τραγούδια ύπό τό βαθύσκιον τουτο δένδρον συγκεν-

1) Βλ. και Ν. Γ. Πολίτου, Γνωστοί ποιηταί δημοτικῶν άσμάτων, Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16), σ. 509 - 510,

τρώνονται συνήθως οί κλέφτες, αναπαύονται και διασκεδάζουν. Είς τὴν ἐπομένην ὁμῶς παραλλαγὴν, γνωστὴν κυρίως εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ (Πελοπόννησον, Στερεὰν Ἑλλάδα, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Μακεδονίαν), ὁ πλάτανος εἶναι μαραμμένος, διότι ἐδέχθη εἰς τὴν καρδίαν του ἐχθρικὴν σφαῖραν. Εἶναι ἄγνωστον ἐκ ποίας συγκεκριμένης ἀφορμῆς συνετέθη τὸ πρῶτον τὸ ᾄσμα. Εἰς τὰς παραλλαγὰς του ὡς ἐπιδρομεῖς φέρονται ὁ Ἄλῃ πασάς, ὁ Ἰμπραῖμ πασάς (κυρίως εἰς τὰς ἐκ Πελοποννήσου), ὁ Ἐτέμ πασάς κλπ. Πιθανὸν εἶναι ὅτι εἰς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τοῦ τραγουδιοῦ ὡς ἐπιδρομεὺς ἀνεφέρετο ὁ πρῶτος ἐκ τούτων, ὁ καὶ διασημότερος ἐπὶ κακουργίᾳ Ἄλῃ πασάς, περὶ τοῦ ὁποίου γίνεται καὶ λόγος εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλαγῶν.

Δ. Α. Π.

- Τί ἔχεις, καημένε πλάτανε, καὶ στέκεις μαραμμένος,
 μέ τις ριζοῦλες στό νερό, μέ τή δροσιά στά φύλλα;
 Νά μὴ σέ βάρεσε ὁ βοριάς, κάνας¹ κακὸς ἀγέρας;
 – «Μουῖδὲ βοριάς μ' ἐβάρεσε, μουῖδὲ κακὸς ἀγέρας»
 5 ὁ Ἄλῃ πασιὰς ἐπέρασε μέ δικοχτῶ χιλιάδες.
 Μουῖδὲ στὸν ἥσκιο μ' ἔκατσε, μουῖδὲ καὶ στή δροσιά μου,
 παρὰ σημάδι μ' ἔβαλαν οὔλοι μέ τὴν ἀράδα.
 Ἄλλοι βαροῦν τοὺς κλώνους μου κι ἄλλοι βαροῦν τὰ φύλλα,
 κι ὁ σκύλος ὁ Ἄλῃ πασιὰς βαρεῖ μέσ' στή καρδιά μου.
 10 Μαράθηκαν τὰ φύλλα μου, μαράθηκε ἡ καρδιά μου».

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Πυρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 10, ἀφ. 13.

Δ'. Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Τὸ κατωτέρω ᾄσμα, διαδεδομένον μόνον εἰς δυτικὴν Κρήτην, ἀναφέρεται προφανῶς εἰς πολεμιστὴν, περὶ τῆς δράσεως τοῦ ὁποίου δὲν ἔχομεν ἄλλοθεν εἰδήσεις. Τὸ ᾄσμα φαίνεται ἐκ τοῦ περιεχομένου του τῶν χρόνων τῆς Βενετοκρατίας ἐν τῇ νήσῳ.

Δ. Α. Π.

- «Γιάννη, γιὰ ἴντα ὄσ' ἀράθυμος,² Γιάννη, γιὰ ἴντα μαλώνεις;»
 – «Πῶς νὰ μὴν εἶμ' ἀράθυμος καὶ πῶς νὰ μὴ μαλώνω;
 οὐλημερνὶς στὸν πόλεμο καὶ κάθ' ἀργὰ στή βίγλα»³
 κι οὔλες οἱ βίγλες βλέπουνε⁴ κ' ἐσεῖς κοιμᾶστε μόνο.
 5 – Παιδιά, δὲν κράζου οἱ πετεινοί, παιδιά δὲν ξημερώνει,
 νὰ κατεβῶ στὸν πόλεμο, νὰ πολεμήσω πάλι,
 νὰ κάμω μάννες δίχως γιούς, γυναῖκες δίχως ἄντρες;»⁵

Αντ. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 170, ἀφ. 216.

1) κανένας, κάποιος. 2) διατὶ εἶσαι ὀξόθυμος. 3) εἰς τὴν σκοπιάν. 4) εἶναι αἱ φρουραὶ ἀγρυπνοῦν καὶ φυλάσσουν. 5) Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι κατ' ἐπίδρασιν τοῦ γνωστοῦ εἰς τὴν δοτ. Κρήτην ᾄσματος: Πότε θὰ κάμῃ ξαστεριά, πότε θὰ φλεβαρίσῃ (βλ. κατωτ., σ. 273).

Ε΄. Ο ΒΑΡΛΑΜΗΣ

Τὴν ἐν τῷ κατωτέρω ᾄσματι εἰκόνα τοῦ Βαρλάμη ἐξηπλωμένου ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ πλατάνου ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 34) χαρακτηρίζει πλαστικὴν. Ἐξετάζων τὴν σύνθεσιν τοῦ ᾄσματος ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης (Τὸ κλέφτικο τραγούδι, 1950, σ. 114), θεωρεῖ τοῦτο ὑποπτον, ἂν δὲν εἶναι ἀπόσπασμα, διότι ἔχει περιγραφικὴν μορφήν, ἥτις εἶναι ἀσυνήθης εἰς τὰ γνήσια κλέφτικα τραγούδια.

Περὶ τοῦ ἥρωος τοῦ ᾄσματος δὲν ἔχομεν ἄλλοθεν εἰδήσεις.

Δ. Α. Π.

Τρία πλάτανα, τὰ τρία ἀράδ' ἀράδα
 κ' ἓνας πλάτανος παχὺν ἥσκιον ὀπῶχει.
 Στὰ κλωνάρια του σπαθιά 'ναι κρεμασμένα
 καὶ στὴ ρίζα του τουφέκια ἀκουμπισμένα
 5 κι ἀποκάτω του Βαρλάμης ξαπλωμένος.

*Arn. Passou, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae
 1860, σ. 89, ἀρ. 110α (συλλ. Ulrich).*

Σ΄. ΠΛΗΓΩΜΕΝΟΣ ΚΛΕΦΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΙΠΠΟΣ ΤΟΥ

Μοναδικὸν εἶναι τὸ τραγούδι τοῦτο ὡς πρὸς τὸ θέμα του. Ἴππος ὀμιλεῖ πρὸς τὸν κατακείμενον εἰς τὸ ἔδαφος κύριόν του, καλῶν τοῦτον νὰ ἱππεύσῃ ἀλλ' ἐκεῖνος ἀδυνατεῖ.

Ὁ πληγωμένος ἱππεὺς φέρεται μὲ διάφορα ὀνόματα εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ, ὡς: Βέβρος, Γιαννάκης, Δῆμος, Τζέλιος, Σεϊδάγας, μπέης, λεβέντης, ξένος' ἐπίσης ποικίλλουν καὶ οἱ τόποι εἰς τοὺς ὁποίους διαδραματίζεται τὸ γεγονός: στὸ Βαρδάρι, στοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο, στῆς Δρόμπολης, στῆς Βουλγαριᾶς ἢ στῆς Λειβαδιᾶς τὸν κάμπο, στοῦ Πασιά ἢ τοῦ Φονιά τὸν κάμπο, στοῦ Πύργου τὰ σεράγια, στὸν ἥσκιο τοῦ πλατάνου κλπ. Ἐκ τούτου φαίνεται, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 44), ὅτι τὸ κύριον μέρος τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ἡ συνομιλία ἱπποῦ καὶ ἀνθρώπου, θέμα μυθολογικόν, ἐκ παλαιῶν χρόνων γνωστὸν εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ ἄλλους λαούς. Εἰς τὴν Ἰλιάδα ὁ Ἀχιλλεὺς συνομιλεῖ μὲ τοὺς Ἴππους Ξάνθον καὶ Βαλίον. Παρόμοιοι μῦθοι εἶναι γνωστοὶ ἀργότερον διὰ τοὺς Ἴππους τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος. Ἴπποι ὀμιλοῦντες ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸ νεώτερον Ἰνδικὸν ἔπος, τὴν Ραμαϊάναν, ὁ Ἴππος τοῦ Ρουστὲμ εἰς τὸ ἔπος τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Φιρδούση, ὡς καὶ ἄλλοι ὅμοιοι Ἴπποι εἰς τὴν Ἐδδαν τῶν Σκανδιναβῶν, εἰς ᾄσματα σουηδικά, δανικά, μεσαιωνικά γερμανικά, γαλλικά, ρωσικά, σερβικά κλπ. Τὸ θέμα εἶναι ἐπίσης γνωστὸν καὶ εἰς τὰ ἀκριτικά τραγούδια, ἢ εἰς τὸν κύκλον τῶν ὁποίων ἔχει πιθανώτατα τὴν ἀρχὴν του καὶ τὸ κατωτέρω ᾄσμα, τὸ ὁποῖον, διαπλασθὲν διὰ τῆς παρεμβολῆς τοπωνυμίων καὶ ὀνομάτων τοῦ ἥρωος, προσέλαβε τὸν χαρακτήρα νεωτέρου ἥρωικοῦ ᾄσματος.

Δ. Α. Π.

1) Βλ. ἄνωτ., σ. 95 κ.έξ. πρὸ καὶ σ. 111 κ.έξ.

Α΄.

- Στὸ Βαρδάρι, στὸ Βαρδάρι
καὶ στοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο,
Βέβρος ἦτον ξαπλωμένος
καὶ ὁ μαῦρος¹ του τὸν λέγει.
- 5 - «Σήκ', ἀφέντη μου, νὰ πᾶμε,
ὅτι πάγ' ἡ συντροφιά μας».
- «Δὲν μπορῶ, μαῦρε, νὰ πάγω,
ὅτι θέλω νὰ πεθάνω.
Σῦρε, σκάψε μὲ τὰ νύχια,
10 μὲ τ' ἀργυροπέταλά σου
κ' ἔπαρέ με μὲ τὰ δόντια,
ρίξε με μέσα στὸ χῶμα.
Ἔπαρε καὶ τ' ἄρματά μου,
νὰ τὰ πάγης τῶν δικῶν μου·
15 ἔπαρε καὶ τὸ μαντήλι,
νὰ τὸ πάγης τῆς καλῆς μου,
νὰ μὲ κλαί' ὅταν τὸ βλέπη».

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome II, 1825, σ. 134.

Β΄.

- Μέσ' στοῦ Βαρδαριοῦ τὸν κάμπο
δένδρος ἦταν φυτευμένος
καὶ στὴ ρίζα 'πὸ τὸ δένδρο,
μπέης ἦταν ξαπλωμένος.
- 5 Στὰ κλωνάρια 'ποῦ τοῦ δένδρου
τ' ἄρματά του κρεμασμένα,
τὰ ντουφέκι' ἀκουμπισμένα·
καὶ στὴ ρίζα ποῦ τοῦ δένδρου,
στέκει ὁ μαῦρος¹ του δεμένος,
10 στέκει ὁ μαῦρος καὶ τὸν λέγει:
- «Σήκω, μπέη, καβαλλίκα».
- «Σώπα, μαῦρε, μὴ μοῦ κρένης,
μ' ἔχουν μαῦρο λαβωμένο,
στὴν καρδιά μου πληγωμένο».
- 15 - «Σήκω, μπέη μ', σήκω πάνω²
νὰ σὲ πάω στὴν κυρά σου».

Δυτ. Μακεδονία (Βλάστη). - Λ. Α. ἀφ. 1451
σ. 1 (Ἄντ. Κεραμόπουλλος, 1940).

1) ὁ ἵππος. 2) χειρ.: σήκω, μπέη μ', σήκω.

Ζ'. Η ΚΟΡΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΛΕΦΤΕΣ

Κόρη μετημφισμένη εις άνδρα ζῆ ἐπὶ μακρόν μὲ τοὺς κλέφτες μετέχουσα εις τοὺς πολεμικοὺς τῶν ἀγῶνας. Ἡμέραν τινὰ ὁμως ἑορτάσιμον, καθ' ἣν λαμβάνει μέρος εις ἀθλητικὰς παιδιὰς μεταξὺ τῶν κλεφτῶν, διανοίγεται ἔνεκα ἀποτόμου κινήσεως τὸ ἔνδυμά της καὶ ἡ κόρη ἀναγνωρίζεται ὑπὸ νέου κλέφτου· τότε παρακαλεῖ τὸ κλεφτόπουλο νὰ μὴ τὴν προδώσῃ, ὑπόσχεται δὲ νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτὸ τὰ ἄρματά της νὰ γίνῃ σύζυγός του κλπ.

Τὸ τραγούδι κατὰ τὸ θέμα του ὁμοιάζει πρὸς ἄλλο ἀκριτικὸν (βλ. ἄνωτ., σ. 3 κ.έξ.), κατὰ τὸ ὁποῖον ἀντρειωμένη κόρη, ἐνδεδυμένη ἀνδρικά, μάχεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Διωκομένη ὑπὸ Σαρακηνοῦ καταφεύγει εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου ὁμως προδίδεται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου εἰς τὸν διώκτην της. Φαίνεται ἐκ τούτου ὅτι τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ τραγουδιοῦ, δηλ. τῆς μετημφισμένης εις άνδρα κόρης ἡ ὁποία συναγωνίζεται μετ' ἀνδρῶν, ἔχει μακρὰν παράδοσιν εἰς τὴν δημῶδη ποίησιν.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Ποιὸς εἶδε ἥλιο τὸ βραδὺ κι ἄστρον τὸ μεσημέρι ;
 ποιὸς εἶδε κόρ' ἀνύπαντρη νὰ πάνῃ μὲ τοὺς κλέφτες ;
 Δώδεκα χρόνους ἔκανε ἄρματολὸς καὶ κλέφτης,
 κανένας δὲν τὴν γνῶριζε, κανένας δὲν τὴν ξέρει.
- 5 Μιὰ Κυριακὴ, μιὰ Πασκαλιά, μιὰ πίσσημῃ ἡμέρᾳ
 πάησαν νὰ παίξουν τὰ σπαθιά, νὰ ρίξουν τὸ λιθάρι·
 κ' ἡ κόρη ἀπὸ τὴ σφίξη της καὶ ἀπὸ τὴν ἀντρεία της
 ἔκοψε τὸ θηλύκι της ' κ' ἐφάν'καν τὰ βυζιά της·
 κι ἄλλοι τὸ λένε μάλαμα, κι ἄλλοι τὸ λέν' ἀσήμι,
- 10 κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο, μικρὸ διαβολεμένο :
 «Αὐτὸ δὲν εἶναι μάλαμα, δὲν εἶναι κι οὐδ' ἀσήμι,
 μούν' εἶναι κόρ' ἀνύπαντρη, π' ἀκολουθᾷε μαζί μας».

* *Ἡπειρος.* - Δ. Α. ἀρ. 322, σ. 11 (Ἁ. Γόνιος, 1881).

Β'.

- Ποιὸς εἶδε ψάρι σὲ βουνὸ κι ἀλάφι σὲ λιμάνι ;
 ποιὸς εἶδε κόρ' ἀνύπαντρη μέσσα στὰ παλληκάρια ;
 Δώδεκα χρόνους ἔκαμεν ἄρματολὸς καὶ κλέφτης,
 κανεὶς δὲν τὴν ἐγνώρισε ἀπὸ τὴν συντροφιά της·
- 5 καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰ Κυριακὴ, μιὰ πίσσημον ἡμέρᾳ
 βγήκαν νὰ παίξουν τὰ σπαθιά, νὰ ρίψουν τὸ λιθάρι.
 Τὸ ρίχν' ἡ Χάιδω μιὰ φορὰ, τὰ παλληκάρια δέκα·
 κ' ἡ κόρ' ἀπὸ τὴ σφίξη της κι ἀπὸ τὴν ἐντροπή της

1) τὴν κομμοδόχην της.

- ἐκόπη τὸ γελέκι τῆς κ' ἐφάνη τὸ βυζί τῆς.
- 10 Ἄλλος τὸ λέγει μάλαγμα, ἄλλος τὸ λέγ' ἀσήμι
κ' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο ἐκεῖνο τῆ γνωρίζει:
«Κεῖνο δὲν εἶναι μάλαγμα, κεῖνο δὲν εἶν' ἀσήμι,
κεῖνο 'ν' τῆς Χάιδως τὸ βυζί, τῆς Χάιδως, χαΐδεμένης».
– «Σώπα, σώπα, κλεφτόπουλο, καὶ μὴ μὲ μαρτυρήσης,
15 νὰ σοῦ χαρίσω τῆ ζωῆ κι ὄλα τὰ ἄρματά μου».

*Αἰν. Ρωσσοῦ, Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae
1860, σ. 152, ἀρ. 205 (σουλ. Ulrich).*

Η'. ΚΛΕΦΤΕΣ ΦΙΛΟΝΙΚΟΥΝ ΠΕΡΙ ΓΥΝΑΙΚΟΣ

Παρά τὸν τραχὺν πολεμικὸν βίον τῶν κλεφτῶν δὲν ἔλειπαν καὶ αἱ διαμάχαι περὶ γυναικῶν. Τοιαύτη τις διένεξις, τῆς ὁποίας τὰς λεπτομερείας ἀγνοοῦμεν, ἔδωσε τὴν ἀφορμὴν διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ κατωτέρω ἔσματος.

Δ. Α. Π.

- Πέντε παιδιὰ μαλώνανε¹ γιὰ μιὰ Ἄρβανιτοπούλα
κι ὁ καπετάνιος ἔλεγε κι ὁ καπετάνιος λέει.
– «Παιδιὰ μου, μὴ μαλώνετε, παιδιὰ, μὴν ὀχτρευόστε
ν-ἐμεῖς ταχιά θὰ φύγουμε, στὸν τόπο μας νὰ πᾶμε
5 κ' ἐκεῖ θὰν τίς διαλέξουμε καθένας τῆ δικῆ του».
Καὶ τὴν Ἄγγέλω τοῦ παπαῖ τὴν παίρν' ὁ καπετάνιος.

*Πελοπόννησος (Αἴγιον). – Δ. Α. Ὑλη
ἀρ. 1629 (Ν. Βραχνός, 1890).*

Θ'. ΚΛΕΦΤΕΣ ΚΑΙ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΑ

Οἱ διάγοντες τραχὺν βίον κλέφτες ἠναγκάζοντο πολλάκις νὰ καταφεύγουν εἰς τοὺς εὐπορωτέρους τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου, τοὺς προεστοὺς καὶ κληρικοὺς, πρὸς ἐξασφάλισιν στέγης καὶ προμήθειαν εἰς αὐτοὺς τροφίμων. Ἐνίοτε εἰς περιπτώσεις ἰδίᾳ ἀπροθυμίας πρὸς παροχὴν συνδρομῆς προέβαινον εἰς ἐκβιασμούς, λεηλασίας, ἀρπαγὰς γυναικῶν κ.τ. ὄ. Τοιαῦται δὲ ἐπιδρομαὶ ἀπετέλεσαν θέματα τραγουδιῶν. Οὕτω συνετέθησαν στίχοι, οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς κοινοὶ τόποι εἰς πολλὰ ἔσματα μὲ παρόμοιον θέμα. Τὸ κατ' ἐξοχὴν πρόσωπον τῶν τραγουδιῶν τούτων, τὸ φερόμενον ὡς θῦμα τῶν ἐπιδρομῶν, εἶναι ἡ κόρη τοῦ παπαῖ (ἡ παπαδοπούλα), τῆς ὁποίας ἡ ἀρπαγὴ ἀποδίδεται εἰς διαφόρους κλέφτας, ὡς τὸν Νάνον, τὸν Σύρον, τὸν Κέντρον, τὸν Λάπαν, Γιάννην κλπ.

Κατωτέρω παραθέτομεν τρεῖς παραλλαγὰς τῶν τραγουδιῶν τούτων.

Δ. Α. Π.

1) Μετὰ τὸ πρῶτον ἤμισον τοῦ στίχου ἄδεται τὸ τσάκισμα: παιδιὰ μαλώνανε, ἄντε μορέ, γιέ μου. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν ἐπομένων στίχων, ἀντικαθιστάμενον τοῦ ῥήματος μαλώνανε διὰ τοῦ ῥήματος ἐκάστου πρῶτου ἡμιστιχίου· π. χ. ἔλεγε μαλώνετε κλπ.

Α'.

Στοῦ παπαῦ Λάμπρου τὴν αὐλὴ μαυρίζουν καλιοντσηδες¹
μαυρίζουν τὰ τουφέκια τους καὶ λάμπουν τὰ σπαθιά τους·
Θαρρῶ καὶ οἱ κλέφτες ἦρθανε, θαρρῶ 'ναι' ὁ Κλεφτογιάννος.

– «Παπαῦ, ψωμί, παπαῦ, κρασί, νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια»
5 παπαῦ, ποῦ 'ν' τὸ κορίτσι σου, κρασί νὰ μᾶς κερᾶση».

– «'Ἡ κόρη μου δέν εἶν' ἐδῶ, πῆγε στὸ μοναστήρι·
πῆγε νὰ γένη καλογριά, τὰ ράσα νὰ φορέση».

– «Σῦρε, παπαῦ, καὶ φέρ' τηνε, σοῦ κόβω τὸ κεφάλι».

Κ' ἡ παπαδιά εἶναι φρόνιμη καὶ πάγει καὶ τὴν φέρει.

*Werner von Haxthausen, Neugriechische Volkslieder,
Münster i. W. 1935, σ. 114, ἀφ. 13.*

Β'.

– «Ποῦ πάς, ποῦ πάς, μπρὲ Σύρο μου, Σύρο καὶ καπετάνε;»

– «Στὴ Μακρυνίτσα, μπρὲ παιδιά, σ' ἐνοῦ παπαῦ τὸ σπίτι».

– «Παπαῦ, ψωμί, παπαῦ, φαί, παπαῦ, δῶσ' μας τὴν κόρη».

– «'Εσεῖς καλὰ τὸ ξέρετε καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι,

5 τὴν κόρη τὴν ἐπάντρεψα, τὴν πῆρε ὁ Γερογιάννης,
ποῦ ἔχει τὰ πολλὰ παιδιά καὶ τὲς πολλὲς νυφάδες».

– «Γιὰ πιάστε, δέστε τὸν παπαῦ ἀπὸ χέρια, ἀπὸ ποδάρια».

Καὶ πῆγε καὶ τὴν ἔφερε, σὰ μῆλο στολισμένο.

'Αγνάντια τοὺς προσκύνησε, ἀγνάντια τοὺς προσκ'νάει.

10 "Ολοὶ τὴν κέρασαν φλωριά, φλωριά καὶ καρᾶγρόσια
κι ὁ Σύρος τὴν ἐκέρασε ἀσ'μένιον ἄρραβῶνα.

**Ἡπειρος (Πάπιγκον Ζαγορίου). – Δ.Α.
ἀφ. 1370α, σ. 77 (Π. Στάρας, 1939).*

Γ'.

– «Τσαί ποῦ μᾶς πάς, μπρὲ Σύρο μου, μπρὲ Σύρο καπετάνε;»

– «Στὴ Μακρυνίτσα, μπρὲ παιδιά, σ' ἐνοῦ παπαῦ τὸ σπίτι».

– «Παπαῦ, ψωμί, παπαῦ, κρασί, νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια,
παπαῦ, φέρε τὴν κόρη σου, τὴ θέλει ὁ καπετάνος».

5 – «'Εσεῖς καλὰ τὸ ξέρετε καὶ Τοῦρκοι καὶ Ρωμαῖοι,
ν-ἡ κόρη δέν εἶναι ἰδῶ, πάησε στὸ μοναστήρι·
πάησε νὰ γένη καλογριά, νὰ σώση τὴν ψυχὴ της».

1) ἄνδρες τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ (λ. τ. kalyoncu)· ἔκδ. Haxt.: καλαντσιίδες. Ἡ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. παρὰ Arn. Passow, Τραγοῦδία ρωμαίικα, 1860, ἀφ. 142, στ. 1. 2) ἔκδ. Haxth.: κι. Ἡ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. παρὰ Arn. Passow, ἔνθ' ἄν., στ. 3.

- «Παπᾶ, σοῦ βγάζω τὰ μαλλιά, σοῦ κόφτω καὶ τὰ γένηαι·
τώρα νά πάς, τώρα νά ῥθῆς, τώρα νά μοῦ τῆ φέρης».

- 10 Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τῆ συντυχιά ¹ βαστοῦσε·
νά τὴν ἢ κόρη πῶρχεται σὰ μῆλο μαραμμένο·
πέντε μετάνοιες ἔκανε μπροστά στὸν καπετάνο·
ἄλλοι κερνούσανε φλωριά κι ἄλλοι κερνοῦνε γρόσια.

Ἡπειρος (Παραμυθία). - Λ. Α. ἀρ. 36, σ. 372,
ἀρ. 100 (Δ. Μ. Σάργος, 1888 - 93).

Ι'. Η ΑΙΧΜΑΛΩΤΗ ΝΙΟΝΥΦΗ

Πολλὰ καὶ ἐκ διαφόρων τόπων εἶναι τὰ τραγούδια μὲ θέμα τὴν λεη-
λασίαν χωρίου ἢ πόλεως ὑπὸ Τούρκων, Ἀλβανῶν ἢ ἄλλων ἐπιδρομέων καὶ
τὴν αἰχμαλωσίαν γυναικῶν. Εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἄσματα αὐτὰ τυπικοὶ εἶναι
οἱ στίχοι περὶ τῆς σκλαβωμένης νιόνυφης, ἢ ὁποῖα «κοντοστέκει» καὶ δὲν
προχωρεῖ μαζί μὲ τὰς ἄλλας αἰχμαλώτους, ὅχι διότι τὴν βαραίνουν τ'
ἄσπρα ἢ τὰ φλωριά, ἀλλὰ διότι τὴν βασανίζει ἢ σκέψις τοῦ ἐγκαταλειφθέν-
τος νηπίου τέκνου ἢ τοῦ φονευθέντος συζύγου.

Εἰς τινὰ ἐκ τῶν ἰσμάτων τούτων ὀρίζεται ὡς λεηλατηθεὶς τόπος ἡ
Ναύπακτος, τὰ Βέρβαινα κ. ἄ. Ἐκ τῶν κατωτέρω ἰσμάτων τὸ πρῶτον (Α)
ἀναφέρεται εἰς λεηλασίαν τῆς Ναυπάκτου ὑπὸ τῶν ληστῶν Ρουπακιᾶ καὶ
Χοσάδα κατὰ τὸ 1843 καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Νόβαινας, συζύγου τοῦ προ-
κρίτου Νόβα.² Τὸ δεύτερον (Β) λέγει περὶ τῆς λεηλασίας τῶν Βερβαίνων· εἰς
τὸ τρίτον (Γ) γίνεται ἀορίστως λόγος περὶ ἐπιδρομῆς τουρκικῶν караβιῶν
καὶ ἀρπαγῆς γυναικῶν.

Δ. Α. Π.

Α'.

Κανένας δὲν τὸ πάτησε τὸ κάστρο τῆς Ἐπάχτου,³
κι ὁ Ρουπακιᾶς τὸ πάτησε μὲ τὸν Γέρο-Χουσιάδα.
Πῆραν ἄσπρα, πῆραν φλουριά, πῆραν μαργαριτάρι,
πῆραν τοῦ Νόβα τὰ παιδιά, τοῦ Νόβα τὴ γυναῖκα.

- 5 Τὸ καρσούλι ⁴ φούιαξε, ⁵ τὸ καρσούλι σκούζει.
- «Δασιοπερπάτα, Νόβαινα, καὶ μὴν κοντανεμένης·
μὴ σὲ βαραίνουν τὰ φλουριά, μὴ σὲ βαραίνουν τ' ἄσπρα;»
- «Δὲ μὲ βαραίνουν τὰ φλουριά, δὲ μὲ βαραίνουν τ' ἄσπρα,
μόν' μὲ βαραίνει ὁ γιούλης μου, τὸν ἔχω μέσ' στὴν κούνια.

- 10 Κούνια μου, κούνα τὸ παιδί, μάννα μου, βύζασέ το·
μένα μὲ πῆραν τὰ παιδιά καὶ πάω μὲ τοὺς κλέφτες...»
Βγῆκαν στῆς Γκούρας τὰ βουνά ⁶ καὶ στὰ παλιὰ λημέρια.

Εἰρ. Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 38, ἀρ. 63.

1) τὴν συζήτησιν.

2) Βλ. σχόλια εἰς *Εἰρήνης Σπανδωνίδη*, ἔνθ' ἄν., σ. 319 - 321.

3) Ναυπάκτου. 4) ἡ φρουρά (λ. τ. karakol). 5) χούγιαξε, ἐφώναξε δυνατά. 6)
τὸ μέσον τμήμα τοῦ ὄρους Ὀθρυος.

Β'.

- Πατήσανε τὰ Βέρβαινα,¹ τὰ κάμανε μπεργιάνι:²
 πήραν ἄσπρα, πήραν φλωριά, πήραν μαργαριτάρια,
 πήραν χίλια πουκάμισα καὶ πεντακόσια ράσα:
 πήραν τὸ χήρο Διαμαντή καὶ τὸν Κονταναγνώστη:
 5 πήρανε καὶ μιὰ νιόνυφη ἀπὸ τὸ νυφοστόλι.³
 Μπροστά τὴν πᾶν' δὲν περπατεῖ καὶ πίσω κοντοστέκει.
 - «Περπάτει αὐγή, περπάτει ἀστρί, περπάτει, νιονυφούλα!
 μὴ σὲ βαραίνουν τὰ φλωριά, μὴ σὲ βαραίνει ἡ γούνα;»
 - «Δὲν μὲ βαραίνουν τὰ φλωριά, δὲν μὲ βαραίνει ἡ γούνα,
 10 μού'⁴ μὲ βαραίνει τὸ παιδί πού τ' ἄφηκα στὴν κούνια».

Πελοπόννησος (Κυνουρία). - Λαογρ., τόμ. 5
 (1915/16) σ. 562 ('Επαμ. Παπαμιχαήλ).

Γ'.

- Κάτω στὲς ἄσπρες θάλασσες, *λεβέντω*, στὲς πράσινες λεμιῶνες,⁵
λεϊμονιά μὲ τὰ λεϊμόνια,
 βγήκαν καράβια τούρκικα κ' ἐπήσαν τὰ ρωμαίικα:
 πήσαν μαννάδες μὲ παιδιὰ καὶ πεθερὲς μὲ νύφες,
 πήσαν μιὰ ἀρχοντοπεθερά μὲ δώδεκα νυφάδες.
 5 Ὅλες οἱ νύφες περπατοῦν καὶ πᾶν' κοντὰ τὲς ἄλλες,
 μὰ μιὰ νύφη, μικρότερη, δὲν πάει κοντὰ τὲς ἄλλες.
 - «Γιατί, νύφη μ', δὲν περβατεῖς, δὲν πᾶς κοντὰ τὲς ἄλλες;
 μήνα τὰ ροῦχα σὲ βαροῦν, μήνα τὰ σικιανδρίκια;»⁶
 - «Οὐδὲ τὰ ροῦχα μοῦ βαροῦν, οὐδὲ τὰ σικιανδρίκια,
 10 τοῦ γιοῦ σου οἱ πόννοι μοῦ βαροῦν, τοῦ γιοῦ σου, τοῦ λεβέντη.
 Μοῦ σκότωσαν τὸν ἄντρα μου, μοῦ πήσαν τὸ παιδί μου!»⁷

Θεσσαλία (Μεσδάνι Τρικάλων). - Ἔσθια,
 τόμ. 1Θ' (1885) σ. 80.

1) μετὰ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον ἐκάστου στίχου ἄδεται τὸ γόρισμα: *Μωρ' σήμερα, τραυά, λεβέντη μ', τραυά.* 2) ἐρείπιον' ἐπροξένησαν μεγάλην καταστροφὴν (λ. τ. νίγανε). 3) καθ' ἣν στιγμὴν τὴν ἐστόλιζαν. 4) μόνον, ἀλλά. 5) μετὰ τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον ἄδεται τὸ τσάκισμα: *λεβέντω*, εἰς τὸ τέλος δὲ ἐκάστου στίχου τὸ γόρισμα: *λεϊμονιά μὲ τὰ λεϊμόνια.* 6) μήπως αἱ στενοχωρίαί, αἱ πικρίαί (πιθανῶς ἐκ τῆς τ. λέξ. sikinti). 7) ἔκδ.: τὰ παιδιὰ μου.

III. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Α'. ΕΠΙΘΥΜΙΑΙ ΚΛΕΦΤΩΝ

Εἰς πολλά ἄσματα ἐκφράζεται ζωηρά ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀγωνιστῶν νὰ πολεμήσουν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Τὰ τραγούδια αὐτὰ δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν εἰς τοὺς τέσσαρας ἐπομένους τύπους: Α'.) Οἱ κλέφτες περιμένουν τὴν ἀνοιξιν, ἵνα ἐπαναλάβουν τὴν ἐπὶ τῶν ὁρέων πολεμικὴν τῶν ζῶν. Μὲ τὸν ἐρχομὸν τοῦ ἔαρος, πού τὸν προαγγέλλουν ἡ ἀναβλάστησις τῶν δένδρων καὶ ἡ ἀνοδος τῶν ποιμένων μὲ τὰ κοπάδια τῶν ἀπὸ τὰ χειμαδιὰ εἰς ὀρεινότερα μέρη, ὁ κλέφτης ἐγκαταλείπει τὰ χειμερινὰ καταφύγια του καὶ ἀναζητεῖ τὰ παλαιὰ λημέρια καὶ τοὺς συντρόφους του. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς τραγουδιῶν δὲν γίνεται λόγος περὶ κλεφτῶν ἀλλ' ἐκφράζεται ἡ φυσιολατρικὴ διάθεσις τῶν τραγουδιστῶν εἰς ρωμαντικὸν τόνον, μὲ τὴν ἀποστροφήν των πρὸς τὰ καλότυχα βουνὰ πού περιμένουν τὴν ἀνοιξιν, τοὺς ποιμένας καὶ τὰ κοπάδια. Β'.) Φιλοπόλεμος Κρής παρίσταται ἕτοιμος νὰ ἀναλάβῃ τὰ ὄπλα καὶ ν' ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὐθὺς μὲ τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνοίξεως καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ καιροῦ. Τὸ τραγούδι τοῦτο, πού διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιγραμματικὴν του λιτότητα, εἶναι ἐκ τῶν πλέον διαδεδομένων καὶ γνωστῶν εἰς τὴν δυτικὴν Κρήτην. Γ'.) Φυλακισμένος διακατέχεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴν φυλακὴν καὶ δυνηθῇ ν' ἀναλάβῃ πολεμικὸν ἀγῶνα.¹ Τὸ ἄσμα τοῦτο ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν Κρήτην. Δ'.) Εἰς ἄλλα τραγούδια ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πόλεμον καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐκφράζεται ἐμμέσως κατὰ τρόπον συμβολικόν. Διὰ τῆς μάχης τῶν ὀρνέων, τῆς ὁποίας ἐπιθυμεῖ τις νὰ γίνῃ θεατὴς, ἀναβαίνων ἐπὶ τῆς κορυφῆς δένδρου, συμβολίζεται πιθανῶς ἡ μάχη πρὸς τοὺς ἐχθρούς.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἄκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξιν, τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
θέλω νὰ πάω ἀρματολός, ἀρματολός καὶ κλέφτης,
νὰ βγῶ στῆς Γκούρας τὰ βουνά,² στῆς Γκούρας τὰ λημέρια,
νὰ σμίξω τοὺς συντρόφους μου τὸ Λιάμο Φαναρίσιο³
5 σὲ τί λημέρια βρίσκεται, σὲ τί κρούες βρυσσοῦλες.

¹ *Ἡπειρος (Πάπικον Ζαγορίου)*. - Λ.Α.
ἀρ. 1370, σ. 383 (Π. Στάρας, 1939).

1) Βλ. κατωτέρω καὶ τραγούδια τῆς φυλακῆς (σ. 302 κ.έξ.).

2) τοῦ ὄρους Ὀθρυς. 3) πρόκειται πιθανώτατα περὶ τοῦ κλέφτου Λιάκου Παναρίτη (βλ. ἀνωτ., σ. 206, ἀρ. Κ').

Α'α.

Θέλετε δένδρα άνθίσετε, θέλετε μαραθήτε
 στὸν ἥσκιο σας δέν κάθουμαι, οὐδέ καὶ στὸ δροσιό σας,
 μούν' καρτερῶ τὴν ἄνοιξη, τ' ὄμορφο καλοκαίρι,
 ν' ἀνοίξ' ὁ γράβος¹ κ' ἡ ὄξυά, νά ἥσκιώσουν τὰ λημέρια,
 5 νά βγοῦν οἱ Βλάχοι στάι βουνά, νά βγοῦν κ' οἱ Βλαχοπούλες,
 νά βγοῦν τὰ λάγια² πρόβατα μὲ τὰ χονδρὰ κουδούνια,
 νά βγοῦν καὶ τὰ κλεφτόπουλα νά ρίξουν στὸ σημάδι.

*Ἡπειρος (Πάπιγκον Ζαγορίου). - Λ. Α. ἀρ. 1370, σ. 74 (Π. Στάρας, 1939).

Α'β.

Καλότυχά 'ναι τὰ βουνά, ποτέ τους δὲ γερνᾶνε
 τὸ καλοκαίρι πράσινα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνια
 καὶ καρτεροῦν τὴν ἄνοιξη, τ' ὄμορφο καλοκαίρι,
 νά μπουμπουκιάσουν τὰ κλαριά, ν' ἀνοίξουνε τὰ δέντρα,
 5 νά βγοῦν οἱ στάνες³ στά βουνά, νά βγοῦν οἱ Βλαχοπούλες,
 νά βγοῦν καὶ τὰ Βλαχόπουλα λαλώντας τίς φλογέρες.

Πελοπόννησος (*Ανδρίτσαινα). - Λ. Α. ἀρ. 2213γ', σ. 93 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).

Α'γ.

Βελούχι⁴ μου παράμορφο κι 'Όξυά⁵ ζωγραφισμένη
 λειώστε τὰ χιόνια γλήγορα νά χορταριάσ' ὁ τόπος,
 νά βγοῦν οἱ Βλάχοι στά βουνά, νά βγοῦν κ' οἱ Βλαχοπούλες,
 νά βγῆ κ' ἡ Παναγιώταινα, ἡ πρώτη τσιλιγκέρα,⁶
 5 μὲ τὰ κατοίκια στὴν ποδιά καὶ μὲ τ' ἄρνιά στά χέρια.

Κωνστ. Σταυροπούλου, 'Ο κεκρυμμένος θησαυρὸς τῶν λαϊκῶν παραδόσεων, Ἀθήναι 1953, σ. 23-24.

1) δασικὸν δένδρον. 2) χρώματος μελανοῦ. 3) Οἱ μάνδρες, δηλ. οἱ ποιμένες μὲ τὸ ποίμνιόν των καὶ τὰ χρειώδη διὰ τὴν τυροκομίαν. 4) δημῶδες ὄνομα τοῦ ὄρους Τυμφορηστοῦ. 5) ὄρος μεταξὺ Τυμφορηστοῦ καὶ Κόρακος. 6) ποιμενίς (λ. σλαβ. tselinik).

Β'.

Πότε θά κάμη ξεστεργιά, πότε θά φλεβαρίση,¹
 νά πάρω τὸ τουφέκι μου, τὴν ὄμορφη πατρόνα²,
 νά κατεβῶ στὸν Ὀμαλό,³ στὴ στράτα τῶ Μουσοῦρω,⁴
 νά κάμω μάννες δίχως γιούς, γυναῖκες δίχως ἄντρες,
 5 νά κάμω καὶ μωρὰ παιδιὰ νά 'ναι δίχως μαννάδες·
 νά κλαῖν' τὴ νύχτα γιὰ βυζι καὶ τὴν αὐγὴ γιὰ γάλα
 καὶ τ' ἀποδιαφωτίσματα⁵ γιὰ τὴν καημένη μάννα.

*Δημ. Σ. Βουτετάκη, Τραγοῦδια
 Κρητικά, Χανιά 1904, σ. 25.*

Β'α.

Χριστέ, νά ζώνουμουν σπαθὶ καὶ νά 'πιανα κοντάρι,
 νά πρόβαινα στὸν Ὀμαλό, στὴ στράτα τῶ Μουσοῦρω,
 νά σύρω τ' ἀργυρὸ σπαθὶ καὶ τὸ χρουσό κοντάρι,
 νά κάμω μάννες δίχως γιούς, γυναῖκες δίχως ἄντρες,
 5 νά κάμω καὶ μωρὰ παιδιὰ μὲ δίχως τσοὶ μαννάδες.

*Ant. Jeannarakis, Ἄσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 173, ἀρ. 225.*

Β'β.

Εἰς τὸ ἐπόμενον τραγοῦδι οἱ στίχοι τοῦ ἀνωτέρω ᾄσματος ἔχουν δια-
 πλασθῆ πρὸς ἔκφρασιν γεγονότων τοῦ τελευταίου πολέμου (1941 - 44).

Πότε νά κάμη ξαστεριά, πότες νά φλεβαρίση,
 νά πάρω τὸ ντουφέκι μου, τὴν ὄμορφη πατρόνα,²
 νά κατεβῶ στὸ Μάλεμε, στὴν ἀεροκαθίστρα,⁶
 γιὰ νά σκοτώσω Γερμανοὺς καὶ νά αἰχμαλωτίσω.

*Κρήτη. - Δ. Α. ἀρ. 1841 Α', σ. 79
 (Δ. Α. Πετρόπουλος, 1953).*

1) θά ἔλθῃ Φεβρουάριος, ν' ἀνοίξῃ ὁ καιρὸς. 2) φυσιγγιοθήκη (βλ. *J. A. Νοτοπου-
 λος, Τὸ κρητικὸ τραγοῦδι τοῦ Ὀμαλοῦ καὶ ἡ "πατρόνα"*, Κρητ. Χρον., τόμ. ΙΒ' (1958),
 σ. 171 - 175). Πιθανῶς πρόκειται περὶ προσωπικοῦ ὀνόματος τοῦ ὄπλου. 3) ὄροπέδιον ἐπὶ
 τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῶν Λευκῶν Ὀρέων Κρήτης πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς ἐπαρχίας Σελίνου.
 4) ἐκ τῶν βοζαντινῶν ἀρχοντικῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν παράδοσιν εἶχον ἐγκα-
 τασταθῆ εἰς Κρήτην τὸν 12ον μ. Χ. αἰῶνα. 5) πρωὶ-πρωί, τὰ χαράματα. 6) εἰς τὸ δυ-
 τικῶς τῶν Χανίων ἀεροδρόμιον.

Γ'.

Χριστέ, νά σποῦσαν οἱ φ'λακές νά φύγω ἀπ' τὸ Κάστρο·¹
 νά πάρω δίπλα τὰ βουνά, νά βγῶ στὸν Ψηλορείτη,
 νά μοῦ βγορίσουν² τὰ Σφακιά, τσ' Ἀνώπολης³ ὁ κάμπος,
 ν' ἀκούσ' ἀρμάτω ταραχή καὶ φάλκο⁴ νά λαλήση,
 5 ν' ἀκούσω τὴ Βαρδήναινα πῶς ἔκλαιγε τσοὶ γιούς τση.

Κρήτη. - Λ. Α. ἀφ. 1841 Α', σ. 136
 (Δ. Α. Πετρόπουλος, 1953).

Γ'α.

Εἰς τὴν ἐπομένην παραλλαγὴν οἱ στίχοι τοῦ ᾄσματος ἔχουν προσαρ-
 μοσθῆ εἰς γεγονότα τοῦ τελευταίου πολέμου (1941 - 44).

Θέ μου, νά σποῦσαν οἱ φ'λακές νά φύου οἱ φ'λακωμένοι·
 νά πάρου δίπλα τὰ βουνά, νά βγοῦν στ' Ἀποπηγάδι,⁵
 νά κάμου κύκλο στὸ βουνό, νά ζώσου τὸν "Αἶ Ζήνα"⁶
 κι ἀποκειδὰ⁷ νά κατεβοῦ στῆς Σπίνας⁸ τὰ φαράγγια,
 5 νά κατεβοῦ στὴν Κάντανο, ἴστοῦ Κάντανος τὸν κάμπο,
 νά ζώσουνε τὴν Κάντανο, νά ζώσουν τὸ σεράγιο,
 νά σφάξουνε τσοὶ Γερμανούς, τσοὶ σκύλους Ἀλαμάνους,⁹
 νά σώσουνε τσοὶ χριστιανούς.

*Ενθ' ἄνωτ., σ. 35.

Δ'.

Συντράμετέ¹⁰ με, φίλοι μου, κ' ἐσεῖς οἱ γιέδικοί μου,
 νά τὸ συγκλίνω¹¹ τὸ δεντρί, ν' ἀνέβω στὴν κορφὴ του,
 ν' ἀκούσω γερακιοῦ φωνὴ καὶ φάλκο⁴ νά λαλήση,
 ν' ἀκούσω καὶ τὴν πέρδικα νά συχνοκακαρίση.

Κρήτη (Σελλιὰ Ρεθύμνης). - Λαογρ., τόμ. 9
 (1926/28), σ. 213, ἀφ. 11. (Γ. Ἰ. Κουρμούλης).

1) τὸ Ἡράκλειον Κρήτης. Τὸ ὄνομα Κάστρο καὶ μάλιστα Μεγάλον Κάστρο, εἶναι τὸ κοινὸν ὄνομα τῆς πόλεως ἤδη ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων. Ἡ ὀνομασία Ἡράκλειον εἶναι τῶν νεωτέρων χρόνων καθιερωθεῖσα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως (εἰς 1822). (Βλ. Στέφ. Σανθουδίδην εἰς Ἐπειτ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδ., τ. 3 (1926) σ. 61 - 62). 2) νά φανοῦν ἀπέναντί μου, νά ἰδῶ. 3) χωρίον τῆς ἐπαρχίας Σφακίων. 4) ἰέρακα (λ. ἰτ. falco). 5) ὄψηλόν ὄρος εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς ἐπαρχίας Σελίνου. 6) ἐκκλησία εἰς Ἀποπηγάδι. 7) χειρ. ἀπόκει. 8) χωρίον παρὰ τὴν Κάντανον Σελίνου. 9) παλαιὸν γερμανικὸν φύλον. Ἐνταῦθα ἐγνωσὶ τοῦς Γερμανοὺς ἐν γένει. 10) βοηθήσατε. 11) νά τὸ λυγίσω.

Β'. ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΣ ΚΛΕΦΤΩΝ

Σημαντικὸν γεγονός εἰς τὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν ἀπετέλουν αἱ συναντήσεις τῶν μετὰ ἀπὸ μακροχρόνιον χωρισμὸν, ποὺ ὠφείλετο εἰς τὰς περιπετείας τῆς πολεμικῆς τῶν ζωῆς. Κατὰ τὰς συναντήσεις ταύτας διεσκέδαζον εἰς ἀτμόσφαιραν ἀδελφικῆς ἐγκαρδιότητος, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν συγκίνησιν καὶ καρτερικότητα ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ διέτρεχε πολλοὺς κινδύνους ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. Τὰς ἐξαιρετικὰς ταύτας περιστάσεις ἀπεικονίζει τὸ ἐπόμενον ᾄσμα, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ εἰς διαφόρους παραλλαγὰς καθ' ὅλην τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Δ. Α. Π.

Καλῶς ἀνταμωθήκαμαν ἐμεῖς οἱ ντιρτιληδισ, ¹
 νὰ κλάψωμε τὰ ντέρτια μας καὶ τὰ παράπονά μας.
 Τοῦτον τὸν χρόνον τὸν καλὸ, τὸν ἄλλο ποιὸς τὸ ξέρει,
 γιὰ ζοῦμε γιὰ πεθαίνουμε, γιὰ σ' ἄλλον κόσμον πᾶμε.

- 5 Πάλι καλὲς ἀντάμωσες, πάλι ν' ἀνταμωθοῦμε
 στοὺν "Αἶ Λιά στοὺν πλάτανου, ποὺ 'ναι μιὰ κρύα βρύση,
 πῶχουν ἀρνιά ποὺ ψένουντι, κριάρια σουβλισμένα,
 πῶχουν κ' ἓνα γλυκὸ κρασί ὅπου κερνοῦν καὶ πίνουν. ²

¹ *Ἡπειρος*. - Δ. Α. ἀρ. 1370, σ. 359
 (Π. Γ. Στάρας, 1937).

Γ'. ΟΙ ΚΛΕΦΤΕΣ ΜΠΑΡΜΠΕΡΙΖΟΝΤΑΙ

Εἰς τὴν σκληρὰν ἀγωνιστικὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν ὑπῆρχαν καὶ στιγμαὶ ἀναπαύσεως, καθ' ἃς ἠδύναντο οὗτοι νὰ εὐπρεπίζωνται λουόμενοι καὶ περιποιούμενοι τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον. Φυσικὸν ἦτο κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τῆς ψυχικῆς ἠρεμίας ν' ἀναλογίζωνται τὸ ἀβέβαιον τῆς ζωῆς τῆς αὔριον καὶ μετὰ σαρκασμὸν ἢ παράπονον νὰ ἐκφράζωνται διὰ τὴν μοῖραν τῶν. Τὴν ψυχολογικὴν ταύτην κατάστασιν τῶν πολεμιστῶν θέλει ν' ἀποδώσῃ ὁ λαϊκὸς ποιητὴς διὰ τῶν ἐπομένων στίχων, οἵτινες, γενόμενοι τυπικοί, προσαρμόζονται εἰς διαφόρους παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Σάν κίνησαν καὶ πήγαιναν τὰ τέσσερ' ἀδερφάκια
 καὶ πᾶν' πέρα καὶ πέρασαν, πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι
 καὶ βρίσκουν μιὰ κρυόβρυση, κρύα καὶ παγωμένη
 καὶ κάτσαν καὶ ξυρίζονταν ὄλοι μετὰ τὴν ἀράδα,
 5 μ' ἓνα γυαλί γυαλίζονταν, τὰ κάλλη τῶν τηροῦσαν.
 - «Μουστάκι μου καραμπουγιὰ ³ καὶ φρύδια μου γραμμένα,
 δὲν πρέπετι γιὰ κρέμασμα κι οὐδὲ γιὰ ἀλυσίδα,
 μόν' πρέπετι γιὰ τὰ βουνά, γιὰ τίς ψηλὲς ραχοῦλες».

Δυτ. Μακεδονία. - Δ. Α. ἀρ. 1412, σ. 62 (Ἄν. Διαμάντης).

1) ἄνθρωποι μετὰ πολλὰς πικρίας (λ. τ. dertli). 2) ὁ στίχος ἐλλειπῆς κατὰ τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον συνεπληρώθη ἐκ τῆς παραλλαγῆς παρὰ Γ. Χασιώτη (Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημο. ᾄσμάτων, 1866, σ. 51, ἀρ. 39 στ. 6). Ὡς ἐπιφώδης (γύρισμα) λέγεται:

ἄι ντουριά μου, ἄι ντουριά μου,
 δὲ σὲ χόρτασ' ἢ καρδιά μου.

3) μετὰ μαύρην βαφήν, μαῦρα.

Β'.

Οί κλέφτες μπαρμπερίζονται καί στρίβουν τὸ μουστάκι
κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεε, κ' ἕνας τὸν ἄλλο λέει!

– «Μόρφα κεφάλια πῶχουμε καί μαύρα 'ν' τὰ μαλλιά μας
καί δὲν μᾶς πρέπει κόψιμο, μουϊδὲ καί χαρμαγκιόλα,¹

5 μόνο μᾶς πρέπει ἄρματα, σοφίλια² καί ντουκάδες».³

*Ειρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 35, ἀρ. 59.*

Γ'.

Οί κλέφτες μπαρμπερίζονταν καί κόβουν τὰ μαλλιά τους·
κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγαν, κ' ἕνας τὸν ἄλλον λέει.

– «Ἄσπρους λαιμούς πὺ ἔχομεν, τὰ τσιγγελιά⁴ μουστάκια·
δὲν πρέπει γιὰ τὰ Γιάννενα, πεσκέσι⁵ γιὰ τὴ Λάρ'σα».⁶

*Εὐαγ. Τζιάτζιον, Τραγούδια τῶν Σαρακατα-
ναίων, Ἀθήναι 1928, σ. 12, ἀρ. 28.*

Δ'. ΟΙ ΚΛΕΦΤΕΣ ΣΚΟΡΠΙΖΟΥΝ

Κατὰ διαφόρους χρονικὰς περιόδους τῆς μακρᾶς ἐπαναστατικῆς δρά-
σεως τῶν κλεφτῶν ἐσημειώθη ἔντασις τῶν διωγμῶν κατ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν
Τούρκων· σκληρότεροι τῶν καταδιώξεων τούτων ὑπῆρξαν αἱ τῶν ἐτῶν 1779-
1780 καί 1805-1806. Οἱ διωκόμενοι περιήρχοντο τότε εἰς δεινὴν θέσιν καί
μάλιστα κατὰ τὸν χειμῶνα, ὅτε διεσκορπίζοντο κατὰ μικρὰς ομάδας ἢ κατ' ἄτο-
μον, διὰ νὰ ζητήσουν ἄσυλον εἰς τὰ σπίτια φίλων ἢ κουμπάρων των. Τὰ
δεινοπαθήματα ταῦτα διεκτραγωδοῦνται εἰς δημοτικὰ τραγούδια ὡς τὰ κα-
τωτέρω.

Δ. Λ. Π.

Α'.

Δώδικα χρόνους ἔκανα ἄρματουλὸς κί κλέφτης,
πουτές δὲν ἀντρουπιάστηκα κ' ἰγὼ κί τ' ἄρματά μου,
σάν τούτ' τὴ φετεινὴ χρουινιά πουτές νὰ μὴν ξανάρθη·
βγῆκαν οἱ Τοῦρκοι στὰ χουριά κί δέρνουν κί ἀρπάζουν.

5 – «Πιδιά μου, νὰ σκουρπίσουμι, νὰ γένουμε πουλούκια.⁷

Ἰγὼ θὰ πάνου στ' Ἄγραφα, κ' ἰσεῖς στοῦ Μισολόγγι,
πῶχ'τι⁸ τοὺς φίλους τοὺς παλιούς κί τοὺς παλιούς κουμπάρους».

*Θεσσαλία (Καρατσὸλ Τιφνάβου). – Δ. Λ. Ὑλη,
ἀρ. 668 (Κ. Β. Γιαννακόπουλος, 1902).*

1) χαρμαγκιόλα, λαιμηκόμος (λ. ἰτ. carmagnoia). 2) εἶδος νομίσματος. 3) μετὰλ-
λιναι πόρπαι, κοσμήματα (λ. τ. toka). 4) κυρτά ὡς ἄγκιστρον (λ. τ. cengel). 5) δῶρον
(λ. τ. peskes). 6) Τὸ νόημα τοῦ στίχου εἶναι ὅτι δὲν πρέπει νὰ πέσουν θάματα τῶν Τούρκων πα-
σάδων τῶν Ἰωαννίνων καί τῆς Λαρίσης. 7) ομάδες, κοπάδια (λ. τ. böllük). 8) πὺ ἔχετε.

Β΄.

Παιδιά μ', ἦρθε χινόπωρος, παιδιά, ν-ἦρθε ὁ χειμῶνας·
πέσαν τὰ φύλλα ἀπ' τὰ κλαριά, γδυθῆκαν τὰ λημέρια.¹
Παιδιά μου, νὰ χωρίσουμε, μπουλούκια² νὰ γινοῦμε.
Πιάστε τοὺς φίλους τοὺς μπιστοὺς καὶ τοὺς παλιοὺς κουμπάρους,
5 ὥστε νὰ πάρῃ ἡ ἀνοιξη, νὰ ῥθῆ τὸ καλοκαίρι,
ν' ἀνοίξη ὁ γάβρος³ κ' ἡ ὄξυά, ν' ἀνθίσῃ τὸ σφεντάμι,⁴
νὰ βγοῦν οἱ Βλάχοι στὰ βουνά, νὰ βγοῦν οἱ Βλαχοποῦλες,
νὰ βγοῦν καὶ τὰ Βλαχόπουλα βαρώντας τὶς φλογέρες.

Ἀρκαδία (Γορτυνία). - Λ. Α. ἀφ. 926 ε',
σ. 11 - 12 (X. Σακελλαριάδης, 1928).

Ε΄. ΚΛΕΦΤΕΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΟΣΚΥΝΟΥΝ

Ἐνας ἐκ τῶν πλέον ἀπηνῶν διωγμῶν τῶν κλεφτῶν, ὡς καὶ ἐναντίον τῶν ἀνυποτάκτων Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων ληστῶν καὶ ἀνταρτῶν, ὑπῆρξεν, ὡς ἐσημείωσεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 61) ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὀργανωθείς ἐν ἔτει 1804, ὅτε διορισθεὶς οὗτος ἀρχιστράτηγος τῆς Ρούμελης (Ρούμελη βαλεσῆ) διέβη ἐξ Ἰωαννίνων εἰς Μακεδονίαν.⁵ Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦτον, ὡς καὶ κατ' ἄλλους ὁμοίους, πολλοὶ τῶν κλεφτῶν, πιεζόμενοι ἰσχυρῶς καὶ δεινοπαθοῦντες, ἠναγκάζοντο νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν, «νὰ προσκυνήσουν». Ἡ ἥρωικὴ ἀντίστασις, ἡ εὐψυχία καὶ ἡ μὴ ὑποταγὴ τινῶν ἐξ αὐτῶν εἶναι τὸ θέμα δημοτικῶν τραγουδιῶν ὡς τὰ κατωτέρω.

Δ. Α. Π.

Α΄.

Τοῦτο τὸ καλοκαίρι καὶ τὴν ἀνοιξη,
ἄσπρα χαρτιά μᾶς γράφουν, μαῦρα γράμματα.
«Ὅσοι κι ἂν εἴστε κλέφτες στὰ ψηλά βουνά,
ὅλοι νὰ κατεβῆτε ἀπ' τὸν Ὀλυμπο,
5 νὰ προσκυνήσῃτε ὅλοι τὸν Ἀλῆ πασά».
Δυὸ παλληκάρια μόνον δὲν προσκύνησαν·
ἐπήραν τὰ τουφέκια, τὰ λαμπρά σπαθιά
καὶ στὰ βουνά ἀνεβαίνουν, τρέχουν στὴν κλεφτιά.

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, Paris 1824, σ. 124.

1) καταφύγια τῶν κλεφτῶν. 2) βλ. ἀνωτ., σ. 276, σημ. 7. 3) δασικὸν δένδρον.

4) ὁ σφένδαμνος.

5) Βλ. καὶ Κ. Παπαρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐκδ. 5η, ἐν Ἀθήναις 1925, τόμ. Ε΄β, σ. 219 - 221.

Β'.

Οι κλέφτες έπροσκύνησαν και γίνηκαν ραγιάδες,
 κ' ένα μικρό κλεφτόπουλο δέν θέλ' νά προσκυνήση·
 ψηλά σέ πέτρα κάθονταν, τόν ταμπουρά¹ λαλοῦσε:
 «Έγώ ραγιάς² δέν γίνομαι, χαράτσι³ δέν πλερώνω».

*N. Κασομούλη, Ένθυμήματα στρατιωτικά,
 τόμ. 1, Άθήναι 1939, σ. 3.*

Γ'. Ο ΚΛΕΦΤΗΣ ΠΟΥ ΠΕΘΑΙΝΕΙ

Αί τελευταίαι στιγμαί τής ζωής του κλέφτου άπετέλεσαν θέμα διαφόρων τραγουδιών. Ό έτοιμοθάνατος άγωνιστής, ένεκα τραυματισμού ή γήρατος, έκφράζει τήν ύστάτην αύτου έπιθυμίαν και άφήνει παραγγελίας, αι όποίαι άνταποκρίνονται εις τόν ήρωικόν τόνον του βίου του και τās δοξασίας του περί τής πέρα του τάφου ζωής. Κατά κανόνα παρίσταται άντιμετωπίζων με καρτερικότητα τόν θάνατον· παρακαλεϊ τούς συντρόφους του νά φέρουν κρασί διά νά πλύνη τās πληγάς του ή νά του στρώσουν στρώματα από κλαδιά και νά του προσκομίσουν τό μουσικόν του όργανον (τόν ταμπουράν), νά παίξη και τραγουδήση τό τελευταίον τραγούδι. Εις άλλας παραλλαγάς διατυπώνει τήν έπιθυμίαν νά έλθη ό «πνευματικός», διά νά τόν κοινωνήση τών άχράντων μυστηρίων ή συμβουλεύει περί του τρόπου τής άγγελίας του θανάτου του εις τούς ίδιούς του.⁴ Διακατεχόμενος υπό του φόβου μήπως έγκυ καταλειπόμενος έρημος και άταφος γίνη βορά τών όρνέων και θηρίων, παραγγέλλει εις τούς φίλους νά φροντίσουν διά τήν ταφήν του.

Με τήν πίστιν ότι και μετά θάνατον θά ήμπορη νά συνεχίση τούς άγώνας του, έκφράζει τήν έπιθυμίαν νά γίνη ό τάφος του εύρύχωρος, διά νά πολεμή έκειθεν τούς έχθρούς· νά έχη παράθυρα, διά νά είναι δυνατή ή έπικοινωνία με τόν έξωτερικόν κόσμον, μάλιστα τήν φύσιν με τήν όποιαν τσοούτον ήτο έξοικειωμένος κατά τόν βίον του.

Τό θέμα περί τής κατασκευής τάφου υπό του μελλοθανάτου είναι γνωστόν ήδη έκ τής άκριτικής ποιήσεως, ώς παρετήρησεν ό Ν. Γ. Πολίτης (Έκλογαί, άρ. 43). Ό Διγενής Άκρίτας, προαισθανόμενος τόν θάνατον, κτίζει ό ίδιος παρά τόν Εύφράτην πανώριον τάφον, κιβούρι του θανάτου, έκ λευκού μαρμάρου. Εις τά μοιρολόγια ώσαύτως δίδονται παραγγελίαι υπό του νεκρού πλέον άνδρός, γυναικός, νέου ή νέας, πρός κατασκευήν του τάφου, ό όποιός θά περιλάβη τό σώμα των.⁵

1) μουσ. όργανον (λ. τ. tambura). 2) όποτελής τών Τούρκων (λ. άραβ. raga). 3) κεφαλικός φόρος (λ. τ. haras).

4) ή άγγελία του θανάτου νά γίνη εις αύτους άλληγορικώς:

*Μην πητε πώς λαβιώθηκα, πώς ειμαι σκοτωμένος,
 μόν' πητε πώς παντρεύτηκα κι άλλη γυναίκα πήρα'
 πήρα τήν πλάκα πεθερά, τή μαύρη γής γυναίκα...*

Πρόκειται περί στίχων μοιρολογίου, οι όποιοι μεταφέρθησαν εις τό κλεφτικό τραγούδι. Βλ. και Γιάννη Άποστολάκη, Τό κλεφτικό τραγούδι, Άθήναι 1950, σ. 36 κ.έξ. D. A. Pétroulois, La comparaison dans la chanson populaire grecque, Athènes 1954, σ. 14 - 15. 5) Βλ. και σχετικώς παρατηρήσεις: C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, I, 1824, σ. 54. Γιάννη Άποστολάκη, Τά δημοτικά τραγούδια, Μέρος Α', Οι συλλογές, Άθήναι 1929, σ. 94 και 132 - 133. Του αύτου, Τό κλεφτικό τραγούδι, σ. 44 κ.έξ.

Ὁ μετὰ τοσαύτης ἀδρότητος ὅμως προσδιορισμὸς τοῦ εἴδους τοῦ κιβουριοῦ, συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον θὰ ἐναποτεθῆ ἐκεῖ, ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὰ κλέφτικα τραγούδια.

Δ. Α. Π.

Α'.

Σηκώνομαι πολὺ ταχιά, δυὸ ὄρες ὅσο νὰ φέξῃ,
παίρνω νερὸ καὶ νίβομαι, νερὸ νὰ ξαγρυπνήσω·
τὰ πεύκια ἀκούω καὶ βροντοῦν καὶ τὲς ὄξυες καὶ τρίζουν
καὶ τὰ γιατάκια¹ τῶν κλεφτῶν κλαίγουν τὸν καπετάνον.
5 - «Γιὰ σὴκ' ἀπάνω, Γιώτῃ μου, καὶ μὴ βαριά κοιμᾶσαι·
μᾶς πλάκωσε ἡ παγανιά,² θέλουν νὰ μᾶς βαρέσουν».
- «Τί νὰ σᾶς πῶ, μωρὲ παιδιὰ, καημένα παλληκάρια;
φαρμακερό 'ν' τὸ λάβωμα, πικρὸ καὶ τὸ μολύβι.³
Τραυᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βάλτε με νὰ καθήσω,
10 καὶ φέρτε μου γλυκὸ κρασί, νὰ πιῶ καὶ νὰ μεθύσω,
νὰ πῶ τραγούδια θλιβερὰ καὶ παραπονεμένα.
Νὰ ἤμουν στὰ ψηλά βουνὰ καὶ τοὺς πυκνοὺς⁴ τοὺς ἥσκιους,
πού 'ναι τὰ στεῖρα πρόβατα καὶ τὰ παχιά κριάρια!»

C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 62.

Β'.

Σὰ νύχτωσε καὶ βράδιασε, πάει καὶ τούτ' ἡ μέρα,
πάει καὶ τούτ' ἡ συντροφιά, πού εἴμαστε οὐλὴ μέρα.
Σύρτε, παιδιὰ μου, γιὰ ψωμί, ψωμί νὰ φάτε βράδυ,
καὶ φέρτε τὸ παλιὸ κρασί τὸ δωδεκαχρονήσιο,
5 νὰ πλύνω τίς λαβωματιές, νὰ πλύνω τίς γιεράδες.⁵
Πικρὸ, παιδιὰ μ', τὸ λάβωμα, φαρμάκι τὸ μολύβι.⁶
Καὶ πάρτε με καὶ σύρτε-με σὲ μιὰ ψηλὴ ραχούλα,
καὶ κόφτε μπάτσες⁶ στρώματα κι οὄξυες προσκεφαλάδες,
καὶ βάν'τε με νὰ ξαπλωθῶ καὶ βάν'τε με νὰ κάτσω,
10 καὶ φέρτε καὶ τὸν ταμπουρά,⁷ νὰ τὸν βαρῶ γιομᾶτα.⁸
Φέρτε μου τὸ κιμέρι⁹ μου, γιὰ νὰ σᾶς τὸ μοιράσω·
φέρτε καὶ τὸν πνευματικό, νὰ μὲ ξεμολοήσῃ
καὶ πάρτε με καὶ χῶστε με σὲ ριζιμιὸ λιθάρι.
Κόφτε κλαράκι δροσερό, λελούδια σκέπασ'τέ με.

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 8, ἀρ. 10Α'.

1) καταφύγια (λ. τ. yatak). 2) ἡ ἐχθρική ἐφοδος. 3) ἐννοεῖ τὰ βλήματα τῶν ἐχθρῶν. 4) ἐκδ. Faur. : χονδροὺς. 5) πληγὰς (λ. τ. yaga). 6) ἀπροκλιώναρα· βλ. Εἰρ. Σπανδωνίδη, Ἐνθ' ἀν., σ. 404 ἐν λ. 7) βλ. ἀνωτ., σ. 278, σμμ. 1. 8) εἰς τὴν ἐκδ. Σπανδωνίδη ἀκολουθεῖ ὁ στίχος: Κατακαημένε τάμπουρα, γιὰ δὲ βαρεῖς γιομᾶτα;... 9) κιμέρι, ἢ δερματίνη ζώνη εἰς τὴν ὁποίαν ἐφυλάττοντο τὰ χρήματα, βαλάντιον (λ. τ. kemer).

Γ'.

- «Γιά σήκω, καπετάνιε μου, καί μὴ βαρυκοιμᾶσαι».
 - «Μὲ τί καρδιά νά σηκωθῶ καί χέρια ν' ἀκουμπήσω;
 μῶχουν τὰ χέρια τρίμματα, τὴν πλάτη τσακισμένη,
 παιδιὰ μου, μόνον σῦρτε με πάνου ψηλά στὴ ράχη,
 5 πού 'ναι τὰ πεῦκα τὰ ψηλά, τὰ δέντρα τὰ μεγάλα
 καί κόψετε χλωρὰ κλαδιὰ καί βάλτε με νά πέσω·
 δώστε τὸ καριοφίλι μου, τὸ δόλιο μου ντουφέκι,
 γιὰ νά τὸ ρίξω τρεῖς φορές κι ἀπὲ νά ξεψυχήσω».

*Πελοπόννησος ('Ανδρίτσαινα). - Λ. Α. ἀρ. 2213γ',
 σ. 137 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).*

Δ'.

Ροβόλα κάτω στὸν γιαλόν, κάτω στὸ περιγιάλι,
 βάλε τὰ χέρια σου κουπιά, τὰ στήθη σου τιμόνι,
 καί τὸ λιγνόν σου τὸ κορμί βάλε το σάν καράβι.
 Καί ἂν κάμ' ὁ Θεός κ' ἡ Παναγιά, νά πλέξης' νά περάσης,
 5 νά πᾶς πρὸς τὰ λημέρια² μας, ὀπῶχομεν καβούλι,³
 πού ψήσαμεν τὰ δυὸ τραγιά, τὸν Φλώραν καί τὸν Τόμπραν.
 Ἄν σ' ἐρωτήσ' ἡ συντροφιά τίποτε γιὰ ἐμένα,
 νά μὴν εἰπῆς, πὼς χάθηκα, πὼς πέθαν' ὁ καημένος,
 μόνον εἰπέ πανδρεύθηκα στὰ ἔρημα τὰ ξένα·
 10 πῆρα τὴν πλάκα πεθεράν, τὴν μαύρην γῆν γυναῖκα,
 κι αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα ὅλα γυναικαδέλφια.

Χειρόγρ. Βιβλιοθ. Βουλῆς, ἀρ. 28 (19 αλ.), σ. 131.

Δ'α.

Ἐσεῖς, παιδιὰ κλεφτόπουλα κ' ἐσεῖς Ρουμελιωτάκια·
 μὰ τὸ ψωμί πού φάγαμε, μὰ τὴν ἀδερφοσύνη,
 γλέπω νά 'ρδινιαζώσαστε⁴ στὸν τόπο μας νά πᾶτε
 κ' ἐμένα ποῦ μ' ἀφήνετε στὸν ἔλατ' ἀπουκάτου·
 5 Σάν πᾶτε στὴν πατρίδα μας, στὸ τόπο μας, ἂν φτάσ'τε,
 ντουφέκια νά μὴ ρίξετε, τραγούδια μὴν εἰπῆτε·
 κι ἂν σᾶς ρωτήσ' ἡ μάνα μου κ' ἡ δόλια ἡ ἀδερφή μου,
 κι ἂν σᾶς ρωτήση καί κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἐδικούς μου,
 μὴν πῆτε πὼς λαβώθηκα καί εἶμαι πληγωμένος.
 10 Πέστε τους πὼς παντρεύτηκα, ἄλλη γυναῖκα πῆρα·
 πῆρα τὴν πλάκα πεθερά, τὴ μαύρη γῆς γυναῖκα
 κι αὐτὰ τὰ λιανολίθαρα⁵ ὅλα γυναικαδέρφια.

Ἄρκαδία. - Λ. Α. ἀρ. 2255, σ. 314-315 (Γρ. Δημητρόπουλος, 1956).

1) νά πλεύσης. 2) βλ. ἄνωτ., σ. 277 σημ. 1. 3) ὡς ἔχομεν συμφωνίαν (λ. ἀρ. κανίλ). 4) ἐτοιμάζεσθε. 5) χειρ.: κι ὅλα τὰ λιανολίθαρα. Ἡ διορθωσις κατὰ τὸν στίχον 11 τοῦ ἀνωτέρω Δ' ἔσματος.

Ε΄.

- Σαράντα κλέφτες ἤμασταν, σαράντα δυὸ νομάτοι
 ὄλ' ἕναν ὄρκο κάναμαν μέσ' στ' ἅγιο τὸ Βαγγέλιο·
 «Ἄν ἀρρωστήσ' ὁ σύντροφος νὰ τὸν φυλᾶν' οἱ ἄλλοι».
 Ἦρθε καιρὸς κι ἀρρώστησεν ὁ δόλιος μας ὁ πρῶτος·
 5 σαράντα μέρες κάναμαν, σαράντα μερονύχτια,
 σὺν' δυό, σὺν' τρεῖς κουβέντιαζαν, σὺν' πέντε κουβεντιάζουν.
 - «Παιδιά, νὰ τὸν ἀφήσουμε τὸ δόλιο μας τὸν πρῶτο».
 Κι αὐτὸς δόλιος τοὺς ἄκουσε, τοὺς κράζει καὶ τοὺς λέει.
 - «Παιδιά μ', νὰ μὴ μ' ἀφήσετε στὸν ἔρημο τὸν τόπο·
 10 βγαίνουν τ' ἀρκούδια καὶ μὲ σκιοῦν,² οἱ λύκοι καὶ μὲ τρώγουν,
 μούν' πάρτε με καὶ σύρτε με ψηλά σ' ἐκεῖν' τῆ ράχη,
 πού 'ναι τὰ πεύκια τὰ ψηλά κ' οἱ μαρμαρένιες βρύσες·
 σκάψτε πλατιά, σκάψτε βαθιά, ἴσια γιὰ δυὸ νομάτους³
 καὶ στὴ δεξιὰ μου τῆ μεργιά ἀφήστε παραθύρι,
 15 νὰ στέκ' ὀρθὸς νὰ πολεμῶ καὶ δίπλα νὰ γιομίζω,
 νὰ 'ρχονται τὰ κλεφτόπουλα νὰ μὲ καλημερᾶνε·
 νὰ μπαίν', νὰ βγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξῆς τ' ἀηδόνια,
 νὰ λέω πὼς ἦρθ' ἡ ἀνοιξη, ἦρθε τὸ καλοκαίρι».

*Γ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρὸν
 δημοτικῶν ᾠσμάτων, Ἀθῆναι 1866, σ. 94 - 95.*

Σ΄.

- Νὰ 'ξερα καὶ νὰ κάτεχα⁴ τί μῆνα θὰ πεθάνω,
 σέ τί ἐκκλησιά θὲ νὰ θαφτῶ, σέ τί μνήμα μὲ βάνουν,
 νὰ πάρω τὰ πελέκια μου, νὰ μπῶ σὲ περιβόλι,
 νὰ βρῶ τ' ἀφρᾶτο μάρμαρο, νὰ κάμ' ὠριὸ κιβούρι,⁵
 5 νὰ 'ναι πλατὺ γιὰ τ' ἄρματα, μακρὺ γιὰ τὸ κοντάρι·
 καὶ στὴ δεξιὰ μου τῆ μεριά νὰ κάμω παραθύρι,
 νὰ παίρν' ἀγέρα τὴν αὐγή, δροσιὰ τὸ μεσημέρι,
 νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιά, νὰ φέρνουν τὰ μαντᾶτα,
 μαντᾶτα ἀπὸ τὸ σπίτι μου, μαντᾶτα ἀπ' τὰ παιδιά μου.

*Γ. Εὐλαμπίου, Ἀμάραντος, ἦτοι ρόδα τῆς ἀναγεννηθείσης
 Ἑλλάδος, Πετρούπολις 1843, σ. 22.*

1) ἴκδ. Χασ.: σέ. Ἡ διόρθωσις ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Τσουμέρκων (Λαογρ., τόμ. 5 (1915)/
 16), σ. 69, ἀρ. 34, στ. 5). 2) μὲ τρομάζουν. 3) ἄτομα. 4) νὰ ἐγνώριζα. 5) τάφον.

Ζ'.

- Ὁ ἥλιος ἐβασίλευε κι ὁ Δῆμος διατάζει :
- «Σύρτε, παιδιά μου, στό νερό, ψωμί νά φᾶτ' ἀπόψε·
κ' ἐσύ, Λαμπράκη μ' ἀνιψιέ, κάθου ἐδῶ κοντά μου·
νά! τ' ἄρματά μου φόρεσε, νά εἶσαι καπετάνος·
- 5 κ' ἐσεῖς, παιδιά μου, πάρτετε τὸ ἔρημο σπαθί μου·
πράσινα κόψετε κλαδιά, στρώστε μου νά καθήσω,
καί φέρτε τὸν πνευματικό νά μὲ ξομολογήση,
νά τὸν εἰπῶ τὰ κρίματα, ὅσα ἔχω καμωμένα.
Τριάντα χρόνι' ἄρματολός¹ κ' εἴκοσι ἔχω κλέφτης
- 10 καί τώρα μ' ἦρθε θάνατος καί θέλω νά πεθάνω.
Κάμετε τὸ κιβούρι μου, πλατύ, ψηλὸ νά γένη,
νά στέκ' ὀρθὸς νά πολεμῶ καί δίπλα νά γεμίζω,
κι ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δεξι ἀφήστε παραθύρι,
τὰ χελιδόνια νά ἴρχωνται, τὴν ἀνοιξη νά φέρουν,
- 15 καί τὰ ἀηδόνια τὸν καλὸ Μάη νά μὲ μαθαίνουν».

C. Faurel, Chants populaires de la
Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 56.

Ζ'. ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΗ

Κατ' ἀρχέγονον δοξασίαν ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται εἰς στενώτατον ἐσω-
τερικὸν δεσμὸν πρὸς τὰ ἐνδύματά του, τὰ ὄπλα, ἐργαλεῖα κλπ., ἔχει μετ'
αὐτῶν μυστικιστικὴν τινα συμβίωσιν, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ ὑπάρχουσα καί μετὰ
τὸν διὰ τοῦ θανάτου ἀποχωρισμόν. Ἐκ τούτου οἱ ἐπιζῶντες αἰσθάνονται φόβον
καί εὐλάβειαν διὰ τὰ ἀντικείμενα τῶν ἀποθανόντων καί ἀποφεύγουν νά με-
ταχειρίζωνται ταῦτα. Οὕτως εἰς μοιρολόγιον λέγεται ὅτι τῶν «πεθαμένων τὰ
σκουτιά δὲν πρέπει νά φοριῶνται», ἀλλὰ νά κρέμονται εἰς πύργον «νά τὰ λε-
ρώνη ὁ κορνιαχτὸς καί νά τὰ λειῶνη ὁ ἥλιος». Ἡ δοξασία αὕτη, καθὼς πα-
ρετήρησεν ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης,² ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοῦ ᾄσμα-
τος, καθ' ὃ τὰ ἄρματα ὀρισμένων πολεμιστῶν, ὡς τοῦ Ραγκαβάνη, τοῦ Πε-
τροπέτσα κλπ., ἢ τῶν ἀντρειωμένων γενικώτερον, δὲν πρέπει νά πωλῶνται
ἢ νά φέρωνται ὑπὸ ἄλλων ἐπιζώντων, ἀλλὰ νά ἀναρτῶνται εἰς πύργον, δέν-
δρον, ἐκκλησίαν.

Εἰς παραλλαγὰς τινὰς, ὡς ἡ Γ' ἐκ τῶν κατωτέρω, διατυπώνεται ἡ
ὑποθήκη, ὅπως τὰ ὄπλα ἀποθανόντων ἀνδρειωμένων περιέρχονται εἰς γεν-
ναίους, ἵνα καί ἐκεῖνοι ἐπιτελέσουν ἥρωικὰς πράξεις ὡς καί οἱ ἐκλιπόντες.
Τὸ ᾄσμα ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην συνετέθη προφανῶς ὑπὸ νεωτέρων τρα-
γουδιστῶν, οἵτινες δὲν εἶχον πλέον σαφῆ ἔννοιαν τῆς παλαιᾶς δοξασίας
περὶ τοῦ στενοῦ δεσμοῦ τοῦ ἀτόμου πρὸς τὰ ὄπλα του.

Δ. Α. Π.

1) ἐκδ. Faurel : ἄρματολός.

2) Δελτ. Ἰστ. καὶ Ἐθν. Ἔταιρ. Ἑλλάδος, τόμ. Β' (1885-89) σ. 141, ἀρ. 1. 3)
Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρ. Α', Οἱ συλλογές, Ἀθῆναι 1929, σ. 13.

Α΄.

Τοῦ Ραγκαβάνη τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ φοριῶνται,
μόν' πρέπει γιὰ νὰ κρέμονται μέσα στὰ σταυροδρόμια,
κι ὄσοι διαβάτες κι ἂν περνᾶν' οὔλοι νὰ τὰ ρωτᾶνε :

-« Ἄρματα, ποῦ εἶναι ὁ ἀφέντης σας, πού 'σαστε μοναχά σας ; »

5 - « Ἀφέντη μας ἐμίσειψε ¹ καὶ πάει βαρὺ ταξίδι ».

Ἄρκαδία. - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16),
σ. 150 (Μ. Τρανός).

Α΄α.

Τοῦ Ραγκαβάνη τ' ἄρματα, τοῦ Προύσια τὸ τουφέκι
δὲν πρέπει νὰ φοραίνονται σὲ ὄτινους μεσοῦλα,
μά πρέπει γιὰ νὰ κρέμονται σὲ ἓνα δένδρι ἀποκάτω,
νὰ τὰ βαρῆ μαῦρος βοριάς, τετράζινο χαλάζι,

5 γιὰ νὰ περνᾶη ἢ κλεφτουριά, νὰ τὰ ξαναρωτᾶη :

-« Ἄρματα, ποῦ εἶναι ὁ ἀφέντης σας καὶ ποῦ εἶναι ὁ ἀφεν-
τικὸς σας ; »

-« Ὁ ἀφέντης μας ἐμίσεισε ν-ἀπὸ τὰ ψὲς τὸ βράδυ ».

Πελοπόννησος (Κορινθία). - Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 3055
(Κ. Μαλαχάτης, 1888).

Β΄.

Τ' ἀντρειωμένου τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιῶνται
πρέπει νὰ κρέμονται ψηλά σ' ἀραχνιασμένον πύργο
ἢ σκουργιά νὰ τρώη τ' ἄρματα κ' ἢ γῆ τὸν ἀντρειωμένο.

Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 2570 (Παῦλ. Λάμπρος).

Γ΄.

Τῶν ἀντρειωμένω τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιοῦνται,
μά πρέπει νὰ γυαλίζουνε καὶ τσ' ἄντρες νὰ τιμοῦνε.

Νὰ τὰ θωροῦν οἱ γι ἄλλοι νιοὶ νὰ τ' ἀποκαμαρώνουν,
κι αὐτοὶ νὰ κάμουν ἄρματα, νὰ παίζουν στὸ σημάδι,

5 στὰ καθιστά, στὰ πεταχτά, στὰ ἴσια, κ' εἰς τὸ γλάκι,²

λαγούς, τρυγόνια, πέρδικες νὰ μὴ ξεζευγαρώνουν,

μόνο στὰ κρέτα³ τῶν ἐχθρῶ ὄντε τσ' ἀποζυγώνουν.⁴

Παύλου Γ. Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ,
ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 104.

1) ἀνιχώρησε ἔκθ. Τρανοῦ : ἐμίσειψε. 2) τρέξιμον, εἰς τὴν ἀγῶνα δρόμου. 3) κρέ-
ματα, σάρκας. 4) ὅταν τοὺς καταδιώκουν.

Η'. Ο ΚΟΡΑΚΑΣ ΔΙΨΑ ΓΙΑ ΑΙΜΑΤΑ

Διά νά ἐξαρθῆ ἡ τραγικότης πολυνέκρου τινός μάχης προτρέπεται ὁ κρώζων ἐκ πείνης κόραξ, νά πετάξῃ εἰς τόν τόπον τοῦ πολεμικοῦ δράματος, ὅπου καί θά ἔχῃ ὡς βοράν τά αἵματα καί τās σάρκας τῶν φονευθέντων.

Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι τυπικοί, χρησιμοποιούμενοι οὕτω διά πολεμικά γεγονότα διαδραματισθέντα εἰς διαφόρους τόπους, Βαλτέτσι, Τρίκορφα, *Αγραφα, Κόζιακα, Καλαμπάκαν κ. ἄ. *

Διά τῶν ἰδίων στίχων εἰς παραλλαγάς τινάς ἐκφράζεται κατόπιν καί νόημα μέ ἠθικόν περιεχόμενον. Οὕτως ὁ κόραξ θά ἔχῃ ὡς βοράν τά αἵματα καί τήν σάρκα οὐχί τῶν ἡρώων, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς μάχην, ἀλλά τοῦ ἀδικήσαντος βόιβοντα ἢ κατῆ κ. ἄ.

Δ. Α. Π.

Α'.

Τ' ἔχεις, καημένε κόρακα, πού σκούζεις καί φωνάζεις;
Νά μῆ διψᾷς γιά αἵματα, γιά τούρκικα κεφάλια;
Πέρασε ἀπό τά Τρίκορφα¹ καί σῦρε στό Ντερβένι,²
ἐκεῖ νά πιῆς ἐσύ αἵματα, νά φᾶς Τούρκων κεφάλια.

Πελοπόννησος (Μανιάκι). - Λ. Α. ἀρ. 1474,
σ. 139 (Μαγδαληνή Τσάκωνα, 1938).

Β'.

Τ' ἔχεις, καημένι κόρακα, κί σκούζεις κί φουνάζεις;
Νά μῆ διψᾷς γιά αἵματα, νά μῆ διψᾷς γιά λέσια;³
Ἐβγα ψηλά στοῦν Κόζιακα,⁴ δίπλα στήν Καλιαμπάκα
κι ἀγνάντιψι τήν Πουταμιά κι αὐτήν τήν Κρύα βρύση,
5 νά ἰδῆς κουρμιά πού κείτουντι, κουρμιά δίχους κιφάλια.

Αἰτωλία. - Λ. Α. ἀρ. 869, σ. 49 (Δημ. Λουκόπουλος, 1902).

Γ'.

Τ' ἔχεις, καημένε κόρακα, καί σκούζεις καί φωνάζεις;
Μήνα διψᾷς γιά αἵματα, γιά τούρκικα κεφάλια;
Πέτα ψηλά κατ' τ' Ἄγραφα, στοῦ Ἄσπρου τό γεφύρι⁵
νά φᾶς κρέας ἀπό κατῆ⁶ καί πλάτ' ἀπό βοῖβόντα.⁷

Θεσσαλία. - Ἄ. Ἰατρίδου, Συλλογή δημοτικῶν ἄσμάτων,
παλαιῶν καί νέων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 9.

1) ὄρος τρικόροφον τῆς ἑπαρχίας Μαντινείας, ἀποτελοῦν διακλάδωσιν τοῦ ὄρους Μαινάλου. 2) τὰ Δερβενάκια. 3) πτώματα ἐν ἀποσυνθέσει (λ.τ. λεξ). 4) ὄρος τῆς Θεσσαλίας. 5) γέφυρα ἐπὶ τοῦ Ἀχιλῆου. 6) Τούρκων δικαστήν. 7) στρατηγὸν ἄρχοντα (λ. σλαβ. воивода). Εἰς τὸ κείμενον τῆς συλλογῆς Ἰατρίδου συνεχίζεται τὸ ἔσμη μέ στίχους ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Μπουκουβάλα: τί 'ν' ὁ ἀχὸς π' ἀκούεται κ' ἡ ταραχὴ μεγάλη;

*Ὁ Μπουκουβάλας πολεμᾷ...

Δ'.

Ἡ παραλλαγή αὕτη ἔχει διαμορφωθῆ ἐκ τῶν γεγονότων τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου τοῦ 1940.

Τ' ἔχεις, καημένε κόρακα, καὶ σκούζεις καὶ φωνάζεις;
Μήπως διψᾷς γιὰ αἵματα, μήπως πεινᾷς γιὰ σάρκα;
Σῦρε, πουλί μ', στὸ Λάμποβο,¹ ψηλά κατ' τὴ Χιμάρα,
νά ἴδῃς κορμιὰ πού κείτονται, τσολιάδες τοῦ σαράντα²

5 εὐζώνους τοῦ τριανταεννιά.³ . . . . .

Δέν ἔχουν μάννα νά τοὺς δῆ, μάννα γιὰ νά τοὺς κλάψῃ.

Μεσολόγγιον. - Λ. Α. ἀρ. 2258, σ. 127

(Σπ. Περιστέρης, 1957).

Θ'. ΓΕΡΑΛΑΦΟΣ ΚΑΙ ΖΑΡΚΑΔΟΣ

Εἰς τὸ κατωτέρω ᾄσμα δέν ἀναφέρεται ἡρωικὴ πράξις, ἣτις χαρακτηρίζει, κατὰ κανόνα, τὸ κλέφτικο τραγούδι τῆς ἀκμῆς. Εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν πιθανώτατα ἦτο τοῦτο ἐπύλλιον συντεθὲν ὑπὸ τινος στιχουργοῦ, ὅστις ἐνεπνεύσθη ἐκ τῆς ἐν τῇ φύσει ζωῆς. Ἀργότερον συνεδυάσθη τοῦτο πρὸς τὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν καὶ ἀπέβη συμβολικόν. Ὁ «γεράλαφος» συμβολίζει τὸν ὑποδουλωμένον Ἕλληνα, τὸν «ραγιάν», ὅστις θρηνεῖ διὰ τὴν συμφορὰν του καὶ ἀνέχεται παθητικῶς τὴν μοῖραν του. Τοῦτο φαίνεται εἰς τὴν παραλλαγὴν Β'. Ἐνθα γίνεται λόγος περὶ ἐπιδρομῆς Τούρκων.

Δ. Α. Π.

Α'.

Στὴν κορυφὴ στὸν Ἐλυμπο
βόσκ' ἕνας γεράλαφος
κι ὄλο κλαῖν' τὰ μάτια του.

Ζάρκαδος ἐδιάβηκε

5 καὶ τὸν καλημέρισε:

- «Καλὴ μέρα σ', ἔλαφε!»

- «Βρέ, καλῶς τὸ ζάρκαδο».

- «Ἄλαφε, γεράλαφε,

τ' ἔχ'ν' τὰ μάτια σου κί κλαῖν',

10 χύνουν δάκρα κόκκινα,

κόκκινα καὶ πράσινα

κι ὄλο νιρουγάλαζα;»

- «Τώρα πού μί ρώτησις,

θά σὶ πῶ, βρέ ζάρκαδι.

15 Κυνηγοὶ μὶ κυνηγοῦν,

ποῦ νά πάου ἄγῶ πικρός,

χίλιοι δυὸ καβαλλαροὶ

μ' ἑκατὸ λαγουνικά».

Μακεδονία (Πικρία). - Λ. Α. ἀρ. 383, σ. 8, ἀρ. 8 (Χρ. Γουγούσης, 1911).

1) χωρίον τῆς Βορείου Ἠπείρου. 2) εὐζώνους τῆς στρατολογικῆς κλάσεως τοῦ ἔτους 1940. 3) τῆς στρατολογικῆς κλάσεως τοῦ ἔτους 1939.

B'.

- Πέρα 'κεῖ στὸν Ὀλύμπου
καὶ στὰ χαμοκέρασα
βόσκ' ἕνας γερόλαφος,
κι ὄλο κλαῖν' τὰ μάτια του·
5 χύνει δάκρυα κόκκινα,
κόκκινα καὶ πράσινα,
κι ὄλο καταμέλανα.
Ζάρκαδος ἐδιάβαινε
καὶ τὸν καλημέραε,
10 ὅσταθη καὶ τὸν ρώταε:
- «Τ' ἔχεις, βρέ γερόλαφε,
κι ὄλο κλαῖν' τὰ μάτια σου;
χύνεις δάκρυα κόκκινα,
κόκκινα καὶ πράσινα
15 κι ὄλο καταμέλανα;»
- «Τί νά 'χω, βρέ ζάρκαδε;
βγήκαν Τοῦρκοι παγανιά¹
μὲ χίλια λαγωνικά,
κι ἄλλα τόσα ζαγαριά». ²
20 - «Σιώπα, βρέ γερόλαφε,
μὴν παραπικραίνεσαι·
μέσ' στ' Ὀλύμπου τὲς κορφὲς
δὲν πατοῦν λαγωνικά,
κι οὐδ' αὐτὰ τὰ ζαγαριά». ³

*Τ. Μπάριτα, Ἐναμνήσεις φιλοπάτριδος,
ἐν Παρισίοις 1861, σ. 147 - 148.*

Ι'. ΒΟΥΝΑ ΜΑΛΩΝΟΥΝ

Τὸ «μάλωμα βουνῶν» ἔχει πολὺ παλαιάν παράδοσιν. Ποίημα τῆς Κορίνθου (τοῦ 5ου αἰ. π. Χ.), ἐν παπύρω τοῦ 2ου αἰ. μ. Χ., ἀναφέρεται εἰς ἔριν μεταξὺ τῶν ὀρέων Κιθαιρῶνος καὶ Ἐλικῶνος, τὰ ὅποια παρουσιάζονται εἰς τὸ ἔσμα διαγωνιζόμενα μὲ κριτὴν τὸν Ἑρμῆν. ⁴ Τὸ θέμα ἀπαντᾷ καὶ εἰς νεωτέρας λαϊκὰς παραδόσεις, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι δὲν μαλώνουν τὰ ἴδια τὰ

1) ὡς κωνηγοί. 2) κωνηγετικὸς κῶνος (λ. ἀρβ. sakar). 3) Τὸ ἔσμα συνεχίζεται μὲ τοὺς κάτωθι στίχους, οἵτινες προφανῶς εἶναι νεωτέρα προσθήκη:

*Βλάχε, βρέ Βλαχόπουλε,
λάλα τὴν φλοῆρα σου,
νὰ χορεύσω, νὰ πηδῶ
μέσ' στ' Ὀλύμπου τὴν δροσαί.*

4) Βλ. *N. A. Βέη*, Τὰ μαλώματα βουνῶν στὰ νεοελληνικὰ γράμματα καὶ ὁ Βερολιναῖος πάπορος 284, Νέα Ἑστία, τόμ. 35 (1944) σ. 242 κ.ἑξ. καὶ 335 κ.ἑξ.

βουνά αλλά τὰ στοιχειά ἢ οἱ ἀντρειωμένοι τῶν βουνῶν.¹ Ἀντιθέτως εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔχομεν μάλωμα βουνῶν, ὡς τοῦ Ὀλύμπου καὶ Καλολίμνου ἐν Καρπάθῳ,² τοῦ Κέντρου, τοῦ Σφακιανοῦ καὶ τοῦ Ψηλορείτη ἐν Κρήτῃ.³ Πανελλήνιον διάδοσιν ἔχει τὸ σχετικὸν τραγούδι τοῦ Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου (Ἄσσης), τὸ ὁποῖον ἀνάγεται χρονικῶς εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς κλεφτουριάς. Ὁ Ὀλυμπος ἀνταγωνιζόμενος πρὸς τὸν Κίτσαβον ὑπερηφανεύεται ὄχι μόνον διὰ τὸ ψῆλωμα καὶ «τίς πολλὰς κορφές», ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς πολυαριθμοὺς ἥρωικούς ἀγωνιστάς τῆς ἐλευθερίας, οἵτινες εὗρισκουν ἐκεῖ καταφύγιον. Τὸ ἄσμα τοῦτο συχνὰ συνδέεται μὲ τὸ ἄσμα «αἰτὸς κρατεῖ στὰ νύχια τοῦ ἀνθρώπινου κεφάλι», οὕτω δὲ προκύπτει νέα παραλλαγή νόθος μὲν, ἀλλὰ μὲ εὐρείαν διάδοσιν.⁴ Κείμενον τῆς παραλλαγῆς ταύτης παραθέτομεν κατωτέρω (Α'α).

Δ. Α. Π.

Α'.

ο

Ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίτσαβος τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν.

Γυρίζει ὁ γέρο-Ὀλυμπος καὶ λέει τοῦ Κισσάβου.

- «Μὴ μὲ μαλώνῃς, Κίτσαβε, κονιαροπατημένε.⁵

Ἐγὼ ἔμαι ὁ γέρο-Ὀλυμπος στὸν κόσμον ξακουσμένος.

- 5 Ἐχω ἐξήντα δυὸ κορφές καὶ τριάντα δυὸ βρυσσοῦλες,
κάθε κορφὴ καὶ φλάμπουρο,⁶ κάθε βρύση καὶ κλέφτης».

Πελοπόννησος (Γορτυνία). - Δ. Α. ἀρ. 968ε',
σ. 374 - 375 (Χ. Σακελλαριάδης, 1929).

Α'α.

Ὁ Ἐλυμπος κι ὁ Κίτσαβος τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν,

ποιὸ νὰ ἔναι τὸ ψηλότερο, ψηλότερ' ἀπὸ τ' ἄλλο.

Γυρίζει ὁ γέρο-Ἐλυμπος τοῦ Κίτσαβου καὶ λέει.

- «Τί λές, βρὲ παλιο-Κίτσαβε, βρὲ τουρκοπατημένε,

- 5 ποὺ σὲ πατᾶνε τ' ἄλογα, σὲ βόσκουν τὰ γελάδια:

Ἐγὼ εἶμαι ὁ γέρο-Ἐλυμπος, ὁ γεροπαινεμένος,

ἔχω ν-ἐξήνταδυὸ κορφές, κ' ἐξήνταδύο ρίζες,

πᾶσα κορφὴ καὶ φλάμπουρο,⁶ πᾶσα ρίζα καὶ βρύση.

Στὴ μεγαλύτερη κορφὴ ἕνας αἰτὸς καθόταν

- 10 καὶ κράτηγε στὰ νύχια τοῦ ἀνθρώπινου κεφάλι·

1) Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, τόμ. 1 (1904) σ. 59, 278, 285. 2) Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, *Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου*, 1928, σ. 156, ἀρ. 16α καὶ σ. 158, ἀρ. 16 β. 3) *Αντ. Jeannarakis*, *Ἄσματα Κρητικά*, Leipzig 1876, σ. 107 - 8. Ἄρ. Κριάρη, *Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοτικῶν ἄσμάτων*, ἔκδ. Β' (1920/21) σ. 339. 4) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, *Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγ. τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ*, 1914, ἀρ. 23.

5) πατημῆνι ἀπὸ τοῦ Κονιάρου, Τούρκου τοῦ Ἰκονίου. 6) πολεμικὴ σημαία.

- πολλές βολές τὸ τσίμπαγε, πολλές βολές τοῦ λέει:
 - «Κεφάλι, τί κακό 'καμες καί σέ τραυᾶν' τὰ ὄρνια;»
 - «'Εγώ μ' ὁ πρῶτος τοῦ χωριοῦ καί μοίραζα τὸ χρέϊ·
 15 στή φτώχεια ἔρριχνα ἑκατὸ καί στοὺς ἀρχόντους δέκα,
 μιὰ χήρα μὲ πολλὰ ὄρφανὰ βαρὺ χρέϊ τῆς ρίχνω».

*Γεωργίας Ταρσοῦλη, Μωραϊτικά τραγούδια Κορώνης
 καί Μεθώνης, Ἀθήναι 1944, σ. 29, ἀρ. 25.*

B'.

- Ἔλυμπος κι ὁ Καλόλιμνος¹ τὰ 'υὸ 'ουνιά² μαλλώνουν
 ἔχου ρεκαβαρίσματα³ κ' ἔχου κακιά κι ἀμάχη.
 Τό 'να μαλλώνει γιὰ νερό καί τ' ἄλλο γιὰ τὸ χιόνι.
 Κι ὁ Ἔλυμπος ἐρκίνεψε Καλόλιμνο νά 'βρίση,
 5 μὲ καταφρόνεσες πολλές νά τὸν ἀποτιμήση.
 - «Βρέ Ἔλυμπε μισόουνε, ἀσσαλλοπατημένε,⁴
 πού σέ πατοῦ τὰ πέταλα, τὰ ζούμπερα⁵ τοῦ κάμπου
 καί τὰ μουλαροόρδανα⁶ κι ἀγριονικά⁷ τῆς χώρας.
 Μ' εἰώ 'μ' ὁ ὠριο - Καλόλιμνος ὁ πενταξακουσμένος,
 10 πού 'χω σεράντα 'υὸ κορφές καί δέκα πέντε βρύσες'
 ὄπου κορφή καί φλάμουρο⁸ κι ὄπου φλάμουρο βρύση,
 κι ὄπου βρύση καί κρυὸ νερό περδικολαλημένον».⁹

*Ἐμμ. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά
 ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 242, ἀρ. 48.*

1) Ἔλυμπος, κώμη εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς Καρπάθου. Εἰς τὸ ἄσμα θεωρεῖται ὡς ὄρος κατ' ἐπίδρασιν τοῦ γνωστοῦ ἄσματος, ὡς ἀνωτέρω (Α'). Καλόλιμνος, τὸ ἐψηλότερον ὄρος τῆς Καρπάθου (βλ. Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημ. τραγούδια Καρπάθου, 1928, σ. 157 σσμ.).
 2) δυὸ βουνά. 3) φιλονικίας (λ. ἰτ. *ricanare*). 4) μισόουνε, τσαλαπατημένε, ποδοπατημένε.
 5) ζούμπερον = μικρόσωμον ζῆον, ἄγριον. 6) μουλαροόρδανον = ὁ ταχύπους ἡμίονος. 7) ἀγριονικόν = ὁ θναγρός. 8) πολεμικὴ σημαία. 9) τὸ ἄσμα συμφορόμενον, ὡς καὶ ἡ ἀνωτέρω παραλλαγὴ, μὲ τὸ "Αἰτὸς κρατεῖ στὰ νύχια τοῦ ἀνθρώπινου κεφάλι", συνεχίζεται μὲ τοὺς ἐξῆς στίχους:

Κι ἀπάνω στὴ Θερόπολιν μάθη 'τοιόλλα (=βιτοίλα, γυπαετὸς) στέκει.

Σφικτοκραεῖ στὰ νύχια τῆς ἀθρώπινου κεφάλι.

Κάπου καὶ κάπου τὸ τσιμπῆ κι ἀρασιντὰ τοῦ λέει:

- «Κεφάλι κακοκέφαλο καὶ τί 'χεις καωμένα;»

- «'Εγὼ μὲ πρῶτος τῶ πρωτῶν ὁ προῖστός τῆς χώρας,

ποὺ μοίραζα τὸ ὄσιμο κ' ἤκοβγα τ' ἀνεζούλι,

τίς πλούσιους ἤβαλα 'κατὸ καὶ τοὺς φτωχοὺς 'ιακόσια.

Μιὰ χήρα μὲ τὰ τριὰ παιγὰ ἤαλλα πεντακόσια,

γιατ' εἶχε σπῖδια τρίκατα κι αὐλὲς μαρμαρωμένες.

Κι ὁ 'ασιλιάς ἐρέετο, 'λιμπίζετο τὴ χήρα

κ' ἐκείνη μ' ἐκατάωκεν κ' ἐκαταμίτωσέ με

κ' ἔκοιρα τὸ κεφάλι μου στὸν ποταμὸ τὸ 'ρίζαν».

Γ'.

Τρία βουνά μαλώνουνε κ' εἶναι νά σκοτωθοῦνε,
 τὸ Κέντρος¹ καὶ τὸ Σφακιανό² καὶ τ' ἄλλ' ὁ Ψηλορείτης
 κ' ἐμήνυσε τὸ Σφακιανό κ' εἶπε στὸν Ψηλορείτη:
 - «Σταθῆτ' ἐσεῖς τὰ δυὸ βουνά μὰ 'γὼ 'μαι τὸ θεριό σας».

Δ. Σ. Βουτετάκη, Τραγούδια Κρητικά,
 Χανιά 1904, σ. 83.

ΙΑ'. Αἴτος

Εἰς πολλὰ κλέφτικα τραγούδια ὁ ἥρωικός καὶ ἀτίθασος κλέφτης συμβολίζεται μὲ τὸν ἀετὸν. Οὕτως εἰς τὸ πρῶτον (Α') τῶν κατωτέρω τραγουδιῶν ὡς ἀετοὶ παρίστανται δύο ἀγωνισταὶ ὁμιλοῦντες περὶ πολεμικῶν πραγμάτων ἐκ τούτων ὁ εἰς ἦτο ἀρχηγὸς εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ποταμοῦ Λούρου ἐν Ἠπειρῷ.

Εἰς τὸ δεύτερον (Β') τραγούδι ὁ κλέφτης παρίσταται ὡς ἀετὸς ὑπερήφανος, ὅστις δὲν ἐγκαταλείπει τὰ ὄρεινά κρησφύγετα παρὰ τὰς ἐκ τοῦ χειμῶνος κακουχίας. Κλέφτες φαίνεται ἐπίσης ὅτι συμβολίζουν καὶ οἱ ἀετοὶ τοῦ τρίτου (Γ') ᾄσματος πού «κλαίγανε τὰ ντέρτια τους καὶ τὰ παράπονά τους».

Δ. Α. Π.

Α'.

Χρυσὸς ἀετὸς ἐκάθονταν στὸν ἔρημο τὸ Λοῦρο³
 πᾶσα μερούλα κυνηγᾷ ἀηδόνια καὶ περδίκια,
 στὲς δεκαπέντε τοῦ Μαγιοῦ κυνήγι δὲ γυρεύει,
 μόν' μαραμμένος κάθεται, χαλνᾷ καὶ τὴ φωλιά του.

- 5 Ἄλλος ἀετὸς ἐδιάβαινε καὶ τὸν καλημεροῦσε.
 - «Καλημέρα σου, σταυραετέ». - «Καλῶς τον τὸν σαῖνη». ⁴
 - «Τ' ἔχεις, καημένε σταυραετέ, χαλνᾷς καὶ τὴ φωλιά σου;»
 - «Σαῖνη, ⁵ κι ἂν μ' ἐρώτησες νά σοῦ τὸ μολογήσω.
 Ἄπόψ' εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὸν ὕπνο πού κοιμούμουν,
 10 σάματ' ⁶ ἐπῆγα στὸν πασά στὸν Κούρτη στὸ Μπεράτι, ⁶
 κι ἄκουσα τὸν μουσαβερέ, ⁷ τοῦ Γιάχου τὴν κουβέντα.
 Ὁ Γιάχος ἐπροβόδαε ⁸ στὸν βασιλιά στὴν Πόλη:
 - «Φλωριά ὅσα κι ἂν θέλετε, διπλὰ νά σᾶς τὰ δώσω,
 μόνον νά γένω βόιβοδας ἐγὼ στὸ μουλαλίκι, ⁹
 15 νά διώξω τοὺς Μπερατινοὺς, τὸν σκύλον χασνατάρη». ¹⁰

C. Fauriel, Chants populaires de la
 Grèce moderne, tome I, 1824, σ. 26.

1) Κέντρος: ὄρος δυτικῶς τῆς Ἰδης εἰς τὴν ἐπαρχ. Ἄγ. Βασιλείου Ρεθύμνης. 2) Σφακιανό: τὰ Λεοκά ὄρη. 3) ποταμὸς τῆς Ἠπειροῦ. 4) εἶδος ἰσρακοῦ (λ. ἀρβ. sahin). 5) ὡτὰν νά. 6) Βεράτι: πόλις τῆς νοτίου Ἀλβανίας. 7) συζήτησιν, σούτσεφιν (λ. ἀρβ. müsavere). 8) προέκυψε. 9) διοικητικὴ περιφέρεια. 10) θησαυροφύλακα (λ. περσ. haznedar).

Β'.

- ν·Ένας αίτός περήφανος, Ένας αίτός λεβέντης,
 δέν πάει στά κατώμερα νά καλοξεχειμάση,
 μόν' μένει άπάνου στά βουνά, στά κρύσταλλα, στούς πάγους.
 Μαρμάρωσαν τά νύχια του κ' έπέσαν' τά φτερά του.
 5 'Αγνάντιο βγῆκε κ' έκατσε σ' ένα ψηλό λιθάρι
 καί μέ τόν ήλιο μάλωνε καί μέ τόν ήλιο λέει:
 - «'Ηλιε, γιά δέ βαρεῖς κ' έδῶ σέ τούτ' τήν άπογειούρα,¹
 νά λειώσουνε τά κρύσταλλα, νά λειώσουνε τά χιόνια,
 νά ζεσταθοῦν τά νύχια μου, νά γίνουν τά φτερά μου,
 10 νά 'ρθοῦνε τ' άλλα τά πουλιά καί τ' άλλα μου τ' άδέρφια:»

*Πελοπόννησος (Άνδρίτσαινα). - Λ. Α. άρ. 2213γ,
 σ. 34 (Δ. Πετρόπουλος, 1934).*

Β'α.

- Ένας αίτός περήφανος κ' Ένας καλός λεβέντης
 δέν πάει στά ξεχειμαδιά, νά καλοξεχειμάση,
 μά μένει άπάνω στά βουνά, ψηλά στά κορφοβούνια.
 Έπεσαν χιόνια καί νερά, χιόνια καί κορκοσιάλια,²
 5 έμάργωσαν³ τά νύχια του κ' έπέσαν τά φτερά του.
 Παρακαλιέται στό Θεό, τήν Παναγιά δοξάζει,
 νά πάρη ό ήλιος στά βουνά καί στίς κοντορραχοῦλες,
 νά ζεσταθοῦν τά νύχια του, νά γιάνουν τά φτερά του.

Πελοπόννησος (Δημησιόνα). - Λ. Α. άρ. 854 (Κ. Κασσιμάτης, 1894).

Β'β.

- Σέ ψηλό βουνό, σέ ριζιμιό χαράκι⁴
 κάθετον αίτός, βρεμένος, χιονισμένος
 καί παρακαλεῖ τόν ήλιο ν' άνατείλη.
 «'Ηλιε, άνάτειλε, ήλιε, λάψε καί δώσε,⁵
 5 γιά νά λειώσουνε χιόνια 'πού τά φτερά μου
 καί τά κρούσταλλα άπού τ' άκράνυχά μου».

*Κρήτη (Βισταγή Άμαριόν). - Λ. Α. άρ. 428,
 σ. 220 (Στ. Φραγάκης, 1905).*

1) μέρος άνήλιον καί ψυχρόν. 2) γάλαζα. 3) επάργωσαν, εψόχθησαν. 4) εις ριζιμαίον βράχον. 5) κάμει λιπαράδα.

Γ'.

Τρεῖς ἀετοὶ καθόντανε σὲ τρία μαῦρα λιθάρια
καὶ κλαίγανε τὰ ντέρτια ¹ τους καὶ τὰ παράπονά τους.
Ὁ ἕνας κλαίει πού μέθυσε κι ὁ ἄλλος πού 'ναι χήρος.
Γυρίζει ὁ τρίτος καὶ τοὺς λέει, γυρίζει τοὺς μαλώνει:

- 5 - «Μὴν κλαίς, ἐσὺ πού μέθυσες, γιατί θά ξεμεθύσης,
οὔτε κ' ἐσὺ πού χήρεψες ἄλλη γυναῖκα παίρνεις.
Νά κλαίω ἐγὼ πού γέρασα καὶ δὲν μπορ' νά πετάξω,
νά πάω σὲ κλαρί κορφή, ψηλά σὲ κορφοβούνη
καὶ νά σφυρίξω κλέφτικα στίς ράχες, στὰ λαγκάδια».

Πελοπόννησος (Πυλία). - Λ. Α. ἀρ. 111, σ. 10 - 11,
ἀρ. 9 (Ἀριάδνη Νικολοπούλου, 1918).

Γ'α.

Τρεῖς σταυραῖτοὶ καθόσαντε σὲ τρία μαῦρα λιθάρια
καὶ κλαίγανε, βρ' αἰτοί, τὰ ντέρτια ¹ τους καὶ τὰ παράπονά τους.
ν-Ἐνας κλαίγει 'πό μέθυσε καὶ δὲ θά ξεμεθύση,
ὁ ἄλλος κλαίγει 'πό χήρεψε, δὲ θά 'βρη ἄλλη γυναῖκα,²
5 ὁ τρίτος ὁ καλύτερος γυρίζει καὶ τοὺς λέει:
- «Ἐσύ, βρ' αἰτέ, 'πό μέθυσες πάλι θά ξεμεθύσης
καὶ σύ, βρ' αἰτέ, 'πό χήρεψες ἄλλη γυναῖκα παίρνεις
νά κλαίγω 'γώ, 'πό γέρασα καὶ δὲ μπορ' 'ά πετάξω».

Πελοπόννησος (Ἀνδρίτσαινα). - Λ. Α. ἀρ. 2213γ,
σ. 65 (Λ. Πετρόπουλος, 1934).

1) τὰς στενοχωρίας, τὴν λύπην (λ. τ. *derf*). 2) χειρ.: καὶ δὲ μπορὰ βρη ἄλλη γυναῖκα εἰς τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον Διωρθώθη πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ μέτρου συμφώνως πρὸς τὴν παραλλ. ἐξ Ἀετοῦ Μεσοσηγίας (Λ.Α. ἀρ. 2195, σ. 147. ἀρ. 203, σ. 5).

IV. ΠΕΙΡΑΤΙΚΑ

Ὁ κατὰ ξηρὰν ἀγὼν τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἐνισχύετο οὐχὶ σπανίως καὶ μὲ τὴν δρᾶσιν τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ὅμως ὅτι διὰ τὴν ἐξύμνησιν τῆς δράσεως ταύτης δὲν ἔχομεν τραγούδια ἀνάλογα πρὸς τὰ κλέφτικα κατὰ τὸ ποιὸν καὶ ποσόν. Μόνον ἀφηγηματικά τινα ἄσματα συνετέθησαν, σύμφωνα μὲ τὸν τύπον ποῦ ἐπικρατεῖ εἰς τὰς νήσους καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκ τούτων παραθέτομεν τρία, τῶν ὁποίων οἱ ἥρωες εἶναι ἄλλοθεν ἀγνωστοί.

Δ. Α. Π.

Α'. ΤΟΥ ΓΙΛΑΝΤΕΛΗ

Κλαῖε, καμένη Μπαρμπαριά, κλαῖε καμένη Μάρτα,
ποῦ πιάσατ τὸν Γιλαντελὴ οἱ δυόεκα φρεγάες,
'ένου¹ καὶ ξαγκωνίζουτ τοκ κ' εἰς τ' ἄρμπουρο² κρεμμοῦτ το.
– «Πέ μας, μωρὲ Γιλαντελή, πόσους λεβέντες εἶχες,
5 πόσους λεβέντες στὸ κουπί καὶ πόσους στὸ τουφέκι;»
– «Εἶχα διακόσιους στὸ κουπί, τρακόσιους στὸ τουφέκι,
εἶχα καὶ μέσ' στ' ἀμπάριμ³ μου χίλιους καὶ πεντακόσιους.
'Μμ' ἄπ πέψ' ἢ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ ὦ⁴ τὴλ λευτεριάμ μου,
χῶρες θὰ κάμω νὰ θλιοῦ⁵ καὶ κάστρα νὰ μαυρίσου·
10 μάννες νὰ κλάψου γιὰ παιδιά, ὕναῖκες γιὰ τίς ἄνδρες».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά τραγούδια
Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 136 - 137, ἀρ. 14.*

Β'. Ο ΔΑΡΕΙΟΣ ΚΑΙ Ο ΣΤΕΦΑΝΟΣ

Σαράντα κάτεργά 'μεστα σὲ πόρτον⁶ ἀραμένα,
μὰ τσ' Ἀγγελάκαινας ὁ γιὸς ὁ Δάρειος κιντυνεύγει
στὸ γραῖο⁷ κ' εἰς τὸν ἄνεμο κ' εἰς τὴ βαρειά φουρτίνα.
Τὸ Δάρειο τὸν ἐπιάσανε καὶ πᾶν' νὰ τὸν χαλάσουν·
5 χίλιοι τὸν σέρνουν ἀπ' ὀμπρὸς καὶ χίλιοι ἀπ' ὀπίσω
κι ὁ Δάρειος εἰς τὴ μέσην των θλιφτός καὶ μαραμμένος.
– «Δάρειο, ποῦ εἶν' ὁ κύρης σου καὶ ποῦ 'νι' οἱ γι ἀδερφοί σου;»
– «Στὴν Κρήτη εἶν' ὁ κύρης μου, ἐκεῖ 'ν' κ' οἱ γι ἀδερφοί μου,
κι ἂν πάης, μπέη, θὰ τσοῖ βρῆς κι ἀπόλαρέ⁸ μ' ἐμένα».
10 – «Ἄ σ' ἀπολάρω, Δάρειο μου, θὰ βγῆς παλιὸς κρουσάρης».

1) δένουν. 2) εἰς τὸν ἰστόν, τὸ κατάρτι τοῦ πλοίου (λ. βεν. alboro). 3) τὸ κότος τοῦ πλοίου (λ. τ. ambar). 4) ἰδῶ. 5) νὰ θλιοῦν. 6) λιμένα (λ. ἰτ. porto). 7) βορειοανατολικὸν ἄνεμον (λ. βεν. grego). 8) ἀπόλασε, ἐλευθέρωσε.

- «'Α μὲ χαλάσης,¹ μπέη μου, θὲ νὰ τὸ μεταγνώσης·
 ἔχ' ἀδερφὸ τὸ Στέφανο πού 'ναι παλιὸς κρουσάρης».·
 Μ' ὁ μπέης τὸν ἐχάλασε, τὸ Στέφανο ξετρέχει,²
 ζητᾷ νὰ βρῆ τὸ Στέφανο σὲ πόρτον³ ἀραμένο,
 15 νὰ 'χη τὴ σκόντρα⁴ ' ντου στη γῆς νὰ τήνε παλαμίζη⁵.
 Κι ὁ Στέφανος ὡς τ' ἄκουσε ζητᾷ νὰ βρῆ τὸ μπέη.
 Καράβι βγάν' ἀπὸ τὴ Χιὸ καρσί⁶ στὴ Μυτιλήνη
 κ' ἔχει 'Αλεξαντρινὰ παννιὰ κι ἀντένες⁷ ἀτσαλένιες
 καὶ παλληκάρια Κρητικὰ μὲ σίδερα ζωσμένα.
 20 Καὶ βγάνει βάρδια⁸ στὸ βουνὸ καὶ βάρδια στὸ κατάρτι,
 σκούζιεν⁹ ἢ βάρδια στὸ βουνό, σκούζιεται στὸ κατάρτι,
 σκούζιεται στὴν ἀκρογιαλιά, δάσκαλε Στεφανάκη,
 καὶ τραγουδεῖ ὁ σαλιεριστῆς¹⁰ καὶ χαίρουνται οἱ ναῦτες.
 'Ο μπέης εἰς τὸ πέλαγος ἔδειξε μὲ τσ' ἀρμάδες.
 25 Καὶ τοτεσὰς ὁ Στεφανιὸς φωνιάζει τῶ ναυτῶ ν-του:
 -«'Ορδινιαστήτε,¹¹ ναῦτες μου, πιάσετε τ' ἄρματά σας,
 νὰ ἰδῆ ὁ μπέης πόλεμο τὸν κάνουν οἱ κρουσάροι».

*Ant. Jeannarakis, "Ἄσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 236 - 237, ἀφ. 299.*

Γ'. Ο ΤΖΩΡΤΖΑΚΗΣ ΚΙ Ο ΖΑΦΕΡΑΣ

- 'Ο καπετάν Τζωρτζάκης ἦτον πλούσιος,
 καράβιν ἀρματώνει γιὰ τὸ κροῦσος·
 στά δώδεκα νησιὰ πὰ' νὰ μαλώνη,
 Τούρκους καὶ Τουρκοποῦλες νὰ σκλαβώνη.
 5 Κ' ἔχει μιὰ Μηλιοπούλα καὶ κερνᾷ τον,
 μηδὲ Θεὸν ἢ σκύλα ἐφοβᾷτον.
 Κι ὁ καπετάν Ζαφέρας τὸ μαθαίνει,
 νὰ πιάση τὸ Τζωρτζάκη ὁ νοῦς του θέλει.
 Τὸ Θεὸ παρακαλεῖ καὶ τὸ φεγγάρι,
 10 τὸν ἥλιο, νὰ τοῦ δώσουσι τὴ χάρη,
 τὸν καπετάν Τζωρτζάκη γιὰ νὰ πιάση,
 καδένα¹² στὸ λαιμὸ νὰ τοῦ περάση.
 Μιὰν Κυριακὴν ἡμέρα, μεσημέρι,
 θωροῦνε μιὰ φριγάδα καὶ προβαίνει.
 15 Δὲν εἶναι ἢ φριγάδα μοναχὴν τση,

1) ἂν μὲ θανατώσης. 2) ἀναζητεῖ πρὸς καταδίωξιν. 3) λιμένα. 4) εἶδος πλοίου (λ. ἱ. scottra). 5) ν' ὀλείφη τὸ πλοῖον διὰ μείγματος ἐκ λίπους, πίσης καὶ θείου. 6). ἀντίκρυ (λ. τ. karşı). 7) κεραίας (λ. βεν. antenna). 8) φρουράν. 9) σκούζει, φωνάζει 10) τραγουδιστῆς. 11) ἱτοιμασθήτε. 12) ἀλυσίδα (λ. βεν. cadena).

- μόνο 'ν' κι άλλες φριγάδες στη βουλήν τση.
 Θωροῦνε μιὰ φριγάδα, κατεβαίνει,
 τὸν καπετὰν Ζαφέρα καὶ προβαίνει.
 Φωνιάζει ὁ Ζαφέρας τοῦ Τζωρτζάκη,
 20 ἄ θὰ παραδοθῆ μὲ δίχως μάχη.
 -«Δὲ μαϊνάρω, ¹ Τούρκους δὲ φοβοῦμαι,
 μηδὲ καὶ τὸ σταυρὸ δὲν ἀπαρνοῦμαι.
 Ἐλᾶστε, παλληκάρια μ', ἀντρειωμένα,
 ἀπού 'στε τοῦ πολέμου μαθημένα.
 25 Τὸν καπετὰν Ζαφέρα νὰ σκλαβώσω,
 κασσέλες τὰ φλουριά νὰ σᾶσε δώσω».
 Φωθιά τὸτ' ὁ Ζαφέρας διατάσσει
 καὶ δυὸ χιλιάδες πέφτουν τοῦ Τζωρτζάκη.
 Σηκώνει κι ὁ Τζωρτζάκης τὰ πορτέλα ²
 30 κ' ἐννιά χιλιάδες πέφτουν τοῦ Ζαφέρα.
 -«Μάινα 'δά ³ Ζαφέρα, τὰ παννιά σου,
 γιατί σοῦ τήνε καίω τὴν καρδιά σου».
 -«Δὲ μαϊνάρω, Τζώρτζη, τὰ παννιά μου
 μηδὲ δὲν τήνε καίεις τὴν καρδιά μου».
 35 Μιὰν κανονιά τοῦ παίζει σὶ τὸ τιμόνι
 κι άλλες ἐννιά χιλιάδες τοῦ σκοτώνει.
 -«Μάινα 'δά, ³ Ζαφέρα, τὰ παννιά σου,
 κ' ἐδά ³ τὰ ὄρφανεύγω τὰ παιδιὰ σου».
 -«Δὲ μαϊνάρω, ¹ Τζώρτζη, τὰ παννιά μου
 40 μηδὲ δὲν ὄρφανεύγεις τὰ παιδιὰ μου».
 Καὶ κανονιά τοῦ παίζει σὶ τὴν πρυμίτσα
 καὶ κάνει τὴ φριγάδαν του μιὰν πλύστρα. ⁴
 -«Ἄφησ' με 'δά, Τζωρτζάκη, νὰ γλυτώσω,
 καὶ τ' ἄρματά μ' ὡς εἶναι νὰ σοῦ δώσω».
 45 -«Πῶς μοῦ τὸ λές, μωρέ, γιὰ τ' ἄρματά σου,
 ἀπού 'χουν οἱ λεβέντες μου καλλιὰ σου ;»
 -«Ἄφησ' με 'δά, Τζωρτζάκη, νὰ γλυτώσω,
 καὶ τούτην τὴ φριγάδα νὰ σοῦ δώσω».
 -«Πῶς μοῦ τὸ λές, μωρέ, γιὰ τὴ Μαλτέζα,
 50 ἀπού 'ναι τῶ λεβέντω μου ἢ πρέζα ;» ⁵

Ant. Jeannarakis, "Ἄσματα Κρητικά, Λεipzig 1876, σ. 13 - 15, ἀρ. 16.

1) δὲν καταβιάζω τὰ παννιά. 2) τὸς μικρὰς θύρας, θυρίδας, τοῦ πλοίου (λ. ἰτ. portelo).
 3) τώρα. 4) ἡ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια ἐφ' ἣς τρίβονται τὰ πλονόμενα ροῦχα. Ἐνταῦθα ἐννοῖται
 ἡ ἀποκοπὴ τῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐξαρτημάτων τοῦ πλοίου. 5) λεία (λ. ἰτ. presa).

V. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΛΗΣΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Μετά τήν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἔθνους ἐκ τῆς τουρκικῆς δουλείας καί τήν ἰδρυσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τινές ἐκ τῶν παλαιῶν καπεταναίων καί κλέφτῶν, εἴτε διότι δέν ἠδυνήθησαν νά προσαρμοσθοῦν πρὸς τὰς νέας πολιτικὰς συνθήκας, εἴτε διότι ἐθεώρησαν ἑαυτοὺς ἀδικουμένους ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε κυβερνήσεων, ἐξηκολούθησαν συνεχῶς ἢ κατὰ διαλείμματα τὸν ἐπαναστατικὸν τῶν βίον ὡς κλέφτες, ἀλλὰ καί ὡς λησταί πλέον, μὴ ὑπακούοντες εἰς τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας. Τὸν αὐτὸν ἄτακτον καί ληστρικὸν βίον διῆγον καί ἄλλοι ἀργότερον, πιεζόμενοι ἐκ τῶν στερήσεων τῆς ζωῆς ἢ ὀρμώμενοι ἀπὸ ἄλλα διάφορα ἐλατήρια. Πράξεις τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἠθικοῦ τῶν περιεχομένου, ἔγιναν θέμα δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Ποιητικοὶ τρόποι καί κοινοὶ τόποι τῶν κλέφτικων καί ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, οἰκεῖοι εἰς τοὺς λαϊκοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν προφορικὴν παράδοσιν, χρησιμοποιοῦνται, ἄλλοτε ἐπιδειξίως καί ἄλλοτε κακοτέχνως, εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν νέων τούτων τραγουδιῶν διὰ νά ἐξυμνήσουν τὴν δρᾶσιν τῶν ληστῶν ἢ νά ἐκφράσουν τὴν θλίψιν διὰ τὴν σύλληψίν των καί τὰ δεινοπαθήματά των εἰς τὰς φυλακάς.

Ἐκ τῶν πολλῶν ληστρικῶν τραγουδιῶν παρατίθενται κατωτέρω μερικὰ μόνον, ἀναφερόμενα εἰς τοὺς γνωστοτέρους τῶν ληστῶν.

Δ. Α. Π.

Α΄. ΤΟΥ ΑΓΓΕΛΗ

Οἱ δύο ἀδελφοὶ ὁ Ἀγγελῆς καί ὁ Γεωργάκης, σκοπεύοντες νά διαρπάσουν τὸν πλοῦτον караβιουῦ, ἐγκαταλείπονται τεχνηέντως ὑπὸ τοῦ καπετάνιου εἰς ἐρημονήσι, ὅπου καί ταλαιπωροῦνται.¹

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν μόνον ἀπὸ τὸ τραγούδι, διεδραματίσθη πιθανῶς περὶ τὴν Πελοπόννησον, ἐνθα εἶναι γνωστὴ ἡ παροιμιώδης ἔκφρασις «σάν τὸν Ἀγγελῆ στό πέλαγο» ἢ «μάιτ' Ἀγγελῆς στό πέλαγο», ἢ ὁποῖα προφανῶς ἔχει σχέσιν μὲ τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἄσμα γεγονός.

Δ. Α. Π.

Τὸ κακὸ πῶπαθ' Ἀγγελῆς, ἄλλος νά μὴν τὸ πάθη,
μαῖδὲ Τοῦρκος, μαῖδὲ Ρωμιός, μαῖδὲ κανεῖς στὸν κόσμον!

Σ' ἓνα παπὸρι ἐμπήκανε μιὰ 'κοσαριά νομάτοι,
ἔλέγαν τ' ἄρβανίτικα, νά γδύσουν τὸ καράβι.

5 Καραβοκύρης πονηρός, πολὺ διαβολεμένος,
ἔπηε καί τοὺς ἄραξε σ' ἓνα ξερὸ νησάκι.

- «Καραβοκύρη μ', ἀδερφέ, γύρισε νά μᾶς πάρης».

- «Σ' ἐξήντα ἡμέρες θέλ' ἄ 'ρθῶ νά πάρω τ' ἄρματά σας».

Σ' ἐξήντα ἡμέρες γύρισε νά πάρη τ' ἄρματά τους!

10 βρῖσκει τὸν μαῦρο Ἀγγελῆ καί τρώει ὄχ τὸ Γεωργάκη.

¹ *Αρχαδία*. - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16).

σ. 151 - 152, ἀρ. 27 (Μιχ. Τρανός).

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτην, ἐν *Λαογρ.*, τόμ. 5 (1915/16), σ. 152, ἀρ. 27 σημ.

Β'. ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΝΤΑΒΕΛΗ

Ὁ ληστής καὶ κλέφτης Χρῖστος Νταβέλης ἔδρασε κατὰ τὴν μετὰ τὸ 1850 περίοδον εἰς Στερεάν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν, Ἡπειρον καὶ Μακεδονίαν, ἔνθα εἶναι κυρίως γνωστὰ καὶ τὰ εἰς αὐτὸν ἀναφερόμενα τραγούδια. Εἰς τὸ Α' ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων ᾠσμάτων δίδεται γενικὴ εἰκὼν τῆς ληστρικῆς ζωῆς τοῦ Νταβέλη. Εἰς τὸ Β' περιγράφεται ἡ κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1856 συμπλοκὴ τῆς συμμορίας Νταβέλη μετὰ στρατιωτικὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ἰ. Μέγαν εἰς Ζεμενόν, τὴν παλαιάν Σχιστὴν ὁδὸν, λεγομένην σήμερον Σταυροδρόμι τοῦ Μέγα, κοντὰ εἰς τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Λεβαδείας - Διστόμου. Ἐἰς τὸ Γ' τραγούδι παρουσιάζεται ἡ ἀνησυχία τῆς μάννας τοῦ ληστοῦ διὰ τὸν υἱὸν τῆς.

Δ. Α. Π.

Α'.

- Μᾶς πῆρε ἡ μέρα καὶ ἡ αὐγή,
     γεια σου, Νταβέλη ἀρχιληστή,
 μᾶς πῆρε τὸ μεσημέρι,
     γεια σ' Ἀράπη² καὶ Νταβέλη.
- 5 Τὸ ποῦ θὰ λημεριάσουμε,
     Νταβέλη, θὰ μᾶς πιάσουνε,
 ποῦ θὰ κάνουμε λημέρι,
     γεια σ' Ἀράπη καὶ Νταβέλη.
- 10 Κάτου στὸ ρέμα τὸ βαθύ,
     γεια σου Νταβέλη, ἀρχιληστή,
 'κεῖ θὰ κάνουμε λημέρι,
     γεια σ' Ἀράπη καὶ Νταβέλη.
- Θὰ φέρνη ἡ Ρήνα τὸ ψωμί,
     γεια σου Νταβέλη, ἀρχιληστή
- 15 καὶ ἡ Χάιδω τὸ προσφαί,
     γεια σ' Ἀράπη, παλληκάρι.

Πελοπόννησος (Ἀνδρίτσαινα). - Λ.Α. ἀρ. 1552,
 σ. 5 (Δ. Πετρόπουλος, 1931).

1) Τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῆς Εἰρήνης Σπυριδωνίδου (Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), 1939, σ. 330), ὅτι κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην ἐρονόθη ὁ Νταβέλης δὲν εἶναι ἀκριβές, διότι ὁ λήσταρχος φέρεται ἔρῶν καὶ κατὰ τοὺς μετὰ τὸ 1880 χρόνους. Βλ. A. J. D. Wace - M. S. Thompson, *The Nomads of the Balkans*, London 1914, σ. 166, 197, 200. Περὶ συμμορίας τοῦ Νταβέλη βλ. καὶ Σπ. Λάμπρου, *Μικτὰ σελίδες* (1905), σ. 344 κ.εξ.

2) Ἀράπης ἢ Κακαράκης, πρωτοπαλλήκαρο τοῦ Νταβέλη.

Β'.

- «Κατακαημένη Ἀράχοβα,
Νταβέλη, Νταβέλη,¹

καὶ Δίστομο καὶ Δαύλεια,
ἄχ μωρὲ Χοῖστο Νταβέλη,¹

τοὺς κλέφτες τί τοὺς κάμετε καὶ τοὺς Κακαραπαίους».

- «Ἄχ, στὸ Ζεμενὸ τοὺς ἔχουμε, τοὺς πολεμάει ὁ Μέγας,
ὁ Μέγας ἀπ' τὴ Ἀράχοβα κι ὁ Λούκας² ἀπ' τὴ Δαύλεια».

¹ Ἀράχοβα Παρνασσίδος. - Λ. Α. ἀρ. 1153 Β'
σ. 41 (Μαρία Ἰωαννίδου, 1938).

Γ'.

Μιά Βλάχα, μιὰ παλιόβλαχα καὶ τοῦ Νταβέλ' ἡ μάννα
ἔπο πέτρα πέτρα περπατεῖ, ἔπο πέτρα σὲ λιθάρι,
γιὰ νὰ ἔβρη πέτρα σταυρωτὴ, νὰ σταυρωθῆ νὰ κάτση,
νὰ γράψη γράμμα καὶ γραφή, νὰ στείλῃ τοῦ Νταβέλη.

Δυτικὴ Μακεδονία. - Λ. Α. ἀρ. 2217,
σ. 317 (Στ. Μάνεσης, 1955).

Γ'. ΤΟΥ ΛΕΩΝΙΔΑ ΣΑΜΑΡΙΝΙΩΤΟΥ

Ὁ ἥρωας τοῦ ἄσματος εἶχε τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Χατζημπίρος, προσονομασθεὶς Σαμαρινιώτης ἐκ τῆς ἰδιαίτερας τοῦ πατρίδος Σαμαρίνας. Ληστής ὡς ὑπαρχηγὸς τοῦ Τζούρκα κατὰ τὸ 1875 καὶ ὡς ἀνεξάρτητος βραδύτερον ἀνεμείχθη καὶ εἰς ἐθνικοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐν Θεσσαλίᾳ ἐξέγερσιν τοῦ 1878 εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, οἵτινες ἔδρων ὡς λησταί.

Ὁ Σαμαρινιώτης, φονεύων καὶ λεηλατῶν, ἐνέπνεεν οὕτως ἐπὶ τινα ἔτη τρόμον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς του, εἰς τινὰς δὲ περιστάσεις ἔδρασε καὶ μετὰ τοῦ λησιάρχου Νταβέλη, ἀδελφοποιητοῦ (βλάμη) του, ὡς ἀποκαλεῖται εἰς παραλλαγὰς δημοτικῶν ἄσμάτων.

Κατὰ τὸ 1880 οἱ Τούρκοι ἀπήγαγον εἰς Γρεβενὰ τὴν μητέρα καὶ ἀδελφὴν τοῦ Σαμαρινιώτου ὡς ὀμήρους, τὸν ἴδιον δέ, ἀφοῦ τὸν κατεδίωξαν μετὰ τῶν συντρόφων του καὶ τὸν ἐνέκλεισαν εἰς στενόν, παρὰ τὸ Βογατσικόν, τέλος τὸν ἐφόνευσαν. Εἶτα ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν του καὶ τὴν ἐξέθεσαν εἰς τὴν πλατείαν τῶν Γρεβενῶν κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς τότε ἐποχῆς.³

Τὰ ἐπόμενα τραγούδια ἀναφέρονται εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Σαμαρινιώτου.

Δ. Α. Π.

1) Τὸ γόρισμα ἐπαναλαμβάνεται ὁμοίως εἰς τὸ τέλος ἐκάστου πρώτου ἡμιστιγίου καὶ στίχου. 2) εἰς ἐκ τῶν συμπολεμιστῶν τοῦ Ἰ. Μέγα.

3) A. J. D. Wace - M. Thompson, The Nomads of the Balkans, London 1914, σ. 160 κ.εξ. Ἑλλητισμός, τόμ. Δ' (1901), σ. 498.

- Οί κλέφτες ἐσυνάζουντο στο κάστρο τῆς Λαμίας,
 κ' ἕνας τὸν ἄλλον ἔλεγε κ' ἕνας τὸν ἄλλο λέει:
 - «Ποιὸς ἔχει ἀράδα σήμερα, νὰ βγῆ στο καραούλι;»¹
 - «Βιλούλας εἶναι σήμερα νὰ βγῆ στο καραούλι».
 5 - «Βιλούλα μ', πρόσεξε καλά ν-αὐτοῦ ψηλά πού βγαίνεις,
 ὁ φίλος πού ἤφερνε ψωμί μᾶς ἔχει προδομένους».
 - «Ὅσο εἶν' Βιλούλας ζωντανός, τ' ἄρματα δὲν τὰ δίνει·
 στὰ δόντια σέρνει τὸ σπαθί, στὰ χέρια τὸ τουφέκι».
 Βιλούλας βγαίνει τὸ σπαθί καὶ ρίνει δυὸ τουφέκια:²
 10 - «Ὁμπρός, παιδιὰ μ', νὰ φύβγουμε, στὸν Ἄλμυρό νὰ πᾶμε,
 ἐκεῖ θὰ βροῦμ' τοὺς φίλους μας καὶ τοὺς παλιούς κουμπάρους».

*Εἰρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Παφναςοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 49, ἀφ. 77.*

Ε'. ΤΟΥ ΝΤΟΥΛΑ

Περί τοῦ Ντούλα δὲν ἔχομεν ἄλλας εἰδήσεις πλὴν τῶν ἐν τῷ ᾄσματι ἀναφερομένων. Κατὰ τὴν λαϊκὴν παράδοσιν οὗτος ἦτο ληστής, ὅστις συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ἐθανατώθη.³

Τὸ τραγούδι ἔχει συντεθῆ κατὰ μίμησιν παλαιότερου κλέφτικου, τὸ ὁποῖον ἀνεφέρετο εἰς κλέφτην Δῆμον, ἔγκλειστον εἰς τὰς φυλακὰς Ἰωαννίνων.
 Δ. Λ. Π.

- «Σήμερα, Ντούλα μ', Πασχαλιά, σήμερα πανηγύρι·
 στολίζουν μάννες τὰ παιδιὰ καὶ πεθερὲς τίς νύφες,
 κ' ἐσύ, Ντούλα μ', στή φυλακὴ, μέσ' στὰ βαθιά μπουντρούμια.⁴
 Ντούλα μ', γιὰ δὲν ἀντρειεύεσαι, τὴ φυλακὴ νὰ σπάσης,
 5 νὰ πάρης δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 νὰ πάρης σκλάβους δικαστές, σκλάβους καὶ τοὺς ἐνόρκους;»
 -«Μάννα τρελλή, μάννα ζουρλή, μάννα ξεμουαλισμένη!
 Σῦρε, μάννα μ', στο βασιλιά, στοὺς ὑπουργούς μας, μάννα,
 νὰ μοῦ χαρίσουν τὰ δεσμά, τὰ σίδερα ἀπ' τὰ χέρια,
 10 τότε, μάννα μ', ν' ἀντρειωθῶ, τὴ φυλακὴ νὰ σπάσω,
 νὰ πάρω δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 νὰ πάρω σκλάβους δικαστές, σκλάβους καὶ τοὺς ἐνόρκους,
 πού δὲ δικάζουν ἑξάμηνο, πού δὲ δικάζουν χρόνο,
 παρὰ δικάζουν ἑσόβια, ὅση ζωὴ κι ἂν ἔχω.
 15 Μάννα μ', δὲ φταῖν' οἱ δικαστές, μουῖδὲ καὶ οἱ γι ἐνόρκοι,
 μόν' φταῖν' οἱ ψευτομάρτυρες, πού ψευτομαρτυρᾶνε».

Εἰρήνης Σπανδωνίδη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 50, ἀφ. 80.

1) εἰς τὸ παρατηρητήριον ὡς φρουρὸς (λ. τ. karakol;) 2) ρίπτει δύο βολὰς μὲ τὸ ὄπλον.

3) Βλ. *Εἰρήνης Σπανδωνίδη, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 339.*

4) σκοτεινὰ διαμερίσματα (λ. τ. bodrum).

Γ'. ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΛΟΥ

Τὸ κατωτέρω ᾠσμα ἀναφέρεται εἰς τὸν ληστήν Κωνσταντέλλον, ὅστις ἐδολοφονήθη μετὰ τῶν συντρόφων του Θανασοῦλα καὶ Σπαθιά εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Σισμαναίων εἰς τὴν Ἀράχοβαν Ναυπακτίας περὶ τὸ 1870.¹

Α'.

- Πολλὰ ντουφέκια πέφτουνε καὶ φοβερὰ βροντοῦνε,²
μαῖδὲ σὲ γάμο πέφτουνε μαῖδὲ σὲ πανηγύρι,
μόν' πέφτουν στὴν Ἀράχοβα, στὰ Σουσιμαναϊκά σπίτια³
τὸν Κωσταντέλλο βάρεσαν, Σπαθιά καὶ Θανασοῦλα.
5 Μωρὴ κουμπάρα Γιώργινα, κουμπάρα δημαρχίνα,
μωρὴ, γιατί μᾶς πρόδωσες.

*Ναυπακτία. - Λ. Α. ἀρ. 2258, σ. 8
(Σπυρ. Περιστέρης, 1957).*

Β'.

- ν. Ἐσεῖς κουμπάρες Βλάχισσες, κουμπάρες Βλαχοποῦλες,
τὸ Μάη νὰ μὴν ἀλλάξετε, μὴ λαμπροφορεθῆτε⁴
τὸν Κωσταντέλλο λάβωσαν, Σπαθιά⁵ καὶ Θανασοῦλα⁴
κι ὁ Κωσταντέλλος φώναξε κι ὁ Κωσταντέλλος λέει:
5 «Σύρτε, παιδιὰ, καὶ φέρτε μου, φέρτε ἐδῶ σιμά μου
τὴ μάννα μου καὶ τὸ γιατρὸ καὶ τὰ πέντε παιδιὰ μου⁶
πέστε καὶ τῆς γυναίκας μου, τῆς δόλιας μου γυναίκας,
πὲς τῆς νὰ μὴ μὲ καρτερῆ, νὰ μὴ μὲ παντηχαίνη,
ὅτι ἐγὼ λαβώθηκα καὶ μέλλω ν' ἀποθάνω».

*Πελοπόννησος (Κορινθία). - Λ. Δ. Ὕλη,
ἀρ. 1985 (Ν. Βραχνός, 1890).*

Ζ'. ΤΟΥ ΚΑΓΚΑΛΟΥ

Κατὰ τὸν Γιάννην Βλαχογιάννην⁵ ὁ ἐκ τοῦ κατωτέρω τραγουδιοῦ γνωστός ληστής Κάγκκαλος ἐζήσῃ κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

- Τὰ μάθατε τί γίνηκε πέρα στὸ Λιμποβίσι,⁶
τὸν Κάγκκαλο τὸν πιάσανε καὶ πᾶν' νὰ τὸν κρεμάσουν.

1) Βλ. Ἄ. Καρκαβίτσου, ἐν Ἐστία, ἔτ. 1890, σ. 343. *Εἰρήνης Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης (Παρνασοῦ), 1939, σ. 336. Πρὸς καὶ σημειώσιν ὑπὸ Δημ. Λουκοπούλου ἐν Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 49, ἀρ. 28.*

2) χειρ.: πολλὰ ντουφέκια πέφτουνε στὰ Σουσιμαναϊκά σπίτια. Διωρθώθη τὸ β' ἡμιστίχον κατὰ τὴν παραλλαγὴν ἐξ Αἰτωλίας (Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 49 στ. 1). 3) χειρ.: Σπαθιάς. 4) χειρ.: Θανασοῦλας.

5) Κλέφτες τοῦ Μοριά, 1935, σ. 262.

6) χωρίον τῆς Ἀρκαδίας παρὰ τὰς ὑπαιρείας τοῦ ὄρους Μαινάλου.

Χίλιοι τὸν πᾶν' ἀπὸ μπροστά καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω,
 στή μέση πάει ὁ Κάγκαλος σὰ μῆλο μαραμμένος,
 5 σὰ μῆλο, σάν τριαντάφυλλο, σάν Πατρινὸ λεμόνι.
 - «Παιδιά μου, σᾶς περικαλῶ, σᾶς πέφτω καὶ μινέτι,¹
 μὴ μὲ περᾶστε ἀπὸ χωριά κι ἀπὸ τὸ Λιμποβίσι,
 γιὰτ' ἔχω ὄχτροὺς καὶ χαίρουνται καὶ φίλους καὶ λυποῦνται,
 γιὰτ' ἔχω μιὰ ἀγαπητικιά, μὲ βλέπει καὶ μ' ἀφήνει».

Πελοπόννησος (Καρύταινα Γορτυνίας). - Λ. Α. ἀρ. 968, σ. 468-469 (Χ. Σακελλαριάδης, 1929).

Η'. ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΒΟΥ ΚΑΙ ΓΥΦΤΟΓΙΑΝΝΗ

Εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ γίνεται λόγος περὶ ἀπαγωγῆς δη-
 μάρχου τινὸς ὑπὸ τοῦ Κατσαβοῦ καὶ Γυφτογιάννη ἢ Γιάννη Μπουζιώτη. Ἐκ
 τούτου εἰκάζομεν, ὅτι πρόκειται περὶ ἀνταρτῶν ἢ ληστῶν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες
 ἔδρασαν μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821.

Ποῖοι ὅμως ἦσαν ἀκριβῶς οἱ δρᾶσαι οὗτοι τῆς ἀπαγωγῆς δὲν εἶναι
 γνωστόν. Τὸ ἐπεισόδιον ἐκτυλίσσεται πιθανώτατα εἰς Πελοπόννησον, ὡς φαί-
 νεται ἐκ τῶν ἐνδείξεων ὅτι παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ ἔχομεν κυρίως ἐκ
 Πελοποννήσου καὶ ὅτι εἰς τινὰς τούτων ὁ ἀπαχθεὶς δήμαρχος φέρεται καταγό-
 μενος ἐκ Βυτίνης (Βυτινιώτης). Εἰς τὴν Πελοπόννησον (Κορινθίαν καὶ Τριφυ-
 λίαν) ὑπάρχουν ἔτι δύο χωριά φέροντα τὸ ὄνομα Μπούζι, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἔλαβε
 πιθανώτατα τὴν προσωνυμίαν ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο ἀπαγωγέων, Γιάννης Μπου-
 ζιώτης, ὡς ὀνομάζεται εἰς τὸ ᾄσμα. Ἐνδεικτικὰ τῆς πελοποννησιακῆς προε-
 λεύσεως τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι καὶ τὰ τοπωνύμια Χρυστοβίτσι, Πετροβούνι
 (παρὰ τὰ Μαγούλιανα Γορτυνίας), ἅτινα ἀπαντοῦν εἰς ἀνεκδότους παραλλαγὰς.

Δ. Α. Π.

-«Πουλάκια μ' ἄγρια κ' ἡμερα, ἄγρια κ' ἡμερωμένα·
 αὐτοῦ ψηλά πού πέτεστε² καὶ χαμπηλά τηρᾶτε,
 μὴν εἶδετε τὸν Κατσαβὸ καὶ τὸ Γυφτογιαννάκη;»
 -«Ἰψέ, προυψέ τοὺς εἶδαμε μέσ' στ' Ἄγιο μοναστήρι·
 5 εἶχαν ἄρνια καὶ ψένανε κριγιάργια σουβλισμένα,
 εἶχανε σκλάβο δήμαρχο καὶ τοὺς κερνᾶ καὶ πίναν'.
 Κέρνα μας, μωρὲ δήμαρχε, κέρνα καὶ πιέ κι ἀτός σου
 καὶ πές νὰ ζήσ' ὁ Κατσαβὸς μὲ τὸ Γυφτογιαννάκη».

Ἀράχοβα Παργασίδος. - Λ. Α. ἀρ. 1153Α',
 σ. 103 (Μαρία Ἰωαννίδου, 1938).

1) παράκλησις μὲ δόσιν συγχωρήσεως ἢ ὑποταγῆς (λ. τ. minnet). 2) χειρ.: πέφτετε.

Θ'. Η ΒΑΣΙΛΩ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ ΤΩΝ ΛΗΣΤΩΝ

Τὸ ἔσμα, ἀναφερόμενον εἰς ἀπαγωγὴν πλουσίας νέας ἐκ Μετσόβου, ἀπαντᾷ διαδεδομένον εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Οἱ παλαιότεροι ἐκ τῶν σημερινῶν κατοίκων διατηροῦν εἰς τὴν μνήμην τῶν λεπτομερείας ἐκ τοῦ ἐπεισοδίου. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1884 εἰς ἐκ τῶν νέων τοῦ Μετσόβου, ὁ Φλέγκας, διήρχετο ἔμπροσθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωρίου ὅπου ἐκάθηντο οἱ προεστῶτες. Ἐγερθεὶς εἰς ἐκ τῶν ἀρχόντων, ὁ Ν. Ἀβέρωφ, ἐρράπισε τὸν νέον, διότι παρὰ τὴν κρατοῦσαν συνήθειαν ἐτόλμησε νὰ διέλθῃ ἔμπροσθεν τῶν εὐπατριδῶν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ λοξοδρομήσῃ. Μένεα πνέων ὁ νέος ἠνώθη μετὰ τῆς συμμορίας τοῦ ληστάρχου Θύμιου Γάκη καὶ ἀπήγαγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ν. Ἀβέρωφ Εὐδοκίαν, ἣ ὁποία ἀργότερον ἠλευθέρωθη διὰ καταβολῆς λύτρων.

Ἡ ἀπαχθεῖσα φέρεται μὲ τὸ ὄνομα Βασίλω, διότι, καθὼς λέγουν οἱ ἀφηγούμενοι τὰ τοῦ ἐπεισοδίου, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐταίριαζε καλύτερον εἰς τὸ τραγούδι.¹

Δ. Α. Π.

Δὲν εἶναι κρῖμα κι ἄδικο, δὲν εἶναι κι ἄμαρτία,
νὰ εἶν' ἡ Βασίλω σ' ἐρημιά, σὲ κλέφτικα λημέρια,
νὰ στρώνῃ πεῦκα στρώματα κι ὄξυές προσκεφαλάδες,
κι ὁ Θύμιος Γάκης² φώναξε κι ὁ Θύμιος Γάκης λέει:
5 «Σήκω, Βασίλω μ', κ' ἔφεξε, σήκω καὶ πῆρε γιόμα,
σήκω ν' ἀνάψῃς τὴ φωτιά, νὰ πάρῃς τὸν καφέ σου».

Ναυπακία. - Δ. Α. ἀφ. 2258, σ. 66 - 67
(Σ. Περιστέρης, 1957).

Ι'. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Αἱ πικρῖαι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐγκαθειρξεως δεινοπαθήματα τῶν φυλακισμένων διεκτραγωδοῦνται εἰς διαφόρους τύπους τραγουδιῶν. α') Ἡ μάννα τοῦ ἐν φυλακῇ εὐρισκομένου θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται διὰ τὴν τύχην τοῦ υἱοῦ της (Α'). β') Σύζυγος ἐγκαθειρκτου ἐπικαλεῖται τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ἀγίων διὰ ν' ἀνοίξουν αἱ φυλακαὶ καὶ ἀπολυτρωθοῦν οἱ φυλακισμένοι (Β'). γ') Ὁ ἴδιος ὁ κατάδικος ἐκφράζει τὴν θλίψιν καὶ τὸν πόνον του ἐκ τῶν δεσμῶν (Γ'). Εἰς ἄλλην τέλος παραλλαγὴν ἀδελφῆ θανατωθέντων ἐν Ναυπλίῳ καταδίκων παρίσταται θρηνοῦσα ἐπὶ τῶν τάφων των.

Δ. Α. Π.

Α'.

Τοῦ Γιάννη ἡ μάννα κάθεται στῆς φυλακῆς τὴμ πόρτα
καὶ λέει τραγούδι θλιβερό καὶ παραπονεμένο:
- «Γιάννη μου, πῶκανες Λαμπρῆ καὶ ποῦ «Χριστὸς Ἀνέστη»;»

1) Πληροφορίας περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἐδημοσίευσεν ὁ Ἡλ. Βενέζης εἰς ἐφημ. "τὸ Βῆμα" τῆς 22ας Σεπτ. 1959.

2) ὁ ἀρχηγὸς τῆς συμμορίας ποῦ ἀπήγαγε τὴν Βασίλω.

- «Στή φυλακή ἔκαμα Λαμπρή καί τὸ Χριστὸς Ἄνεστη».¹
 5 - «Γιάννη μου, σὲ θαμάζουμαι μὲ τὴν ἀντρείότη πῶχεις,
 πῶς δὲν τρυπᾶς τίς φυλακές, δὲ σπᾶς καί τὰ μεντέμια ;»²
 - «Μάννα ζουρλή, μάννα τρελλή, μάννα ξεμουαλισμένη
 τὸ πῶς τρυποῦν τίς φυλακές, πῶς σπᾶνε τὰ μεντέμια,
 ποὺ οἱ φυλακές ἔχουν σίδερα καί πόρτες σιδερένιες ;»

Πελοπόννησος (Ἀνδρίτσαινα). - Λ. Λ. ἀρ. 1552,
 σ. 9 (Δ. Α. Πετρόπουλος, 1931).

Α'α.

- Τοῦ Χριστοῦ ἡ μάννα κάθεται μέσ' στή Μουρτζιά τὴν ράχη
 καί μὲ τὰ³ σύγνεφα μιλάει καί γλυκοκουβεντιάζει :
 - «Παρακαλῶ σε, οὐρανέ, σήκω τὴν κατσηφάρα,⁴
 γιὰ νὰ τηράξω ξέκαμπα, ποῦ κάνουν τὰ ζευγάρια,
 5 νὰ ἰδῶ τὸν Χριστοῦ πουθενά μὲ τὸ γουργὸ ζευγάρι.
 Ὁ Χριστὸς δὲν ἐφάνηκε, ὁ Χριστὸς δὲν ἀκούσθη,
 ὁ Χριστὸς εἶναι φυλακὴ κάτου στήν Καλαμάτα.
 Τί γάρ τὸν ἔχουν ἔξάμηνο, τί γάρ τὸν ἔχουν χρόνο,
 ἐκεῖνος εἶναι ἀπόδικος, δὲν ξέρει τί θὰ γένη».

Πελοπόννησος (Καρύταινα Γορτυνίας). - Λ. Α.
 Ὑλη, ἀρ. 918 (Κ. Κασσιμάτης, 1894).

Α'β.

- Φωνές καί κλάματά ἔκουσα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα
 ἦλεα κ' εἶν' ἡ ἀσπῶ κ' ἐχάρηκα λιάκι.
 Τοῦ Κωσταντῆ ἡ μάννα ἔτονε κ' ἦκλαιε τὸν υἱότ της.
 - «Υἱέ μου, γιέ μου, Κωσταντή, ὡς ἦσουπ παλληκάρι,
 5 πῶς δὲ ραῖτζεις φυλακὴ νὰ εἶρης⁵ τὸπ πορτάρη ;»
 - «Θαρρεῖς, μάννα, κ' ἡ φυλακὴ πῶς εἶναι περιόλι,
 νὰ σύρης τ' ἀμπελόκλαο νὰ μπῆς νὰ σιργιανίσῃς ;
 ἡ φυλακὴ ἔχει σίερα καί πόρτες σιερένες,
 ἔχει καί βάρδιες⁶ δυόεκα καί δέκα τρεῖς πορτάρους».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 168.*

1) ὁ στίχος ἐλλείπων ἐκ τοῦ χειρ. ἐτέθη πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ νοήματος. 2) ὀρ-
 θότερον μπεντένια = ἐπάλξεις κάστρου (λ. τ. beeden). 3) ἡ λ. ἐλλεῖπει ἐκ τοῦ χειρογράφου.
 4) ἡμίγλη (ἐκ τῆς λ. κατσηφός ἀρχ. κατηφής). 5) νὰ ἀπωθήσῃς, 6) φρουράς.

Β'.

Οὔλοι γλεντίζου τσοί έορτές κι οὔλοι διασκεδάζου,
 μὰ μιὰ ξαθή στό σπίτι τζη κάθεται μοναχή τζη,
 κάθεται καί περικαλεῖ Χριστό καί Παναγία:
 «Χριστέ, νά σποῦσαν οί φ'λακές, νά βγοῦν οί φ'λακισμένοι,
 5 νά βγοῦνε κ' οί γι ἀδίκαστοι κ' οί βαροδικασμένοι,
 νά βγῆ κ' έμένα ό άντρας μου».¹

*Ειρήνης Σπανδωνίδη, Κρητικά τραγούδια,
 Ἀθήνα 1935, σ. 66, άρ. 69.*

Γ'.

Γιάντα² τσοί κάνουν τσοί φ'λακές, Γιάντα τσοί 'νοματίζουν,
 Γιάντα σφαλίζουν πρόωρα κι άργοῦσι νά τσ' άνοίξουν;
 Γιατ' έχουν μέσα δυ' άδερφούς, κ' οί δυό καλ' άντρειωμένοι,
 κ' ή μάνναν-των στό γῦρον-των κλιτή³ καί χολιασμένη.
 5 - «Γιέ μου, καί ποῦ λαμπράζεσαι⁴ καί ποῦ λαμπροσκολλάζεις;»
 - «Εἰς τή φ'λακή λαμπράζομαι κ' έκεῖ λαμπροσκολλάζω».
 - «Θαμάζομαί σε, Κωστα τή, ώς εἶσαι παλληκάρι,
 πώς δέ ραίζεις τσοί φ'λακές νά 'ρθης έδά⁵ τσοί σκόλες».
 - «Θαρρεῖς, μάννα μου, οί φ'λακές πώς περιβόλιν εἶναι,
 10 νά 'χη μηλιές καί κυδωνιές, πορτοκαλιές καί ρόδα;
 Σίδερα έχουν οί φ'λακές καί πόρτες άτσαλένιες,
 κι όντεν άκούσω τά κλειδιά κι άνεβοκατεβαίνουν,
 μέσ' ή καρδιά μ' κουφοβροντᾶ καί βαρاناστενάζει».

*Ant. Jeannarakis, Ἄσματα Κρητικά,
 Λεipzig 1876, σ. 138, άρ. 138.*

Δ'.

Ἐβγα, μαννούλα, νά μέ ἰδῆς καί νά μέ καμαρώσης.
 Μὲ πᾶν' οί χωροφύλακες τά χέρια σταυρωμένα,
 μῶχουν άλύσους δώδεκα, λινάρια δεκαπέντε.

1) Παραλλαγή τοῦ ἄσματος τούτου είναι ή κατωτέρω ἐκ χειρογράφου τῆς μονῆς Ἰεήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τοῦ 17ου αἰ.

Ἔοιό τὰ σίδερα βαστοῦν κι ὅλοι στήν φυλακή εἶναι
 κι ὁ ταπεινός ὁ Κωνσ - θεοσιά μου ὁ Κωνσ - τατῆς δὲν ἠμπορεῖ, 'πομένει,
 γιατί εἶν' τὰ σίδερα βαριά κ' ή φυλακή κλεισμένη.
 «Χριστέ, νά 'ρθᾶγη ή φυλακή, νά τσακιστοῦν οί θύρες,
 5 νά 'πεφταν καί τὰ σίδερα, νά ἔβγαινε ὁ καλός μου,
 νά ἔβγαινε ὁ Κωνσταντῆς ὁ πολυαγαπημένος,
 πῶχω καιρὸν νά τὸν ἰδῶ, χρόνους νά τὸν μιλήσω».

Βλ. Β. Βουσιερ, Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς μονῆς τῶν Ἰεήρων, Ἀθήνα 1900,
 σ. 11, άρ. 3.

2) πρὸς ποῖον σκοπὸν. 3) κατηψῆς, λυπημένη. 4) ποῦ περνᾶς, ποῦ ἑορτάζεις τῆν
 Λαμπρήν, τὸ Πάσχα. 5) τώρα.

Μὲ πᾶν' νὰ μὲ σκοτώσουνε στῆς Λάρ'σας τὰ μπουντρούμια·¹
5 δὲ θὰ μὲ ἰδῆς, μαννούλα μου, θὰ σκοτωθῶ ὁ καημένος!

*Πελοπόννησος (Ἀνδρότσιαινα). - Λ. Α. ἀρ. 2213γ',
σ. 96 (Δ. Ἀ. Πετρόπουλος, 1934).*

Δ'α.

Ἐγέρασα, μαννούλα μου, πρωτότερα ἀπὸ σένα.
Δὲ μὲ γερνᾶν' τὰ γέρατα, δὲ μὲ γερνᾶν' τὰ χρόνια,
μ' ἐγέρασαν ἡ φυλακὴ, τῆς Πύλου τὰ μπουντρούμια.
Νύχτα καὶ μέρα καταγῆς στὸν τοῖχο ἀκουμπισμένος,
5 ἔλειωσε τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι.
Περικαλῶ τὴν Παναγιά, τὸ χέρι νὰ μοῦ γιάνη.

*Πελοπόννησος (Στεμνίτσα Γορτυνίας). - Λ. Α.
ἀρ. 968, σ. 295 (Χ. Σακελλαριάδης, 1929).*

Δ'β.

Στὸ Ἀνάπλι, στὸ Βουλευτικό,² στὴ φυλακὴ καημένος,
ἔλειωσε τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι.
Ἔδωσα λόγο στὸν Θεό, στὴν Παναγιά Παρθένο,
νὰ γιάνη τὸ κορμάκι μου καὶ τὸ δεξί μου χέρι,
5 νὰ πάρω τ' ἀλαφρὸ σπαθί καὶ τὸ βαρὺ ντουφέκι,
γιὰ νὰ γυρίζω τὰ βουνά, οὔλα τὰ καταράχια,
μήπως κ' ἐγὼ ἀνταμωθῶ μὲ τὰ καπετανᾶτα,
νὰ πᾶμε γιὰ νὰ φέρωμε φλωριά, μαργαριτάρια.

*Πελοπόννησος (Λαγκάδια Γορτυνίας). - Λ. Α. Ὑλη,
ἀρ. 828 (Κ. Κασιμάτης, 1894).*

Ε'.

-«Μαριώ μου, τί ἤθελες ἐδῶ, στ' Ἀνάπλι, ἔξω στὴν Πρόνοια,³
ποὺ πέφτουν τὰ κανόνια».

1) σκοτεινὰ διαμερίσματα τῆς φυλακῆς· χειρ. : στῆς Λάρισας τὰ ὄρη. Ἡ διόρθωσις ἐκ τοῦ στίχου 3 τοῦ ἀμείσως κατωτέρω (Δ'α) ᾄσματος.

2) Πρόκειται περὶ τοῦ κτηρίου ἐν Ναυπλίῳ, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο διὰ συνεδριάσεις ὑπὸ τοῦ Βουλευτικοῦ, τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν δύο σωμάτων τὰ ὁποῖα συνεστήθησαν ὑπὸ τῆς Ἀ' Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐν Ἐπιδαύρῳ τὸ 1827· βλ. Θ. Σ. Δημόπουλον ἐν Μεγ. Ἑλλ. γλ., Ἐγκοκλ., τόμ. 7, σ. 690.

3) Τὸ τραγούδι εἶναι χορευτικὸν καὶ τραγουδιέται μὲ τὰ ἐξῆς τσακίσματα καὶ γυρίσματα:

-«Μαριώ μου, τί - μωρὴ Μαριώ, Μαριώ μου, τί - ἤθελες ἐδῶ

στ' Ἀνάπλι, ἔξω στὴν Πρόνοια, ποὺ πέφτουν τὰ κανόνια».

-«Ἦρθα νὰ ἰδῶ - μωρὴ Μαριώ, ἦρθα νὰ ἰδῶ - τ' ἀδέρφια μου,

τ' ἀδέρφια τὰ δικά μου, τὰ χαιρετὰ ἢ καρδιά μου» κλπ..

- «Ἦρθα νὰ ἰδῶ τ' ἀδέρφια μου, τ' ἀδέρφια τὰ δικά μου,
τὰ χαίρεται ἡ καρδιά μου».
- «Τ' ἀδέρφια σου τὰ κόψανε στ' Ἀνάπλι, ἔξω στὴν Πρόνοια,
ποὺ πέφτουν τὰ κανόνια».
- Παίρνει καὶ πάει στὰ μνήματα καὶ κάθεται καὶ κλαίει,
τὰ δέντρα τὰ μαραίνει.
- 5 Καὶ ἡ μάγνα της τῆς ἔλεγε καὶ ἡ μάγνα της τῆς λέει,
καὶ κάθεται καὶ κλαίει.
- «Ἄιντε, Μαριώ, νὰ φύγουμε, στὸ σπίτι μας νὰ πᾶμε
κ' ἐκεῖ τοὺς τραγουδάμε».

*Πελοπόννησος (Ἄετός Τριφυλίας). - Λ. Α. ἀρ. 2195,
σ. 187 - 188 (Δήμητρα Πουλίτση, 1940).*

ΠΑΡΑΔΟΤΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗΣ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

Κ. ΤΕΤ ΑΡΧΗΣ ΑΔΕΛΦΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ

Ι. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑΙ ΠΡΟΣ ΛΑΪΚΑΣ ΔΟΞΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΑΣ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

Α'. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

Υπόθεσις τοῦ ἔξοματος εἶναι ὁ γάμος κόρης τινός, τῆς Ἀρετῆς ἢ τῆς Εὐδοκίας, εἰς ξένην χώραν (Βαβυλῶνα, Σαλονίκην, Ρωμανίαν).

Διὰ τὸν γάμον τοῦτον καὶ ξενιτεμὸν οὕτω τῆς κόρης δὲν συμφωνοῦν ἡ μητέρα τῆς καὶ ἐκ τῶν ἐννέα υἱῶν τῆς οἱ ὀκτώ. Μόνον ὁ τελευταῖος, ὁ Κωσταντῖνος (Κωσταντής, Κωσταντάς, Κώστας) ἐπιμένει, ὅστις τέλος πείθει τὴν μητέρα του νὰ συγκατατεθῆ εἰς τοῦτον, τῆς ὑπόσχεται δὲ δι' ὄρκου, εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης, νὰ τῆς φέρῃ ὀπίσω τὴν ἀδελφὴν του.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἀπὸ τοῦ γάμου ἀπέθανον καὶ οἱ ἐννέα υἱοί. Ἡ μήτηρ, πού εἶχεν οὕτω μείνει μόνη καὶ ἔρημος, θρηνεῖ καὶ ὀδύρεται, ζητοῦσα μὲ κατάρας ἀπὸ τὸν ἀποθανόντα υἱὸν τῆς, τὸν Κωσταντῖνον, νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ νὰ φέρῃ πλησίον αὐτῆς τὴν κόρην τῆς. Ἐκ τῶν θρήνων καὶ τῶν γογγυσμῶν τῆς μητρὸς ὁ νεκρὸς ἐγείρεται ἐκ τοῦ τάφου καὶ ἐπαναφέρει τὴν ἀδελφὴν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν. Ἡ συνάντησις τῆς κόρης μὲ τὴν μητέρα τῆς, ἡ ὁποία πληροφορεῖται ὅτι τὴν ἐπανέφερον ἀπὸ τὴν ξενιτειάν ὁ νεκρὸς υἱὸς τῆς, καταλήγει μὲ τὸν θάνατον ἀμφοτέρων ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς ψυχικῆς συγκινήσεως.

Εἰς τινὰς παραλλαγὰς, κυρίως εἰς Πελοπόννησον καὶ Δυτ. Κρήτην (Β'), ἀποθνήσκει μόνον ἡ μήτηρ, ἡ δὲ κόρη, ὑπὸ ἀφάτου λύπης κατεχομένη, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὴν μεταμορφώσῃ εἰς πουλί (κουκουβάγιαν).

Τὸ ἔξομα μὲ τὸ ἐπικὸν τοῦτο καὶ δραματικὸν περιεχόμενον εἶναι ἀπὸ τὰ περισσότερον διαδεδομένα εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν, ἀκόμη δὲ καὶ ἔξω τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου εἰς τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου (Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Ρουμάνους καὶ Γιουγκοσλάβους) καὶ πέρα τούτων ὡς δημώδης παράδοσις εἰς ἄλλας περιοχὰς κυρίως τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης.

Ἐνεκα τῆς διαδόσεως ταύτης τοῦ τραγουδιοῦ, τῆς ἀρτιότητος τῆς ὑποθέσεως καὶ τοῦ δραματικοῦ χαρακτήρος του, ἠσχολήθησαν πολλοὶ ἐρευνηταὶ μέχρι τοῦδε πρὸς καθορισμὸν τοῦ ἀρχικοῦ ἔξοματος ἀπὸ τὸ ὁποῖον προήλθον αἱ παραλλαγαὶ του εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ τοὺς ἄλλους λαοὺς, ὡς καὶ τοῦ μύθου, ὁ ὁποῖος ὑπόκειται εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔξοματος.¹

1) Κυριωτέρα βιβλιογραφία.

α) Ν. Γ. Πολίτου, Τὸ δημοτικὸν ἔξομα περὶ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Δελτ. Ἰστ. Ἐθνολ. Ἑταιρ., τόμ. 2 (1885), σ. 193 - 261 καὶ 552 - 557 (ἐνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία).

β) *Ivan Schischmanov*, *Der Lenorenstoff in der bulgarischen Volkspoesie*, Strassburg 1894, σ. 38 (ἀνατύπ. ἐκ τοῦ περιοδ. *Indogerm. Forschungen*, Bd. IV, σ. 412-448). Τοῦ ἰδίου, Τὸ ἔξομα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ εἰς τὴν δημώδη ποίησιν τῶν βουλγαρικῶν λαῶν (βουλγαριστί), *Sbornik za narodni umotvorenija*, Nauka i Kniznina, Sofia, τόμ. XIII (1896) καὶ τόμ. XV (1898).

Παλαιότερον εἶχον διατυπωθῆ γνῶμαι περί σλαβικοῦ (σερβικοῦ) ἀρχε-τύπου ἀπὸ τὸ ὁποῖον προῆλθε τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα. Ἀργότερον ὁμως, τὸ 1885, ὑπεστήριξεν ὁ Νικ. Πολίτης, τὴν γνώμην του δὲ ἐδέχθη καὶ ὁ ἐξετάσας εἰδικῶς τὸ ἄσμα βούλγαρος Ivan Schischmanov, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἄσμα εἶναι τὸ ἀρχαιότερον καὶ ὅτι ἐκ τῶν Ἑλλήνων διεδόθη κατόπιν εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐκ τούτων εἰς τοὺς Γιουγκοσλάβους.

Ὁ Ν. Πολίτης ὑποστηρίζων τὴν ἑλληνικότητα τοῦ ἀρχικοῦ ἄσματος παρετήρησεν ὅτι ἡ πρώτη ἔννοια εἰς τοῦτο εὐρίσκεται «ἐν τῇ ἐπανόδῳ νεκροῦ ἔραστοῦ εἰς τὴν ἐρωμένην», οὕτω δὲ πιστεύει ὅτι ὑπάρχει ἐνταῦθα ὡς ὑπόθεσις ὁ ἀρχαῖος μῦθος τοῦ Ἀδωνίδος. Κατὰ τοῦτον, ὡς γνωστὸν, ὁ πρόωρος ἀποθανὼν Ἀδωνις, κατεχόμενος ὑπὸ σφοδροῦ ἔρωτος πρὸς τὴν Ἀφροδίτην, ἐπανήρχετο ἀπὸ τὸν Κάτω κόσμον κατ' ἔτος κατὰ τὴν ἀνοιξιν καὶ ἔμενεν ὠρισμένον χρόνον πλησίον της.

Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης κατόπιν καὶ ὁ Ἰταλὸς Br. Lavagnini ὑπεστήριξαν, ὅτι εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἄσματος ὑπόκειται ἡ ἀγιολογικὴ διήγησις περί θαύματος εἰς Ἐδεσσαν τῆς Μεσοποταμίας ὑπὸ τῶν Ἁγίων Γουρίου, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίβου, οἵτινες ἐπανάφεραν εἰς τὴν μητέρα της ἀπὸ τὴν ξενιτειάν τὴν ὑπανδρευμένην καὶ δυστυχοῦσαν ἐκεῖ κόρην της.

Τελευταίως ὁ Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης ἐξέφρασε τὴν γνώμην ὅτι εἰς τὸ ἄσμα διασφάζεται ὁ ἀρχαῖος ἑλευσινιακὸς μῦθος τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης (τῆς Περσεφόνης) μὲ τὴν ἀρπαγὴν της ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος καὶ τὴν ἐπαναφορὰν της πλησίον τῆς μητρὸς ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ. Ὁ μῦθος οὗτος θὰ διεσκευάσθη κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους εἰς δραματικὸν ἔργον διὰ τὸ θέατρον, θὰ συνετέθη δὲ ἀντιστοίχως καὶ συνοδευτικὸν ἄσμα κατὰ τὴν παράστασιν τῆς τραγωδίας ταύτης, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ θεάτρου διεδόθη κατόπιν εἰς τὸν λαὸν καὶ διεσώθη εἰς αὐτὸν μέχρι σήμερον εἰς τὸ κατωτέρω δημῶδες ἄσμα.

Γ. Κ. Σ.

γ) *Karl Dieterich*, Die Volksdichtung der Balkanländer in ihren gemeinsamen Elementen, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, τόμ. 12 (1902), σ. 147-150.

δ) *S. Baud-Bovy*, La chanson populaire grecque du Dodécane, I Textes, Paris 1936, σ. 163-168.

ε) *S. Impellizzeri*, Il motivo del «revenant» nella superstizione e nei canti popolari greci. (Ἀνάκτ. ἐκ τῶν Atti della Accademia... di Palermo, Serie IV, vol. IV, parte II (1944), σ. 1-43).

ς) *Γ. Βλαχογιάννη*, Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Νέα Ἑστία, τόμ. 34 (1944), σ. 1271-1279. - *B. Lavagnini*, La ballata neogreca del fratello morto e il miracolo dei Santi Confessori di Edessa, Προσφορά εἰς Στίλπανα Π. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 399-404.

ζ) *Γ. Κ. Σπυριδάκη*, Τὸ ζήτημα τῆς προέλευσεως τοῦ ἄσματος τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ἀρχ. τοῦ Θρακ. Λαογρ. καὶ Γλωσσ. Θησαυροῦ, τόμ. ΙΑ' (1944/45), σ. 193-208.

η) *Λίνου Πολίτη*, Τὸ θίμα τῶν πουλιῶν στὸ δημοτικὸν τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, Ἐπιστ. Ἐπιστ. Φιλολ. Σχολῆς Πανεπ. Θεσ/νίκης, τόμ. Ζ' (1956), σ. 271-280.

θ) *Gh. Vrabié*, Calatoria fratelui mort sau motivul Lenore în folclorul sud-est european. (Extras din culegera «Limba și Literatura», vol. III, editata de Societatea de Stiinte Istorice și Filologice din R. P. R. [București] 1957, σ. 257-294 + 5 πίν. καὶ 2 χάρτ.). [Βιβλιοκρισία ὑπὸ Δημ. Β. Οἰκονομίδου, ἐν Λαογρ., τόμ. 17 (1957/58), σ. 333-342].

Α'.

- Καλόμοιρη, καλότυχη, τῆς Εὐδουκιάς ἢ μάννα,¹
 ὀπῶχει τοὺς Ἰννιά ὕγιους, τὴν Εὐδουκία δέκα.
 Προυξινιτάδης ἦρθαν ἀπὸ τῆ Βαβυλῶνα,
 νὰ πάρουν τὴν Εὐδουκία πουλὸ μακριὰ στὰ ξένα.
- 5 Μάννα κ' ὕγιοι δὲ θέλανε κ' ἡ Κώστας τὴ σπουδάζει.
 - «Μάννα μ', νὰ τήνι δώκουμι τὴν Εὐδουκία στὰ ξένα,
 γιὰ νὰ τὴν ἔχου γύρισμα,² 'φόντ' ἔρθουμαι στὰ ξένα».³
 - «Κώστα μ', σάν ἔρθῃ ἀρρουσιὰ, ποιὸς πάει νὰ τήνι φέρῃ;»
 - «Μάννα μ', σάν ἔρθῃ ἀρρουσιὰ 'γὼ πάου κί τήνι φέρνου».
- 10 Ἦρθι ἀνάγκη κι ἀρρουσιὰ, πιθαίνουν οὐλ⁴ οἱ γιοί της,
 πιθαίν' κ' ἡ Κώστας ἢ τρανὸς κ' ἡ μάννα καταριῶτι.
 - «Οὐλοὶ οἱ γιοί μ' πιθάνανε κι οὐλοὶ τοῦ χῶμα τσ' ἔφαε,
 τοὺν Κώστα μ' τοὺν τρανύτιρον ἢ γῆς νὰ μὴν τοὺν φάη,
 ἀπ' ἔδουκε τὴν Εὐδουκία πουλὸ μακριὰ στὰ ξένα».
- 15 Ἄπ' τοῦ πουλὸ τ' ἀνάθιμα κι ἀπ' τοῦ βαρὺ ἀναλέτι,⁴
 ἢ Κώστας ἀναστήθηκί πίσου ἀπ' τ' ἄι Δῆμα,⁵
 κί κίνησι κί πάλιν τὴν Εὐδουκία νὰ φέρῃ.
 Στὴ στράτα ὅπου πάλιν, στὴ στράτ' ὅπου πααίνει,
 παρακαλοῦσι κ' ἔλλι,⁶ παρακαλεῖ κί λέει.
- 20 - «Θέ μου, νὰ βρῶ τὴν Εὐδουκία στὴ βρύση νὰ γιουμίζῃ».
 Καθὼς τοὺν παρακάλισι ἔτσ' πάει κί τὴν ἠύρηκι.
 - «Γειά σου, χαρά σου, Εὐδουκία».-«Καλῶς τουνι τοὺν Κώστα».
 - «Ἄιντ', Εὐδουκία μ', στὴ μάννα μας, ἄιντ', Εὐδουκία μ',
 στοὺ σπίτι».
- «Κώστα μ', ἂν ἦρθις γιὰ καλό, ν' ἀλλάξου κί νὰ ἔρθου.
 25 Κώστα μ', ἂν ἦρθις γιὰ κακό, νὰ βάνου μαῦρα νὰ 'ρθου».
 - «Ἄιντι, ἄιντ', Εὐδουκούλα μου, καθὼς σὶ πῆρ' ἢ ὦρα».
 Στὴ στράτα ὅπου πάλιναν, στὴ στράτ' ὅπου πααῖναν,
 ἕνα πουλάκι κάθουνταν διξιά ἀπ' τ' ἄι Δῆμα⁵
 κί δὲ λαλοῦσι σάν πουλί, καθὼς τὰ χιλιδόνια,
 30 μούν' ἰλαλοῦσι κ' ἔλλι⁶ ἀνθρουπινὴ κουβέντα.
 - «Τί εἶν' αὐτὸ ποὺ γένιτι φέτου τοῦ καλουκαίρι,
 νὰ πιρπατῆ ἢ Εὐδουκία μαζί μί τ'ς πιθαμένοι;»
 - «Κώστα μ', τί λέει τοῦ πουλί, τί λέει τοῦ χιλιδόνι;»
 - «Ἄιντι, ἄιντ', Εὐδουκούλα μου, πουλάκι 'νι κι ἄς λέῃ».

1) χειρ.: καλόμοιρ' εἶν' ἢ μάννα. Ἡ διόρθωσις τοῦ β' ἡμιστιχίου κατὰ τὴν παραλλ. ἐξ Ἀγρινίου· Λ. Α. Ἔλ.η, ἀρ. 2124 (σὺλλ. τὸ 1887). 2) στήριγμα. 3) ὅταν μεταβαίνω εἰς τὰ ξένα. χειρ.: ἔρθουμ' ἀπ' τὰ ξένα. 4) θρηγῶν, κλάμα (λ. τ. pale). 5) ἔγιον Βῆμα. 6) ἔλεγε.

- 35 - «Κώστα μ', πῶς εἶσι κίτρινους, πῶς εἶσι μαραμμένος;
 Κώστα μ', ποῦ 'νι τὰ κάλλη σου κί ποῦ 'νι ἡ 'μουρφιά σου,
 Κώστα μ', ποῦ 'νι τὰ δόντια σου, τὰ πυκνουφυτιμένα,
 Κώστα μ', ποῦ 'ν' τοῦ μουστάκι σου κ' ἡ φούντα ἡ μανουσάτη;»¹
 - «'Αρρώστησ', Εὐδουκούλα μου, τώρα δώδικα χρόνια,
 40 κί χάθηκαν τὰ κάλλη μου κί χάθηκ' ἡ 'μουρφιά μου,
 κί πέσανι τὰ δόντια μου, τὰ πυκνουφυτιμένα,
 κ' ἔπισι τοῦ μουστάκι μου κ' ἡ φούντ' ἡ μανουσάτη.¹
 'Αιντ', Εὐδουκιά μ', στή μάννα σου, σῦρ', Εὐδουκιά μ', στοῦ σπίτι
 κ' ἰγῶ θά πάου ἀποῦ 'δῶ, ἀποῦ τοῦ ἄι Δημα'
 45 μδπισ' ἡ ἀρριβῶνα μου κί πάου νά τήν εὔρου».
 'Ἡ Εὐδουκούλα ἔφτασι στής μάννας της τοῦ σπίτι.
 - «'Ωρα καλή σου, μάννα μου». - «Καλῶς τήν Εὐδουκούλα,
 Κόρη μου, ποιὸς σί ἔφιρι, κόρη μ', μί ποιόνι ἤρθις;»
 - «Μάννα μ', ἡ Κώστας μ' ἔφιρι κί μί τὸν Κώστα ἤρθα».
 50 Κόρη μ', ἡ Κώστας πέθανι κί οὔλα σου τ' ἀδέρφια».
 Κί σφιχταγκαλιασθήκανι κί ἡ ψυχὴ τους βγῆκι.

Λ.Α. "Υλη, ἀφ. 179 (ἐκ Σαρακατσαναίων. Π. Βογιαντζής, 1888).

Α'α.

- Οὔλλες οἱ θῆρες θαίρονται² τσ' οὔλλες χαραθαβάζουν³
 τζαί σάν τήν θῆραν τήν ὠρκάν⁴ μήτε νά πά' τζαί νά 'ρτη.
 'Οπού 'θεν τοὺς ἐννια γιοῦδες τζαί⁵ μιά 'τον θυγατέρα,
 τζ' ὀπού τήν ἔλουνε στά σκοτεινά τζαί πάντα ἦτον μέρα.
 5 'Εσύραν τζ' ἐπαντρέψαν την τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα,
 'ς τὰ ξένα τζαί 'ς τήν ξενιθκειάν, μακράν 'ς τήν 'Εγγλιτέραν.⁶
 Τζ' οὔλλα τ' ἀδέρκια δέθ θέλαν, μὰ ὁ Κωσταντῆς ἐθέλεν.
 -«Μάννα, νά τήν παντρέψουμεν τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα».
 -«Γιέ μου, νά τήν παντρέψουμεν τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα»
 10 τζ' ἄν ἔρτη πλήξη γιᾶ χαρά, πκοιὸς ἔν' νά μοῦ τήν φέρη;»
 - «Μάννα, νά τήν παντρέψουμεν τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα
 τζ' ἄν ἔρτη πλήξη γιᾶ χαρά, πάω τζαί φέρνω σοῦ την».
 'Εσύραν τζ' ἐπαντρέψαν την τήν 'Αρετὴν 'ς τὰ ξένα,
 'ς τὰ ξένα τζαί 'ς τήν ξενιθκειάν, μακράν 'ς τήν 'Εγγλιτέραν.

1) ὡς τὸ ἄνθος τοῦ μανουσιοῦ. 2) αἱ χῆραι χαίρονται. 3) χαρὰν διαβάζουν, διέρ-
 χονται τὴν χηρείαν των μὲ χαρὰν. 4) τὴν χῆραν τὴν ὠραίαν. 5) ἐκδ. 'Αναγκωστ.: τσ' ἡ
 6) εἰς τὴν 'Αγγλίαν.

- 15 Τζ' ἦρτεν ὁ χρόνος δίσεκτος, τὰ 'ννιά 'δέρκια¹ πεθάναν,
 τζαί τοὺς ὀχτῶ τὸ μνημαν τους χτίζει το με τ' ἀσήμιν,
 τζαί τὸ μνημαν τοῦ Κωσταντᾶ χτίζει το μαναστήριν.
 'Σ οὔλλα τ' ἀδέρκια τζ' ἄν ἔκλαιε, 'ς οὔλλα τζ' ἄν ἀνεκα-
 λειέτου,²
- 'ς τὸ μνημαν τοῦ Κωσταντᾶ τρία μονοπάθκια κάμνει'
 20 τὸ 'να πήαινεν πού τὸ πωρνόν,³ τ' ἄλλο τὸ μεσουμέριν,
 τὸ τρίτον τὸ καλύτερον ἦτο πού ἔν' νά ππέση.⁴
 Τζ' ἀπὸ τὸ κλάμαν τὸ πολλὸ ὁ τάφος ἐβαρέθη.
 'Ἐγινεν ἡ πέτρα ἄλογον, τὸ χῶμαχ χαλινάριν
 τζαί νά σου τζαί τὸν Κωσταντᾶ 'ποπάνω καβαλλάρην.
- 25 'Ἐννιά ὄρες τῆς ἡμεροῦς ἔπκιασέν τους καπάλε.⁵
 Τές τρεῖς νά πά', τές τρεῖς νά 'ρτῆ, τές τρεῖς νά μπῆ 'ς τὸν "Ἄην.⁶
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου⁷ του κόφκει ἐξήντα μίλλια.
 Πάλε ξαναἰπλάζει⁸ την, ἄλλα 'κατόν πενήντα.
 Πάλε ξαναἰπλάζει το 'ς τὴν 'Ἀρετοῦσαν πάει.
- 30 Τζαί ἠῶρεν την τζ' ἐκάθετου 'ς τὴν σοῦσαν⁹ τζ' ἔτραοῦαν.
 - «Καλῶς ἦρτες, ἄ Κωσταντᾶ, νά φάς, νά πκῆς μιτά μας,
 νά φάης ἄγριν τοῦ λαοῦ,¹⁰ νά φάς ὀφτόν περτίτζιν,
 νά φάς ἀρκοτζεράμιον,¹¹ πού τρῶν' ἀντρειωμένοι,
 νά πκῆς γλυκόποτον κρασί, πού πίννουχ χουμισμένοι».¹²
- 35 - «'Ἄνου¹³ νά πᾶμεν, 'Ἀρετή, τζ' ἡ μάννα σου σέ θέλει».
 - «Τζ' εἶντα¹⁴ μέ θέλ' ἡ μάννα μου τζ' εἶντά 'ν' τὸ μυστικόν της;»
 Τζ' ἄν ἔν' ἡ μάννα μου καλά, νά πάω μέ τὰ καλά¹⁵ μου,
 τζ' ἄν ἔν' ἡ μάννα μου κακά, νά πάω μέ τὰ λινά μου».
 - «'Ἄνου¹³ νά πᾶμεν, 'Ἀρετή, τζ' ὅ,τι τζ' ἄθ θέλης βάλλε».
- 40 Σηκῶστητζεν τζ' ἐφόρησεν ροῦχα τῆς φορεθᾶς της,
 οὔτε μακριά, οὔτε κοντά, ὅσον τῆς ἐλιτθᾶς της.¹⁶
 'Πουπάνω φόρησε γρουσά,¹⁷ πουκάτω κρουσταλλένα,
 τέλια¹⁸ 'πουπάνω φόρησε τὰ μαρκαριταρένα
 τζαί καζακάν¹⁹ ὀλόγρουσον τζ' ἐθδέπασέν²⁰ τα οὔλλα'
- 45 γρουσόμηλον²¹ 'ς τὸ θέριν της τζαί παίζει το τζαί πάει.
 'Ἐκρόκατσεν τὸμ μαῦρον²² του, πίσω του τὴν καθίσκει'

1) τὰ ἐννέα ἀδίλφια. 2) ἑμοιολόγει. 3) τὴν πρωίαν. 4) τὸ ἐσπέρας, ὅταν ἐπρό-
 κειτο νά κατακλιθῆ πρὸς ὕπνον. 5) συνεχῶς. 6) "Ἄθην. 7) μὲ ἓνα κτόπημα εἰς τὸν ἵππον
 τοῦ διὰ τοῦ πτερνιστήρος. 8) ἐπαναλαμβάνει ἐκ δευτέρου. 9) αἰώραν, κούριαν. 10) βλ. ἄνωτ.
 σ. 12, σημ. 5. 11) βλ. ἄνωτ., σ. 12, σημ. 6. 12) φημισμένοι. 13) σήκω ἐπάνω. 14)
 καὶ τί. 15) μὲ τὸ ἐπίσημον φόριμα. 16) τῆς ἡλικίας της. 17) χρυσά. 18) λεπτά
 μετάλλινα σύρματα. 19) γυναικεῖον ἐπενδύτην. 20) ἐσκέπασε. 21) χρυσόμηλον. 22)
 ἐγονάτισε τὸν ἵππον.

- φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του, κόφκει ἐξήντα μίλλια,
 πάλε ξαναίπλάζει την ἄλλα 'κατόν πενήντα,
 πάλε ξαναίπλάζει την 'ς τόν "Αι Γεώρκην πάει.
- 50 Τζ' ηῦρεν ἐλιάν πλατύφυλλην, 'πουκάτω τζ' ἐκονέψαν.¹
 "Εγειρεν τζ' ἐτζοιμήθηκεν 'ς τὰ γόνατά της πάνω.
 Τζ' ἀνέφανεν ἔναπ πουλλὴν τῆς Βενετογιαλούσας,
 τζαὶ δὲν τζελάαν² νά λαλῆ σάν οὔλλα τὰ πουλάτζια,
 μόνον τζελάαν τζ' ἔλεεν ἀντζελιτζήφ φωνούλλαν.
- 55 - «Κρῖμα 'ς τούτην τῆλ λυερήν, κρῖμα 'ς τούτην τὴν κόρην,
 πού περπατεῖ τζαὶ θαίρεται μὲ τοὺς νεκροὺς 'ς τὰ ὄρη».
 - «Ξύπνα, ξύπνα, Κωσταντά, εἴντα μυσῆρκον³ πρᾶμαν,
 μυσῆρκον τζαὶ παράουλον⁴ τζαὶ παραουλεμένον.
 'Ανέφανεν ἔναπ πουλλὴν τῆς Βενετογιαλούσας
- 60 τζαὶ δὲν τζελάαν νά-λαλῆ σάν οὔλλα τὰ πουλάτζια,
 μόνον τζελάαν τζ' ἔλεεν ἀντζελιτζήφ φωνούλλαν.
 - «Μὴν κλάψης, μῆχ-χολιαστῆς, μὴ πονεστῆ ἢ χολά σου,
 τζαὶ τὰ πουλλιά τοῦ τόπου μας ἔτζ' ἔν' πού τζελαδοῦσιν».
 - «Θαμάζουμαί σε, Κωσταντά, τὰ λόγια, πού μοῦ λέεις'
 65 τζ' ἐσέναν τὸ πικάρσις σου εἴντα 'θει τζ' ἔν' καμένον ;»⁵
 - «Σαράντα μέρες πόλεμος, κορινιαχτός⁶ τὰ πῆρεν».
 - «Θαμάζουμαί σε, Κωσταντά, τὰ λόγια πού μοῦ λέεις'
 τὰ ρούχα σου εἴντα 'χουσιν τζαὶ λιβανιὲς μυρίζουν ;»⁷
 - «Γεναῖτζες πού ἐπήραμεν, ἔτσι μυρουθκὲς⁸ μᾶς βάζουν.
- 70 Θωρεῖς ἐτζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν ;
 Τὸ μονοπάτιν βκάλλει⁹ μας 'ς τῆς μάννας σου τὸ σπίτιν».
 - «'Ανου νά πᾶμεν, Κωσταντά, τῆς μάννας μου νά πᾶμε
 τζ' ἔθει τζαιρόν πού 'έν ἦρτα τζ' ἐξήχασα τίς στρατέες».¹⁰
 - «Χρωστῶ τζερκά τ' "Αι Γεωρκοῦ τζαὶ πάω νά τὰ ἄψω».
- 75 Τζαὶ πκιάννει τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν'
 τὸ μονοπάτιν βκάλλει την 'ς τῆς μάννας της τὸ σπίτιν.
 Τζ' ὄσον τζ' ἐπαραστράτησεν τζαὶ πάε 'ς καμπόσον τόπον,
 ἐφάνην της τζαὶ ἄκουσεν ἀναύρμὸν¹¹ κοκκάλων.
 Τζαὶ πκιάννει τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν'
- 80 τὸ μονοπάτιν βκάλλει την 'ς τῆς μάννας της τὴμ πόρταν.
 - «'Ανοιξέ μου, μανούλλα μου, τζ' ἐώ εἴμ' ἢ 'Αρετή σου».
 - «Τζ' ἄν ἔν' δκιαβάτης νά δκιαβῆ, περάτης νά περάση,

1) ἐστάθμισαν. 2) δὲν ἐκελάδει. 3) τί μυστήριον, παράξενον. 4) παράδοξον. 5) τὸ ὑποκάμισόν σου τί ἔχει καὶ εἶναι καμένον; 6) κορινιακός. 7) Ὁ στίχος ἀρχίζει μὲ τὰς λέξεις: τζ' ἐσέναν, αἵτινες παρελείφθησαν ὡς προσθήκη τοῦ ὑπαγορευμένου τὸ ἄσμα. 8) τέτοιες μυρωδιές. 9) ὁδηγεῖ. 10) οἱ στίχοι 72-73, ἑλλειπτεῖς, συνεπληρώθησαν ἐκ τῆς παραλλ. ἀπὸ τὴν Βασιλείαν (Λ.Α. ἀρ. 1122, σ. 318, στ. 80-81). 11) ἀναυρμόν.

- τῆς ἄν ἔν' ὁ Πικροχάρωντας, παιδικιά ἔν τῆς ἔχω νά μοῦ πκιάση.¹
 Ἐχω μιά κόρην Ἀρετήν τῆς ἔτζειν ἔν' εἰς τὰ ξένα».
 85 - «Ἄνοιξέ μου, μανούλλα μου, τῆς ἔώ εἶμ' ἡ Ἀρετή σου».
 Ἡ μάννα πορομάνιζεν² τῆς ἡ κόρη ψυχομάθεν.
 Ἐσφιχταγκαλιαστήκασιν τῆς ἔβκῆκεν ἡ ψυδή τους.
Κύπρος (Λευκωσία). - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16)
σ. 371 - 73 (Γ. Π. Ἀναγνωστόπουλος).

B'.

- Μιά μάννα εἶχ' ἔννιὰ τσοῖ γιούς καί μιά τῆς ἡ θυγατέρα
 στά σκοτεινά τήν ἔλουγε, στό φέγγος τῆ χτενίζει,
 στό φεγγαράκι τ' ἀργυρό τήνε σουραδοπλέκει.³
 Κ' ἡ γειτονιά δέν τό ἔξερε πώς εἶχε θυγατέρα.
 5 Καί προξενειά τση μπέψανε ἀπού τὸ Σαλονίκι.
 Οἱ γι ὀκτώ ἀδερφοί δὲ θέλανε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 - «Δῶσ' τήνε, μάννα, δῶσ' τήνε τήν Ἀρετή στά ξένα,
 νά ἔχω κ' ἐγὼ παρηγοριά στά ξένα νά γυρίζω».
 - «Κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεχτος,⁴ ποιὸς πά' νά τήνε φέρη;»
 10 - «Δῶσ' τήνε, μάννα, δῶσ' τήνε, τήν Ἀρετή στά ξένα»
 κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεχτος,⁴ ἐγὼ πά' νά τῆ φέρω».
 - «Δέν τήνε δούδω, Κωσταντή, τήν Ἀρετή στά ξένα,
 κι ἂν τύχη ὁ χρόνος βίσεχτος ποιὸς πά' νά μοῦ τῆ φέρη;»
 - «Δῶσ' τήνε, μάννα, δῶσ' τήνε τήν Ἀρετή στά ξένα
 15 μ' ἂν τύχη χρόνος βίσεχτος, ἐγὼ πά' νά τῆ φέρω».
 Καί δούδει τήν ἡ μάννα τῆς τήν Ἀρετή στά ξένα.
 Τυχαίνει ὁ χρόνος βίσεχτος,⁴ οἱ γι ἔννιὰ ἀδερφοί ἴποθαίνουν.
 Κ' εἰς τῶν ὀχτῶ τὰ μνήματα βιόλες⁵ καί μαντζιοράνες⁶
 κ' εἰς τοῦ καημένου Κωσταντῆ στράτες καί μονοπάθια.
 20 Κ' ἐπέρασε κ' ἡ μάννα ντου κι ἀναθεμάτισέν τον
 - «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, κ' ἐσέ καί τὸ καλό σου,
 ἀπού μοῦ τήν ἐξώρισες τήν Ἀρετή στά ξένα».
 Καί πάλι ξαναπέρασε κι ἀναθεμάτισέν τον.
 - «Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, κ' ἐσέ καί τὸ καλό σου
 25 ἀπού μοῦ τήν ἐξώρισες τήν Ἀρετή στά ξένα».
 Τὸ τόσο μυριανάθεμα ὁ Κωσταντῆς βαρέθη.
 Κάνει τὸ μνήμα ντ' ἄλογο καί τὸ λαζάρι⁷ σέλλα⁸
 καί τὰ κιβουροχάλικα σκάλες καί χαλινάρια
 παίζει τοῦ μαύρου ντου βιτσιὰ στό Σαλονίκι φτάνει.

1) δὲν ἔχω παιδιὰ νά μοῦ ἀρπάση. 2) ἤνοιγε τὴν θύραν. 3) σχηματίζει τὴν κό-
 μην εἰς πλαξίδα. 4) δίσσεχτος, κακότυχος. 5) εἶδος λουλουδιοῦ, ἢ βιολεῖτα. 6) εἶδος λου-
 λουδιοῦ (λ. βεν. μαζογανα). 7) τὸ σάβανον. 8) σάγμα, ἐπίπτιον.

- 30 Βρίσκει τὴν κόρη στὸ χορὸ μὲ τρεῖς παπαδοπούλες.
 - «Καλῶς τονε τὸν Κωσταντή, ποὺ φέρνει τὸ μαντᾶτο.
 Ἄν εἶναι θλίψη, νὰ θλιφτῶ κι ἂν εἶν' χαρά, ν' ἀλλάξω
 κι ἂν εἶναι γιὰ τὸ γάμο σου, ὀλόχρουσα νὰ βάλω».
 - «Δὲν εἶναι θλίψη νὰ θλιφτῆς μηδὲ χαρά ν' ἀλλάξης
 35 μηδὲ καὶ γιὰ τὸ γάμο μου, ὀλόχρουσα νὰ βάλῃς
 ἢ μάννα σου σ' ἐζήτηξε καὶ θέλει σε νὰ πάῃς».
 Ἄποὺ τὴ χέρα τὴν ἀρπᾶ, στὸ μαῦρο¹ τὴν καθίζει
 παίζει βιτσιὰ τ' ἀλόγου ντου, σὰν τὸν ἀέρα πάει.
 Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε κοντὰ στὸν Ἄϊ Γιώργη,
 40 γροικᾶ² ἢ κόρη μιὰ μιλιὰ παράξενη καὶ λέει:
 - «Γιὰ ἰδὲ κοράσιον ὁμορφο, τὸ σέρνει ἀποθαμένος!»
 - «Γροικᾶς το, Κωσταντῖνο μου, τ' ἀηδόνι εἶντα³ λέει;»
 - «Γροικῶ το, Ἄρετοῦσα μου, καὶ τὸ γνωρίζω κιόλας».⁴
 Καὶ ὄντεν ἐπερνούσανε στὰ μνήματ' ἀποπάνω:
 45 - «Κατέσ⁵ τῶρ', Ἄρετοῦσα μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάῃς,
 γιατί χρωστῶ τ' Ἄγιου κερί, τοῦ μάκρους μου ἡ λαμπάδα».
 - «Κατέχω, Κωσταντῖνο μου, στὸ σπίτι μας νὰ πάω
 μὰ γιάντα, ἡ ἀδερφάκι μου, μ' ἀφήνεις εἰς τὸ δρόμο;»
 Ἡ κόρη δὲν ἐπρόφταξε νὰ πῆ ἄλλο λόγο
 50 κι ὁ Κωσταντῆς ἐχάθηκε στὴ μέση τῶ μνημάτων.
 Παίρνει τὴν παραπόνεση, στὸ σπίτι τζη καὶ πάει,
 βρίσκει τσοὶ πόρτες σφαλιχτὲς καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα
 καὶ τὰ πορτοπαράθυρα σφιχτὰ περατωμένα.⁶
 Φωνιάζει τσῆ μαννούλας τσῆ ὀγιά νὰ τῆς ἀνοίξῃ.
 55 - «Ἄν εἶσαι ἀέρας, πῆγαινε, κι ἂν εἶσαι ὁ Χάρος, διάβα
 ἂν εἶσαι ὁ Πρικοχάροντας, δὲν ἔχω μπλιό⁹ παιδάκια,
 ὄξω¹⁰ τὴν Ἄρετοῦσα μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα».
 - «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἢ γι' Ἄρετοῦσα σου μαι».
 - «Ἄν εἶσαι ἀέρας, πῆγαινε, ἂν εἶσαι ὁ Χάρος, διάβα,
 60 ἂν εἶσαι ὁ Πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιό⁹ παιδάκια,
 ὄξω¹⁰ τὴν Ἄρετοῦσα μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα».
 - «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε μὰ ἢ γι' Ἄρετοῦσα σου μαι».
 - «Ἄν εἶσ' ἀέρας πῆγαινε κι ἂν εἶσ' ὁ Χάρος διάβα,
 ἂν εἶσ' ὁ Πρικοχάροντας δὲν ἔχω μπλιό παιδάκια
 65 ὄξω τὴν Ἄρετοῦσα μου κ' εἶναι μακριὰ στὰ ξένα».
 - «Ἄνοιξε, μάννα μ', ἄνοιξε, μὰ ἡ γι' Ἄρετοῦσα».
 - «Δεῖξε τὸν ἀρραβῶνα σου ἀπὸ τὴν κλειδωνιάστρα,¹¹

1) ἵππον. 2) ἀκούει. 3) τί. 4) μάλιστα. 5) γνωρίζεις. 6) τοῦ βίφους τοῦ σώματός μου. 7) διατί. 8) μανθάλωμένα 9) πλέον. 10) ἐκτός. 11) ἀπὸ τὴν ὀπὴν τῆς κλειδορίας

κι ἂν εἶσαι ἢ γι' Ἀρετοῦσα μου, ἐγὼ θὰ σὲ γνωρίσω». ¹
 Βάνει τὸν ἀρραβῶναν τζη κ' ἐτότες τῆς ἀνοίγει,
 70 μὰ ὥστε νὰ καλογνωριστοῦν ἀπόθανεν ἢ μάννα
 κι ἀπόμεινεν ἢ γι' Ἀρετὴ ἔρημη καὶ παντέρμη.
 -- «Θέ μου, καὶ κάμε με πουλί, πουλί καὶ λωλοπούλι, ²
 γιὰ νὰ γυρίζω στὰ στενά νὰ κλαίω τσ' ἀδερφούς μου».
 Κι ὁ Θεὸς τὴν ἐλυπήθηκε, σάν ἀστραπή τὴν κάνει.

Ἄριστ. Κριάρη, Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοδῶν ἠσμάτων... ἔκδ. Β', ἐν Ἀθήναις 1920 - 21, σ. 221 - 24.

Γ'.

Βάι τὴν μάνναν, βάι τὴν μάνναν, βάι τὴν καλὴν τὴν μάνναν,
 π' εἶχεν ³ τσοὶ ὀκτῶ τσοὶ υἱοὺς καὶ τὴν Ἐρὴν τὴν κόρη.
 Τὴν κυρ' Ἐρὴν προξέναναν βαριά-μακρὰ 'ς σὰ ξένα,
 'ς σὰ ξένα, 'ς σ' ἀνεγνώριμα, 'ς σὸ μεγάλ' τὴν Ρωμανίαν ⁴
 5 καὶ οἱ ἑπτὰ 'κ' ἐθέλεσαν ⁵ καὶ ὁ Κωσταντῖνον θέλει.
 -- «Ἄγωμ', ἀδελφή μ', ἄγωμεν 'ς σὴν καλορριζικίαν».
 Ἐρὴν κλαίει καὶ θλίφκεται: «Ἐγὼ μακρὰ 'κὶ πάγω ⁶
 Νὲ ψὴ μ', ⁷ ἔμορφε μ' Κωσταντῆ, ἄσκεμα συντυχαίνεις
 Ἄν ποίγ'ν' τ' ἀδέλφῃ μου χαρὰν ἐμέν τσί στιχαράζ' με; ⁸
 10 κι ἂν ἀποθάν' ἢ μάννα μου, ἐμέν ποῖος καλεῖ με;»
 Ὁ Κωσταντῖνον ὤμοσεν 'ς σ' ἄϊα ⁹ καὶ 'ς σὰ Βαγγέλια:
 -- «Ἄν κάμ' τ' ἀδέλφῃ μου χαρὰ, ἐγὼ ἐσὲν στιχαράζω
 ἂν ἀποθάν' ἢ μάννα μου, ἐγὼ ἐσὲν λαλῶ σε».
 Ἐρθεν ὁ χρόνον δίσεχτον, τὰ μῆνας ὠργισμένα ¹⁰
 15 ὄλ' ἐντάμαν ἐπέθαναν, ὄλ' ἐντάμαν ἐθάφαν. ¹⁰
 Κλαίει ἢ μάννα τοὺς ἑπτὰ, κλαίει καὶ τὸν Κωσταντῖνον,
 π' ἐπαῖρεν ὄρκον κι ὄμνυσμαν κ' ἐπῆγεν ὄμνυσμένος. ¹¹
 Ὁ Κωσταντῖνον ὁ καλὸν ἀφκὰ γῆς 'κ' ἐνεπέμεν, ¹²
 ἀτόν ἢ γῆ 'κ' ἐδέχθηκεν, οὐδὲ καὶ τὰ θερία.

1) Τὸ ἄσμα καταλήγει καὶ ἄλλως, ὡς ἐξῆς.

*Δείχνει τὸν ἀρραβῶνα τζη ἀπὸ τὴν κλειδωνιάστρα,
 κ' ἢ μάννα τζ' ὥστε νὰ τὸν ἰδῆ ἀνοιξ' εὐτὺς τὴν πόρτα
 κ' ἐσφιχταγκαλιαστήκανε κ' εὐτὺς ἐξεψυχῆσαν.*

Μὲ τὸ τέλος τοῦτο, δηλ. τοῦ θανάτου μητρὸς καὶ θυγατρὸς, εἶναι περισσότερο γνωστὸν τὸ ἄσμα εἰς τὴν Κρήτην. 2) κουκουδάγια. 3) ἔκδ. Ἰωανν.: ποίχ'σεν. 4) βλ. ἀνωτ., σ. 130, σημ. 13. 5) δὲν ἤθελον. 6) δὲν πηγαίνω. 7) ψυχὴ μου. 8) ἂν κάμουν τ' ἀδέλφια μου γάμον, ποῖος θὰ μὲ εἰδοποιήσῃ; 9) ὁ Κωσταντῆς ὠρκίσθη εἰς τὰ Ἅγια. 10) ἐτάφισαν. 11) καὶ ἀπέθανεν ὠργισμένος. 12) ὑποκάτω τῆς γῆς, δηλ. ἐν τῇ τάφῳ, δὲν εἶρεν ἀνάπαυσιν.

- 20 Ἀγιώρτς δι' άτον¹ ἄλογον καί ἡ Παναγία σέλλαν,
ὁ Ποιητής δι' άτον² πνοήν, καί άτός λαγκεύ' καί σ'κοῦται.³
Ἐπῆγεν κ' έπεκούμπιξε 'ς σῆ κυρ' Ἐρήν'ς τήν πόρταν
καί άτ' ἔλουζεν τό νήπιον καί 'ς σῆν κλίνην έβάλλ'νεν.
- «Καλῶς, καλῶς τόν άδελφό μ', καλῶς κι άπόθεν ἔρθες ;
- 25 ἄν ἔν' κ' ἔρθες γιά χαράν, χρυσά ἄς άνελλάξω⁴
καί ἄν κ' ἔρθες γιά πίκρεμαν, ἄς έμπαίνω σέ μαῦρα».
- «Γιά ἄφ'σ', γιά ἄφ'σ', καλέ άδελφή μ', σίτ' στέκεις, ἄιτ' ἄς πᾶμε».⁵
- «Καί ντ' ἔπαθες, νέ άδελφέ μ', κ' έκούφαναν τ' όμμάτᾱ σ'»;⁶
- «Τ' όμμάτᾱ μου έκούφαναν άπέ τήν άγρυπνίαν».
- 30 - «Καί ντ' ἔπαθες, νέ άδελφέ μ', κ' έζάγκωσαν⁷ τά δόντᾱ σ'»
- «Τά δόντᾱ μου έζάγκωσαν άσ' τήν άναφαγίαν».
- «Καί ντ' ἔπαθες, ξάν' άδελφέ μ', καί ν-ἔλλαξεν τό χρῶμα σ'» ;
- «Ἄτό 'δέν 'κ' ἔν', έλέρωσα άσ' σῆν άναπλυθᾶδαν».⁸
- «Ἐλα, άδελφέ μ', καλ' άδελφέ μ', καί καλέ Κωσταντά μου»⁹
- 35 ἄς τρώγουμε κι ἄς πίνουμε, ἄς κεῖμες καί κοιμούμες,
ἄς πλύσκουμες καί άνθίσκουμες κι άέτσ' σ'κοῦμες καί πᾶμε».¹⁰
- «Γιά σούς, γιά σούς, καλ' άδελφή μ', σίτ' εῖμες, ἄιτ' ἄς πᾶμε».
Ἄπ' ἔμπρου πάει τό κόραθον καί άπουπίσ' τό βλεμίριν.¹¹
- «Ἄκούς, άκούς, νέ άδελφέ μ', ντό λέγ'νε τά πουλόπᾱ ;¹²
- 40 άπ' ἔμπρου πάει τό κόραθον κι άποπίσ' τό βλεμίριν».¹¹
- «Γιά ἄφες, σούς, καλ' άδελφή μ', άτ' εῖνταν θέλ'νε ἄς λέγ'νε».¹³
Ἄτά εῖναι μαρτόπουλα, νά κελαηδοῦν 'κ' έξέρ'νε».¹⁴
Ἐπαῖρεν άτεν¹⁵ κ' ἔφερεν άτοῦ 'ς σά γονικά τες.
- «Ἄνοιξον, μάννα, ἄνοιξον, ἔρθεν ἡ κυρ' Ἐρή'¹⁶ σου».
- 45 - «Ἄμε, Χάρε, νέ ἄχαρε, ἄλλο πουλόπα 'κ' ἔχω».¹⁷
Ἄρ' ἔνοιξεν τήν πόρταν άτς, τήν κόρ'ν άτς έγκαλάστεν,
κι ὁ Κωσταντῖνον ἄχαρον 'ς σ' Ἀγιώργι τήν πόρταν εύρέθεν.

1) ὁ Ἅγιος Γεώργιος δίδει εἰς αὐτόν. 2) ἔκδ. Σ. Ἰωανν.: δι' ά. 3) κι' αὐτός πηδᾶ καί ἐγείρεται ἐκ τοῦ τάφου. 4) χρυσά ἐνδύματα ἄς φορέσω. 5) ὅπως στέκεις, ἔτσι ἄς πηγαίνωμεν. 6) κ' ἐκοιλάνθησαν τὰ μάτια σου. ἔκδ. Σ. Ἰωανν.: τ' ἔμμάτα σ'. 7) ἐσκωρίασαν. 8) αὐτό δέν εἶναι τίποτε, εἶμαι λερωμένος ἀπό τήν ἀπυροσίαν. 9) ὁ στίχος προστέθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 551, στ. 34 πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ νόηματος τοῦ ἐπομένου στίχου. 10) ἄς πλοθῶμεν καί καλλωπισθῶμεν καί ἔτσι ἄς σηκωθῶμεν νά πηγαίνωμεν. 11) ὁ νεκρός, ὁ βρικόλακας. 12) αὐτό ποῦ λέγουν τὰ μικρά πουλιά. 13) αὐτά ὅ,τι θέλουν ἄς λέγουν. Ἀκολουθοῦν οἱ στίχοι :

εἶναι μικρά καί παλαλά' πορπάτ' καί ἄιντ' ἄς πᾶμε.

Ἐπῆγαν καί 'νταμῶθανε σ' Ἀγ'ωργῆ τήν πόρταν.

14) δέν ξεύρουν. Οἱ στίχοι ἐνταῦθα 42-47 παρελήφθησαν ἐκ τῆς παραλλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25) σ. 551 πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἄσματος. 15) ἐπῆρεν αὐτήν. 16) ἔκδ. ἐν Λαογρ., ἐνθ' ἄν.: Ἐλγή. 17) δέν ἔχω πιά πουλάκια' ἐνταῦθα μεταφ. : τέκνα.

Δί' τὸν Ἀγιώργιν' τ' ἄλογον, τὴν Παναϊάν τὴν σέλλαν,
καὶ τὸν Ποιητὴν τὴν πνοήν² κ' ἐκεῖνος ἐξεπνόισεν.³

Σάβ. Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ Στατιστικὴ Τραπε-
ζοῦντος... ἐν Κων/πόλει, 1870, σ. 283, ἀρ. 15.

Β'. ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ

Τοῦ ἄσματος ὑπάρχουν παραλλαγὰὶ ἐξ ὄλων τῶν ἐλληνικῶν τόπων. Εἰς τὰς περισσοτέρας τούτων τὸ δυσκόλως θεμελιούμενον γεφύρι εἶναι τῆς Ἄρτας εἰς ἄλλας ὁμοίως, ὀλιγώτερον διαδεδομένας, τὸ γεφύρι εἶναι τῆς Τρίχας, τῆς Μπαρμπαριᾶς, τῆς Ἀλεξάνδρας, τῆς Ἑλλάδας κλπ., κατὰ δὲ τὴν συνήθη εἰς τὰ δημοτικὰ τραγούδια τεχνοτροπίαν, οἱ τραγουδισταί, προσαρμόζοντες τὸ ἄσμα εἰς τὸν τόπον των, ἀντικαθιστοῦν τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας μὲ γνωστὰ ἰδικὰ των, τῆς Λάρισας, τῶν Ἀδάνων, τοῦ Ρεθύμνου κ.ἄ.δ. Ἡ αὐτὴ τοπικὴ προσαρμογὴ παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς ἄλλους βαλκανικοὺς λαοὺς, Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Γιουγκοσλάβους, Ρωμούνους, εἰς τοὺς ὁποίους εἶναι ἐπίσης γνωστὸν τὸ τραγούδι.⁴

Τὸ μήνυμα τοῦ πρωτομάστορα πρὸς τὴν γυναῖκα του, νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ γεφύρι, ὅπου καὶ ἐντειχίζεται, κατὰ τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλαγῶν, διαβιβάζεται μὲ τὸ πουλί· κατ' ἄλλας ὁμοίως ἔρχεται ὁ ἴδιος ὁ πρωτομάστορας εἰς τὴν γυναῖκα του ἢ στέλλει τὴν εἶδῃσιν μὲ κάποιο μαστορόπουλό του.

Πηγὴ τοῦ ἄσματος, καθὼς ἔχει ἤδη παρατηρήσει ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 89), εἶναι ἡ παλαιὰ καὶ εἰς πολλοὺς λαοὺς γνωστὴ δοξασία, ὅτι διὰ νὰ στερεωθῇ οἰκοδόμημά τι καὶ νὰ προφυλάσσεται ἐκ κινδύνων, πρέπει νὰ ἐγκλεισθῇ ζῶον εἰς τὰ θεμέλια ἢ τοὺς τοίχους του.⁵ Μορφὰς τῆς δοξασίας ταύτης ἀποτελοῦν τὰ ἀναφερόμενα εἰς ἀρχαίους ἐλληνικοὺς μύθους καὶ βυζαντινὰς παραδόσεις περὶ ἀνθρωποθυσιῶν κατὰ τὴν θεμελίωσιν μεγάλων οἰκοδομημάτων. Ἡ ψυχὴ τοῦ θύματος, ἔχουσα ὑπερφυσικὴν δύναμιν, ὡς ὄλαι αἱ ἀπολυτρωθεῖσαι τοῦ σώματος ψυχαί, γίνεται «στοιχείο», προφυλάσσει τὸ οἰκοδόμημα ἐκ κινδύνων καὶ τιμωροῦν τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ βλάψουν αὐτό. Ὑπολείμματα τῶν τοιούτων δοξασιῶν διασφύζονται εἰσέτι κατὰ τόπους. Καρφώνουν π. χ. τὴν σκιάν ἀνθρώπου διερχομένου ἐκ κτιζομένης γεφύρας καὶ πιστεύουν οὕτω, ὅτι ὁ καρφωθεὶς θὰ ἀποθάνῃ ἀλλὰ θὰ στερεωθῇ τὸ κτίσμα.⁶

Ὡς πρὸς τὴν προέλευσιν τοῦ τραγουδιοῦ ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 89) παρετήρησεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις του στηρίζεται ἐπὶ ἐλληνικῆς παραδόσεως, ὅτι δὲ τὴν ἐλληνικὴν ταύτην παράδοσιν παρέλαβον, προσαρμόσαντες εἰς ἐπι-

1) Ἐκδ. Σ. Ἰωανν. : Ἀγ' ὄρ. 2) Ἐκδ. Σ. Ἰωανν. : τὸ πνοή. 3) Ἐκδ. Σ. Ἰωανν. : ἐξυ-
πνοῖσεν ἔχασε τὴν πνοήν του, ἐγένετο νεκρός.

4) Βλ. *K. Dieterich*, Die Volksdichtung der Balkanländer in ihren gemein-
samen Elementen, Zeitschrift des Vereins für Volkskunde, τόμ. 12 (1902), σ. 105
κ. ἐξ. 5) Περὶ τῶν δοξασιῶν τούτων βλ. *J. Sainéan*, Les rites de la construction d'après
la poésie populaire de l'Europe orientale, Revue de l'histoire des religions, tome
45 (1902), σ. 359 - 396. *Giuseppe Cocchiara*, Il ponte di Arta e i sacrifici di cons-
truzione, Annali del Museo Pitre, 1 (1950), σ. 38-81. Βλ. καὶ *S. Baud-Bovy*, La chan-
son populaire grecque du Dodécacanèse, I les textes, 1936, σ. 168 κ. ἐξ. 6) Βλ. *N. Γ.
Πολίτου*, Παραδόσεις, Μέρ. Α', σ. 268 καὶ Β', σ. 1087. *Φ. Κουκουλέ*, Μεσαιωνικοὶ καὶ
ποιλλητικοὶ κατάδητοι, Λαογρ., τόμ. 8 (1921-25), σ. 326.

χώρια οικόδομήματα, και οι άλλοι λαοί της ελληνικής χερσονήσου (Ρωμιοί, Άλβανοί, Σέρβοι, Βούλγαροι). Έκ των ξένων έρευνητών, άλλοι μόν αποδέχονται την γνώμη του Ν. Πολίτου, άλλοι δέ υποστηρίζουν την έκ γειτονικών λαών της Βαλκανικής προέλευσιν του ξσματος. Έξετάζων πάσας τας προηγουμένας εργασίας ο Ιταλός Giuseppe Cocchiara εις διεξοδικήν μελέτην του, τάσεται με την γνώμη του Πολίτου, ότι το τραγούδι έχει ελληνικήν την προέλευσιν. Εις πρόσφατον έρευναν επί τούτου ο ούγγρος Lajos Vargyas, διά της έξετάσεως νέων παραλλαγών του ξσματος και της όλης αυτού συνθέσεως, υποστηρίζει νέαν άποψιν, ότι αρχική τούτου πατρίς είναι ο Καύκασος, όπόθεν διά των περι τον μέσον ροών του Βόλγα κατοικούντων Μορντβίνων, λαού φιννοουγγρικής καταγωγής, μετεφέρθη εις Ούγγαρίαν. Η γνώμη όμως του Vargyas, στηριζομένη εις άτελή γνώσιν της έκτάσεως των παραλλαγών του ξσματος, δέν δύναται νά θεωρηθῆ ως δίδουσα την όριστικήν λύσιν εις τό θέμα τούτο.*

Δ. Α. Π.

Α΄.

- Σαρανταπέντε μάστοροι κ' έξήντα μαθητάδες
 γεφύρι θεμελιώνανε στής "Αρτας τό ποτάμι.
 Όλημερίς έχτίζανε, τό βράδυ γκρεμιζόταν.
 Μοιρολογούνε μάστοροι και κλαΐνε μαθητάδες.
- 5 - «'Αλίμονο στους κόπους μας, κρῖμα στη δούλεψή μας,
 όλημερίς νά χτίζωμε, τό βράδυ νά γκρεμιέται!»
 Και τό στοιχειό 'ποκρίθηκε άπ' τή δεξιά καμάρα:
 - «"Α δέ στοιχειώσεται' άθρωπο, τοίχος δέ θεμελιώνει.
 Και μη στοιχειώσ'τε όρφανό, μη ξένο, μη διαβάτη,
- 10 παρά του πρωτομάστορα την όμορφη γυναίκα».
 Τ' άκούει ό πρωτομάστορας, ραγίζει ή καρδιά του.
 Με τό πουλί παρήγγειλε, με τό πουλί τ' άηδόνι'
 άργά ντυθῆ, άργά 'λλαχτή, άργά νά πά' τό γιόμα,
 άργά νά πά' και νά διαβῆ της "Αρτας τό γεφύρι.
- 15 Και τό πουλί παράκουσε κι άλλιώς έπήγε κ' είπε:
 - «Γοργά ντυθῆς, γοργά 'λλαχτής, γοργά νά πάς τό γιόμα,
 γοργά νά πάς και νά διαβῆς της "Αρτας τό γεφύρι».
 Νά την και έξεφάνηκε άπό την άσπρη στράτα.
 Την είδ' ό πρωτομάστορας, ραγίζεται ή καρδιά του.
- 20 - «"Ωρα καλή σας, μάστορες κ' έσεΐς οι μαθητάδες'
 μά τί έχει ό πρωτομάστορας κ' εΐν' έτσι χολιασμένος;»
 - «Τό δαχτυλίδι του 'πεσε στην πρώτη την καμάρα

1) Forschungen zur Geschichte der Volksballade im Mittelalter, III. Die Herkunft der ungarischen Ballade von der eingemauerten Frau. (Acta ethnographica Academiae scientiarum Hungaricae, tomus IX, fasciculi 1-2, Budapest 1960, separatim, σ. 1-88). Βλ. έκτενή βιβλιοκρισίαν της μελέτης υπό Γ. 'Α. Μέγα εν Λαογρ., τόμ. 18 (1960), σ. 561-577. 2) Βλ. και Γ. 'Α. Μέγα, ενθ' άν.

- καί ποιός νά μπῆ καί ποιός νά βγῆ τὸ δαχτυλίδι νά 'βρῆ ;»
 - «'Εγὼ νά μπῶ, ἐγὼ νά βγῶ, τὸ δαχτυλίδι νά 'βρῶ».
- 25 Μηδὲ καλὰ κατέβηκε, μηδὲ στῆ μέση μπῆκε.
 - «Τραῦα, καλέ, τὴν ἄλυσσο, τραῦα τὴν ἀλυσίδα,
 ὄλο τὸν κόσμο γύρισα καί τίποτα δὲν ἦρα».
 Ἔνας πιχάει ' μὲ τὸ μυστρί κι ἄλλος μὲ τὸν ἀσβέστη,
 πᾶνει κι ὁ πρωτομάστορας καί ρίχτει μέγα λίθο.
- 30 - «Τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστε κ' οἱ τρεῖς κακογραμμένες.
 Ἡ μιά 'χτισε τὸ Δούναβι κ' ἡ ἄλλη τὸν Αὐλῶνα
 κ' ἐγὼ ἡ πιὸ μικρότερη τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι.
 Ὡς τρέμει ἡ καρδούλα μου, ἄς τρέμη τὸ γεφύρι
 ὡς πέφτουν τὰ μαλλάκια μου, νά πέφτουν οἱ διαβάτες».
- 35 - «Κόρη, τὸν λόγον ἄλλαξε κι ἄλλη κατάρρα δῶσε
 κ' ἔεις ἀδερφὸ στὴν ξενιτεία, μὴ λάχη καί περάση».
 - «Σίδερο ἡ καρδούλα μου, σίδερο τὸ γεφύρι
 σίδερο τὰ μαλλάκια μου, σίδερο κ' οἱ διαβάτες».

*Λέσβος (Ἀγιάσος). - Ἐπιβ. Λόντεκε, Ἑλληνικά δημοτικά
 τραγούδια, Μέρος Α', Ἀθῆναι 1943 - 47, σ. 183 - 84.*

B'.

Ἡ κατωτέρω παραλλαγή, καίτοι ἀτελής, εἶναι ἐνδιαφέρουσα διὰ τὴν
 ἐν αὐτῇ ἀναφερομένην γέφυραν τοῦ Μανόλη ἐν Ἀγραῖδι Εὐρυτανίας, ἣτις,
 κατὰ τινὰ ἐπιγραφήν, ἐκτίσθη τὸ 1659.³

- Χίλιοι τρακόσιοι μάστοροι κ' ἐξήντα μαθητούδια
 καμάραν ἐστεριώνανε, γεφύρι στὴν Ἑλλάδα³
 Ὀλημερίς ἐκτίζανε, τὴν νύκτα κρεμιζόταν.
 Πουλάκ' ἐπῆγ', ἐκάθησεν ἐπάνω στὴν καμάρα
 5 δὲν ἐκελάηδει σὰν πουλί, δὲν 'λάλει σὰν ἀηδόνη,
 μόνο λαλοῦσε κ' ἔλεγε ἀνθρώπιν' ὁμιλία.
 - «Ἄν δὲν στοιχειώσεται ἄνθρωπο, καμάρρα δὲν στεριώνει.
 Νά μὴ στοιχειώσεται ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
 μόνο τοῦ πρωτομάστορα, τοῦ πρώτου τῆ γυναῖκα».
- 10 Δύο καλφάδες ἔστειλε κ' εἰς τὴν κυρά τους 'πάγουν.

1) ἐπιχέει. 2) ὁ Ἀ. Ἰατρίδης (Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠμάτων, ἐν Ἀθῆναις 1859, σ.
 30) σημειώνει τὰ ἐξῆς: Γέφυρα ἐν Ἀγραῖδι, τοξοειδῆς καὶ πελωρία τῷ ὕψει, καὶ 6 πόδας
 ὡς ἔγγιστα τῷ πλάτει· ἢ ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ἀριστεροῦ μέρους αὐτῆς ἐντεταλισμένη ἀνα-
 γραφή μέχρι τοῦδε σφίζει ἀμυδρῶς τὰς ἀκολούθους λέξεις.

ΕΚΤΙΣΘΗ ΤΟ 1659.
 ΟΙ ΚΤΙΤΟΡΕΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ.....
 ΚΑΙ ΜΑΝΩΛΗΣ.....

3) Μεσαιωνικὴ ὀνομασία τοῦ Σπερχειοῦ, ποταμοῦ τῆς Φθιώτιδος, ὅστις ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς
 φραγκοκρατίας φέρει τὸ ὄνομα Ἀλαμάννα.

- «Σήκω, κυρά μαστόρισσα, σέ θέλ' ὁ μάστοράς μας».
 - «Πέτ', ἂν μὲ θέλῃ γιὰ καλό, νὰ στολισθῶ νὰ πάγω·
 πέτ', ἂν μὲ θέλῃ γιὰ κακό, νὰ ἔρθω καθῶς εἶμαι».
 - «Μηδὲ καλό, μηδὲ κακό, μόν' ἔλα καθῶς εἶσαι».
 15 - «Ἐγὼ τὸ ξέρ' ἢ ἄμοιρη, ἐγὼ τὸ ξεύρ' ἢ δόλια.
 Τρεῖς ἀδερφοῦλες ἤμασταν, τὲς τρεῖς στοιχειὰ μᾶς 'βάλαν'
 τὴν μιά 'βαλαν στὸν Τούρναβο, τὴν ἄλλη στοῦ Μανόλη,
 κ' ἐμένα τὴ βαριόμοιρη στὴ γυριστὴ καμάρα.
 Καθῶς τρέμ' ἢ καρδοῦλα μου, νὰ τρέμῃ τὸ γεφύρι'
 20 καθῶς τρέχουν τὰ δάκρυα μου, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτιες¹».

¹Α. Ἰατριίδου, ἐνθ' ἄν., σ. 28-30.

Γ'.

- Ἡ γέφυρα, ἢ γέφυρα, τῆ Τρίχας τὸ γεφύρι,
 σεράντα μαστόρ' ἔχτιζαν κ' ἐξήντα μαθητάδα·
 ὄλον τὴν μέραν ἔχτιζαν κι ἀποβραδὶς χαλάουν.
 Μοιρολογοῦνε οἱ μαστόρ', κλαίγ'νε τὰ μαθητάδα
 5 κι ἀτὸς ὁ πρωτομάστορας βαρὺν καρδίαν ἔχει.
 Ἔρθεν φωνὴν ἀπὸ βαθᾶ 'ς σοῦ γεφυρί' τὸ σκοῦλος.²
 - «Ντὸ δεῖς με,³ πρωτομάστορα, καὶ στένω τὸ γεφύρι;»
 - «Ἄν δίγω σε τὸν κύρη μου, ἄλλον κύρη πάλ' 'κ'⁴ ἔχω,
 ἂν δίγω σε τὴν μάννα μου, ἄλλεν μάνναν πάλ' 'κ'⁴ ἔχω,
 10 ἂν δίγω σε τὸν ἀδελφὸ μ', ἄλλ' ἀδελφὸν πάλ' 'κ'⁴ ἔχω,
 ἂν δίγω σε τὴν κάλην μου, καλύτερην εὐρίκω».
 Ἔκομαν 'ς σὸ σπίτιν 'κ'⁴ ἔφτασεν, 'ς σὸ μεσοχάμ' 'κ' ἐκάτσεν,⁵
 τὴν κάλην ἀτ' ἐπέντεσεν⁶ ἀπάν' 'ς σὸ σταυροδρόμιν.
 - «Καλῶς τὸν πρωτομάστοραν καὶ ντ' ἔεις κ' εἶσαι φλιμμένος;»
 15 - «Ἐροῦξα⁷ τὸ τθακούττι⁸ μου 'ς σὸ μέγαν τὴν καμάραν'
 τσ' ἔμπαιν'⁹ κ' ἐβγαίν' καὶ φέρ' μ' ἄτο, νὰ στένω τὸ γεφύρι;»
 - «Ἔκομαν τὸν Γιάννεν 'κ' ἔλουσα καὶ 'ς σὸ κουνίν¹⁰ 'κ' ἐθέκα¹¹
 'κόμαν τὰ χτήνα 'κ' ἔλμεξα καὶ 'ς σὸ μαντρίν 'κ' ἐφέκα,¹²
 'κόμαν τὸ ζ'μάριν 'κ' ἔζ'μωσα καὶ τὸ φουρνίν 'κ' ἐπόικα,¹³
 20 'κόμαν τὴν αὐλᾶν 'κ' ἔπλωσα καὶ 'ς σὸ νερόν 'κ' ἐπήγα.
 Κι ἂν' ἔν' καὶ ντὸ ἀλληγορεῖς¹⁴ περμέσον,¹⁵ χάιτ', ἄς πᾶμε

1) ἔκδ. Ἰατρ.: διαβάται. 2) σκύλος. 3) τί μοῦ δίδεις; 4) οὐχί, δέν. 5) ἔκδ. Παρχαρ.: μεσοχάν' ἀκόμη δέν εἶχε φθάσει εἰς τὸ σπίτι, εἰς τὸ προστόνον δέν εἶχε καθίσει. 6) τὴν κάλην (σύζυγον) τοῦ ἀπὴντησεν. 7) ἔρριψα, μοῦ ἔπεισε. 8) ἡ σφῶρα. 9) ποῖος μπαίνει. 10) ἔκδ. Παρχαρ.: κούνιαν. 11) ἀκόμη τὸν Γιάννην δέν ἔλουσα, δέν τὸν ἔβαλα εἰς τὴν κούνιαν. 12) τὰ ζῶα δέν ἤμελξα καὶ εἰς τὸ μαντρί δέν τὰ ἔβαλα. 13) ἀκόμη τὸ ζομάρι δέν ἐζόμωσα καὶ δέν ἔκαμα (δέν ἤναψα) τὸν φούρνον. 14) βιάζεσαι. 15) περιμένε.

- έγώ μπαίνω, έγώ βγαίνω και παίρνω τὸ τθακούτθι σ'».
 'Εφόρεσεν κ' ἐνέλλαξεν κ' ἐχπάσταν κ' ἐχ' και πάει.¹
 'Εχάρανε ὄλ' οἱ μαστόρ' κι ὄλα τὰ μαθετάδα.
 25 Σεράντα πῆχες κατηβαίν' με καρδᾶν χαρεμένην,
 κι ἄλλα σεράντα κατηβαίν' και σίτα² κλαίει και λέει·
 - «'Αμον ντό³ τρέμ' ἡ καρδᾶ μου, νά τρέμη τὸ γεφύρι,
 και ἄμον ντό τρέμ' τὰ γόνατά μ', νά τρέμ'νε και οἱ δαβάτοι».
 - «Εὐχέθ', κόρη, εὐχέθ', κόρη, εὐχέθ', μὴ καταρᾶσαι.
 30 'Εεις ἀδελφὸν 'ς σὴν ξενιτᾶν και ἔρχεται δαβαίνει».
 - «'Αμον ντό³ στέκ' ἡ καρδᾶ μου, νά στέκη τὸ γεφύρι,
 κι ἄμον ντό στέκ'ν' τὰ γόνατά μ', νά στέκ'νε κ' οἱ δαβάτοι,
 κ' ἔχω ἀδελφὸν 'ς σὴν ξενιτᾶν και ἔρχεται δαβαίνει».

Πόντος. - Λαογρ., τόμ. 9 (1926/28),
 σ. 602 - 603 ('Αθ. 'Ι. Παυχαρίδης).

Δ'.

'Η κατωτέρω Κυπριακή παραλλαγή, διαμορφωθεῖσα προφανῶς ὑπὸ ποιητάρη, ἔχει ἐπικὸν πλάτος.

- Κάτω 'ς τοὺς πέντε ποταμούς, κάτω 'ς τοὺς πέντε δρόμους
 γιοφύριν ἔμ' ⁴ πού χτίζεταν με δώδεκα καμάρες.
 'Ολημερίς ἐχτίζαν το τσ' ὄλονυχτις ἐχάλαν.
 'Ἡρταν βουλή πού τὸν Θεὸν τζαί πού τοὺς ἀρχαντζέλους,
 5 μὲν βάλη πού τὸ γένος του, ⁵ γιοφύριν 'έν κρατίζει. ⁶
 'Επῆεν εἰς τὴν μάνναν του τσ' ἦταν πολλὰ γλιμμένος, ⁷
 γλιμμένος τζαί βαρύκαρτος τζαί παραπονημένος.
 - «Εἶντά 'θεις, ⁸ γιέ μου, μονογιέ, τζ' εἶσαι πολλὰ γλιμμένος,
 γλιμμένος τζαί βαρύκαρτος τζαί παραπονημένος;»
 10 - «Μάννα, 'ρταν βουλή πού τὸν Θεὸν τζαί πού τοὺς ἀρχαντζέλους
 μὲν βάλω πού τὸ γένος μου γιοφύριν 'έν κρατίζει».
 - «Νά βάλης τὴν μαννίτσαν σου, μαννίτσαν 'έν ηῦρίσκεῖς,
 νά βάλης τὸν τζυρούλλην σου, ⁹ τζυρούλλην 'έν ¹⁰ ηῦρίσκεῖς,
 νά βάλης τὴν ἀρφούλλην σου, ¹¹ ἀρφούλλην 'έν ηῦρίσκεῖς,
 15 νά βάλης τὸν ἀρφούλλην σου, ¹² ἀρφούλλην 'έν ηῦρίσκεῖς,
 νά βάλης τὴν καλίτσαν σου, ¹³ καλλύττερην ηῦρίσκεῖς».
 Μηνᾶ, μηνᾶ μηνύματα 'ς τὴν Μαρουλλοῦν τζαί πάσι.

1) ἐξεκίνησε και πηγαίνει. 2) ἐνῶ. 3) καθῶς, ὅταν. 4) εἶναι. 5) εἰάν μὴ βάλῃ (μὴ ἐντειχίσῃ) ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του. 6) δὲν στερειώνεται. 7) θλιμμένος. 8) τί ἔχεις. 9) τὸν πατέρα σου. 10) δέν. 11) τὴν ἀδελφοῦλλην σου. 12) τὸν ἀδελφοῦλλην σου. 13) τὴν καλήν σου, τὴν σύζυγον.

- «Έλα νά πᾶμεν, Μαρουλλοῦ, τζ' ὁ μάστορας σέ θέλει».
- «'Εψές ἤμουν 'ς τὸν μάστορα, σήμερον εἶντα μὲ θέλει;
- 20 'Εάν μὲ θέλῃ γιὰ χορόν, νά πκιάω τὰ κουτάλια,¹
 ἂν μὲ θέλῃ γιὰ παρπερκόν,² νά πκιάω τὰ ξουράφκια».
- «'Ελα νά πᾶμεν, Μαρουλλοῦ, τζ' ὅ,τι τζ' ἂν θέλῃς πκιάσε».
- «Σαρώννω σας, αὐλάες μου,³ μείνετε σαρωμένες,
 ζυμώννω σας, ψουμάτζια μου, μείνετε ζυωμένα,
- 25 κλειδώννω σας, σεντούτζια μου, μείνετε κλειδωμένα,
 τζοιμίζω σε, μωράτζι μου, τζαί μείνε τζοιμισμένον».
- 'Εμπέηκεν τζ' ἐφόρησεν ροῦχα τῆς φορηθᾶς της,
 μὲ μακρυὰ μὴ κοντὰ ἴθα τῆς ἐλιτθᾶς της.⁴
 Πουπάνω χόρησεν⁵ χρυσά, πουκάτω χρυσταλλένα,
- 30 τέλια τὰ πουπανώττερα,⁶ χρυσά, μαλαματένια,
 χρυσὸν μῆλον ἔμ πού 'πκιαεν τζαί παίζει το τζαί πάει.
 Τζαί σάν ἐβκέην τοῦ σκαλιοῦ,⁷ ἐσειστην τζ' ἐλυῖστην,
 σάν ἐκατέην τοῦ σκαλιοῦ, ἐψιλοκανατζίστην.⁸
 Πού τὸν χωρεῖ⁹ τὸν μάστοραν, ἐπκιάστην ἢ φωνή της.
- 35 - «Εἶντα μὲ θέλεις, μάστορα, τζ' ἐμήνυσές μου νά 'ρτω;»
 - «'Η ἀρραβώνα μου 'ππεσεν 'δά μέσα 'ς τὸ γιοφύριν».
- «Τζαί κόψε τὰ μαλλάτζια μου τὰ 'ξηνταπηχαμᾶτα'
 κάμε ἕναν θθοινὶν μιτζόν¹⁰ τζ' ἕναν θθοινὶν μεγάλον,
 τζαί μάσκαλα¹¹ νά δήσης με τζαί νά μὲ κατεβάσης».
- 40 Τζαί κόφκει τὰ μαλλάτζια της τὰ 'ξηνταπηχαμᾶτα'
 κάμνει ἕναν θθοινὶν μιτζίν τζ' ἕναν θθοινὶν μεγάλον
 τζαί μάσκαλα τὴν ἔδρησεν κάτω τὴν κατεβάζει,
 τζαί τρεῖς γύρους ἔμ πού 'δωσε, τίποτες 'έν ηῦρασει.
- «Ταύρα με πάνω, μάστορα, τζαί τίποτες 'έν ηῦρα».
- 45 - «Ξαναδίπλασ' του ἄλλο τρεῖς, πέρκιμου¹² τὴ συμπλάσης».¹³
 Ξαναδιπλάζει ἄλλο τρεῖς, θέριν τοῦ δράκου πκιάννει.
- «Ταύρα με πάνω, μάστορα, τζαί τίποτες 'έν ηῦρα».
- «Γιὰ τζεῖνον σ' ἐκατέβασα τζαί δι¹⁴ νά σέ βκάλω.
 Φέρτε χαλλίτζια τζαί πηλὸν τὴν Μαρουλλοῦν νά χτίσω».
- 50 - «Τζαί πόμεινέ μου, μάστορα, νά σοῦ ξανασυντύχω.¹⁵
 Ταύρα με πάνω, μάστορα, τζ' ἔχω ψουμίν 'ς τὴν σκάφην».
- «'Εσὺ ἔμ' πού τὰ ζύμωσες, ἄλλη ἄς τὰ φουρνίσῃ.

1) τὰ κρόταλα. 2) διὰ τὸ μπαρμπεριό, κουρεῖον. 3) αὐλαί μου. 4) τοῦ ἀναστήματός της. 5) ἐφόρησεν. 6) λεπτὰ μετάλλινα σῦρματα τὰ πρὸ ἐπάνω. 7) ἀπὸ τὴν σκάλαν τοῦ σπιτιοῦ. 8) ἐκαμάρωνεν ἑαυτήν. 9) θωρεῖ, βλέπει. 10) μικρόν. 11) ἀπὸ τὴν μασχάλην. 12) ἴσως. 13) νά τὴν συναντήσης' ἕκδ. Παντ.: τῆς ἡμπλάσης. 14) ὄχι. 15) νά σοῦ ξαναμιλήσω.

- Φέρτε χαλλίτζια τζαί πηλόν τήν Μαρουλλοῦν νά χτίσω».
 - «Τζαί πόμεινέ μου, μάστορα, νά σοῦ ξανασουντύχω.
 55 Ταύρα με πάνω, μάστορα, τζ' ἔχω μωρόν 'ς τήν σκάφην».
 - «'Εσὺ ἔμ πού τὸ γέννησες, ἄλλη ἄς τὸ νεώση.
 Φέρτε χαλλίτζια τζαί πηλόν τήν Μαρουλλοῦν νά χτίσω».
 - «Τζαί πόμεινέ μου, μάστορα, νά σοῦ ξανασουντύχω.
 Τρεῖς ἀερφάες ἤμαστιν τζ' οἱ τρεῖς γιοφύριν χτίσαν'
 60 ἢ μιά χτίζει τὸν Γαλατᾶν, ἢ ἄλλη τὸν 'Αφρίτην,¹
 τζ' ἢ τρίτη ἢ μιαλλύτερη τῆς Τρίχας τὸ γιοφύριν.
 Νά ράσσουν² πού τὸ γένος μου, νά ράσσουν, νά περνοῦσιν,
 νά ράσσουν πού τὸ γένος σου, νά γύρνουν, νά κρεμνοῦσιν».
 Τζαί μιάν 'Αγίαν Τζερκατζήν, χριστιανὴν ἡμέραν,
 65 ἐράσσαν² πού τὸ γένος της, ἐράσσαν τζ' ἐπερνοῦσαν,
 ἐράσσαν πού τὸ γένος του τζ' ἐγύρναν τζ' ἐκρεμνοῦσαν.

*Κύπρος (Αἰγυαλοῦσα). - Λαογρ., τόμ. 6 (1917/18)
 σ. 600-602 (Χρ. Γ. Παντελίδης).*

Γ'. Ο ΚΡΙΜΑΤΙΣΜΕΝΟΣ

'Επὶ τῇ προσελεύσει εἰς τὴν ἐκκλησίαν νέου τινὸς μετὰ τῆς μητρὸς, του ἀκούεται φωνὴ ἀρᾶς ἐκ τοῦ 'Αγίου Βήματος, ἀποπέμπουσα τὸν «κριματισμένον». Ὁ ἀποπεμπόμενος ἀποκαλύπτει εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῆς ἀκουσθείσης φωνῆς μητέρα του, ὅτι κατὰ τινα ἐκστρατεῖαν ἢ ταξίδιον ἠμάρτησε συνελθὼν μετὰ νεκρᾶς νέας, τὴν ὁποῖαν ἀπεκάλυψε τὸ δεμένον εἰς κλάδον δένδρου ἀλογόν του, ἀνασκάψαν τὸ ἔδαφος διὰ τῆς ὀπλῆς του.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς νεκροφιλίας, ὡς ὀνομάζεται, εἶναι γνωστὸν ἤδη ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων, ὅτε, κατὰ τὰς ὑπαρχούσας φιλολογικὰς μαρτυρίας, διεμορφώθη ὁ μῦθος περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ 'Αχιλλέως πρὸς τὴν Πενθεσίλειαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἔκτορος ἐν Τροίᾳ ἦλθεν ἐκ Θράκης πρὸς βοήθειαν τοῦ Πριάμου ἡ Πενθεσίλεια, βασίλισσα τῶν 'Αμαζόνων. Πολεμήσασα κατ' ἀρχὰς νικηφόρως, ἐφονεύθη κατόπιν ὑπὸ τοῦ 'Αχιλλέως, ὁ ὁποῖος, ἰδὼν αὐτὴν νεκράν, κατελήφθη ὑπὸ ἔρωτος, μετανοήσας, διότι τὴν εἶχε φονεύσει. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἀναφέρονται καὶ ἄλλαι ὅμοιαι μυθολογικαὶ διηγήσεις, δὲν εἶναι δὲ ἄγνωστοι καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς.³ Ὅθεν δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι παλαιότατον, διαπλασθὲν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν χριστιανικῶν ἀντιλήψεων. Πότε ἀκριβῶς συνετέθη τὸ τραγούδι εἰς τὴν ἀρχικὴν του μορφήν δὲν εἶναι γνωστὸν τὴν παλαιότεραν ὅμως γραπτὴν περὶ τούτου παράδοσιν ἔχομεν ἐκ κώδικος τῆς Μονῆς τῶν 'Ιβήρων ἐν 'Αγίῳ Ὄρει, τοῦ 17ου αἰῶνος.⁴

1) Ἴκλ. Παντελ.: τὸν Ποσσούραν. Ἡ διόρθωσις συμφώνως πρὸς τὰς περισσοτέρας τῶν Κοπριακῶν παραλλαγῶν: 'Αφρίτην, 'Αβρίτην, 'Αβράτην. 2) ράσσω = συνωθεῖται.

3) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις*, Μέρ. Β', 1904, σ. 1202, σημ. 4. Πρβλ. Joh. Bolle, *Die Sage von der erweckten Scheintoten*, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, τόμ. 20 (1910), σ. 367 κ.εξ. *Betr. Bouvier*, *Δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ χειρόγραφο τῆς Μονῆς τῶν 'Ιβήρων*, Ἀθήνα 1960, σ. 36 κ.εξ. 4) Βλ. εἰς Νίσον Ἑλληνομν., τόμ. 11 (1914), σ. 430, ἀρ. 6. Πρβλ. καὶ Β. Bouvier, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 12, ἀρ. 6.

Εἰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ ὁ «κριματισμένος» εἶναι «ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος». Πρόκειται πιθανώτατα περὶ συμφυρμῶν τῶν μυθικῶν παραδόσεων περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ Ἀχιλλέως μετὰ τῆς νεκρᾶς Πενθεσιλείας πρὸς τὰς διηγήσεις περὶ τῆς ἐν τῇ Ἰνδικῇ συναντήσεως τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μετὰ τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν βασίλισσάν των Θαλήστριαν.

Δ. Α. Π.

Α΄.

- Ἡ μάννα νιὸν ἐστόλιτζε νὰ πὰ' νὰ μεταλάβη
 γόμους τοῦ ἄλλει τὰ λινά, γόμους τὰ βελουένα¹
 καὶ γόμους τὰ μεταξωτὰ καὶ τὰ καμπουχαένα.²
 Ὅμπρὸς ὑπά' ἡ μάννα του κι ὀπίσω ἡ ἀερφή του·
 5 κι ἀπήτις ἐσιμώσασι κοντὰ στὸ μοναστήρι,
 τὸ μοναστήρι σείστηκε, τὸ Βῆμα πῆε κ' ἦρτε.
 – «Ποῦ πὰς, μωρὲ ἀμαρτωλέ, μωρὲ κριματισμένε;»
 – «Μάννα μου, φέρε μου παπᾶ, φέρε μ' ἀξαοράρη,³
 γιὰ νὰ τοῦ πῶ τὰ κρίματα ἀπού' χω καωμένα».
 10 – «Γιέ μου, ἐγὼ ἔμαι κι ὁ παπᾶς κι ὁ ξομολοητῆς σου,
 καὶ πέ μου τα τὰ κρίματα πού' καμες στὴ τζωῆσ σου».
 – «Θυμᾶσαι σὰν ἐπήαμε στὸ π πόλεμον ἐμαί⁴
 μέ τ' Ἀνδρονίκου τὸν υἱὸ καὶ μέ τις Γιαντισάρους,
 πού' ἔσασι τις μαύρους τω⁵ σὲ κύωνιᾶς⁶ κλωνάρι
 15 κ' ἐγὼ ἔσα τὸμ μαῦρομ μου σὲ κιουριοῦ κρουκέλλι.⁷
 Τὴ πλάκαν ἐξεσκέπασε κ' ἤννοιζε τὸ κιούρι
 καὶ κόρη μέσα κείτο τριῶμ μερῶ θαμμένη
 κ' ἐρέχτηκα⁸ κ' ἐφίλησα κ' ἐμάρτεψα μετέ της».⁹

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 197, ἀρ. 12.*

Β΄.

- Σήμερα ψάλλουν ἐκκλησιές, ψάλλουν τὰ μοναστήρια,
 ψάλλει καὶ ἡ Ἀγιά Σοφιά μέ δεκαοχτῶ καμπάνες.
 Κι ὁ βασιλιάς Ἀλέξαντρος βαριά ἀποκοιμήθη
 κ' ἡ μάννα του τὸν ἔλεγε καὶ τὸν παρακαλοῦσε.
 5 – «Σήκω, ψηλέ μ', σήκω, λιγνέ μ', σήκω καὶ βασιλιά μου,
 σήκω νὰ πὰς στὴν ἐκκλησιά καὶ στὸν καλὸ τὸ λόγο».¹⁰

1) τὸν φορτῶναι μὲ λινά, τὸν φορτῶναι μὲ βελουδένια. 2) ἀπὸ καμπουχᾶν (ὄφραμα μεταξωτόν). 3) ἐξομολογητῆν. 4) ὁμάδι, μαζί. 5) ἔδισαν τοὺς ἵππους των. 6) κωδωνιάς. 7) κ' ἐγὼ ἔδισα τὸν ἵππον μου ἀπὸ κρίκον κιουριοῦ, μνήματος. 8) ἐπιθόμησα. 9) ἡμάρτησα μαζί της. 10) εἰς τὴν ἐκφώνησιν κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς τελευταίας τῆς Ἀναστάσεως τοῦ τροπαρίου «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστὶ Σωτήρ», κλπ.

- Σηκώθηκε, ταραχτήκε, σηκώθηκε, πηγαίνει.
Μπροστά πηγαίν' ή μάννα του, κατόπ' ή άδερφή του,
μέσα στη μέση ό βασιλιάς σά μηλο μαραμμένο.
- 10 "Όταν τόν είδε ή έκκλησιά, σέ τρεις μεριές ραγίσ'κε,
κ' έκει παπαδες πδψελναν, διάκοι κανοναρχούσαν,
άκούστηκε φιλή φωνή 'πό μέσα άπ' τ' "Άγιο Βήμα.
- «Έξω όργή μ', έξω σκυλί μ', έξω και βασιλιά μου».
Κ' ή μάννα του τόν έλεγε και τόν παρακαλούσε.
- 15 - «Τί ήταν, ύγιέ μου, πού 'καμες, ύγιέ μ' και βασιλιά μου,
και δέ σέ θέλ' ή έκκλησιά και ή 'Άγιά Σοφία;»
- «Μάννα μου, βρέ πνευματικό, νά πώ τά κρίματά μου».
- «Έγώ, παιδί μ', πνευματικός, πέ μου τά κρίματά σου,
πέ μου τις άμαρτίες σου νά σοϋ τις συγχωρήσω».
- 20 - «Θυμάσαι, όταν μ' έστειλες τó πρώτο τó ταξίδι;
τό πλήθος ήτανε πολύ κι ό τόπος ήταν λίγος.
"Όλ' έδесαν τούς μαύρους τους σέ δάφνες, σέ κλαδάκια,
κ' έγώ 'δεσα τó μαϋρο μου σέ μνημουριάς κρικέλλια.
Κι ό μαϋρος ήτανε μικρός, ήταν και παιγνιδιάρης
- 25 και παίζοντας και ρίχνοντας έσήκωσε τήν πλάκα
και μέσα κόρη κείτονταν τριώ μερών θαμμένη
και φάνηκαν σγουρά μαλλιά και μακριές πλεξίδες,
έλαμπε και τó πρόσωπο καλύτερ' άπ' τόν ήλιο
κ' έσκυφα και τήν φίλησα στά μάτια και τά φρύδια,
- 30 στά σταυρωμένα χέρια της, τά κόκκινα χειλάκια».
- «Έσύ, παιδί μ', τó κριμα σου συχώριο δέ θά 'χη,
μόνο νά πάς στην έρημιά, νά πάς στο μοναστήρι
και νά νηστεύης πάντα σου και προσευχές νά κάνης».¹

Θράκη ('Αδριανούπολις). - Θρακικά,
τόμ. 1 (1928), σ. 199-200 ('Α. Ζήκος).

Δ'. ΦΩΝΗ ΝΕΚΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΜΝΗΜΑ

Τό κύριον θέμα του ζσματος «φωνή από τó μνήμα» συνδέεται πρós παλαιοτάτας δοξασίας περί έξοργισμού τής έντός ή περί τόν τάφον εύρισκομένης ψυχής άποθανόντος εις περίπτωσιν διαταράξεως τής γαλήνης της υπό τινος εκείθεν διερχομένου.² Του ζσματος ύπάρχουν πολλαί παραλλα-

1) Τό ζσμα συνεχίζεται και τελειώνει με τούς κάτωθι στίχους, οτινες αποτελοϋν προσθήκην εις έτέρου ζσματος.

Κ' εκείνος αποκρίνεται σάν παραπονεμένος.

- «Σκάψτε βαθιά, σκάψτε πλατιά, ίσα για δυό νομάτοι,
νά πέσ' ό νιός με τ' άρματα κ' ή νιά με τά στολίδια».

2) Εδρωτέραν ανάπτυξιν του θέματος βλ. εις Δ. 'Α. Πετροπούλου, Τό δημοτικό τραγούδι "Φωνή από τó μνήμα", Λαογρ., τόμ. 16 (1956/57) σ. 513 - 529.

γαί ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς καὶ νησιωτικῆς Ἑλλάδος, αἵτινες διακρίνονται εἰς δύο τύπους, πού διαφέρουν μόνον κατὰ τοὺς ἀρχικούς στίχους.

Αἱ παραλλαγαὶ τοῦ Α' τύπου ἔχουν ἐρωτικὸν ἀλληγορικὸν προοίμιον. Ἐπιθυμῶν τις τὰ μῆλα μηλέας, πού εὐρίσκεται εἰς κρημνόν, ἀκολουθεῖ μονοπάτι διὰ τοῦ ὁποίου ἔρχεται εἰς ἐρημοκκλήσι, ὅπου ὑπάρχουν τάφοι. Ἐκεῖ, ἐνῶ πατεῖ ἐπὶ ἐνός ἐξ αὐτῶν, ἀκούει φωνὴν διαμαρτυρίας. Οἱ ἀρχικοὶ στίχοι περὶ τῆς μηλέας ἐλλείπουν εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ Β' τύπου, εἰς τινὰς δ' ἐξ αὐτῶν ὁ διερχόμενος ἐκ τοῦ ἔρημοκκλησιοῦ, ἐνθα οἱ τάφοι, εἶναι ἀπεσταλμένος ὑπὸ καπετάνιου πρὸς προμήθειαν οἴνου.

Κατὰ ποίαν ἐποχὴν διεμορφώθησαν τὰ ἄσματα ταῦτα δὲν γνωρίζομεν, οὔτε δὲ ἔχει ἀκόμη προσδιορισθῆ ποῖος ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύο τύπων εἶναι ὁ παλαιότερος. Ὁ δεύτερος τούτων πιθανώτατα ἔχει διαμορφωθῆ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, ὡς φαίνεται ἐξ ἐνδείξεων τινῶν εἰς παραλλαγὰς, καθ' ἃς ὁ πατήσας ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ νεκροῦ εἶναι νέος ἀπεσταλμένος ὑπὸ καπετάνιου πρὸς προμήθειαν οἴνου «νά πιοῦν τὰ παλληκάρια», ὁ δὲ ἐκ τοῦ τάφου ὀμιλῶν καὶ διαμαρτυρόμενος εἶναι νέος φονευθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Δ. Α. Π.

Α'.

- «Μηλίτσα, πού εἶσαι στὸ γκρεμὸ τὰ μῆλα φορτωμένη,¹
τὰ μῆλα σου λιμπίστηκα² καὶ τὸν γκρεμὸ φοβᾶμαι».
- «Κι ἂν τὸν φοβᾶσαι τὸν γκρεμὸ, ἔλ' ἀπ' τὸ μονοπάτι».
Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε σ' ἓνα ρημοκκλησάκι,
5 πού ἐκεῖ εἶν' τὰ μνήματα δασιά, ἀδέρφια κι ἀξαδέρφια.
Κ' ἓνα μνήμα, παράμνημα, ἦτανε μοναχό του.
Δέν τὸ εἶδα καὶ τὸ πάτησα ἀπάνου στὸ κεφάλι.
Ἄκω τὸ μνήμα καὶ βογγάει καὶ βαριαναστενάζει.
- «Τί ἔχεις, μνήμα μου, καὶ βογγᾷς καὶ βαριαναστενάζεις;
10 Μὴν εἶν' τὸ χῶμα σου βαρὺ κ' ἡ πλάκα σου μεγάλη;»
- «Δέν εἶν' τὸ χῶμα μου βαρὺ κ' ἡ πλάκα μου μεγάλη,
μόν' ἦρθες καὶ μ' ἐπάτησες ἀπάνου στὸ κεφάλι».

Πελοπόννησος (Ἰσθμὸς Τριφυλίας). - Δ. Α. ἀφ. 2195,
σ. 100 (Δήμητρα Πουλίτση, 1940).

Α'α.

- «Μηλίτσα, πού 'σαι στὸ γκρεμνὸ³ τὰ μῆλα φορτωμένη,
τὰ μῆλα σου λιμπίζομαι μὰ τὸ γκρεμνὸ³ φοβοῦμαι».
- «Σάν τὸ φοβᾶσαι τὸ γκρεμνὸ,³ πᾶρε τὸ μονοπάτι».

1) Διὰ τῆς παρεμβολῆς τοῦ ἐπιφωνήματος βάι μετὰ τὰς δύο πρώτας συλλαβὰς ἐκάστου στίχου γίνεται γόρισμα καὶ τὸ ἄσμα ἄδεται ὡς ἐξῆς.

Μηλί - βάι - μηλίτσα, πού εἶσαι στὸ γκρεμὸ,

μηλίτσα, πού εἶσαι στὸ γκρεμὸ, τὰ μῆλα φορτωμένη.

2) ἐπιθύμησα. 3) χειρ.: βοννό. Ἡ διόρθωσις συμφώνως πρὸς τὰς πλείστας τῶν Κυκλαδικῶν παραλλαγῶν βλ. παραλλ. εἰς *Εὐαγγ. Μονογυιῶν, Τὰ Μοκονιάτικα* (Λαογραφία τῆς Μοκόνου), 1927, σ. 40, στ. 1-3.

- Τὸ μονοπάτι μ' ἔβγαλε σ' ἓνα ρημοκκλησάκι
 5 βρίσκω σαράντα μνήματα ἀδέρφια κι ἀξαδέρφια.
 Ἔνα μνήμα, παράμνημα, ἦτο μακρὰ 'πὸ τ' ἄλλα,
 δὲν τὸ 'δα καὶ τὸ πάτησα ἀπάνω στὸ κεφάλι,
 'Κούω τὸ μνήμα καὶ βογγᾶ, τὸ νιὸ κι ἀνεστενάζει.
 - «Τί ἔχεις, μνήμα, καὶ βογγᾶς καὶ νιὸ κι ἀνεστενάζεις;
 10 μὴν εἶν' τὸ χῶμα σου βαρὺ κ' ἡ πλάκα σου μεγάλη;»
 - «Δὲν εἶν' τὸ χῶμα μου βαρὺ κ' ἡ πλάκα μου μεγάλη,
 μόνου ἦρθες καὶ μ' ἐπάτησες ἀπάνω στὸ κεφάλι.
 Τάχα δὲν ἦμουν ἐγὼ νιός, δὲν ἦμουν παλληκάρι,
 τάχα δὲν ἐπορπάτηξα τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι;»

Νάξος (Φιλώτιον). - Λ. Α. ἀρ. 2303,
 σ. 78 (Στέφ. Δ. Ἡμελλος, 1959).

Β'.

- Ἐψές προψές ἐδιάβαινα ἀπ' ἓν' ἐρημοκκλήσι,
 κ' ἐκεῖ ἦσαν μνήματα πολλά, ἀδέρφια καὶ ἔξαδέρφια
 κ' ἐπάνω περιπάτησα σ' ἓν' ἀνδρειωμένο μνήμα.
 Ἀκούω τὸ μνήμα καὶ βογγᾶ καὶ βαριαναστενάζει.
 5 - «Τί ἔχεις, μνήμα, καὶ βογγᾶς καὶ βαριαναστενάζεις;
 μὴν εἶν' τὸ χῶμα σου βαρὺ, μὴν εἶν' κ' ἡ μαύρη πέτρα;»
 - «Μήτε τὸ χῶμα μ' εἶν' βαρὺ, μήτε κ' ἡ μαύρη πέτρα,
 μόν' τὸ 'χω σὲ παράπονο καὶ σὲ μεγάλη πίκρα,
 ὅπ' ἦρθες καὶ μ' ἐπάτησες ἐπάνω στὸ κεφάλι.
 10 Τάχα δὲν ἦμουν κ' ἐγὼ νιός, δὲν ἦμουν παλληκάρι,
 τάχα δὲν ἐπερπάτησα τὴ νύχτα μὲ φεγγάρι;»¹

*Ἄ. Ἱατρίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠσμάτων, πα-
 λαιῶν καὶ νέων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 40.*

Ε'. Ο ΒΟΣΚΟΣ ΚΑΙ Η ΝΕΡΑΪΔΑ (Ἡ ΛΑΜΙΑ)

Εἰς τὸν λαὸν ὑπάρχει ἡ δοξασία, ὅτι κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἢ κατὰ τὴν ὥραν τῆς μεσημβρίας, εἰδικῶς κατὰ τὸ θέρος, ἐπιφαίνονται εἰς τὴν ὑπαιθρον (εἰς σταυροδρόμια, πλησίον πηγῶν κ. ἄ.) δαιμονικά ὄντα (Νεραΐδες, Λάμιες, Στοιχειά, Μεσημεριάτες), τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ βλάψουν τοὺς συχνάζοντας εἰς τοὺς τόπους τῆς παρουσίας των, ἂν οὗτοι δὲν προφυλαχθοῦν ἀπ' αὐτῶν.
 Ἡ πίστις αὕτη, ἣτις συνεχίζεται εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ἤδη ἀπὸ τῆς

1) Ὁ στίχος ἠλλείπων ἐκ τῆς ἐκδ. Ἱατρίδου ἐλήφθη ἐκ παραλλ. ἐξ Ἀραχόβης Παρ-
 νασίδος (Λ.Α. ἀρ. 1153Α', σ. 13-14, Μ. Ἰωαννίδου, 1938).

Ἄρχαιότητος καὶ τῶν κατόπιν Βυζαντινῶν χρόνων μέχρι σήμερον, ἅπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς ἄλλους λαούς.²

Εἰς τὸ εἰδύλλιον τοῦ Θεοκρίτου Ι' «Θύρσις ἢ φῶδῃ» στ. 15 - 17 εὐρίσκειται ἤδη διαμορφωμένη ἡ δοξασία αὕτη. Ἐνταῦθα γίνεται σύστασις ὑπὸ βοσκοῦ (αἰπόλου) πρὸς τὸν Θύρσιν νὰ μὴ σφυρίζῃ ἐν ὥρᾳ μεσημβρίας, διότι τὴν ὥραν αὐτὴν ἡσυχάζει ὁ θεὸς Πᾶν καὶ ἐκ τοῦ σφυρίγματος θὰ προκληθῇ διαταραχὴ τῆς ἡσυχίας του.

*Ὁ δὲ θέμις, ὦ ποιμὴν, τὸ μεσαμβρινόν, οὐ θέμις ἄμμιν
σφυρίδεν τὸν Πᾶνα δεδοίκαμες ἢ γὰρ ἀπ' ἄγρας
τανίκα κεκμακῶς ἀμπαύεται . . .*

Ὅμοίως καὶ εἰς τὸ κατωτέρω δημῶδες ἔσσμα, τοῦ ὁποῦ ἢ ὑπόθεσις προέρχεται ἐκ τῆς λαϊκῆς μυθολογικῆς παραδόσεως ταύτης, ἡ μάννα συμβουλεύει τὸν υἱὸν τῆς, τὸν Γιάννην, ὅστις ἐφύλασσε τὰ πρόβατα κατὰ τὴν μεσημβρίαν, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον ἐκ τῆς Λάμιας νὰ μὴ διαβῆ κάτω ἀπὸ μονοδένδρι οὔτε νὰ παίξῃ τὴν φλογέραν του. Ὁ βοσκὸς ὁμοίως παρήκουσε τὴν ἐντολὴν ταύτην, οὕτω δὲ ἐκ τοῦ ἤχου τοῦ ὄργανου τοῦ παρουσιάσθησαν αἱ Νεράιδες ἢ ἡ Λάμια τοῦ αἰγιαλοῦ. Οἱ δαίμονες οὗτοι, συμφώνως καὶ πρὸς τὰς σχετικὰς λαϊκὰς δοξασίας, τὸν ἠνάγκασαν νὰ παίξῃ τὸ ὄργανον, διὰ νὰ χορεύουν, τέλος ὁμοίως ὁ ὄργανοπαίκτης ἀρπάζει τὸ μανδῆλι τῆς Λάμιας, οὕτω δὲ τὴν νικᾷ. Κατ' ἄλλας παραλλαγὰς οὗτος ἠττᾶται καὶ καθίσταται σκλάβος τῆς.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Πέντε χιλιάδες πρόβατα καὶ τρεῖς χιλιάδες γίδια,
τρία ἀδερφάκια τὰ φυλᾶν', τὰ τρία ἀγαπημένα.
Τὸ 'να ἀγαπάει τὴν κλεψιά, τ' ἄλλο τὰ μαῦρα μάτια,
καὶ μένει ὁ Γιάννης μοναχὸς στὰ γιδοπρόβατά του.

5 Κ' ἡ μάννα του τοῦ ἔλεγε κ' ἡ μάννα του τοῦ λέει.
- «Φύλα, Γιάννη μ', τὰ πρόβατα, φύλα, Γιάννη μ', τὰ γίδια'
σὲ μονοδέντρι μὴ σταθῆς, σὲ πεῦκο μὴ σταλίσῃς³
κι ἀπάνω σὲ ξερὴ κορφή φλουέρα μὴ λαλήσῃς».

Κι ὁ Γιάννης ἐπαράηκουσε τῆς μάννας του τὰ λόγια.

10 Σὲ μονοδέντρι στάθηκε, σὲ πεῦκο πάει, σταλίζει
κι ἀπάνω σὲ ξερὴ κορφή λαλάει τὴ φλουέρα.

1) Βλ. *Bernhard Schmidt*, Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Altertum, Theil I, Leipzig 1871, σ. 93 κ. ἐξ. *N. Γ. Πολίτου*, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, τόμ. Α', Μέρ. Α', ἐν Ἀθήναις 1871, σ. 106 κ. ἐξ. Τοῦ αὐτοῦ, Παραδόσεις, Μέρ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 491 - 493, ἀρ. 806 καὶ 807. Μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 1153 κ. ἐξ. (Ἐνταῦθα καὶ βιβλιογραφία). Βλ. καὶ *Δημ. Πετροπούλου*, Θεοκρίτου εἰδύλλια ὑπὸ λαογραφικὴν ἔκδοσιν ἐξεταζόμενα, Λαογρ., τόμ. 18 (1959), σ. 33 κ. ἐξ. 2) Βλ. *N. Γ. Πολίτου*, Παραδόσεις, Μέρ. Β', σ. 1157 κ. ἐξ. *Jungbauer*, Mittag, Handwört. d. deutsch. Aberglaub., τόμ. VI, 1934/35, σ. 396 κ. ἐξ.

3) σταλίζω = ὀδηγῶ τὰ αἰγοπρόβατα κατὰ τὴν μεσημβρίαν ὑπὸ σκιάν πρὸς ἀνάκασιν.

Καί βγαίν' ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ κ' ἡ Λάμια τοῦ πελάου :

- «Λάλα το, Γιάννη μ', λάλα το, τ' ὠριο¹ σου τὸ τραγούδι,
κι ἂν σ' ἀποστάσω λάλημα, ν-έγώ θε νά σέ φάω

15 κι ἂν μ' ἀποστάσης στὸ χορό, Γιάννη μου, νά με πάρης».

Σαράντα μέρες λάλαγε, πέσαν τὰ δάχτυλά του,

κι ἀπάνω στίς σαράντα δυὸ τῆς παίρνει τὸ μαντήλι.

*Ειρήνης Σπανδωνίδου, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
(Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 56, ἀρ. 86B.*

Β'.

Τρία ἀδερφάκια ν-ἤμασταν καὶ τρία ἀγαπημένα'

ν-ἕνας πάγει γιὰ τὸ φιλί, ἄλλος γιὰ μαῦρα μάτια,

τὸ Γιάννη ἀφήνουν μοναχόν, τὸ Γιάννη ζυγουριάρη.²

- «Φύλα, Γιάννο μ', τὰ πρόβατα, φύλα καὶ τὰ ζυγούρια».

5 Καὶ ἡ μάννα του τοῦ ἔλεγε καὶ ἡ μάννα του τοῦ λέει.

- «Γιάννο, σάν θέλης τὴν εὐκή, σάν θέλης τὴν κατάρα,

σέ μονοδέντρι μὴν διαβῆς, σέ λεύκα μὴ σταλῆς,³

οὔτε στὴν ἀκροπελαγιά φλογέρα μὴ βαρέσης

καὶ βγῆ ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ κ' ἡ Λάμια τοῦ πελάου».

10 Ὁ Γιάννης δὲν ἀγροίκησε⁴ τῆς μάννας του τὰ λόγια'

σέ μονοδέντρι διάβηκε, σέ λεύκα εἶχε σταλῆσει

καὶ μέσ' στὴν ἀκροπελαγιά τζαμάρα⁵ ἔβαροῦσε

καὶ βγῆκε ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ κ' ἡ Λάμια τοῦ πελάου.

- «Λάλαγε, ὦ Γιάννη μ', λάλαγε τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες

15 κι ἂν μ' ἀποστάσης στὸ χορό, γυναῖκα θά με πάρης'

κι ἂν σ' ἀποστάσω στὴ λαλιά, σκλάβο μου θά σέ πάρω».

Λάλαγε ὁ Γιάννης λάλαγε τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες'

σαπίσαν τὰ νυχάκια του, πέσαν τὰ δάχτυλά του

κ' ἡ Λάμια τὸν ἐνίκησε καὶ σκλάβο τὸν ἐπῆρε.

*Ἀρχαία Μεσολογγίου. - Λ. Α. ἀρ. 1768,
σ. 144 - 145 (Δημ. Πετρόπουλος, 1952).*

Σ. ΤΟΥ ΚΟΛΥΜΒΗΤΗ

Τὸ ἄσμα ἀπαντᾷ εὐρέως διαδεδομένον ὑπὸ δύο τύπους. Κατὰ τὸν πρῶτον (Α') βασιλεὺς στοιχηματίζει μὲ νέον, ἐάν κατορθώσῃ κολυμβῶν νά διαπεράσῃ τὴν θάλασσαν, νά δώσῃ εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν κόρην του ἢ τὴν ἀδελφὴν του.

Κατὰ τὴν δευτέραν (Β') μορφήν ἡ Λάμια τοῦ γιαλοῦ ἢ τὸ στοιχεῖο (καὶ

1) τὸ ὠραῖον. ἔκδ. Σπανδ.: τᾶρησ. 2) φύλακα τῶν ζυγουριῶν, διετῶν ἀρνιῶν.

3) βλ. ἀνωτ., σ. 330, σημ. 3. 4) ἤκουσε, ἐπήκουσε. 5) ὀνομασία τῆς φλογέρας. 6) παίξε τὸ ὄργανον.

θεριό), μεταμορφωθὲν εἰς ὠραίαν κόρην, κάθηται εἰς τὴν ὄχθην τῆς λίμνης ἢ εἰς τὸ χεῖλος τοῦ πηγαδιοῦ καὶ θρηνεῖ. Ἐκεῖθεν διέρχεται νέος (υἱὸς ρήγα ἢ χήρας, κυνηγὸς κλπ.), ὅστις, ἐρωτήσας περὶ τοῦ αἰτίου τοῦ θρήνου τῆς, πληροφορεῖται ὅτι τῆς ἔπεσεν εἰς τὴν λίμνην ἢ εἰς τὸ πηγάδι τὸ δακτυλίδι τῆς.

Οὗτος δελεασθεὶς ἐκ τῆς ὑποσχέσεώς τῆς ὅτι, ἐὰν ἀνασύρῃ τὸ δακτυλίδι, θά τὸν ὑπανδρευθῆ, κατέρχεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος, γενόμενος θῦμα τοῦ στοιχείου.

Τὸ θέμα τοῦτο παρατήρησεν ἤδη ὁ Νικ. Γ. Πολίτης ὅτι ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν. Οὗτος σημειώνει σχετικῶς τὰ ἑξῆς. «Ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Μίνως, ὀργισθεὶς διὰ τὴν τόλμην μεθ' ἧς ὁ Θησεὺς ἤλεγξεν αὐθαίρετον καὶ ἄδικον βουλήν αὐτοῦ, ἐκφράσας πῶς καὶ ἀμφιβολίαν διὰ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς γέννησίν του, ὅπως τὸν τιμωρήσῃ ἐξωθῶν εἰς ὄλεθρον, ἠύχθη μὲν εἰς τὸν Δία διὰ σημείου νὰ δείξῃ, ὅτι εἶναι υἱὸς αὐτοῦ γνήσιος, διέταξε δὲ τὸν Θησεῖα, πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ Ποσειδῶνος, ἃν ἦτο ἀληθῶς πατήρ του, νὰ ἀνεύρῃ καὶ κομίσῃ τὸν δακτύλιον, ὃν ἐξαγαγὼν τῆς χειρὸς ἔρριπεν εἰς τὰ κύματα. Καὶ ἤστραψε μὲν ὁ Ζεὺς, τιμῶν διὰ σημείου τὸν φίλον υἱόν, ὁ δὲ Θησεὺς δὲν ἐδίστασε νὰ πέσῃ ἀπὸ τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν· δελφῖνες τὸν ἔφερον εἰς τὸ ὑποβρύχιον μέγαρον τοῦ Ποσειδῶνος, ὅπου δεξιωθείσα αὐτόν ἡ Ἀμφιτρίτη τῷ ἔδωκε καὶ στέφανον χρυσοῦν, καὶ ἀβλαβῆ ἀνήγαγε πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τὸν δὲ στέφανον ἔδωκεν ὁ Θησεὺς εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Μίνως Ἀριάδνην, τὴν ὁποίαν κατ' ἄλλον μῦθον ἀπήγαγεν ἐκ Κρήτης. Παρόμοιος ἑλληνικὸς μῦθος φαίνεται ὅτι ἐφέρετο καὶ περὶ τοῦ Τάραντος, τοῦ ἐπωνύμου ἥρωος τῆς Ἰταλικῆς πόλεως. Ἄλλοι τύποι τοῦ μύθου εἶναι ὁ μιλησιακὸς περὶ τοῦ Φοβίου, ὅστις κατελθὼν εἰς βαθὺ φρέαρ, ὅπως ἀνασύρῃ σκεῦος χρυσοῦν τῆς Κλεοβοίας ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῆς καὶ ὁ περὶ τοῦ ὄρμου (περιδεραίου) τῆς Ἀρμονίας· οὗτος ἐρρίφθη εἰς πηγὴν, καὶ ἂν τις ἐπειρᾶτο ν' ἀνεγκύσῃ αὐτόν, ἠγείρετο καταιγίς.

Τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἐπίτηδες εἰς τὴν θάλασσαν ριφθέντος δακτυλιδίου ὑπὸ τολμηροῦ κολυμβητοῦ, λαμβάνοντος συνήθως ὡς γέρας τὴν θυγατέρα τοῦ ρίψαντος ἢ αὐτὴν τὴν ρίψασαν τὸ δακτυλίδιον, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, παραδόσεις ἢ παραμύθια εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τῶν ὁποίων πρώτη πηγὴ πρέπει νὰ θεωρηθῆ εὐλόγως ὁ ἑλληνικὸς μῦθος. Τῶν τοιούτων παραδόσεων ὀνομαστὴ εἶναι ἡ σικελικὴ περὶ τοῦ Cola Pesce (= Ψαρονικόλα) διὰ τὴν ποιητικὴν διασκευὴν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Schiller. Εἰς τὸ ποίημα τοῦ Schiller, τὸν *Βουτηχτὴ* (Taucher), ἀφοῦ ὁ τολμηρὸς νεανίας κολυμβητὴς ἐπανεφέρεν ἐκ τῶν βυθῶν τῆς θαλάσσης τὸ ριφθὲν χρυσοῦν ποτήριον εἰς τὸν βασιλέα, οὗτος τὸ ρίπτει καὶ πάλιν ὑποσχόμενος νὰ δώσῃ εἰς αὐτόν γυναῖκα τὴν βασιλοπούλαν, ἃν ἐπαναλάβῃ τὸν ἄθλον. Ἀλλὰ πεσὼν εἰς τὴν θάλασσαν ὁ νεανίας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπανεέλθῃ.¹

Φαίνεται ὅτι τόσον εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ ἄσματα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἑλληνικόν, ὑπάρχει ἐπιβίωσις τοῦ παλαιοῦ τούτου ἑλληνικοῦ μύθου.

Γ. Κ. Σ.

1) Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 132-33, ἀρ. 90.

Α'.

Ὁ Κωσταντής, οἱ ἄρχοντες κι ὁ βασιλὲς ἀντάμα
κάθουνται τρῶν' καὶ πίνουνε καὶ γλυκοχαιρετιοῦνται
κ' ἐκεῖ ποὺ τρώγαν' κ' ἔπιναν καὶ διπλοχαιρετιοῦνταν,
ὁ Κωσταντής καυκήστηκε μπροστὰ εἰς τὸν ἀφέντη.

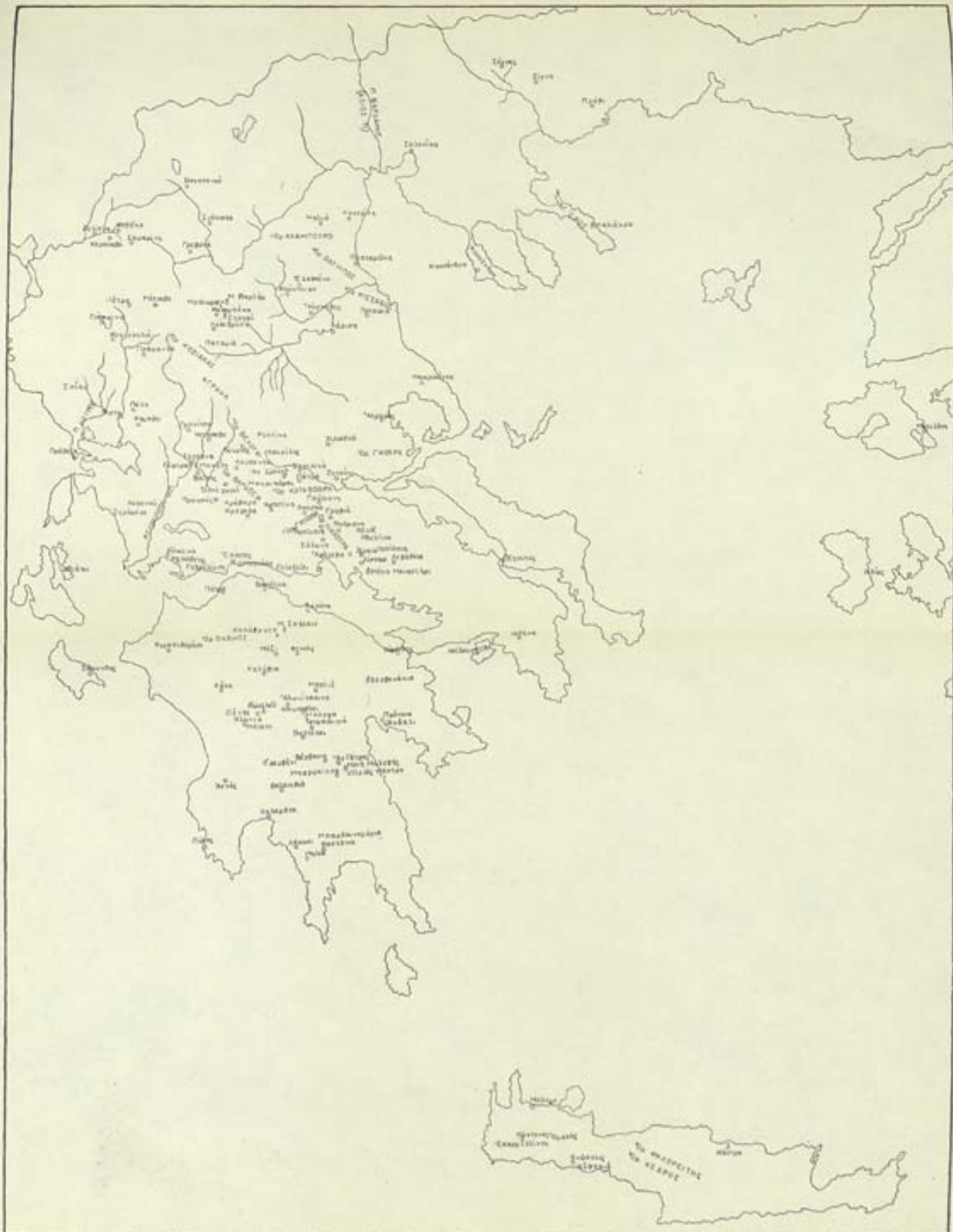
- 5 - «Ἀφέντη μου, ν-τὴ θάλασσα πλεχτὸς θὰ ν-τὴ μ-περάσω».¹
Κι ὁ βασιλὲς σάν τ' ἄκουσε στὸν Κωσταντῖνο λέγει.
- «Σάν ν-τὴν περάσης, Κωσταντή, γαμπρὸ θὲ νὰ σὲ κάνω·
θέλεις ν-τὴμ πρώτη μ' ἀδρεφή, θέλεις ν-τὴν ὑστερνὴ μου,
θέλεις ν-τὴ θεγατέρα μου, ν-τὴ λαμπρογεννημένη,
10 ὅπου γεννήθ'κε ν-τὴ Λαμπρὴ κ' ἐλάμψαν² τὰ παλάτια
κ' ἔλαμψε καὶ τὸ πέλαγος μὲ ὄλα τὰ καράβια».³
Σάν τ' ἄκουσεν ὁ Κωσταντής στὴ θάλασσαν-ε πέφτει.
Δώδεκα μίλια πήγαινε μὲ γέλια μὲ τραβούδια
κι ἄλλα δώδεκα πήγαινε μὲ κλαῖτα μοιρολόγια
15 κι ἀνάμεσα στὸ πέλαγος ψιλὴ φωνίτσα βγάζει:
- «Θάλασσα, πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,⁴
τόσες φορὲς σὲ πέρασα μὲ γέλια μὲ τραβούδια
καὶ τώρα γιὰ 'να στοίχημα βουλήθ'κες νὰ μὲ πνίξης».⁵

Θράκη (Σωζόπολις). - Λαογρ., τόμ. 1 (1909/10),
σ. 612, ἀρ. 29 (Κωνστ. Δ. Παπαϊωαννίδης).

1) ὁ στίχ. 4 τῆς ἐκδ. Παπαϊωανν.: «ὁ Κωσταντής καυκήστηκε ν-τὴ θάλασσα πλεχτὸς
θὲ νὰ περάσω» ἀντικατεστάθη διὰ τῶν στίχων 4 - 5 ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Μεσημβρίας (Λ. Α.
ἀρ. 1104 Α', σ. 143, στ. 1 - 2). 2) ἐκδ. Παπαϊωανν.: ἀνάψαν' ἢ διόρθωσις ἐκ τῆς παραλλ.
ἐκ Μεσημβρίας, ἔνθ' ἀν., στ. 6 - 7. 3) ὁ στίχος ἐλήφθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Μεσημβρίας,
ἔνθ' ἀνωτ., πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ ἄσματος κειμένου στίχου: καὶ ἀναψεν ἡ
θάλασσα τριγύρου μὲ ν-τὸν ἄμμο. 4) εἰς τὸ ἄσμα ἀκολουθεῖ ὁ στίχ. «οὐλοὶ σὲ λένε θά-
λασσα κ' ἐγὼ σ' ἔλεγ' ἀθοῦσα», ὅστις προφανῶς εἶναι παρέμβλητος ἐκ διατίχου. 5) οἱ στί-
χοι: 16 - 18 εἰσήχθησαν ἐξ ἐτέρας διατοπώσεως τοῦ ἄσματος ἀπὸ τοῦ στ. 15 κ. ἐξ. (βλ.
Λαογρ., ἔνθ' ἀν., σ. 612). Τὸ παρατιθέμενον ἀνωτέρω τραγοῦδι ἀπὸ τοῦ στίχ. 16 κ. ἐξ. (ἐκδ.
ἐν Λαογρ., ἔνθ' ἀν., στ. 15 κ. ἐξ.) συνεχίζεται ὡς κάτωθι.

- «Πάρτε τὰ ρουχάκια μου, τὰ λινομέταξά μου,
καὶ πάν'τε τα ν-τὴ μάννα μου, ν-τὴ μικροκαταροῦσα,
ποὺ καταροῦσε κ' ἔλεγε Παρασκευὴ ν-τὴ μέρα.
- Παιδί μ', τὰ ψάρια νὰ σὲ φᾶν', παιδί μ', τὰ σαφριδάκια,
κ' ἔφτασεν ἡ κατάρα ν-της καὶ θὰ μὲ φᾶν' τὰ ψάρια·
Κ' ἐκεῖ ποὺ πνίγ'κ' ὁ Κωσταντής παλάτ' ἐθεμελιώθη,
μὲ τὸ γυαλί, μὲ τὸ ψηφὶ καὶ μὲ τὸ μαργατάρι,
καὶ πάνου κόρη κά'ντανε ξανθιά καὶ μαυρομμάτα,
ν-τὴ θάλασσα ἐμάλωνε καὶ ν-τὴν ἐκαταροῦσε.
- «Θάλασσα σὺ ν-τὸν ἔπνιξες ν-τὸν ἀγαπητικό μου».

Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ τραγοῦδιου παραλείπεται ὡς συμφορμὸς ἐξ ἄλλων ἄσμάτων.

Τοπωνυμικός χάρτης τῶν κλέρικων τραγουδιῶν.

B'.

- Σύρκεται τὸ δρακοντικόν, σύρκεται τὸ θερίον,
 σύρκεται, ἐβγαίν' ἀσ' ¹ τὸ λιμνὶν ἀσ' τὸ βαθὺν τὸν πόρον,
 χρυσέσσα κόρη γίνεται, ἀπάν' 'ς τῆ στράτα στέκει,
 τὰ δάκρυα τς ἐκατέβαιναν, Καλομηνέβ' χαλάζιν.²
- 5 Κανείς, κανείς 'κ' ἐρώτεσεν, ἀπηλογιάν 'κ' ἐδῶκεν.³
 χέρας⁴ υἱὸς ἐρώτεσεν, ἀπηλογιάν ἐδῶκεν.
 - «Ντὸ ἔπαθες,⁵ χρυσὲ κόρη, τὰ δάκρυα σ' κατεβαίν'νε».
 - «'Ακεῖ 'ς τὸ μαῦρον τὸ λιμνὶν καὶ 'ς τὸ βαθὺν τὸν πόρον,
 'ροῦξεν⁶ τοῦ κυροῦ μ' τὸ πουγγίν, τῆ μάννα μ' τὸ λογάδιν⁷
- 10 ὁποῖος βουτῶ καὶ παίρει ἀτα,⁸ θὰ παίρ' κ' ἐμέν κ' ἐκεῖνα».
 - «'Εγὼ βουτῶ καὶ παίρ' ἀτα, παίρω ἐσὲν κ' ἐκεῖνα».
 Σεράντα ὀργυιάς ἐβούτεσεν καὶ μὲ τὴν τραγωδίαν,⁹
 κι ἄλλα σεράντα ἐβούτεσεν μὲ τὴν μοιρολογίαν.
 - «Κόρη, καὶ ἂν εἶσαι χριστιανὴ κ' ἐλαδοβαπτισμέντσα,
- 15 σεράντα ὀργυιάς τὸ λητάριν¹⁰ ἀπάν' 'ς τὸ μαῦρο¹¹ μ' κεῖται
 τ' ἕναν τὴν ἄκραν δῶσ' ἐμέν, τ' ἄλλο δέσον 'ς τὸ μαῦρο μ',
 ἀτὸν ραβδοκουπάν' ἀτον,¹² ἐμέν ἄς σύρ' καὶ παίρ' με».
 - «'Εγὼ, ἂν ἔμουν χριστιανὴ κ' ἐλαδοβαπτισμέντσα,
 ἀτοῦ 'ς τὸ μαῦρον τὸ λιμνὶν ἐγὼ ἐσὲν 'κ' ἐρρούζ'να».¹³
- 20 - «Μεγάλ' 'Αγέρ'¹⁴ μεγάλ' 'Αγέρ', ποῦ ἔσ' κι ἀδά 'κ' εὐρέθες;¹⁵
 'Σ σ' ἐσὸν¹⁶ τὸ πρωτοφώναγμαν κόρη ἐλευτερᾶεν!»
 - «Μεγάλ' 'Αγέρ', μεγάλ' 'Αγέρ',¹⁴ ποῦ ἔσ' κι ἀδά 'κ' εὐρέθες;¹⁵
 'Σ σ' ἐσὸν¹⁶ τὸ διπλοφώναγμα σ' καράβιν ἐβυθίστεν».
 - «Μεγάλ' 'Αγέρ', μεγάλ' 'Αγέρ', ποῦ ἔσ' κι ἀδά¹⁷ 'κ' εὐρέθες;»
- 25 - «'Εγὼ 'ς τὸ τριπλοφώναγμα σ', ἐγὼ ἀδά¹⁷ εὐρέθα».
 Τὸ κοντάρ'ν ατ' ἐπέρπαξεν, ἀτὸν ἀπάν' ἐξέγκεν.¹⁸
 - «Γυναικωτὲ καὶ παλαλέ, πομπὴν τῆ συμπαιδίων,
 γυναικοῦ λόγον μὴ κρατῆς, μυστήριον μὴ βαστάζης».

Πόντος. - Ποντ. 'Εστία, τόμ. 1 (1950) σ. 357.

1) ἀπό. 2) ὅπως τὸ χαλάζι τοῦ Μαΐου. 3) κανείς, κανείς δὲν ἠρώτησε, κανείς ἀπάντησεν δὲν ἔδωκε. 4) χήρας. 5) τί ἔπαθες. 6) ἔπεσε. 7) τῆς μητρός μου ὁ θησαυρός. 8) καὶ παίρνει αὐτά. 9) μὲ τὸ τραγούδι. 10) τὸ σχοινίον. 11) εἰς τὸν ἵππον. 12) αὐτὸν κτύπησε τὸν μὲ τὴν ράβδον. 13) δὲν σὲ ἔρριχνε. 14) Μεγάλε "Αγιε Γεώργιε. 15) ποῦ ἦσο κ' ἐδῶ δὲν εὐρέθης. 16) ἐν Ποντ. 'Εστ.: ἐγὼ 'σ τὸ. διωρθ. Σ' σ' ἐσὸν τὸ πρὸς ἐβόδωσιν τοῦ νοήματος. 17) ἐδῶ. 18) αὐτὸν ἐπάνω ἀνέσυρε.

Ζ'. ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΟΝΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΝ ΔΡΑΚΟΝΤΑ

Δράκων ἐμφωλεύων εἰς πηγὴν κατέχει τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὑδρεύεται ἡ πόλις. Οἱ κάτοικοι ὑποφέροντες πολὺ ἐκ τῆς δίψης ἀπέστελλον πρὸς βορὰν εἰς τὸ θηρίον καθημερινῶς διὰ κλήρου ἓνα παιδί, ὥστε νὰ ἀφήνῃ τὸ ὕδωρ ἐλεύθερον.

Τέλος ἔπεσεν ὁ κλῆρος εἰς τὴν βασιλοπούλαν, ἣτις καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν πηγὴν. Ἐνῶ ἦτο ἐκεῖ ἐκτεθειμένη, ἀναμένουσα τὸ μοιραῖον, παρουσιάσθη αἰφνης ἔφιππος νέος, ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ὅστις ἐφόνευσεν τὸν δράκοντα καὶ ἠλευθέρωσε τὴν κόρην.

Τὸ θέμα τῆς κατοχῆς ἢ φυλάξεως ὕδατος ὑπὸ δράκοντος ἢ στοιχειοῦ καὶ τοῦ φόνου τοῦ ὑπὸ τινος ἥρωος εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος μέχρι τῆς σήμερον ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς.¹

Ἡ διήγησις εἰς τὸ δημῶδες ἄσμα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶναι γνωστὴ ἐπίσης καὶ ἐκ τοῦ συναξαρίου τοῦ Ἁγίου ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος.²

Ὁ Νικ. Γ. Πολίτης παρετήρησεν ὅτι τὸ δημῶδες ἄσμα καὶ ἡ θρησκευτικὴ διήγησις περὶ τοῦ φόνου τοῦ δράκοντος ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρουσιάζουν ὁμοιότητα πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μῦθον περὶ τῆς διασώσεως ὑπὸ τοῦ Περσέως τῆς Ἀνδρομέδας, ἣτις εἶχεν ἐκτεθῆ εἰς κῆτος, ὅπως καταποθῆ ὑπ' αὐτοῦ. Ὁ μῦθος οὗτος, σωζόμενος ὡς δημῶδες παράδοσις εἰς τὴν Καππαδοκίαν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ἐνταῦθα εἰς χρόνους παλαιότερους τοῦ 12ου αἰ.³ εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς σχετικῆς ταύτης διηγήσεως καὶ τοῦ ἄσματος περὶ τοῦ φόνου τοῦ δράκοντος ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.⁴

Εἰς τὴν κυρίαν διήγησιν τοῦ ἄσματος, δηλαδή τῆς ἐκθέσεως τῆς βασιλοπούλας, ἵνα κατασπαραχθῆ ὑπὸ τοῦ δράκοντος καὶ τῆς διασώσεώς της ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, παρενείρονται εἰς παραλλαγὰς αὐτοῦ τὰ ἐπεισόδια: α) τῆς ἐμφανίσεως περιστερᾶς, ὅτε ὁ Ἅγιος ἐκοιμᾶτο ἐπάνω εἰς τὰ γόνατα τῆς βασιλοπούλας (ἄσμα Β') καὶ β) τῆς μεταφορᾶς τοῦ δράκοντος εἰς τὴν πόλιν, ἵνα πιστεύσῃ ὁ λαὸς καὶ βαπτισθῆ (ἄσμα Γ').

Τὸ ὅλον ἄσμα τοῦτο ἀποτελεῖ ἐγκώμιον πρὸς τὸν Ἅγιον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐψάλλετο ἴσως κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης του, ὁ συνθέτης δὲ τούτου θὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του σχετικὴν εἰκόνα τοῦ δρακοντοκτόνου Ἁγίου.⁵

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἄι Γιώργη μ', ἀφέντη μου κι ἀφέντη καβαλλάρη,
ἀρματωμένος μὲ σπαθὶ καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι
ἄγγελος εἶσαι στὴ θωριά κι ἄγιος στὴ θεότη.

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Τὰ δημῶδη ἑλληνικά ἄσματα περὶ τῆς δρακοντοκτονίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου*, Λαογρ., τόμ. 4 (1912-13), σ. 207 κ.εξ. 2) Ν. Γ. Πολίτου, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 196 κ.εξ. 215· ἐν σ. 185 σημ. 1 καὶ 2 σημειώνεται ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. 3) Βλ. *Georges K. Spyridakis*, *Saint Georges dans la vie populaire*, L'Hell. Contemp. 6ème année, 1952, σ. 131. 4) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 219 κ.εξ. 5) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *ἔνθ' ἀν.*, σ. 196-197 καὶ *G. K. Spyridakis*, *ἔνθ' ἀνωτ.*, σ. 132.

- περικαλῶ, βοήθει με, ἄγιε στρατιώτη,
 5 ἀπὸ τὸ ἄγριο θεριὸ καὶ δράκοντα μεγάλο,
 ὄπου τὸν πηγαν ἄνθρωπο κάθε πρωτὶ καὶ ἄλλο.
 Κι ἂν δὲν τὸν πηγαν ἄνθρωπο κάθε πρωτὶ στὴν ὥρα
 κανένανε δὲν ἄφηνε νερὸ νὰ πιῆ στὴ χώρα.
 Τὰ πολιτσιὰ¹ ἔρριξανε τίνος τὸ θέλει τύχει
 10 κ' ἐπέσανε τὰ πολιτσιὰ εἰς τὴ βασιλοπούλα,
 ὄπου τὴν εἶχε ἡ μάννα της μία κι ἀκριβοπούλα.
 Σὰν τ' ἄκουσεν ὁ βασιλιάς, πολὺ βαρὺ τὸν ἦρθεν.
 - «Τὸ βιό μ' ὄλο ἀπάρ'τε² το καὶ τὸ παιδί μ' ἀφήστε».
 Λαὸς σηκοῦτ' ἀρίθμητος στὸν βασιλιά πηγαίνει.
 15 - «Γιὰ δῶσ' μας τὸ παιδάκι σου, γιὰ παίρνομε κ' ἐσένα».
 - «'Απάρ'τε² καὶ στολίστε την καὶ κάμετέ τη νύφη
 κι ἀμέτε την τοῦ δράκοντα νὰ τὴ γλυκομασήση».
 Στά μάρμαρα τοῦ πηγαδιοῦ 'δέσαν' τὴν ἀλυσίδα
 κ' ἐδέσανε τὴν ὄμορφη κι ἄτυχη κορασίδα.
 20 "Αἰ Γιώργης ἐβουλήθηκε διὰ νὰ τήνε σῶση
 κι ἀπὸ τὸ ἄγριο θεριὸ νὰ τὴν ἐλευθερώση
 τὸν γρίβαν³ του καβάλλησε καὶ τότε διποδίζει⁴
 στὸ χεῖλος μέσ' στοῦ πηγαδιοῦ πηγαίνει καὶ καθίζει.
 - «'Αφῆσ' με, κόρη, ἄφῆσ' με, λίγο ὕπνο νὰ πάρω
 25 κ' ἐγὼ φονεύω τὸ θεριὸ καὶ ἀπὸ 'δῶ σὲ βγάλω».
 "Αἰ Γιώργης κοιμήθηκε καὶ τὸ θεριὸ ἀνεβαίνει,
 τὰ ὄρη ὄλα σείονται καὶ τὰ κλαδιὰ σαλεύουν,
 τῆς κόρης τὰ ματάκια της ὡσὰν τὴ βρύση τρέχουν.
 - «Σήκου, σήκου, ἀφέντη μου, καὶ τὸ νερὸ ἀφρίζει
 30 κι ὁ δράκοντας τὰ δόντια του γιὰ μένα τ' ἀκονίζει.
 Σήκου, σήκου, ἀφέντη μου, μήπως φάη κ' ἐσένα
 τοῦτο τὸ ἄγριο θεριὸ ὄπου θὰ φάη ἐμένα».
 "Αἰ Γιώργης σηκώθηκε σὰν παραλογισμένος⁵
 καὶ τὸ κοντάρι τ' ἄρπαξε σὰν πού 'ταν μαθημένος.
 35 Μιὰν κονταριά τὸ ἔδωσε, τὸ κτύπησε στὸ στόμα
 καὶ παρευθὺς τὸ ζάλισε κάτω στὴ γῆς τὸ χῶμα.
 - «'Ατε, κόρη μ', ἄμ', πάαινε καὶ πά'νε⁶ στοὺς γονεῖς σου
 καὶ πές τους ποιὸς σὲ ἔσωσε σήμερα τὴ ζωὴ σου».
 'Ο βασιλιάς τὸν προσκαλεῖ, ὁ βασιλιάς τὸν λέει.

1) τὸν κληρὸν. 2) πάρτε ὄλα τὰ ὑπάρχοντά μου. 3) τὸν ἵππον. χειρ.: τὴν οἴγαν.
 'Η διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. ἐξ 'Αγιάσου Λέσθου (Λ.Α. ἀρ. 1446 Γ', σ. 91, στ. 22). 4) χειρ.:
 ὄδοποδίζει. 'Η διόρθ. συμφώνως πρὸς τὴν ἐξ 'Αγιάσου παραλλ. (βλ. ἄνωτ., σημ. 3, στ. 22).
 5) ζαλισμένος. 6) πήγαινε.

- 40 - «Χάρη σου 'ναι ή χάρη μου, χάρη σου τὸ παιδί μου,
 χάρου καὶ τὴν κορώνα μου, πῶχω στὴν κεφαλὴ μου».
 - «Χάρου το, βασιλέα μου, χάρου το τὸ παιδί σου,
 χάρου καὶ τὴν κορώνα σου, πῶχεις στὴν κεφαλὴ σου».
 - «Γιὰ πές μου, ἐνδοξότατε, τί εἶναι τ' ὄνομά σου,
 45 γιὰ νά σοῦ κάμω χάρισμα, νά 'ναι τῆς ἀρεσκευῆς σου».
 - «Γεώργιον μὲ λέγουσι ἀπ' τὴν Καππαδοκίᾳ
 θέλεις νά κάμης χάρισμα, κάμε μιάν ἐκκλησίᾳ
 καὶ βάλε καὶ ζωγράφισε Χριστὸν καὶ Παναγία
 καὶ στὴ δεξὴ τῆς τὴν πλευρὰ βάλ' ἕναν καβαλλάρη,
 50 ἀρματωμένο μὲ σπαθί καὶ μὲ χρυσὸ κοντάρι».

Μικρὰ Ἀσία (Σινώπη). - Λ. Α. ἀρ. 1151,
 σ. 91 - 93 (Μαρία Λιουδάκη, 1938).

Β'.

- Ἄι μου Γιώρκη, ἀφέντη μου, καὶ ἴμορφοκαβαλλάρη,
 ἀρματωμένος μὲ σπαθί καὶ μ' ἀρκυρὸ κοντάρι,
 στὴ δόξα καὶ στὴ δύναμη θέλω νά σέ θιβάλλω¹
 γιὰ τὸ θερκιό, ποὺ σκότωσες, τὸ δράκο τὸ μεγάλο,
 5 ἀπού 'χαμε στὸν τόπο μας σ' ἕνα βαθὺ πηγάδι
 ἀθθρώπους τὸ ταῖζαμε κάθε πωρνὸ καὶ βράυ
 κι ἂν δὲν τοῦ παίρναν ἄθθρωπο τὸ βράυ νά δειπνήση,
 νερὸ σταλιά δὲν ἔφηνε τὸν κόσμον νά δροσίση.
 Ἐπαίξασι τὸ μπουλετί² καὶ σ' ὅποιο θε νά πέση,
 10 ἐστέλλαν τὸ παιάκιν του τοῦ λιονταρκιοῦ πεσκέσι.³
 Ἐξέπεσε τὸ μπουλετί⁴ σὲ μιάν βασιλοπούλα,
 ὅπου τὴν εἶχ' ὁ βασιλιάς μοναχορηπούλα.
 Ὁ βασιλιάς σάν τό 'κουσε ἐπηλοήθη⁵ κ' εἶπεν.
 - «Οὔλλο τὸ βιός⁶ μου πάρτε το καὶ τὸ παιδί μ' ἀφήστε».
 15 Κόσμος, λαὸς σηκώστηκε κ' εἶπαν στὸ βασιλέα
 - «Γιὰ στεῖλε τὸ παιάκι σου, γιὰ στέλλομεν ἐσένα».
 - «Στολίσετε τὴν κόρην μου μ' ἀτίμητα⁷ πετράδια,
 μ' ἀτίμητα, μ' ὀλόχρυσσα καὶ μὲ μαρκαριτάρκια.
 Στολίσετε τὴν κόρην μου καὶ κάματέ τη νύφη
 20 καὶ πάρτε τὴν τοῦ λιονταρκιοῦ πεσκέσι νά δειπνήση».
 Κόσμος, λαὸς τὴ λάλησε⁸ καὶ πᾶν' τὴν εἰς τὴ βρύση,
 'θάργειεν⁹ ἢ κακορρίζικη καὶ πᾶν' τὴ νά σεργιανίση.¹⁰

1) νά σέ μνημονεύσω. 2) κλῆρον (λ. ἱτ. bullettino). 3) δῶρον (λ. τ. peskes). 4) ἔπεσεν ὁ κλῆρος. 5) ἀπεκρίθη. 6) τὴν περιουσίαν, τὰ ὑπάρχοντά μου. 7) πολῦτιμα. 8) τὴν ἀδήγησε. 9) ἐνόμιζεν. 10) νά κάμῃ περίπατον (λ. τ. seyrpan).

- "Ονταν τή 'φήκα μοναχή, ἐπηλοήθην κ' εἶπε.
 - «"Οχου! ἡ κακορρίζικη καὶ βαριομοίρα πού 'μαι
 25 αὐτοῦ τοῦ ἄγριου θερκιοῦ φαῖν ἐμελετούμου».
- 'Ἡ κόρη 'κεῖ πού κάθουνταν θωρεῖ 'να στρατιώτη,
 ἀρματωμένο μὲ σπαθὶ καὶ μ' ἀρκυρὸ κοντάρι.
 Δίνει βιτσιὰ¹ τ' ἀλόου του, στήν κόρη πάνω πάει.
 - «"Ωρα καλή σου, κόρη μου». - «Καλῶς τὸ στρατιώτη».
- 30 - «'Νέσυρε,² κόρη μου, νὰ ζῆς, νερό νὰ πιῶ λιάκι».
- Κ' ἐπηλοήθην³ κ' εἶπεν το μὲ τὰ καμένα χεῖλη.
 - «Πάαιννε, στρατιώτη μου, νὰ μὴν σὲ φάη κ' ἐσένα
 αὐτὸ τὸ ἄγριο θερκιό, πού θὲ νὰ φάη κ' ἐμένα».
- «Λιάκι θέλω νὰ κοιμηθῶ στὰ γόνατά σου πάνω
 35 καὶ τὸ θερκιὸ σκοτώννω το κ' ἐγὼ πού 'δῶ σὲ βκάλλω».
- 'Ἐπηλοήθην κ' εἶπεν το μὲ τὰ καμένα χεῖλη.
 - «"Ἐτσι τὸ λές, στρατιώτη μου, νὰ μὲ παρηγορήσης,
 ὄντες θὲ νὰ 'βγκη τὸ θερκιό, θὰ φύης νὰ μὲ 'φήσης».
- "Ονταν ἐβγαίνη τὸ θερκιό, τὰ ὄρη σιοτρέμουν,
 40 κ' ἡ κόρη πού τὸ φόον της εἶπε: «"Αι μου Γιώρκη,
 δὲν ἦσουν σύ, πού μοῦ 'λεες θερκιὸν πῶς δὲν φοᾶσαι,
 καὶ τώρα τρώει μας καὶ τοὺς δκυὸ καὶ σὺ βαρκιοκοιμᾶσαι;»
- Κεῖνος τ' ὄνομαν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ βαροφάνη.
 - «Ποῦ τὸ 'βρες, κόρη, τ' ὄνομα καὶ τὸ ἀνεθιβάλλεις;»⁴
- 45 - «"Ἐνα πουλλὶν ἐπέτασε, ἔν' ἄσπρο πελιστέρι.
 κ' ἐβάσταν τίμιο σταυρὸ κ' ἔγραφε: «ἐβίβα, "Αι Γιώρκη,
 κι ὅποιος ἀμόνει⁵ στ' ὄνομα ποτέσ δὲν μετανοιώνει».
- Σηκώνεται ἀνατολικά καὶ κάμνει τὸ σταυρὸν του,
 βκάλλει τὸ χαντζαράκιν του⁶ καὶ κόβκει τὸ λαιμόν του⁷
 50 καὶ ξαναδευτερώνει του τὸ κοντάρι στὸ στόμα,
 δαρμούς, ταραχισμούς 'καμε στές πέτρες καὶ στὸ χῶμα.
 Τὴν κόρην ἐκαλλίκεψε⁷ στὸ βασιλιά τὴν παίρνει.
- «"Ορισε, ἀφέντ', ἡ κόρη σου, ὄρισε τὸ παιδί σου,
 ὄρισε κ' ἡ κορώννα σου, πού 'χεις στήν κεφαλὴ σου».
- 55 - «Χαλάλι σου τὸ βίος μου κ' ἔχε καὶ τὸ παιδὶν μου,
 χαίρου καὶ τὴν κορώννα μου, πού 'χω στήν κεφαλὴ μου».
- «Χαίρου το καὶ τὸ βίος σου, χαίρου καὶ τὸ παιδί σου,
 χαίρου καὶ τὴν κορώννα σου, πού 'χεις στήν κεφαλὴ σου».
- «Γιὰ πέσ με, στρατιγιώτη μου, πῶς λέσιν τ' ὄνομά σου;»

1) ραβδισμόν. 2) ἀντλήσει. 3) ἀπεκρίθη. 4) ἀναφέρεις. 5) ὀμόνει, ὀρκίζεται.
 6) τὸ μαχαίρι του. 7) ἔβαλε νὰ καθαλλικέψη.

- 60 - «Ἐμένα Γιώρκη λέουν με, ἴπου τῆ Καππαδοκία·
ὄντες θά κάμης χάρισμα, χτίσε μίαν ἐκκλησία,
ἀριστερά νά ἴν' ὁ Χριστός, δεξιὰ ἡ Παναγία,
στὴ μέση τοῦ μοναστηριοῦ κάμ' ἓνα καβαλλάρη,
ἀρματωμένο μὲ σπαθί καὶ μ' ἀρκυρὸ κοντάρι».

Ρόδος. - Λαογρ., τόμ. 11 (1934 - 37),
σ. 222, ἀρ. 3 (Ἀναστ. Γ. Βρόντης).

Γ'.

- Δευτέραν ἴτουν τῆς Καθαρῆς ποῦ κάμνουν τὴν νομάδα,¹
ἐξέβην Ἄι Γιώρκιος τὴν πρώτην ἐβδομάδα.
Χαρτὶν βαστᾶ ἴς τὸ θέριν του νά πάη σ' ἄλλον κάστρο
τζαί τ' ἄλοόν του ποῦ βαστᾶ ἦταν ἀπάριν² ἄσπρο.
- 5 Τζαίν τρεῖς ἡμέρες ἔκαμε νά πάη στὸ Βερούτι,
οὔτε ψουμί, οὔτε νερόν νά ἴρη ἴς τὴν χώραν τούτη.
Κάχα³ Παρασκευὴν ὁ δράκοντας ἓναν παίιν νά φάη,
γιὰ νά χαμνίση⁴ τὸ νερό ἴς τὴν πόλιν μας νά πάη.
Ἦρτε γυρίν⁵ τ' ἀφέντη της, τοῦ μέγα βασιλέα.
- 10 Κόρην τὴν εἶθεν μοναθὴ τζ' εἶθεν νά τὴν παντρέψη,
ἀλλάσσει τὴν, ξηλλάσσει τὴν, τοῦ δράκου νά τὴν πέψη.
Ἐπκίασε τζεῖνον τὸ στρατί, στρατὶν τζαί μονοπάτι,
τὸ μονοπάτι βκάλλει τὴν ἴς τοῦ δράκοντα τὴ βρύση.
Ἡῶρεν μίαν πέτραν ριζμιάν τζ' ἔβκην τζ' ἐστάθην πάνω.
- 15 - «Ἀφέντη μου, ἴς τοὺς οὐρανοὺς τζ' ἐσὺ πῶς τὰ βαστάγνεις
τζαί σάν ἐμέναν τρυφερὴ ὁ δράκος νά μὲ φάη;»
Νά σου τὸν Ἄι Γιώρκιο ἴπου πάνω τζ' ἀνεφαίνει.
Τζαί τρέθει, πάει πάνω της, νά τὴν καταρωτήση.
- «Εἶντα γυρεύεις, λυερὴ, ἴς τοῦ δράκοντα τὴ βρύση;»
- 20 - «Ἔτσι τὸ ἔθ' ἡ χώρα μας, ἔτσ' ἔν' συνηθισμός μας,
ὁ δράκος κάχα Παρασκευὴν ἓναν παίιν νά φάη,
γιὰ νά χαμνίση⁴ τὸ νερόν ἴς τὴν πόλιν μας νά πάη».
Ἦρτεν γυρίν⁵ τ' ἀφέντη της, τοῦ μέγα βασιλέα,
κόρην τὴν εἶθεν μοναθὴ τζ' εἶθεν νά τὴν παντρέψη,
- 25 ἀλλάσσει τὴν, ξηλλάσσει τὴν ἴς τοῦ δράκου νά τὴν πέψη.
Τζαί νά σου τζαί τὸ δράκοντα ἴπουπάνω τζ' ἀνεφαίνει.
- «Τρώω τὸν παιδκιον μπούκκωμα,⁶ τὴν κόρην μισομέρι,
ἐτζά τζαί ἴς τ' ἀποδείλινα⁷ τρώω τὸ ἄλοόν τους»

1) εἶδος παιδιᾶς. 2) ἵππος. 3) κάθε. 4) ν' ἀφήση. 5) ἡ σειρά. 6) ὡς πρό-
γευμα. 7) τὸ δειλινόν.

- τζαί κάμνω τζαί τὸν 'πούπνο, ' κάμνω τὰ κόκκαλά τους».
- 30 Τζ' ἐπολοήθην ' τζ' εἶπεν του τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Τὴν χαντζιαρκὰν τρῶς μπουκκῶμα³ τζ' ἀλυσίν μισομέρι».
- Τζ' ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Τίνος παῖν λοᾶσαι σοῦ⁴ τζαί μ' ἀντιπολοᾶσαι;»⁵
- «Τζαί τῆς 'στραπῆς παῖν εἶμαι τζαί τῆς βροντῆς ἀγγόνι,
- 35 γιὰτ' ἂν ἡστράψω, κρούζω σε, τζ' ἂν ἡβροντῶ, χαλῶ σε,
 ρίψω χαμηλομπουμπουρκά,⁶ χαμαί 'ς τὴ γῆ σκορπῶ σε».
- Τζ' ἐπολοήθ' ⁷ ἡ λυερὴ τζαί λέει τζαί λαλεῖ του.
 - «Ἄνου πάνου, ⁷ "Αἰ Γιώρκιε, τζαί βάλε τὸ σταυρό σου
 τζαί γύρισε τζαί κάθησε πάνω 'ς τὸ ἄλοό σου,
- 40 γιὰτ' εἶσαι τρυφερόν παῖ περίττου⁸ 'ποῦ τὸ κλῆμα,
 μέσ' 'ς τὴν τζοιλιά τοῦ δράκοντα, μέ⁹ μᾶς γινῆ τὸ μνημα».
- Σηκώθη "Αἰ Γιώρκιος τζ' ἔβαλεν τὸν σταυρόν του
 τζ' ἐγύρισε τζ' ἐκάθησε πάνω 'ς τὸ ἄλογόν του.
 Μιὰν χαντζιαρκὰν τοῦ ἔδωσεν τζ' ἴθ' ἀποκούπισέν το¹⁰.
- 45 Ταυρᾶ ¹¹ τὸν Ἰσακκούλιν του τζαί πκιάννει τ' ἀλυσίδιν
 τζαί πκιάννει τον τζαί δίννει ¹² τον 'ποῦ τ' ἀποκάτω θείλι.
 - «Τραύα τον, κόρη, τραύα τον, 'ς τὴν πόλιν σας νὰ μποῦμε
 τζαί νὰ τὸν 'δοῦν οἱ ἄνομοι τζ' οὔλοι νὰ πιστευτοῦσιν,
 'πὸ τοῦν' τὸ γρόνον ¹³ τζαί νὰ πᾶ' οὔλοι νὰ βαφτιστοῦσιν».
- 50 "Όσον τζαί κοντοφτάννουσιν 'ς τὴν πόλιν τους νὰ μποῦσιν,
 μιὰν μουγκαρκὰν ἔμ ¹⁴ πῶδωσεν τζ' ἡ χώρα ἀνεῦρτη ¹⁵
 τζαί τὸ σκαμνὶν τοῦ βασιλιᾶ ἔγειρεν τζ' ἔτσακίστη.
 Τζαί νὰ σου τζαί τὸν βασιλιά γερμένος, σκοτωμένος,
 δκυὸ πέτρες εἰς τὰ θέρκα ¹⁶ του τζαί τριχογενειασμένος'
- 55 νὰ σου τζαί τὴν βασίλισσαν γερμένη, σκοτωμένη,
 δκυὸ πέτρες εἰς τὰ θέρκα τῆς τζαί τριχομαλλισμένη.
 Τζ' ἐπολοήθηκεν ὁ βασιλιάς τζαί λέει τζαί λαλεῖ τῆς.
 - «Νὰ 'ξερα πκοιὸς μοῦ ἔκαμεν τούτην τὴν καλωσύνην,
 ἐχάριζά του τὸ βασίλειο μου ἔτσι με τὸ σκαμνὶ μου,
- 60 ἐδίουν του τ' ἀννοιχτάρκα ¹⁷ μου τζ' ἔκαμνά τον γαμπρό μου».
- Ἐπολοήθην τζ' εἶπεν του ἡ κόρη τζαί λαλεῖ του.
 - «Σώπα, σώπα, ἀφέντη μου, τζ' ἐγιῶ νὰ σ' ὀμιλήσω.
 Τοῦρος ἔν' ¹⁸ "Αἰς Γιώρκιος 'ποῦ τὴν Καππαδοκίαν».

1) ἀπόδειπνον. 2) ἀπεκρίθη. 3) μαχαιριὰν τρώγεις ὡς πρόγευμα. 4) λογαριάσαι, θεωρεῖσαι σό. 5) ἀντιμιλεις. 6) χαμηλήν, ὑπόκωπον βροντήν. 7) σήκω ἐπάνω. 8) περισσότερο. 9) μή. 10) καὶ τὸ ἀνέτριψε. 11) τραυᾶ. 12) δένει. 13) ἀπὸ τοῦτον τὸν χρόνον. 14) ἕνα μωκηθμὸν εἶναι. 15) ἐταράχθη. 16) εἰς τὰ χέρια. 17) τὰ κλειδιά. 18) τοῦτος εἶναι.

65 - «'Αν εἶναι "Αἰς Γιώρκιος, νά τόν ἤζωγραφίσω,
νά κάμω τὰ 'σσω' του γρουσά, τὰ 'ξω του' γρουσταλλένα,
νά κουβαλῶ 'ς τὴν χάριν του πολὺν τζιερὶν τζαί λάδιν
τζαί με τὰ βορτολόμουλα' κάπνισμα τζαί λιβάνι».
Ζωή τζαί γρόνια νά 'θετε ὅσοι τζ' ἄν τὸ γροικᾶτε '
τζ' ἐτζεῖνου πρέπ' ἢ δόξαση τζ' ἐμένα τὸ σπολλᾶτε. »

Κύπρος. - Λ. Α. ἀρ. 1116, σ. 1-2
(Hedw. Lüdeke, 1937).

Η'. ΔΡΑΚΟΣ ΕΜΠΟΔΙΖΕΙ ΤΗΝ ΥΔΡΕΥΣΙΝ ΤΟΠΟΥ

Ὁ δράκος ἀποτελεῖ τὸ θέμα διαφόρων τραγουδιῶν, ὡς π.χ. τὸ περὶ τοῦ Γιάννη ποῦ ἐξυπνᾷ τὸν δράκοντα καὶ παλαίει πρὸς αὐτόν. Οὗτος εἶναι ἀκόμη καὶ φύλαξ πηγῆς ἀποστερωῶν τὸ ὕδωρ ἀπὸ τοὺς κατοίκους κώμης ἢ, ὅπως εἰς τὸ κατωτέρω ἔξομα, ἀπὸ τοὺς πανηγυριστὰς κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ἄλλας ἑορτάς.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς παρακωλύσεως ὑπὸ δράκοντος τῆς ὑδρεύσεως ἐκ πηγῆς εἶναι παλαιόν, γνωστὸν καὶ ἐκ λαϊκῶν παραδόσεων, ἰδίᾳ ὅμως ἐκ τοῦ γνωστοῦ τραγουδιοῦ τοῦ φόνου τοῦ δράκοντος ὑπὸ τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.⁶ Ἐκ τοῦ τραγουδιοῦ τούτου φαίνεται ὅτι διεμορφώθη καὶ τὸ κατωτέρω, τὸ ὁποῖον ἔδεται εἰς τὸν χορὸν κατὰ διαφόρους πανηγύρεις, ὡς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου (Ἀράχοβα Παρνασσίδος), τῆς Ἁγίας Τριάδος (Δαύλεια Λεβαδείας), τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος (Βλάστη Κοζάνης) κ.ἄ.

Τὸ ἔξομα τοῦτο ἀπαντᾷ διαδεδομένον εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, Θεσσαλίαν καὶ Δυτικὴν Μακεδονίαν, ἐπεκταθὲν εἶτα ἐκ τῶν περιοχῶν τούτων εἰς ὠρισμένους τόπους καὶ τῆς Θράκης.

Γ. Κ. Σ.

Πανηγυράκι γίνεται εἰς τὴν Ἁγιά Τριάδα,⁷
τὸ πανηγύρ' εἶναι πολὺ κι ὁ τόπος εἶναι λίγος.⁸
κράτησ' ὁ Δράκος τὸ νερό, διψάγει τὸ πανηγύρι.

Τρεῖς λυγιρὲς κινήσανε, νά πᾶν' νά ποῦν τοῦ δράκου.

5 - «'Απόλα, δράκου μ', τὸ νερό, κ' ἐσύ, βρὲ νιέ, τὴ βρύση,
νά πιῶν οἱ εὐμορφες νερό, νά πιῶν οἱ διψασμένοι,
νά πάρουν κ' οἱ γραμματικοὶ νερό στὸ καλαμάρι».

Λεβάδεια (Δαύλεια). - Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 303
(Ν. Καλλιαγκάκης, 1888).

1) τὴν ἐπιφάνειαν τῆς εἰκόνας. 2) τὸ πλαίσιον τῆς εἰκόνας. 3) με τοὺς ἡμιόνους.
4) ἀκούετε. 5) τὸ "εἰς πολλὰ ἔτη".

6) Βλ. ἀνωτ., σ. 335 κ.ἑξ.

7) Τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἀλλάσσει εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἔξοματος. Ἐνταῦθα ἀναφέρεται ἢ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγίας Τριάδος, διότι πρόκειται περὶ πανηγύρεως ἐν Δαυλείᾳ, κατὰ τὴν ὁμώνυμον ἑορτὴν (τοῦ ἁγίου Πνεύματος). 8) χειρ.: ὀλίγος.

Θ'. ΦΟΝΟΣ ΒΑΣΙΛΕΩΣ (ΕΡΡΙΚΟΥ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ)
ΥΠΟ ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑΣ

Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος ἢ Ἑρρικας καὶ Ἑρρικός (ἀλλὰ καὶ Ἐρωτας κλπ.), ἐκ τῆς Φλάντρας ἢ τῆς Ἀλεξάντρας, ἐζήτησεν εἰς γάμον τὴν βασιλοπούλαν Ἐλένην, ἣτις ὁμῶς τὸν ἀπέκρουσεν. Εἰς ἀντίποινα προέβη τότε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς ἀποκοπὴν τοῦ ὕδατος διὰ τὴν ὑδρευσὶν τῆς πόλεως τῆς βασιλοπούλας, οὕτω δὲ ὁ λαὸς ὑπέφερε πολὺ ἐκ τῆς δίψης.

Ἡ κόρη, ἵνα ἀπαλλάξῃ τὴν πατρίδα τῆς ἀπὸ τὴν δοκιμασίαν ταύτην, στολίζεται καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ πολιορκητοῦ, ὅπου κατορθώνει κατὰ τὴν νύκτα νὰ τὸν δολοφονήσῃ καὶ ἐπιστρέψῃ, ὡς παρθένος, ἄθικτος εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον.

Τὸ θέμα τοῦτο τοῦ ἔσματος, ὡς ὑποστηρίζει ὁ Μαν. Μανούσακας¹ εἰς εἰδικὴν μελέτην του, ὁμοιάζει πρὸς τὸ τῆς ἱστορίας τῆς ἑβραίας κόρης Ἰουδήθ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἣτις καθ' ὅμοιον τρόπον ἐπέτυχε τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς χώρας τῆς ἀπὸ τὸν Ὀλοφέρνην, ὅστις εἶχεν ὁμοίως ἐμποδίζει τὴν ὑδρευσὶν αὐτῆς (Ἰουδήθ, κεφ. VII - XVI).

Ἐκ τῶν κυρίων προσώπων τοῦ ἔσματος, δηλ. τοῦ Ἑρρικας καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὑπεστηρίχθη ὅτι τὸ ἀρχαιότερον, τὸ ὁποῖον προέρχεται ἀπὸ ἀρχικὸν ἔσμα, εἶναι ὁ Ἑρρικας καὶ ὅτι τὸ τραγούδι ἀναφέρεται εἰς τὸν λατίνον αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑρρῖκον τῆς Φλάντρας (Henri de Flandre) (1207 - 1216).²

Ἐκ τοῦ παραδεδομένου προώρου θανάτου τούτου, κατόπιν δολοφονίας αὐτοῦ ὑπὸ τῆς βουλγαρίδος συζύγου του, πιστεύει ὁ Μ. Μανούσακας³ ὅτι διεμορφώθη θρύλος ἐκ τοῦ ὁποίου συνετέθη τὸ ἔσμα μὲ ἐπίδρασιν εἰς τὴν σύνθεσίν του τῆς βιβλικῆς ἱστορίας τῆς Ἰουδήθ.

Γ. Κ. Σ.

- Ὁ Ἑρρικας ὁ βασιλιάς, τ' ἄξιο τὸ παλληκάρι,
ποὺ πέτουνε στὴν ἀντρεία, σὰν δράκος, σὰν λιοντάρι,
ἠθέλησε καὶ ἀγάπησε μία βασιλοπούλα⁴
ἦταν ὡραία καὶ ὁμορφὴ καὶ παινεμένη σ' οὔλα.
- 5 Ὅσο αὐτὸς τὴν ἠθέλε καὶ ἀνάδραμ' ἡ καρδιά του,
τόσο κι αὐτὴ δὲν ἠθέλε ν' ἀκούσῃ τ' ὄνομά του.
Ὁ βασιλιάς ἐβάρθηκε δεσπέτο⁴ νὰ τσῆ κάμη
καὶ κλεῖ τὴ βρύση ἀπ' τὸ νερὸ τὸν κόσμον νὰ πεθάνῃ.
Ὁ κύρης τῆς τῆς ἔλεγε καὶ ὁ κύρης τῆς τῆς λέει.
- 10 - «Λένη μου, ἡ χώρα χάνεται, γιὰ σένα βλέπω ὡς τόσο».
- «Μὰ γὼ μπορῶ καὶ δύναμαι τὴ χώρα νὰ γλυτώσω».
Στὴν κάμαρά τῆς κλείστηκε, ἐντύθηκε, ἐστολίστη

1) Τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ βασιλῆ Ἑρρῖκο τῆς Φλάντρας, Λαογρ., τόμ. 14 (1952), σ. 18 κ.ἑξ. καὶ Λαογρ., τόμ. 15 (1953) σ. 335 κ.ἑξ. 2) Βλ. ἔνθ' ἄν., σ. 29 κ.ἑξ. 37 κ.ἑξ. Ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀ. Ρωμαίου ὑπεστηρίχθη ἀντιθέτως ἡ ἄποψις (βλ. εἰς Ἀρχεῖον Θρακ. Γλωσσ. καὶ Λαογρ. Θεσ., τόμ. 18 (1953) σ. 341 - 365) καὶ τόμ. 19 (1954) σ. 225 - 274) ὅτι εἰς τὸ ἀρχικὸν ἔσμα τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος ἦτο Ἀλέξανδρος, ἦτοι ὁ Μίγας Ἀλέξανδρος. 3) Βλ. ἔνθ' ἄν., ἐν Λαογρ., τόμ. 14 (1952) σ. 49. 4) πείσμα (λ. βεν. despetto).

- καί ἀπ' ὅ,τι ὠραία ἦτανε, πάλι ξαναμορφίστη'
καί βάνει καί στὸν κόρφο της ἓνα χρυσὸ λείμονι,¹
15 γιὰ νὰ ρεβάρη μὲ τὲς μοσκιές² στοῦ Ἑρρίκου τὸ παβιόνι.³
Στὸ φόρον⁴ ἐκατέβαινε μόνο μὲ μιὰ βαίτσα
καί ἐκράτουνε στὸ χέρι της μιὰν ἀσημένια βίτσα.
Ἦντας τὴν εἶδε ὁ Ἑρρικας, ὀρθὸς ἐματαστάθη
κι ἀπὸ τὸν τόνο τσ' ὀμορφιάς ὁ λογισμὸς του ἐχάθη.
20 - «Καλῶς τὴν Ἑλενίτσα μου, καλῶς τὴν Ἑλενά μου,
σάν ποιὸς τὴν ἐπροβόδησε,⁵ γιὰ νὰ ῥθη ἐδῶ κοντά μου;»
- «Ἦρθα νὰ πάψης τὸ θυμὸ καί τὴ βοή τσῆ στράτας'
παρακαλῶ σε, ρήγα μου, πάψε τα τὰ φουσαῖτα».⁶
- «Μετὰ χαρᾶς σου, Ἑλένη μου, καί ὅ,τι θωρεῖ τὸ φῶς σου
25 καί πρᾶμα μεγαλύτερο νὰ ἴναι στὸν ὀρισμὸ σου».
Ἐκάτσαν' κ' ἐδειπνήσανε μὲ μιὰ χαρὰ μεγάλη
κι ὁ Ἑρρικας καμάρωνε τσῆ Ἑλενας τὰ κάλλη.
- «Χάρη σοῦ χάρισα, Ἑρρικε, χάρη θά μοῦ χαρίσης'
ἀπόψε κι ἄλλες δυὸ βραδιές θὲ νὰ μοῦ τὲς χαρίσης».
30 - «Μετὰ χαρᾶς σου, Ἑλένη μου, καί ὅ,τι θωρεῖ τὸ φῶς σου
καί πρᾶμα μεγαλύτερο νὰ ἴναι στὸν ὀρισμὸ σου».
Ἐπέσαν, κοιμηθῆκανε χωρὶς καμμιάν αἰτία
καί μέσ' στὰ ξημερώματα ἔκαμε σάν ἡ σκύλα.
Χρυσὸ μαχαίρι ἔβγαλεν ἀπὸ ἀργυρὸ φηκάρι,
35 στὸν οὐρανὸ τ' ἀπέλυσε καί εἰς τὴν καρδιά του πάει.
Ἦντας ὁ γ-ἥλιος ἔβγαине μὲ τὲς λαμπρὲς ἀχτίδες,
ἡ Ἑλενα ἐκατέβαινε μ' ὅλες τὲς κορασίδες.
Ἦλοι οἱ ἄρχοντες τὸ ἴμάθανε, πολὺ θάμα τὸ πῆραν.
- «Ἄν τὸ ἴκαμες, ὦ Ἑλενα, σοῦ πρέπεται κορώννα
40 πὺ κέρδιξες τὸ πόπολο⁷ κι ὅλη τὴ Βαβυλῶνα».
Κέρκυρα. - Λ.Α. ἀρ. 96, σ. 7-9 (Σπ. Κόκλας, 1914).

Γ'. ΑΣΚΗΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΒΟΛΟΣ (ΓΥΝΑΙΚΑ)

Εἰς πλῆθος βίων τῶν Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας ἀπαντᾷ τὸ θέμα τῆς συνεχοῦς προσπάθειας τοῦ Σατανᾶ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς ἀγωνιζομένους πρὸς αὐστηρὸν βίον ἐγκρατείας ὁσίου καὶ ἀναχωρητᾶς καὶ παρασύρῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἁμαρτίαν.*

1) χειρ.: ἔβαλε καί στὸ πέτο της ἓνα χρυσὸ κυδώνι. Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ στίχου εἰς τῆς παραλλ. εἰς Ἀργυράδων Κερκύρας (Λαογρ., τόμ. 9 (1926-28), σ. 181, στ. 14). 2) χειρ.: τὸ μοσκιές' νὰ ἔλθῃ μὲ εὐωδίας, ἀρωματισμένη. 3) τὴν σκηνήν (λ. γαλλ. pavillon). 4) ἀγοράν. 5) προίπεμψε. 6) σταμάτησε τὰ στρατεύματα. 7) τὸν λαόν.

8) Βλ. Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Τὸ ἄσμα τοῦ ἀσκητοῦ καὶ τοῦ διαβόλου, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τόμ. 6 (1950-51), ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 62 κ.εξ.

Μεταξύ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα μετέρχεται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ διάβολος ἀναφέρεται καὶ ἡ μεταμόρφωσις αὐτοῦ εἰς περικολληθεὴν νεάνιδα, ὑπὸ τὴν μορφήν δὲ ταύτην παρουσιαζόμενος εἰς τὸν ἀσκητὴν προσπαθεῖ νὰ τὸν ἐλκύσῃ πρὸς τὸν σαρκικὸν πειρασμὸν καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς ψυχικὸν ὄλεθρον.

Τὸ θέμα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ κατωτέρω δημῶδες ᾄσμα, τὸ ὁποῖον φέρεται διαδεδομένον εἰς περιοχὰς τῆς Θεσσαλίας, Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας.

Τὸ τραγούδι τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀρχικῶς θὰ συνετέθη εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Μετεώρων μὲ πρότυπον πιθανῶς σχετικὴν διήγησιν εἰς τὸν βίον τοῦ ὁσίου Μακαρίου τοῦ Ρωμαίου.¹

Γ. Κ. Σ.

- Σαράντα χρόνους ἀσκητής, πενήντα χρόνους ἅγιος,
 ἔπῃγε καὶ τὸν ἀπάτησε μιὰ ν-ἔμορφη κοπέλα.
 Κι αὐτὴ ἔτανε διαβόλισσα, ἔπῃγε νὰ τὸν κολάσῃ.
 Κι ὁ ἀσκητὴς ἐκλείστηκε στὸ ἔρημο κελλί του
 5 κ' ἡ κόρη ν-ἔξω ν-ἔκλαιε καὶ τὸν παρακαλοῦσε.
 - «Ἄνοιξέ μου, πλεματικέ, νὰ μὲ ἑξομολόγησῃς».
 - «Κόρη μου, φύγε ν-ἀπ' ἐδῶ, μὴ θέλ'ς νὰ μὲ κολάσῃς».
 - «Ἄνοιξε μ', ἅγιε δέσποτα, νὰ σ' ἔπω τὰ κρίματά μου».
 Κι ὁ ἀσκητὴς τῆς ἄνοιξε κ' ἡ κόρη ἔμπῃκε μέσα.
 10 - «Πλεματικέ μου κι ἀσκητή, ἑξομολόγησέ με,
 γιατί εἶμαι μιὰ ν-ἀμαρτωλή, τοῦ κόσμου κολασμένη·
 ἔρθα νὰ γέν' ἀσκήτρια σιμὰ στ' ἀσκηταριό σου,
 νὰ περβατῶ ξυπόλητη στοὺς λόγγους καὶ στὰ ὄρη,
 καὶ νὰ κοιμοῦμαι ξέγυμνη στὰ χιόνια καὶ στοὺς πάγους.
 15 Λυπήσ', ἀφέντη μ' ἀσκητή, νὰ σώσω τὴ ψυχὴ μου».
 Κι ὁ ἀσκητὴς γελάστηκε, τὴν πῆρε στὸ κελλί του
 καὶ τὸ κελλί του ἔλαμψε ἀπὸ τὴν ἑμορφιά της.
 Μιὰ νύχτα δὲν ὑπόφερε νὰ μείνῃ στὰ δικά του,
 κ' ἡ κόρη τὸν ἐχάιδευε, γιὰ νὰ τὴν εὐλοήσῃ,
 20 κι ὁ ἀσκητὴς ἐξέχασε σταυροὺς καὶ κομπολόγια.
 - «Σύρτε, σταυροί, στίς ἐκκλησιᾶς καὶ ράσα στ' Ἅγιον Ὄρος
 κ' ἐσύ, ψυχὴ μ' ἀμαρτωλή, σῦρε στοὺς κολασμένους».

¹ *Ἡπειρος*. - Ζωγοῦ. Ἄγών, τόμ. 1 (1891) σ. 85 - 86.

ΙΑ'. ΠΛΟΥΣΙΑ ΓΕΝΝΑ ΦΙΔΙ ΚΑΙ ΠΤΩΧΗ ΠΑΙΔΙ

Ἐκ δύο γυναικῶν, νόμφης καὶ ἀνδραδέλφης ἢ ἀδελφῶν, πτωχῆς καὶ πλουσίας, γεννᾶται ὑπὸ μὲν τῆς πρώτης παιδί, ὑπὸ δὲ τῆς δευτέρας φίδι. Ἀπὸ τὴν νόμφην ἢ τὴν πτωχὴν ἀδελφὴν ἀρπάζουν κρυφίως τὸ τέκνον της καὶ τοποθετοῦν εἰς τὸ λίκνον, τὴν κούνιαν, τὸ φίδι ποῦ ἐγέννησεν ἡ πλουσία. Τὸ

1) Βλ. *Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη*, ἐνθ' ἄν., σ. 64 κ.εξ.

παιδί όμως μετ' ὀλίγον ὠμίλησε καὶ ζητεῖ τὴν πραγματικὴν τοῦ μητέρα νὰ τὸ θηλάσῃ.

Ἡ ὑπόθεσις αὕτη τοῦ ἄσματος, δηλαδὴ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ γεννηθέντος παιδιοῦ διὰ ζώου (ὄφεως), ἀπαντᾷ ὡς θεματικὸν στοιχεῖον καὶ εἰς παραμῦθι. Ἐκτὸς αὐτοῦ βασιλεύς τις ἐπῆρε γυναῖκα τοῦ κόρη, ἡ ὁποία τοῦ ὑπεσχέθη νὰ γεννήσῃ δύο παιδιά, τὸν ἥλιον καὶ τὸ φεγγάρι. Ἐνῶ αὕτη ἦτο ἔγκυος ὁ σύζυγος ἀνεχώρησεν εἰς πολεμικὴν ἐκστρατείαν. Ἡ μητέρα τότε τοῦ βασιλέως, φθονοῦσα τὴν νύφην τῆς, ὅταν αὕτη ἐγέννησε τὸ παιδί, ποῦ ἔλαμπεν ὡς ὁ ἥλιος, διέταξε τὴν μαῖαν νὰ τῆς τὸ ἀντικαταστήσῃ τοποθετοῦσα εἰς τὸ λίκνον ὄφιν ἢ γάταν ὡς παιδί τῆς. Ἐκτόπιον, ὅπως εἰς τὸ ἄσμα οὕτω καὶ εἰς τὸ παραμῦθι, λαμβάνει χώραν ἡ ἀναγνώρισις ὑπὸ τοῦ παιδιοῦ τῆς πραγματικῆς μητρὸς του.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Πέρα στὴν πέρα γειτονιά, πέρα στὴν πέρα ρούγα
κοιλιοπονοῦν δυὸ λυγερὲς κ' οἱ δυὸ ἔταν ἀδερφάδες.

Ἡ μιά ἔτον πλούσια κι ἄσκημη ἢ γι' ἄλλη καλὴ καὶ φτώχεια
τῆς πλούσιας πᾶνε κ' ἔρχονται ἑκατὸ δυὸ μαμμῆδες

5 καὶ τῆς καημένης τῆς φτωχιάς ἢ Παναγιά κι ὁ γιὸς τῆς.

Ἐκαμ' ἢ φτώχεια τὸ παιδί κ' ἢ πλούσια κάνει φίδι.³

Παίρνουν τζῆ φτώχιας τὸ παιδί καὶ πᾶνε ντο τῆς πλούσιας
καὶ τῆς καημένης τῆς φτωχιάς ἐπήγανε τὸ φίδι.

Τσοὶ τρεῖς ἡμέρες τὸ παιδί τῶνε μιλεῖ καὶ λέει.

10 - «Ἀμέτε με τῆς μάννας μου, γάλα γλυκὺ νὰ φάω,
γιατὶ τῆς θειᾶς μου ἔναι πρικὺ καὶ δὲ μπορῶ νὰ φάω».

*Κρήτη (Παπαδιανὰ Κισσάμου). - Λ. Α. ἀρ. 1161Δ,
σ. 55 - 56 (Μαρία Λιουδάκη, 1938).*

Β'.

Ἡ νύφε κ' ἢ ἀντραδέλφισσα σὺν δύοσ βαρξασμέν' ἔιν'
ἀμνοῦς,⁵ ἀμνοῦς ἐθέριζαν κι ἀμνοῦς ἀπάν' κ'⁶ ἐβγάλ'ναν.

Ἡ νύφε κ' ἢ ἀντραδέλφισσα οἱ δύο κοιλιοπονοῦνε.

Τὴν ἀντραδέλφισσαν⁷ κρατοῦν χίλιοι, μύριοι μαμμῆδες,

5 τὴν νύφε τὴν ξενίτσικον Ἀγέρτς⁸ κ' ἢ Παναγία.

Ντ' ἔποικεν⁹ ἀντραδέλφισσα; τρικέφαλον ὄφιδι!

Ντ' ἔποικεν ἢ ξενίτσικος; ὀλόχρυσον ἀγούρι.¹⁰

1) *A. Aarne's-St. Thompson, The types of the Folk-tale. A classification and bibliography, Helsinki 1961, ἀρ. 707 (F. F. Communications N° 184).* 2) Βλ. παραλλ. τοῦ παραμυθιοῦ εἰς Νεοελλ. Ἀνάλ., τόμ. 1 (1870) σ. 19 - 20. *Δημ. Λουκάτου, Νεοελληνικά λαογραφικά κείμενα, Ἀθήναι 1957, σ. 132 - 33.*

3) χειρ.: ἔκαμ' ἢ πλούσια τὸ παιδί κ' ἢ φτώχεια κάνει φίδι. 4) ἔγκυοι. 5) ἀμνοῦς = τομεῖς ἀγροῦ παραλληλόγραμμος πλάτους περίπου ὀργουῖας. 6) δὲν. 7) ἔκδ. Μελαν.: ἀντραδέλφισσαν. 8) Ἄγιος Γεώργιος. 9) τί ἐγέννησε. 10) ἀγόρι.

- Κ' ἢ πεθερά τς ἔν' μάγισσα κ' ἢ μάννα τς ἔν' ἀνούας,¹
 κοιμίζ'ν' τὰ λαμπαδόφωτα² κι ἀλλάζ'νε τὰ γουντάχα.³
 10 Τρέν ἡμερῶν ἐγέντονε κ' ἔφαγεν τὸ φουντάρι.⁴
 - «Ἐγὼ νύφες υἱὸς εἶμαι, θείας γάλαν 'κι⁵ βυζάνω,⁶
 καὶ τ' ὄφιδί' πα τὸ γάλαν ἔκαφε τὸ στομόπο μ'⁷
 καὶ τ' ὄφιδί' πα τ' ἐγκούνα ἔκαφον τὰ μεσόπα μ',»⁸

*Παντ. Μείανοφρύδου, Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλληνικὴ
 γλῶσσα, Βατοῦμ 1910, σ. 41.*

ΙΒ'. Ο ΑΥΓΕΡΙΝΟΣ ΚΑΛΕΣΜΕΝΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΓΑΜΟΝ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδιοῦ, γάμος ἡλίου καὶ φεγγαριοῦ, φαίνεται ὅτι ἔχει ληφθῆ ἀπὸ τὰς σχετικὰς δημῶδεις παραδόσεις. Κατ' ἄλλας ἐκ τούτων ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι εἶναι ἀδέλφια, κατ' ἄλλας δὲ ὁ ἥλιος εἶναι ἄνδρας καὶ τὸ φεγγάρι γυναῖκα. Οἱ μῦθοι περὶ γάμου τούτων εἶναι πολὺ παλαιοί.⁹

Τὸ ᾄσμα, γνωστὸν μόνον ἐξ Ἡλείρου, φαίνεται ὅτι ἦτο ἀρχικῶς ἡμιλόγιον στιχοῦργημα διαδοθὲν εἰς τὸν λαόν, θὰ ἦτο δὲ τοῦτο γαμήλιον ᾄσμα,¹⁰ εἰς τὸ ὁποῖον ἐννοεῖται μεταφορικῶς τὸ ζεῦγος τῶν νεονύμφων, ὡς ἥλιος ὁ γαμπρὸς καὶ ὡς φεγγάρι ἡ νύμφη.¹¹

Γ. Κ. Σ.

- Ἄς ἡλιος ἐπαντρεύτηκε κ' ἐπῆρε τὸ φεγγάρι,
 ἐκάλεσε καὶ στή χαρὰ¹² συμπεθερούς τ' ἀστέρια·
 τὰ σύγνεφα τοὺς ἔστρωσε στρώματα, γιὰ νὰ κάτσουν·
 τοὺς ἔβαλε προσκέφαλα τίς ράχες ν' ἀκουμπήσουν·
 5 τοὺς ἔβαλε καὶ τράπεζα στοὺς κάμπους τὰ λουλούδια,
 τοὺς ἔβαλε φαῖ νὰ φᾶν τὸ μόσκο καὶ τὰ ἄνθια.
 Κρασί τοὺς ἔδωκε νὰ πιοῦν θάλασσεσ καὶ ποτάμια·
 κι ἀπ' ὄλα τ' ἄστρια τ' οὐρανοῦ Αὐγερινὸς δὲν ἔρθε·
 κι αὐτοῦ πρὸς τὸ ξημέρωμα Αὐγερινὸς ἐφάνη,
 10 φέρνει τὸν ὕπνο ζωντανὸ στὰ νιόγαμπρα πεσκέσι,¹³
 φέρνει καὶ στοὺς συμπεθερούς λυχνάρι νὰ τοὺς φέξῃ,
 νὰ φύγ'ν' νὰ πᾶν στὰ σπίτια τους, τὰ νιόγαμπρα νυστάζουν.

*Ἡπειρος. - Ζωγράφ. Ἀγών, τόμ. 1
 (1891) σ. 168, ἀφ. 316.*

1) ἀφελής. 2) τὸ δειλινόν. 3) βρέψη. 4) φουντάρι=ἄρτος φουσκωτός. 5) οὐχί, δὲν. 6) ἔκδ. Μελαν.: γάλα βυζάνω. Προσετέθη τὸ ἄρνητ. μόριον 'κι πρὸς ἐπόδωσιν τοῦ νοήματος. 7) καὶ τοῦ φιδιοῦ τὸ γάλα ἔκαφε τὸ στοματάκι μου. 8) καὶ τοῦ φιδιοῦ τὰ σπάργανα (πανιὰ μωροῦ) ἔκαφον τὴν μίσην μου.

9) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 126 κ.έξ., σ. 129. 10) Ἀπόδοσις, σ. 127-128. 11) Ἐνθ' ἄνωστ., σ. 128.

12) τὸν γάμον. 13) δῶρον (λ. τ. πεσκέσι).

II. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

Α'. Η ΚΑΚΗ ΠΕΘΕΡΑ

Ἡ ἀντίθεσις τῆς πενθερᾶς πρὸς τὴν νύμφην τῆς, γυναῖκα τοῦ υἱοῦ τῆς, εἶναι θέμα τὸ ὁποῖον ἔχει τύχει ἰδιαιτέρας προσοχῆς πλὴν τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ εἰς ἄλλους λαούς. Ἡ ἀσυμφωνία αὕτη, ἣτις ταράσσει, ὡς εἶναι φυσικόν, τὴν οἰκογενειακὴν γαλήνην, ἐκφράζεται χαρακτηριστικῶς εἰς λαϊκὰς παροιμίας καὶ γνώμας, τραγούδια, παραμῦθια καὶ ἄλλας διηγήσεις.¹

Εἰς τὸν κύκλον τῶν ᾠσμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εὐρίσκονται δύο σχετικὰ τραγούδια, εὐρέως διαδεδομένα εἰς πολλοὺς τόπους,² ἀπαντοῦν δὲ καὶ εἰς ἄλλους λαούς τῆς Εὐρώπης.³ Ἐκ τῶν ἑλληνικῶν τούτων τραγουδιῶν εἰς τὸ πρῶτον (Α'), ὡς παρατίθεται κατωτέρω, ἡ πενθερά ζηλοτυπούσα σφοδρῶς τὴν νέαν τῆς νύμφην, ἡ ὁποία ὁδηγεῖται ἐν πομπῇ μετὰ τὴν τέλει τοῦ γάμου εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν τοῦ συζύγου τῆς, παραγγέλλει εἰς τοὺς μαγεῖρους νὰ προσφέρουν εἰς τὴν νεόνυμφον (κατὰ διαφόρους παραλλαγὰς : ὄρφανούλαν, φτωχοπούλαν, βασιλοπούλαν, ρήγα θυγατέρα, ἡμορφὴν τοῦ κόσμου κλπ.) δηλητηριασμένην τροφήν (κεφάλια ὄψεων, μαῦρο σικώτι).

Ἡ ἀνύποπτος κόρη λαμβάνει τὴν τροφήν. Μετ' ὀλίγον, αἰσθανομένη αὕτη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ δηλητηρίου μὲ δίψαν, ζητεῖ ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ τὸν πενθερὸν καὶ τὴν πενθεράν τῆς βοήθειαν, τὴν ὁποῖαν τῆς ἀρνοῦνται. Οὕτως ἡ νεόνυμφος ἀποθνήσκει, προτοῦ ὁ σύζυγός τῆς προφθάσῃ νὰ τῆς φέρῃ νερό, διὰ νὰ κατασβέσῃ τὴν δίψαν τῆς.

Κατὰ τὸ δεύτερον (Β') ᾄσμα ὁ σύζυγος Κωσταντῆς (Κωνσταντῖνος, Μικροκωνσταντῖνος καὶ Κωσταντάς), κατὰ τινὰς δὲ παραλλαγὰς Γιάννης ἢ Γιαννακῆς, λαμβάνει μήνυμα νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς πολεμικὴν ἐκστρατείαν καὶ ἐμπιστεύεται, ἐκκινῶν, τὴν γυναῖκα του εἰς τὴν μητέρα του.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ συζύγου ἡ πενθερά ἀποστέλλει τὴν νύμφην τῆς ὡς βοσκὸν εἰς τὸ βουνό, ὅπου κατόπιν ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ συζύγου τῆς κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἐκ τῆς στρατιωτικῆς του ὑπηρεσίας. Ἐπακολουθεῖ ὑπὸ τούτου ἡ τιμωρία τῆς μητρὸς διὰ τὴν σκληρὰν συμπεριφορὰν τῆς πρὸς τὴν νύμφην τῆς.

Τὸ θέμα τοῦτο τῆς κακῆς μεταχειρίσεως τῆς νύμφης ὑπὸ τῆς πενθερᾶς ἀπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς παραμῦθι ὑπὸ διαφόρους μορφάς.⁴

Γ. Κ. Σ.

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, *Λαογραφικὰ σύμμεικτα*, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 105 κ.εξ. (Ἡ πενθερὰ κατὰ τοὺς διαφόρους λαοὺς). *Deutsche Volkslieder. Balladen, Teil IV*, ὑπὸ *Er. Seemann* καὶ *Walter Wiora*, Berlin 1959, σ. 137. *Stith Thompson, Motif-Index of Folk-Literature*, vol. 5, Copenhagen (1957), σ. 301 (S 51). 2) Βλ. *Sami. Baud-Bouy, La chanson populaire grecque du Dodécanèse. I. Les textes*, 1936, σ. 236 κ.εξ. (ὡς πρὸς τὸν κατωτέρω Β' τόπον τοῦ ᾄσματος). 3) Βλ. *Deutsche Volkslieder*, ἐνθ' ἂν, σ. 137 κ.εξ. 4) Βλ. *Δημ. Λουκάτου, Νεοελληνικὰ λαογραφικὰ κείμενα*, Ἀθήναι (1957) σ. 132-36 (παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία).

Α΄.

- Θωρεῖς την 'κείνη τὴν κορφή, τὴν πράσινη μαδάρα;'
 'Εκεῖ ἀπὸ πίσω κάνουνε μιὰς ὀρφανούλας γάμο.
 Χίλιοι τσῆ πῆγαν τὰ προυκιά, χίλιοι τ' ἀπανωπρούκια
 καὶ τοῦ γαμπροῦ τὸ κάλεσμα ἦσαν ἔννια χιλιάδες,
 5 τσῆ νύφης δεκατέσσερεις σαφίς² μεγαλαρχόντοι
 στὴ μέση τσῆ συνεπαρσᾶς³ ἢ νύφη στολισμένη.
 Χίλιοι κρατοῦν τὴ σκέπη τζη, τρακόσοι τὴν ποδιά τζη,
 καὶ κάθεται στὸ μαῦρο τζη ὡσάν βασιλιοπούλα
 ἢ σέλλα τοῦ 'τονε χρυσή, τὰ χαλινάρια ἀσήμι,
 10 στὰ χέρια τζη ἐκράθεινε ἕνα χρυσὸ πουλάκι
 δὲν ἐκίλάηδεια τὸ πουλί ὡς κιλαηδοῦνε τ' ἄλλα,
 μόνο ἐκίλάηδεια κ' ἔλεγε τσῆ νύφης μοιρολόγια.
 - «Κόρη μ', ἐκεῖ ποὺ πᾶς ἐδά,⁴ καλλιὰ 'ναι νὰ γυρίσης,
 κ' ἔχεις κακὰ πεθερικά καὶ θὰ σὲ καταλύσουν».⁵
 15 Κ' ἢ πρώτη κοῦ τσῆ 'ζήλεψεν ἦτον ἢ πεθερά τζη
 κ' ἐπρόβαλεν εἰς τ' ὄβγορο,⁶ θωρεῖ τσοι καὶ προβαίρνουν;⁷
 διακόσ' εἶν' οἱ μαγέροι τζη κ' ἐξήντα οἱ σερβιτόροι.
 - «Μαγέροι, μαγερεύγετε λαγούδια καὶ περδίκια
 καὶ ψήσετε τσῆ νύφης μου τρικέφαλο τὸν ὄφι
 20 κι ὁ ὄφης νὰ 'ν' ἀπὸ βουνό, νὰ 'ναι φαρμακωμένος».
 Πρώτη μπουκιά ὀπού 'φαε ἦτο φιδιοῦ κεφάλι
 κ' ἢ παραδευτερώτερη ἦτονε τ' ὄραδάκι⁸
 κ' ἢ τρίτ' ἢ πλιά φαρμακερὴ ἦτον ἀποῦ τὴ μέση.
 'Ἡ πρώτη ἄφτει⁹ τὴν καρδιά κ' ἢ δεύτερη τὸ σ'κῶτι
 25 κ' ἢ τρίτ' ἢ πλιά φαρμακερὴ τήνε καταμαραίνει.
 Παίρνει τὴν τὸ παράπονο στσῆ πεθερᾶς τσῆ πάει.
 - «Δῶσε μου, κερά πεθερά, νερό δῶσ' μου τσῆ ξένης,
 νερό μοῦ δῶσε τσ' ὀρφανῆς καὶ τσῆ φαρμακωμένης».
 - «Δὲν ἔχομ' ἐδεπά¹⁰ νερό κι ἄμε στῶν κουνιαδῶ¹¹ σου».
 30 Δένει τὰ χέρια τζη σταυρὸ πάει στῶν κουνιαδῶ τζη.
 - «Κουνιάδες κι ἀδερφάδες μου, δώστε νερό τσῆ ξένης,
 δώστε νερό τσῆ ὀρφανῆς καὶ τσῆ φαρμακωμένης».
 - «Δὲν ἔχομ' ἐδεπά¹⁰ νερό κι ἄμε στοῦ κύρ Γιαννάκη».
 Δένει τὰ χέρια τσῆ σταυρὸ πάει στοῦ κύρ Γιαννάκη.

1) *μαδάρα* = ὄρεινός τόπος ἀδενδρῶς. 2) καθ' ὁλοκληρίαν, ἄνευ ἐξαιρέσεως (λ. τ. *safy*). 3) τῆς συνοδείας. 4) *τύρα*. 5) σκοτιῶζουν. 6) ἀνοικτὸν μέρος, ἄγναντον. 7) καὶ *προβάλλον*, *παρουσιάζονται*. 8) *μικρὰ οὐρά*. 9) ἀνάπτει. 10) *ἰδῶ*. 11) ἀνδραδῆλων.

- 35 - «'Αντρα, πού μ' εὐλοήθηκες,¹ δώσ' μου νερό τση ξένης·
δώσ' μου νερό τση ὀρφανῆς καί τση φαρμακωμένης».
Πέμπει τρακόσους σισοί γιατρούς καί χίλιους στό πηγάδι
κι ὥστε νά φτάξουν οἱ γιατροί ἦτον ἀποθαμένη!

*Παύλ. Βλαστοῦ, Ὁ γάμος ἐν Κρήτῃ,
ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 59 - 60.*

Α'α.

- Βλέπεις ἐκεῖνο τὸ βουνό, τὸ πέρα καί τὸ δῶθε;
Ἐκεῖ παντρεύουν τὴν καλή, τὴν ὁμορφὴ τοῦ κόσμου,
μ' ἐξήντα πέντε ἄρχοντες κ' ἐξήντα συμπεθέρους.
Μά 'νας κακὸς συμπέθερος ἀπὸ τοὺς συμπεθέρους
5 τὸ μαῦρο του καβάλλησε, στὴν πεθερὰ πηγαίνει.
- «Καί ποῦ 'σαι, μάννα τοῦ γαμπροῦ καί δόλια συμπεθέρα;
ἡ νύφη πού σοῦ φέρνουνε εὐρέθη γγαστρωμένη,
κἂν δυὸ μηνῶ, κἂν τριῶ μηνῶ, κἂν τέσσερω, κἂν πέντε».
'Ἡ πεθερὰ σάν τ' ἄκουσε πολὺ τῆς κακοφάνη·
10 τσαπί² καί φτυάρι ἔπηρε καί στίς ὀχιές³ πηγαίνει·
κόβει κεφάλι τῆς ὀχιᾶς, κεφάλι ἀπὸ ἀστρίτη,⁴
στό μάγερα τὰ ἔστειλε, τσορβά⁵ νά τῆς τὰ κάνη,
νά φάη ἡ νύφη πού 'ρχεται ἀπὸ τὸν ξένο τόπο·
κ' ἡ νύφη καθὼς τὰ 'φαγε εὐτύς ἐφαρμακώθη.
15 Σταυρὸ δένει τὰ χέρια τῆς στὴν πεθερὰ πηγαίνει.
- «Καί ποῦ 'σαι, μάννα τοῦ γαμπροῦ καί πεθερὰ δική μου,
λίγο νερό γιατ' ἔσκασα καί κάηκε ἡ καρδιά μου».
- «Ποῦ 'ν' το, νυφούλα μ', τὸ νερό στὸν ἔρημο τὸν τόπο ;»
Σταυρὸ δένει τὰ χέρια τῆς στὸν ἄντρα τῆς πηγαίνει.
20 - «Καί ποῦ 'σ' ἐσύ, δόλιε γαμπρὲ καί δόλιε νοικοκύρη·
λίγο νερό γιατ' ἔσκασα καί κάηκε ἡ καρδιά μου».
Χρυσὸ λαήνι ἄρπαξε στὴ βρύση νά γεμίση,
κι ὡς νά γυρίση ἀπ' τὸ νερό τὴν βρῆκε πλαντασμένη.⁶
Τὸ μαχαιράκι του ἔβγαλε ἀπ' ἀργυρὸ φηκάρι,⁷
25 στὸν οὐρανὸ τὸ ἔσυρε καί στὴν καρδιά του 'φάνη.
- «Σάν ἤθελες, μαννούλα μου, νά 'χῆς ὑγιὸ καί νύφη,
ὅταν σοῦ γύρεψε νερό, νά 'φερνες ἀπ' τὴ βρύση».

*Δίγινα. - Λαογρ., τόμ. 4 (1913/14), σ. 79
(Π. Σεφερλῆς).*

1) ἐστεφανώθης. 2) ἀξίνην. 3) εἰς ἐχίδνας. 4) εἶδος ὄφως. 5) σοῦπα (λ. τ. σοῦπα). 6) σκασμένην, ἀποπνεγμένην. 7) θηκάρι.

B'.

- Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς κι ὁ μικροπαντρεμένος,
 τὸν Μάη φυτειὰν ἐφύτεψε, τὸν Μάη γυναῖκα ἔπηρε,
 τὸν Μάη τοῦ ῥθε μῆνυμα νὰ πάη στὸ σεφέρι.¹
 Καὶ τὸ σεφέρι του μακρὸ κ' ἡ ρόγα² του εἶναι λίγη.
- 5 - «Μισεύεις, Κωνσταντῖνε μου, κ' ἐμένα ποῦ μ' ἀφήνεις;»
 - «Πρῶτα σ' ἀφήνω στὸν Θεὸν καὶ δεύτερα ἔς τ' ἔς ἄγιους
 καὶ τρίτον στήν μαννούλα μου, στά δυὸ γλυκά μ' ἀδέλφια».
 Μήτ' ἓνα μίλι λείπει ὁ νιός, μήτ' ἓνα μήτε δύο,
 στὸ σκάνιο³ τὴν ἐβάλανε νὰ τὴν γλυκοκουρέψουν.
- 10 Κι ἀφόντας τὴν κουρέψανε κι ἀφόντας τὴν κουρεύουν,
 τῆς δίνουνε καὶ δυὸ ἀρνιά κ' ἐκεῖνα ψωριασμένα,
 τῆς δίνουνε καὶ τριά σκυλιὰ κ' ἐκεῖνα λυσσιασμένα,
 τῆς δίνουνε καὶ τριά ψωμιὰ κ' ἐκεῖνα μουχλιασμένα
 καὶ λένε τότε τ' ἔς ὀρφανῆς καὶ τ' ἔς ἄμοιρης κοπέλας.
- 15 - «Θωρεῖς ἐκεῖνο τὸ βουνό, τὸ βαρυχιονισμένο;
 ἐκεῖ νὰ πὰς τὰ πρόβατα, ἐκεῖ νὰ πὰς τὰ γίδια,
 κι ἂν δὲν τὰ σώσης ἑκατὸ καὶ νὰ τὰ φθάσης χίλια,
 στοὺς κάμπους νὰ μὴν κατεβῆς, νὰ τὰ περιβοσκήσης».
- Ἦθέλησε ν-ἡ μοῖρα τῆς, τὸ κάλλιο ριζικό τῆς,
 20 ἀρνί, ἀρνί τῆς γέννουνε⁴ κ' ἡ προβατίνα πέντε.
 Σὰν ἔσωσε στά ἑκατὸ καὶ ἔφθασε στά χίλια,
 στοὺς κάμπους ἐκατέβηκε νὰ τὰ περιβοσκήση.
 Νὰ σου⁵ κι ὁ Κώστας πῶρχεται στοὺς κάμπους καβαλλάρης.
- «Γειά σου, χαρά σου, πιστικέ». - «Καλῶς τὸ παλληκάρη». ⁶
- 25 - «Ποιανοῦ εἶν' αὐτὰ τὰ πρόβατα, ποιανοῦ εἶν' αὐτὰ τὰ γίδια;»
 - «Τῆς βροντῆς εἶναι τὰ πρόβατα, τῆς ξακληριᾶς⁷ τὰ γίδια
 κι ὁ πιστικός, ποὺ τὰ βοσκᾶ, τοῦ Κωνσταντῆ ἢ γυναῖκα».
 Βιτζιά βαρεῖ τ' ἀλόγου του στὸ σπίτι του πηγαίνει.
- «Γειά σου, χαρά σου, μάννα μου». - «Καλῶς το τὸ παιδί μου».
- 30 - «Σὰν ποῦ ἔναι ἐμέ ἢ γυναῖκα μου, τὸ δόλιο μου στεφάνη;»
 - «Ἀπέθαν' ἢ γυναῖκα σου ἐδῶ καὶ πέντε χρόνους».
 - «Πές μου ποῦ εἶν' τὸ μνήμα τῆς νὰ πάω νὰ τὸ συγκλάψω». ⁸
 - «Τὸ μνήμα τῆς ἐχόρτιασε καὶ γνωρισμοὺς δὲν ἔχει».
 - «Κι ἂν φέρω τὴ γυναῖκα μου, σὰν τί θέλω σοῦ κάμει;»
- 35 - «Κι ἂν φέρῃς τὴν γυναῖκα σου, κόψε μου τὸ κεφάλι».

1) ἐκοστρατεῖαν (λ. τ. sefer). 2) μισθός. 3) σκαμνίον, κάθισμα. 4) ἐγέννα. 5) ἰδοῦ. - 6) Ὁ στίχος προσετέθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐξ Ἠπειροῦ (Ζωγράφου, Ἄγων, τόμ. 1 (1891), σ. 145-46, ἀρ. 253, στ. 37). 7) τῆς ἀκληριᾶς, τῆς δουστοχίας. 8) κλάψω ἐντόνωσ.

- «Μάνν', ἄξια εἶν' ἡ κρίση σου κ' ἐσὺ νὰ τὰ πατίρης». ¹
 Βιτζιά βαρεῖ τ' ἀλόγου του, στοὺς κάμπους κατεβαίνει.
 - «Γειά σου, χαρά σου, πιστικέ».- «Καλῶς τὸν καβαλλάρη».
 - «Ποιανοῦ εἶν' αὐτὰ τὰ πρόβατα, ποιανοῦ εἶν' αὐτὰ τὰ γίδια;»
 40 - «Τῆς βροντῆς εἶναι τὰ πρόβατα, τῆς ξακληριᾶς τὰ γίδια,
 κι ὁ πιστικός, ποὺ τὰ βοσκᾶ, τοῦ Κωσταντῆ ἡ γυναῖκα».
 Βιτζιά βαρεῖ τ' ἀλόγου του κ' ἡ κόρη ἀπάνου εὐρέθη. ²
 Πάλι βιτσιὰ τοῦ βάρεσε στὸ σπίτι του γυρίζει.
 - «Μάννα μ', νὰ τ' ἡ γυναῖκα μου, μάννα μ', νὰ τ' ἡ καλή μου».
 45 - «Κώστα μου, σάν τὴν εὔρηκες, κόψε μου τὸ κεφάλι». ³

Ἡπειρος. - Λ.Α. Ὑλη, ἀρ. 2665 (Π. Λάμπρος).

Β'α.

- Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ Μικροκωσταντῖνος,
 ἀγνά τρώει, ἀγνά πίννει, ἀγνήν καλίτσαν παίρνει.
 Εἰς τὲς ἔννια τοῦ γάμου του, 'ς τὲς δέκα τῆς χαρᾶς του
 ἤρτεν τοῦ μαυροχάππαρο τζ' ἤρτεν ἄρκον ⁴ ταξίδι.
 5 Τζ' ἡ κόρη, ποὺ τὸν ἀγαπᾶ τζαὶ τὸ καλόν του θέλει,
 κρατεῖ τζερὶν τζαὶ φέντζει του, ποτήριν τζαὶ τζερνᾶ του.
 - «Τζαὶ ποῦ νὰ πάς, Κωστάντινε, τζ' ἐμέναν νὰ μ' ἀφήσης;»
 - «'Φήννω σε πρῶτα 'ς τὸ Θεό, δεύτερα 'ς τὴν Παρθένο,
 τέλεια τὸ κατωθκιώττερο ⁵ 'ς τὴν ἔλεεινή μου μάννα.
 10 "Α μὲ σ' ἀρέσ' ἡ μάννα μου, λάμνε ⁶ 'ς τὴν ἐδιτζή σου'
 ἄ μὲ σ' ἀρέσ' ἡ γ-ἰδιτζή, μεῖνε τζαὶ μανισθῆ ⁷ σου».
 Γονάτισεν ὁ μαῦρος του, πίσω του τὴν καθίσκει
 τζ' ἐπῆρεν τὴν τῆς μάννας του ἕναν μικρὸν κανίθθιν. ⁸
 - «Μάννα, 'φήννω τὴν κάλην μου, 'φήννω σε τὴν τζυρά μου.
 15 Μαεῖρευκέ της ἀνωρίς τζαὶ στρῶννε της νὰ πέφτη,
 σήκωννέ τὴν τσιμπίν ⁹ πωρνό, μὲν τὴν μαράνη ὁ ὕπνος».
 - «Τζαὶ λάμνε, ⁶ γιέ μου, 'ς τὸ καλό, τὴν ἔννοϊαν της μὲν ἔθης. ¹⁰
 Ποττέ ἡ μάννα τοῦ παιδικιοῦ παραντζελιά δὲν θέλει».
 "Οσον τζαὶ 'φήννει τὸν τζαὶ πὰ' δκυὸ μίλια τῆς θαλάσσης,
 20 σηκῶννεται 'ποῦ τζαχαμαί ¹¹ τζ' ἐπῆεν εἰς τὴν χώρα.
 Παίρνει τὴν εἰς τὸ παρπερκὸν ¹² τζαὶ κόβκει τὰ μαλλιά της.

1) νὰ ὑπομείνης (λ. ἰτ. patire). 2) ἀκολουθεῖ τελευταῖος ὁ στίχος: «χρυσὸ μαχαίρι
 ἔβγαλε καὶ ἀργυρὸ φηκάρι», ὅστις παραλείπεται ὡς μὴ παρέχων νόημα. 3) τὸ ἄσμα, ἀτε-
 λές, συνεπληρώθη μὲ τοὺς στίχους 43-45 ἐκ τῆς ἀνωτέρω (βλ. σ. 350, σημ. 6) ἐξ
 Ἡπειροῦ παραλλαγῆς (στ. 56-58). 4) ἄγριον, δύσκολον. 5) εἰς τὸ τέλος. 6) πῆγγαινε.
 7) μοναχή. 8) κανίσκι, δῶρον. 9) ὀλίγον. 10) μὴν ἔχης τὴν σκέψιν σου δι' αὐτήν.
 11) ἀπὸ ἑκεῖ. 12) κουρεῖον.

- παίρνει την εἰς τὸ ρασσαρκὸν ¹ τζ' ἐόρασέ της ράσσα,
 παίρνει την εἰς τὸ καλοηρκὸ τζ' ὀράζει καλοήραν,²
 παίρνει την εἰς τὸ τσαγγαρκὸν, ὀράζει της ποδῖνες». ³
- 25 Σηκῶννουνται ἔπου τζαχαμαί τζαί στο χωρκὸν της πάσιν.
 Δκιᾶ ⁴ της πέντε πρόβατα, δκιᾶ της πέντε ἴδικια, ⁵
 δκιᾶ της πέντε καυκαλιές ⁶ τζαί δεκαχτῶ κρομμύδικια,
 τὴν θθύλλαν τὴν λαωνιτζήν πέμπει την τ' ἀπισῶν της.
 - «Ἄ μέ θιλιάσης τὰ σφαχτά, μυριάσης τὰ κουλούτζα,⁷
 30 θιλιάσης τὰ λαωνικά, ἔς τὸν κάμπον μὲν τὰ φέρης».
 Σφυρκάν πάνω, σφυρκάν κάτω, στά ὄρη τζ' ἀνεβαίννει
 τζ' ἠῦρεν μιάν πέτραν ριζιμιάν τζαί γείρνει τζαί κουμπίζει·
 τζ' ἄνοιξεν τὲς ἀγκάλες της τζαί τὸν Θεὸν δοξάζει.
 - «Θεγέ, τζ' ἄν εἶμαι πλάσμα σου, Χριστέ μου, ἔποκουσέ μου·
 35 τ' ἄρνι ἄρνούτζιν νά γεννᾶ τζ' οἱ μάννες ἀπὸ πέντε
 τζ' ἢ θθύλλα ἢ λαωνιτζή κάθα τζοιλιά ἔκοσπέντε».
 Μαντέ ⁸ τζ' ἢ κόρη ἄγιος ἦτουν, Θεὸς ἐπόκουσέν της·
 τ' ἄρνι ἄρνούτζιν νά γεννᾶ τζ' οἱ μάννες ἀπὸ πέντε
 τζ' ἢ θθύλλα ἢ λαωνιτζή κάθα τζοιλιά ἔκοσπέντε.
- 40 Μονογρονοῦ τὰ θίλιασε, ἔς τοὺς κάμπους κατεβαίννει.
 Τζαί νά σου τζαί τὸν Κωσταντά τζ' ἦρτεν ἔπου τὸ ταξίδι.
 - «Σῦρε νερόν, καλόηρε, νά πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος,⁹
 νά πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος μου τζαί τὰ λαωνικά μου».
 Σαράντα κάους ¹⁰ ἔσυρε τζαί πάνω δὲν ψηλώννει.
 45 - «Σῦρε νερόν, καλόηρε, νά πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος,
 νά πκιῶ τζ' ἐγιῶ τζ' ὁ μαῦρος μου τζαί τὰ λαωνικά μου».
 - «Λάμνε ¹¹ νά πάης, Κωσταντά, νά πάης τὸν ὁδόν σου
 τζαί βάλλω τὰ ζαρία μου τζαί θθίζουν ¹² τὸ πλευρόν σου».
 - «Τίνος ἔν' τοῦτα τὰ σφαχτά, τίνος ἔν' τὰ κουλούτζα».
 50 - «Δικά σου ἔναι τὰ σφαχτά, δικά σου τὰ κουλούτζα».
 Σηκῶννεται ἔπου δαχαμαί ἔς τὴν μάνναν του τζαί πάει.
 - «Μάννα, φέρ' μου τὴν κάλην μου τζαί φέρ' μου τὴν τζυρά μου,
 νά τὴν φιλήσω μιάν τζαί δκυό, νά γείρω νά πεζέψω».
 - «Τζαί πέζα, πέζα, γιούλλη μου, γιά ν' ἀποκαματίσης ¹³
 55 τζαί τὸ νερόν μου λείφτηκα τζ' ἐπῆεν νά μᾶς φέρη».

1) κατάστημα εἰς τὸ ὁποῖον πωλοῦν ράσα, ἐνδύματα ἱερέως. 2) ἔνδυμα καλογέροο.
 3) ὑποδήματα. 4) δίδει. 5) γίδια, αἴγας. 6) καυκαλιά = μισὸ ψωμί. 7) ἄν δὲν χι-
 λιάσης τὰ πρὸς σφαγὴν ζῆα, δὲν πολλαπλασιασῆς πολὺ τὰ μικρὰ σκολιά. 8) σάν. 9) ὁ
 ἔπος. 10) κάδοος. 11) κίνησε. 12) καὶ βάλλω τοὺς κνηγετικὸς κόννας μου καὶ σχί-
 ζουν. 13) νά ξεκουρασθῆς.

- Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του ¹ στή βρύση τζαί πααίννει.
 Βρίσκει τες οὔλλες λυερές, τές κοῦζες ² φορτωμένες.
 - «'Πό οὔλλες τουν τές λυερές, 'πό οὔλλες τουν τές κόρες,
 'πό οὔλλες τουν τές ὁμορφες, πκοιά ἔν' ἡ ἰδική μου;»
 60 'Πολοήθην μιά ἀπ' τή μέση τους πολλά διαστρεμμένη. ³
 - «Θαμμάζουμαι, βρέ Κωσταντά, τὰ λόγια πού μοῦ λέεις.
 'Ποφής ἐπήες, ⁴ Κωσταντά, τήν κάλη σὸν ⁵ τήν εἶδα».
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του 'ς τήν μάνναν του τζαί πάει.
 - «Μάννα, φέρ' μου τήν κάλην μου τζαί φέρ' μου τήν τζυρά μου,
 65 νά τήν φιλήσω μιά τζαί δκυό, νά γείρω νά πεζέψω».
 - «Τζαί πέζα, πέζα, γιούλλη μου, γιά ν' ἀποκαματίσης ⁶
 τζαί τὰ ψουμιά ἐλείφτηκα τζ' ἐπήεν νά μᾶς φέρη».
 Φτερνιστηρκάν τοῦ μαύρου του 'ς τὸν μάντζιπαν ⁷ ἐπήεν.
 Βρίσκει τες οὔλλες λυερές, ψουμιά 'ταν φορτωμένες.
 70 - «'Πό οὔλλες τουν τές λυερές, 'πό οὔλλες τουν τές κόρες,
 'πό οὔλλες τουν τές ὁμορφες, πκοιά ἔν' ἡ ἰδική μου;»
 'Πολοήθην μιά ἀπ' τή μέση τους πολλά διαστρεμμένη.
 - «Θαμμάζουμαί σε, Κωσταντά, τὰ λόγια πού μοῦ λέεις.
 'Ποφής ἐπήες, Κωσταντά, τήν κάλη σὸν ⁵ τήν εἶδα».
 75 Σηκώννεται 'πού τζαχαμαί 'ς τήν μάνναν του τζαί πάει.
 - «Μάννα, φέρ' μου τήν κάλη μου τζαί φέρ' μου τήν τζυρά μου,
 νά τήν φιλήσω μιά τζαί δκυό, νά γείρω νά πεζέψω».
 - «Τζαί πέζα, πέζα, γιούλλη μου, γιά ν' ἀποκαματίσης ⁶
 ἡ κάλη σου ἐπέθανεν τζ' ἔκαμα τές ἐννιά της
 80 τζ' ἄ μὲν ⁸ πιστεύκης, Κωσταντά, ἔθε τὰ κόλλυφά της».
 Τζαί ἔγειρεν τζ' ἐπέζεψεν ἀπὸ τὸν μαῦρον κάτω,
 πκιάννει τὸν 'πού τὰ ρέτινα, ⁹ τῆς μάννας του δκιᾶ ¹⁰ τὸν.
 Σηκώννεται 'πού δαχαμαί 'ς τήν ἐκκλησιάν τζαί πάει.
 - «'Πό οὔλλα τουν τὰ μνήματα, 'πό οὔλλους τουν τοὺς τάφους,
 85 'πό οὔλλα τουν τὰ μνήματα πκοιὸν ἔν' τὸ ἰδικό μου;»
 Τζ' ἐπολοήθην ὁ παπᾶς τοῦ Κωσταντᾶ τζαί λέει:
 - «Θαμμάζουμαί σε, Κωσταντά, τὰ λόγια πού μοῦ λέεις.
 'Ποφής ἐπήες, ⁴ Κωσταντά, κανέννας 'ἐν ἐτάφη.
 Τζαί 'πόμεινέ μου, Κωσταντά, τζαί νά σοῦ παραντζεῖλω.
 90 Τζαί κάμε μιά ἐορτή μικρὴ καὶ μιά ἐορτή μιάλη.
 κάλεσε οὔλλους τοὺς φτωχοὺς τζ' οὔλλον τ' ἀρκοντολόιν
 τζαί κάλεσε τὸ καλοηρίν, πού γλέπει τὸ κουπάδι,

1) κτόπημα τοῦ ἀλόγου διὰ τοῦ πτερνιστήρος. 2) στάμνες. 3) πολὺ κακοῦ χαρα-
 κτήρος. 4) ἀφ' οὗ ἀνεχώρησε. 5) σου δέν. 6) νά συνέλθῃς ἀπὸ τὸν κάματον, νά
 ἀναπαυθῆς. 7) ἀρτοποιόν. 8) καὶ ἂν δέν. 9) γαλινοῦς (λ. ἰτ. redine). 10) δίδει.

- τῆς ἐτζεῖνον τὸ καλοηρὶν ἔν' νὰ σοῦ τὰ ξηγήσῃ».
- 95 Ἔκαμνε μίαν ἑορτὴ μικρὴ τῆς αἰ μίαν ἑορτὴ μιάλη
 τῆς ἐκάλεσ' οὐλλοὺς τοὺς φτωχοὺς τῆς οὐλλον τ' ἄρκοντολόιν,
 τῆς ἐκάλεσε τὸ καλοηρὶν, ποὺ γλέπει τὸ κουπάδι,
 ἐτζεῖνον τὸ καλοηρὶν, γιὰ νὰ τοῦ τὰ ξηγήσῃ.
 Εἶπεν τοὺς τὸ καλοηρὶν, γιὰ νὰ τοὺς τραουδήσῃ.
 - «Τραοῦδα, βρὲ καλοηρὶν, γιὰ τὸ Θεὸ νὰ ζήσης».
- 100 Φωνάζει του ἡ μάννα του: «Γιέ μου, ἄησ' τον νὰ πάη!
 Πααίννει εἰς τὸν μάστρον του, θθίζει του τὸ τομάρι».¹
 - «Τραοῦδα, βρὲ καλοηρὶν, τῆς ἐγιῶ τὰ ἴδικια γλέπω».²
 - «Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ Μικροκωσταντῖνος,
 ἀγνὰ τρώει, ἀγνὰ πίννει, ἀγνήν καλίτσαν παίρνει.
- 105 Εἰς τὲς ἔννια τοῦ γάμου του, ἔς τὲς δέκα τῆς χαρᾶς του
 ἦρτεν του μαυροχάππαρο τῆς ἦρτεν ἄρκον ταξίδι.
 Τῆς ἡ κόρη, ποὺ τὸν ἀγαπᾷ τῆς αἰ τὸ καλὸν του θέλει,
 κρατεῖ τζερίν τῆς αἰ φέντζει του, ποτήριν τῆς αἰ τζερνᾶ του.
 - Τῆς αἰ ποῦ νὰ πάς, Κωσταντίνε, τῆς ἐμέναν νὰ μ' ἀφήσης:
- 110 - Ἐφῆννω σε πρῶτα ἔς τὸ Θεὸ, δεύτερα ἔς τὴν Παρθένο,
 τέλεια τὸ κατωθκιώττερο στήν ἐλεεινὴ μου μάννα.
 Ἄ μὲ σ' ἀρέσ' ἡ μάννα μου, λάμνε ἔς τὴν ἐδιτζή σου,
 ἄ μὲ σ' ἀρέσ' ἡ γ-ἰδιτζή, μεῖνε τῆς αἰ μανιθὴ σου.
 Γονάτισεν ὁ μαῦρος του, πίσω του τὴν καθίσκει
- 115 τῆς ἐπήρεν τὴν τῆς μάννας του ἕναν μικρὸν κανίθθιν.
 - Μάννα, ἔφῆννω τὴν κάλην μου, ἔφῆννω σε τὴν τζυρά μου
 μαεῖρευκέ τῆς ἀνωρίς τῆς αἰ στρῶννε τῆς νὰ πέφτη,
 σῆκωννέ τὴν τσιμπὶν πωρνό, μὲν' τὴν μαράν' ὁ ὕπνος.
 - Τῆς αἰ λάμνε, γιέ μου, ἔς τὸ καλὸ, τὴν ἔννοια τῆς μὲν' ἔθης.
- 120 ποτὲ ἡ μάννα τοῦ παιδικιοῦ παραντζελιά δὲν θέλει.
 Ὅσον τῆς αἰ ἔφῆννει τον τῆς αἰ πὰ δκυὸ μιλία τῆς θαλάσσης,
 σηκῶννεται ἔπου τζαχαμαί τῆς ἐπήεν εἰς τὴν χώρα.
 Παίρνει τὴν εἰς τὸ παρπερκὸν τῆς αἰ κόβκει τὰ μαλλιά τῆς,
 παίρνει τὴν εἰς τὸ ρασσαρκὸν τῆς ἐόρασέ τῆς ράσσα,
- 125 παίρνει τὴν εἰς τὸ καλοηρκὸν, τῆς ἔοράζει καλοήραν,
 παίρνει τὴν εἰς τὸ τσαγγαρκὸν, ἔοράζει τῆς ποδῖνες.
 Σηκῶννουνται ἔπου τζαχαμαί τῆς αἰ ἔς τὸ χωρκὸν τῆς πάσιν.
 Δκιᾶ τῆς πέντε πρόβατα, δκιᾶ τῆς πέντε ἴδικια,
 δκιᾶ τῆς πέντε καυκαλιᾶς³ τῆς αἰ δεκαχτῶ κρομμύδικια,

1) θὰ πάη εἰς τὸν ἀφεντικὸν του καὶ θὰ τὸν τιμωρήσῃ, ἐκδέρων αὐτόν. 2) τὰ γίδια, τὰς αἴγας, ἐπιβλέπω. 3) ἄν δέν. 4) νὰ μὴ. 5) καυκαλιᾶ = τὸ ἤμισο στρογγύλου ἄρτου κομμένου ἐκ τοῦ πλαγίου καὶ ἀπεξηραμένου εἰς τὸν φούρνου.

- 130 τὴν θθύλλαν τὴν λαωνιτῆν πέμπει τὴν τ' ἀπισῶν της.
 - "Ἄ μὲ θιλιάσης¹ τὰ σφαχτά, μυριάσης τὰ κουλούτζα,²
 θιλιάσης τὰ λαωνικά, 'ς τὸν κάμπον μὲν τὰ φέρης.
 Σφυρκάν πάνω, σφυρκάν κάτω, 'ς τὰ ὄρη τῆς ἀνεβαίνει
 τῆς ἡῦρεν μιάν πέτραν ριζιμιάν τζαί γείρνει τζαί κουμπίζει.
- 135 Τῆς ἄνοιξεν τὲς ἀγκάλες της τζαί τὸν Θεὸν δοξάζει.
 - Θεγέ, τῆς ἄν εἶμαι πλάσμα σου, Χριστέ μου, 'πόκουσέ μου.
 Τ' ἀρνί ἀρνούτζιν νὰ γεννᾷ τῆς οἱ μάννες ἀποῦ πέντε
 τῆς ἢ θθύλλα ἢ λαωνιτῆ καθὰ τζοιλιά 'κοσπέντε.
 Μαντέ³ τῆς ἢ κόρ' ἄγιος ἦτουν, Θεὸς τῆς ἐπόκουσέν της.
- 140 Τ' ἀρνί ἀρνούτζιν νὰ γεννᾷ τῆς οἱ μάννες ἀποῦ πέντε
 τῆς ἢ θθύλλα ἢ λαωνιτῆ καθὰ τζοιλιά 'κοσπέντε.
 Μονογρονοῦ τὰ θίλιασε, 'ς τοὺς κάμπους κατεβαίνει
 τζαί νὰ σου τζαί τὸν Κωσταντά τῆς ἦρτεν 'ποῦ τὸ ταξίδι.
 - Σῦρε νερόν, καλόηρε, νὰ πκιῶ τῆς ἐγιῶ τῆς ὁ μαῦρος,
 νὰ πκιῶ τῆς ἐγιῶ τῆς ὁ μαῦρος μου τζαί τὰ λαωνικά μου.
- 145 Σαράντα κάους⁴ ἔσυρε τζαί πάνω δὲν ψηλώννει.
 - Σῦρε νερόν, καλόηρε, νὰ πκιῶ τῆς ἐγιῶ τῆς ὁ μαῦρος,
 νὰ πκιῶ τῆς ἐγιῶ τῆς ὁ μαῦρος μου τζαί τὰ λαωνικά μου.
 - Λάμνε νὰ πάης, Κωσταντά, νὰ πάης τὸν ὁδόν σου,
 τζαί βάλλω τὰ ζαάρια⁵ μου τζαί θθίζουν τὸ πλευρόν σου.
- 150 - Τίνος ἔν' τοῦτα τὰ σφαχτά, τίνος ἔν' τὰ κουλούτζα;²
 - Δικά σου ἔναι τὰ σφαχτά, δικά σου τὰ κουλούτζα».
- ... ..
 - «Θέλεις, μάννα μου, ἄππαρον,⁶ νὰ σείζης, νὰ λυῖζης;
 ἄππαρον θέλεις ἢ σπαθί, σπαθί 'ς τὴν τζεφαλή σου;»
- 155 - «Ἄππαρον θέλω, γιούλλη μου, νὰ σείζω, νὰ λυῖζω».
- Ἐφεραν δύο ἄππαρους τζαί ἔβαλάν τὴν πάνω.

*Κύπρος (Κυθραία). - Ἐπιβ. Λόντικε, Ἑλληνικά Δημοτικά
 Τραγούδια, Μέρος Α', Ἀθῆναι 1943-47, σ. 139-143, ἀρ. 88.*

Β'. Η ΝΥΦΗ ΠΟΥ ΚΑΚΟΤΥΧΗΣΕ

Πλουσία κόρη ἐλθοῦσα εἰς γάμον μετὰ εὐπόρου ὡσαύτως ἀνδρὸς ζῆ
 ἐν πάσῃ εὐμαρείᾳ. Ἐρχεται ὁμως δύσκολος ἐποχὴ (χρόνος δίσεκτος, χρόνος
 ποντισμένος), τὰ πλούτη σπαταλῶνται καὶ οἱ ἐν εὐμαρείᾳ ζῶντες περιπίπτουν
 εἰς ἐσχάτην πενίαν. Ὁ σύζυγος γίνεται βοσκὸς καὶ ἡ νέα ἀσχολεῖται εἰς
 χειρωνακτικὰς ἐργασίας (κατεργάζεται λινάρι, ὄφαινει, ξενοδολεῦει κλπ.).

Ἐπὶ τὴν πίεσιν τῶν σκληρῶν βιοτικῶν συνθηκῶν ἀποφασίζει νὰ ἐπι-
 στρέψῃ εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Ἐμφανίζεται ὡς ἐπαίτις ζητοῦσα ἐργασίαν

1) ἰάν δὲν χιλιάσης. 2) μικροὶ κόνες. 3) ὡσάν. 4) κάδους. 5) κυνηγετικοὶ
 κόνες. 6) ἔππον.

καὶ ἀναθέτουν εἰς αὐτὴν νὰ ὑφαίνη. Ἐκ τῆς ἐξαιρετικῆς ἐπιδόσεως εἰς τὴν ἐργασίαν ἢ ἐκ τοῦ ἄσματος τῆς ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τῆς μητρὸς τῆς.

Τὸ ἄσμα ἔχει εὐρείαν διάδοσιν εἰς τὴν νησιωτικὴν καὶ ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ὑπὸ δὲ τοῦ ποιητοῦ Σ. Ν. Βασιλειάδου διεσκευάσθη εἰς δράμα, τὸν «Θάνον Καλλισθένην».

Κατὰ τινὰς παραλλαγὰς τὸ συμπεθεριὸ γίνεται μεταξὺ τοῦ ρήγα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Δύσης ἢ τοῦ ἄρχοντα τῆς Πόλης κ.τ.τ. Κατ' ἄλλας ἢ κόρη ἀναφέρεται ὡς ἡ κυρὰ Ρήνη τοῦ Κριτῆ, τοῦ Δούκα ἢ θυγατέρα. Διὰ τῶν γνωρισμάτων τούτων, καθὼς καὶ διὰ τοῦ ὄλου ὕφους του, τὸ ἄσμα φαίνεται ἔχον συνάφειαν πρὸς τὰ ἀκριτικά τραγούδια.

Δ. Λ. Π.

- Ἄποῦ τὴν ἄκρη τῶν ἀκρῶ, ὥστε νὰ πᾶ' στὴν ἄλλη,
 δυὸ βασιλιάδες πολεμοῦν, συμπεθεριὸ νὰ κάμου.
 Τρεῖς χρόνους γράφουν τὰ προυκιά καὶ δυὸ τὰ πανωπροῦκια
 καὶ τὰ χωστὰ¹ τῆ μάννας τῆ χρόνο καὶ πέντε μῆνες.
- 5 Ἐγράψαν καὶ τῆ λυγερῆς ποτὲ δουλειὰ μὴν κάνη,
 μόνο νὰ κάθ' ἢ λυγερὴ σὲ μιὰ χρουσὴ καθέκλα,
 νὰ παίζη μῆλο κόκκινο, νὰ παίζ' ὦριο κυδῶνι.
 Γυρίζ' ὁ χρόνος βίσεχτος,² πολλὰ κακὸς γιὰ κείνη,
 καὶ μπαίνει ὁ ἄντρας τῆ βοσκὸς κ' ἢ κόρη ξενοκλώστρα
- 10 κ' ἢ πεθερά τῆ φουρναροῦ κι ὁ πεθερὸς τῆ χτίστης.
 Κ' ἢ κόρη ἔκλωθε μαλλιά, ἔκλωθε καὶ λινάρια.
 Στὸν καμπανὸ ἐσύρανε,³ λείπεται τρᾶ σκουλούδια⁴
 καὶ κόβγει τὰ ξαθὰ μαλλιά καὶ σώνει τὰ σκουλούδια.
 – «Προσερινέ⁵ μου πεθερέ, ἄμε μ' ἐκεῖ ποῦ μ' ἠῦρες».
- 15 – «Ὄντε σ' ἐπήρα, λυγερὴ, πούρι⁶ καὶ κόκκιν' ἦσουν,
 ἐδά' ἴσαι μαύρη καὶ χλομή, ντρέπομαι, δὲ σὲ πάω.
 Μὰ πάλι γιὰ παρηγοριὰ μπορῶ νὰ σ' ὀρμηνέψω.
 Θωρεῖς ἐκείνην τὴν κορφή, τὴν ἄλλη τὴν παρέκει:
 ἐκεῖ ἀπ' ὀπίσω ἴν' ἄντρας σου στειράρης⁸ στεῖρα βλέπει».
- 20 Χτυπᾶ τὸ πασουμάκι⁹ τῆ, τ' ἀνιτερί¹⁰ τῆ τρίζει,
 τὸ καμαροφρουδάκι τῆ ἀντρόουνο χωρίζει.
 – «Προσερινέ⁵ μου ἄντρα μου, ἄμε μ' ἐκεῖ ποῦ μ' ἠῦρες».
 – «Ὄντε σ' ἐπήρα, κόρη μου, ἄσπρη καὶ κόκκιν' ἦσουν,
 ἐδά' ἴσαι μαύρη καὶ χλομή, ντρέπομαι, δὲ σὲ πάω.
- 25 Μὰ πάλι γιὰ παρηγοριὰ μπορῶ νὰ σ' ὀρμηνέψω.
 Θωρεῖς ἐκείνην τὴν κορφή, τὴν ἀποπίσω μπάντα;
 ἐκειδὰ ἴδια¹¹ κάνουνε ζευγάρια τοῦ κυροῦ σου».

1) τὰ κρυφά. 2) δίσεχτος, δυσμενής. 3) εἰς τὸν ζυγὸν ἐζύγισαν. 4) τρεῖς τολύπαι. 5) προσωρινέ. 6) βεβαίως (λ. ἰτ. pure). 7) τώρα. 8) βοσκὸς στεῖρων αἰγοπροβάτων. 9) γυναικτεῖον ὑπόδημα (λ. τ. pasmak). 10) χιτῶν, ἱμάτιον (λ. τ. entari). 11) ἐκεῖ ἀκριβῶς.

- Χτυπᾷ τὸ πασουμάκι τζη, τ' ἀνιτερί τζη τρίζει,
τὸ καμαροφρουδάκι τζη ἀντρόουνο χωρίζει.
- 30 - «Φελί ψωμί,¹ κουπιάν κρασί, νά πιῆ τὸ διψασμένο».
- «Ἐδὰ μόνο² τὸ φάγαμε καὶ κόπιασε³ στὸ σπίτι».
Χτυπᾷ τὸ πασουμάκι τζη τ' ἀνιτερί τζη τρίζει,
τὸ καμαροφρουδάκι τζη ἀντρόουνο χωρίζει.
- «Φελί ψωμί,¹ κουπιάν κρασί νά πιῆ τὸ διψασμένο».
- 35 - «Ξέρεις νά ράφτης τὰ χρουσά, νά ράφτης βελουδένια,
νά ράφτης χρουσοπράσινα κι ὄλο μαλαματένια;»
- «Ξέρω νά ράφτω τὰ χρουσά, νά ράφτω βελουδένια,
νά ράφτω χρουσοπράσινα κι ὄλο μαλαματένια».
Καὶ δούδει τζη ἢ μάνναν τζη παννί γιὰ νά τση ράψη.
- 40 - «Κόττα⁴ μου, χρουσοκόττα μου καὶ χρουσοκοτταράκι,
έμένα ἀνημένανε νά σ' ἀποντεστινάρω».⁵
- «Ἐσὺ εἶσ' ἢ θυγατέρα μου, ἢ βαροπρουκισμένη,
ἀπού σοῦ γράφαν στὸ χαρτί ποτέ δουλειά μὴν κάνης;»

*Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 210-11.*

Γ'. ΝΕΑ ΧΑΡΙΖΕΙ ΕΤΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΝΗΣΤΗΡΑ ΤΗΣ

Εἰς τὸν Γιάννην τὸν μονογενῆ, μοναχογιόν, ἐνῶ ἐτοιμάζεται διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου του παρουσιάζεται ὁ Χάρος, διὰ νά παραλάβῃ τὴν ψυχὴν του. Ὁ Γιάννης παρακαλεῖ τὸν Χάρον νά τὸν ἀφήσῃ νά τελέσῃ τὸν γάμον του ἀλλὰ μένει ἀμετάπειστος. Τότε καταφεύγει μὲ παρακλήσεις πρὸς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, διὰ νά μεσολαβήσῃ σχετικῶς πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ Θεὸς εἰσακούει τὴν παράκλησίν του καὶ δίδει εἰς αὐτὸν τὸ δικαίωμα νά ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς γονεῖς του, ποὺ θὰ ζήσουν ἀκόμη 30 ἔτη, νά τοῦ παραχωρήσῃ εἰς ἀπὸ αὐτοὺς τὸ ἡμισυ τῶν χρόνων τούτων.

Ὁ νέος ἀποτείνεται διαδοχικῶς εἰς τοὺς γονεῖς του, ἀλλ' οὗτοι ἀρνοῦνται μόνον ἢ νεαρὰ κόρη, μέλλουσα σύζυγός του, δέχεται προθύμως, νά τοῦ διαθέσῃ ἀπὸ χρόνια τῆς ζωῆς της, οὕτω δὲ ἀνεστάλη τὸ μοιραῖον καὶ ἐτελέσθῃ ὁ γάμος.

Τὸ ἔσσημα τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ ὑπόθεσις ἀπαντᾷ ἔτι καὶ εἰς παραμύθια τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἄλλων λαῶν,⁶ εἶναι διαδεδομένον μόνον μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ἐκ Πόντου,⁷ εἶναι δὲ ἔτι γνωστὸν ὑπὸ διάφορον διατύπωσιν καὶ εἰς τὴν Ἀνασελίτσαν τῆς Δυτ. Μακεδονίας.

1) τεμάχιον ἄρτου. 2) τώρα μόλις. 3) ἔλα. 4) γυναικεῖος χιτῶν (λ. ἰτ. cotta).

5) ἐπερίμεναν νά σὲ ἀποκαταστήσω.

6) Βλ. Γ. Ἀ. Μέγα, Die Sage von Alkestis, Archiv für Religionswiss., τόμ. XXX, σ. 1 κ. ἰξ. Μ. Gaster, Zur Alkestis - Sage, Byz. - Neugr. Jahrb., Bd. 15 (1939), σ. 66 κ. ἰξ. 7) Βλ. καὶ Νικ. Ἀνδριώτη, Ὁ μῦθος τῆς Ἀλκηστῆς στὴ δημοτικὴ ποίηση τοῦ Πόντου, Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλ., ἔτ. 1930, σ. 452-457.

Εἰς τὸ ἐνταῦθα ἄσμα καὶ τὰ ὁμοίως ὑποθέσεως παραμύθια παρατηρεῖται ὅτι συνεχίζεται εἰς τὸν λαὸν ὁ ἀρχαῖος μῦθος τοῦ Ἄδμητου, βασιλέως τῶν Φερῶν τῆς Θεσσαλίας.¹

Ὁ προστατεύων τὸν Ἄδμητον θεὸς Ἀπόλλων εἶχεν ἐπιτύχει ἀπὸ τὰς Μοῖρας, ὅταν θά ἤρχετο ἡ ὥρα τοῦ θανάτου τοῦ Ἄδμητου, νὰ ἐκφύγη οὗτος τὸ πεπρωμένον, οὕτω δὲ νὰ παραταθῆ ἡ ζωὴ του, ἐὰν εἰς τῶν γονέων του ἢ ἡ σύζυγός του ἐδέχετο νὰ ἀποθάνῃ εἰς τὴν θέσιν του. Τὴν μοιραῖαν στιγμὴν ταύτην ἐζήτησεν ὁ Ἄδμητος ἀπὸ τοὺς γέροντας γονεῖς του, τὸν πατέρα πρῶτον καὶ τὴν μητέρα ὕστερον, νὰ θυσιασθοῦν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας του, ἀλλ' ὁμοῦς ἠρνήθησαν, μόνον δὲ ἡ νεαρὰ σύζυγός του, ἡ Ἄλκηστις, ἐδέχθη ἄνευ δισταγμοῦ τὴν αὐτοθυσίαν ταύτην.

Τὸν μῦθον τοῦτον, ὡς γνωστὸν, ἐχρησιμοποίησεν ὡς ὑπόθεσιν ὁ Εὐριπίδης εἰς τὸ ὁμώνυμον δράμα του «Ἄλκηστις».

Τὸ στοιχεῖον εἰς τὸ δημῶδες ἄσμα, ὡς κατωτέρω, τῆς ἀντιστάσεως τοῦ ἥρωος πρὸς τὸν Χάρον καὶ τῆς προσκλήσεως πρὸς αὐτὸν νὰ παλαίσουν «στὸ χάλκινον ἄλῳνι» ἔχει παραληφθῆ προφανῶς ἀπὸ τὰ ἀκριτικὰ ἄσματα καὶ εἰδικώτερον ἀπὸ τὸ τραγούδι τῆς πάλης τοῦ Διγενῆ ἢ τῶν ἀνδρειωμένων μὲ τὸν Χάρον.²

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

Ὁ Γιάννης, ὁ Μονόγιαννης, ὁ μοναχὸν ὁ Γιάννης,
ὁ Γιάννης ἐτοιμάσκει νὰ φτάγ' χαρὰν καὶ γάμους.

Χάρος 'ς τὴν πόρταν ἔστεκεν κι ἀτόναν φοβερίζει.

– «Χάρε μ', κι ἀπόθεν ἔρχεσαι, πῶς εἶσαι χαρεμένος;»

5 – «Ἐρθα νὰ παίρω τὴν ψυχὴ σ', νὰ πάγω χαρεμένα».

– «Χάρε μ', ἔλ' ἄς παλεύωμεν 'ς τὸ χάλκινον τ' ἄλῳνιν.

Χάρε μ', καὶ ἂν νικῆς μ' ἐσύ, νὰ παίρῃς τὴν ψυχὴν μου.

Χάρε μ', καὶ ἂν νικῶ σ' ἐγώ, νὰ φτάγω 'γὼ τὸν γάμο μ'».

– «Ἐμὲν ἀδὰ³ πού ἔστειλεν πὰς κ' εἶπεν φά' καὶ πία,

10 πὰς κ' εἶπεν ἄμε πάλεψον 'ς τὸ χάλκινον τ' ἄλῳνιν;

ἐμὲν π' ἔστειλεν εἶπε με, ψυχὴν ἔπαρ' καὶ ἔλα».

– «Παρακαλῶ σε, Χάρε μου, Θεοῦ παρακαλίας,

ἔχω καιρὸν νὰ χαίρωμαι, μουράτῃ νὰ πληρώνω⁴

ἐμὲν ζωὴν γιὰ χάρισον, ἄς φτάγω 'γὼ τὸν γάμο μ'».

15 – «Ἐμὲν ἀδὰ³ πού ἔστειλεν πὰς κ' εἶπεν φά' καὶ πία,

πὰς κ' εἶπεν κάθ' κὰ πέρμεσον, πότε θὰ φτάς τὸν γάμο σ';⁵

ἐμὲν π' ἔστειλεν εἶπε με, ψυχὴν ἔπαρ' καὶ ἔλα».

– «Ἄγ' Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸ Θεόν, τὸν Γιάννην κι ἄλλα χρόνα».

1) Βλ. Γ. Ἄ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σ. 1 καὶ 18 κ. ἐξ. 2) Βλ. ἀνωτ., σ. 43 - 44 τοῦ παρόντος τόμου καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἐν Λαογρ., τόμ. 1 (1909) σ. 202 - 203. Πρβλ. καὶ Γ. Ἄ. Μέγα, ἔνθ' ἄν., σελ. 4 - 5.

3) ἐδῶ. 4) ἐπιθυμίας νὰ ἐκπληρώσω. 5) μήπως εἶπε κάθῃτε καὶ περίμενε πότε θὰ κάμῃς τὸν γάμον σου;

- 20 "Αγ' Γιώρ'ς εὐθύς ἐπρόφτασεν 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα.
 - «Ἄτι_ἄμε πέ τὸν κύρην ἀτ',¹ θὰ ζῆ τριάντα χρόνα,
 ἄς δι' τ' ἐμ'σά² τὸν Γιάννεν ἀτ'³ κι ἄς πάγ' νὰ στεφανοῦται».
 - «Κέρδε μ', ἀφέντη μ', κέρδε με, ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με».
 - «Υἱέ μ', πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' σε ;»
 25 - «Δῶσ' μ' ἄσ'⁴ τὰ χρόνα σ' τὰ πολλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με».
 - «Ἐγ' ἄσ' τὰ χρόνα μ' τὰ πολλά ἡμέραν 'κι⁵ δανείζω».
 - «Παρακαλῶ σ', "Αγ' Γιώρη μου, Θεοῦ παρακαλίας.
 "Αγ' Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸ Θεόν, τὸ Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα.
 Εἶπα το καὶ τὸν κύρην μου, ἐμέν χρόνα 'κ'⁶ ἐδῶκεν».
 30 "Αγ' Γιώρ'ς ὀπίσ' ἐγύρισεν, 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα.
 - «Ἄμε νὰ λές τὴν μάνναν ἀτ',⁷ θὰ ζῆ τριάντα χρόνα,
 ἄς δι' τ' ἐμ'σά⁸ τὸν Γιάννε ἀτ'ς, ἄς πάγ' νὰ στεφανοῦται».
 - «Κέρδε με, μάννα μ', κέρδε με, ὁ Χάρον μὴ κερδαίν' με».
 35 - «Υἱέ μ', πῶς νὰ κερδαίνω σε, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' σε ;»
 - «Δῶσ' μ' ἄσ' τὰ χρόνα σ' τὰ πολλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με».
 - «Ἐγ' ἄσ' τὰ χρόνα μ' τὰ πολλά τριχάριν 'κι⁹ δανείζω».
 - «Παρακαλῶ σ', "Αγ' Γιώρη μου, Θεοῦ παρακαλίας,
 "Αγ' Γιώρη μ', πρόφτα 'ς τὸν Θεόν, τὸν Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα,
 40 εἶπα το 'γὼ τὴν μάννα μου, ἀτὲ χρόνα 'κ' ἐδῶκεν ».⁷
 "Αγ' Γιώρ'ς ὀπίσω ἐγύρισεν 'ς τὰ ἐπουράν' ἐξέβεν,
 παρακαλεῖ τὸν ποιητήν, τὸν Γιάννεν κι ἄλλα χρόνα.
 - «Ἀμέτε, πέ τὴν κάλην ἀτ', θὰ ζῆ τριάντα χρόνα,
 ἄς δι' ἀτόν τ' ἐμ'σά⁹ νὰ ζῆ, νὰ πάγ' νὰ στεφανοῦται».
 45 - «Κέρδε με, κάλη μ', κέρδε με, κι ὁ Χάρον μὴ κερδαίν'-με,
 δῶσ' ἄσ' τὰ χρόνα σ' τὰ καλά, Χάρος νὰ μὴ κερδαίν' με».
 - «Τ' ἐμά τὰ χρόνα τὰ καλά ἐμέν κ' ἐσὲν 'κανεῖνταν».⁹
 Ὁ Γιάννες κάμει τὴν χαράν, ὁ Γιάννες κάμν' τὸν γάμον.

*Πόντος. - Π. ἹΤριανταφυλλίδου, Οἱ φυ-
 γάδες, ἐν Ἀθήναις 1870, σ. 174 - 175.*

B'.

Χίλιοι κίνησαν, τὴ νύφ' νὰ πᾶν' νὰ πάρουν.
 Ὅλοι πέρασαν πέρα 'πὸ τὸ ποτάμι,
 μόν' ὁ νιόγαμπρος δὲν μπορεῖ νὰ περάσῃ.
 Πίσω 'γύρισε, στὴ μάννα του παγαίνει.

1) Ἢα, πῆγαινε νὰ πῆς εἰς τὸν πατέρα του. 2) ἄς διδῆ τὰ μισά. 3) του. 4)
 ἀπό. 5) οὐχί, δὲν. 6) τρίχα δὲν. 7) αὐτὴ χρόνα δὲν ἔδωκε. 8) ἄς διδῆ εἰς αὐτὸν τὰ
 μισά. 9) εἶναι ἀρκετά.

- 5 - «Στρῶσε, μάννα μου, νά πέσω νά πεθάνω».
 - «Βάστα, γιέ μ' καλέ, ὅσο νά 'ρθῆ κ' ἡ νύφη».
 - «Στρῶσε, ν-ἀδερφή μ', νά πέσω νά πεθάνω».
 - «Βάστα, ν-ἀδερφέ μ', ὅσου νά 'ρθῆ κ' ἡ νύφη».
 Για κ' ἡ νιόνυφη, σάν πέρδικα γραμμένη.¹
- 10 - «Στρῶσε, νιόνυφη, νά πέσω γά πεθάνω».
 - «Βάστα, νιούτσικέ μ', ὅσου νά στεφανώσουν».
 Κεῖ π' στεφάνωναν τὸν Θεὸ παρακαλοῦσε
 - «Θέ μ' καὶ Κύριέ μ', ὁ νιόγαμπρος νά ζήση».
 Τ' μάννα τ' ρώτησαν, νά δώση πέντε χρόνια
- 15 καὶ δὲν θέλησε, νά δώση πέντε μέρες.
 Τ' νιόνυφ' ρώτησαν, νά δώση πέντε χρόνια.
 - «Δίνω τὰ μισά μ' κ' ἓνα παραπάνω».

*Διτ. Μακεδονία (*Ανασελίτσα). - Λ. Λ.
 ἀφ. 59, σ. 29 (Δημ. Λουκόπουλος, 1914).*

Δ'. ΠΙΣΤΗ ΣΥΖΥΓΟΣ (ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ)

Εὐρεΐαν διάδοσιν εἰς ὄλους τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους ἔχει τὸ ἄσμα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ξενιτεμένου μετὰ μακροχρόνιον ἀπουσίαν ἐκ τῆς πατρίδος του καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως ὑπὸ τῆς γυναικός του. Ἡ ἀναγνώρισις γίνεται εἰς τὴν βρύσιν, εἰς τὴν αὐλὴν τῆς οἰκίας, εἰς τοὺς ἀγρούς ἢ καθ' ὁδόν. Κατὰ τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος ὁ ξενιτεμένος σύζυγος ἐπιστρέφει καβαλλάρης, συνοδευόμενος συνήθως ἀπὸ τὰ «λαγωνικά του», εἰς ἐλαχίστας δὲ μόνον φέρεται ἐπιστρέφων διὰ πλοίου ἐκ θαλασσινοῦ ταξιδίου.

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀφ. 84), ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν εὐρυτάτην διάδοσιν τοῦ θέματος τοῦ ἄσματος εἰς τὴν ποίησιν πολλῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν,² παρατηρεῖ ὅτι παλαιότατον καὶ ἀνυπερβλήτου κάλλους πρότυπὸν του εἶναι τὸ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ ἐπεισόδιον τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Ὀδυσσεύος ὑπὸ τῆς Πηνελόπης προσθέτει ὅμως ὅτι αἱ πρὸς τὸ ὁμηρικὸν πρότυπον ὁμοιότητες τοῦ νεοελληνικοῦ δημοτικοῦ ἄσματος εἶναι μᾶλλον ἐξωτερικαί, πλείονες δὲ οἱ πρὸς τὰ ἀνάλογα ἄσματα τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἐρευνησας διεξοδικῶς τὸ θέμα τῆς ἀναγνωρίσεως εἰς τὸ ὁμηρικὸν ἔπος καὶ εἰς τὸ νεοελληνικὸν δημοτικὸν ἄσμα ὁ Ἱ. Θ. Κακριδῆς,³ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τοῦτο εἶναι θέμα λαϊκὸν παλαιότατον, προομηρικόν. Ἐκ τῆς δημόδους παραδόσεως τῆς ἐποχῆς του παρέλαβε τοῦτο ὁ Ὀμηρος καὶ τὸ ἐχρησιμοποίησεν εἰς τὸ ἔπος του. Ἐκτὸς τῆς θέσεώς του εἰς τὸ ἔπος τὸ θέμα ἐπέζησε καὶ εἰς τὴν προφορικὴν λαϊκὴν παράδοσιν καὶ, παραδιδόμενον ἀπὸ γενεᾶς εἰς γε-

1) χειρ.: *Γιὰ κ' ἡ νιόνυφη, γιὰ τὴν ἔρχεται, σάν πέρδικα γραμμένη.*

2) Βλ. *W. Splettslösser*, *Der heimkehrende Gatt und sein Weib in der Weltliteratur*, Berlin 1898. Πρὸς. *Boete*, *Zum deutschen Volksliede*, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, τόμ. 28, σ. 65-67, *R. Ortis*, *Sul motivo folklorico del ritorno del marito*, Cluj 1931. Βλ. καὶ *Deutsche Volkslieder. Balladen*, herausgegeben von *John Meier*, τόμ. I, Berlin und Leipzig 1935, σ. 102. 3) Ὀδυσσεύς ἀναγνωρισμός, Ἐπιστημ. Ἐπετ. Πανεπιστ. Θεσσαλονίκης, ἔτ. 1956, σ. 251 κ. ἐξ.

νεάν, ἔφθασε μέχρις ἡμῶν. Μετά τοῦ θέματος διειρηθήσαν καί ἐκφραστικοί τρόποι, ἐνῶ ἡ γλῶσσα οὐσιωδῶς μετεβλήθη.

Ἐκ τῆς συχνότητος τῶν παραλλαγῶν καί τῆς πλοκῆς τοῦ θέματος (συνάντησις εἰς τὴν αὐλήν τοῦ σπιτιοῦ, ἐρωτήσεις γυναικός, συνάντησις εἰς βρύσιν, δοκιμαστικαί ἐρωτήσεις τοῦ ξενιτεμένου), ὁ S. Baud-Bovy ἐπεχείρησε νά χρονολογήσῃ τὸ ἄσμα, διακρίνων δύο τύπους τούτου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς διειρηθῆναι εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἢ Καππαδοκίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ Βυζαντίου, ὁ δὲ ἕτερος εἰς νοτίους Σποράδας κατὰ τὴν φραγκοκρατίαν.¹ Αἱ περὶ τῆς χρονολογήσεως ὁμῶς ταύτης διατυπωθεῖσαι ἀπόψεις παρετηρήθη ὅτι δὲν εἶναι πειστικά.²

Δ. Α. Π.

Α΄.

- Ἐχάραξ' ἡ ἀνατολὴ καί ροιδίσειεν ἡ δύση,
 πᾶν' τὰ πουλάκια στὲς βοσκὲς κ' οἱ εὐμορφες νά πλύνουν.
 Πῆρα κ' ἐγὼ τὸ γρίβα μου νά πάω νά τὸν ποτίσω.
 Βρίσκω μία κόρη ὅπ' ἔπλυνε σὲ μιά κρύα βρυσούλα·
 5 κ' ἐγὼ νερὸ τῆς γύρεψα κι ἄπλωσε νά μοῦ δώσῃ.
 Δώδεκα κοῦπες μ' ἔδωσε, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα·
 καί εἰς τὲς δεκατέσσαρες τὴν εἶδα δακρυσμένη.
 - «Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις;»
 - «Ἐγὼ 'χ' ἄνδρα στὴν ξενιτεῖά τώρα δώδεκα χρόνους,
 10 κι οὐδὲ χαρτί δὲν μ' ἔστειλε οὐδὲ ἀτός του ἦλθε·
 κι ἀκόμα δυὸ τὸν κατερῶ ὡς τρεῖς τὸν παντοχαίνω,
 κι ἀπὲ θά γένω καλογριά, τὰ ράσα νά φορέσω».
 - «Ὁ ἄνδρας σ' ἦταν ἄρρωστος βαριά γιὰ νά πεθάνῃ,
 καὶ τὸν ἐδάνεισα παννί, μοῦ εἶπε νά μὲ τὸ δώσῃς».
 15 - «Ἄν τὸν ἐδάνεισες παννί, ἐγὼ νά σοῦ τὸ δώσω».
 - «Ἦν τὸν ἐδάνεισα κερί καὶ μοῦ εἶπε, νά μ' τὸ δώσῃς».
 - «Ἄν τὸν ἐδάνεισες κερί, ἐγὼ νά σοῦ τὸ δώσω».
 - «Ἦν τὸν ἐδάνεισα φιλί, μοῦ εἶπε νά μὲ τὸ δώσῃς».
 - «Ἄν τὸν ἐδάνεισες φιλί, νά πάγῃς νά τὸ πάρῃς».
 20 - «Κόρη μ', ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄνδρας σου, ἐγὼ 'μαι ὁ καλός σου».
 - «Ἄν εἶσ' ἐσὺ ὁ ἄνδρας μου, ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,
 πὲς μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ, τότε νά σὲ γνωρίσω».
 - «Ἐχεις μηλιά στὴν πόρταν³ σου καὶ κλημα στὴν αὐλήν σου,
 κάμνει σταφύλια ραζακιά καὶ τὸ κρασί μοσχᾶτο».
 25 - «Ἐγὼ 'μουν κρασοπούλισσα καὶ διάβηκες καὶ τὰ 'δες.
 Ἄν εἶσ' ἐσὺ ὁ ἄνδρας μου, ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,

1) La chanson populaire grecque du Dodécanèse, I, Les textes, 1936, σ. 232-33.

2) Βλ. Στίλπ. Κυριακίδην, ἐν Λαογρ., τόμ. 12 (1938-48), σ. 324. 3) ἔκδ. Τοῦμιν.: θύραν.

πές μου σημάδια τοῦ κορμιοῦ, τότε νά σέ γνωρίσω».

- «Ἐχεις ἐλιά στοῦ στήθος σου κ' ἐλιά στήν ἀμασχάλη».

- «Καλέ μ', ἐσύ 'σαι ὁ ἄνδρας μου, ἐσύ 'σαι ὁ καλός μου».

*N. Tommaseo, Canti popolari Greci,
Venezia 1842, σ. 148-149.*

Β΄

Μαλαγματένιος ἀργαλειός κ' ἐλεφαντένιον κτένι,
κ' ἓνα κορμί ἀγγελικόν κάθεται καί ὑφαίνει,
μ' ἐξήντα δυὸ πατήματα, σαράντα δυὸ καρούλια·
κι ὁ βρόντος κι ὁ ἤχος πολὺς ἀπ' τὰ ψηλά τραγούδια.

- 5 Πραματευτής¹ ἐπέρασε στοῦ μαῦρον καβαλλάρης·
κοντοκρατεῖ τὸ μαῦρον του καί τὴν καλημεράει.
- «Καλὴ ἡμέρα σου, κόρη μου». - «Καλῶς τὸν ξένο, π' ἦλθε».
- «Κόρη, πῶς δὲν παντρεύεσαι, νά πάρης παλληκάρη;»
- «Κάλλιο νά σκάσ' ὁ μαῦρος σου, παρά τὸ λόγο π' εἶπες!
- 10 Ἐχῶ ἄνδρα στήν ξενιτειά τώρα δώδεκα χρόνους
κι ἀκόμη τρεῖς τὸν καρτερῶ καί τρεῖς τὸν ἀπανδέχω
κι ἂν δὲν ἔλθῃ κι ἂν δὲν φανῆ, καλόγρια θεὲ νά γένω,
κ' εἰς τὸ κελλί θά σφαιλιστῶ, τὰ μαῦρα θεὲ νά βάλω».
- «Κόρη μ', ἄνδρας σου πέθανε, κόρη μ', ἄνδρας σου χάθη.
- 15 Τὰ χέρια μου τὸν κράτησαν, τὰ χέρια μου τὸν ἔθαψαν·
ψωμί, κερὶ² τοῦ μοίρασα κ' εἶπε νά μὲ τὸ δώσης».
- «Τὸν ἔκρατησες, τὸν ἔθαψες; Θεὸς σοῦ τὸ πλήρῳση,
ψωμί, κερὶ³ τὸν μοίρασες; ἐγὼ σοῦ τὸ πληρῳνῶ».
- «Ἐγὼ φιλι τὸν ἔδάνεισα κ' εἶπε νά μὲ τὸ δώσης».
- 20 - «Φιλι κι ἂν τὸν ἔδάνεισες, τρέχα καί γύρευέ το».
- «Κόρη μ', ἐγὼ ἔμαι ὁ ἄνδρας σου, ἐγὼ ἔμαι ὁ καλός σου».
- «Ἄν εἶσ' ἐσύ ὁ ἄνδρας μου, ἂν εἶσαι ὁ καλός μου,
δεῖξε σημάδια τοῦ σπιτιοῦ κ' ἀπέκει⁴ νά σ' ἀνοίξω».
- «Μηλιὰν ἔχεις στήν πόρταν σου καί κλημα στήν αὐλήν σου,
- 25 κάμνει σταφύλια ραζακιὰ καί τὸ κρασί του μέλι,
τὸ πίνει ἢ Γιανιτζαριά⁵ καί πᾶ' νά πολεμήσῃ,
τὸ πίνει κ' ἢ φτωχολογιά⁵ καί λησμονᾶ τὰ χρέη».
- «Αὐτὰ τὰ ξεύρει ἢ γειτονιά, τὰ ξεύρει ὁ κόσμος ὅλος»

1) Ἐκδ. Kind: *πραγματευτής*. 2) Ἐκδ. Kind: *κηρί*. 3) καὶ κατόπιν. 4) οἱ Γενί-
τσαροι. 5) Ἐκδ. Kind: *πιτωχολογιά*.

δειξε σημάδια τοῦ κορμιοῦ κι ἀπέκει νά σ' ἀνοίξω».

30 - «Ἐλιάν ἔχεις στό μάγουλο, ἐλιάν εἰς τήν μασχάλην,
κ' εἰς τὸ δεξί σου τὸ βυζί μικρὴ δαγκωματίτσα».

- «Βάγιες, τρεχᾶτ', ἀνοίξατε· αὐτὸς εἶν' ὁ καλὸς μου!»

The Kind, Τραγῳδία τῆς Νέας Ἑλλάδος,
Leipzig 1833, σ. 4, ἀφ. 3.

Ε'. Η ΑΠΙΣΤΗ ΣΥΖΥΓΟΣ

Περὶ τὸ θέμα τῆς παραβιάσεως ὑπὸ γυναικὸς τῆς συζυγικῆς πίστεως μὲ τὰ ἐκ ταύτης ἐπακόλουθα γεγονότα, ὅταν ἀνακαλυφθοῦν ὑπὸ τοῦ συζύγου αἱ παράνομοι σχέσεις της, ὑπάρχουν εἰς τὸν λαὸν διάφορα ἄξματα. Εἰς τὸ πρῶτον (Α') τῶν κατωτέρω τραγουδιῶν ὁ Μαυριανός, ἐνῶ διεσκέδαζε μαζί μὲ ἄλλους ἄρχοντας καὶ εὐθυμῶν ἐκαυχῆθη διὰ τὴν τιμιότητα τῆς γυναικὸς του, μανθάνει ὅτι τὸν ἀπατᾷ ὡς σύζυγον καὶ τοῦ ὑποδεικνύεται νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν της, μεταμφιεζόμενος καὶ παρουσιαζόμενος εἰς αὐτὴν ὡς ἔραστής. Τὸ τέχνασμα τοῦτο ἐπιτυγχάνεται καὶ ὁ Μαυριανὸς ἐκδικούμενος κατασφάζει τὴν ἀπιστον ἐπὶ τῆς κλίνης του.

Τὸ τραγούδι ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον, μὲ πλατεῖαν διάδοσιν εἰς τὸν ἐλληνικὸν χῶρον, φαίνεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος Μαυριανός (Μαβιανός, Μαδιανός, Μάργιανος, Μαυραειδῆς, Μαυροηλῆς κλπ.), γνωστοῦ ἀπὸ τὸν ἀκριτικὸν κύκλον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὄλου ὕφους του πολὺ παλαιόν, προερχόμενον ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ εὕρισκόμενον εἰς συνάφειαν πρὸς τὰ ἀκριτικά τραγούδια.¹

Εἰς τὸ ἄσμα (Β') στρατιώτης, ἀπουσιάζων ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀπὸ τὸν οἶκον του, πληροφορεῖται ἀπὸ τὸ τραγούδι πρᾶμα τευτοῦ πὺ συνοδοιπορεῖ μαζί του ὅτι ἡ σύζυγός του Μάγδα (Μαίδω, Μάρθω ἢ Μαροῦλα) ἔχει παρασυρθῆ εἰς ἔρωτα ὑπ' αὐτοῦ.

Δρομαῖος ἐπιστρέφει ἀμέσως πρὸς τὴν γυναῖκα του, ἥτις χωρὶς συστολῆν διὰ τὸ παράπτωμά της ἐλέγχει τὸν σύζυγον ὡς μηδὲ ὡς φροντίσαντα δι' αὐτὴν κατὰ τὴν ἐπὶ 12 ἔτη ἀπουσίαν του καὶ τὸν καλεῖ ν' ἀνεχθῆ τὴν δημιουργηθεῖσαν ὑπ' αὐτῆς κατάστασιν. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος ὁ σύζυγος ἀντιδρᾷ εἰς τὴν πρόκλησιν ταύτην τῆς γυναικὸς του διὰ τοῦ φόνου αὐτῆς.

Τὸ ἄσμα ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς παραλιακοὺς τόπους τοῦ Αἰγαίου, συνετέθη δέ, κατὰ τὸν Sam. Baud-Bovy,² εἰς Κρήτην κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑνετοκρατίας ἐνταῦθα, πιθανῶς τὸν 15ον ἢ 16ον αἰῶνα.

Εἰς τὸ ἄσμα (Γ'), τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἡ σύζυγος, ἀγρυπνοῦσα, ἐξυπνᾷ τὸν ἄνδρα της καὶ τονίζει εἰς αὐτὸν ζωηρῶς ὅτι πρέπει νὰ ἐγερθῆ καὶ ἐτοιμασθῆ διὰ τὸ ταξίδιον μετὰ τῶν ἀναχωρούντων συντρόφων του.

Ὁ σύζυγος ὑποπτεύεται διὰ τὸν ζῆλον αὐτὸν τῆς γυναικὸς του πρὸς

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἀκριτικά ἄσματα. Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ, Λαογρ., τόμ. 1 (1909) σ. 195 - 196, καὶ Γεωργ. Ἰ. Κουρμούλη, Ἔπος καὶ ἐπική ἐλ.η, Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλ. Σχολῆς Πανεπ. Ἀθηνῶν, τόμ. 5 (1954/55) σ. 219. Gar. Morgan, Cretan Poetry. Sources and Inspiration, Κρητ. Χρον., τόμ. 14 (1960), σ. 13, σημ. 8. 2) Ἐνθ' ἀν., σ. 250.

ἀναχώρησίν του. Καθ' ὁδὸν ἐνθυμεῖται ὅτι ἔχει λησμονήσει τὸ καλάμαρι του, κατ' ἄλλας παραλλαγὰς τὸ φυλακτὸν του (χαϊμαλί), καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν οἰκίαν του νὰ τὸ πάρῃ, ὅπου καταλαμβάνει τὴν γυναῖκα του μὲ τὸν ἔραστήν της καὶ τὴν φονεύει.

Εἰς τὸν τέταρτον τύπον (Δ') τοῦ τραγουδιοῦ ἡ σύζυγος (Μάρω, Μάγδα, Μάιδω), ἀπουσιάζοντος τοῦ ἀνδρός της, τοῦ Γιάννη, εἰς κυνήγιον, προσκαλεῖ ἐντὸς τῆς οἰκίας της τὸν ἔραστήν της Κωσταντῖνον (Κώσταν).

Ὁ Γιάννης ἐπιστρέφει αἰφνιδίως ἐκ τοῦ κυνηγίου κομίζων μαζί του πλούσιον θήραμα εἰς ἐλάφια καὶ ἄρκουδια. Ἡ σύζυγός του, προσποιουμένη φόβον ἐκ τῶν θηρίων, τὸν προτρέπει νὰ φέρῃ ταῦτα εἰς τὴν μητέρα του. Πληροφορηθεὶς ὁ κυνηγὸς παρ' αὐτῆς τὰς παρανόμους σχέσεις τῆς γυναίκος του, ἐπιστρέφει ἀμέσως εἰς τὴν οἰκίαν του, ὅπου συλλαμβάνει τὴν ἀπιστον γυναῖκα του μετὰ τοῦ ἔραστοῦ της καὶ τὴν κατασφάζει.

Μὲ τὸ στοιχεῖον τοῦ κυνηγίου ἐλάφων καὶ ἄρκτων, τὰ ὀνόματα τοῦ δραματικοῦ ἐπεισοδίου Γιάννης καὶ Κώστας, ὡς καὶ τὸ ὅλον πνεῦμα τοῦ ἔσματος, φαίνεται ὅτι προέρχεται τοῦτο ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων καὶ δὴ τοῦ ἀκριτικοῦ ποιητικοῦ κύκλου.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τρεῖς ἄρχοντες κι ὁ Μαυργιαννῆς ἀντάμα τρών' καὶ πίνουν
κι ἄλλος δηᾶται' τὸ σπαθί κι ὁ ἄλλος τὸ μαχαίρι
κι ἄρχοντας ὁ κύρ Μαυργιαννῆς δηᾶται' τὴν καλή του,
δηᾶται τὴ γυναῖκα του, τὴν εὐλοητική του.

5 Κανείς δὲν ἴπηλοήθηκε μόνον ὁ σύγαμπρός του.

- «Ὁμορφ' εἶν' ἡ γενναῖκα σου, μόνον ὅπου δανεῖζει».

- «Ἀρχόντισσά 'ναι κι ἄς τὸ δί',² πλούσια κι ἄς τὰ δηᾶται!»¹

Καὶ πάλι ξαναλέει του καὶ καίει τὴ καρδιά του.

- «Μαγάρ' ἄς δάνειζε φλουριά κι ἄσπρα ἴπο τὸ πουγγί³ σου,

10 μόνον δανεῖζει τὸ φιλί κ' εἶναι ντροπή⁴ δική σου

κι ἂν ἀγαπᾶς, κύρ Μαυργιαννή, νὰ δῆς καὶ νὰ πιστεύψης,

μετάλλαξε τὸ μαῦρο σου, βάλε κι ἄσπρα χιονᾶτα

κι ἀπ' ἔξ' ἀπὸ τὴ πόρτα της πάαινε νὰ περάσης

νερό, φαγί τῆς γύρεψε, νὰ δῆς κι ἂν δὲν σοῦ δώση».

15 Ἄποσπερίς⁵ τοῦ τό 'λεε καὶ τὸ πρωὶ τὸ κάμνει

κι ἀπ' ἔξ' ἀπὸ τὴ πόρτα της πάει γιὰ νὰ περάση

κ' ἐκεῖ ἦρε καὶ τὴ μάννα της, στὸ πλάι περιπάτει.

- «Γειά σου, κυράτσα Ἀρετή, γειά σου, κυράτσα μάννα

ἔχει φαγί γιὰ μὲν' ἐδῶ, ἔχει φαγί τοῦ μαύρου;»

20 - «Κ' ἐδῶ φαγί, κ' ἐδῶ νερό, κ' ἐδῶ φαγί τοῦ μαύρου,

κ' ἐδῶ καὶ κόρη ὁμορφῆ νὰ κοιμηθῆς κι ἀντάμα».

Τὸ βράδου ἐπλαγιάσασιν ὡσάν καλὰ ἀδελφάκια

1) δηγγεῖται, περιγράφει, ἐξυμνεῖ. 2) ἄς τὸ δίδη. 3) χειρ. : πουκί. 4) χειρ. : τροπή. 5) χειρ. : ἀφ' ἑσπερίς.

- καί ἐκεῖα' τὰ μεσάνυκτα ἢ κόρ' ἐποδιοντράπη.
 - «Δέν εἶδα ἄλλο νιούτσικο μήτ' ἄλλο παλληκάρι,
 25 μήτε φιλᾶ, μήτε τσιμπᾶ, μήτε περιλαμπάζει.»²
 - «Τὸ κεφαλάκι μου πονῶ καί δέν ἤξεύρ' εἶντά 'χει
 κι ἄς τῆ πονῆ ὁ Μαυργιαννῆς καί μὴ κακό σου σένα».
 'Κούει ὁ μαῦρος Μαυργιαννῆ καί στροπαλεῖ³ ἀπ' ἔξω.
 - «Ν' ἄκου ὁ μαῦρος Μαυργιαννῆ, πού στροπαλεῖ ἀπ' ἔξω».
 30 - «Μωρή, τὸ μαῦρ' ἐγνώρισες κ' ἐμένα δέ γνωρίζεις;»
 Βγάλλει τὸ μαχαιράκι του 'πὸ τ' ἀργυρὸ φεκάρι
 καί παίρει τὸ κεφάλι τῆς σάν τρυφερὸ ἀγγούρι
 μέσα στοῦ μύλο τὸ 'ρριξε⁴ καί 'λέθει καί ξελέθει.
 Κ' ἡ μάνα τῆς μπαινόβγαινε μὲ τὰ μαλλιά στοῦ χέρι.
 35 - «Γαμπρέ, κακό μου τὸ 'καμες στήν ἀκριβή μου κόρη,
 πού τὴν ἔσαββατόλουνα πρῶι καί μεσημέρι».

Νῆυρος. - Λ.Α. "Υλη, ἀρ. 609 (Νικ. Χ. 'Ανδριωτάκης).

Β'.

- Στρατιώτης τσαίπραματευτῆς μιὰ στραταν πουργατοῦσιν.
 - «Τραούδησε,πραματευτῆ, τραούδι νά μ' ἀρέση».
 - «'Ἐντα⁵ τραούδι νά σέ 'πῶ, στρατιώτη, νά σ' ἀρέση;
 ἐβῶ πολλές ἐφίλησα τσουράδες τσαίμαννάδες,
 5 μὰ 'σάν τῆς Μάγδας τὸ φιλί, γλυκὸφ φιλίδ δέν εἶδα».
 - «Πέ με νά ζῆς,πραματευτῆ, ποιά 'ναι ἐτούτ'⁶ ἡ Μάγδα;»
 - «'Ἐ' Μάγδα πῶσει 'νιὰ ἀδερφοῦς τσ' ἕνα στρατιώτην ἄντρα».
 - «Πέ με, νά ζῆς,πραματευτῆ, πολλὰ φλουριά σ' ἐπῆρε;»
 - «Μ' ἐπῆρε σίλια στοῦ 'μπασμα, τσαί στοῦ 'βγα δυὸ σιλιάδες
 10 τσ' ὡς τὰ 'πουξημερώματα ὡς δώδεκα σιλιάδες».
 Βιτσιάδ δῖει τοῦ μαύρου του, στής πεθθεράς του πάει.
 - «'Ωρα καλή σου, πεθθερά, ἔντα⁷ 'ν' 'πού κάμνει ἡ Μάγδα;»
 - «Νά ζῆς ἐσὺ τσ' ἐ⁸ μαῦρος σου, ἀρρωσταριά 'ν' ἐ' Μάγδα».
 - «'Ἄν εἶν' βασιλιτσά ἀρρωστιά, γιατρὸν νά πᾶ' νά φέρω
 15 μ' ἄν εἶναι κρυφοφίλημαν, τὴν τσεφαλήν τῆς θέλω».
 - «Πασσοῦμια⁹ μου στὰ πόδια μου, φέσι στήν τσεφαλήν μου,
 σκλάβες μ' ἀνσαστᾶτε με νά 'βγω νά τὸμ μιλήσω.
 Δώδεκα χρόνους ἔλειπες, πού 'ναι ντὰ διάφορά σου;¹⁰

1) ἐκεῖ. 2) ἀγκαλιάζει. 3) χρεμετίζει: κτυπῶν καί τοῦς πόδας. 4) χειρ.: δειξε.
 5) τί. 6) ἔκθ. Διαμαντ.: ἐδῆγ. 'Ἡ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. Λ.Α."Υλη, ἀρ. 2220, στ. 6. 7) ἡ.
 8) ὁ. 9) παπούτσια. 10) Τὸ τραγούδι εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην συνεχίζεται μὲ τοὺς πα-
 ρατιθιμένους κατωτέρω στίχους, οἵτινες παρελείφθησαν ὡς μὴ παρέχοντες ὀρθὸν νόημα.

*Τσ' αὐτὴ μὲ μιᾶς ἀγῆς φιλί, μὲ μιᾶς ἀγῆς κανάτοι,
 ἔκαμεν τὸ 'μπα τῆς χρουσό, τὸ 'βγα τῆς ἀσημένιο,*

- Κ' ἐγὼ μὲ μιᾶς αὐγῆς φιλί, μὲ μιᾶς αὐγῆς κανάκι,
 20 ἔκαμα τό 'μπα μου χρῶσό καὶ τό 'βγα μ' ἀσημένο,
 ἔκαμα τὰ φελλούτσια μου ἀπὸ μαργαριτάρι
 κι ἂν δὲ σ' ἀρέση, κερατᾶ. ¹ κι ἂν δὲν σ' ἀρέση, τρέλλη,
 ἀνάβα πάνω στὸν σαφάν ² καὶ κούνειε τὸ κοπέλι».

Καστελλόριζον. - Φιλ. Σύλλ. ΚΠ., τόμ. ΚΑ' (1887-89), 1892, σ. 355, ἀρ. 12 (Ἀχ. Διαμαντάρης).

Γ'.

- Κόρη ξανθὴ ἐπλάγιασεν στ' ἀνδρὸς τῆς τὶς ἀγκάλες ³
 κι ὁ ὕπνος δὲν τὴν ἔπιανεν, ὕπνος δὲν τήνε πιάνει
 κι ὄλο τ' ἀνδρὸς τῆς ἔλεγε, κι ὄλο τ' ἀνδρὸς τῆς λέγει.
 - «Βαριά κοιμᾶσαι, Κώστα μου, βαρὺν ὕπνο πού κάμνεις!
 5 Σήκω, καλέ μου, πήγαινε, σήκω, καλέ μου, κίνα,
 τί τὸ καράβ' εἶν' στὰ παννιὰ κ' ἡ συντροφιά πηγαίνει
 κ' ἐσύ, λεβέντη μ', ἄργησες, ἄργησες νὰ κινήσης».
 - «Πολὺ μὲ βιάζεις, λυγιρή, σὲ τοῦτο τὸ ταξίδι
 κ' ἴσως θὰ μᾶς σκοτώσουνε ἢ ἴσως θὰ πνιγοῦμε
 10 κἂν ἄλλον ἄνδρα ἀγαπᾶς κ' ἐμένα δὲν μὲ θέλεις».
 - «Σιώπα, λεβέντη, μὴν τὸ λές καὶ μὴν τὸ ἀναφέρης!
 Ἄνίσως κι ἄλλον ἀγαπᾶ κ' ἐσένα δὲν σὲ θέλω,
 σπαθὶ βαστᾶς στὴ μέση σου, κόψε μου τὸ κεφάλι».
 Κι ὁ Κωσταντῆς ἐμίσεισε, γλυκὰ τὴν χαιρετάει.
 15 Κι ἀκόμα δὲν ἐμάκρυνε δυὸ μίλια τοῦ πελάγου,
 τὸ καλαμάρι τ' ἄφησε, γύρισε νὰ τὸ πάρη.
 Βρίσκει τὲς πόρτες του κλειστές, σφικτὰ μανταλωμένες
 κ' εἰς τὰ παραθυράκια του τὰ σίδερα ⁴ ριμμένα.
 Κάθησε κι ἀκουρμάσθηκε ⁵ μιὰν ὥρα μὲ τὴν ὥρα.
 20 Ἄκούει τὸν Γιάννον καὶ μιλεῖ τῆς Λουλουδιᾶς καὶ λέγει.
 - «Θὰ σ' ἐρωτήσω, Λουλουδιά, ποιὸς εἶν' καλύτερός σου;»
 - «Στὰ κάλλη κάλλιος εἶσ' ἐσύ, στὴν εὐμορφιά εἶσ' ἀτός σου.

ἔκαμεν τὰ πασσούμια τῆς ἀπὸ μαργαριτάρι.

**Ἐντα τὴν κάμω τὴ ζωὴ χωρὶς τιμὴ στὸν κόσμον;
 Κλωτσιὰν τῆς πόρτας ἔδωτο, στὴν κάμαρὴν τῆς πάει,
 μιὰμ μαθαιριὰν τὴν ἔδωτοσεν το' ἐξῆβγεν ἑ ψυδὴ τῆς
 τοαὶ τὸ μαθαίριν ἴστρεψε, στὸ στήθος του τὸ μπήγει.*

¹ Ἀντὶ τῶν στίχων τούτων συνεπληρώθη τὸ ἔσμα διὰ τῶν στίχων 19-23 ἐκ τῆς παραλλαγῆς ἐπίσης ἐκ Καστελλορίζου (Λ. Α. Ἔλ. ἀρ. 2220, στ. 6).

1) χειρ.: στρατηγέ. Ἡ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Κρήτης (Ἀντ. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά, 1876, σ. 208, ἀρ. 270, στ. 15). 2) σοφάν (λ. τ. sofa). 3) ἔκδ. Ἱατρ.: τὰς ἀγκάλας 4) ἔκδ. Ἱατρ.: σίδηρα. 5) ἐκρυφάκουε.

- στον πόλεμο κ' εἰς τὸ σπαθί εἶναι ὁ Κωσταντάκης». Κλωτσιὰ δίνει τῆς πόρτας του καὶ μέσα τήνε μπάζει
 25 καὶ τὸ σπαθί του ἔβγαλε λιανὰ λιανὰ τὴν κάμνει!

Ἄ. Ἰατροίδου, Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠσμάτων παλαιῶν καὶ νέων, ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 44-45.

Δ'.

- Κάθεται ἡ Μάιδα κάθεται στοῦ Γιάννη τὸ σαράγι,
 γυαλί κρατεῖ στὰ χέργια ν-της, τὰ' κάλλη ν-της λογιάζει.
 - «Καθρέφτη μου βενέτικε, τί ἔμορφη μέ κάμεις,
 μηδ' ἔμορφη, μηδ' ἄσκημη, μηδὲ ἡλιουκαμένη.
 5 Νά' χα τὸν Κώστα μιὰ βραδιά, ἄντρα νά τόνε κάμω!»
 Νά καὶ ἡ Κώστας πού περνᾷ ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 - «Μ-πρέ Κώστα, μ-πρέ καλὸ παιδί, γιὰ σῦρε κ' ἔλα πάνω».
 - «Σκιάζουμαι, Μάιδα, σκιάζουμαι ν-τὸ Γιάννη ν-τὸ φοβοῦμαι».
 - «Γιάννης, μ-πρέ Κώστα, δέν 'ναι 'δῶ, μόν' πάει στὸ κυνήγι».
 10 Ν-τὸ λόγο τ' δέν ἀπόσῳσε, νά κι ὁ Γιάννης πού ἦρτε.
 - «Κατέβα, Μάιδα μ', ἄνοιξε, νά πάρης τὸ κυνήγι».
 - «Σκιάζουμι, Γιάννη μ', σκιάζουμι, τὸ κυνήγι τὸ φοβοῦμι.
 Πά' το,² Γιάννη μ', ν-τὴ μάννα σου, πού τὸ 'χει μαθημένο».
 Βιτσιὰ χτυπάει ν-τὸ μαῦρο του στὴ μάννα του πηγαίνει.
 15 - «Κατέβα, μάννε μ', ἄνοιξε νά πάρης τὸ κυνήγι».
 - «Σκιάζουμι, Γιάννη μ', σκιάζουμι, τὸ κυνήγι τὸ φοβοῦμι.
 Πά' τα, Γιάννη μ', ν-τὴ Μάιδα σου, πού τὰ 'χει μαθημένα».
 - «Μάννε μ', ἡ Μάιδα σκιάζεται, τὸ κυνήγιο τὸ φοβᾷτι».
 - «Γιάννη μ', ἡ Μάιδα σ' παντρεύτηκι, τὸν Κώστα ἄντρα πήρε».
 20 Βιτσιὰ χτυπάει ν-τὸ μαῦρο του, στὸ σπίτι του παγαίνει'
 βιτσιὰ χτυπάει ν-τὴ μ-πόρτα του κι ἀπάνω ἀνεβαίνει
 καὶ τὸ σπαθί του ἄρπαξε ν-τὴ κεφαλὴ ν-της παίρνει
 καὶ στὸ δισάκκι τὴν ἔβαλε στοῦ μύλου τὴν παγαίνει.
 - «Ἄλεσε, μύλου μ', ἄλεσε τῆς κούρβας τὸ κεφάλι'
 25 κάμε τὰ κόκκαλα ἀσπράδ', τὴν κεφαλὴ κουκκ'νάδ',
 γιὰ νά περνοῦν μελαχροινὲς νά βάνουνε ἀσπράδ',
 γιὰ νά περνοῦν οἱ γ-ἔμορφες, νά βάνουν κουκκινάδ'».

Θράκη (Ραβδᾶς Μεσημβρίας). - Λ. Α. ἀρ. 1104Γ', σ. 73 (Γ. Ἄ. Μέγας).

1) χειρ. : τό. 2) πηγαινέ το.

Σ'. ΜΑΝΝΑ ΦΟΝΙΣΣΑ

Μικρός μαθητής, ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ σχολείου εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, εὐρίσκει τὴν μητέρα μὲ τὸν ἐραστὴν τῆς καὶ ἀπειλεῖ ὅτι θὰ καταγγείλῃ εἰς τὸν πατέρα τοῦ τὰς ἀνόμους σχέσεις αὐτῆς. Φοβηθεῖσα τὴν ἀπειλὴν ἡ μάννα σφάζει τὸν υἱόν· τὸ σῶμα τοῦ παραδίδει νὰ τὸ μαγειρεύσουν καὶ παρασκευάζει ἐκ τούτου δεῖπνον. Ὄταν ἐπανῆλθεν ὁ πατὴρ ἀπὸ τὸ κυνήγιον, ἀναζητεῖ ματαίως τὸν υἱόν του. Ἡ παιδοκτόνος μήτηρ ψευδολογοῦσα προσπαθεῖ νὰ τὸν καθησυχάσῃ καὶ παραθέτει εἰς τὴν τράπεζαν τὸ ψημένον σικώτι τοῦ τέκνου τῆς.

Εὐθὺς ὡς ἤρχισε νὰ τρώγῃ ὁ ἀτυχὴς πατὴρ ἀκούει τὴν φωνὴν τοῦ υἱοῦ· κατανοεῖ ἐκ τούτου, ὅτι πρόκειται περὶ ἐγκλήματος παιδοκτονίας. Ἐκμανεὶς φονεύει τὴν παιδοκτόνον καὶ τὸ σῶμα τῆς φέρει εἰς τὸν μύλον πρὸς ἄλεσιν.

Ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 91),¹ μυθολογικὰ στοιχεῖα, γνωστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογίαν ὡς καὶ εἰς ἄσματα καὶ παραμύθια διαφόρων λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας, ἀποτελοῦν τὸ θέμα τοῦ ἄσματος. Κατ' ἀρχαίους ἑλληνικοὺς μύθους γυναῖκες παραθέτουν εἰς τοὺς συζύγους ψημένα κρέατα τέκνων των (Πρόκνη· Τηρεὺς, Ἀηδῶν· Πολύτεχνος), ἀδελφὴ εἰς τὸν πατέρα τὰ κρέατα τοῦ ἀδελφοῦ τῆς (Ἀρπαλύκη· Κλύμενος), ἀδελφός εἰς ἀδελφὸν τὰ τῶν τέκνων του (Ἄτρεὺς· Θυέστης), πάππος τὰ κρέατα τοῦ ἐγγόνου του εἰς τὸν πατέρα του (Λυκάων· Ζεὺς). Ὡς αἰτία τῶν κακουργημάτων εἰς τὰς ἀνωτέρω περιπτώσεις ἀναφέρεται ἡ ἐκδίκησις.

Εἰς τὸ κατωτέρω δημοτικὸν ἄσμα ὁμως ἡ παιδοκτόνος προβαίνει εἰς τὸ ἐγκλημα ἐκ φόβου μήπως ἀποκαλυφθοῦν αἱ ἔνοχοι σχέσεις αὐτῆς μὲ τὸν ἐραστὴν τῆς· δὲν ἀρκεῖται δὲ εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ υἱοῦ τῆς, ἀλλὰ παραθέτει καὶ τὸ ἥπαρ του κατὰ τὸν δεῖπνον τοῦ πατρός. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ, κατὰ τὸν Ν. Πολίτην, ἐκ τῆς λαϊκῆς δοξασίας, ὅτι τὸ ἥπαρ, ἔδρα τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι καὶ μαγικὸν φάρμακον.

Τὸ ἄσμα τοῦτο ἔχει εὐρείαν διάδοσιν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν καὶ νησιωτικὴν Ἑλλάδα. Παραλλαγή δὲ τούτου ὑπάρχει εἰς χειρόγραφον τοῦ 16ου ἢ 17ου αἰῶνος.² Τὰ εἰς τινὰς παραλλαγὰς ἀπαντῶντα ὀνόματα Ἀνδρόνικος, Ἀντρουλιός, Ἀλέξαντρος ὁ βασιλιάς, Κωσταντίνος, Γιάννης, ἀποτελοῦν ἔνδειξιν, ὅτι τὸ ἄσμα ἔχει μακρὰν παράδοσιν, διὰ τῶν ὀνομάτων δὲ τούτων συνδέεται πρὸς τὰ ἄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, πρὸς τὰ ὁποῖα ἔχει καὶ ὁμοιότητα ὕφους.

Δ. Α. Π.

1) Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτην, ἐν Λαογρ. τόμ. 2 (1910), σ. 149-151. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Μέρ. Β' (1904), σ. 949, ἀρ. 362. 2) Ν. Βέη, Νεοελληνικά δημοῦδα ἄσματα ἐκ χειρογράφων κωδίκων, Παναθήναια, τόμ. 19 (1910), σ. 211-212. Πρβλ. καὶ S. Baud - Bouy, ἔνθ' ἀν., σ. 258.

Α΄.

- Κίνησ' ἡ Γιάννης, κίνησι νά πάη νά κυνηγήση
κίνησι κι ἡ Κουσαντής στοῦ δάσκαλου νά πάη.
Κ' ἡ δάσκαλους τὸν σκόλασι νά πάη νά γιουματίση.
Βρίσκει τῆ μάννα τ' πῶπιζι μι ἕνα παλληκάρι.
- 5 - «Ἄς εἶν', ἄς εἶνι, μάννα μου, ἴγῳ θά τὰ πῶ τ' ἀφέντη μ'».
- «Τί εἶδεις, Κώστα μ', τί θά πῆς κι τί θά μαρτυρήσης;»
- «Καλὸ εἶδα, καλὸ θά πῶ, καλὸ θά μαρτυρήσου'
κακὸ εἶδα, κακὸ θά πῶ, κακὸ θά μαρτυρήσου».
- Κ' ἡ μάννα του τὸν γέλασι μι σῦκα, μι καρύδια
10 κ' εἰς τὸν οὐντά¹ τὸν ἔβανι κι σάν ἀρνὶ τὸν σφάζει.
Τοῦ κιφαλάκι τ' ἔκουσι σάν τὸν παλιὸ χασάπη,
κ' ἰνιὰ νιρά τοῦ ἔπλυσι, τοῦ αἷμα του δὲν παύει'
κ' εἰς τοῦ ταψὶ τοῦ ἔβανι στοὺν μάειρα τοῦ πάει,
νά μαιρέψ' ἡ μάειρας ἰνιὰ λουγιου φαγάκι.
- 15 Νά τους κ' ἡ Γιάννης πῶρθουνταν ἀπ' τοῦ πικρὸ κυνήγι.
Φέρνει ἀλάφια ζουντανά, λαφῆνις λαβουμένις,
φέρνει κ' ἕνα λαφόπουλου νά παίζ' ἡ Κουσαντίνους.
- «Ὠρα καλὴ σου, Λέγκου μου». - «Καλῶς τουν τὸν Γιαννάκη».
- «Λέγκου μ', ποῦ εἶνι τοῦ πιδί, ποῦ εἶν' ἡ Κουσαντίνους;»
- 20 - «Κάτσι νά φάς, κάτσι νά πιῆς, κάτσι νά γιουματίσης,
τώρα θά ἔρθῃ τοῦ πιδί, θά ἔρθ' ἡ Κουσαντίνους».
Τοῦ μαύρου τ' καβαλλίκισι στοῦ δάσκαλου πααίνει.
- «Δάσκαλι, ποῦ ἴνι τοῦ πιδί μ', ποῦ ἴνι ἡ Κουσαντίνους;»
- «Τοῦ γιόμα τὸν ἰσκόλασα νά πάη νά γιουματίση,
25 κι ἀποῦ τοῦ γιόμα κ' ὕστιρα εἰς τοῦ σκουλειὸ δὲν ἦρθι».
Τοῦν μαύρου του ἐχτύπησι κ' εἰς τὰ πιδιά πααίνει.
- «Πιδιά, μὴν εἶδιτι τοῦ γιό μ', τοῦ Μικρουκουσαντίνους;»
- «Τοῦ γιόμα ποῦ σκουλάσαμε, πῆγε νά γιουματίση,
κι ἀποῦ τὸ γιόμα κ' ὕστιρα στοῦ δάσκαλου δὲν ἦρθι».
- 30 Τοῦν μαύρου του ἐχτύπησι, στοῦ σπίτι του πααίνει.
- «Μαρή, ποῦ εἶνι τοῦ πιδί, ποῦ εἶν' ἡ Κουσαντίνους;»
- «Κάτσι νά φάς, κάτσι νά πιῆς, κάτσι νά γιουματίσης'
τώρα θά ἔρθῃ τοῦ πιδί, θά ἔρθ' ἡ Κουσαντίνους».
- Κὶ τοῦ σταυρό του ἔκανι κι ἀρχίνησι νά τρώη.
- 35 Πῆρι τὴν πρώτη κουμπουσιά,² τοῦ δεύτιρου κουψίδι,
κι τοῦ τραπέζι σύντυχι κι τοῦ τραπέζι λέει:
- «Ἄν εἶσι Τούρκους, φάι μι, Οὐβριὸς κατάλυσέ με,

1) οὐτάς: δαιμάτιον (λ. τ. οδῆ). 2) κουμποσιά, μικρὸν τεμάχιον, χαψιά.

- κι ἂν εἶσι ἢ ἀφέντης μου, σκυψι κι φίλησέ μι».
 - «Μαρή, τί λέει ἢ σουφράς, ἢ τί λέει τοῦ τραπέζι;»
 40 Ἐπ' τὰ μαλλιά τὴν ἄδραξι, λιανὰ - λιανὰ τὴ φκειάνει
 κ' εἰς τοῦ σακκί τὴν ἔβανι, στοῦ μύλου τὴν πααίνει.
 - «Ἄλisci, μύλου μ', ἄλisci τῆς Λέγκους τοῦ κουρμάκι
 κι βγάν' ἀλεύρι κόκκινου κι τὴν πασπάλη² μαύρη,
 γιὰ νὰ περνοῦν γραμματικοὶ νὰ παίρνουν τοῦ μιλάνι,
 45 γιὰ νὰ περνοῦν οἱ ὁμορφες νὰ παίρνουν κοκκινάδι».

Θεσσαλία ("Ἅγιος Γεώργιος Νηλείας). - Λ.Α.
 Ὑλη, ἀρ. 189 (Π. Βογιατζῆς, 1888).

B'.

- Ἐγιὸν εἶχα στὸ δάσκαλο κ' ὑγιὸ εἶχα στὸ σκολεῖο,
 κι ὁ δάσκαλος τὸ σκόλασε, στὸ σπίτι του τὸ στέλνει.
 Βρίσκει τὴ μάννα κ' ἔπαιζε μαζί με τὸν Ὀβραῖο.
 - «Παῖξε τα, μάννα, παῖξε τα μαζί με τὸν Ὀβραῖο,
 5 καὶ σὰν ἐρθῆ ὁ πατέρας μου, ἔγὼ θὰν τὸ μαρτυρήσω».
 Τὸ γέλασε, τὸ πλάνεψε με σῦκα, με καρύδια,
 στὴν κάμαρά του τὸ ἔβαλε καὶ τοῦ Ὀβραίου λέει:
 - «Ἐλα νὰ σφάξης ἕνα ἀρνί, ἔνα τρυφερὸ κατσίκι».
 Καὶ σὰν ἀρνί τὸ ἔσφαξε καὶ σὰν τραγί τὸ γδέρνει.
 10 Παίρνει τὰ συκωτάκια του στὸ μάγειρα πηγαίνει.
 Νάν τος κι ὁ Γιάννος πῶρχεται με τ' ἄλογο καβάλλα.
 Φέρνει τ' ἀρκούδια ζωντανά, τὰ λάφια μερωμένα,
 κ' ἕνα μικρὸ λαφόπουλο γιὰ τὸν ἀκριβογιό του.
 - «Ἐλένη, ποῦ ἔναι τὸ παιδί καὶ ποῦ ἔναι ὁ Κωσταντῖνος;»
 15 - «Τὸν ἄλλαξα, τὸν χτένισα καὶ στὸ σκολεῖο τὸν πῆγα».
 Βιτσιὰ βαρεῖ τὸ μαῦρο του στὸ δάσκαλο πηγαίνει.
 - «Δάσκαλε, ποῦ ἔναι τὸ παιδί καὶ ποῦ ἔναι ὁ Κωσταντῖνος;»
 - «Ἐχω δυὸ μέρες νὰν τὸ ἰδῶ καὶ τρεῖς νὰν τὸ διαβάσω,
 καὶ σήμερις ἂν δὲν τὸ ἰδῶ, τὸν κόσμο θὰ χαλάσω».
 20 Βιτσιὰ βαρεῖ τὸ μαῦρο του στὸ σπίτι του πηγαίνει.
 - «Ἐλένη, φέρε μου ψωμί, νὰ φάω καὶ νὰ φύγω».
 Τὰ συκωτάκια τοῦ ἔβαλε νὰ φάη ὁ πατέρας.
 Τὸ συκωτάκι μίλησε, τὸ συκωτάκι λέει:
 - «Ἄν εἶσαι Τοῦρκος, φάε με, Ρωμιός, κατάλυσέ με»
 25 ἂν εἶσαι καὶ πατέρας μου, σκυψε καὶ φίλησέ με».
 Καὶ τὸ σπαθί του τραύηξε, τῆς πῆρε τὸ κεφάλι,

1) σουφράς' χαμηλὸν τραπέζι (λ. ε. sofra). 2) τὴν παιπάλην.

μέσ' στο τσουβάλι τό 'βαλε, στο μύλο τὸ πηγαίνει.
 - «'Αλεσε, μύλε μ', ἄλεσε, τῆς λυγερῆς κεφάλι,
 γιὰ νάν τ' ἀκοῦν' οἱ λυγερές, νά μὴν τὸ κάνη ἄλλη».

Πελοπόννησος (Λιγουριό). - Λαογρ., τόμ. 4,
 (1912/14), σ. 177 (Δ. Εὐαγγελίδης).

Ζ'. ΤΑ ΑΓΑΠΗΜΕΝΑ ΑΔΕΛΦΙΑ ΚΑΙ Η ΑΠΙΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

Πανελλήνιον εἶναι τὸ ἄσμα κατὰ τὸ ὁποῖον ἄπιστος γυνὴ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ ἀνδραδέλφου καὶ τὸν προτρέπει νά εὕρῃ ὡς ἀφορμὴν τὴν διανομὴν τῆς πατρικῆς περιουσίας καὶ νά φονεύσῃ τὸν ἀδελφόν του οὕτω δὲ ἀκωλύτως πλέον νά ἐνωθοῦν διὰ τοῦ γάμου. Ὑπακούσας εἰς τὴν προτροπὴν ἐκεῖνος, ζητεῖ ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του διανομὴν τῶν κτημάτων κατὰ τὴν ὁποίαν χωρίζει διὰ τὸν ἑαυτόν του τὴν ἐκλεκτὴν μερίδα, ἀφήνων τὰ κατωτέρας ἀξίας κτήματα εἰς τὸν ἀδελφόν. Ὁ ἀδικούμενος μεγαλοψύχως τηρεῖ ἀνοχὴν, κρίνων τὸ ἀδικεῖσθαι προτιμότερον τῆς θανασίμου διαμάχης μὲ τὸν ἀδελφόν του. Πρὸ τῆς μεγαλοψυχίας ταύτης ὁ ἀδικῶν συνέρχεται καὶ κατανοεῖ τὴν ἐγκληματικὴν του σκέψιν. Βαθέως συγκεκινημένος ἀπέρχεται καὶ φονεύει τὴν μηχανευθεῖσαν τὴν ἀδελφοκτονίαν ἄπιστον γυναῖκα. Κατὰ τινὰς παραλλαγὰς, πιθανῶς μεταγενεστέρας καὶ διαμορφωθείσας ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἠθικῶν ἀντιλήψεων, ὁ ἀγαπήσας τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ τὴν φονεύει ἀμέσως μετὰ τὴν προτροπὴν τῆς νά φονεύσῃ τὸν ἀδελφόν του.

Τὸ ἄσμα ἐν τῷ συνόλω του εἶναι βραχὺ δραματικὸν ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον δίκην ἀρχαίας τραγωδίας γεννᾷ ἰσχυρὸν τὸν φόβον καὶ τὸν ἔλεον καὶ περαίνεται διὰ καθάρσεως.

Δ. Α. Π.

Α'.

- "Ἄλλο κανέν' δὲ μ' ἄρεσε μέσ' στὸν ἀπάνω κόσμο,
 σάν τ' ἄλογο τὸ γλήγορο καὶ τ' ἄξιο παλληκάρι,
 σάν τὴ γυναῖκα τὴν καλὴ, ὅπου τιμᾷ τὸν ἄντρα.
 Ἦταν δυὸ ἀδέρφια γκαρδιακὰ καὶ πολλαγαπημένα
 5 κι ὁ πειρασμὸς ἐβάλτηκε, γιὰ νά τὰ ξεχωρίσῃ,
 κι ἀγάπησ' ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τὴν γυναῖκα.
 Μιὰ Κυριακὴ καὶ μιὰ γιορτὴ, μιὰ πίσημη ἡμέρα,
 βγήκε ἡ νιά ν-ἀπ' τὸ λουτρό κι ὁ νιὸς ἀπ' τὸ μπαρμπέρη
 κ' ἐκεῖ συναντηθῆκανε σὲ ξέχωρο σοκάκι.
 10 - «Νύφη μου, σάμπως σ' ἀγαπῶ, νύφη, σάμπως σὲ θέλω».
 -« Τί λές, καημέν' ἀντράδερφε καὶ μαῦρε νοικοκύρη;
 ἂν μ' ἀγαπᾷς 'πως σ' ἀγαπῶ, θέλῃς μὲ 'πως σὲ θέλω,
 τὸν ἀδερφό σου σκότωσε, γυναῖκα νά μὲ πάρῃς».
 - «Καὶ σάν τί δίκιο νά τοῦ βρῶ, γιὰ νά τότε σκοτώσω;»
 15 - «'Εσᾶς Θεὸς σᾶς ἔδωκε ἀμπέλια καὶ χωράφια»

- σύρτε νὰ τὰ μοιράσετε τ' ἀμπελοχώραφά σας.
 Ἄπο τές ἄκρες δῶσε του κι ἀπ' τοὺς παλιούς τοὺς ὄχτους
 κι ὄθε καλά καὶ καρπερά, στὸ μέρος τὸ δικό σου,
 κι ὄθ' ἄκρη καὶ παλιοοχτιές, ¹ στὸ μέρος τὸ δικό του».
- 20 Τὸ μαῦρο καβαλλίκεψε καὶ στὸ χωράφι πάνει.
 – «Καιρὸς ἦρθε, μπρὲ ἀδερφέ, ² καιρὸς νὰ χωριστοῦμε
 ἔλα γιὰ νὰ μοιράσωμε τ' ἀμπελοχώραφά μας.
 Ἄπο τές ἄκρες πᾶρ' ἐσὺ κι ἀπ' τοὺς παλιούς τοὺς ὄχτους,
 κι ὄθε καλά καὶ καρπερά στὸ μέρος τὸ δικό μου».
- 25 – «Γιατί, γιατί, ἀδερφοῦλη μου, νὰ πᾶρ' ἀπὸ τίς ἄκρες;
 γιατί νὰ μὴ μοιράσουμε, καθὼς μοιράζουν ὄλοι;»
 – «Πᾶρ' ἀπ' τίς ἄκρες, ἀδερφέ, ³ γιατί θὰ σκοτωθοῦμε».
 – «Χαλάλι σ', ἀδερφάκι μου, κι ὄλα δικά σου νὰ 'ναι'
 παρὰ νὰ ξεχωρίσουμε, πᾶρε καὶ τὸ δικό μου».
- 30 Τὸν πῆρε τὸ παράπονο τ' εἶχ' ἄδικο μεγάλο,
 τραυίεται σὲ παράμερο καὶ κάθεται καὶ κλαίει.
 Τὸ μαῦρο καβαλλίκεψε καὶ στὸ χωριὸ γυρίζει,
 τῆ νύφη του ν-έφώναξε, τῆ νύφη του φωνάζει.
 – «Νύφη, γιὰ βγάλε μου νερό, νὰ πλύνω τὸ σπαθί μου
 ἀπὸ τὸ αἷμα τὸ πολύ, τὸ αἷμα τ' ἀδερφοῦ μου».
- 35 Κ' ἐκεῖν' ἀπ' τὴν πολλή της βιά κι ἀπ' τὴν πολλή χαρά της
 τὸ μαστραπά 'φτύς ἄρπαξε, κρασί 'τανε γεμάτος,
 στῆ σκάλαν ἐκατέβηκε, νερὸ γιὰ νὰ τοῦ χύση.
 Ὅχ τὰ μαλλιά τὴν ἄρπαξε, λιανά-λιανά τὴν κόφτει.
- 40 τὴν ἔλιασε, τὴν ξέλιασε, στὸ μύλο τὴν πααίνει:
 – «Ἄλεσε, μύλε μ', ἄλεσε τῆς κούρβας ³ τὸ κεφάλι'
 κάνε τ' ἀλεύρι κόκκινο καὶ τὴν πασπάλη ⁴ μαύρη,
 νὰ 'χουν φκειασίδ' οἱ ἔμορφες, φκειασίδι τιμημένο,
 νὰ 'χουν καὶ οἱ γραμματικοὶ μελάνι γιὰ νὰ γράφουν».

¹ *Ἡπειρος. - Ζωγράφ. Ἄγών, τόμ. 1, Κων/πολις
 1891, σ. 154 - 55, ἀφ. 278.*

Β'.

Ἄλλο πρᾶμα δὲ χαίρομαι εἰς τὸν Ἀπάνω κόσμον,
 σάν τ' ἄλογ' ὄντεν πορπατῆ, τὸ κάτεργ' ⁵ ὄντε τρέχη,

1) ἔδαφος τοῦ ὁποίου τὸ χῶμα ἔχει παρασυρθῆ ὑπὸ ὀμβρίων ὑδάτων οὕτω δὲ ἀνώμαλον καὶ ἄγονον. 2) ἔκδ.: μπρὲ Κωσταντή. Ἡ διόρθωσις κατὰ τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν εἰς ἃς δὲν ἀναφέρεται ἔνομα' βλ. καὶ σχετικὰς παρατηρήσεις τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη. Τὰ δημοτικὰ τραγοῦδια, Μέρος Α'. Οἱ συλλογές, Ἀθῆναι 1929, σ. 123.
 3) τῆς πόρνης. 4) παιπάλην. 5) πλοῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἰργάζοντο κατάδικοι.

- σάν τ' ἀδερφάκια τὰ καλά ὄντε συμπαρπατοῦνε.
 Δυ' ἀδέρφια ἦσαν μπιστικά καὶ πολυαγαπημένα
 5 κ' ἔμονοπορπατοῦσανε χρόνους δεκατεσσάρους.
 Πάνω 'ς τσοὶ δεκατέσσερεις, μέσα 'ς τσοὶ δεκαπέντε,
 ἐβάρθηκεν ὁ Πειρασμός γιὰ νὰ τσοὶ ξεχωρίση,
 κι ἀγάπησ' ὁ μικρότερος τοῦ πρώτου τῆ γυναῖκα,
 μὰ ντρέπεται νὰ τση τὸ πῆ, νὰ τση τὸ μολοήση.
 10 Μὰ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κυριακή, μιὰν ἑορτὴ μεγάλη,
 ἔβγαιν' ἡ κόρ' ἀπὸ λουτρό κι ὁ νιὸς ἀπὸ μπαρμπέρη
 κ' ἔμονοπαντηχτήκανε' σὲ ξεκοφτὸ σοκάκι.
 Κι ἀποκοτᾶ καὶ λέει τση. - «Κουνιάδα μ', ἀγαπῶ σε».
 - «Σὰ μ' ἀγαπᾶς, κουνιάδο, 'μέ, σφάξε τὸν ἀδερφό σου».
 15 - «Κ' εἶντ' ἄφορμὴ θὲ νὰ τοῦ βρῶ νὰ τόνε καταλύσω».
 - «Μὰ ποῦρ' ὁ Θεὸς σᾶς ἔδωκεν ἀμπέλια καὶ περβόλια,
 κ' ἐμπᾶστε νὰ μοιράζετε τ' ἀμπελοπέρβολά σας
 κ' ἐκεῖ ἀφορμὴ θὲ νὰ τοῦ βρῆς νὰ τόνε καταλύσης».
 Μὰ 'θελ' ὁ Θεὸς κ' ἡ μοῖρα ντου καὶ πάλι ἀπηλοήθη.
 20 - «Σὰ χάσω 'γὼ τὸν ἀδερφό, μπλιό μ' ἀδερφό δὲν κάνω,
 σὰ χάσω τὴν κουνιάδα μου, πάλι κουνιάδα κάνω».
 Καὶ τὸ μαχαίριν τοῦ 'συρεν ἀπ' ἀργυρὸ φουκάρι,¹
 ψηλά - ψηλά τὸ πέταξε, μπήχνει το στὴν καρδιά τζη.

*Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 205 - 6, ἀρ. 267.*

Η'. ΖΗΛΟΥΠΟΣ ΣΥΖΥΓΟΣ ΦΟΝΕΥΕΙ ΤΗΝ ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΟΥ

Τὸ ἔξομα ἀνήκει εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐχόντων ὡς θέμα τὴν συζήτησιν μεταξὺ ἀνδρῶν περὶ τῆς τιμιότητος καὶ τοῦ ἐν γένει ἐναρέτου βίου τῆς συζύγου ἢ τῆς ἀδελφῆς.⁵

Ὁ ἥρωας τοῦ δράματος εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἔξοματος ὀνομάζεται Μανόλης, πλὴν τῶν Ἑπειρωτικῶν (Β') εἰς τὰς ὁποίας ἔχει οὗτος ἀντικατασταθῆ διὰ τοῦ Μενούσαγα.⁶ Ἐνδεικτικὸν στοιχεῖον τῆς ἀρχαιότητος τοῦ τραγουδιοῦ ἀποτελεῖ ἡ παράβασις ὑπὸ τῆς γυναικὸς τοῦ κρατοῦντος κανόνος κοινωνικῆς ἠθικῆς, ἢτοι τῆς μὴ ἐξόδου αὐτῆς ἐκ τοῦ οἴκου εἰς θεᾶν τῶν ἀνδρῶν.

Γ. Κ. Σ.

1) σονηνητήθησαν μόνοι. 2) ποῖαν. 3) μὰ βεθαίως (λ. ἰτ. ruge). 4) φηκάρι, θηκάρι.

5) Βλ. καὶ κάτωτ., σ. 378, ἀρ. Γ'. 6) οἱ δύο σύντροφοί του, ὁ Μπιρμπίλης καὶ ὁ Ρισούλης, ἀναφέρονται ὡς λήσταρχοι, καταγόμενοι ἐξ Ἀλβανίας. Οὗτοι συνελήφθησαν καὶ ἀπηγχονίσθησαν εἰς Ἰωάννινα (βλ. Σ. Μουσελίμη, Δημοτικὰ τραγούδια τῆς Ἑπείρου, Ἑπειρωτ. Χρον., ἔτ. 2 (1927), σ. 202, σημ. 1, καὶ Π. Κατσέλη, Ὁ Μενούσιαγας, Νεοελλ. Γράμματα, ἔτ. Α' (1935), ἀρ. φ. 36, σ. 8 - 9).

Α'.

- Παλληκάρια τρωγοπίναν μέσ' στο καπηλειό,
 πρώτον είχαν τὸ Μανόλη, τὸν ὁμορφονιό.
 Τίς γυναῖκες τους παινοῦσαν, ποιά 'ναι ὁμορφή
 κ' ἕνας ἄλλος 'πηλογήθη καὶ τὸν πείραξε:
- 5 - «'Ε, μπρ' ἐσύ, κυρίτσ' Μανόλη, καπετάνιο μας,
 τί ἔμορφη γυναῖκα πῶχεις, τί ἔμορφη καὶ νιά».
 - «Ποῦ τὴν εἶδες, ποῦ τὴν ξέρεις, ποῦ τὴν κοίταξες;»
 - «Μέσ' στο γκιούλμπαξε' τὴν εἶδα καὶ σιριάνιζε». ²
 - «Σάν τὴν εἶδες, παλληκάρι, πές μου τί φορεῖ».
- 10 - «Πράσινο τσεμπέρι ἐφόρει κι ἄσπρο καμπουχά, ³
 μπελετζικια' εἶχε στά χέρια πῶλαμπαν φωτιά».
 Κι ὁ Μανόλης μεθυσμένος καὶ τὸ πίστεψε,
 πῆγε σπίτι καὶ τὴ βρῆκε καὶ τὴ σκότωσε.
 Τὸ πουρνὸ ξενηστικώθη, τὸ μετάνοιωσε.
- 15 Πῆγ' ἐκεῖ ποῦ τὴν ἐθάψαν' καὶ τὴν ἔκλαιγε.
 - «Σήκω, Χάιδω μ', σήκω, ἄστρο μ', σήκω κι ἄλλαξε'
 βάλε τὰ χρυσά σου ροῦχα κ' ἔβγα στο χορό,
 νὰ σέ διοῦνε τὰ κορίτσια, νὰ μαραίνωνται,
 νὰ σέ διοῦν τὰ παλληκάρια, νὰ ζουλεύουνε.
- 20 νὰ σέ διῶ κ' ἐγὼ ὁ καημένος καὶ νὰ χαίρωμαι». ⁵

*Μ. Ἀσία (Κύζικος). - Λ. Α. ἀρ. 189,
 σ. 202, ἀρ. 25 (Μ. Φιλανθίδης, 1894).*

Β'.

- Ὁ Μπιρμπίλης, ὁ Ρισιούλης κι ὁ Μενούσαγας
 σὲ κρασοπουλειὸ πηγαίνουν, γιὰ νὰ φᾶν', νὰ πιοῦν.
 'Κεῖ ποῦ τρώγαν, 'κεῖ ποῦ πίναν, 'κεῖ ποῦ γλένταγαν,
 κάτι πέσαν σὲ κουβέντα γιὰ τίς ἔμορφες.
- 5 γιὰ τίς ἄσπρες, γιὰ τίς ροῦσσες, γιὰ τίς γαλανές.
 - «Ὁμορφή γυναῖκα πῶχεις, βρέ Μενούσαγα».
 - «Ποῦ τὴν εἶδες, ποῦ τὴν ξεύρεις καὶ τὴ μολογᾶς;»
 - «Ψές τὴν εἶδα στο πηγάδι πῶπαιρνε νερό

1) εἰς τὸν κήπον μὲ τριαντάφυλλα (λ. τ. güll bahçe). 2) ἔκανε περίπατον (λ. τ. seyran).
 3) χονδρὸν μεταξωτὸν ὄφρασμα φέρον πολόχρωμα ποικίλματα κλάδων καὶ ἀνθέων. 4) ἀργυρὰ
 βραχιόλια (λ. τ. bilezik). 5) τὸ τραγούδι συνεχίζεται καὶ τελειώνει μὲ τοὺς ἰσομένους
 δύο στίχους:

*Μὰ ἡ Χάιδω σκοτωμένη δὲν τὸν ἄκουγε
 κι αὐτὸς βγάζει τὸ σπαθί του καὶ σκοτώνεται,
 οἱ ὁποῖοι φαίνεται ὅτι δὲν ἀνέχουν εἰς τὴν ἀρχικὴν σύνθεσίν του.*

- καί τῆς γύρεψα λιγάκι καί δέ μῶδωκε
 10 καί τῆς ῥριξα τὸ μαντήλι καί μοῦ τὸ ᾽πλυνε».

- «Σάν τὴν εἶδες, σάν τὴν ξέρης, πές μας τί φορεῖ».

- «Πράσινο φουστάνι φοράει, παρδαλή ποδιά».

Κι ὁ Μενούσης μεθυσμένος πάει τὴν ᾽ ἔσφαξε᾽

τὸ πρῶι ξεμεθυσμένος καί τὴν ἔκλαιγε.

15 - «Σούκω, πάπια, σούκω, χήνα, σούκω, νεραντζιά᾽

σούκω ντύσου κι ἄρματώσου² κ' ἔβγα στὸ χορὸ,

νά σέ δοῦν τὰ παλληκάρια, νά μαραίνωνται,

νά σέ δῶ κ' ἐγὼ καημένος, νά σέ χαίρωμαι».

Ἕπειρος (Λοζέτσι). - Λ. Α. ἀφ. 1422,
 σ. 251 - 53 (Μαρία Λιουδάκη, 1940).

Θ'. Η ΡΙΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΕΤΑ

Ὁ καπετάν Μανέτας, συμφώνως πρὸς τὸ δημῶδες ᾄσμα, προκειμένου νά ἀναχωρήσῃ εἰς ταξίδι, ἀφῆκε τὴν γυναῖκα του εἰς τὴν Μῆλον ὑπὸ τὴν προστασίαν ἱερέως. Οὗτος, ἀφοῦ ἐπεζήτησε ματαίως νά τὴν ἐλκύσῃ εἰς ἐρωτικὰς σχέσεις μαζί του, τὴν ἐσυκοφάντησε τέλος δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Μανέταν, ὁ ὁποῖος, πιστεύσας, ἔστειλεν ἀπεσταλμένον του εἰς Μῆλον νά τὴν παραλάβῃ καί τὴν θανατώσῃ.

Τὸ ᾄσμα τοῦτο τῆς συκοφαντημένης γυναικός, τὸ ὁποῖον ὡς θέμα ἀπαντᾷ ἐπίσης καί εἰς παραμῦθι, φαίνεται ὅτι ἀναφέρεται εἰς πραγματικὸν γεγονὸς μὲ ἥρωα τὸν ἐκ Μάνης Στάθην Ρωμανόν, γνωστὸν καί ὡς Μανέταν, περίφημον κουρσάρου τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰ. μὲ πλουσίαν δρᾶσιν εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου. Ἡ ἄδικος θανάτωσις τῆς γυναικός του, πού θά ἔγινε περὶ τὰ τέλη τοῦ 17ου ἢ ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀπετέλεσε τὴν ὑπόθεσιν πρὸς σύνθεσιν τοῦ ᾄσματος (ρίμας) τούτου μὲ χρησιμοποίησιν ἔτι στοιχείων πιθανῶς καί ἐκ τοῦ μὲ παρόμοιον περιεχόμενον παραμυθιοῦ.³

Γ. Κ. Σ.

- Ἕποιος θέλει, γιὰ νά μάθῃ, γιὰ ν' ἀκούσῃ,
 τὴ ρίμα τοῦ Μανέτα ᾽ νά τὴ γροικῆσῃ,
 κάτω στὴ Μῆλο ἦτανε παντρεμένος
 κ' ἦτανε καπετάνιος ξακουσμένος.
 5 Εἶχε καί μιὰ γυναῖκα ᾽πὸ τὸ Κάστρο,
 αὐτὴ ἤμοιαζε τ' αὐγερινοῦ τὸ ἄστρο.
 Ἕθέλησε ὁ Μανέτας γιὰ νά μισέψῃ,
 νά πάῃ ὡς τὴν Πόλη νά ταξιδέψῃ.

1) χειρ.: καί τὴν. 2) στολίσου.

3) Βλ. πλείονα εἰς τὴν εἰδικὴν πραγματείαν τοῦ Ἄντ. Φλ. Κατσουροῦ, Ἕ ρίμα τοῦ καπετάν Μανέτα, Δασογρ., τόμ. 18 (1960), σ. 432 - 468.

4) ἔκδ.: Μανέτου.

- 10 Ἄφήνει ἄν'αν παπαῖ ἄπιτροπικόν του,
 γιά νά ἄναι μέσ' στό σπίτι τό ἰδικόν του.
 Πέρ'σα φλουριά τ' ἄφήνει γιά νά ξεοδιάζη
 καί σάν πά' νά γυρίσ' τὰ λοαριάζει.
 Δέν ἦτανε τρεῖς ἄμέρες πού ἄλλαργάρει²
 κ' ἐκίνησ' ὁ τουρκόπαπας νά τήν πειράζη.
- 15 Ἐκείνη καί τοῦ ἄμίλειε μπιστεμένα.
 - «Εἶπα σου, παπαῖ μου, λειψ' ἀπό ἄμένα,
 μὴ βάλω νά σοῦ κόψουνε τὰ γένεια.
 Εἶπα σου, παπαῖ μου, ἄμε στή δουλειά σου,
 μὴ βάλω νά σοῦ κόψουνε τή λουτρουγιά σου».
- 20 Ἐκεῖνος ὁ τουρκόπαπας νά ἄῤῃς τί κάνει:
 Παίρνει χαρτί καί μπέννα καί καλαμάρι³
 καί γράφει τοῦ Μανέτα⁴ γραφή γραμμένη
 καί μέ τή μαύρη βούλλα ἄταν βουλλωμένη.
 - «Ἄν θέλῃς, γιά νά μάθῃς γιά τήν κερά σου,
 25 βουλιέται γιά ν' ἄφήσῃ τήν ἄφεδιά σου.
 Ἄν θέλῃς, γιά νά μάθῃς τό πῶς εὔρέθη,
 μέ ἄλλον καπετάνιον ἐξεδόθη».⁵
 Στό κάσσαρόν⁶ του στέκει καί τήν διαβάζει
 κ' εὔθῤῃς καί τοῦ λουστρόμου⁷ ντου τοῦ φωνάζει.
- 30 - «Ἐλα νά πάς στή Μῆλο ἐπινομή μου⁸
 νά φέρῃς τήν γυναῖκα μου καί τό παιδί μου.
 Ἐπαρ' ἐννιά νομάτοι γιά συντροφία
 νά τσ' ἔχῃς μέσ' στή βάρκα ὄ,τ' εἶν' τση χρείας».
- 35 Εὔτῤῃς ἄρμα ἢ φελούκα⁹ καί βορβεντζάρει,¹⁰
 στοῖ Μῆλος τό μπουάζι¹¹ πάει κι ἄράσσει.
 - «Πέτε¹² τοῦ Μανέτα⁴ τση γυναίκας
 πῶς ἄντρας τση πολλά τήνε χαιρετᾷ.
 Πέτε τση νά μπροβάλῃ νά τήνε δοῦμε,
 εἶμεστα καραντίνα¹³ καί δέν μποροῦμε».
- 40 Στήν κάμαράν τση στέκει ἢ καημένη,
 ὡσάν πού ἦταν πρῶτα μαθημένη.
 Ἄνοίει τήν κασσέλαν τση, γιά ν' ἄλλάξῃ,

1) ἔκδ.: τσ. 2) ἀπομακρύνεται. 3) μελανοδοχείον. 4) ἔκδ.: Μανέτου. 5) παρεδόθη, ζῆ βίον ἀκόλαστον. 6) τό ἐστεγασμένον μέρος εἰς τήν πρόμνην τοῦ πλοίου (β. ἐνετ. cassaro). 7) τοῦ πρῶτως τοῦ πλοίου (λ. ἰτ. postroimo). 8) ἔκδ.: σου' ἐπ' ὀνόματί μου. 9) ἔκδ.: ἄρμα φιλούκα' φιλούκα = εἶδος μικροῦ πλοιαρίου. 10) κάμνει στρωφάς (λ. ἰτ. volteggiare). 11) εἰς τόν διάυλον (λ. τ. bogaz). 12) ἔκδ.: πῆτε. 13) εἰς ἀπομόνωσιν ἔνεκα λοιμῶδους νόσου (λ. ἰτ. quarantina).

- νά βάλῃ κι ἄλλα ροῦχα ἀπ' τὰ χρυσάν τση.
 - «Πῆτε τῆ Γοργόνας¹ νά μὴ ξαργήσῃ,
 45 μὴ φύγῃ ἢ φελούκα καὶ τὴν ἀφήσῃ».
 ὄντας τὴν κατεβάζαν ἀπὸ τῆ σκάλα,
 κερά καὶ κορονέτα² τὴν ἐφωνάζα.
 Μπαίνει μέσ' στὴ φελούκα μὲ τὸ καμάρι.
 Θαρρεῖ θὰ τὴν πᾶν' στ' ἀνδρούς τση καράβι.
 50 Καὶ ὅσον ἔλλαργάρα, ἔσκανταλιάρα,³
 ποῦ 'ν' πιά τὰ βαθιὰ νερά νά τὴ φουντάρου.⁴
 Ἀπέκει ὁ λοστρόμος τση τὴν ἐλυπήθη,
 ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μπάντα τὸ Θεὸ 'φοβήθη.
 - «Ἐλᾶτε, νά τὴν πᾶμε εἰς τὸ καράβι,
 55 ἐκεῖ ὅπου εἶν' ὁ ἄντρας τση καὶ κουμαντάρει».⁵
 Στὸν κάσσαρόν του στέκει καὶ τὴν κιαλάρει,⁶
 στὴν κάμαρὴν του καὶ ἀναστενάζει.
 Εὐτὺς φαῖ 'τοιμάζει νά τήνε γέψη
 κι αὐτὸς στὸ νοῦ του βάνει τὴ φαρμακέψη.
 60 Καὶ βάνει τὸ φαρμάκι μέσ' στὸ ποτήρι,
 κρῖμα στὸ λαμπερὸ διαμάντι καὶ ζαφείρι.
 Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὴν ἀδικιάν τση,
 καὶ πέφτει τὸ φαρμάκι μέσ' στὴν ποδιάν τση.
 - «Ὠχου ἢ καημένη, εἶμαι ζαλισμένη».
 65 - «Ἀπὸ τὴ θάλασσά 'σαι ἀνακατωμένη».
 - «Ἐλᾶτε νά τὴν πᾶτε νά σεργιανίσῃ⁷
 κι ὅλα μας τὰ περιβόλια νά τὰ γυρίσῃ».
 Κι αὐτοὶ τὴν κατεβάζουν σ' ἓν' βαθὺ λαγκάδι.
 Τσῆ δώνουν μιὰ στοσι πλάτες,
 70 στο' ἄσπρες, παχειές, χιονᾶτες
 τσῆ ξαναδευτερώνουν στὸ κεφάλι.
 Τότες ἢ καημένη στὸν νοῦν τση βάνει.
 - «Μὰ εἶντά 'καμα⁸ τ' ἀντρούς μου καὶ μὲ σκοτώνει,
 ἄδικα τὴν καημένη μὲ θανατώνει.
 75 Δὲν τό 'χω στὴ ζωὴ μου μό' στὸ παιδί μου,
 μισεύγω καὶ τ' ἀφήνω μικρὸ πουλί μου.
 Δὲν ἔχ' ἀφέντη μήτε καὶ μάννα,
 γιατί εἶναι ἔξη χρόνια ποῦ ἀπεθάνα.

1) ἐν μεταφ. ἐνν.: τῆς ὡραίας ὡς ἡ Γοργόνα. 2) ἡ λέξ. πιθανῶς ἀντι κολονέλα ἐκ τοῦ τίτλου κολονέλος τοῦ Μανίτα· βλ. Ἄντ. Κατσουρόν, ἔνθ' ἀν., σ. 455 κ. ἐξ. 3) ἐβουθομέτρον. 4) νά τὴν ρίψουν. 5) διορθώνει (λ. ἰτ. comandare). 6) βλέπει διὰ τηλεσκοπίου (λ. ἰτ. occlialare). 7) νά περιπατήσῃ (λ. τ. seyrari). 8) μὰ τί ἔκαμα.

- Δέν ἔχ' ἀδέρφια, μήτ' ἀξαδέρφια,
 80 νά κάμουν τοῦ Μανέτα ὄ,τι τοῦ πρέπει
 μά στο Θεό τ' ἀφήνω κι ἄς τόνε κρίνη». ¹
 Καί φεύγει ὁ λοστρόμος του ζαλισμένος.
 - «Ἄδικα πού τήν σκότωσες τήν καημένη,
 μά στο Θεό σέ 'φήνει, θέ νά σέ κρένη. ²
 85 Δέν τό'χει στήν ζωήν τση μό' στο παιδί τση,
 μισεύγει καί τ' ἀφήνει μικρό πουλίν τση.
 Δέν ἔχ' ἀφέντη μήτε καί μάννα,
 γιαν' εἶναι ἔξε χρόνια πού ἀπεθάνα.
 Δέν ἔχ' ἀδέρφια μήτ' ἀξαδέρφια,
 90 μά 'θελε νά σοῦ κάμη ὄ,τι σοῦ 'πρέπα».
 - «Μπρέ, ἐλάτε νά μέ πᾶτε νά ἰδῶ τὸ μνημα,
 νά πάω νά τήν κλάψω τήν κακομοίρα.
 Ξύπνα ψηλή, λιγνή μου λείμονιά, φióρε δ' ἀμόρε, ³
 πού σὺ ἤμοιαζες τοῦ ἡλίου τὸ κολόρε. ⁴
 95 Ξύπνα ψηλή, λιγνή μου λείμονιά, φióρε διαμάντε,
 ὄπου δέν ἦταν ἄλλη μέσ' στο Λεβάντε. ⁵
 Για ξύπνα, λούσου, ξύπνα, χτενίσου,
 ξύπνα, πού σέ γυρεύγει τὸ παιδί σου».
 Καί βγάζει τὸ στελέτον ⁶ του ἀπατός του, ⁷
 100 κ' ἐσφάη σά γουρούνι ἀμοναχός του.

Θήρα. - Νεοελλ. Ἐνάλεκτα, τόμ. Β' (1871) σ. 426 - 429

Γ'. ΤΟΥ ΜΑΥΡΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΤΟΥ

Ὡς παρατήρησεν ὁ Νικ. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 81), τὸ θέμα τῆς δοκιμασίας τῆς ἀρετῆς δυσφημηθείσης συζύγου εὐρίσκεται εἰς παραμῦθια καὶ ἄσματα πολλῶν λαῶν, διασκευασθὲν λογοτεχνικῶς ὑπὸ συγγραφέων, ὡς ὁ Βοκάκιος (Δεκαήμερον) καὶ ὁ Σαίξπηρ (Cymbeline). ³ Εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὁμοῦς ἄσμα τοῦ Μαυριανοῦ, ὡς καὶ εἰς Σικελικά παραμῦθια, πρόκειται περὶ δοκιμασίας ἀρετῆς ἀγάμου ἀδελφῆς καὶ οὐχὶ περὶ συζύγου. Κατὰ τὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν γερμανικῶν παραλογῶν ⁸ διατυπωθεῖσαν γνώμην, ἡ ἑλληνικὴ πα-

1) ἔκδ.: καὶ ὁ Θεὸς ἄς τόνε κρίνη. Παρλείφθη ἡ λέξις ὁ Θεὸς χάριν τοῦ μέτρου.
 2) ἔκδ.: μά στο Θεό σέ θέτει καὶ ὁ Θεὸς θέ νά σέ κρένη. 3) λουλούδι τῆς ἀγάπης (λ. ἰτ. fiore d'amore). 4) εἰς τὸ χρώμα (λ. ἰτ. colore). 5) Ἄνατολή. 6) εἶδος μαχαίρου (λ. ἰτ. stiletto). 7) ἄνεμος του.

8) Περὶ τοῦ θέματος εἰς τὰς διηγήσεις καὶ τὰ ἄσματα ἄλλων λαῶν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀγγλικὴν παραλογὴν «Redesdale and Wise William» βλ. P. C. Brewster and G. Tarsauti, Two English Ballads and the Greek Counterparts. Journal of American Folklore, vol. 69, Philadelphia 1956, σ. 41 - 46. Πρὸς καὶ Gareth Morgan, Cretan Poetry. Sources and Inspiration, Κρητ. Χρονικά, ἔτ. ΙΔ' (1960), σ. 13. 8) Deutsche Volkslieder. Balladen. Herausgegeben vom Deutschen Volksliedarchiv, II, Berlin-Leipzig.

ραλλαγή τοῦ ἄσματος ἔχει τὴν ἀφετηρίαν εἰς τὴν ἀνάλογον γερμανικὴν, μετεφέρθη δὲ ἀρχικῶς εἰς Κρήτην διὰ τῶν Ἑνετῶν κατακτητῶν κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα.¹ Τὴν γνώμην ταύτην ἀντικρούει ἡ Ph. P. Bouhoulis,² εὐρίσκουσα εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἄσματος στοιχεῖα ἐκ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως, ἧτις εἶναι γνωστὴ ἐκ τοῦ Τίτου Λιβίου καὶ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς περὶ τῆς αὐτοκτονίας τῆς Ρωμαίας Λουκρητίας.

Τὸ ἄσμα διὰ τοῦ ὄλου ποιητικοῦ ὕφους καὶ δὴ διὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀναφερομένων κυρίων ὀνομάτων, Μαυριανός, Ἀλέξιος, παρουσιάζει συνάφειάν τινα πρὸς τὰ ἀκριτικά, ὡς ἤδη παρατήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης. Ἐκ τῶν πολλῶν παραλλαγῶν του, γνωστῶν κυρίως εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα, παραθέτομεν κατωτέρω μίαν ἐκ Κρήτης.

Δ. Α. Π.

- Ὁ βασιλιάς κι ὁ Μαυριανός σὲ περιβόλι τρώγουν
 ἀθιβολές³ δὲν εἶχανε κι ἀθιβολές ἐφέρον,
 γιὰ τσ' ὄμορφες, γιὰ τσ' ἄσκημες ἐκείνην τὴν ἡμέρα.
 - «Ὡσάν τὸ ρόδο τ' ἀνοιχτό, τὸ λουλουδάκι τ' ἄσπρο,
 5 ἔχω κ' ἐγὼ μίαν ἀδερφή, μ' ἀλήθεια δὲν πλανᾶται.
 - «Ἄν τὴν πλανέσω, Μαυριανέ, εἶντα 'ν' τὸ στοίχημά σου ;»
 - «Ἄν τὴν πλανέσης, βασιλιά, πᾶρε τὴν κεφαλὴ μου.
 Πάλι καὶ ἄ δὲν πλανεθῆ, εἶντα 'ναι' τὸ δικό σου ;»
 - «Πᾶρε τὸ βασιλίκι μου καὶ τὴ χρουσὴ κορώνα».
 10 Παίρνει τὸ βιτσαλάκιν⁴ του στὸ φόρος⁵ κατεβαίνει,
 βρίσκει ρουφιάνες⁶ δεκοχτώ, μαγεῦτρες δεκαπέντε,
 καὶ πᾶνε καὶ τὴ βρίστουνε σ' ὀλόχρουσες καθέκλες.
 - «Καλῶς σ' εὐρήκαμε, ροδιά, βιόλα⁷ ξεφουντωμένη,
 νεραντζοπούλα φουντωτὴ καὶ ἀσπροχιονισμένη».
 15 - «Δὲ θέλω 'γὼ παινέματα κι ὁ Μαυριανός μανίζει,⁸
 κι ἀνιβουλῆς⁹ τοῦ Μαυριανοῦ πρᾶμα νὰ μὴν-ε γίνῃ».
 - «Χιλιάδες προσκυνίσματα ἀποὺ τὸ βασιλέα,
 κι ἂν εἶναι μὲ τὸ θέλημα νὰ μείνῃ μετὰ σένα».
 - «Τὰ παραθύρια ξέρει τα, τσοὶ πόρτες μας κατέχει,¹¹
 20 οὔλα θὰ τὰ 'χωμ' ἀνοιχτὰ κι ὄντεν ὀρίζ' ἄς ἔρθῃ».
 Ἄπῃς τσοὶ συναπόβγαλε στὸ μαγερειό τζη μπαίνει,
 τὰ κούρταλα καταχτυπᾷ τσοὶ βάγιες τση μαζώνει.¹²
 - «Βάγιες ἀποὺ τσοὶ βάγιες μου, ποιά θὰ μὲ ξεμιστέψῃ,¹³
 νὰ βάλω 'γὼ τὰ ροῦχα τζη κ' ἐκείνη τὰ δικά μου ;»

1939, τ. 45 κέξ. 1) ὁ S. Baud-Bovy, ἐνθ' ἄν., σ. 247, τοποθετεῖ τὸ τραγούδι εἰς τὸν 14 ἢ 15 αἰῶνα. 2) Studies in the History of modern Greek Motives. Thessalonike 1953 (β' μέρος: The legend of Lucretia and its survivals in modern greek poetry).

3) συζητήσεις. 4) τί εἶναι. 5) μικρὴν βέργαν. 6) εἰς τὴν ἀγοράν. 7) προαγωγὸς (λ. ἰτ. ruffiana). 8) ἄνθος (λ. ἰτ. viola). 9) ἐξοργίζεται. 10) χωρὶς τὴν θέλησιν. 11) γνωρίζει. 12) τὰς ἠπηρετρίας συγκεντρώνει. 13) θὰ μὲ σώσῃ, ἀπολυτρώσῃ.

- 25 Ἐποὺ τσοὶ σαράντα βάγιες τση κιαμμιά δὲν ἀποκρίθη,
μόνο ἢ πλιό ἰ μικρότερη κ' ἠλέγαν τὴν Μαρία.
- «Ἐγὼ ἰμ' ἀποὺ τσοὶ σκλάβες σου, ποὺ θὰ σὲ ξεμιστέψω,
νά βάλω ἰγὼ τὰ ροῦχα σου, νά βάλῃς τὰ δικά μου». Μπαίνει καὶ τὴν ἐστόλιζε ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδου.
- 30 τέσσερεις τὴν ἐστόλιζε κι ὀχτώ τση παραγγέρνει.
- «Βλέπουναι ἰ, Μαριγάκι μου, νά μὴ μὲ μαντατέψῃς,³
κι ἂ σὲ τσιμπήσῃ, τσίμπα τον, κι ἂ σὲ φιλήσῃ, φίλειε
κι ἂν κόψῃ καὶ κομμάτι σου, μιλιὰ νά μὴν τοῦ βγάλλῃς». Καθὼς τὴν ἀποχτένιζεν ὁ βασιλιάς προβαίνει,
- 35 μὲ σεῖσμα καὶ μὲ λύγισμα τὴ σκάλα τζ' ἀνεβαίνει.
Ἐποὺ τὴ χέρα τὴν ἀρπᾶ, στὴν κάμερα τὴ βάνει
κι ἀποὺ τὸ βράδ' ὡς τὸ ταχὺ τὴν τσίμπα καὶ τὴ ἰφίλειε.
Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα τση ἰκοψε τὸ δαχτύλι,
τση ἰκοψε τὸ δαχτύλι τζη μὲ κοφτερὸ ξυράφι
- 40 καὶ τ' ἀποξημερώματα τση ἰκοψε τὴν πλεξούδα,
ἀποὺ ἰτον ὀμορφόδετη μ' ὀλόχρουση κορδέλα.
Καὶ τὸ ταχὺ κατέβαινε τὴ σκάλα τζη μὲ γέλια
κ' ἐβάστα καὶ τοῦ Μαυριανοῦ δαχτύλια καὶ πλεξοῦδες.
- «Ἐλα νά ἰδῆς ἰδά, Μαυριανέ, σημάδια τσ' ἀδερφή σου».
- 45 - «Δὲν εἶναι τοῦτα τση σγουρή, δὲν εἶναι τση ξαθῆς μου,
ὀξω καὶ νά μ' ἐγέλασε ἢ σκύλα ἢ γι ἀδερφή μου.
Σ' οὔλον τὸν κόσμ' ἀμέτε με, σ' οὔλο γυρίσετέ με,
κ' εἰς τσ' ἀδερφή μου τὴν αὐλή ἀμέτε σφάξετέ με».
Κ' ἢ γι ἀδερφή ντ' ὡς τ' ἄκουσε πολλὰ τση βαροφάνη,
- 50 κ' ἐμπῆκε κ' ἐστολίζεντο μὲ τὴ μεγάλη βίαση.
Βάνει τὸν ἠλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρ' ἀστήθι
καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ βάνει καμαροφρούδι.
Κι ἀπῆς ἀποστολίστηκε κ' ἔγινε σάν τὴ βιόλα,
ξεπόρτισεν ἢ λυγερὴ στοῦ βασιλιᾶ νά φτάξῃ.
- 55 Τὴ σκάλα τζη κατέβαινε μόνο μὲ μιὰ βαγίτσα⁴
κ' ἐβάστα κ' εἰς τὴ χέρα τζη μαλαματένια βίτσα.
- «Στὴν μπάντα⁵ ἰσεῖς οἱ γι ἄρχοντες, στὴν μπάντα κ' οἱ γι ἀγάδες
νά πᾶ' νά ἰδῶ τὸ Μαυριανό, γιάντα⁷ θὰ τότε πνίξουν».
- «Τὴν ἀδερφή ντου πλάνεσα καὶ θὰ τότε φουρκίσω».⁸
- 60 - «Μὰ σὺ κι ἂν τὴν ἐπλάνεσες, δεῖξε μου τὰ σημάδια».
- «Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα τση ἰκοψα τὸ δαχτύλι,
τση ἰκοψα τὸ δαχτύλι ντης μὲ κοφτερὸ ξυράφι,

1) ἔκδ. Jeann. : λιό. 2) πρόσχε. 3) ἀναφίρῃς, καταγγεῖλῃς. 4) τῶρα. 5) θη-
ραπαινίδα. 6) ἔνν. : κάμτετε μέρος (λ. ἰτ. banda). 7) διὰ ποῖον λόγον. 8) κρεμάσω.

- καί τ' ἀποξημερώμετα τσῆ 'κοψα τὴν πλεξούδα,
ἀπού 'τον ὀμορφόδετη μ' ὀλόχρουση κορδέλα».
- 65 Ἀπλώνει τὰ χεράκια τζη, κάτασπρα σάν τὸ γάλα.
- «Γιὰ ἰδέτ', ἀγάδες κι ἄρχοντες, λείπει μου 'μέ δαχτύλι;»
Ρίχνει καί τὰ σγουρά μαλλιά, γεμίζ' ἡ γῆς λουλούδια.
- «Γιὰ ἰδέτ', ἀγάδες κι ἄρχοντες, λείπει μου 'μέ πλεξούδα;
ἂν λείπη τὸ δαχτύλι μου καί τὰ σγουρά μαλλιά μου,
- 70 ἐτότες νά τοῦ βάλετε τρίδιπλη τὴν καδένα».¹
- «Μὰ σένα δέ σοῦ πρέπει μπλιὸ νά 'χης τὸ βασιλίκι,
σά χοῖρος, σά χοιροβοσκὸς νά κάθεσαι στὴν Κρήτη.
Σάν νά 'σουνε φαμέγιος' μας, σάν νά 'σουν δουλευτῆς μας,
ἔτσα σ' ἐμπεγεντίσαμε' μέ τὴν ἀναθρεφτῆ μας.
- 75 Καί πᾶρε τὸ μουλάρι μας, νά πάης εἰς τὰ ξύλα,
νά ψήσωμε τὸ φαγητὸ νά πάρης τὴ Μαρία».

*Ant. Jeannarakis, Ἔσματα Κρητικά,
Leipzig, 1876, σ. 231, ἀρ. 294.*

ΙΑ'. ΦΟΝΟΣ ΚΟΡΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΤΗΣ

Θέμα τοῦ ἔσματος εἶναι ὁ φόνος παρεκτραπίσης νεάνιδος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Βαγγέλη, ὅστις ἐκδικεῖται οὕτω τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν.

Ἡ φονευθεῖσα κόρη φέρεται κατὰ τόπους μὲ τὰ ὀνόματα Φεβρωνία καὶ Πεφρονία, Ἀνδρονίκη, Εὐρυδίκη, Ἐλένη, Βερβερίτσα ἢ καὶ ἀορίστως ὡς νέα τις. Μέρος ἔνθα ἔλαβε χώραν τὸ δράμα τιμῆς ὀρίζεται ἐκ τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως ἐκάστης παραλλαγῆς: τῆς Πάτρας, τῆς Σπάρτης, τῆς Ρόδου, τῆς Κούμης τὰ χωριά, τῆς Πόλης τὰ νησιά κ.ἄ.

Νομίζω ὅτι τόπος τῆς πρώτης συνθέσεως τοῦ ἔσματος εἶναι ἡ Πελοπόννησος, εἶναι δὲ τοῦτο τῶν νεωτέρων χρόνων, ἴσως τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- 'Ακούσατε τί 'γένη στῆς Κούμης τὰ χωριά;
'Ἐντύθηκε μιὰ νέα,¹ στὰ εὐρωπαϊκά.
Τὸν ἐρωμένο παίρνει καί πάει στὸν καφενέ,
τὸν καφετζῆ προστάζει καφέ καὶ ναργιλέ.²
- 5 Δυὸ φίλοι τ' ἀδερφοῦ τῆς τὴν μαρτυρήσανε.
- «Τί κάθεσαι, Βαγγέλη, δὲν πᾶς στὸν καφενέ...
νά δῆς τὴν ἀδερφή σου ποὺ πίνει ναργιλέ!»
Σηκώθηκε ὁ Βαγγέλης καί πάει στὸν καφενέ

1) τὴν ἄλυσιν (λ. ἐνετ. cadena). 2) ὀπηρέτης (λ. ἐν. famegio). 3) μπεγεντίσω = ἐκτιμῶ, προτιμῶ (λ. τ. begenmek). 4) ἀκολουθεῖ ὡς τσάκισμα ἢ λίξ.: κακούργα. 5) συσκευὴ καπνίσματος (λ. τ. nargile).

- καί βρίσκει τὴν κακούργα νά πίνη ναργιλέ!
- 10 - «Σηκώσου, Εὐρυδίκη, νά δῆς τὸ μπόι σου,
 ποὺ ντρόπιασες ἐμένα κι ὄλο τὸ σόι σου!»
 Δυὸ μαχαιριές τῆς δίνει εἰς τὴ ζερβιά πλευρά,
 τῆς παίρνει τὸ συκῶτι καὶ τὴ μισὴ καρδιά.
 Δυὸ λόγια ἢ καημένη ἐπρόφτασε νά πῆ
- 15 κ' ἔκλινε τὸ κεφάλι καὶ ἔπεσε νεκρή.
 - «Οἱ φίλοι τ' ἀδερφοῦ¹ μου ἦταν ὁ Χάρος μου,
 γιὰ τὸν Πετροπουλάκη² ποὺ 'χα τὸ θάρρος μου».
 Οἱ φίλοι τ' ἀδερφοῦ τῆς τὴν ἐσηκώσανε,
 στῆ μάννα, τὴν καημένη, τὴν παραδώσανε.

Καλῆς Μ. Καλύβη, Λαογραφικὰ Κόμης
 Εὐβοίας, Ἀθῆναι 1938, σ. 28-29.

B'.

- Τὰ 'μάθατι τί 'γίνηκιν στῆς Πάτρας τὰ χουριά;
 μιὰ νέα, μιὰ οὐραία, μιὰ ξανθούλα, ντύθηκ' ἰβρουπαϊκά.
 Τοὺν ἱραστή τῆς παίρνει κι πάει στοὺν καφιανέ,³
 τοὺν καφιτζῆ διατάζει, ἢ κακούργα, σουμάδα⁴ κι ἀργκιλέ.⁵
- 5 Τρεῖς φίλοι τ' ἀδερφοῦ τῆς τὴν ἰγνουρίσανι
 κι στοὺ Βαγγέλη πάησαν, τὴν κακούργα, τὴ μαρτυρήσανι.
 - «Τί κάθισι, Βαγγέλη, δὲν πὰς στοὺν καφιανέ,
 νά ἰδῆς τὴν ἀδερφή σου, τὴν κακούργα, φουμάρ'ντας ἀργκιλέ». ⁶
 Σηκῶνιτ' οὐ Βαγγέλης κι πάει στοὺν καφιανέ,⁷
- 10 βρίσκει τὴν ἀδερφή του, τὴν κακούργα, φουμάρ'ντας ἀργκιλέ.
 Μιὰ ντουφικιά τὴν ἔχει στῆ δεξιά τῆ μιρά,⁶
 τῆς χάλασιν τὰ στήθια, τὰ πλιμόνια, κι ὄλα τῆς τὰ 'σουτικά.⁷
 - «Μάννα μ', κι ἄν πιθάνου, νά μὴ μί κλάψιτι
 νιράντζια κι λιμόνια νά μοῦ μοιράσιτι
- 15 κι αὐτὸν τοὺν ἀδερφό μου, τοὺ Βαγγέλη, νά τοὺν κριμάσιτι
 κι τοὺν Πιτροπουλάκη, τοὺ λουχία, μὴν τοὺν δικάσιτι».

Διτ. Μακεδονία (Σιάτιστα). - Λ. Α. ἀρ. 985,
 σ. 151, ἀρ. 15 (Ἄν. Λαζάρου, 1923).

IB'. ΤΗΣ ΣΟΥΣΑΣ

Τὸ θέμα τοῦ φόνου ἀδελφῆς ὑπὸ ἀδελφοῦ διὰ λόγους τιμῆς εἶναι κοινὸν
 εἰς πολλὰ ἔθνη κατὰ τόπους, ἔνθα τοιοῦτου εἴδους ἐπεισόδια διεδραμα-
 τίσθησαν κατὰ καιρούς. Τὸ ἐν τῷ κατωτέρῳ ἔθνατι περιγραφόμενον γεγο-

1) ἔκδ. Καλ.: κι ἀδερφός. Ἡ διόρθωσις συμφώνως πρὸς τὸν στίχον 18. 2) ὁ ἱρα-
 στής τῆς κόρης. 3) καφενεῖον. 4) ἀναψυκτικὸν ποτόν. 5) βλ. ἀνωτ. σ. 381, σμ. 5.
 6) μέρος. 7) τὰ ἐντόσθια.

νός φαίνεται ότι ἔγινεν εἰς Κρήτην καὶ δὴ εἰς Ἡράκλειον. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι αἱ πλείσται τῶν παραλλαγῶν τοῦ ᾄσματος προέρχονται ἐκ Κρήτης καὶ ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, σποραδικῶς δὲ μόνον ἐξ ἄλλων τόπων ἢ ἠρωῖς ὡσαύτως τοῦ ᾄσματος εἰς πάντα σχεδὸν τὰ κείμενα προσονομάζεται τῆς Κρήτης ἢ τοῦ Κάστρου (Ἡρακλείου) τὸ καμάρι, ἢ κορώννα, τὸ λελούδι κλπ.

*Ενδειξιν περὶ τοῦ χρόνου τῆς συνθέσεως τοῦ ᾄσματος ἀποτελεῖ ἡ παρὰ Ε. Legrand,¹ ἀναφερομένη εἰδησις ὅτι εἰς περιθώριον ἐξωφύλλου ἐκδόσεως τῆς «Βοσκοπούλας», τὴν ὁποίαν εἶδεν ἐν Βάρνη τὸ ἔτος 1875, ἀνέγνωσε τοὺς στίχους:

**Αρχωτες καὶ ἀρχόντισες, ὄλοι μικροὶ μεγάλη
ἔλατε νὰ γρυκίσεται τῆς σούσας τὸ τραγούδι*

καὶ ὑπὸ τοὺς στίχους τὴν χρονολογίαν: 1679 νοεμβρίου 24. Ἐκ τούτου ὁ Legrand συμπεραίνει ὅτι τὸ ᾄσμα συνετέθη μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1669 καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1679 καὶ ὅτι ὁ συνθέτης του ἐνεπνεύσθη ἐκ τινος τοπικοῦ ἐπεισοδίου.² Κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ 19ου αἰ. ὁ C. Faurel εἶχε σημειώσει στίχους τοῦ ᾄσματος εἰς χειρόγραφά του, δημοσιευθέντα ἐν τῷ 16ῳ τόμῳ τῆς Λαογραφίας.³

Δ. Α. Π.

- Το' εἰκοσιπέντε τοῦ Μαγιοῦ π' ἀνθίζει τὸ λουλούδι,
ἀφρουκαστήτε νὰ σᾶς πῶ τσῆ Σούσας τὸ τραγούδι.
Ἡ Σοῦσα ἦταν ὁμορφη, τοῦ Κάστρου ἡ τὸ καμάρι,
κι ἀγάπαν τὸν Σαρή Μπαχρή, τὸ πρῶτο παλληκάρι.
5 Ἀγάπαν τον κι ἀγάπαν τὴν χρόνους δεκατεσσάρους,
μ' ἀλήθεια τ' ἀδερφάκι τῆς γυρίζει με κουρσάρους.
Μιά μέρα πού 'ταν ἑορτὴ στὴν πόρτα τῆς καθίζει,
καὶ με ὀλόχρυσο τσεβρέ⁴ τὰ δάκρυα τῆς σφουγγίζει.
Ἡ μάννα τσῆ τήνε θωρεῖ, τσῆ κόρης τσῆ τῆς λέει.
10 - «Τί ἔχει τὸ Σουσανάκι μου καὶ κάθεται καὶ κλαίει;»
- «Ὅνειρο εἶδα, μάννα μου, πικρὸ φαρμακεμένο,
πὼς ἦρθε τ' ἀδερφάκι μου γυμνὸ ξεσπαθωμένο».
- «Ἄς το, Σουσάκι, τ' ὄνειρο στὸ Θεὸ παραδομένο,
καὶ νὰ τὸ στείλη ἡ χάρη ντου καλὸ κ' εὐλογημένο.
15 Μὰ 'σένα τ' ἀδερφάκι σου στὰ ξένα πού γυρίζει,
γῆ τὰ θεριά τὸν ἔφαγαν γῆ ἄλλη τὸν ὀρίζει».
Τῆ νύκτα τὰ μεσάνυχτα, πού οἱ πετεινοὶ ἐλαλοῦσαν,
ἀκούει τὴν πόρτα καὶ κτυπᾷ κ' ἐξύπνησεν ἡ Σοῦσα.

1) Chansons populaires, Annuaire de l'Assoc. pour l'encourag. d. ét. grecques en France, τόμ. X (1876) σ. 20 - 21. 2) Βλ. Ἐμμ. Δουλιγεράκη, Τὸ κρητικὸν ἠθμῶδες ᾄσμα τῆς Σουσάνας, Κρητ. Χρονικά, τόμ. 9 (1955) σ. 357 - 360. 3) Βλ. Ἀνέκδοτα κείμενα ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ C. Faurel, ἐκδιδόμενα ὑπὸ Δ. Α. Πετροπούλου, Λαογρ., τόμ. 16 (1956), σ. 197.

4) Τοῦ Ἡρακλείου. 5) μαντήλι (λ. τ. ζενρε)

- Κτύπησε,¹ ξανακτύπησε, γνώρισε τὴν λαλιά ντου.
- 20 – «Τ' ἀδέλφι μου 'ν' Σαρή Μπαχρή, ποὺ νά καῖ ἡ καρδιά ντου.
Σήκω Σαρή Μπαχράκι μου, πήγαινε στὴν καλὴ ὥρα,
γιατ' ἦρθε τ' ἀδελφάκι μου καὶ τί νά κάνω τώρα».
- «Ἄμε, Σουσάνα, κι ἄνοιξε μὰ 'γὼ πέφτω στὴν κλίνη,
γιατ' εἶναι ὁ ὕπνος μου βαρὺς, νά φύγω δὲν μ' ἀφήνει».
- 25 Πάει ἡ Σουσάνα κι ἄνοιξε μὲ τὸ καημένο ἀχείλι
μὲ τὴν καημένη κεφαλή, ποὺ εἶχε τὴν ὥρα ἐκείνη.
– «Σουσάνα, φέρε μου νερὸ ἀπὸ τὸ κρουνέρι,
πού 'ναι στὸ περιβόλι μας, μὲ τὸ δεξιό σου χέρι».
- Ἡ Σουσάνα πάει τὸν μαστραπά², μ' αὐτὸς νερὸ δὲν πίνει,
- 30 μόν' στέκει καὶ τὴν ἐρωτᾷ ποιὸς κείτεται στὴν κλίνη.
– «Εἶντα θαρρεῖς, μωρ' ἀδερφέ, καὶ εἶντα φαίνεται σου,
θαρρεῖς πὼς πολεμῶ κ' ἐγὼ τίς τέχνες τίς δικές σου;»
Καὶ τὴν κουρτίνα σήκωσε κ' ἔδειξέ της τὸν κιόλας,
κ' ἐγίνηκε ἡ καρδούλα της σὰν μαραμμένη βιόλα.³
- 35 Τὸ μαχαιράκι ἐτραύηξε ἀπ' τ' ἀργυρὸ φουκάρι,⁴
στὸν οὐρανὸ τὸ ξάμωσε⁵ καὶ στὴν καρδιά της πάει.
Κι ἀποὺ τὸν βρόντο τὸν πολὺ, ποὺ ἔκαμε τὸ κορμί της,
ἐξύπνησεν ἡ μάννα της, ἡ πολυαγαπητὴ ντης.
– «Ποιὸς εἶναι, βρὲ Σουσάνα μου, ποὺ σ' ἔκαμε ἔτσα χάλι,
40 ποὺ νά 'χη τὴν κατάρα μου γιὰ πάντα φυλαχτάρι».
Κι ἀπὸ τὸ χέριν τὴν τραυᾶ καὶ στοῦ γιαιτροῦ τὴν πάει.
– «Γιατρέ, ποὺ γιαινεις τσοὶ πληγὲς καὶ γιαινεις τίς γιαιράδες,⁶
γιάνε καὶ τὴν Σουσάνα μου, μὴ λυπηθῆς παράδες⁷
κι ἂν θέλῃς λίρες ἑκατό, χιλιάδες πεντακόσα,
45 τσοὶ δίδει ὁ Σαρή Μπαχρῆς, ποὺ δὲ λυπᾶται γρόσα».
Καὶ μὲ τ' ἀχείλι ἔλεγε, φέρτε τὴν, νά τὴ γιάνη
καὶ μὲ τὸ γνέμα ἔλεγε τὸν τάφο της θὰ κάμη.
– «Μέσα στοῦ Χάρου τσοὶ πληγὲς βοτάνια δὲ χωροῦνε,
μῆτε γιαιτροὶ γιαιτρεύουνε μῆτ' Ἄγιοι βοηθοῦνε.
50 Ἄφήνω σας παραγγελιά, ἀνάθεμα, κατάρα,
νά πᾶτε νά μὲ θάψετε εἰς τὴν Ἄγιά Βαρβάρα.
Καὶ πέστε τοῦ Σαρή Μπαχρῆ νά στέκη παλληκάρι,
νά κάμη τὸ μνημούρι μου ἀπὸ μαργαριτάρι.
Καὶ πέστε τοῦ Σαρή Μπαχρῆ, νά στέκη⁷ κυπαρίσσι,
55 νά κάμη στὸ μνημούρι μου μιὰν κρουσταλλένια βρούση».

1) ἔκδ.: ξύπνησεν. 2) δοχεῖον ὕδατος (λ. τ. mastrapa). 3) ἄνθος (λ. ἱε. viola).
4) θηκάρι. 5) τὸ ἐσκόπευσε. 6) ἔκδ.: γαιράδες. πληγᾶς (λ. τ. yara). 7) ἔκδ.: ἂν εἶναι.
Ἡ διόρθ. κατὰ παραλλ. ἐκ Ψερίμου Δωδεκανήσου (Λ.Α. ἀρ. 2193, σ. 206 - 207, στ. 43).

- Κι ὅταν τὴν ἐπερνούσανε ἀπὸ τὴν Παναγία,
φωνὴ ἔσυρεν ἢ μάννα τζη κ' ἐσβήσαν' τὰ καντήλια.
Κι ὅταν τὴν ἐπερνούσανε ἀπὸ τὰ μαγαζιά,
μικροὶ μεγάλοι ἐκλαίγαν' τὰ μακριὰ μαλλιά.
60 Κι ὅταν τὴν κατεβάζανε τρία σκαλιὰ στὸν Ἄδη,
σκοτώθηκε ὁ Σαρή Μπαχρής, τὸ πρῶτο παλληκάρι.
Τοὺς δυὸ μαζί τοὺς ἔβσλαν σφιχτὰ ἀγκαλιασμένοι,
καθὼς ἦτανε ζωντανοὶ ἔτσι καὶ πεθαμένοι.

Κρήτη (Μαργαρίτες Ρεθύμνης). - Προμ. ὁ Πυρφ.
ἔτ. ΙΑ' (1935), ἀρ. φ. 242, σ. 7.

ΙΓ'. ΦΟΝΟΣ ΠΡΑΜΑΤΕΥΤΟΥ ΥΠΟ ΑΔΕΛΦΟΥ ΤΟΥ ΛΗΣΤΟΥ

Τὸ ἄσμα ἔχει εὐρυτάτην διάδοσιν εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους ὑπὸ τὸν αὐτὸν πάντοτε τύπον: Πραματευτὴς περιοδεύων πίπτει εἰς χεῖρας ληστῶν, πληγώνεται ὑπ' αὐτῶν θανασίμως καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν τῆς ζωῆς του ἀποκαλύπτεται, ὅτι εἶναι ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν φονέων του.

Παραλλαγαὶ τοῦ ἄσματος ὑπάρχουν κατὰ τόπους ὡς πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου (πραματευτῆς, Γιάννης, Κώστας, Μήλιος, Μήτσιος, Ἄνδρουτσος, Μοραϊτόπουλο, Βλαχόπουλο, καλόγερος κ. ἄ.), τὸν τόπον ἐξ οὗ προέρχεται (Πόλη, Βιέννα, Βλαχιά, Συρία, Σαλονίκη, Μεσολόγγι κλπ.), τὴν ιδιότητα τῶν ἐπιδρομέων (χαραμηδες, κλέφτες, Γιανίτσαροι) καὶ τὸν τρόπον τῆς συγκρούσεως. Ὁ Ν. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 87) ἐξ ἐνδείξεων παραλλαγῶν τινων παρατηρεῖ, ὅτι ἀρχικῶς οἱ συγκρουόμενοι ἐν τῷ ἄσματι δὲν ἦσαν ἴσως ἔμποροι καὶ λησταὶ ἀλλὰ ἀδελφοὶ πολεμισταί· ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνει ὅτι τὸ ἄσμα ἔχει σχέσιν μὲ ἄσματα τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, ἔχοντα ἀνάλογον θέμα (ἀγών Ἥλιου καὶ Γιάννη, Υἱοὶ Ἄνδρονίκου). Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἄσμα εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Κορσικῆς ἐξεφράσθη ἡ γνώμη, ὅτι μετεφέρθη ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἐκ Μάνης μεταναστῶν καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι παλαιότερον τοῦ ἔτους 1675, ὅτε ἐγένετο ἡ μετανάστευσις αὕτη.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

- Ἢέρα ἐκλαιγε τὴν πιρνὴν,² Ἢέρα τὸ μεσημέριν.
Πὰς³ κ' ἐκλαιγε τὸν ἄντραν ἀτ'ς, ἐκλαιγεν τὰ παιδί' ἀτ'ς;⁴
Εἶχεν υἱὸν πραματευτὴν, εἶχεν υἱὸν στρατιώτεν,
εἶχεν υἱὸν 'ς τὰ γράμματα μακρὰ 'ς τὴν Ρωμανίαν.
5 Στρατιώτες καὶ πραματευτῆς οἱ δύοσ⁵ ἐντάμαν πάγ'νε.
Στρατιώτες πάντα ἔλεγεν, πάντα γιὰ τὴν στρατείαν,
πραματευτῆς πάντα ἔλεγεν, πάντα τὴν πραματείαν.
Πραματευτῆς ἄρ' ἔρχετον ἀπὲ τὴν πραματείαν,

1) S. Baud-Bovy, La chanson populaire grecque du Dodécanèse, I, Les textes, Paris 1936, σ. 241.

2) τὸ πρῶν. 3) μήπως. 4) τὰ παιδιὰ της. 5) χεῖρ.: δίσσ' οἱ δύο.

- ἀπέ τὴν Πόλιν ἔρχετον κι ἀπέ τὴνπραματείαν.
- 10 Εἶχεν καὶ χίλα φούλιρα,¹ εἶχεν δύο μουλάρῃ.
Ἐπέντεσεν τὸν χαραμὴν² ἀπάν' ἔς τὸ σταυροδρόμιν.
-«Πραματευτὴ μ', ποῦ 'ν' τ' ἄσπρα σου καὶ ποῦ 'ν' ἡπραμα-
τεία σ';»
-«Ἐγὼ ἔχω χίλα φούλιρα,¹ ἔπαρ' τὰ δύο μουλάρῃ
κ' ἐμὲν μαναχὸν χάρισον τὴν φλιβερὴν τὴν μάννα μ'».
- 15 Ἴκι³ παίρ' τὰ χίλα φούλιρα, ἴκι³ παίρ' τὰ δύο μουλάρῃ
ἔσυρεν τὸ χαντζάριν⁴ του κι ἀτὸν τριχαντζαρώνει,⁵
τ' ἕναν κρούει ἀτὸν ἔς τὸ πλευρόν, τ' ἄλλο ἔς σὴν ἀμασκάλαν,
καὶ τ' ἄλλο τὸ πικρότερον χτυπᾷ εἰς τὴν καρδίαν
καὶ ξάν' ἐμετανόησεν καὶ ξάν' ἐμετανοοῦντσεν.
- 20 Κλώθκεται⁶ ἀρωτᾷ τονε. «Τὰ γεννητὰ σ'⁷ ἀπόθεν;»
- «Ἐμὲν ἀσ' τὸ ἐσκότωσης,⁸ ντό θέλεις κι ἀρωτᾷς με;»
- «Ἐγὼ χίλιους ἐσκότωσησα, ἡ κάρδα μ' κ' ἐντραλίζει⁹
ἀτῶρα σὲν ἐσκότωσησα, ἡ κάρδα μ' ἐντραλίγεν¹⁰
ἐτρόμαξεν τὸ χέριν μου καὶ τὸ χαντζάρ' ἐρροῦξεν». ¹¹
- 25 - «Ἐμεῖς τρία ἀδέλφῃ μες, εἶνας τὸν ἄλλον κ'³ εἶδεν.
Ἐνας ἐγέντον τηρετῆς, ἐξέβεν ἔς τὰ ραχία,¹²
ἄλλος ἔτον ἔς τὰ γράμματα, μακρὰ ἔς τὴν ξενιτείαν,
κ' ἐγὼ ἔμ'νεπραματευτῆς, ἐποῖκαπραματείαν». ¹³
- «Κατὰ ποῦ λές,πραματευτῆ, ἐμεῖς ἀδέλφῃ εἶμες».
- 30 Ἄπέ τὸ χέρ' ἀρπάζει ἀτὸν καὶ ἔς τὸ γατρὸν ἀρ' πάγει.
- «Γιατρέ μου, κοσμογιατρευτε καὶ κοσμογιατρεμένε,
γιὰ γιάτρεψον τὸν ἀδελφὸ μ', ἀτὸς χά ¹⁴ ἀποθάνει.
Ἄν θέλῃς, χίλα ἔπαρε, ἂν θέλῃς, δύο χιλιάδες,
ἂν θέλῃς, ἔπαρ' τὸν μαῦρόν μου, σίτ' στέκ' ¹⁵ ἀρματωμένος».
- 35 - «Μουδὲ τὰ χίλα παίρω ἔγῳ, μουδὲ τὰ δύο χιλιάδες,
μουδὲ παίρω τὸ μαῦρον σου, σίτ' στέκ' ἀρματωμένος.
Ἄδὰ ἔς τὰ δύο μαχαιριές ἀτ' ἐγὼ γιατρεῖαν θὰ βάλω,
ἀδὰ τση κάρδα τῆ γιαρὰν ¹⁶ ἀδὰ γιατρεῖα κ'³ ἐμπαίνει».
- «Κατὰ ποῦ λές καί, νὲ γιατρέ, ἀτὸς θὲ ν' ἀποθάνη».
- 40 Ἐσυρεν τὸ χαντζάριν⁴ ἀτ', ἔς σὴν κάρδα ἀτ' ἐντῶκεν. ¹⁷
Οἱ δύοσ ¹⁸ μίαν ἐπέθαναν, οἱ δύοσ ¹⁸ μίαν ἐτάφαν.

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 96 (Γ. Βαλαβάνης).

1) χειρ.: φούλιρια φλωριά. 2) λησπὴν (λ. τ. harami). 3) οὐχί, δὲν. 4) χειρ.: χαντσόριν τὴν σπάθην του. 5) χειρ.: τριχαντορῶνει τοῦ καταφέρει τρεῖς σπαθίς. 6) γυρίζει. 7) οἱ γονεῖς σου. 8) ἀποδ' μ' ἐσκότωσης. 9) δὲν λογίζει. 10) χειρ.: ἐντραλίγεν ἐλόγισε, ἐρράγισε. 11) ἔπεσε κάτω. 12) ὁ ἕνας ἔγινε λησπὴς κ' ἐξῆλθεν εἰς τὰ ὄρη. 13) ἔκανα τὸν πλανόδιον ἔμπορον. 14) δεικτ.: νά, ἰδοῦ. 15) τὸν ἵππον μου ἐνψ στέκει. 16) τὴν πληγὴν (λ. τ. yara). 17) εἰς τὴν καρδίαν του ἐκτόπησεν. 18) χειρ.: δίσσ.

B'.

- Μικρὸ πραγματευτόπουλο ἀπὸ τὴν Πόλη βγήκε,
ἀπὸ τὴν Πόλην ἔβγηκε, στὴ Βαβυλῶνα πάει·
σύρνει μουλάρια δώδεκα, χρυσάφι φορτωμένα.
Στὸν δρόμον ὅπου πήγαινε, στὸν δρόμον ποὺ διαβαίνει,
5 ἀρκίζ' ὁ νιὸς τσαί τραγουδᾷ, ἀρκίζ' ὁ νιὸς τσαί λέγει:¹
- «Χαρὰ σ' ἔτοῦτα τὰ βουνά, δὲν ἔχουν χαρατσηδες²
νά χαρατσίσουνε³ τὸ νιό, νά πάρουν τὸ χρυσάφι».
'Ακόμη λόγος ἔστεκε καὶ νά τους καὶ προβαίνουν.
'Ἐνας τοῦ κόβει τὰ σχοινιά κι ἄλλος τοῦ ξεφορτώνει
10 κι ὁ τρίτος ὁ καλύτερος μιά μαχαιριά τοῦ δώνει.
Κι ἀπότι τὸν μαχαίρωσε στέκει κι ἀνερωτᾷ τον.
- «Πές μου νά ζῆς, πραγματευτή, 'πό ποῦ 'ναι ἡ γενιά σου;»
- «'Ιδὲ κακὸ ποῦ τό 'χετε ἔσεῖς οἱ χαρατσηδες,
πρῶτα νά μαχαιρώνετε κ' ὕστερις νά ρωτᾶτε.
15 'Ἄς εἶν' ἀπὸ τ' ἀνάθεμα κι ἀπ' τὴ βαρεία τὴν ὥρα'
ἡ μάννα μ' ἀπ' τὰ Γιάννενα κι ἀφέντης μ' ἀπ' τὴν Πόλη,
ἔχ' ἀδελφὸ Γενίτσαρο, λείπει δώδεκα χρόνοι».
'Απὸ τὸ χέρι τὸν κρατᾷ καὶ στοῦ γιατροῦ τὸν πάει.
- «Γιατρέ, ποῦ γιάτρεψες πολλοὶ μαχαιροσκοτωμένοι,
20 γιάτρεψε καὶ τὸν ἀδελφὸ κι ὄσα μοῦ πῆς ἄς πᾶνε».
- «'Εγὼ ἠγιάτρεψα πολλοὶ μαχαιροσκοτωμένοι,
μὰ τ' ἀδελφοῦ ἡ μαχαιριά πιὸ γιατρεμὸ δὲν ἔχει!».

Πάρος. - Λ.Α. Ὑλη, ἀρ. 2044 (Μ. Κ. Κρίσπη, 1873).

ΙΔ'. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ

'Υπόθεσις τοῦ ἔσματος εἶναι ἡ πώλησις γυναικὸς ὑπὸ τοῦ ἀνδρός της διὰ τὴν ἀποπληρωμὴν τοῦ φόρου, ποὺ εἶχεν ἐπιβληθῆ εἰς αὐτόν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ ἀποκάλυψις εἰς τὸν ἀγοραστήν (Γενίτσαρον, Παχὺν (Σπαχὴν), ἐκ τοῦ κελαδήματος πουλιοῦ, ὅτι ἡ πωληθεῖσα εἰς αὐτόν γυναῖκα εἶναι ἀδελφή του.

'Ο σύζυγος εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν λέγεται Κοντὸς (Κόντες). Εἰς τινὰς εἶναι παπᾶς ὁ πωλήσας τὴν γυναῖκα του, ἵνα οὕτω συμπληρῶσῃ τὸ ποσὸν διὰ τὴν ἐξαγοράν ἐκκλησιαστικοῦ παραπτώματός του. Εἰς μίαν δὲ μεμονωμένην παραλλαγὴν ἐξ Αἰγίνης⁴ τὸ θέμα τῆς πωλήσεως γυναικὸς ἔχει ἀντικατασταθῆ δι' αἰχμαλωσίας κόρης ὑπὸ τῶν κουρσάρων.

'Ο πρῶτος τύπος, δηλ. τῆς πωλήσεως τῆς συζύγου πρὸς ἐξόφλησιν χρέους, ἀπαντᾷ πλατύτερον διαδεδομένους κυρίως εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου,

1) ὁ στίχος, ἐλλείπων ἐκ τοῦ χειρ., παρελήφθη ἐκ παραλλ. ἐκ Χίου (Κ. Κανελλάκη, *Χιακὰ ἀνάλεκτα*, 1890, σ. 68, στ. 4). 2) χαρατῆς = εἰσπράκτωρ τῶν φόρων ἐνταῦθα μετὰ τὴν σμ. ληστῆς (λ. τ. λιγασι). 3) νά φορολογήσουν, νά ληστεύσουν.

4) Βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 8 (1921, 25), σ. 84-86.

φαίνεται δὲ καὶ ὁ ἀρχαιότερος, πιθανῶς ἐκ τῶν ὑστέρων Βυζαντινῶν χρόνων,¹ ἐάν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ὀλην πλοκὴν τῆς ὑποθέσεως τοῦ ἔσματος καὶ μάλιστα τὰ στοιχεῖα, ὡς τοῦ καταλογισμοῦ εἰς τὸν σύζυγον ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἢ τῶν ἀρχόντων ὑπερόγκου εἰς ποσὸν χρέους ὡς φόρου καὶ τοῦ ἀγοραστοῦ τῆς γυναικὸς ὡς Γενισάρου.

Ἡ πώλησις ὡς σκλάβων καὶ μελῶν τῆς οἰκογενείας (συνήθως τῶν παιδιῶν, φαίνεται δὲ καὶ τῆς γυναικὸς) ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῆς ἦτο ὄχι ἀσύνηθες φαινόμενον καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα,² ἀκόμη δ' ὅμως καὶ τὸ θέμα εἰς τὸ ἔσμα τῆς ἀναγνωρίσεως ὡς ἀδελφῶν νέου καὶ νέας, προτοῦ πλησιάσουν ἀλλήλους, ἀναφέρεται ἐπίσης παλαιότερον τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὑπάρχει ὡς ἀνάγνωσμα ἐν τῇ Συναγωγῇ ὑπὸ τῶν χρησιμοποιοῦντων τὴν ἐλληνικὴν Ἑβραίων, ἀποτελεῖ δὲ πιθανῶς, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ Στίλπ. Κυριακίδης,³ μετάφρασιν ἐκ τινος παλαιοῦ ραββινικοῦ ἔργου.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ἔνας Κοντός κοντούτσικος ἔθ' ὁμορφῆ γενναῖκα
 τζ' ὁ βασιλιάς τ' ἀζούλεψεν, θέλει νὰ τοῦ τὴμ πάρη.
 Μιὰν ἀβανιάν⁴ τοῦ ἔβκαλεν ἴθα μ' ἕναν γομάριν.⁵
 Πούλησεν τὰ χωράφκια του τζ' ἐτζεῖνα ἔν ἡφτάννουν,
 5 πουλεῖ ἀλώνια ἀσήκωτα, ἀλώνια σηκωμένα,
 πουλεῖ τζαῖ τὰ κοπάδκια του ἔς τοὺς κάμπους γεμωσμένα,
 πουλεῖ τζαῖ τὰ ζευκάρκα του ἔς τὲς πάγνες παγνιασμένα.
 Ἐμεινέν του ἡ λυερὴ τζαῖ πὰ' νὰ τὴμ πουλήση.
 Τζ' ἀποὺ τὸ θέρι πκιάννει τὴν τζαῖ πάει ἔς τὸ παζάρι.
 10 Ἐναν παιδάκι ξέβηκε ἔπου μέσα ἔς τὸ καράβι
 τζαῖ πολοᾶται τζ' εἶπεν του τζαῖ λέει τζαῖ λαλεῖ του.
 - «Πέ μου, μωρὲ Κοντούτσικε, τζ' ἐσοῦνη⁶ πόσα θέλεις;»
 - «Τὰ θείλη θίλια κάμνουσιν, τὰ μάδκια δκυὸ θιλιάες
 τζαῖ τὰ κανάτζια⁷ τοῦ λαιμοῦ ἔν ἔχουν ἔποκοπάες».⁸
 15 Τζαῖ ἔπου τὸ θέριν πκιάννει τὴν τζ' ἐπῆεν ἔς τὸ καράβιν.
 Ἐς τὰ γόνατά της ἔγειρε, γιὰ νὰ τὸν ἡφτειρίση⁹
 τζ' ἐτζεῖνη σάν τὸν φτέριζε⁹ ὁ νιὸς ἀποτζοιμήθη.
 Τζ' ἕναν πουλάκιν τζ' ἄλλαξε ἔς τοῦ καρραβκιοῦ τὴμ πλώρη
 τζ' ἔν ἐκηλάδα νὰ λαλῆ σάν κηλαδοῦσιν οὔλλα,
 20 μόνον ἔκηλάδαν τζ' ἔλεγε ἀγγελικὴ φωνούλλα.
 - «Φιλῆ ἀδερφὸς τὴν ἀδερφή, κουμπάρος τὴν κουμέρα¹⁰»

1) Βλ. καὶ *S. Baud-Bovy*, ἔνθ' ἄν., 242-244 καὶ 305. 2) Βλ. *Anne Hadjinicolaou-Marava*, *Recherches sur la vie des esclaves dans le Monde Byzantin*, Athènes 1950, σ. 95 κ.έξ. 3) Βλ. ἐν *Λαογρ.*, τόμ. 12 (1938-48), σ. 325 καὶ 490, σημ. 1, βλ. καὶ σ. 495 - 498.

4) διαβολήν, δυσφύμησιν. 5) φορτίον. 6) ἐσό. 7) στολίδια. 8) δὲν ἔχουν λογαριασμόν, εἶναι ἀνεκτίμητα. 9) ἐψτερίζε. 10) τὴν παράνομον (λ. γαλλ. *coumege*).

- τξ' άντράδερφος τήν νύφην του, χάνετ' ό κόσμος τέλεια».
 'Η λυερή σάν τ' άκουσεν, έπήρεν την τό κλάμμα,
 έστάξασιν τά δάρκα της 'ς τοϋ νιούλλικου τή βούκκα.¹
 25 Τξ' έπολοήθεν τξ' εΐπεν της τξαι λέει τξαι λαλειΐ της.
 - «Τξ' εΐντα 'θεις, κόρη λυερή, τξ' έπήρε σε τό κλάμμα,
 τό κλάμμα τξαι τό κούδισμα² τξαι τό πολύ θρηνούρι;
 "Οξα θυμήθης τοϋ Κοντοϋ, νά πάρω νά σέ πάω».³
 Τξ' έπολοήθην τξ' εΐπεν του τξαι λέει τξαι λαλειΐ του.
 30 - «Μήτε Κοντ' άθθυμήθηκα, μήτε Κοντ' άθθυμοϋμαι.
 "Εναν πουλάκιν έκατσε 'ς τοϋ καραβκιου τήμ πλώρη
 τξ' 'έν έκηλάδα νά λαληή σάν κηλαδοϋσιν οϋλλα,
 μόν' έκηλάδαν τξ' έλεγεν άγγελικη φωνούλλα.
 - Φιλᾶ άδερφος τήν άδερφή, κουμπάρος τήν κουμέρα
 35 τξ' άντράδερφος τήν νύφην του, χάνετ' ό κόσμος τέλεια».
 - «Τξαι πέ μου, κόρη λυερή, τξαι τά 'εννητικά σου».⁴
 - «'Η μάννα μ' ε' Ροδίτισσα τξ' ό τξύρης μου 'μ' Πολίτης
 τξ' εχ' άερφόν 'ς τήγ ξενιτειά εδει τριάντα γρόνους».
 - «Τξαι χᾶτε, κόρη λυερή, τξαι βρέθης άερφή μου».
 40 Τξαι 'πού τό θέριν πκιάννει την εις τοϋ Κοντοϋ τξαι πάσιν.
Κύπρος. - Α.Α. άρ. 1110 (Hedw. Lüdeke, 1937).

B'.

- "Ενας Κοντός κοντακιανός εχει όμορφη 'υναϊκα'
 ζηλεύγου ν-του κ' οί έδικοί, ζηλεύγου ν-του κ' οί ξένοι,
 ζηλεύγου ν-του κ' οί άρχοντες κι όλοι οί καπεταναϊοι
 και βάνουσί ν-του πρόστιμο έννια χιλιάδες γρόσα.
 5 Πουλειΐ λιβάδια άθέριστα, πουλειΐ και θερισμένα,
 πουλειΐ κι άμπέλια άτρώητα, πουλειΐ και τρυημένα,
 πουλειΐ λιούργια⁵ άμάζωχτα, πουλειΐ και μαζωμένα,
 καθίζει, λοαργιάζει τα και πάλι δέν έσώσα.
 Πουλειΐ μουλάρια άμέρεφτα, πουλειΐ και μερεμένα,
 10 πουλειΐ και βούδια άκίνητα,⁶ πουλειΐ και κινημένα,⁷
 καθίζει, λοαργιάζει τα και πάλι δέν έσώσα.
 Πουλειΐ και σπιθια τρίπατα κι αύλές μαρμαρωμένες,
 πουλειΐ σερβίτσα τοϋ σπιθιοϋ όλο μαλαματένια,
 καθίζει, λοαργιάζει τα και πάλι δέν έσώσα.
 15 Παίρνει ό Κοντός τήν όμορφη και στο παζάρι πάει
 κ' ένας Παχός τόν άρωτᾶ, κ' ένας Παχός τοϋ λέει.

1) στόμα (λ. ιτ. bocca).

2) κρυφό κλάμα.

3) χειρ. : νά πάω νά σέ πάρω.

4) τος γονεις σου.

5) ελαιώνας.

6) τά μή είθισμένα εις έργασίαν (άροτον κ. ἄ.).

7)

τά εργαζόμενα.

- «Πουλεῖς, Κοντέ, τὴν ὁμορφῆ; καὶ πόσο ν-τὴνε δώνεις;»
 - «Πουλῶ τὴνε τὴν ὁμορφῆ μ' ἄορασμὸ δὲν ἔχει
 τό 'να τζ' ἀχείλι χίλια 'χει, τὰ δυὸ τζη τρεῖς χιλιάδες,
 20 τὸ μηλομαουλάκι τζη ἀμέτρητ' ἄλοάρι».
 Μὲ τὸ πινάκι¹ τὰ μετρά, μὲ τὸ κοιλὸ² τὰ δώνει.
 Παίρνει ὁ Παχὺς τὴν ὁμορφῆ καὶ, στὸ καράβι πάει
 κι ἀρχίζει νὰ τὴνε τζιμπᾶ, κι ἀρχίζ' ὁ Θεὸς νὰ βρέχη,
 κι ἀρχίζει νὰ τὴνε φιλῆ καὶ πέφτ' ἀντρὺ³ χαλάζι.
 25 Κ' ἓνα μ-πουλάκι κελαδεῖ ἀπάνω στὸ κατάρτι.
 - «Φιλεῖ ἀδερφὸς τὴν ἀδερφή, μεγάλο γ-κρίμα κάνει!»
 - «Πέ μου, νὰ ζήσης, ὁμορφῆ, ἀπ' ὄντας γένος εἶσαι;»
 - «'Ας εἶμαι τσ' ἀστραποβροντῆς καὶ τσῆς ἀνεμοζάλης».
 - «'Οχι νὰ ζήσης, ὁμορφῆ, πέ μ' ὅλη ν-τὴν ἀλήθεια».
 30 - «'Η μάννα μου 'ν' ἄ' τὰ Χανιά κι ἀφέντης μ' ἄ' τὴν Πόλη
 κ' ἔχ' ἀδερφὸ κὺρ χαραμῆ,⁴ πρῶτο ν-τῶ χαραμῆδω».
 - «Πέ μου, νὰ ζήσης, ὁμορφῆ, εἶντα συγκόμμια⁵ ν-εἶχε;»
 - «'Ἦτονε νέος, ὁμορφος, ἦτον καὶ παλληκάρι
 κ' εἶχε γ-καὶ μιά χρουσὴν ἐλιά ἀπάνω στὸ ποδάρι».
 35 Παίρνει ὁ Παχὺς τὴν ὁμορφῆ καὶ τοῦ Κοντοῦ τὴν πάει.
 - «Πᾶρε, Κοντέ, τὴν ὁμορφῆ, πᾶρε, Κοντέ, τὴν ἄσπρη,
 πᾶρε, Κοντέ, τὴν ὁμορφῆ κι ἄς εἶναι χάρισμά σου
 κ' ἐκεῖνα ὅπου σοῦ 'δωκα, προῖκα τσῆ ἀδερφής μου».

Νάξος ('Απεράθου). - Δ. Α. ἀρ. 1441, σ. 310 (Διαλεκτὴ Ζευγώλη, 1925).

ΙΕ'. ΜΑΝΝΑ ΚΑΤΑΡΑΤΑΙ ΝΑ ΦΑΓΗ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΤΗΣ Ο ΛΥΚΟΣ ἢ ΤΟ ΑΡΚΟΥΔΙ

Τὸ ἄσμα ἀπαντᾷ ὑπὸ τρεῖς τύπους. Κατὰ τὸν πρῶτον (Α'), διαδεδομένον εἰς Πελοπόννησον, Χίον κ. ἄ., τὸ παιδί ἀρπάζεται ὑπὸ τοῦ λύκου εἰς ἐκπλήρωσιν ὄρκου τῆς μητρός, νὰ φάγη ὁ λύκος τὸ μόνον τῆς τέκνον, ἐὰν εἶχε νοθεύσει τὸν πωληθέντα ὑπ' αὐτῆς οἶνον μὲ νερὸ καὶ τὸν σῖτον διὰ προσμείξεως χώματος.

Κατὰ τὸν δεύτερον (Β') τύπον, ἀπαντῶντα εἰς Μακεδονίαν, τὸ παιδί ἀρπάζεται ὑπὸ τοῦ θηρίου πρὸς ἐκπλήρωσιν ἐπίσης εὐχῆς ἢ κατάρας ἀτέκνου γυναικός, ὅπως ἀποκτήσῃ τέκνον, ἔστω καὶ ἂν κατόπιν ἤθελε τὸ στερηθῆ, γινόμενον βορὰ τοῦ λύκου.

Μὲ τὸ θέμα τοῦτο, εἰδικώτερον τῆς κατάρας τῆς μητρός, ὅπως καταφάγη τὸ τέκνον τῆς τὸ ἀρκούδι ἢ τὰ ψάρια, ἀπαντᾷ ἕτερον ἄσμα (Γ'), διαδεδομένον μὲ παραλλαγὰς κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, Εὐβοίαν, Δυτ. Μακεδονίαν καὶ Πόντον.

Γ. Κ. Σ.

1) ξύλινον μέτρον χωρητικότητος 7-8 ὀκάδων. 2) μέτρον τῶν δεμητριακῶν (βλ. ἄνωτ., σ. 53, σημ. 12). 3) ἀδρόν, χονδρόν. 4) ληστὴν (λ. τ. harami). 5) ποῖα χαρακτηριστικά, σημάδια.

Α΄.

- Μιά χήρα πούλαγε κρασί, έπούλαγε καί στάρι,
 Τσακῶνοι πᾶν' νά πιοῦν κρασί καί στάρι ν' ἀγοράσουν.
 - «Χήρα, νερό 'χεις στό κρασί καί χῶμα μέσ' στό στάρι».
 - «Νερό ἄν ἔχω στό κρασί καί χῶμα μέσ' στό στάρι,
 5 ἓνα παιδί ἔχω μοναχό, ὁ λύκος νά τό φάη».
 Καί οἱ Τσακῶνοι φόρτωσαν καί πᾶνε στή δουλειά τους.
 Μά ἦρθε ὦρ' ἀνάποδη καί ὦρα βουρλισμένη¹
 κι ἀρπάχνει ὁ λύκος τό παιδί 'π' τήν ἀγκαλιά τῆς μάννας.
 Κανέννας δέν τόν ἔσωνε, κανεῖς δέν τότε σώνει.
 10 'Ἡ μάννα πού 'χε τό παιδί μονάχα τότε σώνει.
 - «'Αφ'σε μου, λύκο, τό παιδί καί πᾶρ' ἐμέ γιά δαῦτο,
 πῶχω κριάς καί κόκκαλα, νά φᾶς καί νά σοῦ μείνη».
 Τῆς λέει τότε τό παιδί ἀπ' τοῦ λύκου τό στόμα.
 - «Γύρισε, μάννα, σπίτι σου, σῦρε καί στή δουλειά σου
 15 κ' ἐσὺ τοῦ λύκου μ' ἔταξες κι ὁ λύκος θά μέ φάη».

Πελοπόννησος (Τριφυλία). - Δελτ. Ἰστ. Ἐθν. Ἐταιρ.,
 τόμ. Α' (1883), σ. 362, ἀρ. 1 (Σ. Καραβίτης).

Α' α.

- 'Απόψε πήρεν τό θεριό παιδὶν ἀπὸ τὴν κούνια.
 χίλιοι πεζοὶ τό κυνηγοῦν καί μύργιοι¹ καβαλλάροι
 κ' ἡ μά' του ἀναμαλλαριά² κι ἀφές του ἀζωνάρης³
 καί τό παιδί ἐφώναζε ἀφ' τοῦ θεριοῦ τό στόμα.
 5 - «Γύρισε, μάννα μου, γύρισε, νά μὴ σὲ φά' κ' ἐσένα
 κι ὄντας ἐποῦλες τό κρασί κ' ἔβαλες δόλος μέσα
 κ' ἤμονες καί κατάμονες θεριό νά φά' τὸν Γιάννη,
 δέν τό 'ξερες πῶς θά θά μέ φά ;»

Χίος (Καρδάμυλα). - Λ. Α. ἀρ. 296, σ. 98,
 ἀρ. 79 (Κωνστ. Ν. Κανελλάκης).

Β΄.

- Σπινῆ⁴ λαλιά ν - ἀκούστηκε στοῦ Βαρδαριοῦ⁴ τὸν κάμπο
 'κεῖ πήρε λύκος τό πιδί, πήρε κι τοῦ λιχούδι.⁷
 Χίλνοι νουμάτ' τὸν κυνηγοῦν, τρακόσ' ἀρματωμένοι
 κανέννας δέν τοὺν ζύγουσε,⁸ τοὺν λύκον δέν ζυγώνει,
 5 μόνον ἡ μάννα τοῦ παιδιοῦ μόν' 'κείνη τὸν ζυγώνει.

1) κακή. 2) μύριοι. 3) μὲ ἀσκεπὴ καὶ ἀτημέλητη κόμην. 4) καὶ ὁ ἀφέντης, ὁ
 πατήρ του, μὴ φορῶν τὴν ζώνην του. 5) λεπτή, ὀξεῖα. 6) τοῦ Ἄξιοῦ ποταμοῦ. 7) λι-
 χούδι = ὁ ὀρεγόμενος ἐκλεκτῶν φαγητῶν. 8) δέν τὸν κατέφθασε, ἐπληροῖασε.

- «"Αφ'σε με, λύκε, τού πιδί, ἄφ'σε με τὸ λιχούδι».
 Κι τού πιδί 'π'λουγήθηκε ἀποῦ τού λύκ' τού στόμα».
 - «Θυμᾶσαι 'ντάς, ' μαννούλα μου, ὄντας μέ βλαστημοῦσες
 ταχὺ-ταχὺ² τὴν Πασκαλιὰ κι στὸν καλὸν τὸν λόγουν,³
 10 ὄντ' ἔιρωγες, ὄντ' ἔπινες κι μένα βλαστημοῦσες :
 Νά μ' ἔδουν' ὁ Θεὸς πιδί, κι ἄς τό 'παιρνεὺν οὐ λύκους».
 - «"Ελα, πιδί μ', στή μάννα σου, ἔλα στήν ἀγκαλιὰ μου».
 - «Θὰ ἔρτου 'γὼ, μαννούλα μου, θὰ 'ρτῶ στήν ἀγκαλιὰ σου,
 ὄντας ἀσπρίσ' οὐ κόρακας κι ὄντας μαυρίσ' οὐ γλάρους,
 15 κι ὄντας θὰ στίψ' ἢ θάλασσα κι σπείρουμι κριθάρι».

Θεσσαλονίκη. - Λ. Α. ἀρ. 386, σ. 138
 (Χρ. Γουγούσης, 1911).

Γ'.

- Οὔλες οἱ μάννες τὰ παιδιά τὰ εὐκιῶνται νὰ προκόψουν
 καὶ μιὰ μάννα, σκυλόμαννα, τὸ Γιάννη καταργιέται :
 - «Γιούλη μ', τ' ἀρκούδια νὰ σὲ φᾶν', νὰ σὲ μακελλοκόψουν».
 Κι ὁ Γιάννης καθὼς τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη.
 5 "Εζῶσε τ' ἀλαφρὸ σπαθὶ καὶ τὸ βαρὺ ντουφέκι
 κ' ἐπῆρε δίπλα τὰ βουνὰ καὶ παγανιὰ⁴ τούς κάμπους⁵
 βρίσκει τ' ἄλάφια κ' ἔβοσκαν, τ' ἀρκούδια κ' ἐκοιμῶνταν
 κι ὄλα μπροστὰ τὰ μάζεψε κι ὄλα μπροστὰ τὰ βάνει⁶
 στή ράχη π' ἐξανάφανε τῆς μάννας του φωνάζει.
 10 - «"Εβγα, μαννούλα, νὰ μέ ἰδῆς τ' ἀρκούδια πῶς μέ τρῶνε».
 - «Γιούλη μ', τ' ἀρκούδι ποῦ θὰ σὲ φάη δὲν πάει κοντὰ μέ τ' ἄλλα,
 τ' εἶναι στραβό, τ' εἶναι κουτσό, κ' ἐκεῖνο νὰ σὲ φάη».
 Καὶ πάλι πίσω γύρισε κ' ἐκεῖνο γιὰ νὰ φέρη.
 Ἐβγήκε καὶ ἀγνάντεψε κατάχασμα³ στὸν κάμπο,
 15 βλέπει τ' ἀρκούδι μοναχὸ καὶ πάει νὰ τὸ φέρη.
 Πάνω π' ἐζύγωσε⁶ κοντὰ κ' ἐπῆγε νὰ τὸ πιάσῃ,
 ἐχτύπησ' καὶ τὸν ἔφαγε καὶ πίσω δὲ γυρίζει.

Πελοπόννησος (Καρυὰ Κορινθίας). - Λ.Α.
 Ἔλη, ἀρ. 1386. (Γ. Τσαγκρῆς, 1889.)

1) ὄντας, ὄταν. 2) πρῶι-πρῶι. 3) βλ. ἀνωτ., σ. 326, σημ. 10. 4) εἰς κυνήγιον
 ἀγρίων ζώων. 5) χειρ. : κατάκαμα. 6) ἐπλησίασε.

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Α'. ΤΟ ΔΟΚΙΜΙ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

Τὸ ἔθνος τοῦτο εἰς τὸ ὁποῖον ἡ κόρη ὑποβάλλει εἰς ἀγώνισμα, δοκιμασίαν, τοὺς πολλοὺς μνηστῆρας της, διὰ νὰ νυμφευθῆ ἓνα ἐξ αὐτῶν, φαίνεται ἐκ τοῦ ὅλου περιεχομένου του παρά τινα ἀκριτικὰ στοιχεῖα του ὅτι ἔχει συντεθῆ πιθανῶς κατὰ τοὺς ὑστέρους βυζαντινοὺς χρόνους μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὴν χώραν.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Χίλια ἑκατὸ ἀρχοντόπουλα¹ κ' ἐξήντα παλληκάρια,
οὔλα μιά λυγερὴ ἀγαποῦν, οὔλα μιά λυγερὴ θέλουν.
Σάν ἕκασμαν καὶ κίνησαν πεζούρα καὶ καβάλλα.²
- «Καλημέρα σου, λυγερή». - «Καλῶς τὰ παλληκάρια»
5 κοπιάστε,³ παλληκάρια μου, νὰ φᾶτε καὶ νὰ πιήτε». ⁴
- «Δέν ἤρθαμαν γιὰ φαῖ, γιὰ πιεῖ καὶ γιὰ ψιλὰ τραγοῦδια»
μᾶς εἶπαν 'τι εἶσαι ἢ γι' ὁμορφῆ, τ' ὅτι εἶσαι ἢ μαυρομάτα».
- «'Αλήθεια ἐγὼ εἶμαι ἢ γι' ὁμορφῆ, ἐγὼ εἶμαι ἢ μαυρομάτα»
λιθάρι ἔχω στὴν πόρτα μου, δοκίμι στὴν αὐλή μου,
10 κι ὁποῖος τὸ ρίξη π' σὼπλατα, ἄντρα θαλά⁵ τὸν πάρω».
Κι ἄλλοι τὸ πᾶν' στὰ γόνατα κι ἄλλοι ὡς τὸ ζουνάρι
κ' ἓνας κοντός κοντούτσικος πισώπλατα τὸ ρίχνει.
Παίρνει ὁ κοντός τὴν ὁμορφῆ, παίρνει τὴ μαυρομάτα.

¹ *Ἡπειρος (Τσουμέρκα)*. - Λαογρ., τόμ. 5
(1915 16) σ. 88, ἀρ. 65 (Χ. Λαμπράκης).

Β'.

Ἐκατὸδ δυὸ ἀρχοντόπουλλα μιάκ κόρην ἀαποῦσι,
ἐνοὺς, ἐνοὺς ἐτάσσετο φιλί καὶ μίαν ἐσπέρα·
οὔλοι 'μονολαῖστησακ⁶ κ' ὑπάσιν οὔλ' ἀλλάι.⁷
Στρώννει τωτ τάβλα νὰ 'ευτοῦ,⁸ πολλῶλ λογιῶτ τραπέτζι.
5 - «Τρῶτε καὶ πίννετ', ἄρχοντες, κ' ἐγιῶ νὰ σᾶς 'φηοῦμαι»⁹
μάρμαρον ἔχ' ἀφέντης μου, 'ικίμι¹⁰ τῆς ἀάπης,
κι ὁποῖος βρεθῆ καὶ πιάση το κι ὀπίσω του τὸ ρίξη,
ἐκεῖνος εἶν' ὁ ἄντρας μου κ' ἐγιῶ ἢ ποθητὴ του».
Κι οὔλοι μονοσυνάουτται¹¹ κι οὔλλοι τὸ 'ικιμάτζου.

1) τὸ τραγοῦδι ἄδεται μὲ τὸ τσάκισμα "ροδακινιά μ'". 2) ἔκδ.: πεζούρα καβάλλα.
³ Ἡ συμπλήρωσις τοῦ στίχου συμφώνως πρὸς ἑτέραν παραλλ. ἐκ *Τσουμέρκων* (Λαογρ., τόμ. 5, σ. 86, ἀρ. 64, στ. 2). 3) ἔλθετε. 4) τὸ δεύτερον ἡμιστ.: νὰ φᾶμε καὶ νὰ πιοῦμε διωρθώθη ἐκ τῆς ὡς ἀνωτ. παραλλ., ἀρ. 64, στ. 5. 5) θέλω νὰ. 6) συνεκιντριώθησαν. 7) μαζί. 8) νὰ γευθεῖν. 9) διηγῶμαι. 10) δοκίμι, ἀγώνισμα δοκιμασίας. 11) ἔρχονται μαζί.

- 10 Κ' ένας τὸ παίρει 'άχτυλο κι ἄλλος μὴε καθέλου' ¹
 κ' ένας κουτρούλλης, ² κουτρολλιός, ψειριάρης, κασιδιάρης,
 μονοχειάρι ³ τὸ 'πιασε κι ὀπίσω του τὸ ρίχτει.
 - «'Εγὼ 'μαι, κόρ', ὁ ἄνδρας σου κ' ἐσού 'σ' ἡ ποθητὴ μου».
 - «'Αν ἐπλανειούμους σὲ κοντούς κι ἂν ἤθελα τίς μαύρους,
 15 ἤθελε νά 'ν' ἡ ρύμη μου τὰ σούσσουλα 'εμάτη» ⁴

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νονάρον, Δημοτικά τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 147*

Β'. ΤΟΥ ΧΑΡΖΑΝΗ Ἡ ΤΗΣ ΗΛΙΟΓΕΝΝΗΤΗΣ

Τοῦ ἄσματος, γνωστοῦ καὶ εἰς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς,⁵ παραδί-
 δονται δύο κύριοι τύποι. Κατὰ τὸν πρῶτον, νέος ζητεῖ εἰς γάμον κόρην,
 ἔνεκα δὲ τῆς ἀρνήσεώς της κατέχεται ὑπὸ ἀπελπισίας. Μὲ συμβουλήν μα-
 γισσῶν ἢ τοῦ ἵππου του, κατ' ἄλλας δὲ παραλλαγάς, μεταμφιεσθεὶς εἰς γυ-
 ναῖκα, κατορθώνει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κλίνην τῆς ἀγαπημένης του χωρὶς ν'
 ἀναγνωρισθῆ ὑπ' αὐτῆς. Ἡ παραπλανηθεῖσα καταφεύγει εἰς τὴν κρίσιν τοῦ
 βασιλέως, ἀποκαλύπτεται ὁ ἐξαπατήσας καὶ ὑποχρεώνεται νὰ τὴν νυμφευθῆ.
 Κατ' ἄλλας παραλλαγάς αὕτη γίνεται σύζυγος τοῦ βασιλέως.

Κατὰ τὸν δεύτερον τύπον ὁ ἀηλιτισμένος ἐραστής κατορθώνει μὲ μα-
 γικά φίλτρα νὰ σαγηνεύσῃ τὴν νέαν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς μαγείας ἀφυ-
 πνίζεται ἐκείνη τὴν νύκτα καί, συνοδευομένη ὑπὸ θεραπαινίδων, ἔρχεται εἰς
 τὴν οἰκίαν τοῦ ἐραστοῦ της καὶ κρούει τὴν θύραν, εἶναι ὁμοῦς κλειδωμένη
 καὶ δὲν ἀνοίγει. Ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ της λαμβάνει δηλητήριον καὶ ἀποθνήσκει.
 Ὁ νέος ἰδὼν αὐτὴν νεκρὰν αὐτοκτονεῖ.

Εἰς τὴν ὄλην του πλοκὴν τὸ ἄσμα μὲ τὰ παραμυθιακὰ αὐτὰ στοιχεῖα
 ἔχει τὴν μορφήν παραλογῆς. Ἡ προσφυγὴ εἰς φίλτρα καὶ μαγανείας, ἢ
 μεταμφίσεις τοῦ ἐραστοῦ πρὸς ἐξαπάτησιν τῆς ἐρωμένης, καθὼς παρετήρη-
 σεν ὁ Νικ. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 74), εἶναι στοιχεῖα γνωστὰ εἰς ἀρ-
 χαίους ἑλληνικοὺς μύθους καὶ διηγήσεις, ὡς καὶ εἰς μύθους καὶ ἄσματα ἄλ-
 λων λαῶν. Εἰς μελέτην της ἡ Sophie Trenkner,⁶ σημειώνουσα ἀνάλογα παρα-
 μυθιακὰ στοιχεῖα εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν μυθολογικὴν παράδοσιν, ὡς εἰς
 τὰς κωμῳδίας «Mercator» τοῦ Πλάτου, διασκευὴν τοῦ «Ἐμπορίου» τοῦ Φι-
 λοδήμου, καὶ «Eunuchus» τοῦ Τερεντίου, διασκευὴν τοῦ ὁμωνύμου ἔργου τοῦ
 Μενάνδρου, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρόκειται περὶ λαϊκῶν
 θεμάτων, γνωστῶν ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν φιλολογίαν, τὰ ὅποια
 διατηροῦνται κατὰ μακρὰν προφορικὴν παράδοσιν. Τὰ ἴδια θέματα εἶναι
 γνωστὰ καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Šarġan, εἰς τὸ ἀραβικὸν λαϊκὸν κείμε-
 νον «Χίλια καὶ μία νύκτες» καὶ ὑπάρχουν καὶ εἰς τὸ ἑλληνικὸν δημοτικὸν
 τραγούδι τοῦ Χαρζανῆ. Εἰς πρόσφατον μελέτην του ἐξ ἄλλου ὁ Giacomo Man-

1) ὁ εἰς τὸ μετακινεῖ εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς δακτύλου, ἄλλος καθόλου. 2) μικρόσωμος,
 ἀδόνατος. 3) διὰ τῆς μίας χειρός. 4) διαδόσεις, δοσοφημέρις γεμάτη.

5) Βλ. Paul G. Brewster and Georgia Tavoulis, «Handjeris and Liyenneti»
 and Child 76 and 110 A. Study in similarities. Helsinki 1961 (F. F. Communica-
 tions, vol. LXXIV, No 183). 6) Les aventures de Šarġan - Charzanis dans le
 folklore grec antique, Byzantion, τόμ. 20 (1950), σ. 259 - 266.

ganaro¹ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ θέμα τοῦ ἄσματος τοῦ Χαρζανῆ ὑπάρχει εἰς τὴν ἀγιολογικὴν διήγησιν περὶ τοῦ μάρτυρος Κυπριανοῦ ἐξ Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἰουστίνης, οἵτινες ἐμαρτύρησαν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ.²

Παρὰ τὰ παραμυθιακὰ στοιχεῖα ταῦτα ὁ Νικ. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 74) περιέλαβε τὸ ἄσμα εἰς τὰ ἀκριτικά μὲ τὸν τίτλον «τῆς Λιογέννητης», ἐπειδὴ μὲ τὸ συχνὸν εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος καὶ τὰ μεσαιωνικὰ μυθιστορήματα ὄνομα Λιογέννητη, Ἡλιογέννητη, Ἡλιογεννημένη, ἀναφέρεται εἰς παραλλαγὰς ἢ ἐρωμένη τοῦ Χαρζανῆ (Γιαννάκη, Κωνσταντῆ, Μαυρουδῆ κλπ). Εἰς τὸ εἰσαγωγικόν του σημείωμα ὁ Ν. Πολίτης σχετίζει τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἄσματος μὲ ἐπεισόδιον τοῦ ἀκριτικοῦ ἔπους περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ Διγενῆ μὲ τὴν Εὐδοκίαν, κόρην τοῦ στρατηγοῦ Δούκα, τὴν ὁποίαν οὗτος ἀπάγει, κατόπιν τῆς μὴ ἐγκρίσεως τοῦ γάμου παρὰ τοῦ πατρός της. Ἐξ ἐπιδράσεως τῶν ἄσμάτων τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου προέρχονται ἐπίσης τὰ κύρια ὀνόματα Φωκᾶς, Νικηφόρος, Πετροτράχηλος (Βαρυτράχηλος), ποὺ ἀναφέρονται εἰς παραλλαγὰς, ὡς ὀνόματα τῶν ἀποστελλομένων εἰς τὴν νέαν προξενητῶν, καθὼς καὶ τὸ ὄνομα Χαρζανῆς, τὸ ὁποῖον σημαίνει πιθανώτατα τὸν καταγόμενον ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ θέματος «Χαρσιανόν».³ Παρὰ τὰ ἀκριτικά ταῦτα γνωρίσματα, προέχοντα εἰς τὴν πλοκὴν ταῦ ἄσματος εἶναι τὰ παραμυθιακὰ στοιχεῖα καὶ ἐκ τούτου εἶναι ὀρθότερον νὰ καταταχθῇ τοῦτο εἰς τὰς παραλογὰς.

Δ. Α. Π.

Α΄.

Ὁ Χατζαράκης ὁ μικρὸς ὁ Μικροχατζαράκης
δώδεκα χρόνους πολεμᾷ τὴν Ἀρετὴ νὰ πάρῃ.

Πέμπει τση μῆλο, ρίχνει το, λογάρι⁴ καὶ πατεῖ το
καὶ τσοῖ προξενητάδες του ξυλιές τοῦ τσοῖ φορτώνει.

5 Καὶ βάνει του στοιχήματα, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κάμῃ,
νὰ σπεῖρῃ καὶ τὴ θάλασσα σιτάρι καὶ κριθάρι.

Τότε νὰ πεντικοσταθῇ⁵ καὶ μὲ τὸν ἕναν πόδα,
νὰ σύρῃ κι ἀπὸ πίσω ντου τρικούβεργο⁶ καράβι.

Παίρνου ν-τονε τὰ κλάηματα ἔς τση μάισσας καὶ πάει.

10 – «Δίδει σου ἡ μάννα μου ἑκατὸ κι ὁ κύρης μου διακόσα,
κρυφὰ ἔπου τσοῖ γονέους μου σοῦ δίδω πεντακόσα».

– «Μὴ λυπηθῆς τὰ γένεια σου, κάτσε μπαρπέρισέ τα.

Μὴ λυπηθῆς τὰ νιάτα σου καὶ ντύσε τα γυναῖκα.

1) Due canti popolari neogreci: Siculoorum Gymnasium I, Catania, 1957, σ. 25-35. 2) Βλ. L. Radermacher, Griechische Quellen zur Faustsage. Der Zauberer Cyprianus. Die Erzählung des Helladius. Theophilus, (Sitzungsberichte der Ak. der Wiss. in Wien, Philos.-hist. Kl., Band 206, Abh. 4). Wien u. Leipzig 1927. σ. 77 κ.εξ. 3) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λογογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Α΄, 1920, σ. 246. (Περὶ τοῦ ἰθνηκοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων). H. Grégoire, Échanges épiques arabogrecs Šarkan Charzanis, Byzantion, τόμ. 7 (1932), σ. 371-382. R. Goossens, Autour de Digénis Akritas, Byzantion, τόμ. 7 (1932), σ. 303-316.

4) θησαυρόν. 5) νὰ στηριχθῇ εἰς τοὺς πέντε δακτύλους τοῦ ποδός. 6) πλοῖον μὲ τρία καταστρώματα.

- Πᾶρε βελόνα καὶ κλωστή κι ἀνέβα στὸν ὄντά ¹ τζη,
 15 ὡσάν ἑξαδερφούλα τζη, καλὴ γειτόνισσά τζη».
- Πάει χτυπᾶ τὴν πόρτα τζη τὴν ὥρα ποὺ δειπνοῦνε.
 - «Ποιὸς ἦρθε γιὰ τὴν Ἄρετὴ τὴ νυχτοπλουμισμένη,
 ἀπὸ τὸν ἥλιο δροσερὴ, ἴπου τὰ λουτρά καημένη;»
 - «Ἐγὼ ἴμ' ἢ γι' ἀξαδέρφη τζη ποὺ δὲ μὲ ἴδε ποτέ τζη.
- 20 Δώδεκα χρόνους πολεμῶ νὰ μάθω τὸ γκεργκέφι, ²
 κι ἄ δὲν τὸ μάθω σήμερο, ἄντρας μου δὲ μὲ παίρνει».
- «Πᾶρε τὴν, Ἄρετοῦσα μου, κι ἀνέβα στὸν ὄντά ¹ σου,
 σάν ἀδερφήδες θέσετε ³ καὶ βάλει τὴ κοντά σου».
- Στὴ σκάλα ἴκειά ποὺ βγαίνανε ἓνα πλουμί κεντοῦσαν
 25 κ' ἓνα σκοπὸν ⁴ ἔλέγανε κ' ἐγλυκοκελαηδοῦσαν.
 Κ' ἐκεῖ ποὺ ἴποσπερίζανε ⁵ κ' ἐκεῖ ποὺ ξενουχτοῦσαν
 ἦρχιξ' ἢ κόρη κ' ἦκλαιγε δριμά ⁶ κι ἀνεστενάζει.
- «Τί ἴχεις, ἀξαδερφούλα μου, καὶ βαριανεστενάζεις;»
 - «Τὰ φίδια μένουν στὰ βουνά καὶ τὰ θεριά στοὺς κάμπους
- 30 κ' ἐγὼ τὸ κακορρίζικο ἀπόψε ποῦ θὰ μείνω;»
 - «Ἐβγήτε, βάγιες, ⁷ στρώσετε τὴ νυφικιά μου στρώση
 καὶ βάλετε τὸ πάπλωμα, ποῦ ἴχει τὸ Χατζαράκη».
- Μέσα ν-ἐκεῖ στὸν ὕπνο τζη, στὴ ἴνειροφάνταξή ⁸ τζη,
 ἦρχιξ' ἢ κόρη κ' ἦκλαιγε δριμά ⁶ κι ἀνεστενάζει.
- 35 - «Τί ἴχεις, ἀξαδερφούλα μου, καὶ βαριανεστενάζεις;»
 - «Μέσα ν-ἐκεῖ στὸν ὕπνο μου, στὴ ἴνειροφάνταξή ⁸ μου,
 σέλινα σὰ νὰ μάζωνα, πράσα ν-ἐπρασολόγου,
 τὸν πράσινό μου σιντιγέ ⁹ ὡσάν νὰ τὸν ἐφόρου
- 40 καὶ τὸ μαργαριτάρι μου τρεῖς δίπλες στὸ λαιμό μου
 κ' ἓνα ζουμπί ¹⁰ τριαντάφυλλο στ' αὐτί μου κρεμασμένο·
 ξεγυμνωμένο τὸ σπαθί εἰς τὸ προσκέφαλό μου».
- «Σὰ θές, ἀξαδερφούλα μου, ξηγῶ σου τ' ὄνειρό σου.
 Τὰ σέλινα ἴν' ἢ πίκρα σου, τὰ πράσα ἴν' ὁ καημός σου
 καὶ τὸ ζουμπί ¹⁰ τριαντάφυλλο εἶναι ἢ παρθενιά σου
- 45 καὶ τὰ μαργαριτάρια σου τὰ δάκρυα ποὺ θὰ χύσης.
 Ξεγυμνωμένο τὸ σπαθί, ἐγὼ ἴμ', ὁ Χατζαρῆς σου».
- «Σάν εἶσ' ὁ Χατζαράκης μου, στάσου νὰ βλοηθοῦμε».
- Τὰ παπουτσάκια ντοῦ ἴβαλε, τὴ σκάλα κατεβαίνει.
 - «Δικιά ¹¹ νὰ σ' εὔρη, μάννα μου, ποὺ γίνηκες ρουφιάννα ¹²

1) δωμάτιον (λ. τ. oda). 2) τὸ κίνημα ἐπάνω εἰς τὸ τελάρο (λ. τ. gergef). 3) καταλιθῆται. 4) μυληθῆσαν ἄσματος. 5) ἐκάθητο νὰ πράξουν τὴν ἐσπέραν. 6) δριμῆς, σφοδρῶς. 7) θεραπευτικὴς, ἰατρικαί. 8) εἰς τὰ ὄνειροφαντάσματα. 9) εἶδος φορέματος. 10) μπουκετάκι. 11) ἄδικον. 12) μαστροπός (λ. ἰτ. guffiana).

- 50 κι ανέβασες τὸ Χατζαρή ἀπάνω 'πού τὴ σκάλα».
Καί μπαίνει καὶ στολίζεται καὶ βάνει ρεκαμάδα ¹
κ' ἐπρόβαλε στοῦ βασιλιᾶ σὰ φωτερὴ λαμπάδα.
- «Πῶς ἦτον, Ἀρετοῦσα μου, πῶς ἦτονε, κερά μου,
πῶς ἦτονε κ' ἐκόπιασες μόνη σου στὸν ὄντά μου».
- 55 - «Ἡ κρίση σοῦ 'τονε πολλή κ' ἦρθα ἀμοναχὴ μου,
ἕνας 'πού τσοὶ λεβέντες σου ἐπῆρε τὴν τιμὴ μου».
Μηνύματα, μηνύματα στοῦ Χατζαρή τὴν πόρτα.
- «Ἄ δὲ τὴν πάρης, ² Χατζαρή, ἐγὼ θὰ τήνε πάρω
καὶ τὴ μικρὴ σου ἀδερφή σκλάβα τζη θὰ τὴ βάλω».

*Εἰρήνης Παπαδάκη, Λόγια τοῦ Στειακοῦ
λαοῦ, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1938, σ. 18 - 19.*

Α'α .

- Τὸ Χατζαννάκιν τὸ μικρόν, τὸ Μικροχατζαννάκι,
πού 'γάπησε στὴν ξενιτειᾶ καλοῦ στρατιώτη κόρη'
πέμπει τῆς μῆλα 'λόχρυσά καὶ παλλαριᾶς λοάρι. ³
Τὰ μῆλα 'λατζοπάτησεν ⁴ καὶ τὸ λοάρι χύννει,
5 καὶ τοὺς ἀποστολάδους του μαγκλάδιν τοὺς φορτώνει, ⁵
γ-ῶχι μαγκλάδι μοναχὰ μόνογ καὶ δαβροῖλι. ⁶
- «Καλῶς τοὺς ἀποστόλους μου μὲ τὰ καλὰ μαντᾶτα».
- «Κακῶς μας, κακῶς ἦρταμεν μὲ τὰ κακὰ μαντᾶτα».
Τὰ μῆλα 'λατζοπάτησεν ⁴ καὶ τὸ λοάρι χύννει,
10 κ' ἐμᾶς τοὺς ἀποστόλους σου μαγκλάδι μᾶς φορτώνει,
γ-ῶχι μαγκλάδιν μοναχὰ, μόνον καὶ δαβροῖλι. ⁶
Δὲν ἔχει μὲ τὰ τί μιλᾷ κ' ἐμίλα μὲ τὸμ μαῦρο.
- «Μαῦρέ μου καὶ νὰ μοῦ 'καμνες τὴν κόρη νὰ κερδέσω».
- «Βάλε με μιὰν εἰς τὴν ταή, βάλε με μιὰ στό στάβλο,
15 βάλε με τρεῖς καὶ τέσσερεις, 'ὰ σοῦ τὴν καταφέρω».
- «Σὰν χάσω 'γὼ τὴν νιότην μου, τὴν κόρη τί τῆθ θέλω ;»
- «Σάθ θέλης, Γιάννη, νὰ φιλᾷς καὶ νὰ περιλαμπάτζης, ⁷
μὴ λυπηθῆς τὸμ μούστακο καὶ βάλε 'ριὸ ⁸ ξεράφι'
τρύπησε καὶ τ' αὐτάκια σου καὶ βάλε σκουλαρίκια,
20 βάλε 'πού μέσα καμουχά ⁹ κι ἀπ' ὄξω 'ριὸμ μελούβι: ¹⁰
πιάσε μελάνιγ κοντυλιὰ καὶ κάμε τὴν ἐλιάν της,
πιάσε βολόναγ καὶ κλωστή, πάννε ¹¹ στὴ γειτονιάν της

1) φόρεμα, πλουμισμένο (λ. ἐνετ. recamada). 2) ἂν δὲν τὴν νομπευθῆς. 3) θη-
σαυρὸν εἰς στρογγύλον δίσκον, πολλὰ χρήματα. 4) κατεπάτησε. 5) τοὺς ἀπεσταλμένους του
τοὺς ξυλοφορτώνει. 6) ἀλλὰ καὶ μὲ ραβδοῖλι, ραβδί. 7) νὰ ἐναγκαλιζέσαι. 8) ὠραῖον.
9) βλ. ἀνωτ., σελ. 374, σημ. 3. 10) ὠραῖον βελούδο. 11) πῆγγαινε.

- κι ἂν εὖρης καὶ τῆμ μάνναν της σάθ θειά σου τήχ χαιρέτα». Κ' ἐτρύπησεν τ' αὐτάκια του καὶ βάλλει σκουλαρίκια,
- 25 πιάννει μελάνιγ κοντυλιὰ καὶ κάμνει τὴν ἐλιάν της, βάλλει 'πού μέσα καμουχά κι ἀπ' ὄξω τὸ μελούβι, πιάννει βολόναγ καὶ κλωστή, πάει στὴ γειτονιάν της καὶ βρίσκει καὶ τὴ μάνναν της· σά θειά τὴν ἐχαιρέτα.
- «Καλῶς ἡῦρα τὴ θειούλλα μου, τῆδ δὲν εἶδα ποτέ μου».
- 30 - «Καλῶς τὴν ἀνεψούλλα μου· μὴ κ' ἐγὼ σὲ ξεύρω. Γιὰ πές μου, ἀνεψούλλα μου, 'πό ποῦ 'ν' τὰ βονικά σου;»¹
- «'Ἡ μάννα μου 'ν' ἀφ' τὴ Σουριά κι ἀφέντης μ' ἀφ' τῆδ Δύση κ' ἐμέν' ἀρραβωνιάσαμ με στῆς Μπαρμπαριάς τὰ μέρη, κι ἂν δὲν τὸ μάθω τὸ πλουμίν, ἄντρας καὶ δὲ μὲ παίρει».
- 35 - «Πᾶμε στὴν ἀξαέρφησ σου κ' ἐκεῖν' 'ὰ σοῦ τὸ μάθη».
- «Καλῶς τὴν ἀξαέρφη μου, τὴν δὲν εἶδα ποτέ μου».
- «Καλῶς τὴν ἀξαέρφη μου, μὴ κ' ἐγὼ σὲ ξεύρω. Γιὰ πές μου, ἀξαέρφη μου, 'πό ποῦ 'ν' τὰ βονικά σου;»¹
- «'Ἡ μάννα μου 'ν' ἀφ' τὴ Σουριά κι ἀφέντης μ' ἀφ' τὴ Δύση,
- 40 κ' ἐμέν' ἐρραβωνιάσαμ με στῆς Μπαρμπαριάς τὰ μέρη, κι ἂδ δὲν τὸ μάθω τὸ πλουμίν, ἄντρας καὶ δὲν μὲ παίρει».
- «Μὴμ πλήσσης,² ἀξαέρφη μου, κ' ἐγὼ νὰ σοῦ τὸ μάθω». Κ' ἕνα τραοῦδιν τραουδᾶ κ' ἕνα χαβάν³ τὸμ παίρου.
- «Τὸ Χατζαννάκι τὸ μικρόν, τὸ Μικροχατζαννάκι,
- 45 πού 'χουν τὰ ροῦχα του δροσά καὶ τὰ λινά του πάχνη, πού 'χουν τὰ πασουμάκκια του ἀττοῦς⁴ ἀποῦ τὰ δέντρα ἔργησεδ,⁵ δὲν ἐπέρασεν, ἔργησεδ, δὲν ἐφάνη καὶ τὸ σκυλλίν του πέρασε κ' ἐκεῖνος δὲν ἐφάνη».
- «Γιὰ πές μου, ἀξαέρφη μου, ποιό 'ναι τὸ Χατζαννάκι;»
- 50 - «Κ' ἔχει σοῦ λείπει ἡ ἐλιά κ' ἐγὼ 'λεα 'σαι ἐκεῖνο».
- «Χριστός, ἡ ἀξαέρφη μου, τί λόγια πού μοῦ λέει!» Βαριά, βαριά 'νεστέναξε πού μέσ' ἀφ' τὴγ καρδιάν της.
- «'Ο ν-ἥλιος πά' στὴμ μάννα του κι ἀτός⁶ εἰς τὴφ φωλιάν του, κ' ἐγὼ τὸ ξένον τὸ λεινὸ ποῦ νὰ 'πομείν' ἀόψε;»⁷
- 55 - «Μὴμ πλήσσης,⁸ ἀξαδέρφη μου, 'πόμεινε μὲ τίς βάες».⁸ Πάλε βαριά 'νεστέναξε κι αὐτὰ τὰ λόγια λέει.
- «'Ο ν-ἥλιος πά' στὴμ μάνναν του κι ἀτός⁶ εἰς τὴφ φωλιάν του, κ' ἐγὼ τὸ ξένον τὸ λεινὸ ποῦ νὰ 'πομείν' ἀόψε».⁷
- «Μὴμ πλήσσης⁸ ἀξαέρφη μου, 'πόμεινε μὲ τῆθ θειάσ σου».

1) τὰ γονικά, οἱ γονεῖς σου. 2) μὴ πλήττης, μὴ στενοχωρῆσαι. 3) μελωδίαν ἄσμα-
τος. 4) ὅπου ἔχουν τὰ ὀποδήματά του ἀνθρώπος. 5) ἐβράδουε. 6) ἀτός. 7) ἐγὼ τὸ
ξένον, τὸ ἐλλεινόν, ποῦ θὰ μείνω ἀπόψε. 8) μὲ τὰς θεραπαινίδας, ὀπηρετριάς.

- 60 Πάλε ξανανεστέναξε κι αὐτὰ τὰ λόγια λέει:
 - «Ὁ ν-ἥλιος πά' στὴμ μάνναν του κι ἀτός εἰς τὴφ φωλιάν του,
 κ' ἐγὼ τὸ ξένον τὸ λεινὸ ποῦ νὰ 'πομείν' ἀόψε;»
 - «Μὴμ πλήσσης, ἀξαέρφη μου, 'πόμεινε μετὰ μένα.
 Σύρητε, βάες, στρώσητε τὴν νυφικὴμ μου κλίνη'
- 65 βάλητε στρώμαν ἀργυρό, στρώμα μαλαματένο,
 βάλητε τὰ παπλώματα, τὰ 'φάναν' ¹ Ἀνεράδες
 καὶ τὰ φαδιοπλουμίσασι ² τοῦ δράκοντα οἱ κόρες,
 νὰ πές' ἡ ἀξαέρφη μου, τὴ δὲν εἶδα ποτέ μου».
 Καὶ μέσα στὰ μεσάνυχτα ἐπῆρεν τὴν τιμὴν της.
- 70 Κ' ἔτσε στὰ ξιφωτίσματα ὁ νιὸς θέλ' 'ὰ μισέψη. ³
 - «Ἐσοῦ μισεύγεις, νιώτερε, μὰ μένα ποῦ μὲ 'φήνεις;»
 - «Γιατὶ τόσες ἐφίλησα, γυναῖκες θὰ τίς πάρω;
 τῆς πρώτης γίδ' ⁴ ἀμύγδαλα, τῆς δεύτερης καρύδια,
 μὰ 'σοῦ, γιατ' ἤσουγ κι ὁμορφη κ' ἤσουγ κι ἀρχοντοπούλλα,
- 75 γίδω ⁵ σου πικραμύγδαλα, νὰ πικραττῆ ὁ λαιμός σου.
 Ἄν τὰ τσακίσης κ' εἶγ' κουφά, νὰ τὰ 'χης μοναχὴ σου'
 ἂν τὰ τσακίσης κ' εἶν' γερά, νὰ τὰ 'χουμεν ἀντάμα». ⁶
 Κι αὐτός ἀπ' ὄξω πέρασε κι ὠργιὸ ⁶ ν-τραοῦδι λέει.
 - «Μάννα, στρώματα τὰ 'πεσσα, πάπλωμαν τὸ 'σκεπάστη
 80 καὶ κόρην τὴν ἐφίλησα, τῆδ δὲν ἔχουν οἱ κόσμοι».
 - «Μὴν τοῦ πιστέψητ', ἀρχοντες, καὶ καυκησάρης εἶναι'
 ἀπά' στὰ κάρβουνά 'πεσεσε κι ἀφ' τ' ἄτιτητα ⁷ σηκώθη,
 τὴλ λούγκραμ ⁸ μας τὴ ψωριαριά ἐσφιχτογκάλιασέν τη».
 - «Γιὰ σήκου, σήκου, κόρη μας, στοῦ βασιλιᾶ νὰ πάης».
- 85 Καὶ ψηλοναπουγκώννεται ⁹ στοῦ βασιλιᾶ πααίννει'
 κι ὄνταν τὴν εἶδεβ βασιλιάς ἐπροσηκώθηκέν της.
 - «Δὲν εἶχες παλαμιᾶχ χαρτί ¹⁰ καὶ κοντυλιάμ μελάνι,
 νὰ στείλης μὲ τίς βάες σου, κ' ἤρτες ἡ ἀπατή σου;»
 - «Τὸ κασαβέττιμ ¹¹ μου 'ν' πολὺ καὶ ἤρτα κι ἀπατή μου'
 90 ἕνας ἀποῦ τὸ τσοῦρμος ¹² σου μοῦ πῆρεν τὴν τιμὴμ μου».
 - «Γιὰ πές μου τὰ σημάδια του, μπορ' 'ὰ τὸφ φέρ' ὁ νοῦς μου».
 - «Μακρὺς εἶναι σάν τὸ βεργί, λιανὸς σάν τὸ καλάμι
 κι ὄντας σειστῆ καὶ λυγιστῆ καὶ κάμη καὶ τὸ διῶμα, ¹³
 ἀρρωστημένους καὶ νεκροὺς σηκῶνν' ἀποῦ τὸ χῶμα».

1) τὰ ὕφαναν. 2) τὰ ἐπλοόμισαν ὁφαίνουσαι τὸ ὄφάδι. 3) κ' ἔτσι κατὰ τὸ λυκαυ-
 γῆς ὁ νιὸς θίλει νὰ ἀναχωρήσῃ. 4) δίδω. 5) ἀπὸ κοινοῦ. 6) ὠραῖον. 7) ἀπὸ τὸν
 ἄθον, τὴν τέφραν. 8) ἀδηφάγος' ἐνταῦθα: ὁ χοῖρος (ἢ γουροῦνα). 9) ἀνασηκάνει τὸ ποδη-
 ρες φόρεμά της. 10) χάρτην μιᾶς παλάμης. 11) θλίψις (λ. τ. kasavet). 12) ἀπὸ τὸ
 πλήθος, τὴν ἀκολουθίαν (λ. ἱ. ciurma). 13) διῶμα = ἐγγενῆς ὄψις, ἐμφάνισις, καμάρωμα.

- 95 – «'Πέ μου κ' εἶναι ὁ Χατζαννής, ὁ γυναικαερφός μου». Σφυρισματίδιν ἔρριξε κ' ἐκούστη στό Μισίρι, καί ξιναδευτερώννει τον εἰς τοῦ Κιτζιλιμπάση.¹
 – «Γιά ἔλα, ἔλα, Χατζαννῆ, ὁ βασιλιάς σέ θέλει». – «'Εχτές ἡμους στήμ πόρταν του' σήμερον τί μέ θέλει;»
 100 – «Κοράσος σέ καταγκαλεῖ,² πού πήρες τήν τιμή της». – «Γιατί τόσες ἐφίλησα, γυναῖκες θά τις πάρω; τῆς πρώτης γίδ' ἀμύγδαλα, τῆς δεύτερης καρύδια, μ' αὐτή γιαι' ἦτογ κι ὁμορφη κ' ἦτογ κι ἀρχοντοπούλλα γίδω της πικραμύγδαλα, νά πικραττῆ ὁ λαιμός της»
 105 κι ἄν τὰ τσακίση κ' εἶγ' κουφά, νά τὰ 'χη μοναχή της, κι ἄν τὰ τσακίση κ' εἶν' γερά, νά τὰ 'χουμεν ἀντάμα». – «Γιά ἔλα, ἔλα, Χατζαννῆ, κι ὁ βασιλιάς σέ θέλει, τήν ἀδερφήσ σου θά 'φήκη κ' ἐκείνηθ θέλ' 'ά πάρη». – «Αὐτός ἀφοῦ καί θέλει τη κι ἀφ' τῆμ μιλιά³ ξυδάτη»
 110 κ' ἐγὼ πού τήν ἐφίλησα, γυναῖκα δέν τῆμ παίρω;»
 Κι ἀπού τῆχ χέραν τῆγ κρατεῖ καί παίρει τηγ καί πάει.

Σύμη. – Φιλ. Σύλλ. ΚΠ., τόμ. ΙΘ' (1884-85), σ. 216-219 (Δημ. Χαβιαράς).

B'.

- Σαββάτο τὸ βραδὺ - βραδὺ κόρη ξαθῆ 'λουόταν τσ' ὄσ' ἄρχοντες περάκανε⁴ ὄλοι τὰ στσιάδια⁵ βγάναν, μά 'να μικρ'⁶ ἀρχοντόπουλλο τὸ στσιάδι του δέ βγαίνει. Παίρνει τσαί πάει στή μάννα του στὰ δάκρυα βουτημένο,
 5 στὰ δάκρυα τσαί τὰ κλάματα περικουκουλωμένο.⁷
 'Ἡ μάννα του τ' ἀνερωτάει, ἡ μάννα του τοῦ λέει
 – «Γιέ μου, τί εἶναι τὰ κλάματα ἡ ἐδίτσή σ' ἀντάρη;»⁸
 – «Μάννα, τήν κόρη, πού εἶδα 'γὼ, γυναῖκα νά τήν εἶχα». – «Γιέ μου, σύ 'σαι ἀρχοντόπουλλο, τσεῖνη φτωχὴ κουρτέσσα».⁹
 10 – «Μάννα μου, νά μέ ἤθελε, μάννα μου, νά μέ θέλη τσ' ἄς ἐπερικατέβαινα τσ' ἀπὸ τήν ἀρχοντιά μου.¹⁰
 Μάννα μ', ὄντες τήν εἶδα 'γὼ, χρουσοὺς φελλοὺς¹¹ ἐφόρειε μάλαμα εἶχε στό λαιμό τσαί μάλαμα στὰ χέρια. Τήν εἶδα τσ' ἐλουότανε σ' ὀλόχρουσο λεγένη.¹²
 15 τίς σκλάβες της ἐμάλωνε, τίς σκλάβες της μαλώνει,

1) πιθανῶς ὄνομα τόπου (λ. τ. kizilbas). 2) σέ ἐγκαλεῖ, κατηγορεῖ. 3) ἔκδ. Χαβ.: μηλιά. 4) ἐπέρασαν. 5) τὰ στσιάδια, καπέλλα. 6) ἀλλ' ἓνα μικρόν. 7) καλυμμένον γόρω, περιλουσμένον. 8) ταραχὴ. 9) ἐδγενής. 10) καί ἄς ἐξέπιπτα ἀπὸ τήν ἀρχοντικήν μου τάξιν. 11) φελλός.εἶδος ὑποδήματος 12) λεκάνην νυφίματος.

- γιατί δὲν τῆς ἐβάνανε μόσκο στὴν ἀλισίβα». ¹
 - «Ἄν εἶναι, γιέ μου, σάν μοῦ λές, νά στείλω μηνυτάδες». ²
 Στέλνει παπάδες δώδεκα, μητροπολίτες τριάντα.
 Σαράντα μέρες κάνανε τὶς σκάλες ν' ἀνεβοῦνε
 20 τσ' ἄλλες σαράντα τέσσερες τῆ λυγερῆ νά ἰδοῦνε.
 Ὅντες τοὺς εἶδ' ἡ λυγερῆ, τοῦτο τὸ λόγο λέει.
 - «Θρονιά βάν'τε ³ νά κάτσουνε, τραπέζι νά γευτοῦνε».
 - «Ἐμεῖς ἐδῶ δὲν ἤρθαμε νά φᾶμε τσαί νά πιοῦμε,
 τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς μᾶς ἔστειλε, γυναῖκα νά σέ πάρη.
 25 Μᾶς εἶπε νά τοῦ δώσετε κρεββατοστρώσες τριάντα,
 οἱ δεκοχτῶ χρουσόφαντες ⁴ τσ' οἱ ἄλλες βελουδένιες
 τσ' ἡ μάννα σου τσ' ὁ τσοῦρης ⁵ σου σκλάβοι νά τοῦ γραφτοῦνε».
 - «Σάν ἔρθ' ἡ μάννα μ' ἀφ' τῆ γῆ τσ' ὁ τσοῦρης ⁶ μ' ἀφ' τὸν Ἄδη,
 τότες τσ' ἔτοῦνος ἔμένανε ⁷ γυναῖκα θέλ' ἄ' ⁸ πάρη.
 30 Ὅντες θά βρέξ' ὁ Θεὸς κρασί, νά κάνωμε τὸ γάμο,
 τότες τσ' ἐγὼ ἔτσεινον-ε ἄνδρα θά τότε πάρω.
 Χρουσό γκολφάτσι ⁹ τσ' ἂν γινηῖ τσαί πέτση ¹⁰ στὴν αὐλή μου,
 δὲν τὸ καταχρειάζομαι νά στσούψω, ¹¹ νά τὸ πάρω».
 Τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς ἀπάντεχε ¹² κάτω στὸ σταυροδρόμι.
 35 - «Καλῶς τοὺς τσαί τοὺς ἄρχοντες τσαί τοὺς μητροπολίτες,
 καλὰ χαμπάρια ¹³ νά μοῦ εἰποῦν, καλὰ νά τοὺς πεστσεσάρω». ¹⁴
 - «Καλὸ νά ἔχης, Δούκα γιέ, τόσο καλὰ δὲν εἶναι!
 Ἄμα ἐμεῖς τῆς εἶπαμε τὰ λόγια πού μᾶς εἶπες,
 ἔτσεινη ἐξαγρίεψε τσαί μὲ θυμὸ μᾶς εἶπε:
 40 Σάν ἔρθ' ἡ μάννα μ' ἀφ' τῆ γῆ τσ' ὁ τσοῦρης ⁵ μ' ἀφ' τὸν Ἄδη,
 τότες τσ' ἔτοῦνος ἔμένανε ¹⁴ γυναῖκα θέλ' ἄ' ⁷ πάρη.
 Ὅντες θά βρέξ' ὁ Θεὸς κρασί, νά κάνωμε τὸ γάμο,
 τότες τσ' ἐγὼ ἔτσεινον-ε ἄνδρα θέλ' ἄ' ⁷ τὸν πάρω.
 Χρουσό γκολφάτσι ⁴ τσ' ἂν γινηῖ τσαί πέτση ⁹ στὴν αὐλή μου,
 45 δὲν τὸ καταχρειάζομαι νά στσούψω ¹⁰ νά τὸ πάρω».
 Παίρνει τσαί πάει στὴ μάννα του στὰ δάκρυα βουτημένο,
 στὰ δάκρυα τσαί στὰ κλάματα περικουκουλωμένο.
 - «Οἱ πεθαμένοι της γονιοί, ἂν ἔρθουν ἀφ' τὸν Ἄδη,
 τότες τσ' ἔτσεινη ἔμένανε ἄνδρα θέλ' ἄ' ⁷ μὲ πάρη.
 50 Ὅντες θά βρέξ' ὁ Θεὸς κρασί, νά κάνωμε τὸ γάμο,
 τότες τσ' ἐγὼ ἔτσεινηνε γυναῖκα θέλ' ἄ' ⁷ πάρω.

1) ἀλουσά, σταχτόνιρο. 2) ἀπιστολαμένους κομίζοντας μήνομα, πρότασιν. 3) βάλετε.
 4) βραζιμένα διὰ χρουσοῦ νήματος. 5) ὁ πατήρ. 6) ἐμέ. 7) θέλει νά=θά. 8) ἐγκόλ-
 πον. 9) πέτση. 10) δὲν τὸ χρειάζομαι, ὥστε νά σκόψω. 11) ἐπερίμενε. 12) εἰδήσεις,
 ἀγγελίας (λ. τ. haber). 13) νά τοὺς ἀμείψω (λ. τ. peskes). 14) ἐκείνος ἐμέ.

- Χρυσὸ γκολφάτσι τσ' ἄν γινῶ τσαί πέτω στήν αὐλήν της,
δὲ μὲ καταχρειάζεται νὰ στσούψη νὰ μὲ πάρη».
- «Ἐμπα στή μέσα κάμαρη, στή μέσα καμαρίτσα,
55 τσαί μάζωξε¹ τὸ μάλαμα τσαί τὸ μαργαριτάρι,
τσαί στείλε το στοὺ χρουσοφὸ² τσαί κάνε το ζωνάρι.
Στή μέση βάνε τὸ Χριστό, στήν ἄκρη τὸ Βγαγγέλιο,³
τσαί τὴ μ-πρώτη κατάνακρη,⁴ νὰ βάνης τὴν ἀγάπη»
Μπαίνει στή μέσα κάμαρη, στή μέσα καμαρίτσα,
60 τσ' ἐμάζωξε τὸ μάλαμα τσαί τὸ μαργαριτάρι
τσαί τὰ 'στειλε στοὺ χρουσοφὸ² τσαί τὰ 'καμε ζωνάρι.
Στή μέση βαίνει τὸ Χριστό, στήν ἄκρη τὸ Βγαγγέλιο,
τσαί τὴ μ-πρώτη κατάνακρη⁴ ἔβανε τὴν ἀγάπη
σὴ μέση του τὴν ἔβανε τσαί ρύμνη κατεβάζει.⁵
- 65 Δυὸ μάγισσες ἀπάντησε,⁶ μάννα τσαί δεχατέρα⁷
ἢ μάννα δὲν ἐμίλησε τσ' ἢ κόρ' ἀπηλοήθη.⁸
– «Λέπεις⁹ τον τσεῖνο τὸ χλομό, ποὺ κατεβάζει ρύμνη;¹⁰
οὔτ' ἀφ' τὴ μ-πρίκα 'ναι χλομός¹¹ οὔτ' ἀφ' τὴν ἀρρωστία
ἢ ἀγάπη τὸν ἐτρέλανε τσαί θέλει νὰ πεθάνη!»
- 70 – «Τσαί τί μᾶς δίνεις, ἄουρε,¹² τὴ γ-κόρη νὰ φιλήτσης;
– «Πάρετε τὸ στσιαδάτσι¹³ μου τὸ χρουσοτσενημένο,
πάρετε τσαί τὸ μαῦρο¹⁴ μου τὴ γ-κόρη νὰ φιλήτσω!»
– «Ἐχε το τὸ στσιαδάτσι σου, νὰ μὴ σὲ κᾶη¹⁵ ὁ ἥλιος
ἔχε το τσαί τὸ μαῦρο σου νὰ περισιργιανίζης¹⁶
- 75 χάριτσέ μας τὴ ζώνη σου τὴ γ-κόρη νὰ φιλήτσης».

– «Νά! πάρετε τὴ ζώνη μου, τὴ γ-κόρη νὰ φιλήτσω».

Τρία μῆλα τοῦ 'δῶκανε σ' ὀλόχρυσο μαντήλι,
τῆς λυγερῆς τὰ ἔστειλε μ' ἐτσεῖνηνε νὰ μείνη.¹⁷

Τὸ 'να 'ρριξε στοὺς ποταμοὺς τσαί πάψαν τὰ ποτάμια,
80 τ' ἄλλο 'ρριξε στοὺ τρίστρατο τσαί πάψαν οἱ διαβάτες,
τ' ἄλλο 'πλανέθη¹⁸ τσ' ἔφασε τσ' ἐπιάκαν τὴν τὰ μάγια.¹⁹

– «Παπούτσα εἰς τὰ πόδια μου, στσέπη²⁰ στήν τσεφαλή μου,
τρία τσεριά στά χέρια μου στοῦ Δούκα νὰ βρεθοῦμε!»
– «Τσουρά,²¹ μὴν ἐτρελάθητσης, τσουρά, μὴν ἐλωλάθης²²»

1) συγκέντρωσε. 2) τὸν χρουσοφόν. 3) Εὐαγγέλιον. 4) εἰς τὸ πρῶτον ἄκρον τῆς ζώνης. 5) ἐφόρεσε τὴν ζώνην εἰς τὴν μέσην του καὶ βαδίζων κατέρχεται τὴν στενωπὸν. 6) συνήντησε. 7) θυγατέρα. 8) ἀπήντησε. 9) βλέπεις. 10) ποὺ κατέρχεται τὴν στενὴν ὁδόν. 11) οὔτε ἐκ τῆς λύπης εἶναι: χλομός. 12) νῆς. 13) τὸ σκιαδῖον, τὸ καπέλλο. 14) τὸν ἔκπον. 15) νὰ μὴ σὲ καίη. 16) νὰ ἐξίρχουσαι εἰς περίπατον. 17) διὰ νὰ τὴν ἐλκύσῃ εἰς τὸν ἔρωτά του. 18) ἐπλανήθη, ἐξηπατήθη. 19) καὶ κατέλαβον αὐτὴν τὰ μάγια. 20) σκέπη = κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. 21) κυρά. 22) μήπως παρεφρόνησες, ἐτρελάθης.

- 85 τσ' ἄν ἤπιες ἄδολο κρασί, γοργά νά τὸ ξεράτσης». ¹
 - «Παπούτσα εἰς τὰ πόδια μου, σσέπη στήν τσεφαλή μου,
 τρία τσεριά ² στά χέρια μου στοῦ Δούκα νά βρεθοῦμε».
 Μονάχη τῆς ἐτσίνητσε στή σκάλα του εὐρέθη,
 ψιλή φωνίτσα ἔσουρε ὄση τσ' ἄν ἐδυνάστη.
- 90 - «Γιά ἔβγα, ἔβγα, Δούκα γιέ, τὴν πόρτα νά μ' ἀνοίξης».
 Ἡ μάννα του τὴν ἄκουτσε τσ' ἡ μάννα του τῆς λέει.
 - «Ποιὸς εἶδε ἥλιο ἀποβραδὶς, ἄστρο τὸ μεσημέρι,
 ποιὸς εἶδε τίς πολιτισσές ³ νά προβατοῦν τίς νύχτες;»
 - «Τὰ μάγια σου μ' ἐφέρανε τσ' ὄχι ἡ ἀρχοντιά σου!» ⁴
- 95 Τὸ δαχτουλίδι ἔβγανε ἀπὸ τὸ δάχτυλό τῆς,
 πού 'χε ἀπ' ὄξω μάλαμα τσαί μέσα τὸ φαρμάτσι ⁵
 τσαί τὸ 'σουρε στ' ἀχείλι τῆς τσ' ἔτσει ἐφαρμακώθη!
 Ὡσπου νά βγῆ τοῦ Δούκ' ὁ γιὸς εἰς τὸ σαραντασκάλι,
 βρίσκει τ' ἀντζελικό κορμί 'τσει χάμω ξαπλωμένο!
- 100 - «Σάν ἤθελες, μαννούλα μου, νά εἶχες γιὸ τσαί νύφη,
 μὲ τὴ φωνὴ πού ἄκουτσε, νά ἔβγαινες ν' ἀνοίξης».
 Τὸ μαχαιράτσι τ' ἔβγανε ἀπ' ἀργουρὸ φηκάρι ⁶
 τσαί στή γ-καρδιά του τὸ 'μπηξε' ⁷ σάν ἄξο παλληκάρι.
 Ἐτσει πού 'βάνανε ⁸ τὴ νιά ἐβγῆτσε καλαμιῶνας ⁹
- 105 τσ' ἔτσει πού 'βάνανε ⁸ τὸ νιὸ ἐβγῆτσε τσουπαρίσι.
 Ὁ βασιλιάς τὰ βίγγλιζε ¹⁰ ἀπὸ τὸ παλεθούρι. ¹¹
 - «Γιά ἰδές τα τὰ μαργιόλικά, ¹² τὰ πολυαγαπημένα,
 πού ζωντανά ἀγαπιόντουσαν τσαί τώρα πεθαμένα!»

Λίγνα - Λαογρ., τόμ. 8 (1921 - 25)
 σ. 81 - 84, ἀρ. 8 (Π. Ν. Ἡρειώτης).

Γ'. Ο ΓΙΑΝΝΗΣ Ο ΠΛΑΝΟΓΙΑΝΝΟΣ

Ὁ Γιάννος κατορθώνει διὰ τεχνάσματος νά παρασύρῃ τὴν Μάρω, ἡ ὁποία ἦτο συνετὴ καὶ προσεκτικὴ ἀπέναντι τῶν νέων.

Τὸ τραγούδι τοῦτο, τοπικῶς περιωρισμένον εἰς τὴν Ἡπειρον κυρίως καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ συντεθειμένον εἰς στίχον δωδεκασύλλαβον, φαίνεται μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο, δηλ. τῆς ἐξαπατήσεως τῆς κόρης, ὅτι εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν πρὸς τὸ τραγούδι τοῦ Χατζανῆ ἢ τῆς Ἡλιογέννητης. Ὅπως εἰς ἐκεῖνο, οὕτω καὶ εἰς τὸ προκείμενον ἄσμα ἡ κόρη κατακτᾶται ὑπὸ τοῦ νέου διὰ μεταμφιέσεως αὐτοῦ εἰς γυναῖκα.

Γ. Κ. Σ.

1) νά τὸ βγάλῃς δι' ἐμέτου. 2) κηρία. 3) τὰς πόρναις γυναῖκας. 4) καὶ ὄχι ἡ θίσις σου εἰς τὴν ἀρχοντικὴν τάξιν. 5) δηλητηρίον. 6) ἀπὸ ἀργυρᾶν θήκη. 7) ἐνέπηξε. 8) ἔθαπτον. 9) ἐφύτρωσε σσotás καλάμων. 10) παρετήρει. 11) παράθυρον. 12) τὰ πανούργα, δηλ. τὰ χρησιμοποιοῦσαντα ἐρωτικὰ τεχνάσματα.

Α΄.

- Ὁ Γιάννης κι ὁ Γιαννάκης κι ὁ Πλανόγιαννος,
 ποὺ πλάναιε τὰ κορίτσια καὶ τὲς εὐμορφες,
 τὴν Μάρω, τὴ Μαρούλα, τὴν ἀπλάνευτη,
 δὲν μπορ' νὰ τὴν πλανέση καὶ μαραίνεται·
 5 στὴν μάννα του πηγαίνει καὶ προσκλαίεται.
 - «Γιὰ πές μου, πές μου, μάννα μ', τί νὰ γένω 'γώ;»
 - «Σώπα, σώπα, Γιαννάκη μ', δὲν ἀποτολμῶ
 γιὰτ' εἶμαι γριὰ γυναῖκα καὶ κολάζομαι».
 Στὴν νύφη του πηγαίνει καὶ προσκλαίεται.
 10 - «Γιὰ πές μου, πές μου, νύφη, τί νὰ γένω 'γώ;»
 - «Σώπα, σώπ', ἀφεντάκη μ', δὲν ἀποτολμῶ,
 γιὰτ' εἶμ' ἀντρός γυναῖκα καὶ χωρίζομαι».
 Στὴν ἀδερφή του πάγει καὶ προσκλαίεται.
 - «Γιὰ πές μου, πές μου, Κάλω, τί νὰ γένω 'γώ;»
 15 - «Σώπα, σώπα, Γιαννάκη μ', μὴ μαραίνεσαι,
 κ' ἐγὼ νὰ τὴν πλανέσω τὴν ἀπλάνευτη.
 Γυναίκεια ροῦχα ντύσου, σμαραγδόρρουχα,
 καὶ διάβ' ἀπ' τὴν αὐλή της, καλημέρα την».
 - «Καλὴ σου μέρα, Μάρω». - «Καλῶς τὴν Κάλω μου».
 20 - «Ἄιντε, Μάρω μ', νὰ πᾶμε στὰ λιβάδια μας,
 νὰ μάσωμε καὶ ἴτσα' κι ἀνθολούλουδα».
 Ἡ Μάρω τὰ μαζώνει κι ὁ Γιάννος τὰ σκορπάει.
 - «Μάρω μ', νὰ 'μουν ὁ Γιάννος, τί θέ νὰ 'κανες».
 - «Κάλω μ', νὰ 'σουν ὁ Γιάννος, 'γὼ κρημνίζομουν».
 25 - «Μαρούλα μ', 'γὼ 'μ' ὁ Γιάννος, μὴ κρημνίζεσαι».
 - «Γιάννο μ', κι ἂν μὲ πειράξης, τὰ φίδια νὰ σὲ φᾶν'».
 - «Μαρούλα μ', κι ἂν σ' ἀφήκω, τὰ φίδια ἄς μὲ φᾶν',
 κι ἀρκούδια ἄς μὲ σχίσουν μέσ' στὰ τρίστρατα».

*Αἴτη. Ράβσοιο, Τραγοῦδια ρωμαίικα, Lipsiae
 1860, σ. 358 - 9, ἀρ. 478 (συλλ. Ulrich).*

Β΄.

- Κάτω, Μάρω μ', στὴν Πόλη, στὴν Ἀρβανιτιὰ
 ἐκεῖ 'ν' ὁ Γιάννης, Μάρω μ', ὁ Πλανόγιαννος·
 πλανεύει τὰ κοράσια καὶ τὲς ἔμορφες,
 τὴ Μάρω δὲν πλανεύει εἶναι πόνερη,
 5 πῶχει ἀδερφή στὴν πόρτα καὶ στοὺ μαχαλά·

1) νὰ συλλέξωμεν καὶ ἴα, μανουσάκια.

στήν ἀδερφή του πάει, πάει κλαίγοντας.

- «Θά σέ ρωτήσω, Κάλιω μ', Κάλιω μ' κι ἀδερφή μ',

πῶς νά πλανέψω τ' Μάρω, πού 'ναι πόνηρη;»

- «Θά σ' ὀρμηνέψω, Γιάννε μ', κι ἄς κριματιστῶ.

10 Ντύσε γυναικεία ροῦχα, κόρης πρόσωπο,

καί πᾶρε τήν καρδιάρα, σῦρε γιά νερό

καί πέρνα 'πό τή Μάρω, «Μάρω μ'», φώναξε:

- ἄιντε, Μάρω μ', νά πᾶμε γιά κρύο νερό».

- «Σῦρε, κόρη μ', σῦρε, ἐγὼ δὲν ἔρχομαι,

15 φοβοῦμαι 'πό τὸ Γιάννη τὸν Πλανόγιαννο».

- «Ἄιντε, κόρη μ', νά πᾶμε, Γιάννης δέ 'ναι ἐδῶ».¹

Γελάστηκε κ' ἡ Μάρω, πάησε γιά νερό.

Στὸ δρόμο πού πηγαίνουν μόν' κουβέντιαζαν.

- «Μάρω μ', σάν ἔρθ' ὁ Γιάννης, τί θά κάμωμε;»

20 - «Κόρη μ', σάν ἔρθ' ὁ Γιάννης ἐγὼ θά γκρεμιστῶ».

- «Ἐγὼ εἶμ' ὁ Γιάννης, Μάρω μ', ὁ Πλανόγιαννος,

πλανεύω τὰ κοράσια καί τὶς ὁμορφες,

σέ πλάνεψα κ' ἐσένα πού 'σαν πόνηρη».

Μακεδονία. - Ἡμερολ. Δυτ. Μακεδ.

ἔτ. 1934, σ. 55 (Φ. Παπανικολάου).

Δ'. ΑΠΑΓΩΓΗ ΚΟΡΗΣ ΥΠΟ ΑΓΟΥΡΟΥ

Τοῦ ἔσματος, τὸ ὁποῖον ἦδετο εἰς νεόνυμφον ξενιτευομένην,² εἶναι γνωσταὶ ὀλίγαι παραλλαγαὶ ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης (Σωζόπολις καὶ Κωστή). Ἡ ὅλη οἰκονομία του ὑπεμφαίνει τὴν στενὴν συνάφειαν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἀρπαγῆς ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῆς Εὐδοκίας, κόρης τοῦ στρατηγοῦ Δούκα, καὶ τῆς κατασκηνώσεώς του μαζί της εἰς πράσινον λιβάδι.

Γ. Κ. Σ.

- «Τ' ἔχουν τὰ σύννεφα καὶ πᾶν' καὶ τρέχουν καὶ κοσεύουν,³

κάμ' ὁ βοριάς τὰ κυνηγᾶ, κάμου ἢ ν-τραμουντάνα,

κάμου τὸ σπεροβόλημα πού σέρνει ὁ Μᾶς κι Ἀπρίλης;»

- «Οὔτ' ὁ βοριάς τὰ κυνηγᾶ οὔτε ἡ ν-τραμουντάνα,

5 οὔτε τὸ σπεροβόλημα πού σέρνει ὁ Μᾶς κι Ἀπρίλης».

Ἄγουρος κόρην ἔκλεψεν ἀπὸ μάννας ἀγκάλες,

ἀπὸ κουρουῖν ν-της γόνατα κι ἀπὸ λαλᾶς⁴ λαλάνδια,⁵

καὶ πῆγε καὶ τσαντήρωσε⁶ σὲ πράσινο λιβάδι,

1) ἔκδ.: 'ναι τος. Ἡ διόρθ. κατὰ παραλλ. ἐκ Καταφυγίου Μακεδονίας (ΛΑ ἀρ. 1550, σ. 12, στ. 14).

2) βλ. ἐν Λαογρ., τόμ. 1 (1909), σ. 645, ἀρ. 70, σημ. 3) τρέχουν (λ. τ. κοσмак).

4) γιαγιάς. 5) θωπείας. 6) ἔστησε τὴν σκηνὴν (λ. τ. çadır).

- παίρνει ν-τήν κόρη πλάι ν-του, στὸν ἥσκιο τὴν καθίζει,
 10 βγάζει ἀπὸ ν-τὸ γ-κόρφον ν-του ἀφρᾶτο παξουμάδι,
 βγάζει καὶ 'πὲ ν-τὸν ἄλλονα μιὰ πέρδικα ψημένη.
 - «Κάτσε νὰ φᾶμε, κορασιά, καὶ πίσου μὴ θυμᾶσαι».
 - «Σὰ θυμηθῶ ν-τὴ μάννα μου τὸ γαῖμα μου παγώνει.
 σὰ θυμηθῶ ν-τὸ γ-κύρη μου, ν-τὸ νοῦ μου σκανταλίζει»
 15 θέλω νὰ πάγω σπίτι μας, νὰ πάγω στὴ μάννα μου».

Θράκη (Σωζόπολις). - Λαογρ., τόμ. 1 (1909)
 σ. 644 - 45, ἀρ. 70 (Κ. Παπαϊωαννίδης).

Ε'. ΕΤΟΙΜΟΘΑΝΑΤΟΣ ΕΞ ΕΡΩΤΟΣ ΣΩΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΣΚΕΨΙΝ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΤΙΚΗΣ ΤΟΥ

Τὸ θέμα νέου, ὁ ὁποῖος κατέχεται ὑπὸ σφοδροῦ ἔρωτος πρὸς κόρην ἐνῶ αὐτὴ τὸν ἀποκρούει, εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον συνήθη εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Εἰς ἄσματα, ὡς κατωτέρω, ὑπάρχει ὡς ἀρχικὴ ἢ ἰδέα ἐραστοῦ, ὅστις κατέληξεν εἰς ἀσθένειαν, τέλος δὲ ἀποθνήσκει, ἀφοῦ ἀφήνει παραγγελίας κατὰ τὰς τελευταίας στιγμᾶς του εἰς τὴν σκληρόψυχον ἐρωμένην του ἢ σφύζεται οὗτος εἰς τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ἐπικαίρου ἐπισκέψεώς της.

Εἰς τὰ ἄσματα ἐνταῦθα: α) νέος προσποιούμενος τὸν ἄρρωστον καταπίπτει ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ πέμπει τὴν μητέρα του νὰ προσκαλέσῃ τὴν ἀγαπημένην του. Αὕτη ἔρχεται εἰς ἐπίσκεψιν του καὶ τοῦ ἀποκαθιστᾷ τὴν ὑγείαν διὰ τοῦ φιλήματός της. β) ἄρρωστος νέος δέχεται τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἀγαπητικῆς του. γ) εἰς νέον βαρέως ἀσθενοῦντα ἐξ ἔρωτος προσκαλεῖται ἰατρός, ὅστις διαγιγνώσκει τὴν κρίσιμον κατάστασίν του. Ἡ κόρη μαθοῦσα τοῦτο ἐπισκέπτεται τὸν ἄρρωστον, τοῦ ὁποῖου ἀποκαθίσταται ἀμέσως ἡ ὑγεία διὰ τοῦ φιλήματός της.

Τὸ τραγούδι ὑπὸ τοὺς τύπους τούτους μὲ εὐρυτέραν διάδοσιν εἰς τὸν νησιωτικὸν κυρίως χῶρον καὶ τὴν Πελοπόννησον, εἶτα δὲ εἰς Θράκην καὶ ἄλλους τόπους, φαίνεται συντεθὲν ἀρχικῶς κατὰ τοὺς χρόνους πιθανῶς τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὴν Κρήτην ἢ τὴν Δωδεκάνησον.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Εἰς τὴν ἀπάνω 'ειτονιά, εἰς τὴν ἀπάνω ρύμη,¹
 μάνν' ἄουρος ψυχομαχεῖ γιὰ μῆλο, γιὰ κυώνι,
 γιὰ μιᾶς κορτέσας² φίλημα, γιὰ μιᾶς ἀάπης χάι.³
 τῆς μάννας του⁴ τὸ 'ιάλυσε⁵ ψουψουριστά⁶ στ' αὐτί της.
 5 - «Μάνν', ἄμε⁷ στῆς πολλαπῶς κι ἂν ἔχη δώσει σοῦ το».
 Φεύγει κ' ὑπά' στῆς ἀαπῶς, βρίσκει τὴν καὶ πλουμίζει.⁸
 - «Ὠρα καλή σου, λυερή, καὶ γειά σου, γειά σου, κόρη⁹
 ἐσὺ ξομπλιάζεις⁹ τὸν ἀτό, κ' ἐμοῦ γιός μ' ἀποθαίνει,

1) ρύμη = στενὴ ὁδός. 2) εὐγενοῦς κόρης (λ. ἰτ. cortese). 3) χάδι, θωπιάν. 4) ἔκδ. Μανωλ.: της. 5) ἐξηγήθη. 6) ψιθοριστά. 7) ὕπαγε. 8) διακοσμεῖ ὕφρασμα διὰ βελόνης, κεντᾷ. 9) διακοσμεῖς μὲ κίντημα⁹ ἐνταῦθα: κεντᾷς.

- για μήλο για χρουσόμηλο για κίτρινο κυώνι».
- 10 Ἴπλώνει, ¹ τριπλώνει το κ' εἰς τὴ φων-τιὰ τὸ ρίχτει.
- «Φων-τιὰ σὲ κάψη, ² σέν' ἀτέ κι ἀπού σὲ θέλει πιάσει».
Βάλλει τὸ φελλοκάλικον, ³ μπαίνει στὸ περιόλι ⁴
καὶ κόβγει μῆλο τῆς φιλιᾶς, κυώνι τῆς ἀάπης
καὶ κόβγει κιτροβάρσαμον ⁵ ἀπού τὴν ἀλετάναν. ⁶
- 15 Στὸ μανδηλάκι τὰ ἔσε ⁶ κ' ὑπά' στ' ἄρρωστημένου.
Βρίσκει λαὸ στὸ σπίτι του, σύναμα ⁷ στὴν αὐλή του.
- «Κάμετε τόπον, ἄρκοντες, καὶ κύκλον, οἱ παπάες,
νά μπῶ νὰ ἴω ⁸ τὸν ἄρρωστο, ποὺ λέσι πῶς ἴποθαίνει».
Ἐνεκουφᾶ ⁹ τὸ πόπλωμα, φιλεῖ κι ἀνεφιλεῖ τον.
- 20 Τότες θωρεῖ τὸν ἄρρωστο κ' ἔχαμοέλασέ της.
- «Τοῦτος ὁ νιὸς ὁ ἄρρωστος για τὸ φιλι ἴποθαίνει,
μὲ τὸ φιλι ἴατρεύεται κι ἄλλο γιατρὸ δὲ θέλει».

*Ἐμμ. Μανωλακάκη, Καρπαθιακά, ἐν
Ἀθήναις 1896, σ. 240-41, ἀρ. 41.*

Α' α.

- Χήρας ὑγιὸς ψυχομαχεῖ, χήρας ὑγιὸς πεθαίνει
κ' ἡ μάννα του τὸν ἄρωτᾶ, ἡ μάννα του τοῦ λέει.
- «Γιὰ πέ μου, γιέ μου, ποῦ πονεῖς, νὰ ἴβρω γιατρὸν νὰ γιάνης».¹⁰
- «Μάννα μου, στὴν καρδιάν πονῶ, μὰ γιατρεμὸ δὲν ἔχει,
5 μόνον ἂν πὰς καὶ φέρης μου τὴν ἀγαπῶ ποὺ θέλω».
Παίρνει καὶ πὰ' καὶ βρίσκει τὴν καὶ τὸν ἀτόν ¹¹ ἐκέντα.
- «Μωρὴ σκύλλα, μωρ' ἄνομη, μωρ' ἄνομη τοῦ κόσμου,
ὁ γιούκας μου ψυχομαχεῖ για λόγου σου καὶ μόνο».
Τριπλοδιπλώνει τὸν ἀτόν ¹² καὶ στὴ φωτιὰ τὸ ρίχτει.
10 - «Φωτιὰ νὰ κάψη τὸν ἀτό κ' ἡ λάβρα ¹² τὴ βελόνη.
Δώτε μου τὰ καλίκια ¹³ μου νὰ ἴμπω στὸ περιβόλι,
νά κόψω μῆλον τῆς φιλιᾶς, ¹⁴ κυδώνι τῆς ἀγάπης,
δαμάσκηνα μὲ τὸ κλαδί, νὰ μυριστῆ, νὰ γιάνη».
Παίρνει καὶ πὰ' καὶ βρίσκει τον, παπάδες τὸν ἐψάλλαν,
15 τὸ πάπλωμαν ἐσήκωσε κι ὁ νιὸς ἔχαμογέλα.

*Χίος (Βίκι). - Λ. Α. ἀρ. 1079
σ. 41 (Βίτα Ξανθάκη, 1937).*

1) διπλώνει. 2) ὑπόδημα γυναικίον μὲ φελλὸν ὡς κάττωμα. 3) περιβόλι. 4) εἶδος ἀρωματικοῦ ἡθουόσμου. 5) ἀλιτάνα=μέρος τῆς ἀβλήης ἢ κήπου μὲ ἄνθη (λ. ἰτ. *altana*). 6) τὰ ἔδεσε. 7) σύναξιν. 8) νὰ ἰδῶ. 9) ἀνασηκώνει. 10) χειρ. : γιάνη. 11) ἀτόν. 12) ὁ ὑπερβολικὸς κατόν. 13) δώσιτέ μου τὰ ὑποδήματα. 14) χειρ. : μηλιάς.

Β'.

- Ἄρρωστησα βαριόμοιρος, βαριά γιά νά πεθάνω
 κ' ἔρχονται οἱ φιλαινάδες μου καί γ-οἱ ἀγαπητικές μου
 κ' ἐρώταγαν τή μάννα μου καί τήν ξαναρωτᾶνε.
 - «Θειάκω, τί κάνει ὁ γιούλης σου, θειάκω, τί κάνει ὁ γιός σου;»
 5 - «Μωρ', τί σέ νοιάζει, λυγερή, 'πό μένα γιός μου δέν μπορεῖ;»¹
 - «Θειάκω, δικός σου ὁ γιούλης σου κ' ἐμένα ἢ παντοχή μου.»²
 - «Μωρ', γιά 'λα, φιλαινάδα μου, καί μὴ ρωτᾶς τή μάννα μου
 καί πᾶρε τὸ προσκέφαλο κ' ἔλα κοντά μου, κάτσε
 καί πᾶρε τὸ χεράκι μου καί ρώτα τήν καρδιά μου,
 10 νά εἰποῦμ' οὔλα τὰ ντέρτια³ μας καί τὰ παράπονά μας».

*Πελοπόννησος (ἐπαρχ. Ἡλείας). - Δ. Α. ἀρ. 752
 σ. 19, ἀρ. 11 (Ν. Λάσκαρης, 1921).*

Γ'.

- «Χίλια φλουριά νά δώκετε, χίλια παλιά κοσάρκια,⁴
 νά πᾶν' νά φέρουν τὸ γιατρό σαράντα παλληκάρια».
 Καβαλλικέψαν τ' ἄλογα, σάν τὰ πουλιά πετοῦσιν,
 πᾶσιν νά φέρουν τὸ γιατρό, δέν ξέρουν ἂν τὸν βροῦσι.
 5 Στές τρεῖς ἢ ὥρα τῆς νυκτὸς ἐμπήκαν μέσ' στή χώρα
 καί τὸν γιατρόν τὸν ἠύρασι στή χρειαζούμενη ὥρα.
 - «Πᾶρε, γιατρέ, τὰ γιατρικά νά πᾶμε στ' ἀρρωσιάρη,
 γρήγορα νά προφτάξουμε τ' ὄμορφο παλληκάρη».
 Παίρν' ὁ γιατρός τὰ γιατρικά ἀπὸ τὴ σπετσαρία⁵
 10 καί λέ' «ἂν τὸν 'βρω ζωντανό, θά κάμω θεραπεία».
 Καβαλλικέψαν τ' ἄλογα σάν τὰ πουλιά ἐτρέξαν
 καί στοῦ ἀρρώστου τήν αὐλή ἐπῆσαν κ' ἐποζέψαν.
 - «Γιατρέ μου, γιατί ἄργησες, τί ἦταν ἡ ἀργιά σου,
 ἄραγες δέν τὰ πλέρωνα κ' ἐγὼ τὰ γιατρικά σου;
 15 Στ' ἀχίρι⁶ στέκει τ' ἄλογο, στέκει χαλινωμένο,
 πᾶρ' το, γιατρέ, καί γιάνε με γρήγορα καί πεθαίνω».
 Πιάν' ὁ γιατρός τὸ χέριν του, ξετάζει τὸ κορμίν του
 καί παρουσίας λέει του· «ἀγάπη 'ναι, παιδί μου.
 Ἔχεις μεάλον ἔρωτα, τί ἤμπορῶ νά κάμω;
 20 τὰ σωτικά⁷ σου ἔπιασε, κανένας δέν σέ γιάνει».

1) τὸ 2ον ἡμιστίχιον λέγεται καὶ ἄλλως: γιά τὸ δικό μου τὸ παιδί. 2) τὸ στή-
 ριγμά μου. 3) λύπας, καημοῦς (λ. τ. dert). 4) εἰκοσάρικα. 5) φαρμακεῖον (λ. ἐνετ.
 speciaría). 6) εἰς τὸ ἀχοῦρι, τὸν στάβλον. 7) τὰ σωθικά, σπλάγγνα.

- Τότες τοῦ λέει ὁ γιατρός· — «δουλειά 'χω, θά μισέψω
καί φέρτε μου τὸ ἄλοο, γιά νά τὸ καλλικέψω».
Μά τοῦ γιατροῦ τὸ μισεμὸ ἢ κόρη τὸν μαθαίνει
καί λέει στή μαννούλα της μέ τὴν καρδιά καμένη.
- 25 — «Δῶσ' μου, μάννα, τὴν ἄδεια σου, νά πάω νά γεμίσω,
γιατ' ἔχω λύπη στὴν καρδιά ἴσως καί ξεκακίσω». ¹
— «Δίνω σ' ἐγὼ τὴν ἄδεια νά πάης, νά γεμίσης,
γιατί νερό δέν ἔχουμε, γρήγορα μήνε 'ργήσης».
Σαράντα μίλια ἔκοβγκε κ' ἐμπήκε μέσ' στὰ δάση.
- 30 Σ' ἓνα δεντρίν ἐκούμπησε νά πῆ τὰ βάσανά της
κ' ἐκεῖνο ἐξεράθηκεν ἀποὺ τὰ δάκρυά της.
— «᾽Ω οὐρανέ, πού 'σαι ψηλά, κατέβα μέσ' στὴ στράτα
καί πές μ' ἂν εἶναι ζωντανὸς ἐκεῖνος ποὺ μ' ἀγάπα».
Φωνὴ ἐκούστη ἀπ' οὐρανό, ἀπ' Ἀρχαγγέλου στόμα.
- 35 — «Ἄν τὸν ἐγάπας μπιστικά, ἔθελε νά τὸν ἔχης,
σάν τὸ σγουρὸ βασιλικὸ πάντα νά τὸν προσέχης.
Μά ζωντανὸ θά τόνε βρῆς, μὰ κόντεψε νά πάη
τὸ σῶμαν του στοὺς ζωντανοὺς καί ἡ ψυχὴ στὸν Ἄδη».
Κ' ἡ κόρη μ' ἀναστεναγμὸ λέει αὐτὰ τὰ λόγια.
- 40 — «Ἀλήθεια τὸν ἐμάλωνα, τοῦ ἔλεγα πικρὰ λόγια
καί τώρα τὰ σκεπάστηκα δάκρυα, μοιριολόγια».
Τρέχει καί πάει στὸ σπίτι του, τὸν βρίσκει στὸ κρεββάτι
κουντᾶ του καί σηκώνεται, φιλᾶ τον καί τὸν γιάνει.
- «Ἐ τοῦ διαόλου τὸν υἱὸ τέχνες ποὺ τές μαθαίνει,
45 ὄντας τοῦ λείπη τὸ φιλί, νά πέφτη, νά πεθαίνη».

*Ἄ. Βρόντη, Τῆς Ρόδου παραδόσεις καί
τραγούδια, ἐν Ρόδῳ 1930, σ. 59-61, ἀρ. 1.*

5' ΤΗΣ ΑΠΟΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΗΣ

Τὸ τραγούδι εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν μέ τὰ ἄσματα τῆς ἀπαρνημέ-
νης κόρης ὑπὸ τοῦ ἔραστοῦ της.²

Ἡ κόρη ἐκ τῆς θλίψεώς της, διότι ἔχει ἐγκαταλειφθῆ ὑπ' αὐτοῦ, κατα-
βάλλεται καί πίπτει ἄρρωστη ἐπὶ τῆς κλίνης της. Τρεῖς γειτόνισσαι ἔρχονται
καί τὴν παρηγοροῦν, μία δ' ἐξ αὐτῶν μεσιτεύει καί πείθει τὸν ἀγαπημένον
της νά ἐπανέλθῃ πλησίον της. Εἰς τινὰς παραλλαγὰς συμφύρεται τὸ ἄσμα
μέ τὸ τραγούδι τῆς κουμπάρας ποὺ ἔγινε νύφη³ εἰς ἄλλας ὁ νέος δέν πεί-
θεται νά ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πρόφην ἐρωμένην του, ἥτις οὕτω ἀπελπισθεῖσα
ἀποθνήσκει. Μετ' αὐτῆς δὲ αὐτοκτονεῖ κατόπιν καί ὁ ἔραστής της.

1) νά συνέλθω, ἀπαλλαγῶ τῆς λύπης.

2) Βλ. κατωτ., σ. 411 κ.έξ. 3) βλ. κατωτ., σ. 416 κ.έξ.

Τὸ ἔξομα φαίνεται νησιωτικῆς προελεύσεως, ¹ ἐκ Δωδεκανήσου (Ρόδου) ἢ Κύπρου, συντεθὲν πιθανῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς φραγκοκρατίας.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

- Μιά λυερή ψυχομαχεῖ, μιὰ λυερή πεθαίνει
για ἑνὸς αούρου² ἀγκάλιασμα, για μιᾶς ὥρας ἀγάπη,
για ἑνὸς σγουροῦ μελαχρινοῦ, για ἑνὸς ἀγγελομάτη.
Καὶ τρεῖς καλές γειτόνισσες ἐπῆσαν νὰ τὴν εὔρουν.
- 5 Ἡ μιὰ ἔπῃρε βασιλικὸ κ' ἢ ἄλλη πῆρ' ἀπίδι
κ' ἢ τρίτη ἢ μικρότερη πῆρε χρυσὸ μαντήλι.
— «Καλὴ σου μέρα, λυερή, περαστικά σου νὰ ἔναι
μύρισε τὸ βασιλικὸ, δάγκασε τὸ ἀπίδι
καὶ σκούπισε τὰ δάκρυα σου μὲ τὸ χρυσὸ μαντήλι».
- 10 — «Δὲν θέλω ἔγω βασιλικὸ, δὲν τὸ δαγκῶ τ' ἀπίδι
οὔτε τὰ δάκρυα μου σκουπῶ μὲ τὸ χρυσὸ μαντήλι».
— «Κόρη, κ' ἐμεῖς ἔγαπήσαμε κι ἀλησμονήσαμεν τοὺς
κ' ἐσύ, κόρη μ', ἐγάπησες κ' ἔπεσες νὰ ποθάνης;»
— «Ἔσεῖς, ἂν ἐγαπήσετε, ἦτανε παλληκάρια,
- 15 μὰ ἔγω τὸν νιὸ ποὺ ἔγαψα τοῦ κόσμου³ διωματάρης⁴
εἶχε τοῦ Φράγκου λύισμα, τοῦ Βενετσιάνου⁵ χάρι».
Κι ἀπὸ τίς τρεῖς γειτόνισσες ἢ μιὰ τὴν ἐλυπήθη,
ποὺ ἔτο τῶν τέλειων ἢ βουλή καὶ τῆς ἀρχῆς ἢ κρίση.
— «Γιὰ πές μου, πές μου, λυερή, ποῦ ἔναι νὰ πά' τὸν φέρω».
- 20 — «Κάτω στοὺς κάμπους ποὺ θωρεῖς, στὰ πράσινα λιβάδια,
ποὺ ἔναι τὰ δέντρα ὀλόχρυσά κ' οἱ ρίζες ἀσημένιες,
ἐκεῖ μέσα βρίσκεται ὁ ἀπολησμανιστάρης,
ὅπου μ' ἀπολησμόνησε καὶ πῶ δὲ μὲ θυμᾶται».
Κ' ἐπῆρε τὸ δρομὶ - δρομὶ καὶ πάει νὰ τὸν φέρη.
- 25 Χρυσὸ δεντρί ἀνέσπασε κ' ἔκαμε χῶρο κ' ἦμπε.
Ἐκεῖ θωρεῖ τὸν Γιαννακὴ σὲ τάβλα χρυσομένη
κ' ἢ κόρη ποὺ τὸ γ-κέρναε ἀσημοκλειωμένη.
Ἐκεῖνος τὴ ματιάστηκε⁶ κ' ἐπροσηκώθηκέν τὴν.⁷
— «Καλῶς τὴνε τὴν πέρδικα τὴν πενταπλουμισμένη,
- 30 ποὺ ἔρτεν ἐδῶ για συντροφιά, παντοτινὰ νὰ μένη.

1) Βλ. S. Baud-Bovy, ἔνθ' ἄν., σ. 213.

2) ἀγούρου, καλλιχαριῶ. 3) ἔκδ. Καζαβῆ: τὸν κοσμο-διωματάρη. Ἡ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Νισόρου (περ. Φιλ. Συλλ. Κωνσταντινῶν, τόμ. 10' (1884-85), σ. 205, ἀρ. 3, στ. 14).

4) κομφός, ὠραίος. 5) ἔκδ. Καζαβῆ: Βενετσιάνη. Ἡ διόρθ. κατὰ τὴν προηγουμένην παραλλ., στ. 15. 6) τὴν ἀντελήφθη. 7) ἐσηκώθη καὶ ἔκαμεν ὀπόκλισην, διὰ νὰ τὴν ὑποδεχθῆ.

- Κάτσε νά φάς, κάτσε νά πιῆς, κάτσε νά ξεφαντώσης».
 - «Δέν εἶμ' ἐγὼ σάν πού θαρρεῖς, δέν εἶμαι σάν πού ξέρεις.
 Μηδέ γιά τὸ φαί σου ἤρτα 'δῶ, μηδέ γιά τὸ πιστό σου
 μαλώτρια καὶ δικάτρια ' 'μαι κ' ἤρτα νά σοῦ μαλώσω,
 35 γιὰτ' ἔφυες καὶ ἄφησες τῇ γ-κόρη πού ἀγαποῦσες'
 εἶναι σ' ἐμέ γειτόνισσα καὶ ἡ ψυχὴ της βγαίνει».
 Ἐπήραν τὸ δρομί - δρομί κ' ἐπήσαν νά τὴν εὔρουν.
 Κ' ἡ λυερὴ ἐπρόβαλεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 - «Καλῶς τὸν ἤθελα νά 'δῶ, τὸν πιθυμοῦσα νά 'ρτῆ'
 40 καλῶς τον τὸ βασιλικὸ μὲ τὰ χρυσά του τ' ἄνθη».
 - «Πριχοῦ νά σὲ παινέσ' ἐγὼ, μ' ἐπαίνεσες, πουλί μου,
 θάλασσα μὲ τὰ κάτεργα,² μπαξέ³ μὲ τὰ λουλούδια»,
 βρύση μου μὲ τὸ κρῦο νερό, μ' ὀλόχρυσσα σουλούνια».⁴

Γεωργ. Ν. Καζαβῆ, Νισύρου Λαογραφικά,
 Νέα Ὑόρκη 1940, σ. 25-26.

Ζ' ΑΠΑΡΝΗΜΕΝΗ ΚΑΤΑΡΑΤΑΙ ΤΟΝ ΕΡΑΣΤΗΝ ΤΗΣ

Εὐρύτατα γνωστὸν εἰς ὄλον τὸν ἑλληνισμὸν εἶναι τὸ ἄσμα τῆς κόρης,
 πού ἐγκαταλελειμμένη ἀπὸ τὸν ἀγαπητικὸν της, ἐκστομίζει κατ' αὐτοῦ μέσα
 εἰς τὴν ἀπελπισίαν της κατάραν πρὸς ἐκδίκησιν.⁵

Τὸ τραγούδι τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τῆς μορφῆς τῆς ἐγκαταλείψεως
 καὶ τῆς κατάρας διακρίνεται εἰς δύο τύπους. Εἰς τὸν πρῶτον (Α') ἡ ἀπαρ-
 νημένη κόρη εὐρίσκεται ἐγκυος καί, ἐνῶ λογαριάζει τὸν μῆνα πού θά γεν-
 νήσῃ τὸ παιδί, καταρᾶται τὸν ἔραστήν της, νά κρημισθῆ ἀπὸ ψηλά, οὕτω δὲ
 ἐνῶ οὗτος θά εἶναι τραυματισμένος, νά περάσῃ ἡ ἐγκαταλειφθεῖσα καὶ ἴδῃ
 τὰ βασανιστήριά του. Τοῦ τύπου τούτου τοῦ ἄσματος εἶναι γνωστὴ παραλ-
 λαγὴ ἤδη ἐκ τοῦ 15ου αἰῶνος⁶.

Εἰς τὴν δευτέραν (Β') μορφήν τοῦ ἄσματος ἡ κόρη ἐκπέμπει κατάραν
 κατὰ τοῦ ἔραστοῦ της, ὅστις εὐρίσκεται μακρὰν της. Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν
 τῶν ἀρχικῶν στίχων τοῦ ἄσματος α) «Φεγγάρι μου λαμπρό-λαμπρό καὶ χρυ-
 σοφορεμένο...». β) «Μάννα καράβια τέσσερα...» ἢ «οὔλοι τὸν ἥλιο τὸν τηροῦν

1) δικαστής. 2) καράβια. 3) κῆπε (λ. τ. bahce). 4) σωλήνες.

5) Βλ. ἀνάλοσιν τοῦ ἄσματος παρὰ S. Baud - Bouy, ἐνθ' ἀν., σ. 217 κ.εξ. 6) Βλ.
 Byz. Zeitsch., τόμ. 3 (1894), σ. 165 - 66 καὶ Στίλπ. Κυριακίδην ἐν Byz.-Neugr. Jahrb.,
 τόμ. 4 (1923), σ. 341 - 44.

Ἄσπρη ξανθὴ πανέμοστη, ὁ κύρκας της ταξιδεύει,
 καὶ ὑπάγει ὁ κύρκας της μακριὰ καὶ τὸ ταξίδιν μέγα.
 Καὶ ἡ κόρη ἀπὸ τῆς λύπης της τοὺς μῆνας καταρᾶται.
 «Νὰ κῆς, Φλεβάρη, φλέγεις με καὶ Μάρτι, ἐμάρανές με,
 Ἀπρίλι ἀπριλοφόρητε καὶ Μά' κατακαμένε,
 τὸν κόσμον καὶ ἂν ἐγέμισες τ' ἀθίτζια καὶ τὰ ρόδα,
 τὴν ἰδικὴν μου τὴν καρδιὰν τοὺς πόνους καὶ τὰ δάκρυα».

πού πάει νά βασιλέψη...». γ) «'Απόψε κρύον ἔκαμε...» αἱ παραλλαγὰί του διακρίνονται εἰς τρεῖς ομάδας.

Ἡ κατάρα ἐνταῦθα τῆς κόρης, ἡ ὁποία, ὡς ἐκφράζεται, δύναται νά λεχθῆ ὅτι ἀποτελεῖ μοιρολόγι γυναικός, τῆς ὁποίας ἔχει καταστραφῆ τὸ ὠραιότερον ὄνειρον τῆς ζωῆς, ἐκστομίζεται εἰς ἄλλας παραλλαγὰς χωρὶς βαθυτέραν σκέψιν διὰ τὰ ἐπακόλουθὰ τῆς, εἰς ἄλλας ὁμως ἢ καταρωμένη συναισθάνεται ταῦτα καὶ προσφέρεται ἀμέσως διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀγαπημένου τῆς.¹ Εἰς τρίτην κατηγορίαν, ὡς εἰς τὸν τύπον (Α') καὶ τινὰς παραλλαγὰς τοῦ (Β'), ὁ ὑποφέρων ἐραστής ἐκφράζει τὸ παράπονόν του διὰ τὴν τόσῃν σκληρότητα τῆς κατάρας τῆς.

Εἰς τὸν κύκλον τῶν ἄσμάτων τούτων μὲ θέμα τὴν ἐγκατάλειψιν γυναικός ὑπὸ τοῦ ἐραστοῦ τῆς ἀνήκει καὶ τὸ τραγούδι (Δ') εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἀπαρνημένη τραγουδεῖ μὲ περιπάθειαν, θρηνοῦσα διὰ τὸν ἀγαπημένον τῆς, ὁ ὁποῖος τὴν ἐγκατέλειψε καὶ ἐνυμφεύθη ἄλλην γυναῖκα.

Ἄπο τὸ θλιβερόν ἄσμα τῆς κόρης μὲ τὸ ὁποῖον θρηνεῖ τὴν περιπέτειάν τῆς συγκινεῖται οὐ μόνον ὁ ἔμψυχος κόσμος γύρω τῆς, ὥστε τὰ ταξιδεύοντα πλοῖα νά σταματήσουν, διὰ ν' ἀκούσουν τὸ μοιρολόγι τῆς κόρης ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἄψυχος. Οὕτως ἡ γέφυρα τοῦ ποταμοῦ διερράγη, τὸ νερὸ τοῦ ποταμοῦ ἐσταμάτησεν ἀκίνητον καὶ τὸ στοιχειό του συνεκινήθη καὶ αὐτὸ ἀπὸ τὸ περιπαθὲς τραγούδιμα.

Τὸ ἄσμα τοῦτο λόγῳ τῆς ὁμοίας ὑποθέσεως ἄδεται πολλαχοῦ ἠνωμένον μὲ τὸ τραγούδι τῆς κόρης, πού ἐνῶ εἶχε προσκληθῆ ἀπὸ τὸν ἀγαπητικόν τῆς νά παραστῆ ὡς παράνυμφος (κουμπάρα) εἰς τὸν γάμον του, τὴν ὥραν τῆς στέψεως ὁ γαμβρός, ἐγκαταλείψας τὴν μελλονύμφον, νυμφεύεται τὴν προσκληθεῖσαν ὡς παράνυμφον.²

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Στὴν παραπάνω γειτονιά, στὴν παρακάτω ροῦγα,
ἐκεῖ κάθετοι μιά γριά, κάθετοι κ' ἕνας γέρος
ἔχουν ἕνα κακὸ σκυλί κ' ἕνα ὁμορφο κορίτσι,
κορίτσι κρυφοφίλητο καὶ κρυφογγαστρωμένο.

5. Στὸ παραθύρι κάθετοι, τοὺς μῆνες λογαριάζει
τί μῆνα ἐγγαστρώθηκε, τί μῆνα θὰ γεννήση.
- «Σεπτέμβρ', Ὀκτώβρη δροσερέ, Νοέμβρη καὶ Δεκέμβρη,
Γενάρη, γέννα τοῦ Χριστοῦ, πρώτ' ἑορτὴ τοῦ χρόνου,
Φλεβάρη, φλέβες ἄνοιξε τέσ ρώγες τῷ βυζιῷ μου,
10 γιὰ ν' ἀναθρέψω τὸ παιδί καὶ νά τὸ μεγαλώσω,
καὶ νά τὸ στείλω στὸ σκολειό, γράμματα νά τὸ μάθω.
Μάρτη μου μὲ τὰ λούλουδα κι Ἀπρίλη μὲ τὰ ρόδα,
Μάη μου, μάγεψέ τονε τὸν νιὸν ὁποῦ μ' ἀγάπα,
ὁποῦ μ' ἀγάπα κ' ἔλεγε, ποτέ του δὲν μ' ἀρνιέται,³

1) Ὁ S. Baud-Bouy, ἐνθ' ἂν., σ. 219-220, ἐξετάζων τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος ἔχει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἀρχετύπον του προέρχεται ἐκ Κρήτης. 2) Βλ. κατωτέρω, σ. 416.

3) χειρ.: ἀρνιέται.

- 15 καί τώρα μ' ἀπαρνήθηκε σάν καλαμιὰ στὸν κάμπο·
σπέρνουν, θερίζουν τὸν καρπὸ κ' ἡ καλαμιὰ 'πομένει,
ἔτσ' εἶναι κ' ἡ καρδοῦλα μου μαύρη κι ἀραχνιασμένη.
Κάνω νὰ τοῦ καταρασθῶ μὰ πάλι τὸν λυποῦμαι·
μὰ 'γὼ θὰ τοῦ καταρασθῶ κι ὅ,τι τοῦ μέλλει ἄς πάθῃ.
- 20 'Απὸ ψηλὰ νὰ γκρεμισθῆ καὶ χαμηλὰ νὰ πέσῃ,
πέντε περόνια νὰ βρεθοῦν, πέντε πληγές νὰ κάμῃ,
δέκα γιατροὶ νὰ τὸν κρατοῦν καὶ δεκαφτά καλφάδες¹
καὶ δεκοχτῶ γραμματικοὶ νὰ γράφουν τσοὶ γιαράδες²
κ' ἐγὼ διαβάτης· νὰ γενῶ, μικρὸς περαματάρης.
- 25 -Καλῶς τὰ κάνετε, γιατροί, καλῶς τὰ πολεμᾶτε.
"Ἄς κόφτουν τὰ ψαλίδια σας, κρέατα μὴ λυπᾶσθε,
ἔχω κ' ἐγὼ λινὸ παννὶ σαρανταπέντε πηχες
ὄλο μουρτάρια³ καὶ ξαντὰ⁴ στοῦ δίγνωμου⁵ τῆ σάρκα».
Κ' ἐκεῖνος ἀπεκρίθηκε μὲ τὸ καμὲν' ἀχείλι.
- 30 - «Μωρὴ σκύλα, μωρὴ ἄπονη, μωρὴ διαβόλου κόρη,⁶
δὲν ἦταν κρίση νὰ μὲ πᾶς, καθῆς νὰ μὲ καλέσης,⁷
μόνου μ' ἐκάλεσες στὸ Θεὸ κι ὁ Θεὸς ἐπήκουσέ σε!»
Πάρος. - Δ.Α. "Υλη, ἀρ. 2045 (Μιχ. Κρίστης, 1873).

Β'.

- «Φιγγάρι μου λαμπρὸ λαμπρὸ κι λαμπρουφουριμένου,
αὐτοῦ ψηλὰ ποὺ πιρπατεῖς κι χαμπηλὰ ποὺ φέγγεις,
μὴν εἶδεις τοὺν ἀσίκη⁸ μου, τοὺν ἀγαπητικό μου,
σάν τί σουκάκια⁹ πιρπατεῖ, σὶ τί ταβέρνις πίνει·
- 5 τίνους χιράκια τοὺν κιρνοῦν κι τὰ 'δικὰ μου τρέμουν;
τίνους ματάκια τοὺν θωροῦν κι τὰ δικά μου κλαῖνι;
τίνους ἀχείλια τοὺν μιλοῦν κι τὰ δικά μου κλίουν;¹⁰
θέλου νὰ τοὺν καταραστῶ ψυχρά, φαρμακουμένα.
- 'Αποὺ ψηλὰ νὰ γκριμισθῆ κι χαμπηλὰ νὰ πέσῃ,
- 10 σάν τοῦ γυαλί νὰ ραῖστῆ, σάν τοῦ κιρὶ νὰ λειώσῃ.
Χίλιοι γιατροὶ νὰ τοὺν κρατοῦν κι χίλιοι νὰ τοὺν κόφτουν
κ' ἐγὼ διαβάτρα νὰ πιρνῶ, νὰ τοὺς καλημιρίσου.
Καλῶς τὰ κάνιτι, γιατροί, καλὰ τοὺν τυραγνᾶτι·

1) βοηθοὶ τεχνίτου (λ. τ. kalfa). 2) πληγᾶς (λ. τ. yaga). 3) ἰγδία (γουδιά) φαρμακωτικά (λ. ἰτ. mortaro). 4) νήματα διὰ τὴν ἐπίδεσιν πληγῶν. 5) τοῦ ἀστάτου, τοῦ μεταβάλλοντος γνώμην. 6) ὁ στίχος προσετέθη ἐκ παραλλαγῆς ἐκ Μυκόνου (Δ.Α. ἀρ. 740, σ. 4-6 ἀρ. 28). 7) νὰ μὲ ἐγκαλέσης πρὸς δίκην. 8) ἀσίκης = νέος ἀξίεραστος, λεβέντης (λ. τ. asik). 9) δρόμοος (λ. τ. sokak). 10) κλαίουν.

- ἄν κόφτουν τὰ νυστέρια¹ σας κόψ'τι κί μῆ λυπαῖσθι,
 15 ἔχου κ' ἰγὼ λινὸ παννὶ σαρανταπέντι πῆχισ'
 τίς δέκα στέλνου γιά ξαντό,² τίς πέντι γιά τὰ φτίλια,³
 κί τ' ἄλλου τ' ἀποδέλοιπου φκειάνου τὰ σάβανά του». - «Μαρή σκύλλα, μαρή Οὐβριά, γύφτ'σα, μαγαρισμένη,
 δέν ἦταν κρίσι νὰ μί πάς, κριτάδις νὰ μί κρίνης,
 20 μούν' μ' ἔρριξις στοῦ Θεοῦ, στή γῆ κί γιατριμοῦς δέν ἔχου ;»⁴

Θεσσαλία (*Αγ. Γεώργιος Νηλείας). - Δ.Α. *Υλη
 ἀρ. 208 (Π. Βογιατζῆς, 1888).

Β'α.

- Οὔλοι τὸν ἥλιο τὸν τηροῦν⁵ πού πάει νὰ βασιλέψη,
 κ' ἡ κόρη ὁπού 'χε τὸν καημὸ τῆ θάλασσα ἀγναντεύει.
 Γλέπει καράβια κ' ἔρχονται, βαρκοῦλες κί ἀρμενίζουν.
 - «Μάννα, καράβια τέσσερα, μάννα, βαρκοῦλες πέντε'
 5 μάννα, κατέβα ρώτα τα, μάννα, ροβόλα⁶ πές τους.
 Μὴν εἶδαν τὸν ἀσίκη⁷ μου, τὸν ἀγαπητικό μου ;
 Σὲ τί τραπέζια τρώει ψωμί, σὲ τί ταβέρνες πίνει,
 σάν τί χεράκια τὸν κερνᾶν καί τὰ δικά μου τρέμουν,
 σάν τί ματάκια τὸν τηροῦν καί τὰ δικά μου κλαῖνε.
 10 Κάνω νὰ τὸν καταραστῶ καί πάλι τὸν λυπαῖμαι.
 -'Απὸ ψηλά νὰ γκρεμιστῆ καί χαμπηλά νὰ πέση,
 σάν τὸ γυαλί νὰ ραῖστῆ, σάν τὸ κερί νὰ λειώση.
 Χίλιοι γιατροὶ νὰ τὸν τηροῦν καί γιατρεμοῦς μὴν ἔχη,
 κ' ἐγὼ διαβάτης νὰ διαβῶ, ν' ἀλλάζω τοὺς γεράδες».⁸

Πελοπόννησος (Βούρβουρα Κυνουρίας). - Λαογρ., τόμ. 5
 (1915/16), σ. 571 - 72 (*Ἐπαμ. Γ. Παπαμιχαήλ).

Γ'.

- "Ἦλιε μου, προσχαμήλωσε, φεγγάρι μ', ἀποστάσου,
 γιά νὰ σᾶς⁹ πῶ τὰ πάθη μου καί νὰ μὲ λυπηθῆτε.
 -'Ὡς ἤμουν ἄσπρη ἐμαύρισα καί ροϊνὴ χλομιάσα¹⁰
 κι ὡς ἤμου μυριοφρόνιμη ἐξέβγα πού τὸν νοῦμ μου.
 5 Μέσα στίς κάψες τοῦ Μαγιοῦ ἀργά καί μιάν ἑσπέρα

1) χειρουργικὰ μαχαιρίδια. 2) ὡς νῆμα διὰ τὴν ἐπίδεσιν πληγῶν. 3) ὡς βότμα εἰς
 πληγὴν διὰ τὴν ἐκροτὴν τοῦ πόου. 4) ἄδεται εἰς σуртὸν χορὸν μὲ τὸ γύρισμα: Σταυρός
 τὰ κομπολόγια σου, μ' ἐμάραναν τὰ λόγια σου. 5) κοιτάζουν. 6) τρέξε. 7) βλ. ἀνωτ.,
 σ. 413, σημ. 8. 8) πληγᾶς (λ. τ. yara). 9) ἔκδ. Μιχαήλ.: σοῦ. 10) καί ροδινὴ ἐχλόμιασα.

- ἀπὸ πηαινοφέρνουμου μέσα στὸ περιόλι
 κ' ἐπότιτσα ἄσιλικά κ' ἐμούσκευα¹ βαρσάμια,
 ἐπρόαλε τοῦ Ρῆα ὁ γιὸς ἀπὸ τὸ μονοπάτι
 κ' ἤσυρε τ' ἀμπελόκλασ ἴσσωμπαίννει ἔς τὸ περβόλι,
 10 περιγιαίννει,² συντηρᾶ μετέ μου³ τὰ λουλλούδια,
 τὰ ποτισμένα ἄρσαμα ἀπὸ μοσκομυρίτζου.
 Γίω⁴ τ' ἀθθούς τῆς λεμονιάς, περιπλεμένη φούντζια,⁵
 γίει μου χρουσοαχτυλί' μετὸ μαργαριτάρι.
 -«Ὅρισε, κόρη λυερή, τὸ χρουσοαχτυλί.
 15 Μὲ τοῦ Θεοῦ τὸν ὄρισμό καὶ μετὸ θέλημά σου
 ἴωκε μου⁶ τὸ χεράκισ σου νὰ τὸ γλυκοφιλήσω,
 μετὸ Θεοῦ τὸν ὄρισμό, κυρά, νὰ σὲ λογιάτζω».⁷
 -«Σάθ θέλης νὰ με βλοηθῆς καθὼς τὸ γράφ' ὁ νόμος,
 καθὼς διατάσσ' ἡ ἐκκλησιά καὶ τ' ἅγιον Εὐαγγέλιο,
 20 ἔλα νὰ πά' νὰ μόσωμε⁸ στίς δυόεκα κολόννες
 ὅποιος τὸν ἄλλον ἀρνηστῆ στὸν ὄρκο νὰ πομένη».
 Κ' ἐπήσαμε κ' ἐμόσαμε τὰ δυὸ μας σ' ἓναν ὄρκο
 καὶ συνεπράμημε⁹ τὰ δυὸ, τὰ δυὸ σὲ μιὰν ἀάπη.
 Καὶ μῆνας ἔν ἐπέρασε κι ὁ ἄλλος ἔν ἐγιάη,¹⁰
 25 ἦρτε τὸ ἄσιλόπουλλο, τὸν ὄρκο τ' ἀποστρέφει».
 - «Ἐν εἶσ' ἔσου πὸ μόσαμε στίς δεκοχτῶ κολόννες;»
 - «Θαρρεῖς κ' ἐκεῖ πού ἴμόσαμε πὼς ἦτο μοναστήρι,
 ἴοσκου μητᾶτον¹¹ ἦτονε καὶ μάντρα τῶν ἀρνίω».
 -«ῶ κυρά Παναγία μου, καὶ κάμε δίκαια κρίσι,
 30 ἢ μπάλλα ἢ τελλίδικη¹² στὰ στήθη του νὰ σβήση».

*Μ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικά τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 170, ἀρ. 29.*

Δ'.

- Κοράσιο στὴν Ἀνατολή ἔφαινε κ' ἐτραγούδει
 κι ὁ συρισμός τοῦ μασουριοῦ κι ὁ χτύπος τοῦ πετάλου
 καὶ ἡ λαλιά τοῦ κορασιοῦ στὸν οὐρανὸ γροικοῦνται.¹³
 Καραβοκύρης τ' ἄκουσε στὴ μέση τοῦ πελάγου,
 5 τὸ κάτεργόν¹⁴ του σίμωσε¹⁵ εἰς τὴ στεριά καὶ λέει.

1) ἐπότιτσα. 2) περιδιαβαίνει, περιέρχεται. 3) ἐπισκοπεῖ, παρατηρεῖ μετ' ἐμοῦ. 4) δίδω. 5) φούντα. 6) δῶσε μου. 7) νὰ σὲ λογαριάζω. 8) νὰ ὀρκισθοῦμε. 9) συνεφωνήσαμεν. 10) δὲν δειῖθη, δὲν παρήλθε. 11) ποιμενικὴ ἐγκατάστασις. 12) σφαῖρα τυλιγμένη μετ' οὖρμα (τέλι), θεωρουμένη περισσότερο ἀποτελεσματικὴ. 13) ἀκούονται. 14) πλοῖον εἰς τὸ ὅποιον εἰργάζοντο κατάδικοι. 15) ἐπλησίασε.

- «Πάψετε, ναυτες, τὸ κουπί, ναύληροι, τὸ τιμόνι,
ν' ἀκούσωμε τοῦ κορασιοῦ, εἶντα¹ τραγούδια λέει,
εἶντα¹ τραγούδια τραγουδεῖ, σ' εἶντα σκοπὸ² τὸ λέει».
- «Ὡρα καλὴ σου, λυγερή». - «Καλῶς τονε τὸν ξένο».
- 10 - «Τί 'χεις, κόρη, καὶ θλιβιεσαι καὶ πρικαναστενάζεις;»
Κ' ἡ κόρ' ὡς ἦτο φρόνιμη, φρόνιμ' ἀπηλοήθη.³
- «Ἐγὼ κι ἂν ἐτραγούδηξα σά μοιρολόι τὸ 'πα,
γιατ' ἄντρας μου 'τον ἄρρωστος καὶ βαριαρρωστημένος
κ' ἐζήτηξε ξαρρωστικὸ κι ὁ κόσμος δὲν τὸ ἔχει,
- 15 τσ' ἀγριολαφίτσας τὸ τυρὶ καὶ τοῦ λαγοῦ τὸ γάλα,
μῆλ' ἀποὺ τὴν 'Ανατολή, κυδῶν' ἀποὺ τῆ Δύσι.
Κι ὥστε ν' ἀρμέξω τὸ λαγὸ, νὰ πιάσω τὴ λαφίτσα,
νὰ πάω στὴν 'Ανατολή, νὰ 'ρθω 'πίσω στὴ Δύσι,
ἄρρώστησε, ξαρρώστησε κι ἄλλην κόρην ἐπήρε.

*Αντ. Jeannarakí, "Ἄσματα Κρητικά,
Leipzig 1876, σ. 234, ἀρ. 296.*

Δ'α.

- Ξανθὴ κόρη τραγούδαγε στοῦ Ἴρη⁴ τὸ γιοφύρι,
κι ἀπὸ τὸ χλιβερό σκοπὸ, τὸ χλιβερό τραγούδι
καὶ τὸ γιοφύρι ἐρράγισε καὶ τὸ ποτάμι ἐστάθη,
καὶ τὸ στοιχειὸ τοῦ ποταμοῦ ἐστάθη κ' ἀκρομάσθη.⁵
- 5 - «Ἄλλαξε, κόρη, τὸ σκοπὸ καὶ πὲς ἄλλο τραγούδι...».
- «Καὶ πῶς ν' ἀλλάξω τὸ σκοπὸ, ἄλλο νὰ εἰπῶ τραγούδι,
ποὺ εἶχ' ἄντρα βαριάρρωστο, βαριά γιὰ νὰ πεθάνη'
λαγοῦ τυρὶ μοῦ 'γύρευε κι ἀπ' ἄγριο γίδι γάλα
κι ὅσο ν' ἀνέβω τὰ βουνά, νὰ κατεβῶ τοὺς κάμπους,
10 νὰ φτειάξω στρούγκα τοῦ λαγοῦ, ν' ἀρμέξω τ' ἄγριο γίδι,
ἄρρώστησε, ξαρρώστησε κι ἄλλη γυναῖκα 'πήρε!».

*'Αγι Θεῶρον (= Σπ. Θεοδοροπούλου), Δημοτικὰ
Τραγούδια, (Ἀθήναι 1909), σ. 34.*

Η'. ΤΗΣ ΚΟΥΜΠΑΡΑΣ ΠΟΥ ΕΓΙΝΕ ΝΥΦΗ

Νέα ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ μνηστήρος ἢ ἐρωμένου, ὁ ὁποῖος εἶναι
ἔτοιμος νὰ νυμφευθῆ ἄλλην, καλεῖται νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν γάμον ὡς παρά-
νυμφος. Ἡ πρόσκλησις γίνεται δι' ἀπεσταλμένου τοῦ ἀπιστήσαντος νέου ἢ
ὕπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἢ, κατ' ἄλλας παραλλαγὰς, μὲ τὸ πουλί, τὸν συνήθη
ἄγγελον τῶν κακῶν καὶ τῶν καλῶν εἰδήσεων εἰς τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια.

1) ποῖα. 2) εἰς ποῖαν μουσικὴν μελωδίαν. 3) ἀπεκρίθη. 4) Ἴρης=ὁ Εὐρώτας
ποταμός. 5) ἠκροάσθη.

Ἡ προσκληθεῖσα ὡς κουμπάρα ἀποφασίζει, μὲ τὴν συγκατάθεσιν καὶ τῆς μητρὸς τῆς, ν' ἀποδεχθῆ τὴν πρόσκλησιν. Στολίζεται μὲ ἐξωτικά καλῶπιστικά μέσα (*βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στήθι*) καὶ ἐμφανίζεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου.

Μὲ τὴν ἔκπαυλον καλλονὴν τῆς θαμβώνει τὸν παπὰν καὶ τοὺς ψάλτας, σαγηνεύει καὶ τὸν γαμβρόν, ὁ ὁποῖος ἐγκαταλείπει τὴν ἄλλην καὶ νυμφεύεται αὐτήν.

Τὸ θέμα τῆς παραλογῆς, καθὼς ἤδη παρετήρησεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης (Ἐκλογαί, ἀρ. 83), εὐρίσκεται μὲ μικρὰς διαφορὰς καὶ εἰς τὰ ἄσματα ἄλλων χωρῶν, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ἰσπανίας, Ἀγγλίας, Δανίας, Νορβηγίας, Σουηδίας κλπ., δὲν ἔχει ὅμως ἐρευνηθῆ συστηματικῶς τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχικῆς του καταγωγῆς καὶ αἰ τυχόν ὑπάρχουσαι ἀλληλεπιδράσεις. Εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἄσμα ἔχει εὐρείαν διάδοσιν καὶ παραλλαγαί του εἶναι παντοῦ γνωσταί· αἱ περισσότεραι καὶ ἀρτιώτεραι ὅμως εὐρίσκονται εἰς τὴν νησιωτικὴν Ἑλλάδα καὶ δὴ εἰς Δωδεκάνησον καὶ Κυκλάδας. Ἐκ τούτου εὐλόγως ὑπετέθη ὅτι ἀπὸ τὰς νήσους ταύτας, ὅπου ἦτο γνωστὸν κατ' ἀρχὴν τὸ ἄσμα, ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα.¹

Δ. Α. Π.

Α'.

- Ἐκάθουμον κ' ἐπλούμιζα τοῦ κύρκα¹ μου μαντήλι
 τοῦ κύρκα καὶ τ' ἀφέντη μου καὶ τοῦ βλοητικοῦ μου.
 Μασούρι τ' ὄργον² ἔβαλα, μασούρι τὸ χρουσάφι,
 μασούρι τ' ἀσπροχρούσαφο κ' ἔλαμπεν τὸ μαντήλι.
- 5 Κ' ἐκεῖ ἦρτεν μιὰ γειτόνισσα ποῦ τ' ἀπὸ 'λύς μὲ ξέρει.³
 - «Κόρη, τὸν ἀγαπᾶς βλοοῦν, τὸν ἀγαπᾶς παντρεύουν
 κ' ἐσένα προσκαλέσσασι κουμπάρα νὰ πὰ' νὰ 'μπης».
 Τρέχει καὶ πὰ' στή μάννα τῆς στὰ δάκρυά τῆς λουσμμένη.
 - «Εἶντα 'χει⁴ ἢ παραποναριά, πάντα παραπονᾶται,
- 10 πάντα τὰ χεῖλη τῆς ξερά, τὰ μάτια τῆς βρεμένα :»
 - «Μάννα, τὸν ἀγαπῶ βλοοῦν, τὸν ἀγαπῶ παντρεύουν
 κ' ἐμένα προσκαλέσαν με κουμπάρα νὰ πὰ' νὰ 'μπω».
 - «Κόρ', ἔχεις πόδια νὰ σταθῆς καὶ χεῖλη νὰ συντύχης,⁵
 ἔχεις καὶ χειροπάλαμα τὰ στέφανα νὰ πιάσης
- 15 καὶ μάτια ἀστραπὴ νὰ δῆς τὸν νιὸν ἀποῦ σ' ἐγάπα :»

1) Βλ. *S. Baud-Bovy*, ἔνθ' ἀν., σ. 213 κ. ἐξ. Βλ. καὶ παρατηρήσεις *Μαρίας Ἰωαννίδου-Μπαρμπαρίου*, Τὸ τραγοῦδι τῆς νόφης κουμπάρας, Ἑλλην. Δημιουργία, τόμ. 1 (1948), σ. 641-44. Περὶ τῶν τοπικῶν στίχων τοῦ ἄσματος βλ. *Δ. Ἀ. Πετροπούλου*, Στεριότοποι στίχοι δημοτικῶν τραγουδιῶν, Προσφορὰ εἰς Στίλπωνα Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 532 κ. ἐξ.

2) κύρκα, κύρκος = ἰέραξ· οὕτω καλεῖται ἐνταῦθα θωπευτικῶς ὁ ἀγαπημένος· βλ. *Στίλπ. Κυριακίδου*, Περὶ τῆς λέξεως κύρκατης, *Byzant.-Neugr. Jahrb.*, τόμ. 4 (1923), σ. 341-344. 3) νῆμα. 4) ποῦ ἀπὸ πολλὸν χρόνον μὲ γνωρίζει. 5) τί ἔχει. 6) νὰ μιλήσῃς.

- «Μάνν', ἔχω πόδια νά σταθῶ καί χεῖλη νά συντύχω,
ἔχω καί χειροπάλαμα τά στέφανα νά πιάσω
καί μάτια ἀστραπή νά δῶ τὸν νιὸν ἀποῦ μ' ἐγάπα.
Φκήσου μου, μάννα, φκήσου μου, κουμπάρα νά πά' νά 'μπω».
- 20 - «Κόρη, κουμπάρα σέ λαλοῦν καί νύφη νά σέ φέρνουν».
'Εκεῖ ἤμπε κ' ἐστολίζετο 'ποῦ τὸ πορνὸ ὡς τὸ βράδυ
'ποῦ τὸ πορνὸ ὡς τ' ἄλλο πορνὸ κι ὡς τ' ἄλλο μεσημέρι
τὸν ἥλιο βάλλει πρόσωπο καί τὸ φεγγάρι στήθι
καί τοῦ κοράκου τὸ φτερό βάλλει καμαροφρύδι.
- 25 Τρέχει καί πά' στὴν ἐκκλησιά μὲ τὴν ταπεινοσύνη
καί παίρνει καί τ' ἀντίερο μὲ τὴν 'πιδεξιωσύνη.
Παπὰς τὴν εἶδε κ' ἔσφαλε, διάκος κ' ἐμεταστάθη
καί τὰ μικρὰ διακόπουλλα ἐχάσαν τὸ «Κύριε ἐλέσο».
- «Ψάλλε, παπά, σὰν ἔψαλλες, διάκο, σὰν καλανάρκας,
κ' ἐσεῖς μικρὰ διακόπουλλα, λέτε τὸ «Κύριε ἐλέσο».
- 30 Καί τὴν θωρεῖ κι ὁ νιόγαμπρος, λιοθυμιὰ τὸν πιάνει.
- «Παπὰ κι ἂν εἶσαι χριστιανὸς κι ἂν εἶσαι βαφτισμένος,
μετάσυρε τὰ στέφανα ὡς πίσω στὶς κουμπάρους».
Κ' ἡ νύφη ποῦ τὴν ἐντροπὴ τὸ ν-ἦσκιο ν-ἦσκιο πάει.
- 35 - «Ἄτες, μάννα, νά φύωμε, στὸ σπίτι μας νά πᾶμε,
χρυσὸ σταυρὸ μοῦ δώκανε καί πάλε πῆραν μοῦ 'τον».

*Δωδεκάνησος (Τῆλος). - Λ. Α. ἀρ. 172, σ. 45
(Γεώργ. Ἀντωνιάδης, 1893).*

Α'α.

- Τράντα χρόνους, τράντα καιροὺς ὁ Κωσταντῖνον λείπει,
κι ἄς τὰ τριάντα κι ἄλλ' ἀπάν' ἄς τὴν αὐλιὰν μ' ἐδῆβεν.¹
Λαλῶ, «μάτια μου Κωσταντή», κι ἀπηλογιὰν 'κὶ δὶ' με.²
λαλῶ, «ἀδελφὲ Κωσταντή», κι ἀτός³ γερίζ' καί λέει με.
- 5 - «Κάρναν,⁴ 'Ελένε, ντὸ⁵ λαλεῖς, κάρναν, 'Ελένε, ντὸ ἔν'.
'Αδὰ 'ς σὸ πέραν τὸ ραχίν,⁶ τ' ἄλλο τ' ἐπεκειμέριν,⁷
ἐκεῖ ἄλλεν κόρ' ἐγάπεσα, ἐκεῖ ἄλλεν κόρ' θὰ παίρω.
'Ελένε μ', φόρ' τὰ μαῦρα σου κ' ἔλα κ' ἐσύ 'ς σὸν γάμον».
- «Τὰ χῶματα 'ς σ' ὀμμάτια σου⁸ κι ὅσον φορῶ τὰ μαῦρα».
- 10 'Ελένε χτίζ' χρυσὰ λουτροὺς, μαλαματένια κούρνους.⁹

1) ἦλθεν εἰς τὴν αὐλήν μου. 2) δὲν μοῦ δίδει ἀπάντησιν. 3) αὐτός. 4) οἰώπα.
5) αὐτὸ τὸ ὅποιον. 6) βουλό. 7) πρὸς τὸ ἄλλο μέρος. 8) τὰ χῶματα εἰς τὰ μάτια σου.
9) κρουνοὺς.

- Ἐμπαίν' ἀπέσ' καὶ λούσκειται κ' ἐβγαίνει κι ἀναλλάζει.
 Ἀφκά' φόρεσεν τὴν αὐγὴν κ' ἐπάνω τὴν ἡμέραν
 κι ὄλον ἀπάν' ἐφόρεσεν τοῦ κῦρ ἥλι' μ' τὸσ στόλον.³
 Βάλλει τὸν ἥλιον πρόσωπον καὶ τὸ φεγγάρ' ζουλούφα,⁴
 15 κι ὄλην ἐπάν' τ' ἐξίαστρον' βάλλει ἀτο ἐμπροκάρδιον⁵
 κι ὄσ' ἄστρα εἶν' 'ς σὸν οὐρανὸν βάλλει ἀτα δαχτυλίδα.
 Ἐπήγεν καὶ ἀκούμπιξεν 'ς τῆς ἐγκλησᾶς τὴν πόρταν.
 Εἶδαν ἀτεν οἱ ἄρχοντοι θαμάζουν καὶ τεροῦνε,
 εἶδεν ἀτεν καὶ ὁ ποπὰς ἀφίν' τὴν λειτουργίαν,
 20 εἶδεν ἀτεν κι ὁ Κωσταντῆς λιγοθυμᾶ καὶ ρούζει.⁶
 - «Ποπά, κλῶσον' τὰ στέφανα κι ἀνάγυρον τὴν ἄγαν.⁷
 Ἐλέν' τὸ πρῶτον στέφανον μ', τὸ πρῶτον ἡ ἀγάπη μ',
 πάλ' τὴν Ἐλένεν ἀγαπῶ, πάλ' τὴν Ἐλένεν παίρω».

Πόντος (Τραπεζοῦς). - Ὑλη, Λ. Α.
 ἀρ. 71 (I. Βαλαβάνης).

B'.

- Ἀρκόντου γιὸς ἐδιάβαινε στοὺς κάμπους καβαλλάρης.
 Εἶχαν τὰ ροῦχα του δροσιά καὶ τὰ μαλλιά του πάχνη,
 κάτω τὰ φτερνιστήρια του αἵμαν ἀπὸ τοῦ μαύρου.⁹
 Στὸ δρόμον ὄπου πήγαινε, στὸ δρόμον ποὺ πηγαίνει,
 5 κόρη ξανθὴ τοῦ πάντηξε πάνω στὸ σταυροδρόμι.
 Ἀπὸ μακριὰ τήνε θωρεῖ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέει.
 - «Πρόσεξε, μῆλον κόκκινο, μὴ σὲ πατήση ὁ μαῦρος».
 - «Ἄ θέλη ὁ καβαλλάρης του, θὰ μὲ πατήση ὁ μαῦρος».
 - «Στανιὸν¹⁰ τοῦ καβαλλάρη του, θὰ σὲ πατήση ὁ μαῦρος».
 10 Κόρ', ἃ δὲν περηφανευτῆς κι ἃ δὲν ψηλοκρατιέσαι,
 αὔριο θέλω νὰ βλοηθῶ, τὸν γάμον μου νὰ κάνω
 ἔλα νὰ πιάσης στέφανα καὶ νὰ γενῆς κουμπάρα».
 Παίρνει τὰ μάτια τῆς χλομὰ στὸ σπίτιν των ἐπήγε.
 - «Κόρη, πάλι λωλάθηκες, πάλι δαιμόνιον σ' ἤρθε;»
 15 - «Μάννα, μήτε λωλάθηκα, μήτε δαιμόνιον μ' ἤρθε,
 μόνον τὸν νιὸν ποὺ μοῦ 'λεες, τὸν νιὸν ποὺ μοῦ 'προξένας,
 αὔριον θὲ νὰ βλοηθῆ, τὸν γάμον του νὰ κάνη.
 Εἶπε μ', ἃ δὲ περηφανῶ κι ἃ δὲν ψηλοκρατιέμαι,

1) ἀπὸ κάτω. 2) τοῦ ἡλίου τὸν στολισμὸν, τὴν λαμπρότητα. 3) ζουλούφι = θόσας
 νος τριγῶν τῆς κόμης, προσέχων. 4) τὴν Πλειάδα, Πούλιαν. 5) ἐπὶ τοῦ στήθους. 6)
 πίπτει. 7) γόρισε. 8) τὰ ἔγια. 9) τοῦ ἵππου. 10) ἀκουσίως.

- νά πά' νά πιάσω στέφανα καί νά γενῶ κουμπάρα».
- 20 - «'Αντε, κόρη μου, ἄλλαξε καί ντύσου καί χτενίσου·
βάλε τὸν ἥλιον πρόσωπον καί τὸ φεγγάρι στήθος
καί τοῦ κοράκου τὸ φτερό βάλε γατανοφρύδι».
Τρεῖς μέρες ἔχτενίζετο, τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες.
Βάζει τὸν ἥλιον πρόσωπο καί τὸ φεγγάρι στήθος
- 25 καί τοῦ κοράκου τὸ φτερό βάζει γατανοφρύδι·
παίρνει τὰ στέφανα καί πά', γιὰ νά γενῆ κουμπάρα.
Παπὰς τὴν εἶδε κ' ἤσφαλε, διάκος κ' ἐμεταστάθη
καί τὰ μικρὰ ψαλτόπουλα ἐχάσαν τὰ χαρτιά τους.
Καί ὁ γαμπρός ἐμίλησεν ἀφ' τὰ στεφάνια πού 'ταν :
- 30 - «Παπά, κι ἂν εἶσαι χριστιανός, κι ἂν εἶσαι βαπτισμένος,
μετάστρεψε τὰ στέφανα καί βάλ' τα στὴν κουμπάρα».
'Ἡ μάννα της ἐμίλησε μὲ τὴν καρδιὰν καμένην :
- «'Αντε, κόρη, νά φύγωμε, στὸ σπίτι μας νά πᾶμε,
κι ἀπόψε τό 'δα τ' ὄνειρο πικρό, φαρμακεμένο,
- 35 χρυσὸν ἀτὸν σοῦ δώκανε, μ' ἄλλη σοῦ τὸν ἐπήρε».
- «Καλῶς ἤρτεν ἡ κόρη μου, ἡ ὠριοπλουμισμένη,
κουμπάρα τὴν ἐπόστειλα καί νύφη μοῦ τὴν φέραν».

*Χίος (Καμπιά). - 'Εντβ. Λόντεκε, 'Ελληνικά δημοτικά
τραγούδια, 'Αθήναι 1943-47, σ. 88-89, ἀρ. 57.*

Γ'.

- Μιά κόρη κάνταν¹ κ' ὕφαινε καί λιανοτραγουδοῦσε
κ' ἓνα πουλί, χρυσὸ πουλί, πά' στὸ ξυλόχτενό της.
- «'Εσύ, κόρη μου, τραγουδεῖς, φαίνεις, νυφανταρίζεις,²
καί ὁ καλὸς σ' παντρεύεται, ἄλλη γυναῖκα παίρνει,
- 5 κ' ἐσένα σ' ἐκαλέσανε, συντέκνισσα³ νά γένης».
Τρέχει καί πάγ' στὴ μάννα της δάκρυα φορτωμένη.
- «Τ' ἔχεις, κόρη μ', καί θλίβεσαι καί βαριαναστενάζεις ;»
- «Μάννα μ', καλὸς μ' παντρεύεται, ἄλλη γυναῖκα παίρνει
κ' ἐμένα μ' ἐκαλέσανε, νά πά' νά στεφανώσω».
- 10 - «Σάν ἔχης πόδια νά σταθῆς καί μέση νά λυγίσης,
σάν ἔχης σίδερο καρδιά, στέφανα νά φιλήσης,
νά στεφανώσης πήγαινε, συντέκνισσα³ νά γίνης».
'Ἐκατσε καί στολίστηκε 'πὸ τὸ πουρνὸ ὡς τὸ γιόμα.

1) ἐκάθητο. 2) ὑφαίνεις. 3) παράνομος.

- Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρ' ἀστήθι
 15 καὶ τὸν καθάριο αὐγερινὸ τὸν βάνει δαχτυλίδι,
 τὸν ἄμμο τὸν ἀμέτρητο τὸν βάν' μαργαριτάρια·
 παίρνει τίς σκλάβες ἀπ' ἐμπρὸς καὶ στή χαρὰ' παγαίνει.
 Χάνει παπὰς τὰ γράμματα κι ὁ διάκος τὰ χαρτιά του
 καὶ τὰ μικρὰ διακόπουλα χάσαν τὰ λογικά τους.
 20 – «Ψέλνε, παπά, ὡς ἔψελνες, διάκε, ὡς καλονάρχας,
 κ' ἔσεῖς μικρὰ διακόπουλα, 'λᾶτε' στὰ λογικά σας.
 Παπά μ', ἂν εἶσαι χριστιανὸς καὶ ξέρης ἀπ' ἀγάπη,
 γιὰ σήκωσε τὰ στέφανα καὶ βάλ' τα στὴν κουμπάρα».

Θράκη (Αἶνος). – Ἀρχεῖον Θρακ. Λαογρ. Θησ., τόμ. 3
 (1936/37), σ. 64, ἀρ. 82 (Συμ. Μανασεΐδης).

Θ'. ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ ΑΠΡΟΣΚΛΗΤΟΣ ΕΙΣ ΓΑΜΟΝ

Τὸ ἄσμα, ἐν χρήσει κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τοῦ γάμου, εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὴν Κύπρον καὶ ἐκτὸς αὐτῆς εἰς δυτικὴν Κρήτην καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας (πρόσφυγας) ἐξ Ἀνατολικῆς Θράκης (περιοχὴ Σαράντα Ἐκκλησιῶν) καὶ τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου (Μεσημβρία, Σωζόπολις, Βάρνα). Τόπος τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως αὐτοῦ εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ Κύπρος ὅπου ἄλλωστε καὶ ἀπαντᾷ ὑπὸ πληρεστέραν μορφήν.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδιοῦ ὅσον ἀφορᾷ τὴν προσέλευσιν τοῦ πτωχοῦ καλογέρου ἀπροσκλητοῦ εἰς τὸν γάμον καὶ τὴν ἐπιβλητικὴν καὶ γενναιόδωρον παρουσίαν του, ἣτις ἐνέβαλεν εἰς ὑποψίας περὶ τῆς πραγματικῆς ἰδιότητός του, φαίνεται ὅτι ἔχει συνάφειαν μὲ τὸ ἀκριτικὸν ἄσμα εἰς τὸ ὁποῖον παρουσιάζεται ὁμοίως ὁ Διγενῆς (ἢ ὁ Γιάννης Τσιμισκῆς) μεταβαίνων ἀπρόσκλητος εἰς γάμον.³ Περὶ τῆς σχέσεως ταύτης μαρτυροῦν καὶ οἱ ἀρχικοὶ στίχοι, οἵτινες ἔχουν παραληφθῆ ἀπὸ τὸ ἄσμα τῆς ἀπαγωγῆς ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῆς κόρης τοῦ βασιλέως Λεβάντη.⁴

Γ. Κ. Σ.

- Ὁ ρῆας τῆς Ἀνατολῆς τζ' ὁ βασιλιάς τῆς Δύσης
 συββούλιον ἐδώκασισ συμπεθερκάν νά κάμουν.
 Ἐδώσαν τζ' ἐκάλεσσασιμ 'π' ἀνατολὴν σέ δύσιν,
 ὅσους θθεπάζ' ὁ οὐρανός, ὅσους θθεπάζ' ὁ ἥλιος·
 5 τοὺς παίρνει, φέρν' ἢ θάλασσα, οὔλλους ἐκάλεσαν⁵ τους.
 Ὁ βασιλιάς ἐκάλεσεν οὔλλον τ' ἀρκοντολόιν·

1) εἰς τὸν γάμον. 2) ἔλθετε.

3) Βλ. ἄνωτ., σελ. 16 – 18. 4) αὐτόθι, σ. 10 Α'. 5) ἔκθ. ἐκάλεσεν.

- ὁ ρῆας ἔμ' ποὺ 'κάλεσεν οὐλλον τὸ φτωχολόιν.
 Ὁ βασιλιάς εἶθεν τὸν γιόν τζ' ὁ ρῆας εἶθει κόρην'
 τζαί καλοήρους 'ἐγ' ¹ καλιοῦν γιὰτ' ἔνι ρασοφόροι.
- 10 "Ἐναμ μιτοῖγ καλοηρίγ καλλιέται μανηχόν του.
 'Ἐπήραν το τζ' ἐκάτσαν το πάνω μερκάν τῆς τάβλας. ²
 Πάνω 'ς τὸ φάς, πάνω 'ς τὸ πκεῖν, εἶπασιν νά χαρίσουν.
 Χαρίζ' ὁ ἕνας ἑκατόν, χαρίζ' ὁ ἄλλος θίλλια,
 ὁ τρίτος ὁ καλλύττερος χαρίζει τρεῖς θίλλιάδες.
- 15 Χαρίσαν οὐλλοι 'ποὺ γυρόν, ³ ποὺ μιάμ μερκάν εἰς ἄλλην
 τζαί τὸ νεπέττιν ⁴ ἔππεσεμ πάνω 'ς τὸ καλοήριν.
 - «'Ατε, μωρὲ καλόηρε, εἶντα 'θεις ⁵ νά χαρίσης ;»
 - «'Εγιὼ φτωχὸς καλόηρος εἶντα 'χω νά χαρίσω.
 Χαρίζω κάλλη τοῦ γαμπροῦ τζαί εὐκενιεῖς τῆς νύφφης,
- 20 χαρίζω τζαί τοῦ νιόγαμπρου ἕνα καλόζ ζευκάριν,
 ἀμάξις σιερότροχομ ⁶ μὲ τὸν ἀμαξηλάτην'
 τό 'ναν του βούδιν νά 'μ' ⁷ μακρὺν τζαί τ' ἄλλον νά 'μ' ⁷ μελίσσιν, ⁸
 νά 'ν' τζ' ἢ καματόβεργκα ⁹ μιά βέρκα τζυπαρίσιν.
 Χαρίζω τζαί τῆς νιόνυφφης ἕναγ καλόμ μυλάριν,
- 25 ἄνταν ¹⁰ νά λείπη τὸ νερόν ν' ἀλέθη μὲ τὸ λάδιν'
 ἄνταν νά λείπη ὁ λαδατάς ν' ἀλέθη μὲ τὸ μέλιν'
 ἄνταν νά λείπη ὁ μελιτάς ν' ἀλέθη μὲ τὸ γάλαν,
 ἄνταν νά λείπη ὁ γαλατάς ν' ἀλέθη μανηχόν του».
 -«Πκιάστε τὸγ καλόηρον τζαί φυλατζήν τὸβ βάρτε».
- 30 "Ἐπκιασαν τὸγ καλόηρον τζαί φυλατζήν τὸβ βάλλουν.
 "Ἐκαμεδ δκυὸ μερόνυχτα, ἔκαμεν τρεῖς ἡμέρες.
 Βκάλλουσιν τὸγ καλόηρομ, πάλε ξαναρωτοῦν τον.
 - «Τζεῖνομ ποὺ εἶπουν, εἶπουν το, τζαί τὸ λαλῶ, λαλῶ το».
 - «Πέ μας, μωρὲ καλόηρε, πόσα ζευκάρκα νά 'θης ;»
- 35 - «Τά μαῦρα βκαίνουν ἑκατόν τζαί τὰ μελίθθα ⁸ θίλλια
 τζαί τὰ μελισσοπάτσαλα ¹¹ 'έν ἔχουν μετρημάδες».
 Γυρίσασιν οἱ ἄρκοντες μετάνοιαν τοῦ κάμνου.
 - «Τοῦτος 'έν ἔγ ¹² καλόηρος 'πό τζεῖνους πό λαλοῦσιν'
 ἔν' ὁ δεσπότης ὁ Χριστὸς ποὺ τὸδ δοξολοοῦσιν».

Κύπρος ("Αρσος). - Ἐν. Φαρμακίδου, Κύπρια
 ἔπη, Λευκωσία 1926, σ. 153 - 155.

1) δέν. 2) εἰς τὸ ἐπάνω μέρος τῆς τραπέζης. 3) κατὰ σειράν. 4) ἢ σειρά (λ. τ. pōbeti). 5) τί ἔχεις. 6) μὲ σιδηροῦς τροχοῦς. 7) νά εἶναι. 8) νά ἔχη τὸ χρῶμα τῶν μελισσῶν. 9) τὸ βούκντρον μὲ τὸ ὁποῖον ὀδηγοῦν τὰ βόδια κατὰ τὸν ἄροτον. 10) ἔταν. 11) τὰ παρδάλιά. 12) δέν εἶναι.

Ι'. ΤΗΣ ΛΥΓΕΡΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Πρὸς τὰ προηγούμενα ἄσματα νέων, οἱ ὅποιοι ἠτύχησαν εἰς τὸν ἔρωτά των, συνδέεται καὶ τὸ τραγούδι τῆς μνηστευμένης ἢ ὑπάνδρου λυγερῆς, ἢ ὁποία, ὑψηλοφρονοῦσα διὰ τὴν οἰκογένειάν της, ἐκαυχῆθη, ὅτι δὲν φοβεῖται οὔτε τὸν Χάρον.

Ὁ Χάρος, βαρέως φέρων τὴν μεγαλαυχίαν της ταύτην, τὴν θανατώνει αἰφνιδίως, ἐνῶ δὲ ἡ κόρη ἀποθνήσκουσα ἀφήνει παραγγελίας εἰς τὴν μητέρα της διὰ τὸν ἀρραβωνιαστικὸν της, τὸν Κωσταντῆν, οὗτος ἐπιστρέφει ἐκ τοῦ ταξιδίου. Ὄταν ἐπληροφορήθη περὶ τοῦ θανάτου τῆς μνηστῆς του αὐτοκτονεῖ ἐπὶ τοῦ τάφου της καὶ θάπτονται μαζί εἰς ἓνα μνήμα ἐπὶ τοῦ ὁποίου φυτρώνει κατόπιν κυπαρίσσι διὰ τὸν νέον καὶ γιασεμί (Ἰασμος) διὰ τὴν νέαν.¹

Τὸ ἄσμα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο, δηλ. τῆς διαμονῆς τῆς κόρης, τῆς λυγερῆς, ἐντὸς ὑψηλῶν πύργων καὶ τῆς ὑπεροψίας της, ὥστε νὰ περιφρονῆ καὶ αὐτὸν τὸν Χάρον, καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ βίου τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ της, τοῦ Κωσταντῆ, εὐρίσκεται εἰς συνάφειαν μὲ τὰ ἀκριτικά ἄσματα εἰς τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ τὸ θέμα τῆς ἀντιστάσεως τῶν ἀντρειωμένων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Διγενῆς, κατὰ τοῦ Χάρου. Ἐκ τῆς εὐρυτάτης διαδόσεως τοῦ τραγουδιοῦ εἰς ὅλον σχεδὸν τὸν ἑλληνικὸν κόσμον ὡς καὶ εἰς γειτονικοὺς καὶ ἄλλους λαοὺς² φαίνεται ὅτι εἶναι τοῦτο ἀρκούντως παλαιόν, προερχόμενον πιθανώτατα ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.³

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Μιά λυερὴ καυθθῆστηκε πῶς 'ἐ' φοᾶται Χάρο,
γιατ' εἶν' τὰ σπίζια της ψηλά κι ἄντρας της παλληκάρι
εἶχε καὶ δώδεκ' ἀερφούς κ' ἠπαῖζαν τὸ λιθάρι.
Κι ὁ Χάρος σάν τὴν ἤκουσε πολλὰ τοῦ βαρυφάνη.
5 Μαῦρο πουλλὴν ἤενηκε καὶ μαῦρο πελιστέρι,
ἀνέβη κ' ἠκατέβηκε στῆς λυερῆς τῆ σκάλα.
Τῆ λυερὴν ἠλάβωσε κ' ἠππεσε στὸ κρεββάτι.
Κ' ἡ μάννα ἠμπαινόβγαινε κ' ἠτραύαν τὰ μαλλιὰ της.
- «Μάννα, 'ντὸς ἔρτ'⁴ ὁ Κωσταντῆς μὴν τὸ γ-κακοκαρδίσης'
10 στῶσε του τάβλα νὰ γευτῆ, τράπεζα νὰ 'ειπνήση.
Μάννα, τὸ δαχτυλίδιμ μου, τ' ἀρραβωνιαστικό μου,
μάννα, δῶσ' το τοῦ Κωσταντῆ, πού 'ναι ὁ ἀποχωρισμός μου». Ἐ
'Κόμα ὁ λόος ἤστεκε στῆς λυερῆς τὸ στόμα
κι ὁ Κωσταντῆς ἠμπρόβαλε στὸ γ-κάμπο κι ἀνεβαίνει'

1) Περὶ τῶν φρομένων ἐπὶ τοῦ τάφου δένδρων βλ. κατωτέρω, σ. 429. 2) Βλ. καὶ Deutsche Volkslieder, Balladen II, 1939, hrg. von John Meier, σ. 227 κ. ἐξ. 3) Πρβλ. καὶ ἔνθ' ἀν., σ. 235.

4) δέν. 5) ὅταν ἔλθῃ.

- 15 σαρανταπέντε ἄρκοντες κ' εἰκοσιδυὸ παιχνίδια.
 - «Σαρανταπέντε ἄρκοντες, σταθῆτε παραπίσω.
 Σταυρὸ χωρῶ' στήμ πόρτα μου, παπάες στήν αὐλήμ μου'
 γιᾶ πετιερά μου 'πόθανε γιᾶ πετιερός μου 'πνίη,
 γιᾶ πού τὰ νυκαδέρφια² μου καένα ἤσκοτώσαν».
- 20 Δώννει βιτσιάν τοῦ μαύρου του στὸν ἄι Γιώρζη 'βρέθη.
 Βρίθθει τὸν πρωτομάστορη κ' ἦννοιε τὸ μνημούρι.
 - «Περικαλῶ σε, μάστορη, τίνος εἶν' τὸ μνημούρι;»
 - «'έν ἔχω στόμα νά σοῦ πῶ, χεῖλη νά σοῦ μιλήσω
 καὶ σιερένια σωτικά νά σοῦ τὸ 'μολοήσω.
- 25 Τοῦ Κωσταντῆ τῆς λυερῆς πού θέλαν νά παντρέψουν».
 - «Περικαλῶ σε, μάστορη, κάμε το πσο³ μιάλο
 καὶ πσο³ φαρδὺ καὶ πσο³ μακρὺ, νά παίρνη τζυὸ νομάτους
 καὶ στήν 'εξάν⁴ του τῆ μερζιά κάμε παραθυράκι,
 νά μπαίννη ἀέρας καὶ δροσσά νά φεύζη τὸ φαρμάκι».
- 30 Βγάλλει τ' ἀρζυρομάθαιρο 'πού τῆ χρυσήν του μέση,
 στὸν οὐρανὸν τὸ πέταξε καὶ στή καρτζιά τὸ δέχτη.⁵
 Σ' ἓνα ταφί τοὺς θάψαι καὶ σ' ἓνα μνημουράκι,
 κ' ἦβζιεν ἡ κόρη γιασιμί κι ὁ νιὸς κυπαρισσάκι.

Κάλυμνος. - Δ.Α. ἀρ. 20, σ. 4,
 ἀρ. 5 (Ἰω. Ζερβός, 1918).

B'.

- 'Η Χρυσταλλοῦ φουμίστηκε πῶς δέν τὴν παίρν' ὁ Χάρος.
 Τζ' ὁ Χάρος ὄνταν τ' ἄκουσεν, πολλὰ τοῦ κακοφάνη.
 'Ετζᾶ εἰς τὰ μεσάνυχτα 'γγίζει της τὸ τζεφάλι.
 - «Μανούλλα μου, μανούλλα μου, πονῶ τὴν τζεφαλή μου».
- 5 - «Τζαί μὴ κακό σου, κόρη μου, νά τζεφαλοπονήσης,
 τὴ τζεφαλή σου τῆ χρυσή, μαντήλι νά τῆ δήσης».
 Τ' ἀρμάριν πού μοῦ ἔκαμες, μάννα, γιὰ νά μ' ἀρμάσης,
 ἄψε λαμπρόν⁶ τζαί κάψε τον, γλήορα νά προφτάσης.
 Τὰ ροῦχα πού μοῦ ἔκαμες, μάννα, γιὰ νά μ' ἀρμάσης,
- 10 ἄψε λαμπρόν⁶ τζαί κάψε τα, γλήορα νά προφτάσης.
 Τζ' ἄν ἔρτ' ὁ χαρτωμένος μου, μὲν τὸν βαρυκαρδίσης.⁷
 Τζαί νά σου τζαί τὸν Κωσταντά 'ς τοὺς κάμπους τζ' ἀνεφαίνει.
 Μέσ' 'ς τὴν αὐλήν τῆς πεθθερᾶς βλέπει σταυρόν τζαί στέκει.
 - «Πάψετε, ὄλα τὰ βκιολιά τζαί ὄλα τὰ λαοῦτα'

1) θωρῶ, βλέπω. 2) τὰ γυναικαδέρφια. 3) πτό. 4) δεξιάν. 5) οἱ στίχοι 30-31 εὐρίσκονται καταγεγραμμένοι, προφανῶς ἐκ λάθους τοῦ ὑπαγορευσαντος, ὡς 26-27. 6) φωτιάν, ἀνημμένους ἄνθρακας. 7) ὁ ἀρραβωνιαστικός μου μὴν τὸν στενοχωρήσης.

- 15 ἡ πεθθερά μου χάθηκε ἡ πεθθερός μου θάφη».
 Τζαί βλέπει τζαί τὴν πεθθερά μέσ' 'ς τὴν αὐλήν τζαί στέκει.
 - «Τζαί πές μου, πές μου, πεθθερά, ποῦ 'ναι ἡ Χρυσταλλοῦ μου,
 νά τὴν φιλήσω μνιάν τζαί δκυό, νά γείρω νά πεζέψω».
 - «Τζαί πέζα, πέζα, γιούλλη μου, σάν σ' ἔχω μαθημένο
- 20 τζ' ἐλλείφτη μου 'λλίον τζερί τζ' ἐπῆεν νά τὸ φέρη».
 - «Τὸν τζερκοπούλην' ξεύρω τον τζαί πάω τζαί ρωτῶ τον».
 Δκιᾶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του, 'ς τὸν τζερκοπούλην πάει.
 - «Τζαί πές μου, πές μου, τζερκοπό, τὴ Χρυσταλλοῦ μου
 ποῦ 'ν' τὴν ;»
 - «Σήμερα ἔθ' ὀχτῶ μέρες, τζαί ἄλλες ὀχτῶ δεκάξη,
- 25 ποῦ δὲν εἶδα τὴ Χρυσταλλοῦ πούποτε νά θκιαλλάξη».¹
 Δκιᾶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του τζαί πά' 'ς τὴν πεθθεράν του.
 - «Τζαί πές μου, πές μου, πεθθερά, ποῦ ἔν' ἡ Χρυσταλλοῦ μου».
 - «'λλίον λάδι ἐλείφτη μας τζ' ἐπῆεν νά τὸ φέρη».
 - «Τὸ λαδοπούλην ξεύρω το τζαί πάω τζ' ἄρωτῶ το».²
- 30 Δκιᾶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του 'ς τοῦ λαδοπούλην πάει.
 - «Ὡρα καλή σου, λαδοφό, τὴν Χρυσταλλοῦ μου ποῦ 'ν' τὴν ;»
 - «Σήμερα ἔθ' ὀχτῶ μέρες τζ' ἄλλες ὀχτῶ δεκάξη
 πῶνν'³ εἶδαμε τὴ Χρυσταλλοῦ πούποτε νά θκιαλλάξη».⁴
 Δκιᾶ βιτζιάν τοῦ μαύρου του, 'ς τὴν πεθθεράν τζαί πάει :
- 35 - «Τζαί πές μου, πές μου, πεθθερά, ποῦ ἔν' ἡ Χρυσταλλοῦ μου ;»
 - «Θωρεῖς το τζεῖνον τὸ βουνί, τζεῖνον τὸ μαυροβούνιν,
 τζεῖ πάνω ἔν' ἡ Χρυσταλλοῦ τζαί βκάλλουν τῆς τζιβούρι».
 Δκιᾶ βιτζιά τοῦ μαύρου του, 'ς τὸ μαυροβούνιν πάει.
 - «Κάμετε τόπον, κάμετε, δκιακόννοι τζαί ψαρτάδες».
- 40 Τζ' ἔθθυψεν τζ' ἐφίλησεν δκυό μάδκια κολλημένα
 τζαί κατακάτω φίλησεν δκυό θείλην κολλημένα
 τζαί κατακάτω φίλησεν δκυό θέρκα σταυρωμένα.
 Τζιζζει πά' 'ς τὴν κοξούλλαν του, βρίσκ' ἄρκυρὸ φηκάρι⁵
 τζαί μέσ' 'ς τ' ἄρκυροφήκαρο βρίσκ' ἄρκυρὸ μαθαίρι.
- 45 'Σ τὸν οὐρανὸ τὸ πέταξε, 'ς τὴ γῆ χαμαὶ τὸ δέχτη,
 πάλε ξαναδιπλάζει το εἰς τὸ κορμί τ' ἀνέβη.
 Μνημαν πλατὺν ἐβκάλασιν τζαί μέσα τοὺς ἐθάψαν.
 Βλαστᾶ ἡ κόρη λεμονιά τζ' ὁ νέος τζυπαρίσσι,
 ἔθθυψεν⁷ ὁ τζυπαρίσσις τζ' ἐφίλαν λεμονούλλαν,

1) τὸν κηροπούλην. 2) νά ἐμφανισθῆ. 3) ἀκολουθεῖ ὁ στίχος: "Ἄν ἔστ' ὁ χαρτωμένος σου ξεύρω τζαί περιπαίζω, ὅστις φαίνεται μεταγενεστέρα προσθήκη βλάπτουσα αἰσθητικῶς τὸ ἄσμα. 4) δίδει. 5) ποῦ δὲν. 6) ἐγγίζει εἰς τὴν μεσοῦλαν του καὶ εὐρίσκει ἀργυρὴν θήκηην. 7) ἔσχυψεν.

- 50 ἔθδυσεν τζαί ἡ λεμονιά τζ' ἐφίλαν τζυπαρίσιν.
 Ἐπέρνα μνιά κοτσιάκαρη¹ νά πάη εἰς τὴ βρύση.
 - «Δοξάζω σε, καλὲ Θεέ, πού 'σαι 'ς τὰ ψηλωμένα
 τζαί τὰ δεντρά τὰ ἀλαλα ἔθεις τ' ἀγαπημένα». Λαλεῖ της· «Θκειά κοτσιάκαρη, πήαιννε 'ς τὴ δουλειά σου,
 55 ἤμουν τζ' ἐγιώνη² μνιά φορά πουλί 'ς τὴ γειτονιά σου».

Κύπρος (Λεμεσός). - Λ. Α. ἀρ. 1109,
 σ. 16 (Hedw. Lüdeke, 1936).

ΙΑ'. ΘΑΝΑΤΟΣ ΝΕΟΥ ἢ ΝΕΑΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Νέος ἢ νέα ἀρραβωνιασμένοι προετοιμάζονται διὰ τὸν γάμον ἢ ἔχει ἀρχίσει ὁ ἑορτασμός αὐτοῦ, ὅτε αἰφνιδίως ἀποθνήσκει ὁ εἰς, ἀποστέλλεται δὲ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀποθνήσκοντος, διὰ νὰ τὸν ὑποκαταστήσῃ, ἄλλο πρόσωπον.

¹ Ἄσματα μὲ τὸ περιεχόμενον τοῦτο προέρχονται ἐξ Ἡπείρου, Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας. Ἐκ τούτων εἰς τὸν πρῶτον τύπον (Α'), ὡς κατωτέρω, ὁ Κωσταντής ἢ ὁ Κώστας εἰδοποιεῖται διὰ φωνῆς πουλιοῦ ὅτι πρόκειται μετ' ὀλίγον ν' ἀποθάνῃ, κατ' ἄλλας δὲ παραλλαγὰς ἀποθνήσκει, ἐνῶ ἢ γαμήλιος πομπὴ ἠτοιμάζετο ἢ εὕρισκετο καθ' ὁδὸν πρὸς παραλαβὴν τῆς νύμφης. Τὸν ἀποθανόντα γαμβρὸν ἀναπληρώνει ὁ μικρότερος ἀδελφός του, ὁ Γιάννης. Ἡ μελλονύμφος ὁμῶς, ὅταν ἐπλησίασεν ἢ γαμήλιος πομπὴ εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν, ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀπάτην καί, ἀφοῦ ἀπέπεμψε τὴν συνοδείαν, κατέφυγεν ἐκ τῆς θλίψεως εἰς μοναστήριον ὅπου ἐγένετο μοναχή.

Εἰς τὸ Β' ζῆσμα ἢ μελλονύμφος κόρη, ἀσθενοῦσα βαρέως, εὕρισκεται πλέον ἐτοιμοθάνατος, ὅτε καταφθάνουν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ γαμβροῦ διὰ νὰ τὴν παραλάβουν πρὸς στέψιν. Ἡ μελλοθάνατος, ὅταν τῆς ἀναγγέλλεται τὸ γεγονός, ζητεῖ μόνον νὰ ἰδῇ καὶ χαιρετήσῃ τὸν γαμβρὸν, παραχωρεῖ δὲ τὴν θέσιν της, ὡς νύμφης, εἰς τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν της.

Τὸ ζῆσμα ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην τῆς ἀποθνησκούσης κόρης θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ John Meier³ ὡς διαμορφωθὲν ἐκ στοιχείων, τὰ ὁποῖα παρελήφθησαν ἐκ τοῦ πανελληνίου τραγουδιοῦ τῆς Λυγερῆς καὶ τοῦ Κωσταντῆ.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Σάν θέλῃσι ὁ Κουσταντής τὸν γάμου τ' γιά νά κάμη,
 χρυσόμηλου ἀγόρασι τοῦ ψίκι⁴ νά καλέση.
 Ἐκάλιασι, ἀπακάλιασι ἰννιά χιλιάδισ κόσμουν,
 τὸν βασιλιά εἶχι σύντικνουν,⁵ τὸν γιό του φλαμπουλάρη,⁶

1) γραῖα. - 2) ἐγώ.

3) Deutsche Volkslieder, 3te Aufl., σ. 226.

4) τοὺς γαμηλιώτας, τοὺς προσκεκλημένους εἰς τὸν γάμον. 5) παράνομφον. 6) φλαμπουριάτης = ὁ φέρων τὸ φλάμπορον, τὴν σημεῖαν, κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ γάμου.

- 5 κί κίνησαν κί πάιναν τή νύφ' πηγαίν' νά πάρουν.
 Κ' ἴτυχι ή χρόνους δύστυχους κί δύστυχη ή ήμέρα,
 κί πέθανι ού Κουσαντης κί πέθανι ού Κώστας.
 Θαμένουνταν,¹ λουγίζουνταν, του πχοιόν γαμπρό νά κάμουν'
 ἀλλάζουν τουν ἀξάδιρφου τ', τουν βάζαν τά λινά του.
- 10 Του ψίκι παγαίνει ἀπου μεργιά, μαύρους² τραυάει στούν Κώστα.
 Ού μαύρους του χλιμίντριζι³ κί σκάφτει στού κιβούρι τ'.⁴
 Μί τά πουλλά τουν ξέκανσαν κί κίνησι στού δρόμου.
 Δέν πᾶν' σιμά, δέν πᾶν' μακριά, ἀπ' ὄξου 'που τή χώρα,
 ή νύφη τους παράσκυψι ἀπου του παραθύρι.
- 15 - «Μάννα μ', του ψίκι ἔρχιτι, μά ού Κώστας μου δέν εἶνι».
 - «Σώπα, σώπα, μαρ' Ἀριτή, νά μήν του διφιτώσης,
 ὄλη μέρα στού κέντημα κί ἀπου βραδύ στη ρόκα,
 κί θάμπουσαν τά μάτια σου κί δέν τουν ἀγνουρίζεις».⁵
 - «Μάννα μ', του Κώστα τ' ἄλογου 'πως ἔπιζι δέν παίζει'
 20 μάννα μ', του Κώστα τά λινά⁶ 'πως ἔπριπαν δέν πρέπουν'
 μάννα μ', του Κώστα τ' ἄρματα 'πως ἔλαμπαν δέν λάμπουν».
 Δέν πᾶν' σιμά, δέν πᾶν' κουντά ἀπ' ὄξου 'που του σπίτι τς
 κ' ή νύφη τους παράσκυψι ἀπου του παραθύρι.
 - «Συμπιθιροί, στά σπίτια σας κί ἀκαλιασμέν'⁷ σκουρπίσ'τι,
 25 κ' ἰσύ, γαμπρέ μ', στην μάννα σου, νά πᾶς νά σί παντρέψη,
 τουν Κώστα τρώ' ή μαύρη γῆς κί με τά μαῦρα ράσα».

Μακεδονία (Νιγρίτα). - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16)
 σ. 581-82, ἀρ. 4 (Γ. Ἀθ. Σιούλας).

Α'α.

- Μάννα κί γιός ἐκείτουνταν σ' ἓνα προυσκιφαλάκι.
 Μάννα βαστοῦσι του κιρί κί γιός της ξιψυχάει.
 - «Σβῆσι, μάννα μου, τά κιργιά κί ἀναψι τίς λαμπάδις».
 - «Ἰσύ, πιδί μου, ξιψυχᾶς, τή νύφ' ποιός θά τήν πάρη;»
- 5 - «Δέν κλιαίς, μάννα μου, τά νιάτα μου, δέν κλιαίς τή λιβιντιάμου,
 μούν' πᾶς κί κλιαίς τή νύφη σου, ποιός νέους θά τήν πάρη
 κ' ἔχου ἀδερφὸ μικρότιρου κί ἄς πάη νά τήν πάρη».
 Τουν λόγου δέν ἀπόσουσι,⁸ τουν λόγου δέν 'πουσώνει,
 του μάιβρον⁹ του καβαλλίκιψι κί πάει νά ν-τήν πάρη.
- 10 Κ' ή κόρη π' τουν πουλὺ καημὸ κί ἀπ' τήν πολλήν ἀγάπη

1) ἐθαύμαζον, ἐβρίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ. 2) ὁ ἵππος. 3) ἐχρημέτιζε. 4) εἰς τὸν τάφον του. 5) ἀναγνωρίζεις. 6) τὰ λινὰ ἐνδύματα. 7) προσκεκλημένοι. 8) δέν ἐτελείωσι. 9) τὸν ἵππον.

στοῦ παραθύρι κάθουνταν κι στοῦ γιαλὸ ἔγναντεύει.

Γλιέπει ἑ τοῦ Γιάννη ἀπὸ ἔρχουνταν στοῦ μαύρου του καβάλλα.

– «Γιάννη μου, ποῦ εἶνι οὐ Κώστας μου, ποῦ εἶνι οὐ καλὸς μου;»

– «Κόρη μου, οὐ Κώστας πέθανι κ' ἰγὼ ἔρθα νὰ σὶ πάρου».

- 15 – «Ὄντας θὰ στίψη² ἡ θάλασσα κι γίνη περιβόλι,
τότις κ' ἰγὼ θὰ παντρευτῶ κι σέγα, Γιάννη, θὰ πάρου».

Μακεδονία (Ἀνω Βάντσα Κοζάνης). – Λ. Α.
ἀρ. 1549, σ. 14, ἀρ. 15 (Δ. Πετρόπουλος, 1937).*

Β'.

Κάτω στὰ Ἐξη μάρμαρα καὶ στὶς Κρύες βρυσούλες,

ἐκεῖ ἦταν κόρη ἄρρωστη, βαριά γιὰ ν' ἀποθάνη¹

μὲ τὰ ἔργα τὴν ἔκλαιγαν, μὲ τοὺς ἀνακαράδες,²

κ' ἡ μάννα τῆς τῆς ἔλεγε κι ἀφέντης τῆς τῆς λέει.

- 5 – «Γιὰ σὴκ' ἀπ' αὐτοῦ, ροῦσσα μου, καὶ μὴ βαριά κοιμᾶσαι,
γιατ' ἦρθαν οἱ συμπεθέροι, ἦρθαν γιὰ νὰ σὲ πάρουν».

– «Κι ἂν ἦρθαν, καλῶς ἦρθανε, καλῶς τους, νὰ κοπιάσουν.

Γιὰ δώστε τους νὰ φᾶν, νὰ πιοῦν καὶ νὰ χαροκοπήσουν,³

καὶ πάρτε τ' ἀργυρά κλειδιά ἀχ'⁴ τ'ν ἀργυρὴ μου τσέπη,

- 10 καὶ δώστε τὴ μικρότερη, νύφη γιὰ νὰ τὴν πάρουν⁵
καὶ φέρτε μ' τὸ γαμπρὸ ἐδῶ γιὰ νὰ τὸν χαιρετήσω,
ἴσσο νὰ βγῆ ἡ ψυχούλα μου, νὰ κλείσουν τὰ ματάκια μ'».

*Γ. Χασιώτη, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἑπειρον δημοτ.
ᾠσμάτων, ἐν Ἀθήναις 1866, σ. 140, ἀρ. 11.*

ΙΒ'. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΤΥΧΟΥΣ ΕΡΩΤΟΣ ΝΕΩΝ

Τὸ θέμα ἀτυχοῦς ἔρωτος μεταξὺ νέου καὶ νέας, ὁ ὁποῖος ἀντὶ τῆς ἐνώσεως τούτων ἐν ζωῇ διὰ τοῦ γάμου καταλήγει εἰς τὸν θάνατον ἢ τὴν αὐτοκτονίαν των, δὲν ἀπαντᾷ μόνον εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Ἐχει τύχει, ὡς γνωστὸν, ἐκμεταλλεύσεως καὶ ὑπὸ τῆς πεζογραφίας καὶ τῆς προσωπικῆς ποιήσεως ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, εὐρίσκεται δὲ σήμερον ὡς ὑπόθεσις ᾠσμάτων ὑπὸ διαφόρους τύπους καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.⁶

Εἰς τὸ κατωτέρω πρῶτον (Α') ᾠσμα «τοῦ Γιαννακῆ ἢ Γιάννου καὶ τῆς Μάρως ἢ Μαρουδιῶς» κ. ἄ., οἱ ἀγαπώμενοι νέοι ἀποθνήσκουν ἐξ αἰτίας τῆς μητρὸς τοῦ νέου, ἣτις ἀρνεῖται νὰ συναινέσῃ διὰ τὸν γάμον των καὶ θάπτονται εἰς κοινὸν τάφον. Ἐπὶ τούτου κατόπιν φύονται δένδρα (λεμονιά, μηλιά

1) βλέπει. 2) θὰ στερέψη, ἀποξηρανθῆ. 3) τὴν ἔκλαιγαν παίζοντες μουσικὰ ἔργα (βλ. *Φαίδ. Κουκουλέ, Βοζαντ. βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. 5, 1952, σ. 241*). 4) διασκεδάσουν. 5) ἀπό.

6) Βλ. *Deutsche Volkslieder, ἐνθ' ἀν., τόμ. III, τεύχ. 1, 1939, σ. 22-28.*

ἢ κάλαμος καὶ κυπαρίσσι), τὰ ὁποῖα ἐκ τῆς φορᾶς τοῦ ἀνέμου περιπτύσσονται, φαινόμενα ὡς νὰ φιλῆ τὸ κυπαρίσσι τὴν λεμονιάν, σημεῖον ὅτι καὶ ἐν τῷ τάφῳ συνεχίζεται ὁ ἔρωσ τῶν κατακειμένων νέων.

Τὸ ἄσμα τοῦτο εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Πελοπόννησον· τὸ θέμα δὲ εἰς τοῦτο τῶν φυομένων ἐπὶ τοῦ τάφου δένδρων παραδίδεται ἤδη ἐκ τῆς Ἀρχαιότητος, ἀπαντᾷ δὲ σήμερον μὲ τὴν σημασίαν ταύτην, δηλαδὴ ἐπιδείξεως τῆς ἀγάπης τῶν κειμένων ἐν τῷ τάφῳ νεκρῶν καὶ εἰς τὴν λαϊκὴν παράδοσιν ἄλλων λαῶν.¹

Εἰς τὸ δεύτερον (Β') ἄσμα ὑπαίτιος τῆς αὐτοκτονίας τῆς κόρης εἶναι ὁ νέος μετὰ τοῦ ὁποίου συνεδέετο δι' ἔρωτος. Οὗτος, ἀγνοῶν τὸ διάβημα τοῦτο τῆς ἀγαπημένης του, βλέπει αἴφνης καθ' ὁδὸν τὴν ἐκφορὰν αὐτῆς νεκρᾶς, ὁπότε, ταραχθεὶς σφόδρα, ηὐτοκτόνησεν.

Εἰς ἰκανὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος, τὸ ὁποῖον εἶναι διαδεδομένον εἰς τὴν Κύπρον, Δωδεκάνησον, Κυκλάδας, Κέρκυραν καὶ ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος εἰς Πελοπόννησον, Δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ Ἡπειρον, ὁ νέος καὶ ἡ νέα ἐνταφιάζονται ὁμοῦ, ἐπὶ τοῦ τάφου δὲ βλαστάνουν, ὡς καὶ εἰς τὸ ἀνωτέρω (Α') ἄσμα «τοῦ Γιάννου καὶ τῆς Μαρουδιῶς», δύο δένδρα, μηλιά καὶ κυπαρίσσι, τὰ ὁποῖα ἐπίσης φιλιοῦνται.

Εἰς τὸ τρίτον (Γ') τραγούδι ὁ ἔραστής (υἱὸς τοῦ Κόντε ἢ τοῦ Ρήγα γιὸς) περνᾷ καβαλλάρης ἀπὸ τὸ ἐργαστήριον, ὅπου ὑφαίνει ἡ κόρη, ἐξομολογεῖται τὸν ἔρωτά του πρὸς αὐτὴν καὶ δέχεται τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ ἀμοιβαίου τοῦ αἰσθήματός της.

Ἡ κόρη, γενομένης ἀντιληπτῆς τῆς παρεκτροπῆς της ταύτης, ἐξυλοκοπήθη ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν της τόσον, ὥστε μετ' ὀλίγον ἀπεβίωσεν. Ὁ ἔραστής της, ὅτε αἰφνιδίως εἶδε τὴν ἐκφορὰν τῆς νεκρᾶς, ηὐτοκτόνησε πάραυτα ἐπὶ τόπου, οὕτω δὲ ἐτάφη μετ' αὐτῆς εἰς κοινὸν τάφον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐφύτρωσαν κατόπιν δύο δένδρα, τὰ ὁποῖα περιεπτύσσοντο ἐπιδεικνύοντα, ὡς ἐλέχθη, καὶ τὴν μετὰ θάνατον διαρκοῦσαν ἀγάπην τῶν νέων.

Τοῦ ἄσματος τούτου, τὸ ὁποῖον εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου, ὑπάρχει καὶ ἕτερος τύπος διαδεδομένος ἰδίᾳ εἰς Δωδεκάνησον, Κυκλάδας καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν Κρήτην, ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς δὲ Ἑλλάδος κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἶτα δὲ εἰς Χαλκιδικὴν καὶ Εὐβοίαν. Κατὰ τὴν μορφήν ταύτην τοῦ ἄσματος, ἡ ὁποία δύναται νὰ θεωρηθῆ ἰδιαιτέρως νησιωτικὴ, ἢ συνέντευξις τῶν νέων λαμβάνει χώραν εἰς τὴν ἐξοχὴν (εἰς τὸν κῆπον), ὅπου ἡ κόρη συλλέγει ἀνθη (ρόδα) καὶ προσφέρει ἀνθοδέσμην εἰς τὸν διερχόμενον ἐκεῖθεν νέον (ἔραστήν, γιὸν τοῦ Ρήγα, βασιλιάν, Γιαννακὴν ἢ Γιάννην ἢ Κωσταντῆν).

Ἡ μητέρα ὁμοίως ἀντιληφθεῖσα τὴν πρᾶξιν τῆς θυγατρὸς της κατήγγειλε ταύτην εἰς τοὺς δώδεκα ἀδελφούς της, οἵτινες μετὰ τῆς μητρὸς τὴν ἐξυλοκόπησαν τοσοῦτον, ὥστε αὕτη ἀπεβίωσεν.

Ἐκ τῶν ἄσμάτων τούτων εἰς τὸ Α' καὶ Γ' εἶναι ἡ μήτηρ ἐκείνη, ἣτις εἶναι ἡ αἰτία τοῦ θανάτου τῶν ἐρωτευμένων νέων. Τὸ τρίτον ἄσμα, ὡς ὑπεστήριξεν ἤδη ὁ S. Baud Bony,² φαίνεται παλαιότερον, ἢ πιθανῶς τοῦ 14-15 αἰῶνος. Ἐὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ κοινωνία εἰς ἣν διαδραματίζεται τὸ ἐπεισόδιον

1) Βλ. N. Γ. Πολίτου, *Παραδόσεις, Μέρ. Β'*, ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 644-645. Deutsche Volkslieder, ἐνθ' ἄν., σ. 29. 2) Chanson populaire grecque du Dodécanèse, ἐνθ' ἄν., σ. 224.

τοῦτο, ὡς αὕτη ἐμφαίνεται εἰς τὸ ἄσμα, καὶ μάλιστα οἱ ἥρωες αὐτοῦ, ἀφ' ἑνὸς ὁ υἱὸς τοῦ Κόντε ἢ τοῦ Ρήγα καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ 12 ἀδελφοί, οἱ καστροπολεμιστάδες, τῶν ὁποίων τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν προσέβαλεν ἡ ἀδελφή, πρὸς δὲ τὰ ὀνόματα τούτων, Γιάννης ἢ Γιαννακῆς, Κωσταντῆς καὶ Μικροκωσταντῖνος, ὀνόματα τυπικὰ τραγουδιῶν τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, δύναται νὰ πιστευθῇ ὅτι τὸ ἄσμα ὑπὸ τὴν δευτέραν του μορφήν, ὡς ἀρχικὴν, θὰ συνετέθη εἰς φραγκοκρατουμένην περιοχὴν, ἣτις πιθανώτατα εἶναι ἡ Κρήτη. Οὕτω τὸ ἄσμα ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῶς παλαιότερον τοῦ 17ου αἰῶνος προερχόμενον πιθανῶς ἐκ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ἄσμα. Ὁ Γιάννος μὲ τὴν Μαρουδιῶ σ' ἕνα σκολεῖο διαβάζουν.
 Γιάννος μαθαίνει γράμματα κ' ἡ Μαρουδιῶ τραγούδια.
 Κεῖνα τὰ δυὸ ἀγαπιότανε, κανέννας δὲν τὸ ξέρει.
 Καὶ μιὰ Λαμπρῆ, μιὰ Κυριακῆ, μιὰ ἴψημην ἡμέρα,
 5 ὁ Γιάννος ἐξεστόμισε, τῆς μάννας του τὸ λέει.
 - «Μάννα, τὴν Μάρω ν-ἀγαπῶ, γυναῖκα θὰ τὴν πάρω».
 - «Τί λές, μωρὲ κοψόημερε καὶ φιδοδογκωμένε;
 ἡ Μάρω εἶναι ξαδέρφη σου, πρώτη ξαδέρφισσά σου.
 Κάλλιο ν' ἀκούσω σάβανα γιὰ νὰ σὲ σαβανώσω,
 10 παρὰ ν' ἀκούσω στέφανα γιὰ νὰ σὲ στεφανώσω».
 Ἡ Μάρω ἀρραβωνιάζεται κι ὁ Γιάννος ἀρρωστάει.
 ἡ Μάρω στεφανώνεται κι ὁ Γιάννος ξεψυχάει.
 Συμπεθεριὸ καὶ λείψανο ἐσυναπαντηθῆκαν.
 Κανέννας δὲν ἀρώτησε ἀπὸ τοὺς συμπεθέρους
 15 κ' ἡ Μάρω ξεδιαντρόπιασε, στέκει καὶ τοὺς ρωτάει.
 - «Ἄ! τίνος εἶν' τὸ λείψανο μὲ τὴ χρυσὴ τὴν κάσσα;»
 - «Τοῦ Γιάννου ἔναι τὸ λείψανο μὲ τὴ χρυσὴ τὴν κάσσα».
 Κ' εὐθὺς σεισμὸς ἐγένηκε καὶ ταραχὴ μεγάλη.
 Βεργολυγáει ἡ λυγερὴ καὶ πέφτει στὸ κρεββάτι.
 20 Τὰ πῆραν τὰ βαριόμοιρα καὶ πᾶνε νὰ τὰ θάψουν.
 Τὰ πῆγαν καὶ τὰ θάψανε στῆς ἐκκλησιᾶς τὴν πόρτα.
 Μάρω φυτρώνει κάλαμος κι ὁ Γιάννος κυπαρίσσι,
 βεργολυγáει ὁ κάλαμος, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι.

Ρόδος. - Ἐστία, τόμ. II" (1882), σ. 317.

Α' α.

- Ἄσμα. Ὁ Γιάννος μὲ τὴν Μαρουδιῆ τρεῖς χρόνους ἀγαπίσαν
 κι ἀπάνω μέσ' στοὺς τέσσαρες τῆς μάννας του τὸ λέει.
 - «Γιάννο, νὰ πέση ἡ γλῶσσα σου, νὰ ἔχε κατὴν ἡ καρδιά σου,

- πού ἡ Μάρω εἶν' ξαδέρφη σου, πρώτη ξαδέρφισσά σου».
- 5 Ἡ Μάρω ἀρραβωνιάστηκε κι ὁ Γιάννος ἀρρωσταίνει,
ἡ Μάρω ἐπαντρεύτηκε καὶ ὁ Γιάννος ἀποθαίνει.
Συμπεθεριό καὶ λείψανο καὶ οἱ δυὸ ἀπαντηθῆκαν.
Κανέννας δὲν ἐρώτησεν ἀπὸ τοὺς συμπεθέρους,
μόνον ἡ Μάρω ρώτησε καὶ τοὺς γλυκορωτάει.
- 10 - «Τίνος εἶναι τὸ λείψανο μὲ τὸ χρυσὸ κιβούρι;»
- «Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ ἔρημου τοῦ Γιάννου».
Κ' ἡ Μάρω πέφτει ἀπ' τ' ἄλογο, ἔπεσε κ' ἐσκοτώθη.
Σ' ἓνα μνημα τοὺς βάλανε τὰ δυὸ τὰ ἀγαπημένα
κ' ἡ Μάρω φύτρωσε μηλιά κι ὁ Γιάννος κυπαρίσσι.
- 15 Φυσάει ἀέρας καὶ βοριάς καὶ σκύφτοντ' καὶ φιλιόσαν.
Βασιλοπούλα ἀγνάντευεν ἀπὸ τὸ παραθύρι:
- «Γιὰ δὲς τὰ κακορρίζικα, γιὰ δὲς τὰ τὰ καημένα,
δὲν ἐφιλιόσαντε ζωντανά, φιλιῶνται πεθαμένα.

*Πελοπόννησος (Κυπαρισσία). - Λ. Α. Ὑλη
ἀρ. 2087 (Μαρία Βασιλείου, 1888).*

Β'.

- Εἰς τὴν ἀπάνω 'ειτονιά τσ' ὄλον εἰς τὴν ἀπάνω,
φιλᾷ ἀερφός τὴν ἀερφή, κουμπάρος τῆκ κουμπάρα,
ἐφίλα τσ' ὁ Συνοδινός τῆγ γυναικαερφήτ του,
ἐφίλα τσ' ἐνερώτατ τη, φιλᾷ τσ' ἀνερωτᾷ τη.
- 5 - «Μαροῦ τσαί 'ἐπ' παντρεύγκεσαι, Μαροῦ 'ἐπ' παίρεις ἄντρα;»
- «Τσαί πῶς μοῦ λὲς νὰ παντρευτῶ, νὰ πάρω ἄλλον ἄντρα;
ἔσου συνόι¹ μ' ἦκαμες, τὸν ἄντρα τί τὸθ θέλω;
ὄμπρός ποδιά μου κόντηνε, τσαί πίσω μάκρηνέμ μου,
τῆ τζώνη» ἀποῦ μοῦ 'φερες ἀποῦ τὸ Σαλονίτσι,
- 10 τρεῖς γίπλες τὴν ἐτζώννουμου τσαί πάλι 'πόμενέμ μου,
τώρα μονή τῆ τζώννομαι τσαί πάλι 'ἐμ² μέ φτάννει.
Νὰ τό 'ξερεν ἡ μάννα μου, πῶς εἶμ³ ἀγγαστρωμένη,
κάλλια μοῦ 'το νὰ κρεμμαστῶ γῆ νὰ 'μ' ἀποθαμμένη».
- «Μαροῦ, σάθ θὲς νὰ κρεμμαστῆς, σάθ θέλῃς νὰ 'ποθάνῃς,
- 15 'άλε' τὸ φελλοκάλικο⁴ τσ' ἔμπα 'ς τὸ περιόλι,
φάε τῆς δάφνης τὸκ καρπό, τῆς πρικολιᾶς⁵ τῆ ρίτζα
τσαί 'άλε τσ' εἰς τὸκ κόρφοσ σου τριτσέφαλον ἐφί.⁷
τῆς ὄφιεντρας⁸ τῆ τσεφαλή νὰ ξέβγκη ἡ ψυχὴ σου».
'άλλει⁹ τὸ φελλοκάλικο, στὸ περιόλι μπαίνει,

1) δέν. 2) συνόδι· σύντροφον γάμου. 3) δέν. 4) βάλε. 5) ὀπόδημα ἐλαφρὸν μὲ κάττομα ἀπὸ φελόν. 6) πικροελιάς, ἀγριελαϊάς. 7) ὄφιν, 8) τῆς ἐχίδνης. 9) βάλλει.

- 20 τρώει τῆς δάφνης τὸκ καρπό, τῆς πρικολιᾶς τῆ ρίτζα,
τσαί 'άλλει τσ' εἰς τὸκ κόρφοι τῆς τριτσέφαλον ἐφί,
τῆς ὄφιεντρας τῆ τσεφαλή τσ' ἐξέβγκεν ἡ ψυχὴ τῆς
'έξου' τσαί τὸσ Συνοδινό 'ς τὸμ μαῦρο κααλλάρη,
βρίσκει τὸπ πρωτομάστορη τσαί πελεκᾶ τσιούρι.
- 25 - «Νά τζήσης, πρωτομάστορη, τίνος εἶτ'» τὸ τσιούρι ;»
- «'Αρκοντοπούλλα 'πόθανεν ἡ γυναικαερφή σου».
- «Νά τζήσης, πρωτομάστορη, κάμε το τὸ τσιούρι,
νά 'ναι μακρὺ, νά 'ναι πλατὺ, νά παίρη δυὸ νομάτους,
νά 'χη τσαί περιπέτζουλλα³ γιὰ τὰ ντασκόλουρά⁴ μου».
- 30 Γίει⁵ βιτσιὰ τοῦ μαύρου του τσαί πάει τσ' ἀποσώννει.⁶
- «Κάμετε 'ὕρον, ἄρκοντες, τσαί τσύκλον οἱ παπάες,
τσαί τόπον οἱ γραμματικοὶ νά μπῶ νά 'ῶ⁷ τῆκ κόρη».
'Εβγκάλλ' ἀργκυρομάχαιρο ἀπὸ χρουσόφ φηκάρι,⁸
στοὺς οὐρανοὺς τὸ πέταξε στὸ χέριτ του τὸ πιάννει
- 35 τσ' εἰς τῆκ καρντιάτ του τὸ 'πηξε τσ' ἐξέβγκεν ἡ ψυχὴ του.
'Ετσει πὸυ θάφτ' ἡ λυερὴ ἐξέβγκε τσυπαρίσσι,
τσ' ἔτσει πὸυ θάφτ' ὁ νιώτερος ἐξέβγκε καλαμιῶνας.
Κάθε μεάλῃ Τσυριατσῆ, κάθε Λαμπρῆγ Γευτέρα
συββονατίτζ'⁹ ὁ κάλαμος φιλᾶ τὸ τσυπαρίσσι.

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια
Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 81 - 82, ἀρ. 12(α).*

Β'α.

- Ἔνα μικρὸ Βλαχόπουλο μιὰ Βλάχα ν-άγαπάει,
τρεῖς χρόνους τὴν ἀγάπαγε, στοὺς τέσσερες τῆς λέγει.
- «Βλάχα μου, δέν παντρεύεσαι κι ἄλλον ἄντρα νά πάρης ;»
- «Γιὰ δὲ μοῦ λές νά πά' χαθῶ κι ἄγρια βουνά νά πάρω,
5 παρὰ μοῦ λές νά παντρευτῶ κι ἄλλον ἄντρα νά πάρω ;»
- «Βλάχα μ', κι ἂν θέλῃς νά χαθῆς κι ἄγρια βουνά νά πάρης,
πᾶρε τὴν ἄκρη τὸ γιαλό, τὴν ἄκρη τὸ ποτάμι,
μάσε¹⁰ τῆς δάφνης τὸν καρπό, τῆς πικροελιᾶς¹¹ τὸ φύλλο,
γαλάκτισ' τα μὲ τὴν καπνιά καὶ πιέ τα μὲ τὸ ξίδι».
- 10 Παρασκευὴ τῆς τὰ 'λεγε, Σαββάτο τὰ μαζεύει,
τὴν Κυριακούλα τὴν αὐγὴ τῆ Βλάχα πᾶν' νά θάψουν'

1) δέξου. 2) εἶναι. 3) τὰ περίε τοῦ μνήματος πέτρινα κτιστὰ ὀψώματα. 4) λουριά
τῆς ντάσκα, δερματίνου θυλακίου χρησίμου διὰ τοὺς γεωργοὺς πρὸς φύλαξιν ποροβολικῶν,
ἤσκας καὶ ἄλλων τῆς πρώτης ἀνάγκης εἰδῶν. 5) δίδει. 6) φθάνει. 7) νά ἰδῶ. 8)
θηκάρι, θήκηγ. 9) σκύθει καὶ γονατίζει. 10) σύλλεξε. 11) ἀγριελιάς.

- κι ὁ Γιάννος τὴν ἀγνάντευεν ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.
 - «Τὸ τίνος εἶν' τὰ φλάμπουρα,¹ τὰ πράσινα κρεββάτια;»
 Χρυσὸ μαχαίρι ν-ἔβγαλε καὶ στὴν καρδιά τὸ μπήχνει.
 15 Τὰ πήρανε καὶ τὰ 'θαψαν τὰ δυὸ σ' ἓνα κιβούρι.
 Τό 'να φυτρώνει κάλαμος καὶ τ' ἄλλο κυπαρίσσι·
 βεργολυγάει ὁ κάλαμος, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι·
 κι ὁ κόσμος τοὺς ἀγνάντευαν καὶ τοὺς ἀναγορεύουν:
 - «Κοίταξε τὰ λιγόημερα, τὰ κοιφοζωισμένα,
 20 'πως ἀγαπιῶνταν ζωντανά, φιλιῶνται πεθαμένα».

*"Ηπειρος (Τσουμέγκα). - Λαογρ., τόμ. 5 (1915/16),
 σ. 109, ἀρ. 100 Β (Χρ. Ν. Λαμπράκης).*

Γ'.

- Μιὰν κόρη ρόδα μάζωνε κι ἀθούς ἐκορφολόγα,
 νὰ πλέξη τζόγια² μὲ τσ' ἀθούς, στεφάνι μὲ τὰ ρόδα.
 Κι ὁμορφος νιὸς κατέβαινε ἀπὸ λαγοῦ κυνήγι,
 ζευγάρι ρόδα τσῆ ζητᾶ καὶ τέσσερα τοῦ δίδει
 5 καὶ δαχτυλίδι τσῆ πετᾶ στὸ μεσιακὸ δαχτύλι.
 Κ' ἡ μάννα τζη τήνε θωρεῖ ἀπ' ὦριο³ παραθύρι.
 - «Μωρή, καὶ δὲν ἐντράπηκες, νὰ πάρης δαχτυλίδι,
 νὰ τὸ φορῆς καθημερινῶς στὸ μεσιακὸ δαχτύλι,
 ἀπού 'χεις δώδεκ' ἀδερφοὺς καὶ δεκοχτ' ἀξαδέρφους;»
 10 'Ολημερνὶς τὴ μάλωνε κι ἀργὰ τὴ μαντατεύγει.⁴
 Δέρνουν οἱ δώδεκ' ἀδερφοὶ κι οἱ δεκοχτ' ἀξαδέρφοι·
 δέρνει τὴν καὶ ἡ μάννα τζη μ' ἓνα χρυσὸ ροκάκι
 κι ἀφέντης τσ' ὁ πρωτόπαπας μ' ἓναν πατεριτσάκι.
 Τὴ νύχτα τὰ μεσάνυχτα ἡ κόρη ψυχομάχει
 15 κ' ἡ μάννα τζη μπαινόβγαινε τζαγκουρνομαδισμένη⁵
 κι ἀφέντης τσ' ὁ πρωτόπαπας τὰ γόνατά ντου δέρνει.
 - «Μισεύγεις, θυγατέρα μου, κ' εἶντα μοῦ παραγγέρνεις;
 ποιά ροῦχα νὰ σοῦ βάλωμε κ' εἶντα τακίμι⁶ θέλεις;
 θέλεις τὰ μπά, θέλεις τὰ ξά, θέλεις τὰ βελουδένια;
 20 θέλεις τὰ χρυσοπράσινα, ποῦ σοῦ 'φερεν ὁ Γιάννης;»
 - «Δὲ θέλω μπά, δὲ θέλω ξά, δὲ θέλω βελουδένια,
 μὰ θέλω 'κεῖνα ποῦ φορῶ τὰ ματοκυλισμένα,

1) αἰ σημαίει. 2) στεφάνι (λ. ἐντ. zolja). 3) ὠραῖον. 4) μαρτυρεῖ, προδίδει.
 5) μὲ αἱματωμένας τὰς παρειὰς διὰ τῶν ὀνόχων τῆς καὶ μὲ λυμένην τὴν κόμη. 6) ποῖαν
 ἰνδομασίαν (λ. τ. takim).

γιὰ νὰ τὸ μάθη τὸ χωριό, νὰ τὸ γεμίσ' ἢ χῶρα,¹
 πῶς μ' ἀδικοσκοτώσετε γιὰ 'να ζευγάρι ρόδα».²

*Κρήτη (Ἔλος Κισάμου). - Λ. Α. ἀρ. 1161Γ',
 σ. 18 - 19 (Μαρία Λιουδάκη, 1938).*

Γ' α.

- “Ὅσο εἶναι μάκρος τοῦ γιαλοῦ καὶ φάρδος τοῦ πελάγου,
 τόσο παννὶ διαζούντανε ἡ κόρη στὴν αὐλή της
 μὲ τετρακόσια ρόδανα³ καὶ χίλια δυὸ μασούρια.
 Τοῦ ρήγα ὁ γιὸς ἐπέρασε καὶ τὴν καλησπερίζει.
 5 - «Καλησπέρα σου, λυγερή». - «Καλῶς τὸ παλληκάρι». -
 - «Ἐπεσ' ὁ νοῦς σου στὸ παννὶ κι ὁ λογισμὸς σ' στὸ χτένι
 κ' ἐμένα μ' ἐπαράτησες καὶ πλιά δὲ μὲ θυμᾶσαι». -
 - «Δὲ σ' ἀπαρνιοῦμαι, ρήγα μου, πάλε στὸ νοῦ μου σ' ἔχω,
 σ' ἔχω γραμμένο στὸ παννὶ καὶ στὸ ξυλόχτενό μου
 10 κι ἀπάνω στὴ σαίττα⁴ μου σ' ἔχω ζωγραφισμένο
 καὶ μέσα στὰ μιτάρια μου χρυσοπεριπλεγμένο». -
 Κ' ἡ μάννα της τὴν ἄκουγεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 - «Μωρή, μὲ ποιόναν ὀμιλεῖς, μὲ ποιόνα κουβεντιάζεις;
 Στάσου νὰ ῥθοῦν τ' ἀδέρφια σου κι ἂν δὲ σὲ παραδώσω». -
 15 Ἐβράδυασε καὶ ἤρθανε τ' ἀδέρφια της στὸ σπίτι
 κ' ἐφέρανε ἀφιλογές,⁵ γιὰ κόρες, γιὰ γυναῖκες,
 γιὰ τσ' ἔμορφες, γιὰ τσ' ἄσκημες καὶ γιὰ τίς τιμημένες.
 Κι ὁ Κωσταντῆς ἀρχίνησε παινᾶ τὴν ἀδερφή του,
 πού 'τανε μιά καὶ ὀμορφη, πού 'ταν καὶ τιμημένη.
 20 Κ' ἡ μάννα της σὰν τ' ἄκουσε τοῦ Κωσταντίνου λέγει.
 - «Γιὰ σῶπα, σῶπα, Κωσταντή, καὶ μὴ πολυκαυκιέσαι.
 μιὰν ἀδερφή ἔχετε κ' ἐσεῖς κ' ἐκείνη πλανεμένη». -
 - «Μάννα μ', καὶ ποιὸς τὴν πλάνεψε καὶ εἶναι πλανεμένη». -
 - «Τοῦ ρήγα ὁ γιὸς τὴν πλάνεψε, μ' αὐτὸν κρυφομιλοῦσε». -
 25 Παίρνει ὁ μεγάλος τὸ σπαθὶ κι ὁ ἄλλος τὸ κοντάρι

1) νὰ διαδοθῆ εἰς τὴν πόλιν. 2) τὸ ἄσμα ἐνταῦθα καταλήγει μὲ τοὺς κατωτέρω
 στίχους, οἱ ὅποιοι παραλείπονται ὡς συμφορμὸς.

- «Ἀφήνω σας παραγγελιὰ κι ἀφήνω σας κατάρια
 νὰ πᾶτε νὰ μὲ θάψετε εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Νὰ πᾶτε νὰ μὲ θάψετε κ' ἐμένα τὴν καημένη
 ἐκειὰ ποὺ θάφτουνε τοσοὺς γιὸς τσ' ἀδικοσκοτωμένοι».

3) ροδάνι = ἡ σβίγα μὲ τὴν ὁποῖαν περιτυλίσσεται τὸ νῆμα εἰς τὰ καλάμια, μασούρια.

4) ἡ ὀφαντικὴ σαίττα ἐφ' ἧς τὸ ὄφραδι. 5) ὀμιλίαν, συζήτησιν.

- κι ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρὸς χτυπᾷ μὲ τὸ χαντσέρι.¹
 Κι ἀφοῦ τὴν ἐσκοτώσανε κάθουνταν καὶ τὴν κλαῖγαν.
 Κ' ἡ μάννα τῆς μπαινόβγαινε μὲ τὰ μαλλιά στὰ χέρια.
 - «Γιὰ πές μου, πές μου, λυγερή, τί ροῦχα νὰ σέ βάλω,
 30 τὰ κόκκινα, τὰ πράσινα ἢ τὰ μεταξωτά σου;»
 - «Βάλε μ' ἐτοῦτα, ποὺ φορῶ, τὰ ματοκυλισμένα,
 καὶ σῦρτε καὶ περάστε με 'π' τὸ σπίτι τοῦ καλοῦ μου,
 ἀπὸ τοῦ ρήγα τίς αὐλές κι ἀπὸ τὰ παραθύρια».
 Τοῦ ρήγα ὁ γιὸς ἐμπρόβαλε ἀπὸ τὸ παραθύρι·
 35 βλέπει ξεφτέρια καὶ περνοῦν, παπάδες καὶ διαβάζουν,
 τὴ μάννα του ν-έρῶτησε, τὴ μάννα του ρωτάει.
 - «Ποιανοῦ εἶν' αὐτὸ τὸ λείψανο, ποιανοῦ εἶν' αὐτὸ τὸ ξόδιο;»²
 - «Τῆς λυγερῆς, τῆς ὁμορφῆς, τῆς μαχαιροπαρμένης,
 ἐκείνης ποὺ ἀγάπησες, ποὺ ἤθελες νὰ πάρῃς».³
 40 Κ' ἐκεῖνος ἄμα τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ βαροφάνη·
 ἔπεσ' ἀπ' τὸ παράθυρο κ' ἐβγήκεν ἡ ψυχὴ του·
 ἐπῆγαν καὶ τὸν ἔθαψαν κοντὰ στὴ λυγερὴ του.
 Ἐκείνη βγήκε λεμονιά κ' ἐκεῖνος κυπαρίσσι·
 χαμολυγᾷ ἡ λεμονιά, φιλεῖ τὸ κυπαρίσσι
 45 κ' ἐκεῖνο ἀπλώνει τὰ κλωνιά τὴ λεμονιά σκεπάζει·
 κ' ἡ ρηγαινα τὰ ἔβλεπεν ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 - «Γιὰ ἰδές τα τὰ μαργέλικα⁴ καὶ τὰ μαργελεμένα,
 'κεῖνα ποὺ κάμναν ζωντανά, κάμνουν καὶ πεθαμένα».

Μικρὰ Ἀσία (Κύζικος). - Λ.Α. ἀρ. 189,
 σ. 208, ἀρ. 27 (Μ. Φυλανθίδης).

Δ'.

Τὸ ἔξομα συντεθειμένον εἰς στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξίαν, ρίμαν, ἔχει ὑπόθεσιν τὸ ἐρωτικὸν αἶσθημα κόρης, ἐκ τοῦ ὁποῦ ὠδηγήθη αὐτὴ εἰς τὸν θάνατον.

Πρόκειται περὶ νεωτέρας ποιητικῆς συνθέσεως, ἀστικῆς μᾶλλον προελεύσεως, πιθανῶς ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.⁵

Οὔλα τ' ἀρχοντοκόριτσα μὲ γέλια καὶ χαρές,
 μόνον ἡ Διονίτσα μὲ πίκρες μὲ χολές.

1) μὲ πολεμικὴν μάχαιραν (λ. τ. *hançer*). 2) τὸ ξόδι, ἢ κηδεία. 3) ἀκολουθεῖ ὁ στίχος: ποὺ ἐπὶ τὴν ἐσκοτώσανε τὰ τρία τῆς τ' ἀδέλφια, ὁ ὁποῖος παρελείφθη ὡς παρεμβληθεὶς μεταγενεστέρως πρὸς ἐπεξηγήτην τοῦ αἰτίου τοῦ θανάτου τῆς κόρης. 4) τὰ πογγρά, τὰ πανοῦργα εἰς τὸν ἔρωτα.

5) Βλ. *S. Baud-Bouy*, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 296.

- «Γιὰ πές μου, Διονίτσα, τί 'χεις καὶ θλίβγεσαι
κ' εἰς τὸ γ-καθρέφτη πάεις καὶ δὲ στολιζεσαι ;»
- 5 - «Τί νὰ σοῦ πῶ, νενέ¹ μου, ἀγάπ' εἶναι πολλή
κ' ἐπαρταώρισάν² τη γ-κ' ἐγίνηκε τρελή».
- «Πές μου, γλυκειά μου κόρη, ποιὸς εἶναι π' ἀγαπᾷς
νὰ 'πῶ εἰς τὸ μπαμπά σου, ἄντρα νὰ τόνε πάρ'ς».³
- «Μηδὲ καὶ ξένος εἶναι, μηδὲ κι ἀλλαργινός,
10 στὴ γ-κάμαρά μας εἶναι τοῦ Μανολάκ' ὁ γιός».
- «Κάλλιο 'χω, θυγατέρα μ', στὸν ἄδῃ νὰ σὲ 'δῶ
παρ' ἄντρα τοῦ Μανόλη νὰ πάρῃς τὸν ὑγιό».
- «Πάψε, νενέ¹ μου, πάψε, μὲ καίεις ζωντανή».
- «Καλά, πῶς μπήκε μέσα καὶ σὲ ἐγάπησε,
15 χωρὶς τὸν ὀρισμό μου⁴ τὸ πόδι πάτησε ;
Γιὰ πές μου, γλυκειά μ' κόρη, τί 'ν' ποὺ σοῦ 'χάρισε ;»
- «Τῆς Μάρτας δαχτυλίδι, τῆς Πόλης λαχουρί,⁵
ἐξηνταδυὸ ρεσοῦτια⁶ κ' ἓνα σταμπουσαλί.⁷
- «Γιὰ 'πέ μου, Διονίτσα, εἶντα⁸ ποὺ τὰ 'καμες ;»
- 20 - «Στὸν ἔμποραν ἐπῆρα κ' ἐπῆρα πράματα,
ἀγόρασα κ' ἐπῆρα, τρεῖς φοῦστες τὰ 'καμα.
Τὴ μιά, νενέ¹ μου, δῶσ' τὴν μέσα στὴ μ-Παναγιά,
γιὰ νὰ τὴ βάλλ' ὁ διάκος, ὄντας θά λουτροῦᾷ.
Τὴν ἄλλη, νενέ¹ μου, δῶσ' τὴν στὴ φιλαινάδα μου,
25 νὰ τὴ φορῆ, νὰ βλέπουν τὴ νοστιμάδα μου.
Τὴν τρίτη, νενέ¹ μου, βάρ' τὴ γ-κάτω στὸ μνήμα μου
κι ὁ γιός τοῦ Μανολάκη ἄς ἔχη τὸ κρῖμα μου.
'Εγὼ σάν ἀποθάνω θά βγήκω γιασουμί,
νὰ 'ρχουνται νὰ μὲ κόβγουν οὔλ' οἱ μελαχρινοί.
- 30 'Εγὼ σάν ἀποθάνω θά 'βγω βασιλικός,
νὰ 'ρχεται νὰ μὲ κόβγη τοῦ Μανολάκη ὁ γιός».
- Πέθαν' ἡ Διονίτσα, χτυποῦσ'⁹ ἡ καμπάνα τῆς,
μικροί, μεγάλοι κλαῖαν τὴν ὁμορφάδαν τῆς.

*Γεωργ. Ν. Καζαβῆ, Νισύρου λαογραφικά,
Νέα Ὑόρκη 1940, σ. 35-36.*

1) μητέρα (λ. τ. πίπε). 2) ἐπεριώρισά τη. 3) ἔκδ. Καζ. : πᾶς. 4) τὴν θέλησίν μου. 5) ὕφασμα μάλλινον λεπτόν. 6) ρεσοῦτι = νόμισμα. 7) σάλι, ἐπώμιον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. 8) τί. 9) ἔκδ. Καζ. : χτυποῦσεν.

ΙΓ'. ΑΝΟΣΙΟΣ ΕΡΩΣ

Τοῦ ἔσματος ὑπάρχουν παραλλαγαὶ κυρίως εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Μάννα ἐρωτεύεται τὸν υἱὸν τῆς, ὅστις ὅμως δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὸν ἀνόσιον ἔρωτά τῆς. Κατὰ τὰς διαφόρους παραλλαγάς, ἡ ἐρωτευθεῖσα εἶναι χήρα μάννα, μητριὰ, παπαδιὰ ἢ καλογριά.

Πρόκειται περὶ παλαιοτάτου θέματος, τὸ ὁποῖον ἐν τῇ ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς τὸ ἐπεισόδιον Φαίδρας καὶ Ἴππολύτου, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπετέλεσε τὴν ὑπόθεσιν τῆς γνωστῆς τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδου. Δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ἂν τὸ ἔσμα ἀποτελῇ τὴν συνέχειαν τῆς παλαιᾶς μυθολογικῆς παραδόσεως. Πιθανώτερον φαίνεται ὅτι διεμορφώθη ἐκ μεταγενεστέρων σχετικῶν κοινωνικῶν ἐπεισοδίων καὶ διηγήσεων.

Κατ' ἄλλον τύπον τοῦ ἔσματος (Β'), γνωστὸν εἰς παραλλαγὰς μόνον τῆς Κύπρου, ὁ υἱὸς ἀνταποκρίνεται ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς τὸν ἔρωτα τῆς μητέρας του. Διὰ νὰ μὴ ἀποκαλυφθοῦν δὲ καὶ προδοθοῦν αἱ ἀνομοὶ αὐταὶ σχέσεις ὑπὸ τῆς νύμφης (συζύγου τοῦ υἱοῦ), ἡ μάννα συμβουλεύει τὸν υἱὸν νὰ φονεύσῃ τὴν γυναῖκα του· ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐδίστασε, διαπράττει ἐκείνη τὸν φόνον διὰ δόλου καὶ παραθέτει τὸ συκῶτι τῆς φονευθείσης εἰς δεῖπνον τοῦ υἱοῦ. Μὲ τὴν πλοκὴν ταύτην τὸ ἔσμα συνδέεται πρὸς τὸ τραγούδι τῆς «Μάννας φόνισσας» (βλ. ἄνωτ., σ. 368).

Δ. Α. Π.

Α'.

Μιά χήρα ἔχει ὄμορφον γιό καὶ ἴμορφοκαμωμένο.

Τόνε ζηλεύει ἡ γειτονιά, τόνε ζηλεύει ἡ ρούγα,¹

τόνε ζηλεύει κ' ἡ μάννα του, ἄντρα νὰ τόνε πάρῃ.

– «Ἄιντε, Γιάννη μ', νὰ φύγουμε,² σ' ἄλλο χωριὸ νὰ πᾶμε·

5 κι ἂν σέ ρωτήσῃ ἡ ξενιτειὰ κι ἂν σέ ρωτήσουν ξένοι,

μὴν πῆς πῶς εἶμ' ἡ μάννα σου μηδὲ κ' ἡ ἀδερφή σου·

νὰ πῆς πῶς εἶμ' γυναῖκα σου, τὸ πρῶτο σου στεφάνι».

– «Μάννα μ', δὲν εἶσαι χριστιανή, δὲν εἶσαι βαφτισμένη·

μάννα μ', δὲν πῆγες σ' ἐκκλησιά, ν' ἀκούσῃς τὸ Βαγγέλιο».

Ἐϋβοία (Ἰστιαία). – Ἄρχ. Εὐβοϊκῶν Μελετῶν, τόμ. Α' (1935,36), σ. 115, ἀρ. 19 (Ἰ. Γ. Παπαϊωάννου).

Α'α.

Καλόγρια ἔχει ὄμορφον υἱόν, ὄμορφο παλληκάρι.

Τόνε ζηλεύει ἡ γειτονιά, τόνε ζηλεύει ἡ χώρα,

τόνε ζηλεύει κ' ἡ μάννα του ἄνδρα νὰ τόνε πάρῃ.

Δὲν ἔχει πῶς νὰ τοῦ τὸ πῆ, πῶς νὰ τὸ μολογήσῃ.

1) ὀδός (λ. ἰτ. ruga). 2) ἔκδ. Παπ.: Γιάννη μ', φύγουμε.

- 5 - «Έλα, παιδί μ', νά παίξωμε τῆς νύχτας τὰ παιγνίδια».
 - «Σώπα, μάννα μου, μὴ τὸ λές καὶ μὴ τὸ κοβεντιάζης,
 ὅτι τ' ἀκούει ὁ Θεός, τρεῖς χρόνους δὲ μᾶς βρέχει,
 ὅτι τ' ἀκούει κ' ἡ μαύρη γῆς, τρεῖς χρόνους δὲ χορτιάζει».

*Werner von Haxthausen, Neugriechische Volkslieder,
 Münster i. W. 1935, σ. 64, ἀρ. 21.*

B'.

- Πάνω 'ς τὸν πάνω μαχαλά, 'ς τὴν πάνω γειτονούλλαν
 ἀγάπαν μάννα τὸ παιδὶν τζαὶ τὸ παιδὶν τὴν μάνναν.
 Ἀγάπαν τὴν τζ' ἀγάπαν τὸν χρόνους δεκατεσσάρους,
 πάνω 'ς τοὺς δεκατέσσερεις ἢ Αὐκωθὰ 'νωσέν' το.
- 5 - «Κάνεις φιλί, κάνεις τσιμπί, ἢ Αὐκωθὰ 'νωσέν' μας».
 - «Τζαὶ φίλα με, σὰ μὲ φιλας, τσιμπα με, σὰ μ' ἐτσιμπα,
 παραντζελιά ποὺ λειφκεσαι, νά σοῦ τὴν παραντζεῖλω.
 Νά πκιάσης τ' ἀρκοτσίκουρον,² νά πάς 'ς τὸ ἄρκον³ ὄρος,
 νά πέψω σου τὴν Αὐκωθὰ, ψουμὶν γιὰ νά σοῦ φέρη
- 10 τζαὶ σκότωσ' τὴν τζαὶ χῶσε τὴν, κανεὶς νά μὴν τὸ ξέρη».
 Τζαὶ σὰν τοῦ εἶπεν ἔκαμεν, τζαὶ σὰν τοῦ παραντζέλλει.
 Ἐπκίασεν τ' ἀρκοτσίκουρον⁴ νά πά' 'ς τὸ ἄρκον³ ὄρος,
 ἔπεψεν τζαὶ τὴν Αὐκωθὰ, ψουμὶν γιὰ νά τοῦ πάρη.
 Ἀπὸ μακρὰ τὸν θαιρετᾶ τζ' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λέει:
- 15 - «Ὡρα καλή σου, Γιαννακό, ὦρα καλή τζαὶ γειά σου,
 μοῦσκο τζαὶ ροδοστέμματα⁴ 'ς τὰ καμαρόφρυδά σου».
 Τζαὶ 'πολοήθην τζαὶ λαλεῖ: - «Καλῶς τὴν Αὐκωθὰ μου.
 Τζαὶ πκιάσ' το τοῦτον τὸ στρατίν, 'ς τὴν μάνναν σου νά πάης,
 'ς τὴν πεθθεράν σου μὲν πάης, γιὰτ' ἐν' ὁ θάνατός σου».
- 20 Σηκώθηκεν 'πὸ τζεῖ χαμαὶ τζαὶ πά' 'ς τὴν πεθθεράν της.
 Ποὺ τὴ θωρεῖ ἢ πεθθερά, ἀψώθην⁵ τζ' ἐθυμώθην.
 - «Έλα νά δῆς, ἂ Αὐκωθὰ, εἶντα μυστήρκο πράμμα,⁶
 ἐγέννησεν ἢ βονικὴ⁷ τζ' ἔκαμεν τρία πουλλάρκα.
 Τὸ 'ναν γι' ἐσέ, τ' ἄλλον ἐμέ, τ' ἄλλον τοῦ Γιαννακό μας».
- 25 Σὰν γέρακο⁸ τὴν ἔπκίασεν, σὰν θουχα⁹ τήνε θθίζει¹⁰
 τζαὶ πκιάννει τὸ φλαγκοῦδιν¹¹ της, 'ς τὸν ποταμὸν τζαὶ πάει.
 Ἐφτὰ θιλιά τὸ ἔκαμε,¹² τὸ γαιῖμα δέν-ι-στέκει.
 - «Ἐλάτε, βάγιες¹³ τῶν βαγιῶν, μαεῖροι τῶν μαεῖρων,

1) ἔνοιωσε, ἀντελήφθη. 2) ἄγριον τσεκούρι, πέλεκυ. 3) ἄγριον. 4) μόσκο (ἄρωμα) καὶ ροδοστάγμα (ἀνθόνερο). 5) ἤρεθίσθη. 6) τί μυστηριῶδες πράγμα. 7) ἡ ὄνος. 8) γεράκι. 9) εἶδος ὀρνίθου. 10) σχίζει. 11) πλευρόν. 12) σικλιά, δοχεῖα ὕδατος, τὸ ἔπλουε. 13) ὑπηρέτριαι.

- ἔλα νά μαειρέψετε τοῦ γιοῦ μου τὸ φλαγκάτσιν». ¹
- 30 Τζαί νά σου τζαί τὸ Γιαννακὸ τζ' ἐμπήκεν ἔσσω ἄρπα. ²
 - «Μάννα, τζαί ποῦ 'ν' τὴν νύφην σου τζ' ἐμέν' τὴν Αὐκωθά μου,
 νά τὴν φιλήσω μιὰν τζαί δκυό, νά σβήσουν τὰ λαμπρά μου»; ³
 - «Πέζα ⁴ νά φάς, πέζα νά πκῆς, ἡ Αὐκωθά ἔν' ἔσσω,
 ὅπου τζ' ἂν ἔν' ἡ Αὐκωθά τὴν τάβλαν θά καθίσῃ».
- 35 Τζαί τὸ σιννι ⁵ ἐλάλεν το, ἡ πρότσα ⁶ μαρτυρᾷ το:
 - «Νά μὴ μὲ φάς, ἀφέντη μου, γιὰτ' εἴμ' ἡ Αὐκωθά σου».
 Τανᾷ εἰς τὴν κοξούλλαν ⁷ του, βρίσκει ἀρκυρόν φηκάριν
 τζαί μέσ' 'ς τ' ἀρκυροφήκαρον βρίσκει ἀρκυρόν μαθαίριν'
 'ς τὸν οὐρανόν τὸ ἔσυρεν, 'ς τὸ θέριν του τὸ 'δέχτη
- 40 τζαί πάλε ξανασύρνει το τζαί 'ς τὴν καρκιά του ρέχτη.
 - «Τζεῖ πῶν' νά κλαίῃ ἡ μάννα της, νά κλαίῃ τζ' ἡ διτζή μου,
 νά παίρνουν τὰ μνημόсуна διπλά 'ς τὴν ἐκκλησίαν».

*Κύπρος (Ἄνω Λεύκαρα). - Ἐντ. Λόντεκε, Ἑλληνικά
 δημοτ. τραγούδια, Μέρ. Α', Ἀθῆναι 1943-1947, σ. 147-48.*

ΙΔ'. ΕΡΩΣ ΣΥΝΤΕΚΝΙΣΣΑΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΥΝΤΕΚΝΟΝ

Τὸ ἄσμα τοπικῶς διαδεδομένον μόνον εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην, τὴν Δωδεκάνησον (Κάρπαθον καὶ Νίσυρον) καὶ Ἀμοργόν φαίνεται νησιωτικῆς προελεύσεως.

Ἡ οἰκονομία τοῦ ἄσματος, ἣτις προϋποθέτει κοινωσίαν ἀστικήν, οὐχὶ δὲ ἀγροτικήν μὲ τὰ αὐστηρά της κοινωνικὰ ἔθιμα, ὡς παρετήρησεν ὀρθῶς ὁ S. Baud-Bovy, ἄγει εἰς τὸ νά θεωρήσωμεν ὅτι τὸ ἀρχέτυπον ἄσμα προέρχεται ἀπὸ τὴν Κρήτην κατὰ τὴν περίοδον τῆς Βενετοκρατίας εἰς τὴν νῆσον.⁸

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ἐδῶ στὴν κάτω γειτονιά, ἐδῶ στὴν κάτω ρίβα, ⁹
 κάθεται κούρβα ¹⁰ καὶ κερνᾷ ἓνα χρυσὸ στρατιώτη
 ἓνα ποτήρι τὸν κερνᾷ κ' ἓνα λόγο τοῦ λέει:
 - «Ὁμορφος πού 'σ', ἀφέντη μου, μ' ἔχεις κοντὴ γυναῖκα».
- 5 - «Κέρνα με, κούρβα, ¹⁰ κέρνα με καὶ λόγια μὴ μοῦ φέρνης
 κι ἂν εἶν' κοντὴ ἡ γυναῖκα μου, κάλλια 'ναί 'πό τ' ἔσένα'
 ἔχει τοῦ κίτρου μυρωδιά, τῆς ἀροδάφνης κάλλη,
 κ' ἔχει καὶ τὸ νεντράνισμα ¹¹ τ' αἰ Γιώργη τὸ πνέμα».

1) πλευρόν. 2) ξαφνικά. 3) οἱ φωτιές, οἱ καημοὶ μου. 4) πέζουσι, κατέβα ἀπὸ τὸν ἵππον. 5) πιάτο. 6) πιροόνι (λ. γαλλ. broche). 7) ἀπλώνει τὸ χέρι εἰς τὴν μέσην.

8) Βλ. S. Baud-Bovy, ἔνθ' ἂν., σ. 251.

9) ρούγα' ὁδὸς (λ. λτ. ruga). 10) πόρνη. 11) τὸ ἀναστήκωμα τῆς κεφαλῆς, τοῦ βλέμματος.

- Κι ἀπ' ὄξω κείνη στέκεται, ὄλα καλά τ' ἀφ'κρᾶται.¹
 10 - «Ἐπαίνεσές μ', ἀφέντη μου, διπλοῦ νά σ' ἐπαινέσω.
 Οἱ δυό σου νῶμοι πύργοι 'ναι κ' ἡ ἔλικιά σου κάστρο
 καὶ λάμπει καὶ ἡ νιότη σου σάν τοῦ μποννέτη² τ' ἄστρο.
 Γλυκύ μου γλυκοκάλαμο 'πό τῆς Σουριᾶς τὰ μέρη,
 ποὺ κόβγουν οἱ 'Αράπηδες μ' ἐμίρικο³ μαχαίρι⁴
 15 τὴν ψίχα κάμνουν ζάχαρη καὶ τὸν ἀφρό του μέλι
 καὶ τ' ἀποκαθερίδια του κάμνουν ἀφρᾶτο μόνχο».

Νίσυρος. - Ζωγράφ. Ἄγών, ἔτ. Α' (1891)
 σ. 395 - 96, ἀρ. 14 (Γ. Παπαδόπουλος).

Β'.

- Συντέκνισσα τὸς σύντεκνο στὸ σπίτιτ τῆς τὸν ἔχει⁵
 κρουφά κρουφά τότε καλεῖ, καλέσματα τοῦ κάμνει,
 κρασ' ἄολον⁶ τότε κερνᾶ, δόλια λόγια τοῦ λέει.
 - «Ὅμορφος εἶσαι, σύντεκνε, μὰ 'χεις κακὴν γυναῖκα.
 5 Ἐσὲ σοῦ πρέπει, σύντεκνε, 'υναῖκα σὰκ κ' ἐμένα,
 νά 'ναι ψηλὴ, νά 'ναι λιγνὴ κι ὁμορφοκαωμένη⁷
 νά 'χη τὸν ἥλιο πρόσωπο, τοῦ φεγγαριοῦ τὴν ὄψη
 καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερό νά 'χη καμαροφρούι».
 - «Κέρνα με, κούρβα,⁸ κέρνα με, λόγια μὴ μ' ἀναφέρνης,
 10 κι ἂν εἶκ κοντὴ ἢ γυναῖκα μου, εἶναι καλὴ γιὰ μένα.
 Καὶ τὸ καλάμιν εἶμ' μακρὸ ἀμμὲ μαλυὸν ἐν ἔχει,⁹
 τὸ κλῆμα 'ναι κοντούτσικο 'μμὲ κάμν' ὠρια σταφύλια¹⁰
 κάμνει σταφύλια ρατζακιά, κάμνει κρασί μοσκᾶτο,
 ἀποὺ τὸ πίννουν ἄρκοντες, ἄρκοντανεθρεμμένοι,
 15 τὸ πίννει κ' ἡ φτωχολογιά, γιὰ νά ξεχνᾶ τὰ πάθη».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθήναι 1928, σ. 265, ἀρ. 7.*

ΙΕ'. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΑΡΟΔΑΦΝΟΥΣΑΣ

Τὸ ἄσμα μὲ ὑπόθεσιν τὸν φόνον ὑπὸ τῆς Ρήγαινας τῆς Ἀροδαφνούσας
 πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ ἐρωτικοῦ δεσμοῦ τῆς μὲ τὸν ἄνδρα τῆς εἶναι Κυπρια-
 κόν, μὴ διαδοθὲν ἔξω τῆς νήσου.

Ἐπὶ τῆς ὑπόθεσίν του εἶναι ἱστορικὸν γεγονός, ὡς παρετήρησε πρῶτος ὁ Κ.

1) ἀκούει. 2) πονέντης, ὁ δυτ. ἄνεμος (λ. ἰτ. ponente). 3) ἔκδ.: μὲ μυρικό. 4)
 ἄβολον ἄκρατον. 5) βλ. ἀνωτ., σ. 439, σημ. 10. 6) ἀλλὰ μυαλὸν δὲν ἔχει.

Σάθας,¹ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πέτρου τοῦ Α' Λουζινιάν (1358-1369), τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ σύγχρονος Κύπριος χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιρᾶς. Ὁ βασιλεὺς οὗτος εἶχεν ἐλκυσθῆ εἰς ἔρωτα ἀπὸ τὴν ἀρχόντισσαν «ὄνόματι Τζοάνα Λ' Ἀλεμά, γυναῖκαν τοῦ σίρ Τζουάν τε Μουντολίφ, τοῦ κυροῦ τῆς Χούλου».² Ἡ ρήγαινα Ἐλεονώρα, ὅταν ἐπληροφορήθη τὸν αἰσθηματικὸν δεσμὸν τοῦ συζύγου της, ἐπωφελήθη τὴν ἀπουσίαν του εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ συνέλαβε τὴν ἀντίζηλὸν της, τὴν ὁποῖαν, ἀφοῦ τῆς ἐξηφάνισε τὸ βρέφος, τὸ ὁποῖον εἶχε γεννήσει ἀπὸ τὰς σχέσεις της μὲ τὸν βασιλέα, σύζυγόν της, ἔρριπεν εἰς τὴν φυλακὴν. Ἐπειτα δὲ τὴν ἠνάγκασε νὰ κλεισθῆ ὡς μοναχὴ εἰς τὸ μοναστήριον τῆς ἀγίας Φωτεινῆς, τὸ ὀνομαζόμενον Σάντα Κλέρα, πλησίον τῆς Λευκωσίας.³

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, ἀπλοποιημένον πλέον εἰς μορφήν θρύλου, παρελήφθη ἀσφαλῶς ὑπὸ συγχρόνου Κυπρίου ποιητάρη (περὶ τὰ τέλη πιθανῶς τοῦ 14ου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰ.) εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος τούτου, τὸ ὁποῖον διέσωσεν ὁ λαὸς μέχρι τῆς σήμερον ὡς δημοτικὸν μὲ ὄνομα τῆς ἡρώιδος Ἀροδαφνοῦσα ἢ Ἀροδαφνοῦ καὶ Ἀροαφνοῦ, Ροαφνοῦ κ. ἄ. ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ Ἰωάννα Λ' Ἀλεμά.⁴

Γ. Κ. Σ.

Ἡ Ρήισσα τζ' οἱ βάγιες⁵ τῆς εἶχαμ πολλὴν ἀμάσῃν
πκιάννει τὲς βάγιες 'ς τ' ἀκκεντζέ,⁶ γιὰ νὰ τῆς 'μολοήσουν
τζαί πκοιάν ἔμ 'πό 'θει ἀφέντης τους τζαί πκοιάν ἔμ 'π' ἀγκα-
λιζει,

πκοιάβ βάλλει μέσ' 'ς τ' ἀγκάλια του τὴν νύχταν τζαί τζοιμίζει.

5 - «Τρεῖς ἀερφάες εἴμαστημ, μιὰ μάννα μᾶς ἔκαμε'
τὴμ μιὰλ λαλοῦν Ἀροαφνοῦν, τὴν ἄλλην λέν' ἢ Ἀθθοῦσαν,
ἢ τρίτη τζ' ἢ καλύτερη ἔν' ἢ Ἀροαφνοῦσα
τζαί τζεῖνην ἔσ' ἀφέντης μας τζαί τζεῖνην ἀγκαλιζει,
τζεῖνηβ βάλλει 'ς τ' ἀγκάλια του τὴν νύχταν τζαί τζοιμίζει».

10 Χαππάρκα τζαί μηνύματα 'ς τῆς Ροαφνοῦς τζαί πᾶσι.
- «Χάιτε, πᾶμ', Ἀροαφνοῦ, τζ' ἢ Ρήισσα σέ θέλει».
- «Τζαί ἄμ μὲ θέλη γιὰ χορόν, νὰ πκιάσω τ' ἀλλαχτά⁸ μου
τζ' ἄν ἔνι γιὰ τὸ σύγκομμα,⁹ νὰ πκιάσω τὰ ψαλλίδκια
εἰ δὲ τζ' ἔγ' γιὰ τὸ ράψιμον, νὰ πκιάσω τὰ βελόνια».

15 - «Χάιτε, πᾶμ', Ἀροαφνοῦ, τζ' ὅ,τι τζ' ἄθ θέλης πκιάσε».

Ἐμπην ἔσσω τζαί φόρησερ ροῦχα τῆς φορηθᾶς της,

1) Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, τόμ. Β', 1873, εἰσαγ., σ. 46. 2) Λεοντίου Μαχαιρᾶ, Χρονικὸν Κύπρου (ἔκδ. ὑπὸ R. M. Dawkins), τόμ. I, Oxford 1932, σ. 214 κ.έξ.) 3) Ἐνθ' ἄν., σ. 218. 4) βλ. πλείονα εἰς τὰς μελέτας: Κ. Προσοῆ, Ἡ Ἀροδαφνοῦσα, Κυπρ. Γράμμ., τόμ. Δ' (1939/40), σ. 485-489. Γεωργ. Θ. Ζώρα, Τὸ ἄσμα τῆς Ἀροδαφνοῦσας, Νέα Ἑστία, τόμ. 58 (1955), σ. 1073 κ.έξ. καὶ ἐν περιλήψει εἰς τὸ περιοδ. L'Hell. Con-temp., année 9 (1955), σ. 315-320.

5) βάγια—τροφός, θεραπευτής. 6) βασανιστήριον (λ. τ. inſkenze). 7) χειρ.: ἔν' Ἡ διόρθωσις κατὰ τὴν παραλλ. παρὰ Ἀθ. Σακελλαρίου, Κυπριακά, Β', 1891, σ. 48, στ. 2. 8) τὴν ἐπίσημον φορεσίαν. 9) τὸ κόψιμον ὑφάσματος διὰ τὴν ραφὴν ἐνδύματος.

- μέ¹ μακριά, μήτε κοντά, ὅσον τῆς ἐλιτζᾶς τῆς,
 ὅσον τῆς κοντοσύνης τῆς τζαί τῆς παρπατηθᾶς τῆς
 πού κάτω φόρησεγ γρυσά, πού πάνω γρυσταλλένια,
 20 τέλια² πού πάνω φόρησεζ γρυσά μαλαματένια,
 ἔκατέβασεν τὸγ καζακκάν³ τζ᾽ ἐθθέπασεν τὰ τέλια.
 Πκιάνει το τζεϊνον τὸ στρατίν, τζεϊνον τὸ μονοπάτιν,
 γρυσὸμ μῆλοσ ἔς τὸ θέριν τῆς τζαί παίζει το τζαί πάει
 τζ᾽ ὅσον τζαί πκιάνει τὸ σκαλίν τζ᾽ ἐσειστην τζ᾽ ἐλυϊστην
 25 τζ᾽ ὅσον τζαί βκαίννει πανωθκιόν ἐλεφτοκανατζίστην.
 Πού τῆθ θωρεῖ ἡ Ρήισσα ἐπροσηκώθηκέν τῆς,
 ἔναγ καντριρ ροόστεμμαν⁴ ἔγειρεν τζ᾽ ἔνιψέν την.
 - «Ἐγιώ ἔδα⁵ σε τζ᾽ ἐτρόμαξα τζ᾽ ἄθθρωπος πῶς νά κάμη;»
 Ἐγύρισεν τζ᾽ ἡ Ροαφνού⁶ νά πάρη τὸν ὁδόν τῆς.
 30 Ἡ Ροαφνού ἐγύρισεν τῆς Ρήισσας νά γελάση.
 - «Ἄδε τῆδ δισσοπρόσωπην, τὴν ἀναρκοδοντοῦσαν,⁷
 τὸ πετεινάριν τὸ βραχνόν, τζεϊνομ πού μοῦ ἔλαλοῦσαν,
 τζεϊνομ πού μοῦ ἔλαλούσασιν, τζεϊνομ πού μοῦ ἔπαινοῦσαν».
 Τζαί τζεϊνή ἔν τζαί ἄκουσεν, οἱ βάγιες ἔμ ἔμ π᾽ ἀκούσαν,⁸
 35 νά ἔτουν οἱ μοναφίκκισσες,⁹ νά ἔτουν νά μὲν ἐζοῦσαν.¹⁰
 Ἐτρέξασιν οἱ βάγιες τῆς τῆς Ρήισσας τζαί λέουν.
 - «Ἄκουε, ἄκουε, τζυρά, ἡ Ροαφνού εἶντα λέει:»¹¹
 Ἄδε τῆδ δισσοπρόσωπην, τὴν ἀναρκοδοντοῦσαν,⁷
 τὸ πετεινάριν τὸ βραχνόν τζεϊνομ πού μοῦ ἔλαλοῦσαν,
 40 τζεϊνον πού μοῦ ἔλαλούσασιν, τζεϊνομ πού μοῦ ἔπαινοῦσαν».
 Ἐτζεῖ χαμαί τῆς Ρήισσας πολλὰ τῆς ἔκακοφάνην.
 Χαππάρκα τζαί μηνύματα ἔς τῆρ Ροαφνού τζαί πᾶσιν.
 - «Χάιτε, πᾶμ¹², Ἄροαφνού, τζ᾽ ἡ Ρήισσα σέ θέλει».
 - «Τώρα ἔμουν εἰς τῆρ Ρήισσαν τζαί πάλε εἶντα μὲ θέλει»
 45 ζυμώνω σε, ζυμάριμ μου, τζαί πκοιὸς νά σέ φουρνίση;»
 - «Ἐσὺ ἔμ¹³ πού τὸ ζύμωσες τζ᾽ ἄλλοι ἔν νά τὸ φουρνίσουν,
 τζ᾽ ἄλλοι ἔν νά τρώσιν τὸ βραστόν τζαί νά σέ μακαρίζουν».
 - «Τζοιμίζω τὸ μωρούϊμ μου τζαί πκοιὸς νά τὸ ξυπνήση;»
 - «Ἐσὺ ἔμ¹³ πού τὸ γέννησες, τζ᾽ ἄλλ' ἔν νά τ' ἀναγυιώση.¹²
 50 Κλειώννει τὰ σπιτάτζα τῆς τράντα ἔναν ἀννοιχτάριν¹³
 τζαί μέσ' ἔς τῆμ μέσην τῆς αὐλῆς πετάσσει τ' ἀννοιχτάρκα.¹³

1) μήτε. 2) λεπτά μετόλλινα σώματα. 3) ἐπεινδότην γυναικειὸν (λ. ἰτ. casacca).
 4) ἕνα δοχεῖον ροδόσταγμα. 5) εἶδα. 6) χεῖρ.: Ροαμνού. 7) μὲ ἀραιὸς ὁδόντας. 8)
 αἱ θεραπευτικὲς εἶναι πού ἤκουσαν. 9) μοναφίκκισσα = ἡ ἐξυφαίνουσα συκοφαντίας. 10)
 νά μὴ ἐζοῦσαν. 11) τί εἶναι πού λέγει. 12) ἀναθρέψη. 13) κλειδί ξόλινον.

- «Ἔθετε ἄγειαψ, ψηλά βουνά τζαί κλίνη, πού ἄτσοιμώμουν, τζ' αὐλή ὅπου ἄκιανέβκεμουν ἄ τζαί σάμ περτίτζιν ἤμουν.
Ἔθετε ἄγειαψ, ψηλά βουνά, τζαί σκοῦντροι² μου, χαρήτε,
55 τζ' ἔσεις, γειτονοποῦλλες μου, ἄ τὰ μαῦρα νά ντυθῆτε». Πκιάννει το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτιν, τὸ μονοπάτιβ βκάλλει τῆσ ἄ τῆσ Ρήισσας τὸμ πύρκον. Πού τῆθ θωρεῖ ἡ Ρήισσα πού τὰ μαλλιά τῆμ πκιάννει.
- «Τζαί χάμνα³ με πού τὰ μαλλιά τζαί πκιάσ⁴ με πού τὸ θέριν, 60 γιὰτ' εἴμ' ἀλαφροκούκουφη, ἄ πονῶ τῆν τζεφαλήν μου». Ἐχάμνησέν τῆμ πού τὰ μαλλιά τζ' ἔπκιασεμ πού τὸ θέριν.
- «Ἄφῆσ⁵ με νά βάλω μιάφ φωνῆμ μιτθάν τζαί μιάφ φωνῆμ μεάλην». - «Τζαί βάλε μιάν τζαί βάλε δκυὸ τζ' ὅσον τζ' ἄν ἡμπορήσης, ὁ Ρῆας μου ἔν' τζ' ἔδ' δαμαί⁶ τζ' ἔν' νά με φοερῆσης». 65 Τζαί βάλλει μιάφ φωνῆμ μιτθάν τζ' ἀκούστη θίλια μίλια, ξαναδιπλάζει τῆφ φωνῆν, ἄλλα ἄκατόμ πεήντα. Μέσ' ἄ τῆσ Λεβάντη⁷ τῆν αὐλήν ἔτρώασιν τζ' ἐπίνναν, τζ' ἄπου τὸβ βάσμον⁸ τὸμ πολλὸν ἐπέσαν τὰ ποτήρκα. Ἐτρέξασιν οἱ δοῦλοι τοῦ τοῦ Ρῆα τζαί λαλοῦν τοῦ.
70 - «Κάπου χαλᾶ, κάπου βροντᾶ, κάπου χαλάζιρ ρίβκει, κάπου θέλει ὁ Πλάστης μου, καμμιάχ χώραν νά χάση». - «Μηδὲ χαλᾶ, μηδὲ βροντᾶ, μηδὲ χαλάζιρ ρίβκει, μόνοντας ἔν' ἡ Ρήισσα, τῆγ κάλημ μου σκοτώνει. Τζαί φέρτε μου τὸμ μαῦρομ μου τὸμ πετροκαταλύτην,
75 π' ἄνταμ νά μὲν εὔρη⁹ νά φά' τῆχ χώραν καταλυεῖ τῆν, πού κοκκαλιεῖ τὰ σίερα τζαί πίννει τὸν Ἄφρίτην». Τζαί φέρνουν τοῦ τὸμ μαῦρον τοῦ σελλοχαλινωμένον, ππηᾶ τζ' ἔκαβαλλίτζεψεσ σάμ μῆλομ μαραμμένον ἄ Σίλια μουλάρκα ἄτζάκρισεμ¹⁰ ἄ πού τὸ πουρνόν ὡς τὸ γιόμαν 80 ἔτζάκρισεν ἄλλα ἔκατόν ἄ τὸμ πύρκον τοῦ τζαί φτάννει.
- «Ἄνοιξέ μου, Ρήισσα, ἄτ τέ¹¹ ννά με γλυτώσης. Ὀβραῖοι τζαί Σαρατζηνοί, κόρη, με κατατρέχουν». - «Ἐπαρε λλίημ ἄπομονῆν, λλίηγ καρτερωσύνην, ἔχω γεναῖκασ¹² ἄ τὸ σελλίν¹² νά τῆμ πολευτερώσω».
85 Τζαί μιάγκλωτζάν ἔμ πού ἄδωσεν τζ' ἔξ' ἔτουν τζ' ἔσσω ἄβρέθην, ἄσκόπησεμ¹³ ἄ πὸ τζεῖ ἄ πὸ ἄδά, ἡῦρεν τῆσ σκοτωμένην

1) ἐπεριπάτου. 2) ἐχθροί. 3) ἄφῆσε. 4) στενοχωρημένη. 5) χειρ. : τζαί ἄδᾶ ἄμαί. 6) ὁ ρῆγας μου δὲν εἶναι ἔδᾶ μπροστά, ὡστε νά με ἐκφοβίσῃς. 7) ἔκδ: Λεβέντη. Ἡ ἰδιόρθ. εἰς ἑτέρου ἄζματος (βλ. σ. 10, στ. 14 τοῦ παρόντος τόμου). 8) θόρυβον. 9) πού ὅταν δὲν εὔρη. 10) τὰ ἔσκαζε εἰς τὸν δρόμον. 11) ἄν θέλῃς. 12) σελλί=κάθισμα εἰς τὸ ὁποῖον κάθηνται αἱ γυναῖκες κατὰ τὸν τοκετόν. 13) παρετήρησε.

- τζαί 'πού τὸ γαῖμαν τὸ πολλὸν ἔκαμεδ δοξαμένην.¹
 Τανῶ εἰς τὴν κοξούλλαν² του τζ' ἠῦρεν ἀρκυρόφ φηκάριν
 τζαί μέσ' 'ς τ' ἀρκυροφήκαρον ἠῦρεν ἀρκυρόμ μαθαίριν.
 90 - «Τζεῖ πού 'ν' νά κλαί' ἢ μάννα της, ἄς κλαίη τζ' ἢ διτζή σου·
 τζεῖ πού 'ν' νά κλαῖν' τ' ἀέρκια της, ἄς κλαῖν' τζαί τὰ δικά σου».
 - «Ἐγιῶ ὄ,τ' ἔθελα ἔκαμα τζ' ἐσοῦ ὄ,τι θέλεις κάμε».
 Τζαί μιάσ σπαθκιάν της ἔδωκευ, κόβκει τὴν τζεφαλήν της.
 Ἐπκιάσαν τες τζαί 'πῆραν τες τζεῖ πάνω πού 'ν' τὰ τζόνια³
 95 τζ' ἀσπρίζαν τὰ κριάτα τους περίττου πού τὰ θόνια.⁴
- Κύπρος (Κυρήνεια). - Λ.Α. ἀρ. 368, σ. 132-135, ἀρ. 33 (Ξεν. Φαρμακίδης, 1913).*

ΙΣΤ'. ΚΥΡΑ (Ἡ ΤΟΥΡΚΙΣΣΑ) ΔΕΡΝΕΙ ΤΗ ΣΚΛΑΒΑ ΤΗΣ

Τὸ ἄσμα διαδεδομένον εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκ τῶν νήσων μόνον εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην, φαίνεται ἀρκετὰ παλαιόν, πιθανῶς τῶν πρώτων μεταβυζαντινῶν χρόνων.

Κυρά ἢ Τούρκισσα δέρνει τὴν δούλην (σκλάβαν ἢ βάγια) της ἀνευ οἴκτου, διότι ἔχει ἀπειληθῆ ὑπ' αὐτῆς ὅτι θὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὸν κύριόν της (ἀφέντην) τὰς παρανόμους σχέσεις της μετ' ἄλλου ἀνδρός. Ἀρχαιοτέρα μορφή τοῦ τραγουδιοῦ φαίνεται ἢ κατωτέρω Α', ἀπαντῶσα μόνον εἰς τὴν Δυτ. Κρήτην καὶ τὴν Θράκην (Σωζόπολιν).

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Μαῦρον καπνὸ εἶδα κ' ἔβγαينه ἀπάνω σ' ἓνα ὄρος.
 - «Παιδιά, καμῖνι καίουνε ᾱῆ τ' ὄρος ἐκεντήθη,⁵
 ᾱῆ ἀπού τ' ἀρχοντόπουλα κιανέναν ἐσκοτώσαν ;»
 - «Μῆτε καμῖνι καίουνε μῆτ' ὄρος ἐκεντήθη,
 5 μῆτ' ἀπού τ' ἀρχοντόπουλα κιανέναν ἐσκοτώσαν.
 Κερά δέρνει τὴ βάγια⁶ τζη, δέρνει καὶ μαγκλαβίζει». ⁷
 - «Δέρνε μ', ἀφέντρα, δέρνε με, δέρνε, μαγκλάβιζέ με,
 μ' ἀργά, σάν ἔρθ' ἀφέντης μου, θέ νά σέ μολοήσω».
 - «Τ' εἶδες, μωρή, καὶ τί θὰ πῆς καὶ τί θὰ μολοήσης ;»
 10 - «Ὅψές ἀργάς πλαθιά 'στρωσα κ' ἠῦρα καὶ ξεστρωμένα
 καὶ 'γγίζω στὸ προσκέφαλο, βρίστω δυὸ κεφαλάκια,
 τό 'να 'το μὲ ξαθὰ μαλλιά καὶ τ' ἄλλο ξυρισμένο,
 καὶ 'γγίζω στὰ μπροσπόδια σας, βρίστω τέσσερα πόδια,
 τὰ δυὸ 'σαν ἄσπρα καὶ παχιά, τὰ δυὸ μὲ τὰ τουσλούκια». ⁸

*Αντ. Jeannarakí, Ἄσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ.108-9, ἀρ. 103.*

1) δεξαμένην, ἀποθήκην ὕδατος. 2) κοιτάζει εἰς τὴν μέσην του. 3) κίονια = νεκροταφεῖον. 4) περισσότερον ἀπὸ τὰ χιόνια. 5) ἐκάη (κεντῶ = καίω). 6) τὴν θεραπαινίδα. 7) βασανίζει, τορνανεῖ. 8) τουσλόκι = κάλτσα, ὡς περικάλυμμα τῆς κνήμης, κνημῖς (λ. τ. tuzluk).

Β'.

- Κάτω στὸν κάμπο τὸν πλατὺ, στὰ πράσινα λιβάδια,
 Τούρκα δέρνει τὴ σκλάβα της, πικρὰ τὴ βαλαντώνει.¹
 - «Δέρνε με, Τούρκα, δέρνε με, πικρὰ βαλάντωνέ με,
 τὸ βράδυ νὰ ῥθῃ ὁ ἀφέντης μου κι ἂν δέν τὸ μαρτυρήσω».
 5 - «Τὸ τί εἶδες, σκλάβα, τί θὰ εἶπῃς, τὸ τί θὰ μαρτυρήσης;»
 - «Καλὰ εἶδα ἴγώ, καλὰ θὰ εἶπῶ, καλὰ θὰ μαρτυρήσω.
 Ἐχτές βράδυ στενά ἴστρωσα, φαρδιά ἦρθα καὶ τὰ ἴβρα,
 περνῶ κι ἀπ' τὸ κεφάλι σου καὶ βρίσκω δυὸ κεφάλια,
 περνῶ κι ἀπ' τὰ ποδάρια σου καὶ βρίσκω δυὸ ζευγάρια»
 10 τὸ ἴνα ἦτον ἄσπρο καὶ παχὺ, τ' ἄλλο σάν τῆς κατσίκας».
 - «Μωρὴ ἄπιστη, μωρὴ ἄνομη, μωρὴ διαβολισμένη»
 τὸ τί εἶδαν τὰ ματάκια σου, νὰ μὴ τὸ μαρτυρήσης,
 νὰ γίνω γῆς νὰ μὲ πατῆς, γεφύρι νὰ περάσης,
 βρυσούλα μὲ τὸ κρῦο νερὸ τὸ χεῖλι νὰ δροσίσης».

Πελοπόννησος. - Λ. Α. Ὑλη, ἀρ. 129.

ΙΖ'. ΦΟΝΟΣ ΝΕΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ ΕΡΩΜΕΝΗΣ

Τὸ ἔσμα ἀπαντᾷ διαδεδομένον εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν μόνον χῶρον, ἀπὸ τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Πελοποννήσου πρὸς νότον.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Χήρας ὕγιος σκοτώνεται σὲ μαυρομάτας πόρτα
 καὶ κίνησε τὸ αἷμα του σάν σιγαλὸ ποτάμι.
 Κ' ἡ μάννα του τὸ μάζευε μ' ἓνα ξερὸ σφουγγάρι,
 μέσ' στὸ ποτήρι τὸ ῥριχνε καὶ τὸ συχνορωτοῦσε.
 5 - «Ἀρνήσου, γιέ μου, τίς ξανθές, ξανθές καὶ μαυρομάτες».
 - «Ἀρνήσου, μάννα, τὸ Χριστὸ καὶ τὸ ἱερὸ Βαγγέλιο,
 τότε κ' ἐγὼ θ' ἀπαρνηθῶ ξανθές καὶ μαυρομάτες».

*Περ. «Οἰκογένεια», ἔτ. Γ' (1929),
 περ. Β', ἀρ. 33 (153), σ. 919.*

Β'.

Τὸ μάθετε τί γίνηκε ἓνα Σαββάτο βράδυ;
 Γραμματικὸς ἐσφάηκε σὲ μαυρομάτας πόρτα
 κ' ἐπάαινε τὸ αἷμα του σὰ σιγανὸ ποτάμι.

1) στενοχωρεῖ.

- Κ' ἡ μάννα του τὸ μάζωνε μ' ἓνα στεγνὸ σφουγγάρι
 5 καὶ στὸ λεένι τὸ ῥριχνε κ' ἔκατσε καὶ τὸ κλαίει.
 -«Δὲ σ' τοῦ εἶπα ἴγώ, λεβέντη μου, δὲ σ' τοῦ εἶπα ἴγώ, παιδί μου,
 σὲ μαυρομάτα μὴ διαβῆς, σὲ χήρα μὴν περάσης,
 γιατί θὰ σὲ σκοτώσουνε καὶ θὲ νὰ πὰς χαϊμένος;»

*Ειρήνης Σπανδωνίδη, Τραγούδια τῆς Ἀγόριανης
 (Παρνασοῦ), Ἀθήνα 1939, σ. 71, ἀφ. 106.*

ΙΗ'. ΚΟΡΗ ΤΑΞΙΔΕΥΤΡΙΑ

Κόρη ταξιδεύουσα διὰ πλοίου λιποθυμεῖ, ἐντραπεῖσα διὰ τὰς ἐρωτικὰς περιπτώξεις τοῦ ναυκλήρου. Ἐπειδὴ ἐνομίσθη ἀποθανοῦσα, ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν παρὰ τὴν Ἀττάλειαν, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Πόλη κλπ., ὡς ἀναφέρεται εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ τραγουδιοῦ. Ἰδοῦσαι αἱ γυναῖκες τοῦ τόπου τὸ πτώμα ἐκβρασθὲν εἰς τὴν ἀκτὴν, θρηνοῦν τὴν νεκράν, ἐγκωμιάζουσαι τὸ κάλλος τῆς.

Κατὰ τὸν Στίλπωνα Κυριακίδην,¹ παράδοσις ὁμοίου περιεχομένου ἀναφέρεται παρὰ τοῦ Ῥωμαίου συγγραφέως Βαλερίου Μαξίμου. Ἡ ἑλληνὶς Ἰππώ, συλληφθεῖσα αἰχμάλωτος εἰς ἐχθρικὸν πλοῖον καὶ κινδυνεύουσα νὰ χάσῃ τὴν τιμὴν τῆς, ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ πτώμα ἐκβράζεται εἰς τὴν παραλίαν τῆς Ἐρυθραίας, ἐνθα οἱ ἐγχώριοι τὸ θάπτουν καὶ ἀνεγείρουν τύμβον. Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Βαλερίου ἐσφώζετο ὁ τύμβος οὗτος καὶ ἠκούοντο ἔπαινοι διὰ τὴν ἡρώϊδα.

Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ νεωτέρου ἄσματος ἡ κόρη δὲν συλλαμβάνεται αἰχμάλωτος εἰς ἐχθρικὸν πλοῖον, ἀλλ' αὐτοβούλως ταξιδεῦει καὶ δὲν αὐτοκτονεῖ ὡς εἰς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, ἀλλὰ ρίπτεται ὑπὸ τοῦ πληρώματος τοῦ πλοίου εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπειδὴ ἐνομίσθη ἀποθανοῦσα. Ὅτι ὁμοῦ τὸ νεώτερον ἄσμα προέρχεται ἐκ διασκευῆς τοῦ παλαιοῦ μύθου, ἀποδεικνύεται σαφῶς ἐκ παραλλαγῆς του διασωθείσης παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς τῆς Κάτω Ἰταλίας: Πλοῖον ἐκ Τουρκίας μεταφέρον δῆθεν μεταξωτά, ἀγκυροβολεῖ εἰς Κορώνην. Κάποια γυναῖκα εἰσέρχεται εἰς τὸ πλοῖον, ἵν' ἀγοράσῃ μεταξωτά, ἀλλὰ ἔνεκα ταχέος ἀπόπλου μένει αἰχμάλωτος καὶ αὐτοκτονεῖ ριφθεῖσα εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ πτώμα ἐκβράζεται εἰς τὴν παραλίαν. Βλέπουν τοῦτο αἱ γυναῖκες, τὸ μοιρολογοῦν καὶ τὸ θάπτουν. Ἐπὶ τοῦ τάφου ἔκτισαν ἐκκλησίαν. Ἡ παραλλαγή αὕτη, διασφύζουσα σαφέστερον τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀρχαίου μύθου, μετεφέρθη εἰς Κάτω Ἰταλίαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων Ἀλβανῶν τὸν 15ον ἢ 16ον αἰῶνα.

Τὸ νεοελληνικὸν ἄσμα, γνωστὸν εἰς πολλοὺς ἑλληνικοὺς τόπους καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰς νήσους, διεμορφώθη πιθανώτατα εἰς Ἀμοργόν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν προσδιορισμῶν «Μοριανοπούλα, Ὁμορφῆ τῆς Ἀμοργός, Μοριανὸ πηγάδι» κ.τ.δ., οἵτινες ἀπαντῶνται εἰς πολλὰς τῶν παραλλαγῶν.²

Δ. Α. Π.

1) βλ. εἰς μελέτην του: *Κόρη ταξιδεύτρια* (Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier, I, Athènes 1956, σ. 333 - 336). 2) *J. K. Bojatziades, Das neugriechische*

Α΄.

- Μιά κόρ' από τὴν Ἀμοργὸ θέλει νὰ ταξιδέψη.
 δίδει 'κατὸ χρουσὰ φλουριά τοῦ караβιοῦ τὸν ναῦλο
 κι ἄλλα τρακόσα εἴκοσι, νὰ πᾶ' μὲ τὴν τιμὴν της.
 Μὰ σὰν ἦβγεν τὸ κάτεργο¹ δυὸ μίλια τοῦ πελάγου,
 5 ἐποδιαντράπη ὁ ναύκληρος κ' ἔπλωσεν πρὸς τὴν κόρην·
 κ' ἡ κόρ' ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν ἔπεσεν κ' ἐλιγώθη
 κι ὁ ναύκληρος ἐθάρρεψεν πῶς ἦταν πεθαμένη.
 Ἐπὸ τὰ μαλλούτσια τὴν ἀρπᾶ καὶ στό γιαλὸν τὴν ρίχτει
 κ' ἡ θάλασσα τὴν ἔρριξε στὸν κόρφον τῆς Ἀττάλειας.
 10 Κ' ἦβγαν αἱ Ἀτταλειώτισσες, νὰ πᾶ' νὰ σεργιανίσουν,
 βρίσκουν τὴν κόρην κ' ἔπλεε στὸν κόρφον τῆς Ἀττάλειας.
 Τότες αἱ Ἀτταλειώτισσες ἐστήσαν μοιριολόγι.
 - «Γιὰ δὲς κορμί γιὰ χαμπουκά² καὶ μέση γιὰ ζουνάρι.
 γιὰ δὲς λαιμὸν πελεκητὸ γιὰ τὸ μαργαριτάρι».

Μεγίστη (Καστελλόριζον). - Λ. Α. Ὑλη,
ἀρ. 2218 (Ἀχ. Διαμαντάρας).

Β΄.

- Μιά κόρ' ἀπὸ τὴν Ἀμουργὸ νὰ ταξιδέψη θέλει.
 Γιουρεύει βάρκ' ἀπὸ σκαρί τσ' ἄρμεν' ἀπὸ βελόνι,
 γιουρεύει ναῦτες διαλεχτοὺς τσαὶ νιὸ караβοτσούρη.
 Χίλια φλωριά 'ν' ὁ ναῦλος της, ὁ ναῦλος τοῦ κορμιοῦ της,
 5 τσαὶ ἄλλα χίλια ἑκατό, νὰ πάη μὲ τιμὴ της.
 Ἀκόμα δὲν ἐπήγανε δυὸ μίλια ἀφ' τὸ λιμάνι,
 ἔξαδιαντράπ' ὁ ναύπλερος³ τσ' ἀπάνω της ἀπλώνει.
 Τσ' ἡ κόρη ἀπὸ τὸ φόβο της τσ' ἀπὸ τὴν ἐντροπὴ της,
 λιγοθουμιὰ τὴ βάρετσε τσαὶ ἴδρωσ τοῦ θανάτου.
 10 Τσ' ὁ ναύπλερος³ ἐπίστεψε πῶς ἦταν πεθαμένη
 τσ' ἀφ' τὰ μαλλιά τὴν ἔπιατσε, στὴ θάλασσα τὴ ρίχνει.
 Ἦταν ἀέρας στὴ νοτιὰ τσαὶ πάει στὴ τρεμουντάνα⁴
 τὴν πήρανε τὰ ρέματα, τὴν πᾶν' στὴν Ἀλεξάντρα.
 Μιά Τσουριατσὴ, μιὰ Πασκαλιά, μιὰ πίσημη ἡμέρα,

Volkslied *Κόρη ταξιδεότρια* (Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen, Jahrg. XIV, Berlin 1911, σ. 207 - 210) Βλ. καὶ παρατηρήσεις τοῦ S. Baud-Bouy, ἔνθ' ἀν., σ. 258 κ.έξ.

1) πλοῖον εἰς τὸ ὁποῖον ὑπηρέτουν κατάδικοι. 2) ἔνδυμα ἀπὸ ὄφασμα μεταξωτόν.
 3) ναύκληρος. 4) πρὸς βορρᾶν (λ. ἰτ. traumontana).

- 15 βγήκαν οί 'Αλεξαντρινές νά πᾶν' νά σουργιανίσουν,
βρίσκουν τ' ἀντζελικό κορμί στήν ἄμμο ξαπλωμένο.
- «Γιά δές κορμί γι' ἀγκάλιασμα, μέση σάν δαχτουλίδι
τσαί δάχτουλα μασουρωτά, νά σούρνουν τὸ κοντύλι».

Αἴγινα. - Λαογρ., τόμ. 8 (1921/25), σ. 102-103,
ἀρ. 27 (Π. Ν. Ἡρσιώτης).

ΙΘ'. ΠΑΙΔΟΚΤΟΝΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΔΙΚΑ

Ἐπίθεσις τοῦ ἄσματος εἶναι ἡ ἀπόπειρα κόρης (παπαδοπούλας, Ἑβραιοπούλας, Ἀρμενοπούλας κ. ἄ.) νά ἐξαφανίσῃ τὸν ἐκ κλεψιγαμίας πιθανῶς γεννηθέντα υἱὸν τῆς, ὁ ὁποῖος τέλος σώζεται διὰ τῆς ἐπεμβάσεως πέρδικος. Αὕτη ἐλέγχουσα τὴν παιδοκτόνον, τῆς ὀμιλεῖ διὰ τὰ πολλὰ τῆς πουλιά καὶ τὴν φροντίδα τῆς ὑπὲρ αὐτῶν.¹

Τὸ ἄσμα τὸ ὁποῖον πολλαχοῦ ἄδεται κατὰ τὸ θέρος (Ἡπειρος (Καλέντζι), Χαλκιδική, Χίος κ. ἄ.) ἢ ὡς νανούρισμα (Κρήτη καὶ Κάσος) εἶναι εὐρέως διαδεδομένον.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Μιὰν γκαστρωμένη ἐθέριζε ἕναν κοντὸν κριθάρι
κ' εἰς τὸ δεμάτιν 'κούμπησεν χρυσὸν υἱὸν νά κάνη.
Ἔκαμεν τὸν χρουσόν υἱὸ καὶ πᾶ' τὸν ρεματίση.²
Μιά πέρδικα τῆς ἀπαντᾷ,³ μιὰ πέρδικα τῆς λέει:
5 - «Μωρὴ, σκύλλα, μωρ' ἄνομη, μωρ' ἄνομη τοῦ κόσμου,
ἐγὼ 'χω δεκοχτῶ πουλιά καὶ βούλομ' 'ὰ τὰ θρέψω⁴
καὶ σύ 'χεις τὸν χρουσόν υἱὸ καὶ πᾶ' τὸν ρεματίσης;»

Χίος (Βίκι). - Λ. Α. ἀρ. 1079,
σ. 35α (Βίτα Ξανθάκη, 1937).

Β'.

- Μιά Ὀβριοπούλα θέριζε κ' ἦτο καὶ γκαστρωμένη.
Δεμάτι ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά, δεμάτ' ἀπὸ τὴν ἄλλη,
σὴν μέση των ἐκάησε χρουσόν υἱὸ καὶ κάνει
καὶ σὴν ποδιά τῆς τό 'αλε νά πᾶ' νά τὸ κρεμίση.
5 Στὸ δρόμο ὅπου πήαινε, πέρδικα τῆς παντήσσει.⁵
- «Μωρὴ σκύλλα, μωρ' ἄνομη, μωρὴ κακὴ γυναῖκα,
ἐγὼ 'χω δώδεκα πουλιά κι οὔλα θά τ' ἀναθρέψω
καὶ σύ 'καμες χρουσόν υἱὸ καὶ πᾶ' νά τὸν κρεμίσης;»

1) Τὸ θέμα τοῦτο τῆς συζητήσεως ὑπὸ τῆς πέρδικος περὶ τῆς προστασίας τῶν πολλῶν πουλιῶν τῆς ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν Πουλολόγον. Βλ. παρὰ *G. Wagner*, *Carmina graeca medii aevi*, Leipzig 1874, σ. 185, σ. 192 κ. ἐξ.

2) νά τὸ ρίψῃ εἰς τὸ ρέμα, χαράδραν. 3) τὴν συναντᾷ. 4) θέλω νά τὰ ἀναθρέψω.

- Κ' ἡ κόρη μετανόησε καὶ πίσω τὸ διαέρει ¹
 10 καὶ μέσ' στὴ κούνια τὸ 'βαλε, νανάρισμα τοῦ λέει :
 - «Γιέ μ', ἄ ξερτώσης ² καὶ 'ενῆς καὶ 'ίνης κυνηάρης
 καὶ σοῦ παντήξῃ ἢ πέρδικα, νὰ μὴ τήνε σκοτώσης,
 γιὰτ' 'κείνη εἶν' ἢ μάννα σου κ' ἐγὼ 'μαι ἢ νανά ³ σου».

*Νικ. Γ. Μαυρῆ - Εὐ. Α. Παπαδοπούλου, Δωδεκανησιακὴ
 λύρα, τόμ. 1, Κασιακὴ λύρα, Πόρτ-Σάϊδ 1928, σ. 67.*

Β'.

- Σαρακηνοὶ τοῦ θέριζαν, Τοῦρκοὶ τοῦ κουβανοῦσαν ⁴
 κὶ μιὰ Σαρακηνώτισσα δὲ μπουρεῖ νὰ θιρίση.
 'Αργὰ ν-ἀργὰ τοῦ θέριζι, ἀργὰ τοῦ κουβανοῦσι,
 σὶ 'ριὸ ⁵ διμάτ' ἀκούμπησι, χρυσὸν ὕγιὸ νὰ κάμη.
 5 Χρυσὸ βλαττί ⁶ τοῦ ν-τύλιγι, χρυσὸ βλαττί τὸν βάνει,
 στοὺς ἀγ-κάλες τὸν ἔπιρνε, νὰ πάη νὰ τὸν γ-κριμίση.
 Στὴ στράταν ἀποὺ πάϊνι, στοῦ δρόμου ποὺ διαβαίνει,
 τὴ μ-πέρδικα ἀν-τάμουνι κὶ τὴ γ-καλημιρνοῦσι.
 - «Ποῦ πάς, Σαρακηνώτισσα, μὶ τοῦ πιδὶ στά χέρια ;»
 10 - «Πάου πέρα στοῦ μ-πουταμό, πάου νὰ τοῦ γ-κριμίσου».
 - «Γὼ 'χου σαρανταδυὸ πιδιγιά, κανένα δὲ γ-κριμίζου,
 κ' ἰσὺ τὸν ἕνα τὸν ὕγιό, πῶς πάς νὰ τὸν γ-κριμίσης ;»

*Βασ. Κυπαρίσση, Τραγούδια τῆς Χαλκιδικῆς,
 Θεσσαλονίκη 1940, σ. 87 - 88, ἀρ. 240.*

Κ'. ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΩΣ

Τὸ ἄσμα, γνωστὸν εἰς τὰς περιοχὰς ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μέχρι τῆς Πελοποννήσου πρὸς νότον, φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς περιφερείας τῶν Ἀγράφων. Ἐν Πελοποννήσῳ ἄδεται εὐρέως μὲ τσακίσματα καὶ γυρίσματα.
 Γ. Κ. Σ.

- «Σήκω, Δημήτρω μ', *Δημήτρω μ'*, κὶ ἄλλαξε, *ἄντε*, καὶ βάλε
 τὰ χρυσὰ σου, *Δημητρούλα μου*,
 κὶ ἄντε νὰ πᾶμε στ' Ἀγραφα, ψηλὰ στὸ Καρπενήσι,
 νὰ φᾶμ' ἀρνάκια τρυφερά καὶ κριάρια σουβλισμένα,
 νὰ σοῦ βαφτίσω τὸ παιδί, νὰ βγάλω τ' ὄνομά σου.
 5 Τὸ βάφτισα, τὸ μέρωσα, ⁷ κ' ἔβγαλα τ' ὄνομά σου,
 μηδὲ στά μάτια σοῦ 'μοιασε, μήτε στὴν ὀμορφιά σου.
 Στά μάτια μοιάζει τοῦ παπαῦ, στά φρύδια τοῦ κουμπάρου.
 Μὰ τί τὸν ἔχεις τὸν παπά, ποὺ κάθεται κοντὰ σου ;»
 - «Τὸν ἔχει ἢ μάννα μ' ἀδερφό κ' ἐγὼ τὸν ἔχω μπάρμπα».

Ἀγραφα. - Λ.Α. Ὑλη, ἀρ. 111.

1) τὸ ἐπιστρέφει. 2) ἂν διατηρηθῆς, ζήσης. 3) ἡ νανά, ἡ ἀνάδοχος. 4) μετέφερον.
 5) ὠριό· ὠραῖον. 6) ὕφασμα πορφυροῦν καὶ ἔνδυμα. 7) ἐμόρωσα.

ΚΑ'. ΠΡΑΜΑΤΕΥΤΗΣ ΠΟΥ ΔΙΔΕΙ ΖΩΝΗ ΓΙΑ ΕΝΑ ΦΙΛΙ

Τὸ ἄσμα, τοπικῶς διαδεδομένον μόνον εἰς Κύπρον, ἔχει ὑπόθεσιν πρᾶματευτήν, ὅστις προσφέρει εἰς κόρην πρὸς ἀγορὰν ζωνὴν μὲ τίμημα ἕνα φιλί της.

Γ. Κ. Σ.

- Τζηνοῦρκος νιὸς πρᾶματευτῆς ἔρκετον ποὺ τὴν Ρόδον·
 βαστᾶ μουλάρκα δώδεκα τζαί μὲ τὴρ ροδινήν¹ του,
 βαστᾶ τζ' εἰς τὴν κοξούλλαν² του ὀλόγρυσον ζωνάρι.
 Μιά κόρη τὸν ἐσθιάστηκε³ ποὺ τὸ παραθυράτζι.
- 5 - «Τζηνοῦρκε νιὲ πρᾶματευτῆ, πούλησ' μας τὸ ζωνάρι
 τζ' ἂν τὸ διᾶς μὲ τὰ καρτθιά,⁴ μάννα μου νὰ τὸ πάρῃ».
 - «Μὲ τὰ καρτθιά⁴ ἔν τὸ διῶ,⁵ μὲ τὸ φιλί διῶ το
 ἕναφ φιλί τὸ ἴόρασα, ἂν εὔρω δκυὸ διῶ το,
 ἂν εὔρω τρία, τέσσερα διῶ τζαί τὰ μουλάρκα».
- 10 - «Τζαί πιάσ' το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτι·
 τὸ μονοπάτι βκάλλει σε κάτω ἴς τὴν ρυάν⁶ τὴβ βρύση·
 ἔθει μηλιάγ, γλυκομηλιάμ μὲ δώδεκα κλωνάρκα
 τζαί δῆσε τὰ μουλάρκα σου κάθε κλωνάριν ἕνα,
 τὴμ μούλασ σου τὴρ ροδινή δῆσε τὴν εἰς τὴν κόρμην⁷
- 15 τζ' ἐγιῶ ἔν' νὰ πῶ τῆς μάννας μου πῶς θά ἴρω νὰ γεμῶσω
 τζαί νὰ σοῦ δώσω τὸ φιλί, νὰ πάρω τὸ ζωνάρι».
 - «Τζ' ἂν ἔθ' ἡ κούζα⁸ σου νερόν, πῶς θά ἴρης νὰ γεμῶσης;»
 - «Ἄν ἔθ' ἡ κούζα μου νερόν, ποτίζω τὰ δεντρά μου,
 ποτίζω τὰ τθιτθέκια μου⁹ τζαί τὰ βασιλικά μου».
- 20 Ἐσὸν¹⁰ τοῦ εἶπεν ἕκαμεν, ἔσὸν τοῦ παρατζέλλει.
 Πκιάννει το τζεῖνον τὸ στρατίν, τζεῖνον τὸ μονοπάτι,
 τὸ μονοπάτιβ βκάλλει τον κάτω στήρ ρυάν⁶ τὴβ βρύση,
 βρίσκει μηλιάγ, γλυκομηλιάμ μὲ δώδεκα κλωνάρκα,
 δῆννει τζαί τὰ μουλάρκα του κάθε κλωνάριν ἕνα,
- 25 τὴμ μούλαν του τὴρ ροδινή δῆννει τὴν εἰς τὴν κόρμην.
 Ἡ κόρη ἐπεράρησε¹¹ τζ' ὁ νιὸς ἀποτζοιμήθην,
 ὄφισ τὸν ὄφιν ἔτρεθεν, κουφή¹² τὸ φίδι τρέθει,
 ἦταν τὸ στόμαν τ' ἀνοικτόν τζ' ἔμπην ὁ ὄφισ μέσα·
 ἀνέφανεν τζ' ἡ λυερὴ τοὺς κάμπους τζ' ἀναβαίννει
- 30 τζ' ἀκόμα νιὸς ἐκούντζιζεν¹³ τζ' ἀκόμα νιὸς ἐλάλεν·

1) τὴν ὄνον. 2) εἰς τὴν μέσην του. 3) ἐσθιάστηκε· παρετήρησε. 4) εἶδος νομίσματος. 5) δὲν τὸ διῶ. 6) κρύαν. 7) κορμὸν δένδρου. 8) εἶδος στάμνας. 9) ἄνθη (λ. τ. ςίσεκ). 10) ὅπως. 11) ἐπαράργησε, ἐβράδυνε πολὺ. 12) εἶδος φαρμακεροῦ ὄφιος. 13) ἐλόγγα.

- «'Ανάθεμά σας, λυερέσ, τζ' έσας τζαί τά φιλιά σας, κάμνετε τζαί τούς νιούλλικους βκαίννουν πού τήζ ζωήν τους».
- «Τζαί πέ μου, πέ μου, νιούλλικε, ποϋ θέλεις νά σέ θάψω; εις τήν 'Αγιάθ θέλεις Σοφκιάν, 'ξά' 'ς τήν 'Αγιάν 'Ελένην,
- 35 δξα¹ 'ς τήν Κωσταντινούπολι πού λουτουρκοϋν γουμένοι;»
- «Μέ² 'ς τήν 'Αγιάσ Σοφκιάθ θέλω, μέ 'ς τήν 'Αγιάν 'Ελένη μέ 'ς τήν Κωσταντινούπολι πού λουτουρκοϋν γουμένοι.
- "Επαρ' με, κόρη, θάψε με 'ς τήμ μέση τώσ στενώσ σου, νά μέ πατοϋν τά πόδκια σου, νά σβήνη τó λαμπρόσ³ σου.
- 40 "Επαρ' με, κόρη, θάψε με μέσ' 'ς τήν μεσοτοιθιάσ σου, γιά νά φανίσκησ' νά γροικώ τήν γλυκομακουτζιάσ σου.⁴
- "Επαρ' με, κόρη, θάψε με 'ς τήμ μέσην τής αύλης σου, νά μέ πατοϋν τά πόδκια σου, νά παίρνω τó φιλίσ σου.
- "Επαρ' με, κόρη, θάψε με εις τήν τρανταφυλλιάσ σου,
- 45 νά μέ πατοϋν τά πόδκια σου τζ' άερας τής ποδκιάσ σου τζαί πιάθ⁵ τζαί τά μουλάρκα μου τζαί πιάσ⁶ τζαί τó ζωνάρι τήμ μαύρην μου τήρ ροδινή, δώσε τά θαφτικά μου τζαί πιάσ⁶ τζαί τά μουλάρκα μου, κάμε τά κόλλυφά μου τζαί τρώε τζαί μακάριζε τζαί λέε τ' όνομά μου».

Κυπρ. Χρονικά, έτ. 10 (1934), σ. 219-221, άρ. 2 (Ν. Κυριαζής).

ΚΒ'. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ (ΧΗΡΑ 'Η ΒΟΥΛΓΑΡΑ) ΚΑΙ ΝΕΟΣ ΠΟΥ ΔΟΥΛΕΥΕΙ ΓΙΑ ΤΟ ΦΙΛΙ

Θέμα τοϋ άσματος είναι ή ύπηρεσία επί πολλά έτη νέου πλησίον βασιλοπούλασ, άρχοντοπούλασ, κατά τás πλείστας δέ τών παραλλαγών χήρας Βουργάρας ή Βουργαροπούλασ, όστις τέλος έζήτησε παρ' αύτης ώσ άμοιβήν του νά τήν φιλήσῃ ή νά τήν νυμφευθῇ κλπ

Τό τραγούδι μέ τήν ύπόθεσιν ταύτην έχει πλατεϊαν διάδοσιν εις όλον τόν έλληνικόν σήμερον χώρον, κατ' έξοχήν δέ εις τόν ήπειρωτικόν, υπό δύο τύπους.

Α') Μικρός όρφανός εργάζεται με μισθόν εις χήραν Βουργάραν. Μετά πάροδον 12 έτών ζητεί τόν μισθόν του, διά νά έπιστρέψῃ εις τόν τόπον του πρός γάμον. 'Η χήρα προτείνει εις αύτόν νά νυμφευθῇ μίαν τών ύπηρετριών της, εκείνος όμως ζητεί αύτήν, δηλαδή τήν κυράν του.

Τό άσμα τής μορφής ταύτης άπαντᾷ εις πολλούς τόπους με εισαγωγικούς στίχους ώσ τó κατωτέρω (Α'α).

Β') 'Ο εργαζόμενος νέος επί 12 έτη εις τήν ύπηρεσίαν βασιλοπούλασ χήρας ή Βουργάρας ζητεί τόν μισθόν του εις φιλί. 'Η κυρά προστάσσει νά έκλέξῃ μίαν από τás δούλασ της, ή όποια νά τοϋ δώσῃ τó φιλί καί νά κοιμηθῇ μαζί του. Αύτός όμως της έξηγεί ότι έδούλεψε μόνον διά τó φιλί της.

1) ή. 2) οϋτε. 3) φωτιά' μεταφ. καημός, βάσανον. 4) ύφαίνης. 5) τήν γλυκιάν σαϊτιάν σου. 6) πώλησε.

Ἡ κυρά ὑποχωρεῖ εἰς τὴν ἀπαίτησίν του ταύτην, ἀλλὰ κατορθώνει δι' ἀρωμάτων ν' ἀποκοιμηθῇ ὁ νέος χωρὶς τὴν νύκτα νὰ τὴν πλησιάσῃ, οὕτω δὲ ἐξαπατηθεὶς ἔχασε τὸν μισθὸν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας του.

Εἰς ἄλλας παραλλαγὰς ἡ Βουργαροπούλα ἐργάζεται εἰς οἰνοπωλεῖον. Ἐκεῖ νέος, ἐπιστρέφων ἀπὸ τὴν ξενητειάν, τῆς ζητεῖ φιλί, νὰ κοιμηθῇ μαζί της καὶ νὰ τῆς δώσῃ ὄλα τὰ χρήματά του. Ἡ Βουργαροπούλα δέχεται τὴν πρότασιν, ἐπιτυγχάνει ὁμῶς καθ' ὅμοιον τρόπον χωρὶς, δηλ. νὰ τὴν πλησιάσῃ, νὰ τοῦ πάρῃ τὰ χρήματα.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

Ἀπὸ μικρὸς ὠρφάνεψα ἴπου μάννα, ἴπου πατέρα,
 μὲ στίχῃσαν ἴ τ' ἀδέρφια μου σὲ μιὰ χήρα Βουργάρα.
 Δώδεκα χρόνια ἔκαμα, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
 στὰ μάτια, στὰ ματόφυλλα, στὰ ² καγκελλοφρυδάκια.

5 Μιὰ μέρα, μιὰ καλὴ μέρα, ἕνα Σαββάτο βράδυ,
 ξεβγήκε κόρη ἀπ' τὸ λουτρό καὶ νιὸς ἀπ' τὸ μπαρμπέρη
 πῶς ἦρθαν κι ἀνταμώθηκαν σ' ἕνα στενὸ σουκάκι.
 - «Δῶσ' μι, κυρά μ', τὸ δίκιο μου, δῶσ' μου τὴ δούλεψή μου
 ἢ μάννα μου μὲ καρτερεῖ, νὰ πὰ' νὰ μὲ παντρέψῃ».

10 - «Ἄν θέλ'ς, ἀγόρι μ', παντρεῖά καὶ θέλῃς ἀρραβῶνα,
 δώδεκα σκλάβις ἔχω ἴγῳ, ὅποιαν ἀρέσῃς, πᾶρε
 ἂν θέλ'ς τὴν ἄσπρη, τὴν παχειά, ἂν θέλ'ς τὴ μαυρομάτα,
 ἂν θέλ'ς τ'ν ἀσπρογαλανιά, πού ἴναι φλουργιά γεμάτη».

15 - «Δὲ θέλω τ'ν ἄσπρη, τὴν παχειά, δὲ θέλω τ' μαυρομάτα,
 μόν' θέλω μιὰ καλὴ κυρά, νὰ ἴμοιάζῃ σάν κ' ἔσένα».

Θράκη (Σουφλί). - Λ. Α. ἀρ. 1490B,
 σ. 16 - 17 (Π. Παπασταματίου, 1921).

Α'α.

Μ' αὐτὴν τὴν ἀσημόκουπα θέλω νὰ πιῶ πέντ' ἔξη
 κι ἂν δὲν μιθύσου, κόρη μου, κέρνα μ' ὄσου νὰ φέξῃ,
 νὰ κάτσου νὰ σὶ διηγηθῶ τῆς ξενιτειᾶς τὰ πάθια.

Ἀπὸ μικρὸς οὐρφάνιψα ἴπου μάννα, ἴπου πατέρα,
 5 κὶ πῆγα κὶ ρουγιάστηκα ³ σὶ μιὰ χήρα γυναῖκα.
 Δώδεκα χρόνους ἔκανα, στὰ μάτια δὲν τὴν εἶδα,
 κι ἀπάν' στίς δικατέσσιρες τὴν εἶδα στουλισμένη,
 στὴ σκάλα πού κατέβινι στὴν ἐκκλησιά νὰ πάνῃ.

1) ἔβαλαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἐμίσθωσαν. 2) χειρ.: τά. 3) ἐμισθώθηκα.

- «Δώσι μι, κυρά μ', τή ρόγα¹ μου, δώσι μι τή δούλιψη² μου,
 10 μ' ἐμήνυσαν τ' ἀδέρφια μου νά πάου νά μι παντρέψουν».
 – «Δούλιψη, δοῦλι μ', δούλιψη κ' ἰγώ θά σί παντρέψου.
 Δώδεκα σκλάβις ἔχου ἴγώ, ὅποια σ' ἀρέση πᾶρε.
 Θέλεις τή ροῦσσα ν-ἔπαρε, θέλεις τή μαυρομάτα,
 θέλεις τήν καταγάλανη, πού ἴναι φλουρί γιομάτη».
 15 – «Οὐδέ τή ροῦσσα θέλου ἴγώ, οὐδέ τή μαυρομάτα,
 οὐδέ τήν καταγάλανη, πού ἴναι φλουρί γιομάτη,
 μόν' θέλου τοῦ κουρμάκι σου νά τοῦ σφιχταγκαλιάζου».

*Μακεδονία (Θεσσαλονίκη). – Λ.Α. ἀρ. 386,
 σ. 103 – 104 (Χρ. Γουγούσης, 1911).*

B'.

- Δώδεκα χρόνους τὸ λαλῶ τσῆ χήρας τὸ ζευγάρι,³
 λαλῶ το κι ἄλλους δώδεκα κι ἀκόμη δέν τήν εἶδα,
 μ' ἀπάνω ἴς τσοῖ εἰκοστέσσερεις θωρῶ την καὶ προβαίνει.³
 – «Δῶσ' μου, κερά, τή ρόγα μου,¹ νά πάω στὴ δουλειά μου».
 5 – «Ἄμέτε, βάγιες,⁴ δώστε του γῆ ἀσήμι γῆ χρουσάφι».
 – «Τιγάρες πῶς ἐδούλευγα γι' ἀσήμι γῆ χρουσάφι;»
 – «Ἄμέτε, βάγιες,⁴ δώστε του φιλί, γιὰ νά χορτάση».
 – «Τιγάρες πῶς ἐδούλευγα γιὰ τὸ φιλί τσῆ βάγιας;»
 – «Ἄμέτε, βάγιες, στρώσετε τήν κλίνη τή δική μου,
 10 πανιέρια μόνους βάλετε εἰς τὸ προσκέφαλόν του».
 Ἄποῦ τὸ μόνσκο τὸν πολὺ ὁ νιὸς ἀποκοιμήθη
 καὶ τὸ ταχὺ σηκώνεται μὲ μαραμμέν' ἀχείλι.
 – «Δῶσ' μου, κερά, τή ρόγα¹ μου, νά πάω στὴ δουλειά μου».⁵
 – «Ἐγὼ χωράφι σοῦ ἴδωκα, νά σπείρης, νά θερίσης,
 15 μὰ ἴτον τ' ἀλέτρι σου κακὸ καὶ τὸ γυνί σου μόντιο».⁶

*Αντ. Jeannarakí, Ἔσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 215 – 16, ἀρ. 278.*

B'α.

Μάννα μου, σκλάος ἦκαμα μὲ τῆβ βασιλοπούλλα,
 τέσσαρους χρόνους γιὰ φιλί καὶ πέντε γιὰ λουάρι⁷
 κι ἄλλους ἑφτά κι ἄλλους ὀχτώ γιὰ τὸ μαργαριτάρι.

1) τὸν μισθόν. 2) ὁδηγῶ τὸ ζεῦγος τῶν ἀροτήρων βοῶν, ἀροτριῶ. 3) τήν βλέπω
 καὶ ἐμφανίζεται. 4) πηγαίνετε, θαλημοπόλοι. 5) νά πάω εἰς τὴν ἐργασίαν μου. Ἐνταῦθα
 μεταφ. : νά φύγω. 6) ἀμβλό. 7) διὰ χρηματικὸν ποσόν.

- Κ' ἦρταν οἱ χρόνοι νά γιאוῦ¹ κ' οἱ μῆνες νά περάσου
 5 κ' ἐτζήτηξα τῆ ρόα² μου, τζητῶ τῆβ βούλεψήμ³ μου.
 – «Βῶσ' μου, κυρά, τῆ ρόα μου, κυρά, τῆ βούλεψή μου,
 τοῦ ξένου νά περιγιαῶ,⁴ τοῦ ξένου νά μακρύνω».
 – «'Αμέτε, βάγιες, βῶστε⁵ του ἀσήμι καί λουάρι⁶
 τοῦ ξένου νά περιγιαῆ, τοῦ ξένου νά μακρύνῃ».
 10 – «Κυρά, καί 'ἐσ σοῦ 'ούλευγα⁷ γι' ἀσήμι, γιά λουάρι⁸
 γιά τὸ καμένο τὸ φιλί σοῦ 'ούλευγα, κυρά μου».
 – «'Αμέτε, βάγιες, βῶστε του φιλί, χορτάσετέ το,
 σάθ θέλῃ νά περιγιαῆ, συναποβγάλετέ το».
 – «Κυρά, καί 'ἐσ σοῦ 'ούλευγα⁷ γιά τὸ φιλί τῆς βάγιας,
 15 γιά τὸ 'εκός σου⁸ τὸ φιλί σοῦ 'ούλευγα, κυρά μου.
 Βῶσ' μου, κυρά μου, τὸ φιλί, νά φύω 'πού τῆχ χώρα
 κι ἀκριοπληρωμένον εἶ' δεκάξε χρόνους τώρα».
 – «'Αμέτε, βάγιες, στρώσετε τῆ νυφικὴ μου κλίνη
 τοῦ ξένου, ν' ἀποκοιμηθῆ, τοῦ ξένου, νά πλαγιασῇ,
 20 νά πλερωθῆ τὸκ κόποτ του μέσα στὴν ἀγκαλιά μου».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, Δημοτικὰ τραγούδια
 Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 192-93, ἀρ. 6.*

ΚΓ'. ΝΕΟΣ ΠΟΥ ΤΟΥ ΕΚΟΨΑΝ ΤΟ ΧΕΡΙ ΔΙ' ΕΝΑ ΦΙΛΙ

Τὸ ᾄσμα, εὐρέως γνωστὸν εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν χῶρον τῆς Ἑλλάδος καί ἐν μέρει εἰς τὸν νησιωτικὸν τοῦ Αἰγαίου (Βόρειοι Σποράδες, Κυκλάδες καί Δωδεκάνησος), ἄδεται, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς χορευτικὸν μὲ τσακίσματα καί γυρίσματα κατὰ στίχον.

Ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἐξήγησις ὑπὸ μονόχειρος λιθοξόου εἰς ἐρώτησιν κόρης ξανθῆς ἢ διαβάτου περὶ τῆς αἰτίας τῆς ἀναπηρίας του ὅτι τοῦ ἀπεκόπη τὸ χέρι πρὸς τιμωρίαν, διότι ἐφίλησε κόρην ξανθὴν, βασιλοπούλαν, παπαδοπούλαν κλπ.

Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τιμωρίας διὰ τὴν προσβολὴν προφανῶς κόρης ἀνωτέρας κοινωνικῆς θέσεως, τὸ ἔθος δὲ τοῦτο προσδιορίζει τὴν ἀρχικὴν σύνθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ εἰς τόπον πιθανῶς τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως εἰς αὐτὸν τῶν Τούρκων.⁹

Γ. Κ. Σ.

1) νά διαβοῦν. 2) τὴν ἀμοιδήν. 3) δουλεψίν. 4) νά περιδιαβῶ. 5) πηγαίνετε, θεραπευτρίδες, δῶστε. 6) λογάρι, θησαυρόν. 7) δὲν σοῦ ἐδοῦλεα. 8) ἰδικόν σου.

9) Εἰς τὴν βυζαντινὴν νομοθεσίαν ἦτο συνήθης ἡ ἀποκοπή μελῶν τοῦ σώματος πρὸς τιμωρίαν ἰδίᾳ παραβάσεων ἐπὶ τῶν ἡθῶν. Πρὸβλ. Ἰ. Π. Παπακυριακοπούλου, Ἡ διαπαρθένεσις κατὰ τὸ ἑλληνικὸν ἰδίᾳ δίκαιον (ποινικὸν καὶ ἀστικόν), τεύχ. Α', Ἀθῆναι 1943, σ. 107-128.

Α΄.

"Αγουρος πέτρα πελεκᾶ
 ἀλήθεια τὸ ὄχι χωρατὰ
 μὲ τὸ 'να του τὸ χέρι
 χειμῶνα καλοτσαίρι.
 Κόρη ξανθὴ τὸν ἔρωτᾶ,
 τσαὶ μέσ' στὰ σπλάγχνα τὸν κεντᾶ
 κόρη ξανθὴ τοῦ λέει
 φουρκώνεται τσαὶ κλαίει.

- «"Αγουρε ποῦ 'ν' τὸ χέρι σου
 ἄχ, νὰ γινόμαν ταίρι σου
 τσαὶ πελεκᾶς μὲ τὸ 'να
 καλοτσαίρι τσαὶ χειμῶνα».

- «Δὲν τὸ 'λπιζα, κόρη ξανθὴ,
 ἢ μάννα σου νὰ σὲ χαρῆ
 τὸ' ἐσὺ νὰ μ' ἀρωτήσης
 τὴν καρδιά μου νὰ ραγίσης,

5 μὰ τώρα ποῦ μὲ ἀρωτᾶς
 πῶς μέσ' στὰ σπλάγχνα μὲ κεντᾶς,
 θὰ σοῦ τὸ μαρτυρήσου
 μὰ θὰ σὲ κορφολογήσου.

Δέκα κορίτσα φίλησα
 καν'νοῦς δὲν τὸ μαρτύρησα¹

τσαὶ δέκα παντρεμένες
 τσαὶ τρεῖς ῥεβωνιασμένες
 τσαὶ δεκαπέντε καλογριές
 πού 'χουν τὰ μάτια σὰν ἐλιές

τσαὶ μιὰ τσυρὰ 'γουμένη
 στὰ ράσα τυλιμένη
 τσαὶ στῆς γουμένης τὸ τσελλι
 ἢ μάννα σου νὰ σὲ χαρῆ

μοῦ κόψανε τὸ χέρι
 ἄχ, καλό μου περιστέρι,
 μὰ 'γὼ ἄς φιλίωνα τὸ' ἐσὲ
 γαρουφαλάτσι τοῦ μπαξέ²

τὸ' ἄς μοῦ 'κοβγαν τσαὶ τ' ἄλλο
 τσαὶ κακὸ δὲν εἶν' μεγάλο».

Εὔβοια (Πύργος). - Λ. Α. ἀρ. 1083.
 σ. 144, ἀρ. 121 (Β. Φάβης, 1902),

1) ὁ στίχος προστέθη ἐκ παραλλαγῆς ἐκ Σκόρου (Λ.Α. ἀρ. 2208, σ. 6). 2) τοῦ κήπου (λ. τ. βαίψε).

Β'.

- Κάτω στ' άφρατο μάρμαρο, στο πράσινο λιβάδι,
 άγουρος πέτρα πελεκάει με τό 'να του τὸ χέρι.
 Ξανθή κόρη έπέρασε και τὸν καλημεράει.
 - «Καλημέρα σ', άγόρι μου». - «Καλῶς τήν κόρη, πού 'λθε».
 5 - «'Αγόρι μ', ποῦ 'ν' τὸ χέρι σου και πελεκᾷς με τό 'να;»
 - «Κόρη μου, σάν μ' έρώτησες, νά σοῦ τὸ μολογήσω.
 Ξανθή κόρην έφίλησα και μδοψαν τὸ χέρι'
 ᾶς τήν φιλοῦσα κι ᾶλλη φορά κι ᾶς μδοκοφταν και τ' ᾶλλο
 κι ᾶς ἤλεγαν τή μάννα μου· ὁ υἱός σ' ὁ κουλοχέρης».

*Werner von Haselhausen, Neugriechische
 Volkslieder, Münster i. W. 1935, σ. 78-80.*

Γ'.

- Στόγ Γαλατᾶ, στά μάρμαρα,¹ στά μάρμαρα, στήμ Πόλη,
 ᾶουρος πέτραπ πελεκᾷ και λείπ' ἡ μιά του χέρα.
 Κόρη ξαθθή τότε θωρεῖ άποῦ τὸ παραθύρι.
 - «Πρόσαλε, μάννα μου, νά 'ἦς αὐτὸ τὸκ κουτσοχέρη,
 5 ποῦ πελεκᾷ τὰ μάρμαρα μόνομ με τό 'να χέρι».
 - «Κόρη, γιατί μ' άνεελᾷς, γιατί με άνεμπαίτζεις;
 'Εννιά κορίτσια φίλησα και δυόεκα χηράες
 και δεκαπέντε καλογριές κ' έκόψαμ μου τὸ χέρι.
 Χριστέ, νά φίλησα κ' έσέ, κι ᾶς μοῦ 'κοβγακ και τ' ᾶλλο».

*Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου, ἔνθ' άν.,
 σ. 132-33, ᾶρ. 6.*

ΚΔ'. ΤΡΙΑ ΑΔΕΡΦΙΑ ΚΡΕΜΟΥΝ ΓΙΑ ΦΙΛΙ

- Τὸ μάθαταν τί γίνηκι τούτην τήν ίβδουμάδα;
 Τρία άδιρφάκια κρέμασαν τὰ τρία άράδ' άράδα.
 Τό 'να κριμοῦν για φίλημα, τ' ᾶλλου για μαῦρα μάτγια,
 τὸ τρίτου τὸ μικρότιρου πολὺ τὸ τυραννοῦσαν.
 5 - «Μαρτύρα, Γιάννη χαραμή,² μαρτύρα σύ, βρέ κλέφτη,
 πόσα κουράσια φίλησις κι πόσις παντριμένις;»
 - «Χίλια κουράσια φίλησα κι χίλις παντριμένις
 κι καλουγρές κι παπαδιές λουγαριασμό δέν ἔχουν».

*Δυτ. Μακεδονία (Γκρινιάδες). - Λ.Α. ᾶρ. 59,
 σ. 85, ᾶρ. 236 (Δ. Λουκόπουλος, 1914)*

1) Πρόκειται περί τῶν λατομείων μαρμάρου τῆς νήσου Μαρμαρᾶς (Προκόνησος).

2) λγοστή (λ. τ. harami).

ΚΕ'. ΝΕΟΣ, ΟΙΝΟΧΟΟΣ, ΕΙΣ ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΤΟΥ ΑΦΕΝΤΗ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΡΑΣ ΤΟΥ

Ἐκ δούλου, νέου, ὅστις ὑπηρετεῖ ὡς οἰνοχόος εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ κυρίου του ἢ κατὰ τὸ φαγητὸν τοῦ ἀφέντη καὶ τῆς κυρᾶς του, ἐκφεύγει ἀπὸ τὰς χεῖρας τὸ προσφερόμενον ὑπ' αὐτοῦ ποτήριον καὶ θραύεται ἐπάνω εἰς τὰ γόνατα τοῦ ἀφέντη ἢ εἰς τὴν ποδιὰν τῆς κυρᾶς του.

Ὁ κύριος ἐξοργίζεται καὶ πωλεῖ τὸν δοῦλον ἢ τὸν ρίπτει εἰς τὴν φυλακὴν. Οὗτος παρακαλεῖ τὸν ἀφέντην του, νὰ μὴν τὸν πωλήσῃ (Α). Εἰς τινὰς παραλλαγὰς (Πόντου, Βιθυνίας, Ἰμβρου) τὸ τίμημα διὰ τὴν ἀγοράν του εἶναι τὸ φίλημα ξανθῆς κόρης (Α'α).

Κατὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ θέματος τῆς φυλακίσεως τοῦ δούλου τὸ ἄσμα συμφύρεται μὲ ἄλλο τραγούδι, τοῦ φυλακισμένου ἐπὶ τριάκοντα ἔτη, χωρὶς νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του (Β). Εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐκ Πόντου τὸ ἄσμα ἄδεται κατὰ τὸν γάμον.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Ὄντας οὐρίζ' ἀφέντης μου ταβέρνα¹ γιὰ νὰ στήσῃ,
γιὰ νὰ φιλέψ' τοὺς φίλους του ἀπῶχει καλισμένους,
μένα διατάζει νὰ κερνώ, νὰ ψιλουτραγουδήσου'
κι ἀπ' τοῦ πουλὺ τοῦ κέρασμα κι ἀπ' τὰ ψιλὰ τραγούδια
5 σείστηκι τοῦ χιράκι μου κ' ἤπεσι² τοῦ πουτήρι
κι οὐδὶ σὶ πέτρα βάρισι κι οὐδὶ στὴν γῆ κουμβάει,
μούν' ἔπισι κὶ βάρισι πάν' στῆς κυρᾶς τοῦ γόνα'
κὶ πείσμουσι ἢ ἀφέντης μου κὶ θέλ' νὰ μὶ πουλήσῃ
κ' ἰγὼ μαύρους παρακαλάου μὶ κλάματα τὸν λέου.
10 «Μὴ μὶ πουλᾶς, ἀφέντη μου, κὶ μὴ μοῦ παζαρεύῃς,
νὰ γένου γῆ νὰ μὶ πατῆς, γκιουφύρι νὰ διαβαίνῃς,
νὰ γένου κὶ χρυσόκηπους νὰ ῥθῆς νὰ γκιζιρνάῃς».³

Θεσσαλία (Καρατσὸλ Τιρνάβου). - Λ. Α. Ὑλη,
ἀρ. 682 (Κ. Β. Γιαννακόπουλος, 1902).

Α'α.

- Ἄφέντης κάνει κάλεσμαν, κάνει χαρὰν μεγάλον,
ὄλον τὸν κόσμον κάλεσεν, τὴν γῆν, τὴν οἰκουμένην,
ἐκάλεσεν τὸν βασιλᾶν μὲ τὴν βασιλοπούλαν,
βάλλει κ' ἐμένα⁴ κεραστὴν ἔς σῆ τάβλας τὸ κιφάλιν.
5 Ὄλον τὸν κόσμον κέρνασα, τὴν γῆν, τὴν οἰκουμένην,
ἐκέρνασα τὸν βασιλᾶν μὲ τὴν βασιλοπούλα,⁵

1) τράπεζαν, συμπόσιον ἐν τῇ οἰκίᾳ του. 2) ἔπεισε. 3) νὰ περιπατῆς (λ.τ. *gezerim*).
4) ἔκδ.: κ' ἐμὲν νὰ βάλῃ. 5) ὁ στίχος προσετέθη ἐκ παραλλαγῆς ἐκ Κερασσῆτος (Γ. Πα-
χιτικού, Δημῶδη ἄσματα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, Ἀθήναι 1905, σ. 63, ἀρ. 48, στ. 11 - 12).

- συντρόμαξεν τὸ χέρι μου κ' ἔπεσεν τὸ ποτήριν,
 μηουδὲ 'ς τὴν πέτραν ἔπεσε μηουδὲ 'ς τὴ γῆν ἔρράγεν,
 'ς τ' ἀφέντη μου τὰ γόνατα γένηκε τρῶ κομμάτῃ.
 10 Ἐκάκιωσεν κι ἀφέντης μου θέλει νὰ μὲ πουλήση,
 μηουδὲ 'ς τὰ χίλα μ' ἔδωσεν, μηουδὲ 'ς τὰ δυὸ χιλιάδες
 καὶ μιᾶς ξανθῆς 'ς τὸ φίλεμαν¹ θέλει νὰ μὲ πουλήση.²
 - «Κατέβα, κόρη, κ' ἔπαρ' με, ξανθή, κι ἀγόρασέ με».

Πόντος (Τρίπολις). - Ἄρχ. Πόντου, τόμ. 12
 (1946), σ. 86, ἀρ. 22 (Ἐλ. Τρ. Κούσης).

B'.

- «Ποιὸς ἦταν 'πὸ τραγούδαγεν ἔψες τὸ βράδυ βράδυ;»
 - «Ἀφέντης μ' ἔτραγούδαγε μὲ τὴν κυρά μ' ἀντάμα.
 Μὰ εἶχαν κ' ἐμέναν κεραστή καὶ τοὺς κερνώ καὶ πίνουν.
 Κι ἀπὸ τὸ συχνοκέρασμα κι ἀπ' τὰ πολλὰ τραγούδια
 5 ἐσφάλλαρε τὸ χέρι μου κ' ἔπεσε τὸ ποτήρι.
 Μηδὲ σὲ πέτρα βάρεσε, μηδὲ σὲ γκαλτερίμι,³
 μόν' στῆς κυρᾶς μου τὴν ποδιάν ἔπεσε κ' ἔρραγίστη.
 Κι ἀφέντης μ' ὁ κακόγνωμος μὲ τὴν κακογνωμιὰ του
 στὴ φυλακὴ μ' ἐπέταξε νὰ κάμω τριάντα ἡμέρες
 10 κ' ἐπαραπέσαν τὰ κλειδιὰ καὶ κάνω τριάντα χρόνους.
 Λεφτοκαρυὰν ἐφύτεψα στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα
 καὶ λεφτοκάρυν ἔφαγα καὶ λευτεριά δὲν εἶδα.
 Μόν' μιὰ λαμπρή, μιὰ Κυριακὴ, μιὰ 'πίσημον ἡμέρα,
 ἀναταράχτ' ἢ φυλακὴ κι ὁ τοῖχος ἔρραγίστη
 15 κι ἀφέντης τότε ἔρώτησε κι ἀφέντης ἐρωτάει.
 - Ποιὸς ἦταν π' ἀναστέναξε κ' ἢ φυλακ' ἔταράχτη;
 Ἄν εἶν' ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου, νὰ τὸν ἐλευθερώσω
 κι ἂν εἶν' ἀπὸ τοὺς δούλους μου, φλωριά νὰ τοῦ χαρίσω».

Πελοπόννησος. - Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιουναγωγὴ
 γλωσσικῆς ὕλης κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 79, ἀρ. 33.

B'α.

Ὁ βασιλὲς κάμει χαρὰ, χαρὰ καὶ παναγύρι
 ὄλο τὸν κόσμον κάλεσε κι οὔλο τις μαυρομάτες,
 κάλεσε καὶ τὸν Κωνσταντὴ, κεραστή νὰ τὸν κάμη
 κι ἀπὲ τὸ συχνοκέρασμα κι ἀπὲ τὸ γειά σου, γειά μου,

1) φίλημα. 2) τὸ δεύτερον ἤμισο. διωρθώθη ἐκ τῆς παραλλ. ἐκ Κερασσοῦντος
 (Γ. Παχτίκου, ἔνθ' ἀν., σ. 20). ἔκδ.: καὶ μιᾶς κόρης ἀγάπην. 3) εἰς δρόμον λιθόστρωτον
 (λ. τ. kaldirim).

- 5 παραστρατεῖ τὸ χέρι του καὶ πέφτει τὸ ποτήρι.
 Μηδὲ σὲ πέτρα ἔπεσε, μηδὲ σὲ γῆς ἐπάνω,
 σὲ μιά ξανθή, σὲ μιά ζουγρή, σὲ μιά καὶ μαυρομάτα
 κι ἀπ' τὴν ντροπή του τὴν πολλή κι ἀπ' τὸν μεγάλο φόβο
 'φάν'κεν¹ ἢ ἄκρα τοῦ σπαθιοῦ, τῆς φούντας τὰ γαϊτάνια.
- 10 Σάν χαραμῆ² τὸν ἔπιασαν, σάν κλέφτη τὸν παγαίνουν·
 ἐκεῖ πῆγαν τὸν ἔβαλαν στὴ φυλακὴ στὴ μέση.
 'Ἡ φυλακ' εἶναι ἀπὸ σίδηρο καὶ μολυβοστημένη
 κ' ἡ μάννα του τὸν ἔκλαιε καὶ τὸν μοιρολογοῦσε.
 – «Θαρροῦσα 'σε, 'σὲ Κωνσταντῆ, πῶς εἶσ' ἀντρειωμένος,³
- 15 πὺ τσάκιζες τὰ σίδηρα κ' ἐξέγυρες τίς πόρτες».·
 Τριάντα μέρες τὸν ἔρριψαν καὶ κάμνει τριάντα χρόνια,
 λεφτοκαρυάτσα³ φύτρωσε στῆς φυλακῆς τὴν πόρτα,
 λεφτοκαρυάτσα³ ν-ἔκαμε κ' ἐλευθεριά δὲν εἶδε.
 Καὶ μιά Λαμπρή, μιὰν Κυριακὴ καὶ μιά καλὴν ἡμέρα
- 20 ἔκατσαν καὶ ξεφάντωναν οὐλ' οἱ ἀρχοντολόγοι·
 θυμοῦνται καὶ τὸν Κωνσταντῆ, τὸν βαρυκεραστή των.⁴
 – «Ὁ Κωνσταντῆς στὴ φυλακὴ καὶ στά βαριά τομπρούκια⁵
 λεφτοκαρυάτσαν³ ἔφαγε κ' ἐλευθεριά³ δὲν εἶδε».

*Κάτω Μοισία (Βάρνα). – Δ. Α. Ὑλη,
 ἀρ. 478 (Χρ. Ἰ. Μυστακίδης, 1872).*

1) ἐφάνη. 2) ληροτήν (λ. τ. harami). 3) χειρ. ἀνδρειωμένος· λεπτοκαρυάτσα· ἐλευθεριά. 4) χειρ.: τὸν βαρυκεραστή. 5) ξόλον βασανισμοῦ, ποδοκάκη.

IV. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

Α'. ΕΡΩΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΕΒΡΑΙΟΠΟΥΛΑΣ

Μεταξύ τῶν κοινωνικῶν ἐπεισοδίων τὰ ὁποῖα παρελήφθησαν ὡς ὑποθέσεις δημῶδων τραγουδιῶν, εἶναι καί σχετικά, ὡς γνωστόν, μέ λαοὺς διαφόρου ἐθνικότητος καί θρησκείας, ὡς οἱ Τοῦρκοι, οἱ Φράγκοι, οἱ Ἑβραῖοι καί ἄλλοι, οἵτινες διεβίωσαν μαζί μέ τόν ἑλληνικόν λαόν.

Ἑβραϊκαί κοινότητες ἀπαντοῦν εἰς πλείστους τόπους τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου ἤδη ἀπό τῶν ἑλληνιστικῶν καί τῶν κατόπιν βυζαντινῶν καί μεταβυζαντινῶν χρόνων μέχρι καί σήμερον. Οἱ Ἑβραῖοι, ἀποτελοῦντες εἰς αὐτάς μειονότητα μέ διάφορον θρησκείαν, ὑφίσταντο ὑπό τῶν Χριστιανῶν, ὡς ὀργανωμένης κοινωνίας ἀλλά καί ὑπό τοῦ ὄχλου, πλείστας καταπιέσεις, ἰδίᾳ οἰκονομικάς, διὰ τῆς ἐπιβολῆς εἰδικῶν εἰς αὐτοὺς φορολογιῶν, μάλιστα εἰς τὴν Δυτ. Εὐρώπην, ὡς καί ἄλλας ταπεινώσεις ἕνεκα μισαλλοδοξίας, πρὸς δὲ καί διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν νὰ κατοικοῦν εἰς ἰδιαιτέραν συνοικίαν, τὴν *ἑβραϊκὴν* (ghetto), ὅπου εἶχον καί τὰ ἐργαστήριά των, ἀπομονωμένοι ἔτσι ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπον πόλιν, ὡς οὕτω δὲ χωρὶς κοινωνικὴν ἀναστροφήν καί ἐπιμειξίαν μέ τοὺς χριστιανούς.

Οἱ περιορισμοὶ καί οἱ διωγμοὶ οὗτοι τοῦ ἑβραϊκοῦ στοιχείου ἐσφυρηλάτουν τὸ αἶσθημα ἀντιστάσεως καί τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ τοῦ πρὸς ἑμμονὴν εἰς τὴν πατροπαράδοτον θρησκείαν.¹ Οὕτω σπανίως παρουσιάζετο τὸ φαινόμενον τῆς προσελεύσεως ἑβραίου ἢ ἑβραίας εἰς τὸν Χριστιανισμόν,² διό, ἐάν ποτε συνέβαινε, ἦτο φυσικὸν νὰ θεωρηθῆ τοῦτο ὡς ἐξαιρετικὸν γεγονός, κοινωνικὸν δὲ σκάνδαλον διὰ τοὺς Ἑβραίους, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο οὕτω λόγῳ τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποῖαν προεκάλει εἰς τὸν λαόν νὰ ἀποτελέσῃ ὑπόθεσιν δημῶδους ἄσματος. Μὲ τοιοῦτο περιεχόμενον, δηλ. μέ τὸ ζήτημα τῆς βαπτίσεως Ἑβραίου, εἶναι γνωστόν τὸ ἄσμα περὶ πρᾶμα τευτοῦ, ὅστις ταξιδεύων καί κινδυνεύσας ἕνεκα σφοδρᾶς τρικυμίας ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν σωτηρίαν του, ὑποσχεθεὶς νὰ βαπτισθῆ μετὰ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του.³

Τὸ παρατιθέμενον κατωτέρω ὑπὸ τρεῖς τύπους ἄσμα ἔχει ὑπόθεσιν τὸν ἐρωτικὸν δεσμὸν νέου χριστιανοῦ καί Ἑβραιοπούλας.

Κατὰ τὴν πρώτην (Α') μορφήν, ἥτις εἶναι γνωστὴ εἰς τινὰς μόνον τόπους, χριστιανὸς νέος πολιορκεῖ ἐπὶ τρία ἔτη μέ ἐκδηλώσεις τῶν ἐρωτικῶν αἰσθη-

1) *Βιβλιογραφία*: α) Ἄνδρ. Ἀνδρεάδου, Οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει. Βλ. Ἄνδρ. Μ. Ἀνδρεάδου ἔργα, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἰμμελίσκ. Κ. Χ. Βαρβαρίσου, - Γ. Ἀ. Πετροπούλου, - Ἰ. Δ. Πίντου, I, Ἀθήναι 1938, σ. 609 - 627 [ἐνταῦθα καί βιβλιογραφία] β) *Les Juifs et le fisc dans l'empire Byzantin*, Ἀπότ. σ. 629 - 659 γ) Περὶ τοῦ ἂν ὑπῆρχον Ἑβραῖοι ἐν Κρήτῃ, ὅτε οἱ Βενετοὶ κατέλαβον τὴν Μεγαλόνησον. Ἀπότ. σ. 663 - 667 δ) *Joshua Starr, The Jews in the byzantine empire (641 - 1204)*, Athen 1939, 8ον, σελ. 266. ε) *Στεφ. Α. Ξανθουδίδου, Οἱ Ἑβραῖοι ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Βενετοκρατίας, Κρητικὴ Στοά, τόμ. Β' (1909)*, σ. 209 - 224. στ) *Γ. Κ. Σπυριδάκη, Οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὴν κρητικὴν λαογραφίαν. Ἐπιτ. Λογος. Καλλιτεχνῶν Χανίων, ἔτ. Α' (1937)*, σ. 75 κ. ἐξ. ζ) βλ. *Στεφ. Ξανθουδίδου, ἔνθ' ἄν.*, σ. 209 - 211. 3) βλ. καί *Στ. Ξανθουδίδου, ἔνθ' ἄν.*, σ. 223. 4) βλ. κατωτ., σ. 475 - 476.

μάτων του Ἑβραιοπούλαν. Αὕτη τέλος ἀνταποκρινομένη εἰς τὸν ἔραστήν της καὶ ἀποφασίσασα νὰ τὸν ὑπανδρευθῆ ἀνακοινώνει τοῦτο εἰς τὴν μητέρα της ὡς προκαθωρισμένον εἰς αὐτὴν ὑπὸ τῆς μοίρας.

Κατὰ τὸν δεῦτερον (Β') τύπον, εὐρείας διαδόσεως εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν καὶ τὸν νησιωτικὸν χῶρον, ὁ νέος προτείνει εἰς τὴν ἀγαπημένην του Ἑβραιοπούλαν νὰ γίνῃ Χριστιανή, διὰ νὰ τὴν νυμφευθῆ. Αὕτη συγκατατίθεται εἰς τοῦτο ἀλλ' ὁμως προσκρούει εἰς τὴν κατηγορηματικὴν ἀρνησιν τῆς μητέρας της, [ἦτις προτιμᾷ τὸν θάνατόν της ὑπὸ Τούρκου παρὰ νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν της.

Κατὰ τὴν τρίτην (Γ') μορφήν, διαδεδομένην κυρίως εἰς τὸν ἠπειρωτικὸν χῶρον ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου μέχρι Πελοποννήσου πρὸς νότον, ὁ ἔρωτευμένος μὲ τὴν Ἑβραιοπούλαν χριστιανὸς νέος (ὄνοματι Γιώργης εἰς τὰς Πελοποννησιακὰς παραλλαγὰς, Χριστόδουλος δὲ εἰς τὰς λοιπὰς) συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ἑβραίων κατὰ τὴν στιγμήν τῆς συναντήσεώς του μὲ αὐτὴν καὶ ὀδηγεῖται εἰς τὴν ἀγχόνην, ἐνῶ ἡ Ἑβραιοπούλα τὸν ἐνθαρρύνει, ὑποσχομένη ὅτι θὰ φροντίσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν του.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Τρεῖς χρόνους ἔβρεχόμουν κ' ἐχιονίζομουν
 σ' Ὀβριοκόρης πόρτα¹ πῶς νὰ τὴν ἰδῶ.
 Μιὰ Κυριακὴ τὸ βράδυ τὴν ἐλόγιασα,²
 σὰ κάγκελλα πατοῦσε, στ' ἄστρα ἔρριχνε,
 5 στ' ἄστρα καὶ στὸ φεγγάρι, στὸν αὐγερινό.
 Κ' ἡ μάννα της τὴν ρώτα καὶ τῆς ἔλεγε.
 - «Κόρη μ', τί λέγει τ' ἄστρο, τί σοῦ μολογᾷ ;»
 - «Μάννα μ', τί λέγει τ' ἄστρο, ἂν θὰ γένονταν'
 Ρωμιὸ ἄντρα θὰ πάρω καὶ θὰ βαφτιστῶ
 10 στὸ μέγα μοναστήρι θὰ στεφανωθῶ».

Δυτ. Μακεδονία (Σαμαρίνα). - Ἑλληνισμός, τόμ. Δ' (1901), σ. 499 (Χ. Χρηστοβασίλης).

Β'.

«Ἐνα Σαββάτο βράδυ, μιὰν Κυριακὴ πρωτῆ,
 βγῆκα νὰ σεργιανίσω εἰς τὴν Ἑβραϊκὴ.
 Βρίσκω μιὰ Ἑβραιοπούλα καὶ χτενιζόντανε,
 ξανθιά 'ταν τὰ μαλλιά της καὶ πλεκοζόντανε.
 5 Γυρίζω, τρογυρίζω νὰ τῆς τὸ πῶ στ' αὐτί.
 - Ἔρχεσ' Ἑβραιοπούλα, νὰ γίνῃς Χριστιανή,
 νὰ λούζεσαι Σαββάτο, ν' ἀλλάζῃς Κυριακὴ
 καὶ νὰ μεταλαβαίνῃς κάθε Χριστοῦ Λαμπρὴ ;»

1) ἔκδ.: θύρα. 2) τὴν ἀντελήφθην, τὴν εἶδα.

- «Νά τῆς τὸ πῶ τῆς μάννας, νά δῶ τί θά μί πῆ.
 10 - Μάννα, Ρωμιὸς μὲ θέλει, νά γένω χριστιανή,
 νά λούζωμαι Σαββάτο, ν' ἀλλάζω Κυριακὴ
 καὶ νά μεταλαβαίνω κάθε Χριστοῦ Λαμπρή».
 - «Κάλλι' ἔχω, θυγατέρα, στοῦ Τούρκου τὸ σπαθί
 παρὰ Ρωμιὸ νά πάρης, νά γένης Χριστιανή,
 15 νά λούζεσαι Σαββάτο, ν' ἀλλάζης Κυριακὴ
 καὶ νά μεταλαβαίνης κάθε Χριστοῦ Λαμπρή».

¹ *Λατ. Θράκη (Αἶνος)*. - Λ. Α. ἀρ. 229,
 σ. 54 (Συμ. Μανασσείδης, 1880).

Γ.

- Χριστόδουλος ἀγάπησε μιὰ κόρη 'Εβραιοπούλα'
 τὸν ἀγαπᾷ, τὴν ἀγαπᾷ καὶ θέλει νά τὴν πάρῃ.¹
 - «Χριστόδουλε, κι ἂν μ' ἀγαπᾷς καὶ θέλῃς νά μὲ πάρῃς,
 γιὰ κίνα κ' ἔλα μιὰ βραδιά, ἕνα Σαββάτο βράδυ,
 5 πῶχουν 'Εβραῖοι τὴ γιορτὴ, 'Εβραῖοι τὸ συναγῶγι».²
 Χριστόδουλος ἀλάθεψε³ καὶ πάησε Πέφτ' τὸ βράδυ.
 Τὸν ἔπιασαν, τὸν ἔδεσαν, πάησαν, νά τὸν κρεμάσουν.
 Χίλιοι τὸν πάνουν ὀμπροστὰ καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω
 κι αὐτὸς στὴ μέση πήγαινε σὰ μῆλο μαραμμένο.
 10 Κ' ἡ κόρη τὸν ἀγνάντεψε ἀπὸ τὸ παραθύρι.
 - «Χριστόδουλε, μὴ σκιάζεσαι, μὴ βάνῃς μὲ τὸ νοῦ σου,
 τ' ἔχω τὰ γρόσια στὴν ποδιά καὶ τὰ φλωριά στὴν τσέπη
 χίλια φλωριά ἔχω στὸ λαιμὸ καὶ χίλια στὸ κεφάλι
 κι ἂν δέ μὲ φθάσουν οὐδ' αὐτά, πωλῶ τὸ δακτυλίδι».

¹ *Ἡπειρος (Πάπιγκον Ζαγορίου)*. - Λ. Α. ἀρ. 1370,
 σ. 127 (Πύργος Γ. Στάρας, 1939).

1) Ἡ παραλλαγή αὕτη ἄρχεται μὲ τοὺς ἐπομένους τρεῖς στίχους.

*Τὸ μάθεταν τί γίνηκε τούτην τὴν ἑβδομάδα,
 Χριστόδουλέ μ', μάτια μ' κι αὐγερινέ;
 Χριστόδουλος ἀγάπησε μιὰ κόρ' 'Εβραιοπούλα
 Χριστό . . . . .*

² Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος εἶναι προφανῶς μεταγενεστέρα προσθήκη ὁ δεύτερος χρησιμοποιεῖται ὡς γόρσιμα, ἐπαναλαμβάνεται δὲ καὶ ὡς τέταρτος. Τὸ ἄσμα ὑπὸ τὸν τόπον τοῦτον ἀρχίζει εἰς τὰς πλείστας τῶν παραλλαγῶν μὲ τὸν τρίτον, ὡς ἄνω, στίχον, τὸν ὁποῖον καὶ διατηρήσαμεν ὡς πρῶτον· προσεθέσαμεν δὲ τὸν στίχον:

«τὸν ἀγαπᾷ, τὴν ἀγαπᾷ καὶ θέλει νά τὴν πάρῃ»

ὡς δεύτερον, συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν τοῦ ἄσματος ἐξ Ἡπείρου καὶ κυρίως ἐκ Δυτ. Μακεδονίας. 2) τὴν Συναγωγὴν. 3) εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν παραλλ.: παράκουσε.

Γ'α.

- Ρωμιόπουλον αγάπησε μίαν σκύλαν Ὀβριοπούλα,
 μ' ἢ γι' Ὀβριοπούλα τοῦ ἔλεγε πάντα παράγγενέ' του.
 - «Νά βλέπεσαι,² Ρωμιόπουλο, Σαββάτ' ἀργά μὴν ἔρθης,
 γιὰτ' ἔχουν σκόλην³ οἱ γι' Ὀβριοὶ καὶ θά σέ καταλύσουν».
- 5 Μὰ κεῖνο ἐπάρακουσε Σαββάτ' ἀργά καὶ πάει.
 Πιάνουν, μπισταγκωνίζου το καὶ πᾶν' νά τὸ φουρκίσουν.⁴
 Ὅμπρὸς ἐπήαινε ἡ Τουρκιά, ὀπίσω οἱ Ὀβραῖοι,
 στή μέση τὸ Ρωμιόπουλο σὰν μῆλο μαραμμένο.
 Μ' ἢ Ὀβριοπούλα τοῦ ἔλεγε, ξαναπαράγγενέ του.
- 10 - «Νά βλέπεσαι,² Ρωμιόπουλο, μὴν ἀλλαξοπιστήσης
 τὴν πίστι τὴν ρωμαϊκῆ».

*Δημ. Βονιτάκη, Τραγούδια Κρητικά,
 Χανιά 1904, σ. 63 - 64, ἀρ. 121.*

Β'. ΤΗΣ ΡΩΜΙΟΠΟΥΛΑΣ

Κόρη Χριστιανή, ἀγαπηθεῖσα ὑπὸ Τούρκου ἢ Φράγκου, ἀρνεῖται νὰ ὑπανδρευθῆ τοῦτον, παρὰ τὰς συστάσεις τῆς μητρὸς τῆς. Τοῦ ἔσματος ἔχομεν παραλλαγὰς ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ἀναφέρεται δὲ τοῦτο προφανῶς εἰς τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Τὸ γεγονός ὅτι εἶναι γνωστὸν καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνας τῆς Κάτω Ἰταλίας, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς κατωτέρω δημοσιευομένης παραλλαγῆς (Γ'), ἀποτελεῖ ἔνδειξιν ὅτι μετεφέρθη ἐκεῖ ὑπὸ προσφύγων ἐξ Ἑλλάδος κατὰ τινὰ ἐποχὴν μετακινήσεως πληθυσμῶν ἕνεκα πολεμικῶν γεγονότων, ὡς συνέβη τὸν 17ον αἰ. Ὅθεν μετὰ πιθανότητος δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὸ ἔσμα παλαιότερον τοῦ αἰῶνος τούτου.

Τὸ ἀναφερόμενον εἰς παραλλαγὰς ὅτι Φράγκος, ἀντὶ Τούρκου, εἶναι ὁ ἀναπήσας τὴν Ρωμιοπούλαν, δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ χρονολογικὸν κριτήριον. Τοιοῦτου εἴδους ἀλλαγαὶ εἶναι συνήθεις εἰς τὰ δημώδη ἔσματα. Ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὰς περισσοτέρας καὶ τὰς πλέον γνωστὰς παραλλαγὰς γίνεται λόγος περὶ Τούρκου, φαίνεται ὅτι εἰς Τοῦρκον ἀνεφέρετο ἀρχικῶς τὸ ἔσμα.⁵

Δ. Α. Π.

Α'.

- Κάτω στή Ρόδο, στή Ροδοπούλα,
 Τοῦρκος αγάπησε μιὰ Ρωμιοπούλα¹
 κ' ἢ Ρωμιοπούλα δὲν τότε θέλει
 κ' ἢ σκύλλα ἢ μάννα τῆς τὸν προξενεῦει.
- 5 - «Πᾶρ' τονε, κόρη μου, τὸν Τοῦρκον ἄντρα,
 νά σέ φορέσῃ φλουριά καὶ χάντρα».

1) παρήγγελλε. 2) νά προσέχης. 3) ἀργίαν. 4) νά τὸν ἀπαχρονίσουν.

5) Βλ. καὶ Δ. Α. Πετροπούλου, Τὸ τραγούδι τῆς Ρωμιοπούλας, Δωδεκ. Ἐπιθεώρ., ἔτ. Α' (1947), σ. 403 - 407.

- «Δέν τότε θέλω, δέν τότε παίρνω,
πέρδικα γίνομαι στά δάση βγαίνω».
- «Πᾶρ' τονε, κόρη μου, κ' εἶ' γιά καλό σου».
- 10 - «Χτύπα τον, μάννα μου, στό καύκαλό σου».¹
- «Πᾶρ' τονε, κόρη μου, κ' ἔχει παπόρι,
νά σέ πηγαίνη Σμύρνη καί Πόλη».
- «Δέν τότε θέλω, δέν τότε παίρνῶ,
ψαράκι γίνομαι στή λίμνη μπαίνω».

*Παύλου Γνευτοῦ, Τραγούδια δημοτικά
τῆς Ρόδου, Ἀλεξάνδρεια 1926, σ. 48.*

B'.

- Τώρα ὅλες οἱ ὄμορφες, τώρα βαστοῦν καμάρι,
μία κοντή μελαχρινή εἶχε αὐτή τή χάρη,
Τουῦρκος τήν ἀγάπησε, γυναῖκα νά τήν πάρη.
- «Χάνομαι, πνίγομαι, Τούρκισσα δέ γίνομαι».
- 5 - «Κι ἄν πνιγῆς κι ἄν σκοτωθῆς,
Τουρκοπούλα θά γενῆς».
- «Ἐγὼ ψαράκι γένομαι, γιαλό - γιαλό παγαίνω».
- «Ψαρολόγος θά γενῶ
καί δέν ἔχεις λυτρωμό».
- 10 - «Ἐγὼ πουλάκι γένομαι καί στόν ἀέρα πάω».
- «Κυνηγός θέ νά γενῶ,
πάλε σέ κερδίζω 'γώ».
- «Ἐγὼ σταφύλι γένομαι, μέσα στό κλημα μπαίνω».
- «Τρυγητής θέ νά γενῶ,
15 πάλε σέ κερδίζω 'γώ».
- «Ἐγὼ ναυτάκι γένομαι, μέ τὰ ναυτάκια πάω».
- «Καπετάνιος θά γενῶ,
καί δέν ἔχεις λυτρωμό».
- «Ἐγὼ κρασάκι γένομαι, μέσ' στό μ-ποτσόνι² μπαίνω».
- 20 - «Κερναστής θέ νά γενῶ,
πάλε σέ κερδίζω 'γώ».
- «Ἐγὼ τσαπάκι γένομαι, στή γῆς μέσα δουλεύω».
- «Γεωργός θέ νά γενῶ,
πάλι σέ κερδίζω 'γώ».
- 25 - «Ἐγὼ καλόγρια γένομαι, σέ μοναστήρι πάω».

1) εἰς τὸ κρανίον, τὸ κεφάλι σου. 2) μικρὰ φιάλη (λ. ἰταλ. boccione).

- «Γούμενος θέ νά γενῶ,
πάλε σέ κερδίζω ἴώ».
- «Ἐγὼ σταράκι γένομαι, μέσ' στὸ χωράφι πάω».
- «Θεριστῆς θέ νά γενῶ,
30 καὶ δὲ βρίσκεις λυτρωμό».

Κέρκυρα (*Αργυράδες). - Λαογρ., τόμ. 9 (1926/28),
σ. 164 - 165, ἀρ. 32 (Μαλβίνα Ἰ. Σαλβάνου).

Γ'.

- Ἄ Τοῦρκο ἀγάπηε τῆ Ρεουμοπούλα,
ἢ Ρεουμοπούλα ἔνε ἀγάπηε τὸν Τοῦρκο·
ἢ σκύλα μάννα τη ποὺ τήνε ἀμπορκινάει.¹
- «Πῆρε το, γιέ μο', εὐτοῦν' τὸ τσελοπίν-τι²
5 σοῦ φέρει μάτι τσαὶ χρυσουμαντήλι».
- «Μάννα μου, μάννα μου, τὸν Τοῦρκο δὲν τὸν παίρω
τσαὶ περδικούλα γένομαι τσαὶ μὲ³ τὰ πλάγια παίρω».
Ἐφτὲ⁴ τὸν μεσημέρι
μῶφυγε τὸν περιστέρι.
10 Ἄρωτάω τὴν γείτονά μου.
- «Ἡῦρετε φόρσι⁵ τὴν πέρδικά μου;»
- «Τὸ Παρασκιογκὸ⁶ τὸ βράδυ
τὴν ηῦρα στὸ λιβάδι
μ' ἕναν ὄμορφο παιδικάδι.⁷
15 Ἐβοσκιοῦσα τὸ χορτούκι⁸
μ' ἕναν ὄμορφο παιδικαδούκι. . . .»

Κάτω Ἰταλία (Bova). - *Pellegrini*, *Il dialetto greco-calabro di Bova*, Torino e Roma 1880, σ. 62.

Γ'. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΑ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Τὸ τραγούδι, τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν καταγραφαὶ ἐκ Πελοποννήσου, Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Ἠπείρου, ἔχει ὑπόθεσιν εὐθαρσῆ ἀντίστασιν καὶ ὑπερήφανον ἀπάντησιν Ἑλληνίδος, ἢ ὁποία ἀπήχθη εἰς Ἰωάννινα διὰ τὸ χαρέμι τοῦ Τοῦρκου μπέη. Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ ἔσματος χρονικῶς φαίνεται ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν περίοδον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

Ἄφηνω γειὰ στίς ὄμορφες καὶ γειὰ στίς μαυρομάτες
κ' ἐγὼ πάνω⁹ στὰ Γιάννενα, στοῦ μπέη τὰ σαράγια.

1) τὴν παρακινεῖ. 2) καλὸ παιδί. 3) μέσα. 4) χθές. 5) μήπως (λ. ἰτ. forsi).
6) τὴν Παρασκευὴν. 7) παιδί. 8) χόρτον. 9) πηγαίνω.

- Βρίσκω τὸ μπέη γ-ὄμπροστά καὶ τὸν καλησπερνάω.
 - «Καλησπέρα σου, μπέη μου». - «Καλῶς τῆ Βλάχα πού 'ρθε».
 5 - «'Εγὼ εἶμαι ἡ Βλάχα ἢ ὃμορφη, ἡ Βλάχα ἢ παινεμένη,
 πῶχω τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια».
 - «Λύκος νὰ φάη τὰ πρόβατα, λύκος νὰ φάη τὰ γίδια
 καὶ μιὰ μεγάλη ἄρρωστιὰ νὰ φάη τὸ τζιομπάνο,
 νὰ μείν' ἡ Βλάχα μοναχὴ, γυναῖκα νὰ τὴν πάρω».
 10 - «Κάλλια νὰ ἰδῶ τὸ γαῖμα μου στὴ γῆς νὰ κἀνη βρύση,
 πέρι νὰ ἰδῶ τὰ χεῖλη μου Τοῦρκος νὰ τὰ φιλήσῃ».

*Χαρολ. Ρεμπέλη, Κονιτσιώτικα,
 (Ἀθήναι) 1953, σ. 42, ἀρ. 64.*

Β'.

- 'Αφήνω γειὰ στίς ἔμορφες καὶ γειὰ στίς μαυρομάτες
 κ' ἐγὼ θὰ πὰ' στὰ Γιάννενα, στ' 'Αλῆ πασᾶ τὸ σπίτι.
 - «Γειὰ σου, χαρὰ σου, μπέη μου». - «Καλῶς τηνε τῆ Βλάχα».
 - «'Εγὼ 'μαι ἡ Βλάχα ἢ ἔμορφη, ἡ Βλάχα ἢ 'παινεμένη,
 5 πῶχω τὰ χίλια πρόβατα, τὰ πεντακόσια γίδια,
 στό 'να βουνό 'ν' τὰ πρόβατα, στ' ἄλλο βουνό τὰ γίδια
 κι ἀνάμεσα στὰ δυὸ βουνὰ δώδεκα μύλοι ἀλέθουν.
 Οἱ ἔξ ἀλέθουν μὲ νερό κι ἄλλοι ἔξ μὲ γάλα
 καὶ στὸν ἀφρό τοῦ γάλατος λευκαίνουν τρία κορίτσια.
 10 'Ἡ μιὰ πλένει τοὺς ἄρρωστους, ἡ ἄλλη τοὺς παντρεμένους,
 κ' ἡ τρίτη ἢ καλύτερη τοὺς ἀρρεβωνιασμένους.

*Πελοπόννησος (Στεμνίτσα). - Λ. Α. ἀρ. 694,
 σ. 314 (Χ. Σακελλαριάδης, 1919).*

Δ'. ΔΕΡΒΙΣΗΣ ΚΑΙ Η ΚΑΝΤΩ

Εἰς τὸ ἄσμα πρόκειται περὶ κοινωνικοῦ ἐπεισοδίου μεταξὺ Τούρκων.
 Τὸ τραγούδι προέρχεται ἐκ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας εἰς τὴν χώραν καὶ
 εἶναι γνωστὸν κυρίως εἰς Πελοπόννησον, Στερεάν Ἑλλάδα καὶ Θεσσαλίαν.

Γ. Κ. Σ.

- "Ενας Δερβίσης 'πέρναγε μέσ' ἀπὸ τὸ παζάρι,
 μὲ τὸ γιογκάρι ' παίζοντας καὶ λιανοτραγουδώντας
 κ' ἡ Κάντω τὸν ἀγνάντευε ν-ἀπὸ τὸ παρεθύρι.
 - «Πέρνα, Δερβίση, πέρναγε, πέρνα καὶ ξαναπέρνα,
 5 καὶ στὸ καλό σου γύρισμα, πέρνα κι ἀνέβ' ἀπάνω».

1) ἔγχορδον μουσικὸν ὄργανον.

- «Σκιάζομαι, Κάντω μ', σκιάζομαι, σκιάζομ' από τὸν βέη».
 - «'Ο Βέης πάει στὸ ντζαμί, πάει νὰ προσκυνήση».
 - «'Απὸ τί σκάλα ν' ἀνεβῶ, Κάντω μου, νὰ 'ρθ' ἀπάνω;»
 - «Τὸ κυπαρίσσι τὸ 'ψηλό, πού 'ναι στὸ παρεθύρι,
 10 'κεῖνο 'χει κλώνους νὰ πιαστής, σκαλούνια νὰ πατήσης».
 Τὸ κυπαρίσσι ἀγκάλιασε κι ἀπάνω ἀνεβαίνει
 φιλεῖ τὴν Κάντω σταυρωτὰ στὰ μάτια καὶ στὰ φρύδια.
 Τὰ παλαμάκια βάρεσε, τῆς δούλας τῆς μιλάει.
 - «Ψῆστε τοῦ Δέρβη ἕναν καφέ κι ἀνάψτε του μιὰ βέργα».
 15 Κι ἀκόμα λόγος ἔστεκε καὶ συντυχιὰ κρατιέται.
 Κι ὁ βέης ξαναγύρισεν ἀπ' τὸ προσκύνημά του.
 Βαρεῖ τὴν πόρτα δυνατὰ, φωνάζει καὶ τῆς δούλας.
 - «Κρύψε με, Κάντω, κρύψε με, μὴ μὲ σκοτώσῃ ὁ Βέης».
 - «Δὲν εἶσαι μῆλο νὰ σὲ φά', κυδῶνι νὰ σὲ κρύψω,
 20 δὲν εἶσαι κορφομάντηλο στὴν τσέπη νὰ σὲ βάλω».

*Πελοπόννησος. - Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιυναγωγή
 γλωσσικῆς ὕλης κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 70-71, ἀρ. 17.*

Ε'. ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΝΕΩΝ ΥΠΟ ΠΕΙΡΑΤΩΝ

Αἱ νῆσοι καὶ οἱ παράλιοι τόποι κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τοὺς κατόπιν ἐπὶ φραγκοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας ἐμαστιζόντο ἀπὸ τὰς καταστρεπτικὰς ἐπιδρομὰς τῶν πειρατῶν, οἱ ὅποιοι σὺν τοῖς ἄλλοις ἔσυρον εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν νέα παλληκάρια καὶ νεάνιδας, διὰ νὰ τοὺς πωλήσουν κατόπιν ὡς δούλους.

Εἰς τὸν λαόν, ἰδίᾳ τῶν νήσων, σώζονται ἀκόμη πολλαὶ παραδόσεις σχετικαὶ πρὸς τὰς πειρατικὰς αὐτὰς ἐπιδρομὰς. Ἐπεισόδια ἀπὸ τὰς ἀρπαγὰς ταύτας τῶν πειρατῶν ἀποτελοῦν τὸ θέμα τῆς συνθέσεως τῶν κατωτέρω δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Εἰς τὸ πρῶτον (Α') ἄσμα πρόκειται περὶ αἰχμαλωσίας νέου, τὸν ὁποῖον ἡ μνηστὴ του ἐπιζητεῖ νὰ ἀπελευθερώσῃ καταβάλλουσα τὰ λύτρα. Αἱ πληρέστεραι παραλλαγαὶ προέρχονται ἐκ τῶν νήσων, ἐκ τῶν ὁποίων καὶ φαίνεται ὅτι προέρχεται, μάλιστα ἐκ Κρήτης, ἡ ἀρχικὴ σύνθεσις αὐτοῦ. Τὸ δεύτερον (Β) ἄσμα ἔχει ὑπόθεσιν τὴν ἀρπαγὴν ὑπὸ πειρατῶν εὐειδοῦς κόρης (Ἐμίρισσας, Ρήγισσας, Μαριανῆς, εἰς τὰς περισσοτέρας δὲ τῶν παραλλαγῶν Χιώτισσας), τὴν ὁποίαν ἀντελήφθησαν οὗτοι νὰ πλύνῃ κοντὰ εἰς τὴν θάλασσαν, ἐκ τῆς καλλονῆς τῆς δὲ ἐφαίνετο νὰ ἀστράπτῃ ὄλος ὁ αἰγιαλός. Αἱ παραλλαγαὶ εἰς τὰς ὁποίας ἡ αἰχμαλωτισθεῖσα λέγεται Ἐμίρισα ἢ Ἐμιροπούλα φαίνονται ἀρχαιότεραι τῶν ἄλλων εἰς ἃς ἡ κόρη ἀναφέρεται ὡς Χιώτισσα ἢ ἀπλῶς ὡς λυγερή.¹ Τὸ ἄσμα τοῦτο, ἀναμφιβόλως προελεύσεως νησιωτικῆς,

1) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Παραδόσεις, Μέρ. Α', ἐν Ἀθήναις 1904, σ. 111-112, ἀρ. 199, καὶ Γεωργ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Μῆλον (31 Αὐγ.-14 Σεπτ. 1958), Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ., τόμ. 11-12 (1958-59), ἐν Ἀθήναις 1960, σ. 289-90, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία. 2) Βλ. Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαὶ ἀρ. 97, σημ. εἰς τὸν στ. 1.

είναι εὐρέως διαδεδομένον εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον ἐξαιρέσει τῆς Κρήτης καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Κύπρου καὶ ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας.

Γ. Κ. Σ.

Α΄.

- Ἐναν καράβι ξακουστὸ ἐπόρισε στὸ κροῦσος,¹
 μηδὲ πολλὰ μικρὸ ἔτονε μηδὲ πολλὰ μεγάλο·
 Χίλιῳ πεντακοσιῷ πηχῷ κ' εἶχε καὶ χίλιους μέσα.
 Τὰ γυρογιάλια πορπατεῖ, τῆ θάλασσα γυρίζει
 5 κι ὁμορφονιὸν ἐσκλάβωσεν ὀψὲς τὸ μεσημέρι.
 Μάννα δὲν ἔχει νὰ τὸν κλαί', κύρη νὰ τὸν λυπᾶται,
 μηδ' ἀδερφό, μηδ' ἀδερφή, νὰ τὸν ψυχοπονᾶται.
 Μά ἔχει παλιά ἀγαπητικιά κ' ἐκείνη τὸν λυπᾶται.
 Χίλια δούδει νὰ τόνε ἰδῆ, χίλια νὰ τοῦ μιλήσῃ
 10 καὶ δυὸ χιλιάδες ξέχωρα νὰ τὸν γλυκοφιλήσῃ.
 Βάνει τὰ χίλια στὸν τζεβρέ² καὶ τὸν τζεβρέ στὰ στήθη
 καὶ παίρνει τὸ στρατὶ στρατὶ κ' εἰς τὸ καράβι φτάνει.
 Ἀπὸ μακριὰ τόνε θωρεῖ τὸν ναύληρο³ καὶ λέει·
 - «Καραβοκύρη μ' ἀδερφέ καὶ ναύληρέ μ' ἀφέντη·
 15 ὁμορφονιὸν ἐσκλάβωσες ὀψὲς τὸ μεσημέρι.
 Μάννα δὲν ἔχει νὰ τὸν κλαί', κύρη νὰ τὸν λυπᾶται,
 μηδ' ἀδερφό μηδ' ἀδερφή νὰ τὸν ψυχοπονᾶται·
 Μά ἔχει παλιά ἀγαπητικιά κ' ἐκείνη τὸν λυπᾶται.
 Χίλια δούδει νὰ τόνε ἰδῆ, χίλια νὰ τοῦ μιλήσῃ
 20 καὶ δυὸ χιλιάδες ξέχωρα νὰ τὸν γλυκοφιλήσῃ,
 βαστᾷ τὰ χίλια στὸν τζεβρέ καὶ τὸν τζεβρέ στὰ στήθη».
 Τότες ὁ νιὸς τῆς μίλησε ἔπο μέσο⁴ ἀποῦ τ' ἀμπάρι.⁵
 - «Ἄν ἔχῃς γρόσια, τρώγε τα κι ἄσπρα, ξεφάντωνέ τὰ⁶
 μὰ σάν τὴν ἰδῆς τῆ θάλασσα, νὰ φυτευτῆ περβόλι,
 25 ἔτοτεσὰς τὸ κάτεχε,⁷ πὼς θὰ μὲ ξεσκλαβώσῃς».
 Ποτὲ ἄχνα⁷ δὲν ἔβγαλε τὸ δολερόν τση στόμα
 μόν' ἔθεκε⁸ κι ἀπόθανε σάν νὰ ἔτονε στὸ στρώμα.

*Ant. Jeannarakí, Ἔσματα Κρητικά,
 Leipzig 1876, σ. 126, ἀρ. 129.*

1) ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ πόρου, ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ ὀρμητηρίου του, διὰ πειρατείαν. 2) κεν-
 τητὸν τσεμπέρι (λ. τ. ζενγε). 3) διακρίνει τὸν ναύκληρον. 4) τὸ κύτος τοῦ πλοίου (λ. τ.
 ambar). 5) ἐξόδεσε καὶ διασκέδαζε. 6) τότε νὰ τὸ γνωρίζῃς. 7) ψίθυρον. 8) κατεκλίθη.

Α' α.

Παπαδοπούλα περπατεῖ στὸν ἄμμο τῆς θαλάσσης,
 μὲ τὰ μαλλάκια ξέπλεγα, τὰ χέρια σταυρωμένα'
 παρακαλοῦσε κ' ἔλεγε, παρακαλεῖ καὶ λέγει:

- «Καραβοκύρη κι ἀδελφὲ καὶ φίλε τοῦ πατέρα μ',
 5 αὐτὸν τὸν νιὸ ποὺ πιάσατε ἐψὲς μὲ τὸ φεγγάρι,
 μὴν τύχ' καὶ τὸν χαλάσετε, μὴν τύχ' καὶ τὸν σκοτώστε,
 ὡσπου νὰ πάω στὸ σπίτι μου καὶ πάλιν νὰ γυρίσω,
 νὰ φέρω τ' ἄσπρα στὴν ποδιά καὶ τὰ φλωριά στὴν τσέπη».
 – «Ὅταν γιομίσ' ἡ θάλασσα καὶ γίνῃ περιβόλι,
 10 τότε, κόρη μ', θὰ τὸν ἰδῆς καὶ θὰ τὸν ἀγνωρίσης».

*Δυτ. Μακεδονία. – Λ. Α. ἀρ. 1412
 σ. 83 (Ἄν. Διαμάντης).*

Β'.

Μιά Ἐμίρισα, Ἐμιροπούλα¹ κόρη,
 ἐπεθύμησε κάτω γιαλὸν νὰ πλύνῃ.

- Ἐνεφύσησε γλυκὺς βοριάς ἀέρας
 κι ἀνεσήκωσε τῆς κόρης τὴν ποδίτσα
 5 κι ἀνεφάνηκεν ὁ ποδαστράγαλός της.
 Ἐλαμψ' αἰγιαλός, ἔλαμψαν τὰ καράβια'
 κάτεργά ῥχοντο καὶ ἔλαμψαν κ' ἐκεῖνα.
 – «Λάμνετε,² παιδιά, λάμνετε,² παλληκάρια
 διὰ νὰ φθάσωμε αὐτὸ ῥπ' εἶναι ἐμπρός μας.
 10 Κι ἂν εἶν' μάλαγμα, νὰ τὸ διαμερισθοῦμε
 κι ἂν εἶν' κορασιά νὰ ῥν' τοῦ караβοκύρη».

*Werner von Haxthausen, Neugriechische
 Volkslieder, Münster i. W. 1935, σ. 90.*

Β' α.

Κάτω στὸ γιαλὸ, κάτω στὸ περιγιάλι,
 κάτω στὸ γιαλὸ κοντή,
 νεραζούλα φουντωτή.³

Πλύνουν Χιώτισσες, πλύνουν παπαδοπούλες

1) ἐκδ. Haxt.: Ἐμιροπούλας. 2) ἐκδ. Haxt.: λαύνετε.

3) Κατὰ τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ᾄσματος ἐπαναλαμβάνονται εἰς ἕκαστον στίχον ὡς γόρισμα αἱ πέντε πρῶται συλλαβαὶ τοῦ στίχου, αἱ ὁποῖαι συμπληρῶνονται εἰς δύο ἑπτασυλλάβους μὲ τὰς λέξεις: κοντή, νερανεζούλα φουντωτή. Πλὴν τούτου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα γορίσματα.

- καὶ μιὰ Χιώτισσα, μικρὴ παπαδοπούλα,
 5 πλύνει κι ἄπλωνε καὶ μὲ τὴν ἄμμο παίζει.
 Φύσηξ' ὁ βοριάς, μαῖστρο τραμουντάνα
 καὶ τῆς σήκωσε τὸ χρουσοφούστανόν της
 καὶ τῆς φάνηκε τὸ ποδοστράγαλόν της
 κ' ἔλαμψ' ὁ γιαλὸς κι ὄλον τὸ περιγιάλι.
 10 Κάτεργον περνᾷ, καινουριαματωμένον
 κ' ἔλαμψε κι αὐτὸ κι ὄλα τὰ ἄρμενά του.
 Λέγει ὁ ναύκληρος, λέγει κι ὁ καπετάνιος.
 - «Ἄλα, μπρὲ παιδιά, ἄλατε τὰ κουπιά σας,
 νὰ τὸ φθάξωμεν αὐτὸ ποὺ λάμπ' ἐμπρὸς μας.
 15 Κι ἂν εἶν' μάλαμα, νὰ 'ν' τῶν παλληκαριῶν μας
 κι ἂν εἶναι φλουριά, νὰ 'ναι τοῦ ναύκληροῦ μας
 κι ἂν εἶν' ὁμορφῆ, νὰ 'ναι τοῦ καπετάνιου».

Ἄμοργός. - Λ.Λ. ἀρ. 1684, σ. 191, ἀρ. 153
 (Ἐμμ. Ἰωαννίδης, 1857).

V. ΕΚ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Α'. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΓΙΟΣ ΣΚΛΑΒΟΣ ΤΗΣ

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδιοῦ, πολεμικὴ σύγκρουσις βασιλοπούλας πρὸς βασιλόπουλον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀναγνωρίσει τὸ φύλον τῆς, ἀπηχεῖ πιθανώτατα γεγρονός τῶν χρόνων τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὰς ἑλληνικὰς νήσους. Ἐκ τούτων δὲ φαίνεται ὅτι προέρχεται ἡ ἀρχικὴ μορφή τοῦ ᾄσματος. Μετὰ τὴν διάδοσίν του εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς σχετικὰς παραλλαγὰς του θὰ ἀντικατεστήθῃ τὸ ὄνομα «Βασιλιοπούλα», ὡς ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὰς παραλλαγὰς ἐκ νήσων ἢ παραλιακῶν τόπων, μὲ τὰ ὀνόματα: Ρωμιπούλα, Σουλτάνα, Λεοῦσα, Βασίλω.

Γ. Κ. Σ.

Α'.

- Βασιλοπούλα σκάρωνε μίαν ὁμορφὴ γουλέτα.¹
Δευτέρα τὴν ἐσκάρωσε, Σάββατο τὴν τελειώνει,
τὴν Κυριακὴ ἔπε τὸ πουρνὸ πιάνει, τὴν ἀρματώνει.
Βάζει κατάρτια προύντζινα καὶ ξάρτια μπιρσιμένια,²
5 παίρνει καὶ γκεμιτζόπουλα³ γοῦλοι⁴ ὁμορφες κοπέλλες.
Ἄκόμα δὲν ἀλάργαρε⁵ σαράντα μίλια τόπο,
τοῦ ρήγα ὁ γιὸς τὴν κυνηγᾷ μὲ ἄλλες τρεῖς γουλέτες.¹
- «Μάινα,⁶ ξαθή, μάινα σγουρή, μάινα καμπανοφρύδα⁷
μάινα καὶ δῶσε μ' τὸ φιλι καὶ πᾶρε μιά γουλέτα».
10 - «Ὁμορφος εἶσαι, ρήγα γιέ, κι ἄσκημα λόγια κρένεις
κ' ἐδῶ μέσ' στ' ἀρτζιπέλαγο⁷ σάν τί φιλι γυρεύεις;
Ἄιντε νὰ πᾶμε σὲ στεριά, νὰ βγοῦμε σὲ λιμιῶνα⁸
βγάνεις, ἐσύ, τοὺς ναῦτες σου κ' ἐγὼ τίς ἐδικές μου
κι ἂν ἴσως νικηθῶ ἐγώ, σκλάβα σου νὰ μὲ πάρῃς,
15 κι ἂν ἴσως νικηθῆς ἐσύ, σκλάβο μου νὰ σὲ πάρω».
Ἔδωκε ὁ Θιὸς κ' ἐνίκησε καὶ σκλάβο τὸν ἐπῆρε⁹
στραβὸ κουπί τὸν ἔδωκε στὴ χάμλα⁸ τόνε βάνει.
- Τραύα, ξαθέ, τραύα σγουρέ, τραύα καμπανοφρύδη⁷
τραύα τῆς χάμλας τὸ κουπί, ὅσο π' νὰ βγῆ ἡ ψυχὴ σου».

*Μ. Ἀσία (Κύζικος). - Λ. Α. ἀρ. 189,
σ. 216, ἀρ. 31 (Μ. Φιλανθίδης, 1894).*

1) δικάτεχρον πλοῖον (λ. βιν. goleta). 2) μὲ μεταξωτὴν κλωστὴν (λ. τ. ἰοῦτι π.
3) ναιτόπουλα (λ. τ. γοπ. σι). 4) γοῦλοι. 5) βιν. ἀλαργαρεῖν (λ. τ. εἰε. ἰοῦτι). 6) καὶ
σεῖλε (λ. βιν. π. ἰοῦτι). 7) ἀρτζιπέλαγος. 8) εἰς τὸν λιμῶνα (λ. τ. εἰε. ἰοῦτι).

Β'.

- Βασιλιοπούλ' ἀρμάτωσε ὀλόχρουση φριγάδα.¹
 Βάνει κατάρθια μπρόντζινα κι ἀντένες² ἀτσαλένιες
 καί τὰ κουπιὰ τζη δαμασκι³ καί τὰ παννιά βελουδο.
 Βάνει καί ναῦτες ἑκατό, ἀπάρθυνα κοράσια⁴
 5 μπαίνουν κ' ἐλάμναν⁴ τὰ κουπιὰ δεξιά στή Μυτιλήνη.
 Ρηγόπουλο τήνε θωρεῖ ἀπό ψηλὸ πελάτι⁵
 χρουσὴ φριγάδ' ἀρμάτωσε, χρουσὰ παννιά τση βάνει,
 βάνει καί ναῦτες ἑκατό, ὁμορφα παλληκάρια.
 Μπαίνουν κ' ἐλάμναν τὰ κουπιὰ ζερβά στή Μυτιλήνη⁶
 10 - «Στάσου, καράβι ξακουστό, γιά' θά σέ πολεμήσω,
 γιά' θά σοῦ παίξω κανονιά, νά σέ παραλαντίσω». ⁶
 - «Πάτζις⁶ πὼς εἶμαι Ρήγισσα καί θά μέ πολεμήσης;
 ρήγας ἐσύ, ρήγας κ' ἐγὼ κ' οἱ δυὸ 'μεστα ρηγάδες,
 κ' ἔλα νά πολεμήσωμε κι ἀποὺ νικήσ' ἄς πάρη».
 15 Μπαίνουν κ' ἐπολεμούσανε ἀπ' τὸ ταχὺ ὡς τὸ βράδυ
 καί θέλ' ὁ Θιὸς κ' ἡ μοῖρα τζη καί σκλάβο τόνε πιάνει⁷
 στὸ μεγαλύτερο κουπί πάει καί τόνε δένει.⁷

Απὸ Jeannarakí, ἔνθ' ἀν., σ. 97, ἀρ. 76.

Β'. ΤΟΥ ΚΥΡ ΒΟΡΙΑ

Τὸ ἄσμα τοῦ κύρ Βοριᾶ, ἔχον ὡς ὑπόθεσιν θρύλον κατὰ γραφικώτατον τρόπον ἀποδίδοντα σκηρὴν ἐκ τῆς ζωῆς τῶν θαλασσινῶν, εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον διαδεδομένα εἰς τὴν νησιωτικὴν καὶ ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα.

Ὁ κύρ Βοριάς παραγγέλλει εἰς ὄλα τὰ καράβια νά «πιάσουν λιμάνι», διότι θά φυσήσῃ ὀρμητικὸς, παρασύρων τὰ πάντα. Τὰ καράβια συμμορφοῦνται πρὸς τὸ κέλευσμα ἕνα μόνον πού ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν ἰσχυρόν του ἐξοπλισμόν καὶ τὴν ἐμπειρίαν τῶν ναυτῶν του δὲν ὑπολογίζει τὴν ἀπειλήν καὶ παραμένει εἰς τὸ ἀνοικτόν πέλαγος. Ἐμπειρότατον ναυτόπουλον, ἀνελθὸν εἰς τὸ κατάρτι πρὸς ἐπισκόπησιν τοῦ καιροῦ, προβλέπει τὴν καταστροφὴν ἐκ τῆς θυέλλης, ἣτις δὲν βραδύνει νά ἐπέλθῃ καὶ νά καταποντίσῃ τὸ καράβι καὶ τὸ πλήρωμά του.

Εἰς παραλλαγὰς τὸ ἄσμα τελειώνει μὲ τὸν θρῆνον τῶν μητέρων τῶν

1) εἶδος πλοίου (λ. ἑνετ. fregada). 2) κεραίας (λ. ἑνετ. antena). 3) ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Δαμασκοῦ. 4) ἤλαυνον, ἐκωπηλάτου. 5) νά σέ διαρρήξω, νά σέ σπάσω. 6) μήπως, μὴ τυχόν. 7) εἰς τὸ ἄσμα ἔχει προσκολληθῆ καὶ ἀκολουθεῖ τὸ δίστιχον:

*Δῶ' μου το, κόρη, τὸ φιλί, δῶ' μου το τοῦ καημένου
 καὶ τάξε πὼς ἐχάρισες ζωὴ τ' ἀποθαμένου.*

πνιγέντων ναυτικῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς μητρὸς τοῦ ἐπισκοπήσαντος τὸν καιρὸν ἐμπείρου ναυτοπούλου, τοῦ ὁποίου τὸ πτώμα παρασύρεται ὑπὸ τῶν κυμάτων εἰς μακρινὴν ἀκτὴν.¹

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι τὸ ἔσμα ἔχει συντεθῆ κατ' ἀρχὰς εἰς τινὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἢ τῶν παρ' αὐτὸ παραλίω τόπων. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν ἄλλωστε ταύτην προέρχονται καὶ αἱ περισσότεραι τῶν παραλλαγῶν.² Περί τοῦ χρόνου ὁμῶς τῆς συνθέσεώς του οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν.³

Δ. Α. Π.

Ὁ τὸν Βοριάς παρὰ ντζειλε ὄλων τῶν καραβιοῦνε.

- «Καράβια π' ἀρμενίζετε, κάτεργα³ ποὺ κινᾶτε,
ἐμπᾶτε στὰ λιμάνια σας, γιατί θὲ νά φυσήξου,
ν' ἀσπρίσου κάμπους καὶ βουνά, βρυσοῦλες νά παγώσου·

5 κι ὄσα βρῶ μεσοπέλαγα, στεριᾶς θὲ νά τὰ ρίξου».

Ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ὄλα λιμάνια πιάσαν.

Τοῦ κὺρ Ἀντριᾶ τὸ κάτεργο μέσα βαθιὰ ἀρμενίζει.

- «Δὲ σὲ φοβῶμαι, κὺρ-Βοριά, φυσήξης, δὲ φυσήξης,
γιατ' ἔχω ἀντένες⁴ μπρούτζινες, κατάρτια σιδερένια,

10 ἔχω παννιά μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω κ' ἓνα ναυτόπουλο, ποὺ τοὺς καιροὺς κοιτάζει».

- «Ἀνέβα, βρέ ναυτόπουλο, στὸ μεσανὸ κατάρτι,
νά ξεδιαλέξης τοὺς καιροὺς, νά δῆς καὶ τὸν ἀγέρα».

Παιζογελῶντας ἄνβαινε, κλαίοντας κατεβαίνει.

15 - «Σάν τ' εἶδες, βρέ ναυτόπουλο, ἐκεῖ ψηλά ποὺ πῆγες;»

- «Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρο ματωμένο,
εἶδα τὴ μπόρα π' ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνά νεροχαλάζι πέφτει».

Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴ συντυχιά⁵ δὲν εἶπε,

20 βαρειά φουρτούνα πλάκωσε καὶ τὸ τιμόνι τρίζει.

Σπιλάδα⁶ τοῦ ἄρθε ἀπ' τὴ μιά, σπιλάδα ἀπὸ τὴν ἄλλη,
σπιλάδα ἄπο τὰ πλάγια του κ' ἐξεσανίδωσε το.

Γέμισε ἡ θάλασσα παννιά, τὸ κύμα παλληκάρια
καὶ τὸ μικρὸ ναυτόπουλο σαράντα μίλια πάει.

25 Οὔλες οἱ μάννες κλαίγανε κι οὔλες παρηγοριοῦνται

καὶ μιά μαννούλα ἐνοῦς παιδιοῦ παρηγοριά δὲν ἔχει.

Βάζει τίς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸ γκόρφο

καὶ βλαστημάει τὴ θάλασσα καὶ βλαστημάει τὸ κύμα.

1) Αἰσθητικὰ παρατηρήσεις περὶ τοῦ ἔσματος βλ. εἰς Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, σ. 237 κ.εξ. 2) Ὁ S. Baud-Bouy, ἐνθ' ἄν, σ. 269, ὑποθέτει ὅτι τὸ ἔσμα ἴσως ἔχει συντεθῆ κατὰ τὸν 17ον ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος.

3) πλοῖα, ὅπου εἰργάζοντο κατάδικοι. 4) κεραίας τῶν ἰστών τοῦ πλοίου (λ. ἐνετ. antenna). 5) τὸν λόγον. 6) ριπή ἀνέμου.

– «Θάλασσα πικροθάλασσα καὶ πικροκυματοῦσα,
30 πού πήρες τὸ παιδάκι μου κι ἄλλο παιδί δὲν ἔχω».

*Νίκης Πέρδικα, Σκῦρος, τόμ. 1,
Ἀθῆναι 1940, σ. 197, ἀρ. 46.*

Γ'. ΚΑΛΟΓΕΡΟΙ ΑΡΜΑΤΩΖΟΥΝ ΚΑΡΑΒ

Εἰς τὴν κατωτέρω πρώτην παραλλαγήν, ὡς καὶ εἰς ἄλλας, ἀναφέρεται καράβι ναυπηγηθὲν ὑπὸ καλογέρων ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ ἀπὸ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Μόνον ὁμῶς διὰ τοῦ θέματος τούτου δὲν ὀλοκληροῦται τὸ ᾄσμα. Δραματικὴ τις πλοκὴ, ἀνάλογος πρὸς τὴν εἰς τὸ προηγούμενον ᾄσμα «τοῦ κύρ-Βοριᾶ» καὶ τὸ ἐπόμενον «Ἐβραῖος σὲ καράβι» ἔχει δώσει πιθανώτατα ἀφορμὴν διὰ τὴν ἀρχικὴν ποιητικὴν ἔμπνευσιν καὶ σύνθεσιν του. Εἰς τὰς διασωθείσας ἐν τούτοις παραλλαγὰς δὲν ὑπάρχει τοιαύτη πλοκὴ, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ προσδώσῃ εἰς τὸ ᾄσμα τὴν ἀτομικὴν του φυσιογνωμίαν· ἀπλῶς εἰς τινὰς τῶν παραλλαγῶν ὑπάρχει συμπλήρωσις τῶν στίχων περὶ τῆς κατασκευῆς τοῦ πλοίου διὰ τῆς σκηνῆς τῆς ἐπελθούσης τρικυμίας καὶ τῆς καταστροφῆς, ὡς ἀκριβῶς καὶ εἰς τὰ ᾄσματα «τοῦ κύρ-Βοριᾶ» καὶ «Ἐβραῖος σὲ καράβι».

Εἰς τὴν Β' παραλλαγήν ἔχουν προστεθῆ στίχοι ἐκφράζοντες τοὺς ἐθνικοὺς πόθους διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Δ. Α. Π.

Α'.

Τρεῖς καλογέροι Κρητικοὶ καὶ τρεῖς Ἅγιονοριῖτες
καράβιν ἐστεριώνανε σ' ἓνα βαθὺ λιμάνι.
Μηδὲ τόσο μικρὸ ἦτανε μηδὲ τόσο μεγάλο,
χίλιων τετρακοσιῶν πηχῶν κ' ἐξήντα ὀργυιῆς τοῦ πλάτου'
5 μὰ εἶχε κατάρτια προύντζινα κι ἀντένες¹ ἀσημένιες
εἶχε καὶ τρία μουτσόπουλα,² γνωρίζουν τοὺς ἀέρες.
Στὴν πρύμη βάνουν τὸ σταυρό, στὴν πλώρη τὸ Βαγγέλιο,
τὴν Παναγιά τὴ Δέσποινα στὸ μεσιανὸ κατάρτι.
Φέρνει τριακόσιους ἄρχοντες καὶ ἐξήντα καλογέρους.

*Πελοπόννησος. - Π. Παπαζαφειροπούλου,
ἐνθ' ἄνωτ., σ. 80, ἀρ. 35.*

Β'.

Τρεῖς καλογέροι Κρητικοὶ καὶ τρεῖς ἀπ' τ' Ἅγιον Ὄρος
καράβι ἐστεριώνανε σ' ἓνα βαθὺ λιμάνι·
μουδὲ τόσο τρανὸ ἦτανε, μουδὲ τόσο μεγάλο·

1) βλ. ἄνωτ., σ. 473, σημ. 4. 2) ναυτόπουλα (λ. ἰτ. mozzo)

εἶχε τρακόσια δυὸ κουπιά κ' ἐξηνταδυὸ κατάρτια·

- 5 Στὴν πρύμνη βάνουν τὸ σταυρό, στὴν πλώρη τὸ Βαγγέλιο,
καὶ τὴν Παρθένο Δέσποινα στὸ μεσινὸ κατάρτι.
Βασιλοπούλ' ἀγνάντευε ἀπὸ τὸ παραθύρι,
βλέπει τοὺς ναῦτες στὰ παννιά καὶ τὰ παννιά ἀπλωμένα.
- «Καλημέρα σας, μπρὲ παιδιά». - «Καλῶς τη τὴν κυρά μας».
10 - «Γιὰ πιάστε τίς βαρκοῦλες σας καὶ βάλτε τὰ κουπιά σας,
γιὰ ν' ἀρμενίσουμε καλά, στὴν Πόλη γιὰ νὰ πᾶμε,
νὰ μποῦμε στὴν Ἁγία Σοφιά μὲ τὲς χρυσὲς καμπάνες».

Ἡπειρος (Τσουμέρκα). - Λαογρ., τόμ. 5
(1915/16), σ. 96 (Χ. Ν. Λαμπράκης).

Δ'. ΕΒΡΑΙΟΣ ΣΕ ΚΑΡΑΒΙ

Ἐβραῖος πραματευτὴς ἢ караβοκύρης, κατὰ τινὰς παραλλαγὰς, ταξιδεύων μὲ Τούρκους καὶ Χριστιανούς εἰς πλοῖον καὶ κινδυνεύων ἐκ θυέλλης, τάσσει μεγάλην προσφορὰν εἰς χριστιανὸν Ἁγίον (Ἁγίον Γεώργιον, Ἁγίον Νικόλαον). Μετὰ τὴν κατάπαυσιν ὁμως τῆς τρικυμίας ἀθετεῖ τὴν ὑπόσχεσίν του· ἡ θύελλα ἐπέρχεται τότε ἐκ νέου, συντρίβει τὸ καράβι καὶ βυθίζει τὸ πλήρωμα μαζί μὲ τὸν ἀθετήσαντα τὴν ὑπόσχεσιν.

Εἰς τινὰς παραλλαγὰς, διαμορφωθείσας ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ ἔσματος, ὁ κινδυνεύων ἐκ τῆς θαλασσοταραχῆς Ἐβραῖος ἐπικαλεῖται τὴν βοήθειαν Ἁγίων, ὑποσχόμενος νὰ ἀλλάξῃ τὴν πίστιν του, ἐὰν σωθῇ, καὶ διασωθεὶς τηρεῖ τὴν ὑπόσχεσίν του.

Ἡ δραματικὴ εἰκὼν τῆς θαλασσοταραχῆς, τῆς ἀνεμοθυέλλης καὶ τοῦ καταποντισμοῦ ἀποδίδεται εἰς τὰς περισσοτέρας παραλλαγὰς διὰ τῶν αὐτῶν περίπου στίχων, ὡς καὶ εἰς τὸ τραγούδι τοῦ «κὺρ· Βοριᾶ» (βλ. προηγούμενον ἔσμα, σ. 472 κ.ἐξ.).

Τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ ἔσματος εἶναι παραμυθιακὸν καὶ οὐδὲν θετικὸν γνωρίζομεν περὶ τῆς προελεύσεώς του. Τὸ ταξίδιον ἐν τῷ αὐτῷ πλοίῳ Ἐβραίου, Χριστιανῶν καὶ Τούρκων ἐθεωρήθη ὡς τεκμήριον διὰ τὴν χρονολογικὴν τοποθέτησιν τοῦ ἔσματος εἰς τὸν 17ον ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅτε αἱ πολιτικαὶ συνθήκαι ἐπέτρεπον τοιοῦτον κοινὸν πλοῦν.¹ Τὸ τεκμήριον ὁμως τοῦτο δὲν φαίνεται ἰσχυρόν, διότι, παρὰ τὰς πρὸ τοῦ 17ου αἰ. πολιτικὰς συνθήκας, δὲν ἀποκλείονται, δι' ἐμπορικοὺς ἢ ἄλλους λόγους, κοινὰ θαλασσινὰ ταξίδια ἀτόμων ἀνηκόντων εἰς τὰς τρεῖς ὡς ἄνω ἐθνότητας.

Δ. Α. Π.

Α'.

Ἐνα καράβι ἀρμένιζε στῆς Μάλτας τὸ κανάλι,
εἶχεν Ὀβριὸ πραματευτὴ καὶ Τοῦρκο καπετάνιο.

1) Βλ. S. Baud - Bouy, ἔνθ' ἄν., σ. 268.

- Τὸ πῆρε ὁ σκύλος ὁ βοριάς, ἡ ἄγρια τραμουντάνα¹
καὶ τοῦ σερέκου² ἢ θάλασσα πολὺ τὸ στραπατσάρει.³
- 5 Ἐποκρίθηκεν ὁ Ὀβριὸς κι αὐτὰ τὰ λόγια λέγει:
-«Πάψε, Θεέ μου, τῆ θάλασσα, πάψε καὶ τὸν ἀγέρα,
νά βαφτισθῶ στὴν πίστη σου ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ μου».
Ἐπαψ' ὁ Θεὸς τῆ θάλασσα, ἔπαψ' καὶ τὸν ἀγέρα.
Σκυλοοβριὸς πισμάνεψε⁴ τὰ λόγια ὅπου εἶπε.
- 10 -«Ἐχε, Θεγέ μ', τῆ πίστη σου κ' ἐγὼ τὴν ἐδική μου».
Ἀκόμα ὁ λόγος στέκουνταν κ' ἡ συντυχιά κρατοῦσε,
τὰ πῆρε ὁ σκύλος ὁ βοριάς, ἡ ἄγρια τραμουντάνα¹
γιόμισ' ἢ θάλασσα παννιά, τὸ κῦμα παλληκάρια.

*Σωζόπολις. - Θρακικά, τόμ. 3 (1932), σ. 253.
ἀρ. 3 (Ἄναγν. Παρασκευόπουλος).*

B'.

- Ἀφρουκαστήτε νά σᾶς πῶ τοῦ γεμιτζῆ⁵ τὰ βάλη.⁶
Καράβιν ἐκιντύνευγε στῆ Μπαρμπαριάς τὰ μέρη
δέρνει το νότος καὶ βοριάς, σιρόκος⁷ καὶ λεβάντες,⁸
μὰ τοῦ σιρόκο οἱ θάλασσες στέκει νά τὸ βουλήσουν.
- 5 Μέσα ἔχε Ὀβριὸ πρᾶματευτὴ καὶ Τοῦρκο καπετάνιο
καὶ λέ' ὁ Τοῦρκος τοῦ Ὀβριοῦ: «Φταίεις καὶ θὰ πνιγοῦμε
καὶ κάμε παρακάλεση, νά ἔχε ξεμιστευτοῦμε».⁹
Εἰς τὴν κουβέρτ'¹⁰ ἀνέβηκε κ' ἔκαμε τὸ σταυρόν του·
- «Πάψε, Χριστέ, τσοὶ θάλασσες καὶ τσοὶ βαρὲς φουρτίνες,
10 νά βαφτισθῶ στὴ χάρη σου κ' ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ μου,
νά φέρν' ὀκάδες τὸ κερὶ καὶ μίστατα¹¹ τὸ λάδι,
καὶ μὲ τὸ πετροκόφινο τ' ἀρσενικὸ λιβάνι».
Κι ὄντεν τὸ λόγο κ' ἤλεγε δὲν τὸ ἔχε ἀποπωειμένο,
παύτ' ὁ Χριστὸς τσοὶ θάλασσες καὶ τσοὶ βαρὲς φουρτίνες.
- 15 Κ' ἐπῆγε κ' ἐβαφτίστηκε στὸν ἅγιον Κωσταντῖνο
κ' ἐβγάλαν τονε Θόδωρο καὶ τὸ παιδὶν του Γιώργη
καὶ τ' ἄλλο τὸ μικρότερο ἐβγάλανε Μανόηλη
καὶ τὴ γυναῖκαν του Μαριώ.

Ant. Jeannarakis, ἔνθ' ἀν., σ. 115, ἀρ. 116.

1) βόρειος ἄνεμος (λ. ἱτ. tramontana). 2) νοτιοανατολικοῦ ἀνέμου (λ. ἱτ. scirocco).
3) καταπονεῖ, ἀναταράσσει (λ. ἱτ. strapazzare) 4) μετενόησε (λ. τ. pismian). 5) τοῦ ναύ-
του (λ. τ. yemici). 6) ἀνδραγαθίας (λ. ἱτ. vaglia). 7) νοτιοανατολικὸς ἄνεμος. 8) ἀνα-
τολικὸς ἄνεμος (λ. ἱτ. levante). 9) νά εἶχε σωθῶμεν. 10) κατάστρωμα πλοίου (λ. ἐνετ.
coverta). 11) μέτρον ὑγρῶν εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Κρήτην χωρητικότητος 6-12
ὀκάδων (βλ. Δ. Α. Πετροπούλου, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ στα-
θμῶν, Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχείου, τ. 7 (1953), σ. 81-82).

Α'. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἄβδη πασάς 256
 Ἄβδουλ Ἄβουδ 158
 Ἄβέρωφ Ν. 302
 Ἄγαρηνοὶ 169
 Ἄγγελάκαινα 292
 Ἄγγελῆς 241, 295
 Ἄγγέλω 267
 Ἄγία Τριάς 341
 Ἄγιονορίτης 474
 Ἄγιος Ἄβιβος 310
 Ἄγιος Βασίλης 174
 Ἄγιος Γεώργιος 3, 80, 104, 334, 335, 337, 341, 357, 475. - Ἄγ. Γιώργης 358. - Ἄγ' Γιώρ'ς 359. - Ἄγέρτς 345. Ἄγι Γεώργης 6, 7, 249. - Ἄγιώργις 319. - Ἄι Γιώργης 4, 5, 6, 31, 335, 336, 439. - Ἄι Γιώρκης 52, 337, 338. - Ἄις Γιώρκιος 339, 340, 341
 Ἄγιος Γουρίας 310
 Ἄγιος Δημήτριος: Ἄι Δημήτρης 205
 Ἄγιος Θεόδωρος: Ἄεθόδωρος 128. - Ἄιθόδωρος 256
 Ἄγιος Ἰωάννης: Ἄγιάννες 128. - Ἄι Γιάννης 79. - Ἄι Γιάννης Χρυσόστομος 128
 Ἄγιος Κωνσταντῖνος 341, 476
 Ἄγιος Λάζαρος: Ἄις Λάζαρος 28
 Ἄγιος Μάμας: Ἄι Μάμας 52
 Ἄγιος Νικόλαος 475
 Ἄγιος Παντελεήμων 341
 Ἄγιος Σαμωνᾶς 310
 Ἄγιος Ψηλο εἴτης 4
 Ἄγκύλας 54
 Ἄγραφιώτης Κώστας 244, 245
 Ἄγριόγιαννης, Ἄγριόγιαννος 254
 Ἄδμητος 358
 Ἄδωνις 310
 Ἄέτιος 89
 Ἄζγουρῆς 44, 46, 47, 49, 50, 51
 Ἄζγουρόπουλο βλ. Σκληρόπουλος
 Ἄηδών 368
 Ἄθηνα τοῦ Βορρά (ὄνομα πλοίου) 145
 Ἄθθοῦσα 441
 Ἄθίγγανοι 10
 Αἰγύπτιοι 166, 168, 172
 Αἰκατερίνη Β' 139, 196
 Ἄις Ἄρχιστράτηγος 48
 Ἄκρίτας, Ἄκρίτης 208 βλ. καὶ Διγενῆς
 Ἄλαμάνος 236, 274
 Ἄλβανοὶ 139, 143, 147, 148, 151, 152, 153, 157, 158, 160, 163, 192, 196, 197, 198, 211, 213, 223, 240, 259, 269, 277, 309, 319, 320, 446
 Ἄλεξανδρῆς 196, 197
 Ἄλέξανδρος 59
 Ἄλέξανδρος Ἄλεξανδροπολίτης 52
 Ἄλέξανδρος ὁ μέγας 26, 27, 264, 326, 342, 368
 Ἄλεξαντρινές 448
 Ἄλέξαντρος ὁ βασιλιάς βλ. Ἄλέξανδρος ὁ μέγας
 Ἄλέξης 64, 66, 67
 Ἄλεξινιός 20, 22
 Ἄλέξιος 379
 Ἄλήμπεης 298
 Ἄλῆ πασάς 147, 148, 149, 150, 151, 158, 159, 191, 192, 194, 197, 198, 199, 200, 204, 207, 211, 213, 214, 216, 218, 219, 221, 223, 225, 226, 244, 245, 246, 247, 251, 255, 259, 263, 277, 465, 466
 Ἄλῆ πασιάς βλ. Ἄλῆ πασάς
 Ἄλῆ Τσεκούρας 240, 241
 Ἄλῆ Τζικούρας βλ. Ἄλῆ Τσεκούρας
 Ἄλιάντρης βλ. Λεβάντης
 Ἄλκηστις 358
 Ἄμαζόνες 325, 326
 Ἄμιράς 7, 44, 59
 Ἄμουράτ 122

- Ἄμφιτρίτη 332
 Ἄναγνώστης 244
 Ἄναστάσης 241
 Ἄνδρομέδα 68, 335
 Ἄνδρονίκη 381
 Ἄνδρόνικος 3, 59, 60, 61, 63, 64, 68, 69, 74, 77, 87, 326, 368, 385
 Ἄνδρούτσαινα 196
 Ἄνδρουτσαῖοι 193, 195
 Ἄνδρουτζος· βλ. Ἄνδρουτσος
 Ἄνδρουτσος 145, 193, 194, 195, 196, 197, 228, 239, 243, 245, 251, 385
 Ἄνεράδες 399
 Ἄντζουλή· βλ. Ἄζγουρη
 Ἄντρεϊόβλαχος 132
 Ἄντριας 473
 Ἄντρίτσους· βλ. Ἄνδρουτσος
 Ἄντρουλιός 368
 Ἄντωνης 200, 201, 202, 203, 206, 238
 Ἄπλορράβδης 23
 Ἄπόλλων 358
 Ἄποστόλης 235
 Ἄραβες 7, 35, 44, 59, 63, 89, 169
 Ἄραβίδες 59, 61
 Ἄράπηδες 170, 440
 Ἄράτης Γεώργιος 246
 Ἄράπης ἢ Κακαράπης 296
 Ἄρβανιτάκης 180
 Ἄρβανῖτες 24, 140, 148, 152, 165, 193, 196, 199, 209, 221, 230, 233, 241, 298
 Ἄρβανιτιά 145, 148, 152, 197
 Ἄρβανιτοπούλα 267
 Ἄργυρός Λέων 46
 Ἄρέστης 44, 46, 47, 48, 50
 Ἄρεστής· βλ. Ἄρέστης
 Ἄρεστόπουλος 44, 46, 47
 Ἄρετή 113, 309, 312, 313, 314, 315, 317, 364, 395, 396, 427
 Ἄρετούσα 313, 316, 317, 396, 397
 Ἄριάδνη 332
 Ἄριτή· βλ. Ἄρετή
 Ἄρμενοπούλα 448
 Ἄρμονία 332
 Ἄρμούρης 44, 45, 46, 59
 Ἄρμουρόπουλος 44, 45, 46
 Ἄρναούτ Ὀγλού 239
 Ἄροαφνού, Ἄροαφνούσα· βλ. Ἄροδαφνού
 Ἄροδαφνού, Ἄροδαφνούσα 440, 441, 442
 Ἄρπαλύκη 368
 Ἄσλάν βέης 143, 145
 Ἄσπρη θάλασσα (ὄνομα πλοίου) 213
 Ἄτρεὺς 368
 Ἄτταλειώτισσα 447
 Ἀύγερινός 346
 Ἀύκωσά 438, 439
 Ἄφροδίτη 310
 Ἄχιλλεὺς 264, 325, 326
 Ἄχμὲτ πασάς Κιοπροουλής 153
 Βαγγέλης 381, 382
 Βαλῖος 264
 Βάλτος (ὄνομα πλοίου) 213
 Βαλτιανοὶ 226
 Βάραγγοι· βλ. Φάραγγοι
 Βαρβαρέας 257
 Βαρβαρόσσας Χαϊρεδὶν 134
 Βαρδήναινα 274
 Βαρλάμης 264
 Βάρνας· βλ. Φωκάς Βάρδας
 Βαρντράχλος 30, 36, 55, 56, 57, 59, 68, 395
 Βασίλειος Α΄ 52
 Βασιλείου Δημήτριος 149
 Βασίλης 7, 8, 155, 156, 196, 222
 Βασιλιάς τῆς Δύσης 356
 Βασιλοπούλα 471, 472
 Βασίλω 302, 471
 Βατικιώτης Γιάννης 102
 Βέβρος 264, 265
 Βεζίρης 151
 Βεΐκος Λάμπρος 249
 Βεληγκέκας 200, 201, 203, 207
 Βελῆς μπουλούκμπασης 201
 Βελῆς πασάς 198, 214, 215
 Βελούλας 298
 Βενέτικα (πλοῖα) 134
 Βενετοανάκης Παναγιώτης· βλ. Παναγιώταρος

- Βενετσιάνος 410
 Βερβαινωτίτισσες, Βερβαινωτοπούλες 237
 Βερβερίτσα 381
 Βεργίτη Εύμενία 122, 135
 Βερολίνειος συνθήκη (1881) 175
 Βερούσης ἡ Μουτσανᾶς 193
 Βέσσιαρης ἄγος 199
 Βίβας· βλ. Γρίβας-Μπούας Θ.
 Βιλαέτης Χαραλάμπης 231
 Βιλούλας 299
 Βλάχα 432, 466
 Βλαχάβας 213, 218. - Βλαχάβας Θεόδωρος 218. - Βλαχάβας Θύμιος ἡ Παπαθύμιος ιθ', 218, 219
 Βλαχάκι μικρό· βλ. Βλαχόπουλο
 Βλάχισσες 300
 Βλαχοθανάσης Μητρος 193, 196
 Βλαχομπαρμπιτσιώτης· βλ. Ζαχαριάς
 Βλαχοπούλα, Βλαχοπούλες 272, 277
 Βλαχόπουλο 64, 65, 66, 67, 272, 277, 385, 432. - Βλαχόπουλο μικρό 64, 66, 67
 Βλαχόπουλος 286
 Βλάχος 227, 272, 277, 286. - Βλάχος Μητρος 177
 Βλαχουγιώργους 260
 Βοριάς: ὁ κύριος βοριάς 472, 473, 474, 475, 476
 Βότσαρης Κίτσος 151
 Βούλγαροι 122, 176, 177, 178, 309, 319, 320
 Βουλή 196
 Βουλούσης Θανάσης 193
 Βουργάρα 451, 452
 Βουργαροπούλα 451, 452
 Βράγγοι 107
- Γαβρᾶς Θεόδωρος 121. - Γαβρᾶς Κωνσταντῖνος, Γαβροκωσταντῖνος ιε', 121
 Γαβριήλ Ἄρχάγγελος 48. - Γαβριήλ (ἐπίσκοπος) 150
 Γάκης Θύμιος 302
 Γάλλοι 153, 228
 Γάτσος Ἄγγελος 158
 Γενιτάραγας 138
- Γενίτσαρος, Γιανίτσαρος 102, 103, 155, 326, 362, 385, 387, 388
 Γερμανοὶ 179, 273, 274
 Γερογιάννης 268
 Γεωργάκης 295
 Γεωργακλῆς 203
 Γεώργος 236
 Γιακωβάκης 227
 Γιαννάκης 74, 76, 78, 103, 112, 116, 117, 151, 237, 245, 264, 348, 369, 395, 404
 Γιαννάκης· βλ. Σισμάνης Γιαννάκης
 Γιαννακῆς 19, 64, 65, 66, 75, 102, 103, 347, 410, 428, 429, 430
 Γιαννάκος, Γιαννακός 10, 11, 13, 14, 15, 77, 104, 438, 439
 Γιαννατσῆς· βλ. Γιαννακῆς
 Γιάννες 18, 105, 106, 113, 322, 358, 359, 405
 Γιάννης 5, 19, 41, 64, 65, 66, 67, 74, 75, 77, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 152, 236, 237, 263, 267, 302, 303, 322, 330, 331, 341, 347, 357, 364, 367, 368, 369, 385, 391, 392, 397, 404, 405, 426, 428, 429, 430, 433, 437, 456
 Γιάννης· βλ. Λάζος
 Γιαννῆς 191
 Γιαννιάς 230, 231, 238. - Γιαννιάς Γιώργης 230, 231, 232
 Γιαννιός 103
 Γιάννος 104, 331, 366, 370, 403, 404, 428, 429, 430, 431, 433
 Γιαννούλας ιθ', 223, 257
 Γιάχος 289
 Γιλαντελής 292
 Γιουγκοσλάβοι 309, 319
 Γιουσοῦφ Ἀράπης 192, 223, 225
 Γιώργαινα 152, 232, 300
 Γιώργης 202, 235, 237, 239, 461, 476
 Γιώργινα· βλ. Γιώργαινα
 Γιώργος 201, 206, 237, 238, 239, 248
 Γιώργους· βλ. Γιώργος
 Γιώρκης 339
 Γιώτης· βλ. Μπαρτζόκας Γιώτης

- Γκέγκας· βλ. Βεληγκέκας
 Γκοντοβάς Λιάκος 206, 252
 Γκουντουβάς· βλ. Γκοντοβάς Λιάκος
 Γκούρας Γιάννης 196, 245, 246
 Γλώρος· βλ. Φλώρος
 Γοργόνα 377
 Γούλας 244
 Γραικός 157
 Γρεβενιωτόπουλο 146
 Γρηγόριος Ε' 154, 155
 Γριβαίοι 255
 Γρίβας (ἄλογο) 92
 Γρίβας-Μπούας Θ. 183, 255, 256, 257
 Γυφτάκης 192
 Γύφτης· βλ. Γυφτάκης
 Γυφτογιάννης· Γυφτογιαννάκης· βλ.
 Μπουζιώτης Γιάννης
- Δαβέλης 298
 Δαβής 127
 Δάρειος 292
 Δασκαλογιάννης 140, 141, 142, 143
 Δεληγιώργης· βλ. Γιαννιάς Γιώργης
 Δελή Ίσκος 190
 Δέρβης· βλ. Δερβίσης
 Δερβίσης 466, 467
 Δεσπότης· βλ. Ίωσήφ, επίσκοπος Ρωγών
 Δέσπω 152
 Δήμαινα 215
 Δημήτηρ 310
 Δημήτρης 186
 Δημητρούλα 449
 Δημήτρω 449
 Δημόπουλος Γ. 238
 Δήμος ιθ', 264, 282, 229. - Δήμος (γερο-
 κλέφτης) 202. - Δήμος (κλέφτης) 242.
 - Βλ. καὶ Λάζος καὶ Σκαλτσοδημος
 Διάκος 156, 157, 244, 250, 251
 Διαλέττα 198
 Διαμαντής 270
 Διανής 17
 Διβιτάρης 189
 Διγενής ιβ', ιγ', 3, 7, 10, 11, 16, 17, 18,
 19, 20, 22, 23, 27, 29, 31, 32, 33, 34, 35,
 36, 37, 38, 42, 43, 44, 54, 55, 59, 61, 68,
 79, 82, 95, 104, 110, 111, 112, 186,
 278, 358, 395, 405, 421, 423. - Βλ. καὶ
 Διανής, Διγενής ἢ Κωνσταντής, Δι-
 γιανής, Διενής καὶ Διενάτζης
 Διγενής ἢ Κωνσταντάς· Διγενής ἢ Κω-
 σταντής 26, 27, 28
 Διγιανής 17
 Διενάτζης 11, 13
 Διενής 10, 12, 13, 14, 15, 29, 30, 39, 40, 41
 Διογένης ιγ'
 Διοκλητιανός 395
 Διονίτσα 435, 436
 Δίπλας ιθ', 199, 200, 206. Βλ. καὶ Κομνάς
 Δούκας 401, 402, 403. - Δούκας Ἀνδρό-
 νικος· βλ. Ἀνδρόνικος. - Δούκας Κων-
 σταντῖνος 7, 54, 55, 59. - Δούκας
 στρατηγός 3, 10, 22, 31, 111, 395,
 405
 Δραγούμης Ἴων 177
 Δράκος 36, 341
 Δράκος Γεωργάκης 249
 Δράμαλης 160, 161, 162, 251
 Δρόσος 195
 Δυοβουνιώτης Γεώργιος 245. - Δυοβου-
 νιώτης Ἰωάννης 156, 222, 244, 245,
 251
 Δυσσεάς· βλ. Ἀνδρουτσος
- Ἐβρά 9
 Ἐβραία 10
 Ἐβραῖοι 460, 462, 474, 475
 Ἐβριοπούλα 448, 461, 462
 Ἐγγλέζοι 153
 Ἐθνικὴ Ἐταιρεία 176
 Εἰρήνη 243
 Ἐκκλησία Μεγάλη 124, 125
 Ἐκτωρ 325
 Ἐλγή· βλ. Ἐρήνη
 Ἐλενα 343
 Ἐλένε 418, 419
 Ἐλένη 199, 342, 343, 370, 381
 Ἐλενίτσα 343
 Ἐλενιώ 97

- Ἐλεονώρα 441
 Ἐλλεν Κωσταντίνος 128
 Ἐλλενος - Ἐλλενοι 34, 40, 130, 131
 Ἐλληνες 139, 140, 146, 156, 157, 160, 161, 162, 163, 176, 179, 211, 213, 228, 238, 252, 285. - Ἐλληνες τῆς Κάτω Ἰταλίας 463. Βλ. καὶ Ἐλλενος
 Ἐλληνίς 208, 465
 Ἐλληνισμὸς 176
 Ἐλληνοἰταλικὸς πόλεμος 285
 Ἐλληνόπουλο 177
 Ἐμιο - Ἄλῆς 61, 62, 63
 Ἐμιορσα 467, 469 - Ἐμιορούλλα 117, 162, 467, 469
 Ἐνετικὴ πολιτεία 153, 183
 Ἐνετοὶ 136, 137, 138, 153, 379
 Ἐνουση· βλ. Ἐνωσις
 Ἐνωσις (καταδρομικὸν) 175
 Ἐπτανήσιοι 157
 Ἐρή· βλ. Ἐρήνη
 Ἐρήνη 317, 318
 Ἐρμῆς 286, 310
 Ἐρρικας - Ἐρρικος· βλ. Ἐρρικός τῆς Φλάντρας
 Ἐρρικός τῆς Φλάντρας 342, 343
 Ἐρωτας· βλ. Ἐρρικός τῆς Φλάντρας
 Ἐτέμ πασάς 263
 Εὐδοκία 31, 111, 302, 309, 311, 312, 395, 405
 Εὐδοκιά ἢ Εὐδοκούλα· βλ. Εὐδοκία
 Εὐμενία· βλ. Βεργίτιση Εὐμενία
 Εὐρυδίκη 381, 382
 Εὐρυσθεὺς 26

 Ζαμπαρδούνιας· βλ. Μουσαγας
 Ζαπαντιώτης Δρόσος 195
 Ζαριάδρης 111
 Ζαρκάδας 176
 Ζαρνικιώτης Γιάννης 226, 227
 Ζαφέρας 293, 294
 Ζαχαράκης 225
 Ζαχαριάς ιθ', 228, 229, 230
 Ζεὺς 332, 368
 Ζιακαῖοι 257. - Ζιάκας Θεόδωρος 257, 258

 Ζίδραϊνα 186, 187
 Ζιδραῖοι 185. - Ζίδρος Πάνος ιθ', 185, 186 187
 Ζίτρινα· βλ. Ζίδραϊνα
 Ζορμπᾶς Γιάννης 237
 Ζουρόπουλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Ζώϊκω 239

 Ἡλιόγεννη ἢ Ἡλιογεννημένη· βλ. Ἡλιογέννητη
 Ἡλιογέννητη 395, 403
 Ἡλιος 385
 Ἡπειρώται 175, 204
 Ἡρακλῆς ια', 26, 68
 Ἡσιόνη 68

 Θαλήστρια 326
 Θανάσης· βλ. Καράμπελας
 Θανασούλας 300
 Θεοδοσίου Ζαφειράκης 158
 Θεοδορίδης Ἀχιλλεὺς 162
 Θεὸς Νίκος 204, 205
 Θεοφύλακτος ια', 52, 53, 54
 Θεοχάρης 166
 Θεσσαλοὶ 186, 207
 Θησεὺς 332
 Θεωρῆς 236
 Θόδωρος 476
 Θρακιάς (ἄνεμος) 151
 Θυέστης 368
 Θύρις 330

 Ἰαννάκης· βλ. Γιαννάκης
 Ἰάσων 68
 Ἰμβραήμ πασάς 165, 167, 168, 233, 246, 253, 254, 255, 263
 Ἰμβραήμ· βλ. Ἰμβραήμ
 Ἰουδῆθ 342
 Ἰούλιος Καῖσαρ 264
 Ἰουσοῦφ πασάς 157
 Ἰουστίνη 395
 Ἰουστινιάνης Ἰωάννης 128
 Ἰππῶ 446
 Ἰσμαήλ Γιβραλτάρ 164

- Ἰσοῦφ Ἀράπης· βλ. Γιουσοῦφ Ἀράπης
 Ἴταλοι 179
 Ἴψος 193
 Ἰωάννα Λ' Ἀλεμά 441
 Ἰωάννης Ε' 123
 Ἰωάννης Η' 123
 Ἰωαννῆς (Ἰωάννης) 123
 Ἰωάννης ὁ μέγας· βλ. Ἰουστινιάνης Ἰω-
 άννης
 Ἰωσήφ, ἐπίσκοπος Ρωγῶν 168, 247

 Κάγκalos 300, 301
 Καζαβέρνης 213, 216
 Κακαραπαῖοι 297
 Κακοσουλιῶτες 148
 Καλαβρυτινοὶ 155
 Καλιακούδαινα - Καλιακούδινα 197
 Καλιακούδας Λουκάς 197
 Καλόγερος 207
 Καλογιάννης 77
 Καλομοίρου ὁ υἱὸς 44, 45, 46
 Καλομούρ' ὁ μικρογιός. - Καλομούρου ὁ
 καλογιός· βλ. Καλομοίρου ὁ υἱὸς
 Κάλιω· βλ. Κάλω
 Κάλω 404, 405
 Καλτσοδημος· βλ. Σκαλτσοδημος
 Κάντω 466, 467
 Καπετάν πασάς 135, 145, 235
 Καποδίστριας 251
 Καραγεώργης 218
 Καραγκιόζης 27
 Καραδογιάννης 144
 Καραδοιάννης· βλ. Καραδογιάννης.
 Καραϊσκάκης ιθ', 199, 247, 249
 Καραῖσκος 248
 Καραμήτσος 250
 Καραμπέλας Θανάσης ιθ', 229, 230
 Καρατάσος 158
 Καρα Χαλίλ ἀγός 228
 Καραχάλιος 230, 231
 Καρκίνος 26, 27
 Καρπενησιώτης 195
 Κασσάνδρα (ὄνομα πλοίου) 213
 Κατσαβός 301

 Κατσαντωναῖοι 199, 200. - Κατσαντώνης
 ιθ', 199, 200, 201, 203, 204, 206
 Κατσιγγανος 10, 11, 183
 Κατσιγιαννος· βλ. Κατσιγγανος
 Κατσουδαῖοι 226. - Κατσούδας 226
 Κατσώνης Λάμπρος 145, 193, 194, 214,
 228
 Κένταυρος 79
 Κέντρος 267
 Κιαμίλαινα 162
 Κιαμίλης· βλ. Κιαμίλ μπέης
 Κιαμίλ μπέης 162, 253
 Κιμισκῆς· βλ. Τιμισκῆς Γιάννης
 Κιόρογλους 111
 Κιοσέ Μεχμέτ 156, 194
 Κιούρτης· βλ. Κούρτ Ἀχμέτ
 Κιουταῆς· βλ. Κιουταχῆς
 Κιουταχῆς 162, 246, 248, 249
 Κλεόβοια 332
 Κλεφτογιάννος 268
 Κλύμενος 368
 Κλωνάρης κγ'
 Κόλιας 238
 Κολοκοτρωναῖοι 228, 233, 234, 235, 236,
 237. - Κολοκοτρώνης Κωνσταντ. 234,
 235. - Κολοκοτρώνης Θεόδ. 155, 160,
 161, 235, 237, 238, 262
 Κομνάς Τράκας 250
 Κομνηνός Δαβίδ 127, 128, 129
 Κομνηνός Ἰωάννης 121
 Κομπόπουλα 227. - Κομπόπλος ἢ Κομ-
 πόπουλος Νάσος 206
 Κονιαριά 262. - Κονιάρει - Κόνιαρος 91,
 253, 287
 Κονταναγνώστης 270
 Κόντες 387, 429, 430· βλ. καὶ Κοντός
 Κοντογιακούπης 207
 Κοντογιανναῖοι ιθ', 206, 223, 224, 226.-
 Κοντογιάννης 224, 225, 226
 Κοντός 387, 388, 389, 390, 393
 Κοντούτσικος 388
 Κοραῆς Ἀδαμ κγ'
 Κοσκινᾶς 222
 Κοσμᾶς Λάμπρος ἢ Σουλιώτης 251

- Κουκέας 228
 Κουντουριώτης 166, 253
 Κουντουκιώται 259
 Κούφτ 'Αχμέτ 189
 Κούρτης 289
 Κουσαντάς· βλ. Κωσαντάς
 Κουσαντή· βλ. Κωσαντή
 Κουσαντίνος· - Κουσαντίνους· βλ. Κων-
 σταντίνος
 Κουσαρέλλας - Κουσαρέλλια· βλ. Κω-
 σταρέλλος
 Κουταβάς· βλ. Γκοντοβάς Λιάκος
 Κουτάνης 237
 Κουτσονίκας 148
 Κραβαρίτισσα· - Κραβαριτοπούλες 199
 Κρήτες 171, 172
 Κρητικόπουλο 217
 Κρητικός 174, 474
 Κρουστάλλω 103, 243, 244
 Κσιάντινος· βλ. Ξάνθινος
 Κυπριανός 395
 Κωνσταντής· βλ. Κωσαντής
 Κωνσταντίνος 7
 Κωνσταντίνος 7, 8, 9, 41, 54, 59, 61,
 68, 87, 96, 129, 224, 309, 315, 316,
 317, 318, 333, 347, 350, 351, 354, 364,
 368, 369, 370, 418, 434, 435
 Κωνσταντίνος (βασιλεύς) 128
 Κωνσταντίνος Ε' ιγ'
 Κωνσταντίνος Η' 54
 Κωνσταντίνος ΙΑ' ιε', 123
 Κωνσταντίνος Μονομάχος ιδ', 82
 Κωνσταντίνος (ό μικρός) 63, 64, 68, 69
 Κωνσταντινούπολις ιε'
 Κώσταινα 215
 Κωσαντάκης 54, 80, 367
 Κωσαντάς ια', ιγ', 54, 70, 81, 82, 83,
 84, 85, 86, 98, 99, 100, 101, 102, 110,
 309, 313, 314, 318, 347, 352, 353,
 355, 424
 Κωσαντέλλος ιθ', 300
 Κωσαντής 5, 9, 30, 31, 64, 65, 66, 70,
 78, 94, 97, 117, 123, 124, 303, 304,
 309, 312, 315, 316, 317, 333, 347, 350,
 351, 366, 369, 395, 418, 419, 423, 424,
 425, 426, 427, 429, 430, 434, 458, 459
 Κωσταντίνος 351, 354
 Κωσταντίνος· βλ. Κωνσταντίνος
 Κωσταντίνος 71, 72
 Κωσταρέλλος 259, 260
 Κώστας 68, 72, 73, 96, 205, 214, 256,
 309, 311, 312, 350, 351, 364, 366, 367,
 369, 385, 426, 427, 428
 Κώστας Λάζος· βλ. Λάζος
 Λαζαίοι ιθ', 213, 214, 215, 220. - Λαζό-
 πουλο (μικρό) 221. - Λάζος (Γιάννης,
 Δήμος, Κώστας, Λόλιος) 214, 216
 Λακκιώτες 256
 Λαλαίοι Τούρκοι 231, 232
 Λαλιώτισσα 157
 Λάμμα 72, 329, 330, 331
 Λαμπράκης 282
 Λαμπροθύμιος 256
 Λάμπρος 145
 Λαμπρούλιας 238
 Λαπαίοι 185. - Λάπας ιθ', 186, 187, 188, 267
 Λατίνοι 131, 164
 Λεάνδρος 53
 Λεβάντης 10, 11, 16, 53, 421, 443
 Λέγκου 369, 370
 Λενιό 136
 Λένω 151, 152
 Λεόντιος Μαχαιράς 441
 Λεοῦσα 471
 Λεπενιωταίοι 204. - Λεπενιώτης Κώστας
 ιθ', 203, 204, 205, 206
 Λέων ς' 46, 59
 Λιάζης 190
 Λιάκαινα 208, 209, 210
 Λιακατάς Γρηγόρης 246, 247
 Λιάκος 206, 207, 208, 210, 240, 271
 Λιάνδρος· βλ. Λεάνδρος
 Λιάπηδες 152, 153, 154
 Λιογέννητη· βλ. 'Ηλιογέννητη
 Λιόλιος· βλ. Λάζος
 Λιός (Μανολιός) 37
 Λιουνίδα· βλ. Λιωνίδα

- Λιπινιώτης· βλ. Λεπενιώτης
 Λιωνίδας 298
 Λούκαινα 198
 Λούκας 198, 297
 Λουκρητία (ή Ρωμαία) 379
 Λυκάων 368
 Λουλουδιά 366
 Λυσσέας· βλ. Ἄνδρουτσος

 Μαβιανός· βλ. Μαυριανός
 Μάγδα 363, 364, 365
 Μαδιανός· βλ. Μαυριανός
 Μάϊδα· βλ. Μάϊδω
 Μάϊδω 393, 364, 367
 Μακάριος ὁ Ρωμαῖος (ὄσιος) 344
 Μακρῆς κδ', 247, 255, 256
 Μακρυγιάννης (Σαρακατσάνος) 204
 Μακρὸν - Πανάγος 232
 Μαλτέζα 294
 Μανέτας 375, 376, 377, 378
 Μανιάκης Γεώργιος 82
 Μανιᾶται 160, 168, 169, 175
 Μανολάκης 436
 Μανόλης 373, 374, 436, 476
 Μανουήλ Β' 123
 Μάνταλος 246, 258
 Μαργαρίτα 71
 Μάργκιανος· βλ. Μαυριανός
 Μάρθω 363
 Μαρία 380, 381
 Μαριανή 467
 Μαριγάκι 380
 Μαριώ 305, 306, 476
 Μάρκος· βλ. Μπότσαρης Μάρκος
 Μαροῦ 90, 91, 103, 431
 Μαρουδή· βλ. Μαρουδιώ
 Μαρουδιώ 428, 429, 430
 Μαρουδριά 98, 99, 101
 Μαρούλα 363, 404
 Μαρουλλιός 87, 88
 Μαρουλλοῦ 323, 324, 325
 Μαρτζόκας Γιώτης· βλ. Μπαρτζόκας
 Μάρω 364, 403, 404, 405, 428, 430, 431
 Μαστραγκύλας· βλ. Ἄγκύλας

 Ματρόζος 166
 Μαυραειδής· βλ. Μαυρουδής
 Μαυραλής· βλ. Μαυρουδής
 Μαυργιαννής· βλ. Μαυρήγιαννης
 Μαυρήγιαννης 68, 71, 72, 364, 365
 Μαυριανός 68, 71, 363, 378, 379, 380
 Μαυροειδής· βλ. Μαυρουδής
 Μαυροηλής· βλ. Μαυρουδής
 Μαῦροι 64
 Μαῦρο καράβι 213
 Μαυρολίβης 8
 Μαυρομάτης κδ', 184
 Μαυρομιχάλης Κυριακούλης 160.-Μαυρο-
 μιχάλης Κωνστ. 167, 169. - Μαυρομι-
 χάλης Πετρόμπεης 160, 170, 171
 Μαῦρος (ἄλογο) 92
 Μαυροτράχηλας· βλ. Βαυροτράχηλος
 Μαυρουδής 8, 36, 363, 395
 Μαχμουδ πασις 160
 Μέγας Ἴ. 296, 297
 Μελάς Παῦλος 177, 178
 Μενούσαγας 373, 374, 375
 Μενούσης· βλ. Μενούσαγας
 Μεσημεριάτες 329
 Μεσολογγίται 162, 163
 Μεσσηνέζης 239
 Μέτζ Ἀράπης 234
 Μέτζος· βλ. Μέτζ Ἀράπης
 Μέτσιος Μάλιος 198
 Μετσιοχοῦσος - σαῖτοι 191
 Μετσοῖσος 190
 Μεχμέτ Ἀλῆς (Αἰγύπτου) 164
 Μεχμέτ Δ' 135
 Μηλιοπούλα 293
 Μήλιος 385
 Μηνᾶς 36
 Μήτραινα 253, 254
 Μήτρος 184
 Μήτρος· βλ. Μποταίτης
 Μήτσιος 224, 240, 385
 Μήτσος· βλ. Σισμάνης
 Μήτσους· βλ. Καραμήτσος
 Μιαούλης Ἀνδρέας 165, 166
 Μικροκουσαντίνους. - Μικροκωνσταν-

- τίνος. - Μικροκωσταντάκης· βλ. Μικροκωσταντίνος
 Μικροκωσταντίνος 70, 72, 78, 80, 347, 351, 354, 369, 430
 Μικροχατζαννάκης 395, 397, 398
 Μικροχατζαράκης· βλ. Μικροχατζαννάκης
 Μιλιόνης Χρῆστος ιθ', 184, 185, 190
 Μιλιούνα 46
 Μίνως 332
 Μιριολής 217
 Μισριιώτης 173
 Μιτζομπόνος, Μιτσομπόνος 148, 198
 Μιχαήλ ἀρχάγγελος 37, 48
 Μιχαήλ Β' 45
 Μιχαήλ Γ' εγ', 45, 46
 Μοῖρα 358
 Μονόγιαννες 105, 358
 Μοραῖται 159, 230
 Μοραῖτόπουλο 385
 Μοριανοπούλα 446
 Μοριάς (ὄνομα πλοίου) 213
 Μορντβίνος 320
 Μοροζίνης Φραγκίσκος 136, 137
 Μόροι 16
 Μοροσέρβοι 16, 17
 Μόσκοβης· βλ. Μόσκοβος
 Μόσκοβος 139, 141, 142
 Μόστω Τζαβέλαινα· βλ. Τζαβέλαινα
 Μουρτάτης 231
 Μουρχουντάραγας. - Μουρχουντάρης· βλ. Βέσσιαρης Ἅγιος
 Μουσάγας 232, 233
 Μουσαμπαρδούνιας· βλ. Μουσάγας
 Μουσελίμης 184, 189
 Μουσουχουσαῖοι· βλ. Μετσιοχουσαῖοι
 Μουσταῖης πασάς 163
 Μουσταφάς· βλ. Μετσιοχουσός
 Μουσταφάς 207
 Μουτσανάς· βλ. Βερούσης
 Μουστοξύδης Ἄνδρέας κβ'
 Μουχαμέτης 143
 Μουχαρνάρης· βλ. Βέσσιαρης Ἅγιος
 Μουχτάρ Κλεισούρας 184
 Μουχτάρ πασάς 148, 149, 150, 151, 196, 218, 219
 Μπαμπαλοπούλα· βλ. Παπαδοπούλα
 Μπανούσης 222
 Μπαρδουνιώτης 233
 Μπαρμπαρέσος ιε', 132
 Μπαρμπιτσιώτης Ζαχαρίας 227, 229
 Μπαρότσης Ἄνδρέας 137
 Μπαρτζόκας Γιώτης ιθ', 221, 222, 279
 Μπασντέκης 221
 Μπαταριάς Γιάννης 205
 Μπεκίρ πασάς 253
 Μπερατινός 289
 Μπιρμπίλης 373, 374
 Μπλαγάβας· βλ. Βλαγάβας
 Μποταῖτης Μῆτρος 253, 254
 Μπότζαρη Λένω 152
 Μπότσαρης Γεώργης 147. - Μάρκος 147, 148, 162, 163, 164, 195
 Μπότσης Γιωργάκης 152
 Μπουζιώτης Γιάννης 301
 Μπουκουβαλαῖοι 191, 192, 229
 Μπουκουβάλας 191, 213, 229, 255, 284
 Μπραῖμ πασάς· βλ. Ἴμβραῖμ πασάς
 Μπροσφύρης· βλ. Προσφύρης
 Μπρούφας 176
 Μωαμεθανοὶ 233
 Μωάμεθ Β' 129
 Νάνος 190, 267
 Ναουσαῖοι 158
 Νάσος· βλ. Κομπόπουλος
 Νεραΐδα, -δες 329, 330
 Νικεφόρος - Νικηφόρος· βλ. Νικηφόρος
 Νίκζας 151
 Νικηταρᾶς 161
 Νικηφόρος ια', 30, 55, 57, 59, 395
 Νικολάκης· βλ. Πετμεζάς
 Νικολόπουλα - Νικολοπουλαῖοι 228
 Νικολός 196
 Νικολοῦ 190
 Νίκος· βλ. Νικοτσάρας
 Νικοτσάρας ιθ', 211, 212, 213, 216, 218, 221
 Νιόπλιος Γεώργιος 143, 145
 Νιόπλιους· βλ. Νιόπλιος Γεώργιος

- Νόβαινα 269
 Νόβας 269
 Νοῦτσος Ἀλέξης 255
 Νταβέλης Χρῖστος ιθ', 296, 297
 Ντεληγιάννης 177
 Ντελή Γρίβας· βλ. Γρίβας - Μπούας Θ.
 Ντελή Τσεκούρας· βλ. Τσεκούρας
 Ντερβίς Ἀράπης 232
 Ντόρια Ἀντρέας 134
 Ντούλας ιθ', 299

 Ξάνθινος 7, 8, 61, 62
 Ξανθῖνος· Ξάντινος· βλ. Ξάνθινος
 Ξάνθος 264
 Ξερόπουλλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Ξυλικιώτης Γιάννης 196

 Ὄβραῖοι 155, 369, 370, 443, 463, 475, 476
 Ὄβραῖσσα 13, 16
 Ὄβριοκόρη 461
 Ὄβριοπούλα 448, 463
 Ὄβριός· βλ. Ὄβραῖοι
 Ὄδάτις 111
 Ὀδυσεύς· βλ. Ἀνδροῦτσος
 Ὀδυσεύς 79, 110, 360
 Ὄθων 173, 240, 251, 252, 255, 256, 257
 Ὀλοφέρνης 342
 Ὀλυμπος (ὄνομα πλοίου) 213
 Ὄμερ Βρυώνης 156, 157, 160, 162, 163, 194
 Ὄμορφη τῆς Ἀμοργός· βλ. Μοργιανοπούλα
 Ὄρεστης ιγ', 46
 Ὄρεστόπουλος 46
 Ὄρλώφ Ἀλέξιος 139. - Ὄρλώφ Θεόδωρος 139
 Οὐβριά 414
 Οὐβριός· βλ. Ὄβραῖοι

 Παλιαρβανίτες, Παλιοαρβανίτες 159, 209
 Παλιοπαππούς 40
 Πάλιος 237
 Παλιότουρκοι 209

 Παλουμπιώτης Λιάκος 206
 Πάν 330
 Παναγιώταινα 272
 Παναγιώταρος 235
 Παναγιώτης· βλ. Παναγιώταρος
 Παναρίτης Λιάκος· βλ. Λιάκος
 Πανουργιάς ιθ', 156, 251, 255
 Παπᾶ Βαρδῆς 135
 Παπᾶ Βεργῆς 135
 Παπᾶ Βοριάς 135
 Παπαγιώργης 219, 220
 Παπαδοπούλα 243, 244
 Παπαθύμιος· βλ. Βλαχάβας Θύμιος
 Παπακωσταντάκης 230
 Παπᾶ Λάμπρος 268
 Παπανικόλα Γιάννης· βλ. Πρίφτης
 Παπανικολῆς 166
 Παπᾶς Ἐμμ. 158
 Παπαφλέσας 162, 166, 167
 Παρατρέχηλος· βλ. Βαρυτρέχηλος
 Παργινός 153
 Παργιώτες 149
 Παρπαρούσης· βλ. Βαρβαρόσσης
 Πασάς Ἡρακλείου 140
 Πασιάς· βλ. Ἀλή πιασάς
 Πατριαρχεῖον 176
 Πατρινό λεμόνι 301
 Παχύς· βλ. Σπαχῆς
 Παύλαινα 178
 Παυλικιανοί 52
 Πειρασμός 373
 Πελοποννήσιοι 157, 167
 Πενθεσίλεια 325, 326
 Πέρρης 52
 Περσεφόνη 310
 Περσεύς 68, 335
 Πετμεζαῖοι 155, 156. - Πετμεζᾶς Ἀναγνώστης 155, 156. - Πετμεζᾶς Νικ. 155, 156, 225
 Πετρίτης 106
 Πετρόμπεης· βλ. Μανρομιχάλης
 Πετροπέτσας 282
 Πετροπουλάκης 382
 Πέτρος Μέγας 139

- Πετροτράχηλος· βλ. Βαρυτράχηλος
 Πεφρονία 381
 Πηνελόπη 110, 360
 Πιπίνος 166
 Πιτρουπουλάκης· βλ. Πετροπουλάκης
 Πλανόγιαννος 404, 405
 Πλαπουταίοι 158
 Πλιάσκας, Πλιάτσκας 220, 221
 Πλούτων 310
 Πόλη ιε'
 Πολύτεχνος 368
 Πολυτρίχηλος· βλ. Βαρυτράχηλος
 Πορφυρας, Πορφύρης· βλ. Προσφύρης
 Ποσειδών 332
 Ποσσύρκας· βλ. Προσφύρης
 Πρίαμος 325
 Πρίφτης 102, 192, 193
 Πρόκνη 368
 Προσφύρης ια', ιγ', 54, 55, 56, 57, 58, 67, 68, 190
 Προσφύρκας· βλ. Προσφύρης
 Πρόσφυρος· βλ. Προσφύρης
 Προύσιας 283
 Πρωτόπαπας 141
- Ραγκαβάνης 282, 283
 Ρεθεμνιώτισσα Σουλτάνα· βλ. Βεργίτση
 Εύμενία
 Ρενιέρης Μάρκος κβ'
 Ρεουμοπούλα· βλ. Ρωμοπούλα
 Ρεσούλης 373, 374
 Ρήας· βλ. Ρήγας
 Ρήγα γιός 429
 Ρήγαινα· βλ. Ρήγισσα
 Ρήγας 356, 415, 430, 443
 Ρήγισσα 440, 441, 442, 443, 467, 472
 Ρηγόπουλο 472
 Ρήισσα· βλ. Ρήγισσα
 Ρήνα 296
 Ρήνη 244
 Ρήνη του Κριτή 356
 Ρηνούλα· βλ. Ρήνη
 Ρισιούλης· βλ. Ρεσούλης
 Ροαμινού· βλ. Άροδαφνού
- Ροαφνού· βλ. Άροδαφνού
 Ροδίτισσα 389
 Ρομφής 218
 Ρουμάνοι 309, 319, 320
 Ρουμελιωτάκια 280
 Ρουμελιώτες 167
 Ρουπακιάς 269
 Ρούσης Γεώργιος 145
 Ρούσος· βλ. Ρώσοι
 Ρουστέμ 79, 264
 Ρωμαϊκα 60
 Ρωμαίκο 155
 Ρωμαίοι 128, 229, 249, 257, 268
 Ρωμανός Α' ο Λακαπηνός 52
 Ρωμανός ο Σκληρός ιγ', 82
 Ρωμανός Στάθης· βλ. Μανέτας
 Ρωμά 6, 146
 Ρωμοί 75, 77, 78, 193, 219, 295, 370, 461, 462
 Ρωμοπούλα 5, 463, 465, 471
 Ρωμόπουλο 146, 147, 463
 Ρωμοσύνη 141
 Ρωμνιός· βλ. Ρωμοί
 Ρωμοῦνος· βλ. Ρουμάνοι
 Ρώσοι 140, 141, 193, 213, 217
- Σαγρέδος Βερνάρδος 134
 Σαλονικιός 17
 Σαμαρινιώτης· βλ. Χατζημπίρος
 Σαμουήλ 149
 Σαννούκω 143, 144
 Σάντα Κλέρα 441
 Σαρακατσαναίοι 200
 Σαρακενός, Σαράκηνος· βλ. Σαρακη-
 νός
 Σαρακηνιώτισσα 449
 Σαρακηνός ι', ιγ', 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 13, 16, 17, 40, 41, 44, 45, 46, 48, 50, 52, 53, 54, 59, 60, 61, 64, 66, 88, 102, 103, 266, 443, 449
 Σαρατζηνός, Σαρατσανός· βλ. Σαρακη-
 νός
 Σαρατσογλήδες 138
 Σαρή Μπαχράκι· βλ. Σαρή Μπαχρής

- Σαρή Μπαχρής 383, 384, 385
 Σατανάς 343
 Sayyid Battāl ιβ'
 Σγουρομαλλιά 141
 Σεϊδάγας 264
 Σελίμης 49, 50
 Σελιχάτης 148
 Σενιάβις Δημ. 211, 213
 Σέρβοι 16, 320
 Σιατιστέοι 143
 Σιναφινόπουλος· βλ. Συνοδινόπουλο
 Σισμαναίοι ιθ', 198, 300.-Σισμάνης (Γιαννάκης, Μήτσος, Νικόλαος) 198, 199
 Σισμανόπουλο 199
 Σιρβιτάνης 88
 Σκαλτσάς Δήμος· βλ. Σκαλτσοδήμος
 Σκαλτσοδήμος 243, 244
 Σκιάθος (ὄνομα πλοίου) 213
 Σκληρόπουλλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Σκληρόπουλος ια', ιγ', 31, 68, 69, 81, 82, 86, 110
 Σκόδραλης 164
 Σκοδρινοί 163
 Σκοντριάν πασάς· βλ. Σκόδραλης
 Σκούρτης 253
 Σκυλαρβανίτες 144, 193, 204, 298
 Σκυλαρβανιτιά 193
 Σκυλογιάννης 122
 Σκυλοδημαῖοι - Σκυλοδήμος 243
 Σκυλουαρβανίτες· βλ. Σκυλαρβανίτες
 Σλάβοι 139
 Σμαήλ αγάς· βλ. Σμαήλης
 Σμαήλης 259
 Σουλεϊμάν Β' 134
 Σουλεϊμάνης 1184, 185
 Σουλεϊμάν Ταχίφ 'Αμπάζης 252
 Σουλιῶται 147, 148, 149, 151, 152, 158, 160, 163, 249
 Σουλιώτης Λάμπρος 205
 Σουλιώτισσα 147
 Σουλτάνα 471
 Σουρμελής Ν. 175
 Σούσα 383, 384
 Σουσάκι βλ. Σούσα
 Σουσάνα, Σουσανάκι· βλ. Σούσα
 Σούφ αγάς 225
 Σούφ αράπης· βλ. Σούφ αγάς
 Σοχράβ 79
 Σπαθιάς 300
 Σπαρτιατόγωνα 171
 Σπαχής 387, 389, 390
 Σπηλιωτάκης 'Α. 167
 Στάθαινα 215
 Σταθάς Γιάννης 211, 213
 Σταμάτης 238
 Σταμούλης 143, 144
 Στερεοελλαδίται 204
 Στερόπουλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Στεφανάκης, Στεφανιός, Στέφανος 293
 Στοιχειά 329
 Στουρνάρης Ν. ιθ', 246, 288
 Στουρνάρης Σφοντύλης· βλ. Φοντύλης
 Στρααραπάες, Στραβαραπάδες 165, 238
 Στράτος Ν. 255 - Στράτος Σωτήρης 258
 Στριφτόμπολας 'Αναγνώστης 155, 156
 Συγρόπουλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Συναδινό πουλί, Συναδιόπουλο, Συναφινόπουλο· βλ. Συνοδινόπουλο
 Συνοδινόπουλο 68, 87
 Συνοδινός 431, 432
 Συρόπουλος· βλ. Σκληρόπουλος
 Σύρος 267, 268
 Σφοντύλης· βλ. Φοντύλης
 Σωτήρης 239
 Τάκης (ὄπλαρχηγός) 176, 177
 Ταμπακόπουλος Νικολής 239
 Τάρταρης· βλ. Τάταρης
 Τάσιος 240
 Τάταρης 132
 Τεπελενλής· βλ. 'Αλή πασάς
 Τζαβέλαινα 147, 148, 149
 Τζαβέλας Λάμπρος 147
 Τζιπαῖοι 253
 Τζελαλεντίν βέης 163
 Τζέλιος 252, 255, 264
 Τζιάκαλος 206
 Τζιοβάρας Νικολός 188

- Τζιτζιέρης 217
 Τζοάνα Λ' Ἀλεμά 441
 Τζόγκα 255
 Τζόγκας 205
 Τζουάν τε Μουντολιφ 441
 Τζουβάρας Νικολός 188
 Τζούρκας 297
 Τζωριζάκης 293, 294
 Τζώριζης· βλ. Τζωριζάκης
 Τζωριζίμ 149
 Τηλέγονος 79
 Τηρεὺς 368
 Τιαφίλ 143, 145
 Τιτάν 42
 Τόλιος 221
 Τόμπρας 280
 Τόσκας Δ. 189
 Τούρκα 146, 208, 209, 210, 445
 Τουρκάκης 90, 91
 Τουρκαλβανοὶ 143, 153, 164, 179, 192, 193, 199, 200, 204, 224, 252
 Τουρκαρβανίται· βλ. Τουρκαλβανοὶ
 Τουρκιά 66, 78, 137, 138, 141, 142, 146, 147, 148, 153, 154, 170, 177, 186, 189, 205, 229, 248, 250, 298, 463
 Τούρκικο 130
 Τούρκισσα 162, 444, 464
 Τουρκίτσος 89
 Τοῦρκοι 3, 5, 6, 24, 61, 64, 65, 67, 74, 75, 77, 78, 88, 89, 90, 93, 102, 103, 111, 121, 122, 123, 127, 129, 131, 133, 136, 137, 138, 139, 140, 145, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 162, 165, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 178, 185, 186, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 228, 229, 231, 233, 235, 236, 243, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 256, 257, 259, 262, 268, 269, 276, 277, 278, 284, 285, 286, 293, 294, 295, 297, 369, 370, 383, 449, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 475, 476
 Τουρκοπούλα 147, 293
 Τουρκοπούλια 6
 Τουρκόπουλο 5, 78, 146, 147, 209
 Τοῦρκοι Σελτζοῦκοι ἰδ'
 Τουρκοφάγος· βλ. Νικηταρᾶς
 Τράκας Κομνάς, Τρακόπουλος· βλ. Κομνάς Τράκας
 Τραντέλλενος· βλ. Βαρυτράχηλος
 Τραπεζοῦς ἰε'
 Τρεμαντάχειλος· βλ. Βαρυτράχηλος
 Τρέμης 298
 Τριανταφύλλον κδ'
 Τριμπούκης 190
 Τρίτσας 187
 Τρουπάκης Μιχαήλ 235
 Τσαϊμαδός· βλ. Τσαμαδός
 Τσακῶνοι 391
 Τσαμαδός κ', 78, 79, 80
 Τσαμαϊδής, Τσαμαϊδόνας, Τσαμαϊδός, Τσάμβοϊδας· βλ. Τσαμαδός
 Τσαμερλής, Τσαμπαρλής· βλ. Τσαμαδός
 Τσάρας Νίκος· βλ. Νικοτσάρας
 Τσαρλαμπᾶ Ἀκριβή 194
 Τσαρπαλής· βλ. Τσαμαδός
 Τσαχίλας 207, 213
 Τσεκούρας 184, 241
 Τσέλιος Δῆμος· βλ. Τζέλιος
 Τσιμισκῆς Γιάννης 18, 421
 Τσίμπος 228
 Τυνησιακὴ φρεγάτα 166
 Ὑψηλὴ Πύλη 139
 Φαναρίσιος Λιάμος· βλ. Λιάκος
 Φάραγγοι 34
 Φεβρωνία 381
 Φιλικὴ Ἐταιρεία 176, 194
 Φιλοπαππούς· βλ. Φιλοπαππούς
 Φίλιος 254, 255
 Φιλοπαππούς 10, 11, 12, 13
 Φλέγκας 302
 Φλέσας· βλ. Παπαφλέσας

- Φλώρας 280
 Φλώρος 226
 Φόβιος 332
 Φοντόλης 188
 Φουκάς βλ. Φωκάς
 Φουκάς Γιάννης βλ. Φωκάς Γιάννης
 Φράγκικα πλοία 173
 Φραγκίστας 205
 Φράγκοι 67, 107, 172, 173, 236, 257, 410, 460, 463
 Φροσύνη 149, 150, 151
 Φτερόπουλο - ος βλ. Σκληρόπουλος
 Φωκάς 30, 395. - Φωκάς Βάρδας ια', 55, 57. - Φωκάς Γιάννης 55. - Φωκάς Πέτρος ια', 59
 Φωκάς Βάρδας βλ. Φωκάς Βάρδας
 Φώσκολος Μάρκος 'Αντ. ιδ'
- Χαΐδω 266, 267, 296, 374
 Χάλης 172
 Χαμουτσάς Σεϊντής 238, 239
 Χανιζηαράπης 231
 Χατζανής βλ. Χατζαννάκι
 Χάροντας βλ. Χάρος
 Χάρος 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 132, 137, 216, 246, 261, 262, 316, 318, 357, 358, 359, 382, 384, 423, 424
 Χαρσιανίτης 'Ορέστης 46
 Χαρσιανός 395
- Χασαπαίοι 255
 Χατζαννάκι κ', 394, 395, 396, 397, 398, 400, 403
 Χατζαννάκις, βλ. Χατζαννάκι
 Χατζαράκης, Χατζαρής βλ. Χατζαννάκι
 Χατζηγιανναίοι 144
 Χατζηγιάννη 'Αννα βλ. Σαννούκω
 Χατζημπίρος 297
 Χατζηπέτρος 246, 258
 Χήρας γιός 78, 79
 Χιώτισσα 467, 469, 470
 Χοντρογιανναίοι. - Χοντρογιάννης 238, 239, 240
 Χοντρογιαννόπουλος 240
 Χοντρομάρας 190
 Χουσάδας 269
 Χουσεφ πασάς 165
 Χούλου 441
 Χουσεϊν 164, 165, 194
 Χουσεϊν βλ. Χουσεϊν
 Χουσιάδας βλ. Χουσάδας
 Χριστιανοί 88, 126, 133, 169, 172, 173, 475
 Χριστόδουλος 461, 462
 Χρῖστος βλ. Μιλιόνης
 Χρῖστος (κλέφτης) 210, 221, 303
 Χρόνης 240, 241
 Χρυσόστομος 'Ιωάννης η', θ'
 Χρυσταλλού 424, 425

Β'. ΤΟΠΩΝ

- Ἄβαρικός 148, 149
 Ἄβρατης· βλ. Εὐφράτης
 Ἄβροίτης· βλ. Εὐφράτης
 Ἀγγλία 172, 312
 Ἁγία Βαρβάρα 384
 Ἁγιά Ἐλένη 451
 Ἁγία Λαύρα 154, 180
 Ἁγιά Μαύρα 138
 Ἁγία Παρασκευή (ἐκκλησι.) 149, 168
 Ἁγιά Σοφία 9, 124, 125, 126, 127, 128, 326, 327, 451, 474, 475
 Ἁγία Φωτεινή (μοναστ.) 441
 Ἁγι Γιάννης Θεολόγος 90
 Ἁγι Γιώργης· βλ. Ἁγιος Γεώργιος
 Ἁγιοὶ Ἀνάγγυροι (μοναστ.) 150
 Ἁγιο μοναστήρι 301
 Ἁγιον Ὄρος 211, 217, 250, 344, 474
 Ἁγιος Γεώργιος (ἐκκλησι.) 234, 266, 314, 316, 318, 424
 Ἁγιος Κωνσταντῖνος 81
 Ἁγιος Πέτρος Κυνουρίας 228, 229, 230
 Ἁγίου Βασιλείου Ρεθύμνης (ἐπαρχ.) 289
 Ἁγιοὺς (τὸ μοναστήρι) 219, 220
 Ἁγι Σώστης 226
 Ἁγιώρι· Ἁγιώρτες· βλ. Ἁγιος Γεώργιος
 Ἀγόριανη 137, 251
 Ἀγραῖς Εὐρυτανίας: γέφυρα Μανόλη 321, 322
 Ἀγραπιδοχώρια 241
 Ἀγραπιδοχώριον Ἡλείας 240
 Ἀγραφα 151, 191, 200, 203, 204, 206, 208, 223, 226, 229, 261, 276, 284
 Ἀγρίνιον 222
 Ἀγῶργης· βλ. Ἁγιος Γεώργιος
 Ἄδανα 319
 Ἀδριανούπολις 122, 149, 150
 Ἀερίζης 197
 Ἀθήνα 178, 247, 248, 257
 Ἀθήνας κάστρο· βλ. Κάστρο
 Ἄθως· βλ. Ἁγιον Ὄρος
 Αἰγαῖον 164, 211, 217, 375, 383
 Ἄι Γεώργης· βλ. Ἁγιος Γεώργιος
 Ἄι Γιαννάκης 154
 Ἄι Γιάννης (μοναστ. Ἀγρῶφων) 203
 Αἰγιον 243
 Ἄι Γιώργης· Ἄι Γιώρξης· βλ. Ἁγιος Γεώργιος
 Ἄι Ζήνα (ἐκκλησι.) 274
 Ἄι Θανάσης 144
 Ἄι Λιάς 148, 275
 Αἶμος 211
 Αἱμυαλοῦς μονή 237, 238
 Ἄις Γιάννης 141, 142
 Ἄιτὸς 236, 237
 Αἰτωλία 195, 200, 225
 Αἰτωλικὸν 167, 246, 247
 Ἄκαρνανία 162, 184, 188, 191, 199, 200, 243, 246, 252
 Ἄκράτα 234
 Ἄκροκόρινθος 160, 162
 Ἄκρόπολις (Ἀθηνῶν) 194, 245
 Ἄκρωτήρι (Χανίων) 173
 Ἄλαμᾶνα (Σπερχειὸς) 36, 156, 157, 251, 321
 Ἄλασσόνα· βλ. Ἐλασσών
 Ἄλβανία 179, 257, 373, 404
 Ἄλεξάνδρα· βλ. Ἄλεξάνδρεια
 Ἄλεξάνδρεια 37, 164, 165, 319, 342, 447, 466
 Ἄλεξάντρα· βλ. Ἄλεξάνδρεια
 Ἄλιάκμων 143, 144
 Ἄλικαρνασσὸς 165
 Ἄλισάκου 250
 Ἄλμυρὸς (Βάλτου) 184, 299
 Ἄλώνια 143, 144, 242
 Ἄλωνίσταινα 155, 237
 Ἄμαστρα 9
 Ἄμαστρις ἢ Ἄμάστρα· βλ. Ἄμαστρα

- Ἄμοργός 447
 Ἄμόριον 44, 45, 89
 Ἄμουργός· βλ. Ἄμοργός
 Ἄμπλιανη 243, 250
 Ἄμφεια Μεσσηνίας 230
 Ἄμφισσα 156, 243, 245, 250, 251
 Ἄνακον 76
 Ἄνάλατος (Φαλήρου) 249
 Ἄνάπλι· βλ. Ναύπλιον
 Ἄνδρος 145
 Ἄνισαράκι 180
 Ἄντολικό· βλ. Αἰτωλικόν
 Ἄντριανόπολη· βλ. Ἄδριανούπολις
 Ἄνώπολις 141, 142, 274
 Ἄξιός 264, 265, 391
 Ἄποπηγάδι 274
 Ἄράδαινα 141, 142
 Ἄράπηδες Γορτυνίας 242
 Ἄραπιά 36, 172, 242
 Ἄραπίτσα (ποταμός) 159
 Ἄραχθος 175
 Ἄράχοβα Γορτυνίας 242. - Ναυπακτίας
 198, 300. - Παρνασσίδος 247, 249,
 297, 341
 Ἄρβανιτιά· βλ. Ἄλβανία
 Ἄργολικός 160
 Ἄργος 160
 Ἄργυρέϊκα 155
 Ἄργυρόκαστρον 147
 Ἄρεόπολις· βλ. Τσίμοβα
 Ἄρκάδι 174
 Ἄρκουδόρεμα 228
 Ἄρμυρός 168, 169, 170, 171, 184, 185
 Ἄρτα 152, 176, 184, 198, 210, 261, 319,
 320, 321
 Ἄρτοτίνα (Δωρίδος) 243
 Ἄσπρο ποτάμι, Ἄσπροπόταμος, Ἄσπρου
 (τὸ γεφύρι)· βλ. Ἄχελῶς
 Ἄταλάντη 156, 193
 Ἄττάλεια 114, 446, 447, 473
 Αὐλών 321
 Ἄφρατης· βλ. Εὐφράτης
 Ἄφρίτης· βλ. Εὐφράτης
 Ἄχελῶς 151, 183, 186, 188, 246, 252,
 258, 284.
 Βαβυλών 309, 311, 343, 387
 Βαλεσὴ 158
 Βαλιέτοι 160, 238, 284
 Βάλτος 163, 184, 189, 206, 213, 223,
 224, 226, 261
 Βαρδάρι· Βαρδαριουῦ (κάμπος)· βλ. Ἄ-
 ξιός
 Βαρδούσια 195, 272
 Βαριτάδα 205
 Βαρλαάμ μονή 219
 Βαρλάμη τὸ κελλί· βλ. Βαρλαάμ μονή
 Βάρνα 383
 Βασιλάδι 167
 Βασιλικὰ 245, 250
 Βελανιδιά 229, 230
 Βελίτσα 196
 Βελοῦχι· βλ. Τυμφηστός
 Βενετία 145, 149, 153
 Βενετογιαλοῦσα 314
 Βεράτιον 189, 289
 Βέρβαινα 229, 230, 237, 269, 270
 Βερβερία 165
 Βέργα 168, 169
 Βέρροια 250
 Βερούτι 339
 Βιέννα 385
 Βιάστη 341
 Βλαχιά 190, 191, 192, 385
 Βλαχοκκλησιούλα 178
 Βλαχοφτέρη 214
 Βλαχοχώρια (Θεσσαλίας) 192, 204, 206
 Βογατσικόν 297, 298
 Βόλγας 320
 Βόνιτσα 224
 Βοσιτίτσα 239
 Βουλγαριά 190, 191, 264
 Βουνιχώρα 193, 196
 Βουργαρέλι 151
 Βραχώρι· βλ. Ἄγρίνιον
 Βρεσθαίνη 167

- Βυτίνα 301
 Γαβρᾶ ραχίν 121
 Γαβρολίμνη 197, 198
 Γαλαξειδί 251
 Γαλατιάς 135, 325, 455
 Γαλατινή· βλ. Κοντσικόν
 Γαλλία 172
 Γαστούνη 228
 Γεράνεια 144
 Γέροντας 166
 Γιάννενα· Γιάννινα· Γιαννίνου (κάμπος)·
 βλ. Ίωάννινα
 Γιράνεια· βλ. Γεράνεια
 Γιόνα 195
 Γκούρα ἢ Γούρα· βλ. Ὀθρυς
 Γκραικοῦ ράχη 193
 Γορτυνία 235, 242
 Γραβιά 243
 Γραμποῦσα 173
 Γρανίτσα 199, 246
 Γρεβενά 143, 144, 185, 189, 215, 220,
 253, 258, 297, 298
 Γρεβενό· βλ. Γρεβενά
 Γριβινά· Γριβινό· βλ. Γρεβενά
 Γρίμποβον 179
 Γύθειον 175, 235
 Δαδί 245
 Δαμασκός 472
 Δαμάστιας μονή 156
 Δαύλεια 297, 341
 Δέβας γεφύριον 34
 Δερβενάκια 160, 161, 284
 Δερβένι 230
 Δημητσάνα 237
 Δημουλά· Κούλα 152
 Δηρός 168, 169, 170
 Δίστομον 247, 249, 296, 297
 Δούναβις 321
 Δράμα 160
 Δρόμπολη 264
 Δωρις 184, 240
 Ἐβραιοακή 461
 Ἐγγλιτέρα 312· βλ. καὶ Ἀγγλία
 Ἐγριπος 251
 Ἐδεσσα Μεσοποταμίας 310
 Ἐλασσών 143, 145, 185, 186, 196, 197,
 211, 212, 220, 221, 252, 259
 Ἐλικών 286
 Ἑλλάς 251, 319, 321, 361
 Ἑλληνικό· βλ. Κάστρο
 Ἑλλήσποντος 213
 Ἐλμπασάν 179
 Ἐλυμπος· βλ. Ὀλυμπος
 Ἐλυμπος (Καρπάθου) 288
 Ἐνετία 138
 Ἐξη μάρμαρα 428
 Ἐπαχτος· βλ. Ναύπακτος
 Ἐπίδαυρος 305
 Ἐπτάνησα· βλ. Ἴόνιοι νῆσοι
 Ἐρασίνοσ 160
 Ἐρζεμούμ· βλ. Θεοδοσιούπολις
 Ἐριγών 176
 Ἐρυθραία 446
 Εἰβοια 193
 Εὐρύπολη· βλ. Νεβρόπολις
 Εὐρυτανία 191
 Εὐφράτης 28, 35, 40, 41, 44, 45, 46, 48,
 52, 97, 99, 100, 106, 107, 278, 325,
 443
 Ζάκυνθος 155, 237
 Ζάλογγος 159
 Ζάχη Γρεβενῶν 176
 Ζελίτσα 199
 Ζεμενό 296, 297
 Ζητούνι 251· βλ. καὶ Λαμία
 Ζίχνα 212
 Ζυγός 256
 Ζωοδόχος Πηγή (μονή) 230
 Ἡλίου κάστρο· βλ. Κάστρο
 Ἡλίου τὰ παρχάρια 127
 Ἡπειρος 160, 162, 175, 184, 188, 189,
 190, 191, 199, 210, 227, 246, 255,
 258, 296, 462

- Ἡπειρωτική Ἑλλάς· βλ. Ἑλλάς
 Ἡράκλειον 140, 274, 383
- Θεοδοσιούπολις 121
 Θεοτόκου μονή 229
 Θεσσαλία 189, 190, 191, 211, 213, 214,
 218, 221, 223, 246, 250, 252, 258,
 288, 296, 297, 298
 Θεσσαλομαγνησία 221
 Θεσσαλονίκη 125, 126, 158, 250, 309,
 315, 375, 431
 Θιάκι· βλ. Ἰθάκη
 Θράκη 325
- Ἰάννινα· βλ. Ἰωάννινα
 Ἰβήρων μονή 92, 122, 134, 325
 Ἰδη 4
 Ἰθάκη 194, 198
 Ἰμβρος 174
 Ἰνναχώριον (Κισάμου) 136
 Ἴονιοι νῆσοι 153, 204, 237
 Ἴρης 416
 Ἰωάννινα 147, 148, 149, 150, 152, 158,
 159, 163, 176, 179, 192, 194, 198,
 200, 201, 203, 204, 214, 218, 224,
 226, 243, 245, 246, 251, 256, 257,
 273, 276, 277, 278, 299, 387, 465,
 466
- Κάζα 256
 Καϊλάρια 176
 Καινούρια χώρα 191, 256
 Κακοσούλι 148· βλ. καὶ Σούλι
 Καλάβρυτα 155, 179, 180, 238, 239
 Καλαμάτα 168, 303
 Καλαμπάκα 177, 218, 284
 Καλαμπάκα· βλ. Καλαμπάκα
 Καλιάρια· βλ. Καϊλάρια
 Καλλιάγρα 217
 Καλλιάρχας μονή· βλ. Καλλιάγρα
 Καλόλιμνος 287, 288
 Καλό Χωριό 92
 Καλύβια 239
- Καλύβες 171, 172
 Κάντανος 180, 274
 Καππαδοκία 335, 337, 339, 340, 361
 Κάρλοβιτς 138
 Καρπενήσιον 163, 177, 188, 198, 203,
 204, 218, 225, 226, 449
 Καρύταινα 155
 Κάσος 164, 165
 Κάσπακας 66
 Κασσάντρα 213, 218, 250
 Καστανιά 236
 Καστάνιτσα 235
 Καστοριά 177, 178
 Κάστρο 135, 137, 141, 375· - τῆς Ἀθή-
 νας 246· - ἑλληνικό 130· - Ἥλιου 127.
 - Μαροῦς 88, 90· - μεγάλο (Ἡρά-
 κλειον Κρήτης) 136, 137, 140, 274,
 383· - Μηδιάς 88· - Μοριᾶ 88· - Ὀ-
 βριᾶς 88· - Σούδας 88· - Σουριᾶς 88·
 - Ὀραιόκαστρον 91· - Ὀριᾶς 88, 89,
 91, 92· - (Πάργωνος) 229
 Κατερίνη 214, 215, 221
 Κατοχή 163, 255
 Κατσαροῦ 231
 Κάτω Ἰταλία 446
 Καύκασος 320
 Κάψα Ἠλείας 231
 Κέα 145, 193
 Κέντρος 287, 289
 Κεράσοβον 191, 192
 Κερασσοῦς 61, 457, 458
 Κερατσίνιον 247
 Κέρκυρα 136, 249
 Κηπ'ρειό 189
 Κιάφα 147, 148, 149, 152
 Κιθαιρῶν 286
 Κιλικία 59
 Κιούγκι· βλ. Κούγκι
 Κίσαβος 215, 253, 287
 Κλεινοβόν 246
 Κλείσοβα 167
 Κοζάνη 143, 145
 Κόζιακας 259, 284
 Κοζίτσα 198

- Κομπότι 261
 Κόνιτσα 189
 Κοντσικόν 259, 260
 Κόραξ· βλ. Βαρδούσια
 Κόρθος· βλ. Κόρινθος
 Κορινθιακός κόλπος 160
 Κόρινθος 161, 162, 253
 Κορσική 385
 Κορώνη 137, 138, 446
 Κούγκι 149
 Κουλάτ ντάγ 121
 Κούλουρη· βλ. Σαλαμίσ
 Κούμη 381
 Κουντσικό· βλ. Κοντσικόν
 Κούπετρα 109
 Κουτλουμουσιού μονή 217
 Κουτσελιό, Κουτσουλιό 256, 257
 Κουφαλωτό 180
 Κρήτη 141, 171, 172, 174, 175, 179, 192,
 332, 381, 383, 430, 474, 476
 Κρύα βρύση 77, 184, 284
 Κρύα βρουσούλα 201
 Κρύες βρουσούλες 428
 Κρύο νερό 77
 Κύθηρα 194
 Κυκλάδες 476
 Κύπρος 136
 Ξωνοταντινόπολη· Κωνσταντινούπολι· βλ.
 Κωνσταντινούπολις
 Κωνσταντινούπολις 9, 58, 59, 97, 123,
 125, 126, 127, 129, 131, 135, 164,
 194, 435, 451, 474. Βλ. και Πόλη
 Κῶς 165

 Λακάπη 52
 Λάκκοι Μεσσηνίας 253, 254
 Λάλα 157, 158, 240
 Λαμία 156, 157, 251, 299
 Λαμπίρη βρύση 167
 Λάμποβο 285
 Λάνδι 193
 Λάρισα, Λάρ'σα 160, 210, 218, 252, 276,
 305, 319
 Λάστα 154

 Λαχώρη 32, 150
 Λεβάδεια 145, 156, 193, 195, 196, 264,
 296
 Λεβίδιον 155, 156
 Λειβάδι 'Ολύμπου 214
 Λειβαδιά· βλ. Λεβάδεια
 Λεπενού 204
 Λέρνη· βλ. Μύλοι
 Λευκά ὄρη 273
 Λευκάς 224
 Λευκωσία 441
 Λέχοβον 177
 Λιάκουρα 173, 195
 Λιαπουριά 153
 Λιβαδάκια 164
 Λιβανάτες 193
 Λιβερά 57
 Λιδωρίκιον 223
 Λιμποβίσι 237, 300, 301
 Λιτόχωρον 211
 Λογγάστρα 228
 Λοϊνό· βλ. 'Ολωνός
 Λοκρίς 195, 244
 Λουκά ὁσίου μονή· βλ. Μέγα Μοναστήρι
 Λουνός· βλ. 'Ολωνός
 Λούρος 188, 189, 289
 Λούτζα 188

 Μαγούλα 250
 Μαγούλιανα 301
 Μάξι 239
 Μακεδονία 176, 177, 178, 185, 211, 216,
 257, 258, 277, 296 - δυτική 462
 Μακρυνάμπι 222
 Μακρυνίτσα 268
 Μακρυνόρος (Γ'ρεβενῶν) 257
 Μακρυνπλάι 241
 Μαλεβή (μονή) 229, 230
 Μάλεμε 273
 Μάλτα 136, 292, 436, 475
 Μάνη 168, 170, 235, 375, 385
 Μανιάκι 167
 Μανόλη γέφυρα· βλ. 'Αγραίς Εύρυντα-
 νίας

- Μαντζούκα 121, 129
 Μανωλιάσσα 179
 Μαρούς κάστρο· βλ. Κάστρο
 Μάρτα· βλ. Μάλτα
 Μάτσει Όλυμπίας 254
 Μαυρηγιάννη άλωνια 71
 Μαυριανού άλωνι· βλ. Μαυρηγιάννη άλωνια
 Μαυρίλλον 224
 Μαυρομάτι 247
 Μαυρομηλιά· βλ. Μηλέα
 Μέγα Μοναστήρι 194, 204
 Μέγα Σπήλιο 258
 Μεγάλο Κάστρο· βλ. Κάστρο
 Μεγαρίς 160
 Μεγίστη 88
 Μεθώνη 137, 138
 Μελιτηνή 52, 89
 Μελιτίνη Λακεδαιμόνος 235
 Μεσολόγγιον 160, 162, 163, 167, 168, 191, 198, 205, 246, 247, 249, 252, 255, 257, 276, 385
 Μεσορούγι 155
 Μεσσηνία 167, 168
 Μετέωρα 344
 Μείσοβον 176, 220, 253, 258, 302
 Μηδιάς Κάστρο· βλ. Κάστρο
 Μηλέα, Μηλιά 235
 Μηλιά Πιερίας 214
 Μήλος 375, 376
 Μιρδιτία 164
 Μίσια άφραστήρια, τοῦ 298
 Μισίρι 37, 172, 400
 Μισολόγγι· βλ. Μεσολόγγιον
 Μολδοβλαχία 211
 Μοναστηράκι Άκαρνανίας 200
 Μοναστήριον 177
 Μονεμβασία 138
 Μοράβας 179
 Μοριά Κάστρο· βλ. Κάστρο
 Μοριανό πηγάδι 446
 Μοριάς 139, 140, 161, 162, 237
 Μορίχοβο 176
 Μορώνη· βλ. Μεθώνη
 Μουριάς· βλ. Μοριάς
 Μουρτζιά 303
 Μουσούρων στρατα 273
 Μπαμπαλή χάνι 143
 Μπαρδούνια, Μπαρδουνοχώρια 232, 233
 Μπαρμπαριά 114, 165, 292, 319, 398, 476
 Μπαρμπίτσα 228
 Μπεράτι· βλ. Βεράτιον
 Μπιζάνι 179
 Μποντιά (νῦν Παλαιόπυργος) 253
 Μπουγατσ'κό· βλ. Βογατσιζόν
 Μπούζι 301
 Μπούνος 144
 Μπούρτζι 259
 Μύλοι 160, 235
 Μυστράς 232
 Μυτιλήνη 293, 472
 Νάουσα 158, 159
 Νάπλι· βλ. Ναύπλιον
 Ναύπακτος 138, 196, 269
 Ναύπλιον 138, 160, 167, 177, 239, 302, 305, 306
 Νεβρόπολις 205, 218
 Νεγοβάνη 177
 Νέπαχτος· βλ. Ναύπακτος
 Νευρόπολη· βλ. Νεβρόπολις
 Νιάουστα· βλ. Νάουσα
 Ντεμίρ - Καπού· βλ. Σιδηραί Πύλαι
 Ντερβενάκια· βλ. Δερβενάκια
 Ντερβένι· βλ. Δε βενάκια
 Ντολμάς, Ντουλμάς 246, 247
 Ντουτσ'κό· βλ. Κοντσιζόν
 Ξηρομέρι, Ξηρόμερο 163, 261
 Ζάβουνο 76
 Όβριάζ Κάστρο· βλ. Κάστρο
 Οινόη 9
 Οίτη 195· βλ. και Παλιοκαταβόθρα
 Όλυμπία 254
 Όλυμπος 189, 196, 207, 212, 213, 214, 215, 220, 221, 253, 277, 285, 286, 287

- Ὀλωνός (Ἐρύμανθος) 231, 232
 Ὀμαλός 273
 Ὄξυά 272
 Ὄθρυς (ἢ Γκούρα) 216, 224, 225, 269, 271
 Ὀρφανοῦ κόλπος 211

 Παλιοκαταβόθρα 195· βλ. καὶ Οἶτη
 Παλιοχώρι 245
 Παναγιά Λιμνίτσα 177
 Παναγιάς πύργος 221
 Πάργα 153, 154
 Παρνασσίς 173, 245, 251
 Παρνασσός 174, 195, 250, 298
 Παρόρι 229
 Πάρος 134
 Πασιά κάμπος 264
 Πάτρα Πελοποννήσου 140, 157, 225,
 226, 239, 241, 257, 381, 382
 Πάτρα (Ἐπάτη) 156, 223, 225, 226
 Πατραϊζίκιον· βλ. Πάτρα (Ἐπάτη)
 Πατρινό· βλ. Πάτρα (Ἐπάτη)
 Παύλιανη 245
 Πελοπόννησος 192, 227, 229, 235, 236,
 240, 262, 295, 301, 381
 Πένι· Ἀλώνια· βλ. Ἀλώνια
 Πέρα ράχη 256
 Περιστέρι 177
 Περόν, (Πέρρη) 52
 Πέτα 162, 252, 255
 Πέτρα 156, 259
 Πετροβούνη Γορτυνίας 301
 Πετροβούνη Ἠπείρου 200
 Πιάνα 155
 Πίνδος 158
 Πιρρουν· βλ. Περό
 Πλαταμών 221
 Πόλη 12, 17, 61, 62, 94, 103, 104, 124,
 125, 126, 127, 128, 133, 135, 155,
 236, 259, 289, 356, 375, 381, 385,
 386, 387, 390, 404, 436, 446, 455,
 464, 475· βλ. καὶ Κωνσταντινούπολις
 Πολιανή 167
 Πόρος 247
 Πόρτο Κάγιο 193, 228

 Πορφύριν 57
 Ποταμιά 221, 284
 Πούντα 176
 Πουταμιά· βλ. Ποταμιά
 Πράβι 211, 212, 216
 Πράμαντα, Πράμαντη 227
 Πρέβεζα 149, 154, 176, 193, 194, 195
 Πρόνοια 239, 305, 306
 Προστοβίτσα 230
 Προῦσα 473
 Προυσός· βλ. Προυσοῦ μονή
 Προυσοῦ μονή 205, 219
 Πρύμαντη· βλ. Πράμαντα
 Πύλος 305
 Πύργος 154, 168
 Πύργου σεράγια 264

 Ράικου 227
 Ράχοβα· βλ. Ἀράχοβα (Παρνασσίδος)
 Ραψάνη 214
 Ρέθυμνο· βλ. Ρέθυμνον
 Ρέθυμνον 135, 140, 141, 142, 319
 Ρεντίνα 205
 Ρινιάσα 152
 Ροδιτιά 178
 Ροδίνιον· βλ. Ροδιτιά
 Ροδόπολις 57
 Ροδοπούλα 463
 Ρόδος 134, 381, 450, 463
 Ρούμελη 139, 158, 159, 161, 193, 194,
 218, 233, 240, 249, 277
 Ρουμλούκι 118
 Ρωμανία 61, 62, 127, 128, 130, 309,
 317, 385
 Ρωμνιοῦ (ράχη) 193

 Σαλαμῖς 248
 Σαλονίκη, Σαλονίκη· βλ. Θεσσαλονίκη
 Σάλωνα 195, 251
 Σαμαρίνα 179, 192, 259, 297
 Σέλιον 273, 274
 Σέλιτσα 168
 Σέρραι 216
 Σιάτιστα 143, 144, 145, 259, 298

- Σιδηραϊ Πύλαι 176
 Συνασός 76
 Σκάλωμα 225
 Σκίαθος 211, 213
 Σκόδρα 164
 Σκόπελος 211
 Σμόλικας 179
 Σμόρνη 135, 464
 Σούδας Κάστρο· βλ. Κάστρο
 Σούλι, Σούλιο 147, 149, 151, 152, 164,
 225, 249
 Σουριά 398, 440
 Σουριάς Κάστρο· βλ. Κάστρο
 Σόφια 233
 Σπάρτη 381
 Σπερχειός· βλ. 'Αλαμάνα
 Σπήλιο 258
 Σπίνα 274
 Σποράδες 218, 361
 Σταγιούς (τό μοναστήρι) 219
 Στάτιστα 177
 Σταυρίν 121
 Σταυροδρόμι του Μέγα 296
 Σταυρός Τίμιος 4
 Σταυρού μοναστήρι 219
 Στερεά 'Ελλάς 189, 193, 194, 210, 229,
 245, 249, 255, 296
 Στρυμών 211
 Συρία 68, 385
 Σύρος 175
 Σφακιά 140, 141, 142, 274
 Σφακιανό (βουνό) 287, 289
 Σχιστή οδός· βλ. Σταυροδρόμι του Μέγα
 Τατάρνας γέφυρα 224. - μονή
 205, 224
 Ταύγετος 232
 Τελμησσός 71
 Τένεδος 126
 Τεπελένι 148, 179, 191
 Τζιά· βλ. Κέα
 Τζύπρος 97, 99, 101, 136
 Τόσκιζι 255
 Τούρναβος 215, 221, 322
 Τρανό χωριό 199
 Τραπεζούς 121, 127, 128, 129, 130
 Τρία 'Αλώνια· βλ. 'Αλώνια
 Τρίκαλα 143, 145, 218
 Τρίκορφα 232, 238, 284
 Τρίπολις 155, 162, 228, 238, 240, 253
 Τριπολιτσά· βλ. Τρίπολις
 Τριπόταμος· βλ. Τατάρνας μονή
 Τρίχας γεφύρι 261, 262, 319, 322, 325
 Τροία 325
 Τρομπολιτσά βλ. Τρίπολις
 Τσαμανδός 79
 Τσίμοβα (νύν 'Αρεόπολις) 169
 Τσουμέρκα 151
 Τυμφρηστός 272
 Τρωάδα 169
 'Υπάτη· βλ. Πάτρα ('Υπάτη)
 Φαληρικόν πεδίων 247
 Φάληρον 249
 Φανάρι 160
 Φεραϊ Θεσσαλίας 358
 Φθιώτις 223, 225
 Φλάντρα 342
 Φολόη 157
 Φονιά κάμπος 264
 Φούρκα 251
 Φούρκα 'Ηπείρου 259
 Φουρνάς 205, 206
 Φραγκιά 73, 125, 126, 149, 198
 Φρῦ 165
 Φωκίς 223
 Χαλδία 121
 Χαλκιδική 213
 Χαλκίς 249
 Χαλκονιάτα, Χαλκωμάτα 156
 Χανιά 140, 390
 Χάνι Γραβιάς 194, 245, 250
 Χάντακας 212
 Χαριά 168

Χασάντρα· βλ. Κασσάντρα
 Χάσια 189, 216, 218
 Χιλιαδού 216
 Χιμάρα 285
 Χιός 293
 Χρυστοβίτσι 301

Ψηλορείτης 4, 274, 287, 289

Ώρά 9
 Ώραιόκαστρον 91
 Ώριά· βλ. Ώρά
 Ώριάς Κάστρο· βλ. Κάστρο

Γ'. ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

- Aarne A. 345
 Adontz N. 55
 Αϊνιάν Δ. 247
 Ἀλεξανδράκος Δ. 233
 Ἀνδρεάδης Ἄνδρ. 460
 Ἀνδριώτης Νικ. 131, 357
 Ἀποστολάκης Γιάνν. ι'ε, ιη', κδ', κς', 125, 190, 264, 278, 282, 372, 473
 Ἀραβαντινός Π. κδ', 158, 184, 190, 192, 197, 199, 207, 216, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 243, 244
 Ἀραβαντινός Σπυρ. 158

 Βαγενάς Θ. 230
 Βαλαωρίτης Ἄ. 200
 Βασδραβέλλης Ἰ. ις', 189, 211, 213, 214, 216, 218, 224
 Βέης Ν. 220, 229, 240, 242, 253, 254, 286, 368
 Βενέζης Ἡλ. 302
 Βλαχογιάννης Γιάνν. 197, 205, 224, 228, 233, 234, 255, 262, 300, 310
 Βρανούσης Λ. 224
 Baud-Bovy S. ζ', 3, 45, 68, 69, 82, 89, 310, 319, 347, 361, 363, 368, 379, 385, 388, 410, 411, 412, 417, 429, 435, 439, 447, 473
 Boete 360
 Bojatzides J. K. 446
 Bolte Joh. 325
 Bourboulis Ph. P. 379
 Bouvier Bertr. ιδ', κβ', 184, 304, 325
 Brewster P. C. 378, 394
 Büdinger Max ια'

 Cocchiara G. 319, 320
 Γερμανός Παλαιῶν Πατρῶν 231
 Γούδας Ἄ. 214
 Γρηγοῤῥᾶς Νικηφόρος ιγ'

 Γρίσπος Η. 219
 Γριτσόπουλος Τ. 242

 Δεληγιάννης Κανέλλος 155, 167, 168, 228, 231, 239, 246
 Δημόπουλος Θ. Σ 305
 Δουλγεράκης Ἐμμ. 383
 Δραβίλλας Γ. Θ. 250
 Dawkins R. 3
 Dieterich Karl 310, 319

 Εὐαγγελᾶτος Χ. Γ. 252
 Εὐαγγελίδης Τρ. 251
 Εὐλάμπιος Γ. κβ'

 Faugier Cl. ις', ιδ', κ', κβ', 191, 199, 200, 207, 218, 220, 223, 224, 228, 243, 278
 Firmenich κβ'

 Gaidoz H. 78
 Gaster M. 357
 Goossens R. 55, 395
 Grégoire Henri θ', ιγ', ιδ', 7, 10, 44, 45, 46, 52, 54, 55, 59, 79, 395
 Guilletière, La κα'

 Ζαμπέλιος Σπυρ. κβ', κδ'
 Ζαννέτος Φ. 228
 Ζησίου Κ. Γ. 200, 204
 Ζώρας Γ. Θ. κβ', 441

 Hadjinicolaou - Marava Anne 388
 Haxthausen, Werner von κα'
 Heuzey L. 258

 Θέρος Ἄγιος κγ'

 Ἰατριδης Ἄ. κβ', 321
 Ἰωαννίδης Σάββ. 129
 Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρία 36, 417

- Ἰωάννου Μάνθος 138
 Impellizeri Salv. 36, 310

 Jeannarakis Ant. κγ'
 Jungbauer 330

 Καιροφύλας Κ. 200
 Κακριδῆς Γ. Θ. 360
 Καλονάρος Π. ια', ιβ'. 3, 10, 19, 20, 55
 Καμπουρόγλου Δημ. κ', 183, 228
 Κανδηλώρος Τ. 218, 228, 230, 236, 249
 Καρκαβίτσας Ἀ. 196, 300
 Κασομούλης Ν. 185, 186, 188, 189, 191
     194, 197, 199, 200, 204, 207, 211,
     213, 214, 218, 220, 224, 243, 245,
     246, 249, 250, 251, 252
 Κατριβάνος Θ. 239
 Κατοῆλης Π. 373
 Κατσουρός Ἀντ. 375, 377
 Καψάλης Γεω. 233, 235
 Kind Th. κβ', κγ'
 Κόκκινος Διον. 239
 Κονομῆς Ν. 12
 Κοντάκης Ἀντ. 228
 Κορομηλάς Γ. Δ. 185, 216, 246, 249, 258
 Κουγέας Σωκρ. Β. ιβ', κα'
 Κουκουλῆς Φαιδ. θ', 228, 319, 428
 Κουρμούλης Γεώργ. ιβ', 53, 363
 Κουτσονίκας Α. 165
 Κριαρῆς Ἐμμ. κβ', 131
 Κρυστάλλης Κ. Δ. 258
 Κυριακίδης Στίλπ. Π. ς', ζ', η', θ', ι', ια',
     ιβ', ιγ', ιδ', ιθ', κ', κα', 7, 10, 11, 12,
     14, 16, 26, 27, 44, 61, 82, 89, 95, 110,
     111, 112, 361, 388, 411, 417, 446
 Κυριακίδης St. βλ. Κυριακίδης Στίλπ.

 Λαμπρίδης Γ. 189
 Λάμπρος Σπ. κα', κδ', 296
 Λαμπρίδης Ὁδ. 121
 Λαυρόδης Βασ. 140
 Λάπκας Τ. 194, 196
 Λελέκος Μιχ. κδ'
 Λουκάτος Δημ. 347

 Λουκόπουλος Δ. 199, 300
 Λαβαννίνι Βρ. 310
 Legrand Ἐπι. ιβ', κα', κγ', 383
 Lüdeke Hedw. ιγ', ιδ', κγ' 45

 Μαζαράκης Ἀλ. 176
 Μακρῆς Ν. Δ. 168
 Μακρουγιάννης Γιάννης, 194, 245, 247, 250
 Μανούσακας Μαν. 135, 342
 Μαχαιρῆς Λεόντ. 441
 Μέγας Γ. Ἀ. κα', 121, 127, 320, 357, 358
 Μελαχρινός Ἀπόστ. κγ'
 Μενάρδος Σίμ. η', κα', κβ', κγ', 41
 Μέριτζιος Κ. 145, 191, 194
 Μεταξᾶς Κ. 157, 163, 255
 Μηλιαράκης Ἀντών. ιβ'
 Μιαούλης Ἀντ. 165
 Μιχαηλίδης Νουάρος Μ. Γ. 288
 Μίχος Ἀρτέμ. 168, 246
 Μπάρτας Γρ. 188, 189, 200
 Μπουνιαλῆς, Μαρίνος Τζάνε 137
 Μανχαναρο G. 394, 395
 Marcellus Conte M. de κβ'
 Meier John 110, 360, 423, 426, 428
 Morgan G. 363, 378

 Νοτάρης Γ. Σ. 178

 Ξανθουδίδης Στέφ. 274, 460

 Οἰκονομίδης Δημ. Β. 310
 Οἰκονόμου Μάνθ. 155, 156, 161, 165
 Ortiz R. 360

 Παντζελιός Μπάρμπας 140
 Παπαδόπουλος Ἀνθ. 128
 Παπαδόπουλος Κόρπος 194
 Παπακυριακόπουλος Γ. Π. 454
 Παπαρηγόπουλος Κ. ις', 139, 158, 164,
     188, 189, 194, 200, 204, 218, 228,
     233, 239, 243, 249, 250, 277
 Πετρόπουλος Δ. Α. κ' κα', κβ', κγ', κζ',
     3, 48, 53, 137, 138, 139, 189, 233, 237,
     278, 327, 330, 383, 417, 463, 476

- Πηνιάτογλου 'Α. ς'
 Πολίτης Λίνος 310
 Πολίτης Ν. Γ. ς', θ', ια', ιβ', ιθ', κ',
 κβ', κγ', κδ', κε', κς', κη', κθ', 3, 22,
 36, 37, 39, 42, 64, 68, 78, 79, 82, 104,
 110, 122, 125, 128, 176, 184, 191, 196,
 199, 213, 214, 217, 225, 229, 235, 240,
 242, 255, 261, 262, 264, 277, 278,
 287, 295, 309, 310, 319, 320, 325,
 330, 332, 335, 346, 347, 358, 360,
 363, 368, 378, 379, 385, 389, 394,
 395, 417, 429, 467
 Προουής Κ. 441
 Passow Arn. κγ'
 Potter Marray Ath. 78

 Ρωμαίος Κ. 3, 342
 Radermacher L. 395

 Σάβας Κ. ια', ιβ', 183, 184, 213, 219, 441
 Σακελλαρίου 'Αθ. 53, 83
 Σακελλαρίου Μιχ. 236
 Σκαφιδᾶς Β. 246
 Σκουβαράς Β. 221
 Σπανδωνίδου Ειρήνη ιζ', 137, 175, 198,
 199, 206, 222, 223, 226, 244, 245,
 251, 269, 279, 296, 298, 299, 300
 Σπαταλᾶς Γερ. η'
 Σπυριδάκης Γεώργ. Κ. θ', ιγ', ιδ', κ', κδ',
 36, 89, 92, 132, 136, 310, 335, 343,
 344, 460, 467
 Σταυρινίδης Νικ. 137
 Συκουτρῆς 'Ι. κς'
 Sainéan L. 318
 Schischmanov Ivan 309, 310
 Schmidt Bern. 330
 Seemann E. 132, 347

 Soyter Gustav ζ'
 Spletstösser W. 360
 Spyridakis G. Κ. Βλ. Σπυριδάκης Γ. Κ.
 Starr Joshua 460

 Ταρσούλη Γεωργία 23, 378, 394
 Τερτσέτης Γ. 262
 Tarsouli G. Βλ. Ταρσούλη Γεωργία
 Thompson M. S. - Wace A. J. B. Βλ.
 Wace A. J. B. - Thompson M. S.
 Thompson St. 345, 347
 Toumaseo N. κβ', 223
 Trenkner Sophie 394

 Φάβης Β. 12
 Φιλαδελφεύς Θ. Ν. 262
 Φιλήμων 'Ι. 233, 253
 Φραντζῆς 'Α. 234
 Φωτάκος Φ. (Χρυσανθόπουλος Φ.) 155,
 165, 169, 231, 253, 255

 Χασιώτης Γ. κγ', κδ'
 Χατζηϊωάννου Κ. 53, 82
 Χρηστοβασίλης Χρ. κδ'

 Vargyas Lajos 320
 Vasiliev A. 45
 Vitti Mario ιη'
 Vrabie Gh. 310

 Wace A. J. B. - Thompson M. S. 189,
 193, 296, 297
 Wagner G. 448
 Wiora Walter 347

 Xaverius a Monte Acuto (Xavier de
 Montaigu) κα'

Δ'. ΤΟΠΩΝ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΙΣΜΑΤΩΝ

- *Αβδηρα 118
 *Αγιάσος 321
 *Άγιος Γεώργιος Νηλείας 370, 414
 *Αγόριανη (Παρνασσού) 138, 177, 178, 202, 222, 223, 240, 244, 245, 251, 263, 269, 276, 279, 299, 331, 446
 *Αγραφα 157, 210, 449
 *Αγριλιά (Μεσολογγίου) 331
 *Αδριανούπολις 327
 *Αετός (Τριφυλίας) 306, 328
 Αιγιάλεια (Πελοποννήσου) 229
 Αίγιαλοῦσα (Κύπρου) 325
 Αίγινα 349, 403, 448
 Αίγιον 267
 Αίνος 421, 462
 Αιτωλία 194, 202, 210, 284
 Αιτωλικόν 195
 *Ακάκιον (Μόρφου Κύπρου) 30
 *Αλωνίσταινα 180
 *Αμοργός 79, 470
 *Ανακού 69
 *Ανασελίτσα 360
 *Ανδρίτσαινα 154, 178, 200, 272, 280, 290, 291, 296, 303, 305
 *Ανω Βάντσα (Κοζάνης) 428
 *Ανω Λεύκαρα (Κύπρου) 51, 439
 *Απεράθου 390
 *Αράχοβα (Παρνασσίδος) 25, 297, 301
 *Αργυράδες (Κερκύρας) 465
 *Αρκαδία 229, 242, 254, 280, 283, 295
 *Αρσο; (Κύπρου) 422
 Αύγόρου (Κύπρου) 102

 Βάρνα Κάτω Μοισίας 465
 Βατόλακκος (Κυδωνίας) 179
 Βίκι 407, 448
 Βισταγή *Αμαρίου 290
 Βλάστη 265
 Βούρβουρα (Κυνουρίας) 414
 Βυτίνα 256

 Γαβαλού (*Ακαρνανίας) 163
 Γκριντάδες 456
 Γορτυνία 237, 242, 277, 287
 Γουριά (έπαρχ. Μεσολογγίου) 262
 Γρεβενά 179
 Γρίζι (Μεσσηνίας) 93

 Δαύλεια (Λεβαθείας) 341
 Δημητσάνα 239, 290
 Δυτ. Μακεδονία 187, 201, 257, 258, 275, 297, 405, 469

 *Έλος (Κισάμου) 434
 *Έξω Ποτάμοι (Λασιθίου Κρήτης) 56
 *Επισκοπή (Κύπρου) 16
 *Επτακόμη (Κύπρου) 87
 Εύβοια 37, 382, 437, 455

 Ζαγόρι 249

 *Ηλεία 160, 408
 *Ηπειρος 25, 79, 73, 96, 103, 133, 146, 151, 159, 164, 175, 176, 196, 203, 209, 225, 227, 249, 256, 257, 261, 268, 269, 271, 272, 275, 281, 344, 346, 351, 372, 375, 393, 428, 433, 462, 475
 *Ηπειρος (Βόρειος) (*Αργυρόκαστρον) 220

 Θεσσαλία 92, 133, 140, 147, 197, 204, 215, 250, 270, 276, 284, 298, 370, 414, 457
 Θεσσαλονίκη 177, 392, 453
 Θήρα 378
 Θράκη (*Ανατολική) 67, 217, 327, 333, 367, 406, 421, 452, 462, 476
 Θράκη (Βόρειος) 67, 217, 333, 367, 406, 465, 476
 Θράκη (Δυτική) 118

- Ίμβρος 174
 Ίστιαία (Εύβοίας) 437
 Ίταλία βλ. Κάτω Ίταλία
 Καλοσκοπή (Παρνασσίδος) 246
 Κάλυμνος 424
 Καμάραι (Έρινεών) 239
 Καμπιά (Χίου) 32, 420
 Κάντανος (Σελίνου Κρήτης) 180
 Καππαδοκία 7, 69, 72, 76, 91
 Καρατσόλ (Τιρνάβου) 140, 276, 298, 457
 Καρδάμυλα 391
 Κάρπαθος 46, 63, 87, 88, 103, 110, 117
 146, 288, 292, 303, 326, 394, 407,
 415, 432, 440, 454, 456
 Καρυά (Κορινθίας) 392
 Καρύταινα (Γορτυνίας) 301, 303
 Κάσος 449
 Κάσπακας (Λήμνου) 66
 Καστελλόριζον (Μεγίστη) 165, 366, 447
 Καστοριά 72
 Κατάλακκος (Λήμνου) 17
 Κάτω Ίταλία (Βονα) 465
 Κάτω Μοισία (Βάρνα) 459
 Κερασούζ 74, 78, 113
 Κέρκυρα 109, 186, 343, 465
 Κόνιτσα 466
 Κορινθία 283, 300
 Κορώνη 161, 288
 Κρήτη 4, 17, 19, 21, 22, 38, 42, 56, 65, 68,
 77, 97, 117, 123, 124, 132, 134, 136,
 137, 141, 143, 173, 179, 180, 217,
 263, 273, 274, 283, 289, 290, 293,
 294, 304, 317, 345, 349, 357, 373,
 381, 385, 397, 416, 434, 444, 453,
 463, 468, 472, 477
 Κύζικος 115, 374, 435, 471
 Κυθρέα (Κύπρου) 355
 Κύμη (Εύβοίας) 382
 Κυνουρία 203, 230, 270
 Κυπαρισσία 431
 Κυπαρισσιον Έπιδαύρου Λιμηράς 132
 Κύπρος 16, 30, 41, 51, 54, 87, 101, 102,
 108, 315, 325, 341, 355, 389, 422,
 426, 439, 444, 451
 Κυρήνεια 444
 Κώμα - Κκεπίρ (Κύπρου) 101
 Κώμα του Γιαλού (Κύπρου) 41
 Λαγκάδια (Γορτυνίας) 161, 232, 305
 Λεμεσός 426
 Λέσβος 321
 Λευκάς 5
 Λευκωσία 315
 Λήμνος 17, 66, 80
 Λιβάρζι (Καλαβρύτων) 156
 Λιγουριό 371
 Λοζέτσι (Ήπειρου) 73, 209, 375
 Μακεδονία 9, 72, 94, 144, 145, 159, 168,
 177, 179, 187, 193, 201, 212, 253,
 257, 258, 259, 260, 265, 275, 285,
 297, 298, 360, 382, 392, 405, 427,
 428, 449, 453, 456, 461, 469 βλ. και
 Δυτ. Μακεδονία
 Μάναρι (Άρκαδίας) 248
 Μάνη 171
 Μανιάκι 167, 284
 Μαργαρίτες (Ρεθύμνης) 385
 Μεθώνη 23, 161, 288
 Μέσα Ποτάμοι (Λασιθίου) 65
 Μεσδάνι (Τρικάλων) 270
 Μεσημβρία 367
 Μεσολόγγιον 178, 253, 285
 Μικρά Άσία 115, 337, 374, 435, 471 βλ.
 και Πόντος, Καππαδοκία
 Μύκονος 6, 57
 Νάξος 529, 390
 Ναυπακτία 199, 300, 302
 Ναύπακτος 205
 Νεγάδες Ήπειρου 70, 175
 Νιγρίτα 427
 Νίσυρος 75, 365, 411, 436, 440
 Όλυμπία 255
 Όλυμπος 250
 Παπαδιανά (Κισιάμου) 345

- Πάπιγκον (Ζαγορίου) 151, 268, 271, 272, 462
 Παρνασσίς 251
 Πάρος 387, 413
 Πάτραι 24
 Πελοπόννησος 23, 24, 81, 93, 132, 154, 156, 158, 160, 161, 167, 171, 178, 180, 200, 202, 203, 229, 230, 231, 232, 234, 236, 237, 238, 239, 242, 248, 254, 255, 256, 267, 270, 272, 277, 280, 283, 284, 287, 288, 290, 291, 295, 296, 300, 301, 303, 305, 306, 328, 371, 391, 392, 408, 414, 431, 445, 458, 466, 467, 474
 Περβόλια (Κισάμου) 123
 Περία 285
 Πόντος 8, 9, 18, 35, 44, 58, 63, 74, 78, 90, 95, 106, 113, 122, 128, 129, 130, 131, 319, 323, 334, 346, 359, 386, 419, 458
 Πυλία 291
 Πύργος (Εύβοίας) 455
 Ραβδάς (Μεσημβρίας) 367
 Ρόδος 31, 339, 409, 430, 464
 Ρούμελη 195, 252, 261
 Ρουσβάναγα (Μεγαλόπολεως) 248
 Ρωγδιά (Κρήτης) 143
 Σαμαρίνα 103, 193, 461
 Σαρακατσάνων 276, 312
 Σελλιά (Ρεθύμνης) 274
 Σητεία 4, 397
 Σιάτιστα 9, 144, 145, 159, 382
 Σινασός 7, 76, 91
 Σινίχοβον 179
 Σινώπη 337
 Σιταράς (Γρεβενών) 94
 Σκῦρος 24, 474
 Σούλι 164
 Σουφλί 452
 Σταυρίν (Πόντου) 122
 Στεμνίτσα (Γορτυνίας) 305, 466
 Στερεά Ἑλλάς 25, 138, 157, 163, 177, 178, 194, 195, 199, 202, 205, 210, 222, 223, 240, 244, 245, 246, 251, 252, 253, 257, 261, 262, 263, 269, 276, 279, 284, 285, 297, 299, 300, 301, 302, 331, 341, 446, 449
 Σύμη 26, 37, 400
 Σωζόπολις 67, 217, 333, 406, 476
 Τήλος 418
 Τραπεζοῦς 8, 9, 35, 58, 63, 95, 128, 130, 319, 386, 419
 Τρίκαλα 197
 Τρίπολις (Πόντου) 458
 Τριφυλία 202, 391
 Τσαρίτσανη (Θεσσαλίας) 92
 Τσουμέρκα 25, 96, 393, 433, 475
 Ὑπάτη 257
 Φιλώτιον 329
 Φυσινή (Λήμνου) 80
 Χαλκιδική 449
 Χάσια 298
 Χίος 32, 77, 391, 407, 420, 448
 Ἀδήλου τόπου 19, 61, 93, 104, 112, 126, 134, 136, 138, 139, 148, 149, 152, 153, 154, 155, 162, 166, 174, 183, 185, 187, 188, 189, 191, 192, 195, 197, 198, 201, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 219, 221, 222, 224, 225, 226, 232, 233, 241, 243, 244, 247, 264, 265, 267, 268, 272, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 285, 286, 289, 322, 329, 362, 363, 367, 404, 416, 438, 445, 456, 469

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελίς

ε' - λβ'.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΗΡΩΙΚΑ ΛΙΣΜΑΤΑ ΕΚ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΧΡΟΝΩΝ (ΑΚΡΙΤΙΚΑ)

Α'. Τραγοῦδια τοῦ κύκλου τοῦ Διγενῆ	3 - 118
1) Κόρη ἀντρειωμένη καὶ Σαρακηνὸς	3 - 7
2) Ὁ Ξάντινον	7 - 9
Ὁ Κωνσταντῆς ζευγμένος με βουβάλι	8 - 9
3) Ἡ ἀπαγωγή ὑπὸ τοῦ Διγενῆ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Λεβάντη	10 - 18
Ὁ Διγενῆς ἀπρόσκλητος εἰς τὸν γάμον	16 - 18
4) Πάλη τοῦ Διγενῆ (ἢ τοῦ Γιάννη) με τὸν δράκον	18 - 19
5) Τὸ σκότωμα τοῦ θεριοῦ	20 - 22
6) Ὁ ὕπνος τοῦ ἀγούρου καὶ ἡ λυγερή	22 - 26
7) Διγενῆς καὶ κάβουρας	26 - 31
8) Ἡ ἀρπαγή τῆς γυναικὸς τοῦ Διγενῆ	31 - 35
9) Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ	35 - 44
Τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάρου	38 - 44
Β'. Τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀρμούρη	44 - 51
Γ'. Τοῦ Θεοφύλακτου	52 - 54
Δ'. Τοῦ Πορφύρη	54 - 58
Ε'. Τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου	59 - 63
Ϛ'. Ἀνδρόνικος καὶ ὁ μαῦρος του	63
Ζ'. Τοῦ Μικροῦ Βλαχόπουλου	64 - 68
Ὁ γιὸς τῆς Χήρας	67 - 68
Η'. Τῶν ἐννέα ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὸ κυνήγι. Πάλη με τὸ στοιχειό.	68 - 74
Οἱ ἐννιά υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου καὶ ὁ Συγρόπουλος	69 - 70
Οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ στὸν πόλεμο. Ὁ μικρότερος Κωνσταντῆς	71 - 72
Οἱ ἐννιά ἀδελφοὶ καὶ τὸ στοιχειό τοῦ πηγαδιοῦ	72 - 74

Θ'. 'Ο Γιάννης τοῦ Ἀνδρονίκου ὁ γιός ('Αγών Γιάννη καὶ Ἡλίου. Θάνατος τοῦ Γιάννη)	74 - 78
Γ'. 'Ο Τσαμαδὸς παλεύει μὲ τὸν γιόν του	78 - 81
ΙΑ'. Ἡ ἀρπαγὴ τῆς γυναικὸς τοῦ Κωσταντᾶ ὑπὸ τοῦ Σκληρόπουλου	81 - 87
ΙΒ'. Τὸ Συνοδινόπουλο	87
ΙΓ'. Σταυραετὸς καὶ τοῦ Σιρβιτάνη ὁ υἱός	88
ΙΔ'. Τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριάς	88 - 92
ΙΕ'. 'Ο υἱὸς τῆς χήρας καὶ τὰ ἄλογά του	92 - 93
ΙΣ'. 'Ο ἄγουρος (ἢ χήρας υἱός) καὶ ὁ μαῦρος του	94 - 95
ΙΖ'. 'Ο Κωσταντῆς νομφεομένος καὶ ὁ μαῦρος του	95 - 102
ΙΗ'. 'Ο Γιάννης κ' ἡ καλή του	102 - 104
ΙΘ'. Κόρη (ἢ γιός) τῆς ἀστραπῆς καὶ ὁ δράκος	104 - 109
Κ'. Ἀρπαγὴ λυγερῶν ὑπὸ στρατιωτῶν	109 - 110
ΚΑ'. Ἀίσματα τῆς ἀρπαγῆς γυναικὸς	110 - 118
Τῆς γυναικὸς τοῦ ξενιτεμένου	113
Τοῦ σκλίβου εἰς τὸ καράβι	114 - 117
'Ο φυλακισμένος κ' ἡ βασιλοπούλα	117 - 118

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑἴΣΜΑΤΑ

Α'. Τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ (1118 - 1140)	121 - 122
Β'. Τὸ κρούσος τῆς Ἀντριανόπολης (1361)	122 - 123
Γ'. Τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου	123 - 124
Δ'. Τῆς Ἀγιά Σοφιάς (1453)	124 - 126
Ε'. Τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης εἰς τὰ τραγοῦδια τοῦ Πόντου	127 - 129
Ϛ'. Τῆς Τραπεζοῦντος (1461)	129 - 131
Ζ'. Οἱ σκλάβοι τῶν Μπαρμπαρέσων	131 - 132
Η'. Οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ Τάταρη	132
Θ'. Τὸ Παιδομάζωμα	133
Γ'. Τῆς πολιορκίας τῆς Ρόδου (1522)	134
ΙΑ'. Τῆς καταστροφῆς τῆς Πάρου (1537)	134
ΙΒ'. Τὸ πάρσιμο τῆς Κρήτης (1669)	135 - 136
ΙΓ'. Τῆς πτώσεως τοῦ Μεγάλου Κάστρου ('Ηρακλείου) (1669)	136 - 137
ΙΔ'. Μεθώνη - Κορώνη	137 - 138
ΙΕ'. Πτώσις τοῦ Ναυπλίου (1715)	138

ΙΓ'. Προετοιμασία τοῦ Γένους πρὸς Ἐπανάστασιν	139
ΙΖ'. Ἐπανάστασις 1769	139 - 140
ΙΗ'. Τὸ τραγούδι τοῦ Δασκαλογιάννη (1770)	140 - 143
ΙΘ'. Ἀλβανικαὶ ἐπιδρομαὶ κατὰ τῆς Σιατίστης (1784, 1827)	143 - 145
Κ'. Τοῦ Λάμπρου Κατσώνη	145 - 146
ΚΑ'. Δυὸ παιδιὰ Ρωμιόπουλα	146 - 147
ΚΒ'. Σουλιώτικα	147 - 149
ΚΓ'. Πτώσις τοῦ Σουλίου	149
ΚΔ'. Τῆς κυρᾶ Φροσόνης (1801)	149 - 151
ΚΕ'. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (1804)	151 - 152
Κς'. Τῆς Δέσπως (1803)	152 - 153
ΚΖ'. Τῆς Πάργας (1819)	153 - 154
ΚΗ'. Τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821	154 - 155
ΚΘ'. Μάχη εἰς τὸ Λεβίδι (1821)	155 - 156
Λ'. Τοῦ Διάκου (1821)	156 - 157
ΛΑ'. Οἱ Λαλιώτισσες (1821)	157 - 158
ΛΒ'. Τῆς Νάουσας	158 - 159
ΛΓ'. Τοῦ Κυριακούλη Μαυρομιχάλη (1822)	160
ΛΔ'. Τοῦ Δράμλλη (1822)	160 - 161
ΛΕ'. Τοῦ Κιαμὶλ Μπέη	162
Λς'. Τὸ Μεσολόγγι (1822)	162 - 163
ΛΖ'. Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη (1823)	163 - 164
ΛΗ'. Ἡ καταστροφή τῆς Κάσου (1824)	164 - 165
ΛΘ'. Ναυμαχία τοῦ Γέροντα (1824)	165 - 166
Μ'. Τοῦ Παπαφλέσα (1825)	166 - 167
ΜΑ'. Ἡ ἐξοδὸς τοῦ Μεσολογγίου (1826)	167 - 168
ΜΒ'. Τῆς μάχης τοῦ Δηροῦ	168 - 171
ΜΓ'. Ὁ καταδικασμὸς τῆς Κρήτης (1830)	171 - 173
ΜΔ'. Τοῦ βασιλέως Ὀθωνος	173 - 174
ΜΕ'. Τῆς Μονῆς τοῦ Ἀρκαδίου (1866)	174
Μς'. Τὸ καταδρομικὸν "Ἐνωσις" (1867 - 1868)	175
ΜΖ'. Τὰ σύνορα κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ 1881	175 - 176
ΜΗ'. Τοῦ Μπρούφα (1896)	176 - 177
ΜΘ'. Τοῦ πολέμου τοῦ 1897	177
Ν'. Τοῦ Παύλου Μελά (1904)	177 - 178
ΝΑ'. Τοῦ πολέμου τοῦ 1912	179
ΝΒ'. Τοῦ πολέμου τοῦ 1940 - 1944	179 - 180

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ ΑΙΣΜΑΤΑ

I. ΔΡΑΣΙΣ ΚΛΕΦΤΩΝ ΚΑΙ ΑΡΜΑΤΟΛΩΝ

	Σελίς
Α'. Βίβας καί Κατσιγιαννος	183
Β'. Τοῦ Χριστοῦ Μιλιόνη	184 – 185
Γ'. Τοῦ Ζίδρου	185 – 186
Δ'. Τοῦ Λάπα	186 – 187
Ε'. Τοῦ Στουρνάρη	188
Ϛ'. Τοῦ Νικολοῦ Τζιοβάρα	188 – 189
Ζ'. Τοῦ Τόσκα	189
Η'. Τοῦ Νάνου	190 – 191
Θ'. Τοῦ Μπουκουβάλα	191
Ι'. Τοῦ Γουφτάκη	192
ΙΑ'. Τοῦ Γιάννη Παπανικόλα ἢ Πρίφτη	192 – 193
ΙΒ'. Τῶν Ἀνδρουτσάιων	193 – 196
ΙΓ'. Κλέφτης τοῦ Ὀλύμπου (Βλαχοθανάσης)	196 – 197
ΙΔ'. Τοῦ Καλιακούδα	197 – 198
ΙΕ'. Τῶν Σισμαναίων	198 – 199
ΙϚ'. Τοῦ Δίπλα	199 – 200
ΙΖ'. Τοῦ Κατσαντώνη	200 – 204
ΙΗ'. Τοῦ Λεπενιώτη	204 – 205
ΙΘ'. Τοῦ Νάσου	206
Κ'. Τοῦ Λιάκου	206 – 208
ΚΑ'. Τῆς Λιάκαινας	208 – 210
ΚΒ'. Ἀρπαγή τῆς γυναικὸς τοῦ Χριστοῦ	210
ΚΓ'. Τοῦ Νικοτσάρα	211 – 212
ΚΔ'. Τοῦ Γιάννη Σταθά	213
ΚΕ'. Τῶν Λαζαίων	214 – 215
ΚϚ'. Τοῦ Καζαβέρνη	216
ΚΖ'. Ἀγὼν κατὰ θάλασσαν	217
ΚΗ'. Ὁ Μιριολῆς	217
ΚΘ'. Θύμιος Βλαχάδας	218 – 219
Λ'. Μονὴ Βαρλαάμ	219 – 220
ΛΑ'. Τοῦ Πλιάτσκα	220 – 221
ΛΒ'. Τοῦ Γιώτη Μπαρτζόκα	221 – 222
ΛΓ'. Τοῦ Κοσκινᾶ	222
ΛΔ'. Τοῦ Γιαννούλα	222 – 223
ΛΕ'. Κοντογιανναῖοι	223 – 225

	Σελίς
ΛΣ'. Τοῦ Ζαχαράκη	225
ΛΖ'. Τοῦ Κατσούδα	226
ΛΗ'. Τοῦ Γιάννη Ζαρνικιώτη	226 - 227
ΛΘ'. Τοῦ Γιακωβάκη	227
Μ'. Τοῦ Ζαχαριά	227 - 229
ΜΑ'. Τοῦ Θανάση Καράμπελα	229 - 230
ΜΒ'. Τοῦ Γιαννιά	230 - 231
ΜΓ'. Τοῦ Δεληγιώργη (Γιώργη Γιαννιά)	231 - 232
ΜΔ'. Τοῦ Μουσαμπαρδούνια	232 - 233
ΜΕ'. Τραγούδια τῶν Κολοκοιτριναίων	233 - 238
1. Τὸ καμάρι τῶν Κολοκοιτριναίων	234
2. Ὁ φόνος τοῦ Μέρζ Ἀράπη	234
3. Εἰς τὸν Πύργον τῆς Καστανιάς	235 - 236
4. Οἱ διωγμοὶ τοῦ 1806	236
Τὸ φερμάνι τοῦ Σουλτάνου	236
Οἱ Κολοκοιτριναῖοι εἰς τὰ Βέρβινα	237
5. Ὁ Θ. Κολοκοιτρώνης εἰς τὴν Ζάκυνθον	237
6. Προδοσία καλογέρου	237 - 238
7. Μάχη εἰς τὰ Τρίκορφα	238
ΜΣ'. Τῶν Χοντρογιανναίων	238 - 240
ΜΖ'. Τοῦ Χρόνη	240 - 242
ΜΗ'. Τοῦ Δήμου	242
ΜΘ'. Τοῦ Σκυλοδήμου	243
Ν'. Τοῦ Δήμου Σκαλτσά	243 - 244
ΝΑ'. Τοῦ Κώστα Ἀγραφιώτη	244 - 245
ΝΒ'. Τοῦ Γιάννη Γκούρα	245 - 246
ΝΓ'. Τοῦ Γρηγόρη Λιακατά	246 - 247
ΝΔ'. Τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη	247 - 248
ΝΕ'. Ὁ Βέικος καὶ ὁ Δράκος	249
ΝΣ'. Τοῦ Καραμήτσου	250
ΝΖ'. Τοῦ Κομνᾶ Τράκα	250 - 251
ΝΗ'. Τοῦ Πανουρριά	251
ΝΘ'. Τοῦ Τσέλιου	252
Ξ'. Τοῦ Λιάκου Γκοντιεῖα	252 - 253
ΞΑ'. Τοῦ Μήτρου Μποταίτη	253 - 254
ΞΒ'. Τοῦ Ἀγριόγιαννη	254 - 255
ΞΓ'. Θεωωράκης Γρίβας	255 - 257
ΞΔ'. Τοῦ Ζιάκα	257 - 258
ΞΕ'. Τοῦ Σμαγλ Ἀγά	259

	Σελίς
ΞϚ'. Τοῦ Κωσταρέλλου	259 - 260

II. ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Α'. Ἀπειλή ὑπὸ κλεφτῶν	261
Β'. Ἀπελευθέρωσις αἰχμαλώτων	261 - 262
Γ'. Ὁ μαραμμένος πλάτανος	262 - 263
Δ'. Ὁ Γιάννης στὸν πόλεμο	263
Ε'. Ὁ Βαρλάμης	264
Ϛ'. Πληγωμένος κλέφτης καὶ ὁ ἵππος τοῦ	264 - 265
Ζ'. Ἡ κόρη μὲ τοὺς κλέφτες	266 - 267
Η'. Κλέφτες φιλονικοῦν περὶ γυναικὸς	267
Θ'. Κλέφτες καὶ παπαδοπούλα	267 - 269
Ι'. Ἡ αἰχμάλωτη νιόνουφη	269 - 270

III. ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΚΛΕΦΤΩΝ

Α'. Ἐπιθυμίαι κλεφτῶν	271 - 274
Β'. Σονάντησις κλεφτῶν	275
Γ'. Οἱ κλέφτες μαρμπερίζονται	275 - 276
Δ'. Οἱ κλέφτες σκορπίζουν	276 - 277
Ε'. Κλέφτες ποὺ δὲν προσκυνοῦν	277 - 278
Ϛ'. Ὁ κλέφτης ποὺ πεθαίνει	278 - 282
Ζ'. Τὰ ὄπλα τοῦ κλέφτη	282 - 283
Η'. Ὁ κόρακας διψᾷ γιὰ αἷματα	284 - 285
Θ'. Γεράλαφος καὶ Ζήρκαθος	285 - 286
Ι'. Βουνὰ μαλώνουν	286 - 289
ΙΑ'. Αἰτός	289 - 291

IV. ΠΕΙΡΑΤΙΚΑ

Α'. Τοῦ Γιλαντελῆ	292
Β'. Ὁ Δάριος καὶ ὁ Στέφανος	292 - 293
Γ'. Ὁ Τζωρτζάκης καὶ ὁ Ζαφέρας	293 - 294

V. ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΛΗΣΤΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

Α'. Τοῦ Ἀγγελῆ	295
Β'. Τοῦ Χρίστου Νταβέλη	296 - 297
Γ'. Τοῦ Λεωνίδα Σαμαρινιώτου	297 - 298
Δ'. Τοῦ Βελούλα	298 - 299

	Σελίς
Ε'. Τοῦ Ντοῦλα	299
Ϛ'. Τοῦ Κωσταντέλλου	300
Ζ'. Τοῦ Κάγκκαλου	300 - 301
Η'. Τοῦ Κατσουθοῦ καὶ Γουφτογιάννη	301
Θ'. Ἡ Βασίλω αἰχμάλωτος τῶν ληστών	302
Ι'. Τραγοῦδια τῆς φυλακῆς	302 - 306

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

I. ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑΙ ΠΡΟΣ ΛΑΪΚΑΣ ΔΟΣΕΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΚΑΣ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

Α'. Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ	309 - 319
Β'. Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι	319 - 325
Γ'. Ὁ κριματισμένος	325 - 327
Δ'. Φωνὴ νεκροῦ ἀπὸ τὸ μνήμα	327 - 329
Ε'. Ὁ βοσκὸς καὶ ἡ νεράϊδα (ἢ λάμια)	329 - 331
Ϛ'. Τοῦ Κολουμδητῆ	331 - 334
Ζ'. Τοῦ Ἁγίου Γεωργίου φονεύοντος τὸν δράκοντα	335 - 341
Η'. Δράκος ἐμποδίζει τὴν ὕδρευσιν τόπου	341
Θ'. Φόνος βασιλέως (Ἐρρίκου, Ἀλεξάνδρου) ὑπὸ βασιλοπούλας	342 - 343
Ι'. Ἄσκητῆς καὶ διάβολος (γυναίκα)	343 - 344
ΙΑ'. Πλουσία γεννᾷ φίδι καὶ πτωχὴ παιδί	344 - 346
ΙΒ'. Ὁ ἀγγερινὸς καλεσμένος εἰς τὸν γάμον τοῦ ἡλίου καὶ τοῦ φεγγαριοῦ	346

II. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΖΩΗ

Α'. Ἡ κακὴ πεθερὰ	347 - 355
Β'. Ἡ νόφη ποὺ κακοτύχησε	355 - 357
Γ'. Νέα χιρίζει ἔτη τῆς ζωῆς τῆς εἰς τὸν μνηστῆρα τῆς	357 - 360
Δ'. Πιστὴ σύζυγος (γυρισμὸς ξενιτεμένου)	360 - 363
Ε'. Ἡ ἄπιστη σύζυγος	363 - 367
Ϛ'. Μάννα φόνισσα	368 - 371
Ζ'. Τὰ ἀγαπημένα ἀδελφία καὶ ἡ ἄπιστη γυναίκα	371 - 373
Η'. Ζηλότυπος σύζυγος φονεύει τὴν γυναίκα του	373 - 375
Θ'. Ἡ ρίμα τοῦ Μανέτα	375 - 378
Ι'. Τοῦ Μαυριανοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς του	378 - 381
ΙΑ'. Φόνος κόρης ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς	381 - 382

	Σελίς
ΙΒ'. Τῆς Σούσας	382 - 385
ΙΓ'. Φόνοςπραματευτοῦ ὑπὸ ἀδελφοῦ τοῦ ληστοῦ	385 - 387
ΙΔ'. Ἀναγνώρισις ἀδελφῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ	387 - 390
ΙΕ'. Μάννα καταράται νὰ φάγη τὸ παιδί τῆς ὁ λύκος ἢ τὸ ἀρκούδι	390 - 392

III. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Α'. Τὸ δοκίμι τῆς ἀγάπης	393 - 394
Β'. Τοῦ Χαρζανῆ ἢ τῆς Ἡλιογέννητης	394 - 403
Γ'. Ὁ Γιάννης ὁ Πλανόγιαννος	403 - 405
Δ'. Ἀπαγωγὴ κόρης ὑπὸ ἀγοῦρου	405 - 406
Ε'. Ἐτοιμοθάνατος ἐξ ἔρωτος σώζεται ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς ἀγαπητικῆς του	406 - 409
ΣΤ'. Τῆς ἀπολησμονημένης	409 - 411
Ζ'. Ἀπαρνημένη καταράται τὸν ἐραστὴν τῆς	411 - 416
Η'. Τῆς κουμπάρας ποὺ ἔγινε νύφη	416 - 421
Θ'. Καλόγερός ἀπρόσκλητος εἰς γάμον	421 - 422
Ι'. Τῆς λυγερῆς καὶ τοῦ Χάρου	423 - 426
ΙΑ'. Θάνατος νέου ἢ νέας πρὸ τοῦ γάμου	426 - 428
ΙΒ'. Τραγοῦδι ἀτυχοῦς ἔρωτος νέων	428 - 436
ΙΓ'. Ἀνόσιος ἔρωτος	437 - 439
ΙΔ'. Ἐρωτος συντέκνισσας πρὸς τὸν σύντεκνον	439 - 440
ΙΕ'. Τὸ τραγοῦδι τῆς Ἀροδαφνούσας	440 - 444
ΙΣΤ'. Κυρὰ (ἢ Τούρκισσα) δέρνει τὴ σκλάβαν τῆς	444 - 445
ΙΖ'. Φόνος νέου εἰς τὸ σπίτι τῆς ἐρωμένης	445 - 446
ΙΗ'. Κόρη ταξιδεῦτρια	446 - 448
ΙΘ'. Παιδοκτόνος καὶ πέρδικα	448 - 449
Κ'. Τῆς Δημήτρως	449
ΚΑ'. Πραματευτῆς ποὺ δίδει ζώνην γιὰ ἓνα φιλι	450 - 451
ΚΒ'. Βασιλοπούλα (χήρα ἢ Βουλγάρα) καὶ νέος ποὺ δουλεύει γιὰ τὸ φιλι	451 - 454
ΚΓ'. Νέος ποὺ τοῦ ἔκοψαν τὸ χέρι δι' ἓνα φιλι	454 - 456
ΚΔ'. Τρία ἀδέρφια κρεμοῦν γιὰ φιλι	456
ΚΕ'. Νέος, οἰνοχόος εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ ἀφέντη καὶ τῆς κυρᾶς του	457 - 459

IV. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

Α'. Ἐρωτος Χριστιανοῦ καὶ Ἑβραιοπούλας	460 - 463
Β'. Τῆς Ρωμοπούλας	463 - 465

Σελίς

Γ'. Βλαχοπούλα καὶ Ἀλή Πασάς	465 - 466
Δ'. Δερβίσης καὶ ἡ Κάντω	466 - 467
Ε'. Αἰχμαλωσία νέων ὑπὸ πειρατῶν	467 - 470

V. ΕΚ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΒΙΟΥ

Α'. Βασιλοπούλα καὶ τοῦ ρήγα γιὸς σκλάβος τῆς	471 - 472
Β'. Τοῦ κῆρ Βοριᾶ	472 - 474
Γ'. Καλόγεροι ἀρματώνουν καράβι	474 - 475
Δ'. Ἑβραῖος σὲ καράβι	475 - 476

ΠΙΝΑΚΕΣ

α') Κυρίων ὀνομάτων	479 - 492
β') Τόπων	493 - 501
γ') Συγγραφέων	502 - 504
δ') Τόπων ἐξ ὧν προέρχονται τὰ ἄσματα τῆς ἐκλογῆς	505 - 507
ε') Περιεχομένων	509 - 517

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

- σ. 3 σημ. 2 ἐνηλικιώθη γρ. ἐφόρεσε τὸν θώρακα ἄρματώθηκε (λ. lt. corazza).
- σ. 10, στ. 4: σ̄επάζ' γρ. σ̄σεπάζ'
- σ. 19 Α', στ. 1: καὶ 'ς τὸ κρύο γρ. κάτω 'ς κρύο*
- σ. 19 Α', στ. 3: λαλιά ἀκού', (ἀκού) φωνὴν καὶ δράκο² γρ. λαλιά(ν) ἀκού', φωνὴν καὶ δράκου στόμα.*
- σ. 19 Α', στ. 7: καὶ δός μου γρ. καὶ δῶσ' μας.*
- σ. 33-35 Διορθωτέα ἢ ἀρίθμησις τῶν στίχων τοῦ τραγουδιοῦ.
- σ. 45, σημ. 1, στ. 2: Revue Ét. t. Gr. γρ. Revue d. Étud. Gr.
- σ. 91, σημ. 2 πρόσθ.: ἔκδ.: τὰ ροῦχα ἢ διόρθ. ἐκ τῆς παραλλ. ἐν Λαογρ., τόμ. Β', σ. 680-81, στ. 15.
- σ. 112, στ. 4 καὶ 40: Ἰαννάκη γρ. Γιαννάκη.
- σ. 125 σημ. 1 στ. 2: Ἀθηναί 1920 γρ. Ἀθηναί 1929.
- σ. 132, στ. 6 ἐκ τῶν κάτω: Κυπαρισσία Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς γρ. Κυπαρισσιον Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς.
- σ. 153 ΚΖ': ΤΗΣ ΠΡΑΓΑΣ γρ. ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ
- σ. 189 Ζ', στ. 9: Κυπριοῦ γρ. Κηπ'ρειοῦ.
- σ. 216 ΚΖ', στ. 10: θὰ χαθοῦμε γρ. νὰ χαθοῦμε.
- σ. 229 ΜΑ', σημείωμα, στ. 6: Μαλεβοῦ γρ. Μαλεβῆς.
- σ. 237, σημείωμα 6, στ. 6: καλόγερος³ γρ. καλόγερος.⁴ Διορθωτέος καὶ ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀντιστοίχου ὑποσημειώσεως.
- σ. 241 Β', στ. 5: Μακρὺ πλάϊ γρ. Μακρυπλάϊ.
- σ. 257 ΞΔ', στ. 2: Μακρυνόρους γρ. Μαυρονόρους.
- σ. 300 Ϛ': Τοῦ Κωνσταντέλλου γρ. τοῦ Κωσταντέλλου.
- σ. 342, στ. 13 ἐμποδίζει γρ. ἐμποδίζει
- σ. 360 Δ', στ. 14 οἱ πρὸς γρ. αἱ πρὸς

* Ἡ διόρθωσις κατὰ τὴν ἔκδοσιν: *Bertr. Bouvier*, *Δημοτικὰ τραγοῦδια ἀπὸ χειρόγραφου τῆς Μονῆς Ἰλέρων*, Ἀθῆναι 1960, σ. 14, ἀρ. 12, στ. 1, 3, 7.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ